PRINCEPS MOLDAVIAE

ISTORIA CREŞTERILOR ŞI A DESCREŞTERILOR CURŢII OTHMAN[N]ICE SAU ALIOTHMAN[N]ICE DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI, ADUSĂ PÂNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE.

ÎN TREI CĂRŢI

VOLUMUL *I* ŞI VOLUMUL *II*

Prefaţa traducerii româneşti de

ACAD. VIRGIL CÂNDEA

TRADUCERE ROMÂNEASCĂ ŞI INDICE DE

Dan Sluşanschi

Ediţia a II-a revizuită

TITLUL ORIGINAL / ORIGINAL TITLE:

Demetrii Principis Cantemirii

INCREMENTORUM ET DECREMENTORUM

AULAE

othman [n] icae sive aliothman [n] icae HISTORIAE

A PRIMA GENTIS ORIGINE AD NOSTRA USQUE TEMPORA

DEDUCTAIE LIBRI TRES.

© 2008 DAN SLUŞANSCHI

e2010 EDITURA PAIDEIA

© 2012 Editura Paideia str. Tudor Arghezi, nr. 15, sector 2

020942 Bucureşti, România tel.: (021) 316.82.08

fax: (021) 316.82.21

e-mail: officepaideia.ro www.paideia.ro www.cadourialese.ro

ISBN 978 – 973 – 596 – 799 – 4

ISTORIA

CREŞTERILOR

ŞI A

DESCREŞTERILOR

CURŢII

Completarea unei abrevieri a lui Cantemir Completarea unor litere sau cuvinte omise de autor sau de copist Eliminarea unor litere sau cuvinte greşit adăugate de copist Eliminarea unor litere sau cuvinte de către autorul sau copistul însuşi Adaos intra sau interlinear făcut de către autorul sau copistul însuşi Adaos marginal al autorului (mai rar al scribului sau al unui cititor)

Spaţiu de mai multe litere lăsat liber de copist, sau al unor litere de necitit Literele *italice* indică cititorului corectarea de către editor a unei erori Notă semnalând o eroare cu o valoare aparte

Trimitere uzuală la Textul lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V.

Secţiunea 5, pagina 41 (a manuscrisului Cantemirian H (arvardiense))

Trimitere uzuală la Adnotările lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V., Adnotarea (a), pagina 513 (a manuscrisului Cantemirian H)

Descriptio Moldaviae ID AO *Incrementa atque Decrementa Aulae Othmanicae*

De Moldaviae… nominibus	RM	S	*Sistima Religiei Muhammedane*
Historia Moldo-Vlachica	CC	V	*Vita Constantini Cantemyrii*

Paginile manuscrisului latin *H* (*arvardiense*) al lui Cantemir apar notate în marginea textului nostru, făcându-se constantă referire, după obiceiul filologic, la ele, ca ale originalului, bază a tuturor cercetărilor viitoare, iar nu la cele ale ediţiei de faţă.

Dan SLUŞANSCHI

PREFAŢA EDITORULUI

9

Dimitrie Cantemir a scris această *Istorie* a Imperiului Otoman în *latină*, care era, încă, limba ştiinţifică a tuturor culturilor occidentale.

Lucrarea a interesat enorm, de la bun început, fiind prima cercetare de proporţii legată de un fenomen care devenise o urgenţă a timpului: creşterile şi descreşterile acestui imperiu agresor, victorios şi ameninţător, constituiau un mister alarmant pentru savanţii şi cancelariile epocii şi preocupau în cel mai înalt grad mai ales oficialităţile încoronate sau cu înalte funcţii în statele europene limitrofe lui.

Această deschidere a fost amplificată, în prima jumătate a secolului 18 prin traducerea, istoric vorbind, *imediată*, în mai toate limbile importante, *franceză*, *engleză*, *germană*.

Deşi înregistrăm câteva încercări nereuşite în secolul 19, lucrarea nu a fost tradusă şi în limba română.

La 300 de ani distanţă de apariţia versiunii franceze, abia acum, literatura istorică de bază în limba română se

îmbogăţeşte cu acest tratat graţie iniţiativei intelectuale de vocaţie naţională pe care a avut-o şi a dus-o strălucit până la capăt, cu ultima suflare, la modul propriu, eminentul clasicist al Universităţii Bucureşti, Dan Sluşanschi, mult regretat de noi toţi.

Dan Sluşanschi a fost şi elinist şi latinist, a dat uimitoarele traduceri în hexametru dactilic ale poemelor homerice, dar şi o minunată versiune a Eneidei lui Virgil; ştiinţa lui filologică era atât de înaltă încât, în vederea traducerii poemelor homerice, a intervenit savant în reconstituirea şi aranjarea textului grec însuşi spre stupoarea erudiţilor germani, care l-au ţinut la mare cinste şi l-au primit cu mari onoruri în mediile lor academice.

Traducerea tratatului istoric al lui Cantemir este o faptă de înaltă ştiinţă săvârşită cu o meticulozitate rară în ideea că orice amănunt este semnificativ şi la fel de important ca lucrarea însăşi; este o faptă care ilustrează mândria breslei sale şi o noţiune superioară despre datoriile pe care fiecare le are faţă cu susţinerea demnităţii patriei sale în concertul lumii. În discuţiile avute cu Domnia Sa a menţionat că, mai cu seamă în acest caz, pasiunea şi datoria s-au complinit.

Dan Sluşanschi a tradus o mare operă făcând la rândul lui operă. Întârzierea, greu de explicat, cu care a apărut versiunea românească, aşteptându-se iniţiativa sa academică, a purtat totuşi un avantaj exploatat de Dan Sluşanschi la extrem: a fost folosit imensul progres făcut de istoriografia domeniului şi aportul recent al erudiţiei filologice.

Cei cărora această lucrare le stârneşte interesul sau au nevoie în mod nemijlocit de ea trebuie să se gândească de fiecare dată când o deschid cu admiraţie şi recunoştinţă la cel care a făcut această muncă minunată.

Ediţia de faţă reproduce fidel textul în aranjamentul

lăsat de Dan Sluşanschi. Acest lucru se datorează grijii cu care Emil Sluşanschi, fiul profesorului, a reconstituit în detaliu manuscrisul lăsat de acesta într-o formă electronică greu de utilizat. O dificultate serioasă o reprezintă reproducerea termenilor Turciei sau arabici, de care manuscrisul original este plin.

La comandă, ediţia poate fi însoţită de versiunea în limba latină pe suport electronic.

În încheierea acestei note de editor anunţ apariţia, în următorul an, a unei variante de serie mai mare şi, de asemenea, versiuni bibliofile.

Prof. Ion Bănşoiu, Directorul Editurii Paideia

PREFAŢA TRADUCERII ROMANEŞTI

Moartea pretimpurie a Prinţului Dimitrie Cantemir (în 1723) justifică anumite imperfecţiuni care mai pot fi încă detectate în opera sa, precum şi dificultăţile care-i îngreunau publicarea, atât de dorită de fiul său Antioh. Dar nu mai planează, în fapt, nicio îndoială asupra faptului că *Incrementa et Decrementa Aulae Othmannicae* fuseseră revizuite de Autorul însuşi, în vederea unei curânde publicări a acestui *magnum opus* – acelaşi era şi cazul unei alte lucrări capitale, luate, tot în forma ei ultimă, de către iubitul său fiu, Principele Antioh, când a fost trimis ca Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al Ţarului Rusiei la Londra, şi apoi la Paris (din 1732): *Descriptio Moldaviae*. Şi astfel, savantul german trăitor la St. Petersburg, Gottlieb (Theophilus) Siegfried Bayer, maestrul lui Antioh, pare să fi început să lucreze deja în vederea publicării versiunii originale latine, pregătită, de fapt, pentru Academia din Berlin, a acestei lucrări (prescurtate mai jos IDAO), încă dinainte de 1732. Dar publicarea critică, ştiinţifică, a textului latin avea să fie amânată mereu şi mereu, ea având loc abia în 2001, precum se va vedea de mai jos.

Desigur, ţelul de căpetenie al lui Antioh, în greaua, dar onoranta întreprindere de a face cunoscut Apusului, pe potriva meritelor sale, numele slăvitului său Tată, a fost să publice, deopotrivă, *Descriptio Moldaviae* (cu tot cu Harta ei) şi IDAO, după manuscrisele originale, finale, pe care le luase cu sine. Încercările sale mai timpurii (făcute la edituri din Olanda) nu se prea bucuraseră de succes: numai o variantă a Hărţii Moldovei avea să fie tipărită acolo, dar niciun text latin nu avea să vadă lumina tiparului, plecând de la manuscrisele primare. Totuşi, în Anglia, cu sprijinul unei prealabile subscripţii şi cu ajutorul declarat al Reginei Carolina, soţia Regelui George al II-lea, avea să apară, ceva mai târziu, la Londra, o traducere engleză (în 1734 – 1735). Traducerea fusese făcută de către Pastorul Nicholas Tindal, binecunoscut în Anglia pentru lucrările lui savante realizate mai înainte.

Această traducere engleză (*in-folio*, I, 1734, XVI + 4 + 460 pp.; II, 1735, 273 pp., în două volume legate laolaltă) a fost imprimată pentru James, John şi Paul Knapton, la The Crown, în Ludgate Street, Londra, sub titlul general de *The History of the Growth and Decay* of the *Ottoman Empire*. Cartea purta pe frontispiciu binecunoscutul portret al Autorului său, în veşmânt princiar apusean, ea cuprinzând şi 22 de portrete ale Sultanilor Othmani, copiate după originalele pictate de „răposatul pictor al Sultanului”, şi gravate de artistul Claude du Bosc.

Legăturile intelectuale ale lui Antioh din Franţa l-au făcut să încerce să izbutească şi o publicare a unei traduceri în franceză a acestei lucrări, de vreme ce, încă din 1740, Abatele Prévost începuse să pledeze în favoarea unei asemenea ediţii, publicând în revista sa literară *Le Pour et le Contre* mai multe extrase transpuse după versiunea lui Tindal. Până la urmă, neavând la dispoziţie

niciun text latin, vreo copie a originalului ajuns în Anglia, forma engleză a lui Tindal a fost trecută şi în franceză de Monsieur de Joncquières, cartea primind titlul de *Histoire de l „Empire Ottoman, où se voyent les causes de son Agrandissement et de sa décadence, avec des Notes très instructives, par S.A.S. Démetrius Cantimir, Prince de Moldavie* (Paris, Ballard fils, 1743).

Doi ani mai târziu, învăţatul Johann Lothar Schmidt a publicat la Hamburg o versiune a lucrării („bey Christian Herold", 1745), sub titlul *Geschichte des Osmanischen Reiches, nach seinem Anwachse und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, chemaligem Fürsten în Moldau*, urmând tot forma lui Tindal, de vreme ce nu avea la dispoziţie niciun manuscris sau text tipărit latin.

Au mai apărut apoi, începând din veacul al XVIII-lea, şi alte versiuni (italiană, franceză, rusă, turcă, precum şi mai multe româneşti), toate neavând, însă, nici cel mai vag acces la originalul latin. Aceasta pentru că, oricât de curios ar putea părea, magistrala operă a lui Cantemir asupra istoriei „ampărăţiei Othmane" (cum îi spunea dânsul) nu a fost publicată niciodată până la ediţia critică din 2001 a Prof. Dan Sluşanschi, pornind de originalul latin, regăsit de noi în 1984, ba nici măcar tradusă în forma ei completă. O comparaţie dintre originalul latin regăsit ca printr-o minune şi forma engleză a lui Tindal arată limpede că acesta şi, după acesta, toţi urmaşii lui, au publicat doar un fel de „remake" al lucrării lui Cantemir. Astfel, Tindal a schimbat numărul Cărţilor, a alăturat Adnotările textului (ştergând diferenţa fundamentală dintre informaţiile datorate Cronicilor turceşti şi contribuţiile proprii, trăite, ale Principelui), a omis destule pasaje mai dificile din originalul latin, a făcut destule modificări nejustificate, lăsând la o parte toate pasajele date nu doar în latineşte, ci şi în *ducâus Arabicus*, fără să

mai vorbim de interesantele schiţe pe care Cantemir le alcătuise pentru mai buna lămurire a „Binevoitorului său Cititor” (de pildă în Adnotarea I, IV (F) 33 – 34), şi nu numai atât. Oricum, această traducere l-a făcut cunoscut şi lăudat pe Dimitrie Cantemir vreme de mai mult de un veac, dar „libertăţile” pe care Tindal şi le luase faţă de textul Principelui poartă o bună parte din vina pentru durele critici care i-au fost aduse mai apoi lucrării, mai cu seamă de von Hammer-Purgstall. Pe scurt, aşteptarea redescoperirii manuscrisului latin original era enormă.

Rătăcirile acestui manuscris, în ultima lui formă, cea revizuită de însuşi Principele Dimitrie – fapt dovedit, într-un târziu, de apariţia scrisului său în zeci şi zeci de adaosuri şi corecturi olografe – nu ne sunt cunoscute decât în parte. Antioh, fiul Autorului, îi scria de la Londra, pe 1 August 1737, Marchizei de Monconseil, aflate la Paris, că îi dăduse manuscrisul original, în dar, lui Nicholas Tindal. Ţinând seama de cronicele dificultăţi financiare ale lui Antioh, fie că dânsul îi cedase lui Tindal manuscrisul în locul unui avans în bani asupra drepturilor ce aveau să vină, fie că acesta din urmă fusese lăsat să-l păstreze drept un fel de garanţie asupra unei ipotetice plăţi ulterioare, cu atât mai greu de închipuit, cu cât Plenipotenţiarul venit la Londra din Rusia avea să fie trimis, după nu multă vreme, la Paris. Şi astfel, Tindal a încercat să recupereze o parte în bani, vânzându-i manuscrisul unui *amateur éclairé*, Contelui Friedrich von Thoms, un diplomat german acreditat la Curtea Angliei, prieten al Reginei Carolina, şi, totodată, unul dintre subscriptorii volumului. Aflat printre cei mai de seamă amatori de antichităţi ai Europei, el avea şi se mândrea cu o bogată bibliotecă de manuscrise şi cărţi rare.

Doar la un an după apariţia traducerii franceze, cam pe vremea când ediţia germană se afla în curs de pregătire

spre a fi publicată, un corespondent din Utrecht a publicat următoarea notă în „*Gottingische Zeitung von gelehrten Sachen*” (din 4 Iunie 1744): „Oricât de faimoasă ar fi „*Istoria Imperiului* Ottoman” scrisă de Principele Dimitrie Cantemir, ştim încă foarte puţine despre circumstanţele în care a fost publicată această lucrare. […] Principele Antioh Cantemir a trimis manuscrisul la Londra în 1732 şi i l-a cedat Contelui Thoms, care, la îndemnul răposatei Regine Carolina, a pus să fie tradus în engleză. […] Originalul acestei excelente lucrări fusese alcătuit de Principele Cantemir într-o minunată limbă latină, după [cum se poate vedea din] manuscrisul original, aflat acum la Leyda, în preţioasa bibliotecă a Contelui Thoms. Contele mai posedă şi manuscrisul original al „*Istoriei Moldovei* scrise de Principele Cantemir, Domnul Moldovei, pe care a dobândit-o prin cumpărare. Lucrarea cuprinde mari hărţi, precum şi toate roadele străduinţelor Principelui, astfel că avem tot dreptul să dorim să vedem publicate amândouă aceste excelente opere…” Esenţialul informaţiei oferite de corespondentul din Utrecht era, evident, corect: colecţia Contelui von Thoms includea, în 1744, şi *Incrementa et Decrementa*, împreună cu toate Anexele ei, şi opera latină a Principelui despre Moldova, încheiată. Dar avem de făcut, totuşi, o corectare: Antioh nu a trimis manuscrisul, ci l-a luat el însuşi cu sine la Londra, dându-i-l nu lui Thoms, ci lui Tindal. Iar, desigur, „opera lui despre Moldova”, aflată şi ea în formă finală, era *Descriptio Moldaviae*.

Contele von Thoms a murit în 1746, iar, trei ani mai târziu, soţia sa a trebuit să pună în vânzare atât de preţioasele lui colecţii: gravuri, portrete, cărţi şi manuscrise; iar licitaţia a avut loc la Leyda, cu începere din 13 Octombrie 1749. Manuscrisele, cu tot cu cele ale lui Cantemir, au fost vândute în 18 Octombrie, după cum se

specifică în „*Ordo venditionis*”, laolaltă cu *Catalogul* acestei unice colecţii. La pagina 117, sub N° 513, printre manuscrisele *in-folio*, putem citi: „Demetrii Cantemirii, Principis Moldaviae, *Incrementa et Decrementa Imperii Ottomanici*. Opus absolutissimum, ab Auctore ex Manuscriptis Magni Sultani Bibliothecae, quae in Seraglia servatur, excerptum & a Cantemiro suo Secretario dictatum, mânu Principis corectum, qui & ipse marginalia adscripsit. Opus în lingua Latina, în qua auctor scripsit, nondum publicatum”. Acurateţea acestei descrieri, cu unele elemente care nu sunt specificate în manuscrisul însuşi („[lucrare] exceptată şi dictată de Cantemir Secretarului său, corectată de mâna Principelui, care a scris tot el şi [adnotările] marginale”), ne trimite la cunoştinţele personale ale următorului ei proprietar, Contele von Thoms. Numai el putea să fi ştiut – fie direct, de la Antioh, fie de la Tindal – asemenea detalii privitoare la soarta manuscrisului, şi numai din notele lui le putuse cineva însera în *Catalogul* bibliotecii sale, care, după moartea sa, a stat la baza licitaţiei.

După 1749, manuscrisul a rămas ascuns în biblioteci particulare încă neidentificate. Apoi, abia foarte târziu, în 1901, el a răsărit iarăşi din întuneric, când Librăria-Anticariat Otto Harrassowitz din Leipzig l-a vândut Universităţii Harvard (Cambridge, Massachusetts, USA). Marea Universitate americană a cumpărat manuscrisul laolaltă cu alte importante cărţi şi manuscrise europene, cu fonduri din donaţia Charles Minot. Ar fi foarte greu, dacă nu cu neputinţă, de urmărit de unde ajunsese acolo manuscrisul, acum, când toate arhivele Casei Otto Harrassowitz au fost nimicite, la sfârşitul celui de-al II-lea Război Mondial.

În America, vreme de mai multe decenii, existenţa acestui manuscris în fondurile de la „Houghton Library” a

rămas neremarcată de specialişti. Cine s-ar fi gândit să caute un manuscris cantemirian tocmai în U.S.A? Abia în 1955, Jane Ware Nelson, o absolventă de la Stanford University, având de dus la bun sfârşit o lucrare complementară de doctorat despre Dimitrie Cantemir, şi-a dat seama de existenţa acestui manuscris la „Houghton Library" de la Harvard, dar, probabil că nu şi-a dat seama de importanţa exactă a descoperirii sale. Dânsa s-a mulţumit să se refere la manuscris, şi să folosească nu tocmai buna traducere a lui Tindal şi, de aceea, lucrarea ei (de altfel, nepublicată) n-a avut darul de a reintroduce capitalul manuscris al *1DAO* în circuitul cercetării ştiinţifice, astfel că el nu a ajuns să fie cercetat cum se cuvine decât cu treizeci de ani mai târziu.

Autorul rândurilor de faţă a păstrat un interes neîncetat, vreme de mai mult de trei decenii, întregii opere a lui Dimitrie Cantemir, şi s-a preocupat să o vadă publicată în seria critică a *Operelor Complete* ale

Principelui, tipărită în mai multe volume de Editura Academiei Române. Ca atare, am tot căutat prin toată lumea manuscrise şi informaţii despre Cantemir, prin toate bibliotecile unde am avut privilegiul de a-mi putea continua investigaţiile. De vreme ce Cantemir a murit în vârstă de numai 49 de ani, lăsând neterminate multe dintre manuscrisele lucrărilor sale, mai degrabă departe de forma în care le-ar fi socotit potrivite să fie date tiparului, cineva se cuvenea să sară în ajutor şi să o facă, în numele lui. Această trudă statornică, de autoinstituit „Secretar postum" al Principelui a avut harul de a-mi aduce un lung şir de satisfacţii cu totul neaşteptate.

După ce mi-am dat seama că lucrarea de tinereţe a lui Cantemir, privind teologia morală, *Divanul, sau Gâlciava înţeleptului cu Lumea, sau Giudeţul Sufletului cu Trupul,* s-a bucurat, în întreaga lume arabă, de o foarte

largă circulaţie, dar ca o operă anonimă, atribuită uneori (fapt foarte flatant pentru autorul ei) Sf. Vasile cel Mare, eram pe calea de a căuta să dovedesc, cu ajutorul unei burse primite pe lângă „Wilson Center” (Smithsonian Institution, Washington, D.C., U.S.A) rolul de seamă jucat de Români în introducerea tiparului în lumea arabă. Încă de la începutul veacului al XVIII-lea. Acesta a fost prilejul cu care am avut norocul de a găsi (în 1984), la „Houghton Library” de la Harvard, mult-căutatul manuscris original al operei lui Cantemir *Incrementa et Decrementa Aulae Othmanicae*. Zeiţa Fortuna mi-a hărăzit această şansă doar pentru a răsplăti o preocupare de mult mai veche dată.

Trebuie spus că bibliotecile de la Harvard University nu au contribuit la *The National Union Catalog of Manuscript Collections*, care ar fi putut lista şi el această lucrare cantemiriană. Dar cei de acolo şi-au trimis, totuşi, fişele spre a fi incluse în *The National Union Catalog. Prel956 Imprints*. Manuscrisul lui Cantemir apărea în fişele lor, dar pentru cărţi, care, ţinând seama de standardele mai vechi ale Bibliotecii de la Harvard College, au fost, mai apoi, listate în *Catalog of Authors of Books*. Acesta era un catalog unde cercetătorii operei lui Cantemir nu s-ar fi gândit niciodată să caute un manuscris.

Mai mult, asemenea cercetări nu au fost întreprinse luând drept ţintă vreo colecţie publică sau particulară din Apus, de vreme ce o informaţie oferită, spre finele sec. al XVIII-lea, de către multrespectatul învăţat german G.F. Müller (1705 – 1783, ruseşte „Miller”), membru al Academiei Imperiale de Ştiinţe din St. Petersburg, stabilea în mod categoric faptul că toate manuscrisele luate în Anglia de Antioh Cantemir în 1732 fuseseră vândute la licitaţie după moartea lui la Paris, în 1744, şi fuseseră cumpărate de Contele Thomson (sic) din Leyda, ginerele învăţatului olandez Hermann Boerhaave, cu intenţia de a

le trimite în Rusia. Apoi, se spunea, văduva lui Thomson le-ar fi donat unui „nepot” de-al lor, Abraham Raaf (sic) Boerhaave, care trebuia să le ducă la St. Petersburg.

Or, toată această informaţie era în întregime eronată. În afara unor denumiri în mod repetat inexacte („Thomson” pentru *Thoms*, „Raaf pentru *Kaau*), ne întâmpină o lungă listă de reprezentări greşite: biblioteca lui Antioh a fost pusă la licitaţie la Paris, dar – nu în întregime – scrierile Principelui, lucrările lui în greacă, latină şi în rusă au fost, într-adevăr, trimise în Rusia. Orişicum, în 1744, the manuscrisul *IDAO* nu se mai afla în posesia lui Antioh, ci îi aparţinea acum Contelui von Thoms, care îl cumpărase de la Tindal, nu la Paris, ci la Londra, şi care nu avea nici cea mai mică intenţie să-l trimită în Rusia. Mai mult, Abraham Kaau-Boerhaave nu era un „nepot”, ci un văr al Ioannei Maria Boerhaave, al soţiei lui von Thoms. Apoi – un alt element aducător de confuzie – nu manuscrisele din biblioteca lui von Thoms, ci cele pe care le poseda unchiul său, Hermann Boerhaave, au fost cele pe care Abraham le-a luat cu sine la St. Petersburg. Şi totuşi, afirmaţiile lui Müller păreau întruna să poarte în ele o asemenea autoritate, încât, până în zilele noastre, ele mai sunt încă reluate drept un izvor „asupra soarta moştenirii manuscriselor lui Dimitrie Cantemir”.

Manuscrisul original, în limba latină, arată ca un volum legat în catifea albastră, copertele lui (33, 5 x 20, 5 cm) se află legate laolaltă cu două funde de mătase albastră, decolorate însă din pricina timpului. Textul stă scris pe hârtie albă (31, 7 x 20 cm). Josul primei pagini a fiecărui fascicol (*quatemio*) a fost marcat, după un vechi obicei al copiştilor, prin serii de litere (A – Z, apoi a – z, apoi Aa – etc.). Numerele paginilor curg astfel:

Praefatio	p. 1 – 49.
Increment	p. 1 – 246.

a (Lib. I-II)
Decrementa (Lib. UI) p. 247 – 530.
Annotationes (ad. Lib. I-II) p. 1 – 279.
Annotationes (ad. Lib. III) p. 1 – 206.
Paginile unora dintre fascicole (după albe de la finele *Praefatio*, după *Decrementa*.

Annotationes, ÎI şi III) au fost lăsate în afara numerotării.

Vine apoi (f. lv-18 v): *La Vie du Prince Demetrius Cantemir, écrite de la main propre d „Antiochus Cantemir son fils cadet, Ministre Plénipotentiaire) de să majesté Czarienne a Londres*.

Manuscrisul principal este o evidentă transcriere făcută de copişti (Ivan Ilinskii (?) şi încă cineva cu un scris similar), după ciorna primară a Autorului. Textul *Istoriei* – *Praefatio*, *Incrementa* (I-II) şi *Decrementa* (III) – în total 579 pp., a fost transcris de un copist, iar *Annotationes* (la I-III – în total 485 pp.), de un altul. Copiştii lăsaseră spaţii albe pentru *ductus Air" abicus*, pentru titlurile paragrafelor, la început, şi, în interior, pentru cele ale Capitolelor, precum şi (nu prea des) pentru unele cuvinte nu prea citeţe din ciornă. Cantemir, care a revizuit textul transcris – mai cu atenţie, la început, apoi, pe măsura oboselii tot mai accentuate (dacă nu a bolii sale), tot mai rar, după aceea, a şi completat, cu excepţia unor scăpări, acestea destul de rare, spaţiile lăsate goale pentru *ductus Arabicus*. Drept rezultat, el i-a conferit textului însuşirile proprii unei lucrări duse până la capăt.

Unele pagini poartă urma citirii manuscrisului de

către Antioh, altele ar putea fi semne ale altor cititori succesivi. Numai o reexaminare autoptică îndelungată a originalului, a ducturilor şi a cemelurilor lui, ar putea, în anii ce vin, să precizeze aceste detalii aparte.

t Acad. Virgil CÂNDEA

Textul latin al originalului lui Cantemir a fost difuzat, pentru prima oară, prin mijlocirea ediţiei facsimilate apărute la Bucureşti, la Editura „Roza Vânturilor”, în 1999). Cea de-a doua ediţie critică, întemeiată nu pe facsimil, ci pe copiile fotografice cu amabilitate oferite Academicianului Virgil Cândea de către Houghton Library, este una complet revăzută şi corectată, ca un pas hotărâtor înainte faţă de cea *princeps*, publicată în 2001 la fosta Casă Amarcord din Timişoara, dar epuizată foarte curând, textul acesta trebuind să joace rolul esenţial al unui instrument critic de bază, atât pentru specialişti, cât şi pentru oamenii de cultură, în general. Fireşte, traducerea oglindeşte această ediţie revăzută şi corectată.

Dan SLUŞANSCHI

PREFAŢĂ

Având noi a înfăţişa luminii publice creşterea şi descreşterea Imperiului Othman, de la însăşi obârşia sa, se cer a fi, mai înainte, lămurite unele probleme istorice şi genealogice mai de seamă, în privinţa cărora marii şi serioşii istorici ai Creştinătăţii ni s-au părut a cădea, prea ades şi din greu, în greşeală. Printre acestea, locul de căpetenie trebuie dat comparaţiei dintre Era creştină şi anul Hegirei, sub care noi am socotit că ne putem înşirui mai potrivit firul expunerii, urmând calculul Muhammedanilor. În al doilea rând, vor fi de făcut cercetări despre numele şi neamul Turcilor. În sfârşit, în cel de al treilea rând, va fi de lămurit obârşia stirpei Aliothmanice, care se află, de la o vreme, în fruntea Imperiului Turcesc (după cum i se spune îndeobşte). În

această privinţă, dacă am vrea să susţinem că limpezirile noastre vor fi neatinse de nicio pată ori greşeală, am putea fi, pe bună dreptate, învinovăţiţi că încălcăm peste măsură hotarele prescrise cunoaşterii omeneşti. Căci, de vreme ce nici cele ce se petrec dinaintea ochilor noştri n-am fi în stare să le istorisim astfel încât povestirea noastră să poată fi socotită, în orice privinţă, desăvârşită şi lipsită de greşeli, cine altul, decât un smintit, ar cuteza să afirme că va înfăţişa, Ură vreo abatere, lucruri care s-au petrecut cu atâtea veacuri în urmă, printre neamuri atât de barbare şi de lipsite de civilizaţie (cum era cel othman, la începuturile sale)?! Aceasta se va vădi din însuşi şirul lucrării, cu atât mai mult, cu cât vom înfăţişa şi ne vom strădui să îndreptăm cele spuse sau scrise pe dos de către un puţini istorici, de altfel cu o mare autoritate. Iară de noi vom fi dobândit o mai fericită reuşită, judecata o lăsăm în seama Cititorului *SiaKpiti Kotdtq*) <celui foarte plin de discernământ>. Va fi fost de ajuns să adăugăm acea spusă a lui Hristos: / 6 dvapdpt TTO<; tyirâv Tipcotoţ xov /iOov *hî* 2 auâfi (Meteo.[1]

((CAPITOLUL I.)) HEGIRA COMPARATĂ CU ERA CREŞTINĂ

Cifra anilor Erei muhammedane, căreia Turcii îi dau numele de „Hidzret”[2], iar îndeobşte acela de „Hegiră”, comparată cu anii Erei creştine, am trecut-o în marginea expunerii noastre; dacă vreunul din Cititori va fi voind să se îndoiască de vom fi făcut noi bine acest lucru, nu avem, desigur, cum să i-o luăm în nume de rău. Căci, deşi această

1 NT, Ioan, 8,7: „Cel dintre voi fără de păcat (litt. „fără de greşeală”) să arunce întîiul cu piatra asupra ei!”.

2 Am păstrat şi în forma românească transliterarea latină dată de Cantemir (mai jos DC) formelor turceşti, arabe sau persane, pentru uzul orientaliştilor care nu maniază uşor textul în limba latină: este rolul Dumnealor de a le interpreta sub raport grafic şi lingvistic.

socoteală este destul de limpede şi nu prea grea, luăm totuşi aminte că mai multe fapte de seamă ale istoriei sunt trecute de către unii istorici de o autoritate de loc mică sub ani diferiţi, iar aceasta din lipsa mijloacelor de ajutor, din care să fi putut dobândi o mai bună cunoaştere a lucrului dat. Spre a ilustra aceasta măcar cu un singur exemplu: nu s-a petrecut nimic mai vrednic de pomenire, după trecerea împărăţiei către

Greci, decât cucerirea Constantinopolei, prin care întreaga Creştinătate a fost lipsită de al doilea ochi al său, şi anume cel mai de seamă, şi a fost adusă până în pragul primejdiei sale de pe urmă. Totuşi, oricât ar fi fost ea de cunoscută, cât de apropiată de vremurile noastre şi cât de fatală acea epocă a împărăţiei greceşti, cei mai serioşi autori nu cad de acord asupra anului în care să se fi întâmplat: unii o aşază în anul 1452, alţii în 1453. De aici se poate trage încheierea câte greşeli s-au putut comite, în celelalte capitole ale istoriei turceşti, să spunem, asupra precizării datelor de naştere sau de moarte ale Sultanilor etc. Spre a le face faţă acestora, am socotit că nu-i fără de rost, ca, prin compararea autorilor creştini cu cei turci, să cercetăm ceva mai atent acest calcul, şi, prin 3 însuşi cest fapt, / să dovedim că noi am împăcat în mod corect anii Hegirei cu Era creştină, în

Istoria pe care o scoatem acum. Credem însă că nu este nevoie nici să deschidem o dispută despre numele „Hegirei”, nici să cercetăm în fel şi chip dacă îşi trage originea de la fuga de la Meca la Medina a mincinosului Profet3, ori de la moartea lui (cum preferă destui Muhammedani). Căci nouă ne este de-ajuns să arătăm corespondenţa dintre Era turcească şi cea creştină, înfăţişând câteva exemple luate din scrierile creştinilor. Ricciolus4 aşază, foarte drept, în marea sa operă cronologică, începutul Hegirei în anul Domnului 622; nu ne

vom căi să alăturăm aici chiar vorbele lui (mai ales că autorii au păreri diferite, în special asupra zilei): „Asupra zilei, spune el, părerile diferă. Căci astronomii, laolaltă cu Alfraganus5, cu Albategniuse, cu *Alfonsinele1* şi cu Iordanus8, socotesc anii Ismaeliţilor9 şi ai Turcilor, după practica astronomică, de la Ide, altfel spus, din ziua de 15 Iulie.

3 în original, aici şi adesea, *Falsopropheta* (sau *Falso-Propheta*), un hibrid latino-grecesc, pentru forma *Pseudopropheta*, mai des folosită de DC. (Notele ţinând seama de textul latin şi de izvoare sunt semnate D.S.).

4 Cf. J.-B. Ricciolus, *Astronomiae refonmataie Tomi duo*, II, Bonn, 1665, p. 9. DC pare totuşi a se referi la o altă operă a lui Ricciolus, *Chronologia reformată et ad certas conclusiones redacta*, I-III, Bonn, 1669, care nu ne-a fost, din păcate, accesibilă. (Notele preluate de noi după comentariile la Prefaţă redactate de Acad. Virgil Cândea cu prilejul tipăririi acesteia în avanpremieră în „Manuscriptum", XVI, 1985, 2 (59), p. 17 – 42, XVII, 1986, 1 (62) şi 1990, 3 – 4 (80 – 81) vor apărea mai jos înzestrate cu sigla V.C. Forma traducerii este, fireşte, revizuită).

5 Abu" l-Abbas al-Farghani, astronom persan din veacul al IX-lea. Opera sa, apărută în traducere latină la Ferrara, în 1493, a cunoscut numeroase ediţii ulterioare, dintre care mai apropiată de DC este forma *Elementa Astronomică*, *Arabice et Latine*, Amsterdam, J. Gollius, 1669 (V.C).

6 Al-Batlani (astronom de limbă arabă, mort în 929) a fost autorul unor tabule astronomice comentate (*Al-Zidj*), publicate în traducere latină sub titlul *De scientia stellarum liber*, Bonn, 1645 (V.C).

7 Este vorba de *Tabulae Alphonsinae*, *o* operă astronomică redactată la Curtea şi cu îndemnul Regelui Alfonso al X-lea al Castiliei, zis TI Sabio", „înţeleptul"

(1254 – 1284) (V.C).

8 Probabil că este vorba de Iordanus de Saxa (Nemorarius), autorul posibil, dar neidentificat precis, al unor tratate de matematică (c. 1185 – 1237) (V.C). După cât îl cunoaştem pe DC, cel puţin ultimele două trimiteri sunt de a doua mână (D.S.).

9 Adică „ai Arabilor", care, după autorii creştini medievali, s-ar fi tras din Ismail, fiul lui Avraam şi al roabei sale Agar, de unde şi numele, dat lor în Biblie, de „Agareni" (cf. de ex. VT, *Gen.*, XVI, 11 – 15) (V.C).

10 în latineşte *feria* 5., iar, mai jos, *feria 6*. sau VI.: din Antichitatea târzie numele săptămânii primiseră numele de *feriae* (*I*, *ÎI* etc.), numărătoarea începând cu Duminica; aşadar *feria V*. este zi de Joi, iar *feria VI*. O Vineri. Pentru coerenţă, în traducerea acestui scurt pasaj am unificat cifrele numeralelor ordinale în forma lor romană (D.S.).

ziua a V-a10, pentru că atunci a căzut luna nouă cea adevărată. Dar Arabii şi cu Turcii – şi, dimpreună cu ei, cronologiştii Scaliger[3] şi Petavius[4] etc. – socotesc civilă[5], din ziua de 16 Iulie, ziua a VI-a, mergând împreună cu seara dinainte, dat fiind că el a fugit de la Meca în noaptea aceea, următoare zilei a XV-a, şi în aceeaşi noapte a apărut prima fază a lunii noi, de unde îşi încep, mai apoi, Arabii ciclurile lor lunare, de la ziua a VI-a, Vineri, sfântă pentru ei şi până acum". S-ar putea, desigur, ca pe Binevoitorul

---

3 Iosephus Iustus Scaliger, Opus de emendatione temponun, poate în ediţia de la Geneva, 1629, ori într-una din cele anterioare: Paris, 1583, Frankfurt/Main, 1598, Leiden, 1598 etc. (V.C).

4 Dionysius Petavius, Rationarius temporum, Pars ii, Mainz, 1646, p. 54 (V.C).

5 Lat. politice, adică „după cronologia civilă", în uz în viaţa socială (în româna veche s-ar fi zis „politi- cească"), iar nu după cea stabilită urmînd calculul astronomic. Anul civil este, adesea, mai puţin precis decît cel astronomic (cf. Id., ibid., p. 2) (V.C).

Cititor să-l reţină faptul că se ia seama doar la dezacordul dintre regulile astronomice şi calculul turcesc, dar nu este lămurită şi cauza lui. Este însă de ştiut că falsul Profet Muhammed, atunci când a început să umple lumea cu superstiţia sa, i-a dat poporului mai puţin

4 instruit în problemele astronomiei, următoarea regulă generală asupra începutului lunii noi[6]: / adică: „Vezi luna nouă, începe Ramazanul! Vezi luna nouă, serbează Bairamul!”

Cum însă prima fază a semilunei nu apare niciodată deasupra orizontului nostru în prima zi a noviluniului, ci uneori într-a doua, ba, uneori, de-abia în cea de a treia noapte (dacă luna nouă se întâmplă să fie către apusul soarelui), nu se va mira nimeni, dacă, fie Muhammed însuşi – ca un om necultivat şi puţin, ori de loc învăţat în deprinderea astronomiei –, fie neamurile corupte de dânsul – care socotesc că este de dat mai multă crezare îndrumării Legiuitorului lor, decât raţiunii înseşi – au luat a doua zi a lunii noi drept noviluniul însuşi, şi au statornicit după regula aceluia şi lunile şi sărbătorile lor. Şi nu este mai puţin de crezare că însuşi Muhammed şi-a început socoteala Hegirei de la fuga sa, iar mai apoi urmaşii săi, trecând cu vederea, sau neştiind aceasta, spre a nu părea că prin pilda lor încalcă legea odată stabilită, au hotărât să înceapă nu de la noviluniul astronomic (care, după spusa tuturor matematicienilor căzuse în ziua de 15 Iulie, ziua 5-a), ci de la cel civil, care a avut loc în ziua următoare, cea de a 6-a), iar, astfel, ca acela să fie <socotit> drept prima zi a lunii Muharrem < >[7]. Cele susţinute de noi sunt

---

6 Text fără transcriere latină: te, în transcriere modernă, ay gor Ramazan tut, ay gor Bairam eyle /, regulă popularizatoare liberă, practic versificată, dezvoltată după Coran (Sura ii, 185) (V.C. şi D.S.).

7 Aici şi mai jos, deşi nu chiar prea adesea în decursul textului originar, DC a omis să insereze ductus Arabicus corespunzător

confirmate de cele pe care le-am văzut noi înşine, la faţa locului, în legătură cu felul lor de a face astăzi calculul. Căci, deşi le sunt îndeajuns de cunoscute nu numai ziua şi ceasul, ci chiar şi clipa noviluniului din almanahurile pe care le numesc „Ruznameze”, totuşi ei nu jinduiesc niciodată nici „Ramazan-ul, nici „Bairam-„ul.

5 decât dacă unele persoane dau mărturie că au văzut faza / noii luni. Din această pricină, în fiecare an, cam la vremea aceea, sunt trimişi de către Sultan înspre Vama, pe un munte foarte înalt, numit

Istrandzdaghy”[8] (care se află la 12 ceasuri[9] de Constantinopole ((mai spre Pontul Euxin) } câţiva oameni care să ia aminte în ce clipă luna nouă se arată vederii lor. Odată ce au văzut-o trei dintre cercetaşi pornesc pe dată, în mers zorit, spre Constantinopole şi grăbesc la Istanbol Effendisi („Judele Constantinopolei”); unul spune că a văzut prima fază a lunii noi, iar ceilalţi doi, prin mărturia lor, chezăşuiesc cele arătate de primul. Noviluniul fiind astfel dovedit prin mijlocirea a trei martori, Istanbol Effendisi trimite, de îndată, crainici prin tot oraşul, la orice vreme va fi fost să fie, şi orânduieşte postul, sau Bairamul. Dat fiind că, fără de trei martori, nu i se va da crezare nimănui, nici măcar Sultanului, că a venit luna nouă; aşa

---

transcrierii latine în spaţiul rezervat de copist pentru aceasta, exact invers ca mai sus (v. n. 14).

8 Unul dintre ultimele vîrfuri ale crestei care coboară adînc spre SE din Munţii Rhodope în paralel cu ţărmul Mării Negre, masiv numit astăzi, în întregime pe turceşte, Yildiz Daglari („Munţii Stelei”): pe vremuri el purta, cum ne spune şi DC (care îi pomeneşte în Sistima (mai jos SRM, mereu citată după pagina originalului rusesc, în ediţia arătată la n. 18), p. 180 şi denumirea cea veche de loppe), numele de Istranca Daglu („Muntele Străjii”, sau „Straja”), turcizînd doar pe jumătate numele dat de localnicii Rumeliei (V.C. şi D.S.).

9 „Ceasul” de drum măsura 2.000 de stînjeni, sau trei mile italieneşti, deci între 4 şi 5 km: deci „12 ceasuri” echivalau cam cu 55 km (D.S.).

se face că am văzut întâmplându-se ca unii Muhammedani, chiar dacă se aflau la prânz, mâncând şi bând, odată ce-au auzit glasul crainicului, <dând veste> despre începutul postului, să scuipe, de îndată, din gură îmbucăturile şi să-şi înceapă ajunarea; şi, dimpotrivă, la auzul veştii despre începutul Bairamului, <fie> înainte, fie după prânz, îşi încheie postul şi, lăsând deoparte făţarnica mâhnire pe care obişnuiesc <să o arate>[10], iau vesele şi vioaie chipuri şi haine. Dar, dacă cerul înnourat împiedică vederea lunii, sau solii, întârziaţi pe drum, ajung cu întârziere în Oraş, se aşteaptă în prima şi a doua zi, însă în cea de a treia zi se dă deja crezare calculului astronomic, iar norodul – fie că sunt, fie că nu sunt martori care să fi văzut luna – primeşte poruncă să se abţină de la mâncare şi de la băutură. Tot asemenea, nu lasă postul, mai înainte de a fi fost înştiinţaţi de către aceiaşi oameni asupra apariţiei lunii noi „Szewar. Cu 6 toate că acestea sunt de ajuns / spre a-i înlătura Cititorului şovăiala asupra adevărului calculului lui

Ricciolus, credem, totuşi, că nu este fără de folos să-i dăm şi mai multă întărire şi prin alte exemple, în afara dovezilor deja aduse. În această privinţă, sunt de o mare însemnătate acele două memorabile cuceriri, a Constantinopolei şi a Insulei Rodos. Despre cea dintâi, Patriarhul Constantinopolei <spune> că a fost cucerită în anul Domului 1453, în ziua de 29 Mai, ziua a 3-a[11], dar> istoricii turci mai grijulii spun că ea fost luată> de Sultanul Mehemmed al doilea, în anul Hegirei 857, în a 20-a zi a lunii zise „Dzemaziul ewwel”. Despre Rodos, Creştinii spun că a fost luat de Turci în anul Domnului 1522, în ziua de 25 Decembrie, iar Turcii că în anul Hegirei 929, în a 3-a zi a

10 Despre Ramazan şi Bairam v., mai pe larg, SRM, ed. V. Cîndea, Bucureşti, 1987, p. 180-182.

11 O zi de Marţi, de unde şi vorba românească despre „cele trei ceasuri rele de Marţi”, ale serii căderii Cetăţii (D.S.).

lunii „Seffer”, şi mai adaugă că acest asediu a durat 5 luni: anume, că a fost pus în anul Hegirei 928, în luna „Ramazan”, şi că a fost dus mai departe vreme de trei luni din acelaşi an – „Szevar, „Ziulcaade” şi „Ziulhidze” – precum şi în două din anul următor – „Muharrem” şi „Seffer”; în a treia zi a acesteia

<din urmă, cetatea, a fost, în sfârşit, predată. Ca atare, credem că argumentele acestea, înfăţişate de noi după Ricciolus, sunt de ajuns spre a alcătui un fel de „canon”.

Un exemplu nu mai puţin ilustru ni-l oferă diploma Sultanului Murad al II-lea, dată către împăratul Rudolf al II-lea, unde se poate citi atât datarea după Domnul, Mântuitorul <nostru>, cât şi cea după Muhammed, limpede însemnată astfel, în cuvinte precise: „Din prima zi a următoarei luni a lui Ianuarie, în anul 1584 al Domnului Iisus (asupra căruia să se afle harul şi ajutorul dumnezeiesc!), care va fi anul 991 al strămutării marelui nostru Profet, ziua a 27-a a lunii Zylhidze”. Iar, după tabula lui Ricciolus, anul 991 al Hegirei începe în anul lui Hristos 1583, în 15 ale lunii ale

7 lui Ianuarie, ziua a 3-a, şi se sfârşeşte în anul lui Hristos / 1584, în ziua de 3 Ianuarie, începe anul 992 al Hegirei[12]. Iar cum luna „Zylhidze” este ultima a anului Hegirei şi este alcătuită din 29 de zile, este vădit că 27 ale lui „Zylhidze” este prima zi a lui Ianuarie 1584. Aşadar, în diploma pomenită amândouă Erele se află notate fără niciun dram de greşeală.

Socotim că n-ar fi de niciun folos să mai zăbovim îndelung întru împăcarea acestor datări şi în compararea

12 Convertirile din calendaml musulman în datele erei noastre sunt corecte, după stilul Iulian, adică avînd un decalaj de 10 zile în minus faţă de cel Gregorian, folosit astăzi, în mod prevalent, în lume. (V.C. şi D.S.).

lor cu calculul turcesc (pe care îl vom însemna la locurile cuvenite în lucrarea însăşi), dat fiind că lucrul acesta îl va putea înfăptui, prin proprie osteneală, şi Cititorul cel interesat de el, folosind Tabula astronomică paralelă, pe care o alăturăm, în acest scop, Prefeţei. Dacă acelora le vor lipsi unele zile, cerute spre împlinirea anului solar, le va putea vedea cu uşurinţă după Tabula cronologică...[13]. Aşadar, după cum am comparat Era creştină cu cea muhammedană, potrivit acestui tip de calcul, abia dacă mai poate rămânea vreo îndoială, în urma însemnării lor corecte. Dar, înainte de a trece de aici la un alt capitol al expunerii noastre, ne vom strădui să lămurim, în folosul celor imoptio OIX – rov <iubitori ai istoriei>, un anume dubiu, desigur nu unul de mare însemnătate, dar asupra căruia am luat seama că mai mulţi istorici, nu de cel mai mărunt rang, au căzut în greşeală.

Primul an al lui Othman, al primului împărat al Turcilor, unii îl aşază în anul 1300 după Hristos, ca Leunclavius[14]; alţii în 1303, cum socoteşte Calvisius, după Zacuthus[15] – şi unii şi alţii, de altfel, calculatori foarte ageri ai cronologiei. În această privinţă, nu le fie cu bănat, spre a cerceta adevărul însuşi şi a învedera cu raţiuni mai vădite primul an precis al domniei lui Othman, merită

8 osteneala, / socotim, să luăm drept temelie

---

13 După „Tabula cronologică" a fost lăsat necompletat un spaţiu gol, marcat cu un şir de puncte, poate spre adăugirea ulterioară fie a unei referinţe (la Leunclavius ?) fie a trimiterii la mai jos (cf. textul latin) (D.S.).

14 Ioannes Leunclavius, Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti, Frankfurt/Main, 1588, p. 5. Data se se deduce din faptul că Othman a domnit 29 de ani, iar Orchan a luat domnia în 1328 (V.C".).

15 Sethus Calvisius, Opus Chronologicum, Frankfurt/Main-Emden, 1650, p. 831, aici după istoricul evreu Abraham Zacutus Lusitanus (V.C).

argumentele consemnate, de comun acord, de către aproape toţi scriitorii turci, pentru cele mai apropiate <date> următoare – ani, luni şi zile.

Aşadar, este de luat aminte că, după acordul tuturor cronologiştilor, urmaşul lui Othman, Orchan, a cucerit Brusa, capitala Bithyniei, în anul Hegirei 726, cu puţin înainte de sfârşitul tatălui său, şi că, pe când îşi serba acolo triumful, a fost chemat înapoi de tatăl său, care îşi trăia clipele din urmă, prin tristă solie. Acesta stingându-se [în acelaşi an]24, în ziua de 10 „Ramadan” a aceluiaşi an, la domnie. Se ştie însă că, faţă de „Muharrem”, prima lună a anului Hegirei, „Ramazan” este cea de a noua lună. Iar Tabula cronologică ne arată că a zecea zi a lui Ramazan a acelui an a căzut în 8 August.

Luând seama astfel la aceasta25, scriitorii turci (a căror autoritate se bucură de mare vază la ai lor) susţin într-un gând că Othman a domnit 26 de ani, 3 luni şi 10 zile (cu toate că Leunclavius îi atribuie aceluia 29 de ani lunari, sau 28 solari26 – lucru pe care nu văd de unde să-l fi scos) şi că Orchan i-a urmat la domnie în anul Hegirei 726, în 10 ale lui „Ramazan”. Aşadar, luând începutul anului din ale lui 10 „Ramazan”, numărăm, mergând către înapoi, că, în anul Hegirei 700, în 10 ale aceleiaşi luni „Ramazan” sunt 26 de ani împliniţi. La fel sunt de scăzut cele trei luni şi 10 zile care intraseră în cel de al 27-lea an. Scoatem, prin urmare, cele 10 zile ale lui „Ramazan” şi cele trei luni – adică „Szaban”, „Redzeb” şi „Dzemaziul achyr” – care corespund lui Mai, Aprilie, Martie şi Februarie. Ca atare, suprimând toţi aceşti ani, luni şi zile, fără dram de îndoială / se vădeşte că primul an al domniei lui Othman a fost anul Hegirei 700, întâia zi a lunii „Dzemaziul achyr” – care căzuse în anul 1301 al Domnului, Mântuitorului <nostru>, în ziua a 11-a a lui Februarie, după cum se va vedea şi din Tabula alăturată.

Ia aminte că, în acest an al Hegirei, anul lui Hristos 1301 începe în luna Dzemaziul evvel, a cărei primă zi cade în 12 Ianuarie. Dar s-a dovedit mai sus că Othman a început să domnească în anul Hegirei 700, dintâi a lui Dzemaziul achyr, care este anul lui Hristos 1301, 11 Februarie, cu toate că anul Hegirei corespunde de altfel> în tabulă cu anul lui Hristos 1300. Deci mai sus s-a tras o concluzie corectă27. Şi aceasta a fost, pe câte cred, pricina care pare să-i fi făcut să se poticnească în felul lor de a socoti <şi pe 10 Leunclavius şi pe alţii.

Iar, în felul acesta, se poate transpune cu uşurinţă data Hegirei în Era creştină şi pentru ceilalţi ani. De pildă: începutul anului Hegirei 699, care a precedat cel mai îndeaproape primul an al domniei lui Othman, cade, după tabula astronomică, în anul lui Hristos 1299, în 28 Septembrie, ziua a doua. Dar, pentru o mai uşoară înţelegere din partea Cititorului, să înfăţişăm întreaga Tabulă:

Tabula Anului Hegirei 699 şi al lui Hristos 1299

<	Lunile Arabilor		Lunile solare	Zile>
3	Muharrem	1	Septembrie	28
2	Seffer		Octombrie	28
3	Rebiul evvel		Noiembrie	26
2	Rebiul achyr		Decembrie	26
3	Dzemaziul evvel		Ianuarie	24
2	Dzemaziul achyr		Februarie	23
3	Redzeb		Martie	23

((Anul

2				
9		Szaban	Aprilie	22
	3	Ramazan	Mai	
0				21
	2	Szevval	Iunie	
9				20
	3	Zylcaade	Iulie	19
0				
	2	Zylhidze	Augus	
9		t		18
	1300))			

Aşadar, odată dovedit – pe cât se pare, îndeajuns – primul an al domniei lui Othman, cu luna şi cu ziua lui, vin spre a fi cercetate, după aceeaşi metodă, anul, luna şi ziua morţii lui Erdogryl, a tatălui lui Othman. De aceea spunem: De vreme ce anul Hegirei 700, luna „Dzemaziul achyr”, ultima (sic) *2 i* zi au fost primul an şi <prima> zi a domniei lui Othman; iar Hogea Saadi29 ne atestă că Erdogryl a murit în anul Hegirei 680 (care începe în anul lui Hristos 1281, 22 Aprilie, ziua a 11 treia) – prin urmare, între primul an al domniei lui Othman / şi anul morţii lui Erdogryl, inclusiv, se află scurşi 3019 ani <şi 7 luni, ceea ce se dovedeşte e astfel>: Anul Hegirei 700 începuse în anul lui

27 De fapt, data exactă a venirii lui Othman la tron nu a fost stabilită cu precizie (V.C.).

28 Confuzie, aici şi mai jos, pentru „prima zi” (cf. p. ani.), comisă, probabil, încă din ciorna lui DC şi necorectată mai apoi nici de copist, nici de autorul însuşi (D.S.).

29 Sa” adeddin Mehmed Hodja Efendi, în lucrarea *Tadj-iit-Tevarih* („Cununa Istoriilor”), cuprinzând istoria otomană până la sfârşitul domniei lui Selim I (1520) (V.C).

30 Formularea latină, mai puţin îndemânatică, lasă impresia scurgerii timpului (de fapt doar a calculului) spre înapoi (D.S.).

Hristos 1300, în 16 ale lunii Septembrie, după cum s-a arătat în prima Tabulă, iar de la ultima (sic) 28 zi a lunii Dzemaziul achyr" a anului amintit (despre care am dovedit că este începutul primului an al domniei lui Othman) şi până în prima zi a lui „Muharrem" avem cinci luni, care sunt apoi de scos clin ultimul an în care s-a petrecut moartea lui Erdogryl. Aşezând începutul anului în prima zi a lui „Dzemaziul evvel" dinainte, sunt de înlăturat, mergând înapoi, anii de până la anul Hegirei 680, în care se ştie că a murit Erdogryl, după de atâtea ori citatul Saadi. De aceea, spunem că, de la prima zi a lunii „Dzemaziul evvel" a anului 700, şi până în prima zi a aceleiaşi luni „Dzemaziul evvel" a anului precedent 699, este un an întreg al Hegirei. Şi tot aşa, iarăşi, avem de făcut până la aceeaşi lună „Dzemaziul evvel" a anului 681 – an care este cel imediat următor morţii lui Erdogryl – se adună astfel laolaltă 19 ani. După aceasta sunt de scos din anul Hegirei 680 cele cinci luni care intraseră în anul Hegirei 700, iar restul de 7 luni sunt de adăugat la cei 19 ani socotiţi mai sus. Este, dar, vădit că între primul an al domniei lui Othman, luna „Dzemaziul achyr", şi moartea lui Erdogryl s-au scurs (după cum bănuisem) 19 ani <şi 7 luni. Astfel, prin acelaşi fel de calcul, sunt de aflat luna a şaptea şi ziua din anul 680. Căci, după cum, mergând înapoi, de la zi întâi a lunii „Dzemaziul achyr" a anului 700 şi până la anul 681 – adică la anul imediat următor morţii lui Erdogryl – am 12 numărat 19 ani ai Hegirei, / tot astfel, de la aceeaşi dintâi a lunii „Dzemaziul achyr" sunt de numărat înapoi cele 7 luni (despre care am arătat mai sus că mai rămân) şi de adăugat la anul 680, anume „Dzemaziul evvel, Rebiul achyr, Rabiul evvel, Seffer,

Muharrem, Zylhidze şi Zylcaade”, care, după Tabulă, corespund cu August, Iulie, Iunie, Mai, Aprilie, Martie şi Februarie. Prin urmare, cea de a şaptea dintre lunile rămase va fi Zylcaade a anului 680 al Hegirei; iar dintâi a lunii „Zylhidze” cade în anul 1281 al lui Hristos, în 11 Februarie (după cum ne-o arată Tabula alăturată), şi, ca atare, pomenitul an 680 al Hegirei, ultima zi a lui „Szeval”, vor fi anul şi ziua morţii lui Erdogryl.

Tabula anului Hegirei 680 AI lui Hristos 1281

Ia aminte că în ultima <zi> a lui „Zylhidze” se sfârşeşte anul 679 al Hegirei, că în prima a lui „Muharrem” începe anul 680, că în ultima a lui Decembrie se sfârşeşte anul 1281 al lui Hristos.

13 iar în prima a lui Ianuarie începe anul 1282. Dar dat fiind că am arătat că 13 cele 7 luni rămase, / care prisoseau peste cei 19 ani ai Hegirei, s-au sfârşit în ziua întâi a lunii „Zylcaade”, s-a tras prin urmare, încheierea corectă că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul Hegirei 680, în ultima zi a lunii „Szevval”, în anul lui Hristos 1282, în 10 Februarie. Odată înlăturată, pe câte credem, această îndoială, în acelaşi chip sunt de aflat şi anii (şi, de vor fi vreunele, şi lunile şi zilele) domniei lui Erdogryl, la al cărei început socotim că trebuie aşezată, în mod necesar, şi moartea lui Suleiman[16]. Căci s-a dovedit că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui „Szevval”, iar credinţa istorică, cea îndeobşte, ne

16 După tradiţia istorică otomană, pe timpul Sultanului Selgiukid Aliiiddin I. Keykubad (1219-1236), un trib fruntaş de oghuzi, condus de Siileyman Şah, a căutat azil în Anatolia. Respins de Sultan, Siileyman Şah s-a înecat la trecerea Eufratului. Războinicii care nu apucaseră să treacă fluviul, sub cîrmuirea lui Ertugriil, fiul lui Siileyman Şah, s-au întors la Alâiiddin, care i-a aşezat ca vasali înspre muntele Karaşa-Dagh („Al Căprioarei”), la Apus de Ankara. Cu ajutorul acestui grup de războinici, prin cuceririle lui Othman I. Ghazi, fiul lui Er-tiigrul, a luat fiinţă Statul otoman (V.C).

îndeamnă ea crede> că Suleiman, tatăl lui Erdogryl, s-a înecat în Eufrat în anul 616 al Hegirei. Ca atare, de la moartea lui Suleiman şi până la moartea lui Erdogryl, inclusiv, se vădeşte că s-au scurs 64 de ani (cu toate că Iohannes Gaudier vrea, mai puţin potrivit, să fi trecut numai 54 de ani[17]) – dar, fără ca aceasta să ne stea în cale, purcedem acum să cercetăm luna şi ziua primului an al domniei lui Erdogryl şi ale morţii lui Suleiman.

De vreme ce s-a învederat lămurit că Erdogryl a murit în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui „Szevval”, mergând înapoi, înlăturăm anii scurşi între acest an şi anul 617 (care urmează imediat după moartea lui Suleiman) şi ultima <zi> a lunii Szevval a aceluiaşi an, şi e astfel> se adună 63 de ani. Dar, dat fiind că două luni, adică Zylhidze şi Zylcaade, din anul 616 au intrat în anul 617, cele zece luni care mai rămân din anul 616 trebuie adăugate la viaţa lui Suleiman şi întoarse înapoi, de la „Zylcaade” către „Muharrem”, numărând anume: 1. Szevval, 2. Ramazan, 3. Szaban, 4. Redzeb, 5. Dzemaziul achyr, 6. Dzemaziul evvel, 7. Rebiul achyr, 8. Rebiul evvel.

14 9. Seffer, 10. Muharrem, care corespund cu Noiembrie, cu 30 Octombrie, şi, iarăşi, cu 1 Octombrie, / cu Septembrie, cu August, cu Iulie, cu Iunie, cu Mai, cu Aprilie şi cu Martie. Deci ultimul an al vieţii lui Suleiman şi primul an al domniei lui Erdogryl a fost anul 616 al Hegirei, <începând cu 1 Zylhidze, care a căzut în anul lui Hristos 1220, în 6 Februarie – lucru pe care iată-l mai limpede în Tabulele alăturate:

Tabula anului Hegirei 617	Al lui Hristos 1220

17 Iohannes Gaudier, zis „Spiegel”, a fost traducătorul din turcă în germană al Anualelor Sultanilor Othmani, cunoscute mai cu seamă prin versiunea făcută în latină (din germană) de Hans Lowenklau, alias Iohannes Leunclavius (cf. n. 22) (V.C).

< Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare	
30	Muharrem a căzut în	1. Martie	8
29	Sefer	Aprilie	7
30	Rebiul evvel	Mai	6
29	Rebiul achyr	Iunie	5
30	Dzemaziul evvel	Iulie	4
29	Dzemaziul achyr	August	3
30	Redzeb	Septembrie	1
29	Szaban	Octombrie	1
30	Ramazan (şi, iarăşi)	Octombrie 1	30
29	Szevval	Noiembrie	29
30	Zylcaade	Decembrie	28
29	Zylhidze	Ianuarie 1221})	27 ((Anul

Tabula anului Hegirei 616 — Al lui Hristos 1219

< Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare	
30	Muharrem a căzut în	1. Martie	18
29	Sefer	Aprilie	17

3	Rebiul ewel		Mai		
0				16	
2					
9	Rebiul achyr		Iunie	15	
3	Dzemaziul		Iulie	14	
0	evvel				
2	Dzemaziul				
9	achyr		August	13	
3	Redzeb		Septem		
0		brie		11	
2	Szaban		Octomb		
9		rie		11	
3			Noiemb		
0	Ramazan	rie		*91*	
2	Szevval 1. a		Decem	*9*	
9	căzut în	brie			
3	Zylcaade		Ianuari	7	(((Anul
0		e		1220})	
2	Zylhidze		Februa		
9		rie		6	

Şi astfel, trebuie adus în socoteală şi anul descălecatului lui Suleiman, care, după autoritatea lui Neszri[18], s-a petrecut în anul Hegirei 611; iar că el a murit în anul Hegirei 616, în 1 Zylhidze, s-a văzut deja. Iar Zylhidze este ultima lună a anului arab. Prin urmare, până la anul 611 s-au scurs, între timp[19], inclusiv, 4 ani <şi 11 luni; dar, mergând înapoi, după metodă, de la 1 Zylhidze,

18 Mehmed Neţri (m. 1520), în Cronica sa Djihannuma, în Partea a VI-a, intitulată Tarih-i al-i Osman („Istoria Dinastiei Osmane”), singura păstrată (V.C). DC îi latinizează adesea numele, pentru a-i da o flexiune latină, sub forma Neszrims, -i (D.S.).

19 Cf. n. 30.

în aceeaşi lună a anului 612[20] (care a urmat primului an al descălecatului lui Suleiman) se împlinesc 4 ani; adăugându-le 11 luni (despre care am mai spus că erau în plus) (este sigur) că primul descălecat al lui Suleiman trebuie aşezat, fără îndoială, în anul Hegirei 611, în ultima <zi> a lunii Muharrem (care a căzut în anul lui Hristos 1214, în 10 Iunie).

	Tabula anului Hegirei 611		Al lui Hristos 1214	
<Zile>	Lunile Arabilor		Lunile solare	
3 0	Muharrem a căzut în	1.	Mai	12
2 9	Sefer		Iunie	11
3 0	Rebiul evvel		Iulie	10
2 9	Rebiul achyr		August	9
3 0	Dzemaziul evvel		Septembrie	7
2 9	Dzemaziul achyr		Octombrie	7
3 0	Redzeb		Noiembrie	5
2 9	Szaban		Decembrie	5
3 0	Ramazan		Ianuarie	5
2 9	Szevval		Februarie	2

20 în manuscris, greşit, 610, o posibilă eroare de copist (D.S.).

3	Zylcaade	Martie	30
2	Zylhidze	Aprilie	2 / 9

((Anul 1215})

Dar, dat fiind că, laolaltă cu vremea descălecatului lui Suleiman, la istoricii turci sc. 16 pomeneşte despre năvălirea lui Dzengizehan, şi, <cum>, datorită deosebirilor dintre scriitorii creştini în însemnarea anului acestei năvăliri, Cititorului i s-ar putea isca vreo îndoială, socotim că merită osteneala să o înlăturăm şi pe aceasta. În primul rând, vedem că Nicefor Gregoras (despre care ai zice, mai degrabă, <că este> un retor, decât un istoric) aminteşte în Cartea a 2-a, Capitolul 5[21], că Dzengizehan a coborât de la Hyperboreeni[22] către Marea Caspică în anul lui Hristos 1222, al Hegirei 619 (pe când domnea la Greci, la Niceea, Ioan Ducas[23]), Lonicerus în anul lui Hristos 1202, al Hegirei 599[24], Calvisius, în *Cronologicul* său, în anul lui Hristos 1220, al Hegirei 611[25], iar Ricciolus în *Marele Cronologic*, în anul lui Hristos 1212, al Hegirei 609[26].

Noi, după obiceiul nostru, urmându-i, mai degrabă, pe scriitorii de acasă ai Turcilor, ştim în chip statornic –

---

21 3 i Nicephorus Gregoras, Byzantina Historia, II, 5, ed. L. Schopenus, I, Bonn, 1829, p. 35 (V.C).

22 Urmînd tradiţia antică, în care Hyperborei erau un popor fabulos, numit astfel pentru că ar fi trăit „dincolo de Boreâs (= de Crivăţ)” -la DC în româneşte „în părţile crivăţene”, Gregoras, citat textual de DC, se referă la popoarele cucerite de Ginghis-han la Nord de Marea Caspică, pînă la fluviile Volga şi Kama (V.C şi D.S.).

23 Ioannes al III-lea Ducas Vatalzes, împărat a Bizanţului între 1222 şi 1258 (V.C).

24 Philippus Lonicerus, Chronica Turcica, I, Frankfurt/Main, 1578, p. 7 (V.C).

25 Calvisius, op.cit., p. 779 (V.C).

26 Ricciolus, loc. cit., (V.C).

după „Compendiul istoric” pe care îl publicase în anul lui Hristos 1696, al Hegirei 1108, mult-învăţatul Saadi Effendi din Larissa42, strâns după cei mai de vază istorici, Mevlana Idris43, Neszri44, şi Saadi Tadzut tevarich45, şi Peczovi46, şi Hezarfenn47, şi curăţat de orice fel de pată, cu dedicaţie către numele Sultanului Mustafa, fratele şi predecesorul actualului Sultan Ahmed, fiu al Sultanului Muhammed48 – că Suleiman Şah, tatăl lui Erdogryl, a purces, mai întâi, în anul Hegirei 611, care este anul lui Hristos 1214, din oraşul Nera, învecinat cu Marea Caspică49, şi, după ce el ajunsese cu Oghuzii50 săi până în ţinuturile Asiei Mici, fie în acelaşi an, fie în cel următor (lucru de care nu sunt sigur), s-a petrecut năvălirea lui Dzengizehan, iar Suleiman, din pricina cruzimii celor ai lui Dzengiz, s-a tras înapoi către Media51. Apoi, după ce pornise iar către Halep, 17 în anul 616 al Hegirei, / şi-a sfârşit viaţa în Eufrat. Aşadar, în temeiul mărturiei acestor istorici, se vădeşte cu probabilitate că Dzengizehan a năvălit în Asia cu unul sau cu doi ani după Suleiman, adică în anul 612 sau 613 al Hegirei – care sunt cei ai lui Hristos 1215 <şi 1216. Cântărind acestea cum se cuvine, Binevoitorul Cititor va lua aminte cu uşurinţă că greşeala altora nu poate învinovăţi de neadevăr calculul nostru. Oricum, va rămânea neclintit că descălecatul lui Suleiman trebuie

42 Sa” adi Efendi, autorul lucrării Idimal et-Tevarih (citată de DC drept Synopsis historiarum) a relatat istoria otomană de până la începutul domniei lui Mustafa II. El îşi „publicase” cartea în formă manuscrisă, dat fiind că prima imprimerie în caractere arabe a fost înfiinţată la Istanbul abia în 1728. Asupra lui, v. Franz Babinger, Die osmanischen Quellen D. Kantemirs, în Omagiu lui Ioan Lupaş, Bucureşti, 1942, pp. 41 – 42 (V.C).

43 Mollahul Idris Bitlisi, autorul cronicii în limba

persană, intitulate Heşt Behişt („Cele Opt Raiuri”), relatând istoria otomană până la moartea lui Baiazid II (1512) (V.C).

44 Cf. n. 33.

45 Cf. n. 29. Aici şi mai jos, DC foloseşte, ca Orientalii, Tadzut-tevarih drept un supranume al autorului (D.S.).

46 Ibrahim Pecevi, autorul unei Tarih („Cronică”) a Imperiului otoman, între anii 1520 – 1639, de la Soliman Magnificul şi până la sfârşitul domniei lui Murad IV (V.C).

47 Husein Hezarfenn, autorul unei Istorii universale, intitulate Tenkih-i tevarih-i miiliik, relatând evenimentele petrecute până în anul 1672 (V.C).

48 Este vorba despre Sultanii Mustafa al II-lea (1695 – 1703 – detronat), frate cu Ahmed al III-lea (1703 – 1730), ambii fii ai lui Mehmed al IV-lea (1648 – 1687) – detronat şi urmat mai întâi de fraţii săi, Suleiman al II-lea (1687 – 1691) şi Ahmed al II-lea (1691 – 1695) (V.C. şi D.S.).

49 Localitate neidentificată cu precizie (V.C); v. mai jos, n. 66.

50 Oghuzii sau Turkmenii sunt ramura turcică de Sud, ai cărei războinici au atins, în incursiunile lor, Turkestanul Chinez, hotarele Egiptului şi ale Imperiului Bizantin. Sultanii Selgiukizi i-au aşezat, ca vasali, în Asia Mică, spre a le apăra provinciile de graniţă (V.C. şi D.S.).

51 Ţinut al Iranului de NV: după obiceiul geografilor timpului care foloseau cu plăcere denumiri istorizante, DC îi dă şi el numele antic, cel al provinciei vechiului Imperiu

iranic al Ahemenizilor, moştenitori ai puterii tocmai de la Mezi. Capitala Mediei era denumită în vechea persă, Ha (m) gmatana („Locul de adunare" al mândrei călărimi medice), Grecii îi spuneau Ecbatana, astăzi poartă numele de Hamadan (D.S.).

pus sub anul Domnului 1214 (care este cel de al şaselea al domniei lui Theodor Lascaris[27]), iar năvălirea lui Dzengizehan s-a petrecut, după cum am mai spus, fie cu unul, fie cu doi <ani> mai târziu.

((CAPITOLUL II.}} DESPRE NEAMUL ŞI NUMELE TURCILOR

Abia de va fi cineva care să nu ştie că, în mijlocul atâtor strămutări de neamuri şi preschimbări de Imperii, din înăuntrurile cele îngheţate ale Scythiei[28] au dat buzna, asemeni viperelor, mai multe oştiri. Că, printre acestea, neamul Turcilor a fost unul nu lipsit de vază o dovedesc îndeajuns şi cei ce au scris Istorii persane, ca şi multvestitul autor al Annalelor othmane, Tadziut tevarich Saadi Effendi, şi următoarele cuvinte, care par a fi traduse din el în Lexiconul Persan-Turcesc <numit> Nimetullah, spre a lămuri cuvântul, „Tiurk":

„Chata, vu chuten, vedeszti Capcziak merulekietinun Ehline dirler, amerun Camusi ak juzli[29], ve care Caszli

---

27 Theodor Lascaris, împărat cu scaunul la Niceea (cum Constantinopolea era ocupată de Latini din 1204) unde a domnit între 1208 şi 1222 (V.C. şi D.S.).

28 Pentru autorii latini, Scythia însemna largul teritoriu cuprinzînd stepele din Nordul Pontului Euxin, al Mării Caspice şi al celei de Arai, mergînd pînă spre China de NE şi spre India (D.S.).

293 4 Faţă de textul în litere arabe, din transcrierea latină lipseşte aici sintagma ve qara gozlii („şi cu ochi negri"); de altfel, transcrierea va diferi adesea, în detalii, faţă de pasajele redate în ductus Arabicus (V.C.şi D.S.). Pentru controlul pasajelor din Prefaţă date în ductus Arabicus şi pentru cel al transcrierii lor latine am beneficiat, pe lîngă sfaturile Dr. Luminiţa Munteanu, de contribuţia Dr. Ioana Cândea-

dzieffikiar oldiikleri Sebepden Adzem Szairieri mahbublerine, ber sebebi teszbih Tiurk dirler” – adică: „Cu acest nume sunt numiţi locuitorii Regatelor „Chetei”, sau „Chuten” (ale „Kitaiei”, sau „Tătariei Mari”) [30], care locuiesc în câmpiile Copczacului[31]. Cum însă, aproape toţi, sunt înzestraţi cu faţa albă şi cu ochi şi cu sprâncene negre, şi nimicitoare (adică „prin frumuseţea *18* lor”, sunt, pentru rivalii lor, / „primejdioşi în dragoste”), toţi poeţii persani le spun iubiţilor şi iubitelor, prin asemănare, le spun „Tiurk”. Tot ei sunt Turcii cei demult, ((Zonaras, în Cartea a 14-a, Paulus

Diaconus, în Cartea a 14-a, Cedrenus57}}, care, în vremurile lui Heraclius58, spărgând stavilele dinspre Caspică, au mers cu oaste împotriva Perşilor, chiar dacă sub videşug. Iar acest nume de „Copczaci”, propriu, cum am mai văzut, tribului anumite mărturii ale scriitorilor persani ne arată că Perşii le dăduseră întregului neam scythic59, care-i învinsese, după amintita campanie a Tătarilor în Asia, cu Dzingizehan drept căpetenie. Astfel,

---

Feodorov la textul şi la comentariile publicate, în avanpremieră, în revista „Manuscriptum” (cf. n. 4). Este de remarcat şi faptul că traducerea latină a lui DC nu este întotdeauna fidelă faţă de textul originar: noi avem însă datoria de a o urma pe aceasta (D.S.).

30 DC se străduie în întreaga sa lucrare să-şi lămurească cititorii contemporani prin observaţii explicative, adăugate, în ciorna sa iniţială, foarte probabil, judecind după obiceiul pe care îl cunoaştem preabine, fie marginal, fie interlinear (D.S.).

31 Ramura turcică de Nord, Qipcak, numită şi a „Cumanilor”, sau „Polovţilor”, originară din grupul turcie Kimak, care îşi avea obîrşia în Siberia, pe rîurile Irtîş şi Obi, s-a strămutat spre Apus, intrînd în Europa, pe la mijlocul sec. al Xl-lea, aşezîndu-se între Volga şi Dunăre. La începutul sec. al XllI-lea, peste ei se aşază asimilîndu-se totuşi, un număr de clanuri de origine mongolă, înrudite cu „Khitanii” din regiunea sino- manciuriană. Aşadar, citatul trebuie înţeles, exact: „<foştii > locuitori din „Kitan”, care sălăşluiau <acum > în cîmpiile Qipcak (V.C).

poetul de mare faimă, Şeicul Saadi, în Precuvântarea la Giulistan, sau „Grădina Trandafirilor” e, când îşi dezvăluie pricinile plecării din patrie (căci era din Chorasan) spune în felul următor:

„Ne dani ki men der ecalimî gurbet
Czyra mzgiari bikjerdem dizengî?
Birun reftem, ez nengi Tiurkian ki didem
Dzihan derhem uitade cziu mai zengi”.

Adică: „Oare nu ştii (prietene) de ce am zăbovit o vreme pe meleaguri străine? Am plecat într-aiurea din pricina nedreptăţilor Turcilor, pe care le-am văzut: se uimeşte lumea de ele, ca de părul <creţ> al unui Etiopian”. Tot el, în cele ce urmează, înfăţişează pe scurt de tot moravurile Turcilor în aceste cuvinte:

„Heme ademizade budend, îi kin cziu giurgian bechunchor ki tiz czengi: Demn merdumi cziun meleki nik mahzar; birun leszkieri cziun hezebrani dzengi”.

Adică: „Toţi erau născuţi din oameni (fii de oameni), dar asemeni unor lupi însetaţi de sânge şi înzestraţi cu ghiare încovoiate: înăuntru (în Cetate) se purtau frumos, ca îngerii, împodobiţi 19 cu bune / moravuri, dar în afară (de ea) erau (acei Turci) o oştire de lei multrăzboinici”. Iar vremea

57 DC nu cunoştea direct ultimele două surse (Historia miscella a lui Paulus Diaconus şi pasajul din Zuvo\în icxocpicov a lui Georgios Kedrenos), ci doar mijlocit, prin „Eituopâi ioxoipirâv a lui Ioannes Zonaras, Cartea a XIV, lucrare pe care o folosise şi pentru Historia Moldo-Vlachica (v. ediţia noastră, Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 11), cunoscând-o în ediţia bilingvă a lui Charles du Fresne Du Cange, intitulată simplu Chronicon, Paris, I-H, 1687. Dovada afirmaţiei de mai sus ne-o oferă scrierea, în adaosul marginal al lui DC, în care-şi întemeia spusele pe autorităţi recunoscute, a numelui

„Paulus” sub forma, cu început grecesc, „Ilaulus” (D.S.).

58 Heraclios, împărat al Bizanţului (610 – 641). În anul 628, Khazarii, aliaţi cu Heraclios, au cucerit de la Perşi Georgia şi Armenia (V.C).

59 Aici şi mai departe, prin Scyttii, „Sciţi”, autorul denumeşte istorizant, nu numai această populaţie iranică, ci şi pe Turci şi pe Mongoli (V.C).

60 Pers. Giilistan. DC cunoştea şi traducerea latină a lui Georgius Gentius, Musladini Saadi Rosarium Politicum, sive „Amoenum Sortis Humanae Theatrum Amsterdam, 1651 (cf. SMR, ed. V. Cândea, Bucureşti, 1987, p. 545). Versurile sunt din dedicaţia cărţii (Laudă Şahului Islamului) şi au fost astfel redate de George Dan, după traducerea directă a D-nei. Şokufe Saidi „Dragul meu prieten, ştii de ce anume / Fui pribeag, departe, prin străina lume? / Am lăsat Turkanul! Parcă uraganul / Lumea o-ncâlcise: – n păr Etiopianul 1”. Şi, mai jos: „Toţi erau ei fiii lui Adam, dar fiare, / Lupi setoşi de sânge, cu-ascuţite ghiare. / îngeri în cetate, blânzi păreau, ca mieii, / Dar ostaşi afară – leii-paraleii!”] (Cf. Saadi, Golestan – Grădina florilor Bucureşti, 1964, p. 12 (V.C).

În care a trăit el ne dovedeşte că Poetul acesta nu a descris vreun alt neam decât pe acela scythic al

Turcilor, care a venit după Dzengizehan. Căci el însuşi mărturiseşte, la sfârşitul Precuvântării sale, în următoarele versuri, că şi-a alcătuit acest „Rozariu” în anul 656 al Hegirei sub domnia lui Ebubekr fiul lui Saadi[32], anume cu 44 de ani înainte de Othman şi cu 48 după năvălirea lui Dzengizehan:

„Deran Muddet, ki mera vakt chosz bud.
Zi Hidzret szesz sad u pendziah u szesz bud”.

Adică: „La acea vreme, când ne-a venit clipa potrivită

32 Atabegul din Şiraz, Abu-Baki ibn Sa”ad ibn Zengi, căruia îi este închinată „Grădina Trandafirilor” (V.C).

(spre a scrie această carte), era (anul) Hegirei al şasesute cincizeci şi şaselea.”[33]

Acestuia se cade, pe drept, să-i alăturăm, dintre ai noştri, pe Nicefor Gregoras, care pomeneşte, în Cartea a 3-a, Capitolul 2[34], în următoarele cuvinte, că, sub numele de „Turci”, se cuprindeau popoarele supuse lui Azadin (cum îi spune el), sau, mai corect, lui Alaiddin, Sultanului Iconiului[35]: év xouxoïc, xrô (kxodei ypecppaxa eptixaitapà xrâv Nncaétov, xfv xoû flo Acao/Ayoi) Mixexf] k ce xoùc Toûp Kouç3 <puyâv àjtayyekedxivxa. <Adică: „Împăratului (lui Theodor Lascaris cel Tânăr, în anul Domnului 1255), ocupat cu aceste treburi, i se dă o scrisoare de la Niceea, care îi vestea fuga Paleologului[36] la Turci”. Iar că acest Alaiddin, Sultanul Iconiei, l-a primit la sine pe Mihail se va dovedi mai jos, aducând <în sprijin> consimţământul aproape tuturor istoricilor.

20 Prin urmare, cum, din cele deja spuse, este vădit că numele de „Turci” / ajunsese cunoscut întregii Asii, cu mai multe veacuri înainte de domnia lui Othman, şi că le fusese dat, mai cu seamă, acelor triburi scythice care veniseră după Dzengizehan şi se răspândiseră aproape prin toată Persia şi Asia Mică, ne mai rămâne să arătăm cum de această denumire a trecut, la rândul ei, asupra Othmanizilor şi parcă le-a rămas proprie numai lor.

---

33 Anul Hegirei corespunde cu anul lui Hristos 1258 (V.C).

34 Ed.cit., Vol. I, p. 57 (V.C).

35 V. mai sus, n. 31. (V.C). Vom observa că DC foloseşte cînd forma Iconium,-ii, cînd pe cea lconia,-ae, poate făcînd deosebirea dintre scaunul domniei şi numele ţinutului (D.S.).

36 Mai întîi general în armata bizantină, sub împăraţii Ioan al III-lea Vatatzes (1222-1254), şi sub Theodor al II-lea Lascaris (1254-1258), apoi împărat la Niceea (1259-1261) şi la Constantinopole (1261-1282), sub numele de Mihail al III-lea Paleologul. Cîndva suspectat de trădare faţă de Theodor al II-lea Lascaris, Mihail se refugiase la Curtea Sultanului din Konia (V.C).

Suleiman, ctitorul şi obârşia neamului othman[37], Principele oraşului Nera[38], urmând a călca pe urmele marelui Dzengizehan, după ce a ieşit din patria sa cu 50 de mii de oşteni, floarea tinerimii scythice, supusese întru totul nu numai vecinătăţile, ci şi tot Azerbaidjanul (<adică> Media) 68 şi Syria de până la Alep. După ce fusese purtată solie despre aceste izbânzi la Curtea Regelui Persiei69, i-a fost dat, pe dată, şi acestei oştiri numele de Tiurk", obişnuit pentru ostaşii lui Dzengizehan. Pe lângă pricina acestei denumiri, pe care am adus-o mai sus din Tadziuttevarich – cu lămurirea din Nimetullah – scriitorii persani mai de seamă mai dau la iveală şi o alta, anume urâţenia Scythilor, dacă i-ai compara cu Persanii, datorită căreia numele de „Tiurk" al preafrumosului neam Copczac de odinioară le-ar fi fost dat lor de poeţi <numai> în derâdere.

Odată, însă, împrăştiate, după moartea lui Suleiman, aceste trupe, de vreme ce, în urma năvălirii lui Dzengizehan, mulţi Satrapi de-ai Persanilor, care se aflaseră în fruntea Syriei, a amânduror Armeniilor, a Paflagoniei, a Ciliciei, a Mesopotamiei, aFeniciei, a Frygiei70 şi a celorlalte Regate asiatice aşezate între Pontul Euxin, Marea Caspică şi Eufrat, prinseseră prilejul de a scutura jugul Persanilor71, Alaiddin, Sultanul Iconiului72, lesne cel dintâi dintre ei, fie că ai lua seama la

---

37 V. n. 31. De remarcat, în originalul latin, jocul aliteraţiei din expresia, intraductibilă ca atare în româneşte, stirpis sator statorque (D.S.).

38 Localitate greu de identificat (cf. n.49): ar putea fi vorba de Merv (azi în Turkemnistan), cf. cele spuse de René Grousset, în L"Empire des sreppes. Paris, 1939, pp. 301-302, într-o paranteză lămuritoare, comentînd invazia mongolă înspre Khorassan: "Ce fut alors que, d"après la tradition, un clan oghouz, qui nomadisait dans la région de Merv, emigra vers l"Asie Mineure, où les Seldjoukides lui accordèrent des terres et où il jeta les bases de l"Empire ottoman." (V.C).

21 bogăţiile, fie la / curajul lui, a hotărât să nimicească şi rămăşiţele oştilor lui Dzengizehan, care îi încălcau pământurile cu neîncetate năvăliri. Dar, cum puterile nu-i erau deopotrivă cu bărbăţia, fiind înfânt de aceştia, alungat din Capitală şi cu tot regatul pierdut, s-a refugiat la prietenul său, Mihail Paleologul, pe vremea aceea împărat al Răsăritului, şi i-a cerut ajutoru173. După ce s-a săvârşit din viaţă în acest surghiun, fiul lui, Melek-şah (sau, cum îi place lui Nicefor, „Moioko" 74), cel care şi-a luat mai apoi numele de Alaiddin al Il-lea75, văzând că nădejdea în care îl legănase

68 Pentru cititorul european, bun cunoscător al geografiei istorice, în special a celei antice, DC explică adesea ce ţinut vechi corespundea celui modern (D.S.).

69 Este vorba de Sultanul Muhammad al Khwaresmului (= al Chorassanului): la începutul sec. al XI-lea, Persia fusese cucerită de Seldjiukizi (V.C).

70 Potrivit geografiei istorice, folosită adesea ca atare şi în vremea lui DC, *Syria* cuprindea toată întinderea Orientului apropiat aflată între Munţii Taurus şi Marea Roşie, aşadar era alcătuită din Syria, Libanul, Iordania şi Israelul de astăzi. În continuare, *Armeniae* (*duo*) erau cele două părţi ale Podişului armean, despărţite de Eufrat, formând astfel două state distincte: Armenia Mare şi Armenia Mică. *Paphlagonia* era regiunea situată, în Asia Mică, între Bithyrmia (la V), Regatul Pontului (la E), Frygia (la S) şi Marea Neagră (la N). *Cilicia* se afla în SE Asiei Mici, mărginită fiind de Marea Mediterană (la S), Munţii Amanus (la N) şi Munţii Taurus (la E). *Mesopotamia* (gr. = „(Ţara) dintre Râuri" dintre Eufrat şi Tigru) cuprindea, în majoritate, vechea Assyrie şi Babylonia învecinându-se cu Syria (la V), cu Arabia (la S), cu Iranul (la E) şi cu Armenia (în NV). *Phoenicia* era, în mare, echivalentă cu Libanul de astăzi. *Frygia* se afla în Asia Mică de NV, la Sud de

Bithynia şi Nord de Mysia, Lydia şi Lycaonia (V.C. şi D.S.).

71 Cucerirea mongolă destabilizase Statul seldjiukid, încurajând iniţiativele de independenţă ale Guvernatorilor provinciilor pomenite mai sus. Campaniile Cruciaţilor şi conflictele lăuntrice au grăbit deopotrivă destrămarea puterii Seldjiukizilor (V.C).

72 V. n. 31.

73 Nu Sultanul Alaiddin 1 este cel care s-a refugiat la Curtea de la Niceea a lui Mihail al VIII-lea Paleologul, ci Izeddin II Kaykawus, în 1259, împreună cu fratele său, Melekşah, eveniment corect relatat, de altfel, de către Nicefor Gregoras, în pasajul la care trimite DC (cf. n. urm.) (V.C).

74 Nicefor Gregoras, ed. cit., I, p. 82 (mex1) k în greceşte, *Meleco* în traducerea latină) (V.C).

75 Alauddin II Kaykubad (1249 – 1257) (V.C).

până atuncea Paleologul avea să fie zadarnică, după ce în van îndreptase, în mai multe rânduri, rugăminţi către împărat – să i se deie drumul, s-a întors în patrie, scăpând pe furiş, cu ajutorul Scythilor săi. Alăturându-şi acolo ostile câtorva dintre fruntaşii Regatului părintesc, pe care-i bărbăţia sa îi eliberase, între timp, de sub jugul Scythilor[3940], redobândind întregul ţinut pe care îl stăpânise tatăl său, i-a silit pe cei mai mulţi dintre vrăjmaşi să-şi plece grumazul sub porunca sa. Pe aceştia, despuiaţi de arme, aşezaţi pe ogoare, şi – spre a-şi lăsa gândurile războinice – orânduiţi să se îndeletnicească cu lucrul pământului, i-a chemat, laolaltă cu ceilalţi ţărani din

---

39 Aici cu înţelesul de „Mongoli” (cf., mai sus, n. 59) (V.C).

40 Este vorba de Qal”at Djabar, lîngă Abu Hreira, la SE de Alep, o citadelă arabă aflată pe malul sting al Eufratului, aproape de locul unde Siileyman Şah s-a înecat în 1231 (V.C). Am corectat eroarea copistului, care scria aici Baaber, întemeindu-ne pe p. 37, unde apare, mai corect, Jaber (D.S.).

Regatul său, cu numele cel obştesc de „Turci”. Aşa s-a făcut ca acela, căruia i se spunea mai înainte „Satrap al Perşilor”, sau „Sultan al Iconiului” să fie numit „<Sultan> al Turcilor”.

La aceeaşi vreme, după ce Suleiman, bunicul lui Othman, înecându-se pe când trecea călare râul Eufrat, fusese scos, până la urmă, de ai săi din valuri şi înmormântat lângă orăşelul Dziaber, învecinat cu Alepul, Alaiddin al nostru l-a pus în fruntea oştirilor sale pe fiul acestuia, 22 Erdogrul, deja multvestit prin faima însuşirilor sale eroice şi a faptelor sale, / iar, după moartea acestuia, pe nepotul lui, pe Othman[41], chiar şi la o vârstă mai puţin coaptă. Cum Alaiddin, aşa cum ne spun Annalele Turcilor, s-a stins fără de urmaşi[42], acesta, după ce a fost aclamat ca Sultan prin consimţământul tuturor a, a hotărât ca acest nume de „Tiurk” de ocară şi urât popoarelor învecinate să fie înlăturat cu totul de lângă neamul său, şi l-a lăsat numai pentru neciopliţi şi pentru cei de la ţară, iar curtenilor săi le-a pus numele de Othmanti. adică de „Othmanizi”, şi a strămutat scaunul domniei de la Iconium la Neapolis din Asia <Mică> (pentru ei, Eniszehepr[43]), a vrut să fie numit „Sultan „nu „al Turcilor”, ci „al Othmanizilor”.

Dar, după cucerirea unei părţi a Europei, ei sunt numiţi de către istoricul < >[44] Saduddin < „Sultani> ai Grecilor”, sau „ai Europenilor”:

„Dilaverâni Rum Suyfi rudzium riisum de ol kaumi

---

41 Cf. n. 31.

42 Alaiiddin III Kaykubad (1298-1302). DC îi confundă aici pe cei trei suverani omonimi din Konya (V.C).

43 Yeniţehir (ca şi Neapolis = „Cetatea Nouă”), localitate între Brusa (Prusia) şi Iznik (Niceea) (V.C. şi D.S.).

44 Aici şi mai jos semnele < > arată lipsa inserării duetului arab, deşi i se păstrase loc gol în manuscris (D.S.).

girizane hudzium idup, bumi szumi ervahlerin, adem zulmatine ucziuldiler”, „ai împărăţiei Greceşti sau Turceşti”[45] etc.

Iar, după cucerirea Oraşului împărătesc, Sultanul Muhammed[46] a vrut să i se deie titlul de Rum Padiszahi: „Rum Padiszahi, Sultan Muhammed”, din acelaşi autor.

Din aceste pricini, Curtea Othmană nici astăzi nu doreşte să i se spună „Turcească”, şi nu rabdă această denumire decât acolo unde este vorba de limbă, ca în: „Tiurkidze billiurmisin?”, „Ştii turceşte?” – de vreme ce obiceiul nu îngăduie să întrebi: „Othmanidze billiurmisin?”, „Ştii

23 othmaneşte?”. Căci aceasta arată eleganţa moravurilor, pe când, dimpotrivă, „Tiurkidze” sugerează necioplirea şi barbaria în purtări. De aici s-au născut şi proverbe: „Tiurk miiddeti umrinde”, „Turc de-a lungul întregii sale vieţi”, sau „Turcul de-a lungul întregii vremi – adică niciodată – nu va ajunge om”[47], adică „nu va învăţa moravurile mai fine ale Othmanilor şi va rămânea un necioplit şi un îndărătnic”. Lucru pe care Saduddin îl susţine cu vorbe grăitoare: „Când (Sultanul) a purces să se sfătuiască cu Molia Halii[48] în privinţa creşterii oştirii, s-a ajuns la sănătoasa chibzuinţă a amândurora, ca dintre fiii

---

45 Textul turcesc, translitérât şi în latineşte, dar netradus în întregime, înseamnă: “Acel popor, curajoşii Greci (= Bizantinii), au dat iureş cu săbiile, asemenea stelelor căzătoare. Fugind din ţara-le plină de nenoroc, sufletele lor s-au azvîrlit în genuni de beznă.” (V.C. şi D.S.).

46 Mehmed Fatih, „Cuceritorul” (1451-1481) (V.C).

47 Transliterarea latină a tc. Tiirk cem „a zamanda adem olmaz a fost omisă (din lipsă de spaţiu ?) (D.S.).

48 Discuţie purtată de Mehmed al II-lea. Planul înfiinţării unor noi corpuri de oaste, formate însă, îndeosebi, din prizonieri creştini convertiţi la Islam, a fost propus Sultanului Murad I de către Marele Vizir Candarli Kara Halii Hayreddin şi de Molia Riistem din Konya (V.C).

Turcilor ţărani să se aleagă unii păstori iuţi şi îndemânatici şi să fie adăugaţi oştii călare”. După cum acelaşi istoric, atunci când vrea să-l înfăţişeze pe Uzun Hasen[49] drept „un neruşinat şi un josnic”, îl numeşte „Tiurk”:

„Ol kiulli tauilin Achmacun, mefhumine, musadak olan Tiurk Tabjatun czeszmi kiedz binine puszide olup”, adică „El însuşi (Uzun Hasen), înzestrat cu o natură turcească, chiar dacă acest lucru era ascuns, îi dezvăluia celui care-l privea pieziş dreptatea proverbului: „Tot lunganu-i nătâng, tâmp”.

„Tiurk ademisidur Hakin Othmanti de Conuszmisz Adem aresinde perverde olmysz”, adică „Este un ins turc, anume un ţăran din Asia, dar trăit laolaltă cu Othmanii, crescut şi educat printre oameni”.

Un astfel de om îl descrie şi altfel *Cronica* lui Saduddin, în aceste cuvinte: „Bu perverdei

24 Asitani rastan muvazi Othmani veberavurdei dergiahi haszemet / penahi Sultani”, adică „Acesta este un discipol al Curţii Othmane, care îi încurajează pe cei de treabă, iar el este crescut (sau educat) la Înalta Poartă a împărăţiei, care este un lăcaş al măreţiei şi al puterii”. Îşi va da, cu uşurinţă, încuviinţarea la cele spuse oricare dintre Europenii care va fi avut o fie cât de modestă cunoaştere a Curţii Othmane şi va fi învăţat câtuşi de puţin uzul vorbirii de la Curte.

Abia de şovăi dacă iaxopioipikcp <iubitorului de istorie> care va citi acestea i se va isca vreo îndoială, odată ce va vedea că la cei mai mulţi geografi, şi vechi şi noi, Turcilor sau Turcomanilor li se atribuie drept vatră „Tiurkistanui, ţinutul aşezat între Tătarii Gagatai, şi

---

49 Uzun Hasan (1466-1478) era căpetenia confederaţiei de triburi Ak-Koyunlu care a dominat Armenia, Persia şi o parte a Iraqului (a doua jumătate a sec. al XV-lea), aflîndu-se în conflict neîncetat cu Imperiul Otoman (V.C).

Chinezi[50]. Dar, tot după cum TUrcii şi Turcomanii sunt confundaţi printr-o cumplită eroare, tot astfel şi Tiurkistanul le este atribuit amândurora printr-o greşeală nu mai uşoară, respinsă de însuşi Saadi, autorul cel mai îngrijit dintre cei ai Othmanilor, câtă vreme susţine în termeni precişi că Principii care i se alăturaseră lui Timurleng[51] <venind> din Provinciile chineze şi îşi uniseră armele cu el împotriva Imperiului Othman veniseră din „Tiurkistan”:

„Chanani Türkistan den igirmi namdar szehriarol sistemkiare jaru javer olup undad mevkufinde kyiam, ve askiergiahi Tymurde zarb chyiam ittiler”, adică „Dintre Regii Tiurkistanului, douăzeci de Principi vestiţi după faimă s-au întovărăşit să-i dea ajutor acelui tiran şi se alăturaseră lui Tymur cu ostile şi îşi aşezaseră corturile în tabăra aceluia”. Iar că Turcii au descins din neamul Oguzilor, cel mai nobil printre Tătari, o vom arăta mai jos, unde vom avea de vorbit despre obârşia 25 stirpii alioth/manice. Iar Turkmenii[52], al căror Principe le este dat şi mazilit, şi până astăzi, de către împăratul turcesc, după placul lui, ei rătăcesc fără sălaşuri statornice şi, purtaţi în

---

50 Tiirkistan era numele turcie dat regiunilor din Asia Centrală situate între Marea Caspică, Siberia, India, Tibet şi Mongolia, separate, în sec. al XlV-lea, în Turkestanul Apusean şi cel Răsăritean (= Turkestanul Chinez de mai tîrziu). DC le localizează între Kara-Kitai (regiunea Iii, la S de Lacul Balkhaş), ocupată de Mongolii Djaghatai.

51 Timur, poreclit Lenk (Leng = „Şchiopul”), numit adesea de Europeni „Tamerlan” (1336-1405), cuceritorul mongol coborîtor din Gingis-chan (V.C).

52 Populaţie turcică din Hanatul Turcilor Apuseni. Aduşi în Persia de Selgiukizi, Turcmenii au rămas nomazi, fiind dominaţi, succesiv, de Mongoli, de Timurizi şi de Uzbeci, şi jucînd un rol politic în sec. XIV-XV ca suzerani ai Armeniei şi ai Persiei, prin cele două confederaţii de triburi - Kara-Koyunlu şi Ak- Koyunlu (V.C).

căruţe, în care şi pe cămile, sub corturi numite „oba [53]”, îşi întind câmpurile printr-o parte a Armeniei Mari – care era, odinioară, Assyria[54] – până la Erzerum; acest ţinut mai este numit şi acum de unii scriitori creştini „Turcomania”, sub un nume necunoscut Annalelor turceşti. Anume, toţi vechii istorici şi geografi turci obişnuiesc să îi dea Armeniei Mari un nume sinonim cu al nostru, Ermenyei Kiubra, iar Armeniei Mici; Ermenyei Sugra – ceea ce este o dovadă îndeajuns de puternică asupra faptului că Turk<o>manii” nu sunt băştinaşi în acel ţinut, ci venetici. Desigur, ei mărturisesc, cu toţii, religia Muhammedană, dar, din lipsa locuinţelor, nu ţin mai multe dintre poruncile Coranului, ca, de pildă>, numărul de cinci rugăciuni pe zi, <sau> acoperirea sub văl a sexului slab. O anumită parte din acest neam a fost silită să se strămute din Asia în Europa sub Sultanul Murad al IV-lea[5556], şi i s-au împărţit câmpii între Munţii Haemus”, numiţi astăzi de Turci „Czenge”[57], de la târgul

---

53 Tc. oba, „cort mare”, cu mai multe despărţituri interioare, folosit de populaţiile nomade (V.C).

54 Asimilare prea largă, datorată manualelor de geografie istorică, unde se pomenea despre întinderea puterii lui Tigran cel Mare: de altfel, Assyria nu se afla, desigur, cuprinsă în Armenia, situată mai la Nord de ea, în ţinuturile de munte. Erzerumul este un oraş situat în NE Anatoliei, asupra căruia DC revine adesea (V.C. şi D.S.).

55 Posibilă eroare de copist, dacă nu a fost vorba de o tulburare de memorie a autorului însuşi (D.S.): el se referă, de fapt, nu la vremea Sultanului Murad al IV-lea (1623-1640), ci la cea a lui Murad al II-lea (prin 1263-1264), cînd au avut loc primele strămutări ale Turcilor încreştinaţi din Anatolia în Rumelia şi pînă în Balcani şi în Dobrogea (V.C).

56 Numele antic (grecesc > latinesc) al Balcanilor, care despart Tracia propriu-zis' dc provinciile moesiene (V.C).

57 Te. fenge, “hibrid, corcit”. De aici, o seamă de populaţii socotite „nici - nici”, adică altceva decît cei dimprejur, au putut primi, în timp, numele de „Ceangăi” (D.S.).

Actos[5859], nu lipsit de faimă la poalele Haemusului şi până la Filippopole". Ei mai trăiesc şi acum acolo, după obiceiul neamului lor, sub corturi, îşi cultivă ogoarele dar sunt, totuşi, cu mult mai îngrijiţi şi mai şlefuiţi decât cei din Asia. Dar nu aflăm pe niciunul dintre istoricii acestui popor care să fi încercat, măcar, să-şi dea cu părerea cum că neamul acesta ar fi stat vreodată la obârşia 26 celui turcesc de astăzi: afară doar de faptul că ei sunt tot aceia, / care au fost, cândva, sub domnia lui Alaiddin, şi că, după moartea lui, i s-au supus lui Othman, primului Sultan al Aliothmanizilor – lucru despre care se va vorbi mai pe larg în Capitolul următor. De aici conchidem pe drept că această părere, potrivnică celei comune, se întemeiază mai degrabă pe nepriceperea Europenilor în privinţa limbilor orientale şi pe echivocul numelor înseşi, decât pe vreun adevăr de fapt.

((CAPITOLUL III.)) OBÂRŞIA STIRPEI ALIOTHMANICE.

Pare a fi co trăsătură> aparte a celor mai vestite stirpe din lume de a avea o obârşie nesigură sau fabuloasă. Dacă depănăm începuturile celor mai de seamă neamuri de la Greci, Perşi sau Romani, ce vom afla, afară de eresuri şi de părerile bune de luat în râs ale poeţilor despre naşterea acelora?! De-o parte, vei vedea Semizei şi Eroi pogorâtori din cer pe pământ, araxtopeq şi *apf*) *Top*E*C* <fără de tată şi de mamă>, născuţi din creieri şi din coapsă[60]. De alta, vei zări întemeietori ai stirpelor hrăniţi

58 Aitos, aşezare din Bulgaria Răsăriteană, la S de Kamobatska-Aitoska Pianina, pe direcţia Sofia-Burgas, menţionată, în 1488, sub numele de „Aidos" (V.C).

59 Gr. OvkuncojtoLiţ, azi Plovdiv (după numele tîrziu antic de Pulpudeva, dat după împăratul Filip „Arabul"), în Bulgaria Centrală, pe Rîul Mariţa (V.C. şi D.S.)).

60 Athena s-ar fi născut din ţeasta lui Zeus, ţîşnindu-i, cu tot cu armele ei, din creieri, iar Dionysos ar fi fost purtat, ca făt, în muşchii

de lupoaice, de căţele sau de albine, zămisliţi de balauri, născuţi din Hammon[61] – şi sute şi sute de alte <poveşti> de aceeaşi speţă. Trec sub tăcere vedeniile din vis şi alte mult pomenite prevestiri ale viitoarei măriri, butucii de viţă răspândind mlădiţe din părţile fireşti ale mamei <eroului>, ancorele şi săbiile înfierate trupului, ca nişte stigmate, imaginea unor inele apărută în vis, acvilele aşezate pe culmea <acoperişului> casei, sau trecând în zbor peste jertfele arderii de tot[62] – pe care, de le-am lua în seamă pe toate, am depăşi hotarele cuvenite unei Precuvântări.

De vreme ce acestea au avut loc la cele mai rafinate şi civilizate popoare de pe lume, ce-ai putea crede că s-a petrecut la barbari şi la cei lipsiţi de podoaba civilizaţiei şi a culturii?! Şi, cu

27 toate că spre începutul acestei împărăţii, mulţi din istoricii de prea puţin preţ / ai Turcilor au ţesut povestiri mai degrabă fabuloase şi neaşezate pe nicio temelie a adevărului, cum este istoria numită Tevarichi Ali Othman100 (din care par a-şi fi luat cronologia Othmanilor şi nu puţini dintre scriitorii creştini), deloc acceptată de Turcii înşişi, precum şi mulţi alţi palavragii de aceeaşi speţă101, împotriva cărora se dezlănţuie cu tărie Tadziut

coapsei marelui zeu ceresc, după fulgerarea maicei sale Semele (de fapt o Kcpaiivcooi; yu poLSe cu rol de tepoţ ydpoq între Cer şi Glie „coapsa” fiind un eufemism genital). Grecismele din text sunt indicii de sursă (D.S.).

61 Referirile ne poartă la diverse legende ale „originilor sacre”: Romulus şi Remus, alăptaţi de lupoaică, Zeus hrănit de albine (semn al regalităţii), Alexandru Macedon născut din împreunarea lui Zeus-Hammon (prefăcut în balaur) cu mama sa Olympia etc. (V.C. şi D.S.).

62 Identificarea tuturor surselor acestor imagini rămîne de făcut: de pildă, viţa de vie izvorînd din Mandane, mama lui Cyrus cel Mare, şi cuprinzînd lumea, vine de la Herodot (1,108), acvila coborînd pe casă era un semn al regalităţii viitoare, semnele din naştere, cu cît mai „războinice”, erau cu atît mai promiţătoare etc. (D.S.).

Tevarich, în aceste cuvinte:

„Tevarichy Othmanije tedvinine tesaddi iden baz Etraki bi idrak”, adică „Destui istorici turci proşti s-au sumeţit să adune şi să aştearnă în scris istoria othmană”; lucruri care sunt respinse de cei mai învăţaţi drept false şi născocite: tot astfel, citim cum alţii scot naşterea şi creşterea împărăţiei turceşti din apusul stăpânirii tătăreşti, iar alţii din strângerea unei cete de tâlhari; pe foarte puţini, însă, îi vedem a fi aflat adevărata obârşie a stirpei care este astăzi stăpână pe sceptru.

I. Iar aceia care arată că Imperiul turcesc şi-a câştigat creşterea în apusul celui tătăresc, spre a nu părea că susţin acest lucru fără motiv, deapănă un lung şir de Chani Tătari, dar nu sunt de acord nici în calculul anilor, nici în istorisirea însăşi.

Nicefor Gregoras arată102 că Dzingizehan, pe care îl numeşte It Gi-av, a apărut către anul Domnului 1222 (mai corect 1216, căci am arătat mai sus că el s-a înşelat în privinţa acestei datări) 103, pe când domnea la Greci Ioan Ducas104. El istoriseşte că, la moartea lui, acesta a lăsat doi fii105.

28 anume pe Xcdocoq / şi pe TEA. Ejio oyâq106; că cel dintâi, părăsind către Miazănoapte Marea Caspică

100 DC se referă la cele mai vechi Cronici anonime otomane, cu titlul comun Tevarih-i al-i Othman, cărora le opune lucrările ulterioare, ale unor cronicari binecunoscuţi (V.C).

101 Invectiva l-a făcut pe DC să-şi piardă, în ciornă, cursul frazei şi al apragrafului, care merge, merge, şi se reia mai degrabă aproximativ prin Ita de mai jos, care nu-i răspunde exact lui quamvis de la început. (D.S.).

102 N. Gregoras, ed. cit., II, 5, p. 35 – 36, unde apărea forma Euiaxeiv (V.C).

103 Djingis-chan, al cărui nume pare a fi însemnat

„Han universal”, a fost recunoscut drept căpetenie a Mongolilor în 1206, iar până în 1218 a întreprins campanii de cuceriri şi de consolidare a puterii sale în China de Nord şi în Turkestanul Răsăritean. Invadarea Khwarezmului şi asaltul lumii islamice încep abia în 1221. Gregoras pare a fi avut în vedere campania Mongolilor împotriva Persiei, iar DC se referă la data la care ei se învecinau deja cu Khwarezmul (V.C).

104 V.n. 38.

105 Ginghis-han a avut patru fii, cărora le-a împărţit Imperiul mongol încă din timpul vieţii: lui Tolui – Mongolia Orientală; lui Ogodai – ţinutul dintre Lacul Balkhaş şi Munţii Altai; lui Djaghatai fostul stat Kara-Kitai (în ţinutul Iii); lui Dioci (iar, după moartea lui, în 1227, fiului acestuia, Batu-han) – Siberia apuseană de până la Marea Caspică.

106 Nume fanteziste, dacă nu corupte, ale unor generali ai fiilor lui Ginghis-han. Recucerirea Persiei (aflată sub dominaţia Khwarezmului) i-a fost încredinţată de Ogodai (ales Mare Han) noyanului Ciormakan, care (în 1230 – 1231) l-a învins pe suveranul Khwarezmului, Djelal-ed Din, ocupând şi părţi din Armenia Mare, din Azerbaidjan şi toată Georgia. Urmaşul lui, noyanul Beidjan, a împins cucerirea până la sultanatul selgiukid al Konyei, Mongolii devenind astfel vecini ai Imperiului Bizantin. Cucerirea mongolă din Europa a fost condusă doar nominal de Batu-han, iar efectiv de noyanul Subotai, care, între 1236 – 1242, a cucerit şi fluviul Iaxartes107, a coborât prin Asia Mică; iar că al doilea, după ce şi-a aşezat bine domnia, a trecut către Miazăzi, peste crestele Caucazului şi Marea Caspică, şi şi-a purtat tabăra prin ţinuturile Sauromaţilor108 şi ale Massageţilor109, aducându-le sub puterea sa nu numai pe acestea, ci şi toate popoarele care sălăşluiesc lângă mlaştina Maeotidei şi lângă Tanais110. Lonicerus” 1, care leagă expediţia

Tătarilor de anul Domnului 1202, pomeneşte că acesta, după răsturnarea Regatului Inzilor” 2, a întemeiat împărăţia Tătariei Mari şi a domnit 12 ani113 în Asia. El vrea ca acestuia să-i fi urmat fiul său Hocatan” 4, iar acestuia Magiuzehan” 5, care să le fi răpit Creştinilor Antiohia, în anul Domnului 1260” 6. După moartea lui Magiuzehan, să fi domnit Heliol17, iar după acesta, către anul Domnului 1280, Abusaga. Că acestuia i-a urmat Tanagodor118, care, primind credinţa creştinească, să fi vrut să poarte numele de „Nicolae”, iar apoi, recăzând în vechea lui superstiţie, tot întinsul dintre stepele Kypeiakului, Rusia Sudică, Ucraina, Silezia, Ungaria şi Ţările Române, până la portul Cattaro (Cotor) de la Adriatica. Moartea lui Ógódai în 1243 şi lupta pentru succesiunea lui l-au făcut pe Bătu să se retragă la gurile Volgăi, în centrul Hanatului Kypeiak. Gregoras se referea la aceste două mari expediţii (V.C).

107 Fluviul Syrdaria (la obârşia lui numit Naryn), care se varsă în Marea de Arai (V.C).

108 Toate denumirile sunt istorizante: Sauromaţii (nume grecizat pentru „Sarmaţi”) fuseseră un neam iranic nord-pontic – aici e vorba, de fapt, de populaţii tucice din ramura kypeiak (D.S.).

109 Massageţii fuseseră, în Antichitate, tot o ramură a Iranului exterior, trăitoare între Arai şi Caspică: ei îl învinseseră cândva pe Cyms al II-lea, cel Mare. Acum teritoriul lor era ocupat de triburi turcice (D.S.).

11 (1 *Palus Maeoti* (*di*) *s* era numele tradiţional, latinizat, al Mării de Azov, iar *Tanais* era Donul (D.S.).

111 Philippus Lonicerus, *Chronicorum Turcicorum* Tomus I. Data de 1202 ar corespunde ostilităţilor dintre Ginghis-han şi suzeranul său de atunci, Wang-han, căpetenia statului keraât, care aveau să ducă la independenţa şi la unificarea Statului mongol dar

informaţiile lui Lonicerus sunt, în ansamblu, sumare şi inexacte (V.C).

112 Ginghis-han nu a atacat India Afară de cazul unei confuzii între „Regatul Keraiţilor" şi „Regatul Naimanilor", Loniceras se referă la cucerirea bazinului Gangelui (1192) şi la întemeierea Sultanatului de la Delhi (1206) de către Afghani (V.C).

113 Era vorba de fapt de 21 de ani (1206 – 1227) – ceea ce ar putea denota o simplă intervertiré de cifre (V.C).

114 Sub numele deformate citate de Lonicerus aşa cum le aflăm, de altfel, şi în Cronicile arabe şi france ale timpului, pot fi identificaţi o seamă de suverani ai Statului moştenit de Djaghatai (= *Hocatan*) în Asia Centrală şi în Persia (1227 – 1242). Lumea mongolă cu care se aflau în contact Europenii, prin Orientul Apropiat, era cea în care istoricii lor căutau antecedentele Imperiului Othman (V.C).

115 Probabil Yissu-Mangu-han (1246 – 1252), fiul lui Djaghatai (V.C).

116 Mongolii au avut un aliat în Principatul Antiohiei, cucerit de Sultanul mameluk Barbars în 1268 (V.C).

117 Yissu-Mangu l-a avut ca predecesor şi ca succesor pe Kara-Hulagu (1242 – 1246, 1252), dar Lonicerus pare a se referi la celălalt Hulagu, la fratele Marelui han Mongka (în turcă Nangu). Acest Hulagu a cucerit, între 1256 şi 1259, Bagdadul şi Syria, dar, pierzându-le în urma campaniilor Sultanului mameluk Barbars, s-a mulţumit apoi cu guvernarea Persiei (V.C).

118 Tekuder (1282 – 1284), fratele şi succesorul lui Abaka. Botezat în credinţa creştină nestoriană, el a trecut, mai apoi, la Islam, luând numele de Ahmed I. I-a urmat Arghun, fiul lui Abaka (1284 – 1295) (V.C).

„Muhammed". Stingându-se acesta, să fi luat sceptru Battus, sau Baydo[63], căruia i-a smuls domnia Casan, fiul lui

63 Baidu (Aprilie-Octombrie 1295), nepot al lui Hulagu, urmaş al

Argon[64], care să fi ocupat toată Syria, către anul Domnului 1310. Că, în fine, lui Casan i-ar fi urmat Carabadag, sub care s-a prăbuşit împărăţia tătărească din Asia[65] şi a fost înălţat Othman. Iar, sub acest şir al Regilor tătari, Lonicerus adună 108 ani[66], alţii 98.

Dar, şi dacă trecem cu vederea faptul că toate numele care au fost înşiruite până acum sunt 29 întru totul necunoscute şi străine limbii şi istoriei turceşti, este totuşi un lucru stabilit între toţi cei/ care au lăsat în scris istorii ale neamurilor răsăritene, că Principii tătari[67], urmaşii lui Dzingizehan, au fost învinşi şi nimiciţi de către Regele Persiei Ebubekir, fiul lui Saadi, nepotul lui Zengi[68], în anul Hegirei 656, al Domnului 1258, care este cel de al 44-lea dinainte de primul an al domniei lui Othman, şi că

---

fratelui acestuia, Gaikhatu (1291-1295) (V.C).

64 Ghazan (1295-1304), fiul lui Arghun. A ocupat Syria, pentru scurte perioade, în 1299-1300 şi în 1303 (V.C).

65 Pentru a explica trecerea puterii de la Mongoli la Otomani, în Anatolia, Lonicerus părea a se referi la Sultanul selgiukid Alaiiddin III Kaykuhad (v. p. 22 şi n. 79). Este adevărat că dispariţia puterii selgiukide şi retragerea suzeranilor mongoli spre hanitul Persiei au creat condiţiile ascensiunii Turcilor otomani. Dar „împărăţia tătărească din Asia” (= din Persia) a mai durat cîteva decenii, tot mai slăbită de continue lupte pentru putere, pînă la cucerirea întregului Iran de către Timuleng (1393) (V.C).

66 Loc. cit.

67 DC nu contesta realitatea evenimentelor de istorie mongolă (aşa cum credea Tindal, care parafraza cu totul greşit “aceşti pretinşi Regi tătari... cu totul necunoscuţi istoricilor turci”), ci, dimpotrivă, Principele căuta să supleeze din izvoare europene lacunele cronicilor othmane, întemeindu-şi astfel argumentul că Turcii othmani erau succesorii Sultanilor selgiukizi, iar nu ai Hanilor mongoli (V.C).

68 Abu Bakr ibn Sa”d ibn Zengi, Atabeg al Farsului (1226-1260), cel căruia poetul Sa”adi i-a dedicat operele sale Bustan şi Giilistan, unde meritele sale politice şi militare erau mult exagerate. De fapt, Abu Bakr a fost, pe rînd, vasalul Hanilor Ogodai şi Hulagu, păstrîndu-şi tronul numai graţie supunerii sale preaplecate (V.C).

provinciile răpite Regatului persan i-au fost alipite din nou, în afară de cele pe care le stăpâneau unii Satrapi, care îşi dobândiseră libertatea prinzând prilejul potrivit prin acea campanie a Tătarilor între care se aflau, nu de cel mai mic preţ, mai sus amintitul Alaiddin, Sultanul Iconiului, şi Suleiman, bunicul lui Othman. De aici se vădeşte limpede că stăpânirile Tătarilor ((din Asia}} au fost răsturnate de către Persanii înşişi, cu mult înainte de începuturile împărăţiei Othmane, şi, ca atare, aceasta nu a putut să-şi tragă obârşia din acelea.

II. Mai sunt şi alţii printre istoricii creştini, care, poate din pizmă, susţin că Othman, primul împărat al Turcilor, ar fi fost un ins foarte puţin înstărit şi că, după ce şi-a strâns o oaste de tâlhari şi din ucigaşi, s-a ridicat, mai întâi pe ascuns, apoi cu război pe faţă, împotriva vecinilor săi, şi că i-a copleşit pe toţi, atât pe cei din neamul său, cât şi pe cei din celelalte prin silnicie şi cu videşug. Acestei păreri – deşi socotim că ea nu duce lipsă de a fi combătută, ca una care se va prăbuşi de la sine, odată arătată adevărata obârşie a acestei stirpe – nu va fi totuşi fără folos să-i punem împotrivă autoritatea lui Laonic Chalcocondil, aproape singurul istoric dintre Grecii pe care îi avem asupra faptelor turceşti, care să merite crezare: acesta, în Cartea I[69], afirmă că Othman, primul împărat al

Turcilor, şi prin tatăl său, Erdogrul, şi prin bunicul său, Suleiman, a fost, printre Turci, atât ilustru prin neamul său, cât şi vestit prin însuşirile sale. /

III. Sunt alţii care au o părere ceva mai cinstită

---

69 Laonicos Chalcocondylas, „An68Ei|iq iotopirâv, I, Praef.., ed. Im Bekker, Bonn, 1843, pp. 9-12 (cf. trad. rom. V. Grecu, Bucureşti, 1954, pp 30-31) (V.C). DC vroia să trimită la capitolul exact, dar, negăsindu-1 în notiţele sale, i-a şters menţiunea din manuscris (cf. n. 2 la p. 29 a textului latin) (D.S.).

despre o stirpe atât de însemnată şi admit despre ea că se trage din multvestita spiţă printre Tătari a Oguzilor, dar, trecând peste Şah-Suleiman, adevăratul ei autor, Principele Nerei, înghesuie mai multe alte denumiri de stirpe, necunoscute Annalelorturceşti de pildă „Evrenesii" sau „Ebrenensii", „Tura-cambii" sau „Turacanii", „Mihalogli" şi „Malcoczigli" etc. etc.[70]

Nu ne amintim însă nici ca, dintre acestea, numele „Evrenesiilor" sau „Ebrenenşilor", ale „Thuracambilor" sau „Turacanilor" să aibă vreun înţeles după etimologia lor, nici să se afle vreun istoric al acestui neam, în afară de Evrenos. sau – cum citesc cei mai mulţi – Ornusbeg, căpetenie de armată sub Murad I. şi primul care să fi fost numit „Principe" pe greceşte, după cum se va vedea la locul său, în şirul istoriei[71]. Mai este pomenit şi un anume „Omus" într-o lucrare plină de eresuri, numită Şireţi Behram. pe care o citesc de obicei prin cafenele în zilele Ramazanului; şi anume că el a fost Cahreman cel uriaş, şi că a trăit cu multe veacuri înainte de Muhammed, adică pe atunci, pe când credincioşii îl recunoşteau doar pe Haziret Ibrahim („Abraham") [72] drept singurul ales al lui

---

70 Stirpele menţionate sunt cele patru dinastii de bei ai akîngiilor, ai corpurilor de avangardă ale armatei otomane din regiunile europene ale Imperiului: Evrenosogullari ("fiii lui Evrenos-bei"), cu baza în Albania şi în Dalmaţia; Turahanogullari, în Moreea; Mihalogullari, în Bosnia şi Serbia; Malcoţogullari, la Silistra. Primii trei erau creştini convertiţi. Akîngiii au decăzut, iar corpul lor de trupe a fost desfiinţat după înfrîn- gerea de la Călugăreni, din 1595 (V.C).

71 Evrenos-bei Ghazi, sau Omus-bei, creştin convertit la Islam, vestit comandant de oşti sub Murad I şi Baiazid I, participant la campaniile din Balcani şi din Ţara Românească (cf. I, III, 8; I, IV, 2 şi 4, precum şi n. (e) la acestea). Dar primul Beglerbeg al Rumeliei a fost Lala Sahin-Paşa (V.C).

72 Hazret este titlul de „Excelenţă" folosit pentru Profet (Hazret Peygamber) şi pentru primii Califi. Biblicul Abraham ocupă un loc de seamă în tradiţia Islamului, ca Hanif Mustim, „întemeietor al religiei

Dumnezeu şi Profet.

Este cât se poate de sigur că <neamurile> din spiţele Mihaloglenilor şi Malcoczoglenilor, cu toate că e sunt cunoscute>[73] între Turci, sunt totuşi de particulari, şi nu atât de vechi. Căci părintele dintâi al primei, Kiose-Michal[74], despre care istoricii turci susţin că era de neam din Trapezunt şi legat prin sânge cu Comnenii, iar că, după ce l-a părăsit pe Hristos, s-a refugiat la ei, a fost în floarea vârstei[75] mai apoi, sub Orhan, lucru pe care îl dovedeşte podul de piatră ridicat de

31 fiul sau nepotul lui la Adrianopole, peste nul Tundze132, / numit şi astăzi, după întemeietorul lui, Michalogli kioprisi, adică „Podul lui Michalogli" 133. De aceeaşi obârşie este şi spiţa Malcoczoglenilor, despre al cărei întemeietor Turcii sunt de părere că, <fiind> de neam bulgăresc sau sârbesc134, a venit la Turci după ce a lăsat credinţa creştinească, iar numele de „Malcoczogli" nu se aude decât în cântecele prin care obişnuiesc să sărbătorească faptele bărbaţilor de seamă, dar, la istorici, este trecut cu totul sub tăcere: (s-a aflat în floarea vârstei132 sub Muhammed, cuceritorul Constantinopolei) 136.

IV. Apoi, chiar şi în înfăţişarea stirpii Oguzilor, unii plăsmuiesc nişte nume atât de necunoscute, încât până şi

---

lui Ibrahim" (cf. Coranul, II, 118 şi urm.; III. 60 şi 84 etc.) (V.C).

73 Copistul n-a înţeles bine ciorna lui DC, pierzînd cîteva cuvinte, pe care le-am suplinit fără greutate (D.S.).

74 DC însuşi a corectat, mai apoi, Kiose-Michal (= „Michal cel Spîn") din Michal-oglu (D.S.). Mihal-bei Ghazi era un Creştin convertit la Islam (în 1313), comandant de oşti sub Othman şi Orhan. Cf. I, III, 8 şi n (c) (V.C).

75 hal floruii duce mai departe tradiţia mai veche a datării după „mijlocul vieţii" („nel mezzo del cammin di nostra vita", va spune Dante), plasat la 40 de ani, după un calcul de limită al vieţii socotit, în mod normal, pînă la 80 de ani.

barbarilor le-ar putea părea, pe drept cuvânt, barbare: anume „Oguzalp” 136, despre care susţin că a fost tatăl lui Erdogrul, şi „Duzalp” 137, care să fi fost părintele lui Oguzalp şi străbunicul lui Othman. Alţii, nu cu mai puţină barbarie, o căsăpesc în patru ramuri: Nambuci138, Candelori139, Caramani140 şi Othmani. Dintre acestea, numele primelor nu sunt mai turceşti decât cel al lui Duzalp; iar pe Caramani, cu toate că nu sunt fără faimă în Răsărit, îi numără în mod greşit alături de Oguzi141. Anume, întemeietorul acestei stirpe, Caramanougli142, care şi-a dat numele şi domniei şi spiţei, era unul dintre Satrapii Persanilor, care, pe când Dzingizehan a năvălit peste Persani, scuturaseră jugul persan; iar pe urmaşii lui istoricii turci îi descriu ca pe nişte duşmani ai creşterii Imperiului Othman, iar stăpânirea lor nu a fost distrasă mai repede, ci numai sub Sultanul Mehemed, cuceritorul Constantinopolei, în anul Hegirei 872143.

32 V. Prin urmare, asupra diferitelor păreri ale scriitorilor, acestea, / spuse în genere, fie îndeajuns: acum socotim că merită osteneala să înfăţişăm şi în parte opiniile unora a căror autoritate nu este nicidecum de dispreţuit. Iar, în primul rând, ne iese în cale Laonic Chalcocondil, un bărbat care trebuie nu numai numărat printre scriitorii clasici, ci şi socotit foarte harnic întru scoaterea la lumină a faptelor Othmanizilor. El, după ce a strâns părerile altora despre obârşia acestui neam şi le-a orânduit ca într-un compendiu, le înşiruie astfel în Cartea întâi a Istoriei sale144:

132 Râul Tundja, anticul Tâvooq (V.C).

133 Podul se mai numeşte încă „al lui Ghazi Mihal-bei” (V.C).

134 Primul comandant de akângii al acestei stirpe a fost Sârbul Malekovici (V.C).

135 Adaos ulterior, de mâna lui DC însuşi (D.S.).

136 Strămoşul legendar şi eponimul Oghuzilor, fiu al lui Kara-han, menţionat şi de Chalcocondil (I, Praef, cf. trad. rom., p. 29) (V.C).

137 Gundiizalp. Există două tradiţii asupra descendenţei lui Ertugrul: din Suleiman-şah (v. mai sus, n. 31), sau din Giindiizalp (pomenit şi de Chalcocondil, loc. cit.), mai aproape de realitatea istorică (V.C).

138 Nume corupt, de neidentificat: dar v. n. urm. (D.S.).

139 Probabil Candarogullar beyligi, Beilic turcesc la Marea Neagră, în vechea Paflagonie, întemeiat de Şemseddin Yaman Candar, Emir selgiukid, în 1290 (V.C).

140 Karaman beyligi, Beilic întemeiat în Cilicia de tribul cu acelaşi nume, venit în Asia Mică în 1228 (V.C).

141 Careamanii sunt totuşi o ramură a Oghuzilor, din linia Sahur sau Aflar (V.C).

142 Karamanoghlu, strămoşul eponim al Caramanilor (V.C).

143 Principatul Carainaniei a fost cucerit de Mehmed al II-lea în anul 1466 (V.C).

144 Laonicos Chalcocondylas, op. cit., I, Praef. (trad. rom. p. 28), text citat pe larg, aici şi mai jos (V.C). Prin „scriitorii clasici", DC înţelegea, în tradiţia veche, „autorii vrednici de studiat în clasă, la şcoală" (D.S.).

1. „Unii anume, zice el, cred că Turcii (adică Othmanii) îşi trag obârşia de la Scythi, cărora le mai spun şi „Tătari", şi că aceia, pe când Parthii stăpâneau cârma lucrurilor, înaintând în şapte rânduri de la Tanais, au pustiit de tot atâtea ori Asia de Sus (adică pe cea Mare)". Iar ei socot că bănuiala lor este întărită şi de faptul că „se pot vedea, zic ei, încă şi acum, pe cât se spune, foarte mulţi oameni din acest neam, împrăştiaţi peste tot prin Asia, asemănători în purtări şi ca fel de hrană cu Scythii cei nomazi, adică neavând niciunde sălaşuri statornice". Şi

continuă mai departe: „<Iar> că Turcii sunt o mlădiţă a Scythilor, sunt îndemnaţi <să creadă> şi datorită unei alte ipoteze, prin care se străduiesc să-şi întărească părerea: pentru că neamurile barbare ale Turcilor care locuiesc prin Lydia, Caria, Frygia şi Cappadocia se ştie că nu se deosebesc întru nimic ca limbă şi ca viaţă de zi cu zi faţă de Scythii care locuiesc între Tanais şi Sarmaţia[76]”.

2. „Mai sunt, de asemenea, (spune tot el) <şi unii> care cred că Turcii descind din spiţa

33 Parthilor[77]. Căci aceştia (zic ei spre a-şi întări argumentarea), / pe când sufereau o vrăjmaşă asuprire din partea Scythilor rătăcitori (care, datorită schimbării locurilor de păşunat, se numesc „nomazi”), se ştie că au urcat către ţinuturile Asiei de Jos şi că se arată a avea acelaşi chip de a vieţui şi a se hrăni, şi a fi fost împrăştiaţi prin acele oraşe; iar astfel s-a ajuns ca acest fel de oameni să fie denumiţi „Turci”, adică, ar veni, „Nomazi”.

Cât de labilă şi de puţin temeinică este această interpretare a etimonului s-a vădit, pe câte credem, îndeajuns din explicaţia etimologică sigură a numelui de „Turc”, pe care am dat-o mai sus[78].

3. „Alţii socotesc că, porniţi din Turca[79], un oraş mare şi bogat al Persanilor, Turcii ar fi ocupat, până la urmă, şi Asia de Jos”.

4. „(Mai) sunt <şi unii> cărora le este mai pe plac ca

---

76 Pentru aceste ţinuturi ale Asiei Mici şi apoi ale Kubanului, v. notele de mai sus.

77 Laonic îi denumeşte astfel, istorizant, pe Persani, după vechea denumire a Parthilor Arsacizi, care stăpîniseră Iranul între 247 a. Chr. şi 228 p. Chr. (D.S.).

78 V.p. 17.

79 Oraş imaginar. Numele popomlui vine de la radicalul turco-mongol türk = “tare” (V.C).

ei să fi ieşit din Syria Coele[80] şi din Arabia, sau să fi fost aduşi din Scythia (poate că din Persia[8182]), avându-l cu ei pe Legiuitorul Omar (mai corect Omer1M) şi să fi dobândit, până la urmă, stăpânirea Asiei, trăind deopotrivă cu Nomazii".

După ce Laonic a înfăţişat feluritele păreri ale diferiţilor scriitori, el cade, în sfârşit, de acord cu aceia care susţin că Turcii sunt, oricum, născuţi din spiţa Scythilor şi ieşiţi <din ea: „Căci este vădit, spune el, că Scythii, care şi astăzi îşi duc viaţa în Europa, către Răsăritul <ei>, se adună foarte bine cu Turcii la piaţă, în neguţătorii şi la comerţ, iar felul hranei lor, precum şi tot rostul vieţii le este amândurora, încă şi acum, deopotrivă".

34 VI. în sfârşit, Laonic, urmând a-şi da cu limpezime propria părere, / lăsând la o parte râuleţele mai seci, soarbe adevărul istoric chiar de la izvor: „Acest neam al Turcilor, spune el, fiind unul mare şi uriaş crescut, am ştiinţă să fi fost împărţit în câteva părţi, sau triburi, între care s-a aflat <şi un trib al Oguzilor, un neam de oameni nici rău, nici nerăzboinic". „Din aceştia, spune el, s-a născut căpetenia lor Duzalpes (care, în Annalele turceşti, este totuna cu Kyia aleb152, tatăl lui Suleiman, bunicul lui Erdogrul şi străbunicul lui Othman, al primului împărat al Othmanizilor), un bărbat iubitor de bine şi de dreptate; despre acesta (întăreşte el apoi) aflu că a fost lăudat pentru tăria sa şi că s-a purtat cu asemenea dreptate (dat fiind că el le-o împărţea tuturor Oguzilor), încât împricinaţii îl alegeau pe el ca arbitru în orice pricină. Iar amândouă părţile primeau cu bucurie hotărârea pe care el

80 „Syria cea Scobită", denumire antică dată ţinutului mai jos şi întins dintre Munţii Liban şi Anti-Liban (V.C).

81 Comentariu a! lui DC (D.S.).

82 Omar, al doilea Calif, socrul lui Muhammad şi întemeietorul Imperiului Arab (V.C).

le-o dădea. Oguzii, luând aminte la simţul lui ai dreptăţii, tot ostenindu-l cu rugile lor pe Regele de atunci al acelui ţinut (despre care comentatorul lui Laonic tălmăceşte greşit că ar fi fost Alaiddin, Sultanul Iconiului153), au dobândit ca să şi-l primească pe el drept jude; odată ce au izbutit aceasta, i s-au încredinţat lui Duzalpes (adică tatălui lui Suleiman), ca să se poarte cu dânşii după cum va socoti că vor merge mai bine treburile Oguzilor. Apoi, după ce fiul lui, pe nume Oguzalpes (îndată se va vădi că el este unul şi acelaşi cu Suleiman Şah), a luat asupra sa stăpânirea asupra Oguzilor, a ţintit către tiranie şi, ridicând cu vrăjmăşie armele împotriva Grecilor, a urcat, în scurtă vreme, în Asia, până la cea mai mare faimă. Pe lângă aceasta, Orthogrules, fiul lui

35 Oguzalpes, / (iată că după numele lui Orthogrules se dezvăluie că Oguzalpes era Suleiman Şah al nostru. Principele Nerei), care, datorită faptelor sale din Asia, îşi câştigase o mare faimă, mai apoi fiind chemat de Alaiddin, a fost ţinut în mare dragoste”. Până aici, dară, <ne spune> Laonic Chalcocondil.154

VII. Chiar dacă după o povestire mai puţin primită asupra obârşiei Turcilor şi pusă la îndoială de către scriitorii clasici ai Othmanilor, după Laonic, cel mai mult se apropie de adevăr Iohannes Gaudier, un tâlmaci al Annalelor turceşti nu lipsit de prevedere155; şi totuşi, <scoţând>unele lucruri despre spiţa şi strămoşii împăraţilor Othmani, pe câte cred, din istorisirea cea închipuită a *Cronicii Aliothmanice*, el asupreşte cu prea multă îndrăzneală adevărul istoric – lucru în care trebuie luat seama, înainte de toate, că, în privinţa genealogiei Aliothmanice, el întreţese de ici şi de colo anumite nume, într-o limbă stricată şi într-o ordine nepotrivită, şi că vârâ cu de-a sila între cunele> răstimpuri, locuri şi denumiri de neamuri şi de oameni <altele> prea puţin, sau deloc

nimerite; cu toate că acestea sunt de prisos faţă de ţelul nostru, de dragul Cititorului nostru, nu ne va părea totuşi rău să le reluăm, cât mai pe scurt.

VIII. „Cel dintâi (zice el) la Turci a dobândit puterea Othman, care l-a avut drept tată pe Erdogul; acesta a fost fiul lui Suleiman Şah, fiul lui Cabielpes, fiul lui Casulbuga (bine până aici), fiul lui Baiender (de aici urmează <nume> stricate şi aproape necunoscute Annalelor turceşti), fiul

36 lui Oicoluces, fiul lui Baizuger, fiul lui Baz Aga, / fiul lui Cav Aga, fiul lui Toctemur, fiul lui Versaiobes, fiul lui Giokelp, fiul lui Oguz, fiul lui Carachan, fiul lui Cotluzen, care l-a avut drept

152 Transliterarea latină a fost corectată prin radere de către însuşi DC (D.S.).

153 DC cunoştea ediţia bilingvă a operei lui Chalcocondil, Historiae Turcarum libri X. Graece et Latine, tipărită la Paris, în 1650, de Carolus Annibal Fabrotus (1580 – 1659 – jurisconsult şi erudit de seamă), lucrare folosită şi pentru DMN şi HMV (D.S.).

154 Ed. cit., I, 5 c-6 c (trad. rom. pp. 29 – 30) (V.C).

155 V. n. 32.

tată pe Lecraces”. Aici el îi perindă numai pe aceşti 17 patriarhi ai acestei spiţe, amintiţi în monumentele scrise. Despre ceilalţi, ale căror nume îi sunt necunoscute, el spune că trebuie trecuţi în şir neîntrerupt, până la Iafet, fiul lui Noe.

IX. Mai departe, autorul sus-amintit, având a înfăţişa obârşia stirpei othmane, susţine, dimpotrivă, lucruri contrare şi deloc potrivite faţă de aproape toate <celelalte> păreri, mai cu seamă faţă de cele ale lui Chalcocondil. „Câtă vreme, zice el, însăşi familia Oguzilor a dobândit puterea asupra Parthilor[83] prin moştenire

83 „Părţii” denumire istorizantă pentru „Persani” (V.C).

neîntreruptă, şi oamenii au fost simpli şi necioplţi; îmbrăţişând ei religia muhammedană, şi-au aşezat scaunul domniei în cetatea Machan[84]. Pe când Suleiman-şah domnea asupra Parthilor (<adică> asupra Oguzilor), s-a petrecut năvălirea în Parthia a acelui faimos Dziengiz; el a pustiit Belcha[85] şi Chorasanul. Iar Curisemis-şah, Principele Belchei, a pierit pe drum, pe când fugea. Din pricina aceloraşi nedreptăţi şi a cruzimii lui Dziengiz, Sultanul Aladines, de fel din familia lui Selgiuk, fugar din Parthia, a ajuns în ţinutul Iunan (despre care autorul credea că ar fi Caramania, dar, de fapt, Iunan este „Ionia”) [86], şi, după ce a ocupat oraşul Savaţta[87] (de unde a aflat el aceasta, nu ştiu), a domnit cu puterea unui Rege”.

X. „În aceeaşi vreme fiind şi Machanul răsturnat din temelii, Suleiman-şah, care domnea 37 peste el, dându-se la o parte din faţa silniciei Tătarilor şi părăsind Parthia (poate că / patria) [88], s-a dus în Erzinga (de corectat în

---

84 Sub cîrmuirea lui Tugrul-beg, Selgiukizii (descendenţi ai Oguzilor) au ocupat, în 1031, oraşul Merv, iar mai apoi, în 1038, Nişapurul, capitala Khorasanului, una din localităţi fiind desemnată, probabil, prin „Machan”, un toponim, de altfel, necunoscut (V.C).

85 „Beldia” = Balkh, capitala Khwarezmului (= Chorasanul).

861 5l) Arab. Yunan = „Grecia” („Tonia”). Caramania era, în schimb, o provincie mai nordică anatoliană (V.C).

87 Sebasteia (Megalopolis), astăzi oraşul Sivas în Asia Mică, aflat pe valea rîului Kizil Irmak, ocupat de Selgiukizi în 1071, după înfrîngerea de la Mantzikert a împăratului Romanos al IV-lea Diogenes (V.C. şi D.S.).

88 Aici şi imediat mai jos, observaţii ale lui DC, marginale, sau poate interlineare, în ciorna lui iniţială (D.S.).

„Ezerbedzian”) [89]; pătrunzând de acolo şi în România [90], a ajuns până la Amasia[91] (fapt cu totul diferit de adevărul istoric). Apoi, abătându-şi calea, el se îndreaptă spre Alep, iar, după ce îşi pusese tabăra lângă oraşul Jaber, aşezat pe malul Eufratului, şi se apucase, primul, să treacă râul înot, călare, se îneacă, ducându-se la fund”.

„Fiii lui Suleiman au fost trei, dintre care unul se numea Sungargensis, al doilea Giudogudis, al treilea Ertucules, care l-a avut drept fiu pe Othman, adică pe cel dintâi întemeietor al Imperiului Othman”.

Odată ce le-am înfăţişat şi pe acestea după relatarea tălmăcitorului, să ne întoarcem la ţelul nostru.

XI. Prin urmare, odată însemnate părerile celorlalţi istorici asupra acestui lucru, rămâne să lămurim cât vom putea mai limpede şi mai clar adevărata obârşie a acestei spiţe atât de ilustre. Toţi istoricii acestui neam, ca şi scriitorii mai plini de grijă ai Creştinilor165 ne arată că Suleiman, Principele oraşului Nera, a fost străbunul împăraţilor turceşti. De vreme ce scriitorii acelui neam lasă într-un fel de genune a nelămuririi nobleţea strămoşilor şi demnitatea înaintaşilor lui, socot că zadarnic o mai caută alţii de prin albii secate166. Totuşi, nu mai puţin, toţi iau de bun faptul că Suleiman acesta, născut din neamul cel prea nobil între Scythi al Oguzilor, a stăpânit peste o anume urdie Tătărească de pe la Marea Caspică (numită de ei Derijai Chozrem), căreia îi spun îndeobşte Conar Gioczer Tătar Taifesi167, adică „cei ce se opresc şi

89 Tindal preferă să corecteze observaţia lui DC, spunînd: “Autorul interpretează Erzinga drept Ezerbedjan... dar pare a fi aici o coruptelă pentru forma Erzengian, oraş în Anatolia, destul de aproape de Eufrat, unde Suleiman-Şah s-a oprit prima oară după ce părăsise Machan ” (V.C).

90 Adică „în Imperiul Bizantin”, Ţara Romeilor” (V.C).

91 Oraş în Anatolia, aproape de Sivas. A devenit Capitala Selgiukizilor, după cucerirea lui de la Bizantini (V.C).

<apoi> se strămută”, anume fiindcă 38 erau „mişcători şi locuitori fără de sălaşuri statornice”, / sau „nicăieri locuitori”; mă simt îndemnat a crede că ei au sălăşluit pe mealeagurile dintre Marea Caspică şi lacul numit acum de localnici „Carabogaz” 168, pe unde îşi mai duc încă şi acum viaţa lor rătăcitoare Scythii care se numesc astăzi „Caracalpak” 169 oameni de aceeaşi limbă cu Turcii, cu toate că, deja mai cultivaţi, Turcii se deosebesc mult de ei prin felul obiceiurilor şi al hranei lor. Şi că el a fost salutat de către aceştia şi de către cei învecinaţi cu titlul de „Şah” (iar Şah este pe limba persană spre a o spune în trecere mai de vază decât Chan, denumindu-l pe Principele căruia i se supun „Chanii” – de unde şi Regele Perşilor iubeşte acest titlu. Iar Chan este totuna cu „Mai-marele unei provincii”, ceea ce aproape că ar corespunde cu „Paşalele” Turcilor, care se bucură de trei tuiuri, sau cu „Vizirii”). De vreme ce niciunul dintre istorici nu pomeneşte neîndoios (în afară de Laonic Chalcocondil) dacă el a primit această demnitate, cu drept de moştenire, de la strămoşii săi, sau a dobândit-o el însuşi prin strădania şi prin deosebitele însuşiri prin care strălucea, nu ţine de noi să o descâlcim, ci, urmând credinţa aceluiaşi Laonic170, <să socotim> că neamul Oguzilor, din care se vădeşte că era de fel şi Suleiman, nu a fost niciunul rău, niciunul nerăzboinic.

Pe lângă aceasta, nu am putut să nu arătăm că acest Suleiman este cu totul diferit de un altul cu acelaşi nume, Domn al Niceei, despre care istoricii creştini povestesc că a căzut într-o bătălie cu Godefroy de Bouillon, luptându-se straşnic, în anul Domnului 1096, pe când domnea la Greci Alexie Comnenu1171 – fapt pe care îl întăreşte, pe lângă altele, şi din belşug, imensul răstimp scurs între cei doi, anume de 116 ani. /

165 În manuscris a fost lăsat loc gol, probabil pentru a se adăuga sursele invocate, fără a se mai însera apoi

numele vreunui autor luat în sprijin (D.S.).

166 Expresie pur latinească, pe care Tindal, şi, după el, şi ceilalţi traducători, preferă să o clarifice spunând „că n-ar fi de mai mare folos a o căuta de pe la alţi călăuzi”. (V.C).

167 Manuscrisul poartă forma Taifeli (D.S.).

168 Karaboghaz (sau Aji-Daiya, Kuli-Darya), golf adânc, aproape un lac aparte, la litoralul răsăritean al Mării Caspice (azi în Türkmenistan) (V.C).

169 Ramură turcică făcând tranziţia dintre Kirghizii din Nord şi Turkmenii din Sud, numele lor însemnând „Căciulile Negre”, locuitori, odinioară, pe ţărmul Mării de Arai (V.C. şi D.S.).

170 Op. cit., I, II (trad. rom. p. 29) (V.C). DC pare să-şi fi pierdut, în desfăşurarea lungii fraze din ciorna sa, verbul regent (D.S.).

171 Suleyman ibn Qutulmuş, Sultanul Niceei, murise în 1086. DC se referă aici la fiul şi urmaşul acestuia, Qilij Arslan ibn Suleiman şi la asediul Niceei din 14 Mai – 26 Iunie 1097, în urma căruia ea a fost cucerită de forţele aliate ale lui Godefroy de Bouillion, dar comandate, în fapt, de Raymond de Saint Gilles, de Tancred ş.a., şi ale lui Alexios I Comnenul (împărat între 1081 şi 1118). Sultanul nu fusese totuşi ucis cu acest prilej (V.C).

39 XII. Dar, mai înainte de a merge mai departe în cercetarea noastră, merită să luăm aminte – lucru pe care-l mai încercasem şi mai înainte, dar parcă doar din vârful buzelor – că, după campania lui Dzingizehan şi distrugerea Regatului Persiei, mai mulţi Satrapi ai acelor provincii persane, care erau între Eufrat şi Marea Mediterană, şi le-au împărţit între ei şi au domnit asupra lor ca asupra unor Regate neatârnate şi nesupuse nimănui. Acelaşi lucru pare să-l dea de înţeles şi Nicefor Gregoras172, cel de atâtea ori citat de noi, când spune, în Cartea a 7-a, Capitolul 1: „Dar

Turcii (ia aminte că „Turci” sunt numiţi toţi Satrapii care se desfăcuseră de Regele Perşilor) 173, ajungând deja la o înţelegere, şi-au împărţit între ei, la sorţi, toate Provinciile de sub jurisdicţia romană174”. După acest început, el adaugă şi numele Satrapilor, care, fiind atât de stricate, încât, fără ajutorul istoriei, abia ar fi de crezut că ele erau ale Satrapilor deja pomeniţi, va fi cu cale să le adăugăm pe cele adevărate, din Annalele turceşti. Iar acestea sunt: Churzem Szahi („Regele Caspiei” – căci Churzem este la Turci „Marea Caspică” – al cărui nume chiar dacă nu s-a păstrat, se spune totuşi că a fost înfrânt de către Dzengiz), Caramanogli, Azerbedzian, Giermianogli, Hamidogli, Kiutrum Baiezid, Isfindiarbeg, Ahmedholamir, Tekkiebeg, Zuulcadirbeg, şi, mai presus decât toţi ceilalţi, Alaiddin175, Sultanul Iconiului, care era şi singurul care se bucura de numele de „Sultan”.

40 Socotim că ar fi de prisos / să zăbovim mai mult în lămurirea acestora, dat fiind că Cititorul va putea afla fiecare lucra, pus la locul său, în Adnotările noastre.

XIII. După ce s-au petrecut acestea, în al treilea an după năvălirea lui Dzingizehan, aşa după cum s-a mai arătat, Suleiman al nostru, Principele Nerei şi al urdiei Oguzilor, alegându-şi 50 de mii de Scythi şi trecând Munţii Caucazului, parcă într-un singur iureş, fie că pustiit totul, fie că a supus întregul < >176 Azerbedzian (care pentru noi este „Media”), până la hotarele Syriei. Socotim însă că nu va fi nevrednic nici de străduinţele noastre, nici de curiozitatea preaîngăduitorului Cititor să reluăm mai de departe unele lucruri despre chipul, prilejul şi vremea descălecatului Patriarhului unei spiţe acum atât de slăvite.

XIV. Saadi Effendi, autor al unor Annale de cea mai mare autoritate la Othmani, istoriseşte cam astfel chipul şi prilejul descălecatului lui Othman: „Vechii scriitori, zice el, cei care au dat curat de ştire urmaşilor asupra celor

petrecute, arată că Ali Suldziuk, adică „neamul Suldziukizilor”, la vremea când s-au strămutat din ţinutul Maverennuhar177 (ţinut care este către Marea Caspică.

172 Op. cit., p. 28 (ed. 1702, 1, 1, 1, p. 130 C (şi, mai apoi, 130 D-131 A) (D.S.).

173 Adnotarea personală a lui DC (D.S.).

174 în textul lui Gregoras xeov Tlrapaicov, adică „a Romeilor” (= „Bizantinilor”) (D.S.)

175 în lista de mai sus: Şahul nenumit era „Alaiiddin ibn Tukuş Muhammad, Sultanul Khwarezmului din 1199, înfrânt de Djebe şi de Subotai, generalii lui Ginghiz-han, şi mort, în Decembrie 1220, pe o insulă din Marea Caspică. DC dăduse, mai sus, pronunţia populară *Chozrem*; *Geimiyan* era numele unui Emirat din Frygia; Hamid bei fusese întemeietorul Emiratului cu acest nume din Pisidia; Gelaluddin Bayezid Kotiiriim era Emirul Candarului, în Paflagonia; Isfindiar-bei era fiul lui Kotiiriim din Candar, numele corect al următorului era Ahmed Djelair Tekke-bei era Emirul din Tekke-ili (în Lycia şi Paflagonia); Alaiiddin I Keykubad a fost pomenit adesea mai sus. Pentru amănunte privind toate aceste informaţii v. Aurel De cei, *Istoria Imperiului Otoman până în 1656*, Bucureşti, 1978, pp. 25 – 29 (V.C).

176 Loc lăsat liber pentru *ductus Arabicus* şi necompletat mai apoi (D.S.).

177 Te. *Maverennahr* (< arab. *Ma waia” an-nahr*, „Ţara de dincolo de fluviu”) era numele medieval (începând din sec. al VII-lea) al marelui coridor dintre Exus şi Iaxartes (Amuşi Syr-darya), făcând astăzi parte din Kazahstan şi din Uzbekistan (V.C).

peste fluviul Exus, cunoscut şi geografilor de astăzi), în ţara <numită> Iran (Regat ce se întinde din jos de râul Exus, până la Marea Persiei178 şi, la Apus, până la Tigru), laolaltă cu acel <neam> şi cu Principele neamului

Oguzilor, Kyia chan (acesta este tatăl lui Suleiman Şah), plecând cu ceata sa din ţinutul Merevszahdzian179, a ocupat oraşul Machan. Dar, după năvălirea lui Dzengizehan.

41 / Suleiman Şah, fiul lui Kia – sau, cum scriu alţii, al lui Kia-aleb-chan (care stăpânea deja până la Ahlad180 – ţinut din Armenia Mare), de vreme ce vedea că neamul său nu poate face faţă cruzimii şi sălbăticiei Tătarilor lui Dzengiz, a fost silit să părăsească locurile pe care le ocupase în acele ţinuturi şi, luându-şi cetele sale, a înaintat spre a căuta noi aşezări înspre Rum (astfel se numeau la scriitorii cei vechi părţile Anatoliei, sau ale Asiei Mici)". Până aici <vorbeşte> anume Saadi Effendi despre descălecatul lui Suleiman şi al neamului Oguzilor – < iar> de aici încolo înfăţişează campaniile lui şi ale fiilor lui, pe care Cititorul le va vedea mai departe, la locul lor.

XV. Iar istoricul Neszri181, care este cu mult mai vechi decât Saadi, spune că acest popor al Oguzilor (despre care Chalcocondil ne încunoştinţează că şi l-a ales drept Principe pe tată! lui Suleiman) 182 a stăpânit ţinutul Ahlat183 cu o sută şi şaptezeci de ani înainte de Suleiman. Iar, în anul Hegirei 611, sub conducerea lui Suleiman, a întreprins prima campanie către ţinuturile Asiei Mici. Dar cum Tătarii lui Dziengiz nu lăsau nimic nejefuit, nimic nepustiit, Suleiman, cu neamul său, părăsind ţinuturile Asiei Mici, s-a întors iarăşi în Azerbedzian şi a dus acolo, vreme de câţiva ani, o viaţă câmpenească, adică rătăcitoare. Până la urmă, în anul Hegirei 616, de vreme ce în ţinuturile cele pustii şi necultivate era apăsat de lipsuri şi de puţinătatea hranei, a întreprins a doua oară o campanie înspre Rum, cu 50.000 de oameni aleşi din tot neamul său, spre a-şi redobândi ţinuturile

42 de odinioară; / iar, odată ce a ajuns, cu fericită izbândă, până la fluviul Eufratului, a încercat să treacă

primul şuvoiul, călare, a fost luat de vârtej şi tras la fund. Leşul lui, scos mai apoi din valuri a fost înmormântat lângă oraşul Dziaber, care este vecin cu Halepul.

XVI. Suleiman a lăsat patru fii: Sungur Tekin, Giundogdi, Erdogryl Găsi şi Dindar, zis şi Dumdar. Dintre aceştia, Giundogdi şi Sungur Tekin întorcându-se la sălaşurile lor cele din vechi, despre soarta lor s-a aşternut la scriitorii turci o tăcere cu totul de mirare.

Dar Erdogryl şi Dumdar, luându-şi o parte din oşti, şi-au aşezat, mai întâi, corturile în locul numit Syrmalu czukur. Zăbovind ei aici, iar Dumdar plătindu-şi, după puţine zile, datoria către fire, Erdogryl, purcegând către ţinuturile Asiei Mici, a supus mai multe provincii asiatice; şi, dat fiind că îi silea pe cei învinşi fie la tribut, fie la superstiţia lui, a primit numele de „Zelotes” 184, vestit pe acele meleaguri. Foarte cumpătat în norocul său, Erdogryl, spre a nu părea că umblă ca apucat, ca un tiran, după bunuri străine, îl trimite pe fiul său mai mare, pe nume Sarujati (care, mai apoi.

178 Adică „până la Golful Persic” (V.C).

179 Probabil tc. Merv-şah-Djan (= „Ţinutul Şahului Mervului”) (V.C).

180 Ţinut şi port pe ţărmul de Apus al Lacului Van, din Turcia de NV (V.C).

181 Cf. n. 33. Manuscrisul greşeşte aici numele, şi-l lasă ca atare, sub forma Heszri. (D.S.)

182 Informaţie de negăsit în lucrarea lui Chalcocondylas (V.C).

183 Pronunţia finală, în turcă, a consoanelor oclusive fiind, oricum, surdă, apar variantele k/g, t/d etc. (D.S.).

184 De la gr. îţtornq „partizan, fanatic” (V.C).

a ajuns vestit sub denumirea de Sawuczi beg) alăturându-i o solie, la Alaiddin, Sultanul Iconiei, spre a-i cere, pentru sine şi pentru ostile sale, un loc oarecare din

Regatul lui, unde să sălăşluiască. Alaiddin, după ce a ascultat solia lui Saruiaţi, îngăduie cu suflet bucuros cererea lui Erdogryl, păzindu-se, anume, într-aceasta, cu prevedere, <ca> pe un atât de puternic, fie el şi de curând

43 venit, / vecin să şi-l facă mai degrabă prieten, decât să aibă a-l încerca drept vrăjmaş. Prin urmare, alăturându-i propriii săi soli îl trimite cu cinste pe Saruiaţi îndărăt la Erdogryl, şi făgăduieşte că, dacă prin bărbăţia aceluia va fi curăţat din stăpânirea sa rămăşiţele Tătarilor lui Dzengiz, nu numai că îi va aceluia cea dintâi treaptă a ocârmuirii oştirilor, ci, pe deasupra îi va oferi şi să fie părtaş la domnie. Căci Domnitorului bătrân şi copleşit de vârstă îi lipseau nu oştenii, nu avuţiile, nu curajul, nu puterile, ci o bună căpetenie de oşti împotriva unor duşmani atât de greu de înfruntat.

XVII. Şi nu l-a înşelat pe Alaiddin nădejdea pe care şi-o pusese în Erdogryl. Căci, după ce i-a orânduit drept sălaş de locuit Karadze dagy186, şi i-a dat pe mână, după cum îi făgăduise o parte din oşti, sub ocârmuirea şi sub sfatul aceluia Tătarii fiind, în scurtă vreme, zdrobiţi, nu numai că şi-a eliberat domnia, zbuciumată mai înainte, de toate primejdiile care păreau să o ameninţe, ci a mai adus sub puterea sa şi alte ţinuturi supuse împărăţiei romane. Alaiddin, ţinându-şi făgăduielile, după ce l-a înzestrat pe Erdogrul cu foarte bogată plată şi cu daruri regeşti, încredinţează, mai apoi, stăpânirii şi hotărârilor lui toată Provincia Ancyrei. Iar, pe urmă, ostenit de desele-i victorii şi de adânci bătrâneţi, moare în anul Hegirei 680, după Saadi, <sau> 687, după Neszri. Mormântul lui mai este vizitat şi astăzi, cu cinste, de către Muhammedani în oraşul Sugiudczik186.

XVIII. După ce Erdogryl a trecut pragul cel de pe urmă în culmea fericirii şi norocului său.

44 Alaiddin, / spre a-şi dovedi recunoştinţa faţă de

meritele unui asemenea bărbat, a voit ca fiul lui, la o vârstă încă fragedă, Othman, despre care se zvoneşte că era numit, de aceea, îndeobşte, Othmandzik (adică „Othman cel Mic") să urmeze în locul tatălui său şi să fie primul Tecaddum dintre toţi, adică dintre Satrapi, dându-i, pe deasupra, puterea de a se folosi de numele de „Sultan" în oraşele şi în provinciile subjugate de tatăl său şi în cele pe care le va cuceri el însuşi, şi de a bate monedă, cu înscrierea propriului său nume.

XIX. După acestea, Alaiddin cel Tânăr (al cărui nume propriu a fost Kiechosrev1), fiind alungat în Europa de către Tătarii din Gazan, în anul Hegirei 699, care începe în cel al Domnului 1299, în 28 ale lunii lui Septembrie 188, toţi Satrapii din acea domnie îşi împart întreaga putere în diferite părţi. Dar, de vreme ce, dintre ei toţi, Othman era cel mai puternic şi prin tăria şi prin oştenii săi, în anul Hegirei 700 au fost nevoiţi să vină cu toţii sub oblăduirea şi favoarea lui. De aici, destui istorici au susţinut că acesta este primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi

185 Te. *Karadjadagi* (v. n. 31) (V.C).

186 Te. *Sdgiitţik*, astăzi *Sogiit*, localitate din Turcia de NV leagănul dinastiei Otomane, în care, printre alte monumente (ca mormântul – *turbe* – al lui Othman, mort aici în 1324), se află şi o moschee ctitorită, după tradiţie, de Ertogriil (V.C).

187 Te. *Keyhusrev*. Este vorba însă de Alaiiddin III Keykubad (v. n. 79), detronat de Ghazan Mahmud-han, Suveranul mongol al Tabrizului (aici = „Tătarii din Gazan"). Alaiiddin Ghiyasseddin Keykhosrau III, Sultan al Konyei, cu care pare a-l confunda DC, murise în 1284 (V.C).

188 într-adevăr, 1 Muharrem 699 H. = 28 Septembrie 1299 (V.C).

Întâmpină, nu fără tare temei, că primul an al domniei lui este <acela> când, după cucerirea cetăţii

Karadze hisar189, aşezase în ea un Cady, adică un „Jude”, şi un Chatyb (un „Diacon”), care să pomenească la slujbe numele lui ca pe al unui Sultan, şi mai şi bătuse monedă nouă cu înscrierea numelui său an care era cel al Hegirei 688, iar al Domnului Hristos 1289190. Şi astfel, ales fiind 45 Rege prin consimţământul tuturor fruntaşilor şi oştenilor Regatului, / Othman, unind domnia sa cu cea al lui Alaiddin, a preschimbat numele Oguzilor, sau, cum obişnuiau să se cheme ei îndeobşte, al „Turcilor” – <nume> pe care îl purtaseră mai înainte sub amândoi Alaiddinii – în acela de „Othmanizi” şi, cel dintâi, a întemeiat Imperiul Othman – cel care este acum spaima lumii.

Faptele urmaşilor lui le vom istorisi mai în amănunt în însăşi expunerea <noastră>.

Genealogia Stirpei Aliothmanice

Saadi, autorul turc mereu pomenit de noi, un om mai degrabă nu crainic al slavei othmane, ci cu luare aminte asupra adevărului istoric, trece mai bucuros asupra umerilor altora povara unui lucru atât de greu şi de adânc ascuns. Astfel, ca un fapt asupra căruia nu este sigur, el spune, în genere, că sunt unii istorici care înşiruie strămunii acestei stirpe, tot la rând, de la Othman şi până la Iafet fiul lui Noe. Ne-am străduit să perindăm numele acestora tot la fel, precum se află ele în Precuvântarea cărţii sale de istorii, iar, ca nu cumva Cititorul nostru să le citească stricat, cum am văzut că se întâmplă la destui autori creştini, am hotărât să le scriem şi în litere arăbeşti:

Jasur
Jelvadz
Baj beg
Tugra
Dogmusz

Jelvadz
Baj beg
Tugra
Dogmusz

Giudz beg

Giudz	fiul lui	Ortuk beg
Ortuk		Kumari
Kumari		Czektemur
Czektemur		Turadz
Turadz		Kyzyl boga
Kyzyl boga		Jamak
Jamak		Basz boga
Basz boga		Hormir
Hormir		Bajsui
Bajsui		Sundz sau Sevendz
Sundz		Boga
Boga		Kurtulmysz
Kurtulmysz		Korchad
Korchad		Balczik
Balczik	fiul lui	Cumasz /
Cumasz	fiul lui	Caraoglan
Caraoglan		Suleiman szah
Suleiman szah		Corchlu
Corchlu		Bulgar
Bulgar		Bajtemur
Bajtemur		Turmysz
Turmysz	fiul lui	Giok aleb
Giok aleb		Oguz chan

Oguz chan — Cara chan
Cara chan — Kaij chan
Kaij chan — Ulidze chan
Ulidze chan — fiul lui — Takwa

care este din familia lui Iafet.191

XX. Dar, înainte de a pune capăt acestei cercetări, nu va fi fără folos să luăm aminte că părerea cea de obşte a Turcilor este că din neamul Oguzilor s-au tras două stirpe mai de seamă, una, cea a Othmanizilor, despre care am tratat deja, a doua, cea a Alidzengizilor, care le-a dat un şir neîntrerupt de Hani Tătarilor din Crimeea 192. O dovadă nu fără însemnătate asupra acestei păreri este legea consfinţită de Sultanii Othmanizi, prin care, de-i vor fi lipsit vreodată stirpei Aliothmanice moştenitorii, se dă poruncă să fie ales împăratul din spiţa Alidzingizilor – desigur, pentru că se ştie că amândouă se trag din acelaşi sânge. De aici au şi prins Tătarii Crâmleni mare nădejde că se va întâmpla odată şi odată ca, stingându-se stirpea Aliothmanică, sceptrul ei să treacă în mina lor. Iar că legea nu a fost abolită ne-a dovedit-o, în vremurile noastre, răscoala aţâţată împotriva Sultanului 48 Mustafa / (pe care o vom înfăţişa mai pe larg în cea de a doua parte a Istoriei) 193.

În acea vreme, la Constantinopole, în Hippodrom, se tot sfătuiau, de câteva zile, şi oştenii şi cetăţenii, ba şi cinul eclesiastic, asupra înlăturării de la domnie a Sultanului Mustafa şi a înălţării altui împărat. Dar, pentru că Sultanul Mustafa le ţinea pe lângă sine, la Adrianopole, cum este obiceiul, sub strajă tare, pe rudele sale, pe ibrahim, <fiul> Sultanului Ahmed, al unchiului său 194, şi

pe cei doi fii ai acestuia, precum şi pe fratele său, pe Sultanul Ahmed, cel care ţine astăzi sceptrul Othmanizilor 195, ei se temeau ca, odată împrăştiat zvonul asupra detronării lui, să nu-i ucidă pe aceia, şi, prin suprimarea moştenitorilor legiuiţi ai Imperiului, să nu silească poporal, ca, de voie, de nevoie, să i se închine ca unui împărat. La urmă, Muftiul cel nou ales şi Ulemalele, adică „învăţaţii”, care se aflau cu acesta, şi fruntaşii Constantinopolei i-au îmbărbătat pe cei chinuiţi de teamă, spunându-le: „că, desigur, a trece împărăţia asupra unei alte spiţe, nicidecum înrudite cu Othmanizii, este un lucru potrivnic atât legilor divine, cât şi celor omeneşti. Dar, fiindcă nu lipseau unii din stirpea Tătarilor Crâmleni, înrudită prin sânge cu Othmanizii, care să stea, după tot dreptul, în fruntea Statului Othman, poporal se temea degeaba de o dvapxva 196. Anume, fie şi dacă Sultanul

Ortuq / Oituq bin Qumari / Qumari bin tektemur / Cektemur bin Durag / Durag bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Yamaq/ Yamaq bin Başboga / Başboga bin Hormiz / Hormiz bin Bay Sevi / Bay Sevi bin Seveng / Seveng bin Boga / Boga bin Qurtulmiş / Qurtulmiş bin Qorhad / Qorhad bin Balciq / Balciq bin Qumaş / Qumaş bin Qaraoglan / Qaraoglan bin Suleyman şah / Suleyman şah bin Qorhlu / Qorhlu bin Bulgar / Bulgar bin Baytemur / Baytemur bin Turmyş / Turmyş bin Kokalp / Kokalp bin Oguzhan / Oguzhan bin Qarahan / Qarahan bin Qayhan / Qayhan bin Ulgehan / Ulgehan bin Takwa ki tayfe-i Ifesdir (în transliterarea Dr. Luminiţa Munteanu).

192 Hanatul Crimeei a fost întemeiat către 1430 de către Haggi Girey, coborâtor din Tugra Timur, nepot al lui Gingiz-han (V.C).

193 Domnia lui Mustafa al II-lea (1695 – 1703) se află relatată în Cartea a III-a (cuprinzând Partea a doua, cea a „Descreşterilor”), Capitolul al IV-lea, pp. 499 – 513, cu

Adnotările la ea (III, IV, pp. 121 – 181): acolo nu reapare însă povestea pomenită aici (V.C).

194 Ahmed al II-lea domnise între 1691 şi 1695 (V.C).

195 Ahmed al III-lea, învingătorul de la Stănileşti, a domnit între 1703 şi 1730 (V.C).

196 Aici şi, nu de puţine ori, în alte pasaje, DC foloseşte un termen grecesc pentru o formă latină care nu-i vine de îndată în minte. Am tradus, de regulă, aceste forme, chiar în text, între < „numai atunci când sensul lor putea pune, cumva, probleme: aici, însă, „anarchia" este limpede prin sine (D.S.).

Mustafa şi-ar fi măcelărit toate rudele pe care le ţinea pe lângă sine, tot trebuia şi el să fie pedepsit pentru paricid şi pentru tulburarea păcii publice. Aşa că un urmaş era de căutat printre fiii Hanului Tătarilor Crâmleni, ca unii care erau din aceeaşi stirpe cu Othman".

Iar puterea acestei legi este, la ei, atât de mare, încât îi înlătură cu totul de la putere şi pe aceia care se trag de pe linia femeiască. / Căci, după ce, tot la acea vreme, cineva dintre fruntaşi spusese că „se afla la îndemână un moştenitor al împărăţiei, singurul fiu al fiicei Sultanului Murad[92], Safia, care trăia în mahalaua numită „Beşiktaş", toţi ceilalţi i s-au împotrivit, susţinând în public că „ampărăţia Othmană nu va cădea sub fus"[93] şi că „ei nu recunosc alţi moştenitori, în afară de cei ce se trag din linia bărbătească a Othmanizilor, iar, în lipsa lor, pe Alidzengizi, ca pe unii despre care nu se află nicio îndoială că s-ar trage din acelaşi sânge".

DIMITRIE, PRINCIPE CANTEMIR
ISTORIA
CREŞTERILOR ((ŞI A DESCREŞTERILOR))

---

92 Sultanul Murad al IV-lea (1623-1640) (V.C).

93 Adică „sub puterea femeilor", „fusul" fiind un vechi simbol al îndeletniciriilor tipic femeieşti (D.S.).

Curţii Othmane (a), sau
Aliothmane (b), ((adusă de la prima obârşie a neamului şi până în vremurile noastre})
((în Trei Cărţi})
CARTEA I.
CAPITOLUL I.
DOMNIA LUI SVLEIMAN SZAH.
1 (1. De ce apare o asemenea diversitate de opinii în istoria Aliothmanică.)!
1. Dacă vom sta să cercetăm mai curat obârşia stirpei Aliothmanice, care deţine acum sceptrul turcesc, ne întâmpină o atare diversitate de păreri (pe care le-am văzut mai pe larg în Prefaţă), şi o asemenea îngrămădire de poveşti încâlcite între ele de străini, încât abia de mai apare vreo deosebire, pentru cei aflaţi la răscruce, între ce-ar fi adevărat şi ce-ar fi fals; pe unii pare a-i fi împiedicat să ajungă la adevăr neştiinţa în privinţa literaturii şi a istoriei orientale; poate că altora tradiţia, invidioasă pe norocul acestei stirpe, le-a jucat vreun renghi. Astfel, cele pe care ar fi fost cu cale să le soarbă chiar de la izvor, cei necunoscători – cum am mai spus – în ale scrierilor turceşti au fost siliţi să le culeagă din pâraiele nămoloase ale altora, ajungând să scrie, dintre Creştinii noştri, istoria acestui neam. Dar noi, punând mai presus, pe drept şi după cum se cuvine (fie departe de vorba noastră vreo trufie!), mărturiile scriitorilor de acasă faţă de toate cele susţinute de alţii, de la *2* istoricii socotiţi printre Turci a fi mai vrednici de crezare / şi mai îngrijiţi culegem curmătoarele>:
(¡*2. Descălecatul lui Suleiman Szah. H*
<2. În vremilele), în care multvestitul Principe al Tătarilor, Dzengiz (d) Chan (e), nu numai că pustiise sub fier şi foc cea mai mare parte a Asiei, care era supusă împărăţiei Perşilor, că făcuse una cu pământul cel mai

bogat oraş din ţinutul Chorasan, Belch, şi îl alungase din domnie şi îl ucisese pe Churzeme Szah (g), ci îi şi slăbise pe toţi Principii de prin acele ţinuturi, atât prin năvăliri neîncetate, cât şi, ajutat de neînţelegerile civile dintre ei, îi împrăştiase în toate părţile, <se spune că, Suleiraan (h) Şah, fiul lui Kyia (I) Chan, Principele Tătarilor Oguzi (k) şi Domnul ţinutului Merevszam Chan, care îi întrecea cu uşurinţă pe ceilalţi Principi din neamul său, şi prin slava strămoşilor şi prin însuşirile sale, stârnit de pilda şi de norocul lui Dzengiz Chan, şi-a strămutat taberele către Europa?, în căutare de noi sălaşuri, luând cu sine ca la 50 de mii de Tătari aleşi din neamul Oguzilor şi lăsându-şi vechile aşezări, în anul Hegirei 611, după cronologia lui Niszri.

((*3. Suleiman, purcegând până către Armenia, este respins de Tătarii*)

3. În felul acesta, Suleiman Şah, intrând cu un pas nu mai puţin fericit, decât grabnic în Azerbedzian, m) (care este un ţinut învecinat cu Syria), ocupă tot ce-i iese în cale, fie prin puterea armelor, fie prin celebritatea faimei, până la Ahlad (care este o Provincie şi o cetate din Armenia Mare). Cum însă Tătarii lui Dzingiz, <care> pustiau toate, în lung şi în lat, cu o sălbăticie şi cu o încrâncenare de nemaiauzit, ajunseseră vrăjmăşeşte până în Azerbedzian, Suleiman Şah, fie dând înapoi, în acea clipă, din faţa unuia mai puternic, fie păstrându-i pe ai săi în vederea unui noroc mai 3 bun, a fost silit să-i strângă pe ai săi din părţile Asiei Mici / şi să se retragă către înăuntrul ţinutului

Azerbedzian. Cu toate acestea, cum ((neamul <lor, născut, de altfel, pentru jafuri şi prădăciuni}}, nu putuse răbda mai lungă vreme sărăcia vieţii câmpeneşti şi lipsurile în privinţa hranei, care îl apăsau prin acele pustietăţi, în anul Hegirei 616, <Suleiman>, plecând din Azerbedzian, îşi duce, pentru a doua oară, trupele, peste

tot învingătoare, către ţinuturile Asiei de Jos.

¡ (*4. Suleiman Şah piere înecat.*)*!*

<4. Cum însă ajunsese, victorios pretutindeni, până la Eufrat, cu o izbândă mai plină de noroc decât nădăjduise, cucerind foarte multe oraşe şi târguri din acele ţinuturi, şi, cel dintâi, îşi (îndemnase în apă} calul, ca să treacă râul (precum îl îndemnase Fortuna cea în care nu te poţi încrede), şi-a încheiat viaţa, târât de vârtej, în acelaşi an. Leşul lui, scos, mai apoi, din valuri, lângă oraşul Dziaber1" 1, vecin cu Halepul, a fost înmormântat (O) de către fii săi. Un poet anonim din acea vreme i-a cântat epitaful în felul următor:

„Sevmezidi czu Nehri Saili ol.

Nehri sailde buldi meft ana joi.", adică

„Cum nu-i plăcea râul Seil (adică „Eufratul"), moartea şi-a găsit cale către dânsul chiar în Eufrat.» /

4 DOMNIA FIILOR LUI SULEIMAN ŞAH ŞI ÎMPĂRĂŢIA LUI OTHMAN.

A PRIMULUI SULTAN AL ALIOTHMANIZILOR

CAPITOLUL II.

((*1. Cei patru fii ai lui Suleiman îşi împart între ei ostile şi domnia. 2. Erdogrul vine la Alaiddin.*

3. Erdogrul îi ¡învingel pe Tătarii învingători asupra Turcilor. 4. Alaid<d>în il aşază pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oştirii. 5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte. 6. Othman urmează în cinul tatălui său. 7. Îi nimiceşte pe răzvrătiţi şi le smulge Grecilor multe oraşe. 8. Este cinstit cu şi mai mari onoruri. 9. Înfrânge prin videşug vicleniile şi prin arme armele duşmanilor. 10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la împăratul Mihail. 11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor. 12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocârmui. 13. Îşi strămută scaunul împărăţiei la Engiszehr. 14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomediei. 15.

Înfrânge în luptă oştile Grecilor şi cucereşte Cotaia. 16. Cuprinde sub greu asediu Prusia. 17. Creştinilor le impune fie Coranul, fie sabia, dar> pe foarte mulţi îi supune stăpânirii sale prin amândouă mijloacele. ¡¡18.11 Adaugă împărăţiei mai multe oraşe. ((*19.* /} *îi sileşte la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrânţi. ¡¡20. Cuceririle lui Orchan, fiul lui Othman. 21. Ocupă Brusia. 22. Este lăsat moştenitorul Imperiului de către Othman, aflat pe moarte. II*

(¡*1. Cei patru fii ai lui Suleiman îşi împart între ei trupele şi domnia,*

1. După săvârşirea lui Suleiman, cei patru fii ai lui, Erdogryl (a) (pentru alţii Dogrul), Sungurtekine, Giundogdy (c) şi Dindar (pentru alţii Dumdar) e, împart între ei şi avuţiile şi oştile părinteşti. Sungur şi Giundogdy, întorcându-se la vechile lor sălaşuri, despre soarta şi sfârşitul lor nu se ştie bine. Dar Erdogryl şi cu Dumdar, luând o parte din oşti, şi-au aşezat mai întâi corturile în locul numit Szyrmalyczukur, unde, cum Dumdar şi-a plătit, peste puţine zile, datoria faţă de fire, Erdogryl, strângând oştile sale şi pe cele ale fratelui său, a supus sub stăpânirea sa toate ţinuturile care se află între Halep şi Caesareea, silind să se predea, prin forţa <armelor> şi prin bun sfat, oraşele şi fortăreţele <locului> şi introducând peste toate religia Muhammedană, pe care o mărturisea şi el.

(¡*2. Erdogrul vine la Alaiddin.* *j*)

5 2. Crescând faima acestuia, cum Alaiddin (f), / Sultanul Iconiului, socotea că este mai cu cale să-l atragă la sine şi să-l pună în fruntea oştilor sale pe un bărbat atât de harnic şi de neînfrânt sub poverile trudei, decât să aibă parte de el ca vrăjmaş, <iată>, pe neaşteptate, este trimis de Erdogryl cu sarcina unei solii fiul lui, Sarujati, care să ceară de la Sultanul Alaiddin, în numele tatălui său, un loc

oarecare în Regatul aceluia, unde neamul lui să poată trăi în pace şi prietenie. Alaiddin, ascultând solia lui Sarujati, şi văzând că, aşa precum spune proverbul, „ceea ce aştepta de la cer i-a <şi căzut pe pământ”, îngăduie cu uşurinţă cererile lui Erdogryl. Astfel, adăugându-şi solii <celor ai> lui Sarujati, îl trimite pe acesta cu cinstire la tatăl său, şi-i cere ca, venind de îndată la sine, să aibă parte de cinstirea vrednică de o asemenea căpetenie. Convins de aceste făgăduieli, Erdogryl (despre care s-a vorbit mai pe larg în Prefaţă), când a ajuns împreună cu solii la Alaiddin, este primit cu cea mai mare cinstire, iar <acesta> îi încredinţează, drept prim loc al sălăşluirii sale, Caradzedagy, în ţinutul Ancyrei.

1 (3. Erdogrul îi biruie pe Tătarii învingători asupra Turcilor.))

3. Dar pe Alaiddin îl zguduiseră şi îl aduseseră, adesea, până la ultima primejdie cetele, împrăştiate mai peste tot, ale Tătarilor, rămase după năvălirea marelui Dzingizehan. S-a nimerit, din întâmplare, ca, la aceeaşi vreme, mare putere de Tătari să dea năvală, fără de pedeapsă, în ţinutul Ancyrei. Alaiddin, spre a le stăpâni cruzimea, scoate împotriva lor ostile pe care le putuse aduna mai în pripă. Dar Tătarii, mai puternici şi la număr şi prin arme, pun pe fugă, dintr-un iureş, oastea Sultanului. Erdogryl, auzind vuietul luptei şi adunând, dintre ai săi, ca la 5.000 de oşteni.

6 ajunge cu alai în plina fierbinţeală a bătăliei. / Oastea lui Erdogryl, văzând că ostaşii lui Alaiddin sunt împrăştiaţi care încotro şi că, gata, dau dosul în faţa vrăjmaşului învingător, vrea să-şi împingă căpetenia să treacă de partea biruitorilor. Dimpotrivă, Erdogryl: „Nu-i fapta, zice, a unui om statornic să-şi calce credinţa, nici a unui oştean harnic să-şi abată sabia asupra unui grumaz plecat, ci, mai degrabă, să-şi dea obolul şi ajutorul celor

deznădăjduiţi şi fără de putere!” Cu aceste cuvinte, abătându-şi de la ţelul ei necuvenit, oastea poftitoare de prăzile rămase la îndemână ale celor puşi pe fugă, dă iureş, cu iute năvălire, asupra Tătarilor biruitori, pe care, înfrângându-i de la primul asalt, îi doboară, îi pune pe fugă, şi redobândeşte pentru Alaiddin o izbândă cum el nici nu şi-ar mai fi putut nădăjdui.

(*14. Alaid<d>în il aşază pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oştirii.*))

4. Alaiddin-Sultan, ajuns martor ocular al unui fapt vădit, despre care auzise mai înainte doar prin faimă, despre bărbăţia eroică a lui Erdogryl, a priceput lui că nu-i lipsesc atât puterile, cât sfaturile sănătoase, şi o bună căpetenie a oştirii: prin urmare, îl proclamă pe Erdogryl drept cel mai vrednic de amândouă. Încredinţându-i, aşadar, aceluia întregul ţinut al Ancyrei, îl aşază drept căpatenia dintâi a tuturor oştilor.

¡ (*5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte glorioase.*))

5. Aşadar, Erdogryl, unindu-şi ostile cu cele ale Sultanului, nu numai că zdrobeşte, în toate părţile, năvălirile Tătarilor, ci îi şi sileşte, căsăpiţi şi fugăriţi peste tot, să iasă din hotarele domniei. Astfel, îi dă înapoi Sultanului împărăţia, nu numai păstrată, ci cu mult adăugită. Dar, ca o încununare a izbânzilor sale, le-a fost smuls Grecilor multvestitul oraş Kiutahia, în anul Hegirei 680 (cum ne spune mai îngrijitul istoric Saadi), urmând a face şi mai vestite <fapte>, de nu l-ar fi răpit soarta.

7 nedreaptă cu slava eroilor; / căci, doborât, în acelaşi an, de truda izbânzilor şi de o adâncă bătrâneţe, şi-a sfârşit viaţa, cu mare laudă pentru numele şi pentru neamul său, dar într-o şi mai mare mâhnire a lui Alaiddin şi a întregii împărăţii. Mormântul lui cel de lângă fortăreaţa Sugiudczuk îl mai vizitează încă şi acum, cu

mare cucernicie, închinătorii stirpei Aliothmane.

(¡*6. Othman urmează în cinul tatălui său.*))

6. Dar nu se stinge, odată cu Erdogryl, şi norocul acelei spiţe. Căci lui îi mai rămăseseră trei fii, Othman, Giunduzbeg şi Sawuczibeg. Dintre aceştia, Othman, fie şi mai mare ca ani, primise numele diminutiv de Othmandziklh) (cum ai spune „Othman cel Mic”), fiind el totuşi un tânăr, necopt la vârstă, abia crescând în casa lui Alaiddin. Lui îi întărise răposatul său tată, prin testament, drept moştenire ((ţinuturile pe care le dobândise în dar de la Alaiddin-Sultan}}. Dar Alaiddin, ţinând bine minte meritele lui Erdogryl faţă de sine, îi trimite <şi însemnele militare, ca semn al împărăţiei, Tabl (şi} Alem (I), ((adică} „tobele” şi „steagurile”), precum şi celelalte care se cerau drept podoabe ale căpeteniei, şi îi încredinţează deplina putere asupra întregii oştiri. Pe deasupra, îi îngăduie nu numai să bată monedăe înscrisă cu numele său, ci şi ca, în acele oraşe pe care le cucerise părintele său, ori avea de gând să le cucerească el însuşi, să se facă, în rugăciunile publice, Chutbe (l), adică „pomenirea numelui” lui. De aici, unii dintre istorici, socotind <aceasta> drept începutul împărăţiei lui Othman, au greşit nu cu puţin în calculul anilor, ceea ce se va vedea mai limpede mai pe urmă.

((*7. Îi nimiceşte pe răzvrătiţi şi le smulge Grecilor multe oraşe.fi*

8 7. Fiind Othman împodobit cu atâtea onoruri, în afară / de numele de „Sultan” (m), părea că nu-i mai lipseşte nimic demnităţii sale regeşti, dar nu socotea că ar fi de folose să-l folosească încă din timpul vieţii lui Alaiddin, ci credea că este mai cu cale să aştepte sfârşitul lui Alaiddin, decât să piardă şi domnia şi pe sine însuşi printr-o lăcomie pretimpurie după domnie; iar hotărârea pe care a luat-o nu l-a înşelat, odată ce, păstrându-şi cu statornicie credinţa pe care i-o jurase lui Alaiddin şi ţinând

cu tărie armele, şi-a călăuzit mai întâi pâlcurile tocmai împotriva Principilor trădători ai împărăţiei: aceştia odată supuşi sau domoliţi, întorcându armele împotriva domniei Grecilor, în anul Hegirei 687, a adaos împărăţiei lui Alaiddin oraşul Culdze, cucerit ca rod dintâi al următoarelor sale izbânzi. În acelaşi an, s-a luptat şi cu Procuratorul din Caraszehri ((adică) al „Cetăţii Negre”), unde după încleştarea unei foarte aprige bătălii, Grecii sunt înfrânţi, iar pe fratele Procuratorului, pe nume Celanos ((adică) „Callinic”), prinzându-l, a dat poruncă să-l dezbrace de piele, apoi să-l îngroape, iar, la urmă, întregii armate, să-şi uşureze udul asupra mormântului aceluia – după care faptă, încă şi astăzi, câmpul acela, care se numea mai înainte Tomalidz, a ajuns să păstreze numele de It isztini, adică de „Pisatul câinelui”. Dar izbânda aceasta othmană n-a fost una fără vărsare de sânge: căci, pe lângă foarte mulţi alţi oşteni pe care i-a pierdut, a mai căzut în bătălie, luptând cu mare hărnicie, şi fratele lui, Giunduz-beg. Othman s-a îngrijit ca leşul lui să fie îngropat în acelaşi mormânt cu al tatălui lor Erdogryl, lângă târgul Sugiudczuk. Îndată după izbânda cucerită pe câmpul de bătaie>, cucerindu-l cu armele, a adăugat domniei Suldzikilor şi oraşul Carahisar. /

9 ((*8. Este cinstit cu şi mai mari onoruri.*})

8. Alaiddin, vestit despre aceste strălucite izbânzi ale lui Othman, îl împodobeşte şi cu prefectura din Eskiszehepr ((adică} a „Oraşului Vechi”). Iar, în anul următor, 688, alungind şi cetele Tătarilor Moguli şi stârpind primprejur năvălirile duşmanilor, a ajuns vestit prin desele sale izbânzi. În sfârşit, strângând locuitori de pretutindeni şi refăcând Carahisar cu noi ziduri şi clădiri, şi-a durat un preastrălucit scaun al sălăşluirii sale. În istoria proprie a Suldzikilor apar unele nepotriviri în însemnarea anilor. Căci ea aduce izbânda lui Othman

împotriva Tătarilor Mugali şi a celorlalţi duşmani, pe care abia i-am pomenit, la anul Hegirei 698, adică 10 ani mai târziu, pe care şi noi o socotim mai sigură aşa dat fiind că şi Saadi urmează acelaşi calcul al anilor în faptele următoare ale lui Othman.

1 (9. Înfrânge prin videşug vicleniile şi prin arme armele duşmanilor,

9. În anul Hegirei 698, Mihail, cu porecla de Kiose, ((ceea ce sună) „înzestrat cu barbă de ţap”), Principele oraşului Biledzik, având a sărbători nunta fiicei sale, <cum> l-a poftit la ospăţ şi pe Othman, ca fiindu-i cunoscut şi pentru prietenia şi pentru ocrotirea sa, ceilalţi Principi ai Grecilor, punând lucrurile la cale între ei, pe ascuns, se hotărăsc să-l prindă pe Othman prin videşug. Dar, Mihail. un bărbat de o nepătată credinţă, dezvăluindu-i, prin anume oameni, viclenia soţilor săi, Othman, făcându-se că nu ştie de videşug şi înşelând tertipurile prin tertipuri, <dădu poruncă> câtorva sute de oşteni să se ascundă prin împrejurimi, iar, înarmând bine 40 de voinici, cascunşi>

10 sub haine muiereşti, le porunceşte să intre, către seară, în cetatea Sarhisar / şi, noaptea, să pună foc caselor, de peste tot, iar el însuşi, cu puţini alţii, porneşte către Czakyr bunar (cum se numea mahalaua menită drept loc al ospăţului de nuntă), de parcă s-ar fi dus în ospeţie. Cei patruzeci de oşteni, care, intraseră, cum am spus, sub haine înşelătoare în oraşul golit de ostaşii de strajă, îi pun foc acestuia de peste tot (şi,} odată cu incendiul, ocupă porţile şi meterezele cetăţii. Othman, dându-şi seama după văpăile focului că alor săi le izbutise totul după plac, dă semn oştenilor ascunşi la pândă, ca, luându-şi armele, să dea iama cu mare strigăt şi iureş peste duşmanii cufundaţi în vin; aceştia, împlinindu-şi porunca cu fapta mai iute decât vorba, ţinându-l la o parte numai pe Mihail, prietenul

lui Othman, fie că-i doboară, fie că-i prind vii pe toţi ceilalţi, fie ei de parte bărbătească sau femeiască. Printre celelalte prinse, a fost luată chiar şi mireasa, pe nume „Olofira”, născută din sânge nobil, cea pe care, mai apoi, Othman a unit-o prin căsnicie cu fiul său, Orchan; din ea lui s-au născut apoi Suleiman şi Murad, cel care, până la urmă, i-a urmat lui Orchan la împărăţie. După dobândirea acestei victorii, el cucereşte, dintr-un iureş, cu arme aprige, şi cetatea Hineogli precum şi celelalte ţinuturi dimprejur, iar multe fortăreţe, cu târgurile ce ţineau de ele i le supune domniei lui Alaiddin.

((*10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la împăratul Mihail. I*)

10. În anul 699, cum noianul de Tătari din Gazan a dat năvală asupra stăpânirii sale, Alaiddin, Principii care, mai mult de teamă, decât din iubire, se închinau domniei aceluia, socotind nenorocirea

11 Domnului lor / drept un noroc, se desfac din nou de împărăţie. Prin despărţirea lor, Alaiddin, lucrurile fiind fără nădejde, a fost silit ca, lăsându-şi domnia, să-şi caute scăparea prin fugă, neştiut, la împăratul Grecilor ((Mihail Paleologul}}. Dar, odată ce a fost tăiat firul sorţii, străduinţele priceperii omeneşti se mai cheltuiesc doar în van şi pe degeaba. Căci, când acela nădăjduia un sprijin de la Greci şi un ajutor împotriva vrăjmaşilor, pe bietul de el îl aruncă în lanţuri fără capăt, neţinând în niciun fel de seama de omenie, ((de unde, chiar dacă Nicefor Gragoras ne spune că a fost răpit şi eliberat de Turcii săi, consimţământul scriitorilor statorniceşte ca el să fi murit în anul lui Hristos 130<3>, dar> al Hegirei 703.})

((*11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor.*})

11. Între timp, Othman, cum îi depăşea de departe prin bărbăţie, faimă, oaste şi aur pe ceilalţi Satrapi ai

domniei lui Alaiddin, convingându-i pe unii prin mari daruri şi prin şi mai mari făgăduieli pentru mai apoi, pe alţii prin oferirea ocrotirii sale şi prin asocierea la domnie, pe un puţini chiar şi prin ameninţări şi îngrozindu-i, i-a atras să-i dea ascultare şi să-l proclame drept unic Stăpânitor al întregii împărăţii. Astfel, cu sprijinul, laolaltă, al tuturor Principilor din împărăţie, la începutul anului următor (care este al Hegirei 700), este proclamat Sultan, şi ia asupra sa, mai întâi în oraşul Carahisar, numele de „Sultan” şi de „ampărat al Othmanizilor”. De aici, nu puţini dintre istorici au vrut ca <acesta> să fie primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi Effendi susţine altfel, şi anume că primul lui an a fost după ce, ocupând de la Greci oraşul Carahisar, a aşezat în el un jude (pe când mai trăia, şi i-o şi îngăduise, Alaiddin), precum şi, la slujbe, un Chatyb (((adică})

12 un „Diacon”) pomenise public numele lui, şi cel> bătuse monedă cu titlul Sultanatului / înscris pe ea, anume în anul amintit mai sus, 687. Iar noi, urmând părerea mai de obşte, am aşezat primul an al Sultanatului lui la începutul (celui de al şasesute optzecelea}, în temeiul calculului cronologic, pe cât credem, mai vădit şi mai îngrijit, pe care l-am arătat destul de limpede în Epistola către Cititor.

((*12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocârmui. I*)

12. Dobândind astfel Othman împărăţia pe care mai mult o aşteptase lungă vreme, decât şi-o căutase, şi aşezându-şi scaunul în oraşul Karahisar, le împarte, mai apoi, fiilor săi Provincii pe care să le ocârmuiască şi să le păzească. I-a dat, aşadar, Sandziacatul Caradzedagy (care a ajuns mai apoi multvestitul oraş Sultan Ongi) lui Orchan; Eszkiszehri lui Giunduz Aleb; Am Ongi lui Aigud Aleb; Jarhysari lui Husan Aleb; Ainegioli lui Dorgud Aleb, dar pe Alaiddin (care era mezinul) l-a încredinţat grijii mamei lui

şi socrului Baiad, laolaltă cu prefectura oraşului Biledzik.

((*13. Îşi strămută scaunul împărăţiei la Engiszehrfl*

13. După ce a împărţit astfel şi a orânduit acestea, cucerind, în acelaşi an, şi oraşul Kiuprihisar, îşi strămută scaunul împărăţiei de la Carahysar la Jengiszehri, pe care îl împodobeşte din belşug cu palate regeşti, cu hanuri pentru oşteni, cu băi şi cu alte clădiri de toată minunea, şi îl întăreşte cu tot felul de fortificaţii.

((*14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomedieif*)

14. Mai departe, pentru a statornici mai bine temeliile noii împărăţii şi ale noului scaun, rămânând liniştit câtăva vreme, se ocupă numai cu treburile de acasă şi din lăuntru. După ce le-a orânduit pe

13 acestea după plac, / ca oştirea să nu ajungă la delăsare datorită tihnei neîntrerupte şi plăcerilor, îşi conduce oastea spre cucerirea oraşului Iznik („Nicomedia” (sic)), pe care chiar dacă îl zdruncinase printr-un îndelungat asediu, văzându-şi totuşi încercarea zădărnicită, este respins de străjerii lui. De aceea, desfăcând asedierea oraşului, înalţă, faţă în faţă, în vârful unui munte foarte înalt, care priveşte către Engiszehri, o fortăreaţă foarte tare, pe care, înzestrată cu destui oşteni şi cu provizii, i-o dă în pază mult-vestitului Targan. El însuşi, cu restul oştirii, se retrage către reşedinţa de la Engiszehri, spre a-i împărţi oştii sălaşurile de iarnă. Dar Cronica lui Mevlana Idrisi susţine că fortăreaţa Targan a fost ridicată sub Orchan, şi nu sub Othman.

((*15. Înfrânge în luptă ostile Grecilor şi cucereşte Cotaia*.

15. Către această vreme, Principii, Guvernatori ai Provinciilor greceşti (printre care cel mai de seamă era Omus, ţadică} „Honorius”, Prefectul Prusiei), luând aminte că Othman face, pe zi ce trece, tot mai mari progrese şi că-şi poartă oriîncotro biruitoarele arme, dându-şi semn pe

ascuns să se unească şi strângându-şi de peste tot puterile, purced să-l zdrobească, neştiutor, sub oraşul Coiunhysar. Dar norocul cel veghetor al lui Othman i-a dezvăluit, totuşi, prin cercetaşi, strădaniile şi planurile lor. Şi astfel, ducându-şi ostile în câmp, în tăcere, îi atacă pe neaşteptate pe duşmani, îi înfrânge şi-i zdrobeşte. În luptă, este ucis Principele oraşului Kiosteli, laolaltă cu mulţi alţii. Omus, Domnul Prusiei, <şi cu> Prefectul Kiutahiei (al cărui nume nu s-a păstrat), scapă, strecu

14 rându-se cu fuga. Lui Othman, care le venea pe urme, Prefectul / oraşului Ulibad, luând învăţătură din măcelărirea soţilor săi, îi deschide cale spre a-şi urmări duşmanii, sub anumite condiţii, ca să nu fie târât şi el însuşi, laolaltă cu ceilalţi, de avântul nebun al Othmanizilor. Dar Othman, cum nu-i putea urmări pe ei, care fugeau mai iute, asediază şi cucereşte oraşul Kiutahiei (pe care Grecii li-l smulseseră Turcilor nu cu mult înainte). Dar Othman nu a pus, totuşi, mâna pe oraş fără mare pagubă, de vreme ce, pe când îşi trecea oastea, chiar sub oraş, peste un pod făcut din grinzi de lemn, nepotul lui, Dogris, împreună cu mai mulţi ostaşi, se îneacă în apă, rupându-se podul; leşul lui a avut grijă să fie îngropat într-o parte mărginaşă din Coiunhisar.

1 (16. Cuprinde sub greu asediu Prusia,))

16. Cucerind el astfel aproape toate oraşele Bithyniei şi statornicind cu tărie, câtăva vreme, temeliile împărăţiei, la urmă, în anul 717, pune sub asediu Prusa, Capitala Bithyniei; cum însă oraşul acesta foarte întărit şi păzit de o strajă foarte tare, făcea cucerirea lui grea, ba chiar cu neputinţă, Othman, spre a închide intrarea unor noi străji şi a unei mai bogate aprovizionări, ridicând în faţa lui două forturi îl dă în pază, pe unul, nepotului său Aktimur, iar pe celălalt faimosului căpitan Balbandzic. adăugându-le straşnică poruncă, să ia seama şi să nu le facă niciun

neajuns locuitorilor: s-a ajuns, astfel, ca toţi cei ce locuiau prin preajmă, în ţinutul Prusiei, refugiindu-se, din grija pentru siguranţa şi pentru viaţa lor, ca la un loc de azil, în fortăreţele mai sus pomenite, să se supună de la sine, de bunăvoie, domniei lui Othman. /

15 ((*17. Creştinilor le impune fie Coranul, fie sabia, dar> pe foarte mulţi îi supune stăpânirii sale prin amândouă mijloacele.*))

17. Othman avea obiceiul ca, după cucerirea câtorva oraşe, să-i pună frâu Fortunei prea grăbite şi, spre a alcătui treburile provinciilor de curând ocupate şi a readuce linişteam sufletele locuitorilor, să-şi ofere, câtăva vreme, sieşi şi oştenilor săi, un răgaz de pace. Cum, cu gândul acesta, se tot aţinuse, vreme de câţiva ani, acasă, iar oastea, obişnuită cu izbânzile şi cu prăzile, nerăbdând tihna şi cu pacea, îi tot cerea de zor, prin suplică plecată, să poată pomi în campanie, la supunerea celorlalte ţinuturi ale împărăţiei Grecilor, prevăzător şi cu mare prudenţă în treburile publice, Othman le făgăduieşte că le va îndeplini, cu bunăvoie, cererea, „dar că, zicea el, nu trebuie, totuşi, neglijată, cu nimic mai puţin, răspândirea religiei muhammedane”, şi-i îndeamnă să ia aminte că „preceptele Coranului trebuie puse mai presus de domnie şi de avuţii”. De aceea, după legea Coranului, el le arată că „mai întâi trebuie poftiţi Principii Creştinilor, în mod paşnic, la religia muhammedană, iar dacă aceia nu vor vrea să asculte, abia atunci, după dreptul divin, ei se cade să fie proclamaţi „duşmani ai Adevărului şi ai lui Dumnezeu”, iar că asemenea îndărătnici se cuvin supuşi şi pedepsiţi prin fier, prin foc şi prin silnicia braţului”. Aşadar, trimiţând un astfel de edict prin mijlocirea Czauszilor, le pune în vedere tuturor Principilor Asiei Mici „că ei trebuia fie să primească Muhammedanismul, fie să deie tribut, fie să se supună sabiei”. Faima acestui edict ajungând la urechile

tuturor, ca un fulger tunător, Kiose Mihail, Domnul Biledzikului, şi-a înclinat primul grumazul sub superstiţia muslimană (el care, şi el însuşi, şi cei coborâtori din el, vreme de multe

16 veacuri au ajuns la mare / cinste şi autoritate pe lângă împăraţii Othmanizilor). Pilda acestuia a urmat-o Principele oraşului Leblebidzi, care, deşi a tăgăduit să primească Muhammedanismul, s-a pus în slujba lui Othman şi pe sine, şi provinsia sa, sub titlul de feudă, şi pe fiul său. De asemenea, Domnul Lefkei şi al Czadurly şi-au supus stăpânirile, sub condiţia plăţii unui tribut anual.

(¡*18. Adaugă împărăţiei mai multe oraşe*. ¡*1*

18. În aceleaşi vremuri, oraşele Mortuni, Gjoinik, Tarakly Engidzesi, Kajahisar, Mekedzie, Akhysar, Karaczyn, Gieiwize şi Tekkiurbanari, cum şi nu puţine altele, ai căror Principi dispreţuiseră religia şi domnia lui Othman, cucerite, până la urmă, de către Czauszi beg, pe vremuri om de casă al lui Erdogryl, slăbite fiind de desele pustiiri, le-a adăugat împărăţiei Othmane (o).

((*19. îi sileşte la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrânţi.*})

19. Cum Othman era ocupat cu aceste cuceriri, neamul Tătarilor zişi Czavdar, plecând din Regatul Giermian, dau năvală, pe neaşteptate, în stăpânirea othmană şi, pustiindu-le pe toate prin fier şi prin foc, ajunsese cu prăpădul până la Carahisar. Când i s-a adus lui Othman, care zăbovea pe atunci la Engiszehir, acest zvon de rău augur, el îşi scoate pe dată ostile în câmp. Dă buzna cu bărbăţie peste Tătarii pustiitori, sub târgul Oinasz (care zăcea sub mine, nu departe de Carahisar), îi înfrânge, pe mulţi îi ucide, pe cei mai mulţi îi prinde. Aceştia primind, mai apoi, religia muhammedană, dăruiţi cu libertatea, au rămas pe veci ca băştinaşi ai ţinutului Carahisar.

((*20. Cuceririle lui Orchan, jiul lui Othman*))

20. Dintre fiii lui Othman, strălucea bărbăţia şi faima tăriei lui Orchan (cel care i-a urmat mai apoi la împărăţie). Fiindu-i încredinţată de tatăl său o parte a oştirii, el cucereşte cu armele oraşele Caraczebesz, Alebsui, Pârgos, Tekinhisari. Având el a se întoarce de aici la tatăl său, îl pune în fruntea oştii pe Cognuzalbes, care ocupă, cu aprige arme, fortăreţele Akiari şi Tuzbazari. Şi, trimiţându-le pe faimosul căpitan Akidze Codza, pustieşte Provincia Iznigmid, până la zidurile oraşului. Prefectul Iznigmidului plângându-se la împăratul de la Constantinopole asupra cruzimii Othmanizilor şi încunoştinţându-l asupra primejdiei care apăsa asupra oraşului, împăratul trimite câteva mii de oşteni bine înarmaţi în ajutorul oraşului aflat în pericol. Dar celălalt căpitan al lui Othman, Abdulrahman, prinzând de veste despre sosirea lor, le iese în cale pe neaşteptate în câmpia Jailakowa. Grecii, dat fiind că nu putură face faţă mai lungă vreme iureşului nebun al Othmanizilor, dau dosul din faţa învingătorilor; mulţi dintre ei au fost ucişi, nu mai puţini prinşi, iar foarte puţini, scăpând printr-o fugă mai grabnică, s-au înfăţişat dinaintea împăratului lor drept vestitori de rău augur ai măcelului suferit.

((*21. Othman, asuprit de podagră, ocupă Bithynia prin mijlocirea lui Orchan şi dobândeşte prin predare Brusia, fruntea Regatului.*))

21. Othman, deşi, copleşit fiind de îndelungile-i strădanii, de campaniile făcute una după alta, cum şi de bătrâneţe, dăduse în boala podagrei, fiind totuşi tare de suflet şi văzând că Fortuna era întru totul favorabilă înaintărilor sale, îl trimite cu foarte numeroase oşti pe fiul său Orchan spre a supune Provincia Bithyniei (căreia am spus că-i era Prefect Omus) şi, de-i era cu putinţă, spre a cuceri Brusia, Capitala Regatului. Ornus, cum nu-l putea înfrunta pe faţă cu armele pe Orchan, a fost silit să se

retragă în oraşul, de altfel, foarte bine întărit şi îmbelşugat cu hrană pentru opt ani.

18 / Cu toate că Orchan asedia oraşul foarte îndeaproape şi-l asuprea cu neîncetate iureşuri şi hărţuieli.

Omus îi face faţă, laolaltă cu ai săi. Şi totuşi, „dacă (aşa cum stă scris în Sfânta Evanghelie) Dumnezeu nu ocroteşte o cetate, în zadar se mai trudesc străjerii”. De aceea, primind Omus sfat de la Mihail – care abia de curând îl tăgăduise pe Hristos, iar acum era cel mai de seamă sfetnic al lui Orchan – să se predeie, îi închină, ((până la urmă,) } lui Orchan, prin predare, după un asediu îndelungat şi foarte greu (aşa cum ia Dumnezeu în râs cele omeneşti), multvestita cetate a Bithyniei, Brusia, plătind pentru salvarea sufletelor lor treizeci de mii de galbeni, şi fără a se fi vărsat nicio picătură, cât de mică, de sânge de Othman, în anul Hegirei 726.

((*22. Othman, aflat pe moarte, îl lasă moştenitor, prin testament, pe Orchan.1*)

22. Luatoare în râs este, cu adevărat, fericirea lucrurilor omeneşti, având drept obicei să le amestece cu cele dulci pe cele amare – lui Orchan, care venea în triumf pentru cucerirea multvestitului oraş, îi soseşte pe dată tristă solie, care îi dă de ştire că tatăl lui abia-şi mai trage ultima suflare şi-i dă poruncă să se întoarcă la dânsul, cât mai iute. Aşadar, Orchan, primind încredinţarea tatălui şi, lăsând strajă tare la Brusia, se întoarce, însuşi, şi degrabă, doar laolaltă cu puţin alai, la Engiszehir, unde îl află pe tatăl său de-abia mai suflând. Othman, dându-i binecuvântarea părintească şi diata de a-i urma la împărăţie, îşi dă sufletul, tot în acel an al cuceririi Brusiei, în luna lui Ramadan, (după ce trăise 69 de ani <şi domnise (p) 26 <şi trei luni.)

Testamentul lui Othman.

care stă astfel scris în versuri la istoricul Saadi:

Când s-au văzut la faţă, unul pe altul, cei doi Regi.
Cu suflete de dor mişcate, s-au jelit: „Ah, vai!”
Obârşia împăraţilor ce stăpânesc întreaga lume, /
19 Othman, cel ce-a supus şi înfrânt Regate.
Văzutu-l-a, el, Regele făr” de pereche, (pe Orchan) şi, abia grăind.
I-a spus: „O, suflete şi inimă a mea, nu te-ntrista.
Căci truda asta de pe urmă e de obşte pentru toţi:
Şi tânărul, ca şi bătrânul suflă tot din aerul acestei rele lumi!
Eu unul, cum la veşnica viaţă mă strămut acum.
Fii tu, în bună fericire, plin de slavă!
De vreme ce Te las (asemenea fecior) moştenitor.
Chiar de m-oi duce, n-am de ce să fiu mâhnit.
Eu am să te îndrum, iar Tu urechea să ţi-o pleci:
(Întâi) uitării dă-i mâhnirea toată a astei vieţi!
Îţi cer, o bunule stăpânitor al norocirii şi îmbelşugării.
Să nu ţii parte tiraniei, nici spre ea să nu priveşti.
Ci lumea asta s-o împodobeşti cu-a Ta dreptate.
Pe mine să mă bucuri cu izbânzi neîncetate!
Când fi-vei astei lumi biruitor, războiul sfânt să-l porţi şi faţă de-a Romeilor domnie dreaptă aibi prietenie!
Pe învăţaţi să-i creşti cu mari cinstiri.
Astfel ca dreptul cel dumnezeiesc să aibă cântărire!
Oriunde ascultă-vei vreun om multştiutor.
Arată-i lui cinstire, generozitate şi milostivire!
Nu Te trufi cu-a Tale oşti şi avuţii.
Pe cei ce dreptu-l ştiu preabine ţine-i lângă Tine!
Dreptatea-i temelia bunelor Domnii.
De-aceea, sufletu-ţi abate de tot ce nu-i dreptate!
Nu-i ţelul nostru alta, ci doar Divina Lege.
Iar tot câştigul nostru nu-i decât pe calea Domnului.
Nu socoti că Ţi-ai luat zadarnice străduanii şi deşarte

înfruntări.

Căci nu ţintim ca stăpânirea lumii să o dobândim.

Ci a credinţei împlinire grija mea cea mare-a fost. /

20 De-aceea se cuvine ca să-mi împlineşti şi Tu dorinţa mea:

Te străduie să fii, deopotrivă, milostiv.

Şi vezi de împlineşte bine trebile împărăteşti!

(Căci) Regele ce nu-i ştiut pentru bunăvoinţa sa.

Poveste-i doar cu nume de Stăpânitor.

Fii plin de grijă, zi şi noapte, ca supuşii să ţi-i ocroteşti.

Şi doar aşa vedea-ve că-ţi e Dumnezeu în ajutor!”

Lăsându-i lui asemenea învăţături, Acela, al credinţei bun Ocrotitor, (Othman,} purcese-n calea sa spre veşnicul tărâm.

ORCHAN, FIUL LUI OTHMAN.

CEL DE AL DOILEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR

CAPITOLUL DI.

O. Orchan, pe lângă alte fortăreţe – ocupa şi Nicomedia, care i s-a predat. 2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, şi face mai bună rânduială în Stat şi în armată. 3. Înrolează ostaşi cu simbrie, face să crească şi credinţa. 4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le uneşte cu ai săi prin căsnicie. 5. Ia foarte puternica cetăţuie Kemluk şi întemeiază, primul, şcoli şi Academii. 6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale. 7. Adaugă împărăţiei cetăţi maritime. 8. îl trimite pe fiul său, Suleiman, întâia dată, în Europa, iar acesta, trecând pe plute, ocupă două porturi în Europa. 9. Suleiman ocupă Calliupolis. prin predarea ei. 10. Orchan, trimiţându-l în Europa, cu noi trupe, şi pe cel de al doilea fiu al său, cucereşte, în Europa, pe lângă altele, foarte tarele oraş

Czorlu. 11. Suleiman, fiul lui Orchan, moare căzând de pe cal. 12. Aczebeg ocupă Didymotichul, dar acesta este dat înapoi stăpânitorilor lui de către Orchan. 13. Moartea lui Orchan şi moravurile lui>

H1. Orchan, pe lângă alte fortăreţe, ocupă şi Nicomedia, care i s-a predat.) j

1. După moartea lui Othman, fiul lui, Orchanla), este proclamat împărat al Othmanizilor, chiar sub auspiciile imperiale, în cel de al 36-lea an al vieţii, iar al Hegirei al 726-lea, în cea de a

21 zecea zi a lunii Ramazan. Acesta, după ce cuprinsese în stăpânirea sa Brusia (al, pe care / o cucerise pe când îi mai trăia încă tatăl, precum şi alte provincii, care se aflau prin preajma oraşului, se ocupă, în primul an al domniei, de treburile Asiei şi de statornicirea noii împărăţii. Iar, în anul următor, care este al Hegirei 727, adaugă împărăţiei sale întreaga Provincie a Semendurei. care se întinde de la oraşul Altos şi până la Iznigmid („Nicomedia (sic)), parcă dintr-o singură lovitură. De aici îşi poartă armele spre a cuceri Iznigmidul şi, cu toate că era greu de cucerit, o cuprinde totuşi foarte foarte strâns şi o ia cu asalt. Caloianes, Prefectul oraşului, mai mult un dezertor, decât un apărător al cetăţii încredinţate sieşi, cum a văzut că armata lui Orchan se apropie de oraş, părăsind cetatea pe noapte, se duce în cetăţuia Coiunhisar. Orchan. aflând de la prizonieri despre fuga lui, trimiţând o parte din oaste, înconjură şi acea cetăţuie, pe care a cucerit-o cu uşurinţă, iar, Caloian fiind ucis de o lovitură de săgeată, le arată capul lui, înfipt într-o suliţă, celor din Nicomedia, ca să-i îngrozească. Străjerii oraşului, văzând capul căpeteniei lor, cum lucrurile erau deja fără nădejde, trimit soli ca să orânduiască împreună cu Orchan condiţiile predării, şi astfel, salvându-şi doar sufletele lor şi dobândind libertatea de a se retrage la Constantinopole, îi

predau lui Orchan oraşul.

(¡*2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, şi face mai bună rânduială în Stat şi în oştire.*) *I*

2. În anul 728, a primit prin predare, sub comanda lui Alibeg, cetatea Herkie, care era capitala Provinciei Semendurei (mai apoi numită „Karemurseke”). După ce a supus (cu excepţia Niceei) toate întăriturile şi oraşele Bithyniei, Orchan îşi strămută, în acelaşi an, scaunul Regatului de la Engiszehri la Brusia. şi, la sfatul fratelui său Alaiddin, desfiinţând moneda Suldzikilor, porunceşte

22 să se bată una având înscris numele său. / Dă ordin ca, pentru cetăţenii de la oraş şi cei de la ţară, să se facă şi să se poarte veşminte diferite, iar lumea militărească, mai înainte prin nimic deosebită de cea a Creştinilor, a hotărât să fie aparte. Înscrie o nouă oaste pedestră (din care nu mai existase, mai înainte, la Othmanizi), şi o învaţă să construiască maşinării pentru luarea cu asalt a oraşelor (în privinţa cărora erau întru totul neştiutori), iar pe fratele său, Alaiddin. împodobindu-l cu titlul de „Mare Vizir”, îl pune în fruntea cârmuirii treburilor publice şi drept căpetenie a oştirilor.

1 (*3. Înrolează ostaşi cu simbrie, face să crească şi credinţa.*))

3. În anul 729, Orchan orânduieşte oştii, drept întâia ei simbrie (cum, mai înainte, fuseseră, cu toţii, voluntari), noua monedă, numită Nukra. care consta dintr-un sfert al drahmei de argint, dar a hotărât ca atunci când erau fără treabă, la locurile lor de strajă, scutiţi de orice bir, să se mulţumească, totuşi, cu veniturile de pe urma bunurilor lor. Dar pedestrimea aceasta, cum era de strânsură, din gloata Turcilor (adică a celor de la ţară), ca un neam aspru şi necivilizat, <cum era, fie că stârnea, fie că se gândea să stârnească răzmeriţe. Luând Orchan aminte la aceasta, dă poruncă să se desfiinţeze unităţile ei şi să se strângă din

tinerimea Creştinilor cât se puteau mai mulţi care să fie, mai întâi, educaţi în religia muhammedană, iar apoi să fie înrolaţi în <noi> unităţi. Şi astfel, în scurtă vreme, nu numai că a adunat o oştire numeroasă, ci a şi făcut ca superstiţia muhammedană să ajungă cu mult mai răspândită. Iar din plebeii de neam turcesc, dacă vreunul, mulţumindu-se cu propriile posibilităţi, a vrut să-şi înscrie numele la armată, a hotărât să facă armata, sub numele de Miisellem (adică de „scutiţi”), în rândul unităţilor călărim», sub Sandziakbegi şi Bulukbaszi. /

23 ((*4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le uneşte cu ai săi prin căsnicie. Jj*

4. Înnoind astfel rândurile cu noi oşteni şi crescând cu mult numărul trupelor sale, în acelaşi an, asediază Iznik („Niceea”), care, sleită aproape de tot de un asediu neîncetat de doi ani, dar şi, nu mai puţin, de foame şi de o mare molimă, este silită <să se plece la> dobândirea milostivirii lui Orchan şi, cum locuitorii ei rugau, prin soli, să poată pleca din oraş, numai scăpându-şi sufletele, şi să fie liberi să meargă la Constantinopole, Orchan, dând dovadă de împărătească milotivire, le dăruie şi avuţiile lor, pe care puteau să le care cu ei. Aşadar, aceia, când au văzut milostivirea lui Orchan, mărturisindu-se de la sine, de bunăvoie, datori cu bir faţă de împărăţia Othmană, rămân locului, liberi, în casele şi în proprietăţile lor. Orchan, intrând în oraş în anul 730, porunceşte ca femeile Grecilor ucişi de foame şi de război, care-şi jeleau văduvia în faţa lui Orchan, să poată fi luate ca soţii de curtenii săi şi de alţi Othmanizi mai de viţă, şi să se poarte cu ele cu toată cinstirea, ca şi cum ar fi fost femei musulmane. Făcându-se astfel, foarte multe femei de sânge nobil, dar şi mai de rând, de felul lor, au primit şi soţi, dar şi credinţa muhammedană. Răspândindu-se jur-împrejur, către celelalte ţinuturi, faima cuceririi oraşului şi a omeniei lui

Orchan faţă de cei supuşi, nu numai cei din Niceea, dintre care cei mai mulţi o luaseră, fugind, înaintea asediului, ci şi nenumăraţi locuitori de prin celelalte oraşe şi târguri încă nesupuse de armele othmane au venit în grabă să locuiască la Niceea. Astfel, într-un răstimp de un an, Niceea a ajuns atât de bogată în locuitori, încât să pară că putea fi pusă pe potriva Oraşului Constantinopolei.

((*5. Ia foarte puternica cetăţuie Kemluk, şi întemeiază, primul, şcoli şi Academii.*)*!*

5. În anul 734, <ia> oraşul Kiemluk, foarte întărit şi din fire şi cu meşteşug (pe care Othman

24 îl încercase de atâtea şi atâtea ori, / dar întotdeauna cu strădanie zadarnică), sleindu-l printr-un asediu strâns, de un an întreg, primindu-i, până la urmă, predarea. În anul 736, Orchan împodobeşte oraşul Brusia cu un nou Mesezid, cu o Academie şi cu un han pentru străini, adică prin clădiri de-a binelea regeşti. Iar, mai cu seamă, Academia, care era întemeiată în mănăstire, a ajuns la atâta faimă şi atât de vestită prin profesorii ei de arte liberale, încât foarte mulţi din Arabia şi din Persia, care se socoteau, mai înainte, învăţătorii întregii lumi, alergând la ea pentru a studia, nu dispreţuiau să fie elevii Othmanizilor.

((*6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia, îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale.*))

6. Orchan, după ce adăugase împărăţiei Othmane, de la Greci, prin dreptul armelor şi al războiului, oraşele şi ţinuturile pe care le-am pomenit mai sus, iarăşi, prin şiretenia sa politică, sau, mai degrabă, prin priceperea în arta cârmuirii, pe care o avea din plin, şi-a întors gândul către adăugirea la împărăţia sa a celorlalte provincii ale Asiei, care ascultau de unii Principi Muslimani, rămaşi dintre cei ce supravieţuiseră Imperiului Suldzikilor. Şi

astfel, luându-l între cămăraşii săi cei mai îndeaproape pe Caszimbeg, fiul lui Adzilan-beg (care de foarte puţină vreme nu se mai afla printre cei vii), prefăcându-şi chipul drept cel al unuia care-l creşte şi-l ocroteşte, îi ocupă aceluia întregul Principat. După pilda acestuia, Torsunbeg închină Sceptrului othman oraşele Aidyndzik, Minas, Balykiesre, Bergame şi Ermid. Prin puterea armelor, supune ocârmuirii sale şi învecinatele Ulubad, Lublius şi Eblius, care se mai închinau încă împărăţiei Grecilor. Michaleze, fiul unei nobile doamne (pe nume Kyeramastoria), ajungând mai prevăzător datorită căderii acestora, îi dă pe mână lui Orchan moştenirea părintească pe care o avea, sub starea unei feude.

Între timp se iveşte o înfruntare între fraţii Torsunbeg şi Hadzelbeg <cum> cel dintâi îi oferă lui Orchan Principatul pe care-l făgăduise mai înainte, iar al doilea i-l tăgăduieşte; aprinzându-se, din înfruntarea lor, furia războiului, totul ajunge la luptă şi la arme. Hadzelbeg, mai prejos în lupta de câmp, se retrage laolaltă cu ai săi în oraşul Ber<g>ame. Orchan, prinzând, prin bătălia dintre fraţi, prilejul de a pune mâna pe provincie, cu îndemânatică şiretenie, zise că „nu e <nici> potrivit, nici după legea religiei muhammedane, ca, pentru o nebunească luptă aprinsă între fraţi, să se verse nici măcar o picătură de sânge musliman, ba că, ceea ce se poate vedea după tot dreptul, este o nelegiuire să se dea vreo luptă pentru aceasta pe calea armelor. Prin urmare, dă poruncă să se întâlnească fraţii chiar sub zidurile oraşului şi, după rânduielile legii, primind în dreapta proprietate câte o parte egală, amândoi să se arate mulţumiţi cu hotărârea judelui. Dar, chiar de la prima întâlnire pentru consfătuiri, Torsunbeg, străpuns cu o armă de fratele său (care se prefăcuse că-l îmbrăţişează frăţeşte), se prăbuşeşte mort în faţa mijlocitorilor lui Orchan.

Hadzelbegi, după omorul fratelui, dârdâind ca un al doilea Cain, apoi temându-se ba de ai săi, ba de Othmanizi, se străduie să închidă porţile cetăţii şi să-şi ridice armele împotriva lui Orchan – dar în zadar! Căci cetăţenii, îngroziţi de fapta-i, şi înspăimântaţi, cum se şi cuvenea, de puterea lui Orchan, îi încredinţează aceluia oraşul şi domnia asupra lor. Iar acela, mai apoi, sleit de puteri după o întemniţare de doi ani, s-a stins din viaţă la Brusia. O soartă asemănătoare a căzut asupra Principelui din Ulubad, căruia, mincinos învinuit de trădare, i se ia capul. Şi astfel, toată Provincia Carasişi Ulubad l-a recunoscut, mai

26 apoi, drept Domn pe Orchan. / Acestea s-au petrecut către sfârşitul anului 737.

¡ (*7. Adaugă împărăţiei cetăţi maritime.*})

7. La începutul anului 738, cetăţile de la mare Anachor şi Emrud (care, încă şi acum, au mai rămas sub vrednica de plâns ocârmuire a Creştinilor), auzind că Orchan îşi va trimite armatele împotriva lor, au parte, prin predarea oraşelor, mai degrabă de milostivirea lui, decât de mânia-i, prin îndărătnicie; urmându-le pe acestea nu puţine cetăţui şi târguri se supun împărăţiei Othmane.

((*8. îl trimite pe fiul său, Suleiman, întâia dată, în Europa, iar acesta, trecând pe plute, ocupă două porturi în Europa.*})

8. Lăcomia lui Orchan părea mai mult să se aţâţe, decât să se sature, prin acest şir de izbânzi din Asia. De aceea, supunând Bithynia toată, în anul 738, îl trimite pe fiul său Suleiman să încerce să ocupe o trecere în Europa, dându-i alături pe multvestiţii, pe acele timpuri, Aczebeg, Gazifazyl, şi Ornusbeg (sau, cum le place mai bine altor scriitori, pe Gazifazyl, Jacubezebeg şi Michalogli (c). Aşadar, Suleiman, luând cu sine 80 de oşteni dintre cei mai aleşi, cutreierând, sub chip de vânător, ţărmurile asiatice,

a coborât în ţinutul Aidindzik. Cum însă, printr-un edict al împăratului de la Constantinopole şi cu consimţământul celorlalţi Principi creştini, era o vină de moarte dacă cineva, chiar şi într-o bărcuţă mică, ar fi tras la ţărmul Asiei, sau l-ar fi purtat pe un vas pe vreun Othmanid până în Europa, nevoia împingându-l la viclenie, Suleiman, îmbinând laolaltă scânduri pe nişte burdufuri din piei de vită, leagă e astfel> două plute şi, urcându-se el însuşi, cel dintâi, pe una din ele a luat cale de noapte, <mai ales că, luna plină le stătea făclie, fiindu-i marea chiar mai favorabilă decât nădăjduise, trece braţul de mare de la Kiodz, un sat din Asia, în Europa, sub cetăţuia Hamni Acolo, dând năvală pe tăcute, mai întâi prind un ţăran: arătându-le acesta, dintr-o peşteră învecinată

27 cu zidurile cetăţii, / o intrare foarte lesnicioasă în cetatea lipsită de oameni de veghe şi de străji.

Suleiman şi cu cei 80 de ai săi îi pune jos, pe neaşteptate, pe cei care erau copleşiţi de somn şi nu aveau nicio teamă de aşa ceva. Prinzând astfel câţiva oameni şi judecând că avea a se purta cu ei mai cu prevedere, decât mai cu asprime, îi tratează pe cei prinşi cu cea mai mare omenie şi le făgăduieşte, sub jurământ, libertatea, cum şi foarte mari daruri, dacă vreunii dintre ei, pricepuţi în arta mersului pe mare, ar fi trecut în Asia vasele care se aflau pe apă în porturile Bailar şi Akczeiliman. Aşadar, prinşi, amăgiţi de milostivirea lui Orchan şi de nădejdea făgăduielilor primite, trec din Asia în Europa, în aceeaşi noapte, până în zori, ca la 3.000 de Othmanizi. A doua zi, ocupând, mai iute ca gândul, cetăţuia Ajasolonia, întărită şi cu străji şi cu merinde, i-a dat-o sub pază lui Aczebeg – după numele căruia ţinutul acela se mai numeşte încă şi astăzi Aczeovasi.

1 (*9. Suleiman ocupă Calliupolis, prin predarea ei.*))

9. Totuşi, o zăbavă le pune în cale acestor reuşite

Prefectul din Gieliboli („Calliupolis”) (cel care-i pomenit la scriitorii turci sub numele de Callaconias). Căci el, strângând o ceată pe cât putea mai mare din tinerimea vecinătăţilor, încearcă să-i facă faţă lui Suleiman. Se dă lupta în câmp, vreme îndelungată şi cu noroc schimbător; Othmanizii îi învinge totuşi pe Greci, (care), mai prejos nu atât la suflet, cât la număr, sunt siliţi să se retragă înăuntrul zidurilor cetăţii. Suleiman, luând seama că nu se putea ajunge, fără de pieirea alor săi, la cucerirea oraşului prin arme şi iureş, hotărăşte să-i înjosească printr-un asediu mai îndelungat şi prin înfometare pe cei ce se luptau cu tărie pentru tot ce-i al lor. Astfel, scoţându-şi oştenii din forturile ocupate mai înainte şi împiedicând

28 ajutoarele <venind> de peste tot şi / intrarea de provizii, cuprinde oraşul sub un strâns asediu. Străjerii, cu toate că apăraseră lungă vreme cetatea ce le fusese încredinţată, până la urmă, osteniţi de neîncetatul asediu, şi sleiţi datorită deselor asalturi, precum şi lipsiţi de provizii şi de puteri, supun prin predare Gieliboli împreună cu toată provincia Chairebolis („Christupolis”) (d), în anul Hegirei 760. Auzind – ah! – împăratul că a fost ocupată de Othmanizi cetatea Calliupolei, căreia îi ziceau, pe drept, nu doar „cheia Constantinopolei”, ci şi „meterezul întregii Europe”, se zice că ar fi spus că „a pierdut saivanul oilor şi amfora de vin”.

((*10. Orchan, trimiţându-l în Europa, cu noi trupe, şi pe cel de al doilea fiu al său, cucereşte, în Europa, pe lângă altele, foarte tarele oraş Czorlu.*})

10. În anul următor, Sultanul Orchan înrolează, în Asia, noi oşteni şi, sub porunca celui de al doilea fiu al său, Murad, îi trimite în Europa. Unindu-se, deci, oştirile amânduror fraţilor, Suleiman, de partea lui, ocupă, cu aprige arme, Malagra şi Ibsala, iar Murad ia cetăţuia Privatos („Epibatos”), aflată la zece ceasuri de drum de

Constantinopole; iar, purcegând de aici, cuprinde sub asediu foarte întăritul oraş Czorlu („Tyrilois”), aşezat între Constantinopole şi Adrianopole. Locuitorii, întemeindu-se pe firea <locului> cetăţii şi pe meşteşugirea întăriturilor, dispreţuiesc armele şi asalturile Othmanizilor şi nu numai că-i tăgăduiesc predarea, pe care Murad le propunea sub bune şi cinstite condiţii, ci, dând iureş cu bărbăţie, mai şi taie câteva mii de duşmani şi-i resping, de mai

29 multe ori, chiar de la ziduri, până când, / mai degrabă copleşiţi, decât înfrânţi de mulţimea Othmanizilor, aveau să piară până la unul. Spre a răzbuna acest măcel, Murad dă poruncă să fie distrus până în temelii oraşul, odată ocupat, şi să fie făcut una cu pământul, astfel că astăzi abia dacă se mai văd vreunele urme ale lui. Prin aceasta sălbatică grozăvie el a izbutit ca locuitorii din târgul Pârgos (care se află la opt mile de Czorlo, către Adrianopole), temându-se de o soartă asemănătoare şi părăsindu-şi aşezarea, să le lase duşmanilor zidurile ei neocupate. Dobândind aceste izbânzi, Murad se întoarce, vesel, cu ai săi, în Asia, la tatăl său (mai rămânând în Europa doar Suleiman, cu trupele sale).

((*11. Suleiman. fiul lui Orchan, moare căzând de pe cal.*})

11. Anul acesta, pe cât de fericit a fost pentru împărăţia Othmană, pe atât de funest a fost pentru împăratul Orchan, de vreme ce Suleimane, pe când îşi cerceta ostile în câmp, sub chip că se afla la vânătoare, şi îşi exersa unităţile călărimii la suliţă şi în meşteşugul săgetatului, târât de un cal neîmblânzit, s-a izbit cu un picior de un trunchi de copac şi, căzând din greu la pământ, cu piciorul rupt, şi-a dat, pe dată, sufletul.

((*12. Aczebeg ocupă Dldymotichul, dar acesta este dat* înapoi *stăpânitorilor lui de către Orchan.*})

12. Orchan, auzind de pieirea atât de neaşteptată a

fiului său, pe care îl îndrăgea fără de margini, este copleşit de o asemenea mâhnire, încât a căzut şi el într-o boală fără de însănătoşire, care i-a şi adus moartea, nu mult după aceea.

Dar, ca nu cumva, prin moartea fiului şi prin boala lui, să pară că i-au pierit gândurile războinice.

30 trimite oştirea, / sub porunca lui Aczebeg să cucerească Didymotichul. Cum acesta se apropia de oraş fără ca cineva să se aştepte, îl înconjură şi îl prinde pe Prefectul oraşului, prin vecinătăţi (unde se dusese să se plimbe, făcându-şi cam mult de cap). Acesta, cum era dintr-o stirpe princiară, înrudită cu a împăraţilor Grecilor, nerăbdând aspra sa captivitate, îşi răscumpără libertatea prin predarea cetăţii. Dar Orchan, atunci, mişcat de rugăminţile prietenului său, Principele Grecilor – acesta era Ioan Cantacuzino, care i-o dăduse lui Orchan pe fiica sa de soţie, înainte să pună mâna pe împărăţie –, le dă înapoi oraşul vechilor lui stăpânitori.

((*13. Moartea lui Orchan şi moravurile lui.*})

13. Amărăciunea simţită pentru moartea fiului său rozându-i lui Orchan, neîncetat, restul bătrâneţii, precum un vierme un arbore găunos, iar boala înrăutăţindu-i-se zi de zi, dar şi împuţinat de prea mulţii săi ani, el moare, la două luni după moartea fiului, în acelaşi an, şi este înmormântat la Brusia, în Manastyrihl, lăsându-i împărăţia fiului său Murad, după ce trăise?”, după socoteala lui Saadi, 81 de ani <şi domnise 35. Turcii îi laudă acestui împărat, înainte de toate, milostivirea, tăria, simţul dreptăţii, precum şi generozitatea faţă de cei săraci; <ei spun> „că a avut adesea obiceiul să-i aibă aproape pe învăţaţi şi că nu a făcut niciodată ceva de seamă, fără să le fi cercetat

31 mai întâi părerea; că, primul / dintre împăraţi, a întemeiat Mes<z>czid, Dziamiie, Medrese (l) („şcoli”) şi

Imaret („hanuri pentru străini”)”; că a fost roşu la chip, cu ochii ca cerul, şi cu părul gălbui, şi de o statură potrivită, dar corpolentă, ne-o arată efigia lui, pe care o ((avem}) prin mijlocirea lui Leunezelebi, Maestrul-Pictor al Sultanului, copiată după un vechi model.

MURADI, FIUL LUI ORCHAN.

CEL DE AL TREILEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR

CAPITOLUL IV.

1. Murad cucereşte Ancyra. 2. Adrianopolea şi Filippopolea. 3. Ridică Dziami. 4. Orânduieşte Janiczari. 5. Îi înfrânge pe Sârbi. 6. Fiului său Baiezid îi dă o soţie, şi primeşte sub supunere Regatul lui Hamid. 7. Cucereşte Bolina prin rugi da cer>. 8. Năvăleşte în Macedonia şi în Albania. 9. Victoria de la Cossovo

32 *este pricina morţii sale. 10. Jacub Czelebi este sugrumat, iar Lazăr, Ducele Serbiei, este ucis. UI. Înmormântarea şi elogiul lui Murad.*

§ 1. Cel dintâi care a purtat acest nume, Murad (a), i-a fost urmaş părintelui său, în cel de al 41-lea an al vieţii, nu numai în împărăţie, ci şi în privinţa virtuţilor sale. El lasă să se ghicească, chiar de la luarea auguriilor împărăţiei, viitoarea-i pietate, luând numele de Choda vendikiar (b), ceea ce, în limba persană, este totuna cu „Slujitorul lui Dumnezeu”: şi-a arătat bărbăţia, cucerind, în primul an al domniei, cel de al 761-lea al Hegirei, târgul foarte întărit al Ancyrei, precum şi alte fortăreţe din acelaşi ţinut.

§ 2. Statornicind astfel şi străbuna-i împărăţie din Asia, el îşi îndreaptă gândul către lucrurile din Europa. Prin urmare, în acelaşi an, îi dă poruncă Marelui său Vizir, Etabeki Szahyn Lala (c), o căpetenie şi cu mână tare şi plină de înţelepciune, să treacă strâmtoarea Gieliboli şi să cucerească Edme, dimpreună cu oşteni uşor înarmaţi, iar el însuşi, cu oştirea mai grea şi cu mulţimea sa de curteni,

îi vine încet-încet pe urme. Acesta, de la primul iureş, mai înainte să fi sosit şi împăratul, ocupă Edme şi-l supune împărăţiei Othmane; la primirea acestei solii, Murad, socotind că nu era nevoie de aflarea lui acolo, se întoarce la Brusia cu câţiva de ai săi. Iar ca zăbava să nu aducă vreo pagubă treburilor sale, îl aşază pe Hadzi Omusbeg drept Rumeli (dl Beglerbeg (e), adică al întregii Europe supuse, dând poruncă Marelui Vizir să-şi poarte spre înăuntrul Thraciei oastea cea biruitoare; prin iuţeala aceasta s-a ajuns ca nu numai Filibe, ci şi Eskizagena, precum şi celelalte târguri învecinate să le fie smulse Grecilor şi să vină sub puterea Othmanizilor.

§ 3. În anul următor, Murad vădeşte o pildă aparte a pietăţii sale. împăratul nu mai obişnuise niciodată să-şi facă rugăciunile, numite Namaz (f), laolaltă cu restul poporului. Nerăbdând acest lucru şi cel care, pe acea vreme, îndeplinea slujba de jude printre Muslimani, Mufti (g) Menta

33 Fenari, / prinzând prilejul de a-l mustra pe Murad atunci când <acesta> voia să dea o mărturie dinaintea sa, îl respinge ca pe un martor nevrednic de crezare. Cum, uimit de faptul acesta nou, împăratul îi cere pricina lui, Muftiul îi dă răspuns că „el, unul, îi socoteşte mărturia, fiind ea împărătească, drept adevărată şi mai presus de orice îndoială, dar că, la judecată, ea este fără putere, dat fiind că vine de la un om care nu obişnuieşte niciodată să vie de faţă, la rugăciunile comune, împreună cu mulţimea Muslimanilore. Auzind aceasta, Murad, îndurerat de cele făcute, se îngrijeşte să construiască la Adrianopole, faţă în faţă cu Palatul, lucrarea impusă ca ispăşire a vinii sale, <şi anume> uriaşa Dziamie care mai păstrează şi astăzi numele celui ce-a durat-o, Muradie (l).

§ 4. Anul 763 a fost vrednic de ţinut minte prin întemeierea celui mai puternic corp de oaste al Turcilor –

vorbesc despre cel al „Jengiczarilor”. Rumeli Beglerbeg, Ornuzbei, cucerise Ipsala şi Malgara, pustiise prin fier şi foc ţinuturile învecinate şi strânsese de acolo nenumărate mulţimi de prizonieri. Prinzând, de aici, prilejul să glumească, Marele Vizir Karahalil Paszae: „Umblă, zise, pe limba noastră, un proverb mai mult decât tocit prin folosinţă, <cum că, „Prada este dreptul împăratului”. Dar, chiar şi dacă s-ar lua de acolo mulţimi aproape nenumărate de prinşi, toţi ajung, cu toate acestea, la particulari, dar> niciunul la împărat. Eu însă, unul, aş crede că ar fi cun lucru> drept şi plin de folos să fie aşezat cineva dintre împărăteştii Agavate, la trecerea peste Gieliboli. om vrednic de încredere, care să-l treacă la fis tot pe al cincilea dintre cei prinşi, dintre care cei mai frumoşi şi mai sănătoşi să poată fi folosiţi la slujbele Curţii şi la armată”. împăratul ia seama în serios la cele spuse în glumă şi-i dă poruncă Vizirului să îndeplinească hotărârea. Odată anunţată lumii acea lege (m), se strânge un număr uriaş de prizonieri; este instruit pentru război; se

34 face <din el> un deosebit corp de oaste, căruia nu-i lipsea nimic, / în afară de nume. Era, pe acea vreme, un cleric turc, vestit pentru faima sfinţeniei, a minunilor şi a darului său al prorocirile, Hadzibektasze, primul întemeietor al aşezământului acestuia al Derviszilore, care se mai numesc şi astăzi Bektaszi. Sultanul trimite la acesta noul corp de oaste, îl roagă să le dea vreun însemna), să-l roage plecat pe Dumnezeu pentru fericita lor izbânda, şi să le deie un nou nume. Acel Szeiche îi pune pe creştet unuia dintre robii aduşi dinaintea-i mâneca hainei salee, şi zice: „Aceştia să se numească „Jengiczeri” e, chipul să le fie mereu strălucitor, mâna biruitoare, suliţa să nu le ajungă vreodată să nu se plece ameninţătoare asupra capetelor de duşmani, iar, oriîncotro vor purcede, să se întoarcă îndărăt cu faţa albăe!” Şi, din acea vreme, partea aceea a oştii a

păstrat şi numele acesta şi acoperământul capului.

§ 5. Hotărârii aceleia i-a fost pe măsură şi succesul. Căci, cu ajutorul lor, nu numai că, în anul Hegirei 766, îi sunt supuse domniei sale, (în) Asia, Batha şi, în Europa, Zagara şi Giumurdzina, ci faima armelor othmane ajunge atât de vestită, (încât), în anul Hegirei 767, Andronic Paleologul, împăratul Grecilor, să-i ceară lui Murad ajutoare împotriva lui Marcu, Principele Bulgariei.

Încuviinţându-i cererile, Murad îşi trimite oştirea în Europa, sub conducerea lui Lalaszahyn; acesta îşi asaltează duşmanul neprevăzătorul locul numit Zerman, îl înfrânge fără bătaie de cap, şi-l pune pe fugă. Iar, tot în acel (an), <Murad> se îngrijeşte să se construiască, pe regească cheltuială, la Prusia, în mahalaua care se numeşte Capludze, o uriaşă Dziamie, o Medrese şi un Imaret.

§ 6. Până acum, Murad dăduse dovezi îndestul de îmbelşugate asupra bărbăţiei sale războinice, având a mai dovedi, de-acum încolo, şi ce era în stare în artele păcii. Regişorii care porunciseră nu puţinor provincii din Asia făcuseră prea adesea răutăţi împotriva Statului Othman şi îi stătuseră

35 piedică în însuşi decursul izbânzilor sale. / Spre a-i despărţi pe aceştia, dar> pe cei despărţiţi a-i atrage de partea sa, şi astfel a le deschide cale urmaşilor spre strădanii şi mai măreţe, în anul 783, <Murad> îşi uneşte prin căsătorie fiul, pe Ildirim Bajezid cu fiica lui Giermianoglie, primind drept zestre Kiutahia, Summa. Egrigioz, şi Tauszantyk. Aceeaşi prudenţă a sa a făcut ca Hamid ouglye (sic) să-i ofere de bunăvoie împărăţiei Othmane, sub condiţia de feudă, cetăţile supuse domniei sale: Elvadz, Eniszehir, Akszerih, Karagacz şi Seidi Szehri, ceea ce li se mai întâmplase şi altora mai înainte.

§ 7. Fiind astfel statornicită Asia, strângând, în anul

următor, 784, o oştire cât putea mai mare, trece în Europa prin strâmtoarea Gieliboli. Acolo, pe când asedia cetăţuia Bolinei, foarte bine întărită şi prin meşteşug şi de la fire, iar dorinţelor sale le era potrivnică atât dificultatea locului, cât şi bărbăţia strajei ei, se spune că i s-a rugat lui Dumnezeu, cu chipul plecat la pământ, să-i îngăduie cucerirea cetăţuii <aceleia> atât de întărite. Se zice că, în aceeaşi noapte, cea mai mare parte a zidului s-a năruit şi că, prin acea spărtură, au intrat în oraş asaltatorii, dând morţii întreaga strajă. Mai adaugă şi că în arsenal s-a găsit un mare număr de scufii roşii (z), de care s-a îngrijit să le fie împărţite ostaşilor şi să mai fie făcute şi altele de acelaşi fel, pentru toată oştirea.

§ 8. În acelaşi an, sub porunca lui Lalaszahyn, sunt supuse împărăţiei Othmane Iskenderie, Darm [al e, cum şi foarte întăritul târg Cavalla, şi toată Arnaud; mai apoi, în anul 788, sunt cucerite târgurile Zichne, Carapheria şi Monastyr.

§ 9. Prea mult crescuse, sub acest împărat, puterea othmană, ca vecinii ei să-i poată privi cu ochi buni sporirea. Prin urmare, în anul Hegirei 791, sub porunca lui Lazougly, Principele Serbiei, intră în alianţă Românii, Ungurii, Dalmaţii, Triballii, precum şi aceia dintre. Albanezi care nu fuseseră încă aduşi subjug, şi se hotărăsc, cu forţe unite, să reteze arborele, mai înainte să-şi poată afunda rădăcini şi mai adânci. Murad, pregătit pentru o asemenea furtună, cum îşi scoate ostile, şi, în cea de a patra zi a lui Ramazan, le iese în cale duşmanilor în locul numit Kossova (a), se încleştează o bătălie foarte aprigă şi, lungă vreme, cu sorţi îndoielnici; până la urmă, Creştinii, chiar dacă făcuseră faţă cu hărnicie iureşului ostaşilor Othmani, sunt puşi pe fugă, Lazăr însuşi este prins, Maimarii Regatului sunt ucişi, iar pe cei pe *care* fuga lor îi mai scăpase, îi urmăreşte călărimea mai uşoară. Sultanul, pe

când, după izbânda, se preumbla prin locul pe unde se dăduse lupta, spre a privi la leşurile căzute, întorcându-se către Vizir, îi spune că „se miră că printre duşmanii ucişi nu află niciun bătrân, ci toţi sunt tineri, fără barbă”. Cum Vizirul îi răspunsese că „tocmai aceea şi era pricina măcelului, că fuseseră lipsiţi de sfatul celor bătrâni – cum a se împotrivi sabiei othmane nu era un lucru pe potriva prevederi bătrâneşti, ci a cutezanţei tinereşti”, se zice că Sultanul ar fi adăugat: „Mă mir şi mai tare cum de m-o fi înşelat o vedenie care mi s-a arătat pe când mă odihneam! Căci, noaptea trecută, mă vedeam cum sunt ucis de o mână duşmană”. Din întâmplare, atunci, printre leşurile celor morţi se afla ascuns un duşman încă viu (B), care, dându-şi seama, din vorbă, că cel ce vorbea era Sultanul, se ridică <dintr-odată>, fără să se aştepte cineva, spre a-şi răzbuna patria, şi-i străpunge Sultanului coasta cu sabia. Pe Triballul ucis pe dată îl urmează, în două ceasuri, şi Sultanul, al cărui leş este aşezat sub corturile mari, împărăteşti, cu mâna Vizirului şi a celorlalţi fruntaşi mai de vază, şi este îmbălsămat cu aromate (c). După ce au fost săvârşite solemnităţile <cuvenite>, se strâng aceiaşi fruntaşi mai de vază, având a sta să hotărască despre alegerea unui nou împărat. Cercetându-se părerile <lor, prin consimţământul tuturor a este proclamat Sultan Ildirim Bajezid, fiul mai mare al lui Murad. /

37 § 10. Cu greu răbda aceasta fratele mai mic, Iacub Czelebi (D), / şi, cum voia mai bine să nu fi fost născut, decât să se afle sub grea poruncă, el caută să-şi atragă sufletele oştenilor şi să mişte o răzmeriţă împotriva lui Baiezid, dar, lucrul fiind dezvăluit înainte de vreme, la porunca fratelui său şi cu consimţământul celor mai de frunte, îşi ispăşeşte crima prin laţe.

§ 11. După o astfel de dobândire a izbânzii, prin sânge împărătesc, Baiezid le dă drumul oştilor şi trimite

leşul părintelui său spre a fi înmormântat în sanctuarul Capludze, dar>, după aceea, el însuşi îl urmează într-acolo şi consacră amintirii tatălui un preafrumos Kubbe (F) din marmură. Pe acest împărat Turcii îl slăvesc cu mari laude: ei spun că a fost un Principe şi foarte drept şi cu un suflet de neînfrânt, mereu înclinat spre rugă şi spre cultul divin, şi că n-a iubit mai tare nicio altă tovărăşie, decât pe aceea a învăţaţilor. Apoi, <să fi fost> şi de o deosebită cumpătare, astfel că nimeni nu l-a văzut vreodată îmbrăcat în vreun alt fel de strai, decât în soph (G). A ocârmuit împărăţia Turcească vreme de 30 de ani, a trăit 71.

ILDIRIM BAIEZID I, FIUL LUI MVRAD.
CEL DE AL IV-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR
CAPITOLUL V.

7. Primele campanii ale lui Baiezid. 2. Lupta cu Moldovenii. 3. hbânda asupra lui Caramanougly. 4. Succesele mai vechi din Asia şi din Europa. 5. Izbânda de la Nicopole. 6. Baiezid întăreşte strâmtorile de la Nicomedia. 1. Lasă Constantinopolea, la îndemnul Vizirului. 8. Trimite soli la împăratul Grecilor. 9. Şi face pace, cu înţelegere pentru tribut. 10. Clădeşte la C (*onstantino*) *p* (*o*) le. *11. Temurlen, invadând Asia. 12. Respinge Constantinopolea oferită de Palaeolog. 13. Porneşte cu război împotriva lui Baiezid, şi pricinile 38 acestuia. /14.* Îl *învinge şi îl prinde pe acesta. 15. Elogiul lui Baiezid. 16. Fiii lui.*

§ 1. Murad fiind, cum am spus, ucis, fiul lui, Baiezid, îi urmează la împărăţie. El, ca să arate că pământurile nu atât că pierduseră însuşirile părinteşti, cât fuseseră strămutate într-însul, de îndată, în anul următor, ocupă, în Europa, Caratova şi Isseib, în Asia Aidin, Sarichan, Kars şi Mentesze, şi le adaugă stăpânirii sale. Apoi, cum apăruseră unele înfruntări între el şi socrul său Giermianbeg oglu (a), Jacub bey, socotind că Principii se

cuvine să lupte mai degrabă cu armele, dând năvală peste el, îl înfrânge, îl despoaie de toată domnia şi îl trimite în surghiun la Ipsala. Aceeaşi soartă ar fi cunoscut-o şi Principele Caramaniei, care o ţinea în căsătorie pe sora bună a lui Baiezid, dacă expediţia din Moldova nu l-ar fi împins pe împăratul cel priceput şi pregătit pentru orice împrejurări să-şi îndrepte gândul către lucruri mai de seamă şi să amâne cele cugetate pentru o altă vreme.

§ 2. Dar, pentru că îl abătea de la a încerca ce putea, un neam atât de războinic, de teama măcelului, pe care Moldovenii o aduseseră, mai înainte cu doi ani, asupra Seraskierului Suleiman Pasza, se hotărăşte să nu-i încredinţeze nimănui <altuia>, decât sieşi, grija oştirii, în nădejdea că piedica pusă în calea norocului împărătesc se va da din cale. Prin urmare, pregătind cele necesare pentru campanie, îşi trece în Europa trupele strânse, şi, legând <malurile> Dunării printr-un pod, pustieşte toată Moldova şi îşi pune tabăra lângă satul Războieni, pe malul fiului Şiret. Tot într-acolo, puţin mai apoi, vine cu oştire potrivnică, Isteţan (b), Principele Moldovei. Se dă o luptă aprigă şi încrâncenată, dar, după o lungă înfruntare, Moldovenii, înfrânţi şi puşi pe fugă, se împrăştie peste tot. Principele însuşi, ca să-şi scape viaţa, se refugiază spre oraşul Ne<a>mz, pe care, întărit cu o

39 bună strajă, i-l dăduse mamei sale <ca> loc de retragere, / şi, după ce ajunsese acolo odată cu zorii, dă poruncă să se deschidă porţile. Mama lui, înştiinţată de paznici despre neaşteptata sosire a fiului său, îi tăgăduieşte feciorului intrarea, şi-i grăieşte cu aste de vorbe: „De când te-am născut, fiule, nu te-am văzut niciodată venind înapoi din luptă, decât după înfrângerea vrăjmaşilor! Dar cum, astăzi, ai uitat de vechea-ţi bărbăţie, aş vrea mai bine să fii ucis de mâna duşmanului, decât să capeţi drept semn această ruşine, încât să se spună că te-a

scăpat o femeie. Du-te, dară, şi ori întoarce-te învingător, ori niciodată!” Simte el. Principele, împunsătura îndemnului mamei şi se îndepărtează de oraş cu pas mai grăbit decât venise. Cum tot rătăcea el, cel dintâi îi iese în cale un trâmbiţaş, care, la porunca să sune din trâmbiţă, strânge douăsprezece mii de Moldoveni pe care fuga îi scăpase de sub sabia vrăjmaşă. Jurând aceştia laolaltă, fie să moară, fie să învingă, el dă iama peste duşmanii care cutreierau peste tot şi erau cu gândul <numai> la pradă, îi împrăştie şi-i pune pe fugă. Apoi, cu acelaşi noroc, ia cu asalt tabăra împărătească de lângă oraşul Vaslui, care se află numai la douăzeci de mile depărtare de Iaşi, înfrânge oastea turcească, şi-l sileşte pe însuşi împăratul care fusese mai înainte groaza lumii, înspăimântat de o asemenea schimbare a Fortunei, să se retragă la Adrianopole, <doar> cu puţini <de-ai să-i>.

§ 3. Acestea, petrecându-se în Europa, au dat prilej, în Asia, unui pârjol cu mult mai mare. Căci Caramanougly, auzind că oştirea lui Baiezid a fost nimicită de Moldoveni, prinzând prilejul potrivit spre a doborî puterile othmane, strânge trupe şi, încălcind înţelegerile pe care le încheiaseră cu Baiezid, împresoară Kiutahia şi pustieşte sub fier şi foc toată Asia care le era deschisă Othmanilor. Cu amărăciune a răbdat acestea sufletul cel neînfrânt al lui Baiezid, chiar şi Fortuna fiindu-i

40 potrivnică. Astfel, cu aceeaşi iuţeală (c) de care obişnuia să dea dovadă în toate campaniile sale, / îşi strânge oştirea din Europa, o poartă în Asia şi cum nimeni nu avea încă vreo bănuială despre sosirea sa, dă peste trupele celui din Caramania, se repede asupra lor, le zdrobeşte, şi le doboară din primul iureş. Caramanougly, câtă vreme, cu oastea împrăştiată, fuge cu Miele lăsate către târgul Acdziami, este prins laolaltă cu fiii săi de către oştenii othmani trimişi să-l urmărească, este adus în faţa

Sultanului, şi, la porunca lui, i se ia capul. După ce toată Caramania a fost adăugită astfel împărăţiei Othmane, spre a se înlătura orice focar de răzvrătire, <Baiezid> îi pune la Prusia, în veşnice temniţi, pe cei doi fii ai Caramanului.

§ 4. Nemulţumindu-se <doar> cu această izbânda, Baiezid ocupă, în Europa, Nigeboli, Silistre şi Vruszczyk, oraşe aşezate la Dunăre, iar, în anul următor, în Asia, le sileşte pe cele care ascultau de poruncile lui Ahmed Burhan-Elledin (d) Sultan, Amasia. Tokad, Niksar. Samsun şi Dzanik să-i recunoască puterea. Apoi, adăugându-şi gândul către lucrurile din Europa, după ce trecuse cu mare oştire strâmtoarea Gieliboli, aude că în Asia se ridică un nou război. Şi anume, Kiutrum Baiezid (e) i Principele din Castamoni, socotindu-l pe împărat prea încurcat în treburile din Europa, ca să se poată întoarce în Asia, pustiise cu aprige arme provinciile Asiei mici, pe unde se întindea domnia Turcilor. Aflând aceasta, Baiezid, spre a nu şi le pierde pe ale sale câtă vreme umbla după ale altora, încredinţându-le căpeteniilor Europa, <şi, ((luând cu sine}} cea mai mare parte a oştirii, ajunge pe dată în Asia. Acolo, înainte să-şi încerce norocul în război, este înştiinţat că văpaia s-a stins, cum focarul şi începătorul incendiului, Kiutrum Baiezid, se sfârşise de boală. Apoi

41 îi ies în cale solii fiului acestuia, Isfindiarbeg, / care-i cereau iertare pentru vina părintelui lor, spunând că răposatul lucrase pe necugetate atunci când îşi pusese armele împotriva celor othmane şi-l întorsese pe împărat din şirul izbânzilor sale, şi îi făgăduiau, în numele fiului, că-i va fi împăratului rob şi supus şi că va întări prin jurământ aceste înţelegeri. Starea de faţă a treburilor othmanice îndemna la alegerea unor sfaturi mai bune faţă de cele mai aspre. Prin urmare, luându-l sub credinţă pe Isfindiarbeg şi, aşezând oşteni de strajă în oraşele Castamuni, Tarakliborli şi Osmandzik” (sic), îşi aduce pe

dată ostile în Europa, iar, în aceeaşi vară, cucereşte Selenik şi Jee>ngiszehir.

§ 5. Izbândindu-i campania, se întoarce la Prusia spre a-şi reface armata sleită de mai vechile-i osteneli. Cum îşi vedea acolo de placul său, îl recheamă deşii soli veniţi din Europa, cum că Sigismund. Regele Ungariei, intrând în alianţă cu ceilalţi credincioşi ai lui Iisuse, pătruns în hotarele împărăţiei Turceşti, a cuprins cu asediu Nicopolea. Auzind aceasta, Baiezid, socotind zăbava dăunătoare pentru ale sale, după ce şi-a strâns, cât putea mai repede, trupele din Asia şi din Europa, cu toate că nu avea mai mult de şaizeci de mii de ostaşi, trece în Europa, şi dă peste tabăra Creştinilor într-un asemenea iureş, asemănător unui fulger, încât, de la prima înfruntare, i-a zdrobit şi i-a copleşit cu un măcel vrednic de amintire. Principii creştini părtaşi la acea campanie sunt în parte ucişi, în parte prinşi, singur scăpând Regele Ungariei, mai întâi la Constantinopole (h), apoi, pe calea mării, până în Regatul său. După izbânda, <Baiezid> găseşte în tabăra duşmanilor, deopotrivă, mai multe maşinării de război, cât şi uriaşe comori, bani din care clădeşte, şi la Adrianopole şi la 42 Prusia, <câte> o mare Dziami şi o Medrese, iar, pe deasupra, / dă poruncă să se dureze, pe cheltuiala sa, o destul de mare Darusz szifa (l).

§ 6. Dobândind această izbânda, cum vedea că nu are a se teme de puterea Principilor apuseni, îşi abate toate puterile împotriva Thraciei, iar acolo, în anul 797, cucereşte cetăţuia Szile, aflată pe ţărmul Pontului Euxin, la 60 de mile de Constantinopole, iar, ca Europenilor să le fie tăiat orice prilej de a mai trece în Asia, întemeiază o cetate în locul numit Bogaz Kesen, o întăreşte cu lucrări foarte puternice şi îi dă numele de Giuzelhisar00.

§ 7. Întărindu-şi astfel, de peste tot, hotarele, în acelaşi an, cu mare oştire, fără să-i steie nimeni în cale, îşi

pune tabărae chiar sub zidurile Constantinopolei. Fiind pregătite toate cele pentru luarea ei cu asalt, Marele lui Vizir încearcă să-i abată gândul de la asediu, arătându-i, printr-o cuvântare destul de aleasă, că „ampărăţia Othmană, încă de multă vreme tot mai întinsă, astfel că dă legile nu numai întregii Asii, ci şi celei mai bune părţi a Europei, nu poate fi privită fără de invidie de niciunul dintre Principii creştini. Domniei lui i-a fost, anume, adăugat un atât de mare număr de provincii, încât Othmanizii nu au a se înfricoşa nici măcar de puterile reunite ale întregii lumi, dar este totuşi de temut ca nu cumva cetăţile cucerite mai de curând, gândurile locuitorilor lor nefiind statornicite, să nu-i scuture jugul din cea mai măruntă pricină, aducându-i astfel împărăţiei o pagubă de nereparat. Dacă, la aceasta, s-ar mai adăuga şi vestea despre asedierea Constantinopolei, nu rămânea nicio îndoială că toţi Principii creştini, unindu-şi ostile, aveau să le declare război Muslimanilor, şi că avea să se facă orice încercare ca împărăţia Grecească, a cărei ruină părea că va aduce cu sine o abia evitabilă răsturnare a celorlalte Regate, să nu se prăbuşească întru totul. Căci aceia nu sunt atâta de proşti, încât să nu-şi deie seama că, odată ocupat scaunul împărăţiei Greceşti, de-abia de va mai putea cineva să oprească iutele mers înainte al armelor othmane. Astfel, el nu-şi pierdea nădejdea despre cucerirea Oraşului, dar că dădea totuşi sfatul ca ea să fie amânată.

43 / ca nu cumva, încercând lucruri prea măreţe, să nu cadă în primejdia de a le pierde pe acelea pe care le dobândise cu atâta şi atâta trudă. Cu toate acestea, că – astfel ca, de pe urma groazei care le fusese vârâtă <în suflete> celor de la Constantinopole şi de pe urma izbânzilor dobândite până acum, să se câştige un folos pentru Stat – trebuie să fie trimişi soli la Istanbol Tekkiuri

(m) care să dicteze legile păcii, oricum îi vor fi pe plac lui Baiezid, <legi> despre care credea el că nu aveau să fie nicidecum respinse de acela – ba chiar că aveau să fie îmbrăţişate ca un dar ceresc de către cineva care se afla încolţit de o atât de mare primejdie, încât de-abia de-şi mai putea măcar şi închipui vreo nădejde de a scăpa dintr-însa”.

§ 8. Încuviinţându-i sfatul, Baiezid trimite soli în Oraş, dându-le astfel de scrisoare către Paleolog: „Cu ajutorul Milostivirii Cereşti, împărăţia noastră, al cărei hotar deie Dumnezeu să fie fără sfârşit, şi-a supus aproape toată Asia, precum şi multe şi întinse ţinuturi din Europa, în afară numai de oraşul tău al Constantinopolei. Căci, în afară de ziduri, nu ţi-a mai rămas nimica. De vreme ce poţi pricepe de aici cu uşurinţă că nu puteţi purta coroana fără de cap, îţi dăm prieteneşte sfatul şi, totodată, te îndemnăm ca, mai înainte să încerci norocul, nefericit ţie, al războiului şi asediului, ca, mai apoi să vezi cu ochi mâhniţi măcelărirea atâtor nevinovaţi (a cărei pricină nu va fi nimeni să nu socotească a fi fost îndărătnicia ta şi inima ta cea nesimţitoare), precum şi ruinarea de neocolit a oraşului, să ne predai oraşul, cu orice condiţii vei vrei. Iar de nu, suntem siguri că vei avea de înfruntat o târzie, dar întru nimic folositoare căinţă că ne-ai trecut cu vederea îndemnurile”. Acestea prin scrisoare; dar, în poruncile lor aparte, le dă îndemn solilor ca, dacă vor vedea că sufletele Grecilor se îngrozesc la gândul predării Oraşului, să-şi îmblânzească cererile, şi, căzând la înţelegere asupra unui tribut anual, să consfinţească pacea.

44 §9. Intraţi în Oraş, solii îi predau scrisoarea Paleologului; / acesta, înfricoşat, mai mult decât se cuvenea, după cererile lui Baiezid, acceptă cele ce li se poruncise solilor să ceară, numai să păstreze oraşul şi împărăţia. Se fac, prin urmare, înţelegeri de armistiţiu, cu

aceste prevederi: „Paleologul să plătească în fiece an, sub titlul de tribut, zece mii de filiuri altun (n), să le îngăduie Othmaniazilor să clădească, în Constantinopolea însăşi, o Dziamie şi o Mehkieme şi să aşeze un Cady. Să se stabilească atare fel de jurisdicţie, ca, dacă, la Constantinopole, un Creştin avea ceva de împărţit cu un Musliman, să fie judecat de Patriarh, iar dacă un Muhammedan cu un Muhammedan, de către Cadiul lor; de asemenea, dacă, la Adrianopole, aveau să se işte înfruntări între Creştini, să fie descâlcite de Mitropolitul de la Adrianopole; iar dacă între un Creştin şi un Musliman, de către Edme Molasi<O)”.

§ 10. Fiind statornicite înţelegeri de armistiţiu sub aceste prevederi, au fost durate, chiar în Oraş, de către Othmanizi, câtă vreme la Constantinopole încă mai domneau Creştinii, cea dintâi Dziamie, care se numeşte astăzi Daud Pasza (p), şi o Mehkieme (q).

§ 11. Fiind astfel introduse, chiar în Oraşul Regesc al Grecilor, însemnele riturilor Muhammedane şi ale împărăţiei Othmane, părea a mai lipsi puţin ca, punându-i-se capăt stirpei împărăteşti, <Baiezid> să pună mâna, laolaltă cu Capitala însăşi, pe toate provinciile care ascultaseră de împărăţia Grecilor. Dar, câtă vreme punea el la cale acestea, tot aceeaşi Fortuna care-l înălţase a început, din nou, să-l asuprească. Anume, după ce-şi orânduise după dorinţă treburile din Europa, tocmai când Baiezid năzuia cu poftă înspre domnia asupra întregii lumi. Temurleng” 1, ajuns dintr-un om cu noroc de rând Rege al Scythilor, strângând o uriaşă oştire de Tătari Răsăritene pustia fără de pedeapsă toate provinciile Asiei, atât pe cele care ascultau de Perşi, cât şi pe cele cascultând> de Turci.

45 § 12. Paleologul, cum starea sa era fără nădejde, trimisese la acesta / soli care să-i arate nedreptăţile pe care i le făcuse Baiezid şi să-i ceară să-i dea o mână de

ajutor, iar, în schimbul acestui sprijin, să-i tăgăduiască supunerea întregii sale împărăţii (s) – la care se spune că Temur Lenk ar fi răspuns că „el voia, desigur, să-l apere pe dânsul şi să-l ferească de duşmani, dar că a tinde după un lucru şi o avere străină, mai cu seamă grecească, socotea că ar fi pentru sine un păcat” (O, barbară, dar abia dacă imitabilă nobleţe de suflet!).

§ 13. Iar aceasta pare a fi fost una dintre pricinile pentru care Temur Lenk îşi va fi înarmat mâna şi gândul împotriva lui Baiezid. O a doua, şi mai de seamă, o iau în vedere Turcii înşişi. În anul 800, Bagdad Chan, Ahmed Halamir (t), care asculta de Sultanul Egiptului, lasă partea acestuia, poate şi suferind unele nedreptăţi, şi se îndreaptă către Baiezid, care, sub călăuzirea lui, îi smulge Egipteanului Ilbistan, Malaria, Dijurge şi Nehbi şi le adaugă împărăţiei sale. Întors din această campanie, intră în provincia Azer Bajdzan” O, supusă domniei lui Tharinbeg (w), şi-l supune pe Satrapul acelei provincii, după ce i-a înfrânt oştirea, punând asupră-i un nu mic tribut anual. Cu toate acestea, Ildirim Baiezid, fie datorită milostivirii sale, fie sub titlul de tribut, îi dă provincia înapoi lui Tahrinbeg. Câtăva vreme mai apoi, îndoindu-se de credinţa acestui Principe, Baiezid, chiar dacă el îi plătise tributul pentru anul acela, îi ia şi-i duce soţia şi pe cei doi fii, ca ostatici, la Prusia, sau, după cum istorisesc alţii, care au totuşi mai puţină autoritate la Turci, cuprins de dragoste pentru femeia <lui>, o smulge silnic îmbrăţişărilor soţului ei. Nesuferind fie adulterul, fie nedreptatea, Tahrinbeg se desparte pe dată de Baiezid, se refugiază la Temurleng, la prietenul şi ocrotitorul său, i se plânge despre nedreptatea ce-i fusese făcută, şi astfel stârneşte crâncenul război împotriva lui Baiezid.

§ 14. Şi astfel, fie atras de rugăminţile Paleologului, fie de ale amândurora, Temurlenk scoate

46 o uriaşă oştire de Scythi împotriva / lui Baiezid şi, bântuind cu pustiire prin toată Asia, în anul 804, iese în calea oştilor vrăjmaşe aproape de Prusiaw, o aşezare de loc fără renume din Bithynia. Se încleştează o bătălie foarte aprigă: lupta este dată cu egal curaj, dar cu puteri inegale. Cad de amândouă părţile mai mult de trei sute patruzeci de mii de ostaşi. Până la urmă, după o îndelungată înfruntare, Turcii sunt înfrânţi, fiul mai mare al lui Baiezid, Mustafa, a cărui bărbăţie fusese mai cu seamă învederată în această luptă, este doborât, împăratul însuşi este prins, şi-şi încheie viaţa închis într-o cuşcă de fier, ca o pildă aparte despre batjocura Fortunei. Învingător, Temurlenk intră în Prusia îndată după izbânda, silind şi celelalte ţinuturi ale Asiei să-şi supună grumazul sub jugul său. Astfel sunt prinşi în laţul Fortunei cei care socot că au scăpat de toate laţurile Fortunei.

§ 15. Domnit-a acest împărat, vrednic de amintire pentru amândouă chipurile Fortunei, 14 ani, trei luni <şi a trăit 58. A fost un om cu suflet neînfrânt, supunându-se împrejurărilor cu cea mai mare îndemânare, de o atât de mare iuţeală în campanii, în strângerea oştilor şi în strămutarea lor în locuri îndepărtate, încât nu s-a mai aflat nici mai înaintea lui, nici după el, cine să-i fie pe potrivă lui Baiezid, necum să-i fi putut fi mai presus. De aici a şi primit porecla de Ddirim (y), adică „Fulgerul”. Înclinat către mânie, păcatul sufletelor mari, dar milostiv, totuşi, odată domolite primele-i porniri. Atât de iubitor de arhitectură, încât se spune că în fiece an al domniei sale ar fi clădit

Mezezid, Dziami şi Imaret. Se zice că a fost foarte atent cu învăţaţii şi cu clericii. Primul dintre împăraţii Othmani, a purtat războaie pe mare, construind ca la 300 de nave de luptă (z), urmând, poate, a-şi dobândi întreaga domnie asupra mării, de n-ar fi vrut să se încerce în lupta

deschisă cu Temurlenk, cu Fortuna potrivnică sieşi.

§ 16. Despre fiii lui, sub numele stricate (să-l de Erdogul, Isa, Calepin, Cyricelebes şi Cibelin (bb), 47 multe sunt cele scrise de scriitorii creştini, despre care atât şirul istoriei arată că sunt poveşti, / cât şi mărturiile autorilor turci. Căci aceştia, într-un glas, îi dau drept fii ai lui Baiezid numai pe Mustafa (ce), cel căzut în lupta cu Tătarii, pe Suleiman, pe Musa şi pe Muhammed. Dintre aceştia, cu toate că trei au purtat sceptrul turcesc – Suleiman Czelebi, Musa Czelebi şi Muhammed – totuşi niciunul, în afară de Muhammed, nu este trecut printre împăraţii Turcilor, pricina cărui lucru o vom lămuri mai pe larg în cele ce urmează.

INTERREGNUL

DE SUB SULEIMAN CZELEBI, FIUL LUI ILDIRIM BAIEZID

CAPITOLUL VI.

1. Suleiman este salutat ca împărat de către Europeni. 2. îi acoperă de ocară pe solii lui Temurleng. 3. Temurleng îl aşază pe Musa Czelebi ca împărat al Asiei. 4. Acesta e alungat de Suleiman 5. Nu este primit nici de Isfendiarbeg. 6. Suleiman dispreţuieşte solia fratelui său Mehemmed. 7. Musa Czelebi ocupă iarăşi Adrianopolea. 8. Este pus pe fugă de Suleiman. 9. Acesta se lasă în voia viciilor la Adrianopole. 10. Până la urmă, este trădat de prieteni şi ucis de Musa. II. *Viaţa şi obiceiurile lui Suleiman.*

§ 1. Baiezid fiind astfel prins şi închis într-o cuşcă, fiul lui cel mai mare, după Mustafa, despre care am amintit deja că a căzut în bătălia cu Tătarii, Suleiman Czelebi (a), scăpând cu fuga, îşi caută ascunzătoare împotriva nedreptăţirilor Fortunei la Niceea, laolaltă cu Marele Vizir pe care-l avusese şi tatăl său, Ali Pasza. Apoi, prinzând curaj, trece Propontida într-o corabie şi ajunge la

Adrianopole cu un mulţi curteni, iar acolo este salutat ca împărat de către resturile oştirii din Europa.

§ 2. Auzind aceasta, Temurlenk, intrat dupăizând-a în Prusiae, trimite de acolo, prin soli, o 48 scrisoare către Suleiman / şi-i dă prin ea de ştire că „ai pare rău de soarta lui Ildirim, la care nu numai că nu putuse să se aştepte, dar nici măcar să şi-o închipuie cu gândul. Dar această soartă, sau una asemenea, le este hărăzită de Dumnezeu oamenilor, orbiţi de dispreţ şi de trufie şi atât de avântaţi sufleteşte, încât să nu socotească nimic din ceea ce vor neîngăduit, ci doar de dreptul lor. Că el, unul, s-a bucurat până acum de o atât de o soartă atât de prielnică, încât mintea omenească, stând şi cugetând, nici n-ar putea să-şi închipuie o mai mare fericire, decât cea a sa. Iar că acum, învăţând din pilda duşmanului, vrea, cu de la sine putere, să strângă frâiele lăsate în voie ale Fortunei sale, mai înainte ca, fără de voie, să ajungă dus dincolo de hotarele fericirii sale. Astfel, că el va fi nu un duşman, ci un prieten, ba chiar ca un tată pentru familia lui Baiezid, numai să vrea ea să primească milostivirea biruitorului; căci lui îi era de ajuns să fi învins, dar că nu se încrede în amăgirile Fortunei”. Făgăduielile blânde ale învingătorului, aşa cum li se puteau ele părea altora, nu-i puteau îmblânzi sufletul lui Suleiman, care ţinea minte că-i născut dintr-un părinte obişnuit mai degrabă să dea legi, decât să le primească. De aceea, îi acoperă pe soli cu multe ocări şi le dă o scrisoare plină de trufiee către Temurlenk – el însuşi făurindu-şi năpasta prin îngâmfarea-i nelalocul ei.

§ 3. Anume, Temurlenk, auzind ce le răspunsese Suleiman solilor <şi socotind că binefacerile nu trebuie date silnic celor care nu le vor, îl ia pe fratele lui, pe Musa Czelebi (d), şi-l cheamă la sine (e), şi, încredinţându-i cu generozitate împărăţia îi spune: „Ia-ţi moştenirea părintească, cum eu unule nu-mi caut un Regat, ci un

suflet regesc!” Astfel, Musa Czelebi, după ce, a doua zi, purcesese având în minte făgăduielile lui Temurlenk, fiind numit „Sultan” de trupele din Asia pe care i le mai lăsaseră Fortuna şi cu blândeţea biruitorului, a dobândit domnia asupra Asiei (g).

§ 4. Dar ambiţia fratelui nu l-a lăsat să se afle în pace în fruntea Regatului său. Căci acesta, de

49 cum a auzit că fratele său, Musa, / a fost pus de Temurlenk în fruntea Asiei, strângând cât mai iute din Europa (ce) trupe mai putea – <pe acelea, care nu suferiseră atâta pierdere de pe urma înfrângerii de mai înainte – trece în Asia şi merge ţintă la Prusia, în marşuri lungi. Musa Czelebi, cum era cu mult mai prejos în puteri (căci nu-şi putuse reface oştirea din Asia în atât de scurtă vreme), lovit de panică, îşi lasă Scaunul regesc, se retrage la Caramanouglye, şi stă câtăva vreme ascunspe lângă el. Dar, cum nu se socotea îndeajuns de ferit nici pe acolo, el se hotărăşte să se refugieze la Isfindiarbege, nădăjduind că astfel avea să scape lesne din mâinile fratelui său.

§ 5. Dar Musa dă, şi în această privinţă, de Fortuna potrivnică strădaniilor sale. Căci Mndiarbeg, înştiinţat despre sosirea lui Musa şi de gândul său, trimite la el soli chiar la marginea hotarelor domniei sale <şi îl roagă „să nu intre în hotarele Regatului, sau, de va fi intrat, să iasă pe dată; căci el se teme ca Suleiman să nu prindă de aici prilejul de a-i răsturna cu totul domnia”. Musa Czelebi dă înapoi îngrijat şi bântuit de soarta-i felurită şi, câtă vreme nu ştie încotro să se îndrepte urmând îndemnul Fortunei, găseşte aproape de Niceea o mică barcă şi trece cu ea, peste Propontida, în Europa. Iar Isfindiarbeg, aflând despre sosirea lui Suleiman, îi dă de ştire prin soli că „i-a urmat încredinţarea, l-a alungat pe Musa din Regatul său, nu l-a răbdat nici să intre în hotarele sale, ori să-i vadă faţa – de unde nădăjduieşte că şi-a dobândit meritul ca el să

dea poruncă să fie aprobate şi statornicite şi legăturile de prietenie şi condiţiile alianţei care îi lega”. Suleiman, primindu-i solii cu cea mai mare cinstire şi dându-le voie să plece, odată întărită alianţa, se întoarce la Prusia, iar, în semn de dispreţ pentru strădaniile fratelui său, se lasă cu totul în voia lăcomiei

50 pântecelui şi a vinuluie. / Astfel sunt înfrunţi de vicii cei care n-au învăţat ce înseamnă virtutea – şi se lasă ademeniţi în laţurile râzătoarei Fortune cei care n-au obiceiul nici să prevadă, nici să se ferească de năpastele tăcerii ei.

§ 6. Lui Suleiman îi ieşeau toate după dorinţă. Fratele său, Mehemed Czelebie, Principele Amasiei, singurul de care i se părea că are a se teme, după fuga lui Musa, îi trimite soli la Prusia, care, în numele său, să i se închine fratelui Suleiman şi să-i aducă foarte mari daruri. Grăindu-le el acestora cu cea mai mare asprime, cum era un nestăpânit atunci când îi mergea bine, le dă drumul să plece fără ca ei să fi isprăvit ceva şi fără niciun fel de răspuns: faptul acesta i-a şi înstrăinat sufletul fratelui său, i-a şi adus lui însuşi nu mică pagubă în năpasta ce sta să vină.

§ 7. Între timp, Musa Czelebi, după ce, respins de Isfindiarbeg chiar de la hotare, rătăcise prin felurite ţinuturi ale Europei, se opreşte din fugă, până la urmă, în Valahia. Acolo, strângând o nu mică ceată de oşteni care ţineau cu el, ajutat şi de trupele Valahilor, intră iarăşi în hotarele împărăţiei Turceşti, şi, trecând Dunărea, ocupă, fără să-i steie nimeni în cale, Scaunul regesc – Adrianopolea.

§ 8. Primind solie despre aceasta, Suleiman Czelebi, ca trezit din somn, strânge, în anul 809, oştirea din Asia şi trece în Europa. Nici acum nu cutează Musa să-şi încerce norocul în război, ci, fie că era temător din fire (m), fie că

nu se încredea-n Fortuna vrăjmaşă, alege mai bine să fugă, decât să se înfrunte în luptă, şi astfel se retrage din nou în Valahia.

§ 9. Suleiman pune aceste rodnice reuşite nu pe seama milostivirii Fortunei, ci pe aceea a bărbăţiei şi a prudenţei sale – după trufia pe care o avea. Astfel, de parcă ar fi ţinut fortuna legată cu lanţuri la picioare, negândind la nimic altceva, decât să-şi ducă traiul în splendoare şi în desfrâu, se scufundă cu totul în beţivănie, adăugându-le viciilor asiatice pe cele europene. Este neglijată

51 disciplina militară, care înălţase împărăţia Othmană / pe o asemenea culme, sunt firitisiţi cu cele mai mari cinstiri codoşii de cârciumă; chiar şi toată Curtea arată, mai degrabă, a lupanar, decât a şcoală a virtuţilor, iar faptul acesta nu putea să nu-i înstrăineze sufletele căpeteniilor oştirii şi ale Mai-marilor împărăţiei.

§ 10. Socotind că trebuie să întrebuinţeze în folosul său această necumpătare a fratelui său, Musa Czelebi, care sta pitit printre Valahi, trimiţând scrisori pe ascuns, prin mijlocitori, încearcă să-şi atragă sufletele fruntaşilor şi-i împinge lesne la desfacerea de acela, jigniţi, cum erau, de nefaptele lui Suleiman, neştiind el nimic despre toate acestea şi necugetând deloc la Stal din pricina lăcomiei şi a poftelor trupeşti. Dând, ca atare, şi primind în schimb zălog de credinţă, Musa îşi rânduieşte iarăşi trupele şi merge ţintă la Adrianopole, în marşuri lungi. Acolo îşi află fratele neprevăzător şi fără de ştiinţă despre cele ce se petreceau în afară, şi îl copleşeşte; acesta, cum nu putea nici să strângă oşti, nici să-şi ţină altcumva departe neaşteptatul duşman, se hotărăşte – singurul leac care mai părea a fi pentru starea sa deznădăjduită – să-şi scape viaţa şi să ceară ajutor, la Constantinopole, de la împăratul Grecilor. Chiar şi aproape că părea scăpat de sub sabia

vrăjmaşă şi aflat în afară bătăii vreunei arme, cale de mai mult de 20 de mile, înainte ca duşmanii să poată cugeta să-l urmărească. Dar cel pe care milostivirea Fortunei voia să-l scape a ajuns pe mâna duşmanului prin pofta sa. Căci, neîngrijindu-se de treburile sale, cum, după obiceiu-i, se lăsa moleşit de vin până la beţie prin fiece conace, şi, Bacchus crescându-i fumurile, arăta dispreţ pentru puterea fratelui său, într-un anume sat (n), la mijloc de cale între Constantinopole şi Adrianopole, îl află într-o baie oştenii fratelui, îl copleşesc, îl prind şi-l ucid (o). Fratele, fie şi bucuros de moartea rivalului, dă poruncă să-i fie depus leşul, adus la sine, la Prusia, în mormântul bunicului, Sultan Murad I, numit Chodavendikiar". /

52 § 11. Aflatu – s-a Suleiman în fruntea treburilor turceşti 7 ani <şi 10 luni. Era un tânăr care lua lesne, deasupra tuturor celorlalţi, primul loc şi pentru vicii şi pentru virtuţi. Căpetenie preaputernică, plină de noroc şi cu un suflet neînfrânt, Principe multmilostiv şi foarte generos, <dar, dimpotrivă, de îndată ce se deda tihnei şi nu mai socotea că are ceva de temut din partea sabiei duşmane, abătut sub vicii şi supus desfrâului şi lăcomiei pântecelui, de unde s-a ajuns nu numai ca să o respingă tovarăşa-i dintotdeauna, pe Fortuna, ci şi să abată de la sine iubirea întregului popor şi a fruntaşilor împărăţiei, care prinsese adânci rădăcini, şi să i-o apropie lui Musa. Aceasta a şi fost pricina pentru care şi-a pierdut cu iuţeală nu numai norocul, ci şi viaţa şi faima, şi a pătat prin viciile sale (P) stirpea Othmanizilor, care, până atunci, fusese adânc respectată pentru virtuţile ei.

INTERREGNUL LUI MVSA CZELEBI.

FIUL LUI SVLTAN BAIEZID

CAPITOLUL VIL

1. Musa în Europa. 2. Şi cu Mehemmed în Asia sunt numiţi împăraţi. 3. împart împărăţia între ei. 4. Musa

purcede împotriva Moreei. 5. îi zdrobeşte pe Unguri. 6. Mehemmed porneşte cu război împotriva lui Musa. 1. Şi îl alungă în Serbia. 8. Musa, ajutat de Sârbi, ocupă Adrianopolea. 9. Mehemed îşi poartă trupele împotriva lui. 10. Este primit cu cinstire de împăratul Grecilor. 11. Este salutat ca împărat de cei din Europa. 12. Îşi sugrumă fratele înfrânt şi prins. 13. De ce se numeşte „interregn”.

§ 1. După ce a dus, cu greu, la împlinire multe munci, printre felurite jocuri ale Fortunei şi bătălii încleştate cu mare înfierbântare, Musa Czelebi (a), odată ucis fratele său Suleiman, este încununat, până la urmă, cu coroana şi salutat împărat”, la Adrianopole, de către toată oştirea din Europa.

§ 2. Câtă vreme se petrec acestea în Europa, Domnul Amasiei, Mehemed Czelebilb), frate din acelaşi pântece cu Suleiman, dar frate dintr-o altă mamă cu Musa, aflând de moartea lui, spre a-şi scoate răzbunarea pentru fratricid, strânge câte trupe poate din Asia, ocupă Prusia şi este aclamat acolo „ampărat” de către ai săi. Dar, trăgând bună învăţătură din nefericita pildă a fratelui său bun, îşi îndreaptă gândul către orânduirea lucrurilor din Asia, mai înainte de a-şi face cunoscute sfaturile luate pentru a-l scoate din domnie pe Musa. Căci, după campania lui Temurleng, Asia, sleită de Tătari, o invadaseră şi o zguduiseră cu neîncetate năvăliri atât de mulţi şi atât de puternici tâlhari, încât cu niciun chip rana făcută mai înainte nu se putea tămădui. Mehemed Czelebi, repezindu-se cu tărie asupră-le, îi înfrânge, îi zdrobeşte, îi taie şi-i prinde, iar, redând astfel păcii Asia, îşi dobândeşte o multvestită faimă.

§ 3. Aceste <veşti, aduse la Adrianopole, au vârât în Musa o asemenea spaimă, încât, după ce se hotărâse mai înainte să-şi asume întreaga împărăţie a tatălui său, temându-se de-acum chiar şi pentru pereţii săi, nu cuteza

nici măcar să se înfrunte cu al său frate. Iar, fără a zăbovi prea îndelung, spre a îmbuna, prin asocierea lui la domnie, sufletul lui Mehemed, care poate că avea să caute răzbunare pentru fratricid, îi făgăduieşte prin soli să-i lase <domnia> asupra întregii Asii, el urmând a se mulţumi cu împărăţia din Europa.

§ 4. Şi-apoi, ca să-i răpească fratelui orice îndoială pe care o putea avea despre sine, în anul 814, îşi abate armele asupra Creştinilor şi, având parte în război de un noroc mai blând de cât se tot temuse întruna, cucereşte, în Moreea, Peraverd şi Matrune, şi, impunându-le străji, cum venea vremea rea, îşi trimite oştenii în taberele de iarnă.

§ 5. Campania fericită din acel an îi îmbărbătase lui Musa sufletul. Astfel, având a cuteza lucruri mai mari, în anul următor, strângând o oştire mai puternică şi cu mai mari pregătiri de 54 război, purcede asupra Ungurilore, / care, pe acea vreme, ascultau de porunca lui Sigismund. Pe aceştia, dând iureş asupra lor aproape de oraşul Şamandria, aşezat nu departe de Dunăre, îi zdrobeşte în aşa fel, încât de-abia de-a mai scăpat vreun sol al prăpădului suferit. Se spune că nimic nu i-a împiedicat mai tare pe duşmani, decât prea marea povară a avuţiilor pe care le luaseră cu sine. Căci se pomeneşte că, după izbânda, s-a găsit în tabără atât de mare belşug de aur şi de argint, încât Ianiczarii au împărţit între ei, cu cănile şi cu coifurile, banii de aur şi de argint, iar restul bunurilor din bagaje au oferit destul de cheltuială spre a clădie un uriaş sanctuar, numit astăzi Dzami Atyk, ale cărui temelii au fost puse în acelaşi an.

§ 6. Lui Musa îi zâmbise, până acum, Fortuna, având, mai apoi, să-i arate împunsăturile sale. Căci nenorocirea care l-a pierdut pe Musa Czelebi, de altfel, un Principe cu o fire excelentă, preamilostiv şi plin de dreptate, nu poate fi pusă pe seama altei pricini. Anume, Marele lui Vizir, Kior

Szah Muliuk (e), şi cel mai celebra cap de oaste din acele timpuri, Ornusbeg (f), fără nicio pricină, trec de partea lui Mehemed şi-i dau de ştire pe ascuns, prin scrisori, că împărăţia Othmană, nu puţin slăbită de discordiile civile, nu rabdă să fie condusă de două capetee <deodată>; iar că toată armata, văzând firea temătoare a lui Musa, a hotărât că Domnia trebuie să-i fie încredinţată numai lui singur. De aceea, să se grăbească să treacă în Europa laolaltă cu ostile sale: că ei îi făgăduiesc predarea nu numai a oştirii, ci şi a Scaunului părintesc".

§ 7. Odată primite scrisorile fruntaşilor, Mehemed Czelebi, fără să şovăie deloc, îşi pregăteşte trecerea în Rumelia. Dimpotrivă, Musa, căruia Fortuna îi sporise curajul, îşi strânge fără preget oştirea, urmând să ocupe strâmtorile Calliupolei înainte de sosirea fratelui său. Văzând însă cum capii oştii numai se prefac că luptă şi că nimic nu se poate împlini după dorinţă, mai dându-şi seama, în însăşi înfierbântarea luptei, şi de hiclenia alor săi, iese pe furiş din linia de bătaie şi se strecoară în Laz vilaieti („Serbia"). Mehemed, împiedicat de geruri să înainteze mai departe şi să-şi întărească domnia, se întoarce cu oastea la Prusia, la iernat.

§ 8. Musa Czelebi, ajutat de vechiul său prieten, de Principele Serbieie, cu mijloace de război şi cu mulţime de trape, se întoarce, în aceeaşi iarnă, la domnie şi ocupă Adrianopolea, lipsită de oşteni de strajă. Acolo îi găseşte pe Kiorszah şi pe Omusbeg, lăsaţi anume în Europa de Mehemed; la urmă, fie că vedea că nu-şi poate împlini cele cugetate, fie din firea sa, înclinată spre milostivire, iertându-i, îi primeşte iarăşi sub credinţă.

§ 9. Dar milostivirea care a întărit domniilor altor Principi lui i-a pregătit pierzarea, câtă vreme şi-o revarsă, la ceas nepotrivit, asupra unor nerecunoscători; şi astfel Musa, cu îndoită pildă, a lăsat învăţătura că-i mai bine să

te încrezi în duşman, decât într-un prieten pe care-l ai pe lângă ţine de curând. Căci, neţinând minte binefacerile aduse lor, căpeteniile, poate îndemnându-i şi teama de pedepsele ce aveau să vină, îl poftesc iarăşi pe Mehemed să pună mâna pe împărăţie. Acesta, adunând şi mai mare oaste, plecat de la Niceea, trece Bosforul chiar pe sub zidurile Constantinopoleie, dar cu îngăduinţa împăratului Grecesc.

§ 10. În aceeaşi zi, intră în Constantinopole şi este primit acolo de împărat cu cea mai mare cinstire, iar, încărcat cu cele mai mari daruri, vrednice de amândoi împăraţii, în cea de a treia zi, îşi ia calea către Adrianopole.

§ 11. Acolo, când abia de ajunsese la două zile depărtare de Constantinopole (l), îi ies în cale Szah Muliuk şi Omusbeg, scăpaţi noaptea cu fuga din Adrianopole: aceştia, căzându-i la picioare şi sărutând, după obicei, pământullm), îl proclamă „ampărat” în numele întregii oştiri din Europa.

56 § 12. Părăsit fiind de ai săi, lui Musa Czelebi, lipsit de sfat şi de puteri, nu-i mai rămăsese nimic altceva, decât să se retragă în vechiul său loc de azil, în Serbia. Dar, după ce abia ieşise din mahalalele mărginaşe cu mic alai de curteni, este copleşit de Mehemed, care o luase înainte cu o ceată de oşteni aleşi; atunci, deznădejdea prefăcându-i-se în bărbăţie, câtă vreme vede că trebuie fie să învingă, fie să moară, orânduindu-i pe ai săi în linie de bătaie, se lupta cu tărie. Totuşi, curajul fiind mai prejos decât numărul, când îi vede pe ai săi înfrânţi şi împrăştiaţi peste tot, dă şi el dosul, cu gând să-şi împlinească vechiul plan. Dar este prins, nu departe de Oraş, de un oştean de rând din unitatea numită Seradze (II), este luat viu şi, adus la fratele său, este sugrumat pe loc, după ce orânduise treburile turceşti din Europa, cu noroc schimbător, <vreme

de 3 ani şi 6 luni (o). Mehemed îi răsplăteşte ostaşului hărniciae cu daruri foarte mari şi multe, îl primeşte printre sfetnicii de taină, şi, până la urmă, îl cinsteşte cu cinul Viziratului. Acesta a ajuns, mai târziu, printre Turci, o multvestită căpetenie, şi a clădit la Gieliboli o preafrumoasă Medrese.

§ 13. Aici, înainte de a merge mai departe, ne va cădea bine să luăm seama că niciunul dintre cultimii> doi Principi ale căror vieţi le-am descris nu este numit de Turci „ampărat”, ci tot acest răstimp este însemnat sub numele de „interregn”. Pricina pe care o arată ei este că nici Suleiman Czelebi, nici Musa Czelebi n-au stăpânit cândva întreaga împărăţie a Othmanizilor, ci, câtă vreme unul poruncea Europei, celălalt a ţinut tot timpul sceptrul Asiei. Astfel, nici cei trei ani de mai înainte ai lui Mehemede, în care Musa Czelebi mai trăia încă, ei nu-i numără sub răstimpul domniei lui, <ci> drept cel dintâi an al ei îl socotesc pe cel de al 816-lea al Hegirei, cel în care, după cum am spus, Musa Czelebi a fost ucis din porunca fratelui său.

57 MOHAMfMjEDI, FIUL LUI BAIEZID.
AL V-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR
CAPITOLUL VIII.

1. Mehemed făcut împărat al Asiei. 2. Curăţă împărăţia de tâlhari. 3. îl înfrânge pe Isfindiarbeg. 4. Dobândeşte toată împărăţia, după uciderea lui Musa. 5. Porneşte cu război împotriva lui Caramanougly. 6. Face pace cu el. 7. A doua oară îl înfrânge pe acesta, hainit, şi-l iartă. 8. Îl *despoaie pe Isfindiarbeg de câteva oraşe. 9.* Îi *învinge pe Valahi şi-i sileşte să dea tribut. 10. Apare în Asia un* Pseudo*Mustafa. 11. Este înfrânt şi spânzurat. 12. Moartea lui Mehemed ascunsă de Ibrahim Chan. 13. Elogiul lui.*

§ 1. Faptele acestui Mehemede, împlinite cât îi mai

trăiau fraţii, chiar dacă le-am istorisit destul de pe larg în capitolele de mai înainte, ne va cădea bine să le reluăm aici, astfel ca şirul istoriei să ajungă şi mai vădit. Ce spune îndeobşte proverbul, „când doi se ceartă, al treilea, intrând la mijloc, se înstăpâneşte pe bunul înfruntării”, a dovedit, prin pilda sa, şi împăratul nostru. Căci, pe când fraţii săi mai mari, aţâţaţi de o nestăpânită poftă de a domni, se certau pentru domnie şi îşi sleiau şi puterile (cu care, (dacă) ar fi fost într-un gând, ar fi putut nu numai să-şi apere hotarele, ci chiar să le mai şi crească) (şi) domnia lor, prin discordii civile, el însuşi şedea liniştit la Amasia, în fruntea căreia se afla, neocupându-se cu nimic altceva, decât să-şi cureţe provinciile de tâlhăriile Tătarilor lui Temurleng şi să le redea concetăţenilor săi şi pacea şi liniştea. Spre a le păstra pe acestea, de îndată ce a aflat că fratele său cel mai vârstnic şi dintr-un pântece cu sine, Suleiman, scăpat din luptă de Ali Pasza, Marele Vizir al lui Baiezid, şi-apoi condus la Edme, a fost numit împărat, a trimis la el soli care să-l felicite şi să-i tăgăduiască, în numele său, toată credinţa şi supunerea. Dar, după ce a fost înştiinţat că Suleiman a fost prins şi ucis de Musa Czelebi, spre a pedepsi fratricidul prin fratricid (b), părăsind meşteşugurile păcii, pe care le ţinuse până atunci, ocupă Prusia şi acolo, în anul 813, este proclamat de ai săi „ampărat”.

§ 2. Mergându-i atât de bine treburile, celor mai mulţi li se părea că este cu cale să-şi abată armele înspre Europa, dar nu şi îndemânaticului şi deosebitului artist al prefăcătoriei, lui Mehemed. Anume, cu toate că ştia că norocul cel prielnic de care se bucurase până acum îmbărbătase sufletele alor săi, înţelegea totuşi cu uşurinţă ca, de-ar fi pornit deja cu război împotriva lui Musa, nefiind încă întru totul stinse tâlhăriile Tătarilor, avea şi să aprindă un nou focar, şi războiul avea să fie mai greu cu un

duşman gata pregătit pentru a face faţă atacurilor; dimpotrivă, dacă avea să-şi ascundă gândul, şi şi-ar fi amânat planurile pentru un moment mai prielnic, îi putea covârşi mai lesne şi pe vrăjmaşii din Asia şi pe cei din Europa, iar acestora nu le vor lipsi cei care, câtă vreme se aflau într-o tihnită amorţire, să pună la cale noi răsturnări. Astfel, în acelaşi an în care dobândise domnia, îl copleşeşte pe neprăvăzute, îl prinde şi-l scurtează de cap pe Cara Devlet Szah (c), scăpat din cetele Scythilor lui Temurleng, câtă vreme, întemeindu-se pe lipsa împăratului, pustia sub fier şi foc ţinuturile aşezate în apropierea Amasiei. Dintre tâlharii tovarăşi la năvălire, pe unii îi taie, pe alţii îi pune pe fugă, şi astfel, în scurt timp, readuce mult dorita linişte în ţinuturile sale.

§ 3. În anul următor, 814, ca să nu se mai afle ceva care să împiedice campania din Europa, îl urmăreşte cu război, îl înfrânge şi îl dă morţii pe Isfindiarbeg, Domnul din Castamoniu. Comorile lui, care erau foarte mari, le împarte, întru totul, oştenilore, păstrând pentru sine numai Provincia, care avea să fie, de acum încolo, un minunat meterez pentru celelalte ţinuturi othmane.

§ *4*. Fiind astfel orânduită şi pacificată Asia, la rugămintea fruntaşilor săi, în anul 816, trece în 59 Europa, iar, prinzându-l şi ucigându-l pe fratele său, / pe Musa Czelebi, este proclamat, la Adrianopole, de către toată oştirea, „Stăpânitorul întregii împărăţii Othmane” e, <când era> în vârstă de 39 de ani. Tot în acelaşi an, dă poruncă să se isprăvească Eskidzami, întemeiată tot acolo de Musa.

§ 5. Între timp, câtă vreme Mehemed se află ocupat în Europa, se iscă un neaşteptat război în Asia. Anume, Carmanougly, crezând că poate doborî cu uşurinţă puterea Othmanizilor, pe care o privise întotdeauna cu ochi invidioşi, odată ce împăratul se afla încurcat în războaiele

din Europa, îşi strânge trupele, şi, pustiind întreaga Bithynie, îşi pune tabăra sub Prusia, îi arde mahalalele, dându-le foc, şi împresoară cetatea însăşi sub strâns asediu, vreme de 31 de zile. Auzind aceasta, Mehemed, spre a pedepsi buhaiul care azvârlea înspre leu, îşi trece oastea în Asia peste strâmtoarea Gieliboli, ba mai adaugă la ale sale şi ostile lui Sabbeg, precum şi pe ale lui Giermianogly.

§ 6. Dar hainul de Caramanougly abia dacă putea face faţă faimei, necum sabiei lui Mehemed. Căci, aflând că acela stă să vină, pleacă de la Prusia, fără să fi isprăvit nimica, şi, viind mai bine să-şi primejduiască obrazul, decât viaţa, cu ştergarul pus pe grumaze, intră rugător în tabăra împăratului, îşi mărturiseşte vina, cu genunchii plecaţi, şi-şi cere iertare. Milostivirea Principelui nu-i îngăduia să i-o tăgăduiască. Astfel, reprimindu-l sub trecerea sa, cu anumite condiţii, pe Caramanid, se întoarce la Prusia, iar acolo, în anul următor, porunceşte să se întemeieze o uriaşă Dziamie, un Imaret şi o Medrese precum şi un foarte încăpător Chan („o clădire menită neguţătorilor”), spre a creşte, la pace, Statul pe care îl dobândise prin război.

§ 7. Dar, nici aici, hiclenia Caramanului nu-i dădea pace împăratului. Căci acela, auzind că ostile biruitoare ale lui Mehemed au fost lăsate la vatră, încalcă, fără de vreo pricină înţelegerite

60 făcute şi intră cu o ceată înarmată în împărăţia Othmană. Nerăbdând aceasta, Mehemed îi / iese, mai apoi, în cale cu o ceată aleasă, se repede asupra duşmanului şi, cu toate că se lupta cu hărnicie, îl zdrobeşte. Când biruitorii i-l înfăţişează împăratului pe Principele însuşi, prins împreună cu fiul său, acesta îl mustră, în puţine cuvinte, pentru hainia lui: „Iată că Eu, îi spune (8), nu mai puţin drept, decât biruitor, vreau şi poruncesc să te lase în

viaţă pe tine, nedreptul şi înfrântul! Tu aveai de făptuit ceţi dicta răutatea sufletului tău. Iar Eu, ceea ce i se cade Maiestăţii şi Mărinimiei Mele”. Astfel certat, îi dă drumul, şi-l lasă în provinciile sale, dar aşază totuşi oşteni de strajă în oraşele Sivri Hisar, Niuktejdak, Eniszehri, Seidiszehri, Niumad, Saidul şi Am.

§ 8. După ce l-a constrâns astfel pe Caramanid, socotind că tovarăşul lui de conjuraţie, Isfindiarbeg, nu trebuie lăsat fără pedeapsă, îl urmăreşte cu război; iar, în acelaşi an, ocupă cele mai de seamă şi cele mai întărite cetăţi din ţinuturile Castamoni şi Dzanik. În anul următor, orânduit mai mare oştire, supune sub puterea sa însuşi Scaunul lui, Czangyri, precum şi Buri, Dziga, Tosia şi Bakyrkiuresi, şi, în acelaşi timp, clădeşte la Amasia un elegant Palat împărătesce.

§ 9. Slăbindu-şi astfel rivalii de care se putea cel mai mult teme în Asia, în anul 820, după ce şi-a strâns ostile din Europa şi din Asia, pleacă de la Prusia la Adrianopole. Apoi îşi mişcă tabăra împotriva Valahilor, le zdrobeşte oastea, pustieşte cea mai mare parte a Provinciei, cucereşte cetăţuile Severine (unde se spune că a fost podul lui Traian) şi forturile care se află aşezate pe celălalt mal al Dunării – Sakcze şi Salee, întăreşte Girgiow cu noi lucrări şi cu o bună strajă, astfel ca Valahilor să nu le mai fie lăsat niciun loc pe unde să treacă Dunărea. Aceştia, împresuraţi de peste tot.

61 asupriţi / şi de sabia vrăjmaşă şi de lipsa celor de trebuinţă la război, cum îşi pierduseră şi orice nădejde de a-şi mai păstra libertatea, îşi răscumpără salvarea făgăduind un tribut anuale, iar, drept zălog al lui, îi dau împăratului, aflat pe cale să se întoarcă la Adrianopole, pe fiii Principelui şi pe cei a trei dintre fruntaşii Ducatului.

§ 10. Puţin a lipsit însă ca o ceată vicleană de tâlhari (m) să nu-i smulgă lui Mehemed aceste izbânzi, dobândite

cu atâta sudoare, cu atâta sânge. Pe vremea aceea, în Asia, isca mari tulburări un ins din cei de rând, din familia unui anume regişor, Pederulledyne. Aşa cum am istorisit mai sus, Mustapha, fiul mai vârstnic al lui Baiezid, pierise în bătălia cu Temurleng, dar umbla vorba că nu era sigur dacă fusese dus în prinsoare, sau căzuse sub sabia vrăjmaşă. Numele lui şi-l luase, mincinos, ţacel} om de rând din familia regişorului din Asia, Pederulledyn, şi, cu ajutorul sfaturilor acestuia, după ce strânsese o nu mică ceată de netrebnici, pustia sub fier şi foc Zagara (o) şi ţinuturile dimprejurul ei. Apoi, în vara următoare, urmând să cuteze şi fapte mai mari, asediase Niceea şi încercase să-i atragă pe locuitori să se alăture răzmeriţei lui.

§ 11. Cum această răscoală prindea să crească, zi de zi, tot mai mult, ea părea să ridice foarte mari ameninţări asupra împărăţiei Othmane, mai ales că, spre a-i amăgi şi mai tare pe ceilalţi, însuşi Pederulledyn i se închina robului ca unui Domn al său. Astfel, împăratul socotind că pentru Othmani era cel mai cu cale să o nimicească încă de la începuturi, îşi duce ostile, de îndată, de la Adrianopole, în Asia şi dă peste tâlharul încă aţintit asupra asedierii Niceei. PseudoMustafa, desfăcând împresurarea, îi iese cutezător în cale lui Mehemed, împreună cu strânsura lui de tâlhari, 62 dar, pe dată, de la primul iureş, este înfrânt de oştenii împărăteşti / şi este pus pe fugă. Parte <au fost> tăiaţi, parte prinşi, printre care şi însuşi PseudoMustafa, <care> laolaltă cu Domnul său, cu Semadine Ougly (p) (cum îi era lui Pederulledyn numele după tată), îşi plăteşte crima prin spânzurătoare.

§ 12. După ce au fost, astfel, potolite discordiile civile, iar puterile tâlharilor au fost nimicite, Mehemed ocupă, în anul 824, Eski Gieliboli (q), Tarkly şi Herge, şi, întors la Adrianopole din această campanie, este copleşit de dizenterie, şi-şi vede ziua de pe urmă. Şi-l aşezase, prin

testament, drept urmaş pe Murad, fiul său mai mare. Dar cum, împreună cu o parte a oştirii, el purta război prin Rumeliae, Marele Vizir, Ibrahim Chan (s), ascunde moartea împăratului vreme de 41 de zile şi împlineşte toate ca şi cum s-ar fi petrecut la porunca lui, dar> apoi îi predă domnia şi oştirea lui Murad, întors din campanie. Acesta, după ce a fost salutat de toţi drept „ampărat”, trimite cenuşa părintelui său la Prusia şi dă poruncă să fie înmormântat acolo, în Dziamia pe care acela o durase.

§ 13. Mehemed a trăit 47 de ani, a domnit se <şi 10 luni. Sultan, şi în război şi la pace, măreţ, drept şi de o deosebită milostivire. Este lăudat mai ales pentru că a înălţat împărăţia Othmană, prăbuşită datorită prăpădului lui Temurleng, <dar şi datorită înfruntărilor e civile dintre fraţi, mai însemnate chiar şi decât acel prăpăd, şi nu numai că a ridicat – o din mine, ci a şi sporit-o, şi i-a lăsat-o, bine întărită, fiului său, <care i-a fost> urmaş.

MURAD AL II-LEA, FIUL LUI MOHAM (M) ED.
CEL DE AL VI-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR
<CAPITOLUL IX.

1. Apare un Pseudo*Mustafa. 2. Şi îl înfrânge pe Vizirul lui Murad. 3. Murad îl îmbună pe Dumnezeu prin mijlocirea lui Szeich Bechar. 4. Apoi, printr-o minune, îl învinge şi-l prinde pe* Pseudo*Mustapha. 63 5. Caramanougly e ucis la / asediul Andalia ei. 6. Pe când voia să-i deie ajutor, Othmanbeg este ucis de*

Gazembeg. 7. Mustafa se răscoală şi ocupă Niceea. 8. Murad îl prinde şi îl ucide, închis fiind în oraş. 9. Apoi, o ia de soţie pe fiica lui Lazougly. 10. Isfindiarbeg se răscoală. 11. Şi rugător, primeşte iertare. 12. Campaniile lui Murad din Asia şi din Europa. 13. Giermianogly îşi *supune ţinuturile lui Murad. 14. Murad purcede împotriva Greciei. 15. O ia de soţie pe fiica lui Isfindiarbeg. 16. Bate război cu Caramanogly, răzvrătit, şi-i dă iertare. 17. îl învinge pe*

Principele Moreei. 18. Luptă cu Ungurii, cu noroc schimbător. 19. Asediază în zadar Beligradul. 20. îl înfrânge pe Valakogli şi-i ia vederea. 21. El fuge la Regele Ungariei. 22. Caramanougly, răzvrătit, primeşte iertare, la rugile soţiei. 23. Murad îi încredinţează fiului său domnia. 24. Regele Ungariei, făcând o alianţă *cu Caramanougly. 25. Rupe pacea, la îndemnul Papei. 26. Murad ia din nou asupra sa domnia, la repetatele rugi ale fruntaşilor. 27.* îi *zdrobeşte pe Creştini la Vama. 28. Şi iarăşi abdică din domnie. 29. Din pricina răzvrătirii Janiczarilor, este rechemat a doua oară la putere. 30. Şi ocupă Grecia şi Epyrul, alungându-l pe Iskenderbeg. 31. Îi zdrobeşte pe Unguri la Cossovia. 32. Îşi căsătoreşte fiul, pe Mehemed, şi moare. 33. Elogiul şi fiii lui.*

§ 1. Mohammed fiind răpit pământului în anul Hegirei 825, aşa după cum am pomenit mai înainte, îi urmează, fiu vrednic de asemenea tată, Murad al II-lea, atunci când de-abia intrase în al 18-lea an de viaţă. Chiar de la tinereţe, el a dat o dovadă nu mai puţin strălucită, pe cât de grea, asupra însuşirilor sale. Numele lui Mustafa. fiul lui Baiezid, care murise, sub o soartă nesigură, în bătălia cu Temurleng, şi-l luase, mincinos, un ins din plebe (a), (diferit de cel dintâi}, vestit prin

64 nime altceva, decât prin cutezanţa sa. Acesta, mai întâi, pe ascuns, / stând pitit prin Selanik, dobândise mai apoi o asemenea faimă pentru numele său, încât izbutise să convingă nu numai plebea, ci şi pe ostaşii din Europa şi pe foarte multe căpetenii ale oştirii că el era, cu adevărat, fiul acela al lui Baiezid, al cărui nume îl tot purta. Ademenind astfel de partea sa aproape toată Rumelia şi strângând o nu mică ceată, trecuse în Asia prin strâmtoarea Calliupolei (închizând ochii, după câte umbla zvonul, şi împăratul de la C (onstantino) pole (b)), cu gând să ocupe Scaunul împărăţiei Othmane, Prusia.

§ 2. Învăţând din pilda tatălui său, spre a stinge chiar de la începuturi această văpaie, Murad îl trimite în Asia (c), cu o ceată de oşteni aleşi, pe Marele Vizir Baiezid. Dar Baiezid nu avea alături Fortuna care-l însoţise întotdeauna pe Mohammed. Căci PseudoMustapha, strângând oştire, îi iese înainte, cu hărnicie, Vizirului, şi, încleştându-se ostile, îl bate în luptă deschisă, pe Vizirul însuşi îl ucide, iar oastea, lipsită de conducător, o împrăştie şi o zdrobeşte.

§ 3. Odată adusă în Europa această funestă veste, fără a-şi pierde nicidecum cumpătul, Murad: „Acestea, zise, nu mi s-au întâmplat nici prin bărbăţia acestor tâlhari, din vina sau din neglijenţa Vizirului meu (pe care l-am încercat prea adesea ea în un nu mai puţin deosebit căpitan, decât un harnic oştean), ci datorită unei anume mânii, fie şi necunoscute mie, încercate de Dumnezeu asupra poporului său! Socot că avem a o îmblânzie, dacă vrem ca lucrurile noastre să iasă bine, printr-o căinţă adevărată, prin stăruitoare rugăciuni şi lacrimi fierbinţi – dar, odată făcând aceasta, sunt întru totul sigur de izbândă şi de răzbunarea pe care le vom dobândi asupra duşmanilor!” <Şi adăugă maxima pe care Turcii obişnuiesc să o folosească drept proverb: Virmeindze Maabud, ne eilesun Mahmud” (e), „Când Creatorul i-o tăgăduieşte, ce are să poată face creatura?”

65 Se afla, pe acea vreme, în floare, la Turci, / Seidbechar, iar la Othmanizi era o părere obişnuită că nu se afla nimic ce să nu poată cel> dobândi de la Dumnezeu, prin rugăciunile sale. Murad se duce, cu suflet plecat, la picioarele acestuia, în chilia lui, unde stătea ascuns departe de amăgirile veacului, şi, înfăţişându-i vestea despre prăpădul suferit, îi zice, de parcă i-ar fi mărturisit păcatele întregului popor: „Şi creşterile şi izbânzile duşmanilor noştri îmi dau îndeajuns dovada că neamul nostru a mâniat Puterea cea Veşmică şi Atotputernică prin

nenumărate păcate şi fapte potrivnice legii. Povara încălcărilor mele îmi stă piedică în calea ispăşirii şi a cererii de iertare; simţindu-mi faţa nu numai pătată de ele, ci şi mânjită de culori din greu întunecate, mărturisesc că nici nu pot lesne, nici nu cutez să mă înfăţişez singur în faţa Slavei Divine. Văd, deci, că este nevoie de mijlocirea ta, spre a putea să mă apropii şi să bat la Poarta Milostivirii Divine, să îmbun preacuratul duh al Preasfântului Profet şi să mi-l pot face prielnic mie, împărăţiei şi întregii oştiri a Muslimanilor”. Făcând pe voia dorinţelor lui Murad, în noaptea următoare, Seidbechar e răpit, prin extaz, la Cele de Sus ((fie iertată povestea!}}, şi vede duhul lui Muhammed (f), lipsit de orice pată, şi, sărutând, de trei ori, cu chip plecate, pulberea urmei paşilor săi, i se roagă ca, prin puternicele sale rugi la Dumnezeu, să-i dobândească lui Murad izbânda asupra cumplit de răilor săi vrăjmaşi. Până la urmă, după ce-şi repetase de trei ori rugile, Muhammed îi dă răspuns, şi-i zice: „Prin mijlocirea mea s-a făcut ca Slava Divină să fi primit şi ascultat rugile lui Murad, aduse la Sine. Aşa că să-i dai de veste că Dumnezeu îi va fi alături şi-i va hărăzi izbânda asupra vrăjmaşilor!” De-abia se crăpase de ziuă, când, spre a da ascultare încredinţării Profetului, Seidbechar l-a şi înştiinţat pe Murad despre fericita

66 ştire pe care o primise; acesta, apoi, copleşit de o deosebită bucurie, / merge, din nou, să-l vadă pe preafericitul Szeich. Atunci, acesta îi încinge Sultanului sabia la şolde, şi-i zice: „Mergi sub bună piază, Prea-Auguste împărate! Căci Te aşteaptă izbânda!”

§ 4. îmbărbătat de această prorocire a [[preafericitului]] bătrân, Murad îi aduce mulţumiri lui Dumnezeu Celui Preamilostiv, şi-şi duce oştirea, în lungi marşuri, împotriva lui ((Pseudo]] Mustapha. Între timp, acesta îşi strânsese ostile nu departe de oraşul Ulubad şi,

rânduindu-le în linia de bătaie, aştepta fără de teamă sosirea lui Murad, după ce distrusese podul care sărea peste râul ce curgea prin apropiere. Sosind laolaltă cu ai săi, împăratul îşi aşază tabăra faţă în faţă cu duşmanii, cu gând să aştepte ajutorul ce-i fusese făgăduit de sus, din cer. Şi, poate, şi având să mai stingă înfierbântarea care, cel puţin în primul iureş, este, îndeobşte, mai straşnică la răzvrătiţi. Sfatul i-a ieşit după voie. Căci, după ce amândouă armatele stătuseră locului, în poziţiile pe care le ocupaseră, precum şi căpeteniile, îngrijate pentru rezultatul luptei, şi mai degrabă se întăriseră împotriva iureşurilor duşmane, decât să încerce să scoată în bătaie liniile, până la urmă, în cea de a şaptea zi, sângele începe să-i curgă impostorului pe nări, vreme de trei zile, şi-l lasă atât de fără puteri, încât de-abia de mai era vreo nădejde pentru viaţa lui. Un fapt atât de aparte şi de neaşteptat i-a vârât în suflet oştirii duşmane că Dumnezeu se află de faţă, spre a se răzbuna pe nedreptele silinţe ale lui PseudoMustapha. Fără zăbavă, noaptea, îl părăsesc pe dată pe impostor, temându-se de mânia cea vădit de faţă a Cerului, şi-şi cată scăparea prin fugă; le merge pe urme şi el însuşi, nu cu mai mică încordare, dar, pentru că puterile-i sleite de scurgerea de sânge nu erau pe potriva îndurării neajunsurilor unui mers grăbit, nu tot cu aceeaşi iuţeală. Murad, aflând cele petrecute, se ţine cât mai iute, împreună cu câteva unităţi, pe urmele celor ce fugeau, îl prinde pe PseudoMustapha, aflat în agonie, lângă cetatea Cara-Agadz, şi dă porunca să fie ucis pe dată sub sabie. /

67 § 5. Fiind astfel zdrobit tâlharul, nu fără o minune, mai rămâneau de stins scânteile care se împrăştiaseră, din această pălălaie, prin ţinuturile învecinate. Căci, Baiezid, Vizirul lui Murad, odată înfrânt, cum am mai spus, de către trupele lui Murad, socotind că starea Othmanilor era deznădăjduită, Caramanogly Mehemed Beg se hotărăşte

să-şi redobândească măcar şi o parte din ţinuturile pierdute. Astfel, strângând cât putea mai multă oaste, împresoară Andalia şi nădăjduieşte să şi-o supună în scurt timp, fiind ea lipsită de ajutor. Dar cei aflaţi acolo de strajă, câtă vreme, juraţi între ei, se apără cu hărnicie pe sine şi zidurile, îl ucid din întâmplare pe însuşi Mehemed Beg cu o ghiulea trimisă dintr-o puşcă mai mare. Înspăimântaţi de această nenorocire, Caramanii, pierzându-şi nădejdea despre cucerirea oraşului, ridicând în loc o altă căpetenie cu acelaşi nume, desfac împresurarea şi se pun deschis pe fugă.

§ 6. Prefectul Andaliei, Gamze Beg, când vede duşmanii fugind fără vreo rânduială şi fiind împrăştiaţi prin ogoare, îmbărbătând pe dată sufletele, iese din oraş spre a-i urmări. Sosise, poate că în noaptea dinainte, în ajutorul Caramanului, şi Othmanbeg, Domnul ţinutului Tekkee, dar, în acelaşi timp, prin voia sorţii, fusese lovit de o boală gravăe şi părăsit de ai săi. Punând mâna pe tabăra duşmanilor, Gamzebeg îl află pe acesta pe când abia îşi mai trăgea ultima suflare, îl scurtează de cap, şi i-l trimite pe acesta lui Murad, în semn de izbândă, dar, pe deasupra, spre a nu-i lipsi nimic victoriei, adaugă împărăţiei Othmane şi domnia aceluia.

§ 7. Cu gând să-şi sărbătorească îndoita izbândă dobândită astfel, printr-o îndoită minune, fără de trudă şi primejdie pentru a-i săi, Murad se întoarce în triumf la Adrianopole. Acolo, câtă vreme

68 cugetă – ceea ce nu-i îngăduise încă starea vremurilor – să cultive artele păcii / şi să alcătuiască starea împărăţiei, este iarăşi aţâţat de o discordie civilă. Căci fratele lui mai mic, Mustafae cel tânăr, aflat încă la fragedă vârstă, ademenit de sfaturile înşelătoare ale Grecilor, poate că şi stârnit de o nepotrivită poftă de a domni, se răzvrăteşte în Asia, ocupă Niceea, <prea uşor păzită, şi,

oferindu-i Grecii, din belşug, cele de trebuinţă, o întăreşte cu lucrări foarte tari, având ea să-i fie Scaun în războiul ce avea să vină.

§ 8. Urmând să plece spre a stinge la vreme această răscoală, Murad duce mari trupe în Asia. Mustafa Czelebi, cum nu cuteza să se înfrunte cu fratele său într-o luptă deschisă (căci, în afară de oştenii greci, abia de atrăsese să-l slujească pe câţiva tâlhari), se închide în Niceea, cu gând să respingă, cu ajutorul zidurilor, trupele fratelui său, de care se temea în câmp. Dar nici acolo nu află un adăpost mai sigur. Căci Murad, strângând oşti de peste tot, asediază straşnic Niceea, o ia cu tare asalt, şi pune mâna pe ea, în cea de a 25-a zi, totodată cu fratele său, pe care, odată adus în faţa sa, dă poruncă să-l sugrume.

§ 9. Dar, spre a lecui vătămarea adusă, prin acest omor, stirpei Aliothmanice, în anul 827, o ia de soţie pe fiica lui Lazougly (m), logodită cu el încă de mai înainte, o femeie mai presus decât toate cele de pe acea vreme – „Elena Sârbilor”.

§ 10. Anul următor, 828, i-a dat, din nou, un strălucit prilej şi de a-şi vădi bărbăţia şi de a-şi spori Imperiul. Creşterea împărăţiei Othmane o privea, de lungă vreme, cu ochi cu ochi strâmbi, Regişorul Provinciei Siphab (n), Isfindiarbeg, şi, temându-şi domnia, se silea să o zdruncine, prin toate străduinţele de care era în stare. Învăţase deja din păţaniile nefericite ale înaintaşilor săi că era zadarnic a se pune cu armele împotriva unui neam atâta de războinic: se hotărâse ca, el însuşi, să caute de nu cumva putea fi distrusă prin încercări viclene. Prin urmare, făcuse, mai înainte, cu Murad nu numai pace, ci şi o alianţă, iar, spre a dispărea prilejul oricărei bănuieli, îşi dăduse drept

69 ostatic fiul, pe Cassimbeg. Respectase el şi condiţiile păcii, câtă vreme ştia că sunt gata, la cea mai

mică mişcare, legiuni nenumărate. Dar auzind că Murad, după încheierea căsătoriei, şi-a lăsat oştirea la vatră şi că l-au părăsit gândurile de război, socotind că a găsit clipa potrivită, ca un tigru ce stă şi se ascunde, strângându-şi trupele pe care le pregătise de demult, dă năvală şi pustieşte cu cea mai mare cruzime cu fier şi foc oraşele învecinate cu sine, Tarakly şi Burru. ca pe cei ce nu se lăsau să-i silească la ascultare, iar locuitorii, care poate că se pregăteau de vreo apărare, să fie cuprinşi de groază.

§11. Dar Murad, la primirea veştii despre această răzvrătire, strânge pe loc noi oşti şi trece din Europa în Asia. Acolo, după ce a ajuns la oraşul Bolova, îi află dinaintea sa pe fruntaşii Provinciei Siphab, depărtând cu scârbă de la sine îndrăzneaţă şi temerara faptă a Domnului lor, şi rugându-l cu faţa aşternută la pământ, ca, dându-l jos pe Isfindiarbeg, să-l aşeze Principatului, drept Satrap, pe fiul acestuia, pe care-l avea ostatic pe lângă sine. Isfindiarbeg, când aude acest lucru, de loc aşteptat, cum nu avea ce sfat să-şi mai ieie, i se înfăţişează şi el însuşi, rugător, lui Murad, îl roagă de iertare pentru fapta-i, şi nu numai că i-l dă ostatic şi pe al doilea fiu, ci şi pe singura sa fiică, o femeie de o frumuseţe fără de seamăn, i-o oferă împăratului în căsătorie; astfel îmbunat, Sultanul făgăduieşte uitarea nefaptei săvârşite.

§ 12. Pe când se întorcea din această campanie, <Murad> ocupă, în trecere, oraşul Izmir, un emporiu multvestit şi până astăzi, dar nu numai pe acela, ci şi ţinuturile din împrejurimi, Mentesze101. Aidin (p) şi Sarichan, q), iar toate câte care ascultau de poruncile lui Hamidogli, r) le supune domniei

70 sale. Punând astfel la cale Răsăritul, în anul 830, îşi abate armele împotriva Veneţienilor, / pustieşte de istov insula Dziante (s), cucereşte cu armele ((fortul}) Giogerdzinlik (t), şi, adunând de prin ţinuturile

înconjurătoare, aflate pe continent, o uriaşă pradă, se întoarce biruitor la Edme. În acelaşi an, dă poruncă să se construiască, cu cele mai mari cheltuieli, în apropiere de Ergene (este un loc mlăştinos care mărgineşte mijlocul căii dintre Constantinie şi Edme), un pod din piatră pătrată, sprijinit pe o sută şaptezeci şi două de arce, iar, în partea răsăriteană a <Adrianopol>ei, o Dziamie, o Baie, un Imaret şi un Chan.

§ 13. În anul 831, Giermianogli (pe care l-am pomenit adesea), trăgând învăţătură din pildele şi prăpădurile vecinilor, câtă vreme stătea să cumpănească la pierderea, odată şi odată abia de evitat, a ţinuturilor sale, s-a hotărât că, decât să aibă parte de ghiara leului, era bine, mai degrabă, să-i îmblânzească sufletul printr-o prietenească înlesnire. Şi astfel, vine să se închine la Strălucita Poartă şi-i înfăţişează, de bunăvoie, toate cheile cetăţilor supuse lui. La rândul său, Murad îl primeşte cu cea mai mare cinstire, îl încarcă de răsplăţi împărăteşti şi-i dă în proprietate veşnică Sandzakul Ipsala.

§ 14. După acestea, pentru a aduce de-a binelea sub puterea sa şi locurile din Grecia ce-i mai dau ascultare împăratului Constantinopolei, strânge olaltă toate ostile, atât cele din Asia, cât şi cele din Europa, şi le duce în Grecia. Cum nu-i stătea în cale nimeni care să-i facă faţă, cucereşte Selanik, Aţine ((Athena}} şi Karline, şi se întoarce cu biruitoarea-i oştire la Edme, mânând cu sine un mare număr atât de turme, cât şi de prizonieri.

§ 15. După cucerirea Greciei, în anul 832, a luat-o de soţie pe fiica lui Isfindiarbeg, logodită cu el cu patru ani mai înainte, din ea născându-se, după şase ani, acel Mehemed cel Mare, „Cuceritorul Constantinopolei şi Biciul Creştinătăţii”. /

71 § 16. În anul naşterii acestui ilustru erou, cel de al 832-lea de după fuga lui Muhammed, Caramanougly cu) se

răzvrăteşte în Asia, parcă spre a-l înăbuşi, chiar din leagăn, pe Cuceritorul unei jumătăţi a lumii. împotriva acestuia, Murad îşi poartă ostile, pe dată trecute în Asia, şi, de la primul iureş, cucereşte Conta şi Akszehri (w). Ibrahim Beg, cel din Caramania, când vede că nu-i pe potrivă şi că trupele sale sunt cu mult mai prejos decât biruitoarele oşti împărăteşti, se duce la Menta Gamze (x) din Caraman, un cleric care-i întrecea lesne pe toţi cei de pe vremea sa prin faima virtuţilor sale, <şi îl roagă să-i dobândească de la împărat iertarea nefaptei făcute. Clericul încuviinţează şi, luând asupra sa solia, fie prin sfinţenia sa cea respectată de toţi Musulmanii (sic), fie prin elocinţa, despre care se spune că le luase tuturor a primul loc, în scurtă vreme, atât de bine îi înmoaie lui Murad sufletul, încât, uitând de nedreptăţile făptuite împotriva sa, să-i deie lesne Caramaniului iertarea şi să-l primească pe acesta sub vechea-i trecere.

§ 17. Odată rânduite treburile din Asia, în anul 839, se iscă un nou vrăjmaş în Europa, Mora Kraly (z), frate, pe atunci, cu împăratul Grecesc. Dar pe acesta, pe când asedia oraşul Giogerdzinlik, aşezat la hotarele Moreei, Rumeli Beglerbeg (să), Cassim Pasza, se năpusteşte asupra lui cu o ceată de oşteni aleşi, fără ca el să se aştepte la aşa ceva, îl înfrânge din primul iureş, şi-l pune pe fugă. Cu duşmanii în parte ucişi, în parte luaţi prizonieri, biruitorul, punând mâna pe toată tabăra, se întoarce la ale sale.

§ 18. Între timp, se aprinde război cu Regele Ungariei: se încleştează lupta, cu noroc schimbător şi felurit (bb). Ungurii sunt bătuţi nu de puţine ori, Turcii şi mai adesea; la urmă, harnicul cap de oaste, Michalougly (ce) Ali Beg, strângând şi mai mare oaste, inundă, ca apele revărsate, Provinciile mai bogate ale Ungariei, îi ia în captivitate pe locuitorii care nu se aşteptau în niciun fel la această 72 năvălire, şi, adunând uriaşă pradă, cu mare /

slavă, se întoarce la Adrianopole, oraş în care Sultanul Murad, în anul 840, vine şi dă porunca să se ridice o foarte încăpătoare Dziamie (dd) cu Imaret, un edificiu vrednic de un împărat.

§ 19. Cât se petrec acestea, Ungurii, interpretând plecarea lui Alibeg drept o fugă, iarăşi dau buzna în ţinuturile de sub Turci şi le pustiesc sub fier şi foc. Spre a le pedepsi cutezanţa, Murad, cu gândul să-i pună şi mai tare frâul populaţiei duşmane, trece Dunărea lângă Vidin, pustieşte tot şi toate, pe unde se putea trece, şi încinge sub împresurare Beligradul (ce), cel mai puternic meterez al Ungariei, cu gândul şi să-i apere pe ai săi de tâlhăriile Ungurilor, şi să slăbească ţinuturile duşmane prin neîncetate năvăliri – dar Fortuna s-a arătat potrivnică încercărilor lui. Ostenit, <cum era> de tăria celor asediaţi, îl mai silesc să-şi desfacă împresurarea şi vremile de iarnă, tocmai când mai părea doar puţin până la cucerirea oraşului. Dar, câtă vreme se retrage de acolo, sileşte Sophiae şi alte oraşe din Bulgaria să se supună legilor othmane.

§ 20. Murad răbda, totuşi, cu greu faptul că fusese constrâns, împotriva tuturor aşteptărilor sale, să plece de la Beligrad, fără să fi isprăvit ceva, iar acest lucru îl punea nu atât în seama bărbăţiei vrăjmaşului, cât în cea a unor trădători din lăuntru. Valakougly îi fusese Sultanului foarte apropiat prin sânge şi prietenie (gg), şi i se pusese astfel în slujbă, încât orice îndoială asupra credinţei lui părea vrednică de ispăşire. Dar, cercetând mai cu luare aminte faptele, a ieşit la iveală că acesta nu numai că-i dezvăluise Regelui Ungariei sfaturile Othmanizilor, dar şi că se împotrivise din răsputeri să fie cucerit oraşul. Prin urmare, pentru a pedepsi o atât de neaşteptată hainie, împăratul dă poruncă să fie lipsiţi de lumina ochilor cei doi fii ai lui, pe care-i ţinea ostatici pe lângă sine; el însuşi, rânduindu-şi

oastea, purcede împotriva Serbiei, cucereşte oraşul Semendre, aşezat pe malul

73 Dunării, / ocupă ţinutul lui Zerinougli (hh), şi astfel, alungându-i Principele, adaugă împărăţiei sale toată Serbia.

§ 21. Valakougly, norocit numai despre această parte, scapă cu fuga de pedeapsa meritată pentru hainia sa şi se duce la Regele Ungariei (hh), îi dă sfaturi împotriva Turcilor şi tulbură pacea care era deja plănuită; prin aceste fapte, de parcă Fortuna ar fi conspirat împotriva oricărui adăpost de-al lui, a ajuns nu numai pricina dezastrelor care au urmat, ci chiar şi a morţii Regelui însuşi.

§ 22. În anul 844, este desăvârşit la Adrianopole sanctuarul început de Musa Czelebi, numit Eski Dziamikk). În vara următoare, pricina războiului a fost Caramanougli Ibrahim Beg, mereu un foarte aprig vrăjmaş al împărăşiei Othmane. Căci acesta, rupând legile păcii şi ale alianţei, pe care de-abia de curând le întărise cu jurământ, intră cu mână armată în provinciile din Asia, lipsite de oşteni care să le apere, şi le pustieşte jalnic. La prima veste a acestui fapt, Murad ajunge în zbor în Asia, adună oaste la Prusa, şi, ca nu cumva Statul să sufere vreo pagubă, trimite înainte ceata de oşteni aleşi pe care o luase cu sine. Aici, pe cale, le iese în faţă soţia Caramanidului, sora bună, mai vârstnică, a împăratului e, dată aceluia, mai înainte, în căsătorie, spre a strânge şi mai bine alianţa lor, le dă poruncă „să se oprească, să-şi lase gândurile vrăjmaşe”, <şi făgăduieşte că „va fi arbitra ea pacea şi va încheia războiul după placul fratelui ei”. Apoi, pleacă ea însăşi la fratele ei îi lămureşte, în alese cuvinte, nefapta soţului, <şi îl roagă, cu lacrimi, de iertare; mai spune şi că „soţul ei se va lega cu jurământ că nu va mai face nici cea mai mică mişcare împotriva împărăţiei Othmane, iar

74 oastea lui, din orişice pricină, / fie ea dreaptă, fie ea nedreaptă, nu va mai pune niciodată piciorul în provinciile supuse împărăţiei: iar ea va sta chezaşă acestor condiţii”. Lesne l-au împăcat pe împărat, oricât de mânios, şi vorba ei aleasă şi dragostea de frate. Astfel, dând şi primind chezăşie sub aceste condiţii, şi întărindu-se din nou, prin Ahd Name (mnt), vechea alianţă, Murad îşi trece ostile în Europa.

§ 23. După ce a îndeplinit atâtea trudnice fapte, după ce, peste tot, i-a redat împărăţiei pacea, după ce şi-a înfrânt duşmanii, încheindu-se, în sfârşit, pacea cu Ungurii (rai), ostenit de campanii, Murad lasă de la sine, în anul 847, însemnele domniei împărăteşti, i le încredinţează fiului său, Mohamed, iar el însuşi se retrage la Magnisa (oo), spre a-şi duce viaţa ca un particular, şi, mulţumindu-se cu slava-i din războaie, a-şi răscumpăra mântuirea.

§ 24. Auzind aceasta, Caramanougli, care, abia în anul ce se scursese, prin mijlocirea surorii lui Murad, îşi dobândise iertarea pentru faptele sale, socotind că a sosit clipa răzbunării, purcede din nou la sfaturi pentru nimicirea împărăţiei Othmane. Ca atare, dându-şi pe faţă perfidia pe care, mai înainte, o ascunsese în tainiţele sufletului, trimite, pe ascuns, o scrisoare către Regele Ungariei, cu asemenea vorbe: „Să ştii că bătrânul acela pustiitor al lumii, Murad, a abdicat de la împărăţie, şi că i-a încredinţat sceptrul fiului său, Mehemed, unui copilaş, care, datorită şi vârstei şi firii lui, nu-i mai potrivit pentru cele ale războiului, decât pentru cârmuirea în vreme de pace. Aşadar, de cugeţi cumva să-ţi afli, odată şi odată, răzbunarea pentru nedreptăţile pe care le-ai răbdat, nu vei afla vreun prilej mai bun decât acesta. Căci, dacă am năvăli, deodată, în ţinuturile othmane, eu din partea Asiei, iară tu din cea a Europei, nu-i îndoială că am fi în stare să stârpim viţa Othmană de pe tot întinsul lumii, şi să-i redăm

vechii lor fericiri pe atâţia şi atâţia Principi, greu loviţi deja de către ea şi despuiaţi de domniile lor”. /

75 § 25. Regele Ungariei, dat fiind că, puţin mai înainte – depunând jurământ, cu mâinile puse pe Evanghelie, pe nemuritorul trup al lui Hristos – făgăduise că va păstra condiţiile păcii, n-ar fi plecat lesne urechea la aceste sfaturi, dacă autoritatea lui Rum Papa (pp) nu i-ar fi atras mintea la lucruri strâmbe. Cum acesta îi dădea ghes şi-l desfăcea de jurământ, îşi strânge oastea, şi, unită cu ostile de ajutor ale czechilor (qq), Polonilor. Latinilor, Bulgarorum şi ale lui Valakougli, conspiratori întru prăpădul şi ruina împărăţiei Othmane, o duce cu mare alai şi pregătire în hotarele Muslimanilor.

§ 26. Atâtea oşti strânse de la atâtea neamuri atât de războinice îi îmbărbătau pe Creştini, nu mai puţin decât îi umpleau de groază pe Muslimani. Teama acestora creştea şi datorită tinereţii împăratului şi neştiinţei sale în ale cârmuririi Statului, din care pricină, făcând sfat, se hotărăsc cu toţii să-l cheme pe Murad să-şi reapuce domnia. Prin urmare, cu consimţământul lui Muhammed, sunt trimişi soli la Murad, care, în numele tuturor fruntaşilor împărăţiei şi al ordinelor militare, să-l roage plecat „să reia Miele părăsite ale împărăţiei şi să-i deie ajutor corăbiei zbuciumate a Statului prin sfaturile şi braţul său cel temut de vrăjmaşi”. Murad tratează cu dispreţ prima solie, şi le spune: „Aveţi şi o împărăţie şi un împărat – faceţi orice vi se va părea că este bine şi de folos! Iar mie nu-mi priviţi cu ochi răi viaţa liniştită şi tihnită, pe care mi se pare că am meritat-o pe deplin, după atâtea trude îndurate pentru voi!” Revenind solii şi a doua oară (rr), şi ţinându-se de el şi mai aprig, până la urmă încuviinţează, şi trece cât mai grabnic, peste Calliupole, în Europa.

76 § 27. Ţinând sfat, la Adrianopole, despre cele mai

însemnate treburi, cu / fiul său şi cu ceilalţi fruntaşi, ia asupra sa însărcinarea de Căpetenie ea oştirii> (chiar dacă doar cu greu, şi rugat, de mai multe ori, în zadar). Pentru a o îndeplini cât mai cu noroc, de îndată, a treia zi, îşi scoate oştirea şi o duce, în marşuri lungi, către Varna (ss), unde aflase că şi-a pus tabăra Regele Ungariei. Iar ca încetineala pedestrimilor să nu facă expediţia prea lungă, merge el însuşi înainte laolaltă cu călărimea, dar, a treia zi, fără să se aştepte cineva, ajunge la vederea taberei Ungurilor. Fără de zăbavă, se repede, pe dată, asupra duşmanilor, dar nu cu isprava pe care-o nădăjduise. Căci aripa dreaptă, lipsită de unităţile pedestre, mai prejos de o atât de mare năvală a duşmanilor, este silită să dea înapoi şi să le lase, fugind fără rânduială, celor care-i urmăreau loc mai mult decât o milă. Dar chiar şi lucrul acesta le-a adus salvarea şi Căpeteniei, şi împărăţiei. Căci Regele Ungariei, lesne mai presus decât toţi ceilalţi şi ca vârstă şi în bărbăţie, câtă vreme dorea ca victoria, pe care o şi socotea a sa, să nu rămână nedesăvârşită, în chiar mijlocul încleştării, îl provoacă pe Murad la o luptă în doi (tt). Murad, ieşit din întâmplare în calea lui, îi străpunge calul cu Dziridulluu). Ianiczarii, ajunşi acolo în clipă, îi taie capul Regelui căzut la pământ, strigând în gura mare: „Iată capul Regelui vostru!” Tot ei orânduiesc din nou şirurile împrăştiate ale călărimii şi, reluându-se astfel lupta, dintr-un iureş, sfarmă <şi împrăştie bulucurile vrăjmaşe. Se strâng iar, de câteva ori, Creştinii, dar, la urmă, cum soarele ameninţa să apună, lipsiţi de căpetenie, sunt puşi pe fugă. Pe puţini noaptea! (XX) i-a răpit primejdiilor, restul, doar că nu cu toţii, fie că sunt tăiaţi, fie că-s puşi în lanţuri. <Iar> Murad îşi aduce înapoi la Adrianopole, teafără şi nevătămată, doar puţini lipsindu-i, oştirea, încărcată de prăzile pe care le găsiseră în tabăra duşmanilor.

77 § 28. Slava dobândită prin această campanie poate că le-ar fi dat altora îndemnul să cuteze lucruri şi mai mari, <dar> pentru Murad a fost doar oglinda fragilităţii puterii omeneşti. îl văzuse pe Regele Ungariei cum, înconjurat de atâtea oşti, venerat de atâtea popoare, tocmai pe când socotea că are în mână o sigură izbânda, căzuse dintr-o lovitură, iar armata cea biruitoare fusese zdrobită: el trăgea de aici încheierea ce-ar fi putut să i se întâmple, cândva, şi lui, care avusese parte, un răstimp atât de îndelungat, de Fortuna râzătoare. Astfel, cu gând să-şi ducă la capăt hotărârile mai vechi, abdică iarăşi de la domnie şi, dându-i sceptrul fiului său, ia hotărârea să ducă la Magnisa viaţa unui om particular.

§ 29. Dar nici atunci nu l-a lăsat soarta să-i tihnească, ea, care, adesea, le iau domnia celor ce-o poftesc, <dar> îi silesc la ea pe cei ce n-o doresc. Dintr-o pricină măruntă, în anul 850, Ianiczarii, odinioară împlinitori ai mai multor izbânzi asupra duşmanilor, dar acum ai minei concetăţenilor lor, se pun pe o urâtă răzmeriţă. Se întâmplă, iată, ceea ce se cam petrece îndeobşte în înfruntările civile: sunt jefuite casele concetăţenilor, la fel de bine ca şi cele ale străinilor; oricine le ieşea în cale, fără nicio deosebire de vârstă, de rang, sau de sex, *fie* că-i despuiat de veşminte, *fie* că-i ucis, nu altfel, decât dacă <acei> care trebuiau să *fie* apărătorii concetăţenilor ar *fi* conspirat întru prăpădul lor. De-abia dacă i se putea găsi rebeliunii vreun alt izvor, decât fie tinereţea împăratului, fie prea marea sa milostivire, întemeindu-se pe care, neghiobii socoteau că nu era nimic ce să nu le fie îngăduit. Prin urmare, mai-marii împărăţiei, făcând sfat între ei, trimit soli la Murad <şi îl roagă „să ia din nou asupra sa cârma împărăţiei; fiul lui e tânăr, neavând atâta autoritate, încât să fie în stare să potolească talazurile stârnite. Să aibă, deci, milă de Statul Othman şi să nu rabde ca

împărăţia, atât de bine statornicită şi sporită de el, să se prăbuşească şi, ca o corabie lipsită de stăpân, să se

78 zdrobească de stânci, iar atât de trudnic / dobânditele averi ale cetăţenilor să fie smulse şi împrăştiate de mâinile lacome ale Ianiczarilor; că ei îşi pun atâta încredere în prudenţa şi în ştiuta lui îndemânare în cârmuirea treburilor, încât nădăjduiesc nu numai că împărăţia îşi va afla din nou liniştea, ci va ajunge cu mult mai strălucită, sub auspiciile lui”. Murad, tulburat de făţişa primejdie, ia din nou asupra sa, la Adrianopole, împărăţia (zz), şi-l trimite pe fiul său în surghiun la Magnisa.

§ 30. Primind din nou sceptrul, Murad împacă lesne înfruntările civile şi, în anul următor, îşi întoarce armele împotriva răsculatului Castriota Iskenderbeg (a), dar, cum nimeni nu i s-a pus în cale, nu numai că-l alungă pe acesta din domnie şi pustieşte sub fier şi foc toată Grecia şi Amaud (B>, ci cucereşte cu mână armată, în Moreea, Balibadri şi Akczehisar (C). Pe lângă aceasta, dat fiind că Iskenderbeg părăsise fără de pricină şi crezul muhammedan şi credinţa pusă în el, preschimbă în Dziami cu Mezezid bisericile din toată Amaud, şi dă edict ca tot neamul Epiroţilore fie să se taie împrejur, după ritul său, fie să-şi ispăşească prin moarte hainia; astfel s-a şi făcut ca, în scurt timp, întreaga Amaud să se convertească la crezul muhammedan.

§ 31. Câtă vreme se petreceau acestea în Grecia, se aprinde un nou război la hotarele cu Ungaria. Anume, cu gând să se răzbune pentru sângele predecesorului său, Regele Ungarieie, unind cu sine şi puterile celorlalţi Principi, cărora li se adăuga şi Principele Valahiei, care, de curând, se desfăcuse de împărat, intră în hotarele puterii Othmane. Murad, care era prins mai mult cu orânduirea, decât cu cucerirea Greciei, primind de veste despre aceasta purcede, mai iute ca gândul, către Sophia, şi-apoi,

rânduindu-şi trapele vechi şi strângând altele noi din Rumelia, îi iese, fără preget, duşmanului

79 în cale. Dar, mai înainte ca ostile să ajungă la vedere, / câţiva Beigler Muslimani, cărora Murad le dăduse poruncă să-i vină în ajutor, cum îşi vedeau de cale către tabăra lui, dau, pe drum, peste

Valahi, care îşi aveau tabăra lor aparte de restul oştirii, se reped asupra lor, şi, lesne de tot, îi pun pe fugă. Socotind aceasta drept o prevestire de izbânda, Murad îşi duce ostile, mai departe, spre Cossova (F>, o câmpie aproape de Nigrimonte, vestită mai ales pentru că acolo şi-a primit Chodavendikiar, după izbânda repurtată asupra lui Lazougli, cununa pentru Sehadet ((martiriu}}. Numai ce ajunsese acolo, şi le şi dă, pe dată, alor săi porunca să se năpustească asupra vrăjmaşului, dar nu cu isprava aşteptată, dat fiind că trupelor duşmane, cu tot trupul îmbrăcat în fier, nu le păsa de loviturile de sabie. Văzând aceasta, împăratul îşi trage ostile îndărăt şi porunceşte ca, lăsând armele uşoare, să bată către capetele duşmanilor cu buzdugane <grele> de război şi cu securi cu coadă <lungă>. împresuraţi de pretutindeni şi închişi acolo, Creştinii, când văd că nu pot face faţă, în luptă deschisă, iureşului oştenilor Muslimani, se înconjoară cu care legate între ele cu lanţuri şi, dând înapoi dintre ei în pas încet, se bat cu cea mai mare tărie, sub schimbător noroc, până la apusul de soare. La urmă, Regele, când îi vede pe ai săi înspăimântaţi şi împrăştiaţi, strângând în juru-i călăreţii pe care-i ştia cei mai zdraveni, îi îndeamnă pe ceilalţi printr-o scurtă cuvântare „să pornească din nou la luptă” <şi făgăduieşte că „el, cu ai săi, are să dea năvală din spate asupra duşmanilor şi, în acest chip, are să dobândească o victorie lesnicioasă. Şi astfel, el se strecoară din linia de bătaie, dar, îngrijat nu atât pentru a-i săi, cât pentru propria sa scăpare, umblă nu după duşmani, ci după fugă.

Oştenii, aflând despre plecarea Regelui, când se văd părăsiţi de căpetenia lor, îşi pierd nădejdea despre izbânda, dau dosul, lăsându-şi tabăra, şi se pun deschis pe fugă. Turcii îi urmăresc fără 80 preget, pe mulţi îi ucid, pe un mai puţini îi şi prind. Au căzut în acea luptă, / în afară de Rege, toate căpeteniile din Alamannia, czeclua şi din Polonia, au fost prinşi ca la două mii de ostaşi.

§ 32. Dobândind această izbânda, <Murad> se întoarce cu mare slavă la Adrianopole, iar acolo, în acelaşi an, i-o dă de soţie fiului său, Mehemed, pe fiica Principelui Elbistanului (G), Suleimanbeg. Apoi, în anul 855, în a şaptea zi a lunii Muharrem, zi de Miercuri, după ce s-a înfruntat câtăva vreme cu o boală uşoară, el moare şi le schimbă pe cele trecătoate pentru cele veşnice.

§33. Trăit-a Sultan Murad ani 49, domnit-a 30, 6 luni <şi 8 zile. A fost un Principe drept, tare, cu suflet neînfrânt, răbdător la trudă, învăţat, milostiv, cucernic închinător al lui Dumnezeu, arătând grijă şi iubire pentru cei săraci, pentru cei cu dragoste de caile şi pentru toţi cei deosebiţi prin vreo artă şi ştiinţă, bun împărat şi nu mai prejos drept Căpetenie a oştirii. Izbânzi mai multe decât el n-a dobândit nimeni, nimeni mai vestite. Numai Beligradul l-a silit să dea înapoi de la asediul ce-l începuse. Sub domnia lui oştenii i-au fost mereu biruitori, cetăţenii înstăriţi şi feriţi de nedreptăţi. De ocupa vreun ţinut, prima grijă îi era să se întemeieze Dziami, Medrese şi Chan. În fiece an, trimitea în dar două mii cinci sute de filiuri către Ewladi resulullah (H), o mie de clerici din Mekke, Medinia şi KudszerifJ) închinaţi cultului divin. A avut cinci fii: pe Mehemed, pe Alaiddin, pe Hasan, pe Orchan şi pe A [e] hmed. Dintre aceştia, niciunul nu i-a urmat la împărăţie, în afară de Mehemed – toţi ceilalţi au murit de boală, cât el mai trăia încă. Hasan şi cu Orchan au fost înmormântaţi la Adrianopole, Ahmed şi-a aflat moartea şi mormântul la

Amasia (al cărei Domn era). Alaiddin, care-i urmase lui Ahmed în Sangiacatul (sic) Amasiei, a murit chiar acolo, dar a fost încredinţat ţărânei la Prusia.

CAPITOLUL I.

<I... Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli. 2. Asediază Constantinopolea, dar, făcând pace, se retrage. 3. Închide Pontul cu o cetăţuie. 4. Asediază Constantinopolea a doua oară şi o cucereşte. 5. Oraşul este luat cu forţa dinspre partea mării. 6. Acolo cade însuşi Cezarul. 7. <Mehemed ia cealaltă parte a Oraşului prin predare. 8. Mehemed îi lămureşte condiţiile. 9. <Alaiul făcut până la sunta Sophia. >10. Este descoperit mormânntul lui Ejubensari. 11. Succesele de mai apoi ale lui Mehemed. 12. Asediază zadarnic Beligradul. 13. Supune Moreea. 14. Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de oraşe. 15. îl alungă pe Kyzul Ahmed din domnie. 16. Ia Mitilin şi îi înfrânge pe Valahi. 17. îi domoleşte pe Grecii care se răzvrătiseră. 18. Durează la Constantinopole o uriaşă Dziamie. 19. Supune Bosnia. 20. îl învinge pe fiul lui Caramanogli şi-l pune în loc pe fratele lui. 21. Ia câteva oraşe ale Albaniei. 22. îl pune Rege al Caramaniei înfrânte pe Mustafafiul. 23. Cucereşte Egriboz. 24. Kyzyl Arslanbeg îşi încredinţează ţinutul lui Mehemed. 25. îl învinge şi îl prinde pe Mustafa, căpetenia lui Uzunhasan. 26. Apoi Mehemed îl zdrobeşte pe însuşi Uzunhasan. 27. Şi îi smulge câteva cetăţi. 28. Ocupă Kiefe şi Crymeea. 29. Turcii sunt înfrânţi de Moldoveni. 30. Moldova e pustiită de Turci. 31. Campaniile din Asia ale lui Mehemed. 32. îi învinge pe Veneţi, devastează Apulia. 33. E respins de la Rodos. 34. Moare la Maltepe. 35. Viaţa şi moravurile sale.

((<§ *1. Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli.*})

§ 1. Ajungem acum la Sultanul Mehemed Fatih (a), decât care mai strălucit, cori> mai plin de noroc, n-a mai

văzut pe nimeni împărăţia Othmană, ca să nu spun „globul pământesc”. El a izbutit ceea ce mai mulţi au dorit să încerce, puţini au <şi cutezat, să ocupe oraşul Constantinopolei, întărit şi prin fire şi prin lucrări, deschis la două mări, apărat de o oaste mai mare decât avea el însuşi, şi, răsturnând din rădăcini un atât de vechi Imperiu, să o aşeze drept Scaun al împărăţiei sale. Dar va merita osteneala să-i istorisim mai amănunţit lucrările. Murind, cum am spus, Murad al II-lea, el este încununat, pentru a doua oarăe, cu coroana împărătească, în anul Hegirei 855, în cea de a douăzecea zi a lunii Muharrem, pe când avea, acum, vârsta de douăzeci de ani. În aceeaşi vară, îşi scoate ostile împotriva lui Caramanougly, care, în orice moment socotea a-i fi potrivit, obişnuia să urzească noi răsturnări şi să molipsească şi ţinuturile învecinate. Caramanidul, când aude că împăratul soseşte cu oastea, văzând că puterile nu-i sunt pe potrivă, recurge la tertipurile sale îndătinate <şi îl roagă să-i îngăduie pacea, cu orice condiţii voieşte”. împăratul cunoştea, el, bine viclenia acelui ins, dar, fiindcă nu voia să fie împiedicat de la încercări mai cutezătoare de un duşman atât de mărunt, se preface că-i cu suflet împăcat şi-i hărăzeşte pacea dorită.

<§ *2. Asediază Constantinopolea, dar, făcând pace, se retrage*.

§ 2. În anul următor, orânduieşte şi mai mare pregătire de război, dă poruncă să se facă tunuri de război, şi, strângând oaste din toate provinciile, cu gândul să asedieze Constantinopolea, purcede 82 de la Adrianopole. Îngrozit de o asemenea primejdie, Cezarul trimite soli la / împărat <şi îl roagă plecat de pace, gata să se închine oricăror condiţii i-ar fi poruncit. Dimpotrivă, Mehemed le spune solilor: „că este îndurerat pentru împărat: aşa că şi-ar ţine drept un păcat să-i tăgăduiască pacea cuiva care i se roagă. Dar, spre a nu auzi de la ai săi vorbe rele, pentru

că a făcut atâtea cheltuieli, fără vreun rod, pentru Statul Othman şi a ridicat sub arme aproape întreaga Asie, îl roagă pe Caisar (sic) să-i ofere, cu drept de moştenire, pe ţărmul european al Bogaz (al „Mării de la Bosfor”), un oarece loc, care <putea, nici să nu depăşească mărimea unei piei de vită (c). Dacă avea să se învoiască, pe dată avea să-şi tragă trupele şi să scoată oraşul de sub împresurare”. Grecii îşi dau pe dată consimţământul, socotind că-i un câştig să răscumpere o atât de mare primejdie doar cu preţul unui rău atât de mic. Şi astfel, dând de amândouă părţile şi întărind condiţiile păcii, <Mehemed> îşi lasă ostile să plece înspre Adrianopole.

<§ *3. Închide Pontul cu o cetăţuie*.

§ 3. Mehemed, desfăcând împresurarea, le arată solilor împăratului Grecesc, pe ţărmul povârnit al Bosforului, un loc plin de hârtoape, dl şi de râpe căscate prin toate părţile, şi le cere să i-l atribuie. După consimţământul lor, dă poruncă să se taie în cureluşe foarte subţiri o piele de vită, lucrul împlinindu-l, la semnul împăratului, cel mai priceput pielar de pe acele vremuri, şi dobândeşte locul încercuit cu ele, de cam 500 de paşi, fără ca Grecii să cuteze să scoată vreo vorbă de împotrivire. Fără zăbavă, întemeiază pe dată acolo o cetăţuie foarte bine întărită, prevăzută cu ziduri foarte groase şi cu cinci ziduri foarte înalte, astfel încât să imite literele numelui lui Muhammed (el, iar, desăvârşind-o, mai clădeşte încă una, rivală cu aceasta<f), faţă în faţă, pe ţărmul asiatic. Apoi înzestrează aceste cetăţui cu tunuri din cele mai mari şi cu restul celor de trebuinţă la război, Prefecţii primind poruncă să nu le îngăduie să mai treacă micilor corăbii care obişnuiau să aducă, zilnic, de ale gurii din Pont la Constantinopole. Rânduind acestea, el însuşi se întoarce la Adrianopole, 83 arătând a pace, / iar acolo, în cea de a treia zi după ce intrase, aşază temeliile acelui mare Palat

care se mai numeşte şi astăzi Dzihan Numa (g).

<§ *4. Asediază Constantinopoka a doua oară şi o cucereşte*.

§ 4. Până la urmă, în cel de al treilea an al domniei, iar, după fuga lui Muhammed, al 857-lea, dă pe faţă planurile pe care le ascunsese, până atunci, în fundul sufletului. Căci, strângând cât de multe oşti putea din atât de marea-i împărăţie şi pregătind mijloace de război mai mari decât se poate spune, purcede către Constantinopole şi o încinge sub cea mai strânsă împresurare. În această expediţie, pe lângă alte maşinării nemaivăzute şi nemaiauzite, până atuncea, pe lume, cea mai mare uluire a provocat-o aceea, cu care, dinspre Miazănoapte, peste dealuri şi locuri povârnite, în portul din lăuntru au fost trecute câteva navee, care i-au adus Oraşului prăpădul de pe urmă. Dat fiind că, fără îndoială, zadarnic s-ar fi trudit armata de uscat, care, cu toate că bătea cu cea mai mare tărie în Edeme Capu' (l) şi în Egri Capu', nu era, totuşi, în stare să isprăvească ceva, cum Grecii, deznădejdea prefăcându-li-se în bărbăţie, îşi apărau cu tărie Oraşul şi Larii, dacă trupele de pe mare, care intraseră din acea parte în portul Phenare, n-ar fi luat cea mai mare parte a Oraşului şi n-ar fi silit restul să i se predea lui Mehemed. Acestea s-au petrecut în cea de a 51 – a zi a asediului, un rol, ca el să nu fie cucerit mai iute, jucând fie neglijenţa, fie perfidia Viziruluiol – cum se spunea despre el că fusese mituit de către Creştini. Dar ne va face plăcere ca, după scriitorii turci, să povestim istoria cuceririi Oraşului.

<§ *5. Oraşul este luat cu forţa dinspre partea mării*.

§ 5. Creştinii, după un asediu de 50 de zile, osteniţi de truda neîncetată, sleiţi de statul în străjile de veghe, când văd că le-au mai rămas, oricât de harnici, numai puţini apărători, că, în mai multe locuri, maşinăriile şi minele le-au dărâmat zidurile, că meterezele şi temeliile

întăriturilor le sunt răvăşite, şi că, astfel, Oraşul însuşi este închis şi pe uscat şi pe mare, şi că-i lipsit de orice

84 ajutor, / cântărind mai cu grijă totul, apreciază că nu mai are cum şi găsită nicio altă scăpare, decât în predarea oraşului – convinşi fiind că, în această privinţă, avea să le fie de cel mai mare folos mijlocirea Vizirului, pe care-l ştiau mituit de ei. Încuviinţează acest sfat şi însuşi „Caisarul”, şi trimite soli la Mehemed, spre a-i înfăţişa condiţiile sub care voia să predea Oraşul. Cum solii ies din oraş ţinând în mâini năframe albe, în semn de pace, împăratul îi primeşte cu blândeţe şi cu chip luminat <şi le făgăduieşte cetăţenilor Constantinopolei vieţile şi a averile nevătămate şi libertatea de a pleca laolaltă cu ai şi cu ale lor oriîncotro voiau. Ei făgăduiesc predarea Oraşului sub aceste condiţii, şi, dând şi primind încredinţare, sunt lăsaţi să intre în Oraş, spre a-i înfăţişa Cezarului lor cele stabilite. Dar, înainte să ajungă la zidurile oraşului, Sultan Mehemed dă poruncă să fie întorşi din cale, pentru că avea unele lucruri pe care voia să le sfătuiască împreună cu ei. Cei trimişi să îndeplinească acestea iau cu Miele lăsate în voie urma solilor, care o luaseră destul de mult înainte. Goana atât de grăbită a cetei turceşti i-a făcut să creadă pe cei care păzeau turnurile şi meterezele că Mehemed era pe cale să încerce cucerirea Oraşului cu înşelăciune şi videşug, câtă vreme solii aveau să fie lăsaţi să intre prin porţi. Astfel, dau drumul puştilor să tragă asupra Turcilor ajunşi neprevăzător de aproape şi, cât puteau ei mai bine, îi opresc să vină mai către ei. Turcii, cum, dincolo de orice aşteptare, îi văd pe câţiva dintre ai lor greu răniţi, dau semnalul de retragere şi, ajungând la Sultan, îi povestesc ce au păţit. Mehemed presupune, de aici, că Grecilor le păruse rău pentru înţelegerile făcute şi că i-a vătămat cu videşug pe ai săi, care se apropiau. Aşa că, aprins de furioasă mânie, le porunceşte alor săi să fie gata şi să

doboare, prin bărbăţia lor, rămăşiţele vrăjmaşilor

85 celor plini de şiretlicuri. La fel, Cezarul, / aflând de la pândari că oştirea turcească încearcă să cucerească cu videşug Oraşul şi că vine deja spre ziduri, le dă alor săi poruncă să ia armele mai aproape şi să înfrunte primejdia de pe urmă cu cele de pe urmă puteri. Grecii, însufleţiţi de primejdia ce sta să vină şi văzând că toată scăparea nu le mai stă decât în deznădejde, îşi încorda tăria toată a iscusinţei şi a puterilor spre a apăra Oraşul. Şi astfel, printr-o întâmplare auxopet Tcp <venită de la sine>, înfierbântându-se inimile şi de o parte şi de alta – unii luptând pentru cele sfinte, viaţa şi libertatea lor, ceilalţi pentru izbânda şi puterea asupra oraşului – se stârneşte o încleştare foarte cruntă şi ascuţită. Se dă lupta vreme de trei ceasuri, şi atât de aprig, încât şi Turcilor, şi Grecilor li se părea că nici nu mai trăiesc şi nu se mai bat în trupurile lor, ci într-unele străine. Dar, pe când Grecii se bat cu tărie dinspre uscat, cei care apărau oraşul dinspre port, azvârliţi jos de pe metereze de mulţimea de arme aruncate <în ei>, le deschid bulucurilor turceşti largă cale de intrare în Oraş.

<§ *6. Acolo cade însuşi Cezarul*.

§ 6. În lupta aceea cade şi însuşi Cezarul, pe când îşi îndeplineşte cu silinţă ba sarcina de căpetenie, ba pe aceea de oştean, şi-şi îmbărbătează, prin prezenţa sa, oştenii, în mijlocul celor mai mari primejdii – iar prin această cădere este doborâtă întreaga slavă a împărăţiei Greceşti. Trupul lui, cu capul tăiat, a fost găsit deasupra leşului uni stegar. De aici, şi locul acesta a dobândit, până în ziua de astăzi, numele de Sandzakdar Jokussiera).

<§ 7. *Mehemed ia cealaltă parte a Oraşului prin predare*.

§ 7. După ce-au simţit acestea, cei care respingeau cu tărie, din cealaltă parte, iureşurile oştirii turceşti, văzând

ca Latinii i-au părăsit, se hotărăsc că ultima nădejde de salvare trebuie căutată în predarea cugetată mai înainte. Prin urmare, punând pe ziduri semnul păcii, strigă în gura mare de

86 pe metereze: „De ce rupeţi, lăsând frica de Dumnezeu, jurământul / şi sfinţitele legăminte ale păcii, fără de pricină, ori vreo vină de-a noastră? Au fost dejafăcute şi s-a dat poruncă de către amândoi împăraţii să fie consfinţite înţelegerile de predare a Oraşului. Aşa că lăsaţi lupta şi nu-i mai asaltaţi cu suflet de vrăjmaşi pe aceia care au făgăduit că vă vor fi supuşi!” Auzind aceste strigăte ale celor împresuraţi, Mehemed, poate că neştiind ce se petrecuse la porţi, dă poruncă să se înceteze lupta şi făgăduieşte să păstreze condiţiile încheiate mai înainte, şi ia astfel, prin predare, şi cealaltă parte a Oraşului împărătesc.

<§ *8. Mehemed îi lămureşte condiţiile*.

§ 8. A doua zi, Mehmed intră prin poarta Topkapu şi le aduce Grecilor, îngrijoraţi pentru salvarea celor sfinte şi a vieţii lor, următoarea sentinţă: „Vă făgăduisem în înţelegerile de mai înainte asupra predării oraşului că, dacă aţi vrea să rămâneţi aici, am să vă las toate bisericile şi mănăstirile neatinse şi că n-am să aduc niciun fel de pagubă celor sfinte ale voastre. Dar, cum o jumătate din oraş am luat-o cu mână armată, jumătate prin predare, socot că-i drept şi poruncesc ca acele lăcaşuri sfinte care se află aşezate în partea Oraşului pe care am cucerit-o cu forţa să fie prefăcute în Dziamii, iar celelalte să le fie lăsate Creştinilor neatinse. Astfel, din piaţa Aksarai (II) şi până la Sfânta Sofia, toate lăcaşurile sfinte au fost prefăcute în Dziamii, dar, de la sanctuarul Sulu Monastyr şi până la Edme Capu’, toate au rămas în seama Grecilor.

<§ *9. Alaiul făcut până la Sfânta Sophia*.

§ 9. Apoi, adunând în piaţa Aksarai şi ostile de mare

şi cele de uscat, el purcede în alai triumfal până la Sfânta Sofia, iar acolo porunceşte să se cânte Ezan (n) şi să se facă Namaz. După rugăciuni, merge la Palatul împărătesc, al cărui prag călcându-l, se spune că, fiind el un poet iute şi ascuţit la minte, ar fi recitat, în limba persană, următorul distih:

„Pierde dări mikiuned ber kysr Caisar ankebut – Bumi neubet mizened ber kiumbeti Efrasijab”. (q) /

87 Cucerirea aceasta a Constantinopolei (r) s-a petrecut în anul 857 de după Muhammed, în cea de a douăzecea zi a lunii Dzemaziul evvel.

<§ *10. Este descoperit mormântul lui Ejubensari*.

§ 10. Oraşul fiind astfel orânduit, în cea de a treia zi de după cucerire, vin şi-i spun Sultanului că una dintre cele mai tari căpetenii de război ale Muslimanilor, Ebu Eiub Ensari (s), care fusese în fruntea oştilor sub Cahan Arabul, ar fi prezis cândva că el însuşi va fi încununat prin martiriu sub Constantinii: „dar că un împărat al Muslimanilor, care avea să cucerească Oraşul, îi va afla acolo mormântul printr-o dezvăluire divină. Doritor să împlinească prorocirea, Sultanul îl roagă pe Szeich Akszems-Iddin, despre care se credea că-l însoţeşte peste tot pe împărat dintr-un fel de poruncă dumnezeiască, „să dobândească de pe lângă Dumnezeu, prin rugile sale, să-i fie dezvăluit mormântul lui Eiub Ensari, cel răposat odinioară, ca să nu piară o asemenea mărturie în favoarea Dumnezeirii după Legea muslimană”. Şeicul, aflând locul printr-o vedenie, îl aduce pe Sultan în mahalaua care, după numele acelei căpetenii, se numeşte astăzi Eiub, <şi porunceşte să se sape într-un anume loc: făcându-se aceasta, este găsită o piatră uriaşă cu următoarea inscripţie:

„Heza Cabri Sahibi Resul-allah, Abi Eiubi Chaledin zidul-Ensari”.

Ceea ce s-ar putea tălmăci astfel în latineşte: „În acest loc”, ori „Acesta este mormântul lui Eiub, al prietenului”, sau „sfetnicului”, sau „bine ştiutorului tainelor Apostolului lui Dumnezeu Celui de-a pururi (<adică> „veşnic”) şi fără de moarte – al cărui ajutor fie să sporească şi să fie de folos!”

Mehemed, aflându-l, îi aduce lui Dumnezeu cuvenita mulţumire şi porunceşte să se ridice deasupra movilei o Turbe10, o Dziamie şi o Şcoală.

<§ II. *Succesele de mai apoi ale lui Mehemed*.

§ 11. Cam pe aceeaşi vreme, ca şi cum prăbuşirea unui stejar încărcat de ani ar fi dus la căderea tuturor arborilor învecinaţi, toate oraşele dimprejur, iar, printre ele, mai cu seamă Syllivri cu) şi Burgaz, îi oferă împăratului cheile lor, preferând să aibă parte, mai degrabă, de un Domn milostiv.

88 / decât de unul învingător. În anul următor, împăratul dă poruncă să se clădească, în mijlocul Constantinopolei, un Palat uriaş, numit astăzi Eski Sarai x). În anul 860, el porneşte cu mare oştire împotriva Regelui Ungariei (y), îi înfrânge pe Creştini şi îi pune pe fugă. În lupta aceea, însuşi Regele se spune că a fost rănit şi că s-a stins cu puţin după aceea, de pe urma acelei răni.

<§ *12. Asediază zadarnic Beligradul*.

§ 12. Dobândind victoria, <Murad>, spre a-şi putea ţine mai bine în frâu duşmanii, asediază Beligradul, cea mai puternică întăritură a Ungariei. Dar el suferă acolo aceeaşi soartă, ca şi Tatăl său. Căci, lungindu-se asediul mai mult decât socotise el, cum dau peste ei năpastele iernii, după ce-i pierduse pe mulţi dintre ai săi, este silit să desfacă împresurarea, fără ca să fi isprăvit ceva. În acelaşi an, el îi taie împrejur pe fiii săi, Baiezid şi Murad, iar, cu acel prilej, celebrează sărbătoriri date cu cea mai mare cheltuială.

<§ *13. Supune Moreea.*

§ 13. În anul 861, el supune cu armele restul oraşelor din Moreea, iar, în vara următoare, pe când Grecii voiau să redobândească ce pierduseră şi să repare Altymil, se repede pe neaşteptate asupra lor, îi învinge şi-i zdrobeşte, dărâmă zidul, şi, ca să nu mai încerce, mai apoi, şi alte răsturnări, aşază străji tari în Akkierne şi în Beldez, iar insula Kiorfes (z) o pustieşte sub fier şi foc.

<§ *14. Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de oraşe.*

§ 14. În anul 863, cucereşte cu mână armată Semendre. pe care Creştinii o ocupaseră în anii ce trecuseră. Ca să spun totul mai pe scurt, după cucerirea Constantinopolei, în puterea Othmanizilor ajung, în răstimp de doi ani, mai mult de 60 de oraşe (să), atât prin forţă, cât şi privi în încheierea de înţelegeri.

<§ *15.* Îl *alungă pe Kyzul Ahmed din domnie.*

§ 15. În anul 864. ocupă, în Asia, tot Regatul lui Kyzul Ahmedilbb", având drept călăuză a oştii pe trădătorul fratelui său, pe Ismail Beg. Ahmed, lăsat fără de ţară, se retrage la Uzun

89 Hasanice), / dar nu numai că nu-şi află colo căutatul sfârşit al năpastelor sale, ci a mai şi ajuns pricina pentru care ocrotitorul său a suferit multă pagubă. Căci Mehemed, auzind că duşmanul său a fost primit sub ocrotire şi credinţă de către Uzun Hassan, trece în Asia cu foarte mari oşti, ((unde, după ce-a înfrânt ostile lui Uzun Hassan, ocupă prin predare Synope, un oraş la mare, la Pontul Euxin. De aici, purtându-şi ostile biruitoare înspre Tyrapez, primeşte, pe drum, Coiunlu Hisar, dată lui de Husein Beg, care o luase de soţie pe fiica Regelui din Tyrapez. Apoi, cuprinzând el Tyrapezul sub o împresurare tot atât de strânsă, cât de îndelungată, Regele lui, David, fiind convins de Sare Chano, de soacra lui, i se încredinţează lui Muhammed pe sine, oraşul şi toată

domnia sa; Sultanul, primindu-l cu cinstire, îl trimite, cu toată familia lui, în surghiun la Constantinopole.}} Iar, trimiţând înainte, sub porunca lui Ismael Beg, o ceată de oşteni aleşi, intră în Giurdziitan (dd), pustieşte tot şi toate, şi, lăsând strajă în anume cetăţui, cum duşmanii nu voiau să i se pună în faţă da luptă>, se întoarce biruitor la Constantinopole.

<§ *16. Ia Miâilin şi îi înfrânge pe Valahi.*

§ 16. După cucerirea Oraşului împărătesc, niciunul din ţinuturile dimprejur, care îi fuseseră supuse împărăţiei Greceşti, nu-şi mai tăgăduiau supunerea, ci doar insulelor, dat fiind că se socoteau destul de păzite prin fire împotriva puterii Othmanizilor, li se părea că îşi vor mai putea apăra libertatea. Prin urmare, spre a le înfrânge îndărătnicia, în anul 865, împăratul pregăteşte o foarte mare flotă, iar, la cea dintâi încercare a norocului, se repede asupra Mitilinei, şi, cu toate că se apăra cu hărnicie, o, ia prin bărbăţia oştenilor săi, şi o adaugă împărăţiei sale. Aceeaşi soartă le-ar fi aşteptat şi pe celelalte insule din Arhipelag, dacă, în acelaşi timp, Cazyklu8 Voda (ce), Principele Valahiei, n-ar fi încercat să scuture jugul pus pe grumazul său şi n-ar fi tăgăduit tributul pe care obişnuia să-l deie în fiece an. Socotind că trebuie căutat leac pentru primejdia mai apropiată, Mehemed îşi abată pe dată armele împotriva Valahiei, şi, înfrângându-l şi punându-l pe fugă pe Principele răzvrătit, îl aşază drept Principe al Provinciei pe fratele lui mai mic.

<§ *17. Îi domoleşte pe Grecii care se răzvrătiseră.*

§ 17. În anul 867, împăratul dă poruncă să se întemeieze, între zidurile Oraşului, către Miazăzi, Catyrga Limanie, sau „Portul Galerelor”, ca expediţiilor de pe mare să nu le lipsească un 90 arsenal, precum şi oricărui fel de nave un adăpost sigur împotriva / năpastelor aduse de Fortuna. Pe când era ocupat cu această lucrare, Grecii,

uniţi cu Veneţienii, se scoală cu răzvrătire an Moreea: ei ocupă Giugerdzinlyk, Sada, Giuzeldze, Hisar, Duradz – ” şi Ezornik şi încearcă să-i alunge pe Turci din tot Peloponnesul. Primind de ştire despre acest fapt, Mehemed îl trimite pe dată pe Mehemed Pasza, cu bună oaste, spre a-i pedepsi pe aceşti răzvrătiţi. Dar aceştia, neaşteptând sosirea lui, îşi părăsesc tabăra, şi astfel îi oferă lui Mehemed un minunat prilej şi pentru recâştigarea oraşelor pierdute, şi pentru supunerea ţinutului Kodze Hersek (hh).

<§ *18. Durează la Constantinopole o uriaşă Dziamie*.

§ 18. Având a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru atât de marile izbânzi pe care le dobândise şi pentru a le lăsa urmaşilor dovada pietăţii sale, el porunceşte, în acelaşi an, în luna Dzemaziul achyr, să fie dărâmat lăcaşul Sfinţilor Apostoli, iar, în locul lui, să se clădească o uriaşă Dziamie, pe care, purtătoare a numelui său, ((Muhammedie) }, o împodobeşte cu opt şcoli şi cu tot atâtea hanuri. Lucrarea a fost gata în luna Redzeb a anului 866 – ea abia mai aflându-şi egal printre minunile lumii din vechime.

<§ *19. Supune Bosnia*.

§ 19. În anul 868, strângând cât putea mai multă oştire, el purcede către Apus, spre a supune acele provincii, care, prin acele părţi, nu se supuneau împărăţiei sale. Iar reuşita nu s-a arătat mai prejos decât planul său. Căci, după înfrângerea şi uciderea Principelui Bosniei, fiindu-i zdrobite şi împrăştiate ostile, punând mâna pe toată Bosnia, aşază străji tari în cetăţui, şi, câtă vreme face cale întoarsă din campanie, întăreşte hotarele dintre Bosnia şi Albania, ridicând cetăţui foarte întărite în cheile munţilor.

<§ *20.11 învinge pe fiul lui Caramanogli şi-l pune în loc pe fratele lui*.

§ 20. În anul următor, Caramanougli Ibrahim Beg,

neîncetatul şi aprigul vrăjmaş al stirpei

91 Aliothmanice, s-a dus dintre cei vii, lăsând în urma-i şase fii. Unul dintre ei, / Ishak Beg, alungându-şi fraţii cu forţa şi prin videşug, ocupă, singur, domeniile tatălui său; nerăbdându-l, fraţii se refugiază la Mehemed, îl roagă „să dea uitării nedreptăţile făcute de tatăl lor şi să aibă milă de Principii cei asupriţi de tirania cea nedreaptă a fratelui şi alungaţi din scaunele lor <şi să-l declare Principe pe altul pe care-l va dori el: căci ei se încredinţează arbitrajului lui atât pe sine, cât şi norocul lor”. Mehemed încuviinţează lesne, îl proclamă (cu consimţământul celorlalţi) drept „Principe al Caramaniei” pe unul dintre fraţi, pe Ahmed Beg, şi, înzestrându-l cu destul de mare oaste, îl lasă să se ducă să ocupe pământurile părinteşti. Pe ceilalţi fraţi îi reţine pe lângă sine, îi împodobeşte cu cele mai mari onoruri şi porunceşte să li se deie de la vistierie, în fiece an, foarte mari sume. Între timp, Ahmed Beg, purcede în Caramania cu noua lui oştire, îl învinge în luptă deschisă pe fratele său Ishakbeg, şi-l sileşte să se refugieze la Uzun Hasan. Ocupând astfel Regatul Caramaniei şi potolind neînţelegerile din lăuntru, trimite îndărăt la Mehemed, cu cea mai mare cinstire, şi încărcate de cele mai mari daruri, ostile împărăteşti.

<§ *21*. *Ia câteva oraşe ale Albaniei*.

§21. În anul 870, Albania a oferit prilejul unor noi campanii de război. Tatăl său, Murad, îl învinsese şi îl pusese pe fugă, mai înainte, pe Principele răzvrătit al acelui ţinut, pe Iskenderbeg, şi pusese mâna pe mai multe fortăreţe. Dar cum moartea îl împiedicase pe Murad să le ocupe pe toate, iar Mehemed de alte campanii, străjile de cetate ale răzvrătiţilor năpăstuiseră cu dese atacuri prădalnice ţinuturile învecinate. Nerăbdând aceste ocări, Sultanul, strângând nouă oaste, dă năvală în ţinutul Arnaud, din toate adăposturile răsculaţilor pe o parte le

cucereşte, iar o parte le distruge, şi, ca, mai apoi, să le fie luat orice prilej unor astfel de tulburări, chiar la intrarea în Provincie, dă poruncă să se ridice o nouă şi foarte tare cetate.

<§ *22. îl pune Rege al Caramaniei înfrânte pe Mustafafiul.*

92 § 22. împăratul îi nimicise pe aproape toţi duşmanii lăuntrici din Europa, / iar acum se îngrijea să orânduiască treburile din Asia. Până acuma, Caramania li se împotrivise, prea adesea, încercărilor imperiul Otman, ba chiar, nu o dată, făcuse ostile turceşti să dea înapoi din mijlocul izbânzilor lor. Ţinându-le minte hiclenia, Mehemed se hotărăşte să desfiinţeze cu totul această stirpe, spre a-i putea lăsa urmaşului său domnia în cât mai mare pace. Astfel, în anul 872, dă năvală în Caramania cu o uriaşă oaste, îşi supune întregul Regat, şi punându-l pe fugă pe Principe, laolaltă cu fraţii săi, îl aşază „Rege al Caramaniei" pe Mustafa, fiul său întâi născut. În anul următor, îşi porneşte iarăşi tabăra către Caramania, cucereşte cu mână armată toate oraşele care fie că nu voiau să se supună puterii sale, fie, odată supuse *ei*, voiau să se scuture de sub ea, şi astfel, potolind înfruntările civile, supune domniei sale întregul ţinut, şi, aşezând bune străji de pază în Aksarai (mm) şi în Giulijuk" „*, se întoarce la Constantinopole.

<§ *23. Cucereşte Egriboz.*

§ 23. După supunerea, în acest chip, a Caramaniei, nu mai rămăsese, în Europa, decât Egriboz (00), din partea căruia să pară a mai avea de temut pentru provinciile de curând învinse. Spre a-şi scoate acest spin din picior, Mehemed, în anul 874, purcede, el însuşi, împotriva Greciei, cu destul de mare oştire, atât de uscat, cât şi de mare, şi, în răstimp de o lună, cucereşte acest oraş, cel mai bine întărit de pe vremea aceea. Sosise, fără doar şi

poate, o flotă deloc de dispreţuit a Veneţienilor şi le făgăduia ajutorul celor împresuraţi, dar, de parcă n-ar fi străbătut atâta întindere a mării pentru a lupta, cât pentru a fi martoră a victoriei împăratului, nici măcar neîncercându-şi norocul în război, s-a retras, cu mare ruşine pentru a-i săi. împăratul, odată ce oraşul fusese luat, după ce-a zăbovit câteva zile spre a reface oraşul din mine, îşi aduce îndărăt la Constantinopole biruitoarea oştire.

<§ *24. Kyzyl Arslanbeg îşi încredinţează ţinutul lui Mehemed*.

§ 24. Prin aceste izbânzi, el a izbutit, nu numai ca oraşele duşmane de care încă nu se atinsese

93 cu fierul să se supună milostivirii sale, ci şi ca, în anul 876, Domnul Al [la] aei (pp), Kyzul / Arslanbeg, să-i încredinţeze de la sine lui Mehemed cheile întregii stăpâniri care-i era supusă. La rândul său, împăratul, admirându-i credinţa şi slujbele aduse, îl primeşte cu cea mai mare cinstire şi-i dăruieşte provincia Giumjuldzina qq) în veşnică stăpânire.

<§ *25. îl învinge şi îl prinde pe Mustafa, Căpetenia lui Uzunhasan*.

§ 25. Către aceeaşi vreme, Mai-marele oştirii lui Uzunhasan, Iusufeze beg, adăugându-şi o foarte mare oaste de Tătari, intră vrăjmaş în domeniile othmane, pustieşte, punându-i foc, oraşul Tokad, şi ameninţă cu prăpădul întregul ţinut dimprejur. Cum avea de gând să încerce acelaşi lucru şi în Caramania, fiul lui Mehemed, Mustafa, îi iese, harnic, în cale cu acele trupe, pe care le putuse strânge, şi, după o îndelungată şi crâncenă luptă, îl învinge, îl zdrobeşte, iar pe însuşi Iusufeze beg, prins şi cetluit în butuci de fier, i-l trimite Tatălui său, drept semn al izbânzii.

<§ *26. Apoi Mehemed îl zdrobeşte pe însuşi*

Uzunhasan.

§ 26. Spre a răzbuna primirea acestei lovituri, în anul următor, Uzun Hasan însuşi, strângând oşti de peste tot, înzestrat cu uriaşe mijloace de război dă năvală cu mână armată în ţinuturile europene (sic) care erau supuse împărăţiei Othmane. împăratul o prevăzuse de mai înainte, şi, din această pricină, pentru ca duşmanul să nu-l prindă nepregătit, îşi aşezase astfel oştirea în taberele de iarnă, încât să poată fi scoasă şi strânsă de la primul sunet de trâmbiţă. Astfel, prinzând de veste despre punerile la cale ale lui Uzun Hasan, el trece pe dată în Asia, şi, ieşindu-i în cale oştii vrăjmaşe la Paiastrriri, le porunceşte alor săi să-i atace pe Perşi. Bătălia se dă vreme îndelungată, cu noroc felurit şi schimbător, amândouă părţile luptându-se pentru slavă şi pentru putere, fiind, amândouă, însufleţite de pilda Căpeteniilor lor. Până la urmă, Mustafa, fiul împăratului, îi iese în cale, în aripa stângă, care-i era în grijă, lui Zeinul din, fiul lui Uzunhasan (care se afla în fruntea

94 aripi drepte a duşmanilor). Pe dată, amândoi Principii împărăteşti, cu suflete înfierbântate, / se înfruntă în săbii, până la urmă, Mustafa îl azvârle jos de pe cal pe Zeinul din, şi, înainte ca el să-şi poată veni în fire, sau să fie scos din primejdie de către ai săi, ajungând asupră-i, îl ucide cu sabia (ss).

Prăbuşirea acestuia păru să aducă cu sine pieirea întregii armate. Căci, odată ce ostaşii othmani văzură aripa dreaptă a Perşilor fugind cu şirurile în neorânduială, se năpustesc cu toţii, dintr-un iureş, asupra celei stângi, care mai făcea faţă cu tărie asalturilor Muslimanilor: îi silesc, mai întâi, să dea înapoi, apoi, dând buzna şi mai crâncen, să rupă şirurile şi să fugă pe faţă; pe mulţi îi căsăpesc, pe un mai puţini îi iau de acolo prinşi, şi astfel îi gătesc lui Mehemed, cu câmp cu tot, o deosebită şi mulţitrălucită izbânda. Uzun Hasan, cum vedea că nu i-a mai rămas nicio

nădejde de izbândă, scapă cu fuga, laolaltă cu foarte puţini din ai săi, tot mereu schimbându-şi caii.

<§ *21. Şi îi smulge câteva cetăţi.*

§ 27. Dificultatea locurilor nu îngăduia o urmărie a duşmanului; a pierde însă timpul în tihnă nu părea cu cale pentru interesele othmane. Prin urmare, dând oştirii numai două zile spre a-şi trage sufletul, în cea de a treia împresoară Karahisar szarky (tt), îl cucereşte în puţină vreme, iar pământurile învecinate le pustieşte sub fier şi foc. După aceea, se întoarce în triumf la Constantinopole, cu o parte din armată; pe cealaltă o lasă sub puterea Vizirului său, Gedyk Ahmed Paszaeuu), sub călăuzirea căruia nu numai că sunt cucerite Ermenak şi Zilifke, ci-i este supusă împărăţiei Othmane şi toată Provincia Warsaklww).

<§ *28. Ocupă Kiet" e şi Crymeea.*

§ 28. În anul următor, tot sub conducerea lui Gedyk Ahmed Pasza, el le smulge Genovezilor Kieffe, foarte bine întărită cetate a Crimeei, iar, aceasta odată ocupată, aduce sub puterea sa tot Chersonesul Tauric. Acolo dă peste Mengiligerai, de fel din stirpea Principilor Copczaci „1, cum acesta, după un lung război purtat cu fratele său fusese, până la urmă, înf sunt şi silit să se retragă la 95 Genovezi. Pe acesta / împăratul nu numai că-l ridică, sub anumite condiţii, Chan al Crimeei, ci, dându-i oaste, îl trimite să-şi redobândească patria. Mengiligerai (yy), intrând în Regatul Capczak, cu ajutorul Turcilor, îşi înfrânge lesne fratele, îl ucide, şi pune mâna pe tot ţinutul care-i dăduse ascultare aceluia. El a fost primul pe care Turcii l-au aşezat drept Chan al Tătariei şi <tot> primul care a dat poruncă, în Crimeea, să se recite, la slujbe, Chutbe cu numele împăratului Aliotmanului.

<§ *29> Turcii sunt înfrânţi de Moldoveni.*

§ 29. Pe când se petreceau acestea în Chersones,

Suleiman Pasza conduce o oştire destul de mare împotriva Moldovei. Lui îi iese în cale, cu hărnicie, Stephan, Tekkiur (zz) al Moldovei, nu departe de Falczy (a), pe malul râului Prut. De amândouă părţile se luptă îndelung, cu noroc schimbător. Până la urmă, din lenea şi nedestoinicia Căpeteniei lor, Muslimanii sunt înfrânţi, mulţi sunt căsăpiţi, unii sunt puşi în fiare, pe puţini, scăpaţi cu fuga, îi salvează Dunărea.

<§ *30. Moldova e pustiită de Turci*.

§ 30. Aprins de furioasă mânie la vestea acestui prăpăd, Mehemed purcede, în anul următor, el însuşi, laolaltă cu toate puterile împărăţiei Othmane, împotriva Moldovei, şi, cum, nefiind pe potriva atâtor oşti, duşmanii nu se arătau la luptă, pustieşte toate locurile la care putea ajunge, datorită greutăţilor puse de munţi, şi duce cu sine o uriaşă mulţime de turme şi de prizonieri.

<§ *31. Campaniile din Asia ale lui Mehemed*.

§ 31. În anul 882, cucereşte Iskenderun, în cel următor dă poruncă să se pună temeliile Palatului Nou, unde se află acum Curtea împăraţilor. În anul 884, îi rânduieşte oaste lui Alaiddin Beg, care-i implorase ajutorul împotriva tatălui său, Baddak Beg (W; cu sprijinul său, acela îşi învinge tatăl, şi-l sileşte să se retragă la Czerkass, <care era> Regele Mysrului.

<§ *32. îi învinge pe Veneţi, devastează Apulia*.

96 § 32. În anul următor, înfrângându-i şi numai că nu de tot / zdrobindu-i pe Veneţienily) la râul Sontium, rânduieşte o mare flotă sub porunca lui Gedyk Ahmed Pasza, spre a pustii Apulia, şi, dacă se putea, şi toată Italia. Da, pe când acela trăgea cea mai mare nădejde să ducă lucrurile cu bine la capăt, odată pustiită Apulia şi cucerite câteva cetăţui, îl recheamă deodată la Constantinopole, dat fiind că tulburările din Persia şi noile uneltiri ale lui Uzun Hasan păreau să ceară şi prezenţa Căpeteniei şi pe

cea a ostilii. După acesta, vin, la scurtă vreme, solii Veneţienilore, cerând plecat pacea, pe care împăratul, şi aşa destul de încurcat cu alte treburi, le-o dăruieşte lesne.

<§ *33. E respins de la Rodos*.

§ 33. Dar ea n-a rămas nici statornică, nici de durată. Şi anume, în anul 886, îl trimite, cu o mare flotă, pe Mesih Pasza (El spre a cuceri insula Rodos. Pe dată, acesta porneşte încotro primise poruncă, şi, scoţându-şi oastea de pe nave, cuprinde oraşul sub o foarte tare împresurare, dar este respins prin hărnicia şi bărbăţia apărătorilor ei, astfel că, până la urmă, fără să fi isprăvit ceva, este silit să desfacă asediul, cu mare măcel printre ai săi, cu mare ruşine pentru sine, şi cu primejdia vieţii.

<§ *34. Moare la Maltepe*.

§ 34. În aceeaşi vară, el strânge toate puterile întregului Imperiu Othman, nu numai cu gândul să-i stăvilească lui Uzun Hasan cutezanţa, ci şi spre a trece asupra sa domnia asupra întregii Asii. Astfel, trecând Bosforul, îşi întinde în lung şi în lat corturile în apropiere de Iuskiuder, sub Maltepee, şi-şi socotea supuse sub picioare chiar şi ultimele ţinuturi ale Indiei. Acest avânt sufletesc, poate că prea fără de măsură, a făcut ca să-i prindă iarăşi viaţă podagrae cea de-abia domolită, la care mai adăugându-se şi alte şiruptome de boală>, el îşi dă duhul, după dureri nu atât de lungi, cât de ascuţite, în cea de a cincea zi a lunii Dzemaziul evvel, în noaptea dinaintea zilei de Vineri, şi-i lasă împărăţia fiului său Baiezid.

<§ *35. Viaţa şi moravurile sale*.

97 § 35. Mehemed a trăit 51 de ani (O), a domnit 30 / <şi două luni, dacă ar fi să-i scădem pe aceia în care ţinuse sceptrul, trăindu-i încă tatăl. Pe lângă însuşirile sale războinice, de care a dat îndeajuns de multe dovezi, i-au mai fost lăudate învăţătura, cunoaşterea limbilor, dorinţa de a cunoaşte tot felul de lucruri interesante, înţelepciunea

şi răbdarea la trudă. A mai fost, apoi, şi un foarte cucernic închinător al lui Dumnezeu – într-un cuvânt, un Principe întru totul desăvârşit, dacă ar fi ţinut drept un păcat să-şi încalce cuvântul dat, în numele salvării Statului.

CAPITOLUL II.

SULTANUL BAIEZID AL II-LEA, FIUL LUI MEHEMED II-LEA.

CEL DE AL OPTULEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR

I. Baiezid, cu gândul de a vizita Meca. 2. îi dă pe mină împărăţia fiului său Cercud 3. Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe împăratul întors. 4. Cu consimţământul lui Cercud. 5. Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul. 6. Dziem se răzvrăteşte. 7. Dar se refugiază înfrânt la Caitebai. 8. Apoi la Varsak. 9. Înfrânt din nou, se retrage la Creştini. 10. Acolo e ucis prin videşug de Berberbasza. 11. Pe care Baiezid îl face Vizir. 12. Însuşirile şi pietatea lui Dziem. 13. Baiezid întăreşte Grecia cu fortăreţe. 14. Cucereşte două oraşe din Moldova. 15. Ia Tersul, şi înfruntările lui cu Caitebai. 16. Campaniile din Asia şi din Czerkaszia, care sunt pricinile morţii lui Caitebai. 17. Pustieşte Moldova şi Varsak. 18. îi ajută pe Sarazinii din Hispania. 19. Supune Bosnia şi Croaţia. 20. Campaniile din Asia. 21. îi înfrânge pe Veneţieni în Grecia şi face pace cu vecinii. 22. Szeitan Culi îi molipseşte pe Perşi cu erezia lui. 23. Baiezid vrea să-i dea împărăţia fiului său Ahmed. 24. Răbdând cu greu aceasta, Selim este învins şi pus pe fugă de tatăl său.

98 *25. Care îi oferă iarăşi coroana lui Ahmed. 26. Lui Baiezid, care voia să păstreze domnia, / i se împotrivesc Janiczarii. 27. Care îl cheamă pe Selim şi îl duc la Constantinopole. 28. Selim îi dă soluui părintelui său un răspuns pătrunzător şi plin de haz. 29. Baiezid jefuind vistieria, se retrage la Demoticus. 30. Selim încoronat Rege. 31.* Îşi *încununează tatăl prin martiriu. 32. Elogiul*

lui Baiezid. 33. Deosebita lui pietate.

(/<§ L> *Baiezid, cu gândul de a vizita Meca*}(

§ 1. Fiind, pe acea vreme, înfloritoare treburile Othmanizilor, Mehemed le dăruise provincii fiilor săi Baiezid şi Dziem, atât pentru a avea de unde să-şi susţină Curtea, cât şi pentru a da, în lucruri mici, dovezi despre prudenţa şi ştiinţa lor în ale domniei – unuia Iconium, celuilalt Sandziacu (a) Amasiei. Baiezid zăbovea încă asupra acestui lucru şi cugeta la acel Hadz (b) la Meca, dar iată că vine la el solul neaşteptat al Vizirului, că i-a murit părintele şi că l-a aşezat prin testament, drept urmaş. Mai aducea şi o scrisoare întărită prin iscălitura Vizirului şi a celorlalţi fruntaşi ai împărăţiei, prin care era îndemnat „să se grăbească spre a ocupa scaunul părintesc, menit lui, <şi să lase călătoria plănuită în seama unor oameni a căror naştere de rând le îngăduia răgazul pentru asemenea întreprinderi; că el avea să binemerite mai mult din partea religiei muhammedane, dacă, prin bărbăţia şi prin hotărârile sale, avea să le răpească duşmanilor prilejul de a-şi strânge curajul şi puterile”.

(*I*<§*2. Îi dă pe mină împărăţia fiului său Cercud.*}(

§ 2. Baiezid rămâne îndoit şi uluit de această solie, şovăind – ce să facă mai întâi într-un atare impas. Pietatea îl îndemna să-şi împlinească făgăduiala rugii; părea cu primejdie să lase gol tronul o vreme atât de îndelungată. Până la urmă, religia înfrânge grija pentru Stat, dar> Fortuna îi oferă prilejul pentru a le păstra pe amândouă. Avea un fiu, Cercud, de o asemenea dulceaţă şi modestie, încât îi depăşea nu numai pe toţi cei de vârsta sa, ci şi pe înşişi cei bătrâni; pe acesta, cu doi ani

99 înainte, spre a celebra Sunnet (c), bunicul lui, Mehemed, / îl chemase la sine, iar, din vremea aceea, fermecat de însuşirile lui, nu mai voise niciodată să-l lase să plece de lângă sine. Iar el, tocmai pe atunci, când

murise împăratul, zăbovea la oştire. Baiezid îl meneşte pe acesta spre a-i ţine locul, nădăjduind că prudenţa sfetnicilor va aduce de la sine ceea ce avea să lipsească vârstei lui. Prin urmare îi dă Vizirului răspuns că „nu-i stă în puteri să se reţină de la această călătorie mai mult decât ferice, şi că vrea mai bine să piardă puterea asupra lumii, decât să lase fără împlinire făgăduinţele odată juruite; dar, pentru ca Statul Othman să nu sufere vreo pagubă, hotărârea lui este ca, până se va întoarce, să i se închine drept Domn fiului său Cercud”. Fără de zăbavă, fără să fi aşteptat vreun răspuns, el pleacă spre Meca, spre a cere de la Dumnezeu un început al domniei sub bune auspicii. Auzind acestea, Mai-marii îi încredinţează fiului lui, Cercud, domnia, pe care acesta o cârmuieşte, vreme de nouă luni, cu mare fericire, cu aceeaşi autoritate pe care ar fi avut-o tatăl său, dă poruncă să-i fie pomenit numele în rugăciuni şi bate monedă marcată cu propriile sale însemne.

((<§ *3. Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe împăratul întors.*}/

§ 3. Trecând acea vreme, Baiezid se întoarce din pelerinaj, şi, din drum, trimite o scrisoare către fiul său, împăratul, şi către fruntaşi, <în care> îl roagă pe acela să păstreze domnia, iar pe ei să-i dea ascultare, iar lui să-i îngăduie să ducă la Niceea viaţa unui particular. Abia de-ar cuteza cineva să hotărască dacă pe Baiezid l-au dus la dispreţul pentru o asemenea mărire prea marea sa cucernicie şi iubirea pentru închinarea către cultul divin, sau dacă s-a temut de puterea fiului său, de ambiţia lui şi de dragostea poporului faţă de dânsul, şi va fi vrut mai bine să sape domnia fiului, cu ascunse tertipuri, prin vecinătăţile ((Niceei}}, decât să-şi piardă şi domnia şi capul, câtă vreme căta să-şi recapete, fără de vremea potrivită, domnia. Dar Vizirul după citirea scrisorii, îi

adună 100 laolaltă pe ceilalţi purtători de purpură <şi îi întreabă / ce-l îndemnau să se facă, iar, după păreri vânturate într-o parte şi în cealaltă, cu consimţământul celorlalţi, hotărăşte că trebuie urmat cu tărie testamentul lui Mehemed, şi. ca atare, că numai Baiezid trebuie recunoscut şi proclamat drept împărat.

((<§ *4. Cu consimţământul lui Cercud.*})

§ 4. Dar aceleaşi hotărâri violente spre a împlini pe faţă atare lucru, care păreau că l-au împiedicat pe tată, păreau tot atât de nesigure, cât de nechibzuite. Astfel că se hotărăsc să încerce mai întâi sufletul lui Cercud, iar, dobândind audienţă, Primul dintre Viziri, Ali Pasza îi spune: „Iată, am aflat că Preastrălucitul Părinte al Maiestăţii Tale, cu însoţirea Divinei Drepte, s-a întors teafăr şi nevătămat de la Meca şi că a trecut deja de Alep, şi am socotit că avem a i-o spune Maiestăţii Tale, spre a şti ce doreşte să se facă cu dânsul şi cu sosirea sa". Cercud, auzindu-i povestea, îi spune dimpotrivă: „Vechile slujbe pe care le-aţi adus acestei împărăţii ar trebui să fie, pe drept, dovezi asupra credinţei voastre: dar cum, printr-o atât de priceput cuvântare, doriţi să mi-o slăbiţi pe a mea, de-abia de mă pot stăpâni, încât să nu mă mir şi să n-o numesc, dacă nu „perfidie", măcar „nestatornicie". Voi ştiţi că Tatăl meu nu s-a despuiat de domnie astfel, încât să i-o încredinţeze pe veci mâinilor mele, şi că mi-a dat poruncă să ocârmuiesc în locul său doar până are să se întoarcă de pe acel drum pe care l-a luat asupra sa pentru mântuirea sa şi a Statului. Am făcut-o până acum, dat fiind că aş fi socotit un păcat să mă împotrivesc poruncilor Tatălui meu: primească, dar, odată întors, domnia care-i aparţine! Iar eu, unul, lăsând sceptrul, nu se va întâmpla nicicând să nu mă mărturisesc a fi şi fiul şi robul lui!"

(le§ *5. Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul.*})

§ 5. La puţine zile, primind solie că Tatăl său soseşte

mai aproape, trece Bosforul cu toţi Vizirii şi cu ceilalţi Prefecţi ai ordinelor civile şi militare şi îi iese în cale Tatălui său în apropiere de

101 Niceea. Apoi i se prosternă Părintelui şi le porunceşte şi celorlalţi să-i urmeze pilda / şi să se ridice un Mimber (dl; odată făcut acesta, Cercud însuşi, luându-l de mână, îl urcă pe Tatăl său pe tron, şi, întorcându-se către poporul ce sta împrejur, spune: „Acesta este Tatăl şi Domnul meu, Cârmuitorul şi împăratul Aliothmanizilor. Până acum i-am fost umbra – dar acum, după sosirea luminii, umbra încetează. Ascultaţi-l numai pe acesta, numai lui arătaţi-i supunere!” Odată spuse acestea, îşi însoţeşte Tatăl la Constantinopole; intrând în ea în ziua a 29-a a lunii Dzemaziul achyr a anului 886, Baiezid este încununat cu coroana împărătească. A doua zi, Cercud, dobândind de la Tatăl său cele trebuincioase pentru a duce o viaţă nu mai prejos decât a unui împărat, pleacă la Magnisa.

((<§ *6. Dziem se răzvrăteşte*})

§ 6. Dar lucrul acesta i se părea mult prea greu de răbdat lui Dziem (e), care îşi făcuse, până acum, nu slabe nădejdi de a pune mâna pe împărăţie, datorită vârstei lui Cercud. Iar acum, fiind lăsat la tron Baiezid, el socotea că a rămas fără nicio speranţă. Spunea întruna că lui i se datorează domnia, fiindcă Baiezid i se născuse lui Mehemed pe când era doar un particular, mai înainte de a ajunge împărat, şi rostea că-i nedemn ca împărăţia să-i fie dată pe mână fiului unui particular, înlăturată fiind mlădiţa împărătească. Testamentul părintesc îl învinuia de fals, cum că nu ar fi fost cuprins în scris, ci ai fi constat numai din mărturia vorbită a vicleanului de Vizir. Cu asemenea vorbe convinsese lesne nu numai destule dintre cetăţi, dar şi cele mai multe dintre ostile din Asia cum că el era moştenitorul îndrituit al împărăţiei, şi le împinsese să-l

proclame solemn, la Prusia, „împărat”. Apoi, ajutat de avuţiile cetăţenilor din Prusia şi ale altora care-i ţineau partea, orânduise o oştire îndeajuns de mare.

(*I*<§ *7. Dar, înfrânt, se refugiază la Caitebai.*})

§ 7. Dar domnia lui n-a fost nici puternică, nici îndelungată. Căci Baiezid, de cum aude ce pusese la cale fratele lui, pe dată trece în Asia cu mari oşti, îi iese fratelui său în cale în apropiere

102 de Prusia şi, după o foarte aprigă / şi sângeroasă bătălie, îl pune pe fugă şi-i împrăştie toată oastea. Dziem, scăpând împreună cu puţini din mâinile fratelui său, ajunge mai întâi la Alep, iar mai apoi la Regele din Mysr, Sultan Caitebaie; îi înfăţişează tirania fratelui, prin care nu numai că ocupase domnia ce i se cuvenea lui însuşi, ci îi mai şi prinsese fiii şi-i ucisese pe nedrept, şi-i cere apăsat ajutorul împotriva aceluia. Caitebai, din partea lui, îi oferă sfaturi mai sănătoase <şi îl îndeamnă „să mai lase ifosele duşmănoase împotriva fratelui, pentru că războaiele civile nu pot fi niciodată purtate fără pagubă pentru o atât de sfântă religie, în schimb înţelegerea dintre fraţi e minunat cât de mult poate folosi pentru a o face să sporească”. Astfel, pentru ca un răgaz de timp să facă să se mai tocească indignata-i pornire, îl sfătuieşte pe Dziem să pună la cale un pelerinaj la Meca şi printr-o astfel de călătorie, mai mult decât binecuvântată, să preschimbe înfăţişarea nefericirii în chipul fericirii celei adevărate: căci starea de faţă a lucrurilor nu îngăduia să se mişte nimic împotriva lui Baiezid, gata, de-acum, să ridice în faţa oricărui duşman oştiri nenumărate; dar, dacă la întoarcerea lui se va fi fost schimbat înfăţişarea lucrurilor, el se va strădui din toate puterile să fie reaşezat în drepturile sale.

((<§ *8. Apoi la Varsak.1*)

§ 8. Prin acestea, Caitebai tot încerca, el, să-i îmbune lui Dziem sufletul, dar una punea unul la cale, şi alta

celălalt. El avea, încă de lungă vreme, o foarte strânsă prietenie cu câţiva fruntaşi din ţinuturile Warsak şi Turgude, şi una dovedită prin atâta fapte, încât nu se îndoia că ei aveau să contribuie spre folosul lui cu tot ce puteau. Din Mysr, el le trimite scrisori, <prin care> se plânge despre nedreptatea ce li se făcuse lui şi fiilor lui de către Baiezid <şi le imploră ajutorul; aceştia, de partea lor, au numai vorbe rele pentru impietatea lui Baiezid, şi, toţi într-un gând, îi făgăduiesc Domnului lor şi Szehzaded (h) averile lor, viaţa, cum şi un suflet gata de înfruntarea tuturor

103 primejdiilor, la porunca lui. / Prinzând curaj la aceste făgăduieli şi uşurat de cea mai grea povară, Dziem, câtă vreme vede că ajutorul din partea lui Caitebai rămânea nesigur şi îndepărtat, se preface a-i încuviinţa sfaturile şi-i cere să i se deie cele de trebuinţă pentru o astfel de călătorie. Caitebai, bucuros că i-a primit îndrumările, îi dă de toate din belşug şi-l înzestrează cu cele de cheltuială, cum sta să plece, dându-i alai după vrednicia obrazului. Dar Dziem nu căuta atâta pietatea, cât domnia. Astfel, cât a putut de iute, el se abate din cale, şi, lăsându-şi alaiul, se refugiază la prietenii săi, cu foarte puţini <lângă sine>. Acolo, strângând trupe de prin acele ţinuturi, şi adunând la grămadă şi câteva cete de Gion<i>ulli (l), îşi încearcă, a doua oară, norocul la război.

((<§ *9*> *Înfrânt din nou, se retrage la Creştini.*)!

§ 9. Dar nici măcar atunci Fortuna nu i s-a arătat mai blândă. Căci, de îndată ce i se dă de veste lui Baiezid că fratele lui pune iarăşi răsturnări la cale, el trimite împotrivă-i ostile gata pregătite, îi înfrânge lesne ostaşii, şi prea puţini la număr şi prea puţin pregătiţi, îi zdrobeşte şi îi pune pe fugă. Dziem, după prăpăd, bântuie rătăcitor, vreme de câteva zile, fără vreun slujitor, fără vreun soţ, cu haine schimbate, prin locurile de pe lângă mare, până la

urmă fiindu-i hărăzită o corabie care urma să plece în Italia. Urcându-se într-însa, mai întâi trage la Rodos (k), iar apoi, cu însoţitori Rodieni, ajunge în vizitaţie la Rum Papad), cu a cărui recomandare este primit cu cea mai mare cinstire de către Principele Neapolei (ra). Acolo, printr-o cuvântare elegantă şi armonioasă, înfăţişează pricinile fugii sale, se roagă de ajutor din partea Principilor Creştini (n) pentru a-şi ocupa părintească împărăţie, şi făgăduieşte sub jurământ că, de avea să-şi dobândească domnia cu ajutorul lor, ostile Othmane nu vor mai pune nicicând piciorul în ţinuturile supuse Creştinilor, ba chiar că şi el va

104 păstra cu sfinţenie înţelegerile şi condiţiile păcii pe care o încheiaseră cu răposatul său tată. / Principii Creştini, cărora groaza de armele othmane le rosese până şi măduva din oase, îl îndeamnă să aibă bun curaj şi făgăduiesc că-şi vor da, clin toate puterile, silinţa ca el să fie redat împărăţiei sale, şi că nu vor lăsa să le scape niciun prilej de a-i îndeplini dorinţa. Chiar şi Regele Neapolei, spre a da o şi mai are dovadă asupra bunăvoinţei sale, îi face parte de atâtea venituri din Regatul său, încât să poată trăi cu un mai puţină strălucire, decât Regele însuşi.

((<§ *10. Acolo e ucis prin videşug de Berberbasza.*))

§ 10. Dar nici acolo nu-i îngăduiau să trăiască în siguranţă tertipurile lui Baiezid şi teama lui ca nu cumva să le deie Creştinilor sfaturi cu primejdie şi pentru domnia sa şi pentru Statul Othman. Pe când acesta li se dezvăluia alor săi, vorbindu-le cu familiaritate, iată că se află alături un anume prizonier italian, pe nume Mustafa, fiind el împărtăşit cu cele sfinte ale Muhammedanilor, pe care, pentru deosebita lui pricepere în ale tunsului, îl împodobise cu cinul de Berberbaszi (o) – un om îndemânatic şi plin de şiretenie. Acesta, când aude cele

povestite de împărat, căzându-i pe dată la picioare: „Dacă Maiestatea Ta, îi spune, binevoieşte să-mi încredinţeze o treabă atât de însemnată, am să scap lesne sufletul tău de aceste griji, iar pe fratele tău, chiar şi de-ar rătăci prin cele mai ascunse colţuri ale Italiei, am să-l fac să dispară”. Baiezid nu numai că-i îngăduie cu drag putinţa de a împlini atare faptă, dar se şi jură pe preasfântul (p) duh al strămoşilor săi că „îi va hărăzi lui Mustafa cinstirea Viziratului, numai să ducă la împlinire această dumnezeiască (q) treabă, folositoare întregii împărăţii a Othmanizilor”. Aţâţat de aceste făgăduieli, Mustafa, schimbându-şi hainele turceşti, se duce, sub chip de fugar, la Francii (r) ce locuiau în Pera, îşi deplânge cu prefăcute lacrimi religia pe care-o părăsise, şi îi conjură pe toate cele sfinte „să-l ocrotească şi să-i ofere prilejul de

105 a scăpa în patria sa”; mai adaugă şi că „prefera, <fie şi apăsat de cele de pe urmă necazuri, să trăiască printre Creştini, decât să se bucure de cinstirile pe care i le oferea Curtea Turcească, <dar> cu pierzarea sufletului său. Francii dau lesne crezare spuselor lui, şi, milostivindu-se de starea omului acestuia, îi oferă prilejul de a fugi – o corabie care ridica ancora înspre Italia; urcându-se într-însa, el ajunge, în puţine zile, cu vânt prielnic, la Neapole. Dziem, care, întâmplător, se afla, pe acea vreme, la Neapole, când aude că a sosit din Rum (s) un preabun frizer, fiind, poate, curios să afle ce se mai petrecea la Constantinopole, porunceşte ca acela să fie chemat la sine. Adus la el, este întrebat despre starea de faţă a treburilor turceşti; el dă răspuns că „a practicat frizeria, vreme de câţiva ani, la Constantinopole, prin dughenele publice, şi n-a avut grijă la inimă de nimic altceva, decât să-şi vadă de arta sa şi să găsească, până la urmă, vreun prilej de libertate: că, după lungă aşteptare, şi-a văzut împlinită ruga, şi, scăpând cu ajutorul unor oameni evlavioşi, a

dobândit să se poată bucura acum de patrie şi să-şi poată practica în libertate evlavia creştină”. La acestea, Dziem: „Despre ritul tău şi religia ta n-am grijă. Căci fiecăruia din muritori Dumnezeu i-a hărăzit liberul arbitrue; dar, cum trăiesc într-o ţară unde frizerii mi se par nepricepuţi de tot, aş vrea măcar ca tu să-mi fii frizer. Căci, dat fiind că ai zăbovit câtăva vreme pe la ai noştri, pe care îi ştii cum îşi plimbă mâna de uşor şi de mângâietor, încât cel care-i tuns poate fi cuprins de-un dulce somn şi de o blândă tihnă, nădăjduiesc că ai furat de la ei pe-ascuns şi ceva din arta lor”. Mustafa, ca să-l înşele mai uşor pe Dziem, la început tăgăduieşte slujba, sub pretextul iubirii de patrie şi de cele sfinte;

106 până la urmă, consimte, rugat a doua oară, / „pentru că i-ar fi părut un păcat să ia cu dispreţ slujirea unui atât de mare Principe şi pentru că i se părea lucru mare să aibă în grija mâinilor sale capul celui a cărui vedere o doreau toţi cei de treabă de la Constantinopole”. Astfel, este primit printre cămăraşi, având a-l tunde pe Dziem, după tipicul turcesc, în zilele obişnuite. După ce-a îndeplinit câtăva vreme, cu mare învederare a credinţei sale, această slujbă, s-a întâmplat, într-o zi, ca Dziem, pe când îl tundea, să fie cuprins de somn şi să-i dea lui Mustafa un minunat prilej pentru fapta cugetată dinainte. Căci, pe dată, acela, luând seama că nu se afla prin preajmă niciunul dintre slujitori, îi taie Principelui gâtlejul cu) cu un brici foarte ascuţit, şi, legând rana foarte strâns cu un ştergar, ca să nu-i curgă sânge, iese din iatac, le face semn oamenilor de casă care stăteau la uşă că Sultanul a adormit şi că s-a pus în pat, le porunceşte tăcere şi să nu-i tulbure nimeni Stăpânului odihna. Apoi, urcându-se pe o corabie pe care o avea pregătită, pleacă mai întâi spre Creta, iar de acolo la Constantinopole.

((<§ II. *Pe care Baiezid îl face Vizk.*})

§ 11. După ce a ajuns aici, i se înfăţişează pe dată lui Baiezid, îl vesteşte că fratele lui e mort şi-i arată cum a murit. Pe împăratul nu prea încrezător îl convinge zvonul care se tot lăţea, că Dziem a fost răpus prin videşugul unor anumiţi (w) Creştini; auzind aceasta, Baiezid, ţinându-şi minte făgăduiala, îl ridică pe frizerul Mustafa la cinul Marelui Vizirat. Apoi, trimite soli la Regele Neapolei <şi îl roagă să i se încredinţeze rămăşiţele fratelui său. Regele îi primeşte pe soli cu cea mai mare cinstire şi le încredinţează trupul, pe care Baiezid dă poruncă să-l aşeze la Prusia, în mormântul Sultanului Murad, printre ceilalţi fii, Principi din stirpea Aliothmanică.

((<§ *12. Însuşirile şi pietatea lui Dziem.*})

§ 12. Aceasta a fost soarta lui Dziem, a unui Principe de cea mai bună nădejde, şi cu o deosebită înzestrare. Nu-i lipsea nimic ce să poată fi numit „virtute”, el abia de aflându-şi vreunul de vârstă să pe potrivă prin prevedere, mărinimie, tărie şi înţelepciune. îi este lăudată mai cu seamă elocinţae şi capacitatea retorică, dat fiind că le îmblânzea oamenilor sufletele mai mult prin cuvântare, decât prin simbrie sau prin daruri, şi şi-i lega e astfel> de sine. Ca să îmbrăţişez totul pe scurt, ar fi fost un Principe mai presus de orice elogiu şi vrednic de o stirpe atât de strălucită, de nu şi-ar fi întunecat lumina virtuţilor prin ruşinoasa-i fugă la Creştini. Se spune, totuşi, că şi printre aceştia şi-a păstrat cu cea mai mare stricteţe ritul său, şi că şi-a împlinit nu numai rugăciunile cerute, de cinci ori pe zi, ci şi Telaveti Curan (y), în fiecare săptămână.

((<§ *13. Baiezid întăreşte Grecia cu fortăreţe.*}!

§ 13. Astfel fiind înlăturat, prin fratricid, rivalul la împărăţie şi orânduit Statul, dau năvală pornirile sale marţiale, care fuseseră până acum înăbuşite, şi-i pun în minte gândul să-şi sporească stăpânire de pe urma despuierii Principilor Creştini. Dar, pentru a întări Statul,

mai înainte de a urma să-l crească, în anul 887, pleacă în Moreea, închide Istmul punând două cetăţui foarte tari la Golful Corintului, ridicate din materialele adunate de Creştini pentru alte folosinţe, le întăreşte cu bună strajă şi le înzestrează cu mari mijloace şi cu maşinării de război, ca duşmanii, când aveau să dea năvală în stăpânirile Othmane – cum se şi întâmplase adeseori mai înainte – să aibă, despre partea aceea, unde să-şi frângă cel dintâi iureş, şi să-i îngăduie lui răgazul şi spaţiul de a veni cu ajutor.

<§ *14. Cucereşte două oraşe din Moldova.*

§ 14. În primăvara anului următor, la Adrianopole, pe râul Tundze, într-un loc foarte plăcut, porunceşte să se construiască Dz<i>a-mi, Medrese, Darulszya, Imaret şi o Baie publică. Apoi, 108 cu toate puterile, purcede împotriva Moldoveie, care, pe vremea aceea, / asculta de poruncile lui Ştefan, şi cucereşte cu mână armată foarte bine întăritele oraşe, metereze ale întregului ţinut, Kili (să-l şi Akkierman (bb), aşezate nu departe de acolo, pe ţărmul Pontului, iar astfel nu numai că-i împiedică pe Moldoveni să se ţină de piraterie în Pont, ci mai dobândeşte şi putinţa de a năpăstui prin dese năvăliri Provincia aceasta, prea adesea în zadar încercată.

<§ *15. Ia Tersul, şi înfruntările lui cu Caitebai.*

§ 15. În acelaşi an, sub porunca Beglerbegului Asiei, sunt cucerite multvestitele oraşe ale Asiei Tersus (ce). Kurszuly (dd) şi Consunly, la Adrianpole Gedyk Ahmed Pasza, cel slăvit ca o căpetenie de război, este acuzat de lezmaiestate (ce) şi i se ia capul. Pe la aceeaşi vreme, între Baiezid şi

Caitebai se iscă iar, doar întru răsturnarea domniei ce lui din urmă, seminţele stinsei lor vrăjmăşii, care aveau să aducă cu sine, puţin după aceea, nesfârşite grozăvii ale războaielor şi măcelurilor, şi de o parte, şi de alta. Aceştia

se priviseră între ei, încă de vreme îndelungată, cu ochi răi, <dar> niciunul din ei nu cutezase să-l atace pe celălalt, pentru că amândouă împărăţiile erau socotite drept atât de bine statornicite, încât de-abia dacă păreau a putea fi înfrânte şi subjugate prin puterile şi gândurile omeneşti. Cea Othmană era mai presus prin întinderea ţinuturilor şi prin numărul oştilor sale, celei a Egiptului îi dădeau putere cetele coborânde în fiece an de la Czerkassi, cel mai războinic neam dintre toate. Baiazid avea, cât despre el, o pricină destul de îndreptăţită de război, căci Caitebai nu numai că îl primise pe fugarul său frate Dziem, ci îi mai şi oferise pe ascuns resurse (fi) şi bani spre a putea pune iarăşi la cale noi răsturnări, dar cum aceasta nu părea atât de însemnată, ca să fie nevoie să-şi pună în primejdie puterile domniei, el socotea că are a-şi stăpâni gândurile şi a le amâna pentru o altă vreme şi un alt prilej. Pe acesta avea să-l ofere, nu peste mult timp, Fortuna, cu mult

109 mai prielnic, decât / ar fi putut el chiar să şi-l închipuie. Alaidevlet 1, micul Rege al câtorva ţinuturi din Asia, împins de pofta, nepotrivită clipei, de a-şi lărgi domnia, se străduie să le smulgă Czerkassilor (hh) anumite oraşe din Asia. Respins cu ruşine de aceştia, când vede că zadarnic le pune lor în faţă puterile sale, îi cere ajutorul lui Baiezid, făgăduindu-i „că va însemna moneda sa cu numele lui şi-i va pomeni numele în rugăciunile publice”, iar astfel îi supune, sub titlul de „feudă”, întreaga sa stăpânire. Dobândind astfel o oştire de ajutor, Alaidevlet se înfruntă iar cu Czerkassii şi, după felurite lupte date cu noroc diferit, până la urmă le răpeşte acestora Giullek, Sues, Adana, Kaisarie şi Antab. Caitebai, luând seama că Baiezid vrea să-i sleiască, şiret, puterile, sub alt nume, fără de primejdie, socotind că trebuie să se folosească de o şiretenie pe potrivă, i-l pune împotrivă lui Alaidevlet pe

vecinul lui, Kiorszah. Cei doi Regişori se înfruntă, sprijiniţi de puterile celor doi Sultani, vreme destul de lungă, cu un noroc atât de schimbător, încât cu greu puteai să judeci care să fi fost învingătorii, care învinşii. S-a ajuns astfel ca ţinuturile acelea ale Asiei să le dea ascultare când Czerkassilor, când Othmanizilor.

<§ *16. Campaniile din Asia şi din Czerkaszia, care sunt pricinile morţii lui Caitebai*.

§ 16. Învăţând din aceste fapte, Baiezid ia seama că domnia Czerkassilor din Egipt nu putea fi doborâtă cu niciun fel de puteri, iar o atât de înfloritoare împărăţie <nu putea, îl sleită de vâna ei, dacă nu avea să le fie nimicită patria şi tăiată calea pe care obişnuiseră, în fiece an, să trimită oşti în Egipt. Prin urmare, prefăcându-se a fi pe pace cu Sultanul Egiptului, dă poruncă armelor să înceteze, şi, trăgându-şi trupele îndărăt, în anul 889, în luna Dzemaziul achyr, fără să se fi aşteptat cineva, dă năvală în Czerkassia, o năpăstuieşte de la primul iureş, şi, luând un număr uriaş de

110 prizonieri, închide cu tari cetăţui cheile munţilore care o înconjoară, şi îi opreşte cu totul pe locuitori să mai iasă. Stăvilind astfel cuibul oştenilor, văzând cu ostile, zi de zi, i se împuţinează, iar cele ale duşmaniulor, dimpotrivă, sporesc, Caitebai dă, de mâhnire, într-o boală de pe urma căreia, puţin după aceea, se şi stinge.

<§ *17. Pustieşte Moldova şi Varsak*.

§ 17. Acelaşi an a fost cel al morţii lui Abdullah, fiul lui Baiezid, Principele Iconiei. În anul 890, îşi trimite oştirea împotriva Moldovei <şi le aduce locuitorilor <ei> un mare prăpăd: în următorul, supune din nou puterii sale răsculatul ţinut Varsak.

<§ *18. Îi ajută pe Sarazinii din Hispania*.

§ 18. Astfel înflorind, în Răsărit, starea Othmanizilor,

religia muhammedană suferă o mare prăbuşire în Regatul Endelos (II). Înfrânţi şi căsăpiţi în câteva rânduri, Muslimanii sunt alungaţi de peste tot, supuşi celor mai crâncene chinuri şi siliţi la tăgăduirea celor sfinte lor. Nerăbdând această nedreptate, ei trimit soli la Baiezid, care să-i înfăţişeze încrâncenarea şi cruzimea Hispanilor, şi să-i ceară ajutorul, ca de la Cârmuitorul Statului Muhammedanilor. Baiezid le încuviinţează lesne cele cerute, şi, ca să le dovedească cele spuse, în vara următoare, trimite o mare flotă, sub porunca lui Kiemai Ali Pasza, în Marea Mediterană. Acesta zdrobeşte flota Creştinilor, pustieşte insula Malta, şi se întoarce încărcat de pradă, după ce a jefuit şi celelalte ţinuturi de lângă mare ale Hispaniei şi ale Italiei.

<§ *19. Supune Bosnia şi Croaţia*.

§ 19. Aţâţat de aceste reuşite, <Baiezid> se hotărăşte să-şi încerce iarăşi norocul împotriva Creştinilor. Astfel, în anul 894, îl trimite cu oaste, drept căpetenie, pe Jacub împotriva Croaţiei şi a Bosniei, spre a nimici tot ce mai rezista, prin acele ţinuturi, Stăpânirii Othmane. Acesta, după ce

111 a cucerit mai multe cetăţui, / şi bântuise, biruitor, prin tot ţinutul, dă peste Creştinii care aveau de gând să se împotrivească străduinţelor sale, le aduce o înfrângere vrednică de pomenire, dar> pe mulţi oameni de viţă, prinşi laolaltă cu căpetenia lor, Dzeneral Janiemm), îi trimite împăratului. În acelaşi an, Baiezid i-o dă în căsătorie pe fiica sa lui Ahmed Mârza (unt Ogyrougli,00).

<§ *20. Campaniile din Asia*>

§ 20. În anul 895, Regele Provinciei Azerbaidzan (pp), Sultan Jacub, se săvârşeşte din viaţă, moartea căruia, ca şi cum ar fi trebuit să fie pricina pieirii altora, fiind prilejul multor foarte crâncene înfruntări înăuntrul acelui Regat. Se amestecă şi Baiezid şi Regele Egiptului, urmaşul lui

Caitebai, iar fiecare încearcă să-şi revendice provinciile rămase fără de Cârmuitor. Astfel, cu toate că semnul luptei fusese dat pe tăcute, ostile se încleştează, iar cea turcească, biruitoare, cercetează, vreme de şase ani, mai toate ungherele Asiei: până la urmă, după mai multe înfruntări, în anul 901, toate acele ţinuturi, pentru care fusese, până acum, cearta dintre Baiezid şi Czerkassi, îi sunt alipite împărăţiei Othmane. În anul 902, Turcii din Rodos, sub căpetenia lor, Nasubeg. sunt înfrânţi cu mare prăpăd. La aceeaşi vreme, Ahmed Mârza, a cărui credinţă o cumpărase, cu şapte ani mai înainte, dându-i-o în căsătorie pe fiica sa, ieşind de la Constantinopole sub cuvânt că se ducea la vânătoare, o ia la fugă înspre Tybris (qq), ai cărui locuitori îl proclamă Rege.

<§ *21. Îi înfrânge pe Veneţieni în Grecia şi face pace cu vecinii*.

§ 21. În anul următor, la Constantinopole, lângă Eski Sarai, el pune temeliile unei Dziamii, ale unui Han, ale unei Şcoli şi ale unei uriaşe Taalimehane („Arene”) şi le desăvârşeşte după opt ani. În anul 895, el purcede din nou, cu mari oşti, împotriva Greciei, iar acolo ia, din primul iureş, Ainebacht, dar, în vara următoare, în ziua de 4 Muharrem, <ia> cu forţa Mothone <şi primeşte

112 Coroni, predată de la sine. În anul 907, Francii împresoară cu o mare flotă insula / Mitilin (rr), dar, venindu-le în ajutor celor asediaţi 50 de trireme, se retrag fără să fi isprăvit nimic. Către aceeaşi vreme, aşezându-se pace cu toţi vecinii (ss) dimprejur, Baiezid dă poruncă să se odihnească armele ostenite de atâtea campanii, iar truda războiului să fie schimbată în desfătările vieţii la oraş.

<§ *22. Szeitan Culi îi molipseşte pe Perşi cu erezia lui*.

§ 22. Dar câtâi este acestei împărăţii de primejdioasă tihna ne-o dovedesc cele ce s-au petrecut în Asia la această

vreme. Stătuse, încă de câtăva vreme, ascuns pe lângă târgul Beg Bazar, un vraci, <pe nume> Szeitan Culy (tt), plin de şarlatanii şi de meşteşuguri diavoleşti. Acesta, după ce a luat seama că gloata, după zece ani de pace, este plină de pofta unor răsturnări, în anul 916, dă pe faţă îndelung cugetată să erezie în privinţa Curanului, adaugă, drept dovadă, unele minuni, <şi vrăjeşte până într-atât plebea cea proastă şi uşor crezătoare, încât să poată, în scurtă vreme, scoate în câmp o oaste destul de mare, din cei ce-l urmau. Auzind aceasta, Baiezid îl trimite pe dată, cu oaste, pe Ali Pasza, spre a-i împrăştia adunările; acesta, ajungându-se la încleştare, îl învinge pe impostor, îl zdrobeşte, şi, pus fiind el pe fugă, îl sileşte să se retragă la Regele Persiei, Ismail Szah (nu), unde, aflând o mai mare libertate de a-şi răspândi veninul, îl abate pe Rege, cu tot neamul său, de la adevărata cale a Curanului.

<§ *23. Baiezid vrea să-i dea împărăţia fiului său Ahmed*.

§ 23. Cam pe acea vreme, pe când Baiezid se tăvălea în desfătări, odată pacea bine orânduită, neajunsurile bătrâneţii care se apropia deja, precum şi groaznicele dureri ale chiragrei (XX), pe care i-o aduseseră desfrâurile, îi aduc gândul de a urma pilda bunicului său şi de a abdica de bunăvoie de

113 la domnie. În acest scop, îl cheamă la sine pe Ahmed, pe fiul / său mai vârstnic (pe care îl pusese Mai-mare în Conie), îl proclamă moştenitor al împărăţiei, şi alege pentru sine Magnisa, adăpostul bunicului său, spre a-şi duce acolo viaţa ca particular.

<§ *24. Răbdând cu greu aceasta, Selim este învins şi pus pe fugă de tatăl său*.

§ 24. Dar, pentru că hotărârea lui fusese dezvăluită fără de vreme, nefiind încă atrase în favoarea lui Ahmed sufletele celor purtători de purpură, nu dobândeşte reuşita

dorită, ba chiar, astfel, ceea ce fusese cugetat întru mărirea lui ajunge să-i fie în pagubă. Căci Selim, care se afla pe atunci în fruntea stăpânirii din Trapezunt, auzind cele ce fuseseră puse la cale, purcede către Adrianopole, trecând Pontul cu ostile din acel ţinut, şi, spre a nu-şi înstrăina sufletele alor săi sub numele de „răzvrătire”, se preface că voia să-i înfăţişeze tatălui său cuvenita închinare (yy). De acolo, cu 20 de mii de oşteni> se îndreaptă ţintă la Constantinopole, nădăjduind că, văzând aceasta, Janâczarii, pe care şi-i ştia prietenoşi, aveau să treacă de partea sa. Baiezid, aflând de capcanele ale fiului său, îi adună pe curteni şi câtă oaste mai era din întâmplare la Constantinopole, şi, cu aceştia, îi iese harnic în cale lui Selim aproape de Czorlo, lângă un anume sat, pe nume Ogrisz, în a treia <zi> a lunii Dzemaziul ewel a anului 917. Se dă câtăva vreme lupta cu noroc schimbător, <dar, până la urmă, oştenii lui Selim sunt înfrânţi şi siliţi să deie dosul. Baiezid îi opreşte pe ai săi să-l urmărească pe Selim care fugea, dând drept pricină „că nădăjduieşte că fiul său, lăsându-şi încrâncenarea. Îşi va veni în minţi şi că această pedeapsă uşoară şi părintească îi va arăta că Dumnezeu nu încuviinţează răzvrătirile aţâţate de fii împotriva părinţilor lor. Iar dacă nici acum nu voia să se înţelepţească, i-l va încredinţa răzbunării Divine, care nu îngăduie niciodată ca fiii răzvrătiţi să nu fie pedepsiţi”. Scăpând astfel, prin bunăvoinţa părintelui său, Selim pleacă mai întâi la Varna (zz), apoi, urcând pe o

114 corabie, la / Kiefe, o cetate de coastă a Crimeei.

<§ *25. Care îi oferă iarăşi coroana lui Ahmed*.

§ 25. Eliberat de această primejdie, Baiezid, câtă vreme nu ştia că sceptrul este dat de Dumnezeu (et), iară nu de oameni, socoate că nu-i mai stă nimic în cale, spre a nu-i trece însemnele împărăţiei aceluia pe care îl menise el. Astfel că trimite iarăşi soli la Ahmed <şi îl vesteşte „că

vrăjmaşul şi rivalul lui a fost înfrânt şi alungat din hotarele Domniei: prin urmare, să vină, şi, în aplauzele tuturor a, fără ca vreunul să cuteze să spună vorbă de împotrivire, să ia sceptrul şi să primească binecuvântarea părintească. Ahmed, din partea lui, cercetând mai cu prevedere cele oferite, îi dă răspuns: „că zadarnic încearcă părintele său cele pe care le-a decis în favoarea sa; căci el ştie sigur că nu numai oştenii pretoriului, ci şi toţi purtătorii de purpură sunt din toată inima de partea lui Selim şi că şi-l doresc numai pe el de împărat; astfel, că el nu se teme de fratele său vrăjmaş, ci de oştenii care erau de partea lui”.

<§ *26. Lui Baiezid, care voia să păstreze domnia, i se împotrivesc Janiczarii.*

§ 26. Baiezid, cum vede că Ahmed nu-i încuviinţa sfaturile, iar pe Selim voia să-l respingă de la împărăţie pentru neobrăzarea şi nemăsurata lui poftă de a domni, hotărăşte că totul trebuia încercat altfel, şi că avea de amânat pentru altă vreme cele cugetate, nădăjduind că, între timp, va găsi lesne un prilej de a le aduce la împlinire. Dar i se părea greu să-şi tragă înapoi hotărârea de a abdica, dat fiind că spusele şi faptele împăraţilor sunt atât de statornicee, încât nu pot fi retrase cu niciun chip la îndemâna omului. Prin urmare, îi încearcă pe ascuns pe purtătorii de purpură, spre a-l ruga să-şi schimbe hotărârea. Aceştia, dimpotrivă, îi împing în favoarea lui Selim pe Janiczari, cărora tihna le cădea greuw, greu şi un împărat paşnic vreme de zece anie, şi îi aţâţă lesne încotro

115 voiau pe oşteni, care nu nădăjduiau nimic alta, după o pace de atâţia ani, / decât răzvrătirea şi măceluri între cetăţeni.

<§ 27. *Care îl cheamă pe Selim şi îl duc la Constantinopole.*

§ 27. În plină tulburare, ei îi trimit scrisoare lui Selim, şi-i arată prin ea „că, toţi într-un gând, au hotărât

să-l proclame numai pe el împărat, şi că nu vor răbda ca Baiezid să-şi retragă hotărârea pe care o luase odată, <anume> de a lăsa de la el sceptrul”. Înspăimântat, poate, de primejdia dinainte, Selim, mai întâi, se opune, şi le răspunde conspiratorilor „că el nu dispreţuieşte sceptrul împărătesc oferit de către ei, ba chiar că-i gata să-şi verse sângele pentru orice ostaş, chiar şi de ultimul rând, dar că nu voieşte să încerce nici cel mai mic lucru împotriva vrerii părintelui său, mai ales că a învăţat din păţania cea de curând că Mâna Dumnezeiască i se punea împotrivă”. Janiczarii, primind răspunsul, îi dau iarăşi îndemn lui Selim, prin Zemberekczi3 baszie, susţinând „că ei se află legaţi, cu toţii, între ei, prin jurământ, <şi că nu vor înceta, până când nu-l vor vedea pe el, chiar şi fără voia Tatălui său, pe tronul împărătesc” Convins de aceste făgăduieli. Selim pleacă, până la urmă, doar cu câţiva curteni, sub aceeaşi înfăţişare, ca şi mai înainte, de la Kieffe, şi se îndreaptă ţintă la Constantinopole. Auzind de sosirea lui, Janiczarii se adună în pâlcuri prin pieţe, şi îi ies în cale, spre a-l felicita, la poarta Topeapue. Înconjurat de ceata lor, Selim intră în Oraş, şi se aşază în poiana Enibacheze (1), unde Janiczarii îi pregătiseră corturile.

<§ *28. Selim îi dă solului părintelui său un răspuns pătrunzător şi plin de haz*.

§ 28. Baiezid se tulbură la vestea lucrului acestuia neaşteptat, şi, câtă vreme zăreşte că nu poate izbândi nimic cu sila, se străduie să-i îmblânzească fiului sufletul prin părinteşti alintări. Astfel, în cea de a opta zi, când socotea că s-a domolit deja primul iureş al înflăcărării, îl cheamă la sine pe Marele Vizir, Codza Mustafa Paszae, şi îi porunceşte să îi vestească fiului său următoarele: „Ei.

116 dacă fiul meu voieşte cu adevărat să mă viziteze şi să-mi dobândească binecuvântarea, de ce mai zăboveşte oare? Dar dacă, dimpotrivă, îşi acoperă numai impietatea,

de ce mai pierde vremea?” Vizirul îi împlineşte porunca, şi, după aducerea cuvenitei închinări, îi înfăţişează spusele părintelui său. Selim simte şiretenia lui Baiezid, şi-i dă răspunsuri nu mai puţin îndoielnice şi pline de ascuţime: „Du-i, zise, vorbă Părintelui meu că n-am să-i tăgăduiesc nicidecum ascultarea, ci voi pleca de bunăvoie oriîncotro mă va trimite, numai să binevoiască să-mi lămurească unele îndoieli care mă frământă în legătură cu ocârmuirea de acum a Statului. S-a ridicat din Răsărit un ins de nicio treabă, Sophyougly (l), a pustiit într-o grabnică şi necontenită năvală întreaga împărăţie Othmană şi a ajuns cu armele până la Caesaria, oi <purtându-vă> nu ca apărători ai acelor Provincii, ci ca nişte privitori tihniţi ai izbânzilor lui. Din cealaltă parte, un Czerkas (le), cu nume şi de neam obscur, care s-ar cădea să zacă doborât sub sabia othmană, a ocupat nu numai Regatul Egiptului, ci şi mai multe ţinuturi din Syria, supuse, pe vremuri, împărăţiei noastre, şi le mai stăpâneşte până şi încă în ziua de astăzi, ca şi cum le-ar fi legitimul moştenitor. Sub o atât de mare batjocură a ajuns Maiestatea împărăţiei noastre, cea privită cu respectuoasă teamă sub înaintaşii noştri, şi sub ce nume, <ca de al unor> eroi neînfrânţi, se temuseră de ei ţinuturile învecinate, tot sub acela râd <acum> de ei şi-i hărţuiesc, <ca pe nişte> oameni leneşi şi efeminaţi. Unde-i onoarea sceptrului Aliothmanic?! Unde-i disciplina militară, unde-i grija pentru răspândirea legii, unde-s meşteşugurile domniei?! Oare astfel se sporeşte împărăţia?! Aşa ne purtăm cu vrăjmaşii?! Aşa se păstrează înflăcărarea oştenilor noştri, până acum de neînfrânt?! Desigur că nu astfel şi-au întemeiat sceptrul şi n-au întins hotarele împărăţiei slăviţii noştri înaintaşi! Cântărind bine acestea, să hotărască însuşi Părintele meu – pot oare acei care au ajuns, fie consimţind –, fie îngăduind, fie din neglijenţă, să fie pricina unor atari lucruri pot cumva să

scape de meritata lor pedeapsă? Căci, de nu se va găsi la vreme leacul acestor stricăciuni, va trebui să punem prăbuşirea, de-abia de evitat, a împărăţiei noastre nu în seama bărbăţiei duşmanilor, ci în cea a delăsării noastre”.

<§ *29. Baiezid, jefuind vistieria, se retrage la Demoticus*.

§ 29. Întors la împărat, când Vizirul îi povesteşte ce a răspuns fiul lui, se spune că Baiezid ar fi răspuns: „Îndeajuns de bine şi din plin îmi dau seama că nu-i ţinta fiului meu aceea de a-şi vizita tatăl, ci de a-şi lua împărăţia prin lege sau nelege! Dar că aceasta îi este hărăzit de la cer am drept dovadă o vedenie, venită mie în noaptea asta, la <vreme de odihnă (a coroanei mele puse de ostaşi pe capul lui Selim. Astfel, de vreme ce socot că-i împotriva evlaviei să încerc, sau să fac ceva împotriva vrerii lui Dumnezeu, urmând cu suflet supus îndemnul Proniei Cereşti, las însemnele domniei, şi vreau şi poruncesc ca toţi să-l salute drept împărat pe Selim”. Fără zăbavă, îl încunoştinţează pe Selim despre hotărârea sa, şi-l roagă să-i îngăduie să ducă viaţa unui particular la Dymotyca (sic). Selim îl roagă pe tatăl său să rămână în Palatul Nou, pentru că el, la noua-i domnie, se va mulţumi şi cu Palatul Vechi (V). Tatăl insistă mai departe, adăugând „că două săbii (x) nu pot intra în aceeaşi teacă”. Dobândind astfel ceea ce ceruse <şi luând cu sine din vistierie cele mai de preţ comori, cu însoţirea lui Junus (O) Pasza şi a câtorva dintre prieteni, în ziua de 18 a lunii Seffer a anului 918, pleacă de la Constantinopole.

<§ *30. Selim e încoronat Rege*.

§ 30. Selim îşi însoţeşte ((Tatăl}} care pleca, luându-i cu sine pe purtătorii de purpură, până 118 lângă satul Kiucziuk Czekmedze –, de la marginea Oraşului, / aflat la două ceasuri depărtare de

Constantinopole, stă de vorbă cu dânsul despre

orânduirea Statului, şi, ca şi cum ar fi vrut să ispăşească nedreptatea făcută, îl roagă să-i dea părintească binecuvântare. Primind-o, îşi ia, ultima dată, ziua bună, şi, întors în Palatul Regesc, este încununat, după obiceiul ştiut, cu diadema împărătească.

<§ *31. Îşi încununează tatăl prin martiriu*.

§ 31. Între timp, Baiezid purcede pe calea-i ţintită, dar atât de încet, încât, prefăcându-se bolnav, să se oprească, cu tabără statornică, în fiece sat, ajungând astfel să-i sădească fiului său bănuiala că nădăjduia vreo răzvrătire a poporului, care să-i deie prilejul de a se întoarce şi de a-şi lua iarăşi domnia, din care doar cu greu abdicase. Poate că de aceea s-a şi făcut, ca, pe când se afla de-abia la 40 de mile de Oraş, să-şi sfârşească viaţă printr-un neaşteptat martiriue. Selim, aflându-i moartea, le porunceşte Vizirului şi celorlalţi Magnaţi să-i aducă trupul la Constantinopole; el însuşi, în haine de jale, îi iese în cale pe jos, cu mare alai, ca un triumfător, conduce cortegiul funerar în Oraş şi porunceşte să fie îngropat la Dziamia ridicată de Baiezid.

<§ *32. Elogiul lui Baiezid*.

§ 32. Baiezid a trăit 62 de ani, a domnit 32. A zămislit 5 fii, pe Ahmed. Selim. Szehinszah. Alemszah şi Cercud, a căror soartă va ajunge istorisită mai apoi. A fost un Principe – dacă trebuie dată crezare istoricilor dintre Turci – puternic, harnic, cu suflet neînfrânt chiar şi în situaţii grele, iar, prin exerciţii trupeşti, îşi dobândise o asemenea tărie, încât puţini i se puteau pune împotrivă, dar nimeni nu-l întrecea. Păstrător foarte scrupulos al Legii şi al riturilor, foarte mare sprijinitor al învăţaţilor, cărora le dăruia, fiecăruia, în fiece an, câte zece mii de akcze (o), dar şi Softaie, şi le împărţea hrană, fiecăruia după starea sa aparte. El însuşi a fost un atât de bun cunoscător în toate 119 cele / care îl fac pe om să fie un învăţat, încât a

fost socotit de concetăţenii săi nu numai Principe al împărăţiei, ci şi al învăţăturii. Sub călăuzirea sau sub auspiciile lui, nu numai că împărăţia Othmană nu a suferit nicăieri vreo pagubă, dar au fost duse la bun sfârşit, cu cea mai mare onoare, şi grele războaie, au fost supuse şi foarte întinse Regate. A cheltuit cea mai mare parte a veniturilor pentru durarea unor lucrări întru slava lui Dumnezeul). A dres zidurile Oraşului, surpate în multe locuri de cutremur. Tot acolo, în Piaţa Fierarilor –, a întemeiat o preamărită Dziamie, admirabil şi de-abia de imitat clădită, precum şi o alta la Amasia, mai prejos faţă de cea dintâi prin mărime, dar nicidecum prin frumuseţe şi eleganţă, ca să trecem sub tăcere mai multe Hanuri, Spitale şi Şcoli întemeiate în felurite locuri.

Pe lângă aceste sălaşuri menite cultului divin, aproape de Osmandzyk, oraşul care şi-a primit numele după Othman, a durat un pod de marmură, sprijinit pe 19 arcuri, peste râul Kyzyl Irmake, iar în ţinutul Sarichan (¥), peste râul Giozsui (m), s-a îngrijit să se ridice un altul, din piatră pătrată, rezemat pe tot atâtea arcuri.

<§ *33*. *Deosebita-ipietate*.

§ 33. Dar, mai înainte de a trece mai departe, ne va face plăcere să pomenim o pildă a pietăţii lui, lăudată de Turci. Căci se spune că, în decursul întregii sale vieţi, a strâns cu grijă pulberea care-i prăfuise veşmintele, şi că, fiind în agonie, i-a conjurat, sub greu blestem, pe cei dimprejurul său, să ardă la soare o cărămidă făcută din ea, şi să i-o pună, în mormânt, sub falca lui cea dreaptă, în loc de perină, adăugând „că în toate cele făptuite de sine a avut dinaintea ochilor următoarea spusă hadise”):

„Igburetu Caddemahu fi Sebillullah haram aleihi ennare”.

120 adică: „Dacă picioarele cuiva, pe calea Domnului / vor fi fost prăfuite de pulbere. Dumnezeu îl va mântui pe

el de focul Gehennei”, sau „va stăvili de la el focul Gehennei”.

SELIM I, FIUL LUI BAIEZID.
AL NOUĂLEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR
CAPITOLUL III.

1. Selim, pe fratele Ahmed, răsculat. 2. îl înfrânge şi îl ucide. 3. îl ucide pe Cercud, nevinovat. 4. Purcede cu război împotriva Perşilor şi, înainte de luptă, le cere Vizirilor sfatul. 5. Încuviinţează sfatul lui Piri Pasza. 6. îi zdrobeşte pe Perşi cu mare prăpăd. 7. Le dă drumul liberi prinşilor Muslimani. 8. Cucerind Tybris, iernează la Amasia. 9. Ia câteva oraşe, şi Regatul lui Allaidevlet. 10. Cei din Diarbekir, alungându-i pe Perşi, i se oferă lui Selim. 11. Care are îndoieli asupra credinţei lor. 12. Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed. 13. De către care este învins şi ucis Carachan. 14. Mehemed Beg ia câteva oraşe. 15. Şi îi vesteşte reuşita lui Selim, prin fratele său. 16. Selim purcede din nou împotriva Perşilor, apoi, schimbându-şi hotărârea, îi atacă pe Egipteni, 11. Pe care îi înfrânge lesne, prin trădarea căpeteniilor. 18. Ocupă Alepul şi Damascul. 19. Descoperă mormântul lui Szeich Muhiddin. 20. Îl *descăpăţânează pe Hiusan Pasza. 21. Vizitează Cudszerifşi ia câteva oraşe. 22. îi înfrânge iarăşi pe Cerchezi. 23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primeşte mai întâi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l spânzure. 24. Ia Alexandria şi-i subjugă pe Arabi. 25. Primeşte solul Regelui Persiei. 26. Trufia şi moartea lui Selim. 21. Ascunsă de Viziri. 28. Suleiman, salutat ca împărat, îşi îngroapă tatăl. 29. Moravurile şi cruzimea lui Selim.*

((<§ *l. Ahmed, fratele său, i se opune lui Selim.*} *j*

121 şi. Selim, cel poreclit Javuz (a), pe când îi mai trăia încă bunicul, / Mehemed, iar Baiezid era numai Domnul Amasiei, a văzut lumina zilei chiar acolo, în anul

872; dar apoi, după alungarea părintelui său, precum am arătat în cele de mai înainte, în cel de al 46-lea an al vieţii, dar> după fuga lui Muhammed al 918-lea, în a 19-a zi a lunii Seffer, este aşezat Cârmuitor al împărăţiei Aliothmanice, ceilalţi fraţi ai lui necutezând să scoată vreo vorbă de împotrivire, fie din pricina trecerii de care se bucura în faţa oştenilor, fie pentru că, prin supunere, încercau să-i îmblânzească sufletul cel avan. Numai Ahmed, cum cunoştea preabine firea fratelui său şi ştia sigur că, atâta vreme cât acela ţinea însemnele domniei, nu avea să se afle nicăieri în siguranţă, împins de deznădejde, se hotărăşte fie să-şi răpună fratele, fie să nu moară nerăzbunat. Astfel, bucurându-se de falsa nădejde că unii dintre Magnaţii care erau încă de partea lui Selim, mai mult de formă, decât în fapt, aveau să treacă de partea sa, spre a pune împotriva primejdiei de pe urmă cele de pe urmă puteri, strânge la Amasia o oaste cât putea el mai mare, şi, socotind că-i mai cu cale să-şi lege caii de ocoalele duşmanului, decât la ale sale, se pregăteşte să treacă în Europa.

(*I<2. Pe care îl înfrânge şi îl ucide.*))

§ 2. De-abia se hotărâse astfel Ahmed în gândul său, când iscoadele pe care Selim le întreţinea peste tot îi şi dăduseră de veste despre aceasta. Prin urmare, având de gând să-şi prindă fratele înainte să-şi fi strâns el toată oştirea, şi, dând tare năvală, să stingă atare pârjol, îşi trece ostile în Asia peste Bosforul Pontului. Ahmed, chiar dacă lua seama că sfaturile sale fuseseră date pe faţă, totuşi, cum vedea că are ori de învins, ori de murit, îi iese fratelui său, cu străşnicie, în cale la Eniszehir, cu ceata de oşteni pe care o avea. Iar apoi, el însuşi, rânduindu-şi-i pe ai săi în linia de bătaie, se luptă cu cea mai mare tărie în rândurile din faţă, astfel că, prin bărbăţia sa, şi-a refăcut de

122 câteva ori aripile făcute să deie dosul. Până la urmă, oastea lui, / mai mult copleşită de numărul duşmanilor, decât înfrântă, este zdrobită, după ce făcuse mare măcel: cei mai mulţi acoperă cu trupul lor locul unde se aflaseră, nu mulţi îşi caută scăparea prin fugă. Printre aceştia, Ahmed însuşi, prins de viu, este sugrumat pe dată, şi încredinţat ţărânei la Prusia.

(*I<3> ÎI ucide pe Cercud, nevinovat.*})

§ 3. După înfrângerea lui Ahmed, <Selim> le îngăduie oştenilor câteva zile pentru a-şi veni în puteri, iar, acestea odată scurse, îşi abate ostile împotriva celuilalt frate, Cercud, pe care tatăl lor îl aşezase Domn al Magnisei. Cercud, cu toate că vrusese, până atunci, mai bine să i se închine fratelui său, şi să aştepte, din partea lui, ce-o aduce Fortuna, decât să-şi spurce mâinile printr-un fratricid, totuşi, când vede că el, fără să ţină nicidecum seama de supunerea sa, umbla să-l dea pierzării, îi iese în cale lui Selim laolaltă cu pâlcurile de oşteni pe care le avea cu sine, ca, măcar, să nu moară nerăzbunat. Dar acesta, dat fiind că avea şi o oaste mai mare, şi una mai hârşită în truda războaielor, îi înfrânge lesne fratelui său cetele de strânsură, i le zdrobeşte şi împrăştie. Starea lucrurilor fiind fără de nădejde, Cercud se strecoară să fugă, dar, părăsit de ai săi, rătăceşte singur, fără vreun rob, fără vreun soţ alături, noaptea, prin locuri lăturalnice şi pustii, căutându-şi, ziua, adăpost prin văgăuni întunecoase şi cumplite. Se spunea că face aşa, cu gândul, ca, după pilda lui Sultan Dziem. să scape la Creştinie, iar, sub ocrotirea acestora, să se apere de puterea fratelui său. Auzind aceasta, Selim, temându-se ca el să nu le deie acelora sfaturi primejdioase pentru Statul Othman, dă poruncă să se cerceteze iarăşi, cu luare aminte, urmele fratelui său, degeaba căutat şi mai înainte. Până la urmă, prin voia Sorţii, oştenii trimişi să-l afle îl şi găsesc, îl scot din

ascunziş şi i-l aduc lui Selim, care, nedându-i nici voia să se dezvinovăţească, cu toate că se ruga adânc pentru aceasta, li-l dă pe mână, pe dată, călăilor, să-l sugrume. /

123 *ÎI <4> Purcede la război cu Perşii, iar, înainte de luptă, se sfătuieşte cu Vizirii.*})

§ 4. Fiind astfel copleşiţi nu numai rivalii la Domnie, ci căsăpiţi şi duşmanii de-acasă (c), îşi aţinteşte gândul către înfrângerea vrăjmaşilor dinafară. Printre aceştia, cel dintâi era, fără îndoială, Sultan Găuri. Regele Mysrului, cu care, după mai multe hărţuieli, Baiezid încheiase pace. Dar nu părea nici lucru ferit, nici cu cale să-l atace pe acesta, mai înainte să fie înfrânt Kyzylbasz Szahye. El îşi arătase îndeajuns sufletul cel vrăjmaş în anii dinainte, fiind, de aceea, de temut ca nu cumva Perşii să se repeadă, din spate, asupra Othmanizilor, ocupaţi cum erau cu cele din Egipt. Neînţelegerile lor mai erau sporite şi de noua erezie născocită asupra Curanului, cu câţiva ani mai înainte, de Szeitan Culy, care, cu încuviinţarea Regelui, molipsise toată Domnia Persiei, şi o făcuse să le fie vrăjmaşă adevăraţilor închinători ai Curanului. Tulburat de aceste argumente, Selim a hotărât că are, mai întâi, de doborât puterile Perşilor, înainte de a-şi aţinti gândul către alte lucruri. Prin urmare, în anul 920, duce în Asia o mare şi cuprinsă oaste, şi dă peste oştirile duşmanului, nu mai mici decât ale sale, lângă Tibrisle), una dintre cetăţile cele mai de frunte ale Persiei, în câmpia numită Czaldirane. Văzându-le pe acestea, îşi strânge iute Vizirii şi pe ceilalţi prieteni de prim rang <şi îi întreabă „Ce socoteau că este nevoie de făcut?”. Toţi sunt de părerea că „Nu este nevoie de grabă, ca ostaşii, sleiţi de truda drumului, cum osteneala i-ar împiedica să-şi arate toate puterile, să nu-i îngăduie vrăjmaşului o lesnicioasă izbânda, aşa că lupta trebuia amânată pe a doua zi, spre a le da oştilor răgazul să-şi tragă sufletul”. Cum ei încuviinţau cu toţii această

părere, numai Selim li se împotriveşte, şi le spune: „Sfatul pe care l-aţi dat nu-i este mai puţin de folos duşmanului, decât nouă. Nu văd de ce ar trebui să le îngăduim duşmanilor, osteniţi nu mai puţin decât noi, după

124 ce au străbătut cale atât de lungă, / liniştea şi răstimpul să se pregătească mai bine de luptă: ba îmi mai dau seama că am greşit până acum şi că nu ne-am năpustit asupra lor de la prima vedere, ci am stat să ne sfătuim despre odihna de dat oştenilor noştri înainte, iar nu după luptă”.

<*5. Încuviinţează sfatul lui Piri Pasza*.

§ 5. După aceste spuse, dă drumul sfatului, cu porunca să se pregătească de luptă. Apoi îl cheamă la sine pe Defterdarule său, Piri Pasza, care nu fusese de faţă la consfătuirea aceasta, <şi-i> porunceşte să-şi spună părerea despre acest fapt. Acela, cu toate că nu-i ştia împăratului gândul, îi dă totuşi un sfat după vrerea sa, spunând că „Nu trebuie ţinută la vedere slava dobândită, până acuma, prin armele Othmane, astfel încât, obişnuindu-se cu o mai lungă privelişte a ei, ochii duşmanilor să se înveţe, mai întâi, să ne rabde bărbăţia, iar apoi să ne-o şi dispreţuiască. Că este de un bun augur (h) să te năpusteşti asupra duşmanului de la prima vedere şi, mai înainte să-şi poată deschide ochii, să dai năvală peste el. Că, dacă n-ar izbuti, cu aceste argumente, să-l convingă să grăbească lupta, l-ar prinde teama ca timpul şi prilejul să nu işte o răzvrătire în oştire. Căci, cum în tabăra Turcilor se află la oaste mai mulţi din cei care legaseră prietenie şi înrudire cu Perşii, prin mai lungă convieţuire, se poate întâmpla lesne ca, de le-ar fi îngăduit răstimpul să stea de vorbă cu ei, aceştia să fie traşi la stricăciune, iar <aceia> să împingă mulţimea nu îndeajuns de credincioasă, dacă nu la o trădare deschisă, desigur, măcar să se apuce de luptat cu inima îndoită şi (cum spune

proverbul) cu vârful degetelor”. Auzindu-i spusele, Selim îi zise: „Iată, în toată oastea mea abia de-am găsit un bărbat prevăzător şi cu sfat de om copt la minte, un singur cuvânt de-al căruia are să cântărească mai mult pe lângă mine, decât capetele, mâinile şi armele atâtor mii! Chiar că îmi vine a crede că acesta n-a fost încă ridicat la treapta cea mai înaltă, de Mare Vizir, fără mare pagubă pentru Domnia mea!” /

125 ((<§ *6, îi zdrobeşte pe Perşi cu mare prăpăd.*))

§ 6. Încuviinţând astfel sfatul, fără să zăbovească deloc, Selim le dă poruncă alor săi să cuprindă şi vrăjmaşul şi oraşul care era înconjurat de oastea duşmană şi să dea năvală, cu suflet de Othmani, asupra liniei de bătaie a Perşilor, mai mult făloasă, decât prea bine orânduită. La început, bătălia se dă cu tunurile, pe care oastea din Europa le bate mai puţin fericit, aşezată <cum era> în aripa dreaptă, dat fiind că fie că o colină din faţă îi oprea ghiulelele, fie că ea le zvârlea, fără vreo pagubă, pe deasupra taberei Perşilor. Dar cea din Asia, care slujea sub porunca lui Sinan Paszae, se înfruntă, în rânduri strânse, cu Perşii şi-şi trage după dânsa tunurile cele mari. Sinan Pasza, când ajunsese la o bătaie de pus că de duşman, porunceşte ca primele şiruri să se desfacă în amândouă părţile şi să le facă loc tunurilor ascunse în spate: trăgând, acestea <au făcut> un asemenea prăpăd printre duşmani, încât, rândurile Perşilor, care aveau mai înainte înfăţişarea unor ziduri, păreau a arăta acum ca nişte uliţe şi căi (l). Fiind astfel rupte rândurile vrăjmaşilor, oştii i se dă porunca să dea năvală şi să-l străpungă, de aproape, pe duşman cu săbiile şi cu suliţele; făcându-se astfel, jumătate din aripa stângă a duşmanilor ajunge, pe dată, pradă pieirii, iar ceilalţi sunt siliţi să deie înapoi. Szahul Perşilor, când îşi vede aripa stângă aflată la ananghie, lăsând-o pe cea dreaptă, îi vine în ajutor cu cetele mai hârşite <în

luptă, şi îi împinge îndărăt cu tărie pe Turcii care ţinteau deja să-i nimicească rămăşiţele. Selim, dimpotrivă, luând seama că aripa sa dreaptă este apăsată de mulţimea vrăjmaşilor, aşază 13 mii şi cinci sute de Janiczari din latura ei, dând poruncă, mai întâi, ca să-i bată, de departe, cu gloanţe pe duşmani, iar apoi să se năpustească asupra lor cu săbiile

126 trase, şi e astfel, rupând asupra lor povara luptei, celorlalţi / ostaşi să le deie răgazul de a-şi veni în fire. Ei îi îndeplinesc cu hărnicie poruncile şi se reped cu atâta sălbăticie asupra Perşilor, încât să se retragă, la început, cu pas mai încet, dar, mai apoi, să o ia la fugă deschisă. Luând seama la aceasta şi cei din aripa dreaptă a Perşilor, care se mai apărau încă, straşnic, împotriva iureşului Turcilor, pierzându-şi nădejdea în izbânda, îşi caută scăparea în fugă. Astfel, înfrânţi de peste tot şi alungaţi cu ruşinoasă fugă, Perşii sunt căsăpiţi <şi prinşi de oştenii turci, şi arşi cu fierul unei veşnice infamii. Szahul însuşi abia de se strecoară să scape, datorită iuţelii calului său – care nu l-ar fi smuls, nici ea, primejdiei, dacă venirea nopţii nu le-ar fi luat urmăritorilor putinţa de a-l mai căuta, în acea luptă, Perşii au pierdut, pe lângă multe mii de ucişi (m), pe capii amânduror aripilor, pe Mehemed Chan şi pe Tekielichan. pe cele mai tari şi mai harnice căpetenii de război pe care le avea Persia pe acea vreme.

((<§ 7. *Le dă drumul prinşilor Muslimani. I*)

§ 7. Izbânda aceasta ar fi fost cu mult mai mare şi mai desăvârşită, dacă Selim n-ar fi socotit un lucru plin de primejdie să-i împrăştie <pe ai săi> prin locuri grele şi înguste, puterile vrăjmaşe nefiind într-atât de abătute, încât să nu poată să încerce vreo răsturnare. Prin urmare, chemându-şi trupele înapoi, pradă bine tabăra, <şi află în ea preabogatul tezaur şi cele de trebuinţă taberei lui Ismail Szah. Apoi, îl declară Vizir pe Piri Pasza, autorul

intrării în luptă, şi dă poruncă să se proclame prin crainici ca nimeni să nu păstreze vreun prins din popoarele Nisa şi Sahian, ci să le deie drumul tuturor a liberi, zicând că „nu e drept să ţină prinşi oameni Sunni (n) şi siliţi cu forţa să vină sub arme: că el se mulţumeşte cu izbânda şi socoteşte că, faţă de cei înfrânţi, are a da dovadă mai degrabă de milostivire, decât de cruzime. Iar că Szahul, din acest preludiu al izbânzilor, ca

127 dintr-o învăţătură, / poate afla cât de multă putere vor avea armele othmane.

((<§ *8. Cucerind Tybris, iernează la Amasia*.)!

§ 8. În ziua de după izbânda, locuitorii din Tibris, văzându-se părăsiţi de Regele lor, şi nemainădăjduind niciun fel de ajutoare, se străduie să-şi apropie milostivirea biruitorului, înfăţişându-i cheile oraşului. Selim, primind rugile celor ce i se închinau şi odihnindu-şi oştenii vreme de câteva zile, dă poruncă, după obiceiul lor, să se serbeze în sanctuare, în ziua de Vineri, cele sfinte şi să se facă rugăciuni pentru sine şi pentru toată oştirea sa. Având el de gând să meargă mai departe, i se împotrivesc frigul iernii şi foarte marea scumpete a aprovizionării cu grâne, dat fiind că duşmanii pustiiseră peste tot ţinuturile în vecinăte, şi lipsiseră oştirea turcească de orice fel de aprovizionare. Prin urmare, câtă vreme vede că oastea nu-i mai putea rămâne, fără mare pagubă, în acel loc, lăsând la Tibris bună strajă, se întoarce biruitor la Amasia, şi îşi aşază trupele în taberele lor de iarnă în provinciile învecinate, cât putea el mai aproape între ele, spre a-şi avea oştirea mai pregătită pentru campania viitoare. Apoi îl trimite la C (onstantino) p (o) le, drept simbol al biruinţei, pe Hiusein. fiul lui Bicarar (O), născut dintr-un neam foarte nobil la Perşi, laolaltă cu mai mulţi alţi prizonieri, pe care îi recomanda, mai presus de ceilalţi, atât nobleţea stirpei, cât şi erudiţia sa.

<§ *9. Ia câteva oraşe, şi Regatul lui Allaidevlet.*

§ 9. Din experienţa acestui an, Selim învăţase că nu se poate izbândi nimic în ţinuturile atât de reci şi de muntoase care mărgineau stăpânirea Perşilor, decât prin campanii luate de timpuriu şi dis-de-dimineaţă. Prin urmare, în anul 921, de cu primăvară, îşi scoate oştirea din hotarele Amasiei, şi, din primul iureş cum Perşii îi aşteptau pe Turci de-abia peste câteva luni, cucereşte Giumah şi

128 Baiburud. Cum nu găsise acolo pe nimeni să i se împotrivească, socotind zadarnic / zicându-şi că-i fără folos să ţină atâtea şi atâtea trupe într-un loc atât de de rând, trimite o parte dintre ele sub porunca lui Ferhat Pasza împotriva lui Alaiddevletip), fiul lui Zuulcadir, pentru că şi acesta se credea că le ţine Perşilor partea. Ferhad îl copleşeşte, pe neaşteptate, pe acest Principe, care nu bănuia nimic de felul acesta: îi pune trupele pe fugă şi i le împrăştie, iar lui însuşi îi ia capul. Auzind aceasta, Selim îi dăruieşte ţinuturile care ascultaseră de poruncile aceluia, lui Alibeg, fiul lui Szeh Suvar –, care până atuncea îi slujise cu credinţă la Curte, cu condiţia ca la slujbele religioase să fie pomenit numele său. Astfel, Selim, nu mai puţin mărinimos, decât biruitor, se întoarce, către sfârşitul acelui an, la C (onstantino) p (o) le.

((<§ *10. Cei din Diarbekir, alungându-i pe Perşi, i se oferă lui Selim.*))

§ 10. În anul următor, se arată un nou prilej de lăţire a împărăţiei. Cei din neamul Kare-Emid (r), care locuiau în Provincia care se numeşte astăzi Diarbekir (se primindu-l de la Regele Persiei, drept Mai-mare, pe Karachan. erau porniţi asupra lui pentru anumite înfruntări dintre cetăţeni şi se străduiau, încă de mai multă vreme, să se elibereze de sub domnia lui. Cum văd ei că lucrurile acestea nu se pot face cu sila, se hotărăsc că trebuie încercat prin videşug. Cu ţelul acesta, se îngrijesc să i se înfăţişeze

aceluia, printr-un călăraş, o scrisoare plăsmuită, ca din partea Regelui Persiei, în care se afla cuprinsă următoarea îndreptare: „Tu, care eşti Karachan, în clipa (t) în care va ajunge la tine îndreptarea noastră, să ştii că am hotărât să te trimitem, cu toată oastea, împotriva duşmanilor care stau să se năpustească asupra părţilor acestora! Pentru aceasta, cu cât mai multă gătire vei putea, fără să-ţi îngădui nicio zăbavă, să ieşi, în cuprinsul a cinci zile, din oraş şi să-ţi pui tabăra în locul numit Kavakilder. urmând ca, la a doua îndreptare a noastră, fie să purcezi încotro va fi de trebuinţă, fie să vii la noi cât mai degrabă”. Neştiind nimic de videşug, Karachan, socotind o nelege să nu dea ascultare îndreptării Principelui său, lăsându-i doar pe câţiva, şi aceia de niciun folos, spre straja oraşului, purcede din oraş cu toate ostile şi cu toată casa lui.

129 şi-şi aşază tabăra în locul ce-i fusese arătat. Cetăţenii oraşului, / când socotesc ei că temnicerul lor se află destul de departe ca să nu le poată veni într-ajutor alor săi, închid porţile oraşului, îi căsăpesc pe cei lăsaţi de strajă, şi, trimiţându-i scrisoare lui Selim, îi înfăţişează ce se făcuse, îi făgăduiesc predarea oraşului lor, şi-l roagă să li-l aşeze drept Principe pe concetăţeanul lor, pe Mehemed Beg, fiul lui Buikly, care, pe vremea aceea, sălăşluia la Curtea lui Selim.

((<§ *11. Care are îndoieli asupra credinţei lor.*})

§11. Propunerile lor îi erau ele plăcute lui Selim, dar, pentru că ştia bine cu ce videşuguri umbla neamul acesta, el bănuia că trebuie să fie acolo vreun şiretlic. Aşa că, preferând să-i deie pe ei pierzării, decât să-şi pună ostile în primejdie dându-le prea mare crezare, amână, vreme de un an, să le răspundă ades repetatelor lor rugăminţi. Între timp, între Karachan şi locuitorii acelui oraş au loc, în fiecare zi, lupte de loc uşoare, de care fiind ei, de-acum, osteniţi şi sleiţi, cum nu era nimeni să le aducă vreun

ajutor, până la urmă, un prea nobil şi multbogat bărbat din acel ţinut, Czemsid Beg, posesorul a mai mult de trei sute de sate, trimiţând soli la Selim de câteva ori, se pune chezaş pentru neamul său şi dobândeşte ceea ce doriseră concetăţenii săi.

((<§ *12. Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed*})

§ 12. Întărindu-se astfel condiţiile înţelegerii, cu zălog dat şi primit, Selim îl face Beglerbeg al Diarbekirului pe Mehemed Beg, fiul lui Buikly, <şi îi încredinţează lui toate treburile şi toată puterea, având a ocârmui cu cea mai mare autoritate: îi dăruie tot Regatul Diarbekir în Malikiane (w), şi, pe deasupra, dă poruncă să i se plătească, din tezaurul împărătesc, drept simbrie, 40 de Juk (x) în fiecare an, dar> lui nu-i cere nimic <altceva>, în afară de credinţă, praeter fidelitatem. Făgă

130 duind-o, Mehemed Beg / pleacă înspre Diarbekir cu căi de olăcari, şi adaugă împărăţiei Othmane oraşul, laolaltă cu toată domnia, cu consimţământul tuturor cinurilor.

((<§ *13. De către care este învins şi ucis Carachan.*})

§ 13. Dar, cum împăratul putea lesne bănui că înflăcărarea lui Carachan n-avea să se stingă numai prin aflarea acolo a lui Mehemed, îi trimite în ajutor, în anul 922, o bună (ceată) din oştire. Dar, ca Mehemed să fie aţâţat spre a lucra mai cu tărie, dă poruncă să i se deie o scrisoare de ameninţare, prin care îi mustra, cam în felul acesta, delăsarea: „Pe când te aşezam Principe în Diarbekir, nutream o cu totul altfel de nădejde despre tine, pe care tu nu o învederezi acum prin fapte. De ce stai şi leneveşti? De ce nu-i pedepseşti lui Carachan neobrăzarea? De ce nu-ţi vădeşti bărbăţia ce zace în tine şi, prin fapte vrednice de el, sufletul tău cel de neam – mie, ca să mă bucur, duşmanilor, ca să jelească, ţie, ca să-ţi

dobândeşti cinstire? De-ai împlini acestea cu curajul pe care-l ai, să nu te îndoieşti că eu am să te îmbrăţişez cu cea mai mare dragoste, că duşmanii vor fi copleşiţi de teamă, tu de onorurile care ţi se cuvin!” Dojana aceasta îl înţepa pe Mehemed la suflet şi i se părea greu de dus să fie mustrat pentru lene de către acela căruia îi datora viaţa şi norocul. Aşa că, fără să mai aştepte pâlcurile împărăteşti, îi alătură şi pe curteni oştirii, pe care o putuse strânge din provincia aceea, şi îşi pune tabăra împotriva lui Carachan. Pe când era pe cale să o facă, oastea vrăjmaşă îi răsare în faţă pe neaşteptate: cât stă el şi şovăie, la îndoială – oare să o înfrunte de îndată, sau să amână înfruntarea pentru a doua zi, le dă poruncă alor săi să se oprească din cale şi să se orânduiască în linia de bătaie. Rafazi (y), la rândul lor, poate că tulburaţi de aceleaşi îndoieli, rămân nemişcaţi în rândurile lor, după pilda oştirii turceşti. Dar, între timp, vine în zbor, ca un nour.

131 o uriaşă mulţime de fluturi, care, odată ce ajung la întinderea care despărţea cele două / oştiri, se împart în două stoluri, cei albi îndreptându-se către oastea turcească, cei roşii către cea persană. Apoi, cei albi, parcă în linie de bătaie, dau iureş asupra celor roşii, şi, după o grea ((luptă,}} îi învinge şi-i pun pe fugă. Sabia de-abia de-ar fi putut face atâta, cât au putut împlini, în sufletele amândnror părţilor, fluturaşii aceia. Turcii, de parcă le-ar fi sporit curajul cu o bună piază, dau buzna cu tărie peste Rafazii copleşiţi de groază, şi îi taie <şi îi căsăpesc pe cei din ale căror braţe superstiţia smulsese şi arme şi puteri, iar toată oştirea le-o zdrobesc. Printre cei ce fuseseră prinşi este găsită chiar şi Căpetenia lor, Carachan, căruia, odată adus în faţa sa, Mehemed Beg porunceşte să i se ia capul.

((<§ *14. Mehemed Beg ia câteva oraşe.*}})

§ 14. Această strălucită şi foarte puţin nădăjduită

(izbânda} era pentru Mehemed Beg dovada că Dumnezeu îi era alături, în ajutorul şi în apărarea sa. Îmbărbătându-şi, prin asemenea cuvântări, oştenii, să cuteze fapte şi mai măreţe, el cuprinde sub foarte strânsă împresurare, vreme de patruzeci de zile, mult-întăritul oraş Mardun (z. Cucerirea acestui oraş ar fi făcut-o, oricum, foarte grea şi aşezarea, şi bărbăţia apărătorilor ei, dacă aceştia, bătuţi, prin dumnezeiască judecată, de boli ascunse ale maţelor, şi frământaţi de foame, nu ar fi fost siliţi să-şi cumpere milostivirea din partea bimitorului prin predarea lor şi a cetăţii. Apoi, după puţine zile, mutându-şi tabăra, asediază Musul (să), şi, luându-l din primul iureş, îl supune prin fier şi foc. Odată cucerite aceste două metereze ale întregului ţinut, aveau să urmeze lesne târgurile mai mici, An [n] e, Hadise (bb), Hegeti, Sudzavi, Hsinkesfi, Dzemiszgerg, Amadie, Sudek, Dzeidzean, Baldyr, Ham, Zerbak, şi Chaizan, iar, nu multă vreme după aceea, sunt adăugate împărăţiei Othmane, de tot, Regatele Kiurdi (ce) şi Dzezire (dd).

<§ *15. Şi îi vesteşte reuşita lui Selim, prin fratele său.*

132 § 15. Mehemed socotea că, prin atât de mari fapte, a şi şters, şi lesne, / pata ruşinii, care-i fusese arsă pe frunte, mai înainte, de Selim, şi că i-a fost îngăduită libertatea de a se purta mai vesel la chip. Prin urmare, îl trimite la Selim pe fratele său, Uveis Pasza, cu o scrisoare, spre a-i înfăţişa aceluia lucrurile îndeplinite până acum. Selim, tare înveselit de această veste cu priinţă, ridică în slăvi, în faţa Vizirilor, cu cele mai mari laude, bărbăţia lui Mehemed, iar pe Uveis Pasza, împodobit cu multe daruri şi onoruri, îl trimite înapoi la fratele lui.

H<§ *16. Selim purcede din nou împotriva Perşilor; apoi, schimbându-şi hotărârea, îi atacă pe Egipteni.*}(

§ 16. Acest iute mers înainte al izbânzilor cucerite

până atunci îl face pe Selim să ia hotărârea de a răsturna întreaga Domnie a Persiei, sau, dacă aceasta nu era cu putinţă, măcar să o slăbească de tot. Aşadar, în anul 923, cu gândul să ducă la împlinire cele plănuite, dar cu şi mai multe oşti, purcede de la C (onstantino) p (o) le, şi-şi pune tabăra lângă Halep (ce). Nu departe de acelaşi Oraş îi iese în cale, cu un mai mică oştire, Regele Cerchez al Egiptenilor, Sultan Gavrie, trimite la el soli, îi oferă prietenia sa, şi-i făgăduieşte ajutoare spre a-i zdrobi *pe* Perşi. Câtă vreme trupele amânduror Principilor stau astfel, nemişcate, în taberele lor, s-a întâmplat că mai mulţi dintre Cerkezi, fie cu îngăduinţa Domnului lor, fie din obişnuita neobrăzare a ostaşilor, au pus mâna pe câteva cămile de povară menite taberei lui Selim, i-au dat jos cu sila pe cei care le călăreau, şi le-au jefuit poverile. Selim răbda cu indignare aceasta şi i se părea că atare lucru a fost făcut spre ocara lui. De aceea, se hotărăşte ca mânia ce i se stârnise în suflet împotriva Perşilor să şi-o verse, pe dată, asupra capetelor Egiptenilor, şi, proclamându-i duşmani pe Cerchezi pentru că jigniseră fără motiv onoarea împăratului, a statornicit să supună puterii sale tot Egiptul.

((<§ *17. Pe care îi înfrânge lesne, prin trădarea căpeteniilor.*})

§ 17. Lăsând, astfel, calea către Persia, odată ce-a luat-o pe cea a Egiptului, Căpetetenia Damascului188*, Chaijrjbeg, şi Mai-marele Halepului, Gazelibeg, cum între ei şi Sultan Gavri

133 se afla, dar pe ascuns, o ură de moarte, îi trimit lui Selim, prin intermediari, o scrisoare, / <şi îi înfăţişează slujbele pe care i le-au făcut ei lui Gavri, dar, dimpotrivă, tirania aceluia, <precum şi sufletul lui cel nerecunoscător, apucător şi plin de pizmă, împins de care se străduia să-i ducă la moarte: ei făgăduiesc „că, în însăşi fierbinţeala

încăierării, se vor despărţi de partea Cerchezilor, şi că, de acum încolo, îi vor fi supuşi împăratului”; nu-i cer, pentru aceste slujbe, niciun fel de altă răsplată, decât ca unuia dintre ei să i se îngăduie, cât vor trăi, Prefectura Egiptului, dar> celuilalt aceea a Damascului. Lui Selim îi păsa prea mult să-i momească pe aceşti Mai-mari de partea sa, decât să poată crede că i-ar fi fost de un folos să le tăgăduiască vreuna dintre cereri. Prin urmare, el nu numai că întăreşte condiţiile înţelegerii dintre ei prin jurământ şi iscălindu-şi numele în josul ei, dar îi mai şi învăţă pe trădători în ce fel îşi puteau împlini cel mai lesne planurile. Aceştia, urmându-i sfaturile, îl aţâţă în fel şi chip pe Sultan Gavri să înainteze în linia de bătaie; ba fac de ocară moleşeala Turcilor, ba laudă tăria Cerchezilor, şi i se roagă ca asupra numelui de „Cerchez” să nu cadă o asemenea ruşine, ca Turcii, <prea lungă vreme nepedepsiţi, să mai cuteze să-şi pună tabăra la vederea lor. Neştiind nimic despre înşelăciunea Căpeteniilor sale, Gavri, câtă vreme credea că bărbăţia le dicta aceste vorbe, le laudă tăria şi, pe dată, îşi aşază trupele în linie de bătaie, într-un loc anume, căruia i se zicea Burdz Vaikehh), şi, bulucurile odată rânduite, înaintează împotriva Turcilor. De partea cealaltă, Selim, auzind cele întâmplate, îi orânduieşte în şiruri pe ai săi nu departe de Halep, şi anume îi aşază astfel, încât să-i poată face faţă duşmanului, cu suflet bărbătesc şi tare, din orişice parte ar fi venit el. Cerchezii înaintează cu pas încet până la bătaie de armă, apoi mai grabnic, dând foarte mare glas, se năpustesc în iureş sălbatic, şi silesc şirurile Turcilor să şovăie, chiar şi făcând ele faţă cu tărie. Pe când aveau ei, astfel, cea mai mare nădejde de a obţine

134 izbânda, pe neaşteptate, din aripa dreaptă, / Chairbeg, şi din cea stângă Gazelibeg lasă lupta, laolaltă cu ai lor, şi, unindu-se cu Turcii, le vârâ Cerchezilor groaza în suflet. Dar aceştia, nu mai puţin, cum voiau mai bine să

moară, decât să fie înfrânţi, pun iarăşi lupta pe picioare, şi anume se reped atât de aprig asupra duşmanilor, încât, cu toate că erau mai puţini la număr, victoria părea totuşi să încline de partea lor. Prin urmare, Selim, văzând că Cerchezii, prin iuţeala şi prin agerimea trupului lor, se fereau de loviturile săbiilor, suliţelor şi săgeţilor, le-a poruncit călăreţilor să se oprească, iară pe Janiczari îi aşază în faţa primelor rânduri, spunându-li-se să tragă cu gloanţe în duşmani. Ei îndeplinesc poruncile Domnului lor, cu o asemenea îndemânare, încât, miraţi de prăpădul neaşteptat ce da iama printre ai lor, Cerchezii au dat înapoi, urmând să-şi strângă rândurile mai tare. Dar, când au văzut aşa oştenii turci, nu le lăsară niciun răstimp spre a îndrepta iarăşi lupta, ci, dând buzna cu cea mai mare înflăcărare, ca nişte valuri, le pun pe fugă rândurile lesne desfăcute şi sfărmate. Sultan Gavri, luând aminte că nu-i mai rămânea nicio nădejde de izbânda, se hotărăşte să nu-şi piardă domnia decât odată cu suflarea din piept. Aşadar, cu gândul să-şi piardă viaţa pe care nici n-o mai voia fără de domnie, dă năvală unde erau vrăjmaşii mai deşi, taie şi doboară pe oricine îi ieşea în cale, şi rătăceşte astfel printre nenumăratele pâlcuri de duşmani, de parcă ar fi fost turme de oi. îl caută acolo, cu ochii şi cu glasul, pe Selim, îl cheamă la o luptă între ei doi, având fie a da, fie a primi ori moartea ori stăpânirea. Dar, cum Fortuna nu-i îngăduia să afle ceea ce căutase, se întoarce pe aceeaşi cale pe care venise, şi, părându-i-se, în fiecare Turc, că Selim era cel pe care-l ucidea, împarte mare prăpăd prin oştirea lor. Dar, până la urmă, fapt vrednic de cea mai mare mirare, fără a fi rănit, printre atâtea arme şi săbii, ci doar ostenit de atâtea răni şi omor.

135 pierindu-i suflarea datorită arşiţei, el se stinge în / mijlocul grămezilor de duşmani pe care-i ucisese.

((<§ *18. Ocupă Alepul şi Damascul.*))

§ 18. După izbânda, locuitorii Halepului îi aduc dinainte împăratului, rugători, cheile oraşului lor, vrând mai bine să aibă parte de un Domn milostiv, decât de un aprig duşman. De partea sa, împăratul îi primeşte cu mare cinstire şi îi dăruieşte pe fiecare dintre fruntaşi cu câte un Chylaate. În următoarea zi de Vineri, intrat în Dziamie, ascultă cum i se pomenea numele (kk) la slujbă, iar pe Cititor, chiar când se mai afla încă în amvon, dă poruncă să-l îmbrace cu o hlamidă aurită, şi să se împartă pomeni din belşug, nu numai eclesiasticilor, ci şi oamenilor de tot rangul. Prin această milostivire a lui a dobândit ca nu numai oraşele mai mici, aşezate în acel ţinut, să i se supună biruitorului pe ele însele, cu toate ale lor, ci şi ca Damaschinii, auzind ca Selim se apropia de ei, să i-i trimită în cale pe bătrânii oraşului, până la câteva mile de el, spre a dobândi prin rugi milostivirea şi bunăvoinţa Principelui. El îi primeşte pe aceştia nu numai cu faţă luminată, ci, după ce a citit de două, ba de trei ori, plecata lor rugă, le făgăduieşte că va face totul după vrerea lor.

((<§ *19. Descoperă mormântul lui Szeich Muhiddin.*))

§ 19. După atâtea dovezi de milostivire, lui Selim i se părea că trebuiau atrase, prin mărturii ale pietăţii sale, sufletele gloatei celei superstiţioase. Ca atare, în prima zi a intrării sale în Damasc, dă poruncă să se serbeze slujbele religioase în Dziamia numită Beniumniee şi să i se înalţe rugi lui Dumnezeu pentru sănătatea sa: în cea de a doua, înaintând în afară zidurilor oraşului, merge să viziteze cu religiozitate monumentul funerar al multvestitului Muhyddin (mm). Chiar şi bătrânii de-abia îşi mai puteau aminti că au auzit de la părinţii lor că eroul acesta fusese înmormântat <acolo>; iar mormântul însuşi nu numai că se afla aşezat într-un loc umil şi neştiut, ci mai era şi împovărat cu atâta murdărie de către necioplţii care nu ştiau nimic despre virtuţile ascunse acolo.

136 încât arăta mai degrabă ca un munte de bălegar, decât ca un loc / al religiei! Selim, după ce a ocărit bine impietatea acelor locuitori cu zelul cu care se cuvenea, dă poruncă să se cureţe pe dată locul de toate murdăriile, iar, sub acestea, dă peste o marmoră cu următoarea inscripţie: Acza kabri Ess Szeich Elkiamil Muhammed beni Arebiennt Eltay Endelos, ceea ce ai putea traduce astfel pe latineşte: „Acesta este mormântul lui Szeich Mohammed, fiul lui Arebi, Cuceritorul Spaniei”. Aflând de aici împăratul că acolo zăcea trupul eroului celui căutat, înalţă, chiar deasupra mormântului, o uriaşă Cubbe (oo), şi, nu departe de ea, o Dzamie şi un Han, cu îndreptarea ca acolo să li se împartă săracilor, în fiecare zi, câtă mâncare şi băutură le era de trebuinţă, dar> cheltuielile porunceşte să fie plătite din biruri, toate aceste orânduieli întărindu-le printr-un Chatiszerifpp). Turcii cred (qq) că toate aceste pioase rânduieli i-au fost din belşug răsplătite lui Selim, şi pun numai şi numai pe seama virtuţilor acestui Szeich, ca şi a trecerii de care se bucura el dinaintea lui Dumnezeu, izbânzile dobândite asupra unei împărăţii atât de puternice şi de întinse.

((<§ *20*. Îl *descăpăţânează pe Hiusan Pasza*.))

§ 20. După ce a îngăduit, astfel, la Damasc, câteva zile treburilor civile şi celor sacre, îşi duce trupele, pline de nădejdea izbânzii, către Cairo. Urmându-şi calea, după ce ajunsese într-un loc, numit de locuitori Chani Junus (rr), pe când stătea de vorbă mai familiar cu ai săi, unul dintre Viziri, Hiusan Pasza, îl întreabă, cu mai multă îndrăzneală, decât prevedere: „Preafericite împărate, îi zise, când intra-vom în Cutbuiur Cais (ss)?” împăratul, văzând că prea marea familiaritate cu prietenii înclină deja înspre dispreţul faţă de sine, îi răspunde: „Noi unii, vom intra când i-o plăcea lui Dumnezeu, dar tu, noi vrem ca să rămâi aici!” Iar, zicând el astfel, şi dă porunca să i se taie capul. /

137 <*21. Vizitează Cudszerifşi ia câteva oraşe*.

§21. Pornindu-şi tabăra de acolo, purcede la Gaza, unde, după ce a auzit că nu se afla departe de Cuds<s>zerif arzând de dorinţa de a vedea cetatea ce fusese> maica atâtor Profeţi şi multvestită pentru atâtea şi atâtea minuni, se duce într-acolo doar cu câţiva curteni, şi, împlinind, în răstimp de trei zile, cele cerute de religie, se întoarce la oştirea pe care o lăsase la Gaza. De aici, îşi rânduieşte calea de-a dreptul către Elkair (nu „iar, în decursul ei, ocupă, parcă doar în trecere, oraşele Sifidulbahrl „v, (şi} Chanuldzuni. Dar nu părea un bun sfat să-şi lase acolo străji prea însemnate, dat fiind că se credea că aceste oraşe nu aveau de gând să scuture jugul învingătorului, iar pentru în Mnt nu erau ascunzători <destul de sigure. Prin urmare, lăsându-i <pe loc> numai pe cei pe care fie lungimea drumului, fie fierul vrăjmaş îi făcuse nepotriviţi pentru oştire, el purcede mai departe. Dar când văd aceasta cei din Gaza, socotind că împăratul nu mai avea să se întoarcă vreodată, ci avea să piară, laolaltă cu toată oştirea lui, doborât de sabia Cerchezilor, îi căsăpesc, laolaltă cu medicii, pe bolnavii lăsaţi în seama credinţei lor.

<§ *22. îi înfrânge iaiâşi pe Cerchezi*.

§ 22. Poate că pe cei din Gaza îi împinseseră la această răzvrătire noile strădanii din Egipt ale Cerkezilor, spre a-şi apăra domnia. Căci aceia pe care milostivirea Fortunei îi scăpase din bătălia de mai înainte, ajunşi la Cairo, după ce au strâns sfat, îl înalţă Rege pe Tumanbai beg, de fel din cea mai nobilă stirpe a lor, şi, la consacrarea lui, îl numesc Miuleiu>k Eszref, jurând între ei fie să-şi apere Domnia de tirania cea nedreaptă a lui Selim, fie să cadă luptând cu vitejie, şi să-i cedeze vrăjmaşului, cât puteau ei mai scump, şi viaţa lor, şi o atât de întinsă stăpânire. Sub porunca lui, după ce şi-au

alăturat câteva pâlcuri de Arabi rătăcitori, ei strâng tot ce mai rămăsese în Egipt.

138 purtător al numelui de Cerchez, pregătesc / uriaşe tunuri şi multe alte maşinării de război, şi, adunând o oaste aleasă, ca la patruzeci de mii de oşteni>, îşi pun tabăra în locul numit Ridanie, şi-l întăresc cu felurite meşteşuguri, nădăjduind că Selim, însufleţit de norocul luptei de mai înainte, va lua pe dată cu asalt tabăra lor, şi, prins în laţurile gata întinse, le va dărui o lesnicioasă izbândă. Dar Selim, aflând prin iscoade despre cursele lor, de vreme ce era mai presus prin numărul oştilor sale, porunceşte ca o parte din ai săi să înconjure tabăra duşmanilor, aproape de muntele Dzebeli mactab (yy), şi, la un semn, să se repeadă, din spate, asupra-le. Astfel, în primele zile ale lunii (zz) Dzemaziul evvel, în anul 923, se iscă o înfruntare atât de sângeroasă şi de aprigă, Cerchezii fiind înconjuraţi de peste tot, încât rămâneândoielnic dacă pana celui ce scrie <despre ea, ar putea picura o altă culoare, decât aceea a sângelui. Cerchezii sunt, mai adesea, copleşiţi de mulţimea duşmanilor, de câteva ori sunt respinşi <şi risipiţi, <dar> de tot atâtea ori refac lupta, însuşi Regele lor bătându-se mereu în primele rânduri şi însufleţindu-şi oştenii prin pilda sa. Se dă, câtăva vreme, lupta cu şirurile învălmăşite, <dar, până la urmă, când Tumanbai vede că o parte din ai săi e prinsă, o parte căsăpită şi că izbânda nu poate fi dobândită în niciun fel, strângând în jurul său ceata aleasă pentru paza trapului său, îşi deschide calea cu sabia chiar prin mijlocul bulucurilor duşmanilor, şi fuge la Szeich Areb, fiul lui Becaar (a). Şi astfel, Turcii dobândesc o victorie deplină, dar nu fără de mare măcel printre ai lor. Printre aceştia, a căzut şi mult-vestita lor căpetenie de război, Sinan Pasza, lesne cel mai de frunte dintre eroii veacului său, a cărui moarte Selim a îndurat-o atât de greu, încât, chiar şi multă

vreme după ce a cucerit Cairo, se spune că l-a mai

139 pomenit cu aceste jelanii: / Mysry aldyk, emma Jusufi aldyrdyk, Jius ţi] uf siz, Mysrden ne olur!”, „Egiptul l-am ocupat, dar l-am pierdut pe Iusuf: la ce-i bun Egiptul fără de Iusuf?!”

<§ *23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primeşte mai întâi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l spânzure*.

§ 23. Astfel, părea ea supusă împărăţiei Othmane această Provincie atât de roditoare, dar vechiul ei Rege, T\imanbai, viu încă şi prin preajmă, gata la orice fel de mişcare, îi mai pricinuia încă teama de a o pierde. Ştia el că fugise la Arabi şi că, ascuns acolo, nu aştepta nicio altă vreme spre a pune la cale o răsturnare, decât plecarea sa din Egipt. Aşa că, spre a se feri şi dinspre partea aceasta de primejdia ce-l ameninţa, trimite soli cu cele mai mari daruri la Szeich Areb, fiul lui Becaar, <şi îl roagă să i-l deie lui pe fugarul de duşman, dându-i sfatul să vrea mai bine dobândească trecere pe lângă sine prin slujbele sale, decât să-i stârnească mânia împotriva lui printr-o îndărătnicie fără de folos. Szeichul, fie pentru că se temea foarte de puterea lui Selim, fie pentru că se lăsa îmbunat de daruri, îl predă cu ruşine <pentru sine> pe Tumanbai, pe care-l primise sub ocrotirea sa, împotriva dreptului ginţilor, şi, mai cu seamă, împotriva lui Rai al Arabilore. Dar, <dacă> acele <vorbe> ale prietenului pierdut în vicii nu-i putuseră înmuia sufletul, virtuţile nobilului său duşman îi strămutau mânia în preţuire. Căci Selim nu s-a putut stăpâni ca, atunci când Regele i-a fost adus în faţă, legat în lanţuri, văzându-i tăria de suflet, să-l scoată din ele şi să-l îndemne să aibă bun curaj, şi să vină în fiecare zi să ospăteze la masa lui. Astfel, Tumambai. cumpărându-şi libertatea cu preţul bărbăţiei, se afla neîncetat în preajma lui Selim, atât în public, cât şi în particular, şi îl

140 învăţa în privinţa puterilor Regatului, a legilor obştilor, şi a firii şi obiceiurilor locuitorilor lui. Dar / bietul Tumambai a învederat, puţin după aceea, prin trista sa pildă, cum îşi bate joc Fortuna de cele omeneşti. Selim nu putea să nu-i admire eroicele virtuţi, tăria ieşită din comun, integritatea sfaturilor şi seriozitatea moravurilor. El socotea nevrednic de sine însuşi să-l deie morţii pe un asemenea om, şi, cum i se părea plin de primejdii să-i deie dramul, se hotărâse să şi-l alăture drept prieten şi să-l pună în fruntea Domniei Egiptului. Pe când frământa el acestea în gândul său, umblă vorbe prin popor că „Tumambai a aflat mare trecere pe lângă împărat şi a dobândit Prefectura Egiptului; aşa că el nădăjduieşte ca, în curând, după plecarea împăratului, strângând rămăşiţele Cerchezilor şi Arabilor, să alunge străjile lui Selim, şi, scuturându-i tirania, să aşeze iar la loc domnia nimicită a Cerchezilor. Toate acestea nu-i puteau scăpa lui Selim, cun om> nu numai atent la lucrurile care se făceau, ci şi iscoditor al celor ce se spuneau, dar el nu voia să deie crezare celor ce se istoriseau, pentru că le socotea născocite de duşmani. Până la urmă, odată ce, datorită statorniciei zvonurilor, ajunge să bănuie că acolo zace vreun videşug, îi dă poruncă lui Alibeg, fiul lui Szeich Suvar – pe al cărui tată, nu de mult, prinzându-l, Cerchezii îl puseseră în cârlige – să-l spânzure pe bietul Rege la poarta din Cairo, pe nume Zavil, dând această hotărâre: „Câtă milostivire am avut, s-a dus: iar câte sunt în stare să facă zvonurile cele răutăcioase ale gloatei, chiar dacă-i ţine partea, să vadă chiar bietul de el!” Alibeg îi împlineşte pe dată porunca şi, bucuros că i se dă prilejul să se răzbune pentru uciderea tatălui său, îl spânzură pe bietul de Tumambai, la poarta Zavil, în anul amintit, în a 19-a zi a lunii

141 Rebiul Evvel. De-abia de se poate spune câtă /

groază a vârât în sufletele Egiptenilor neaşteptata caznă a Regelui lor. Cei care, mai înainte, numai prefăcându-şi mânia, doar cu greu puteau răbda nedreapta-i stăpânire, aleargă acum, cu toţii, rugători, la Selim, îi caută, cu plecăciune, milostivirea şi făgăduiesc să-i slujească, mereu, şi cu credinţă, Stirpei Othmane. împăratul binevoieşte să le îngăduie bieţilor de ei iertarea, cu condiţia ca, dacă ştiu de vreun Cerchez care se ascunde pe undeva, să-l scoată din ascunzătoare şi să i-l înfăţişeze, cetluit. De-abia se arătaseră acestea, când, râvnind la nou, plebea, în nădejdea să-şi dobândească iertarea, se împrăştie peste tot, îi caută şi adună pe Cerchezii care, mai înainte domni, acum nu mai tăgăduiau nici slujbele robilor, şi i-i aduc, legaţi, împăratului, la tăiere. A doua zi. Selim dă poruncă să se ridice în afara oraşului, la malul Nilului, un loc de priveală, şi, înălţându-şi tronul în vârful lui, iar toţi prinşii, aduşi în faţa sa, să fie scurtaţi de cap, şi leşurile lor azvârlite în apa ce curgea pe acolo. Se spune că numărul lor ar fost mai mare de 30 de mii.

A doua zi după aceea, pentru a doborî de tot, prin învederarea puterii sale, sufletele cele tulburate ale învinşilor, intră cu foarte mare alai, în triumf, în Cairo: şi, fără a zăbovi prea mult, pleacă de acolo în aceeaşi zi, şi, punându-şi corturile nu departe, la malul Nilului, în locul numit Ruza, le îngăduie oştilor sale, câteva zile, răgazul de a-şi veni în fire. Vremea acelui măcel a însemnat-o, în versurile următoare, un foarte fin poet dintre Arabi:

„Hui Szevi Sultan Selim!”

„Vai! Aici este Sultan Selim!”

< § *24. Ia Alexandria şi-i subjugă pe Arabi.*

§ 24. În acelaşi an, în şapte ale lunii Dzemaziul Evvel, pleacă spre a cuceri Iskenderie (g); cum

142 aceasta se ferea, predându-se de indignarea biruitorului, orânduind / treburile acelui oraş, se întoarce

înăuntrul Egiptului, îi lasă lui Chairbeg frânele domniei, şi, în luna Szaban, apucă drumul C (onstantino) p (o) lei. Pe cale, spre a răzbuna perfida faptă, pomenită ceva mai înainte, a celor din Gaza împotriva ostaşilor săi, îi trece prin foc şi sabie pe toţi locuitorii acelui oraş, fără a ţine seama nici de sexul, nici de vârsta lor, iar oraşul însuşi îl face una cu pământul. Apoi, plecând la Damasc, după înţelegerea lor, îi dă lui Gazelibeg, spre a le cârmui, această cetate, ca şi celelalte dimprejur, din Palaestina şi din Syria. Spre a strânge laolaltă multe fapte în puţine vorbe, într-un singur an şi în una şi aceeaşi campanie, Selim a adăugat împărăţiei sale mai multe pământuri, decât a putut vreunul dintre înaintaşii săi să supună în tot răstimpul domniei sale. Căci nu numai că a silit să asculte de legile sale toate câte se supuneau, în Asia şi în Egipt, sub poruncile Cerchezilor, dar a adus sub puterea sa, parcă în trecere, şi foarte bine întăritele şi multvestitele oraşe ale Asiei, Malatye 5), Durbegi, Derende. Behtisi, Kierkieb, Kiachte, Beredzik, Antah şi Antakiae. Pe lângă acestea, şi Szeriful de la Meccale) i-a încredinţat Sultanului, care mai zăbovea încă pe lângă Cairo, cheile oraşului său, şi a dat mărturie că-i primeşte stăpânirea; luându-l la sine cu cinstire, Selim i l-a aşezat drept urmaş la domnie pe fiul lui, vestit pentru virtuţile, pietatea şi învăţătura sa. Acesta a convins, prin sfaturile sale, cetele rătăcitoare ale Arabilor, Beni Ibrahime, Beni Sev alem, Beni Aţa, Beni Asyie şi Beni Saad, precum şi multe altelee, ale căror nume n-au putut ajunge la ştiinţa noastră, hălăduitoare prin sălaşurile pustiei dintre Meca, Cairo şi Damasc, ca.

((de buna lor voie,}} să se supună stăpânirii împăratului, iar, drept dovadă a credinţei pe care o

143 făgăduiau, să-i deie lui Selim scrisori olografe, şi pe cei mai de seamă dintre / ai lor, drept ostateci.

<§ *25. Primeşte solul Regelui Persiei*.

§25. Pe când se întorcea din această campanie şi ajunsese deja la Halep. În luna Ramazan a anului 925, îi iese în cale solul Regelui Persiei, trimis ca, printr-un făţarnic gest de prietenie şi de bunăvoinţă, să-l îmbrobodească pe Othmaniad şi să abată, printr-o prefăcută supunere, furtuna ce ameninţa Domnia Persiei. Spre a-şi atinge ţinta în chipul cel mai fericit, pe lângă daruri foarte mari, vrednice de amândoi împăraţii, el se străduie să-i îmbune Sultanului sufletul cel plin de ambiţie printr-o nouă adăugare de titluri, iar, printre altele foarte linguşitoare, îi atribuie lui Selim numele de Szehin Szahi Alem (6) ve Sahib Kyrani beni Adem, adică de „împărat al împăraţilor şi al fiilor lui Adam, Singur Biruitor”, sau „Singur Stăpânitor”.

< § *26. Trufia şi moartea lui Selim*.

§ 26. Atâtea şi atât de mari izbânzi, atâtea linguşitoare felicitări nu numai din partea popoarelor supuse, ci şi din aceea a Principilor învecinaţi îi umplu lui Selim sufletul de o asemenea trufie, încât, de parcă ar fi avut deja în mâini împărăţia peste tot întinsul pământurilor, a ajuns să dispreţuiască cele pământene, ba chiar să creadă că şi cele cereşti, de-ar fi fost vreo cale, trebuiau să se prăbuşească sub sabia sa. Astfel, după ce intrase în triumf în C (onstantino) p (o) le, sub mari aplauze ale norodului, în anul următor, de parcă ar fi putut duce după sine, legată în obezi, nestatornica Fortuna a războiului, se leagă în public, prin jurământw, că nu va da niciun pas înapoi, până când nu va fi răsturnat de tot împărăţia Perşilor, cea până acum rivală sieşi, şi nu va fi şters dintre muritori neamul cel perfid faţă de Dumnezeu <şi nesuferit oamenilor, zicându-şi că, odată supus acesta, nu va mai avea nicio piedică pentru a-i arunca în lanţuri şi pe Regii Creştinilor. Dar cât de înşelătoare pot fi, când nu

ţin seama de vrerea lui Dumnezeu, planurile pe care şi le fac muritorii, şi cât este de sfărâmicios este

144 lutul pământului, unde / se umflă îngâmfarea, a arătat pe dată, printr-o pildă vrednică de ţinut minte, spre învăţătura altora, Preaînaltul Ocârmuitor al Lumii. Lipsa de bani, cum se cheltuiseră, prin campania din Egipt, şi tezaurele din lăuntru şi cele dinafară (li), îl îndeamnă pe Selim să-şi amâne, în primul an, războiul avut în gând, şi să-şi îndrepte cugetul spre răşluirea de prin domniile supuse a unor noi resurse. Cum, şi în anul următor, lucrul acesta mergea mai încet decât şi-o dorise, iar iama începuse deja, odată ce vede că s-a scurs şi timpul potrivit pentru a purta războaie, se hotărăşte să meargă să viziteze, la Adrianopole, mormintele înaintaşilor săi. După ce, cu gândul acesta, i-a trimis înainte pe toţi purtătorii de purpură, în afară de Ferhad Pasza, soţul surorii lui, pe care îl avea pe lângă sine <drept> Calmecan Pasza1 1, pleacă la C (onstantino) p (o) le. Pe calea aceasta, după ce abia ajunsese în satul Su asztdy-l, el simte, mai întâi, că-i fierbe sângele, apoi că îl cuprinde o febră uşoară; apoi, a doua zi, îi apare un abces mortal la coapsă, care într-atât îl chinuie, încât i se strâng toate vinele trupului şi ale picioarelor* O, şi i se usucă. I-l deschide lui un chirurg atent şi priceput, i se dau leacuri pentru a drege răutatea bolii, dar s-a văzut acum că soarta nu-i poate fi abătută, şi că un abces e mai presus decât succesul nobleţei stirpei sale. Căci rana cea îndărătnică se împotriveşte întregii hărnicii a medicilor, şi-i infectează trupul cu un virus atât de pestilenţial, încât, până la urmă, după patruzeci de zile mai mult de chinuri, decât de boală, în nouă ale lunii Szev (v} al, în ziua de Sâmbătă, la răsăritul soarelui, a apus Strălucirea împărăţiei Othmane.

<§ 27. *Ascunsă de Viziri*.

§ 27. După ce Selim i-a dat astfel, prin moartea sa, un

renume unui sătuc necunoscut mai înainte, Ferhad Pasza, singurul care-i mai rămăsese în preajmă, îi ascunde norodului moartea

145 împăratului, / iar celorlalţi Viziri, care-i aşteptau cu nerăbdare sosirea la Adrianopole, le arată ce se întâmplase <şi îi roagă să se prefacă, de parcă ar fi viu, şi, spre a nu se naşte vreo încurcătură înainte de sosirea urmaşului lui, să aibă grijă de toate treburile în numele lui. Apoi îi dă de veste despre moartea părintelui său şi lui Suleiman, fiul lui Selim, care zăbovea pe vremea aceea la Trapezunt. şi-l îndeamnă să se grăbească să ia Miele unei atât de mari împărăţii. Suleiman, primindu-i scrisoarea, porneşte ţintă înspre C (onstantino) p (o) le, în etape lungi; aflând aceasta, Vizirii dau pe faţă în public moartea împăratului, dau dramul trapelor strânse deja, şi, cu toţii, lăsându-l numai pe Mustafa Pasza la straja tezaurului, pornesc, împreună cu toată Curtea împărătească, înspre Oraşul Regesc, spre a i se închiria noului Principe.

<§ *28. Suleiman, aclamat ca împărat, îşi îngroapă tatăl*>

§ 28. Şi astfel, toţi Vizirii, înveşmântaţi în haine de doliu, îl salută drept împărat pe Suleiman. care intrase în C (onstantino) p (o) le în ultimele zilee ale lunii Szev<v-al a anului 926, şi-i dau mărturie asupra durerii lor pentru moartea pretimpurie a părintelui lui. El însuşi, în aceeaşi zi, după amiază, purcede, cu toţi curtenii, înaintea cortegiului funerar al tatălui funeri său, şi, în mare alai, îl conduce la Dziamia durată de Mehemed, cuceritorul Oraşului, şi dă poruncă să fie îngropat acolo. Pe mormântul lui stă scris următorul epitaf:

„Beca Miulkine azm idup Sefer
Kvidy, budir Tarich.
Koiup Sultan Selim baky dzihan
Miulkin Suleimane”.

„Spre Veşnica împărăţie şi-a îndreptat calea în anul acesta, când Sultan Selim i-a lăsat împărăţia lumii lui Suleiman”. /

146 <§ *29. Moravurile şi cruzimea lui Selim*.

§ 29. Astfel s-a prăbuşit Selim, luptătorul de frunte al împărăţiei Othmane, după ce domnise 9 ani <şi 8 luni, şi trăise 54 de ani. Scurţi ani de domnie i-a îngăduit ursita, dar aşa fel, încât faptele lor de-abia dacă au cu cine să fie comparate. Căci, prin hărnicia şi bărbăţia lui, nu numai că Provinciile din Asia au fost eliberate de năvălirile duşmanilor, dar le-a mai şi fost deschis urmaşilor săi prilejul ca, prin întărirea Răsăritului, ei să-şi poată spori stăpânirea înspre Apus. El însuşi avea toate însuşirile care-l pot alcătui pe un erou: era şi ascuţit la minte, şi cu braţ puternic, şi plin de putere de judecată, neobosit când era vorba despre salvarea Statului, foarte potrivit pentru faptă, şi, înainte de toate, un foarte priceput cercetător al clicilor ascunse şi al altor feluri de puneri la cale. El însuşi, adesea, cu haine schimbate, rătăcea prin pieţe, pe căi, prin tabără, ziua şi noaptea, şi pedepsea cu cea mai mare asprime tot ceea ce-şi dădea seamă că se face fie împotriva salvării Statului, fie împotriva legilor date de el. Acolo unde nu putea el pătrunde, datorită demnităţii sale, îşi trimitea iscoadele, din care avea destul de multe şi foarte pricepute să se amestece, laolaltă, prin toate strânsurile de norod, cu obiceiul de a-i povesti Sultanului, în fiece zi, cele pe care le văzuseră sau auziseră. În felul acesta, avea atât de bună ştiinţă despre toate câte se întâmplau, încât a ajuns, pe vremea lui, un proverb că „împăratul află a doua zi şi ce vorbeau bărbatul cu nevasta lui, între pereţii lor”. Dar cercetarea aceasta i-a fost până într-atâta de folos împărăţiei sale, încât, în mijlocul unor campanii atât de îndepărtate, cum au fost cele întreprinse sub domnia lui, nu s-a pus la cale nicio răzvrătire, care să nu fi fost

descoperită pe dată şi stinsă încă de la începuturile ei. Prin toate

147 acestea / ar fi meritat din plin o veşnică laudă, dacă, printr-o ţărănească pornire, şi din pricina sufletului său, înclinat către cruzime, nu le-ar fi răpit strălucirea celorlalte însuşiri ale sale, şi n-ar fi făcut să fie deosebit de ceilalţi împăraţi cu acelaşi nume prin urâta poreclă de Javuz (O>.

Ne va face plăcere, înainte să ne despărţim de această parte, să istorisim despre aceasta o singură istorie, <luată> din mai bogata povestire a faptelor sale. Cu doi ani mai înainte ca Selim să se fi săvârşit din viaţă, în Turemannia. un tâlhar care nu numai că o pustia pe aceasta, ca şi ţinuturile învecinate, tot prădându-le dar, adunând o nu mică oştire din tovarăşii săi, mai şi încerca să-şi şi supună toate acele Provincii. Spre a stinge acest incendiu, el îl trimisese pe Ferhad Paszam cu bună parte din oaste; acesta, cum de-abia ajunsese la Amasia, aude că tâlharul cu pricina a fost înfrânt de Ilbistanbeg Szeich Suvar, fiul lui Mehemed, şi că toată oştirea lui a fost zdrobită. Şi astfel, câtă vreme nu voia să-şi ostenească în zadar oştirea printr-un drum atât de lung, <dar> nu cuteza să se întoarcă fără îndreptare de la împăratul, cu gândul să aştepte solul întors de la împărat, îşi pune tabăra în jurul Amasiei. Cât zăboveşte el acolo, vine la el un ponegritor răutăcios şi se preface că, mişcat de credinţa cuvenită împăratului, nu s-a putut stăpâni să nu-i deie lui de ştire despre răzvrătirea pe care o puneau la cale locuitorii coraşului>: „căci, printre cetăţenii Amasiei se află ascuns un fals Murad, care să se tot lăuda că ar fi fiul lui Sultan Ahmed, şi, luându-şi în tovărăşie mai mult de şapte sute de tâlhari, a tras toată cetatea de partea sa”. Ferhad Pasza, fără să mai cerceteze adevărul, îi dă de veste împăratului ce auzise <şi îl roagă să-i trimită

îndreptare ce

148 voia să se facă într-o atare primejdie. Selim, / poate că prea încrezător în prevederea acestei căpetenii, necercetând <nici el> mai bine lucrul, dă poruncă să fie traşi în ţeapă toţi mai vârstnicii din acea provincie. Ferhad îi împlineşte poruncă, şi trage în ţeapă mai mult de şase sute de preacinstiţi oameni fără de vreo vină, pe alţii îi pune sub sabie, pe şi mai mulţi îi târăşte prin pieţe legaţi de cozile cailor, şi-i sfâşie cu totul.

SULEIMAN I, SUPRANUMIT CANUNI.
FIUL LUI SELIM I, CEL DE AL ZECELEA
ÎMPĂRAT AL TURCILOR
CAPITOLUL IV.

1. Gazelibeg, răsculat, este învins şi ucis. 2. Suleiman ia Beligradul. 3. Porunceşte să fie ucis Szeich Suvarougli. 4. Cucereşte Rodosul. 5. îl trimite în Egipt pe Mustafa, şi îl face pe Ibrahim Vizir. 6. Mustafa se răzvrăteşte în Egipt şi este învins. 7. Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman. 8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falşi. 9. Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei. ¡O. Cucereşte Buda şi celelalte oraşe. 11. îi copleşeşte pe răsculaţii din Asia. 12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei. 13. Toţi Albanezii sunt căsăpiţi la C (onstantino) p (o) le. *14. Cei din Alep sunt pedepsiţi pentru omorârea unor judecători. 15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria. 16. Le smulge iarăşi Germanilor Buda. 17. Moldova i se supune cu titlul de feudă. 18. Asediază Viena. 19. Ridică asediul. 20. Îşi taie împrejur feciorii. 21. Firendos, asediind Buda. 22. Este respins de Suleiman.23. Italienii sunt alungaţi din Moreea. 24. Olame, un transfug de la Perşi, îl atâţă pe Suleiman împotriva lor. 25. Suleiman îi dă lui Chairuddin comanda flotei. 26. Pe*

149 *câţiva / Principi ai Persiei îi primeşte sub supunere. 27. Ia Bagdadul şi îşi spânzură Defterdarul. 28.*

Îi face pe Perşi să lase asediul Vanului. 29. Îşi aduce ostile îndărăt şi îi ia capul lui Ibrahim Pasza. 30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg. 31. Chairuddin pustieşte Apulia. 32. Hasrudbeg îi învinge pe Creştini în Bosnia. 33. Kiorfesul este asediat zadarnic. 34. Mehemed Beg îi învinge pe Creştini. 35. Suleiman ocupă lemenul prin căpeteniile sale. 36. El însuşi pustieşte Moldova. 37. Chairuddin învinge flotele duşmane. 38. Germanii sunt respinşi de la Buda. 39. Suleiman face o alianţă cu Francezii 40. Cucereşte câteva oraşe din Ungaria. 41. La îndemnul lui Elcasib Mârze *porneşte împotriva Perşilor. 42. Redobândeşte Vanul şi îi zdrobeşte pe Perşi. 43. Pradă tezaurele Szahului. 44. Cucereşte Timişzvar. 45. Turcii sunt zdrobiţi de Perşi. 46. Suleiman ia Revanul şi pustieşte Persia. 47. Face pace cu Regele Persiei. 48. îl zdrobeşte pe impostorul Mustafa. 49. îi ajută pe Francezi cu flotă. 50. Trimite o alta în Lusitania. 51. Le trimite iar aşi Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor. 52. Se consacră artelor păcii şi proclamă legi. 53. Moare la asediul Segetvarului. 54. Segetvarul este luat, ascunzându-i-se moartea. 55. Selim este salutat împărat şi îşi înmormântează părintele cu mare alai. 56. Elogiul şi fiii lui Suleiman.*

<§ *1. Gazelibeg, răsculat, este învins şi ucis.*

§ 1. De-abia urcase Suleiman Canuni (a) pe tronul părintesc, când domnia lui este tulburată de-o gravă răzmeriţă din Asia. Gazelibeg, Beglerbegul Damascului (prin a cărui trădare Selim dobândise prima izbândă asupra Cerchezilor), când prinde de veste despre moartea lui Selim, socotind că toate faptele de bărbăţie, precum şi norocul împărăţiei Aliothmanice au răposat şi s-au înmormântat

150 odată cu el, / îşi încalcă data şi jurata credinţă <şi statorniceşte să-şi asume deplina stăpânire asupra

ţinuturilor în fruntea cărora se şi afla. Cu gândul acesta, strânge ostile care ţineau cu el, şi, fără să se aştepte cineva, asediază Halepul cu atâta iuţeală, încât de-abia a mai putut scăpa spre Curtea împărătească un olăcar trimis să dea de ştire despre răzvrătirea lui. Dar oraşul, sub ocrotirea lui Codza Mustafa (b) Pasza, respinge cu hărnicie asalturile răzvrătitului şi îi îngăduie lui Suleiman răstimpul necesar pentru a stinge acest incendiu, mai înainte ca el să se lăţească. Iar acesta, spre a nu le înşela concetăţenilor săi nădejdile, trimite în Asia nu numai ostile gata pregătite, sub porunca lui Ferhad Pasza (c), ci mai porunceşte şi ca pâlcurile ostaşilor din Asia, strânse de peste tot, să i se alăture aceluia pe drum. Gazelibeg, căruia neaşteptata bărbăţie a apărătorilor făcuse să-i piară curajul, când vede că puterile sale nu-i puteau face faţă, în luptă deschisă, oştirii gata să sosească, desface împresurarea, dă îndărăt, şi îşi pune tabăra aproape de Damasc, în locul numit de localnici Mastaba, şi o întăreşte cu lucrări foarte tari împotriva iureşului duşman, în nădejdea că, şi din lipsa hranei şi din pricina furtunilor oştirea împăratului va fi silită să se retragă şi îi va lăsa din nou prilejul de a se încerca asupra provinciilor învecinate. Dar Ferhad Pasza, cu toate că găsise Halepul eliberat de răzvrătit, amintindu-şi, totuşi, de încredinţarea dată sieşi de către împărat, se încrâncenează cu tărie pe urmele acestuia, şi, până la urmă, peste aşteptările tuturor a, dă năvală peste acela chiar în tabăra lui, cea pe care o întărise, în 27 ale lunii Şef<f>ei a anului 927. Se luptă acolo cu tărie, cu noroc schimbător, vreme de zece ore întregi, dat fiind că Turcilor le stătea împotrivă mai degrabă

151 aşezarea locurilor, decât sabia vrăjmanşilor. Până la urmă, / oştenii Turci înfrângând greutăţile puse de locuri, oastea răzvrătiţilor este toată măcelărită, laolaltă

cu căpetenia ei. Biruitor, Ferhad Pasza intră în Damasc, îl aşază Beglerbeg al acelui oraş pe Aias Pasza, şi, orânduind treburile de prin acele părţi, se întoarce cu oştirea la C (onstantino) p (o) le.

<§ *2. Suleiman ia Beligradul*.

§ 2. Odată pacificată Asia, Suleiman se hotărăşte să-şi întoarcă armele asupra Europei, cu gândul să adauge împărăţiei Othmane tot atâtea pământuri, dinspre Apusul C (onstantino) p (o) lei, cât i se întindea domnia asupra Răsăritului. Cu acest ţel, ca nu cumva, aşa cum li se întâmplase prea adesea înaintaşilor săi, în mijlocul celei mai mari nădejdi de a-şi duce fapta la capăt, să fie tras îndărăt de iscarea unor răzvrătiri prin altă parte, straja Asiei i-o lasă lui Ferhad Pasza, cu bună parte din oştire, flota o trimite în Arhipelag, o alta, constând din 50 de nave mai mari şi 400 de transport o orânduieşte în Marea Neagră, ca ea să se îngrijească de aprovizionarea campaniei în Ungaria. El însuşi purcede de la C (onstantino) p (o) le, cu foarte mare oştire, pe calea uscatului, cu gândul să supună tot Regatul Ungariei. Dar, înainte de a ieşi din Oraş, îi dă încredinţare Prefectului Semendrei. Iahiabeg, fiului lui Balybeg, ca el, cu trupele pe care le avea pe lângă sine, înainte de sosirea sa, să cuprindă pe neaşteptate Beligradul, şi să împiedice oraşul să se întărească <fie> cu provizii, fie cu vreo străjă mai puternică. Câtă vreme Iahiabeg ţinea oraşul sub strânsă împresurare, iată că soseşte şi Suleiman însuşi, şi, punându-şi tabăra în câmpia numită Zemun, i-i trimite în ajutor lui Alibeg, cu o parte din oşti, spre a ţine oraşul sub mai tare apăsare, pe Vizirul Mustafa Pasza ci şi pe Beglerbegul Rumeliei, Ahmed Pasza. Aceştia, spre a-şi câştiga mai mult bunăvoinţa Sultanului, despre care ştiau cât de repede dorea să se înstăpânească peste oraşul asediat, spre a-şi

152 deschide calea / înspre Capitala Regatului, Buda, îi distrug zidurile cu maşinării de război şi cu mine, reiau asalturile în fiecare ceas, şi, prin acestea, îi sleiesc până într-atâta pe străjerii care se apărau harnic pe sine şi cetatea, încât i-au silit să cedeze în faţa încrâncenării ostaşilor Turci şi să deie pe mâna duşmanului, în cea de a cincea zi a lunii Ramazan (Dumnezeu îngăduind aşa ceva), acel meterez al Ungariei, <până atunci> adesea încercat, niciodată cucerit. Între timp, Suleiman, ca restul oştirii să nu amorţească sub tihnă, ia, în parte cu foiţa, în parte prin predare, Burgaz (e), Baridz, Tirudze şi Biuprdlen şi, supunând tot ţinutul împrejurător, îşi statorniceşte în afară vechilor hotare ale împărăţiei Othmane un sălaş puternic pentru <pornirea la> viitorul război.

<§ *3. Porunceşte să fie ucis Szeich Suvarougli.*

§ 3. După aceste izbânzi, în luna Ziu<l>kade, întors la C (onstantino) p (o) le, află că Principele din Marass (f, Szeeic>h Suvarougli, pune la cale o răsturnare în Asia, şi că vrea să-şi scuture jugul de pe grumaz, dar că tot amână împlinirea celor cugetate, pentru că nu avea încă pregătite toate cele de trebuinţă> pentru răzvrătire. Astfel, el trimite pe dată scrisoare la Ferhad Pasza, căruia îi încredinţase paza Asiei, şi-i dă poruncă să-i ia hicleanului capul. Lui Ferhad i se părea plin de primejdie să încerce pe faţă aceasta: prin urmare, socotind că lucrul trebuie împlinit prin viclenie, îi trimite aceluia o scrisoare prietenească, îi dă de ştire că i-a fost dat drept asociat de către Sultan, <şi îl roagă „să vină şi să-i împărtăşească părerile sale privitoare la Stat”. Principele, neştiutor în privinţa lucrurilor care se petrecuseră, cade prins în laţ şi, odată intrat în cortul lui Ferhad, este sugrumat de către oştenii pregătiţi pentru acest omor, laolaltă cu cei doi fii ai săi.

<§ *4. Cucereşte Rodosul.*

§ *4*. Stingând răzvrătirea, în anul 928, rânduind o uriaşă flotă, îl trimite înainte pe Vizirul *Mustafa*

153 *Pasza* spre a cuceri *Rodosul* (*g*), / cu mari mijloace de război, apoi se îndreaptă el însuşi, pe calea uscatului, către *Thessalia*, iar de acolo, din târgul *Marmoros*, în patru ale lunii Ramazan, trece marea în Insulă. La sosire, apasă cu tărie oraşul şi îl încinge cu lucrări foarte puternice. În acel asediu, sunt folosite toate meşteşugurile de asalt şi de apărare pe care inventivitatea omenească putuse să le născocească până atunci: Turcii insistă cu tărie, Creştinii resping, cu un mai puţină bărbăţie, atacurile asediatorilor. Se dă astfel lupta vreme de cinci luni întregi, cu atâta încrâncenare, încât părea că înfruntarea privea nu numai acel singur oraş, ci domnia asupra lumii întregi. Totuşi, până la urmă, Creştinii, sleiţi de neîncetatul măcel şi de cinci luni de veghi neîntrerupte, sunt siliţi să-i predea lui Suleiman, în cinci ale lunii Şef<f>ei, zi de Marţi, din anul următor, acea multvestită ((cetate}}, foarte cunoscută şi sub împărăţia Grecească, şi sub cea Romană, zadarnic încercată de străbunicul său, *Mehemed*. Căderea acestei insule o atrage după sine şi pe a celorlalte mai mici, *Istank ţi*] *oy* (*h*) şi *Butrum*, care, vrând mai bine să îmbune sufletul leului prin predarea lor, decât să-i încerce ghiarele, se supun de la sine legilor lui.

<§ *5*. Îl *trimite în Egipt pe Mustafa, şi îl face pe Ibrahim Vizir*>

§ *5*. Între timp, câtă vreme era reţinut de asediul *Rodosului*, mai înainte ca oraşul să poată fi cucerit, s-a întâmplat ca *Chairbeg*", Prefectul Egiptului, să-şi deie obştescul sfârşit şi să lase în urma sa foarte mari comori. Auzindu-se despre moartea lui, ca despre pierderea unui uriaş sprijin al Domniei Othmane, Dziununkiaszufk) prinde să tragă către sine neamul egiptean, atrăgându-i luarea aminte că „este, de-acum, vremea să-şi redobândească

libertatea de odinioară şi să scuture

154 (jugul} nedreptei sale robii”, iar toată naţiunea lor o atrage de partea sa şi prin cuvântări / şi cu daruri, astfel că toţi au consimţit că trebuie încercat ceva pentru libertate. Dar Suleiman, pe dată, când a auzit ce se făcea. îl şi trimite cu cinci galere în Egipt pe Vizirul *Mustafa Pasza*, spre a stinge, încă de la începuturile ei, văpaia cea ascunsă. Mustafa Pasza, sub vânt prielnic, ajunge, în puţine zile, la *Eskenderie*; îi prinde nepregătiţi pe răzvrătiţi, cum socoteau că împăratului nu-i erau cunoscute planurile lor, îi împrăştie cu uşurinţă, pe cei îndărătnici îi înfrânge într-o norocită înfruntare îi zdrobeşte, îi fugăreşte pe care încotro, şi redă astfel vechii ei străluciri domnia Othmană, zdruncinată în Egipt. Cum însă zăbovea cam prea mult şi cu strângerea comorilor lui Chairbeg şi în orânduirea treburilor din Egipt, Suleiman, dat fiind că i se părea supărător să cadă numai pe umerii lui toate grijile Statului, îl rânduieşte Mare Vizir pe un anume *Ibrahim Aga*, de unde era <doar> un ostaş de rând al regimentului al nouălea de Janiczari (l).

<§ *6. Mustafa se răzvrăteşte în Egipt şi este învins*.

§ *6*. Solul trimis despre acest lucru nu putea să nu-l umple de tristeţe pe *Mustafa*, care credea că prin noua sa izbânda meritase din plin mai degrabă o sporire a onoarei sale, decât o asemenea ocară. Dar, stând el şi socotind că-i slujea unui Principe căruia îi sta drept raţiune voinţa”, îşi ascunde cu îndemânare în fundul sufletului primită rană, şi, ca şi cum n-avea nicio ştire despre lucrurile care se petrecuseră la Rodos, îi dă de veste împăratului, printr-o scrisoare, ce îndeplinise în Egipt, şi îl roagă ca, drept răsplată pentru asta şi pentru celelalte slujbe aduse de sine, să-i îngăduie, departe de zarva Curţii, Prefectura Egiptului. Suleiman îi încuviinţează cu uşurinţă cereiile şi îi răspunde „că nu-şi păstrează, în toată Domnia Egiptului,

nimic altceva, decât numele

155 regesc, / şi moneda: pe toate celelalte i le îngăduie lui cu cea mai mare plăcere. Dobândind această putere după lege, Mustafa, îmbogăţit cu tezaurele răposatului Chairbeg şi cu bunurile celorlalţi, înfrânţi sau proscrişi de către sine, aspiră la tiranie şi se hotărăşte să supună stăpânirii sale tot Egiptul. Dar, şi întru aceasta, el a învederat, prin propria-i pildă, acea veche axiomă, că „nimic ce-i silnic nu va dăinui”. Căci, câtă vreme frământa el acestea în sufletul său, şi-l făcuse părtaş la planurile sale pe un anume scrib al Divanului”, „Mehemed Effendi, şi-l înălţase Vizir, de vreme ce aflase la el şi o fire pricepută şi o aplecare aparte către sine. Acesta, fie stăpânit de religiozitate, fie nesuferind fapta cea rea pe care o punea la cale Domnul său, se hotărăşte să bată viclenia prin viclenie, şi să elibereze Egiptul de tiranul cel răzvrătit <împotriva> împăratului. Cu acest gând, luându-şi lângă sine câţiva părtaşi la aceasta, se străduie să-l taie pe Mustafa, pe când el îşi îngrijea trupul la hamam; dar acesta, aflând de primejdie printr-un slujitor ce-i era credincios, scapă pe poarta din dos a băii din mâinile celor ce dădea buzna asupra sa şi se refugiază împreună cu foarte puţini alţii la Szeichul Arab (n). Acolo, prin foarte mari făgăduieli, strânge cu uşurinţă o mare gloată de Arabi, şi porneşte cu război împotriva scribului celui dispreţuit pentru nepriceperea lui în purtarea acestuia. Între timp, acesta îi dăduse de veste lui Suleiman despre cele întâmplate, şi, drept răsplată pentru fapta sa, fusese împodobit de acela cu Prefectura Egiptului. Apoi, spre a-i dovedi împăratului credinţa sa, însufleţindu-şi oştenii prin foarte mari daruri în bani, îi scoate da luptă> împotriva vechiului său stăpân, duşmanul împăratului, după o foarte cruntă şi crâncenă luptă îl înfrânge, şi, prinzându-l din fuga lui, îl scurtează de cap. /

156 <§ 7. *Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman*.

§ 7. Această hiclenie a lui Mustafa şi însuşirile urmaşului său la Vizirat, Ibrahim, făcuseră ca lui Suleiman să nu-i pară rău că-i încredinţase unui om atât de de rând cea mai înaltă cinstire pe care o poate da împărăţia Othmană. Prin urmare, spre a lega şi mai tare de sine credinţa acestuia, i-o dă în căsătorie pe sora sa (o), în anul 9301. Pe când el dădea, prin prezenţa sa, o şi mai mare strălucire serbării acestei <nunţi>, i se mai vesteşte încă o pricină de bucurie, <şi anume că, Sultana i-a născut un urmaş de parte bărbătească, şi că i-a dat numele de Selim (p).

<§ *8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falşi*.

§ 8. După aceste sărbătoriri, Ibrahim Pasza porneşte cu un număr de galere spre a orândui treburile din Egipt, dar, venind furtunile, abătut îndărăt în Propontida, îşi aruncă ancorele sub Kyzyl Ada (q), o insulă aflată la 17 mile depărtare de C (onstantino) p (o) le. Auzind aceasta, Suleiman, urcându-se pe dată în caicul împărătesc, îşi vizitează Vizirul, trece în revistă flota, şi, ţinând sfat despre treburile privitoare la Stat, se întoarce la C (onstantino) p (o) le. Iar Ibrahim Pasza, prinzând un vânt mai prielnic, îşi întinde pânzele, trece peste Hellespont, dar, în Archipelag, este iarăşi scuturat de valuri şi de berbeci de vânturi, iar, pierzând câteva nave, este silit să tragă la mal la Rodos. Acolo, văzând că Neptun îi era potrivnic, îşi lasă navele, plecând pe calea uscatului la Halep, iar de acolo la Cairo. Când a ajuns acolo, orânduieşte pe dată starea cea încâlcită a domniei, îi împrăştie prin autoritatea sa pe răzvrătiţi, prinzându-i, dă poruncă să-i spânzure pe cei ce legaseră clici, pe fiul lui Omer şi pe fiul Beca<a>rw, dar> bunurile lor le dă pe seama fiscului. Cum găsise între acestea mai multe poveri

în aur, bate, tot acolo, cu tipar Veneţian, galbeni de preţ mai

157 mic de treizeci de aspri, care au păstrat, până în ziua de astăzi, numele lui Thrahim. / Apoi, trecându-i Miele Egiptului lui Suleiman Pasza, în anul 931, în a 30-a zi a lunii Szaban, se întoarce la C (onstantino) p (o) le.

<§ *9. Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei*.

§ 9. În anul următor, Suleiman ia din nou asupra sa războiul împotriva Ungurilor, amânat până acum, şi, pornind cu mare oştire de la C (onstantino) p (o) le, în luna Redzeb, ajunge în cea de a douăzecea zi la Beligrad. Dă poruncă să se lege un pod peste râul Sava şi-şi trece ostile peste el în câmpia Screm. Apoi, îşi mişcă taberele către Buda, şi, în cale, ocupă cetăţuile Suliuk şi Osek, sub poruncă lui Balvbeg, iar podul care lasă deschisă trecerea de la Osek peste Drava dă poruncă să-l distrugă. Puţin mai târziu, îi ies în cale, cu acelaşi plan, şi Ungurii, dar, când văd podul deja distrus, mai întâi se miră, apoi sunt cuprinşi de cea mai mare spaimă, pentru că aceasta le dovedea că Turcii au trecut râul cu gândul fie să învingă, fie să moară, şi au intrat în pământul vrăjmaş. Însuşi Regele Ungariei, Ladosz (t), spre a se pune în calea pustiirii Regatului său, vine, ca şi în zbor, într-un mers mai iute decât s-ar fi putut zice, străbătând, cum umbla zvonul, într-o singură zi, întinderea cât pentru cinci, şi-şi aşază tabăra la vederea oştirii turceşti, în locul pe nume Mohadz. În ziua următoare, care era a douăzeci şi două a lui Ziulcade, amândouă ostile se încleştează în luptă şi se înfruntă toată ziua atât de aprig, încât, lungă vreme, ar fi fost greu de judecat cine avea să dobândească izbânda. Până la urmă, cum soarele fugea sub zare, Ungurii dau dosul <în faţa> Turcilor, Regele însuşi cade luptând cu vitejie, dar> ceilalţi ajung sub puterea Othmanizilor laolaltă cu toată tabăra lor.

<§ *10. Cucereşte Buda şi celelalte oraşe*.

§ 10. Cucerind izbânda, <Suleiman> purcede în pas grăbit spre Buda, Capitala Ungariei, şi o ocupă fără de trudă, cum sufletele apărătorilor erau apăsate de prăpădul de curând petrecut, în a

158 treia <zi> a lunii Ziulhidze, / a doua zi şi Pesthe, care este aşezată faţă în faţă cu Buda, peste Dunăre, îşi câştigă milostivirea învingătorului prin predarea ei de bunăvoie. Câtă vreme Suleiman se află ocupat cu acestea, destui din cei pe care fuga îi scăpase din ultimul măcel, strângându-se de cum rătăceau prin ogoare, şi, cătând pradă, dau peste unele cete ale Turcilor şi le căsăpesc. Aflând despre aceste puneri la cale, Suleiman leagă pe dată Dunărea cu un pod, şi dă poruncă oştilor, împărţite în mai multe părţi, s-o ia pe urmele acestor tâlhari. Ei duc la îndeplinire cu hărnicie cele încredinţate îi apucă şi strâng de peste tot pe lotri, pe unii îi taie, pe alţii i-i aduc prinşi lui Suleiman, şi, astfel, curăţă toată acea stăpânire de ostile duşmane. Apoi, dând furtunile de iarnă, el îşi trage îndărăt oştirea, iar, în trecere, cucereşte cu mână armată cetatea Badz de pe Dunăre, şi, pe malul Tisei, Segedin şi Titeli. Pustiind şi devastând astfel, în lung şi în lat, ţinuturile învecinate, el intră triumfător în Constantinopole, în luna Muharrem a anului 933, cu oştirea sa învingătoare, încărcată de slavă, de prăzi şi de prizonieri.

<§ *11. îi copleşeşte pe răsculaţii din Asia*.

§11. Câtă vreme se petreceau acestea în Europa, se împrăştie, prin ultimele părţi ale Asiei, un zvon mincinos despre pieirea lui. Stârniţi de el, îşi înalţă capetele mai mulţi tâlhari prin ţinutul Zuulcadir cu), şi încep să pustiască jalnic toate provinciile învecinate şi prin prădăciuni pe ascuns şi prin iureşuri pe faţă. Le ţine piept cu tărie, e drept, Prefectul Adanei, Piri Pasza, pe mulţi îi taie, pe şi mai mulţi, prinzându-i, îi supune pedepsei de pe

urmă, dar, datorită puţinătăţii ostaşilor săi, totuşi el nu poate smulge răzvrătirea din rădăcinile-i atât de adânc înfipte, cel dintâi începător al ei.

159 Calenderbeg, fiul lui Hadzibectaszw), dispreţuind şi toate alintările, / şi amăgirile către supunere. Spre a-i înfrânge îndărătnicia, Suleiman îl trimite în Asia, cu bună oaste, pe Vizirul Ibrahim Pasza, care-l află pe Calenderbeg aproape de Kaisarie (până unde pătrunsese deja cu prădăciunile sale), îl atacă acolo cu mare tărie, şi, după o sângeroasă înfruntare, căci lotrii se luptau foarte aprig pentru viaţa lor, îi împrăştie şi dă pieirii mai mult de treizeci de mii dintre ei.

<§ *12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei*.

§ 12. În anul următor, se iscă noi tulburări în privinţa celor sfinte. Căci se iveşte la Constantinopole un bărbat foarte învăţat dintre Turci, şi foarte priceput în privinţa legii şi a feluritelor ştiinţe, Cabyzi Adzem, şi se străduie, ţinând adunări nu numai în particular, prin şcoli, ci şi în public, în Dziamii, să convingă poporul că doctrina lui Iisus Hristos se întemeiază pe un adevăr mult mai înalt decât cea Muhammedană. Nu se putea ca atât de neaşteptata părere a unui bărbat atât de înţelept să nu le jignească urechile, nu numai colegilor săi, ci şi cele ale plebei. Astfel, când văd ei că nu pot nicicum, prin convorbiri particulare, să-l facă să-şi retragă părerea, pun mâna pe el şi-l aduc în faţa Muftiului. El nu numai că repetă acolo, în public şi în mod liber, cele pe care i le vârâse mai înainte în cap poporului, ci se mai şi străduie să sprijine pe alte argumente tari superioritatea legii creştineşti <şi a rânduielilor Evangheliei, prin comparaţie cu Curanul. I se spune iarăşi să ia aminte şi să se lase de părerile sale, şi să nu-şi păteze, printr-o prihănită trădare faţă de lege, viaţa, pe care şi-o dusese până atunci nu fără faima sfinţeniei, dar, câtă vreme el privea cu dispreţ toate, şi îndemnurile şi

ameninţările, până la urmă, din poruncă împăratului, i se ia capul, şi se şi stabileşte prin lege ca toţi cei care, chiar şi în numele unei dispute, ar vrea să pună mai presus doctrina lui

160 Hristos faţă de cea Muhammedană de aceeaşi / moarte să moară.

<§ *13. Toţi Albanezii sunt căsăpiţi la C* (*onstantino*) *p* (*o*) le.

§ 13. Către aceeaşi vreme, la C (onstantino) p (o) le, furii găsesc cale în unele încăperi ale unui anume bogat neguţător creştin, aflate aproape de templul lui Selimix), săpând galerii pe sub pământ, îl ucid pe neguţător, şi-i pradă nu numai banii, ci şi toate sculele de preţ de pe acolo. Făcându-se de ziuă, cauza este adusă la Divanul împărătesc, şi, făcându-se amănunţită cercetare, iese la iveală că nefapta fusese împlinită de nişte Albanezi: auzind împăratul aceasta, cum numele făptuitorilor rămâneau neştiute, dar starea delictului vădea mai mulţi vinovaţi, el porunceşte să fie strânşi, până la unul, toţi Albanezii – orişicare, fie că locuiau la C (onstantino) p (o) le, fie că veniseră într-acolo doar pentru negoţ – şi să fie căsăpiţi grămadă, pentru acest unic omor (y).

<§ *14. Cei din Alep sunt pedepsiţi pentru omorârea unor judecători*.

§ 14. În acelaşi timp când la C (onstantino) p (o) le se petrecea acest măcel, la H) Alep se iscă înfruntări foarte grave între judecătorii eclesiastici, Mola şi Kazileri (z): cum cetăţenii ajunseseră la disperare în legătură cu găsirea unui sfârşit pentru acestea toate, alcătuind o conspiraţie, căsăpesc cealaltă parte chiar în Dziamie, în mijlocul rugilor de prânz. Suleiman, înştiinţat despre această crimă, (porunceşte) pe dată câtorva Paszi să-şi ducă oastea într-acolo, iară pe toţi locuitorii acelui oraş, fie ei părtaşi la crimă, fie nevinovaţi, să îi ucidă. Intervine,

totuşi, Vizirul Ibrahim Pasza, şi, prin trecerea de care se bucura, mai presus decât ceilalţi, pe lângă împărat, dobândeşte ca fruntaşii şi autorii conjuraţiei să fie ucişi cu fel şi chip de moarte, dar gloata, mai mult luată de şuvoiul conjuraţilor, decât vinovată de crimă, să fie pedepsită şi surghiunuită la Rodos.

<§ *15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria*.

§ 15. Câtă vreme Suleiman Suleiman era astfel ocupat cu treburile din lăuntru, la sfârşitul acelui

161 an, Alaman Kraly*" * îi răpeşte, prin videşug, Buda lui Ioan, / Regelui Ungarieie, şi o întăreşte cu noi fortificaţii şi cu o strajă din Germani. Auzind aceasta, împăratul, spre a răzbuna nedreptatea făcută unui Rege aşezat sub tutela sa, purcede de la Constantinopole, în anul 935, cu o oştire aproape de nenumărat, iar tabăra şi-o pune nu departe de Fitibe, într-o câmpie foarte întinsă, spre a-şi strânge ostile din Europa. Tot acolo, plin de indignare, fără de niciun fel de dreapta pricină, îl acoperă pe Muftiu cu cele mai mari ocări, şi-l alungă din cinstirea lui: dar nevinovăţia preasfmtului om, pe care împăratul n-o putea recunoaşte, însuşi Cerul arată a o recunoaşte! Şi anume, Puterea Divină*7*, aţâţată, prin această nefaptă, întru pedepsirea celor făptuite, bate ostile împărăteşti, chiar în ziua aceea, cu ploi atât de cutremurătoare şi de îndărătnice, încât nu numai că năvala lor a luat cu sine, ca un nou potop, lăzile cele pline cu tezaurul*8*, ci l-a mai pus şi pe împărat, laolaltă cu toată oştirea lui, în cea mai mare primejdie de a-şi pierde viaţa.

<§ *16. Le smulge iarăşi Buda Germanilor*.

§ 16. Fiind astfel nimicite, sub povara valurilor, toate instrumentele de război, el este silit să-şi amâne plănuita campanie: totuşi, le meneşte tuturor oştilor, în provinciile învecinate, tabere de iarnă, spre a-şi avea mai la îndemână

oştirea, în vara viitoare. Şi, între timp, el răşluieşte noi bani, şi pune să se pregătească noi mijloace de război, mai mari decât cele pierdute. Fiind astfel toate pregătite, în anul următor, în mers foarte grabnic, fără să se aştepte cineva, purcede cu oştirea, prin toată Ungaria, către Buda, iar tabăra şi-o pune chiar sub zidurile oraşului, împresurându-l pe acesta sub foarte strâns asediu. După întărirea taberei, zdruncină zidurile oraşului cu berbeci şi cu felurite maşinării care vărsau flăcări, şi, dărâmând meterezele, prin neîncetate asalturi, îi sleieşte până într-atâta de puteri pe străjerii care se apărau cu străşnicie, încât <au ajuns> să tăgăduiască să-i predea oraşul, păstrându-şi armele şi cu sufletele tefere. Suleiman fireşte că primeşte condiţiile propuse, şi le

162 făgăduieşte acelora toată siguranţa, numai să vrea să-i predea / oraşul: dar, pe când ei ies din oraş, sunt primiţi de Turci cu sudalme, fiind împroşcaţi mai ales de către Janiczari cu vorbe nesărate, pentru nedestoinicia şi laşitatea lor. Nerăbdându-le, un oştean German le spuse: „Nu-i vrerea mea, ci asupra mea!” şi, zicând aceasta, cu sabia trasă, îi străpunse coasta Janiczarului care-l batjocorea. Ceilalţi strigă că au fost încălcate condiţiile înţelegerilor, şi, peste poruncă împăratului, ori a Prefecţilor – precum se străduie să-i scuze Turcii – se năpustesc asupra Germanilor neprevăzători şi neînarmaţi, şi, mai înainte ca răzmeriţei să i se poală găsi vreun leac, îi căsăpesc pe toţie, astfel că păru mai degrabă un măcel şi o tăiere de vite, decât o luptă. Astfel, câtă vreme ei le predau Turcilor un oraş atât de bine întărit, spre a-şi păstra libertatea şi averile răşluite, nu rămân lipsiţi numai de toate acestea, ci şi de libertate, ba chiar şi de viaţă.

<§ *17. Moldova i se supune cu titlul de feudă*.

§ 17. După cucerirea oraşului, pe când Suleiman mai zăbovea încă prin vecinătăţile lui vreme de câteva zile,

vine în tabăra Turcilor, trimis de Bogdane, Principele Moldodovei, drept sol, Uogofătul Teutu11*11. Dobândind intrare la împăratul, îi înfăţişează că a fost trimis de Principe şi de poporal Moldovei ca să-i ofere împăratului supunerea amânduror <Provinciilor> Moldoveie, dacă i se puneau în faţă condiţii bune şi cinstite, anume să se dobândească, mai presus de toate, să le rămână neatinsă religia, iar Principele acelui ţinut să nu-i fie legat împăratului sub niciun alt nume, decât acela de feudă. Nici că i se putea întâmpla ceva mai plăcut lui Suleiman, pe care preocupări mai grave îl împiedicau să-şi îndrepte armele către acele părţi, iar prăpădurile suferite

163 de la Moldo/veni ((îl sileau)) mereu să fie cu luare aminte la mişcările lor. Prin urmare, întăreşte cu mâna sa condiţiile supunerii pe care le propusese solul, iar diplomele acelea i le încredinţează spre a fi duse Principelui său, la Suczav ţi] a. Apoi, cum se întorcea din campania din acel an, Bogdan îi iese în cale cu o seamă de Boieri, aproape de Sophia, oraş din Servia (sic), <şi îi oferă, cu titlu de dar, patru mii de galbenie, patruzeci de iepe de viţă, şi douăzeci şi patru de şoimi, şi-i făgăduieşte că va trimite acestea, de acum în colo, în fiecare an, la Constantinopole, drept semn al feudei şi al supunerii sale. împăratului îi îngăduie Principelui trecerea de a i se înfăţişa, porunceşte ca legile feudei, pentru care se învoise cu solii, să fie iarăşi întărite, îi pune pe cap o Cuccăe din cele mai mari, strălucind de nestemate, <şi îl dăruie cu o mantiee (numită chilaati fahire) şi cu un armăsar împărătesc înzestrat cu tot harnaşamentul: apoi, dă poruncă la patru dintre străjile sale de credinţăe să-i slujească – un obicei care se mai păstrează şi astăzi la Curtea Othmană la sosirea Principilor Moldovei.

<§ *18. Asediază Viena*.

§ 18. Către sfârşitul acelui an, Suleiman, după ce a

întărit cetăţile pe care le cucerise, purcede cu toate puterile sale asupra Vienei, şi încinge acel oraş sub o foarte strânsă împresurare. O bate cu felurite maşinării patruzeci de zile întregi, dărâmă o parte a zidurilor cu galerii de mină, iar ostaşilor săi le dă poruncă să se năpustească asupra oraşului, cu toată tăria, prin dărâmăturile zidurilor. Dar, de câte ori ei încearcă ai săi să dea iureş, tot de atâtea ori sunt respinşi prin bărbăţia apărătorilor de strajă, chiar dacă nu fără pagubă pentru aceştia. În sfârşit, desigur că s-ar fi prăbuşit Creştinii sub sabia învingătoare a Turcilor, de nu l-ar fi înşelat prin viclene făgăduielie pe de altfel, foarte

164 isteţul Su/leiman. Căci, trimiţând un sol în tabăra împăratului, zic „Eiu Vallah!”, se mărturisesc la capătul puterilor şi făgăduiesc că au să supună împăratului oraşul sub numele de feudă. În chipul acesta, ei dobândesc un armistiţiu, lungesc, sub felurite pretexte, întărirea înţelegerilor începute, şi obţin astfel nu numai prilejul de a-şi reface puterile, ci le şi întăresc străjerilor, prin nădejdea vijeliilor de toamnă, sufletele deja cutremurate. Iar planul nu le-a fost lipsit de rezultatul dorit, dat fiind că, pe când mai erau încă ocupaţi cu tratativele, iată că se arată ploile, obişnuite la acea vreme, <dar> atât de îmbelşugate, încât se părea că nu numai norii varsă ploaie, ci că s-au deschis înseşi stavilele apelor cereşti, astfel că le insuflă celor asediaţi o trainică nădejde în păstrarea oraşului, iară pe Turci îi ostenesc atât de rău, încât să-şi piardă speranţa nu numai de a lua oraşul, ci şi de ea mai rămânea în viaţă. Mulţi dintre ei se prăbuşesc de frig şi de umezeală, pe şi mai mulţi, câtă vreme se luptă mai şovăielnic, îi doboară sabia şi focul vrăjmaş.

<§ *19. Ridică – asediul*.

§ 19. Aceste neîncetate năpaste şi pieirea cea de zi cu zi îi vără, până la urmă, lui Suleiman, un bărbat, de altfel,

neînfrânt de amândouă <chipurile> Fortunei, gândul de a desface împresurarea10”. Dar nu era nevoie de o mai mică prevedere spre a <putea, aduce înapoi, nevătămată, oştirea. Se aflau nu departe oşti duşmane, cărora vedea că nu le putea face faţă, <mai ales> după atâtea prăpăduri suferite în acest asediu, îi mai împovăra pe ai săi, pe de altă parte, prea marele număr de prinşi de amândouă sexele, pe care Tătarii şi alţi ostaşi uşor înarmaţi îi minaseră încă de la podul Iskiender” 11. A-i păstra pe aceştia părea lucru cu primejdie, a le da drumul – fără prevedere. Prin urmare, ca să scape, mai întâi, cuprins de această teamă, el porunceşte ca toţi prizonierii să fie

165 aduşi în faţa sa, şi, fără vreo / deosebire de sex, să fie ucişi, iar apoi, fără să se fi aşteptat cineva, să se strângă colţurile, şi astfel, mai înainte ca duşmanii să fi prins cumva de veste despre retragerea sa, îşi duce rămăşiţele oştirii, nevătămate, înapoi la Buda. Acolo, el le dă trupelor câteva zile spre a-şi mai trage suflarea, şi, primind de la Waiwoda (p) al Transylvaniei (căruia ei îi spun „Ban”), dijmele dărilor pe care le strânsese din Regatul Ungariei, îl întăreşte pe acesta în Principat.

<§ *20. Îşi taie împrejur feciorii*.

§ 20. Întors de acolo la Constantinopole serbează festivitatea tăierii împrejur a celor trei fii ai săi, Mustafa, Mehemed şi Selim, cu mare fast, în luna Rebiulewwel. Se strâng la această solemnitate nu numai toţi Vizirii, Paszii şi Prefecţii oraşelor din toată împărăţia Othmană, ci şi solii Principilor Creştini şi ai Perşilor, aducând daruri grele şi de preţ, astfel că aproape tot întinsul pământului părea să se fi adunat spre a-l felicita pe Sultan. Odată împlinite riturile solemne, tuturor celor de faţă li se pregăteşte un foarte mare ospăţ păratul dă poruncă să i se aşeze de-a dreapta*” „Muftiul Kiemal Paszazade, şi Cadiulaskerul Kadri Czelebi, stângă i-o îngăduie Hodzei („preceptorului”)

său, şi lui Muhi Illedin Czelebi. Masa a doua li se aşterne Vizirilor, a treia Paszilor, a patra Ulemalelor, adică „bărbaţilor învăţaţi şi pricepuţi în ale legii. Restul celorlalţi, împodobiţi cu cinstiri civile şi militare, aveau poruncă să se aşeze fiecare după cinul său, dar> solilor Principilor dinafară li se pune o masă aparte, între ei primul loc având-l, pe acea vreme, Perşii şi Germanul".

<§ *21. Firendos, asediindbuda.*

§ 21. Câtă vreme Suleiman era ocupat cu aceste festivităţi, dintr-odată, o nouă veste adusă din

166 Ungaria le tulbură / veselia începută. Căci Firendos1,), Regele czechilor, cum îl socoteşte reţinut de aceste lucruri pe împărat, fără să se aştepte nimeni, cuprinde Buda, şi, vreme de douăzeci şi şapte de zile, o asaltează cu foarte mari puteri. Dar regimentul de Janiczari pe care îl aşezase de strajă respinge cu tărie atacurile duşmane, îi azvârle jos, pe prăvălişuri abrupte, pe cei ce dau să urce mai cu îndrăzneală, iar răstimpul dat îi îngăduie lui Mehmed beg, fiul lui Iahia Pasza, Prefectului Semendriei, ca, strângând ostile Sandziakului, să le poată veni într-ajutor" l>). Dar el, dat fiind că vedea că-i mai prejos decât duşmanii, trebuia să abată prin meşteşug puterea duşmanilor. Prin urmare, Marele Vizir Ibrahim Pasza, şi că însuşi împăratul va aduce, în trei sau patru zile, restul oştirii", şi le dă celor adăpaţi cu această ştire prilejul să scape cu fuga. Cei furişaţi se duc în tabăra Creştinilor, dau pe faţă ce li se spusese, prin zvonul acela, le vâră în suflet o asemenea spaimă, încât, lăsându-şi tunurile mai mari şi toate mijloacele de război, să se retragă din împresurare, socotindu-se îndeajuns de norocoşi, dacă puteau să se smulgă din ghiarele primejdiei fugind cât mai degrabă.

<§ *22. Este respins de Suleiman.*

§ 22. Astfel era eliberată Buda, dar Suleiman răbda

greu faptul că Regelui czechilor îi fusese dat să se retragă fără de prăpăd. Aşa că, spre a se răzbuna pentru nedreptatea suferită, în anul 938, dă năvală în Regatul aceluia cu mare mulţime de oşteni, şi pustieşte tot şi toate, în lung şi în lat, prin fier şi foc, până unde-i putuseră pătrunde cercetaşii. La vestea acestei năvăliri, Firendos vine în goană cu o oaste deloc de dispreţuit, se încleştează în luptă, şi o susţine câtăva vreme cu mare

167 străşnicie. Dar, până la urmă, el este îngenuncheat de bărbăţia Othmană, oastea lui / este pusă pe fugă, şi el este silit să-şi caute adăpost faţă de braţele urmăritorilor la Gradisca z), unde-i era scaunul. Această izbândă nu numai că i-a adăugat împărăţiei Othmane mai mult de douăzeci de oraşe şi târguri, dar i-a mai şi umplut pe Regişorii Sclavonilor şi ai Hirvaţilor (V) de o asemenea groază, încât să se încredinţeze, de bunăvoie, lui Suleiman pe sine şi stăpânirile lor.

<§ *23. Italienii sunt alungaţi din Moreea*.

§ 23. Între timp, mai înainte ca izbânda aceasta să le redea liniştea hotarelor Othmane, Italienii" sprijiniţi de ajutoarele celorlalţi Principi, dau năvală cu o mare flotă în Moreea, cuceresc cu mină armată oraşul Coron, şi pustiesc jalnic întreaga Provincie. Suleiman, la sosirea veştii despre acest luciu, îl pune Beglerbeg al Moreei pe Mehemed beg, Prefectul Semendriei fiul lui Iahia Pasza, care dăduse o destul de mare pildă de prudenţă şi de bărbăţie în eliberarea Budei, şi, încredinţându-i o bună parte a oştirii: „Mergi, îi zise, smulge-le duşmanilor oraşul, înfruntă-i cu suflet de Misliman (să), şi răzbună-ne asupra lor!" Mehemed beg, aţâţat de pofta slavei şi de spusele Principelui, purcede în mers grăbit încotro fusese trimis, cuprinde pe neaşteptate oraşul sub împresurare, şi îl apasă cu atâta tărie, încât, până la urmă, pierzându-şi nădejdea despre ale lor. Italienii lăsară oraşul, cu înţelegerea să-şi

păstreze vieţile, fiind siliţi să se retragă din toată Moreea.

<§ *24. Olame, un transfug de la Perşi, îl aţâţă pe Suleiman împotriva lor*.

§ 24. Doi ani mai târziu, Olame, Principele Azerbaidzianului, care, până atunci, ascultase de Regele Persiei, vine fugar la Suleiman, se încredinţează milostivirii şi ocrotirii lui, şi îi supune sfaturi, cam în ce chip ar putea fi luată Babylonia. Convins de argumentele lui, Suleiman îi porunceşte lui Ibrahim Pasza să treacă în Asia cu ostile lui, şi, aşezându-şi taberele de iarnă în

168 împrejurimile (H) Alepului, / să-i ducă la împlinire cele cugetate. Acesta face după cum i se poruncise, dar, cum, în cucerirea Babylonului, dăduse peste mai multe obstacole, decât socotise, el se abate înspre Van (bb) şi cucereşte acel oraş încă de la primul iureş.

<§ *25. Suleiman îi dă M Chairuddin comanda flotei*.

§ 25. Între timp. Chairuddin Pasza, care se ocupase, până atunci, cu <meşteşugul> pirateriei prin Marea Albă, îi oferă slujbele sale lui Suleiman, şi cere să fie înzestrat cu o flotă, cu care să poată supune împărăţiei Othmane Regatele Tunes şi Dzezaer. împăratul dă poruncă rugătorului să plece la H) Alep, iar acolo să-i împărtăşească planurile sale lui Ibrahim Pasza („căci i-a încredinţat întreaga afacere bunului plac al aceluia”. Chairuddin pleacă la poruncă dată, şi, convingându-l pe Vizir de faptul că pentru stăpânirea Othmană cucerirea acestor Regate era şi folositoare, şi uşoară, dobândeşte comanda asupra flotei.

«*26. Pe câţiva Principi ai Persiei îi primeşte sub supunere*.

§ 26. În anul următor, <cel de după fuga lui Muhammed al 941-lea, <împăratul> îi vine într-ajutor Vizirului său, Ibrahim Pasza, care încă mai zăbovea prin

împrejurimile Vanului, cu restul oştirii sale. Plecând de acolo, după ce a ajuns la oraşul Tibris (dd) Regele Gilanului (ce), Sultan Muzzafer, înconjurat de zece mii de oşteni, precum şi Mehemed Chan, părăsind prietenia Regelui

Persiei, trec de partea lui, şi-i dau mărturie că-i vor fi supuşi de acum încolo. Întărindu-i pe aceştia prin tăgăduirea milostivirii şi a favorii sale, îşi duce oştirea la Sultanía, şi, după puţină tihnă, ia calea înspre Bagdad, către începutul iernii.

<§ *27. Ia Bagdadul şi îşi spânzură Defterdarul*.

§ 27. Auzind aceasta. Tecali Mehemede Chan, care fusese fusese pus drept Mai-mare al Bagdadului de către Regele Persiei, fără să mai încerce norocul războiului, de vreme ce se vedea mai prejos decât puterile Othmanilor, părăseşte oraşul <şi lasă Regatul gol, la bunul plac al lui

169 Suleiman: el însuşi, cu ai săi, se refugiază în ţinuturile mai ascunse ale Persiei. / Şi astfel, Suleiman intră în oraş fără să-i steie nimeni în cale, şi, câtă vreme cheltuie câteva zile cu vizitarea mormintelor vechilor eroi, ia aminte la locul închinat lui Imam Azem”, „de unde nu numai cetatea putea fi apărată de asalturile duşmanilor, ci şi locuitorii puteau fi constrânşi cu uşurinţă, de-ar fi vrut cumva să pună la cale vreo răsturnare. Porunceşte ca acesta să fie întărit, pe dată, cu lucrări foarte puternice, îl înzestrează cu mijloace de război, şi aşază, drept strajă, câteva unităţi de Janiczari. Apoi, dându-le răgaz, cercetează mai în amănunt socotelile Defterdarului său, şi, aflând că acela nu numai că a tras mai multe pungi de bani din tezaur pentru foloasele sale, ci, îndemnat de lăcomie, le-a mai şi dezvăluit Perşilor din planurile sale, porunceşte să fie spânzurat, sub învinuirea de încălcare a Maiestăţii sale. Adus sub spânzurătoare, hh), Defterdarul se roagă „să i se dea pană şi hârtie, pentru că erau unele lucruri,

despre care voia să-l încunoştinţeze pe împărat, înainte de moarte”. Dobândind cele ce le ceruse, îi scrie lui Suleiman o scrisoare, şi-i spune prin ea că Ibrahim Pasza, Marele Vizir, îi era părtaş la vină, şi fusese corupt cu bani de Perşi să se încerce împotriva vieţii împăratului. Această scrisoare, chiar dacă mai întâi a fost trecută de împărat sub tăcere* O, a ajuns totuşi pricina ca acel preaestit şi multorevăzător Vizir să-şi piardă, puţin mai târziu, onoarea, laolaltă cu viaţa.

<§ *28. Îi face pe Perşi să lase asediul Vanului.*

§ 28. Pe când zăbovea el astfel la Babylon, vin de la hotare deşi soli cu veşti, cum că sosea Szahul Persiei, cu uriaşe oşti, şi că punea Iacale asediul oraşului Van. Prin urmare, nemaiîngăduind nicio zăbavă, se întoarce pe dată la Tibris, iar acolo, intrând în acea mare Dziamie, pe care o clădise, cu mare cheltuială, Sultan Hassan, aude cum se făcea((pomenirea)) celor patru urmaşi ai lui Muhammed kk) şi a numelui său, de către Chatybe. Apoi, plecând după-amiază, îşi pune

170 tabăra lângă Dergedzine, spre / a fi mai bine pregătit să facă faţă oricăror încercări din partea duşmanilor. În acest fel, nu numai că îl face pe Szah, înfricoşat, să se lase de împresurarea pusă la cale, dar îi mai şi vâră în suflet o asemenea groază, încât să trimită pe dată soli la împărat, şi, rugător, să-l roage pe învingător să-i îngăduie pacea. Suleiman e drept că-i ascultă pe aceştia cu bunăvoinţă, dar le dă drumul să plece fără să fi isprăvit nimic <şi fără a le da niciun răspuns.

<§ *29. Îşi aduce ostile îndărăt şi îi ia capul lui Ibrahim Pasza.*

§ 29. În anul 942, când vede că de-acum nu mai avea de temut nicio altă <pagubă> din partea Perşilor, în luna Seffer, îşi poartă ostile biruitoare, prin Chavie, către Derdzisze. Acolo, Bitlis mâni Chan vine în tabăra

împăratului, şi, îngăduindu-i-se înfăţişarea, nu numai că făgăduieşte că va fi supusul împărăţiei Othmane, ci îi şi mai oferă, rugător, cheile oraşelor aflate în stăpânirea lui, iar, la rândul său, Suleiman îl copleşeşte cu o mare cinstire. După plecarea acestuia, prin Amze, purcede cu oştirea către Alep, iar, până la urmă, în luna Redzeb, intră în triumf la C (onstantino) p (o) le, dar, a treia zi după aceea, dă poruncă să i se ia capul cândva preaiubitei şi foarte harnicei căpetenii de război, Ibrahim Pasza.

<§ *30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg.*

§ 30. Anul următor părea să ceară o nouă campanie în Persia, ca să nu se piardă Provinciile dobândite în anul de mai înainte. Dar, cum pe însuşi împăratul îl făceau să se teamă de ea <şi lungimea drumului şi povara lui, îl trimite în Giurdzistan" m), cu rostuită oaste, pe Mehemed Chan, care se supusese de curând domniei sale. Mehemed, ca să-i dovedească împăratului credinţa şi hărnicia sa, purcede cu oastea, de îndată, încotro i se poruncise, intră în Georgia, şi, prin foarte multe şi sângeroase lupte, într-atât doboară puterile locuitorilor ei, încât au trimis la împărat, drept soli, cinci dintre cei mai de frunte de-ai lor, şi i-au supus întregul lor ţinut, sub anumite condiţii de înţelegere. /

171 <§ *31. Chairuddin pustieşte Apulia.*

§ 31. Către aceeaşi vreme, mari trupe de voluntari de-ai duşmanilor, strânşi din Polonia, Moldova, Boemia, Germania şi Spania, dau năvală în Bosnia, şi încing sub împresurare oraşul Sulien. Pe aceştia, fără a mai fi aşteptat ajutorul împăratului, îi atacă pe neaşteptate Prefectul Bosniei, Hasrud beg – un oştean straşnic şi cu suflet neînfrânt – chiar şi cu mica ceată a alor săi, şi-i copleşeşte cu o asemenea spaimă, încât, lăsându-se de asediu, nu le mai rămăsese decât gândul fugii. Dar Hasrud

beg, nemulţumindu-se să fi eliberat oraşul, se ţine aprig pe urmele fugarilor, se năpusteşte asupra strânsurii lor aproape de Kilis, îi înfrânge şi-i pune pe fugă. După izbânda, asediază oraşul Kilis, îl cucereşte în doar câteva zile, şi astfel, sporind împărăţia cu un întreg Sandziacat, îi trimite pe ai săi, bucuroşi de victoriile sale, la C (onstantino) p (o) le.

<§ *32. Hasrudbeg îi învinge pe Creştini în Bosnia*.

§ 32. Câtă vreme împărăţia creşte astfel în Asia, în Apus i se adaugă o nu mai mică sporire. Căci Chairuddin (oo) Pasza (despre care am pomenit mai sus că, din pirat, fusese făcut de Suleiman Amiralul flotei) pustieşte toate ţărmurile Africii care se află aşezate la Marea Mediterană, cetăţile care nu-i primeau jugul le cucereşte cu mână armată, dar> câmpurile le umple cu măceluri şi pârjoluri. Supunând astfel toate întăriturile de prin acele părţi, întorcându-se cu flota, trage la ţărm în Apulia, cucereşte oraşul Cuslube, şi, pustiind tot ţinutul dimprejur, ia de acolo un număr uriaş de prizonieri.

<§ *33. Kiorfesul este asediat zadarnic*.

§ 33. Către sfârşitul acelui an, împăratul înzestrează o nouă flotă, şi i-o trimite, în Marea Adriatică, sub poruncă lui Lutfi Pasza, a urmaşului la Vizirat al lui Ibrahim, lui Chairuddin Capudan Pasza, spre a le smulge Veneţienilor Kiorfes (pp), dar> el însuşi îşi poartă ostile călări şi de pedeştri, pe calea uscatului, însoţit fiind de Mustafa şi de Mehemed, prin Avlonia –, asupra

172 Amaudilor (IT), care puseseră la cale răsturnări, urmând ca, în trecere, / să-i pedepsească. Numai că aceştia i-ar fi făcut lui Suleiman trecerea îndeajuns de grea, dacă, dându-i ascultare lui Ajas Pasza, cel de un neam cu sine, nu i s-ar fi supus iarăşi împăratului. Fiind astfel, fără de trudă, supusă Amaud, el zăboveşte cam o lună spre a orândui treburile acelui ţinut, dar, la trecerea

ei, cu toată oştirea, o ia peste mare, în insula gata cucerită. Le dă poruncă ostaşilor scoşi pe pe nave să pârjolească pe dată, punându-le foc, toate târgurile şi satele acelei Provincii; apoi asupreşte foarte strâns oraşul sub asediu, cu felurite maşinării. Până la urmă, după mai multe înfruntări şi măceluri de o parte şi de alta, dând peste ei furtunile de iarnă, oraşul este eliberat, iar Sultanul, cum marea tălăzuia sub palele de vânt, e silit să sune semnul retragerii, şi să-şi aducă flota înapoi la C (onstantino) p (o) le.

<§ *34. Mehemed Beg îi învinge pe Creştini*.

§ 34. În anul 944, o oaste cam de douăzeci de mii, strânsă din felurite neamuri, sub poruncă unui anume *Cohpan1" **, intră, prin *Screm* (*tt*), în hotarele Othmanilor, spre a asedia *Semendria*. Acestora, mai înainte să fi ajuns la Semendria, le iese în cale, cu o ceată aleasă de oşteni, Prefectul oraşului, *Mehemed beg*; îi află fără de grijă, se năpusteşte asupra lor, şi, tăindu-i pe cei ce se împotriveau mai tare, le împrăştie toată oastea, şi îi răspândeşte care încotro. Curăţând astfel stăpânirea de duşmani, prin fiul său, *Arslanbeg*. îi dă de ştire Sultanului despre cele întâmplate – iar el, răsplătindu-l pe acesta cu un *Sandzac* (*nu*), îl trimite îndărăt la tatăl lui.

<§ *35. Suleiman ocupă lemenul prin căpeteniile sale*.

§ 35. Izbânzile dobândite până acuma prin Căpetenii îi aţâţau Sultanului sufletul spre a îndrăzni şi mai mult. Prin urmare, în anul următor, îl trimite pe *Chairuddin*, Prefectul flotei de pe mare, şi pe *Suleiman Pasza*, Căpetenia oştilor pedestre, cu o oştire deloc de dispreţuit, înspre înăuntrurile *Indiei* (*ww*). Aceştia îşi împlinesc însărcinarea cu un mai puţin zel, şi adaugă tot Regatul *Yemenului „1*, cu ţinuturile lui învecinate, împărăţiei Othmane.

<§ *36. El însuşi pustieşte Moldova*.

173 § 36. Câtă vreme acestea se aflau în grija Căpeteniilor, (el însuşi), cu oşti destul de mari, / intră în *Moldova* în chip de prieten* „*, dar, peste aşteptarea din partea locuitorilor, pustieşte tot şi toate sub fier şi foc, de la Dunăre şi până la *Soczava*, pe atunci Capitala Moldovei. Mai apoi, aşezându-şi tabăra chiar sub cetate, le cere locuitorilor un tribut anual. Moldovenii, văzând că unei asemenea vijelii nu i se putea face faţă cu niciun chip, i se înfăţişează rugători, i se închină pentru pace, îi făgăduiesc plata unui tribut anual, numai atât îl roagă, „ca alegerea Principelui să atârne de socotinţa Statului lor (zz), iar Principelui să i se îngăduie autoritatea de Monarh10” * asupra supuşilor săi, ca şi mai înainte”. Suleiman le îngăduie, la rugile lor, amândouă cererile, îl întăreşte pe Principelee* ales de ei, şi, dându-le înapoi prinşii, îi cheamă a doua zi la sine pe cei mai de frunte şi le mustră cu cele mai grele vorbe nefaptele: că, „nemaiţinând minte binefacerile primite de ei de la împărăţii Muslimani, au cutezat să tragă sabia împotriva unei împărăţii atât de puternice, şi nu numai că au pârjolit oraşul *Kili*, dar au mai şi ucis mulţi Muslimani. Cu toate că, prin fapta aceasta cumplită, după sentinţa legii Muhammedane, sunt cu toţii vinovaţi cu moartea, el totuşi, spre a-şi arăta milostivirea, le dăruie viaţa odată cu libertatea, sub o astfel de înţelegere: să-i dea pe mână, ei înşişi, tezaurele vechiului Principe*17”. Cum bieţii de Moldoveni nu-i puteau tăgădui nimic, este trimis în oraş *Defterdarul*, cu o unitate de Janiczari, şi pradă tezaurele*86* Principelui, atât pe cel public, cât şi cel privat. S-au găsit acolo, pe lângă mulţime de bani, diademele Principilor, sceptrele, crucile şi sfintele icoane, strălucind de nestemate fără preţ: făcându-şi pofta cu ele cum i-a fost placul, Suleiman îşi duce ostile înapoi la C (onstantino) p (o) le, la întoarcere porunceşte ca oraşul

174 *Kili**EE), pustiit de Moldoveni, să fie clădit din

nou, iar, pentru că acel ţinut ducea lipsă de păduri, / lemnele cu care fusese construit podul cu care legase Dunărea i le dă în dar, după trecerea sa.

<§ *37. Chairuddin învinge flotele duşmane*.

§ 37. Între timp, întors din Regatul Jemenului, Chairuddin dă, pe neaşteptate, aproape de Creta, de flota duşmanilor, constând din trei sute de nave, şi, după o luptă aprigă şi îndărătnică, îi face un prăpăd de ţinut minte, mai multe nave le prinde, restul, numai cât nu toate, le scufundă. A doua zi, află în portul Preverei o altă flotă duşmană, strânsă de la mai multe neamuri, sub poruncă lui Andreviriusedd), şi, de-abia dându-le putinţa de a se orândui, se repede straşnic asupra lor. Duşmanii, ajutaţi de avantajul locului, se bat cu foarte mare tărie, <înfruntarea se lungeşte sub un noroc schimbător, iar, până la urmă, Creştinii, văzându-se mai prejos ca puteri, evită, sub noapte, prăpădul ce sta să vină, fiind totuşi siliţi să-i lase Căpeteniei turceşti câteva nave, drept răsplată a trudei sale. Dobândind aceste victorii, câtă vreme se întorcea în triumf la C (onstantino) p (o) le, cum dispreţuise duşmanul mai mult decât o cerea siguranţa sa, Andrevirius, eliberat din primejdie, cuprinde Nova, iar pe locuitorii Muslimani din <cetatea, cucerită îi căsăpeşte pe toţi cu cea mai mare cruzime, spre a le domoli sufletele celor tulburaţi de prăpădul suferit. Dar această izbânda a lui Andrevirius n-a rămas prea îndelungată. Căci, în anul următor, Chairduddin asupreşte Nova cu o nouă flotă, redobândeşte oraşul pierdut, şi, drept răzbunare pentru concetăţenii săi pierduţi, îi aşterne sub sabie pe toţi Creştinii pe care-i află acolo, fără a ţine în niciun chip seama de sexul sau de vârsta lor.

<§ *38. Germani a Buda repelluntur*.

§ 38. În anul 947, Ungaria se aprinde de flăcările unui nou război. Se dusese dintre cei vii Janus, Regele

Ungariei, (care} îşi rânduise până acum treburile cu mare noroc, sub ocrotirea lui Suleiman, şi-l lăsase drept moştenitor al Regatului pe fiul său nevârstnic, Istifan. Regele Germaniei (09), socotind că-l poate alunga cu uşurinţă din domnie pe acesta, nepotrivit fiind, datorită 175 vârstei, să poarte vreun război, strângând din Regatul său / o oaste aleasă de opt mii de oşteni>, împresoară Buda. Văduva lui Ioan îi dă de veste pe dată lui Suleiman, sub a cărui tutelă fusese dat pruncul, despre neaşteptata năvălire a duşmanilor, <şi îl roagă de ajutor. împăratul, după ce i-a citit scrisoarea, îl trimite înainte, cu oaste rostuită, pe Vizirul său, Sofi Mehemed Pasza (II), iar pe Regină o îndeamnă, prin epistola de răspuns, să aibă bun curaj, căci el îi va sosi într-ajutor cât mai curând, cu toată oştirea". Mehemed Pasza se îngrijeşte de îndată de ce i se poruncise, <şi pleacă la Buda cu grabnice conace, fără să adaste mai mult nicăieri. Dar, cu toate că a aflat tabăra duşmanilor întărită cu valuri, neînspăimântându-se de acest obstacol, le dă pe dată poruncă alor săi să atace lucrările duşmanului. Regele Germaniei, aflând prin iscoade că nu era acolo o atât de mare ceată de-a Turcilor, îşi împarte oastea în două părţi: una se ţine de asediu, pe cealaltă o pune împotriva asalturilor Othmanizilor. Astfel, către sfârşitul acestui an, lupta se dă zilnic, vreme de treizeci de zile, cu un noroc atât de schimbător, încât niciuna dintre părţi nu putea să-şi treacă în seamă izbânda. Dar, cum Suleiman vedea că, în acest chip, oraşul nu putea fi nicidecum eliberat, ba chiar se afla în primejdia ca Germanii, care distruseseră deja bastioanele zidurilor, să se înstăpânească pe oraş, el însuşi, la începutul anului 948, îi vine în ajutorvizirului său, cu restul oştirii. Germanii, vestiţi că Sultanul era pe cale să vină, şi că se afla la mai puţin de patru zile de tabăra lor, desfac asediul fără să mai încerce norocul războiului, şi, părăsindu-şi

tunurile mai mari, se trag îndărăt de lângă oraş, rânduindu-şi şirurile noaptea. Mehemed Pasza, dat fiind că socotea ruşinos să lase să-i scape duşmanul fără de prăpăd, se ţine aprig de urmele fugarilor, ocupă dinainte locul unde trebuiau să se urce pe nave, şi, oprindu-le urcarea pe ele, în parte îi taie pe cei ce se apropiau mai neprevăzători.

176 / în parte îi azvârle în lanţuri, doar puţinora fiindu-le dat să scape cu viaţă prin fugă, aruncându-şi armele. După ce şi-a zdrobit astfel duşmanii, Suleiman, după patru etape, intră în oraşul eliberat, îi surghiuneşte în Transylvania pe Ştefan, fiul lui Ioan, moştenitorul Regatului, şi pe mama lui cea văduvă, pentru că socotea că ei nu puteau apăra (KK) de vrăjmaşi Regatul şi oraşul, datorită slăbiciunii vârstei şi a sexului lor, şi le dă Sandzacul spre a-şi întreţine viaţa. Iar Buda o întăreşte cu o bogată strajă de Janiczari, o dă în pază Prefectului Suleiman Pasza. unui tiz al său, şi, prefăcând bisericile în Dzamii şi aşezând un Cadiu, se întoarce cu mare slavă la Constantinopole.

<§ *39. Suleiman face o alianţă cu Francezii*.

§ 39. Acest iute mers al izbânzilor nu numai că le impunea supuşilor săi o respectuoasă închinare iar vrăjmaşilor groază, dar îi mai şi tulbura straşnic pe Principii Creştini, astfel încât să ceară ajutor împotriva vecinilor lui Suleiman, care-i împilau pe nedrept. Cu acest ţel, de vreme ce nu se mai putea apăra mai departe împotriva Spaniolilor, (*F* ţi} raneza} Padiszahi (U), trimite, în anul 949, un sol extraordinar la Suleiman, înzestrat cu o scrisoare în care îi aşternuse nedreptăţile îndurate de el din partea Spaniolilor, şi-l rugase plecat pe împărat să-l smulgă de sub puterea vrăjmaşilor săi. Suleiman îi îngăduie solului putinţa de a i se înfăţişa, încheie o alianţă cu Firaneza Padiszahi, şi, spre a-i dovedi crezarea celor

făgăduite, îl trimite pe Chairuddin Pasza, cu o numeroasă flotă, (în) Spania: el însuşi, spre a putea da năvală la vremea cuvenită în Germania, îşi aşază oştirea, drept tabără de iarnă, în împrejurimile Adrianopolei.

<§ *40. Cucereşte câteva oraşe din Ungaria*.

§ 40. Câtă vreme, sprijiniţi de ajutoarele din partea lui, Frantzi îi zdruncină, din partea lor, pe Germani, Suleiman, de cealaltă, intră cu mare oştire în Ungaria, <şi ia de la primul iureş Lipova.

177 Beczsui / şi Szoklovasz, pe care cu doi ani mai înainte, le redobândiseră Germanii. Apoi, pătrunzând mai departe în Ungaria, cucereşte cu mână armată Vstun Beligrad wii, Tatarhysari1” 1 şi Vsturgun Beligrade, sanctuarele mai frumoase le preface în Dziamii, şi, întărind oraşele cu bună strajă, purcede pentru triumf către C (onstantino) p (o) le. Dar, pe când se afla nu departe de Oraş, şi dăduse deja poruncă să se pregătească Alay (oo), ajunge, deodată, la el trista solie că fiul său, Mehemed, s-a stins de o năprasnică boală: nenorocirea aceasta copleşeşte până într-atât sufletul, de altfel de neînfrânt, al lui Suleiman, încât, lăsând deoparte toată pompa triumfului, a intrat în Oraş plin de mâhnire, ca un învins. Întru pomenirea acestuia şi mântuirea sufletului lui, a clădit la C (onstantino) p (o) le, pe Calea Regească ducând până la poarta Engi Capu’ C „t), o uriaşă Dziamie, şi a împodobit-o cu o Şcoală şi cu un Han, ea mai numindu-se încă şi astăzi „Szehzade Dziami”.

<§ *41. La îndemnul lui Elcasib Mârze porneşte împotriva Perşilor*.

§ 41. În anul 954, Elcasib Mârza, lovit de Perşi cu o mare nedreptateepp), fuge la Sultan, ti oferă sfaturi şi îi arată locurile din care toată Persia putea fi cel mai uşor subjugată. El însuşi i se pune la îndemână drept Căpetenie şi călăuză a oştilor, şi-şi dă pe faţă sfatul cu atâta fală,

încât, convins de vorbele lui, Suleiman i-a încredinţat mare mulţime de bani spre a-şi aduna ostaşi şi pentru a-şi ocupa patria (oo). În anul următor, în primăvară, Sultanul însuşi purcede cu foarte mari oşti împotriva Persiei. În drumul său, îi ies în cale împăratului, <veniţi> din Sandziakurile lor, fiii lui, Baiezid şi

Mustafa, primul Principe al Iconiului, al doilea al Amasiei, şi, după ce i-au sărutat părintelui lor mâinile, sunt lăsaţi să meargă din nou la ale lori1T).

<§ *42. Redobândeşte Vanul şi îi zdrobeşte pe Perşi.*

178 § 42. Apoi, el intră în hotarele Azerbedzanului, având a-şi aşeza în Provinciile Perşilor / scaunul războiului. Câtă vreme zăbovea el acolo, vreme de câteva zile, Sultan Burhana”)), născut din vechea stirpe a Szirvanilor, se coboară în tabără din munţi, şi i se pune sub ascultare împăratului, el şi cu toată stăpânirea sa. Apoi, <Suleiman> îi dă sub pază primului autor al acestei campanii, lui Elcasib Mârza, oraşul Tibris: dar acesta, cum vedea că el acolo nu se afla nici în bună siguranţă faţă de asalturile Perşilor, nici nu putea face ceva în folosul Statului Othman, făcând una cu pământul Palaturile Szahului, lasă oraşul şi toate celelalte neatinse, iar ostile şi le conduce în tabăra împărătească, de unde încercau să redobândească <cetatea, Van, cucerită de Perşi. Suleiman, sporind prin această adăugare a puterilor sale, zdruncină şi dărâmă zidurile, cu mai multe maşinării de război>. Apoi, dă un iureş atât de sălbatic asupra apărătorilor ei, încât aceştia, coplelşiţi de groază, făgăduiesc să i se predea salvându-şi sufletele lor. împăratul, spre a cruţa sângele alor săi, cu toate că erau nevrednici de ea, le îngăduie iertarea, şi astfel, în 19 ale lunii Redzeb, se înstăpâneşte iarăşi peste oraşul acesta, atât de vestit şi de întărit. După ce-a ocupat oraşul, îşi duce ostile înspre Amze, unde copleşeşte o parte din oastea Perşilor şi o pune pe fugă, dar> apoi îşi aşază

ostile biruitoare în taberele de iarnă, pe lângă (HJA – lep.

<§ *43. Pradă tezaurele Szahului.*

§ 43. Între timp, el află de la iscoade că tezaure preabogate ale Szahului erau păstrate în oraşele Isfahan (w), Kiaszan şi Camid, păzite doar de puţini oşteni: auzind aceasta, atras de nădejdea prăzii, îl trimite spre a le prăda pe Elkasib Mârza, cu ostaşi uşor înarmaţi. Acesta pătrunde pe cărări cunoscute de el în acele ţinuturi dinlăuntrul Persiei, şi, copleşindu-i pe paznici mai înainte să-şi fi dat ei seama de sosirea duşmanului, pune mâna pe comori, iar, pustiind tot ţinutul dimprejur cu fier şi foc, încărcat de pradă, se întoarce la (HiAlep, la împărat. Elcasib îi oferă Vizirului

179 Azyzalla o parte din cele apucate de el, / <şi îl roagă să-i fie pus alături Prefectului Babylonului, dobândind cu uşurinţă ceea ce dorise de la Vizirul cel lacom. Pornind cu încredinţare împărătească, când a ajuns acolo, împins de căinţa de a fi lăsat tabăra Perşilor, trimite la Rege tainice scrisori, îl roagă să-l ierte pentru ce făcuse, şi-i făgăduieşte că, de acum încolo, îi va fi credincios tot lui, chiar şi printre duşmani, şi-i va sluji drept harnică iscoadă în privinţa celor pe care le puneau Turcii la cale. Colegul său, Mehemed Pasza, care veghea fără preget asupra faptelor lui, îl învinuieşte pe dată de această trădare, şi primeşte de la împărat însărcinarea să-l trimită la Poartă prins şi aruncat în lanţuri. Dar, înainte ca acestea să fi ajuns la Babylon, el este înştiinţat despre cele petrecute printr-unul dintre prietenii săi (XX), pe care şi-i dobândise, mulţi da număr>, din banii de la Perşi, şi, cum nu-i mai era deschisă nicio altă cale de scăpare, scapă pe ascuns în Giurdzistan. Fuga aceasta împrospăta amintirea vechii hiclenii a Georgienilor, anume că, în anul trecut, îl împresuraseră pe Prefectul acelor părţi, pe Mustafa Pasza, atunci când, neprevăzător şi neaşteptându-se la nimic mai

puţin, decât la o asemenea trădare, îşi pusese tabăra în locuri înguste, şi-l căsăpiseră, odată cu toată oastea lui. Prin urmare, spre a răzbuna o asemenea nefaptă, este trimis pe dată, cu bună oaste, Mehemed Pasza; acesta, intrând în Giurdzistan, după mai multe lupte date cu noroc schimbător, până la urmă doboară puterile Georgienilor, şi-i zdrobeşte cu totul. După izbânda, el cucereşte şapte cetăţui foarte bine întărite, şi, dărâmându-le şi făcându-le una cu pământul, de vreme ce anotimpul nu mai îngăduia şi alte campanii, îşi aşază trupele în taberele lor de iarnă, la Diarbekir. În primăvara anului următor, el intră din nou în Georgia, şi, cum nu mai găseşte pe nimeni să-i

180 steie în faţă, supune mai mult de douăzeci de / oraşe puterii Othmane; în sfârşit, întărind Provincia în credinţa ei faţă de împărat <şi aşezând străjeri de pază în locurile mai tari, pleacă la C (onstantino) p (o) le spre a-i da socoteală împăratului asupra celor ce le înfăptuise.

<§ *44. Cucereşte Timişzvar*.

§ 44. împărăţia fiind astfel întărită în Răsărit, el îşi întoarce cugetările către sporirea stăpânirii sale către Apus. Prin urmare, îl repede pe Rumeli Beglerbegul Mehemed Pasza, cu oastea din Europa, spre a ocupa Temiszwarv 1”, oraşul cel mai bine întărit din toată Ungaria. Cel trimis, după ce a cucerit oraşele învecinate, Baczi (ww>, Buczgergi, Ratzu şi Czenad, asupreşte însăşi Temeswar sub cea mai tare împresurare. Între timp, vin în ajutorul oraşului şi ostile duşmane; cum, datorită puţinătăţii alor săi, Mehemed Pasza vedea că este mai prejos decât ele, îi înfăţişează împăratului, prin scrisoare, primejdia, <şi-l> roagă să i se trimită cât mai curând trupe de ajutor. împăratul, la primirea soliei, fără a mai zăbovi nicidecum, porunceşte Marelui Vizir Mahmud Pasza să se alăture, cu ostile sale, oştirii lui Mehemed. Astfel sporindu-şi puterile, el cucereşte, mai apoi, oraşul, cu mână armată,

iar toată domnia Timişzwarului, care aproape că era pe măsura întinderii unui Beglerbegat, o supune stăpânirii Othmane, iar spre paza ei îl lasă, cu bună strajă, pe Casim Pasza11”.

<§ *45. Turcii sunt zdrobiţi de Perşi*.

§ 45. Câtă vreme stăpânirea Othmană sporea astfel în Europa, lucrurile nu ies şi în Asia sub semnul aceluiaşi noroc. Szah Ismael, fiul lui Tomasib, după ce oştirea Muslimanilor se retrăsese de la hotarele sale, intră în ţinuturile ascultând de Othmani, ocupă pe neaşteptate Erdisze şi Aglasz, iar pe toţi Turcii pe care-i găsise în acele oraşe îi căsăpeşte jalnic. Spre a-i înfrâna acestuia cutezanţa.

181 este trimis în câmp Iskender Pasza, cu bună parte a oştirii din Asia. / Acestuia îi iese, harnic, în cale Szah Ismail, îl înfruntă îndeaproape în luptă, îl înfrânge, şi, căsăpindu-i cea mai mare parte din oaste, îl pune pe fugă. Astfel, Fortuna li se arăta favorabilă Perşilor în luptele mai mici, spre a-şi arăta acelora ghiarele în cele mai de seamă. Stârnit de această solie funestă, Suleiman îl ocărăşte pe iskender Pasza cu cele mai grele ameninţări pentru că fusese pus pe fugă cu atâta ruşine, şi se hotărăşte să le abată Perşilor sufletele, înverşunate de această izbânda, cu o şi mai mare oştire. Dar, dat fiind că vremea anului, prea mult înaintată, nu-i îngăduia să poarte război prin acele ţinuturi, îl trimite înainte pe Marele Vizir, pe Mehemed Pasza, şi îi dă poruncă să ierneze cu oastea pe care o avea pregătită în ţinutul Tocad13), dar> el însuşi, în anul 960, în luna Ramazan, se adaugă taberei Vizirului, aproape de locul numit „Erkile”, cu celelalte oşti. Acolo, i se înfăţişează în scris dovezi sigure că fiul său Mustafa (4), pe care poruncise, în anul trecut, datorită aceleiaşi bănuieli, să fie păzit sub strajă tare, a pus la cale o conspiraţie împotriva vieţii sale, şi că i-a atras pe mulţi în asocierea la

această crimă; după ce le-a citit, luând cunoştinţă de adevăr, porunceşte ca fiul să-i fie sugrumat. Apoi, după ce a ajuns la (HiAlep, şi celălalt fiu al său, DzihangirD), a ajuns să-şi vadă ziua de pe urmă, dar> lui Selim, care mai era în viaţă, împăratul îi dă poruncă să ierneze cu trupele la Marasz.

<§ *46. Suleiman ia Revanul şi pustieşte Persia.*

§ 46. După ce şi-a adunat toată oştirea, în anul 961, intrând în Szirvan, trimite un sol de pace la Szahul Persiei"*, <şi îi dă de ştire că „era gata de bătălie", cu îndemnul ca, dacă voia să-şi încredinţeze bărbăţiei oştenilor săi, să-şi scoată ostile în câmp cât mai degrabă. Dar, Perşii nedându-i răspuns provocării sale nici prin cuvinte, nici prin fapte, el cuprinde sub împresurare, în luna Szaban, oraşul Revan (7), scaunul Regelui Persiei, în câteva zile îl şi cucereşte, îl face una cu

182 pământul. dar> grădinile regeşti, palatele, / clădirile de la marginea oraşului, ba chiar şi cetatea, podoabă a întregii Perşii, le pârjoleşte, dându-le foc. De aici îşi poartă ostile înspre Nehdzivan*8*, şi, călăuzit de Domnul Amadiei, Sultan Husein (9), pustieşte toate ţinuturile aşezate între Tybris şi Meragye (10), cetăţile, târgurile şi satele, precum şi ogoarele învecinate le nimiceşte sub fier şi foc. Luându-şi astfel, în mod deosebit, răzbunarea asupra Perşilor, sub ameninţarea iernii, îşi aşază ostile în taberele de iarnă, pe lângă Amasia.

<§ *47. Face pace cu Regele Persiei.*

§ 47. În vara următoare, mai înainte de a-şi scoate oştirea, lui Suleiman îi iese în cale, aproape de *Arzirum* (*11*), Szahkuly (12) Sultan, rugându-l plecat să se milostivească şi dându-se în paza credinţei sale. Plecând el de acolo la Bagdad, i se înfăţişează solii Regelui Persiei, rugându-se de împărat pentru pace, cu suflet supus. Până la urmă, după mai multe întrevederi, se încheie pacea, iar,

prin ea, hotarele împărăţiei Othmane sunt trase pe la oraşele Van, Merasz*13* şi Musul (14).

<§ *48. îl zdrobeşte pe impostorul Mustafa*.

§ 48. Între timp, câtă vreme împăratul se află ocupat în Asia, în ţinutul Dobrudzei*15* apăruse un anume impostor, minţind <că purta> numele lui Sultan Mustafa, şi, strângând ca la patruzeci de mii de oameni ticăloşi, o pustiise cu sălbăticie nu numai pe aceasta, ci şi toate Provinciile aşezate împrejurai ei. Dar, mai înainte ca împăratul, datorită depărtării acelor locuri, să-i poată pune tâlharului juvăţul de gât, Baiezid, cel de al şaselea fiu al Sultanului, ademenindu-l pe acela printr-o stratagemă vrednică de admirare, îl azvârle în lanţuri, şi, astfel cetluit, îl trimite Tatălui său, iar astfel, tocmai când voia să-i pună împotrivă tâlharalui oastea lui Mehemed Pasza, îl scapă pe dânsul de o mare grijă.

<§ *49. îi ajută pe Francezi cuflotă*.

§ 49. Către vremea aceea, izbucniseră din nou văpăile războiului între Regii Spaniei şi Franţei.

183 iar, în acesta, cum celui Francez*16* îi mergea / rău, şi era presat de duşmani, îl roagă a doua oară pe împărat să-i trimită în ajutor o flotă. Suleiman, socotind că nu trebuia să tăgăduiască nimic în faţa cererii unui Rege prieten, îl înzestrează pe Carly Elibeg*17* cu o flotă destul de mare împotriva Spaniolilor. Acesta, cum nu află pe mare nicio flotă duşmană care să vrea să-şi apere ale sale, pustieşte ţărmurile Spaniei şi câteva insule, pe locuitori îi aruncă în lanţuri, dar> ceea ce nu putea fi luat pe sus pârjoleşte în foc. Prin aceasta el izbândeşte ca, temându-se deşi mai rău, Spaniolii să-şi retragă ostile şi să i le pună lui în faţă, prilejuindu-i astfel oştirii franceze, în fruntea căreia se afla Corbon*18*, o slăvită victorie asupra lor, în care se spune că au fost ucişi 40 de mii de Spanioli.

<§ *50. Trimite o alta în Lusitania*.

§ 50. îmbărbătat de aceste succese, Suleiman trimite o altă flotă, sub porunca lui Peri Reis, spre a pustii ţărmurile din Hurmiuz*19*; acesta, împlinindu-şi cu noroc, la început, sarcina, după ce a jefuit Provinciile de la mare ale acelui Regat, ia calea înspre C (onstantino) p (o) le, încărcat de pradă şi de prizonieri. Dar, pe când hălăduia, prea sigur de sine, prin Marea Egiptului, flota duşmanilor îi ia urma, se năpusteşte asupra navelor lui împrăştiate, o parte le scufundă, pe multe, mai cu seamă pe cele pe care povara lucrurilor prădate le făcuse neputincioase să se apere, le prinde: puţine, cele mai uşoare, <mai> scapă cu fuga. Strecurându-se printre aceştia, *Seid Ali Capudan* adună navele împrăştiate, fie că nu luaseră parte la luptă, fie că fuga le smulsese de sub sabia vrăjmaşă, dar>, printr-un joc de mirare al Fortunei, atacă iarăşi flota duşmană, câtă vreme ea se întorcea, neprevăzătoare şi fără rânduială la ale sale, şi-i scufundă mai multe nave. Astfel de

184 bine, şi pe uscat şi pe mare, pe Suleiman îl însoţea / Fortuna, încât, prea adesea, o mică înfrângere îi era un început al izbânzii. Căci, la aceeaşi vreme, *Tojgun Pasza*, Beglerbegul din *Budun*, le luase Creştinilor trei târguri (20), cu ostile din stăpânirea sa, iar pe nenumăraţi <dintre ei> îi aruncase în lanţuri; de cealaltă parte, Prefectul *Dziaerului* (*21*), *Salih Pasza*, cucerise *Bidziane*, *22*), şi încă alte trei cetăţui aşezate în Spania.

<§ *51. Le trimite iarăşi Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor*.

§ *51*. În anul 963, se iveşte un nou prilej de a dobândi slavă. *Frâneza Padiszahi*, cum lucrurile nu-i ieşeau cum dorea el împotriva Spaniolilor, se roagă, a treia oară, să i se deie o flotă de ajutor. Suleiman, felicitându-se că putea sparge un ou cu un altul, fără să se rănească el însuşi la mână, îi îngăduie cu uşurinţă ce-şi dorise şi îl trimite pe

Capudan Piale Pasza<23) cu o mare flotă în Marea Spaniei şi-i dă poruncă să o alăture navelor franceze. Acela îşi îndeplineşte fără de preget însărcinările, şi, sub călăuzirea oştilor Regelui prieten, invadează insulele spaniole, *Misiune<24*), *Ricze<25*), *Marioca* (*26*), şi încă trei altele mai mici<27), vecine cu aceasta <din urmă>, le învălmăşeşte cu totul, iar, după ce a pârjolit prin foc aproape toate ţărmurile *Apuliei*, se întoarce, către sfârşitul toamnei, la Constantinopole, cu mare pradă.

<§ *52. Se consacră artelor păcii şi proclamă legi*.

§ 52. Orânduindu-şi şi întărindu-şi astfel, de peste tot, împărăţia, îşi îngăduie tihnă sieşi şi oştilor sale, şi cheltuieşte aproape un întreg deceniu întru rânduirea treburilor cetăţeneşti. Prima lucrare o înfăptuie prin desăvârşirea *Dziamiei* căreia îi pusese temeliile cu trei ani mai înainte, pe care o face într-atât de frumoasă, încât, după templul de la *S* (*fânta*) *Sofia*, se socoteşte că nici măcar în toată lumea nu i se mai poate găsi unul asemeni, iar pe aceasta o numeşte, după sine.

185 *Suleimanie128*). Apoi, când vede că se petrec <prea multe de-a valma, atât la Curte, (cât} / şi în Stat, că rânduiala cinurilor prea adesea nedeosebită, naşte rivalităţi şi încăierări între oficialii săi, întemeiază atât noi canoane civile, cât şi legi militare, iar, prin acestea, nu numai că dictează dreptul pentru întregul neam Musliman, dar şi orânduieşte ce loc trebuia să deţină fiecare la Curte, în cetate, în armată. Astfel se odihnesc, ele, armele, dar nu şi sufletul lui Suleiman, care, ca un ţap abraş, nu se retrăsese cu vreun alt ţel, decât să bată cu şi mai mare putere în frunţile duşmanilor. Căci el înţelesese din campaniile de mai înainte că împărăţia Germanilor era mai puternică, decât să poată fi călcată numai în copitele cailor, şi că era nevoie de o mai mare pregătire şi de un timp mai îndelungat spre a-i înfrânge stavilele cu care se

apăra. Prin urmare, în aceşti zece ani, găteşte foarte mari mijloace de război, umple din nou tezaurul sleit de războaiele de mai înainte, strânge oşti de peste tot, şi se străduieşte să împlinească acum acel singur lucru prin care îi rămăsese mai presus *Mehemed Fatih*, şi pe care el însuşi îl încercase zadarnic mai înainte.

fie§ *53. Moare la asediul Segetvarului. îi*

§ 53. Cu acest plan. În anul 974, purcede cu foarte mare oştire de la Constantinopole către Adrianopole, iar o anumită parte a ei, sub poruncă Primului Vizir, Perter Pasza, o trimite înainte, spre a ocupa Giule (29), dar> el însuşi, cu restul, îl urmează cu pas mai încet. Dar, cu toate că nu ducea lipsă de nimic din ce era nevoie pentru campanie, îi lipsea totuşi tinereţea, iar bătrâneţea îi tăgăduia împlinirea celor cugetate. Ros de ea, când ajunge aproape de Segetvar 301, trupul, ostenit de atâta trudă, îi este, mai întâi, cuprins de o febră înceată; apoi, puţin câte puţin, sporindu-i izvorul bolii, iar puterile scăzându-i, ea se preface într-una rea; deşi aceasta îl chinuia aprig şi de-abia dacă mai era vreo nădejde de scăpare, împăratul cel cu suflet neînfrânt şi, parcă, fără de moarte dă poruncă să fie asediat şi cucerit oraşul. Dar, cum Prefectul întăriturii făcea faţă mai cu tărie, decât

186 socotise el, iar durerea se făcea tot mai mare, / sfâşiat de grijile publice, Suleiman repetă de mai multe ori fraza: „Bu odzagy soiunaşi dachy feth olamadymi!”, adică „<Locul> acesta, focul căruia trebuia stins (31), n-a fost cucerit încă!” Apoi, când simţi că strânsoarea morţii i se apropie, înălţându-şi mâinile la cer, începu să se roage astfel la puterea cerească: „Ja Rebbul alemin, ve Hakilul dziemi mahlucat, barigiah dzenabinden tezaru iderum ki Musliman askierine bu Calaanun fethini. an Carib muie (sjser kylasin”, ceea ce ai putea traduce astfel pe latineşte: „O, Dumnezeule al tuturor lumilor 321, O, împărate şi

Stăpâne a <toată> făptura, îi cer cu suflet umilit Preasfintei Tale Maiestăţi, ca, milostivindu-Te de oştirea celor ce au a fi mântuiţi, să binevoieşti să-i îngădui cât mai curând cucerirea acestui oraş!" Cât mai rostea încă aceste rugi, el se stinge în ziua de 13 ale lunii Sefer din anul pomenit mai sus.

((<§ *54. Segetvarul este luat, ascunzându-i-se moartea. l*)

§ 54. Marele Vizir îndreaptă pe dată scrisoare către Selim, care se afla pe atunci în Sandzacul Magnesiei, îl vesteşte despre moartea tatălui său <şi îl roagă să vină cât mai degrabă la oştire: el le ascunde tuturor celorlalţi soarta împăratului, ba mai şi îmbărbătează, în numele lui, oastea întru cucerirea oraşului, şi le orânduieşte astfel pe toate, încât nimeni să nu poată bănui că Principele a răposat. În ziua de optsprezece ale acelei luni, porunceşte ca oraşul să fie luat cu asalt jur-împrejur, ceea ce, cu ajutorul unui incendiu stârnit din întâmplare în oraş (33), îi iese cu atâta noroc, încât, cu toate că străjerii apărau cu cea mai mare tărie zidurile încredinţate lor, totuşi, în doar câteva ceasuri, au fost înfrânţi de bărbăţia oştenilor Othmani. Ziua de pomină a cuceririi acestei cetăţui foarte întărite a făcut-o şi mai slăvită solia adusă, în acelaşi timp, în tabără că şi Giul [l] a a ajuns în puterea Othmanizilor.

((<§ *55. Selim este salutat împărat şi îşi înmormânt*eză *părintele cu mare alai. ¡j*

§ 55. Între timp, Selim. primind scrisoarea Vizirului, pleacă înspre tabără în mare grabă.

187 schimbând mai adesea caii, / iar acolo, dându-se pe faţă, către sosirea lui, moartea lui Suleiman, este salutat „împărat" de către toţi într-un glas. Apoi, spre a-şi împlini îndatorirea de pietate datorată rămăşiţele tatălui său, îi aşază leşul pe un cai" aurit, şi-l conduce la C (onstantino) p (o) le, cu însoţirea întregii oştiri. Când s-a

ajuns nu departe de Oraş, toate Ulemalele, Eszrefi 34*, Magnaţii, cu o uriaşă gloată de rând, îi ies în cale alaiului funerar, şi, însoţindu-l pe acesta până în Oraş cu invocarea în Fikr şi Teszbih şi psalmodii a Numelui celui Sfânt, îl aşază în curtea Dzamiei durate de Suleiman şi însemnate cu numele lui, şi fac Namazul după legile şi rânduielile lui Imam Szafi135) (de care însuşi împăratul nu numai că fusese deosebit de împătimit, ci îl mai şi luase întotdeauna cu sine, din aceeaşi sectă, pe Imamul (36) Nakybul Eszref). După împlinirea acestor solemnităţi, este încredinţat gliei în acelaşi loc, iar toţi cei din cinul eclesiastic, precum şi alţi oameni ai religiei care se aflau la C (onstantino) p (o) le primesc poruncă să ducă la capăt, vreme de 40 de zile, de patruzeci de ori în fiece zi, Telaveti Curan (37), şi astfel, prin aceste rugi, să rostuiască tihna sufletului lui. Mai apoi, fiul lui se îngrijeşte ca, în faţa Mihrabului (38) Dzamiei şi deasupra mormântului lui să se ridice o uriaşă Turbe din marmoră, pe care, încă şi astăzi, toţi Muslimanii o vizitează cu religiozitate. Căci ei sunt convinşi că el se bucură de o trecere aparte în faţa lui Dumnezeu, pentru că nu numai că şi-a pierdut viaţa la asediul Segedwarului, şi a ajuns astfel Szehid139), dar ea ajuns> şi Gâzi. adăugând împărăţiei Muslimane două oraşe cucerite sub călăuzirea rămăşiţelor sale.

((<§ *56*> *Elogiul şi fiii lui Suleiman. I*)

§ 56. Astfel a trăit şi a împărăţit Suleiman, un Principe cu suflet eroic şi neînfrânt, plin de bun sfat, braţ puternic, şi până într-atât de răbdător al neajunsurilor pe care obişnuiesc să le aducă cu sine campaniile războinice, încât păreau că-l şi susţin. Pe lângă limba turcească de acasă, în graiul 188 Perşilor şi al Arabilor / era foarte hârşit, iar în genul acela de poezie care se numeşte la Perşi Nazm n-a aflat pe nimeni care să-l depăşească în eleganţă şi în fineţe. I-au adus faimă izbânzile din Persia,

din Ungaria şi cele pe mare, dar nimic <nu i-a adus> mai multă, decât că şi-a preschimbat pretoriul, încâlcit şi mirosind mai mult a Marte, decât a Themis, şi că a statornicit minunate legi, de pe urma cărora împărăţia Othmană continuă să înflorească: din această pricină Turcii i-au şi dat numele de Canuni A purtat însemnele împărăţiei Othmane <vreme de patruzeci şi unul de ani, a trăit şaptezeci şi patru, <şi patru luni. A născut şapte fii: pe Murad, pe Abdulla, pe Mehemed, pe Mustafa, pe Selim, pe Baiezid, şi pe Dzihangir, care şi-au văzut, cu toţii, ziua din urmă, invers decât e datul firii, înaintea părintelui lor, rămânându-i printre cei vii numai urmaşul, Selim.

SULTANUL SELIM AL II-LEA, PORECLIT MEST.
FIUL SVLTANULUI SVLEIMAN.
AL XI-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.

CAPITOLUL V.

I. Selim este salutat Împărat. 2. Este primit de oştire. 3. Îngroapă cu strălucire rămăşiţele tatălui său. 4. îi *înfrânge pe Arabii răzvrătiţi. 5. Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga. 6. Potoleşte Yemenia răzvrătită.* 7. *Le făgăduieşte Sarazinilor ajutoare în Spania. 8. Năvăleşte în Cipru. 9. Şi îl cucereşte. 10. Tătarii pustiesc Rusia. 11. Prăpădul Turcilor de la Lepanto. 12. Copleşit de el, Selim îşi află mângâierea în Curan. 13. Şi, refăcându-şi flota, se năpusteşte asupra ţinuturilor Creştinilor. 14. Eliberează Nova de duşmani. 15. Reface sanctuarul Sfintei*) *Sofia C* (*onstantino*) *p* (*o*) le. *16. Trimite flota în Spania, într-o încercare neizbutită. 17. Tuneisul este luat de Spanioli* <şi *recucerit de Turci. 18. Ungurii sunt căsăpiţi la 189 Segedwar.* /*19. Moravurile lui Selim. 20. Virtuţile şi viciile lui.*

((<§ la *Selim este salutat împărat.*}!

§ 1. După moartea lui Suleiman, mai era numai Selim (a), asupra căruia să poată să cadă moştenirea unei atât de

mari împărăţii, iar el, la vremea aceea, zăbovea la Magnisa, în Sandzac, aşa cum s-a spus mai sus. Pornind de acolo, în anul 974, într-a noua zi a lunii Rebiul Evvel, care căzuse într-o zi de Marţi, stăpână fiind asupra acelei zile planeta Merich (b), el intră în C (onstantino) p (o) le şi se urcă pe tronul părintesc; în zorii zilei următoare, toţi Mai-marii împărăţiei se înfăţişează, după obicei, la Curte, înveşmântaţi în strai de jale (c), i se închină noului împărat, şi îl mângâie, cu alese cuvinte, pentru moartea părintelui său.

((<§ *2. Este primit de oştire.*})

§ 2. Trei zile după aceea, el pleacă de la C (onstantino) p (o) le, împreună cu foarte puţini, şi ia calea către Segedwar. Dar, între timp, Vizirul Mehemed Pasza, după ce a ocupat oraşul şi l-a întărit cu bună strajă, îşi trăsese oştirea în tabăra de iarnă, şi ajunsese deja până la Beligrad, nimeni dintre ei neştiind de moartea Principelui lor (d). Astfel, ostaşii se tulbură de tot la sosirea neaşteptată a lui Selim, şi, de teama ca, dus de pilda bunicului său cu acelaşi nume, să nu-i facă vreun rău părintelui său, aleargă la arme: dar, după ce şi-au dat bine seama că Suleiman răposase, îl primesc cu toţii pe Selim drept urmaşul lui după lege, şi-i arată supunere, ca unui Principe al lor.

((<§ *3. Îngroapă cu strălucire rămăşiţele tatălui său.*})

§ 3. Nezăbovind acolo lungă vreme, după ce a pregătit toate cele de trebuinţă pentru cortegiul înmormântării părintelui său, el ajunge în Oraşul Regesc în 15 etape. Apoi, după ce a săvârşit ceremoniile înmormântării părinteşti, este întărit din nou în împărăţie de către toate tagmele, şi serbează izbânzile dobândite de părintele său printr-un strălucitor triumf. După trecerea câtorva zile, le împarte Janiczarilor şi Spahiilor darul cel

de obşte (e), iar pe Ulemale şi pe ceilalţi ecleziaşti 190 care slujiseră la înmormântarea părintelui îi dăruieşte cu strai de mătase / şi cu bani buni.

((<§ *4. îi înfrânge pe Arabii răzvrătiţi.*})

§ 4. Între timp, Beni Omere Ulianogly, Arabul, auzind despre moartea lui Suleiman, cutează nu numai să scuture jugul Othmanilor, ci, mai şi aţâţând tot ţinutul din jur să i se alăture răzvrătirii, dă năvală în ţinuturile care-i erau încredinţate Prefectului Bagdadului, şi le pustieşte crâncen. Dar aceste fapte nu i-au rămas nerăzbunate. Căci Selim, aflând despre aceste străduinţe, le dă grabnică încredinţare Prefecţilor din Bagdad, din Basre (8), şi din Szehrezullh), ca, luând în ajutor o bună ceată de Janiczari, să strângă trupele din acele ţinuturi şi, unindu-şi puterile, să-l scoată pe tâlhar din ascunzişurile lui şi să-şi elibereze Provinciile de jafuri. Aceştia îşi îndeplinesc poruncile mai iute decât s-ar fi crezut şi se năpustesc asupra lotrilor care rătăceau prin deşertul Basrei, îi împrăştie şi îi pun pe fugă, şi redau vechea-i linişte acelui întreg ţinut. În acelaşi an, Selim desăvârşeşte podule care începuse să fie durat de părintele lui, în anul 970, nu departe de Constantinopole.

H<§ *5. Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga.*})

§ 5. Între timp, trebuia cugetat asupra unui nou război, ca bărbăţia oştirii Othmane să nu lâncezească în tihnă: cu Caesarul de-abia făcuse pace, şi nu era vreo pricină pentru care să o rupă; Persanul era singurul asupra căruia să-şi întoarcă armele, pentru că părea că dăduse destul de dreapta pricină de război, prin neîncetatele sale năvăliri. Dar pe Selim îl împiedica de la acest plan atât greutatea locurilor, cât şi cea a mijloacelor de război şi a proviziilor de dus într-acolo, din lipsa cărora văzuse cum se sleiseră foarte mari oştiri ale înaintaşilor, chiar şi fără să fi văzut sabia vrăjmaşă. Ca să se elibereze de această

piedică, el trimite la *Kiefe*e, prin Pontul Euxin, o bună

191 ceată de oşteni, şi-i încredinţează Chanul (1) Crymeei ca, şi strângând lucrători din toate urdiile / Tătarilor, şi luându-i cu simbrie, să-şi pună tabăra la fluviul *EzelU*), în acel loc, unde se află doar la şase mile italice de Teri (m), şi, trăgând un canal, să unească aceste fluvii. Căci el nădăjduia că, dacă-şi împlinea gândurile, avea să-i vină uşor să pătrundă din Pont prin *Maiak*e (*n*) >, *Teri* şi *Ezei* în Marea *Churzem*, şi astfel, Perşii fiind lipsiţi de vreo flotă în acea mare, să-şi scoată ostile din corăbii în *Szirvan*, în aşa fel, încât să-şi supună toată Persia. Şi i-ar fi şi reuşit de-a binelea lucrarea, după dorinţă, dacă Marele Cârmuitor al Lumii ar fi îngăduit ca hotarele fluviilor, aşezate de Sine să poată fi strămutate. Dar de-abia dusese la capăt a treia parte a şanţului aceluia Chanul Crymeei, care, primind încredinţarea Sultanului, şi purcese-se, pe dată, prin *Aizderchan*e, încotro i se poruncise, când lucrătorii au ajuns să fie atât de asupriţi de ploi neîncetate, de furtuni foarte reci şi de lipsa de provizii, încât au fost siliţi să se lase, mai mulţi pierind de boală şi de dizenterie, dar nu mai puţini şi de foame. Prin toată această pagubă, campania aceasta îi aducea totuşi Statului Othman câştigul că treizeci de mii dintre Tătarii *Nogai* (*p*), care ascultaseră, până atunci, de împărăţia Rusească, s-au desfăcut de ea şi, îmbrăţişând partea Othmanilor, s-au dus, cu tot cu familiile lor, în locurile hărăzite lor în *Crymeea*. Dar, lucrarea nefiind înfăptuită de *Chan Kyrim*, restul oştirii turceşti se întoarce la C (onstantino) p (o) le.

f (<§ *6*. *Potoleşte lemenia răzvrătită*.))

§ *6*. Către această vreme, *Muttahir*, Szeriful Regatului *Yemen*, îl atacă pe neaşteptate pe Beglerbegul lemenului, pe *Murad Pasza*, laolaltă cu ostile pe care le atrăsese de partea sa dintre Arabi, îl căsăpeşte cu toată oştirea lui şi eliberează astfel tot Yemenul de sub jugul

turcesc. Dar Selim, aflând despre această faptă, aprins de furie şi mânie, cum se vedea atât de greu rănit de un om atât de josnic, îi dă poruncă Prefectului *Egiptului*, *Sinan Paszae*, să-şi unească ostile cu cele care

192 ascultau de porunca lui *Ozdemirir*! *Ougly*, / şi să-i răzbune pe fraţii ucişi. Aceştia, unindu-se, îşi duc treaba cu seriozitate la împlinire, îşi copleşesc duşmanul neprevăzător, îl înfrâng, îi împrăştie pe conjuraţi şi supun iarăşi tot ţinutul împărăţiei Othmane. Dar, în anul următor, bucuria stârnită de pe urma acestor succese este tulburată, iscându-se chiar în oraşul C (onstantino) p (o) lei un pârjol neaşteptat care s-a încrâncenat atât de grozav, vreme de şapte zile, încât a prefăcut în cenuşă aproape toată cetatea.

fie§ 7. *Le făgăduieşte Sarazinilor ajutoare în Spania*.))

§ *7*. În anul 978, rămăşiţele *Sarazinilor* din Spania, care cu greu, îşi mai trăseseră, până acum, viaţa sub stăpânirea Creştinilor, pornesc să se răzvrătească, ocupă *Garbia* (*s*), şi îl aşază Rege pe un anume *Mansur*, din stirpea *Beni-Achmer* (*t*). Apoi ei dau straşnică năvală asupra Spaniolilor, îi înfrâng, iar pe mai mulţi îi şi căsăpesc. Dar, nu se simţeau pe potriva puterii acelora, trimit soli la Selim şi-l roagă să le dea ajutoare împotriva duşmanului spaniol, comun Muslimanilor. Selim, ale cărui gânduri erau toate numai la *Ciprue*, le făgăduieşte ajutoare, dar numai după cucerirea insulei: el îi îndeamnă ca „între timp, să se adune cât pot ei mai strâns, iar asalturile duşmanului să caute numai să le respingă”, iar pe soli, copleşiţi cu mari daruri, îi trimite îndărăt la Regele lor.

j (<§ *8. Cucereşte Ciprul*.})

§ 8. Mai înainte ca aceştia să se întoarcă, el trimisese deja mari oşti care să ocupe Cyprul, Căpetenii fiindu-le

Marele Vizir, Mustafa Pasza, şi Capudanul Ali Pasza: el îi poruncise acestuia să păzească marea, ca nimeni să nu împiedice asaltul, dar> aceluia ca, trecându-şi oştirea în insulă, să împresoare cetăţuile ei sub cel mai strâns asediu. Mustafa, scoţându-şi ostile pe uscat, împresoară, mai întâi, Nicosia şi dă iureşuri foarte puternice asupra ei. Dar, în anul acela, îi fac faţă bărbăţiei

193 Othmanilor / aşezarea oraşului şi îndărătnicia străjerilor lui, şi îl silesc pe Vizir ca, strângând cetatea doar de departe, ca să nu-i între aprovizionări, să lase asediul, iar oastea să şi-o aşeze în taberi de iarnă.

H<§ *9*→ *Şi îl ia.*})

§ 9. În anul următor, care era cel de al 979-lea de după fuga lui Muhammed, Capudan Ali Pasza, sporindu-şi flota, pleacă de la C (onstantino) p (o) le, şi, cu o nouă oaste <aflată> sub poruncă lui Pertev Pasza, şi cu mai mari mijloace de război, trage la ţărm în Cipru, înconjoară cu noi lucrări oraşul zadarnic încercat în anul trecut, dă jos zidurile cu maşinării şi cu tunuri, le răstoarnă cu mine, iar, până la urmă, apărătorii făcându-i faţă cu şi mai mare îndărătnicie, în luna Szewal, îl cucereşte cu mână armată. Prin prăbuşirea acestui oraş, sunt copleşite şi celelalte oraşe din acea insulă: văzându-se lipsite de orice ajutor, mai întâi Magusa (xl, apoi şi toate celelalte se străduie să-şi dobândească, predându-se, milostivirea învingătorului. Către aceeaşi vreme, Prefectul Dzezairului, Kylidz Ali Pasza (y>, le smulge Arabilor Tunez! / şi îl adaugă împărăţiei Othmane.

((<§ *10. Tătarii pustiesc Rusia.*})

§ 10. Câtă vreme se întind astfel către Miazăzi hotarele împărăţiei Othmane, armele Tătarilor n-au fost mai puţin norocoase în Regatele din Miazănoapte. Principele lor, Devlet Gierai Chan, strângând urdiile Scythilor care ascultau de porunca lui, intrând în împărăţia

Ruşilor, câtă vreme nu dă de pe nimeni care să cuteze a-i sta împotrivă, pătrunde până la Capitala Regatului (a) pustieşte în lung şi în lat ţinuturile din lăuntru, pe locuitorii care nu scăpaseră fuga pe o parte îi taie, pe o parte îi ia prinşi, şi astfel, încărcat cu o uriaşă pradă, se întoarce în Crymeea.

jI<§ II. *Prăpădul Turcilor de la Lepanto*.})

§ 11. Acestor izbânzi le-a urmat un uriaş prăpăd, cum nu mai suferise niciodată Statul Othman, după înfrângerea lui Ildirim Baiezid. se vede că pentru ca Fortuna să arate că nu se află nicio

194 împărăţie atât de întinsă şi de bine întemeiată, / care să-i poată privi cu dispreţ prefacerile. După cucerirea Ciprului, Amiralul Ali Pasza lăsase partea mai aleasă a oştii sale să le steie de strajă oraşelor cucerite, pe oştenii din Europa, care se căzniseră, un an întreg, cu multă trudă, la diguri şi la <alte> lucrări, îi trimisese acasă, dar> el însuşi, numai cu unităţile de gardă, era pe cale să plece, cu flota, la Constantinopole. Cum călătorea el aşa, cu pânze, prin Marea Mediterană, deodată dă buzna asupra lui flota duşmană, despre care unii spun că era întărită cu ajutoare de-ale Romanilor şi ale Spaniolilor. Capudan Pasza, chiar dacă, datorită puţinătăţii ostaşilor săie, de-abia de-ar fi putut avea vreo nădejde de izbândă, socotind că era mai bună moartea, decât fuga, le dă straşnică înfruntare cu atâtea trupe, câte avea el pe corăbii, iar, prin bărbăţia sa, face ca sfârşitul luptei să rămână îndoielnic, vreme de mai multe ceasuri. Până la urmă, după ce-a respins de mai multe ori asalturile vrăjmaşe, este ucis el însuşi, pe când îşi făcea, cu tărie, ba datoria de Căpetenie, ba pe cea de ostaş de rând, iar, prin moartea sa, le îngăduie duşmanilor o victorie controversată. Căci vasele Muslimanilor fug pe dată, şi, fără un conducător, se împrăştie peste tot, dar, dimpotrivă, duşmanii, crescându-le curajul, insistă şi mai

crâncen, le sfărâmă aripile învălmăşite, şi fie că le scufundă, fie că le prind aproape toată flotaw.

((<§ *12. Copleşit de el, Selim îşi află mângâierea în Curan.* /)

§ 12. Dacă cineva a avut vreodată parte de nedreptăţi ale Sorţii <chiar> pe când lucrurile îi erau înfloritoare şi-i mergea bine, tocmai acela va putea judeca ce fel de durere a fost cea în care l-a aruncat pe Selim acest neaşteptat prăpăd. Primise deja vestea cuceririi Ciprului: câtă vreme aşteaptă să i se întoarcă flota cea biruitoare şi împodobeşte pompa triumfală, sosesc cei scăpaţi din măcelul acela şi-i istorisesc despre pieirea întregii oştiri. Desigur că atât de tulburat a fost de acel fapt împăratul cel cu un suflet, de altfel, de neînfrânt, încât, vreme de trei zilee, n-a luat nici hrană, nici

195 băutură, nici n-a lăsat pe nimeni să se apropie de el, / cerându-i, zi şi noapte, cu rugi fierbinţi, Dumnezeului Apărător al Muhammedanilor să se milostivească de poporul său şi să ia de asupra lui ruşinea pe care i-o adusese acel prăpăd. La urmă, în cea de a patra zi, ia el Cartea Curanului, şi, deschizând-o la întâmplaree, află atare prorocire <*Curanul*, Sura XXX, v. 1 – 4, parţial>.

Adică: „În numele (lui Dumnezeu) Celui milostiv, plin de milă – Mâhnire pentru izbânda Europenilor asupra sălăşluitorilor pe pământ: ei nu vor mai avea parte de nicio bucurie pentru vreo izbânda”.

Selim, îndrumat de această prevestire că prăpădul acela n-a căzut asupra împărăţiei Othmane fără de Degetul Dumnezeirii, i-a adus mulţumită lui Dumnezeu pentru această părintească mustrare şi şi-a redobândit cumpătul, pe care şi-l cam pierduse mai înainte, din pricina mâhnirii. Tot acelaşi lucru părea să-l învedereze, în acelaşi an, căderea carapaceie de lemn a sanctuarului de la Meca, vestind, după cum tălmăceau înţelepţii, un uriaş prăpăd:

puţin după aceea, Selim, spre a fi un simbol al şi mai bunei statorniciri a împărăţiei, a poruncit ca ea să fie refăcută din cărămidă.

((<§ *13. Refăcându-şi iarăşi flota, dă năvală în ţinuturile Creştinilor.*} *j*

§ 13. Şi astfel, după cum semnele rele însemnaseră ceva, nici celor bune nu le-a lipsit împlinirea, în anul următor, Kylydz Ali Pasza, care îi urmase lui Ali Pasza la conducerea mării, un bărbat şi harnic la faptă, şi minunat corăbier, reface flota distrusă – şi aceasta cu atâta iuţeală, încât, la venirea verii, a fost în stare să scoată două sute şi cincizeci de galere. Cu ele, purcede de la C (onstantino) p (o) le şi pradă peste tot ţărmurile Creştinilor, acolo unde putuse el trage la ţărm. Flota duşmanilor se arată pe lângă Evarin e, iar, dorind să spele ruşinea de mai înainte, Capudan Pasza (Kylydz}} se năpusteşte cu hărnicie asupra ei, dar, dat fiind că venirea întunericului i-a

196 împiedicat pe cei ce dau să se lupte, după ce se dăduse, câtva vreme, înfruntarea, / se trage înapoi, fără mare pagubă pentru nicio parte. Patru zile mai apoi, Mai-marii corăbiilor creştine plănuiesc să le copleşească pe cele Muslimane, nădăjduind să poată împlini aceasta, dat fiind că prăvălişurile care încingeau portul Coronei opreau o mai largă vedere şi îi ofereau flotei un ascunziş ferit. Dar Kylydz Ali Pasza, aflând de la iscoade cele pe care le aveau de gând duşmanii, le dă poruncă alor săi să iasă din port, şi îi rânduieşte e astfel> pe cei ieşiţi mai în larg. Vrăjmaşii, odată ce-au sosit, uluiţi că flota despre care crezuseră că se mai afla în port, se afla deja desfăşurată în larg, cu gândul să-şi împlinească totuşi planul, încearcă să dea năvală: dar, văzând ei că toate sunt bine rânduite şi ocrotite, mai mult încercând, decât intrând în luptă, se trag îndărăt fără să fi isprăvit ceva, şi lasă să se ducă spre C (onstantino) p (o) le flota, nu mai puţin liberă, decât

încărcată de pradă.

((<§ *14. Eliberează Nova de duşmani.*)!

§ 14. În acelaşi an, armele Othmaniazilor aveau parte şi pe uscat de un noroc asemănător. Căci Germanii, câtă vreme socotesc că toate puterile acelei împărăţii au fost nimicite în prăpădul din anul dinainte şi că nu le mai stă nimic în cale să-şi redobândească cele pierdute, strâng sub împresurare Nova, un oraş din Bosnia. Spre a o elibera, dau fuga Prefecţii Bosniei şi ai ţinuturilor învecinate, dând ascultare poruncilor lor, îşi strâng laolaltă trupele şi dau năvală asupra oştirii duşmane încordate asupra asaltului oraşului, o împrăştie, o pun pe fugă şi trimit trei sute de prizonieri, drept semn al izbânzii, la C (onstantino) p (o) le.

((<§ *15. Reface sanctuarul <S (fintei) Sofia.*))

§ 15. Reparând astfel, din plin, pagubele pe care prăpădul dinainte le adusese Statului Othman, <Selim>, spre a-şi dovedi pietatea, ca şi sufletul recunoscător pentru atâtea binefaceri din partea

197 Dumnezeirii, / ia asupra sa grija de a reface lăcaşurile sacre. Cu gândul acesta, el se îngrijeşte, în acelaşi an, să fie reparat sanctuarul S (fintei) Sofia, unde nedreptatea vremii începuse să lase crăpături, îi ridică Minarete de felurite formei<6), adică „turnuleţe”, în cele patru unghiuri ale ei, şi, dând jos, jur-împrejur, câteva clădiri de-ale unor particulari, întemeiază două Medrese foarte elegant clădite.

[(<§ *16. Trimite flota în Spania.*))

§ 16. Câtă vreme Selim se preocupă de aceste lucrări, îşi aduce aminte că, înainte de campania din Cipru, le-a făgăduit solilor Muslimanilor din Spania ajutoare împotriva Creştinilor. De aceea, ca să nu pară că le-a făcut făgăduieli zadarnice, totodată şi pentru a le mai frânge Spaniolior cutezanţa şi a să răzbuna pentru rana pe care i-o făcuse flota Spaniolă la Lepanto, îşi trimite Vizirul său, pe Piale

Pasza (l), şi Amiralul, cu o mare flotă, împotriva Spaniolilor. Odată plecaţi, ei trag la Misinia şi pun la cale asedierea ei, <şi pustiesc cu fier şi cu foc pământurile dimprejur. Şi desigur că le-ar fi reuşit cucerirea oraşului, neivindu-se nimeni care să-i vină într-ajutor, dacă firea însăşi nu li s-ar fi opus încercărilor Muslimanilor. Câtă vreme ei trăgeau bună nădejde de a-şi face bine treaba, deodată, furtunile iscate le zdruncină şi le scutură flota de pe mare, încât ostile Othmane, decât să aleagă să piardă totul, au fost silite să se retragă, fără vreo ispravă.

H<§ *17. Tunisul este cucerit de Spanioli*, <şi *redobândit de Mislimani*.))

§ 17. Flota întorcându-se astfel acasă, Regele Spaniei trage la ţărm în Africa cu toate ostile, pe care le menise spre a elibera Misinia, ia Tunez din primul iureş, pe toţi, fie ei cetăţeni, fie locuitori Muslimani, în parte îi căsăpeşte, în parte îi aruncă în lanţuri, dar> apoi întăreşte oraşul

198 cu lucrări mai tari, şi le-o dă sub strajă oştenilor săi. Pentru un atare prăpăd / vina de căpetenie părea să cadă asupra lui Piale Pasza, pentru că, prea sigur de sine, se întorsese acasă cu toată flota, şi nu lăsase nicio parte din ea spre a păzi ţărmurile Africii. Prin urmare, dându-l jos, împăratul îl pune în locul lui pe Vizirul dinainte, pe Sinan Pasza, şi-l trimite cu toată flota în Africa, în anul 982, spre a redobândi cele pierdute. Sinan Pasza (K) dă poruncă oştilor scoase pe uscat să se repeadă pe dată asupra oraşului şi a unei întărituri vecine cu el, numite Chalculvadift), iar, până la urmă, după mai multe asalturi, îl ia, şi le dă apărătorii drept jertfă <în cinstea, duhurilor Muslimanilor sacrificaţi mai înainte, la cucerirea lui. Apoi, el face Chalculvadi una cu pământul, repară zidurile prăbuşite ale Tunezului, şi îl întăreşte cu strajă de ajuns.

((<§ *18. Ungauii sunt căsăpiţi la Segedwar*. *H*

§ 18. Către aceeaşi vreme, se adună vreo mie şi jumătate de Unguri şi-şi fac planuri să cucerească, prin videşug, oraşul Segedwar – Primind de veste despre aceasta, Dziafer Pasza, care se afla Mai-mare peste Guila (V), îi aşteaptă în drumul lor doar cu vreo cinci sute de Janiczari, îi atacă dintr-odată, din mai multe părţi, pe cei care înaintau prea fără de grijă, îi înfrânge, îi pune pe fugă, iar pe prinşii cei mai de seamă îi trimite la Poartă.

((<§ *19. Moartea lui Selim.*})

§ 19. Către sfârşitul acelui an, Selim clădeşte, în partea Palatului care priveşte către Răsărit, o baie imensă şi foarte elegantăe. Câtă vreme el intră primul acolo, pe când varul pus de curând pe la încheieturi mai dădea încă aburi tari, şi, dacă trebuie să le dăm crezare scriitorilor, vrea să alunge duhoarea cea vătămătoare bând vin mai îndelung, la început îl cuprinde o mai uşoară durere de cap, apoi simte un vârtej mai greu: până la urmă, îi vine un fel de apoplexie, care îl face să se stingă în cea de a unsprezecea zi a bolii <şi în cea de a douăzeci şi opta a lunii Szaban. Fiul lui, Murad soseşte la C (onstantino) p (o) le în primele <zile> ale lunii Ramazan: toţi Mai-marii i se închină 199 Împă/ratului, şi-i dau mărturie, în cuvinte bine sunătoare, asupra durerii lor pentru pieirea părintelui său. Apoi, Sultan Selim, după împlinirea slujbelor funebre şi a celorlalte <ceremonii> care se fac, de obicei, la înmormântarea împăraţilor, este încredinţat gliei în ea să> Turbe, de aproape de sanctuarul S (fintei) Sofii.

((<§ *20. Şi moravurile lui.*

§ 20. Sultan Selim a trăit 52 de ani, a domnit opt <şi cinci luni, dar nu cu atâta noroc, încât rezultatul să fie pe măsura planurilor sale, dar cu suflet neînfrânt şi sub un noroc şi sub celălalt, iute şi tainic<o) la sfat, iubitor de dreptate şi de bună faimă, generos şi atât de milostiv, încât firea însăşi părea că i-a dat un suflet mai blând decât cel al

înaintaşilor săi: familiar şi glumeţ stând de vorbă cu cei ai casei, nu mai puţin iubitor al celor învăţaţi, decât al mimilor, foarte statornic în rugăciunile atât de ziuă, cât şi de noapte. Totuşi, unii dintre istorici, care ori că au avut vreun prilej de a prinde de veste despre cele dinlăuntrul Palatului, ori că au vrut să-şi câştige bunăvoinţa Cititorului prin noutatea povestirii lor, pomenesc că el, sub chipul închinării la Divinitate, s-a ghiftuit cu vin în încăperile mai ascunse ale Palatului, şi s-a tăvălit şi prin alte pofte. Sigur este că el a arătat în public o mare învederare a pietăţii sale, şi, dacă faptele lui păreau că se mai abat de la <calea, raţiunii, acest lucru a fost pus mai mult pe seama inspiraţiei divine, decât a viciului beţiei.

MVRAD III-LEA, FIUL LUI SELIM AL II-LEA.
CEL DE AL XII-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.
CAPITOLUL VI.

1. Murad îi urmează tatălui său. 2. Porneşte cu război asupra Perşilor. 3. Şi îi învinge. 4. Muneudzehir

200 *trece la crezul şi de partea Turcilor. 5. Othman / Pasza este învins de Perşi. 6. Apoi îi zdrobeşte iarăşi pe învingători. 7. Mustafa Pasza îl zdrobeşte pe Chanul cel răzvrătit al Crimeei. 8. Perşii cer pace. 9. Dar nu li se îngăduie. 10. Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perşilor. 11. Othman Pasza cucereşte Tibris. 12.* îi *căsăpeşte pe locuitorii ei. 13. La întoarcere, îi înfrânge pe Perşi, şi moare. 14. Sinan Pasza îi respinge pe Perşi. 15. Ferhad Pasza luptă norocos împotriva Perşilor. 16. Se ajunge la pace cu Regele Perşilor. 17. Ostaşii se răzvrătesc la C* (*onstantin*) *p* (*o*) le. *18. Sunt învinşi, şi primesc iertare. 19. Sinan Pasza purcede împotriva Ungariei. 20. Moravurile lui Murad.*

H<§ *l. Murad îi urmează tatălui său. j*)

§ 1. Ducându-se Selim dintre muritori, la domnie îi urmează fiul său, Murad, cel de al treilea dintre împăraţii

care au purtat acest nume, când era în vârstă de treizeci de ani, în cel de al nouă sute optzeci şi treilea an de după fuga lui Muhammed, dar el> şi-a cheltuit primele trei veri cu artele păcii, cu orânduirea treburilor Statului şi cu pregătirea mijloacelor de război.

((<§ *2. Porneşte cu război asupra Perşilor.*)!

§ 2. După ce le-a rânduit astfel pe toate şi le-a pregătit pentru mai multe campanii, se hotărăşte, în anul 986, să-i hărţuiască în război pe Perşi. Pentru a-l purta, îl pune în frunte pe Mustafa Pasza, vrednic oştean, a cărui bărbăţie se văzuse, mai cu seamă, în campania din Cipru, şi-i dă pe mână trupele supuse Prefecţilor din Arzirum şi din Diarbekir. Acesta, spre a nu înşela aşteptările Domnului său, aşază din nou cetăţui de strajă la hotare, oraşul Kars, doar că nu dărâmat de tot în mai multe asedii, îl întăreşte cu noi lucrări şi îl întăreşte cu străjeri, iar acolo clădeşte depozite, cu gândul ca lipsa proviziilor, care le stătuse mereu în cale în campaniile de mai înainte, să nu aducă noi prăpăduri. Astfel aşezându-şi treburile, el îşi mişcă tabăra, şi şi-o pune lângă Czaldiran, un oraş întărit deal Perşilor. Pe acesta îl strânge de îndată sub împresurare, zidurile i le scutură adesea

201 / cu felurite maşinării, iar, până la urmă, tot reluându-şi iureşurile, îl cucereşte.

H<§ *3. Şi îi învinge.*})

§ 3. După ce oraşul fusese deja supus, el află că venea în ajutorul oraşului, cu o nu mică ceată, Căpetenia Perşilor Tokmak Chan (a), şi că voia să libereze de sub împresurare. Îi trimite împotriva acestuia, cu o parte din oştire, pe Paszii Arzirumului şi Diarbekirului, care îl atacă pe duşmanul care abia dacă bănuia aşa ceva, îl învinge şi îl pun pe fugă. Răsplata acestei izbânzi a fost Tiflis (b), un nu fără faimă oraş din Armenia, care e cucerit îndată după luptă şi pustiit prin fier şi foc. Mai apoi, Mustafa Pasza îşi

poartă ostile biruitoare către Szemahie, dar, cum ploile de iarnă nu-i îngăduiau loc campaniei, lăsându-i de strajă oraşelor cucerite pe Pasza Ozdemirougly Othmanic) şi pe Beglerbegul din Erzenureru>mi (d), el însuşi se întoarce în Europa.

H<§4. Muneudzehir trece la crezul şi de partea Turcilor. I)

§ 4. Între timp, pe când Mustafa, după înfrângerea lui Tokmak Chan, mai zăbovea încă pe lângă Tiflis, vine la el Muneudzehir (e), de fel dintr-o foarte nobilă stirpe de Creştini, ascultând până atunci de împărăţia Perşilor, şi, dându-i cheile oraşelor care-i erau supuse lui, trece de partea Othmanizilor şi făgăduieşte că, de acum încolo, îi va fi credincios acelei împărăţii. Primit fiind cu bunăvoinţă de Mustafa Pasza, după ce a avut parte, câtăva vreme, de un trai apropiat lui, este convertit, până la urmă, la credinţa Muhammedană, şi, în loc de răsplată, primeşte în dar Sandzacul Achisca" 1, şi este aşezat Beglerbeg al Tiphlisului de curând cucerit.

((<§ *5. Othman Pasza este învins de Perşi.*))

§ 5. După plecarea lui Mustafa, dăduse năvală o iarnă atât de crâncenă, încât oştenii Othmani, neobişnuiţi cu frigul, cum stăteau ei în tabără, se prăbuşeau morţi sub apăsarea văzduhului. Cum

202 atare fapt părea să ducă la zdrobirea oştirii, / Ozdemir ougly Othman Pasza îşi împarte ostile în taberi de iarnă, şi aceasta la depărtare mai mare între ele, pentru că, prin locuri atât de deşerte şi de pustiite, nu se afla nicio cetate, care să poată cuprinde întreaga oştire. Aflând aceasta, Căpetenia Perşilor, Evris Chan, îşi strânge trupele, dă năvală, pe neaşteptate, de ici şi de colo, asupra cetelor Othmanizilor, şi le loveşte cu mare prăpăd.

((<§ *6. Apoi îi zdrobeşte iarăşi pe învingători.*))

§ 6. Nenorocirea aceasta mâhnea, nu puţin, sufletul

lui Othman, de altfel un foarte harnic oştean şi o foarte hârşită Căpetenie, de teama ca întâmplările acelea funeste să nu fie puse pe seama lipsei sale de grijă. Prin urmare, cu gândul să se răzbune pentru prăpădul suferit, sau să spele printr-o cinstită moarte reaua faimă care-i întinase numele, îşi strânge, în plină iarnă, oştirea, şi se înfruntă cu Perşii, de mai mult de douăzeci de ori, în felurite locuri, cu schimbător noroc. Până la urmă, sub Căpetenia lor, Imamculi, asupra lui Othman dau năvală mai mult de 30 de mii de duşmani, îmbărbătaţi de izbânda lor de mai înainte. Lupta se dă, fără răgaz, vreme de patru zile şi nopţi: la urmă, făcuţi să deie înapoi de bărbăţia oştii Othmane, Perşii cad aproape toţi sub sabia biruitorilor şi-i îngăduie lui Othman o foarte cruntă victorie. Cum Ozdemirougly îşi vedea oastea deja slăbită de atâta trudă, el reface zidurile prăbuşite ale Szemahiei, şi îl lasă acolo de strajă, cu bună parte din trupe, pe un anume Dziapher Pasza, dar> el însuşi se întoarce cu ceilalţi în Europa, spre a da seamă de cele pe care le îndeplinise.

((<§ *7*> *Mustafa Pasza îl zdrobeşte pe Chanul cel răzrătit al Crimeei.*))

§ 7. Câtă vreme este astfel ţinută în Persia cea mai mare parte a oştirii turceşti, Chanul Tătarilor pune la cale o răsturnare şi încearcă să se tragă de sub împărăţia Ali-Othmanizilor. Prinzând de veste despre aceasta, Murad îi trimite încredinţare lui Mustafa Pasza, şi-i porunceşte să stingă

203 degrabă pârjolul care se ascundea sub cenuşă. Acesta dă ascultare poruncilor împărăteşti, / cu mare zor şi, luând-o peste Munţii Caucazului, străbate prin trecătoarea Demur Capi, trece cu bărcile peste Tanais, şi-l prinde, astfel, pe Chanul care nu bănuia nimic despre atare lucru şi nu se temea de nicio primejdie dinspre partea unei cărări pe care nimeni n-o mai încercase mai

înainte, iar capul lui, tăiat, îl trimite la Poartă.

((<§ *8. Perşii cer pace*.))

§ 8. Duşmanii din lăuntru fiind astfel potoliţi, Marele Vizir, Sinan Pasza, este trimis, în anul 988, cu foarte mare oştire împotriva Perşilor. Cum vedeau ei că acesta ameninţă nimicirea întregului lor neam, Perşii îşi lasă gândurile războinice, se roagă pentru pace, iar solia aceasta i-o încredinţează unui ins foarte şiret, Ibrahim Chan. Acesta îl abate într-atât de bine, ba cuvântând, ba cu daruri, pe Sinan Pasza, care intrase deja în hotarele duşmanului, încât acesta dă poruncă pe dată ca oastea să se tragă înapoi, iară pe sol îl trimite la Poartă, <înzestrat> cu scrisoare de recomandare.

((<§*9. Dar cererea este respinsă*))

§ 9. Dar nu-i era lui Murad sufletul la fel cu al Vizirului său. Lui nu i se părea încă vremea potrivită să-i îngăduie pace unui vrăjmaş sleit cu totul, precum şi nevrednic ca o oştire pregătită cu atâta cheltuială să-şi fi pierdut vremea, amăgită fiind prin înşelătoare vorbe despre pace. Prin urmare, îi dă drumul solului fără vreo ispravă şi respingându-i cererile, iar pe Sinan Pasza îl lipseşte şi de cinstire şi de Vizirat, dat fiind că, fără ştirea lui, luase asupra sa o treabă atât de serioasă, iar locul lui îl pune pe Ferhad Pasza.

((<§ *10. Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perşilor*.))

§ 10. Noul Vizir, intră iarăşi, în anul 991, cu mari oşti în hotarele Perşilor, repară zidurile, prăbuşite de câtăva vreme, ale Revanului, dar, mai departe, fie din vina firii sale temătoare, fie cumpărat fiind de duşmani, nu mai îndeplineşte nimic vrednic de ţinere de minte, ba se mai şi întoarce la C (onstantino) p (o) ie cu oştirea, la începutul iernii, după ce pierduse Tibris, şi suferise

204 multe alte înfrângeri. Dezamăgit, astfel, în

aşteptarea / pe care o avusese asupra acestei Căpetenii, Murad îl sileşte să aibă parte de aceeaşi soartă ca şi cea a înaintaşului său: îl scoate din cinstirea Viziratului, iar sarcina aceasta i-o încredinţează lui Ozdemirougly Othman Pasza, a cărui eroică bărbăţie şi prevedere ostăşească se lăsaseră văzute mai înainte, în acelaşi război, iar, împodobit cu însemnele de Vizir, dar, totodată, şi de Căpetenie Supremă a oştii, îl trimite la oştire.

((<§ II. *Othman Pasza cucereşte Tibris.*))

§ 11. Othman Pasza, ca să poată să le iasă în cale Perşilor cât mai curând, îşi pune taberele de iarnă la Castamonium, apoi, în primăvara anului 993, ia înapoi Tibris, pe care, cum am mai pomenit, Perşii o cuceriseră, sub porunca lui Ferhad. Cum vedea însă că tăriei acesteia îi stătea împotrivă o măgură foarte înaltă, din faţa cetăţii, pe care cel ce ar fi (ocu) pat-o, putea să-i impună condiţiile sale întregului oraş, întemeiază o nouă cetăţuie (g), cu atâta iuţeală, încât, în cea de a treizecea zi, zidurile ei ajunseseră atât de sus, încât să poată rezista asalturilor duşmanului.

((<§ *12. Îi căsăpeşte pe toţi locuitorii ei.*))

§ 12. Cât se afla el prins cu întărirea şi statornicirea acestora, unii din locuitorii din Tibris îi nedreptăţesc pe Janiczarii aşezaţi acolo de strajă, înfruntare în care, ajungându-se de la vorbe la lovituri, unii oşteni sunt răniţi, ba nu puţini sunt chiar ucişi. Othman Pasza, auzind de cele întâmplate şi cuprins de furie şi mânie, dat fiind că se şi temea de o răscoală a ostaşilor, dă poruncă să-i treacă sub sabie pe toţi locuitorii, lăsând la o parte doar femeile şi pruncii, iar averile lor îi lasă pe oşteni să le prade, oraşul însă, înzestrat cu noi locuitori, i-l predă lui Dziafer Pasza să-l păzească, sub nume de Vizirat.

((<§ *13. La întoarcere, îi înfrânge pe Perşi, şi moare.*))

§ 13. Rânduind astfel treburile prin acele părţi, se hotărăşte să se întoarcă în Europa cu cea mai mare parte a oştirii. Dar, aflându-se el încă pe cale, după ce ajunsese la Sofiane, Căpetenia de

205 război cea mai harnică pe care o aveau Perşii la acea vreme, Hamze / Mârza (l), îi iese în cale cu o oaste uriaşă. Lupta se dă straşnic de fiecare parte, de la răsăritul soarelui şi până în miez de noapte, bătându-se şi unii şi alţii pentru ţară, Perşii mai fiind îmbărbătaţi şi de pilda Căpeteniei lor: Hamze Mârza alerga peste tot prin oaste, tot el se lupta apoi în primele rânduri, apoi, dându-se înapoi, îşi alcătuia şirurile slăbite, îi îndemna pe ai săi să se bată cu hărnicie şi-şi îndeplinea astfel, fără de preget, sarcina de bun Căpitan şi prin vorbă, şi prin faptă. Dimpotrivă, Othman Pasza, pentru că, datorită unei boli pe care o căpătase pe drum, nu putea răbda iuţea alergare şi scuturătura calului, se urcase pe un asin, îşi alcătuise trupele în linie de bătaie, şi, dat fiind că, din pricina durerilor trupeşti, nu putea să-i ajute cu fapta, îi ruga pe ai săi „să nu deie de ruşine slava armelor othmane”. Până la urmă. Perşii, alungaţi, sunt siliţi să le dea locul Turcilor. În noaptea de după izbânda, Othman îşi dă sufletul, nu atât din pricina bolii, cât sleit de strădaniile din ziua de mai înainte, şi îşi încununează astfel prin martiriu viaţa, pe care care ajunsese vestită prin faptele sale.

Vremea morţii lui a însemnat-o un poet, prin următoarea poezie: < >

Adică: „Lăsând în urmă-i, în toată lumea, o preavestită faimă, Othman şi-a dus la capăt calea”.

((<§ *14. Sirian Pasza îi respinge pe Perşi.*))

§ 14. Lăsată fără conducător prin moartea lui, oştirea, văzându-se împresurată, de peste tot, de cetele vrăjmaşe, îl alege, după un sfat, drept Căpetenie, pe Sinan Paszae, şi-şi vede de calea plănuită. Dar Hamze Mârza se

ţine fără preget pe urmele lui, şi, cum, datorită înfrângerii pe care o

206 suferise, nu cuteza să se înfrunte în luptă deschisă cu trupele Muslimanilor, / le osteneşte prin hărţuieli din toate părţile, împresoară strâmtorile din calea lor şi le aduce mai multă pagubă, decât dacă ar fi fost înfrânte în bătălie. La urmă, el însuşi, strângând mai multă oaste, se aruncă, la Selmas (l), asupra oştirii slăbite şi dă crunt iureş asupra taberei ei. Acolo, vrând să le steie în frunte alor săi şi să-i îmbărbăteze prin pilda sa, cade printre cei dintâi, iar moartea sa îi scapă pe ostaşii othmani dintr-o uriaşă primejdie. Căci, tulburaţi foarte de pieirea Căpeteniei lor, Perşii încetează pe dată lupta şi le îngăduie Muslimanilor răgaz liber să se întoarcă la Van.

((<§ *15. Ferhad Pasza luptă norocos cu Perşii.*})

§ 15. Ostile othmane fiind astfel silite, datorită puţinătăţii lor, să părăsească ţinuturile înfrânte, Perşii îşi strâng iarăşi puterile, şi, în anul 994, împresoară şi cuceresc oraşul Tibris, în fruntea căruia să afle Dziafer Pasza. Este trimis degrabă, spre a-l elibera, Ferhad Pasza (m), cu mai mare oaste iar el, chiar de la sosirea sa, îi sileşte pe Perşi să desfacă împresurarea oraşului, întemeiază o nouă cetate între Tibris şi Revan, şi-şi ţine oştirea între acestea, ca între metereze foarte tari, patru ani în capăt: vara se războieşte cu vrăjmaşii, iarna o petrece la Erzerum, spre a fi mai aproape de hotarele duşmanilor. Până la urmă, pătrunde în Giurdzistan şi, supunând fortăreţele acelei Provincii, clădeşte două cetăţi, Luri şi Giundze. Apoi, el se bate cu Carebagv „1 Mehmed Chan, Căpetenia Perşilor, după o aprigă luptă îl pune pe fugă, şi le împrăştie atât de bine Perşilor întreaga oştire, încât, pe vremea aceea, ostile Kyzylbaşilor n-au mai cutezat să se mai arate nicăieri, ori să-şi încerce norocul în război.

((<§ *16. Se ajunge la pace cu Regele Perşilor.*)!

§ 16. După atâtea şi atâtea înfrângeri, pierzând Provinciile Revan, Giundze şi Carebag, Persanul, văzând bine că săbiile alor săi sunt, pe zi ce trece, tot mai tare tocite de Othmani, iar bărbăţia

207 Perşilor / nu se poate pune pe potriva celei othmane, începe să cugete serios asupra păcii. Cum

Murad părea să i-o îngăduie doar cu greu, el făgăduieşte să lase toate ţinuturile pe care le ocupaseră Othmanizii, dar> pe fratele său bun, Haidardzian, să-l trimită la Neînfrânta Poartă, drept zălog că oastea Perşilor nu va mai intra niciodată în stăpânirile othmane, ori va urzi ceva, pe ascuns sau pe faţă, împotriva acelei împărăţii. Condiţiile acestea fiind întărite, de amândouă părţile, prin jurământ, se cade, până la urmă, la pace şi i se pune capăt unui război atât de crunt şi de îndelungat.

((<§ *17. Ostaşii se răzvrătesc la C* (*onstantin*) *p* (*o*) le.})

§ 17. Dar cetele de oaste care lărgiseră, până acum, hotarele împărăţiei încep să se încrânceneze, după pace, asupra înşişi rărunchilor ei. Ei îl învinuiau pe Tefterdar („Marele Trezorier"), că falsificase moneda şi le-o dăduse lor drept soldă. Aţâţaţi fiind, din pricina aceasta, de anumiţi duşmani de-ai lui, ei se strâng laolaltă şi ameninţă să pună mâna pe el şi să-l ucidă chiar în palatul lui. Tefterdarul, vestit despre primejdie de prietenii săi, se refugiază la Palatul împărătesc şi i se închină rugător lui Murad să-l apere de furia oştenilor. La rândul lor, răzvrătiţii, aflând despre acestea, împresoară, înarmaţi, cetăţuia împărătească şi cer aprig, neprevăzători, ca Trezorierul să le fie dat pe mână din acel loc de azil. Cum împăratul le-o tăgăduia, ei se încrâncenează şi mai tare, împresoară de peste tot intrările şi-l ameninţă cu pieirea şi cu toate relele nu numai pe Sultan, ci şi pe fruntaşi.

((<§ *18. Sunt învinşi şi dobândesc iertare.*))

§ 18. Socotind că, în această grea încercare, trebuie să încerce măsuri extreme, ca Maiestatea împărăţiei să nu se prăbuşească, Murad îi înarmează pe cămăraşii săi şi pe Baltadzii (o), dă poruncă să se deschidă uşile şi să dea iureş tare împotriva Janiczarilor celor necredincioşi care dispreţuiau 208 supunerea cuvenită. Aceştia împlinesc fără de preget / cele ce li se porunciseră şi, punându-şi mai prejos viaţa decât pe cea a împăratului, dau năvală, ca nişte lei, asupra cetelor celor rău întocmite ale acelora. Sunt tăiaţi, de la prima lovitură de sabie, mai înainte să-şi poată veni în fire, o sută şapte din răzvrătiţi, ceilalţi sunt. În parte, împrăştiaţi, în parte se trag înapoi la sălaşurile lor. Până la urmă, intervine Marele Vizir, Sinan Pasza, împacă, prin cuvântul său, sufletul împăratului, aţâţat de furie şi mânie, şi-i arată că „Nu trebuie pedepsiţi cu toţii în acelaşi fel. Trebuie dată o pildă asupra celor care se va dovedi că au fost primii aţâţători ai răzvrătirii, dar ceilalţi, pe care îi luase cu sine vârtejul criminalilor, nu era vrednic să fie pedepsiţi la fel, precum şi mai puţin de folos pentru Stat. „Îmbunat de aceste vorbe, Murad îngăduie iertarea celor nevinovaţi, dând poruncă să fie înecaţi în mare numai aţâţătorii şi trâmbiţele tulburărilor.

((<§ *19. Sinan Pasza purcede împotriva Hungariei.*))

§ 19. Dar pentru ca, pe mai apoi, să le ia orice prilej unor asemenea tulburări, Murad îl trimite, în acest an, în Ungaria, cu o mare oştire, pe Vizirul Sinan Pasza, şi cucereşte, prin mijlocirea lui, câteva oraşe. La venirea iernii, el porunceşte să li se deie oştenilor taberi de iarnă ((în Rumelia}}, iar, la începutul anului 1003, să fie asediat Janik (p), după un asediu de 18 zile, oraşul acesta este adăugat Stăpânirii othmane: după luarea lui, Vizirul, orânduind treburile acestui ţinut, se întoarce la C (onstantino) p (o) le.

((<§ *20. Moartea lui Murad.*))

§ 20. După ce i-a înfrânt astfel şi pe răzvrătiţi şi pe duşmani, Murad, lăsând cele pământeşti, se duce, în acelaşi an, la cele veşnice. El a trăit 50 de ani, a domnit 20 <şi opt luni. A zămislit tot

209 atâţia fii, câţi ani a domnit, dar aceştia, / cu toţii, ucişi din poruncă celui mai mare <dintre ei>, şi-au urmat părintele la cele veşnicee. Moravurile şi preocupările acestui împărat istoricii Turcilor le-au trecut sub tăcere – lucru de mirare, pentru că ei nu obişnuiesc, de altfel, să o facă niciodată.

SVLTANUL MEHEMED AL 11I-LEA, FIUL LUI MVRADAL III-LEA.

AL XIII-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR

CAPITOLUL VIL

1. Mehemed îi urmează lui Murad. 2. Cucereşte Egre. 3. Înfrânge oastea Creştinilor. 4. Moare.

((<§ *l. Mehemed îi urmează lui Murad.*))

§ 1. Săvârşindu-se Murad din viaţă, în anul de după fuga lui Muhammed al o mie treilea, într-a şaisprezecea zi a lunii Dzemaziul ewel, într-o Vineri, la împărăţie, nu mai puţin decât la războiul din Ungaria îi urmează fiul său Mehemed, iar începuturile stăpânirii şi le-a pângărit cu sângele celor fraţie ai săi, despre care am pomenit în capitolul de mai înainte că au fost ucişi din porunca sa.

((<§ *2. Cucereşte Egre.*))

§ 2. Întărindu-şi astfel domnia, el îşi abate toate cugetările asupra încheierii războiului pe care tatăl său îl începuse în Ungaria, anume pentru că, odată cu încheierea lui, putea să guste acea tihnă în care iubea atât de mult să se complacă, şi plăcerile sceptului e, în <toată> linişteae. Pentru ca duşmanii să fie cât mai uşor mişcaţi către aceasta, şi să nu ajungă să dispreţuiască Maiestatea împărăţiei Othmane, dacă el le îngăduia cu prea multă

generozitate pacea, purcede el însuşi, pe dată, în anul următor, cu o uriaşă oştire, împotriva Ungariei, asediază Egre, pe care înaintaşii o încercaseră zadarnic, mai înainte, şi îi osteneşte până într-atâta pe străjerii ei, reluând adesea iureşul, încât, până la urmă, pierzându-şi ei nădejdea în ceea ce-i privea, au predat oraşul sub puterea lui. / 210 ((< § *3*→ *Înfrânge oastea Creştinilor*.))

§ 3. După luarea oraşului, cum vedea că, datorită frigurilor ce dau să vină, nu se putea încerca nimic, el cugetă să se întoarcă la C (onstantino) p (o) ie cu oastea. Gră vreme el era ocupat cu drumul acesta, deodată se arată o uriaşă oştire a Creştinilor, şi dă năvală atât de aprig asupra Muslimanilor, încât oştenii Othmani nu puteau face faţă puterii duşmanului, ci, rupându-şi rândurile, au fost siliţi să se tragă înapoi. Cetele duşmanilor se ţin, cu un mai puţină hărnicie, pe urmele lor, şi pătrund până la corturile lor, unde se păstra Tezaurul împărătesc. Dar aici, prădându-i lăzile. Germanii, uluiţi de uriaşele lui avuţii, dau izbânda pentru bani. Căci împăratul, văzându-i pe învingători puşi pe pradă, cum socotea că trebuie încercat ceva, se năpusteşte asupra duşmanilor, mai întâi numai cu curtenii săi, şi-i căsăpeşte, chiar peste tezaure pe cei care crezuseră că-i înfrânseseră de tot pe Othmanizi. Şi restul oştirii, îndemnat de pildă împăratului său, îşi rânduieşte iarăşi bulucurile şi se năpusteşte cu atâta putere asupra trupelor duşmane, încât dintre cei care intraseră în tabără nu s-a mai întors la ai săi nici măcar un sol al acelui prăpăd.

((<*4. Moare. II*

§ 4. Dobândind această izbânda, el intră triumfător în C (onstantino) p (o) le şi, mulţumindu-se cu cele obţinute, le îngăduie Creştinilor pacea şi-şi caută de tihna către care îl îndemna pe el, mai cu seamă, sufletul. El îi poartă astfel, în cea mai mare linişte, de grijă Statului, până în anul o

mie doisprezece, în care, mereu poftitor de împărăţia cea veşnică şi ostenit de amăgirile veacului acestuia, se strămută la Palaturile cele de veci. S-a aflat în fruntea împărăţiei <vreme de nouă ani <şi două luni, dar> cât să fi trăit, nu pomeneşte nicio istorie – doar atâta e sigur, că a murit încă de tânăr. În toată vremea aceea numai un singur lucru este vrednic de amintire, anume că prin acea 211 campanie / în Ungaria, în care a fost luată Egre şi a fost zdrobită oştirea Creştinilor, şi prin acea izbânda şi-a cucerit numele de „Egre.

SULTANUL AHMED I, FIUL LUI MEHEMED AL 111-LEA.

AL XIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL VIII.

1. Domnia lui Ahmed 2. Este tulburată de tâlhari. 3. Care, <şi înfrânţi. 4. Tulbură pacea cu Perşii. 5. Murad Pasza purcede împotriva Perşilor. 6. După moartea lui, <este pus înfrunte> Nasuh Pasza. 7. Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul. 8. Şi este sugrumat, în locul lui fiind pus Halib Pasza. 9. Moartea lui Ahmed. 10. Moravurile şi preocupările lui.

I (<§ *l. Domnia lui Ahmed. j*)

§ 1. Tronul Ali-Othmanului, gol după moartea lui Mehemed Egre, îl ocupă fiul acestuia, Ahmed, în a nouăsprezecea <zi> a lunii Redzeb, în anul de la fuga lui Muhammed al o mie doisprezecelea, când el abia trecuse de vârsta de cincisprezece ani, şi astfel – lucru care nu se mai întâmplase niciodată mai înainte – frânele unei atât de mari împărăţii îi sunt încredinţate unui tânăr. Acest fapt i-a dat unui poet prilejul de a însemna anul încoronării lui prin următorul mic vers: < >

Adică: „Mai înainte să-şi fi dobândit steagul (a), numai acestuia dintre fiii lui Othman i-a fost îngăduit să împresoare Domnia”.

((<§ *2. Este tulburată de doi tâlhari.*

§ *2.* Dar el însuşi a arătat de îndată, din primii ani ai domniei sale, că tânărul nu fusese nevrednic de a i se încredinţa sceptrul. Tihna răposatului său părinte Mehemed făcuse din oştenii armatei din Asia – pe care războaiele cu Perşii îi ţinuseră, odinioară, mereu în exersare – nişte tâlhari, şi într-atât de sfruntaţi, încât socoteau că le este şi firesc, şi îngăduit să se năpustească şi să prade nu numai călătorii, ci şi provincii şi oraşe întregi. Despre aceasta fuseseră aduse la Curte, încă de pe vremea 212 tatălui său, multe / plângeri, fuseseră trimise şi Căpetenii care să-i potolească pe răzvrătiţi, dar aceştia, fie atraşi, ei înşişi, de nădejdea prăzii, fie împlinind mai fără de grijă însărcinarea încredinţată, nu izbutiseră nimic, ba chiar, crescând pe zi ce trece pâlcurile de tâlhari, aceştia pustiau jalnic toată Anatolia. Printre aceştia se aflau doi mai de seamă, Calenderogli şi Tavil (b), care dădeau grozave şi crunte năvăliri asupra tuturor stăpânirilor ce ascultau de Othmani, şi nu pregetau nici să se repeadă, cu mină armată, chiar şi asupra cetelor de oşteni.

((<§ *3. Care* –, <şi *înfrânţil*)

§ 3. Sultan Ahmed, gândind că, dacă aceştia aveau să fie copleşiţi, întreaga răzvrătire putea fi uşor sugrumată, iar Răsăritul putea să-şi regăsească liniştea, îl trimite la (HJA – lep pe Marele Vizir, Codza Murad Pasza, înzestrat cu pecetea împărătească, la vreme de iarnă, laolaltă cu oşteni din gardă, îi dă poruncă să-şi pună acolo oastea în taberi de iarnă, şi, de cu primăvară, adunându-le cu unităţile din Asia care rămăseseră credincioase, să le scoată împotriva tâlharilor. Murad Pasza îndeplineşte însărcinările împăratului său cu un mai puţină bărbăţie, decât noroc, îl copleşeşte până la urmă, după mai multe crunte bătălii, pe Calenderogly (c), aproape de Marasz, în

munţii Kioikesen, îi împrăştie toată oastea, îi căsăpeşte pe toţi ostaşii de rând, iar pe el, singur, lipsit de soţi, îl fugăreşte până în Arak, o Provincie a Perşilor. Apoi el îşi întoarce armele împotriva celuilalt tâlhar, Tăvii, care, frate la gând cu acela şi cu aceleaşi năzuinţe, îi venise într-ajutor cu tâlharii săi. Dar acesta, fără să aştepte iureşul Muslimanilor, el însuşi, laolaltă cu toată oastea sa, le iese în cale oştenilor othmani, se înfruntă cu ei în luptă deschisă, dar este înfrânt prin bărbăţia Janiczarilor, şi este fugărit până în Persia.

I (<§*4. Tulbură pacea cu Perşii.*))

§ 4. Acolo, el îşi află soţul, pe Calenderougly, <şi cade cu el la sfaturi dăunătoare şi pentru 213 prieteni şi pentru vrăjmaşi. La îndemnurile lor, este tulburată pacea dintre Othmanizi şi Perşi, / pe care Domnii amânduror împărăţiilor o păstraseră, până atunci, cu cea mai mare sfinţenie: dar Perşii, înmuiaţi de cuvântul răzvrătiţilor, tăgăduiesc să-i deie pe aceştia, la cerere, ostaşilor othmani. Lui Ahmed acest lucru i se păru nevrednic şi făcut în dispreţul împărăţiei sale, de aceea hotărăşte că trebuia pedepsit cu asprime.

((<§ *5. Murad Pasza purcede împotriva Perşilor.*))

§ 5. Cu ţelul acesta, îl trimite pe Marele Vizir, Murad Pasza, a cărui bărbăţie în zdrobirea răzvrătiţilor o văzuse deja bine, cu uriaşă oaste, de la C (onstantino) p (o) le către hotarele Persiei, dar nu şi cu izbânda pe care şi-o nădăjduise. Campania aceasta fiind târziu plănuită, iar greutăţile drumului făcându-le calea mai lungă. Vizirul ajunge cu ai săi la Tibris de-abia către iarnă. Iar, cum, datorită miezului iernii ce sta să vină, şi a ostenelii oştirii din pricina neajunsurilor călătoriei, nu putea isprăvi nimica, el porunceşte ca o parte a oştii să ierneze în Provincia Diarbekir.

((<§ *6*> *După moartea lui, <este pus înfrunte*>

Nasuh Pasza.))

§ 6. În primăvara anului următor, cum voia să repare prin iuţeală ce pierduse prin încetineală în vara trecută, îşi strânge oştirea şi pregăteşte iureşuri asupra Provinciilor Perşilor, dar, chiar în cursul pregătirii campaniei, în tabăra lui, îl ajunge, puţin mai târziu, ziua lui din urmă. Însărcinarea lui îi este încredinţată lui Nasuh Pasza (d), care, şi el, fără să fi isprăvit ceva, zăboveşte pe acolo un an întreg şi, la urmă, în anul 1014, îşi aduce înapoi la Constantinopole oştirea, îndeajuns de slăbită de boli şi de neajunsuri.

H<§*7. Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul*.))

§ 7. Când ajunge acolo, este învinuit în faţa împăratului pentru delăsare şi pentru lipsă de grijă, şi, fiind dovedit, este pedepsit cu capul. În locul lui este înălţat la cinstirea Viziratului Mehemed

Pasza, şi i se dă poruncă să poarte războiul cu Perşii cu mai mare înflăcărare, şi, ca să poată ajunge cât mai iute, să ierneze Alep. De acolo, el purcede cu oastea, în anul 1015, iar, intrând în hotarele Perşilor, încinge Revanul sub cea mai strânsă împresurare şi îl asaltează cu cea mai mare tărie.

214 <vreme de şaizeci şi două de / zile: dar, până la urmă, respins prin bărbăţia străjerilor <şi pierzându-şi-i pe mulţi dintre ai săi, cu oştirea nu puţin slăbită, este silit ca, fără să fi isprăvit ceva, să se tragă înapoi de sub oraş şi să desfacă asediul.

((<§ *8. Şi este sugrumat, în locul lui fiind pus Halii Pasza*. *j*)

§ 8. Întors din acea campanie, Mehemed Pasza, ajuns la Erzerum şi dorind să-şi împartă oştenii în taberi de iarnă, este sugrumat de Capudzibaszi, din poruncă împărătească, însărcinarea Viziratului îi este încredinţată lui Halii Pasza, harnic bărbat şi Căpetenie plină de

prevedere, care, învăţând din pilda înaintaşilor săi, cheltuieşte iama toată cu înzestrarea mijloacelor de război şi cu pregătirea proviziilor, ca, în vara următoare, să poată purcede, fără de piedică, împotriva duşmanului.

((<§ *9. Moartea lui Ahmed. H*

§ 9. Străvăzându-se astfel o mare nădejde de a înfrâna trufia persiană, pe toate le răstoarnă, deodată, o boală cu fierbinţeli, care, tocmai în anul în care veneau cu cele mai rele ameninţări asupra Persiei, anume 1026, le declară război puterilor împăratului. La început ei o privesc cu dispreţ, pentru că nu părea să aducă cu sine niciun fel de răutăţi, dar apoi ea creşte tot mai mult, pe zi ce trece, până într-atât, încât, la urmă, Ahmed, sătul de lucrurile omeneşti, lăsând împărăţia plină de griji, binevoieşte să se strămute la sălaşurile cele veşnice şi să-şi lase pasărea curatului său duh să zboare către desfătările Raiului.

((<§ *10. Moravurile şi clădirile lui.*})

§ 10. El a trăit 29 de ani, a domnit 14, a zămislit trei fii, pe Othman, pe Murad şi pe Ibrahim, pe care urmaşii i-au văzut, pe toţi, încununaţi cu diadema împărătească. El însuşi, ca să trec sub tăcere celelalte însuşiri ale lui, a fost un Principe care i-a întrecut pe toţi ceilalţi împăraţi prin generozitatea şi prin magnificenţa lui, astfel încât a şi fost învinuit de risipă de către unii. A fost un neasemuit iubitor al edificiilor şi al construcţiilor. Cea 215 mai bună mărturie pentru aceasta este

215 acea Dziamie e), rivală a S (fintei) Sofii, / aflată nu departe de acest sanctuar, la Hippodrom. durată cu atâta grijă şi atâtea cheltuieli, încât, pentru ridicarea ei, abia dacă au fost de ajuns comorile tatălui său, strânse în atât de îndelungata lui tihnă, şi cele ale întregului Tezaur împărătesc. Se spune că, atâta vreme cât se ridica această lucrare, Sultanul însuşi a vizitat-o în fiecare săptămână, şi

că le-a împărţit lucrătorilor, cu mâna sa, simbria.

SULTAN MUSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA.

CEL DE AL XV-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

După depunerea lui.

SULTAN OTHMAN AL II-LEA, FIUL LUI AHMED I.

CEL DE AL XVI-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.

Şi iarăşi.

SULTAN MVSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA.

CAPITOLUL IX.

1. Îi urmează Sultan Mustafa. 2. După depunerea lui, <domneşte> Othman. 3. Prevestiri bune şi funeste. 4. Othman purcede asupra Poloniei. 5. Este depus, în locul lui fiind înălţat Mustafa. 6. Acesta, datorită viciilor lui, este iarăşi despuiat de sceptru, şi sugrumat.

f (<§ /. *Îi urmează Sultan Mustafa. f*)

§ 1. După ce Ahmed a răposat, îi urmează fratele lui mai mic, Sultan Mustafa (a), către începutul anului. Dar, cum ocârmuia prea leneş Statul Othmanilor, se îngrijea prea puţin, ori deloc de treburile publice, dând atenţie numai satisfacerii poftelor sale, în a patra lună, este strămutat, cu consimţământul tuturor fruntaşilor Domniei, de pe tronul împărătesc în închisoarea celor Şapte Turnuri.

(*I*<§ *2*> *După depunerea lui, domneşte Othman, îl*

§ 2. Fiind astfel scos din domnie Mustafa, urcă la tron Sultan Othman, cel de al doilea fiu al 216 lui Ahmed, / în vârstă de opt ani, pe care îl socotiseră, mai înainte, datorită vârstei sale fragede, a nu fi în stare să poarte sceptrul, şi, de aceea, chiar dacă lui i s-ar fi cuvenit, mai degrabă, domnia, decât lui Mustafa, îl trecuseră cu vederea. Iar pe Mustafa îl (aleseseră) ca pe un (sărac cu duhul), de care nu aveau întru nimic a se teme.

((< *3. Prevestiri bune şi funeste.fi*

§ 3. Sub domnia lui, la C (onstantino) p (o) le au

apărut semne din cele pe care oraşul acela nici nu mai văzuse vreodată înainte, şi poate că nu va mai vedea vreodată. În anul 1029, în ziua a 28-a a lunii Rebiul Evvel, iată că apare pe cer o minunată vedenie, arătând ca un iatagan lung de cinci suliţe şi lat de doi coţi. Ea se întindea de la Răsărit şi până la Apus, şi a tot strălucit orbitor, vreme de o lună întreagă, în fiecare zi, după apusul soarelui, întrebaţi, ghicitorii, astrologii şi <toţi> cei care să lăudau cu preştiinţa celor ce aveau să vină, susţin că ea prezice izbânda Othmanilor asupra duşmanilor şi lăţirea împărăţiei. <Dar> tot ei tâlcuiesc dimpotrivă ceea ce avea să se petreacă în anul următor, în aceeaşi lună, şi anume că, vreme de câteva zile, locuitorii C (onstantino) p (o) lei <putuseră> trece pe jos peste marea îngheţată, până la Iskiuder şi înapoi, fără vreo primejdie.

((<§ *4. Othman purcede asupra Poloniei.fi*

§ 4. Othman, arătând dispreţ pentru toţi şi toate, îşi ia asupra, tocmai în vara care urmase unei ierni atât de crâncene, campania împotriva Polonilor, recucereşte cu mână armată oraşul Chotin (b din Moldova, pe care Polonii îl luaseră mai înainte, îl trimite, cu oaste de Tătari şi de Turci, pe

Chanul Tătariei să pustiască înăuntrurile Poloniei, iar el însuşi, cu ai săi, înconjură şi asupreşte atât de bine trupele duşmane, încât, până la urmă. ei au fost siliţi să se plece şi să i se roage pentru pace. împăratul le încuviinţează cererile şi, consfinţindu-se pace după condiţiile pe care le vrusese 217 el, se întoarce cu oastea-i biruitoare, / încărcată de prinşi şi de pradă, către iarnă, la Cţonstantino) p (o) le.

((<§ 5. *Este depus, în locul lui fiind înălţat Mustafa. H*

§ 5. Dar, câtă vreme, neobişnuiţi cu cântuirea unui tânăr, ostaşii îşi duc viaţa în tihnă la C (onstantino) p (o) le,

aţâţaţi fiind de cei care-i ţineau partea lui Mustafa, în anul următor, iscă o furioasă răscoală, îl ucid cu cruzime pe împăratul însuşi, pe acest tânăr de mari nădejdi, după ce domnise patru ani <şi trăise doisprezece, fără să ţină nicidecum seama de sângele din care se trăgea, şi îl înmormântează aproape de tatăl său, în Dzamia pe care o clădise acela. Iară pe Mustafa, pe care tot ei îl scoseseră mai înainte din domnie şi îl zăvorâseră în închisoarea celor Şapte Turnuri, îl scot de sub strajă şi îl încununează iarăşi cu diadema împărătească.

(*I*<§*6*. *Acesta*, *datorită viciilor lui*, *este iarăşi despuiat de sceptru*, *şi sugrumat*.})

§ 6. Dar nici lui nu i-a fost domnia prea îndelungată. Câtă vreme se tăvălise prin praful închisorii, acela îşi acoperise, nu-şi îndreptase viciile firii păcătoase, şi le dăduse oştenilor nădejdea că se va întâmpla ca, luându-şi, de acum încolo, învăţătură, după ce gustase din plin din cupa otrăvită a mazilirii, să se schimbe în bine şi să se apuce de altfel de viaţă şi de domnie. După ce, în credinţa aceasta, îl puseseră pe tronul împărăţiei, socotindu-se el în afară loviturilor Sorţii, se scufundă iarăşi, cu totul, în vechile sale păcate, se poartă ca un tiran cu concetăţenii care-l înlăturaseră mai înainte, năzuieşte să-i deie morţii. Statul îl lasă de-a binelea de izbelişte, şi, nici cu vorba, nici cu fapta, nu întreprinde nimic vrednic de pomenire. Şi astfel, după ce, vreme de an şi cinci luni, stăpânise mai mult ca un tiran, decât ca un Domn, este iarăşi despuiat de domnie de către fruntaşi, care nu răbdau stăpânirea unui nătărău, şi, pus, drept mai mare înjosire, călare pe un măgar, în batjocurile şi în cântecele pline de măscări ale gloatei, este dus în vechea-i temniţă, în închisoarea celor Şapte Turnuri, iar acolo, la puţin după aceea, este sugrumat cu şnurul, din poruncă urmaşului său, Murad al patrulea. /

218 SULTAN MVRAD AL IV-LEA, PORECLIT GÂZI.

FIUL LUI AHMED I, AL XVII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL X.

I. Murad îi urmează lui Mustafa. 2. Îl înfrânge pe răzvrătitul Abaza. 3. Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza. 4. Halii Pasza îl împresoară pe Abaza. 5. Dar este învins de el. 6. Chosrev Pasza îl prinde la Erzirumpe Abaza. 7. Pe care Murad îl iartă. 8. Chosrev asediază în zadar Bagdadul. 9. Ilias Pasza este prins şi pedepsit de răzvrătiţi. 10. Este eliberat Vanul asediat de Perşi. 11. Purcede împotriva Polonilor şi le acordă pacea. 12. Îngăduie vinul. 13. Purcede însuşi împotriva Perşilor şi ia Revanul. 14. Perşii ocupă Vanul. 15. Murad purcede iarăşi împotriva Perşilor. 16. Cucereşte Bagdadul. 11. Întors acasă, moare. 18. Moravurile lui Murad. 19. Beţia lui. 20. Cruzimea. 21. Însuşirile trupeşti şi sufleteşti.

((<§! *Murad îi urmează lui Mustafa. H*

§ 1. Sultan Murad, căruia faptele lui împlânte cu tărie i-au dat numele de „Gâzi”, sau „Cel Biruitor”, a văzut lumina <zilei> în anul 1018, dar> sceptru împărăţiei Othmane l-a luat când era în vârstă de paisprezece <ani>, <în anul> de la Muhammed al o mie trei sute doilea, în a patra zi a lunii Ziulcaade, după depunerea lui Sultan Mustafa.

((<§ *2.* Îl *înfrânge pe răzvrătitul Abaza. H*

§ 2. Chiar de la începutul domniei lui, Othmanizilor li s-a vădit cu cât este mai norocos să i te supui unui tânăr, decât unui leneş. Pasza Abaza al Erzirumului cutezase, pe vremea lui Mustafa, să pustiască Provinciile din Asia şi să i se împotrivească public împăratului său, şi nădăjduia să facă acelaşi lucru, nepedepsit, câtă vreme Murad cel tinerel avea să se afle în fruntea treburilor othmane. Dar acesta, spre a-i bate în frunte acestui ins sfruntarea şi a

pune stavilă creşterea acestei

219 văpăi, încă din al doilea an al domniei, iar de la Muhammed al o mie / treizeci şi treilea, îl trimite în Asia, cu oaste, pe Marele Vizir, Cerkies Mehemed Paszala), împotriva răzvrătiţilor; acesta se năpusteşte cu tărie asupra lui Abaza Pasza (b), sub Caisarie, îl învinge, după o bătălie foarte aprigă şi cruntă, şi îl sileşte să se retragă în Erzirum: ba poate chiar că ar fi isprăvit de-a binelea cu răzvrătirea, dacă, după izbânda, surprins de moarte, nu şi-ar fi plătit datoria faţă de fire, la Tokad, în acelaşi an.

fie§ *3. Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza.*})

§ 3. Murad, dispreţuindu-l pe Abaza (ale cărui puteri le socotea deja cu totul zdrobite), îndreptându-şi gândul către încercări mai mari, îl trimite iarăşi în Asia pe Prefectul din Diarbekir, Chaphyz Ali Pasza. cu foarte mare oştire, şi-i porunceşte ca, unindu-se cu trupele din Asia, să purceadă cât mai iute la cucerirea Bagdadului. Acela împlineşte cele ce i se porunciseră, dar, după un asediu de cinci luni, respins fiind de bărbăţia străjerilor, pierzând mulţi dintre ai săi, este silit de loviturile frigului la o grabnică retragere.

((<§ *4. Halii Pasza îl împresoară pe Abaza. D*

§ 4. Din această pricină, Chaphyz Ali Pasza11, ajungând la Alep pentru iernat, este despuiat de cinstirea Viziratului, iar pecetea împărătească îi este încredinţată lui Halii Pasza. Dar şi acesta se arată prea puţin pe măsura aşteptărilor împăratului. Căci, primind poruncă să purceadă cu tabăra sa asupra Perşilor, odată ce ajunge în vecinătăţile Erzerumului, răzvrătitul Abaza Pasza, care se ascunde pe acolo, bănuieşte că oastea era adusă împotriva sa, sub chipul unei campanii în Persia, şi se trage înapoi în Erzirăm, pe care şi-l rânduise de mult drept sălaş al armelor sale, şi-l înzestrase felurit, şi cu mijloace de

război, şi cu provizii. Halii Pasza, văzând în aceasta o fugă, spre a le doborî cu totul, de teamă, sufletele, pe care le socotea deja îndoite, lăsând cu totul campania din Persia, se abate către Arzirum, împresoară oraşul sub foarte strâns asediu şi îl asaltează cu cea mai mare tărie. /

220 ((< § *5. Dar este învins de el.* *j*)

§ 5. Dar, acolo unde nădăjduia să aibă parte de slavă, doar cu puţină trudă, acolo îşi găseşte rău nume, cu foarte mari neajunsuri. Căci Abaza, despre care toţi erau de părere că era, pe acea vreme, cel mai harnic ostaş şi cea mai prevăzătoare Căpetenie, se apără pe sine şi oraşul care i se supunea: nemulţumindu-se să fi respins de la ziduri cetele năvălitoare ale duşmanilor, el se repede cu o mică, dar aleasă ceată, chiar asupra taberei Othmanizilor, care nu se aşteptau deloc la aşa ceva, căsăpeşte pe dată primele străji şi vâră o asemenea spaimă în toată oştirea, încât, făcându-se la o grozavă învălmăşeală, a deschis acolo măcelului o largă cale. Cu o atât de mică ceată de asalt, ajung să fie înfrânte bulucuri atât de mari, mulţi sunt tăiaţi, foarte mulţi ajung, de vii, în puterea duşmanilor, <ba şi Vizirul însuşi a avut parte să scape de acolo doar> laolaltă cu puţini, şi, aruncându-şi armele, să-şi afle scăparea în fugă.

((<§ *6. Chosrev Pasza îl prinde pe Abaza la Erzirum.* *l*)

§ 6. Când înfrângerea aceasta îi este istorisită lui Murad, ea îi copleşeşte sufletul cu îndoită durere, el recunoscând, în această privinţă, nu mai puţin greşeala sa, decât pe cea a Vizirului: îşi dă seama că el însuşi a greşit prin dispreţul fără de vreme faţă de Abaza; dar> Vizirul, câtă vreme, lăsând la o parte treburile mai serioase, abătuse puterile împărăţiei către cele mai uşoare. Spre a aduce leac şi unui lucru şi celuilalt, îl scoate din demnitate pe Halii Pasza, iar pe Chosrev Pasza, cel pus în locul lui, îl

aşază Căpetenie a oştirii, îl trimite cu noi ajutoare la ostile care iernau la Diarbekir, şi-i porunceşte ca, în primăvară, să-l atace pe Abaza, şi să stingă pârjolul acela. Chosrev Pasza, pe care nefericita pildă a înaintaşului său îl făcuse mai prevăzător, îndeplineşte cu mai mare pricepere treaba ce-i fusese încredinţată, strânge laolaltă toate ostile, face rost de tunuri cât mai mari, iar, cu ele, zdruncină cu atâta putere temeliile zidurilor din Erzirum, încât cetăţenii.

221 înspăimântaţi, / i-au predat, în a cincea zi de asediu, şi oraşul lor, şi pe răzvrătit.

I (<§ 7. *Pe care Murad îl iartă*.))

§ 7. După luarea oraşului, Chosrev Pasza îl trimite la Poartă pe răzvrătit, încărcat de lanţuri. Dar Murad, auzind de mai înainte despre eroicele lui fapte de război, mai văzând şi omul acela, braţ şi suflet neînfrânt, care nu căzuse în mâinile duşmanului decât prin trădarea alor săi, socotea un lucru nevrednic să-l scoată din rândul muritorilor, şi, chiar şi fiind el de o mie de ori vinovat de moarte, să despoaie împărăţia Othmană de o asemenea podoabă. Prin urmare, adus fiind el în faţa sa, îl mustră aspru pentru răzvrătire, dar îi făgăduieşte trecere şi iertare (d), dacă promitea să spele crimele de mai înainte prin viitoare virtuţi, şi să folosească sabia, pe care o trăsese până acum împotriva împărăţiei, împotriva vrăjmaşilor ei. Abaza iscălind cu uşurinţă condiţiile puţin aşteptate de el, Murad nu numai că-l primeşte sub trecerea sa, ci îl mai şi aşază Beglerbeg al Bosniei, socotind că, prin bărbăţia lui, duşmanii aveau să fie ţinuţi în frâu, dacă aveau cumva să vrea să atace din acea parte împărăţia, încurcată în războiul cu Persia.

((<§ *8. Chosrev asediază în zadar Bagdadul*.))

§ 8. Fiind astfel împăcate tulburările civile, în anul 1039, el îl trimite iarăşi pe Chosrev Pasza, cu nouă oştire, să cucerească Bagdadul. Vizirul, cu gândul să înlăture

stavilele care-i împiedicaseră pe înaintaşii săi, se duce de îndată în Asia, şi, toată iarna, pregăteşte, la Musul, uriaşe mijloace de război. Apoi, de cu începutul verii, spre a le tăia celor din Bagdad orice cale de ajutor, intră în Provincia Arak, căreia II Regele Persiei i-l pusese drept Prefect pe Zeinel Chan, îi ocupă cetăţuile.

222 le întăreşte, pe celelalte, pe care nu le putea apăra, le pustieşte prin fier şi foc, / şi, înfrângând toată răzvrătirea <şi aducând de la Musul tunurile de război, încinge Bagdadul sub foarte strânsă împresurare. Dar Soarta nu îngăduia ca slava care le era hărăzită numai împăraţilor, să cadă asupra Căpeteniei unei oştiri. Căci Vizirul, cu toate că se încrâncenase, vreme de patruzeci şi una de zile, asupra zidurilor oraşului, este totuşi silit să desfacă împresurarea, cum îşi dădea seama că nu isprăveşte nimic şi că mulţi dintre ai săi sunt doborâţi de bărbăţia duşmanilor.

*tt*e§ *9*→ *Mas Pasza*, *prins de răzvrătiţi*, *este pedepsit*!)

§ 9. Bunul succes al acestei campanii îl împiedicase cel mai mult noua răzvrătire iscată la hotarele cu Persia. Căci Ilias Pasza, pe care Murad îl aşezase Beglerbeg al Ezirumului, în locul lui Abaza, ca şi cum i-ar fi urmat nu numai în cinstire, ci şi în gândire şi în pofta domniei când vede înclinând către sine sufletele <tuturor a, şi ale soldaţilor, şi ale locuitorilor, îi tăgăduieşte împăratului supunerea, nădăjduind să scape mai uşor din mrejele în care căzuse Abaza. Dară Fortuna nu le era lor deopotrivă, şi ceea ce îi crescuse lui Abaza cinstirea, îi aduce acestuia infamie şi pedeapsă. Căci, prins fiind, în anul 1041, de către Kiucz<i>ukle) Mehmed Pasza. şi trimis la Poartă, i se porunceşte să-şi lase, în piaţa publică, odată cu capul, şi visurile de înaltă mărire.

((<§ *10*. *Este eliberat Vanul asediat de Perşi*.)!

§ 10. Oastea Muslimană fiind slăbită în aceste

războaie civile, Căpetenia oştirii persiene, (Sipihsalar Adzem) Rustem Chan, dă năvală în stăpânirea othmană, şi, pustiind vecinătăţile, încleştează oraşul Van sub foarte strânsă împresurare. Cum oastea din Asia nu era <pe potrivă> să-i facă faţă, iar oraşul se afla la mare ananghie, Murad, aflând de această primejdie, îl trimite pe dată în ajutor pe Beglerbegul Rumelici. laolaltă cu ostile sale din Europa; acesta îi fugăreşte pe Perşi, şi îi respinge de lângă oraşul care se gândea deja la predare. /

223 ((<§ II. *Purcede împotriva Polonilor şi le acordă pacea.*))

§11. După zdrobirea Perşilor, el hotărăşte să-şi întoarcă armele învingătoare împotriva Polonilor, îşi strânge oştirea la Adrianopole, şi, înzestrând-o cu cele de trebuinţă pentru campanie, îi porunceşte ca, avându-l drept Căpetenie pe Murtaza Pasza. să ia şi să cotropească ţinuturile duşmane, dându-i-l drept tovarăş pe Dziamboladzade O, pe care îl aşezase drept Prefect al călărimii din Rumelia. Astfel înzestrate, Căpeteniile trec Dunărea aproape de Girgiov (E), un oraş din Valahia, şi-şi pun tabăra chiar pe ţărm. Cât mai zăbovesc ei acolo şi aşteaptă poruncile împăratului, sosesc solii Polonilor şi-l roagă plecat pe Murtaza să le îngăduie pacea. Murtaza, neîndrăznind să hotărască nimic, într-o privinţă atât de serioasă, fără să-l fi întrebat pe Domnul său, îi trimite pe soli la Poartă; îmbunat de rugile lor, Murad le hărăzeşte Polonilor pacea, sub condiţiile pe care le voia el.

((<§ *12. Îngăduie vinul.*))

§ 12. În anul 1043, împăratul însuşi proclamă o nouă şi, până acum, nemaiauzită poruncă, prin care li se îngăduia nu numai cârciumilor care vindeau vin să-şi facă negoţul în public, ci şi tuturor a să-l bea, liber, împotriva legii Islamice, dar. dimpotrivă, se interzicea, sub severă pedeapsă, să se <mai> deschidă prăvălii unde se bea

băutura Coffe.

(/<§ *13. Purcede însuşi împotriva Perşilor, şi ia Revanul.*))

§ 13. Între timp, îl neliniştea mereu grija războiului cu Persia, pentru că pricepea că nu putea nici să-şi întărească, nici, cum plănuia el, să-şi lăţească împărăţia, câtă vreme cel mai vestit oraş din toată Asia şi meterezul ţinuturilor othmane. Bagdadul, se afla în mâinile Perşilor. Prin urmare, cum vedea că, până atunci, prin mijlocirea unor Căpetenii, nu isprăvise nimic de folos pentru Statul Othman, se hotărăşte să ia asupra sa însuşi sarcina de Căpetenie, să îmbărbăteze oastea prin prezenta

224 sa, şi, prin Maiestatea împărătească, să depăşească piedicile care-i reţinuseră pe atâţia Viziri. / Cu gândul acesta, în anul 1044, el trece, cu mare oştire, din Oraşul împărătesc în Asia şi îşi conduce către Bagdad ostile pline de nădejdi. Pe drum, el asediază oraşul Revan, pe care Perşii îl redobândiseră cu puţin mai înainte, îi zdruncină zidurile cu tunurile, şi îl apasă atât de tare, încât străjerii lui n-au fost în stare să facă faţă iureşurilor lui mai mult de opt zile, ci s-au încredinţat milostivirii împărăteşti şi pe sine, şi oraşul ce le fusese dat pe mână. După predarea oraşului, numai Prefectul Emirgiunoglilh) a fost păstrat şi trimis la C (onstantino) p (o) le. Iar, în anul următor, după ce a zăbovit câtăva vreme primprejurul Tibrisului, şi a reparat cetăţuile din jur, întărindu-le cu străji împotriva silniciei duşmanului, către Cassim Giuni (l), îşi aduce oştirea biruitoare înapoi la C (onstantino) p (o) le.

((<§ *14. Perşii ocupă Vanul.* /)

§ 14. Dar Perşii, care se ţinuseră ascunşi, până atunci, de teama sabiei othmane, de cum aud că Murad s-a întors la ale sale, dau năvală, deodată cu mari bulucuri, asediind oraşul Van, Prefectul căruia fusese pus Abaza

Pasza. Muslimanii se apără harnic, astfel că Perşii n-au putut isprăvi nimic, vreme de patru luni, chiar şi reluându-şi prea adesea asalturile: şi poate că oraşul ar fi scăpat de primejdie, dacă Prefectul Abaza Pasza, asupra căruia păreau a se rezema şi puterile oraşului, şi salvarea lui, n-ar fi fost răpit din rândul muritorilor. Căci, îngroziţi de această nenorocire, Othmanizii se bat mai cu preget, iar Perşii, crescându-le curajul, se năpustesc cu mult mai crâncen asupra oraşului, îl iau cu mână armată, iar pe toţi Muslimanii pe care îi găsesc acolo îi jertfesc manilor concetăţenilor lor ucişi de Murad.

((<§ *15. Murad purcede iarăşi împotrivă Perşilor*//

§ 15. Când solia acestei înfrângeri ajunge la C (onstantino) p (o) le, ea îl umple de furie şi de mânie pe Murad, care, după campania fericită din anul de mai înainte, nu se aştepta la nimic de 225 acest fel. / Prima urmare a acestui fapt o simte preabine Vizirul Mehemed Pasza, pe care el îl despoaie de cinstire, pentru că nu întărise bine hotarele, şi i-l dă drept urmaş pe Bairam Pasza, dar> Perşilor le ameninţă şi mai mari semne ale pornirii sale. Iar, pentru ca aceste ameninţări să nu rămână zadarnice, trimiţându-l înainte pe Vizir laolaltă cu oastea mai uşor înarmată, el ((însuşi}} trece în Asia cu mai mare oştire şi cu curtenii săi, <şi apucă, în acelaşi an, calea drept către Bagdad.

((<§ *16. Cucereşte Bagdadul.* /)

§ 16. Când ajunge acolo, aţâţat nu atât de avântul eroicei sale bărbaţii, pe care o avea din plin, cât de acela al mâniei şi al răzbunării, asaltează oraşul cu atât de mare furie, încât treizeci de zile, păru a fi nu o necurmată luptă, ci o măcelărire şi căsăpire. Tot acest timp, focul, văpaia, tunurile nu încetează nicio clipă, şi nu se mai opresc, întipărindu-le oştenilor de amândouă părţile funestele lor semne. Iureşurile sunt reluate în fiece zi, împăratul îi

sileşte pe cei ce se retrăgeau să se năpustească iarăşi cu sabia, iar pe Vizirul însuşi, pentru că părea să-şi vadă de treabă prea fără suflet, îl ucide cu mâna sa. Până la urmă, oraşul este cucerit prin bărbăţia oştenilor othmani şi prin statornicia împăratului, iar mai mult de treizeci de mii (k) de Perşi, care se lăsaseră să ajungă vii în puterea Sultanului, sunt tăiaţi, chiar sub ochii lui. Astfel s-a prăbuşit acel preavestit oraş, întru apărarea căruia Szahul Persiei strânsese floarea oştirii sale, precum şi aproape a întregii nobilimi a Perşilor, dar pentru> asaltarea căruia Murad folosise puterile întregii împărăţii Othmane. Iar aceasta a fost ultima înfrângere a Perşilor, după care n-au mai cutezat nici să se răzbune, nici să mai înalţe capul împotriva puterii othmane.

((<§ *17. Se întoarce acasă, şi moare. H*

§ *17*. După cucerirea *Bagdadului*, el cheltuieşte câteva zile pentru repararea zidurilor oraşului

226 şi pentru orânduirea treburilor Provinciei *Arak*, / şi tot acolo îl lasă şi pe noul Vizir, *Mustafa Pasza*, spre a desăvârşi ceea ce începuse el, iar, petrecându-şi iama în ţinutul *Diarbekir*, în primăvara următoare, se întoarce C (onstantino) p (o) le, laolaltă cu şirurile ostaşilor din gardă. Acolo, pe când stă şi cugetă asupra unei noi campanii împotriva Creştinilor, este lovit, dintr-odată, de o boală, de pe urma căreia, după ce a suferit din greu <vreme de 15 zile, se strămută, până la urmă, din rândul muritorilor la cele veşnice, în anul 1049, în a şaisprezecea <zi> a lunii Szeval, zi de Joi, după ce trăise treizeci şi unul de ani <şi domnise şaptesprezece.

((<§ *18. Moravurile lui Murad.*})

§ *18*. Turcii istorisesc moravurile şi treburile casnice ale acestui împărat în atâtea şi atât de mari tomuri, încât par, poate că nu pe nedrept, a amesteca, nu arareori, şi unele poveşti. Noi le vom lua în seamă, pe scurt, numai pe

cele pe care le-au lăsat spre pomenire despre Murad istoricii lor cei mai îngrijiţi. Iar aceştia l-au mustrat mai cu seamă pentru că ar fi comis, prea adesea, unele fapte potrivnice şi onoarei împărăteşti, şi ordinii firii. Căci ei spun că, nu arareori, se ducea, împreună cu prietenii, în afara oraşului, prin locuri plăcute, sau prin anumite grădini, şi se purta cu ei altfel decât i se cuvenea unui împărat, că făcea focul, prepara mâncăruri, cumpăra vin din cârciumi şi-l bea, frăţietate, cu ai săi: apoi, că le-a dat unor tinerei de cincisprezece sau de douăzeci de ani să ieie nişte babe de optzeci, şi că, dimpotrivă, logodindu-i, i-a unit prin căsătorie pe nişte bătrâni cu fetiţe aflate în floarea primei vârste, şi că a mai făcut o mie de lucruri de aceeaşi teapă.

((<§ *19*. *Beţia lui*.})

§ *19*. Unele mai puteau fi scuzate, pentru că, în acestea din urmă, se putea bănui, mai degrabă, mersul firii omeneşti şi al înclinărilor sale, dar> în cele dintâi, <se putea, spune că a dorit să guste din desfătările vieţii private şi câmpeneşti: dar cu mult mai mult l-a supus infamiei învinuirea de

227 beţie, prin care i-a întrecut pe toţi câţi i s-au dedat, / dintre împăraţii Ot<h>manilor. Prihănit cu acest viciu de către *Becri Mustafa* (*l*), nu numai că nu s-a mulţumit să bea vin între pereţii săi de-acasă, ci i-a mai şi silit pe înainte-stătătorii ritului Musliman, pe *Muftiu* şi pe *Cadiulaskieri*, să bea cu el vin curat, ba chiar, printr-o poruncă publică despre care am pomenit mai sus, a îngăduit să se vândă vin cu tot curajul, iar tuturor oamenilor, de orice fel de rang şi de credinţă, să-l şi beie. Pe cât era el de necumpătat iubitor de vin, tot pe atâta se arăta de duşman de moarte al opiului şi al nicotinei, iar amândurora le-a pus oprelişte, sub pedeapsa cu moartea, şi pe mulţi pe care îi prinsese fie înghiţind opiu, fie fumând

tabac, i-a răpus cu mâna lui. Singurul care să fi scăpat din <primejdia> unei asemenea pedepse cu moartea, prin ascuţimea minţii sale, a fost *Tiriaki*. Căci, neputându-se el stăpâni de la tabac, s-a îngrijit să i se sape, în cortul său, o groapă adâncă, iar, pe deasupra, să fie acoperită, cât să nu se cunoască. Cum se coborâse în ea ca să fumeze, iată că vine împăratul, îl caută, şi, trădându-l ai săi, după ce-au deschis groapa, îl găseşte trăgând fum, şi, trăgând sabia, dă să-l ucidă. Tiriaki, văzând primejdia, îi zice: „Du-te naibii de-aici, fecior de slujnică! Domnia ta se întinde deasupra, nu dedesubtul pământului!” Vorba asta nu numai că i-a scăpat viaţa, ci i-a dobândit şi mai multă trecere, astfel că a fost singurul care să fi căpătat voia de a se folosi de nicotină. Pe lângă aceasta, se mai spune că, în loc de luare aminte, le-a dat alor săi acest stih: „De vrei în suflet să te-nveseleşti, bea vin şi nu mânca rahat!”

((<§ *20*. *Cruzimea <lui>*.*H*

§ *20*. Din acest viciu i s-a iscat un altul, nu mai puţin vătămător pentru stăpânitori, decât pentru Stat: cruzimea. Poftea din greu după sânge nevinovat, nu respira decât omoruri, de parcă părea a se

228 hrăni cu ele. Ieşea prea adesea, în picioarele goale, / din Harem, pe uşi mai ascunse ale Palatului, îmbrăcat doar în cămaşă, fără vreun soţ, ca un nebun, cu sabia trasă, şi, rătăcind pe uliţi, ucidea pe cine-i ieşea în cale, iar, crăpându-se de ziuă, abia dacă se întorcea în pat. Nu arareori, ca să se distreze şi să-şi răcorească sufletul, îi străpungea cu săgeata, pe ferestre, din cele mai înalte încăperi ale edificiului, pe unde obişnuia să bea vin, pe trecătorii pe care-i împinsese pe acolo soarta lor. Câteodată, schimbându-şi straiele, rătăcea pe ici, pe colo, şi nu se întorcea, până să nu fi ucis nişte amărâţi, fie dintr-o oarece măruntă pricină, fie fără niciuna. Şi a vârât în întregul Oraş o asemenea groază, încât de-abia dacă mai

cuteza careva, fie şi între pereţii săi, să-i mai pomenească numele. Mulţi din cei slabi de înger, şi mai ales cei care obişnuiau să înghită opiu, cădeau în leşin, şi numai când îi auzeau pomenit numele. Căci nu cruţa pe nimeni, ei. pe toţi, până la unul, ori îi ucidea, ori îi silea, în locul opiului, să bea vin vin. Şi se spune că, în acei şaptesprezece ani, cât a domnit, a ucis peste paisprezece mii de oameni, printre care s-au aflat şi destule Căpetenii de rangul cel dintâi.

((<§ *21. Însuşirile trupeşti şi sufleteşti!*

§ *21*. Pe lângă aceste vicii, a fost înzestrat cu deosebite însuşiri ale trupului şi ale sufletului, astfel încât părea că firea l-a plăsmuit drept model al omului care să nu exceleze mai puţin prin vicii, decât prin virtuţi. Toate exercitările cerute spre a face un harnic oştean le putea găsi la el. În meşteşugul săgetatului n-a avut pe nimeni pe potriva lui, în tot neamul Turcilor, după preavestitul luptător poreclit „Tozcoparan”. Se mai văd şi astăzi coloanele de marmură care hotărnicesc depărtarea de cinci sute de coţi, despre care se spune că a întrecut-o o săgeată trimisă de el. A fost

229 călăreţul / cel mai priceput dintre Othmanizi, şi arunca din mină atât de bine, sfârâind, *Dziridul*, încât nicio săgeată de-a Tătarilor nu putea nici să răzbată la o asemenea depărtare, nici să-şi atingă ţinta la fel de precis. Se mai spune că era atât de iute de picior, încât fie şi cel mai bun cal arăbesc nu-l putea ajunge în alergare. Nu-i lipseau nici deosebite înzestrări ale sufletului. Înainte de toate, era statornic în fapte, şi nu se lăsa din ce începuse, până nu era fie sleit, fie înduplecat. Avea un suflet neînfrânt oricum i-era norocul, bun sau rău, astfel încât, dacă lungimea vieţii i-ar fi fost pe măsura măreţiei sufletului împărăţia asupra întregii lumi nu i-ar fi fost greu de dobândit. Dar loviturile cu care îi ameninţa pe alţii

fierul, i le-au adus lui beţia şi mahmureala, şi l-au răpit astfel de pe lume pe cel ce era groaza lumii.

SULTAN IBRAHIM, FIUL LUI AHMED I.
AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.
CAPITOLUL XI.

I. Ibrahim îşi însuşeşte sceptrul. 2. Le smulge Moscoviţilor Azacul. 3. Cei din Malta, punând mina pe o corabie turcească, o duc în Creta. 4. Pricină pentru care Ibrahim porneşte cu război împotriva Veneţienilor. 5. Cucereşte Chanie. 6. Moartea lui Ibrahim. 7. Moravurile şi preocupările lui.

() <§ *L*> *Ibrahim îşi însuşeşte sceptrul.*))

§ *o. Sultan Ibrahim* s-a ivit, mai întâi, la lumina <zilei>, în anul 1026 al Hegirei, iar după alţi douăzeci şi trei, în 1049 de după fuga lui Muhammed, răposând din viaţă fratele lui, *Murad*, cum nu mai trăia niciun altul din stripea Aliothmană, fiind moştenitorul împărăţiei, este salut ca împărat, prin consimţământul tuturora.

() <§ *2. Le smulge Moscoviţilor Azacul.*))

§ *2.* Prima lui grijă de după primirea domniei a fost să cureţe *Cara Den* [*gh*] *iz* de prădăciunile

230 Cazacilor, / şi să facă liberă şi sigură trecerea pentru corăbiile care plecau de la ţărmurile ei către C (onstantino) p (o) le. Cum îşi dădea seama că aceasta nu se poate face fără de mari cheltuieli şi osteneală, câtă vreme ei ţineau *Azacul*, aşezat la gurile lui Tanais, pentru că oraşul era şi potrivit pentru practicarea pirateriei, le şi oferea un minunat adăpost împotriva flotei sale, trimiţând <într-acolo> oaste din belşug, îl încinge sub foarte strânsă împresurare, şi, după mai multe iureşuri, intră <în el> cu mână armată şi îi dă pradă pieirii pe toţi străjeri.

H<§ *3. Cei din Malta, punând mână pe o corabie turcească, se retrag în Creta.*))

§ *3.* Eliminând astfel toate prădăciunile din *Marea*

Neagră, se hotărăşte să încerce la fel şi în cea *Albă*. Prin bărbăţia oştenilor othmani, fuseseră deja ocupate toate insulele din ea; mai rămăsese numai *Creta* (a), care dispreţuia puterea împăratului şi le oferea azil piraţilor care prădau vasele turceşti. Gândul de a o ocupa i-l insuflaseră deja, cândva, prea adesele plângeri ale supuşilor săi, aduse da sine> despre *Veneţieni*, dar> prilejul i l-a dat jignirea adusă celor ce purcedeau către *Meca* şi către Egipt. Kislar Ağası *Sumbul Aga*, scos din cinstirea sa, după ce a primit scrisoarea de maziliree, însoţit de *Cadiul* de la Meca şi de Molia din Brusa, *Mehemed Effendi*, se ducea pe mare către Egipt. Pe drum, când trag ei la ţărm în insula Creta, iată că se arată deodată şase galere ale celor din *Malta*, şi se năpustesc asupra corăbiei turceşti. Turcii se apără cu străşnicie, cad Arhieunucul, Cadiul şi Căpitanul corăbiei, dar> ceilalţi, copleşiţi sub număr, ajung în puterea duşmanilor, odată cu toată nava lor, încărcată cu o foarte bogată pradă. Cei din Malta, odată împlinită fapta, intră de-a dreptul în portul Cretei, şi, dându-i Prefectului insulei oarece parte, sunt lăsaţi să plece acasă cu toţi prinşii şi cu dobânzile lor.

((<§ *4. Pricină pentru care Ibrahim porneşte cu război împotriva Veneţienilor.*))

231 § *4.* A lăsa nerăzbunată şi nepedepsită aceasta nedreptate părea / a fi totuna cu a supune dispreţului duşmanilor puterea împărăţiei Othmane, <dar şi, dimpotrivă, a i se oferi celui cu gând să se răzbune un cât se poate de potrivit prilej de a subjuga insula de atâtea ori din plin dorită. Prin urmare, îmbărbătat de îndemnurile sfetnicilor săi, Ibrahim rupe legătura de pace pe care o avea cu Veneţienii, şi, în anul 1054, le declară război, ca unor tâlhari şi unor ocrotitori de piraţi. Ca să-l poată purta cât mai cu noroc, el pregăteşte o îndoită oaste, cea de pe uscat avându-i drept Căpetenii pe Musah Pasza şi pe

Kulkiethudasi („Locţiitorul”) Janiczarilor, Murad Aga, iar cea de pe mare supusă poruncilor Capudanului Iusuf Pasza, ale cărui însuşiri le văzuse deja bine, încă de pe când purtase pe lângă sine însărcinarea de Spătar.

((<§ *5. Cucereşte Chanie. l*)

§ 5. În anul 1055, ostile purced pe mare de la C (onstantino) p (o) le, în patru ale lunii Rebiul evvel, iar, în douăzeci şi patru ale lunii următoare, trag la ţărm în Creta. A doua zi, oştenii scoşi de pe nave primesc poruncă să împresoare foarte strâns oraşul Chanie, şi zdruncină zidurile oraşului cu tunurile de război, iar întăriturile dărâmate de ele le supun unui asemenea iureş, încât, până la urmă, străjerii, osteniţi de desele asalturi şi văzându-şi starea fără de nădejde şi primejdia ajunsă la capăt, înălţând semn de pace, îi predau oraşul şi armele lor oştirii Muslimane, în cea de a cincizecea zi de asediu. În puţine zile, sunt reparate temeliile distruse ale zidurilor, o parte a oştirii este lăsată de pază, dar> o parte se întoarce la C (onstantino) p (o) le, cu flota biruitoare, împodobită cu lauri. Puţin după aceea, este trimis Husein Pasza, Prefect mai înainte, cu noi oşti, iar el, dând multe lupte în acel an şi în cel următor şi cucerind mai multe cetăţui, supune împărăţiei Othmane toată insula (doar fără Candia).

*l*e§*6. Moartea şi fiii lui Ibrahim. j*)

232 § 6. Pe când, spre a o subjuga <şi pe aceasta, pregătea noi şi uriaşe mijloace / de război.

<Ibrahim> se strămută de la cele pieritoare la cele veşnice şi este împodobit cu cununa de martir, în <ziua a> optsprezecea a lunii Redzeb din anul 1058. A lăsat nouă fii: pe Selim <şi pe Othman, născuţi în anul 1054, pe Mehemed, Ahmed, Suleiman, Murad <şi Dzihangir, născuţi în anul o mie cincizeci şi şase; pe Baiezid, care a văzut lumina <zilei> în anul 1058 şi s-a stins anul 1070, şi, cel din urmă, pe Orchan, născut în anul 1058 <şi mort în

1060. Trei dintre aceştia, Mehmed, Suleiman, Ahmed ajung să ia sceptrul, pe ceilalţi moartea lor pretimpurie i-a înlăturat de la domnie.

((<§ 7. *Moravurile şi viciile lui.*})

§ 7. Turcii mustră nu mai puţin moravurile acestui împărat, decât pe cele ale înaintaşului său, Murad, chiar dacă numai <dând> din cap, anume pentru că acesta se îndulcise la vin, <pe când> acela se lăsa în voia plăcerilor şi poftelor trupului. Ei spun că li se dedase acestora cu totul, ziua şi noaptea, şi că a încercat să-şi refacă, prin meşteşug şi leacuri, puterile firii, doborâte de înfruntările, prea des repetate, cu Venus, în fiecare zi de Vineri, care la ei e sfânta, şi închinată acestui fel de luptă. El îi poruncea Marelui Vizir, sau vreunuia dintre fruntaşi, să-i aducă o fecioară frumoasă, îmbrăcată de mama ei în veşminte de preţ, ca să o siluiască. Pereţii încăperilor îi acoperise, de peste tot, cu geamuri şi oglinzi, încât să pară că mai mulţi îşi împlineau poftele, în acelaşi timp, în mai multe locuri. Pernele poruncea să i le umple cu ghemuri de zibelină, ca patul hărăzit desfătării împărăteşti să fie mai de preţ. Iar dedesubt aşternea <tot> blăni de zibelină, susţinând că îi creştea avântul poftei, dacă truda îi era mai grea, alunecându-i genunchii. În grădina Palatului care se numeşte Chas aduna adesea toate fecioarele, le dezbrăca, şi se zbenguia printre ele, gol şi el, ca un armăsar, nechezând şi alergând, iar pe câte una sau pe alta, care, din porunca lui, bătea din călcâie şi

233 nu se lăsa, parcă de-abia o <putea, încăleca. Odată, / (când) văzuse, din întâmplare, ruşinea unei bivoliţe, a trimis prin toată împărăţia modelul ei, făcut din aur, şi a cerut să se caute dacă se putea găsi, pentru poftele lui, vreo femeie înzestrată cu asemenea parte firească; ei spun că, până la urmă, a fost găsită o asemenea Armeanca, şi că a fost luată în harem. A <mai> strâns şi

cărţi mari şi voluminoase, pline de picturi în care se arătau diferite feluri de împreunare, şi, asupra lor, a născocit mereu câte ceva nou şi necunoscut încă războinicilor <închinaţi> lui Venus. Şi astfel, tezaurele publice pe care Murad le scăzuse prin beţivănia lui, Ibrahim le-a sleit cu totul prin desfrâul şi prin podoabele poftelor lui, iar puterile împărăţiei, pe care înaintaşii le folosiseră pentru respingerea duşmanilor şi pentru lăţirea domniei lor, el le-a întrebuinţat întru ruina trupului său.

SULTANUL MEHEMED AL IV-LEA.
FIUL LUI SULTAN IBRAHIM.
AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.
CAPITOLUL XII.

1. Mehemed îi urmează lui Ibrahim. 2. Ocupă mai multe cetăţi în Ungaria. 3. Face pace cu Germanii. 4. Ridică iar războiul din Creta. 5. Îşi *îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie. 6. Vizirul îşi trece ostile în Creta. 7. Asediază Candia. 8. O ia cu asalt şi o sileşte să se predea. 9. Cazacii sunt primiţi sub credinţă de către Mehemed. 10. Câtă vreme Regele Poloniei rabdă cu greu aceasta, 11. Este făcut de Mehemed să-şi ia seama, mai întâi cu prietenie, 12. Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război. 13. Mehemed purcede împotriva Poloniei. 14.* Îl *smazileşte pe Principele Moldovei. 15. Asediază Cameniţa. 16. O sileşte să se predea. 17. Îşi trimite ostile împotriva Leopolei. 18. Polonii se roagă de pace. 19. Care se şi încheie.*

((<§ *1. Mehemed îi urmează lui Ibrahim. 1*)

§ 1. Ibrahim dobândind prin martiriu cununa veşnicei împărăţii, în anul 1058, în a optzprezecea 234 <zi> a lunii / Redzeb, Janiczarii îl pun în locul lui pe fiul său Mehemed (a), pe vremea aceea în vârstă de şapte ani, îl salută ca Sultan şi îl încununează cu diadema împărătească.

((<§*2. Ocupă mai multe cetăţi în Ungaria.il*

§ 2. Chiar şi la vârsta aceasta necoaptă, el a dat, de îndată, dovezi destul de grăitoare cât de mare avea să fie, şi ce fel de nădejde se cuvenea să-şi facă despre el Statul Othman. Sub ocârmuirea lui Kioprili Mehemed Paszae, refăcându-se tezaurele pe care le risipise neînfrânarea părintească şi fiind potolite răzvrătirile din lăuntru, acesta îi sugrumă bunica, pe mama lui Ibrahim, care ştiuse despre răscoala Janiczarilor, pe Spahii din Asia, care ameninţau cu răzvrătirea, îi copleşeşte, iar pe foarte mulţi părtaşi la această nefaptă îi ucide la C (onstantino) p (o) le, redobândeşte Tenedos de la Veneţieni, cucereşte Lemnos, iar răzvrătitului Paszâ al Alepului îl prinde şi îi ia capul, laolaltă cu părtaşii săi. <împăratul> îl trimite pe Vizirul Kioprili Ahmed Pasza împotriva Ianovei, pe care acesta, asediind-o doar câteva zile, o cucereşte şi o supune puterii othmane. El are parte de acelaşi noroc şi în războiul din Ungaria, în care, în anul 1070, Ali Pasza ocupă Varadinul cu mână armată.

În anul 1074, Vizirul Fazii Ahmet Pasza Kioprili oglite), supune Vivarul cu vrăjmaşe arme. Tot sub conducerea lui, îi declară război lui Racozi, şi, primind el o rană de moarte (de pe urma căreia a şi murit), supune Transsylvania şi îl aşază Principe pe Michael Apaphi, sub <condiţia> unui anume tribut.

H<§ *3. Face pace ca Germanii,*})

§ 3. Îngrozit de aceste înaintări ale Muslimanilor, Caisari (sic) al Germaniei trimite soli la Vizir, se roagă de pace, şi făgăduieşte să deie înapoi împărăţiei Othmanizilor toate câte le ocupase. Vizirul, cum nu cercetase încă prea bine intenţia împăratului în atare privinţă, îl ia cu sine la Poartă pe sol, care, cu capul plecat (d), şterge pulberea Preaînaltului Prag, şi dobândeşte prin rugile sale dorita pace de douăzeci de ani, după condiţiile pe care le voia Sultanul. /

235 ((<§ *4. Ridica din nou războiul din Creta.*})

§ 4. Pacea odată întărită prin jurământ solemn, mijlocind-o solii amânduror Principilor, el se hotărăşte să reia, cu şi mai mare putere, războiul din Creta, care, datorită altor treburi, fusese dus, până atunci, cu ceva mai multă delăsare. Pe acela îl începuse, împotriva Veneţienilor, tatăl său, Sultan Ibrahim, ocupase oraşul Chanie şi fortăreţele din jur, dar> pe vechii locuitori îi alungase mai din toată insula. Singurul adăpost al duşmanilor mai rămăsese oraşul Candia, în care şi firea şi arta păreau să fi arătat ce puteau ele întru prăpădul asaltatorilor. Căci ostile Muslimanilor o încercaseră adesea, dar nu fuseseră respinse niciodată fără de greu măcel: iar posesiunea acelei insule nu li se părea a fi sigură, câtă vreme le rămânea deschisă duşmanilor poarta spre a o ataca pe neaşteptate, la orice vreme ar fi dorit-o. Vrând să dărâme stânca aceasta, din pricina căreia flota Othmanilor suferise atât de dese naufragii, Mehemed s-a hotărât să întrebuinţeze toate puterile împărăţiei sale, iar campania aceasta să i-o încredinţeze lui Ahmed Kioprili ougli Pasza, care dăduse pilde foarte admirate ale bărbăţiei sale în războiul dinainte cu Germanii.

((<§ *5. Îşi îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie.*})

§ 5. Prin urmare, în zorii celei de a treia zile de după întărirea condiţiilor păcii, el îi cheamă la sine pe Szeichul Islam (Marele Muftiu) şi pe ceilalţi Viziri, precum şi pe Mai-marii trapelor de gardă, spre a ţine un Divan în privinţa celor mai de seamă treburi, iar, adunaţii fiind ei, după ce s-a făcut tăcere, se spune că le-ar fi vorbit în aceste cuvinte: „De vom sta să cercetăm felul în care înaintaşii noştri au dobândit, păstrat <şi crescut această norocită şi veşnică împărăţie, iar apoi, de aici, să înfăţişăm legea purtărilor noastre, ni se arată, mai cu seamă, două mijloace ale atâtor şi atâtor izbânzi – grija cetăţenilor şi

neînfrânta tărie împotriva duşmanilor. Câtă vreme şi-au arătat, faţă de aceia, duhul dreptăţii şi milostivirea, iar împotriva asalturilor vrăjmaşilor s-au apărat cu

236 hărnicie, / nu numai că şi-au atras dragostea din partea întregului norod supus, ci au mai şi avut parte de ajutorai acestuia prin toate încercările Sorţii: ridicându-şi împotriva lor sabia şi cetele lor cele de neînfrânt, le-au răpit curajul, şi s-au făcut într-atât de temuţi, încât au fost siliţi prea adesea să ceară pace. Prin aceste mijloace, nu numai că au înălţat din nou împărăţia aproape prăbuşită, ci au şi dat la iveală asemenea fapte, împotriva unor preaputernici vrăjmaşi, încât, dacă n-ar fi dovezile înseşi, de-abia dacă urmaşii ar fi în stare să le deie crezare. Astfel răsturnat-au ei din temelii puterea Romanilor, de atâtea veacuri aşezată în Grecia, răpitu-le-au Cerchezilor, preaputernicului neam tătăresc, Egiptul, le-au pus zăbală pâlcurilor nestatornice şi rătăcitoare ale Arabilor, au adus sub puterea lor cea mai mare parte a Regatului Perşilor şi Ungurilor, au vârât groaza în Germania, ba le-au impus chiar şi un Principe şi legi Scythilor, neînfrânţi mai înainte. În felul acesta, ei nu numai că au întărit hotarele Domniei lor, ci au mai şi frânt, cu atâta uşurinţă, foarte ţările oase ale trupului Creştinătăţii, vrăjmaşa Preasfintei noastre Legi, încât nu mai părea să stea nimic, sau prea puţin, în calea subjugării ei de tot. împărăţia fiind astfel orânduită, numai Statul Veneţienilor – care, dacă ar fi pus alături de stăpânirile Othmanilor, abia dacă ar mai părea vrednic să-l pomenim – a cutezat nu numai să nu se teamă de puterea noastră, ci şi să se mai ridice, după aceea, asupra noastră.

Am să trec sub tăcere nedreptăţile pe care le-am suferit din partea lor, Tenedosul cel ocupat prin videşuguri, iar, astfel, intrările portului C (onstantino) p (o) lei ca şi închise, desele prădăciuni făcute pe ţărmurile noastre din Asia şi din Europa – am să pun dinaintea ochilor voştri

numai lanţurile în care îi aruncă pe Muslimanii care, împinşi de dumnezeiesc îndemn, spre a vizita locurile

237 vestite pentru urmele şi monumentele Preasfântului nostru Profet, / trec Marea Mediterană – nu altfel, decât de parcă ar fi osândiţi la veşnice cazne, câtă vreme ei <tocmai că, îşi caută veşnica mântuire şi fericirea făgăduită de Prorocul nostru. Dacă sângele acestor martiri nu vă înflăcărează sufletul, fi-vor de faţă, treziţi de strigătul lui, înaintaşii noştri, ca şi atâţia eroi care au suferit martiriul pentru legea noastră, şi vă vor mustra pentru că Slava şi Maiestatea împărăţiei Othmane, dobândite de ei prin atâtea cumplite strădanii, prin atâtea sudori de sânge, prin atâtea măceluri ale duşmanilor, se duc de râpă prin sfruntarea câtorva tâlhari, şi aceia buni de nimica.

Ne va creşte umilinţa şi sfiala, de ne vom aduce aminte că duşmanii au fost alungaţi din aproape toate insulele Mării Mediterrane, Creta însăşi a fost ocupată, şi numai oraşul Candiei n-a fost nici încercat, nici n-a simţit puterea minerului sabiei othmane, tăişul ei pătrunzând până în sufletul ei cel vrăjmaş. De veţi spune, careva, că ea este tare şi foarte bine întărită şi prin artă şi de la lire, să ştie <acela> că încă şi mai tari sunt sufletele şi puterile othmane, sub care am văzut prăbuşindu-se fortăreţe cetluite de însăşi tăria cerului. Din această pricină, de veţi căuta, careva, să ne abateţi de la asaltarea oraşului şi vă veţi pierde nădejdea în cucerirea lui, cu toate că este adăpostul piraţilor şi arsenalul la îndemâna tuturor prădăciunilor, se va socoti că a făcut la fel, ca şi cum ne-ar fi fost sfetnic întru rugarea păcii de la Veneţieni, şi întru lăsarea întregii stăpâniri asupra acelei mări; cât de unt lucru este să gândească aşa ceva biruitorii întinsului pământurilor, nu merită să lămurim prin lungă cuvântare.

Astfel că Tu, care eşti Marele Nostru Vizir, Lala

Ahmed Pasza, arată-te mlădiţă vrednică de tatăl tău, şi închinător al unui atât de mare Profet, strânge-ţi curajul, adună-ţi ostile, pregăteşte-ţi

238 mijloacele / de război şi maşinăriile de trebuinţă pentru asediul oraşului, asupreşte acel adăpost de necredincioşi încărcători de înţelegeri, toceşte-le sabia lor necredincioasă şi, cucerindu-le zidurile cu dumnezeiesc ajutor şi prin a ta bărbăţie, doboară-i pe tâlhari şi alungă-i din toată insula! De vei împlini aceasta cu hărnicia cu care se cuvine, n-am de ce mă îndoi că, în scurtă vreme, prin mijlocirea Presfântului Nostru Profet, puterile duşmanilor vor fi nimicite, iar zidurile acelei vizuini dărâmate. Iar tu să fii sigur nu numai că vei fi împodobit de Noi cu cele mai mari cinstiri, ci şi că vei dobândi de la Dumnezeu, ca un crainic al legii noastre, preafrumoasă răsplată!”

Foarte tulburaţi de această cuvântare a împăratului, toţi cei de faţă îi încuviinţează sfatul şi făgăduiesc să contribuie cu gândurile lor, tot ce-or putea, ca acestea să iasă cu bine.

((<§ *6*> *Vizirul îşi trece ostile în Creta*,

§ 6. Fără zăbavă, Vizirul însuşi cercetează, în acea iarnă, porturile şi arsenalele, ridică magazii în locurile potrivite, le umple cu provizii şi cu grâne, şi pregăteşte cu cea mai mare hărnicie toate cele care păreau de trebuinţă pentru o campanie lungă şi de durată. În anul următor, 1076 al Hegirei, îşi strânge toate ostile, şi, în cea de a cincea zi a lunii Szeval, purcede de la Constantinopole. împăratul însuşi îl însoţeşte până la Adrianopole, iar, cercetând din nou, acolo, oştirea, îl lasă să plece în campanie. Înaintând, *Ahmed Pasza* îşi aşază tabără statornică lângă *Stiffe*, spre a le da oştenilor răgazul să-şi refacă puterile sleite de neajunsurile drumului, şi de a se pregăti pentru calea pe mare; apoi, el îşi urcă trupele pe nave lângă târgul *Termiszle*), şi, străbătându-i întinsul,

aruncă ancora în portul *Chaniei*, îşi scoate oaste pe insulă, o aşază în taberi de iarnă, şi pregăteşte cu mare grijă ce mijloace de război îi mai lipseau.

((<§ *7. Asediază Candia.* /*I*

§ *7.* Când a ajuns să se socotească, astfel, îndestul de pregătit cu toate cele pot fi de trebuinţă

239 într-un lung asediu, / în anul următor, în 18 Zylcaade, ridică ancora din portul *Chaniei*, trage la ţărm aproape de *Candia*, lângă satul numit „*Caulochor*”, iar acolo îşi scoate ostile pe uscat, fără să-i facă nimeni faţă, şi le arată locul pentru tabără. A doua zi, orânduindu-şi oştirea în linie de bătaie, cercetează împrejurimile oraşului cu cel mai mare alai şi cu mijloace abia de povestit, atât şi pentru ca, aflând mai în amănunt locurile în care urma să se dea lupta, să poată să se înfrunte cu mai mult noroc, cât şi pentru a le vârî duşmanilor groaza <în suflet>, fălindu-se cu puterile sale. Fără a mai zăbovi prea mult cu acestea, în cea de a treia zi, îi cheamă la sine pe toţi ofiţerii din oaste, ca şi se ceilalţi care, printr-o lungă experienţă, dobândiseră ştiinţa militară; acestora le dă poruncă să-şi spună, fiecare, părerea asupra felului de a împresura şi cuceri oraşul; până la urmă, s-a hotărât ca la „Tumul Roşu”, cum i se spune, să fie trase şanţuri pentru mine, zidurile să fie dărâmate cu tunurile, iar asaltul oraşului să fie încercat, mai întâi, din acea parte.

((<§ *8. O asaltează şi o sileşte să se predea. I*)

§ 8. Şi astfel, în acelaşi an, în ultimele zile ale lunii Zylchidze, se sapă rampe, iar oraşul este împresurat de peste tot, ajungându-se la începutul unui asediu cum n-a mai văzut niciun veac, şi poate că nici nu va mai vedea vreodată. Afară se adună toate puterile împărăţiei Othmane, se folosesc toate mijloacele strânse de atâţia ani, în locul pâlcurilor doborâte trec altele noi, oştenii care dau să se tragă înapoi din primejdie sunt siliţi <din nou>, ba

cu cuvântul, ba cu sabia, să se arunce şi mai tare asupra duşmanilor. Pentru asediaţi luptau şi greutatea locului, şi toţi bărbaţii de ispravă pe care-i aveau, pe acea vreme, neamurile cu credinţă în Messia, strânşi în cetăţuia aceea şi juraţi laolaltă, ori să învingă, ori să moară. Se dă astfel lupta, fără răgaz, vreme de douăzeci şi nouă de luni. *Francezii* şi *Veneţienii* trimiţându-le, mai apoi, ajutoare noi, cu o nouă flotă, fiecare deget de pământ este răscumpărat, de amândouă părţile, cu sângele mai multor eroi, asediaţii fac din nou, în

240 locul zidurilor prăbuşite şi ocupate, altele noi, iar, astfel, oştenii othmani, / care, după ce trecuseră de ziduri, credeau că vor afla acolo răsplata trudei lor, văzând că le răsare în faţă o nouă stavilă, aproape că sunt aduşi la deznădejde. Până la urmă, bărbăţia duşmanilor este silită să cedeze în faţa puterii şi a norocului Othmanilor, iar la ceea ce armele abia de-ar fi putut împlini, sleite fiind, deja, şi prăbuşite puterile ostaşilor othmani, izbuteşte să-l convingă, printr-o şireată cuvântare, Dragomanul Curţii, *Panaiot*e, pe Prefectul oraşuluie – ca să-i predea Vizirului <şi cea de pe urma, dar foarte bine întărită retragere unde se refugiaseră străjerii, sub acordul condiţiilor de predare. Vizirul ocupă, în anul 1080, în primele zile ale lunii Dzemaziul Evvel, *Candia* părăsită de Veneţieni, îi împodobeşte zidurile cu steaguri turceşti, iar, prefăcând sanctuarele Creştinilor în Dzamii, porunceşte să se facă acolo Ezan et Namaz. Şi astfel a fost adăugit împărăţiei Othmane oraşul acesta, preavestit de mai multe veacuri – cea de a opta minune a lumii, pe care firea însăşi părea să o fi întărit împotriva oricărui fel de asalturi vrăjmaşe – după un război de douăzeci şi patru de ani (h), în care istoricii mai îngrijiţi, şi încă supravieţuitori, ai Turcilor povestesc că au căzut mai mult de două sute de mii de oameni>.

((<§ *9*. *Cazacii sunt primiţi sub credinţă de către Mehemed*. îi

§ *9*. Câtă vreme ostile împărăţiei Aliothmanice mai erau încă reţinute în acea campanie, *Sultan Mehemed*, sub chip de vânătoare, plecase la *Jeniszehir* (*l*), ca să-şi încurajeze oştenii din apropiere, şi, totodată, să aibă grijă mai bine de treburi, dacă avea să apară vreo nevoie. Cum zăbovea el acolo, vin să i se închine solii Cazacilor *Sari Camysz*e, iar, în numele concetăţenilor lor, i se oferă, de bunăvoie, împăratului pe sine şi Provincia lor. Era acolo, printre dânşii, însuşi *German Doroszenco*, pe care împăratul îl primeşte cu bunăvoinţă şi milostivire, îl căftăneşte, şi, drept

241 semn al Domniei, îl lasă să plece la ai săi dăruit cu un (Tug (l) } / şi cu un *Alem Sandzak*, <şi-i> porunceşte să facă să dispară furturile şi tâlhăriile cu care Cazacii pustiau nu arareori până şi mahalalele C (onstantino) p (o) lei, să arate credinţă faţă de împărăţia Othmană, iar armele care îi vătămaseră adesea, până atunci, pe Muslimani, să le scuture asupra capetelor duşmanilor; la rândul său, dacă aveau să dea de vreun război cu Polonii şi cu Moscoviţii, le făgăduieşte că are să-i ajute, laolaltă cu toate puterile împărăţiei, şi că are să-i apere de orice silnicie de-a duşmanilor.

((<§ *10*. *Regele Poloniei răbdând aceasta cu greu*.})

§ *10*. Când *Doroszenco*, întors acasă, le înfăţişează alor săi acestea, îi umple pe aceştia de bucurie, iară pe toţi vecinii de o grozavă spaimă. Cazacii fuseseră, până acum, cei dintâi apărători şi ai *Poloniei* şi ai *Rusiei*, şi pentru că pustiiseră, prin năvăliri neîncetate, stăpânirile othmane învecinate, şi pentru că ţinutul lor, datorită atât locurilor strâmte, cât şi mulţimii mlaştinilor cu care era presărat, era socotit drept un meterez al amânduror Regatelor, înlăturarea căruia, vedeau ei, avea să le aducă teama de

tot atâta pagubă, câtă aduseseră ei odinioară provinciilor Muslimanilor. Aşadar, cel dintâi, Regele *Poloniei*, de poruncile căruia ascultaseră ei mai înainte, spre a scoate din ei, mai înainte să fi prins rădăcini adânci, ceruta credinţă faţă de împărăţia Othmană, trimite împotriva lor, în dispreţul <păcii>, o uriaşă oaste; trecând strâmtorile cu ajutorul celor care-i mai ţineau partea, pătrunde în ţinutul acela, şi pustieşte cea mai bună parte a lui cu fier şi foc.

ÎI <§ 11. Este făcut de Mehemed să-şi ia seama, mai întâi cu prietenie.)

§ *11*. Aceste fapte păreau să dea îndeajuns pe faţă vrăjmaşul suflet al *Polonului*, fiind, astfel, destule spre a-i declara război, dacă dreptatea împărătească n-ar fi socotit că Principele ce încălcase pacea mai trebuia încă făcut să-şi ieie seama. Cu acest ţel el trimite la Rege, prin mijlocirea unui

242 Czausz, o scrisoare formulată cam în felul acesta: „Pacea consfinţită de înaintaşii noştri între /

Regatul tău şi Maiestatea Noastră, pe care o ştiam, până acum, păstrată cu tărie de amândouă părţile, auzim că tu eşti primul care o încâlci şi că-i ataci cu vrăjmaşe arme pe Cazacii despre care însuţi ştii că odihnesc sub umbra aripilor noastre. Am putea, de pe urma acestui lucru, după preceptul Sfintei noastre Legi, să te declarăm pe dată drept duşman, şi să-ţi arătăm ce înseamnă să te joci cu Leul îmbunat, dar, milostivindu-ne de nedestoinicia ta, am hotărât mai bine să te facem, mai întâi, să-ţi iei seama, să-ţi tragi înapoi mâna cea nedreaptă de deasupra Cazacilor, să-ţi aduci înapoi oştenii de la hotarele lor, iar de la Maiestatea Noastră să-ţi ceri iertare pentru cele făptuite.

Dacă însă te vei împotrivi să faci aceasta şi te vei gândi să-ţi aperi cu armele nedreptatea, să ştii că Legea noastră îţi dictează ţie moartea, Regatului tău pustiirea,

iar locuitorilor lanţurile: iar tot întinsul lumii nu va trece în seama nimănui altuia pricina acestor nenorociri, decât în cea a sufletului tău avan şi îndărătnic”.

((<§ *12*> *Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război.*})

§ *12*. Dar Regele *Poloniei*, avântându-se din încrederea în puterile sale şi întemeindu-se pe viclenele făgăduieli ale *Germanilor*, nu se lasă câtuşi de puţin de ce începuse, ba chiar cutează să-i hărţuiască, de la sine putere, pe Othmanizi. împăratul, văzând că la un om încăpăţânat o uşoară mustrare nu-i de niciun folos, cu gând să se răzbune prin fier şi foc pentru jignirea Maiestăţii Sale, declară public război împotriva Polonilor încărcători de legăminte, înrolează trupe, pregăteşte tunuri, cum şi toate celelalte care păreau de trebuinţă pentru război, chiar şi *Tătarilor* le dă porunca să-l însoţească în campanie.

((<§ *13. Mehemed purcede împotriva Poloniei.*})

§ *13*. Astfel, în a opta <zi> a lunii Seffer din anul 1083, împăratul însuşi purcede de la *243* Adrianopole împotriva *Polonilor*, cu mare oştire, sub *Sakcze* (*m*) uneşte Dunărea cu un pod, / îşi trece ostile, trece peste *Moldova* în marşuri lungi, şi-şi pune tabăra la malul lui Tyras, aproape de *Chotin*. Apoi, el dă poruncă să-l treacă o ceată destul de mare, cu bărci şi cu luntri, dar> aceasta ia cu mână armată *Zwaniecz*, de la primul iureş. Sporit mai apoi şi cu oastea Tătarilor, în fruntea căreia se afla însuşi Chanul *Selim Gierailn*), fiul lui *Behadir Gierai*, el porunceşte să dureze un pod larg şi întins peste râul Tyras.

((<§ *14. >îl mazileşte pe Principele Moldovei.*})

§ *14*. Cum, în lucrarea aceasta, Principele *Moldovei*, *Duca* (*o*), se purtase mai cu delăsare, şi, tăgăduind lemnele de trebuinţă pentru o strădanie atât de mare, o întârziase cu mai multe zile, l-a adus pe împărat la un mică bănuială

asupra sa. Cercetându-se lucrurile mai cu îngrijire, iese la iveală faptul că el ţinea, pe ascuns, partea Polonilor, şi că, plătit de ei cu bani, anume ridicase piedici în calea clădirii podului. Prin urmare, este mazilit din cinstirea lui, i se lasă totuşi viaţa, dar este despuiat de toate tezaurele sale, iar, în locul lui, este pus un anume *Petru*, dintre fruntaşii Moldovei.

Ij <§ *15*. *Asediază Cameniţa*.})

§ *15*. Până la urmă, înfrângând toate greutăţile, după ce a trecut peste *Tyras*, în cea de a treia zi a lunii Rebiul achyr, care căzuse în zi de Miercuri, ajunge cu oştirea la vederea *Cameniţei*. Oraşul acela se află la trei ceasuri de Tyras, <fiind> foarte întărit şi din fire şi prin artă, şi foarte greu de luat cu asalt, ce să mai zic de luat de tot. îl scaldă de jur-împrejur foarte iutele şuvoi *Şmotricz*, ale cărui maluri, prăvălindu-se din toate părţile în râpi povârnite, îi fac oraşului straşnic meterez. Pe lângă aceasta, în mijlocul oraşului se înalţă o cetăţuie înconjurată de ziduri foarte înalte şi nezdruncinată sub nicio lovitură. Întemeiaţi pe aceste întăriturі Polonii, nădăjduind că acest asediu avea să tocească cel dintâi şi cel mai crâncen iureş al oştirii Othmanilor, nici nu-şi scoseseră oastea

244 în câmp, ci numai cât întăriseră cetăţuia / cu puternică strajă şi o înzestraseră cu toate cele de trebuinţă pentru a duce un lung asediu. Însă împăratul, punându-şi tabăra, îi cheamă la sfat pe toţi cei pricepuţi în arta războiului şi pe oştenii cei hârşiţi în lungă slujbă, şi, adunându-le părerile, dă poruncă să se împresoare de peste tot oraşul, să se sape rampe, şi să fie luat cu asalt din toate părţile. O latură i-o încredinţează Vizirului, lui Ahmed Pasza, lui Janiczar Aga şi unităţilor de Janiczari şi de oşteni din Europa, adăugite lui. Pe cea de a doua i-o dă sub atac celui de al doilea Vizir, lui Musahib Mustafa Pasza, cu ostile din Asia. Din a treia latură îi porunceşte

Caimacamului, lui Cara Mustafa Pasza, să măsoare tabăra, laolaltă cu cetele din Caramania şi din Sivas, şi cu celelalte rămase.

((<§ *16*: *Şi o sileşte să se predea*,

§ 16. Astfel aşezate, Căpeteniile se aruncă harnic la asalt, din toate părţile, întrecându-se între ele, <şi aruncă neîncetat asupra oraşului văpăi ca fulgerele, <cu> tunete care făceau şi aer şi pământ să se cutremure. Astfel, într-un răstimp de zece zile, zidurile, care păreau durate pe vecie, sunt dărâmate sub puterea ghiulelelor, dar> un crâncen asalt e dat de peste tot, cu scările. Văzând că nu-s pe potrivă să-i facă faţă, străjerii lasă zidurile dinafară şi se retrag în cetătuia din lăuntru. Dar, neapăraţi nici de zidurile ei, văzând dărâmată cea mai mare parte a zidurilor, rămaşi fără nădejde, ei făgăduiesc predarea cetăţuii, rugându-se doar pentru libertatea şi viaţa lor: odată dobândite, ei pleacă în Polonia, laolaltă cu Hatmanul lor, având a duce vestea cea tristă a grelei înfrângeri suferite. Mehemed, punând mâna pe oraş în cea de a treia <zi> a lunii Dzemaziul Evvel, preface sanctuarele mai mari ale Creştinilor în Dzamii, dar> pe cele mai mici în Mezezidurl, şi, refăcând zidurile din mine, îl lasă acolo pe Halii Pasza, cu îndestul de mare strajă. /

245 ((<§ *17. Îşi trimite ostile împotriva Leopolei*.

§ 17. De-abia dacă se poate spune câtă groază i-a vârât în suflet înfrângerea aceasta întregii Polonii. Meterezul, pentru a cărui cucerire se credea că trebuie mai mulţi ani, se prăbuşise în zece zile, şi doar dacă li se părea că mai trebuiau tot atâtea pentru a se pustii întreg Regatul. Spre a-l zăpăci şi mai tare pe duşman, <Mehemed> îi trimite înainte pe Caplan Mehemed Pasza, Satrapul Alepului, şi pe Chanul Crimeei, spre a cuceri Leopolea, laolaltă cu ostaşii mai uşor înarmaţi, dar> el însuşi, cu gândul să le vină din urmă cu oastea mai grea,

îşi măsoară tabăra aproape de târgul Buczacz. Caplan Pasza se îndreaptă, cu ceata lui, către Leopole, trecând prin fier şi foc tot ţinutul pe unde-i era calea, Leopolea însăşi o încinge sub strâns asediu şi o asaltează foarte tare, vreme de mai multe zile.

((<§ *18. Polonii se roagă de pace.*))

§ 18. Iar, în această primejdie, de vreme ce oraşul ajunsese deja până la capăt, atinşi de căinţa celor înfăptuite, Polonii îi trimit în tabără la Chanul Tătarilor, drept soli, pe câţiva fruntaşi, <şi îl roagă, în cuvintele Regelui şi ale Statului întreg „să mijlocească în numele lor la împăratul şi să-i îmbune către pace sufletul cel stârnit, căci ei vor răscumpăra o asemenea binefacere dându-i lui patruzeci şi opt de târguri şi sate care ţineau de stăpânirea Cameniţei. şi cu un tribut anual (p) de douăzeci de mii de galbeni, pe Cazacii care ascultau de Doroszenko aveau să-i socotească prieteni, şi n-aveau să mai stârnească nicio pricină împotriva lor”.

((<§ *19. Care se şi încheie.*))

§ 19. Selim Gierai Chan, auzind ce-i înfăţişaseră solii, îi dă totul de veste, pe dată, împăratului: acesta, cumpănind cum se cuvine faptele, până la urmă le îngăduie Polonilor pacea, şi, punându-le condiţii, o întăreşte prin noi diplome, după vechiul stil al înţelegerilor dintre Poloni şi Othmanizi.

246 Acestea fiind schimbate de o parte şi de cealaltă, el lasă, spre iarnă, oştirea / la vatră, iar, în luna Szaban, în anul 1083, se întoarce biruitor la Adrianopole.

Iar aceasta a fost, din anul 611 al Hegirei şi până în cel de astăzi, ultima izbânda de pe urma căreia să se fi revărsat vreun folos asupra Statului Othman, ori să se fi adăugat hotarelor lui vreun oraş sau vreo provincie. Au urmat, mai cu seamă, groaznicele înfrângeri <aduse> sub auspiciile răposatului Leopold, împ (aratul) Rom (anilor),

pe care urmaşii de-abia de le-ar crede, de nu li s-ar adăuga dovada publică, iar puterile Othmanizilor s-au prăvălit, pierzând ei mai multe Regate şi Provincii, fiindu-le distruse, până la nimicire, oştiri întregi, şi prin războaie şi prin neînţelegeri din lăuntru. Toate acestea, petrecute până în vremurile noastre într-o Domnie atât de întinsă, le vom înfăţişa în partea următoare, în cuvintele istoricilor turci, cu un mai puţină fidelitate decât pe cele dinainte.

Adnotările la
Istoria Othmană
CARTEA I.
CAPITOLUL I.

În pragul Adnotărilor noastre, înainte de a purcede mai departe, îi va face plăcere Binevoitorului Cititor să afle mai precis despre denumirile, sau, cum li se spune îndeobşte, „titlurile” Curţii Othmane. Căci ea are în comun cu celelalte Curţi ale Principilor Răsăriteni să iubească atât să-şi dea singură, cât şi să i se deie de către alţii, nume pline de trufie şi de pompă.

Astfel, foarte adesea, în poruncile împărăteşti numite ferman vei putea vedea că i se spune Băbi Humaiun, (sau) „Poarta Măririi”, Băbi adalet, ((sau}) „Poarta Dreptăţii, Băbi Seadet, (sau) „Poarta Maiestăţii”, <Darul Islam>, Darul Adalet, sau Yhkiam, „Casa Credinţei” şi a „Mântuirii”, Darul Seltanet, „Curtea Reşedinţei împărăteşti”, Edeme Darul musret, „Reşedinţa din Adrianopole”. Darul eman. „Curtea (sau} Poarta Siguranţei, a Păcii”}}, Băbi, sau Deri Devlet, (sau) „Poarta Fericirii”, de unde şi împărăţia Othmană se numeşte de obicei Devleti Othmanije, (sau) „Maiestatea”, sau „Fericirea Othmană”.

Cine va fi dorit mai multe, le va găsi adunate laolaltă în Dicţionarul Turcesc al lui Meninskii.

(a) Othmanică. Stă scris, în mod strâmb, de către

iaxopioyp Kxtjtoi <autorii de istorii> creştini cum că numele acesta i-ar fi fost dat neamului turcesc de către primul lui împărat, Othman: nu puţini, mai adăugând litera e în a doua silabă, pronunţă „Othoman", alţii, luându-i aspiraţia şi dublând consoana tav, „Ottoman" – greşit şi unii şi alţii. Căci, în arăbeşte, acel th este notat prin care, la

2 Turci, se cheamă *Tshei Arebi*, / adică „*s* al Arabilor", semn care, de vreme ce îi corespunde exact

Tffl <lui> O al Grecilor, unei litere, ca să spun aşa, „interdentale", limba, prinsă printre dinţi, scoţând un „s" subţire şi tocit, nu e nicio îndoială că trebuie scris atât, greceşte, „00 pâv, cât şi, latineşte, „Othman".

(b) Aliothmanică. Cuvântul este compus din AI. şi Othman. adică „fiii", sau „urmaşii lui Othman", şi atribuit nu numai stirpei împărăteşti care-şi trage obârşia din Othman, ci şi întregului neam turcesc, de unde şi acesta <mai poartă şi numele de Tevaâfi Aliothman, „seminţii", sau „urdii Aliothmane". Iar împăraţii se numesc de obicei Aliothman Padiszah), ţadică} „împărat al fiilor lui Othman", şi, tocmai din această pricină, am socotit cu cale să dăm lucrării asupra căreia am vegheat atâta titlul de „Istorie Aliothmanică".

(c) în anul de la Legiuitor. Al şasesute unsprezecelea, care este 1214 al Erei Creştine. Dar cum în Prefaţă am demonstrat din plin, în ce fel Era Creştină îi corespunde celei Muhammedane, sau aşa-zisei „Hegire", ar fi fără de niciun folos să mai zăbovim cu repetarea acestor lucruri.

(d) Dzengiz. A fost, după cum o arată Annalele Turcilor, Principele Tătarilor Oguzi, despre faptele şi soarta căruia vezi cele pomenite mai pe larg în Prefaţă.

(e) Chan. <Adică> chan. care poate că a trecut din arabă în graiul persan, şi-l arată pe „Domn", sau pe „Principe", şi-i corespunde lui Sultan, folosit de Arabi.

((Curat pe turceşte, Viu Beg, ţadică} „Mare Principe”.}} Cu toate că şi împăraţii Turci au folosit întotdeauna numele acesta, ca Murad Chan, Selim Chan etc., el obişnuia, mai cu seamă, să-i fie atribuit de Curtea Othmanică

3 Regelui Tătarilor Crâmleni, de unde acesta se şi numeşte, de obicei, / Kyrim Chanî, „Principele Crimeei”, sau Chanî Alissan, Chan înalt rânduit”.

(f) Churzem. La propriu, denumeşte „Marea Caspică”, sau „Hyrcanică”, şi de aici este trecut şi asupra acelor ţinuturi care sunt vecine cu Marea Caspică, de unde Domnul lor se numeşte Churzem Szahi, adică „Regele”, sau „Domnul ţinuturilor aşezate la Marea Caspică”. Nu arareori, la Turcii înşişi, se numeşte Chuzrem, iar aceasta din cauza asemănării a doua litere arăbeşti, <şi ry şi ze, lipsite de semne diacritice, pe care Turcii mai învăţaţi, în scrierile lor, obişnuiesc ((nu arareori}} să le omită. Nubian Geograful arată. În Partea a 7-a, sub Climacterul al 5-lea, că şi-ar fi luat numele de la Chosar, fiul lui Thogarma, care, cel dintâi, ar fi umplut cu colonii ţărmurile învecinate, părere despre care credem că se sprijină mai degrabă pe asemănarea dintre nume, decât pe adevărul de fapt. Meninskii spune că ea se mai numeşte şi Kiilzum Dengiz, fără să fie limpede pe ce temei, căci numele acela îi este dat de Turci mai cu seamă „Mării Roşii”. Dar, de la oraşul Bakuje, care se află aşezat la acele ţărmuri, obişnuieşte totuşi să mai fie (chemată de Creştini) şi „Marea de Bakul

(g) Szah ((şi Szeh}}. Este un cuvânt persan, şi-i corespunde celui arab Sultan, de unde şi împăratul Turcilor se numeşte Szahi Alem Penah, „împăratul, Adăpostul”, sau „Apărarea Lumii”. Merită totuşi de notat că, la Curtea Othmană, Padiszah, este, îndeobşte, socotit mai deosebit decât Szah, iar acesta poate fi totuşi dat şi Regilor Perşilor, ((la modul absolut,}} <pe când> acela

nicidecum – de unde vine aceasta, o vom arăta mai jos, unde va fi rândul să explicăm cuvântul Padiszah.

(h) Suleiman. A fost tatăl lui Erdog<r>ul şi bunicul lui Othman, de fel din cea mai nobilă

4 nobilă familie de Oguzi dintre Scythi. / Am însemnat mai sus, în Prefaţă, scăparea lui Lonicerus, prin care îl face Regele Niceei.

(I) Principele oraşului Nera. Un oraş, după câte spun Turcii, învecinat cu ţărmul Mării Caspice. I-am căutat în zadar numele prin hărţile geografice ale Creştinilor, dacă nu cumva s-ar dori să se înţeleagă <că, aici <ar fi vorba de oraşul Herat, Capitala vechii Arieane>, sau de Nurketziir din Masanderan, cel aşezat în câmpia Provinciei Kilan. Tot el, ne-o spun Annalele Turcilor, a fost cucerit şi minat de Tătarii lui Dzingizehan, pe când se întorceau în patria lor, după ce au distrus vechiul Oraş Regesc al Bactrianei. Belch. Ne întăresc părerea istoricii Perşilor, care pomenesc că Provincia Kilan a ascultat, pe acea vreme, de şapte Regi aparte, dintre care unul pare a fi fost (şi} cel al nostru.

(k) Al Oguzilor. Părerea comună şi statornică a Turcilor este că acest neam, căpetenie fiindu-i Dzengizehan, a dat buzna din Tătaria Mare, maica nenumăratelor roiuri Scythice. Şi nu credem să fie vreunul dintre istoricii Creştinilor, care, în scrierile lor, să-i atribuie, lui Dzengiz vreo altă patrie. Intru întărirea părerii noastre, printre primii contribuie un loc foarte vădit din Nicefor Gregoras, care, în Car (tea) a 2-a, C (apitolul) al 4-lea, Sect (iunea) a 5-a, vorbeşte astfel despre năvălirea Tătarilor acestora: „Mexà 8 è gex Kpàv paKpôv abGic eviauxôv reepio Sov, KaGcatep ek peyo & e niiyric, Tf\e repôxric, àjtopparévxEC IkuGikâlc, ce 8 bo oxxiovxai ftoipac, Kai fţ pèv ëSpape péypi Kai ce GOA – aaoav – rfiv Kactilav, oi Kai, xâv mxxpiov fjôri èKÀ, aGôvxec kMoiv, „laupopàxal Kai Maaoayéxal ÈKaA-onvro, Kai „ApàÇovec*

exx”. oi 8” ce xâtv Enpôtipv

5 àtxoKXivavxec, xftv mxpro Keàvetov / nâaav Kaxa8 papôvxe fjxxarcov” (etc.}: „Apoi, după multe veacuri, dând buzna din Scythia Primă, ca dintr-un mare izvor, s-au despărţit în două părţi, dintre care una una aleargă până la Marea Caspică – cei care, uitându-şi până şi numele din părinţi, se numeau „Sarmaţi”, „Massageţi”, „Melanchlaeni”, şi Amazoni” (sic) etc. Iar ceilalţi porniseră către Europa, şi bântuiseră tot ţărmul Oceanului” (etc.} Iar în Cap (itolul) al 5-lea, Sect (iunea) 1: „H8 âţ yàp Kai T coavvot) xob Aotka xà Ilcopaicov OKtptxpa Siéïïovxoc, „poapa IkuGôv ixapnA.rbâc Kai ce *noi Xàc* avacpépowa xôv outi Gpôv pupiî Sac, avco Gev ce „Vâiepflopétov arcoaraxa Geicia, Kaxetoi pèv àGpôa péxm Kai Kaottlac baA, ăxxrc ev xobxorc 8 è xoû fiyonpevoi) Iixipxâv xEXEA.dxtikôxoc, 8MA, ovxo xttv pyepoviav xôv expaxeupaxcov ăpçco ax xô bée, o xe *Xalaov* Kai o *TeXenovyâc*.”: „Căci, pe când Ioan Duca pusese de-acum mâna pe putere, o mare parte dintre Scyt (h) i, care consta din multe mii de oameni, răspândindu-se de la Hyperborei, coboară pe dată către Marea Caspică. Iar, între timp, murind Sitzichan (nume sub care am arătat deja mai sus, în Prefaţă, că Gregoras îl înseamnă pe Dzengizehan), amândoi fiii lui, Chalaus şi Telepugas, şi-au împărţit conducerea oştirilor”.

Până aici Gregoras: la cuvintele lui nu va fi în afară de cale să luăm seama că aceea pe care Gregoras o numeşte „xt) v îtpôxrv Tartariam”, <adică „Prima Tătarie”, este una şi aceeaşi cu cea căreia astăzi îi spunem, îndeobşte, cea „Mare”, iar numele locuitorilor ei, chiar dacă sunt înregistrate de istorici, le-au fost totuşi mai degrabă împrumutate, sau date de străini, decât propriii lor şi aparte, câtă vreme zăboviseră în sălaşurile lor. Astfel, dacă va fi citit cineva, în Prefaţa pusă în fruntea

6 acestui volum, că Principii din neamul Oguzilor au

fost împărţiţi în două stirpe, / una „Aliothman”, şi cealaltă „Alidzengiz”, să nu creadă cumva că denumirea aceasta a şi fost din plin folosită sub întemeietorii acestor stirpe. Căci, pe cât pare de absurd ca Aliothmanicii care-i dau ascultare lui Suleiman să-şi fi primit numele după nepotul lui, care le poruncea mai târziu cu un veac întreg, tot pe atât de fals se spune, îndeobşte, că Principii Tătarilor Crâmleni şi-ar fi păstrat denumirea de Alidzengiz de la însuşi Dzengizehan. Căci nici ei n-au avut obiceiul de a purta acest nume decât după ce au fost supuşi de oastea Othmanilor, nici Chanii lor nu-şi trag obârşia şi nobleţea de la Dzengizehan, ci de la nepotul lui, Gierai, primul care a supus acele părţi. Iar Principi aceia par de-a binelea să-i fi imitat, în vremuri mai târzii, pe împăraţii Apusului, care obişnuiseră să se numească, după întemeietorul Imperiului, „Caesares” şi Augusti”, să fi luat numele străbunicilor eroilor lor – anume, Turcii pe al lui „Othman”, iar Tătarii pe al lui „Gierai” – şi să le fi trecut asupra urmaşilor lor: de unde, încă şi astăzi, Chanii Tătarilor obişnuiesc să-l adauge mereu la numele lor propriu pe „Gierai”, ca, de pildă, „Selim Gierai”, „Kaplan Gierai” etc. etc. Dar despre acestea, în mai multe <cuvinte, în altă parte.

(l) Către Europa. Arabii mărginesc „Părţile Europei”, Rumili, sau, pur şi simplu, „Europa”, Rum, prin hotarele Syriei, cum se spune despre acei care pleacă la Arzi rum, la „Alep”, Capitala Syriei, că „intră în părţile europene”. Turcii recunosc însă tot aceleaşi hotare ale Europei ca şi noi: Bosforul Thraciei, Tanais şi gurile Nilului.

(m) Azerbedzian ((şi Azerbaidzian, al (ias) Szirvan, al (ias) Biladuldzebel}}. „Media Mare”, dar nu limitată de aceleaşi hotare care o mărgineau odinioară. Căci i-a fost adăugită de Tătari – pentru care n-a fost vreun păcat nici să-i întindă vechile graniţe, nici să le dea noi denumiri

ţinuturilor

7 cucerite de ei – / cea mai mare parte a Assyriei de Miazănoapte, restul căreia se numeşte astăzi „Kurdistan”, ((pentru unii „Gordiana”,}} şi-o are drept vecină către Miazăzi. Dar acel nume este compus din Azer, ţadică} „foc”, şi Dzan, ţadică} suflet”, pe care le leagă conjuncţia be, „în”, astfel că ai putea-o defini, nu fără şart, „Foc în”, sau „cu sufletul”.

(n) Dziâber.

— A fost odinioară un oraş vecin cu Alepul, astăzi Tekkie, sau „mănăstire de monahi Turci”, numită „Szejh ebubekir”, ceea ce poate că, în hărţile mai noi este înscris, în mod stricat, drept Bir şi Elbir: despre aceasta vezi mai multe în nota următoare.

(o) A fost înmormântat. Turcii obişnuiesc să viziteze cu cea mai mare evlavie acest loc, pe care, pe lângă vechimea lui, îl recomandă <şi uriaşul monument funerar, sau Tiurbe, pe care s-a îngrijit să-l ridice acolo Sultan Selim, cuceritorul Egiptului. Se spune că acesta a fost clădit atât în amintirea lui Suleiman, cât şi în cea a lui Ebubekir – unul dintre cei patru tălmăcitori ai Curanului, şi primul urmaş al lui Muhammed (despre care se crede că ar fi fost înmormântat tot acolo).

(p) Există părerea. Poate că Binevoitorul C (ititor) va socoti că noi am istorisit faptele lui Suleiman mai pe scurt decât ar fi părut s-o ceară vrednicia subiectului şi memoria întemeietorului unei atât de slăvite stirpe. Dar noi, care nu ne-am propus nimic alta în această lucrare, în afară de cercetarea adevărului, am preferat să înfăţişăm puţine lucruri, dar adevărate, decât să-l amăgim pe Cititor printr-un lung şir de poveşti pline şi de barbarisme şi acronisme. Am observat prea adesea despre Creştini, toţi <câţi sunt> cei care au încredinţat amintirii ceva despre treburile turceşti, că-şi încarcă scrierile cu de-acestea, şi n-am mirat

că nişte bărbaţi învăţaţi şi destul de ageri în alte privinţe au putut fi aduşi să-i dea crezare unui (anume) Abul Pharai, care abia de merită printre Turci <până şi numele de istoric, şi să-i adopte istorisirile grosolane şi absurde. Desigur, se tot

8 vând, chiar şi / printre Turci, cărţi fabuloase <ca> Ali Othman Tevarichy şi altele, în care sunt înregistraţi foarte pe larg zămislitorii acelui neam, dar acestea n-au mai mult preţ pe lângă cei mai învăţaţi, decât poveştile de noapte ale Persanilor, cele de curând răspândite prin Europa în limba franceză: ei nici nu se săesc să dea mărturie în public cum că, în istoria othmană, înainte de Suleiman, n-ar exista nimic ce să nu aibă iz de poveşti ((vezi Prefaţa) }.

LA CAPITOLUL II.

(a) Dogrul, sau Erdogrul. Dacă ai traduce în latineşte, <ar fi> „bărbat din fire”, sau „Drept”, fiul lui Suleiman şi tatăl lui Othman I.

(b) Sungur. Sungur arată, după etimologie, un fel de „şoim alb”, cea mai răpitoare dintre păsări, care nu se naşte nicăieri, în afară de pământurile Usbekilor, şi este obiceiul să-i fie oferită împăratului Turcesc de către solii acestora. Dar este prins doar arareori, aşa că se află la mare preţ printre Turci.

(c) Giundogdi. După etimologia sa: „Soarele a răsărit”, sau „Zorii”, sau „S-a făcut de ziuă”. Căci, la Turci, Giun este „zi” şi „soare”, iar Dogdi e trecutul de la verbul dogarim, „mă nasc”, „ies la lumină”.

(d) Dunidar. După etimologie: „răsunător”, sau „înzestrat cu mare glas”; Căci Dum, este „sunetul unei tobe mai mari”, numită Kios, iar dar este, în persană, „ţinând”, sau „înzestrat”, de unde <şi Vefadar, păstrător al credinţei”. Namdar, „înzestrat cu bun nume”, sau „cu faimă”, < >, Alemdar, „cel ce ţine un însemn”, sau „un

steag”, „stegar”.

(e) A fost introdusă. Turcii pun fericitele izbânzi ale întemeietorilor împărăţiei lor nu atât pe seama îndemânării omeneşti sau a bărbăţiei lor, cât <spun> că primii lor împăraţi au purtat războaie

9 duşi nu de ambiţie, ci de zelul răspândirii religiei muhammedane, / şi astfel şi-au câştigat ajutorul

Divin pentru cele ce le începuseră.

(f) Alaidd în Domnul, sau Sultanul Iconiului. Acesta este mereu numit „Al Doilea” de către istoriografii turci. De aici, deşi ei nu pomenesc ((în faptele othmane) } pe nimeni drept „întâiul”, pare a fi, totuşi, cel mai aproape de adevăr că „Alaiddin întâiui e tocmai Azatines, despre care Nicefor Gregoras, în C cartea) a 4-a, C (apitolul) 1, Secţiunea) a 6-a, spune că, după ce scuturase jugul persan, prinzându-şi prilejul de pe urma campaniei Tătarilor, şi subjugase cele mai multe provincii din Asia ale stăpânirii romane, a fost pus pe fugă de Tătari, în anul Hegirei 661, dar> al D (om) nului 1261, şi că, laolaltă cu fiul său „Moloco”, sau Melekszah, a fost silit să se retragă la Mihail Paleologul. Dar cum se ştie că fiul lui, Melekszah, după redobândirea domniei, a luat numele de „Alaiddin al II-lea”, nu vedem cine ar putea fi „Alaiddin întâiul”, mai ales într-un atât de scurt răstimp, ca acela cât a durat împărăţia Iconiului, în afară de cel pe care l-am numit deja, de „Azatines” al lui Gregoras.

(g) *Othman*. Singurul fiu al lui Erdog<r>ul, despre care istoricii turci spun că, datorită însuşirilor sale eroice, i-a urmat tatălui său la conducerea oştirilor lui Alaiddin, <chiar> înainte de anii pubertăţii. ((De aici i s-a şi spus „Othman cel Mic”.}} /

12 (h) Othmandzik. Nu am găsit la istoricii turci nicio altă explicaţie a acestei denumiri, decât cea pe care am însemnat-o. Celelalte lucruri care merită să fie pomenite

despre el au fost lămurite

9 deja mai pe larg de către noi în Prefaţă. /

(I) Tabl Alem. „Tabi Alem Sahibi se numesc toţi cei care se află în fruntea vreunui ţinut, ca Vizirii, Baszii, Begii etc. etc., Alem este „un steag” imens şi foarte lat, care, în loc de vârf, are o foiţă de argint, găurită la mijloc, ca o semilună: Tabl, este „toba” – de unde şi toată pompa războinică cu care împăratul îi împodobeşte pe Principii Turcilor se numeşte Tâbulchana. Tabulchanaua Vizirilor o alcătuiesc nouă tobe. nouă Zurnezen („surlaşi”), şapte Borazen („trâmbiţaşi”), patru – 10 Zillezan / („discuri rotunde din aramă” care, bătute, dau un sunet grozav), trei cozi de cal meşterit împletite, numite Tug, un Alem. un – Sandzak (adică un „steag”, care nu se deosebeşte de steagul lui Muhammed decât prin culoarea lut – cum acela este roşu, dar> acesta verde), la care se mai adaugă alte două steaguri foarte mari, numite Bairak. Ceilalţi Paszi, cărora nu le e hărăzit cinul” Viziratului”, şi cei care nu sunt mai prejos decât ei, Principii Moldovei şi Valahiei, se bucură numai de două cozi de cal, dar de toate celelalte steaguri şi podoabe, ca şi Vizirii. Begilor, pe lângă steaguri, li se îngăduie numai o singură coadă de cal. Mai sunt, apoi, şi alţi Begi, mult mai prejos ca treaptă, cărora împăratul nu le acordă nicio coadă de cal, ci numai şi numai un Sandzak. iar aceştia se numesc Sandzak begi. ((slujba cea mai presus, la începuturile Othmanizilor. Căci treapta „Paszilor” a fost născocită mai târziu.})

(k) Monedă. Nimănui dintre Turci nu-i e îngăduit să bată monedă, iar în rugăciunile publice nu este pomenit nimeni, în afară de împărat. Căci, deşi Statul Egiptului bate monedă la Cairo, din îngăduinţa împăratului, nu cutează să o facă în numele său, ci doar în cel al Sultanului. Iar pe moneda însăşi nu este imprimată nicio efigie, ci numai numele Sultanului, trasat cu caractere

foarte elegante. Astfel, pe monedele lui Sultan Ahmed, cel care tine acum sceptrul Othmanilor, pot fi citite, înscrise, următoarele:

Sultan Ahme – ibni Sultan Muhammed el Sultan ibn el Sultan”, ţadică} „Sultan Ahmed, fiul lui Sultan Mehemmed însuşi Sultan şi fiu de Sultan”. Şi, pe cealaltă parte: „Sultanul ber în ve Hacânul bahrân. Sârb, îl constantinie”, (adică) „împăratul pământurilor şi Stăpânitorul mărilor. Biruitorul, bătut la Constantinopole”, sau fi Edme„La Adrianopole”, sau fi Mysr, „la Cairo”, sau

11 fi Ismyr, „la Smyma”. Căci în celelalte oraşe nu-i îngăduit să se bată monedă. / Dacă însă împăratul însuşi se află în tabără, ia cu sine atelierul de bătut monedă, iar, atunci, pe monede se înscrie: fi ordui Hiumâjun. (adică) „în tabăra Preaînaltului”.

((Chanilor Crâmleni li se îngăduie totuşi să bată monedă însemnată cu numele lor.})

(l) Chutbe. Este o aclamaţie, sau, rugăciuni, o rugă pentru sănătatea şi pentru dumnezeiască stăpânire a împăratului, şi pentru izbânda asupra duşmanilor, mai cu seamă asupra Creştinilor.

(m) Numele Sultanului. Ce înseamnă (la propriu) <Sultan>, am lămurit în Notele la Cap (itolul) I, da> liter (a) (e). ((Iar ca etimologie, după cum îi place lui Achteri, el derivă de la selatat. ceea ce-i „victorios”, sau „mai presus”. Dacă <vine> însă de la selit, după cum le place nu puţinora, (adică) Delfi zulm idup halky Adă nur de zialandurur. adică „Cel care înlătură nedreptatea şi luminează poporul cu raza Dreptăţii”.}} Nu va fi, totuşi, fără de folos să luăm seama că, în limba poporului, fiecăruia i se atribuie numele de „Sultan”, prin adăugirea pronumelui „meu”, ca Sultanum, „Domnul meu”, la fel cum Francii li se adresează tuturor a, fără deosebire, cu vorba „Monsieur”. Dar dacă este luat în sine, fără pronume, sau

cu articol, el Sultan, îl denumeşte numai pe împărat, cu toate că este socotit cu mult mai presus Pădiszah, după cum am arătat mai sus, în Cap (itolul) I, <sub> lit (era) (g). Fiilor Chanilor Crâmleni le este îngăduit totuşi titlul de „Sultan”, ca în Caplan Gieraj Sultan etc. etc.

(n) Că nu e de folos. Othman, precaut, a refuzat ca, atâta vreme cât a trăit Alaiddin, să primească numele de „Sultan”, pentru că vedea că el nu-i va lipsi după moartea lui, şi a preferat să i se spună Ser ţi] askier, „Căpetenie a oştirii”. Dar, după moartea acestuia, lăsându-şi blana de vulpe, a îmbrăcato pe cea de leu.

(o) Supuşilor Domniei sale. Sunt unii dintre istoricii Creştinilor care îi atribuie lui Othman mult mai multe izbânzi, şi anume cucerirea Niceei, a Neapolei din Thracia, a Ancyrei din Frygia.

12 precum şi a altor oraşe din Natolia (sic). Dar, cum Annalele turceşti / pomenesc din cuvânt în cuvânt în ce an şi de către cine au fost cucerite oraşele amintite, anume că Niceea (a fost luată) sub

Orchan, în anul Hegirei 726, Ancyra în anul 761 de către Murad I, şi istorisesc, parcă sub aceeaşi pană, că Orchan, cel dintâi, a încercat trecerea în Europa, nimeni nu ne va putea învinui de scepticism, dacă atâta vreme ne vom îndoi de crezarea acelei povestiri, până când ne vor fi oferite mărturii mai tari din scriitorii de acasă ai Turcilor.

(*p*) *Domnise*. Philippus Lonicerus şi alţi scriitor creştini îi atribuie lui 28 de ani de domnie, dar noi am socotit cu cale să-i urmăm, ca pe unii de acasă şi mai cu luare aminte, pe istoricii turci, care îi pun în seamă numai 26 de ani lunari, 3 luni <şi, 10 zile; aceştia, scoţând din fiecare an ca la 11 zile, fac 25 de ani solari, 5 luni <şi 17 zile.

LA CAPITOLUL III.

(a) Orchan. Pe acesta Nicefor Gregoras, în Car (tea) a

15-a, C (apitolul) al 5-lea, Sect (iunea) a 2-a, îl numeşte „Hyrcanus”, sau „Orchanes”, şi pomeneşte că a avut-o de soţie pe Maria – sau, cum îi place lui Cantacuzino, în Car (tea) a 3-a, C (apitolul) 92, pe „Theodora” – fiica lui Ioan Cantacuzino. Deşi asupra acestui lucru la scriitorii turci domneşte o adâncă tăcere, n-am vrea totuşi să ne îndoim, dat fiind că de-abia ar fi de crezut ca un scriitor creştin şi însuşi tatăl acestei Maria să fi vrut să povestească un lucru mincinos, care să aducă vreun fel de ocară şi numelui de „Creştin” şi împăratului însuşi, ori să fi dorit să-şi scoată de acolo vreun merit. Dar dacă va fi avut

13 prin ea urmaşi sau nu, de vreme ce / n-o aminteşte niciunul dintre istoricii pe care i-am citit, socotim că-i mai cu cale să trecem sub tăcere.

(b) Ar fi cucerit Prusa. Unii dintre Creştini aşază cucerirea Prusei chiar în timpul lui Othman, şi amintesc că acesta ar fi murit abia în anul următor; eroarea aceasta pare să-şi fi tras originea din faptul că luarea Prusiei (sic) va fi ajuns cunoscută Greciei drept prăpădul cel mai greu, mai înainte ca ei să fi putut afla veste despre moartea lui Othman – care <moarte> prea adesea rămâne ascunsă cu mare grijă la Curtea Othmană Aula, mai cu seamă faţă de duşmani. Căci foarte marea îngrijire de care dau dovadă scriitorii turci în însemnarea zilelor când le-au murit împăraţii de-abia dacă ne îngăduie să ne îndoim asupra adevărului acestei istorisiri.

(c) Michal beg. Despre naşterea şi starea acestuia scriitorii creştini nu ne-au lăsat, ((pe câte ştiu,)) nimic sigur. Turcii spun însă că, trăgându-se din viţa împăraţilor din Trapezunt (poate din cea a Comnenilor), după ce l-a tăgăduit pe Hristos, a trecut la ritul lor, şi că i-a ajuns într-atât de drag lui Orchan, încât nu făcea nimic fără sfatul lui. Mai există încă un multvestit monument al fiului lui, care a purtat drept poreclă numele părintelui său, Michal, un

preafrumos pod de piatră la Adrianopole, durat peste râul Arta, numit încă şi astăzi, după numele ctitorului, ((Michal ogli kioprisi}}, „Podul fiului lui Mihail”. Dar, să fi fost el din sânge regesc, n-aş cuteza să afirm cu tărie, după cum despre vechea lui credinţă de-abia de ne îngăduie să ne îndoim numele de „Mihail”, care, în afară de lui, nu ne amintim să fi fost vreodată atribuit cuiva de Turci, în afară de Arhanghel: ((<acestuia>, în Curan, obişnuiesc să-i spună şi scrie „Mikiail”, iar celorlalţi Creştini „Michal”) }.

(d) Chaârebolî. Pare a fi „Christopolis”, loc în care Gregoras, în Car (tea) a 7-a, C (apitolul) 6, Sect (iunea) a 3-a, povesteşte că împăratul Andronic a tras un zid de la mare şi până în vârful

14 muntelui învecinat (numit de Turci Despot jailasi) / spre a închide calea, către Macedonia. ((Mă tot mir, de unde să fi aflat Iohan (nes) Buno că Turcii îi dau Christopolei numele de Tanboli”. Căci Ianboli, se află aşezată în Thracia, la 23 de ceasuri depărtare de Filip<p>ole, la poalele lui Bea>emus, pe malul râului Tundze, mai cu seamă că Chaireboli de astăzi, la Greci xptlFUotinoX nq (sic), se numea odinioară „Amfipolis”, o colonie a Athenienilor, numită astfel de la râul Strimon (sic), care o încinge de peste tot.))

(e) Tekkiur Dagy. La Greci „Rodostus”, aflat nu departe de Heraclea Propontidei, sau a Thraciei. Astăzi se află acolo un emporiu nu fără de renume, pentru transportul mărfurilor de acolo la Adrianopole.

(f) Kieszan. Este o cetate aproape de Niceea, care şi-a primit numele de la Kiaszani, care se fac acolo. Iar Kiaszani este un fel de vase de lut, lucrate cam ca cele din porţelan, dar nu tot atât de elegant, ca acelea din India. De unde şi vasele din porţelan făcute în Belgia sunt numite de Turci nu Fagfurî, nume sub care se găsesc cele mai alese şi din India, ci Kiaszani, adică „porţelanuri mai ieftine”.

(g) Suleiman. Gregoras pare să ţintească la el sub numele de „Satrap Troian”, când povesteşte, în Car (tea) a 14-a, C (apitolul) 11, Sect (iunea) a 2-a, că a ţinut-o în căsătorie pe fiica lui Ioan Batatzes, şi că a trecut primul din Asia în Europa. Căci Turcii nu istorisesc să mai fi încercat altcineva trecerea în Europa, înainte de acest Suleiman.

(h) Manastyr. Este o mănăstire uriaşă la Prusia, prefăcută acum, dar cu păstrarea numelui ei vechi, în Dziamie, unde se spune îndeobşte că au locuit, pe vremea împăraţilor creştini, 5 mii de monahi. Despre aceştia Turcii povestesc istorii minunate în cartea numită „Jâcobin madian”. Anume, ei pomenesc că, din vârful muntelui Olymp (numit de Turci Kieszisz dagy, adică „Muntele Monahilor”), acei monahi zburau prin văzduh, ((peste Propontida,}} până la Constantinopole, la templul S (fintei) Sofia, şi că, tot la şapte zile, luau spre a-şi întreţine trupul numai o singură măslină, sau o smochină. Iar dacă vreun Creştin l-ar învinui de minciună, Turcul va socoti că are de ajuns dovadă, de-i va fi arătat că stă scris în carte. Căci (cei neînvăţaţi} socotesc că în cărţile lor nu poate sta scris nimic ce nu-i adevărat. /

15 Socot că nu-i fără rost să repovestesc, drept pildă în privinţa acestei credulităţi, o istorie cu haz, care s-a petrecut pe vremea noastră la Constantinopole. Pe când domnea acolo Sultan Mustafa, fratele lui Ahmed, împăratul de astăzi, Patriarh era Callinic, un om cu un puţină învăţătură în literele greceşti şi înzestrat cu bune moravuri. Veneau întruna la acesta ispravnicii Moscheei împărătesei Valide, numiţi „Muteweli”, atrăgându-i luarea aminte să le plătească dobânda sumelor de bani pe care Biserica li le datora. Patriarhul, cum nu avea de unde să se facă scăpat de datorie, le cere să-i deie îngăduinţă până în ziua de Luni a săptămânii viitoare. După ce s-a scurs

sorocul, iată-i de faţă şi cerându-i şi mai apăsat datoria. Cum acela voia să-şi mai amâne iarăşi creditorii până în Lunea următoare, cel mai vârstnic dintre ei îi spune: „De ce eşti atât de mincinos, o, Patriarhe?! Căci noi am învăţat din cărţile noastre şi credem că pe-un adevăr că monahii voştri nu numai că au fost odinioară străini de minciună şi de alte rele lucrări, dar au şi ajuns la asemenea culme a minunatelor puteri, încât, urcându-se de la pământ în înalturi, zburau prin văzduh de pe muntele acesta al Olympului (acesta-i alt Olymp, al Bithyniei, diferit de Olympul Greciei) până la

S (fânta) Sofia, şi se întorceau pe aceeaşi cale, ba mai erau vestiţi şi prin alte minuni ce depăşesc puterile firii omeneşti". Patriarhul, hâtru cum era, le spune: „Nu numai monahii cei vechi au făcut-o, ci şi noi împlinim, în fiece zi, aceleaşi minuni. Eu însumi fac aceasta prea adesea, dar, spre a nu-i părea norodului celui neînvăţat vreun şarlatan, sau saltimbanc, trec în zbor de aici (el se afla în Fanar, unde este scaunul Patriarhului) până la Pera, dar după apusul soarelui, dar nu prea pe sus, ca să nu fiu zărit de mulţi". La acestea, Turcii: „Oare nu ţi-am spus că tot asta se află cuprins şi în cărţile noastre, în care avem crezare că nu se povesteşte nimic neadevărat?"

Nu se poate totuşi tăgădui că într-un neam atât de mare se află mai mulţi dintre cei învăţaţi care

16 nu dau crezare tuturor spuselor Curanului, / cu toate că nu cutează să-şi mărturisească în public părerea. Astfel, (dimpotrivă,} odată, un preaînvăţat Turc, Isaad Effendi (căruia, singur, îi datorăm tot ce stăpânim din cultura turcească), întrebat de mine „în ce fel, fiind el un mare matematic şi educat în filosofia lui Democrit, poate crede că Muhammed a rupt steaua lunii şi că a prins în mânecă jumătatea ei care cădea din cer?", mi-a răspuns că „după ordinea firii aceasta nu se poate nicidecum, ba este

chiar un lucru potrivnic; cum însă în Curan se susţine că această minune a fost împlinită, el tăgăduieşte raţiunea şi primeşte minunea. Căci Dumnezeu poate face orice vrea”.

(I) Trăise şaptezeci. După anii vieţii socotim anii domniei lui Orchan. Căci, dacă i-a urmat la domnie tatălui său, Othman, în cel de al 35-lea an al vieţii, şi a murit în cel de al 70-lea, din calculul aritmetic rezultă că stăpânirea lui a durat 35 de ani. De unde socotim că în mod greşit i se atribuie de către unii 22 de ani de domnie. Istoricii nu cad de acord nici asupra (felului} morţii lui: căci unii spun că a căzut în înfruntare cu Tătarii, alţii că a fost lovit de o săgeată la asedierea Prusiei. Dar, ca să nu mai spunem că trebuie dată mai multă crezare istoricilor turci, ca unora care sunt acasă în asemenea lucruri, toţi sunt de acord că Prusia a fost cucerită în primul an al domniei lui Orchan, astfel că ar fi ridicol să-i căutăm răni de moarte acolo de unde îşi începuse domnia. Nimeni dintre istorici nu pomeneşte vreun război scythic, astfel că părerea aceasta nu pare a se sprijini pe mai mare adevăr, decât cea dinainte.

(k) Dzami. Este un „sanctuar” turcesc în care, în ziua de Vineri, pot fi recitate rugăciunile pe care le numesc – Dzumânazi, ceea ce în cele mai mici numite, Mesezid, este interzis. Dacă o

17 Dzamie este ridicată de vreun împărat, / ea se numeşte Selatyn, adică „Basilică împărătească”.

(l) Medrese. Este o „Academie”, ((sau un „Gimnaziu”}}, sau o „Şcoală mai mare”, şi, cel mai adesea, obişnuieşte să fie, dacă nu chiar în curtea Dziamiei, măcar în vecinătatea ei. Celelalte şcoli mai mici, în care micuţii învaţă primele elemente şcolare, se numesc îndeobşte Mekteb. În fruntea acelor Gymnazii sunt puşi Muderis, adică „Mai-mari ai şcolilor”, cărora li se dă un salariu anual, după mărimea veniturilor acelei Dziami. Sunt astfel

unii care au o simbrie de 300 aspri, sunt şi unii care au 70 de aspri. Dintre aceştia se aleg Mola ((şi Mevla şi Muvella}}, sau Menta, adică „Juzii” celor mai de seamă oraşe (căci Juzii târgurilor mai mici se numesc Cady ((şi Cazy}}, cinul lor fiind diferit, căci nu pot ajunge la ranguri mai înalte, ca preoţii seculari şi parohiali); de la Molia se urcă la rangul de Cadiulâskier ((şi, fără articol, Cazâskier, şi Cazyles [z] kier}}, de „Juzi ai oştirii”, din care sunt numai doi, unul al Europei, mai presus ca demnitate, celălalt al Asiei, încununarea cinstirii eclesiastice este, în sfârşit, demnitatea de Muphti, ceea ce este totuna cu „Dezvăluitor”, sau „Lămuritor al Legii”, ((şi „înţelept”}}. Dacă am vrea să le comparăm pe acestea cu treptele noastre ecclesiastice, Muphti ar corespunde „Papei”, ((„Pontificelui”}}, Cadiulaskier „Patriarhului”, Mollae „Mitropoliţilor”, Cădi „Episcopilor” (cu excepţia faptului că, aşa cum s-a mai spus, ei nu pot urca la trepte mai înalte), Imam „preoţilor”, Daniszmend „învăţăceilor” ((sau „Diaconilor”}}.

(m) Imaret. Este o casă aproape de Dziamie, pentru hrănirea şi adăpostiţirea săracilor, cam ca un „han”.

LA CAP (HOLUL) IV.

(a) Murad. Am crede că acesta este atât de des pomenitul la Gregoras” Amurius”, Căpetenia

18 Lydienilor, prietenul lui Cantacuzino, dacă calculul anilor s-ar po/trivi şi el. Dar, cum acela spune că Amurius a fost lovit de o săgeată, în anul lui Hristos 1348, al Heg (trei) 749, la asediul fortăreţei cu care Latinii întăriseră Smyma, şi că de pe urma acelei răni a şi murit, iar că Murad nu a început să fie cunoscut în Europa decât după unsprezece ani, adică în <anul> Heg (trei) 760, iar că abia în cel următor a urcat la tronul împărăţiei, după ce a răposat tatăl său Orchan, bănuim că Gregoras se referă la un altul, la un Principe persan din Asia, cu acelaşi nume ca

şi Sultan Murad, a cărui stăpânire, de vreme ce nu este pomenită nicicum în Annalele turceşti, fie că a trecut asupra altora, stingându-i-se urmaşii, fie că a fost absorbită de puterea Principilor învecinaţi. Dar pe cât de mult se cuvine mustrată nedestoinicia lui Cantacuzino, pentru că s-a folosit de un prieten necredincios nu numai pentru stăvilirea duşmanilor, ci şi pentru pustiirea Statului creştin, şi le-a arătat astfel, cel dintâi, Muhammedanilor calea în Europa, cu atât sunt mai de lăudat însuşirile lui Amurius, şi sufletul lui mărinimos şi nu prea des de aflat> la Turci, faţă de cei pe care îi numesc „Giauri”.

Desigur că nu trebuie acoperită de mai puţine laude prietenia aceea atât de trainică şi dovedită chiar şi în mijlocul neajunsurilor, cu care la învrednicit pe Cantacuzino, decât au admirat-o cu veneraţie cei vechi pe cea dintre Pylades şi Orestes. Pildele aparte ale acesteia le povesteşte Gregoras cel adesea lăudat de noi, în C cartea) a XIII-a, C (apitolul) 4, şi nu va fi fără de folos să le aducem şi noi aici, de vreme ce volumele lui nu se află la îndemâna tuturor a volumina: „Fiind încurcat împăratul în războiul cu Triballii, cum <Murad> îşi dăduse seama că nu-i merg lucrurile cum şi le dorise, trece Hellespontul în mijloc de iarnă şi-i vine împăratului în ajutor cu oastea sa. Ţinut însă de greutăţile căilor şi ale stării vremii, şi-a pus tabăra sub cerul liber lângă Didymotichus, unde fusese

19 lăsată împărăteasa Irene laolaltă cu puţină lume, şi n-a vrut să în/tre’ în oraş şi să se folosească de înlesnirile pe care i le gătise împărăteasa, ba nici măcar să i se înfăţişeze, chiar şi rugat, spunând că „nu-i mai puţin nelalocul său ca, în lipsa prietenului său, să dea buzna peste soţia lui, decât fără de cuviinţă şi potrivnic prieteniei lor ca, pe când prietenul său se înfrunta cu un noroc atât de aspru, în pământ străin, departe de hotarele patriei, el să trăiască, între timp, cam prea molatic şi să se bucure de

plăcerile şi de răsfăţurile traiului omenesc”.

(b) Chodavendikiar. Este un cuvânt persan şi înseamnă „Lucrătorul lui Dumnezeu”, sau „Cel închinat lucrărilor divine”, denumire pe care nu e sigur de ce şi-a luat-o Sultan Murad. ((Sigur este însă că şi alţii şi-au luat acest titlu.} j

(c) Lala. După etimologie, îl arată pe „tutorele” şi pe „crescătorul” care a fost rânduit pentru paza sau învăţarea Principilor tinerimii, iar acest nume i-a fost atribuit, pentru prima oară, Primului Vizir al lui Murad I. Iar, de atunci, împăraţii Turcilor au luat obiceiul să li se adreseze cu „Lala” atât Marilor Viziri, cât şi tuturor celorlalţi Viziri, dacă le grăiesc fie prin scris, fie din gură, ca, de pildă, „Lala Ali Pasza”. „Lala al meu Ali Pasza”. Pe lângă ei, acest nume i se mai dă şi lui Jengiczeri Ağası, „Căpeteniei unităţilor de Jengiczari”, şi lui Bostandzi Basza, „Mai-marelui grădinarilor”, sau „al paznicilor Palatelor împărăteşti”, chiar dacă este mult mai prejos în rang. O s-o dă> lui, pentru că lui îi revine să-i păzească pe feciorii împărăteşti să nu fie ucişi de taţii sau de fraţii lor; dar> acestuia, pentru că lui i se încredinţează grija şi straja Palatului împărătesc, mai ales în lipsa Sultanului, sarcină care la Greci era a „Curopalatului”.

(d) Rumeli. La Turci, Rumeli denumeşte şi „Grecia”, şi „Europa”, ca şi toate „Provinciile

20 Europene” supuse împărăţiei Turceşti, / astfel că Rumeli Beglerbegi este numit „Căpetenia Căpeteniilor Greciei”, sau a „ţinuturilor europene”.

(e) Beglerbeg. După etimologie, „Căpetenia Căpeteniilor” (ca şi Száhinszah, „împăratul împăraţilor”), nume de care deşi se bucură toţi Vizirii cărora le sunt îngăduite trei cozi de cal, îi arată mai presus numai pe trei, pe Rumeli Beglerbegi, care îşi are scaunul la Sofia, pe Anadoli Beglerbegi, care şade la Kiutahia, şi pe Szam

Beglerbegi, al cărui scaun este Damascul – oraş care în arăbeşte se numeşte Dimeszk, dar îndeobşte a se spune> „Szam”, (şi Szami Szerif, ((„Sfântul Damasc”}}, <şi Dar-us-Seliam, ((„Poarta Păcii, a Salvării”) }}.

(f) Namaz. Sunt „rugăciunile obişnuite şi zilnice”, pe care Turcii sunt ţinuţi de legea lor să le facă de cinci ori în răstimp de 24 de ore. Iar ele sunt: Sabah namazi, („rugăciunile de dimineaţă”) – Oile („de amiază”), ikindi („de după amiază”), Achsam („de seară”), Jatsi („de noapte”), ((în persană: Nemâzi hâmdad. Nemazi Piszin, Nemazi digier, Nemazi Szam. Nemazi chuften}}. Dintre acestea sunt stabile cele de dimineaţă, de seară şi de noapte, iar două mutabile, O’de et Ikindi, anume după lungimea zilei, sau scurtimea ei. Astfel, de pildă, la echinocţiu le fac pe cele de dimineaţă înainte de a douăsprezecea oră a nopţii care precede răsăritul soarelui. Pe cele de amiază la a şasea oră a zilei, pe cele de după amiază la ora a noua, pe cele de seară la a douăsprezecea oră a zilei, pe cele de noapte după prima oră şi jumătate a nopţii. Apoi, ei sunt atât de superstiţioşi în precizarea vremii cuvenite acestor rugăciuni, încât socotesc că, odată trecută vremea prescrisă, ele sunt făcute degeaba şi fără vreo valoare, şi că trebuie reluate mai târziu, în Araf („Purgatoriu”). Astfel, ei cred că nu este nici îngăduit, nici primit de Dumnezeu ca acelea de dimineaţă să fie făcute după răsăritul soarelui, cele de amiază la ţa noua} oră a zilei, Ikindi la ora a douăsprezecea.

21 cele de seară noaptea / şi cele de noapte când deja se apropie ziua. În câmp, înainte de bătălie, sunt ţinuţi ca în tot cazul să se facă Namaz, dar, după începutul ei, dacă lupta se lungeşte mai mult, pot să îl lase la o parte şi fără păcat, pentru că socotesc că nu-i pot aduce mai mare închinare lui Dumnezeu, decât luptând cu hărnicie împotriva lui Hristos.

(g) Mufti. Sau, cu un nume compus, Mufti zeman, sau Szeichul Islam, sau Sahibi fetva, se numeşte „Aducătorul Legii”, sau „al sentinţei”, întâistătătorul”, sau „Mai-marele dreptei credinţe”. El este Căpetenia ordinului eclesiastic şi are cea mai mare autoritate în împărăţia Othmană, dat fiind că nici împăratul însuşi, dacă vrea să arate o oarecare pietate, nu poate să ucidă pe cineva, sau să-l pedepsească trupeşte, fără a-i fi ascultat sentinţa. Căci în toate cercetările sale, şi mai cu seamă în cele criminale, i se caută sentinţa, trimiţându-i-se o scrisoare, prin care, sub nume fictive, i se înfăţişează speţa de fapt, cam în felul următor:

Zeâd. Pădiszahun emrine muchillif herekiet, ve fermâni Padiszahe itaât, ve inkţi} iad eilemedigine izhar sabât olducte, cade vadzâb olur mi, olmâz mi?” Adică: „Zeid, dacă s-ar dovedi cu bune mărturii despre Cutare că a făptuit împotriva poruncilor împăratului şi nu a dat urmare precum se cuvine celor încredinţate şi nu li s-a supus lor, oare va fi el de pedepsit cu moartea, ori nu?”

Citind aceasta, Muftiul, după cum stau faptele, scrie mai jos olur („va fi”), sau olmaz („nu va fi”). Dacă însă vor ca Muftiul să dea o definire a pedepsei, îi înmânează o scrisoare ca următoarea:

22 „Dacă cineva ar şti că / i-au căzut calului său potcoavele şi ar avea locul şi timpul potrivit ca să-i, pună calului potcoave noi la copite, dar, fără să-i fie milă de cal, l-ar sili până în seară pe o cale aspră şi pietroasă, ((cum sunt piaţa mare din Constantinopole şi toate căile şi pieţele regeşti}), (faţă} de un asemenea stăpân nemilos ce pedeapsă s-ar cuveni hotărâtă?” ((ne} lâzim gielur”). La care Muftiul ar fi scris dedesubt: „Taâzir lazim gielur” („s-ar fi cuvenit hotărâtă descăpăţânarea”), dat fiind că pentru o asemenea faptă, după legile lor, este dictată această pedeapsă. (Căci Turcii cred că Dumnezeu, la Judecata de

apoi, va judeca nu numai pe om cu om, ci şi cu animalele, precum şi animalele cu animale. O dată sentinţa pronunţată, animalele vor avea a muri iarăşi, pe dată, şi a se preface în pulbere, iar Dumnezeu îi va pedepsi veşnic pe oamenii necredincioşi, dar pe Musulmani fie că-i va ferici pe veci, dacă se vor fi vădit prin fapte bune, fie că-i va chinui, dacă-şi vor fi prihănit viaţa prin păcate, după greutatea relelor, o vreme în Araph („Purgatoriu”) ((pentru cele de iertat, şi în – Dziehennem, pentru cele de moarte)), iar, odată trecută aceasta, îi va primi în starea celor fericiţi.) Şi, în acelaşi fel, Turcii sunt siliţi prin legea lor să-şi consulte Muftiul în orice cauză, fie ea civilă ((şi mai ales în pornirea la război sau în păstrarea păcii)), sau eclesiastică.

(h) Misliman. ((Sau Musluman şi Musliman}}, corupt Musulman, sau Musurman, şi de aici Busurman. Iar acest cuvânt este compus din Mist, şi „iman” „de o credinţă curată şi neprihănită”, cum ai spune, la noi, „drept-credincios”, ((sau din Muslim şi iman, ceea ce este totuna). Iar sub acest nume se află toţi cei ce cultivă legile muhammedane, cei care urmează riturile şi ceremoniile stabilite pentru ei de sfinţii Turcilor < Imam azem şi Imam szafi. Cei care au primit rituri noi

23 sau diferite de acestea se numesc mezhebi / („rituali”), sau „eretici”, şi kiafir, „necredincioşi”, ca Perşii, şi Raf azi. nume care înseamnă ceva mai rău decât „necredincios”. Astfel că Turcii Mislimani spun că milostivirea dumnezeiască se poate întinde şi asupra celorlalţi necredincioşi, adică a Creştinilor şi a Iudeilor, <dar> nicidecum asupra celor Raphazi, iar că păcatul acestora este socotit de Dumnezeu de şaptezeci de ori mai greu decât al celorlalţi.

(I) Muradie. Acesta este „templul lui Murad”, ca Suleimanie„Templul lui Suleiman”, Muhammedie, „templul

lui Muhammed” etc. etc. Dar numai împăratului i se cuvine să denumească vreo Dziam le regească după numele său, iar nici Primului Vizir nu-i e îngăduit, chiar de va fi durat şi cea mai mare Dziamie, să-i deie numele său, <ca> Mustafie, Sinanie etc. etc, cu toate că sunt unele anume care păstrează numele întemeietorilor lor, ca Daud Pasza Dz (j} amisi, Ali Pasza Dziamisi. Dar tuturor acestora trebuie să li se adauge cuvântul Dziamisi, care este omis îndeobşte la cele Selatyn, adică „împărăteşti”. Dar nici măcar împăraţilor nu le este îngăduit să dea numele lor oricăror altor edificii, decât ale Dziamiilor; astfel că nu ne amintim ca vreun târg să fi păstrat numele întemeietorului său, în afară celui clădit de Othman, întâiul împărat al Turcilor, şi care se mai numeşte şi astăzi Othmandzik – despre care <vezi> mai multe mai jos, la Cap (itolul) 5, litera f.

(k) Kara Halii Pasza. Halii este numele propriu al acestui Paszâ; Cara înseamnă „om negru”;

24 căci mai toţi cei care sunt mai oacheşi la faţă obişnuiesc să-şi adauge acest cuvânt / la numele lor, precum Cara Muhammed, Cara Hasen, Cara Mustafa Pasza etc. etc. Acesta pare a fi totuna cu acela care este numit, în mod stricat, în Annalele Creştinilor, „Chairaddin”, „Cheireddin”, şi „Caratinus”. Căci printre Turci n-a mai fost vreun altul aparte, binecunoscut sub acest nume, în afară de Amiralul lui Suleiman, vestit prin atâtea fapte deosebite, căruia Creştinii obişnuiesc să-i dea numele de „Hariadenus Bafrjbarossa”.

(l) Agavat. (j şi, îndeobşte, Agalar. Este un plural derivat de la singularul Aga, care, la propriu, înseamnă „Domn”, sau „Stăpân”, cum se obişnuieşte să i se spună fiecăruia, în semn de cinstire. Dar acest nume nu i se potriveşte deloc lui Dumnezeu, care, dacă are a i se spune „Domn”, este numit, Rebb, cu un cuvânt care nu este de

dat nici unui om. Iar, în mod aparte, cuvântul Aga îi denumeşte pe „Ofiţerii Curţii”, ca Capu’ Agavati, îndeobşte Agalari, „Ofiţerii Curţii”, sau „ai Porţii”, precum şi pe „Prefecţii” vreunei unităţi, ca Jengfczeri Aga (şi), „Căpetenia unităţilor de Jengiczeri”, Kyslar Aga (şi). „Mai-marele peste fecioare”, sau „Arhieunucuf. Spahilar Agajsi}, „Prefectul Spahiilor”, Silahdar Agajsi}, „al Silahdarilor”, sau „al trupelor de pedeştri”.

(m) Anunţată lumii acea lege. A fost dată de Sultan Murad o lege, prin care unul din cinci prizonieri trebuia să fie ales pentru armată. Cum aceasta, după un şir de vreme, căzuse în desuetudine, s-a statornicit ca de pe urma fiecărui rob care era dus în oraş la vânzare să se ridice o dare de cinci lei, care dare, de la vechiul număr de cinci, se mai numeşte încă Izpendz, adică „din cinci”, cu toate că unii din Turci scriu acum Ispendz. Căci Iz, înseamnă pe limba Perşilor „din”, iar pendz, „cinci”. După aceea, cum oastea trebuia crescută, au născocit o nouă lege, prin care, anume, se

25 dădea poruncă astfel ca, dintre fiii Cre/ştinilor tot al zecelea să fie ales pentru unităţile de Jengiczeri. Ea a durat până în vremile lui Sultan Ibrahim, fiul lui Sultan Murad al IV-lea, când, totuşi, Dumnezeu milostivindu-se de jalnica stare a Creştinilor, ea a fost cu totul abolită. Totuşi, de la Moldoveni şi de la Valahi ei n-au primit niciodată asemenea dijmă.

(n) Minunilor şi darului prorocirii. Turcii îndrăgesc o părere aparte despre minuni şi despre preştiinţa celor ce vor fi: cum că acelea sunt hărăzite, fără vreun merit, numai profeţilor – aceasta, cred ei, o poate dobândi oricine, prin faptele sale bune. Prin urmare, cum ei cred că ultimul Profet a fost Achir Peigamber, Muhammed, nu cred că, după el, mai poate fi făcută de către altcineva vreo minune. Dar ei socotesc că preştiinţa lucrurilor poate fi

dobândită de oricare Musulman printr-o necontenită exercitare a virtuţilor, prin umilinţa sufletului şi prin ajunări; pe cei care vor fi ajuns la atare treaptă, ei îi numesc Veli, la plur (al) Evlia, „fericiţi” ((şi „sfinţi, prietenii lui Dumnezeu”}}, sau Veliullah, „fericiţii lui Dumnezeu”. Ei cred despre aceşti oameni că se pot afla în acelaşi timp în două, sau în mai multe locuri, şi, chiar dacă zăbovesc trupeşte la Constantinopole, pot totuşi vedea cu sufletul, cele ce se petrec la Cairo, sau în altă parte, astfel că nu prea au nevoie de mişcarea fizică a trupului, ci, aflându-se în viaţă fiind, se pot bucura de însăşi viziunea cea dumnezeiască şi plină de fericire – iar atunci se numesc îndeobşte Etiszmyszlerden, adică „dintre cei desăvârşiţi”, sau „dintre cei ajunşi la desăvârşitul har dumnezeiesc”.

((Mult-învăţatul bărbat Isa<a>d El<f>endi a făcut acest exerciţiu vreme de câteva zile dar ajunsese, până la urmă, la asemenea slăbiciune de puteri şi lipsă de spirit vital, <că, lăsându-şi la o parte superstiţia, spre a-şi redobândi puterile, a avut nevoie de un medic: (pe el) l-a smuls din fălcile morţii, îngrijindu-l cu multă străduinţă, Lycinius (sic), Arhimedicul Curţii noastre şi cel mai vestit, pe acea vreme, la Constantinopole.))

(o) Hadzi bektasz. A fost, la Turci, cel dintâi, întemeietorul unei tagme de < Derviszi, sau „monahi”, care de acolo se şi numesc Bektaszi. Se închină la mormântul lui lângă ţărmul european al Bosforului, în satul numit Besziktasz, care se află nu la mare depărtare de Galata. /

26 Iar monahii din această tagmă, chiar dacă îşi iau soţii şi locuiesc în oraşe, au de la legea lor porunca să călătorească prin ţări îndepărtate, să-l desfete pe oricine le iese în cale prin Gazeluri (adică prin „poezii de dragoste transpuse prin alegorie spre iubirea cerească”), şi prin Esma („invocarea Numelor Divine”, care sunt la ei în

număr de 1001), şi să-i ureze, cu suflet umilit, toate cele bune şi prielnice: cel mai adesea ei obişnuiesc să o facă prin strigătul Eivallah („Preabine, pentru Dumnezeu!”), <adică> prin exclamaţia încetăţenită între atleţi, prin care învinsul îi recunoaşte învingătorului izbânda, spre a da mărturie că recunoaşte că este cineva mai bun şi mai presus decât el.

(p) Al Derviszilor < >. Este denumirea comună a monahilor Turcilor, chiar dacă de tagme şi rânduieli diferite. Cei mai vestiţi dintre ei sunt Bektaszi, Mevlevi, Cadrî, şi Seijah. Despre Bektaszi am vorbit în nota de mai înainte. Mevlevi, numiţi astfel după Mevlana, autorul rânduielii lor, obişnuiesc să se învârtă în cerc vreme de trei sau mai multe ceasuri, şi anume atât de repede, încât de-abia de se mai vede că sunt oameni. Sunt iubitori de muzică, atât de cea cu glasul, cât şi de cea la instrumente. Pentru aceasta se folosesc de un fluier făcut din trestie indiană, numită Nei, ceea ce înseamnă Kedapoq, cel mai dulce dintre toate instrumentele muzicale. În şcolile lor îşi mărturisesc umilinţa şi sărăcia. ((Dacă ajungi în vizită în hanurile lor, fără să ţină seamă deloc de rang, ei le oferă tuturor a aceeaşi cinstire şi închinare: îţi întind pe dată o ceaşcă de „Calfe”. De i-a fost calea plină de tină, îi şterg oaspetelui încălţările, fără de preget, îl însoţesc cu închinăciune atunci când pleacă, la orice vorbă ori cuvânt adaugă Eivallah („Preabine, pentru Dumnezeu!”), şi, prin vorba lor, arată într-adevăr desăvârşita umilinţă a profesiunii lor, întru nimic prefăcută.})

Cadrî au rânduiala de a-şi împuţina trupul printr-o superstiţie aparte. Anume, goi de tot, în afară de faptul că au şoldurile acoperite, cu mâinile împreunate, joacă mereu cale de şase ceasuri, nu arareori chiar şi o zi întreagă, invocând adesea numele lui Dumnezeu, cu Hu, Hu, Hu!, până când.

27 la urmă, parcă nebuni, cu spume la gură şi cu sudoarea curgându-le şiroaie, / se prăbuşesc la pământ. Ba chiar, la o vreme, Marele Vizir Kioprilî Ahmed Pasza, socotind această formă de religie plină de superstiţie şi nepotrivită cu credinţele muhammedane, a dat poruncă să li se dărâme şcolile, să fie alungaţi de peste tot, şi să fie opriţi de la adunări; dar, după moartea lui, secta a reînviat, iar astăzi îşi găseşte chiar şi mai mulţi discipoli, mai ales la Constantinopole.

Seijah sunt rătăcitori şi, deşi îşi au Tekke, „mănăstirile" lor, to (tuşi), ((odată ce}} au plecat de acolo, de-abia dacă mai ajung vreodată la ele în toată viaţa lor, pe care şi-o petrec aproape întreagă rătăcind; căci prelaţii lor le impun celor trimişi în peregrinare o foarte mare sumă de bani sau de provizii de hrană, şi nu le dau voie să se întoarcă dacă nu au făcut rost de ea cumva şi n-au trimis-o mănăstirii. Astfel că un atare Seijah, când intră într-un oraş, stând în mijlocul pieţei celei mari sau în curtea Dziamiei. strigă cu glas mare? Ja Aliah, sendenbin besz altun isterim, „O, Dumnezeule, îţi cer cinci mii de galbeni!", sau „o mie de măsuri de orez" etc., şi, primind pomenile, se strămută într-un alt oraş, şi, tot aşa, e silit să-şi petreacă viaţa prin ţinuturi îndepărtate, până când va fi strâns suma care i-a fost poruncită. Cei mai mulţi din monahii indieni ţin de această rânduială şi străbat întreaga lume pe unde este răbdată secta muhammedană, iar ei povestesc gloatei cu împodobită vorbire toate pe câte le-au văzut sau auzit mai aparte prin călătoriile lor, ca şi aceasta să poată afla mai bine, prin mijlocirea lor, despre lucrurile de prin afară, şi să poată fi mişcată spre a le da mai generoasă pomană. Cât de nesuferiţi îi pot fi aceştia, din această pricină, împărăţiei Othmane poate să-şi deie seama B (inevoitorul) C (ititor) din cele întâmplate pe vremea noastră, sub domnia lui Suleiman al II-lea, la

Constantinopole. A sosit pe vremea aceea în Oraş un oarecare

28 Indian, mai mult cu numele de trimis, decât cu cel de sol – / şi, gătindu-şi el intrarea la Vizirul Kiopruli Mustafa Pasza. îi aduce lui şi scrisoare de la Marele Mogor, sau „Padiszahul Indiei”, cum se cheamă la Turci, îi şi istoriseşte prin viu grai că „Domnul său, auzind că împărăţia Othmană se clatină, şi că vrăjmaşul legii muhammedane prinde, pe zi ce trece, tot mai multe puteri, dus fiind de râvna credinţei, i-a dat lui încredinţare să-l întâlnească pe Vizir şi, în numele lui, să-i ofere ajutoarele de care avea cea mai mare nevoie, fie în bani, fie în oştire”. Vizirul se spune că a dat răspuns la acestea că „el îi mulţumeşte Marelui împărat al Indiei pentru prietenia păstrată faţă de Othmanizi, şi că va căuta prilejul cu care să poată răscumpăra o asemenea bunăvoinţă. Dar că împărăţia Othmană, la acea vreme, redobândindu-şi deja slava armelor prin cucerirea Albei Greceşti, nu poate fi împodobită prin nicio binefacere mai mare din partea împăratului Indiţiilor, decât dacă acela i-ar împiedica pe cerşetorii săi (adică pe acei „religioşi”, despre care am vorbit) să mai intre în hotarele stăpânirii Othmane”.

(q) Vreun însemn. Jengiczerii poartă drept însemn pe steaguri o sabie cu două tăişuri, curbată ca un fulger, şi faţă în faţă cu luna incomurată, iar pe cap un acoperământ alb, numit Kicze, amintind de forma unei mâneci. Restul veşmintelor îl au la fel cu cealaltă pedestrime.

(r) Szeich. „Prelat”, ca un IÂY obgevoq din mănăstirile greceşti, sau „Arhimandrit”, sau, la Latini, Abate” etc. Căci, la Turci, nu doar mai-marii unor Dziamii mari şi împărăteşti, ci şi cei puşi în fruntea unor Tekkie ale Derviszilor se numesc „Szeich”, astfel că şi Mufti, care ţine loc de „Patriarh”, obişnuieşte să se numească Szeichul islam, adică „Prelatul celor mântuiţi” ¡ (şi „Mai-marele

credinţei”, „Marele Pontif”}}. /

29 (s) Mâneca. Forma căreia o mai arată şi astăzi scufiile Jengiczerilor.

(t) Jengiczeri. Numele oştii de rând a Sultanului, compus din Engi, „nou”, şi czeri, „oştean”, despre care vezi mai pe larg Dicţionarul lui Meninskii. Numărul lor obişnuit este de 40 de mii, şi sunt mai presus prin cinstire şi demnitate decât toţi ceilalţi ostaşi. Fiecărui nou-venit li se dau pe zi câte trei aspri, două pâini, 200 de dramuri de carne de oaie, 100 de dramuri de orez, 30 de unt. Dar acestea nu-i sunt totuşi date ostaşului, ci, primite toate laolaltă de chelar, le pregăteşte şi li le întinde, de faţă, la vremea prânzului, Primul Bucătar de Oda („rateş”, „han”) – pe care fiecare unitate o are foarte frumoasă, durată cu cheltuială împărătească. Cel lipsă degeaba va mai aştepta, odată scurs timpul, după regula dată de Suleiman, Tekkiei bekleien szurbasin jer, „Cel care păzeşte hanul, îşi mănâncă mâncarea”. Dar despre ei mai multe în alt loc.

cu) Faţa albă. „A fi cu faţa albă” sau „neagră” sunt, la Turci, expresii sacramentale de laudă sau de ocară. Căci domnul, având de gând să-şi laude robul pentru o faptă de ispravă, spune: Aferin, Juziin ac olsun, „Bravo, albă”, sau „ilustră să-ţi fie faţa!” Iar, urmând să-l ocărască, zice: Juzun cara olsun, „Neagră să-ţi fie faţa!” Dar niciuna nici alta nu-i este îngăduită cuiva mai prejos faţă de cineva mai presus, astfel că, dacă, de pildă, oşteanul ar vrea să-şi laude ofiţerul, nu i-ar putea striga decât Aferin, „Bravo!”, sau Ei vallah.

(X) Giermian Ogli. Principele Frygiei Mari, unul dintre Satrapii Perşilor care-şi lăsaseră Regele la vremea năvălirii lui Dzingizehan. /

30 (y) Hamid ogi. Tot aşa, unul din Satrapii Persiei, care, la distrugerea Regatului, pusese mâna pe o parte a Asiei Mici şi-i dăduse numele acelui ţinut care se numeşte

pe hărţi Hamida. ((Numele acelei Provincii nu pare totuşi a fi fost vechi, ci <dat> după ce a fost ocupată de Turci; căci Turcii au obiceiul să numească şi posesiunile după numele posesorului, ca în Las vilaieti, Servia, anume după numele lui Lazăr, pe atunci Principe al Serviei (orice-ar zice Meninskii, care vrea ca Las să fie nu „Lazăr”, ci „Vladislav”). Caraiman de la „Caraman ogli”, Bogdan, „Moldova”, după numele Principelui „Bogdan”, care a primit primul feuda. Tot aşa şi Hamid de la „Hamid ogli”, ca în Hamidvil ţi] actânden bilkiullie el cziekiub. „Din provincia lui Hamid”, sau „din Hamida şi-a tras mâna cu totul”.})

(z) De scufii roşii. Iskiuf: Pare a fi fost odinioară ţinuta militară cu care-şi acopereau capul; dar astăzi la Turci ea a ajuns în desuetudine. Căci, la război, Turcii nu se mai folosesc nici de platoşă, nici de scut, nici de vreun alt fel de armament, pentru că ei cred că nimeni, fie el şi de diamant, nu poate înşela sau evita legea sorţii. Ei cred că sfxrşitul vieţii le este hotărât tuturor a de Dumnezeu, şi scris în frunte cu litere neştiute neamului omenesc. De aici şi proverbele ades spuse la ei: „Baszde Jazilmysz olan, Gielmek vădzâbdur”, „Ce-i scris în frunte trebuie neapărat să se întâmple”. „Acadziak can damarda durmaz”, „Sângele care trebuie să curgă nu stă în vine”. (Adică, „ce-a hotărât Dumnezeu dinainte trebuie neapărat să se facă la vremea sa”); „Tacdir tedbiri bozar”, „Pronia (Divină) nimiceşte orice socoteală şi ţintă omenească”.

(A) Cossova. Este o câmpie în Servia, unde Sultan Murad a căzut ucis de un Tribal.

(B) Un duşman. Cei mai mulţi dintre Creştini pomenesc că acesta era un om de casă de-al lui Lazăr, Principele Serviei, şi-l numesc Miłosz Cabilovicz. El este „Triballul” lui Chalcocondyla. Iar sub numele de „Tribalii” intrau odinioară neamurile care deţineau Bulgaria şi

Servia. Pare mai degrabă poveste, decât istorie ceea ce spune aici ruşinea scriitorilor, Orbinus Raguzanul, cum că

31 Murad a fost străpuns sub cort / de Lazăr, Principele Serviei. Căci nu se poate crede cu uşurinţă că Turcii au fost atât de neprevăzători, încât să-l lase pe duşmanul de moarte de mai ieri, înarmat, şi, cum spune el, călare, până la cortul Principelui lor, (sau} ca nenumăraţii cămăraşi şi ofiţeri de faţă, cărora le este sfântă paza împăratului, (să fi fost atât de neglijenţi, încât} (să nu-l} împiedice, dacă voia să dea buzna, sau să nu-i dea de veste despre sosirea lui. Dacă mai adaugi la asta şi că-i lucru bineştiut că acel Orbinus calcă prea adesea, fără prea multă ruşine, hotarele adevărului în cinstea neamului său, spre a juca întru totul rolul povestitorului de basme, câtă vreme, de pildă, îi trece printre Slavonii săi pe toţi Scythii, Italicii, Suedezii, Germanii, şi pe cuceritorii Troiei, pe Macedoneni, ba chiar şi pe însuşi Alexandru cel Mare, vei recunoaşte cu uşurinţă vanitatea draxidemoţ (needucată) a acestui ins, şi vei trage de acolo încheierea că istorisirea noastră turcească despre sfârşitul lui Murad e apropie mai bine de adevăr, decât cea Orbin (ian}a.

(C) Cu aromate. În afară de împărat, legea muhammedană nu-i îngăduie nici unui alt muritor să fie păstrat mort în casa lui până a doua zi, (ori) să fie transportat mai mult de trei mile italieneşti. Astfel, dacă Marele Vizir moare pe drum, el trebuie îngropat chiar acolo unde se săvârşeşte, ((sau, (dacă) se află vreun oraş la un mare depărtare, este dus într-acolo.}) Dar, cât despre leşul împăratului, să fi răposat el chiar la hotarele îndepărtate ale Indiei, urmaşii sunt ţinuţi foarte strict să-l ducă, îmbălsămat cu aromate, în goana cailor, cât pot ei mai iute, spre îngropăciune în Dziamia clădită de el, sau în mormintele înaintaşilor. Dacă moare în Oraş vreun particular, mai întâi îl spală cu apă caldă, apoi, astupându-i

cu vată ochii, urechile, gura şi gaura şezutului, duc leşul, întinspe o

32 targa şi luat pe umeri, / cât pot ei mai repede, de parcă ar alerga, la cea dintâi Dziamie, iar acolo, după rugăciunile (Narnaz}, făcute în curtea sanctuarului, îl îngroapă (în) cimitir, de îndată şi fără de nicio zăbavă. Dacă sunt întrebaţi despre pricina acestei grabe, ei răspund că „sufletul, de îndată ce este despărţit de trup, este strămutat de îngeri în locul hotărât de Dumnezeu pentru îngroparea acestuia, iar acolo, ţinut de ei deasupra mormântului vreme de patruzeci de zile, îşi aşteaptă trupul. Prin urmare, spre a nu fi silit să aştepte lungă vreme în zadar, trupul trebuie neapărat adus cât mai repede”. Din această pricină ei interzic şi bocitul, doar mamei îi îngăduie să-şi plângă de trei ori fiul; de va fi plâns mai mult, ei socotesc că a făcut un păcat.

(D) Czelebi. Eiryevftq, „născut din sânge nobil”, „nobil”. Numele acesta era odinioară al fiilor împăratului mai înainte de a ajunge la domnie, ca la Jâcub Czelebi, Musa Czelebi, dar, pentru că părea prea de rând, mai apoi a fost schimbat în numele de Effendi, de la grecescul *aubevt Ttq*, care le mai este atribuit şi astăzi Principilor tinerimii turceşti, fie cu adăugarea numelui lor propriu, fie şi fără nume, ca Szahzâde Effendi, „Fiul împăratului Effendi”, precum şi, cu adaosul denumirii meseriei lor, Doctorilor şi Juzilor, ca la Istanbol Effendi, „Judele Constantinopolei”, Mufti Effendi, Cadiulâskier Effendi etc.

Dar, astăzi, mai toţi neguţătorii şi cetăţenii Constantinopolei obişnuiesc să adauge numelui lor denumirea de Czelebi, ca Mehemed Czelebi etc. Ea le mai este dată şi tinerilor care arată mari nădejdi, a căror purtare elegantă şi aleasă pare să dovedească o anumită nobleţe a sângelui din care

33 se trag. / Dat fiind că Turcii nu-şi măsoară

nobleţea prin lungul şir al bunilor şi străbunilor lor iluştri, şi pentru că toţi Othmanizii se socotesc la fel de nobili prin obârşia lor, şi, mai ales, pentru că socotesc că onorurile nu trebuie să le fie hărăzite celor care sunt născuţi din părinţi nobili, ci celor înzestraţi cu spirit de prevedere şi hârşiţi în lungul exerciţiu al treburilor purtate, care şi-au dobândit nobleţea firii prin cultivarea virtuţilor. Astfel, în afară stirpei împărăteşti, nimeni altul nu-şi poate revendica, mai presus decât alţii, vreun fel de excelenţă sau de treaptă mai înaltă, în numele înaintaşilor săi, ci numai cât Ibrahim Chan ougli, şi, mai ales, Kiopruli ougli, cărora faptele eroice a patru Viziri din acea stirpe, şi, mai cu seamă, lauda învăţăturii şi a pilduitoarei şi neprihănitei lor dreptăţi le-a câştigat din partea gloatei o asemenea părere despre ei; istoria lor o vom expune mai pe larg mai jos, la locul său. ((A mai fost odinioară şi o altă spiţă la

C (onstantino) p (o) le, dar nu de o faimă tot atât de mare, a < Dzivan Capudzâbaszilor, dar astăzi ea s-a stins de tot.})

(E) Ispăşeşte prin laţ. Acest mod de a fi ucis este cel mai onorabil la Turei, şi le revine numai Magnaţilor, dat fiind că-i de ruşine să ţi se taie capul, şi mai fără de cinste să fii spânzurat sau tras în ţeapă – aceasta fiind la ei pedeapsa tâlharilor.

(F) Kubbe. Este un turnuleţ şi un monument foarte frumos durat şi ridicat la mormintele împăraţilor, Vizirilor şi ale celorlalţi Magnaţi. Oamenii de rang mijlociu îşi pun două pietre în picioare, niciodată culcate, una la căpătâi, cealaltă la picioare, cu numele răposatului sculptat pe una din ele cu litere foarte frumoase, fie în proză, fie în versuri, cu adăugirea micii rugăciuni „Dam Allahu teâla rahmeti nu\ „Facă Dumnezeu veşnică milostivire asupra lui”, sau poate vreo alta, după dorinţa moştenitorului. Dacă-i înmormântat un bărbat, în vârful pietrei se pune forma

unei

34 tia/re turceşti, în felul următor: Dacă-i o femeie, este înfăţişată următoarea podoabă: La picioarele amândurora se pune o piatră de felul acesta:

bărbătesc femeiesc

(G) Sof. Este o „fâşie de pânză” ţesută din lână, pe care Turcii o folosesc cel mai mult, fiind ea foarte subţire şi uşoară. Ea li se potriveşte cel mai bine feţelor eclesiastice, ca unora cărora legea lor, nu le dă voie să poarte veşminte de mătase, care le sunt îngăduite numai împăratului şi cămăraşilor săi. (De aici,} cel ce (poartă) veşmânt ţesut din soi se numeşte soft.

LA CAP (ITOLUL) V.

(a) Giermiâmbig Oglu. Vezi cele notate la Cap (itolul) IV, Litera x.

(b) Isteţan. Ştefan, Principele Moldovei, în fapt şi nume „Cel Mare”, eroul cel mai harnic al veacului său, l-a înfrânt pe multvestitul Rege al Ungariei, Mathia Corvinul, şi i-a smuls Alpii Transylvaniei, care mai mărginesc şi acum Moldova dinspre Apus; a adăugat stăpânirii sale Pocuţia şi Podolia, prin mai multe izbânzi, şi, încleştând lupta cu Polonii la Cotnar, un târg vestit pentru vinul său foarte ales, le-a zdrobit toată oştirea, pe mai mulţi i-a ucis, pe 15 mii i-a prins, şi, înjugaţi la plug, le-a poruncit să are jur-împrejur o întindere de două mile în lungime şi de una în lăţime şi să şi sădească două stejărişuri (care se mai numesc şi acum, pentru aceea, la Poloni Bucowina, ((dar locuitorii îi spun Dumbrava Roşie, „Stejărişurile Roşii, pentru că se spune că au fost sădite şi udate cu sânge leşesc}}, iar toate oraşele care sunt aşezate între Leopolis şi Moldova le-a adus sub puterea sa. S-a războit de două ori cu Ildirăm Baiezid, în prima bătălie l-a învins, în cea de a doua, după înfrângere, a ieşit biruitor; după această luptă, Hezârfenn, un istoric de cea mai mare crezare

printre Turci, dă mărturie că au fost strânse grămadă şapte mormane uriaşe de leşuri turceşti.

35 A supus Valahia până la Bucureşti / şi i l-a dat acelei Provincii, drept cap, pe Vintilă. Stăpânea Bassarabia, numită astăzi Budziak, oraşul Kilia, aşezat la gura Dunării, precum şi Akkierman, „Alba Grecească”, sau „Oxia” celor vechi, vestită prin exilul lui Ovidiu, şi întinsese în lung şi în lat hotarele Moldovei; pe acestea le vom lămuri mai pe larg, dacă Dumnezeu ne va îngădui tihnă, în cartea despre Moldova cea veche şi nouă. Orânduindu-şi astfel bine lucrurile, după ce domnise 47 de ani <şi 5 luni, s-a săvârşit din viaţă. Fiul lui, Bogdan a supus Moldova ca pe o feudă, de unde Moldovenii, care se numeau odinioară Ak Vlach ((<sau> Ak Iflak}}, „Valahii Albi”, se cheamă azi la Turci Bogdani. Iar Valahii au păstrat până în vremurile noastre numele de Cara Vlach ((<sau> Cara Iflac. Îndeobşte Cara Vlach}}, „Valahii Negri”, (Pare a fi fost stricat de la grecescul Oî) Yypo Mxoe; – şi OOYYpo3A.axia.))

(c) Cu iuţeală. Istoricii turci laudă atât de mult iuţeala acestui împărat în strângerea oştii, în îndeplinirea planurilor şi în înfrângerea duşmanilor săi, încât numesc deplasările lui „minuni”, dar> rapiditatea, înnăscută Turcilor, comparată cu el, „mersul ţestoasei. Când se credea că-i prins cu treburile Asiei, apărea pe neaşteptate în Europa, când Principii din Asia îl hărţuiau, încurcat fiind el în ale Europei, se şi arăta în Asia cu toată oştirea, mai înainte ca să se fi împrăştiat faima despre sosirea sa. Se spune că n-a avut pe nimeni părtaş al hotărârilor sale, şi că n-a împlinit niciun lucru anevoios cu ajutorul prietenilor săi, de unde a şi primit de la Turci, pe drept şi după merit, numele de < Ildirim Sultan Baiezid. Fulgerul, sau „Trăsnetul”.

(d) Ahmed Burhan Eleddin. ((sau Burhanud din) }.

Pare a fi fost unul dintre acei Satrapi ai Perşilor, care, pe vremea lui Dzingiz, scuturaseră jugul persan. Pe vremurile acelea, în afara

36 celei Gre/ceşti şi a celei Persane, se ştie că n-a mai fost vrea altă domnie în Asia. Iar de Principatul acesta ţine o parte a Armeniei Mari.

(e) Kiutrum Baiezid. Poate unul din Satrapii Persani pomeniţi. Numele lui cam pare să arate că va fi suferit de picioare, fie de podagră, fie de artrită. Pentru că, pe limba turcească, Kiutrum este „olog", „slab de vine", sau „paralitic".

(f) Othmandzik. Dacă trebuie să-i dăm crezare lui Busbeq, un oraş din Bithynia, dincolo de muntele Olymp, întemeiat de Othman, primul împărat al Turcilor, şi, cu acest titlu, foarte vestit printre Turci. Nici nu mai există, în toată împărăţia Turcească, în afară de aceasta, vreo altă cetate care să fi păstrat numele întemeietorului ei, cu toate că mai multe au fost durate din porunca Sultanilor. Căci e nu-şi dau, de obicei, numele decât Dzamiilor, precum am mai arătat mai sus, la Cap (itolul) 2., lit (era) /i.

(g) Credincioşi ai lui Iisus. Toate populaţiile creştine sunt, îndeobşte, numite de istorici, sau în scrisori, întru cinstire, Ijseni", ca Principele Moldovei „Kydvetul Merai îl milletul Mesihie, umdetul Kiuberai îl taifetil Issevie", „Preaînălţatului dintre Principii din neamul lui Messia, Alesului dintre Magnaţii neamurilor care cred în Iisus".

De altfel, tuturor Creştinilor li se atribuie denumirea (de ocară) Giaviir, „necredincios", şi Kiafir, „blasfemi", sau Kiefere, „neam blasfem", plur (al) Kiuffar, „oameni blasfemi", precum şi Nasrani, „Nazarineni", ca Iunant pentru „Greci", Ibrani, pentru „Evrei" etc.

(h) La Constantinopole [dată în seamă]. Că Sigismund, după această înfrângere ruşinoasă.

37 s-a retras la Constantinopole / iar, de acolo, după

felurite întâmplări, s-a întors în Regatul său prin Italia ne-o spun aproape toţi istoricii creştini, mai cu seamă Lonicerus, foarte sârguinciosul strângător al faptelor turceşti, în Tom (ul) 1, la pag (ina) 23.

(I) Darusz szifa. „Poarta Tămăduirii”, de la Dar, „poartă”, şi Szifa, „tămăduire”. Sunt spitale foarte frumos clădite de împăraţi pe lângă Dziamii, cărora le sunt daţi efori, acestora fiindu-le dată în seamă, din veniturile Dziamiilor, însănătoşirea bolnavilor.

(k) Giuzel Hisar. „Cetatea Frumoasă”. Acum se cheamă Bogaz gieczid, sau „Trecerea Strâmtorii”, între Golful Propontidei şi Munţii Niceei, azi (numiţi) Izmid daglary, de unde Constantinopolea primeşte materialul şi pentru construirea edificiilor, şi pentru cea a flotei.

(l) îşi pune tabăra. Scriitorii creştini povestesc şi despre rugile lui Emmanuel Paleologul, şi despre ameninţarea campaniei lui Temurleng drept pricini ale desfacerii asediului Constantinopolei. Dar (cum) campania lui Temurleng a avut loc <abia> după 7 ani, şi nu e uşor de crezut că Principele Turc a putut fi abătut atât de uşor de la ţelul său prin rugile duşmanului, par a fi mai aproape de adevăr cele pe care le-am relatat (din) Annalele Turceşti.

(m) Istanbol Tekkiuri. Istanbol pare a fi corupt fie după însuşi numele oraşului Constantinopole, fie din expresia populară ei ţ xâtv ito Mv. Căci Turcii mai învăţaţi, ca şi împăratul însuşi, în poruncile sale, obişnuiesc să scrie Constantinie. Tekkiur, dacă trebuie acordat ceva ipotezei, e

38 corupt din rob opiat), dar ei scriu uneori / şi Câisar, „Caesar”. Uneori, numele de Tekkiur le e dat de Turci şi Prefecţilor creştini, ca în Selanik Tekkiuri, „Prefectul Thessaloni cei”, <sau> în Gieliboli Tekkiuri, „Prefectul Calliupolei”.

(n) Filuri altun. Este denumirea aparte dată de Turci „ruspilor”, sau „galbenilor veneţieni”, care sunt preţuiţi la

300 aspri. Dar numele de filuri vine de la grecescul popular oMopi.

(o) Ederne Molasi. „Judele eclesiastic al Adrianopolei”. Pentru că Edme este „Adrianopolea”. Moieba, „Jude eclesiastic”, cel aflat pe a doua treaptă faţă de Istanbol Effendi şi Caziulaskeri; şi are valoarea articolului *6*, (cum ai spune) *6* MOA-aţ xftv „A8 piavowr67. ecoe; Jengiczer Ağası, *6* „Ayaq xtov Tavix-apcov. Pentru Molia sunt destinate mai multe scaune, totuşi numai cel de la Constantinopole se numeşte Effendi, în cinstea Oraşului. Celelalte se bucură numai de numele de Molia, ca Mysr Mollasi, Molia xfv „npoboriQ <al Egiptului>, Birusa Mollasi, Molia xfv Aiywtxoo <al Prusei>, Halep Mollasi, Molia xob AÂfirao – <al Alepului> etc. Cercetează cele notate la Cap (itolul) 3, lit (era) *1*.

(p) Davud. Nume evreiesc pentru „David”, (dar folosit şi de Turci.)

(q) Mehkieme. „Praetoriui sau „porticul” unde se constituie tribunalul şi sunt ascultate plângerile împricinaţilor de către un Muhkiem„Tare”, sau „întărit”; sau de la Hiukm, „sentinţă”, „decret”. Asemenea Mehkieme sunt mai mult de douăzeci la număr la Constantinopole, printre care cea de căpetenie este Mehkiemei Mahmud Pasza, numită astfel de la ziditorul ei, un Vizir cu acest nume.

39 (r) Temurleng. De fel din hoarda Czagatai, barbar după naştere, dar cu mora/vuri mai şlefuite. Temurleng, corupt în „Tamerlanes”, înseamnă (în limba persană) „om şchiop de un picior”, defect de care se crede îndeobşte să fi suferit el. Un argument în favoarea acestui lucru îl aduce povestea istorisită despre el de către Turci, în popor. Ei spun, astfel, că „fiind cândva dus la moarte, printre Perşii prinşi, şi un prea-bun pictor, acesta i-a cerut lui Temurleng „să nu îngăduie ca toată arta picturii să fie îngropată cu el

odată; căci îi va dovedi fără greutate că întâietatea printre pictori lui îi aparţine”. Auzind aceasta, Temurleng să-i fi cerut lui ca să-i picteze silueta. Pictorul, văzând că Principele era şi şchiop de piciorul drept şi chior de ochiul stâng, l-a desenat cu piciorul drept înclinat şi cu ochiul stâng închis, şi cu arma sau cu arbaleta adusă lângă faţă, ca un vânător; dându-şi seama de ascuţimea talentului lui, că Temurleng s-a mirat şi l-a lăsat slobod”.

(s) Supunerea împărăţiei. Admirabilă, desigur, mărinimia barbarului şi un răspuns de înfăţişat veşniciei în litere de aur. Palaeologul îi oferă Oraşul şi împărăţia; Temurleng primeşte ocrotirea amândurora, <dar> refuză împărăţia, spunând că „nu e drept ca el să schimbe o împărăţie, atât de veche, a Grecilor, şi ca un neam atât de nobil şi de ilustru din atâtea pricini, a cărui faimă ajunsese şi până la Tătari, să fie supus unei stăpâniri străine”. Aceasta i-a fost măreţia de suflet care îl împinsese la a da bătălii atât de cumplite şi la a-şi strânge o asemenea oştire, care, de-ar fi asemuită cu (ostile) lui Xerxes sau ale lui Darius, ar ieşi, de nu mai presus, desigur deopotrivă, după socoteala tuturora.

40 (t) Ahmed Halamir. Era tot dintre / Satrapii Perşi, pe care i-am tot pomenit adesea. Supranumele de Halamir înseamnă mereu – ca şi acum – în limba arabă „Domn”. Şi istoriografii persani şi cei turci susţin că, de pe vremea lui, scaunul împărăţiei Persane, care se afla mai înainte la Babylon, a fost strămutat la Revan, şi, de acolo, la Isfahan. Iar Babylonul de azi, pentru Turci Bagdad, nu e clădit pe ţărmul răsăritean al Eufratului, unde atât vechile lui mine, cât şi istoricii dau dovadă că a fost aşezat cel vechi, ci faţă în faţă, pe ţărmul apusean, adică privitor spre Europa. Iar pe cel de Răsărit încă mai există o cetăţuie, numită de Turci Kusz calâasi, „Cetăţuia păsărilor”.

cu) Ozbaidzian, sau Azerbaidzan. Vezi aceasta în

Capitolul) I, lit (era) *m*.

(w) Tahrinbeg. A fost tot dintre Prefecţii Perşi care scuturaseră jugul împărăţiei Persane zdruncinate de năvălirile Tătarilor.

(X) Aproape de Prusia. Cei mai mulţi scriitori creştini susţin că această bătălie a fost dată lângă Eufrat. Dar faptul că toţi Turcii câţi au scris istoria acelei vremi dau, într-un glas, mărturie că Temurleng a intrat, îndată după luptă, în Prusia, Metropola Bithyniei, dovedeşte că locul luptei au fost câmpiile Prusiei – despre care, cât de departe se află de Mesopotamia, nu se va afla niciun ştiutor al geografiei care s-o ignore. La părerea noastră se mai adaugă şi argumentul că tot ei povestesc că Temurleng, înainte de încleştare, şi-a aşezat tabăra în apropiere de Jengâszehir, care este ţ „Neapolea”} Asiei Mici, şi că acolo a stat de vorbă vreme de trei zile cu Nâsruddin Hodzia.

41 Esopul Turcilor, şi că a fost atât de înduplecat de fabulele lui, încât a lăsat oraşul / întreg şi neatins.

Pentru plăcerea Cititorului curios, nu ne va părea rău să facem aici o digresiune şi să povestim câte unele despre acest Nâsruddin, scoase din cartea în care Turcii i-au scris viaţa. Cum Temurleng îşi mutase tabăra lângă Jeniszehir (unde locuia şi Nâsruddin), cei din cetate se pregăteau de apărare. Nâsruddin îi sfătuieşte dimpotrivă şi se oferă pe sine pentru solia la Temurleng. Ieşind el de acasă, stă la îndoială cu ce daruri ar putea să îmbune mai lesne sufletul vrăjmaş al duşmanului şi să-i câştige bunăvoinţa pentru sine şi pentru concetăţenii săi. Dat fiind că se hotărâse să-i ducă fructe din grădina sa: („Bojle bir mahâlli zaruret de muszavere ezoc szeidur”}}, „Mult, zise, cântăreşte un sfat la vreme de nevoie!” Hai să-mi întreb nevasta, ca să aflu ce părere o avea!” Aşa că, întors acasă: „Nevastă, zise, oare lui Temurleng i-or fi mai pe plac gutuile, sau smochinele?”

Iar ea îi răspunde: „Gutuile, că-s mai mari şi mai arătoase, cred eu că i-or plăcea!” Auzind el aşa: „Vâkti muszkiulat de ve mahâlli zaruret de gierezi muszavere czok szeidur liîkin avrete aszikiare, ve kiuszad olunan muszavere daima muszkiulden degildur”, „Oricât, îţi zise, putea cântări un sfat la clipă de-ndoială, tot pe-atâta, doi bani nu face sfătui dezvăluit femeii”. Aşa că n-am să-i duc: gutui, ci smochine!” Prin urmare, strângându-şi smochinele, o ia degrabă la Temurleng. Când i se dă acestuia de veste că Nâsruddin Hodzia, despre care se împrăştiase atât de mare faimă, urmând să vină cu solie, a sosit rugător, dă poruncă să-l aducă înăuntru, ((dar după obiceiul tătăresc,}} cu capul gol.

42 iar, văzând chelia solului, / le porunceşte alor săi să-i tragă în ea cu smochine, ca la ţintă. Cum robii îi împlineau cu sârg porunca, acela strigă la fiecare lovitură szukr (laudă lui Dumnezeu!) şi rămâne cu suflet vesel şi deloc tulburat. Întrebat de pricina veseliei, dă răspunsul: „Îi mulţumesc lui Dumnezeu că n-am dat ascultare sfatului nevestei! Căci de-aş fi adus gutui, cum voia ea, în loc de smochine, îmi spărgeau de tot capul!” Tot aşa, primit mai apoi cu prietenie de Temurleng, îi dă acestuia în dar zece castraveţi noi şi proaspeţi şi primeşte pentru ei, drept cinste, zece galbeni. După câteva zile, cum toamna brodise mare belşug de castraveţi, înjugându-şi boii, mână la Curte un car plin cu de aceştia. Uşerului, care, mai întâi, nu-i dădea intrare, îi făgăduieşte o jumătate din darul de primit; acesta, ţinând minte cinstirea de mai înainte, cade la învoială să împartă răsplata şi îl lasă pe (Nasruddin) înăuntru la Curte. Cum venea el, Temurleng îl întreabă „Ce aducea?” Răspunsul e că „aduce acum şi mai mare număr de castraveţi, ca înainte”. Principele dă poruncă să-i deie tot atâtea nuiele, câţi erau la număr castraveţii. îi numără şi află 500. Îndură el jumătate din nuiele, dar apoi strigă

tare şi zice; „Ajunge, Regele n-o să rabde ca uşerul lui să păţească o nedreptate!” întrebat „Ce uşer, care nedreptate?”, dă răspuns: „Am căzut la învoială cu uşerul, care, mai întâi, nu voia să mă lase să intru, şi i-am făgăduit să-i plătesc jumătate din răsplata pe care-o aveam de aşteptat”. Adus de faţă, uşerul, netăgăduind înţelegerea, e pus să rabde restul loviturilor de toiag. Tot el, după acea vreme, primind de la Temurleng poruncă „să ceară cu curaj de ce avea nevoie, căci îi va da cu dragă inimă”, a cerut numai zece galbeni, cu care să dureze o lucrare

43 deosebită şi vrednică de amintirea urmaşilor. / Primind banii, durează în plin câmp o poartă de piatră şi o ferecă foarte tare cu ivăre şi cu zăvoare. Întrebat la ce a ridicat poarta aceea?”, răspunde că „faima acelei porţi va ajunge la urmaşi, până departe, nu mai puţin decât cea a tuturor izbânzilor lui Temurleng, dai, pe când monumentul lui Nasruddin le va stârni vizitatorilor râsul, faptele lui Temurleng, chiar şi ţinuturilor mult îndepărtate, numai plânsul”.

(y) Ildirim. Vezi cele not (ale) la lit (era) c.

(z) Ca la trei sute de nave de luptă. Scriitorii creştini istorisesc că tatăl lui Baiezid, Murad, a fost primul care a introdus folosirea navelor de război. Dar Turcii i-o atribuie lui Baiezid însuşi, şi povestesc că înaintaşii lui s-au folosit pentru trecerea strâmtorii Calliupolei fie de plute, fie de nave străine; în această privinţă aş vrea mai bine să le dau crezare scriitorilor de acasă, decât celor ai străinilor.

(să) Sub nume stricate. George Phrantza Protovistierul, un scriitor contemporan, dar nu prea sigur nu numai în lucrurile care ţin de Turci, ci şi în cele de acasă ale Grecilor, ba chiar contrazicându-se adesea singur, a ţesut o povestire încă şi mai încurcată despre fiii lui Baiezid; defectul acesta de-abia de-am cuteza să i-l mustrăm, de n-ar spune el însuşi, la finele istoriei sale, că a

compilat acel *Chronicon* deja doborât de bătrâneţe şi aflat în surghiun, iar, ca atare, din memorie, iar nu din documente şi din arhivele publice. Pe lângă aceasta, am ajuns la cea mai mare bănuială că volumele lui sunt interpolate şi stricate de vreun ins mai recent datorită menţiunii făcute, în Cartea) 1, Cap (itolul) 31, asupra „Bogdaniei”, şi anume ca o Provincie tributară Turcilor încă de

44 sub Muhammed, pe când toţi cad de acord că / acest ţinut, adică Moldova, li s-a supus de bunăvoie

Turcilor sub Suleiman *I*, şi abia de pe vremea aceea, de la Principele ei *Bogdan*, a ajuns să le fie binecunoscută Turcilor sub denumirea de „Bogdania”.

Tot un iz de codice denaturate au şi cele care se povestesc acolo despre războaiele civile ale fiilor lui Baiezid, lucruri necunoscute şi Annalelor creştine, şi celor turceşti. Anume, el numără cinci fii ai lui – pe Mose, Iusuph, Iesse, Musulman şi Mehemed. Spune că cei patru mai mici au trecut în Europa, după ce Mose a fost prins în lupta cu Temurleng; că Iusuph a fost botezat după ritul creştin; istoriseşte că Iesse a fost la început mai presus şi i-a atacat pe Unguri şi pe Sârbi, iar apoi, intrând în luptă, în Cappadocia, cu fratele lui, Musulman (care pare a fi fost „Suleiman”), şi fiind înfrânt, a fost prins din fuga lui şi sugrumat. Că Temurleng a pus împotriva lui Musulman pe fratele lui, Musa, care, trecând în Europa, să fi subjugat, cu ajutorul Despotului Serviei, provinciilecare le erau supuse Othmanilor. Că Musulman s-a întors din Asia în Europa pe la Constantinopole, dar că a fost înfrânt în luptă şi ucis de fratele lui. După aceea, că fiul lui Musulman, Orchan, a fost chemat în Europa de Manuel Palaeologul, împăratul de la Constantinopole, şi că a fost înarmat împotriva lui Musa, dar că tot el, cu puţin mai târziu, a fost trădat de Vizirul său, Sampan, şi orbit de fratele său. Că

Musa a armat o flotă împotriva Constantinopolei, dar că, după ce a încleştat lupta pe mare, înfrânt, a lăsat războiul. Că Mehemed, la început, s-a ascuns şi şi-a câştigat traiul ca mercenar, apoi, ajutat de Amera, Caramaniul din Cappadocia, a purces cu război împotriva fratelui său Musa; că, învins în prima şi în a doua luptă, până la urmă, reluând războiul cu 45 ajutoarele Principilor Serviae / şi Bulgariei şi corupându-i pe ofiţerii lui Mose, a dobândit izbânda. Iar că Mose, adus înapoi din fuga sa, a fost ucis de o căpetenie de-a lui. Iar pentru atâtea lucruri care s-au petrecut unele după celelalte el nu consemnează decât trei ani şi două luni – ceea ce cât este de absurd, cât de puţin potrivit cu cronologia, va observa lesne şi fără demonstraţia noastră Cititorul cel cu ochi atent.

(bb) Calepin, Cyricelebes şi Cebelin. Toate acestea par stricate după cuvântul turcesc Czelebi, nobil", pe care, după cum am atras atenţia mai sus, la Cap (itolul) 4, lit (era) D, obişnuiau să-l adauge, odinioară, numelui lor Principii tinerimii turceşti, ca în Suleiman Czelebi etc. Ne îndeamnă a crede că forma Cyricelebes a mai primit, apoi, oarece stricăciune şi de la grecescul vulgar KupÂTiji, care este diminutivul Tob Kupion, sau „al Domnului, denumirea de „Cyritzes" dată lui Muhammed I de Phrantza, în C cartea) 1. Cap (itolul) 32.

(ce) Mustafa. Fiul mai mare al lui Baiezid, despre care şi Annalele turceşti şi cele creştine spun că a căzut în bătălia cu Temurleng. Leşul lui, deşi căutat cu mare grijă după luptă, n-a putut fi găsit nicăieri, el nemaifiind, după aceea, aflat nici printre prizonieri, ori văzut în viaţă. De aici i-a şi fost dat supranumele de Nabedid, adică „Pierdutul". Scriitorii creştini îi dau numele de „Erdogui, în ce temei, nu ştim. Sigur este numai că lui Baiezid i s-au născut doar 4 fii, numiţi ca atare în şirul istoriei, dar niciunul „Erdogui. /

46 LA CAP (ITOLUL) VI.

(a) Suleiman Czelebi. Numele care îi sunt atribuite acestui Principe de către scriitorii creştini, de Calepin. Cyricelebes şi Cibelin, nu sunt folosite nici ca nume proprii turceşti, nici nu înseamnă etimologic ceva, decât dacă ai accepta că vor fi putut fi stricate de la Czelebi, după cum am arătat la Cap (itolul) V, lit (era) (bb). Rezultă, totuşi, că prin aceste nume este indicat Suleiman al nostru din faptul că ei spun despre „Calepin" că a scăpat cu fuga din bătălia cu Temurleng, şi că a fost salutat drept Rege de către ai săi, la Adrianopole, ceea ce este vădit că nu se poate referi la nimeni altul, decât la el. Dar, cu toate că Suleiman s-a aflat în fruntea treburilor turceşti, împreună cu fratele său, vreme de 11 ani, ei nu-l numără nici pe unul, nici pe celălalt printre împăraţi, nici nu îl denumesc „Pădiszah", cu numele obişnuit pentru un Sultan, pentru că niciodată nu a avut sub supunere întreaga împărăţie de unul singur, ci, mereu, unul a poruncit în Asia, iar celălalt în Europa; pierind amândoi, până la urmă, datorită unor măceluri reciproce şi fratricide, toată împărăţia Othmană a ocupat-o Mehemmed, şi ((a fost}} numit cel de al cincilea împărat al acesteia.

(b) Intrând, după izbânda, în Prusia. Se vădeşte de aici că lupta a avut loc nu în Mesopotamia, ci <în Bithynia, după cum am luat aminte mai sus, la Cap (itolul) V., lit (era) (x).

(c) Plină de trufie. Turcii nu spun cum să fi fost ea, dar nu tăgăduiesc că Temurleng s-a mâniat pe drept pe Suleiman. ((Ne putem totuşi convinge, fie şi numai din acest unic lucru pe care îl arată, despre statornicia acestui Sultan, cu un suflet neînfrirt nu atât faţă de nenorociri, cât faţă de Temurleng: /

47 „OI Szahi dilagdahi dziuvanbacht, Timur gibi adui sat<i>ne diuszmeni jok lacht mocambolosinde davaj

istibdad uzre musyrr ve gierdeng<e>szlik mecaminde mustakyrr olup”, adică „Regele acela, orişicât de tinerel, dar cu ochii deschişi şi plin de prevedere împotriva unui vrăjmaş aspru şi <doritor> de un singur sece>ptru, cum era Temurleng, s-a îndărătnicit”, sau „a ţinut neclintit să dea lupta şi să-i iasă în cale şi să-şi revendice stăpânirea absolută.”}} /

46 (d) Musa Czelebi. Vezi cele notate la Cap (itolul) 7, lit (era) (a).

(e) } îl cheamă la sine. Câţiva dintre scriitorii creştini spun că Musa, prins împreună cu tatăl

47 său în lupta cu Temurleng, / a fost mai apoi redat libertăţii şi a dobândit împărăţia, istorisire pe care nu cutezăm să o acuzăm de neadevăr, dat fiind că e lucru ştiut că Turcii au obiceiul să acopere cu grijă, şi, dacă pot, sub adâncă tăcere acelea care par să arunce asupra stirpei Othmane vreo pată de ocară.

(f) Eu unul. Minunat cuvânt al unui Barbar şi vrednic de a fi slăvit cu veşnice laude, dar întru nimic barbar! Căci, după Alexandru cel M (are), care, învingându-l pe Por, nu numai că i-a redat domnia, ci i-a şi lărgit-o, nu vei mai găsi nicăieri vreun exemplu de asemenea mărinimie în dăruirea domniilor.

(g) A dobândit domnia asupra Asiei. Câţi dintre Creştini îl pomenesc pe Musa, ca Phranza, în C cartea) 1, C (apitolul) 30, spun că el a început mai întâi să domnească nu în Asia, ci în Europa, iar domnia asupra Asiei i-o atribuie lui „Musulman”. Dar, cum ei confundă atât de mult nu numai numele, ci şi faptele acestor fraţi, încât fie şi cel mai ingenios om abia de-ar putea bănui, ca o ipoteză, cine este pomenit sub numele de „Musa”, de Tsa”, de Tesse”, (de „Karem”}, de „Ertucui, de „Calepin”, de „Cibelini”, de „Cyricelebes”, de „Iusuph” şi de „Mehemed, nu ne va putea învinui nimeni de greşeală, dacă, într-o

asemenea obscuritate şi a istoriei şi a cronologiei, am preferat celorlalte istorisirea din Annalele Turceşti, ca pe cea mai limpede şi mai probabilă.

(h) Caraman Ougly. „Regele Caramaniei”, al ţinutului astfel numit şi astăzi din Asia Mică, cuprinzând cea mai mare parte a vechii Cappadocii şi Galaţii. Numele li l-a dat Provinciei şi Regilor ei Caraman, un Satrap al Perşilor aşezat acolo înainte de năvălirea lui Dzingizehan, şi cel dintâi care, după ce Regatul Persan a fost distrus de Tătari, a deţinut asupra lui o stăpânire absolută, fiind.

48 dintre – / aliaţi, după Alaiddin, Sultanul Iconiei, cel mai puternic. Cu prilejul acesta, nu putem să nu atragem atenţia că Nicefor Gregoras, George Phranza şi celelalte Annale ale Creştinilor aduc zadarnic această împărţire a Satrapiilor până în vremurile lui Othman, şi ţes un lung catalog de Provincii astfel distribuite, pe care n-ar mai merita osteneala să-l transcriem aici. Înşişi Turcii, care sigur că nu lasă la o parte nimic ce-ar putea răşlui întru slava stirpei Othmane, măcar cu oarece chip de adevăr, nu se feresc să spună despre Regatul Caramaniei că este cu mult mai vechi decât al lor, şi contemporan cu acela al Iconiului, din ruinele căruia s-a ridicat cel Othman. Apoi, dacă, aşa precum vor cei care spun că împărţirea aceea s-a petrecut loc pe vremurile lui Othman, i-a fost lăsată în seamă lui Othman măcar acea parte a Bithyniei, care ascultase de Perşi (şi care sigur că nu era mare), împreună cu vecinătăţile Olympului, cum de (ar fi putut el), într-un răstimp atât de scurt, fără ca împăraţii Greci să fie nici slăbiţi, nici împiedicaţi în vreun alt război, să le smulgă cu mână armată Niceea, Nicomedia, Prusia, şi alte oraşe destul de întărite, pe care le deţineau în Asia, şi, în acelaşi timp, să poarte război cu vecinii şi tovarăşii săi? Dar, ca să trec sub tăcere alte lucruri absurde care decurg din istorisirea aceea, însuşi şirul istoriei orientale respinge

poveştile acelora, şi din plin. Pe vremurile lui Dzingizehan nu se mai aflau, între Marea Egee şi Indii, niciun fel de alte Regate, în afară de cel Roman şi de cel Persan, iar armele acestuia <din urmă> înghiţiseră cea mai mare parte a aceluia. Fiind, prin urmare, distruse de către Scythii Dzengizehanici scaunul şi provinciile acelea ale Regatului Persan, care se întind mai departe înspre Răsărit, cele privind spre

49 Apus trebuiau neapărat ori să i se supună fie lui Dzengizehan, fie / împăraţilor Greci, ori să fie conduse de Satrapii lor. Cum nu s-a întâmplat niciuna, nici alta dintre acestea, nici nu s-ar fi putut întâmpla, datorită scurtimii răstimpului cât Tătarii au ţinut Persia, suntem nevoiţi să credem cele spuse de Turci, şi anume că Satrapii acelor Provincii, prinzând prilejul în toate acele răsturnări, şi-au pus lor înşişi, fiecare, diadema regească în ţinutul încredinţat sieşi. Nu este ţelul nostru să lămurim aceasta mai pe larg, ca unii care nu vrem să oferim decât o introducere acelora care ar avea interesul să cerceteze mai amănunţit, chiar după izvoare, istoria Orientului.

(I) *Isfindiarbeg*. Despre starea acestui Principe se naşte cea mai mare îndoială şi nesiguranţă, de va fi fost vreunul din ades pomeniţii regişori perşi, sau guvernatorul creştin al Castainoniului şi al vecinătăţilor <lui>. Turcii îi dau tatălui său numele turcesc de *Kiutrum Baiezid*, dar propriul lui nume nu înseamnă chiar nimic în limbile turcească, persană sau arabă. Căci acele popoare nu au niciodată obiceiul să pună împreună două consoane la începutul cuvintelor, afară de cele pe care le-au împrumutat din limbi străine, ca *Istanbol*. „Constantinopole”, *isfinach*, „spanac” etc. ((ori nu sunt nume proprii, sau substantive.}} Ne-ar veni a crede că a fost tatăl sau bunicul acelui „Sfentiares”, căruia George Phranza, în C cartea) a 3-a, C (apitolul) 27, pomeneşte că

Muhammed al II-lea i-a luat Sinope, în anul lui Hristos 1462, iar al Heg (trei) 866, mai ales cum Castamoniul, al cărui Domn spun Turcii că a fost el, se află aşezat în vecinătăţile Sinopei, dacă Annalele Turcilor n-ar povesti că stăpânirea lui Isfindiarbeg a fost nimicită sub Muhammed I, în anul Heg (irae) 814. Rămână asupra Cititoralui judecata despre ceea ce este de statornicit în această ambiguitate.

50 (k) Pântecelui şi vinului. Turcii numără numai trei în/păraţi Othmani dedaţi vinului şi pântecelui, cel dintâi pe acest Suleiman. al doilea pe Sultan Selim, căruia, de aici, i-a fost dat numele de < „mest, adică „beţiv", sau „smintit din beţie", iar al treilea pe Sultan Murad, cel ce a supus Babylonia: ei se fălesc că toţi ceilalţi au fost nebăutori şi foarte stricţi păstrători ai legii lor, ceea ce reiese şi din dovezile publice.

(l) Fratele lui Muhantmed Czelebl. Turcii spun că Suleiman Czelebi şi Muhammed Czelebi au fost fraţi dintr-un pântece, iar că Musa Czelebi a fost fiul lui Baiezid, dar avut dintr-o altă mamă; astfel că Muhammed, având de gând să se răzbune pentru nedreptul omor al fratelui său bun, a pornit cu război împotriva celuilalt, a lui Musa, şi că, învingându-l, l-a ucis.

(*m*) *Temător din fire*. Turcii se miră că Suleiman cel înglodat în toate viciile a fost totuşi norocos în ducerea faptelor sale, <dar, dimpotrivă, Musa cel înzestrat cu strălucite virtuţi a fost cu totul iară de noroc la război, astfel că, fie din micime de suflet, fie din prudenţă, n-a vrut niciodată să se înfrunte cu duşmanii în luptă deschisă.

(n) Într-un anume sat. Numele acestuia nu se păstrează în Annale, dar pare a fi fost târgul Czorlo, „Tyrilois" a celor vechi, sau vreun sat învecinat cu el, căci se află la depărtare egală, de 22 de mile franţuzeşti, de Constantinopole şi de Adrianopole.

(o) Şi-l ucid. Spun unii dintre istoricii creştini că Suleiman, pe care îl numesc „Cyricelebes”, s-a săvârşit din viaţă pe când se străduia cu campania împotriva Despotului Serbiei. Dar par a-l confunda cu fratele lui, Musa, care a purtat război împotriva lui Sigismund, Regele Ungariei, şi a Sârbilor. De unde credem că părerea Turcilor se află mai aproape de adevăr. /

51 (p) A pătat cu vicii. Sunt numai cinci printre împăraţii Othmani despre care înşişi Turcii mărturisesc că n-au avut vicii: iată, trei iubitori de vin, Suleiman Czelebi. Selim al II-lea şi Murad al IV-lea, despre care <vezi> mai sus, sub lit (era) (k), unul leneş şi neisprăvit la conducerea Statului, Mustafa I. care a luat domnia de două ori şi de două ori a fost scos din demnitate, şi unul dedat peste măsură amorului, Ibrahim, care, din această pricină, a şi fost sugrumat cu laţul, după câţiva ani de domnie. Despre toţi ceilalţi Turcii au simţăminte de cinstire, şi se fălesc că aveau mai multe însuşiri decât poate spune pana, iar, la cei pe care-i mustră, susţin că învinuiesc viciile, nu pe împăraţii înşişi.

LA CAPITOLUL VII.

(*a*) *Musa Czelebi*. Nu se află în discuţie că a fost fratele lui *Suleim* ((*an*}} *Czelebi* <şi fiul lui *Sultan Baiezid*, dar dintr-o altă mamă. Scriitorii dinafară îl introduc aici pe un fiu al lui „Calepin”, sau Suleiman. *Orchanes*, şi se spune că el a fost ucis de „Moisa” (adică *Musa Czelebi*), unchiul său după tată, lângă râul Ebm, care scaldă Adrianopolea; dar cât de false sunt acestea ne arată îndeajuns mărturiile scriitorilor de acasă, care nu ştiu nimic de un asemenea „Orchan”, născut din atari părinţi. Ei spun că Musa Czelebi a fost prins de un oştean de-al lui Muhammed, din unitatea Seradze şi ucis din poruncă fratelui său, după cum vezi mai jos.

(b) Muhammed Czelebi. Vezi cele notate la Cap

(itolul) VI., lit (era) (1).

(c) Asupra Ungurilor. Această campanie împotriva Ungurilor ei i-o atribuie lui Cyricelebes”, adică lui Suleiman, laolaltă cu aproape toţi istoricii creştini, iar Fil (ip) Lonicerus, în Tom (ul) L, la

52 p (agina) 28, povestind că Cyricelebes / a strâns atâtea trupe, încât i-a asuprit cu armele, înaintând cu strânsura, pe vecinii săi Bulgari, Sârbi şi Macedoneni; că, spre a-i stăvili încercările, Sigismund, Regele Ungurilor, ridicându-i pe Unguri şi pe Boemi, a scos împotriva lui puternice oşti, şi că l-a înfruntat cu cerbicie la Columbat, un târg al Sârbilor, aproape de Semandria, nu departe de malurile Istrului, în anul Domnului 1409, luptă despre care Turcii spun că s-a petrecut în cel al Heg (trei) 815, al lui Hr (istos) 1412. Dar, cum, în Annalele Turcilor, această campanie îi este atribuită anume lui Musa Czelebi, şi această greşeală pare a-şi fi tras obârşia din confuzia asupra numelor.

(d) Spre a clădi. Şi lucrul acesta contribuie la întărirea părerii noastre. Şi anume, inscripţia săpată pe pragurile porţilor sanctuarului care acum se numeşte Dzamij Atyk, „Dziamia Veche”, dă mărturie că a fost începută de Musa Czelebi, din prada pe care o luase în acea luptă şi că i-a fost închinată lui Dumnezeu drept veşnic semn al izbânzii sale.

(e) Kior Szah Muliuk. Muliuk pare a fi numele lui propriu. Kior Szah este, în persană, „Principele chior”, sau „miop”, de unde se poate bănui, dar nu se poate şti sigur că a fost un Persan.

(f) Ornus Beg. Sau, după cum citesc alţii, Evrenus, adică schimbându-l pe „utiuri în „ustiun. Vezi în Prefaţă istorisirea de basm pe care istoricii dinafară o cuprind despre acest nume. Nu este nicidecum turcesc, ci pare a fi stricat din latinescul Honorius, care se ştie că a fost şi

numele unui împărat Grec. Dacă se va dovedi aşa, e de crezut că acel Ornus fie că a fost şi el cândva creştin, fie că s-a născut din părinţi creştini, care, tăgăduindu-l pe Hristos, au îmbrăţişat Muhammedanismul.

53 / Dar Annalele Turceşti povestesc multele lui fapte strălucite şi eroice.

(g) Nu rabdă ca de două. Nu aveau nicio dreaptă pricină ca să-l lase pe Musa Czelebi, un Principe preablând şi mult drept. Aşa că-şi plăsmuiau o deosebită grijă pentru salvarea împărăţiei Othmane, care, mă rog, îi silea, ca pe nişte sfetnici buni şi credincioşi, să ia aminte la prăbuşirea împărăţiei, care avea să aibă loc de pe urma dezbinării dintre fraţi, şi să şi-l aleagă drept împărat pe unul dintre ei pe care aveau să-l găsească mai vrednic. Dar care viclean nu se va gândi să-şi vopsească la chip trădarea, mai înainte ca să-şi arate în public crima?

(h) Principele Serbiei. Istoricii turci arareori adaugă la povestirea lor şi numele Principilor creştini, ci îi numesc cel mai adesea după domnia lor, ca Madziar Kiraly, „Regele Ungariei”, Nemeze Kyrali, „Regele Germaniei”, Rum Tekkiuri, „împăratul Grecilor” etc. Dar din istoricii creştini rezultă totuşi că el a fost Gheorghe, Despotul Serbiei, pe ai cărui doi fii Murad al II-lea i-a orbit, iar pe a cărui fiică o luase mai înainte de soţie.

(I) Sub zidurile Constantinopolei. Toţi istoricii, şi greci şi latrini, trec sub tăcere trecerea prin Constantinopole a acestui Muhammed Czelebi şi onorurile care-i fură acordate, în afară de Phrantza, care, însă, după obicei, îl confundă cu Suleiman: ce crezare trebuie să le fie dată Turcilor, judece însuşi Cititorul.

(k) Cu îngăduinţa împăratului Grecesc. Numele acestuia nu este arătat de Turci, ci este numit doar Istanbol Caisari. Se poate totuşi stabili, dacă se ţine seama de vreme, că el a fost Manuel Palaeologul.

(l) La două zile depărtare de Constantinopole. Era fie târgul Epibatai, aflat la 12 ore depărtare

54 de Constanti/nopole, pe vremuri (un conac) al Marelui Duce Apocaucos, vrăjmaş de moarte al lui Ioan Cantacuzenul, fie Sylebria (sic), aşezată cam prin aceleaşi locuri, la două ore mai aproape de Constantinopole, unde încă şi azi se mai văd minele unor imense palate despre care Gregoras ne spune că erau ale lui Ioan Cantacuzenul.

În aceste mine, sub o foarte mare grămadă de pietre, am găsit, sculptată din piatră de porfir măsurând un cot pătrat, imaginea unei femei stând într-o cvadrigă, încununată cu lauri, cu pletele fluturând, ca şi cum ar fi fost bătută de vânt, ţinând în dreapta o frunză de palmier, dar> cu stânga strunindu-şi caii, cu această inscripţie: Sfiţ cupiepomai „Oyupjt. 5. Numele, mare păcat, fusese stricat fie de vechime, fie în îngrămădirea de pietre, şi nasul şi urechea dreaptă lovite, în rest însă întreagă. Vechimea ei o arătau îndeajuns şi însăşi eleganţa ei, şi adăugirea însemnării anilor, adică a Olymp (iadei) a 64-a, care era, aproximativ, anul 520 dinainte de Hristos. Păstram acel monument în palatul nostru clădit în suburbiile Constantinopolei, la Bosfor, într-un loc foarte plăcut; acum însă auzim că a ajuns, după plecarea noastră, la îndemâna fiicei Sultanului Ahmed, laolaltă cu palatul şi cu celelalte monumente.

(m) Sărutând pământul. Niciun muritor nu este socotit vrednic să-i sărute împăratului dreapta. Astfel că, fie şi dacă vine la împărat, prima dată, Primul Vizir, ori se întoarce din campanie, plecând de trei ori genunchiul drept, trebuie să-şi întindă mâna dreaptă, şi apoi să şi-o pună la gură şi la frunte. La fel face, dacă pleacă de la el. Apoi, cu pas nu încet, ci grăbit, i se porunceşte să se

55 înfăţişeze împăratului. Căci pasul încet este socotit a fi un fel de semn al majestăţii, / de care ei cred că

este o nelegiuire să dai dovadă dinaintea împăratului.

(n) Seradze. A fost prima şi cea mai veche „unitate călare” a Arabilor şi a Turcilor, de la care se pare că a fost stricat şi numele de „Sarazini”. Căci în Annalele lor nu se pomeneşte niciun neam care să se fi numit „Sarazin”, iar „Sarazin” nu înseamnă nimic în arabă, persană, sau turcă. În locul Seradze au venit Spahii, după cum în locul Seghan, sau „trupelor pedestre de la cei vechi” <au venit> Jengiczerii. Azi însă, cei care luptă sub Paszi pedeştri se numesc, Seghan, călări, Seradze. Iar acest cuvânt vine de la cel persan Serandzam, „cei supuşi primejdiei” sau „asupra capului cărora atârnă primejdia”, compus din Ser, „cap”, şi Endzam, „primejdie”, sau „ceva nefericit ce i se întâmplă cuiva”, ca în „baszime gielan serandzam”, „primejdie”, sau „ceva potrivnic care atârnă asupra capului meu”. Se mai află şi azi o anume unitate la Turci, numită Serden gieczdi, sau „cei deznădăjduiţi pentru capul sau viaţa lor”, ale cărei rânduieli le vom arăta mai jos, la locul lor. Dară şi Seghan, este tot un cuvânt persan şi-l arată pe „paznicul câinilor”. Căci Seg este pe limba persană „câine”, ban, „paznic”; ca în Bagiban „paznicul viilor”, Ruhban, „paznicul bunelor dramuri” – nume pe care obişnuiesc să-l deie şi monahilor greci, ca Ruhban zahid u zahid perest1 „Monah superstiţios şi închinător al superstiţiei”, (sau „religios cumpătat”}. /

56 (o) Trei ani şi şase luni. Istoria turcească nu cade nicidecum de acord despre numărul anilor pe care istoricii creştini îi adună sub aceşti trei fii ai lui Baiezid. Căci ei spun că Suleiman a domnit şase ani, Orchan, Musa, pseudounchiul lui Orchan, şi Muhammed, laolaltă, 14. Iar Turcii arată că Suleiraan a domnit 7 ani <şi 10 luni, apoi, după moartea lui, Musa 3 ani <şi 6 luni, Muhammed, singur, 5 ani <şi 10 luni – care fac, strânşi laolaltă, 20 de ani <şi 2 luni; reiese că, fără să se fi sprijinit pe nicio

autoritate, Creştinii îi atribuie numai lui Muhammed perioada în care şi fraţii lui au deţinut domnia. Calculul lui Phranza, care le atribuie numai trei ani înfruntărilor civile dintre fraţi, l-am respins mai sus, la Cap (itolul) 5, lit (erele) (să). /

55 (p) Ostaşului hărnicia. Se spune că fost primit, drept răsplată, printre sfetnicii de taină, numiţi Musahib, iar că, mai apoi a fost înălţat până la treapta de Mare Vizir. Mai există încă la

56 Calliupole, în cetăţuia numită Bogaz hisar, un însemnat edificiu al lui, precum şi / o mare piaţă la Constantinopole, Seradze Pasza, care pare să-şi fi luat numele de la el, sau de la fiul lui. Căci, în afară de el, n-a mai fost la Turci niciun vestit Seradze Pasza.

(q) Trei ani de mai înainte ai lui Mehemmed. Trebuie luat aici aminte că Muhammed, cât trăia Musa, şi-a luat numai numele de Czelebi. dar, după moartea lui, a fost numit „al cincilea Sultan. Căci, la Turci, cei 11 ani şi 4 luni în care fraţii lui ţinuseră sceptrul sunt socotiţi doar un interregn.

LA CAPtITOLUL) VIII.

(*a*) *Acestui Mehemmed*. Primul împărat al Turcilor. Unii scriitori creştini stau la îndoială, dacă va fi fost fiul lui Baiezid, sau nepotul lui de la Suleiman; dar, cum toţi istoricii turci, parcă într-un glas, dau mărturie că el e născut din Baiezid, nouă faptul ni se pare dincolo de discuţie. Despre numele lui de mai înainte, de *Mehemmed Czelebi*, am mai vorbit în altă parte. /

57 (b) Spre a ispăşi fratricidul prin fratricid. Deşi Turcii socotesc că, în fiecare zi, împăratul poate da morţii fără de pedeapsă 14 oameni, şi nu trebuie, pentru aceasta, socotit un tiran, dat fiind că face la îndemn divin multe lucruri care nu le este lor dat să afle de ce se întâmplă, au dezaprobat totuşi, întotdeauna, fratricidurile şi parcidurile,

sub orice pretext ar fi ele comise. Iar, anume, în primele două veacuri ale împărăţiei Othmane, ei cred că fraţii sau rudele de sânge ale împăraţilor nu au fost niciodată ucise pe drept, decât dacă s-au răzvrătit în Sandziacurile lor, sau <fapta s-a făcut> cu consimţământul celorlalţi Mai-mari: dar, în cel de al treilea veac, Sandziacatele au fost desfiinţate de Suleiman, cel vestit pentru asediul zadarnic al Vienei, şi s-a prevăzut prin lege, ca rudele de sânge ale împăratului să nu fie ucise, dai", pentru a li se lua prilejul de a conspira, să fie ţinute sub strânsă strajă. Şi, cu toate că, după darea legii, cu conivenţa taţilor sau a fraţilor lor, unii fii de Sultani şi-au mai păstrat Sandziacatele, acea împărţire de apanaje a încetat acum cu totul, iar fiii Sultanilor, după placul Domnitorului, sunt păziţi fie mai strâns, ca Suleiman al II-lea şi Ahmed al II-lea, fie mai liber, ca, sub domnia lui Mustafa, actualul Sultan Ahmed al III-lea, în Palatul împărătesc.

(c) Cara Devlet Szah. Este un nume compus din Cara, „negru". Devlet, „fericit", care mai este folosit şi azi nu la Turci, <ci> la Tătari, şi Szah, „Rege".

(d) îl împarte întru totul oştenilor. împăraţii Turciei au obiceiul să le tăgăduiască oştenilor toate bunurile duşmanilor, dacă oraşul nu este luat prin predare, păstrând pentru sine numai zidurile şi stăpânirea; lucrul acesta abia de putem spune cât de mult le aţâţă sufletele acestor oameni aplecaţi din fire spre jaf şi pradă.

(e) Stăpânitorul împărăţiei. Vezi cele notate la Cap (itolul) VIL, lit (era) q.

(f) Cu ştergarul pus pe grumaz. Este o expresie Turcească, care arată predarea, sau Aman.

58 adică „cererea de milă şi îndurare"; / de aici şi „bogazine mahrama tactdi", „ţi-a pus ştergarul pe grumaz", este totuna cu „a declarat că se va arăta supus". Legea opreşte ca aceştia să fie pedepsiţi cu moartea, după

fetva („prescrierea sentinţei”) „Egilan basz kisil mez”, „Capul plecat sabia nu-l taie”, decât dacă numărul prinşilor este atât de mare, încât apare de aici teama unei primejdii, sau năvălirea neaşteptată a duşmanului nu îngăduie să fie luaţi de acolo. Doar atunci ei pot fi ucişi fără de pedeapsă, ca să mai scadă numărul Creştinilor. Astfel, dacă cineva a luat prinsă o femeie creştină, nu-i e îngăduit să se împreună cu ea în afară hotarelor împărăţiei, atât pentru că, atâta vreme cât se află în pământ duşman, nu-i sigur de rezultat, cât şi pentru că, dacă, din vreo întâmplare, ar scăpa liberă înainte să nască, ar rămâne teama ca fiul ei să nu fie educat în religia creştină, ceea ce ei cred că este un păcat de moarte.

(g) Eu, îi spune. Poate că se va mira cineva de o milostivire atât de mare şi de un suflet cu adevărat împărătesc la un Principe barbar, dar a ajuns, de multă vreme, un proverb că „Grecia nu se mai află în Grecia”, şi că „tot atâţi Barbari se poartă ca Grecii, câţi Greci ca Barbarii”. Iar „Greci” nu-i numesc pe acei care sunt născuţi, sau se nasc în „*EXkâba*, ci şi care socotesc că ştiinţele şi cultura vieţii xrâv „EMftvcov <ale Ellinilor> se află trecute asupra lor. Căci adevărat <grăia> Isocr (ale) în Panegyric că pâMov cânttvaţ *Kataia Oai* xouq *xfq* jiou Moecix; xfq ftgexettaq*, îl* xobţ xfq *Koivâi<*; txrecoq *peraaxovxaq* „Prefer să-i numesc „Greci” pe cei părtaşi la educaţia noastră, decât pe cei cu firea cea obştească”.

(h) Palatul împărătesc. Acest palat pare a-l fi clădit la Amasia, nu ca să aşeze acolo Scaunul împărăţiei (căci niciodată n-a fost acolo Scaunul Sultanilor, decât ca ceea ce se numeşte un „apanaj” al Principilor tinerimii), ci numai ca să aibă unde să tragă acolo. /

59 (I) Severin. Este un turn <care> poate că şi-a păstrat numele de la întemeietorul lui, vreun Prefect Roman, sau un alt Principe. În locul unde poate fi văzut

acum, Traian, când şi-a strămutat tabăra împotriva Scythilor, a clădit peste Dunăre un pod de piatră, o lucrare minunată, ale cărei temelii se mai văd şi astăzi pe fundul fluviului, dacă cerul e ceva mai senin. Vom spune mai multe despre aceasta în *Descrierea Moldovei*.

(k) Cale (sic). Nu se află (astăzi) în aceste ţinuturi niciun oraş cu acest nume. Dar pentru că el este însemnat între Sakcze şi Girgiov, oraşe aşezate la Dunăre, ultimul vecin cu Walahia, primul cu Moldova, bănuim că este vorba de târgul Tăia, ((la locuitorii Valahi Dăieni,}} sau de fortul Tfileze.

(l) Făgăduind un tribut anual. Nu poate nimeni tăgădui că Walahii au fost supuşi prin dreptul armelor; de aceea, nu atât de demult, ocnele de sare şi dările se obişnuia să fie arendate de fiscul împăratului, dar, sub Principele Matei, crescând tributul anual cu 50 de mii de <galbeni> împărăteşti, i-au fost date înapoi Principatului. Dar Moldovenii, care se puseseră de bunăvoie sub ocrotirea Turcilor, trebuiau să plătească, până în vremurile unui anume Petru, supranumit Rareş, numai 4 mii de galbeni, 20 de şoimi şi 40 de iepe de viţă, sub numele de Bairam piszkieszi, sau dar de „Paşti”. Pe vremea acestuia, Turcii cerând de la Moldoveni, cu grele porunci, foarte mulţi bani, sub numele de Haradz ((sau Dzieziiej}, sau „tribut”. Petra le-a răspuns că, el unul, poate pleca din domnie, dar nu poate preschimba un dar în tribut şi creşte peste obicei suma de bani de dat

60 împăratului. Cum însă, lucrurile ajungând fără nădejde, Petru se retrăsese în Transylvania, / Turcii, dându-i un urmaş, au dobândit cele cerute şi le-au sporit zi de zi, astfel că acum, pe lângă cei 75.000 de <galbeni> împărăteşti de Dzjijezije Mali, sau „tribut”, nefericiţii de Moldoveni trebuie să mai plătească, sub numele „dar de Paşti”, mai mult de 50 de mii de lei. Dar despre acestea

<voi spune> mai multe în altă parte.

(m) o ceată de tâlhari. Acesta nu este PseudoMustafa, cel despre care scriitorii creştini spun că s-a răzvrătit pe vremea lui Murad al II-lea, împăratul Grecesc dându-i ajutoare. Căci acesta a apărat în Rumelia (altfel spus „România”), acela în Asia, un plebeu şi supus unuia din Regişorii Perşi, despre care <se spun> destule în text.

(n) Pederulledân. Pare să fi fost unul din Regişorii care-i lăsaseră pe Perşi, pe vremea lui Dzingizehan.

(o) Zâgara. Este un târg din Asia Mică, diferit de cel care-i aşezat în Europa, aproape de Filippopole. şi se numeşte Eski Zăgara, „Zagara Veche”.

(p) Semadine Ogli. Numele patronimic al pomenitului Pederulledin, şi e totuna cu „fiul lui Semadine”.

(q) Eski Gieliboli. „Vechea Calliupolis”. Pare a fi fost o întăritură aşezată la Hellespont, azi fie distrusă, fie acoperită de vreun alt nume barbar.

(r) în Rumelia. Ce înseamnă azi la Turci acest cuvânt, am lămurit mai sus, la Cap (itolul) 4, lit (era) d. Nu va fi nelalocul său să înfăţişăm aici ceva mai precis rostul acestui nume. Chalife, ai

61 Arabilor, sau, cum sunt numiţi îndeobşte în Annalele Creştinilor, ai „Sarazinilor”, / pe când mai stăteau încă lângă Eufratem şi nu-şi întinseseră încă prin Natolia hotarele stăpânirii, denumeau Rum ijli, adică „partea Romanilor”, toate acele ţinuturi care ascultau de împărăţia Romano-Grecească din Asia, poate că întemeindu-se pe faptul că Grecii, stăpânii lor, obişnuiesc să-şi spună Pwpaioi < „Romei” „sau „Romani”, ca şi astăzi. Pe lângă acordul şi mărturiile scriitorilor de acasă, părerii noastre îi mai vine în sprijin, drept argument, şi numele oraşului Erzirum, care cetate ((din Armenia Mare) }, le-a stat în cale sacrilegilor ca un meterez şi a stăvilit un răstimp foarte îndelungat nebuna lor năvală către celelalte

provincii ale Asiei. El este compus din arabul Erz, „pământ”, şi Rum, „Roma”, cum ai spune „pământul xeov „Peopodrav” /. Dar, după ce aceia, prin rând prilejul în războaiele pe care împăraţii Greci erau siliţi să le poarte cu Latinii, aduseseră sub puterea lor şi toată Natolia, şi hotarele acestei denumiri au scăzut odată cu împărăţia Romană, şi, până la urmă, s-au oprit la acea parte a Europei care se află supusă împărăţiei Othmane. Dar geografii Turcilor au obiceiul solemn să denumească Rum şi toată „Europa”, aşa cum îi spunem noi: „Rumden Anadolije gieczme<k>3”, „a trece din Europa în Asia”, şi, dimpotrivă, „Anadoldan Rume”, „din Asia în Europa”.)) De aici s-a ajuns la cinci înţelesuri ale acestui cuvânt, Rum ijli, sau, cum este pronunţat îndeobşte, „Rumelia”: La geografi este luat drept „toată Europa”. La istorici mai vechi ai

Arabilor el cuprinde toate acele provincii care sunt aşezate de la Erzerum către Apus, denumind uneori „Europa”, câtă se supune împărăţiei Othmane, nu arareori şi „Grecia” propriu-zisă, „afară de

62 Peloponnes”, / mai rar şi Grecia laolaltă cu Peloponesul. Iar pe noi ne convinge că acesta este înţelesul acestui loc faptul că e sigur şi din istoricii turci şi din cei creştini că Murad a luat asupra sa campania aceasta în Morea pe vremea cât îi mai trăia tatăl, cu toate că şi unii şi ceilalţi pe care i-am citit trec sub tăcere cum s-a sfârşit ea.

(s) Ibrahim Chan. Turcii mărturisesccă acesta a fost „Ulysse „al lor. De aceea şi Sultan Murad al II-lea i-a atribuit titlul de „Chan”, care nu-i este dat nimănui, în afară de Principii Persiei şi ai Tătariei, dat fiind că a ascuns aşa de bine, vreme de 41 de zile, moartea împăratului, încât niciunul dintre Magnaţi n-a prins cumva de veste, iar el însuşi, între timp, a arătat, după bunul său plac, cele ce erau de făcut. Numele acesta le este dat încă şi astăzi urmaşilor săi, numiţi Ibrahim Chinogli, o spiţă

foarte vestită printre Turci, foarte mare, foarte puternică, şi foarte bogată. Abia de se va găsi prin acele ţinuturi care ascultau de împărăţia Othmană, pe vremea lui Ibrahim Chan, vreun oraş de oarecare renume, care să nu se fălească cu o Dziamie, cu veniturile ţinând de ea, întemeiată de primul părinte al ascelei stirpe. Şi, desigur, edificiile Ibrahim Chanogliilor, încât abia de se poate concepe de unde au luat ctitorii banii de cheltuială pentru ele. Dar urmaşii lui nu-şi iau niciun fel de soţii legitime, pentru că spun că nu găsesc niciun sânge vrednic de sine, dar, ca Sultanii, îşi aleg dintre captive foarte frumoase concubine, atât pentru a face copii, cât şi pentru plăcerea trupului, în afară de Teviijet, sau „inspectarea” Dziamiilor întemeiate de ei şi de înaintaşii lor, după rânduiala

63 / străbunului lor, nu umblă după ranguri nici civile, nici militare, sub pretext că aceasta ar fi nevrednic de obârşia lor, dar, de fapt, pentru că se tem ca nu cumva, dacă ar fi înălţaţi la Vizirat, suferind soarta obişnuită a Vizirilor, să-şi piardă şi cinstirea şi averile, şi nu pot fi siliţi de Sultani la preluarea de sarcini publice, dat fiind că au fost scutiţi de ele de Sultan Murad al II-lea, printr-un privilegiu aparte, pe care l-a întărit Suleiman Canuni în onoarea lui Ibrahim Chan, şi încă mai este în vigoare. Dacă însă asupra împărăţiei se va fi abătut vreo grea nevoie, ei înşişi, de la sine, îi oferă ajutoare împăratului şi trimit în tabără soldaţi aleşi şi înarmaţi pe cheltuiala lor. împăratul îi ţine printre cei dintâi, la cea mai mare cinste. Sultanul obişnuieşte să-i viziteze de două ori în fiece an şi să fie primit de ei cu un ospăţ foarte ales. Primirea la Sultan le stă la îndemână mai des decât celorlalţi Magnaţi. Când intră, Sultanul obişnuieşte să se mişte puţin din loc şi să le răspundă, când ei îi urează „Selâmun aleikium („Pacea să fie asupra Ta!”), „Aleikium esseliam („Pacea să fie şi asupra voastră!”). Cum ei stau, apoi, în linişte şi tăcând cu

supunere, Sultanul le zice „Saffa gieldiniuz, chosz gieldiniuz”, „Cu linişte, bine aţi venit!” Uneori, îi şi invită să stea jos, stă de vorbă cu ei despre treburi, cum vin lucrurile, ceea ce i se cade numai Muftiului, arareori Marelui Vizir. Dintre aceşti Ibrahim-Chanogli, l-am cunoscut pe unul, Ybrahim beg, om cruţător la vorbă, grav, arătând, prin gesturile sale, maiestate, şi l-am primit de două sau trei ori, în fiecare an, în

64 palatul nostru aşezat pe ţărmul Bosforului; când ieşea de acolo, obişnuia mereu să spună, / cu glas scăzut, „Eijucar!, „Rămâi cu bine!”, iar la intrare „Chair ola!”, „De bine să ai parte!”. Căci se crede că e o nelegiuire să-i urezi unui Creştin, după formula obişnuită, „Selamun aleţijkium” – de unde Principii Creştini ar cam putea bănui fără greutate o cât de trainică pace îşi pot promite de la Turci.

(t) A domnit opt. Trebuie luat aminte la aceasta, înainte de toate, pentru a aduce în ordine calculul confuz al istoricilor creştini, despre care <vezi> mai sus, la Cap (itolul) VIL, lit (era) o.

cu) Prăbuşită datorită înfruntărilor. Istoricii creştini şi cei turci cad de acord în această privinţă, că, după prăpădul adus de Temurleng asupra lui Baiezid, starea lucrurilor Turcilor s-a clătinat atât de tare, încât, numai să fi fost în stare discordia dintre ei să-i îndemne la unire pe Principii Creştini, turbarea Othmană ar fi putut, fără nicio trudă, dacă nu să fie stinsă cu totul, măcar alungată din Europa. Dar, cum judecăţile lui Dumnezeu depăşesc limitele raţiunii noastre, ele trebuie mai degrabă preaslăvite în tăcere, decât chemate sub cenzura noastră.

LA CAP (ITOLUL) IX.

(a) Alt tâlhar. Acesta era un European, văzut prima oară în Thessalia, diferit de cel din Asia (pe care l-am menţionat mai sus). Creştinii îl socotesc drept adevăratul Mustafa, ceea ce nu e de mirare, dat fiind că, pe vremea

aceea, celelalte State Creştine nu puteau avea nicio altă ştire despre treburile turceşti, decât prin mijlocirea Grecilor, care, spre a abate de la sine primejdia de pe urmă, este probabil că au acceptat să li se închine drept Rege chiar şi unui cerşetor.

65 (b) Închizând ochii, cum umbla vorba, şi împăratul de la Constan/timpole. Am crede că e o calomnie pe care Turcii să o fi stârnit împotriva Grecilor, ca să aibă pricină să pornească asupra lor cu război, dacă Phranza, în la (rtea) 1, Cap (itolul) 39 şi 40, n-ar povesti că Mustafa (despre care credea că nu era un mincinos, ci adevăratul fecior al lui Baiezid) a fost adus de Ioan Palaeologul din Pelopones la Calliopole şi dat drept Principe Apusului, cu toate că Murad îl ruga foarte ca Grecii să nu-i deie ajutoare.

(c) îl trimite în Asia. Phranza, în locul notat mai sus, istoriseşte această istorie în ordine inversă. Căci el pomeneşte că lupta lui Mustafa cu Vizirul lui Murad, Baiazethes (pe care îl numeşte „un bărbat potrivit şi hârşit în războaie”) a avut loc aproape de Adrianopole, iar că Mustafa, după izbânda, a purces în Asia împotriva lui Amurathes <şi că, învins acolo, s-a întors în Apus; iar că acesta, cu ajutorul navelor genoveze, l-a prins din urmă, în fuga-i, pe Murad şi l-a ucis. Dar cum se află în afară de orice controversă că Muhammed I a răposat la Adrianopole şi că Murad al II-lea, fiul lui, întors din Rumelia, a luat prima dată tot acolo însemnele împărăţiei, am prefera să-l învinuim de napopdpa < „scăpare din vedere” pe Phranza, iar nu Annalele turceşti.

(d) Socot că mai întâi avem a o îmblânzi. Turcii pun orice izbânda nu în seama mulţimii, sau tăriei oştilor, nici a hărniciei omeneşti, ci numai şi numai în cea a Proniei Divine, şi, de aceea, caută întotdeauna o pricină dreaptă pentru război, ca să nu pară că armele au fost luate pe

nedrept, împotriva vrerii lui Dumnezeu. Iar ei numesc „războaie drepte” pe toate şi numai pe acelea care au loc spre a face să crească religia muhammedană, iar, dimpotrivă, „nedrepte” pe acelea care le iau

66 asupra lor spre a spori fie hotarele / împărăţiei, fie fiscul împăratului. De aici se poate bănui cât de uşor îşi pot ei găsi o „pricină dreaptă” spre a purta război. S-a folosit de părerea aceasta a lor, cu cea mai mare uşurinţă, pe vremea lui Sultan Suleiman al II-lea, a unchiului împăratului de astăzi, Ahmed, Primul Vizir, Kioprili Mustafa Pasza. Dat fiind că, tulburaţi de prăpădurile de mai înainte, oştenii turci nu mai voiau la armată, el însuşi, în Divan, venea cu atare vorbă: că Izbânzile Germanilor şi înfrângerile lor trebuie puse nu pe seama bărbăţiei acelora, ci pe cea a păcatelor Musulmanilor. Aşadar, că trebuie vândute sculele de aur şi de argint ale împăratului, iar că din ele trebuie dată simbrie ostaşilor, iar, cu poruncă împărătească, de spus tuturor ci că „Sultanul nu ia războiul asupra lui din nicio altă pricină, ci numai întru sporirea credinţei, iar, de aceea, cei care dau ascultare poruncilor Curanului nu trebuiau să-l urmeze cu sila, ci de bunăvoie; iar, de-ar avea măcar 12 mii de adevăraţi închinători ai Curanului, el făgăduieşte cu siguranţă că, în scurtă vreme, are să-i redea împărăţiei toate cele ocupate de Germani”. Acesta le-a smuls, din primul iureş, Germanilor Szehirkioi, Nissa, Semendria şi Alba Grecească, dar, în a doua campanie, în apropiere de Salankemen, a pierdut aproape toată oştirea, odată cu viaţa şi cu slava sa.

(e) Virmeindze Maâbud, ne eilesun Mahmud. Turcii spun că acest proverb îl are drept autor pe Sultan Murad al II-lea, iar prin el se arată că „Fără voia lui Dumnezeu, omul trudeşte degeaba, şi până la sânge”. „Maâbud” este unul din cele 1001 de nume ale lui Dumnezeu (căci atâtea

numără Turcii), şi îl înfăţişează pe „cel ce se îngrijeşte de robii săi ((care I se închină) }”. „Mahmud” este

67 un nume propriu, şi îi cores/punde lui Maâbud, aşadar acest adagiu s-ar putea traduce, cuvânt cu cuvânt, astfel: „Când nu dă Maâbud, ce să facă Mahmud?”

(f) Duhul lui Muhammed. < Rivalul lucrărilor şi al tainelor Divine, Satana, câtă vreme a vrut ca, prin Muhammedanism, să nimicească doctrina despre dubla natură a lui Hristos şi astfel şi natura împărăţiei Sale, născută dintr-însa, a născocit altceva, asemenea ei, în legătură cu Muhammed, dar într-atât de fabulos, încât aceasta i-ar părea ceva de necrezut chiar şi raţiunii omeneşti, care mai lesne ţese alte poveşti, decât să poată cuprinde genunea tainelor dumnezeieşti. Sigur că de-abia de pot fi ascultate fără hohote de râs cele pe care jătbypae)) oi <biografii> lui le inventează despre duhul Pseudoprofetului lor, iar închinătorii lui le susţin cu un mai puţină ardoare, decât co facem> noi pentru divinitatea lui Hristos. Căci ei spun că „Dumnezeu a durat Raiul în acelaşi loc, unde se află acum globul, cu şaptesprezece mii de ani înainte să fi hotărât să facă lumea, că a sădit în mijlocul lui un pom înalt şi umbros, şi că i-a spus <, Ttiba, iar în ramurile lui a pus pasărea Taus, „Păunul”, şi că i-a dat să păzească în inima sa duhul lui Muhammed; în fine, după ce a statornicit să întemeieze lumea de acum, despre care ei socotesc că este cea din urmă, şi să le-o dea oamenilor drept sălaş, a luat ceva din duhul lui Muhammed, şi cu aceea l-a însufleţit pe omul pe care l-a plăsmuit El, pe – Adem, l-a adus la viaţă, l-a aşezat în Rai şi i-a dat poruncă să nu se hrănească cu grâu. Dar că Adam, cum se plimba liber prin Rai, uitând el de poruncă Lui Dumnezeu, a mâncat grâu

68 şi a simţit pe dată / că a înghiţit ceva de moarte, dar a simţit în sine şi duhul lui Muhammed, şi şi-a dat

seama că acela va fi pricina învierii care avea să vină. Murind el, după aceea, Adam n-a simţit nimic despre naşterea sau moartea urmaşilor săi, doar când s-a născut Muhammed: căci, atunci, părticica din duhul său trăitoare în Adam s-a bucurat foarte, şi, parcă prin simpatie, le-a vestit lui şi urmaşilor săi mântuirea cea veşnică şi darul învierii; iar că, abia atunci, Adam i-a adus mulţumită lui Dumnezeu, şi a spus: „După atâtea veacuri, abia acum urmaşii mei mi-au făcut un singur fiu autentic şi adevărat, iar acesta este Profetul cel din urmă, pentru care Dumnezeu a făcut toată lumea, şi pe mine!” Că, după moartea lui Muhammed (sau, cum obişnuiesc să spună Turcii, <după>

Hidzret, „fuga din această lume”), acest duh curat şi lipsit de orice prihană s-a strămutat în cer, iar acum se bucură pe deplin de fericita vedere a lui Dumnezeu”.

(g) Sărutând de trei ori, cu chip plecat. Turcii, deşi socotesc că morţii, fie ei sfinţi, nu le dau niciun ajutor celor vii (de unde şi-au sorbit otrava şi ereticii din vremea noastră), cred, totuşi, că numai sufletul lui Muhammed aude rugăciunile muritorilor, şi i le şi înfăţişează lui Dumnezeu, şi că, dintre toate făpturile, numai lui, aparte, i-a fost hărăzit aşa ceva, de la Dumnezeu – privinţă în care ei par a cădea de acord cu Ortodocşii.

(h) îi încinge Sultanului sabia la şold. De pe vremea aceea, la Turci s-a păstrat necontenit, ca un fel de lege, obiceiul ca împăratul, a doua zi după luarea domniei, de se va fi aflat la

69 Constantinopole, să meargă în vizită, cu mare alai, în mahalaua Constantinopolei, numită / Ejiub, la monumentul lui Ejiubiensari (despre care <vezi> mai jos, în Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 1), iar acolo să fie încins cu sabia de către Szeiki Tekke, „Prepozitul mănăstirii”, acela adăugând, după celelalte solemnităţi, următoarele cuvinte:

„Juri nusret semndur”, „Haide, mergi, ajutorul, izbânda de la Dumnezeu e a ta, numai a ta!”, iar de se va fi aflat la Adrianopole, sau în altă parte, este ţinut să facă aceasta oricând va fi ajuns la Constantinopole, de parcă i s-ar fi poruncit prin vreo Lege dumnezeiască.

(I) Othman beg. Domnul ţinutului Tekkie < >. Se ştie că acesta este un ţinut din Asia Mică, nu departe de Kiutahia ((numit astfel de Turci de la vreo Tekkie ce se va fi aflat cumva pe acolo) }. dar vechiul ei nume nu s-a mai păstrat. Iar Othman beg pare a fi fost unul din urmaşii Regişorilor Perşi pe care i-am pomenit adesea.

(k) Lovit de o grea boală. Turcii vor ca aceasta să fi fost o minune întru întărirea făgăduinţei Legiuitorului lor, şi o profeţie a lui Szei<e>h Seidi Bechar. Atât de mult se lasă înşelate firile omeneşti, unde se află mai presus amăgitoarea superstiţie.

(l) Fratele lui mai mic, Mustafa. Este tot acela pe care Phranza, în Car (tea) 1, Cap (itolul) 40, îl numeşte „Mustaphopulos, fratele lui Ameras”, şi pomeneşte că a venit în Oraş după ce Murad a desfăcut asediul Constantinopolei. Dar de-abia de putem înţelege ce doreşte când spune, în acelaşi loc, că Turcii veniţi din Asia ziceau cu admiraţie că „el era asemenea la chip cu începătorul religiei lor, Muhammed”, şi că „oricine nu l-ar fi cunoscut pe împărat, doar după cum arăta ar fi putut să-l recunoască drept împăratul”. Să trecem sub tăcere că acele lucruri de-abia de-ar fi putut fi spuse de Turci, pentru că n-au şi nu se fălesc cu nicio reprezentare a lui Muhammed, iar acelea par a i se

70 potrivi, mai degrabă, lui Pseu/do-Mustafa, despre care Turcii înşişi spun că era atât de asemănător la chip cu acel Mustafa al cărui nume îl purta în fals, încât chiar şi cei care-i fuseseră, mai înainte, prin preajmă, ca şi oamenii lui de casă susţineau de-a binelea că era chiar acela. Am

prefera, prin urmare, să credem că Phranza i-a atribuit celuilalt Mustafa, fratelui lui Murad, cele pe care le auzise, om tânăr, despre asemănarea lui PseudoMustafa, pe când a început să-şi scrie istoria, cu ţinerea de minte roasă de bătrâneţe, de griji şi de nenorociri.

(m) Laz ogli. Din familia lui Lazăr, Despotul Serbiei, de unde şi toată Serbia a primit numele de Lazogli vila (j} eu, „Ţara lui Lazăr".

(n) Sifab. Ţinut din Asia Mică.

(o) Mentesze. Ţinut cunoscut, prin Geografii, sub acest nume.

(p) Aidin, Târg din Provincia Mentesse.

(q) Sarichin. „Hanul Lămâii", un târg din acelaşi ţinut, şi ţinutul însuşi.

(r) Hâmidoglî. Vezi mai sus, la C (apitolul) 4, l (itera) (y}.

(s) Dziânte. Insulă din Marea Adriatică, supusă Veneţienilor, numită acum „Zante, odinioară „Zacynthus".

(t) Giogerdzinlik. ((După etimol (ogie), „Porumbarul }}. un fort din hotarele Moreei, al cărui vechi nume nu s-a mai păstrat.

cu) Caramânougli. Acelaşi Principe al Caramaniei, care îşi închinase ţinutul lui Sultan Murad, şi o luase de soţie pe sora lui mai mare. Nu se ştie însă cum să fi fugit el din Rumelia în Asia.

(w) Akszehri. „Oraşul Alb", în Asia Mică.

(X) Menta, sau Mola Gamze. A fost, pe vremea aceea, foarte vestit la Turci pentru faima

71 sfinţeniei lui, iar chilia lui mai este vizitată şi astăzi în Caramania de / Turci, cu mare religiozitate.

(z) Mora Craly. Pare a fi Despotul Dimitrie, despre care Phranza este autorul care spune că, spre vremurile acelea, a domnit peste cea mai mare parte a Moreei; i se spune „fratele împăratului Grecesc" pentru rudenia pe

care o avea cu acela.

(să) Beglerbeg. Ce înseamnă etimologic, am arătat mai sus, la Cap (itolul) 4, lit (era) (e). Dar este de luat aminte că, deşi toate Paszalaturile, ale căror Prefecţi se bucură de trei T\în, se numesc Beglerbeg, numele de „Beglerbeg" le este dat Kat" oxf) v < „prin excelenţă" „cel puţin astăzi, Paszilor Rumeliei, care îşi are Scaunul la Sophia, celui de Anadol care adastă la Kiutahia, şi celui de Damasc; odinioară şi celui de Buda. Toţi ceilalţi, chiar dacă sunt numiţi câteodată de linguşitori „Beglerbegi", nu sunt totuşi împodobiţi de Curte cu niciun titlu mai înalt decât cel de Desdur Mukierrem, adică de „Plenipotenţiar". Expresia vine de la <, „Dura", un cuvânt care numeşte „iscălitura înfăţişând numele împărătesc", cea pe care, după Vizir, le este îngăduit numai lor să o poarte, şi să-şi înfăţişeze poruncile, în numele împăratului, în ţinuturile de sub stăpânirea lor. Autoritatea le este atât de mare în împărăţia Othmană, încât, atâta vreme cât poartă acest nume, dacă pleacă din Capitală către ţinuturile care le sunt încredinţate, ori sunt trimişi dintr-o Provincie într-alta, în acea călătorie dinafară zidurilor Constantinopolei, care este, singură, în afară jurisdicţiei lor, au, faţă de toţi cei mai prejos, din orice Provincie ar fi ei, puteri egale cu Marele Vizir, orice împricinaţi vor fi aflat, pot, după plac, să-i spânzure, să le ia capul, sau să-i ucidă în alt chip, iar

72 Paszei din acel loc, nu-i este îngăduit să li se împotrivească în nicio privinţă. / Lor nu le rămâne decât ca, dacă Plenipotenţiarul va fi făcut ceva pe nedrept, să se plângă la Curte despre atare faptă.

(bb) Cu noroc felurit. Annalele Creştinilor îi atribuie, în aceste vremuri. Căpeteniei Ungurilor, Ioan Hunniade, strălucite izbânzi.

(ce) Michilougli. Despre această familie am vorbit mai sus, în Prefaţă. Năvălirea lui în Ungaria şi celelalte

pagube aduse Creştinilor aceştia ei le trec cu totul sub tăcere.

(dd) Dziami. Un sanctuar imens, numit, azi, îndeobşte, Esky Dziami, „Templul Vechi”, cel mai încăpător dintre toate cele de la Adrianopole, aşezat aproape de Curtea menită Vizirului.

(ce) Beligrad. „Alba Grecească”, odinioară „Taurunum”, un oraş cunoscut mai toţi muritorilor, mărginind astăzi hotarul împărăţiei Turceşti înspre Ungaria. Dacă Turcii vor fi pierdut în acest asediu atâtea trape, câte (spun) Creştinii, pe drept s-ar putea îndoi cine-ar lua aminte că, după desfacerea asediului, ei au mai cucerit cu putere armată, chiar după mărturisirea Creştinilor, Sophia, ca şi nu puţine alte târguri de pe aceeaşi cale (Nissa, poate că Scopia, Novomonte, sau Szehirkioi); deşi, Creştinii pomenesc că acestea s-ar fi petrecut înainte de asediul Albei Greceşti, iar Turcii după aceea.

(fi) Sophia. Capitala Bulgariei şi Scaunul lui Rumeli Beglerbeg. un oraş neîncins de niciun fel de ziduri. Pare a-şi trage numele de la biserica sa, clădită după tiparul S (fintei) Sophia de la Constantinopole, chiar dacă nu de aceeaşi mărime, prefăcută <şi ea, acum, în Dziamie.

(gg) Prin sânge şi prietenie. Şi scriitorii creştini spun că Gheorghe, Despotul Serbiei, spre a

73 întări pacea, i-a dat-o lui Sultan Murad / pe fiica sa în căsătorie. Şi, dat fiind că aceştia sunt mult mai precişi decât Turcii în consemnarea numelor Principilor, nu vedem de ce ar trebui s-o punem la îndoială, mai ales că ei adaugă că fiii lui Gheorghe au fost lipsiţi de vedere de către Sultan Murad, după războiul iscat între el şi tatăl lor – lucru despre care şi Turcii înşişi dau mărturie.

(hh) Ţinutul lui Zerinougli. Astfel se numeşte, la Turci, ţinutul de peste râul Sava, de la unirea Dunării şi

Savei şi până la Peterwaradin.

(II) La Regele Ungariei. Acesta era Vladislav, Regele Ungariei şi al Poloniei, vestit mai mult pentru prăpădul de la Vama, decât pentru alte fapte.

(kk) Eski Dziami. După etimologie, „Templul Vechi”, despre care vezi mai sus, la lit (erele) (dd).

(11) Sora bună a împăratului. Soţia lui Ibrahim beg. Principele Caramaniei. Când să-i fi fost dată, nu se ştie, pare totuşi să se fi făcut după predarea Caramanidului, în anul Hegirei 831.

(mm) Ahd-name. Cuvânt arab compus din Ahd”, „pact”, ori” condiţie”, şi „name”, „scriere”. Astfel se cheamă scrisorile pe care Solii celor dinafară, după încheierea păcii, le dobândesc de la Sultan pentru Principele lor, ele arătând „legile şi condiţiile păcii”, pe care Arabii le numesc mevadid}”, şi întărite prin < „Dura”, adică „iscălitura numelui împărătesc”.

(nu) încheindu-se, în sfârşit. pacea cu Ungurii. Cât de urii a rupt Ladislau pacea vom povesti, mai jos, din istoricii turci, la lit (erele) (ss).

74 (oo) Magnisa. Despre această primă abdicare a lui Sultan Murad / nici nu pomeneşte măcar vreunul dintre Creştinii pe care i-am văzut. Dar pentru Turci este în afară de îndoială că războiul de la Varna s-a petrecut deja sub Sultanul Muhammed II-lea, iar că Murad a fost doar Căpetenia acestuia, nu împăratul, şi că, după încheierea războiului, s-a retras iarăşi la Magnesia; iar că Muhammed a domnit din anul 847 până în 850, an în care Murad a fost rechemat de Magnaţi, iar Muhammed, datorită tinereţii lui. a fost trimis la Magnesia spre a-şi duce acolo traiul ca un particular, până să-i moară tatăl – ceea ce însuşi şirul istoriei va arăta mai pe larg.

(pp) Autoritatea lui Rum Papa. Zelul nepotrivit al acestui om l-au deplâns deja, din plin, mai mulţi dintre

Creştini. Dar Turcii din plebe (nu şi cei mai învăţaţi) cred că Papa e nemuritor, iar, drept argument al părerii lor, vin cu o poveste cum că „Papa ar fi fost rănit la faţă cu sabia de < Amavia Chalife, iar că urma acestei răni a fost văzută de prizonieri chiar şi la Papii cei de astăzi”. Astfel crede neamul <acesta, înclinat către credulitate, chiar <toate> câte i se povestesc – şi cu mare ruşine pentru sine.

(qq) czechilor. Sub acest nume Turcii îi numesc pe „Bohemi”.

(rr) Revenind Solii şi a doua oară. Ceea ce este un argument că Murad abdicase mai înainte de la domnie.

(ss) Varna. Înainte de această luptă de la Vama, Turcii spun că Amurates, strângând sfat la Adrianopole despre cele mai însemnate treburi, ar fi vorbit cam aşa: „Noi, zice, credem că Haziret Jisa („Sfântul Iisus”), după cum e şi adevărat, este Ci), Ruh ullah, n veupa Oeou, <Duhul lui

75 Dumnezeu, născut din Fecioară fără să fi avut de a face cu vreun bărbat, Profet / prelubit de Dumnezeu, nu încă mort, ci ferit de răutatea şi nebunia Iudeilor, şi înălţat la cel de al treilea cer spre a-i mustra pe Iudei pentru perfidia lor, iar pe Nazrani ((j „Nazorei”)), Creştini), pentru că au stricat Evanghelia, şi susţin că acela, despre care noi mărturisim că este un mare Profet, dar numai un om, şi că va muri cu trei zile înainte de sfârşitul lumii, este „Fiul lui Dumnezeu, născut mai înainte de toţi vecii, cu aceeaşi Maiestate şi Putere ca şi Creatorul lumii”. Mai apoi, printre altele dintre superstiţiile lor, pe care le numesc <esrar>, „taine”, ei cred cu tărie că Jisa Mesih (Iisus Hristos”) le-a încredinţat preoţilor săi atâta putere, încât să fie în stare, în fiecare zi, să preschimbe în trupul său pâinea şi vinul. Pe această taină şi pe Indzil Szerif („Sfânta Evanghelie”) ei mi-au jurat de curând pacea, astfel că nu este îndoială că Dumnezeu, a cărui Evanghelie au dat-o de

minciună şi ale cărui taine le-au încălcat, are să-i pedepsească”. Mai apoi, în înfruntarea însăşi, spun că Murad a dat poruncă să se atârne în vârful unei suliţe Diploma Regelui Ungariei, prin care se consfinţea pacea, şi să fie purtată în linia de bătaie de către un om neînarmat, şi că a adăugat: „Meargă Giavurlar („Necredincioşii”) împotriva Dumnezeului lor şi a Tainelor, iar, dacă-i neclintită hotărârea acelora despre ei, să se arate apărători ai lor inşilor şi răzbunători ai înjosirii pe care au suferit-o! Dumnezeule Drept, care faci Soarele să răsară asupra celor buni <ca> şi a celor răi!”

(tt) Luptă în doi. Dacă Turcii au plăsmuit aici ceva în cinstea împăratului lor, sau Creştinii au trecut sub tăcere cutezanţa lui Vladislav, judece Binevoitorul Cititor. Să le dăm crezare, mai degrabă.

76 Turcilor ne îndeamnă faptul că până şi Creştinii, / printre care şi Phranza, în Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 19, ne spun că „Regele a pătruns, prea cutezător, până la corturile lor Ameras. şi că a căzut acolo, fiindu-i rănit calul de un Jengiczer pe nume Chamutza”.

(nu) Dzind, sau chiszt. Este un fel de suliţă uşoară de aruncat, foarte mult folosit la Turci. Cei care au învăţat să o folosească au obiceiul să poarte trei Dziride în coburul anume făcut pe partea dreaptă a calului, şi să nimerească ţinta atât de bine, încât şi cel mai bun puşcaş de-abia dacă poate face la fel: drept exemplu al acestui fapt, vom aminti ceva ce abia de-am crede, dacă n-am fi fost martori la el cu ochii noştri.

În câmp, sub Philippopole, în ultimul an al războiului de mai demult, înainte ca ostile să purceadă înspre Zenta, ca exerciţiu, Cămăraşii lui de taină duceau, în faţa împăratului, jocul cu Dziridul, dar nu folosind suliţe cu ascuţiş, ci cu capătul rotund. Printre ei se afla şi Marele Comis (cu mare demnitate la ei), un anume Mehemed Aga,

Cerchez din naştere. Nefiind el atent, l-a lovit cineva în spate cu un Dzind, şi nu uşor: aşa stând lucrurile, Mehemed, aprins de ruşine, poate şi de durere, îşi urmăreşte duşmanul, dându-i pinteni calului egiptean pe care călărea. Acela, văzând că, dacă avea să meargă de-a dreptul, n-avea să scape de urmăritor, îşi îndeamnă calul către dreapta. În acelaşi timp, Mehemed îi dă drumul suliţei, care, cât era ea de rotundă, îi străpunge calului gâtlejul, iar calul şi călăreţul se prăbuşesc laolaltă la pământ – văzând aceasta, împăratul nu i-a mai dat voie lui Mehemed să intre la un atare joc. Tot pe el l-am văzut, cum, spre a-şi arăta, de falâ, puterile, găurea dintr-o parte în cealaltă, cu un Dzind obişnuit, fără vârf, poarta dinafară, care avea scânduri

77 de stejar de trei degete, a unei mănăstiri din Moldova. Pentru acest exerciţiu, / ei îşi pregătesc astfel trupul: mai întâi, aruncă un Dzind din fier, care se numeşte lobut, de 12 ocale (iar o oca are 400 de dramuri), ţinând pe degetul mare al mâinii stângii un laţ, şi cu picioarele în linie dreaptă, într-o grămadă de noroi, de atâtea ori, cât îi ţin puterile, şi fac asta la rând, până când sunt în stare să o repete de şapte sute de ori; apoi iau unul de lemn, dar de două ori mai mare decât cel obişnuit, şi, după ce îl înfig în noroi de două mii de ori, în sfârşit, se exersează cu cel obişnuit, care, faţă de cel de fier, pare aproape o pană, până ce folosirea lui neîncetată îi va face foarte buni trăgători la ţintă.

(XX) Pe puţini noaptea. Pentru că ei spun că fugarii care s-au gândit să-şi caute, noaptea, scăparea, au dat, iară să ştie, în muntele Czengie („Haemus”), iar acolo au fost prinşi de ţărani, ca nişte fiare sălbatice, câte doi sau trei laolaltă, iar, dintre Principi şi Căpeteniile oştirii abia de-a mai scăpat, singur, Hunniade; despre el vezi cele pe care le istorisesc, mai pe larg, scriitorii creştini.

(zz) Ia asupra sa împărăţia. Creştinii mai spun că, după lupta de la Vama, Murad a îmbrăţişat, la Prusia, o viaţă mănăstirească, iar prilejul (de a fi ieşit de acolo}, îl atribuie înaintării lui Hunniade în Ungaria, şi răzvrătirii lui Scanderbeg. iar nu mişcărilor Jengiczerilor, sau rugăminţilor Mai-marilor.

(A) Iskenderbeg. Acesta a fost vestitul Gheorghe, fiul lui Ioan Castriotul, Principele Epirului, ale cărui fapte scriitorii creştini le-au însemnat în volume destul de ample. La început de tinereţe, pentru deosebitele lui însuşiri, a fost împodobit cu acest nume, stricat după grecescul „Alexandru", de către Sultan Murad, şi ne amintim ca el să mai fi fost dat de Turci prea puţinor altora. Căci, în

78 afară de acest Castri/otes, numai doi Iskender mai sunt pomeniţi la istoricii turci: Iskender Rumi Ibni Feilipos, „Alexandru Macedon" ((„Grecul",<zis> şi Makiedun}}, „fiul lui Filip" (despre care se înfruntă dacă să-l numere printre Profeţi, sau printre Monarhii credincioşi, <dar> tăgăduiesc să fi fost păgân), şi Iskenderi Zuul Carnein, Alexandru Cel cu coame", altfel spus şi Sahib Kyran, „Monarhul". Se poate bănui că sub acest nume este arătat „Hercule", (după faptul) că ei scriu că n-a purtat niciun alt fel de arme, decât măciuca, numită la ei „Giurz". Dar acestea <doar> în treacăt.

(B) Arnaud. Sub acest nume comun sunt arătate Albania şi Macedonia.

(C) Akczehisar. „Oraşul Alb", al cărui vechi nume nu se ştie.

(D) Epirotarum. Vezi mai sus, la lit (era) B.

(E) Regele Hungariei. Nu putem preciza pe cine îl arată Turcii sub acest nume. Căci cel care era, pe vremea aceea, Regele legitim al Ungariei, Vladislav Postumul (sic), se afla sub paza lui Frederic Austriacul, iar Ungurii nu aveau voie la el; de unde ne dăm cu părerea că aici este

indicat Ioan Hunniade, Căpetenia oştirii ungureşti. Că el a suferit câteva înfrângeri din partea lui Amurat nu tăgăduiesc nici Creştinii; dar ei adaugă, totuşi, că acest lucru s-a petrecut cu asemenea pagubă pentru Turci, încât Amurat să fi spus că „nu vrea să mai învingă cu un preţ atât de crâncen”. Aici se deosebesc ei de Turci, pomenind că acestea s-au petrecut înainte de supunerea Greciei, iar Turcii după aceea.

(F) *Cosova*. Este un loc în apropiere de *Nigromonte*, faimos pentru două foarte mari bătălii – una, în care Murad I a repurtat izbânda asupra Tribaliilor cu pierderea vieţii sale, cealaltă a lui

79 Murad al II-lea, / cu Ungurii. Şi Annalele Walachiei o pomenesc pe aceasta, spunând că „a fost atât de aprigă şi de sângeroasă, încât nici nu s-a mai făcut aşa ceva mai înainte, nici n-ar fi de crezare să se mai poată face cândva, în veacurile viitoare”.

(G) Al *Principelui Elbistanului* < >. Este un ţinut din Asia Mică, pomenit şi mai înainte. Nu se ştie cum s-a numit la cei vechi.

(H) *Evladi Restul Allah*. Adică „Fiii Profetului lui Dumnezeu, numiţi la propriu *Emir*, adică „Domni”: ei îşi trag obârşia din *Fatma*, sora lui *Muhammed*. Odinioară, ca Leviţii, erau hărăziţi cultului divin, şi li se dădea simbrie în fiece an din partea fiscului; acum, însă, se află împrăştiaţi prin toate împărăţia. Spre a se deosebi printre ceilalţi Musulmani, nu-şi acoperă capul ca ceilalţi, cu un turban alb, ci cu unul verde. Ei pot fi judecaţi de toţi Juzii, dar nu pot fi pedepsiţi de nimeni, nici măcar de împărat, ci doar de Mai-marele lor, născut din acelaşi neam cu ei, pe care îl numesc *Nakib*, ((sau, compus, *Nakybul eszref*, „Căpetenia”, sau „Principele Sfinţilor”}}. În acest neam se păstrează ceva abia de crezut, dar adevărat, că Emirii, înainte de patruzeci de ani, sunt oameni foarte serioşi,

învăţaţi şi înţelepţi, dar, odată trecuţi de ei, ajung, dacă nu nătărăi de tot, măcar dovedind un pic de uşurătate de suflet şi de prostie. Chiar dacă Turcii (o) iau în semn de bine, şi socotesc că le-a fost trimis un fel de smintire dumnezeiască drept semn al nobleţei şi al sfinţeniei lor, a ajuns, totuşi, la ei, un obicei ca, dacă văd vreun prost, să spună „Emir soldur!”, „E neam de Emili!” /

80 (*I*) *Mekie*. *Medinie*. şi *Kud* (*s*} *szerif*. *Meca*, *Medina* şi *Hierosolyma* sunt cele trei locuri către care Turcii obişnuiesc să întreprindă pelerinaje religioase. *Mekie*, sau *Kiâabe*, este un oraş din Arabia unde a fost construit de către *Sultan Selim*, cuceritorul Egiptului, un templu uriaş (cum, mai înainte, se afla acolo unul mai mic). Ei plăsmuiesc cum că „în acel loc şi-ar fi pus corturile *Abraham*, astfel încât nimeni dintre călători să nu poată trece pe lângă ele, fără ca, primit cu bunăvoinţă de Abraham, să fi fost îndestulat cu o cană de apă şi cu o treime dintr-o pâine. Că, după aceea, *Muhammed* ar fi strămutat aici din Raiul Ceresc o piatră pătrată, aproape neagră, şi a făcut din ea un *mihrab*, adică un „altar”, sau „indicator”, locul către care trebuia să i se închine lui Dumnezeu. Ei cred cu tărie că aceluia care ajunge să vadă *Meca* i se dumnezeu i le iartă pe toate, sau cele mai grele păcate ale lui. Ei au, de asemenea, obiceiul să meargă şi la *Medina*, ca la un loc sfinţit prin naşterea şi îngroparea Legiuitorului. Ei cred că acolo se păstrează trupul lui, întreg şi nevătămat, în afară unui singur dinte, despre care spun că a fost încununat în luptă prin martiriu. În cartea lor numită *Muhammedije* (sau „Despre faptele lui Muhammed”), ei povestesc că „*Arhanghelul Gabriel* nu s-a temut niciodată tot atâta de mânia dumnezeiască, ca atunci, când măciuca duşmanului, lovind chipul Profetului, i-a scos un dinte din faţă, aşa că s-a pogorât din cer, ca el să nu se prăvale la pământ, şi, prinzând din cădere dintele,

i l-a înapoiat Profetului, dar nu l-a <pus> tot în acelaşi loc”. Sultanii au un dinte de om, despre care cred că este al lui Muhammed, şi-l

81 numără printre cele mai de preţ comori ale lor. Veşmântul lui, în/treg, îl păstrează în Tezaur, marginea căruia, în fiece an, *Muftiul* o cufundă în apă, după <cuvenitele> rugăciuni, cu trei zile înainte de < *Ramazan* (luna menită postului) – astfel că, de pe urma acestui lucru, ei îl cred sfânt şi, în viitor, fără de stricăciune, iar pe aceea o numesc abi Hyrcâj Szerâf, „apa Sfântului Veşmânt”. Apa aceea, închisă în mici sticluţe şi întărită cu pecetea tezaurului, împăratul obişnuieşte ca, mai apoi, să le-o trimită Primului Vizir şi celorlalţi Magnaţi, în semn de bunăvoinţă. Din ea, Turcii, de îndată ce ies din post, pun, după apusul soarelui, câte o picătură într-un vas mai mare cu apă, şi, după ce, mai întâi, au gustat de trei ori, beau totul dintr-o sorbire.

Cudsszerif („Hierosolyma”) ei îl socotesc un loc de veneraţie şi de închinare, astfel că nu-l declară un desăvârşit Hadzi, adică „Pelerin”, pe (cel} care, mergând să vadă Meca, trece şi nu vede Hierosolyma. Ei văd acolo templul clădit de împăratul Iustinian, despre care socotesc, greşit, că ar fi vaoţ < „templur> lui Salomon. Mai povestesc, pe deasupra, că s-ar afla acolo o piatră pătrată de trei coţi, atârnând în aer, aşezată locului printr-o minune a lui Muhammed. Căci, pe când Muhammed mergea călare pe un asin (numit în Curau, burak), Gabriel i-a dat poruncă să urce la Cer, iar el a fost, pe dată, răpit în înalturi, laolaltă cu asinul şi cu piatra de dedesubt; iar Arhanghelul, văzând aceasta, să fi spus că „despre Profet are poruncă să-l aducă, dar nu şi piatra”; auzind aceasta, Muhammed să-i fi poruncit pietrei: „Dur la mubarek!” („Stai, o, preafericita!”), iar piatra s-ar fi oprit pe dată în locul în care se afla. Creştinilor nu li se îngăduie intrarea

în nici 82 unul dintre aceste trei locuri. Ba, odată, când, / Solul belgian – nu se ştie din ce pricină – primise scrisoare de la Sultan, ca Szeih, Mai-marele templului din Hierosolyma, să-i îngăduie să intre, acesta s-a opus şi nu l-a lăsat să intre. Întrebat fiind de Sol, „de ce nu dă ascultare poruncilor împărăteşti?”, a răspuns că „dă el urmare, cu stricteţe, poruncilor Sultanului; dar că în ele lui i se spune să îngăduie intrarea, nu şi ieşirea; prin urmare, dacă-i este Solului pe plac, el poate intra, dar de ieşit, niciodată”. La auzul acestora, Solul n-a vrut nicidecum să mai intre.

LA CARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

(a) Fatih. Este un cuvânt arab, şi înseamnă „deschizător”, sau „cuceritor”, nume care i-a fost dat lui Muhammed pentru cucerirea Constantinopolei.

(b) A doua oară. De aici se vădeşte limpede că el a fost încoronat pe când îi mai trăia tatăl, şi că i-a făcut loc acestuia a doua oară când a luat iarăşi sceptrul, lucru despre care <nu găsim> nimic la scriitorii creştini.

(c) Din piele de vită. Muhammed pare a o fi imitat pe Elis<s-a regina Carthaginei, al cărei şiretlic citeşte-l scris la Iustin, în C cartea) a 18-a, C (apitolul) 5. Căci, pe lângă Turci, şi Lonicerus spune, în Tom (ul) I, la p (agina) 37, că a fost foarte studios în privinţa lucrurilor înfăptuite de cei vechi, şi că obişnuia să se desfete din plin cu citirea istoricilor, şi în primul rând cu campaniile vechilor Regi şi împăraţi, ca ale lui Alexandru cel M (are), ale lui Scipio Africanul, ale lui Hannibal, ale lui Iuliu Caesar etc. etc.

(d) Un loc plin de hârtoape. Acela se află la Bosforul Pontului Euxin, cam la şase mile italice departe de Constantinopole, pe ţărmul european. /

83 (e) Numelui Muhammed. Acesta este la Turci o tetragramă, care, cu literele separate, sau desfăcute, s-ar

scrie aşa: iar lor, spre a dubla penultima literă, li se adaugă nota diacritică numită – Teszrid, de unde apar cinci trăsături. Cum tot atâtea turnuri întăreau cetăţuia amintită, se spune că ele au fost, dintr-o întâmplare, asemănătoare cu aceste cinci litere, şi că împăratul şi-a luat de aici prevestirea ca şi sigură asupra cuceririi Constantinopolei, pentru că cetăţuii întemeiate de el i-a fost înscris din întâmplare numele de „Muhammed”. Ea se numeşte astăzi Rumeli Hisarî, adică „Cetăţuia Europeană”.

(f) Alta, rivală cu aceasta. Ea se află în Asia, faţă în faţă cu amintitul Rumeli Hisari, unde se aruncă în Bosfor Gioksu („Apa Albastră”), iar azi se numeşte Anadol hisari („Cetăţuia Asiatică”).

(g) Dzihan numa. „Pânda Lumii”, pentru că gineceul este înălţat foarte sus, astfel că se poate privi de acolo foarte liber în toate părţile.

(h) Câteva nave. Turcii spun că Sultanul, văzând că navele lui nu pot intra în portul care se întinde până la Blacherne. iar că dinspre continent Oraşul nu era uşor de cucerit, a poruncit să se construiască unele vase pe continent, şi să fie duse pe sus cale de două mile italice, adică, trase de la satul numit Besziktasz, şi până la Galata, să fie lăsate în port, în locul care se numeşte astăzi Casim Pasza, de pe care, puse lângă zid, oştenii lui au ocupat, mai întâi, poarta numită Phenar.

84 (I) Edeme Capusi. Este poarta de pe con/tinent, privind către Adrianopole, numită de aici şi „a Adrianopolei”. Vecină cu ea înspre Miazănoapte, este Egri Capu’ („Poarta Strâmbă”), vrednică de amintire pentru palatele ce se pot vedea acolo. Unii spun că ele au fost clădite de Belisarie, cel care a recucerit prima dată Italia, după batjocura Fortunei, alţii de Constantin cel M (are) – şi unii şi alţii greşit. Căci numele de astăzi, pe care l-a păstrat toată partea aşezată împrejurul lor, Palation, pe

turceşte Balat. ne arată destul de bine că acele edificii superbe sunt împărăteşti şi clădite de împăraţii mai recenţi.

În ruinele lor, pe vremea lui Sultan Muhammed, un băieţel a găsit un diamant, pe cât se spune, de 120 de scrupuli. Pe acesta, cumpărat de la băiat pentru zece linguri de lemn, meşterul lingurar, neştiind nici el ce să fie, i-l arată unui Iudeu. Iudeul, priceput la nestemate, se preface că-i un cristal, şi-i oferă pentru el un galben: cum meşterul îi cerea trei, i-i numără şi pe aceştia, cu mărinimie. Meşterul, mirat că Iudeul era în stare să cheltuiască atâta pentru un cristal, îşi schimbă hotărârea, şi-i spune că nu poate să-l vândă cu mai puţin de zece galbeni, iar, cum Iudeul nu-i precupeţea, meşterul îşi dă seama de aici că-i o piatră preţioasă, şi-i zice Iudeului că „glumeşte, piatra nu-i a lui, de altfel, de vândut pe un galben”. Iudeul, dându-şi seama că meşterul a priceput că piatra era mai de preţ decât un cristal, îi înmânează Sultanului o supusă scrisoare, şi-i dezvăluie ce-a văzut. Sultanul, fără zăbavă, îl aduce la sine pe meşterul cu diamantul, rămâne uluit de mărimea şi strălucirea pietrei, şi, dându-le răsplăţi şi meşterului şi Iudeului, adaugă la tezaur nestemata, căreia i s-a dat, mai apoi, numele de kaszikczi taszi, adică „piatra lingurarului”, iar astăzi Turcii cred că nu mai este vreuna pe potrivă. /

85 Iar Palatul însuşi e numit de Turci Tekkiur Serai, „Palatul împăratului Grecilor”.

(k) Phenar. Îndeobşte „Finer”, poarta privind către portul de jos al Constantinopolei, binecunoscută sub acest nume mai ales astăzi, dat fiind că în partea învecinată a Oraşului îşi au locuinţele cei mai nobili şi mai bogaţi dintre Greci.

Tot acolo se află şi scaunul Patriarhului de Constantinopole şi Catedrala în care, pe lângă alte lucruri

vrednice de luare aminte şi de privit, se păstrează, foarte exact transpuse, şi spusele, scrierile şi faptele aproape tuturor Patriarhilor care s-au aflat în fruntea Bisericii, de la cucerirea de către Turci a Constantinopolei. Nu departe de el se poate vedea şi şcoala întemeiată de un Grec, Manolaki, de rând mai degrabă după sânge, decât după suflet: în ea se predau, în greaca veche şi curată, Enciclopedia Filosofică şi celelalte ştiinţe. Acest Gimnaziu a avut, fără îndoială, chiar şi în vremurile noastre, înaintestătători şi doctori vestiţi pentru pietatea şi doctrina lor, pe Ioan Cariophyllos, un Teolog şi Filosof ieşit din comun ((cu toate că, dovedit de Futeranism de către Dosithei, Patriarhul Ierusalimului, pentru anumite păreri îndoielnice ale lui asupra Tainelor, a fost silit să facă pocăinţă publică. Există un îndreptar al acelui Patriarh împotriva îndoielilor aceluia, tipărit în Valahia) }, apoi pe Marele Fogofăt al Bisericii Patriarhale, Balasios Scaenophylax, pe Antonios şi Spandonios, Filosofi Peripatetici, pe Iacomios, un Gramatic foarte precis, care ne preda şi nouă preceptele filosofiei, pe când mai trăiam la Constantinopole, pe Sebastos, destul de cunoscut prin controversele sale scrise împotriva Latinilor şi calendarul său bisericesc, pe Dionysios Ieromonahul; şi pe Alexandru Mavrocordatul, celebru în lume pentru mai multe motive, Profesorul de Filosofie, de Teologie şi de Medicină, mai apoi şi Marele Dragoman al Curţii Othmane. El a scris.

86 pe lângă cărţulia despre circulaţi/a sângelui, tipărită de câteva ori în Italia, o mare lucrare de istorie, de la facerea lumii şi până în vremurile noastre, precum şi scrisori şi alte nenumărate opuscule, despre care auzim că sunt editate acum în Moldova prin grija fiului său, Nicolae Mavrocordatul, un bărbat foarte familiar cu literatura orientală şi occidentală.

Căci Grecia nu s-a prăbuşit până într-atât în barbarie,

cum am observat prea adesea că susţin Europenii, încât să nu fi dat la iveală, în ultimul veac, oameni cu puţin mai prejos prin învăţătura lor decât vechii înţelepţi ai Helladei. Spre a trece sub tăcere anii mai îndepărtaţi de noi, în vremurile noastre s-au distins prin lauda doctrinei lor trei Patriarhi, unul al Constantinopolei, Callinic, un Retor elocvent între primii, care, fapt rareori întâmplat printre Turci, a murit în Patriarhat; doi ai Ierusalimului, Dosithei, de la care au rămas, pe lângă alte monumente, trei volume de controverse, imprimate cu litere latine, şi ruda şi urmaşul său la Patriarhat, Chrysanth, despre care auzim că mai trăieşte. Pe lângă ei, la Constantinopole au mai fost în floare şi Meletios, Arhiepiscop mai întâi al Artei, apoi al Atenei, un bărbat foarte exersat în tot felul de ştiinţe, de altfel studios şi al principiilor lui <Van> Helmont, sau ale lui Thales pe care ni le-a lămurit şi nouă, vreme de opt luni de zile; Elias Mâniaţi Ieromonahul, un filosof foarte fin, şi deosebit de versat atât în Teologia dogmatică, cât şi <în cea scholastică, mai apoi Episcop al Messenei din Pelopones; Marcus din Larissa, un preabun Gramatic, Metrophanes Ierodiaconul, studios, înainte de toate, al artei Poeziei, un priceput imitator al vechilor Poeţi; Licinius, născut în Epidaurul Limeriei, <numit> îndeobşte Monem

87 basia, / sau Malvasia, doctor în Filosofie şi în Medicină, desăvârşit în arta sa, ((şi Medicul-şef al Curţii noastre.}} El se bucura printre Turci, pentru deosebita experienţă pe care o avea în a tămădui, de o cinstire şi de o autoritate fără egal, apoi însă a plecat de acolo, şi a fost împodobit în patria sa de către Republica Venetă cu demnitatea de Conte: dar am aflat că, în anul trecut, a fost prins de Turci în Monembasia, şi că, pentru schimbul de scrisori pe care îl avusese mai înainte cu Veneţienii, a fost spânzurat la Constantinopole în piaţa publică. Constantin,

fiul lui Duca, Principele Moldovei, mai bun ştiutor al limbii vechi greceşti decât oricine altul, şi învăţăcel al lui Spandonios în Filosofie. Andronic, de fel din prea nobila spiţă a neamului Rhangave, lăudabil pentru puritatea grecităţii şi pentru lectura <Sfinţilor> Părinţi. Nu pe nedrept, alături de aceştia ar putea fi număraţi Ieremia Cacavela Cretanul, Ieromonah şi Predicator Bisericii Mari a Constantinopolei, cel de la care am sorbit primele precepte ale filosofiei; Anastasios Condoidis din Corcyra, dascălul fiiilor noştri, cum şi Anastasios Nausis Macedoneanul, un bărbat destul de cunoscut chiar şi Angliei şi Germaniei pentru cunoaşterea sa a Hellenismului.

(l) Fie neglijenţa, fie perfidia Vizirului. Acesta pare a fi Halii Pasza, pe care Phranza, în C cartea) a 3-a, C (apitolul) 13, îl numeşte „cel dintâi din Divan şi cel mai respectat dintre toţi”, şi aminteşte nu numai că el l-a îndemnat pe Muhammed, înainte de asediu, să lase acest război, ci că şi-a reluat şi a întărit sfaturile chiar şi în ardoarea luptei, cum lucrurile mergeau nu după dorinţa lor; respingându-i-se părerea, că el i-a arătat pe ascuns împăratului Grecilor cele hotărâte în sfat, şi

88 că, din această pricină, la puţine zile după cucerirea Oraşului, a fost pedepsit cu moar/tea. Iar istoricii Turci mai serioşi, cu toate că cunosc preabine perfidia alor lor, nu o arată niciodată limpede pe faţă, şi pentru că nu vor să răspândească amintirea viclenilor, şi pentru a cruţa cinstea acelui cin, în care se aflau ei înălţaţi.

(m) Sandziakdar Jokuszi. „Urcuşul”, sau „Dealul stegarului”.

Este un muncel foarte înalt, în vârful căruia se află ridicată o biserică, închinată în cinstea Pururi Fecioarei Oeotokou MaAxnAumacaţ <Născătoare de Dumnezeu Măguliotissa>, nu departe de Catedrală, singura biserică,

dintre cele vechi, pe care Turcii le-au lăsat-o Creştinilor.

(n) Akserai. „Palatul Alb”. Aşa numesc Turcii uliţa care dă înspre Propontida, unde se pot vedea azi noile şi preafrumoasele sălaşuriale Jengiczerilor, numite de Turci „Jengi odalar”, adică „Sălaşurile noi”. Prin uliţa aceasta nu le este îngăduit să treacă nici măcar femeilor Jengiczerilor:

căci orice lucru de ruşine ar face Jengiczerii prin locul acela, nu se ajunge la nicio judecată. Iar dacă vreo târfă va fi intrat pe <acolo> de buna ei voie, umblând să aibă de-a face cu un bărbat, aceia obişnuiesc să-şi atârne turbanul într-un cuţit înfipt în perete la începutul străzii, la vederea căruia oricare trecător o ia pe altă uliţă.

(o) Suly mănăstir. „Mănăstirea cu apă”, sau „picurând de apă”. Ea a fost, pe vremea împăraţilor Creştini, o biserică a Armenilor, iar toată acea parte a Oraşului era locuită de Armeni, dar astăzi e prefăcută în Dziamie. Şi-a primit numele de la faptul că biserica aceea are izvoare de apă sub temeliile ei.

(p) Ezan. Este un cânt care cuprinde mărturisirea credinţei Muhammedane, care se obişnuieşte

89 să fie cântată în tumul cel mai în/alt al Dziamiei, numit Menare, de către cântăreţul Muezin, de cinci ori pe zi, când poporul trebuie chemat la rugăciuni, în ziua de Vineri se adaugă al şaselea Ezan, numit Sella, cu două ceasuri înainte de Namaz cel de amiază, după care nu urmează, totuşi, rugăciuni, după cum nici Temdzid, care este cântat înainte de rugăciunile de dimineaţă, nu precedă imediat acele rugăciuni; căci este ca şi o Sdţo Aoyia <cântare de slavă> a lui Dumnezeu, Dătătorul Luminii şi Consfinţitorul Sfintei Zile.

Iar mărturisirea cuprinde numai două capitole: „La illahi illallah, ve Muhammedu restul ullah!”, adică „Nu este <alt> Dumnezeu, în afară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed!”

Iar în Ezan se obişnuieşte să se adauge: „Allahu ekber, Allahu ekber! La illahi illallah, ve Muhammedu restul ullah!” (ceea ce se repetă de două ori), „Ei allesse la ei allesse la! Ei alelfela, ei alelfela! Allahu ekber, Allahu ekber! La illahi illallah!”, adică „Dumnezeu este preaînalt!”, sau „Lui Dumnezeu Preaînaltul!” „Nu este <alt> Dumnezeu, în afară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed!” „Haideţi, veniţi în locul liniştii”, sau „dreptăţii (prin care înţeleg Meca), veniţi la ocrotire”, sau „mântuire!”

Turcii au obiceiul, ori de câte ori iau un oraş de la Creştini, să cânte cu glas mare, ca şi aceştia un Te Deum etc., la fel, un Ezan, în bisericile, pe care le preschimbă în Dziamii.

(q) „Pierde dări mikiuned ber kysr Caisar ankebut – [Bumi neubet mizened ber kiumbeti Efrasijab”.

adică „Păianjenul pânza în Palatul împăraţilor ţesutu-şi-a.

Iar bufniţa pe turnurile lui Efrasiab vegherea şi-a cântat”.

90 (E vorba de palatul lui Efrasiab, al Regelui Persiei, tot cântat în poveştile Tur/cilor). Se pare că prin acest oracol el dă de înţeles că trufaşa maiestate a împăraţilor Greciei a fost prefăcută în nimica toată, iar, după cum în clădirile vechi şi părăsite vedem păianjenii cum îşi întind pânzele lor, tot astfel şi împărăţia Grecească, minată şi smulsă vechilor ei stăpânitori, avea să fie asemenea Palatelor lui Efrasiab, unde, în loc de paznici, aveau să-şi pună cuibul huhurezii având a-şi face să răsune mâhnitul lor glas. Adevărată – oh, ce durere! – şi îndeplinită întru totul profeţia Barbarului! Căci, încă şi astăzi, Palatul împăraţilor Greci, despre care am vorbit mai sus, la lit (era) (I), nu mai este decât locuinţa huhurezilor şi a bufniţelor, oglindind adevăratul chip al nimicitei împărăţii.

(r) Cucerirea Constantinopolei. Nu ne rămâne neştiut că mai toţi istoricii Creştinilor, atât Greci, cât şi Latini, povestesc în alt chip cum a fost luat Oraşul şi pomenesc că el a fost întru totul cucerit cu armele. Dar mai multe fapte ne opresc ca, lăsându-ne mişcaţi de autoritatea lor, să ne îndepărtăm de părerea înfăţişată în text, ele clădind, în mod vădit, temeiul adevărului ei.

Între acestea, în primul rând merită să luăm seama la mărturia unanimă a tuturor istoricilor celor mai serioşi chiar şi dintre Turci. Şi cei vechi şi cei mai recenţi, chiar dacă înregistrează în diverse chipuri faptele împlinite de împăraţii lor, când ajung la acest capitol, mărturisesc, ca şi într-un glas, că o jumătate din Oraş, şi anume partea mai mare, i-a fost predată lui Muhammed sub încheierea de înţelegeri, ba mai spun şi înseşi condiţiile capitulării. Cum însă cei mai mulţi dintre scriitorii nu numai turci, ci şi ai celorlalte popoare răsăritene au obiceiul solemn de a-şi înălţa faptele cu cele mai mari laude, şi, dimpotrivă, de a le coborî, cât pot mai mult, pe cele străine, nu

91 prea pu/tem fi convinşi că ei ar fi vrut să umble cu vreo minciună în dauna cinstei şi a faimei lor. Căci printre toate popoarele la care virtutea războinică se află la preţ este socotit un lucru mult mai de laudă să cucereşti un oraş cu armele, decât să-l iei prin predarea lui.

Se mai adaugă şi un alt argument cu mult mai puternic, şi anume că Grecii au avut în posesie, sub trei împăraţi, Muhammed al II-lea, Baiezid al II-lea şi Selim I, lăcaşele sacre aşezate în partea Oraşului ocupată prin predare, iar actele acelor fapte care s-au petrecut în acele vremuri se mai păstrează încă în arhivele Bisericii Patriarhale, cu toate că acelea le-au fost luate sub Selim I. De vreme ce aceasta este de cea mai mare însemnătate pentru statornicirea părerii noastre, vom recapitula cum s-a petrecut acest lucru după foarte seriosul istoric turc, un

contemporan, Ali effendi din Filippopole, care îndeplinise, sub acelaşi împărat, pe lângă Tefterdarul, vestit pe acea vreme, < Ferhad Pasza, funcţia de Chazne kiatibi, sau „Scrib al Tezaurului”:

Selim I, apucat odată de tot de zelul răspândirii legii muhammedane, îl cheamă la sine pe Muftiu, stă de vorbă cu el, cu familiaritate, despre mai multe lucruri, <şi, până la urmă, abătând convorbirea la acel lucru, îl întreabă „ce crede el că-i mai de folos şi-i este lui Dumnezeu pe plac, să adauge împărăţiei Othmane toată întinderea pământului, să şi-i facă tributari pe Issevi şi pe Musavi, „pe Creştini şi pe Iudei”, şi, prin aceasta, să strângă în tezaurul Beitulmal Muslimin, „Statului Musliman”, avuţiile atâtor regate, ori, dispreţuind o asemenea comoară, să aducă toate neamurile la ascultarea legii muhammedane?” Muftiul, neştiind ce avea Selim de gând, îi răspunde că „a aduce chiar şi un singur suflet rătăcit, aşa cum trebuie socotiţi Creştinii şi Iudeii, la adevărata

92 / credinţă merită din partea lui Dumnezeu, decât toate avuţiile pământului. împăratul, întărit în părerea sa prin această fetva, după puţine zile, îl cheamă la sine pe Marele Vizir <şi îi dă poruncă să prefacă în Dzamii toate bisericile Creştinilor, să le interzică acestora exercitarea şi cultul public al legii creştine şi să se străduiască în orice chip ca ei să fie convertiţi la riturile muhammedane; iar cei ce vor refuza să se supună poruncii împărăteşti să plătească aceasta cu capul. Uluit de această noutate şi de fapta încercată nu numai împotriva legii muhammedane, ci şi împotriva intereselor împărăţiei, Vizirul, când aude că Muftiul era cel care-l convinsese la aceasta pe împărat prin a sa fetva, de îndată ce se întoarce de la Curte, se duce la acela şi-l probozeşte aspru pentru sfatul ce l-a dat. Muftiul îi mărturiseşte că s-a lăsat înşelat de şiretenia împăratului, dar, spre a-şi repara greşeala, îi făgăduieşte Vizirului, sub

jurământ, că se va strădui în fel şi chip, ca sufletul lui Selim să fie îndrumat spre o cale mai bună. Apoi, luând sfat, trimit un om anume, în taină, la Patriarhul Grecilor, care să-l înveţe ce trebuia să răspundă, dacă i s-ar fi cerut ceva prin poruncă împărătească. Dar, cu poruncă pe faţă, îi dau însărcinare Caimacamului să prefacă bisericile Creştinilor în Dziamii, iar pe locuitorii a/lojciaioi*; de altă credinţă> să-i silească, în orice chip putea, la Muhammedanism: primind acela porunca, îl cheamă pe Patriarh, cu tot clerul, la Primărie, şi le citeşte, de faţă, ce i se poruncea. Patriarhul, cum fusese învăţat de Vizir şi de Muftiu, îi răspunde că „el îl cheamă pe împărat la judecată şi vrea să-şi susţină cauza în faţa Muftiului şi a învăţaţilor, şi că, orice va fi dictat sfânta judecată a lui Dumnezeu după legea Curanului, el nu se împotriveşte nicidecum să

93 facă. Iar dacă i se va tăgă/dui dreptatea, sufletele şi păcatele sale şi ale întregului popor vor ajunge, în veacul ce va să vină, în faţa Judecăţii Dumnezeieşti”. Caimacamii, după cum i se poruncise, îi dă de ştire, în scris, Vizirului, ce anume răspunsese Patriarhul, adăugând şi supusele cereri ale Creştinilor. După ce le-a primit şi citit, Muftiul, dimpreună cu Vizirul, merge să-l întâlnească pe împărat <şi îi spune că „Patriarhul Constantinopolei nu a vrut să dea ascultare poruncii Maiestăţii Sale, <ci> a motivat că are de dezlegat o pricină împotriva împăratului. Cum însă la cuvântul Emri szeriyn, „Facă-se vrerea Dreptăţii!”, chiar şi apele ce curg au a se opri în loc, el socoteşte că se cuvine ca Maiestatea Sa să-i asculte aceluia plângerile şi să binevoiască să-i răspundă la ele”.

Împăratul, când vede că nu poate izbândi nimic cu sila împotriva părerii Muftiului, zice: „Fie!”, şi porunceşte ca Patriarhul, Mitropoliţii şi câţiva dintre cei mai vârstnici să-i fie aduşi la Adrianopole. Aduşi în Divan, ei se plâng că „prin porunca sa, nu numai că ei suferă din partea

împăratului o mare nedreptate, ci sunt rupte şi încălcate, cu cutezanţă, şi legămintele făcute cu înaintaşii săi şi întărite prin jurământ". La întrebarea avocatului împăratului, Tefterdar effendi (căci acela obişnuieşte mereu să ia asupra sa cauza Sultanului), „despre ce fel de înţelegeri bâiguie ei?", Patriarhul răspunde: „Fie adus la cunoştinţa Maiestăţii Tale că înaintaşii noştri i-au lui Muhammed Fatih predat jumătate din Constantinopole sub următoarele condiţii: 1. Bisericile Creştinilor să nu fie prefăcute în Dziamii. 2. Nunţile şi înmormântările, şi celelalte care ţin de cultul religiei creştine să le poată celebra în public, după obiceiul strămoşesc, fără vreo oprelişte sau piedică din partea

94 nimănui. 3. Să li se dea libertate deplină prea celebra sărbătoarea Paştilor, iar, în vremea aceea, / poarta Phanar să nu fie închisă, ca acei Creştini care locuiesc în suburbii să se poată aduna pentru celebrarea rugăciunilor de noapte în Biserica Patriarhală.

Cu aceste, spun, legăminte i-am predat noi Oraşul, pe vremea aceea, bunicului Maiestăţii Tale, iar cheile lui i le-am oferit pe tăvi de aur, şi tot prin hotărârea lui am fost întăriţi, până acum, în posesia acelor biserici, şi păziţi de orice nedreptate, cu sfinţenie, de către predecesori; dar, cum Maiestatea Ta vrea să ni le răpească acum, este limpede cât de mare e nedreptatea pe care ne-o face. La celălalt articol al poruncii Maiestăţii Tale, cel prin care, ni se porunceşte ca, tăgăduind riturile creştine, să trăim după obiceiurile Muhammedanilor, pe lângă cele pe care le-am spus, se împotriveşte însăşi Legea Curanului, în care se consfinţeşte ca nimeni din cei care a dat, cu titlu de tribut, în fiece an, treisprezece drahme de argint curat, de la începutul pubertăţii şi până la cel de al şaptezecelea an, să nu fie silit la Muhammedanism". Muftiului, care întărea, prin mărturia sa, că o asemenea lege se găseşte şi în

lămuritorii Curanului, şi în textul însuşi, şi că nu trebuie nicidecum încălcată, avocatul împărătesc răspunde că: „Cele spuse de Muftiu, cu consimţământul Patriarhului, din cartea S (fântului) Curan nimeni nu se îndoieşte că sunt şi adevărate şi vrednice de cinstire; dar că cele pe care le istoriseşte despre predarea Constantinopolei nu par nici adevărate, nici probabile”.

Patriarhul, întrebat de Muftiu, „poate el oare să arate diploma prin care au fost întărite legămintele?”, dă răspuns că „acea dovadă a pierit într-un incendiu, dar că are totuşi trei martori oculari care, tot pe vremea aceea, au slujit la oaste în tagma Jengiczerilor, prin spusele cărora cutează să întărească toate cele ce le-a dezvăluit”. Aduşi de faţă, cei trei Jengiczari, oameni de aproape o sută de ani, dau mărturie în faţa Muftiului că „ei au luat parte la cucerirea Constantinopolei şi au văzut cu ochii lor

95 / cum fruntaşii Grecilor au venit din Oraş, şi cum aceia i-au oferit Sultanului cheile, pe tăvi de aur, pe când mai şedea sub cort, în afară zidurilor, şi i-au cerut, şi au şi dobândit întărirea amintitelor trei condiţii. Auzind el acestea, împăratul: „Chiar dacă acestea, zice, le-au fost îngăduite Creştinilor de către bunicul nostru, cum e nedrept şi potrivnic legii noastre ca nişte clădiri atât de alese, menite cultului dumnezeiesc, să fie Butchane, adică „sălaş de idoli”, noi nu putem în niciun fel să ratificăm aceasta. Prin urmare, după cum prescrie S (fântul) Curan, le îngăduim tuturor Creştinilor putinţa de a-şi mărturisi public religia lor, dar vrem şi poruncim ca bisericile de piatră pe care le-au stăpânit până acum să fie cu totul prefăcute în Dziamii, în locul lor urmând să li se lase libertatea să construiască altele din lemn sau să şi le repare pe cele roase de vechime”. Iar, după poruncă aceea, pe acea vreme, prima a fost prefăcută în Dziamie Biserica Patriarhală, numită „Pammacaristos” < „a Preamilostivei”

(care privea, dinspre Apus, către Palatul Moldovei, Bogdan Serai, dinspre Răsărit, spre cel al Valahiei, Cara Iflak – îndeobşte Vlah-Serai), şi numită Fetihije, iar, puţin după aceea, şi celelalte.

Pe acestea am socotit că merită osteneala să le povestim după amintitul istoric turc, iar ele merită cu atât mai multă crezare, cu cât niciun alt scriitor dintre Turci nu istoriseşte cu mai multă grijă şi modestie faptele privitoare la Creştini. Acel codice îl găsisem la Filippopole, în casa unui Grec, şi n-am mai avut prilejul să mai văd vreun alt exemplar printre Turci. După plecarea noastră, a rămas la Constantinopole, şi am auzit că a ajuns, laolaltă cu celelalte lucruri culese de noi despre faptele şi obiceiurile Turcilor, la Ioan Mavrocordatul, cel care joacă acum rolul de Dragoman la

96 Cur/tea Othmană.

Iar, din toate bisericile care, vreme de aproape un veac întreg după acea vrednică de plâns cucerire a Constantinopolei, le stăpâniseră Creştinii, Selim le-a mai lăsat numai una, numită astăzi flavdyia Mayoi Aaxmajala < „Preasfânta Măguliotissa” „iar aceasta în cinstea unui anume Arhitect grec, care îi construise lui Selim uriaşul şi foarte elegantul sanctuar de la Adrianopole, a nepotului altui Arhitect, hărniciei şi artei căruia Sultan Muhammed al II-lea îi încredinţase Dziamia pe care a clădit-o la Constantinopole, şi, din această pricină, îl dăruise pe acela cu biserica aceea şi cu tot cartierul dimprejur – diploma cărui fapt se mai păstrează şi acum în tezaurul acelei biserici.

Prin aceleaşi locuri, pe când ne aflam la Constantinopole, pe un deal foarte înalt, numit Sandziakdar Jokuszi, înălţasem palaturi deloc de dispreţuit, de unde, ca dintr-un loc de pândă, i se dezvăluiau vederii aproape tot oraşul, ca şi suburbiile lui.

Sub Sultan Muhammed al IV-lea, socrul nostru, Principele Valahiei, Şerban Cantacuzino, ridicând ziduri din vale până la 25 de coţi <înălţime>, a bătătorit pământul pentru o grădină, şi înălţase, deja, primul perete al clădirilor, iar, pentru aceasta, cheltuise ca la 35.000 de <galbeni> împărăteşti, dar, mai apoi, i s-a interzis să clădească mai departe, dat fiind că putea privi în însuşi Seraiul împărătesc, numit Bagezesi, sau

Tersane Serai. Dar, până la urmă, la intervenţia Marelui Vizir Ali Pasza, am dobândit de la împărat putinţa de a ne pune palatele noastre pe acele vechi temelii: de-abia fiind terminate, am fost siliţi, cu forţa parcă, să luăm în mână Principatul Moldovei.

97 (s) Ebu Eiub Ensari. O suburbie / numită astfel de la monumentul lui E (j} iub Ensari, aşezată în afară zidurilor Oraşului, în capătul portului din lăuntru, unde se varsă în el râul Kiagyzehane. Aproape de acest loc a fost odinioară multvestita pentru atâtea şi atâtea minuni Mănăstire a Blachemelor, închinată Fecioarei de Dumnezeu Născătoare, dată acum drept sălaş Ţiganilor de către Sultan. N-au mai rămas niciun fel de urme ale bisericii, în afară de izvorul care le picura credincioşilor apă mântuitoare, aflat astăzi în stăpânirea unui Turc, care, luând plată, îi lasă pe Creştini să ia ăyiaopa < „apă sfinţită” >.

(t) Turbe. Este un turnuleţ ridicat îndeobşte peste un mormânt, despre care <vezi> mai sus la Car (tea) 1, Cap (itolul) 4, lit (era) ((j F) }). Cel mai adesea obişnuiesc să fie clădite deschise şi fără acoperiş, în formă de Kiabe (a monumentului de la Meca), astfel ca florile şi ceilalţi arbori binemirositori, sădiţi acolo, să poată fi udaţi de ploaie, punându-se numai, deasupra, o plasă din bronz, ca să oprească lăsarea păsărilor.

cu) Sylliwri. Syliebria, un oraş de pe ţărmul

Propontidei, aşezat între Constantinopole şi Adrianopole, la 10 ceasuri depărtare de prima. E Scaun Metropolitan şi are o preafrumoasă biserică, durată pe vremea împăraţilor Creştini. În ea să păstrează moaştele S (fintei) (Eufimia), întregi de tot, pe care până şi Turcii obişnuiesc să vină să le vadă, de curiozitate, şi le numesc < Cadid. Tot acolo se pot vedea ruinele unui uriaş palat, clădit de Ioan Cantacuzino, despre care vezi la Nicefor Gregoras, în T (omul) 2, ((C cartea) ...}}.

(X) Eski Serai. „Palatul Vechi". Este o clădire uriaşă, înconjurată de ziduri foarte înalte şi împărţită în foarte multe camere. Acolo rămân să locuiască, de obicei, atât cadânele împăraţilor răposaţi, despre care socotesc că nu-i legiuit să fie lăsate în faţa ochilor urmaşului, dacă-i fiul, sau fratele decedatului, cât şi Sultanele care dăduseră naştere unor urmaşi legitimi, laolaltă cu curtenii

98 şi cu micuţii lor, dar şi fecioarele / înaintate în vârstă şi nepotrivite slujbelor plăcerii, cărora li se oferă o simbrie zilnică, mai mult din mila Sultanului, decât pentru vreun merit. Zidurile, ridicate în formă de pătrat, au, jur-împrejur, mai mult sau mai puţin, ca la o milă italică. Din cele patru porţi pe care se poate intra, două se închid mereu, iar pe celelalte le păzeşte, ziua şi noaptea, unitatea Baltadziilor, care constă din 500 de oameni. Trecerile din lăuntru ale palatului le străjuiesc eunucii albi, cărora cei negri, ca fiind cei mai nobili, le dau spre îndeplinire poruncile femeilor. Maimarele lor se numeşte Eski Serai Ağası, adică „Mai-marele Palatului Vechi".

(y) Regele Ungariei. Acesta a fost Ladislau Postumul, fiul lui Albert, împăratul German (ilor), despre care scriitorii creştini spun că a răposat în anul D (om) nului 1458, la 21 Noiemb (de), (al Hegirei 863).

(z) Kiorfes.

— Sub acest nume este arătată „Marea Adriatică",

<zisă> îndeobşte „Golfo di Veneţia”, <şi în special Insula Corfu, Corcyra celor vechi.

(să) LX de oraşe. Lucrul acesta nu trebuie înţeles decât despre cei doi ani de după luarea Constantinopolei; căci scriitorii creştini spun că, în toată viaţa lui, Muhammed a supus 12 regate şi 200 de oraşe.

(bb) Kyzil Ahmedi, „Ahmed cel Roşu”, cel care a dat, cel dintâi, prilejul războiului dintre Uzun Hasen şi Muhammed; pare a fi fos un Regişor al Perşilor.

(ce) Uzun Hasen. „Hasen cel Lung”, Regele Cappadociei, vestit pentru războaiele lui cu Turcii, despre care vezi mai multe la şirul istoriei.

(dd) Giurdzistan. Georgia, odinioară Theria”, numită <apoi> astfel după S (fântul) Gheorghe, ocrotitorul locuitorilor ei, odată cu primirea credinţei creştine.

99 (ce) Cazikly Vodă. A fost Principele Valachiei, / şi un mare tiran. Căci, pentru o măruntă pricină, ţa poruncit) să fie traşi în ţeapă 5 mii de oameni, şi de aici i s-a spus de către ai săi, pe limba Valahilor, „Cepalusz”, adică „Făcătorul de ţepe”. De unde şi Turcii, traducând exupov <etimonul>, par a-l fi scos pe Cazikly, ceea ce înseamnă la ei „Cel Plin de Ţepe”.

Creştinii îi spun „Dracula” – nu ştiu de unde, pentru că acest nume este cu totul străin limbii valahice. Şi Dragosz, primul Principe al Moldovei, este poreclit „Dracula”, dar cu multă vreme mai înainte, însă, despre acestea, în altă parte.

(fi) Câtyrga ilimani. „Portul galerelor”, aşezat între poarta Oraşului numită Czatiadă, şi Cumcapii, în partea de Miazăzi, către Propontida. În locul acestuia, umplut cu pământ, a ajuns să fie acum o imensă grădină de legume, zisă îndeobşte „Vlanga”, unde cresc castraveţi mai arătoşi decât oricare alţii.

(gg) Duradz. Odinioară „Dyrrachium”, cel mai vestit

depozit de mărfuri din Rumelia, aşezat pe ţărmul Mării Adriatice, la hotarele dintre Albania şi Dalmaţia.

(hh) Codze Hersek. Illyria Veche", căci codze este „vechi", iar Hersek Illyria".

(II) Biserica S (fiinţilor) Apostoli. ((A fost}} o biserică ridicată de către <Theodora>, soţia lui Iustinian cel M (are). Este un loc, sau un muncel, aşezat în mijlocul cetăţii, dar mai aproape de portul din lăuntru, decât de continent, mai înalt decât celelalte şase, iar, acolo, Dziamia construită de Muhammed Fatih, lungă şi lată de 120 de coţi, se crede că este cel mai mare sanctuar, după S (fânta) Sofia.

Ei spun că arhitectul a fost un Creştin, un Grec pe nume Christodulos, şi că el, după ce a desăvârşit o lucrare atât de imensă şi de admirabilă, a fost dăruit cu un cartier întreg şi cu alte daruri

100 împărăteşti. Mai spun că, între/bat fiind mai apoi „dacă mai putea construi o altă Dziamie, mai mare şi mai aleasă (decât aceasta)?", a răspuns că „se poate clădi şi una mai mare şi mai frumoasă, dacă s-ar face rost cu mărinimie de material, atâta cât ar fi nevoie"; că, auzind aceasta, împăratul a dat poruncă să fie tras în ţeapă, ca urmaşii săi să nu aibă un arhitect care să poată ridica o Dziamie mai mare ca a lui. Prin urmare, că au înfipt o ţeapă de fier în partea curţii dinafară a Dziamiei care priveşte către Miazănoapte, şi, că, dându-i de jur-împrejur un turnuleţ, au făcut să nu mai rămână la vedere altceva, decât vârful, care se mai poate vedea şi astăzi.

Dar de faptul că Muhammedie este clădirea lui Christodulos, şi că, din această pricină, Muhammed lui i-a dăruit biserica şi cartierul, ne-a convins pe noi diploma lui Muhammed, dată în acest scop lui Christodulos, pe care am citit-o şi noi înşine, iar mai apoi am dat-o spre a fi depusă în tezaurul bisericii F (ericitei) Maria, Fecioara Mag<u>rotissa. Căci atunci când, sub actualul Sultan al

Turcilor, Ahmed al III-lea, Turcii au pornit un proces împotriva Creştinilor locuitori în acel cartier, voind să-i alunge din biserică şi din cartier, am luat asupra noastră ocrotirea lor, şi i-am înfăţişat-o Marelui Vizir, Czor(l) uly Ali Pasza, ca s-o citească, şi acea diplomă, printre celelalte Hiudz (dz) el, „mărturii judecătoreşti”, pe care le aveau fiecare asupra clădirilor lor; acela, citind-o cu atenţie, a sărutat-o de trei ori, şi-a şters de trei ori faţa cu ea, la urmă ne-a dat-o înapoi, şi le-a dat îndreptare Turcilor să nu mai cuteze să-i hărţuiască pe bieţii Creştini.

(kk) Principele Bosniei. Conchidem, după scriitorii creştini, că a fost Ştefan, al cărui scaun a fost Jazyga.

(11) Giuzeldze hisar] „Cetăţuia Frumuşică” <şi

(mm) Aksarai. „Palatul Alb” – târguri ale Caramaniei.

101 (nu) Giulluk. „Tufişul de Trandafiri”, un târg din aceeaşi Provincie. /

(oo) Egriboz. Insulă din Arhipelagul Negroponte, numită odinioară „Euboea”, a cărei Capitală, Chalcis, Turcii o numesc tot „Egriboz”.

(pp) Alae. *A* fost Provincia unui Regişor numit Kyzul Arslanbeg („Leul Roşu”); numele ei cel vechi ne este neştiut, dar că a fost din Asia Mică se poate bănui din însuşi şirul istoriei. (Poate că e totuna cu Philadelphia.)

(qq) Giumuldzina. Provincie şi târg din Rumelia, aproape de Larissa, numită astfel, astăzi, de Turci.

(rr) Paias. Foarte vestit oraş şi depozit de mărfuri din Paflagonia.

(ss) îl ucide cu sabia. Scriitorii creştini spun să fi fost lovit şi ucis de un glonţ dintr-o puşcă: nu ştim cui să-i dăm crezare.

(tt) Cara Hisar Szarky. Foarte cunoscut oraş din Paflagonia, aproape de Paias, poate fi” Arsenga” celor vechi.

(nu) Gied<i>uk Ahmed Pasza. A fost o foarte vestită

Căpetenie de război, apoi şi Marele Vizir al lui Sultan Muhammed. 1 s-a spus Giediuk, pentru probabil că îi lipsea un dinte din faţă: Turcii le spun tuturor celor cărora le lipseşte vreunul, sau au buza de sus crăpată, „Giediuk”. La propriu, „Giediuk” arată o „crăpătură”, sau „strungăreaţă”, iar, metaforic, „un ordin militar”, ca în sahibi”, „înscris într-un ordin militar”, şi în „Giediuklerinden airilmadiler”, „nu şi-au părăsit rândurile”, sau „n-au lăsat nimic gol în rândurile lor”.

102 Se află şi la Constantinopole un cartier numit < / Gi<e>diuk Pasza, care şi-a tras numele de la acest Paşă, poate pentru că fie că a aşezat acolo o piaţă, fie că va fi avut un palat.

(ww) Varsak. Pare a fi „Paflagonia.

(XX) Al Copczacilor. Neam scythic aproape de Usbek, în hotarele Czagatailor, dincolo de Marea Caspică, înspre Răsărit, din care-şi trag obârşiile (lor) Turcii şi Tătarii. Poate că, şi pe hărţile actuale, este ţinutul care-i numit „Regatul Thibetului”, sau „Turchestania”.

(yy) Mengily Gieray. Întâiul care a încredinţat, sub anumite condiţii de legământ, Crymeea, smulsă fratelui său cu ajutorul Turcilor, ocrotirii împărăţiei Aliothmanice. Istoricii turci şi creştini susţin că el se trage din spiţa Alidzengizilor; dar ei amestecă atâtea poveşti închipuite, încât cele despre care ei se fălesc că le-au aflat după o îngrijită cercetare nu-i pot stârni decât râsul aceluia care-i câtuşi de puţin introdus în istoria acestor popoare.

Mai presus decât ceilalţi, vine aici de pomenit Michalo Lithvanul, care, deşi în „Tartaria”, la pagina mea 296, mărturiseşte că primul stăpânitor al Crymeei a fost din spiţa Alidzengizilor, sau, cum scrie el, stricat, a „Cyngişilor”, îl numeşte pe acesta – întemeiat nu se ştie pe ce autoritate „Lothonus”, apoi, la pag (ina) 193, îi strămută urmaşii în Lithuania, şi ţese, din acea spiţă, un lung şir al

Caesarilor, sau Chanilor Lithuaniei. El spune că ultimul dintre aceştia a fost „Aczkierai” (poate Hadzi Gierai) care să se fi născut la Troki şi să fi fost trimis de către răposatul Withwod spre a ocupa Chersonesul Tauric. Că din acesta, după ce a pus mâna, acolo, pe domnie, s-a născut Menglikierai (< Mengili Gierai). Că din acesta s-au născut Mehemed Kierai, Sadet Kierai

103 (Seadet Gierai), / Chaskierai (poate Szah Gierai) şi fratele lor mai mic şi urmaşul la domnie, Sapkierai (< Sefai gierai), care să fi ţinut sceptrul Tătarilor pe vremea aceea. Că, primindu-şi de aici atât de nobila denumire a strămoşului lor (anume Aczkierai) se bucură acum de ea şi toţi urmaşii la însemnele puterii. Nu credem că ar fi nevoie să învinuim de falsitate, printr-o lungă digresiune, o atare istorisire, de vreme ce ea cuprinde în sine atâtea contradicţii, încât oricui îi poate fi vădit că istoria aceasta a fost scrisă de Michalo nu după monumentele înseşi, sau din povestirile Tătarilor, ci numai şi numai după bănuieli.

Ca să trecem sub tăcere că este destul de limpede din consimţământul unanim al istoricilor turci că primul cuceritor al Crymeei nu s-a numit „Lothonus”, ci < Gierai, şi că de aici a fost scos supranumele Principilor din acel neam. Toţi sunt de acord că Tătarii din Lithuania nu-s nici Crâmleni, nici Oguzi (din care şi-a tras obârşia stirpea Alidzengizilor), ci Czeremissi, de unde se mai numesc şi astăzi la ai noştri Czirimusz, cu toate că Turcii obişnuiesc să-i numească „Tătari Lipka”, cu un nume stricat de la „Litwa”. Apoi, spiţa de astăzi a Chanilor Crymeei nu a început să domnească acolo, sau să folosească numele de „Gierai” <de-abia> sub Murad al II-lea, în vremea căruia cade Aczkierai, după socoteala lui Michalo, ci, aşa cum reiese din istoricii Turcilor şi din tradiţia statornică a Tătarilor, stăpânirea lor a fost mai veche decât împărăţia Othmanică, aşa cum am dedus în Prefaţă, în mai multe

<cuvinte>.

Dar ni se pare că nu-i iară rost să notăm că, între Tătarii înşişi este mare îndoială, care să fie

104 urmaşii adevăraţi ai lui Gierai, şi care din flori. Căci, pe lângă acea spiţă, / care le porunceşte astăzi Tătarilor Crâmleni, şi se numeşte kocă” ¿¡joxâtv <prin excelenţă> „Gierai”, se mai află şi o alta, căreia îi spun îndeobşte Czoban Gierai, adică „Păstorii Gierai. Căci ei povestesc că soţia unui Chan, al cărui nume ni s-a pierdut, având de-a face cu un păstor, a născut din el un fiu, dar, după naştere, ea a fost dovedită de adulter şi ucisă, copilul i-a fost însă dat, ca să-l omoare, unuia dintre şerbii regeşti, care şi-a înşelat stăpânul, şi, trimiţând pruncul în Czercassia s-a îngrijit să fie crescut acolo, pe ascuns. Pe acesta îl fac părintele familiei de mai apoi, şi susţin că urmaşii lui degeaba îşi arogă fala unui strămoş atât de slăvit. Dar Czoban Gierai le întorc aceleaşi ocări celorlalţi Gierai, astfel că, în această ambiguitate, cum şi unii, şi alţii duc lipsă de documente scrise, şi nu apelează decât la tradiţie, este greu de hotărât care să fie odraslele Gierai cele adevărate, şi care cele din flori.

Turcii, deşi socotesc veritabilă spiţa Chanilor de acum, nu le tăgăduiesc nici celorlalţi numele de „Gierai”, şi le îngăduie să locuiască în sălaşul menit Principilor Tătarilor, la Jamboli, odinioară Tanopolis”. Unul dintre ei, < Kiorgierai, cum după prăpădul de la Viena Turcii se îndoiau despre credinţa lui Selim Gierai. a fost împodobit cu demnitatea de Chan, dar, după câteva luni, a fost iarăşi dat jos, iar frâiele conducerii Tătarilor i-au fost încredinţate, din nou, spiţei celei vechi a

Gierailor. Despre Czoban Gierai se crede că nu vor mai ajunge niciodată, de-acum încolo, la această treaptă, chiar dacă Galga Sultan, Nurad<d>în ea şi alţii din acest neam, pot primi însărcinări de cinste pe lângă rudele lor.

105 (zz) Tekkiurul Moldovei. Acesta este Regele Moldovei, Ştefan, supranumit „Cel Mare, / despre care mai multe lucruri am însemnat mai sus, în C cartea) I, C (apitolul) 5, la lit (era) b. Moldova însăşi este numită îndeobşte de Turci Bogdan, de la Bogdan, fiul lui Ştefan, despre care <spunem> mai multe în altă parte.

(a) Fălezii. Este un oraş şi un ţinut din Moldova, ((de pe râul Prut}}: de la Hussi (loc în care împăratul Rusiei, Petru I, a încheiat pacea, în anul 1711, după o luptă de patru zile cu Turcii), către Miazănoapte, la zece mile depărtare de malul fluviului I (stru}.

Odată, pe când citeam, în anii trecuţi, la Herodot, că, dincolo de Dunăre, cel mai războinic era neamul Taifalilor, şi că au întemeiat un oraş foarte întins, am trimis, de curiozitate, câţiva oameni într-acolo, ca să cerceteze dacă pot cumva să găsească unele urme de clădiri, din sus de acest fluviu. La întoarcere, ne-au povestit că au găsit în apropiere de acest târg, Fălezii, într-o pădure foarte deasă, care se află acolo, temelii de ziduri: astfel că nu ne îndoim că târgul Făleziilor este durat în locul străvechiului oraş al Taifalilor – ceea ce am lămurit în mai multe <cuvinte> în cartea aparte „Despre Moldova veche şi nouă”.

(P) Baddak, Pare a fi Provincia Sinai, ori numele, sau supranumele vreunui Rege din acele vremuri, necunoscut nouă.

(y) Zdrobindu-i pe Veneţieni. Istoricii creştini spun că Veneţienii au suferit o înfrângere la râul Sontium, dar pun în locul lui Giedik Ahmed Pasza un „Alabechus”, sau „Marbechus”, nu ştim cu ce autoritate: căci numele acestea nu sună deloc turceşte.

(8) Solii Veneţienilor. Acesta a fost Benedict Trevizanul, un bărbat de mare autoritate şi de bun> sfat la Veneţieni.

106 (e) Mesih Pasza. Despre acesta, scriitorii creştini

/ spun că a fost Grec, şi, de fel, din spiţa Paleologilor. Turcii îi trec cu totul sub tăcere neamul. Dar Mesih pare a fi fost scos din ebraicul „Mesia”, de unde şi Iisus Hristos se numeşte Isa Mesih.

() Mâltepe. „Muntele bogat”, sau „al bogăţiilor”. Este un munte foarte înalt, aşezat nu departe Niceea: o mare comoară găsită cândva la poalele lui i-a dat muntelui numele. Navele din Pontul Euxin, când ajung la 80 mile de Bosfor, primul pe el îl văd, deşi este mai aproape de Propontida, decât de Pontul Euxin, şi-şi îndreaptă calea spre el.

(îl) Podagră. Creştinii spun că a fost lovit de o durere de colon, în cea de a treia zi după (începutul) campaniei, ceea ce merge laolaltă cu Turcii, care admit că au fost mai multe alte cauze ale morţii lui, în afară de podagră.

(O) A trăit 51 de ani. Adică lunari, care, aduşi la calculul solar, fac cam patruzeci şi nouă de ani, şapte luni, <şi şapte zile. Totuşi, Creştinii şi Turcii nu cad de acord în această privinţă. Ultimii îi atribuie 51 de ani de viaţă, <şi 30 de domnie; primii spun că a domnit 32 <şi a trăit 53 – lucru care ne-ar veni a crede că a luat naştere de la faptul că, la ceilalţi, Creştinii mai adaugă trei ani în care a domnit cât i-a mai trăit tatăl.

LA CAPITOLUL II.

(a) Sandziakul. Mai înainte de a fi rânduiţi Paszii şi Beglerbegii, se numeau astfel toţi Conducătorii de Provincii, astăzi <însă> numai aceia, care sunt puşi ca Mai-mari ai Provinciilor fără <să aibă> tuiuri. Astfel, Sandziakul este mai prejos decât Begul, Begul decât Pasza, Pasza decât Beglerbegul. Compară cele spuse la C cartea) I, C (apitolul) 2, lit (era) h.

(b) Hadz. Este „pelerinajul”, cum spun ei, „la locurile sfinte”, Meca, Medina şi Jerusalem

107 fi *ic*), despre / care vezi C cartea) I, C (api toiul)

9, lit (era) (I). Cine îl va fi făcut se numeşte Hadziu, „pelerin”. Iar orice Turc este ţinut prin legea sa să-şi rânduiască o dată în viaţă această cale, iar aceasta la vremea când va fi avut atâtea bunuri, încât jumătate din ele să-i ajungă pentru cheltuielile drumului; căci cealaltă parte trebuie să o lase acasă, ca să aibă un venit din care să poată trăi onest. Iar ca pelerinii să poată trece sigur şi comod prin acele locuri pustii şi lipsite de apă, Sultanul îi dă cel mai adesea poruncă Paszei Damascului să pună să-i însoţească oşteni şi sacagii, şi să ia aminte ca numărul lor să nu fie vreodată mai mic de cincisprezece mii.

(c) Sunnet diuguni. Turcii socotesc că preceptele legii lor sunt de două feluri, Fars şi Sunnet, ceea ce ar cam corespunde, la noi, cu „legile divine” şi cu cele „eclesiastice”, acelea fiind necesare mântuirii, acestea putând fi, câteodată, trecute cu vederea. Ei spun că de Fars ţin Salvat, „mărturisirea de credinţă”, neglijarea sau omiterea căreia face ca omul care are putinţa vorbirii să nu se poată mântui, Zekkiat, anume ca fiecare să le dea săracilor, din averile sale, în fiecare an, a cincizecea parte, şi altele. Iar Siunnet numesc „tăierea împrejur”, şi Siunnet diuguni „serbarea tăierii împrejur” şi celelalte rituri eclesiastice, care ar fi un păcat să le treci cu vederea, dar unul cu iertare. Pe acestea, la grea nevoie, ei cred că le poţi trece cu vederea de-a binelea fără de păcat, de aceea nu taie pe nimeni împrejur înainte de al şaptelea an, şi socotesc că un copilaş mai mic de şapte ani, care moare fără tăierea împrejur, are totuşi parte de Rai. Astfel, dacă în loc de cinci mătănii zilnice ar fi făcut numai trei, care sunt Fars, adică acelea poruncite de Dumnezeu, iar pe

108 celelalte două, care au fost adăugate din porunca Profetului şi prin / uzul eclesiastic, le-ar trece cu vederea, aceasta ar fi un păcat, dar nu unul de moarte. Dar dacă nu le-ar face nici pe unele, nici pe altele, ar trebui, orişicum,

să-şi ispăşească vina în Purgatoriu prin mai mulţi ani de chinuri.

(d) Mimber. Este un scaun ca un amvon, la trei trepte mai sus decât care se înalţă tronul împărătesc, iar, în biserici (sic), Waiz, „al predicatorului”.

(e) Dziem. „Dziem” este, în limba poporului, „un fel de struguri” mai dulci decât toţi ceilalţi. Iar, în arăbeşte, adăugându-se – Teszrid, Dziemm arată, în cele magice, numele fabulos al lui Salomon, sau al lui Alexandru cel Mare, ca în Chatemi Dziemm, pecetea”, sau „inelul cu pecetea lui Salomon”, Dziami Dziemm, „oglinda lui Salomon”, sau a lui „Alexandru”, cea care, într-o altă poveste grecească, îi este atribuită lui Leon înţeleptul, fiul lui Vasile Macedoneanul, împăratul Grecilor. De la care dintre aceste înţelesuri îşi va fi luat numele acest Sultan, nu putem hotărî, nici n-am mai văzut sau auzit ca vreun alt Turc, în afară de acesta, să fi fost deosebit printr-un asemenea nume. Scriitorii creştini au luat, fără îndoială, de aici numele pe care i le atribuie, Gemes şi Zizimus, care nu înseamnă, etimologic, nimic.

(fi Caitebai. Nu „Caithebanus”, sau „Caithbegus”, cum scriu Apusenii. Căci numele acesta nu este turcesc, ca să poată fi derivat din Caith, şi beg, „Principe”, ci un compus pur tătăresc, din căit şi bai, adăugându-se, spre a evita mKoqxfivia, iistiin, care are cam valoarea vocalei noastre „e”.

109 Căit este, pe tătăreşte, „convertire”, iar bai „bogat”. Căci Tătarii mai de viţă obişnuiesc să-şi a/ dauge această monosilabă la numele lor, ca în Tuminbai. Mambetbai (pentru „Muhammed bai”: căci „Muhammed” se pronunţă pe tătăreşte Mambet), tot precum Turcii Căpetenii ale armatei iubesc să fie numiţi Pasza, ofiţerii Aga, iar cei născuţi dintr-un neam nobil Czelebi. Dar Caitebai însuşi era Czercass de neam, şi ajunsese la

domnie prin alegere – „Hannibal” al împărăţiei Turceşti.

(g) Varsak şi Turgad. Varsak am spus că este socotită a fi „Paflagonia”, în Cap (itolul) prec (edent), la lit (era) (ww). Iar Turgad pare a fi fost o altă Provincie, vecină cu aceasta.

(h) Szeh-zâde. „Fiu de împărat”, din persanul Szeh, prin sincopă, de la Szah, „împărat”, şi Zade, „fiu”. Astfel se numesc feciorii împăraţilor, când numele lor proprii sunt trecute sub tăcere, pentru respect.

(I) Gioniulli. Odinioară erau” oştenii voluntari”, care mergeau cu tabăra, pe propria cheltuială; astăzi însă, este o tagmă de ostaşi călăii de pe lângă Viziri, care obişnuiesc să meargă, în alaiuri, înaintea Agavat, adică a „ofiţerilor publici”, şi să poarte veşmânt unguresc sau bosniac. Mai-marele lor se numeşte Gioniulli Ağası. Asemănătoare cu aceştia mai este o unitate de călăreţi, numită Deliler, adică „Netoţii”, sau „Proştii”. Aceştia nu erau ţinuţi, odinioară, în niciun fel de rânduială, ci, fără să ţină nicidecum seama de duşman, dădeau iama de peste tot, ca nişte orbi, cu năvală asupra vrăjmaşului, acum însă, strânşi sub rânduială, şi-au pierdut bărbăţia, păstrându-şi păstrează doar numele. Nici n-am citit despre ei nimic vrednic de amintire prin istoriile mai recente, nici n-am văzut ceva prin toate bătăliile la care am luat parte.

110 (k) Mai întâi la Rodos. Spun istoricii / Creştini că el a fost primit acolo cu bunăvoinţă de către Marele Maestru, şi că, dându-i-se însoţirea de care avea nevoie, a fost trimis la Inocenţiu al VIII-lea, Papa de la Roma, iar că acesta i l-a predat lui Carol al VIII-lea, Regele Francezilor, care era pe calea campaniei spre Neapole, iar că, după aceea, murind Inocenţiu al VIII-lea, a fost înlăturat prin otravă de urmaşul acestuia, Alexandru al VI-lea, pentru că se temea ca nu cumva Carol, dacă l-ar fi predat, să nu câştige o foarte mare trecere pe lângă Baiazid.

(l) Rum Papa. El era cel despre care am mai vorbit, Inocenţiu al VIII-lea, iar, după moartea lui, Alexandru al VI-lea, nevinovat de crima cu care îl întinează Creştinii.

(m) Principele Neapolei. Turcii se înşală în această privinţă: el i-a fost predat nu Regelui Neapolei, care era, pe atunci, Ferdinand, ci Francezului Carol al VIII-lea, pe când se pregătea de campania spre Neapole.

(n) Din partea Principilor Creştini. Toţi Principii Creştini, fie ei de mare, fie de mică autoritate şi putere, sunt numiţi, de obicei, „Umerai milletull Mesihie”, „Principii din neamul lui Messia”, „Kiuberai taifetul Isevie”, „Magnaţii popoarelor lui Iisus”.

(o) Berber Baszi. „Mai-marele bărbierilor”, sau „Bărbierul-şef, stând, printre oficialităţile din lăuntru, pe cea de a şasea treaptă. Despre condiţia acestora vom avea de vorbit mai jos, la – Cartea a III-a, Capitolul 2, litera (fi) „unde îl trimitem pe B (inevoitorul) C (ititor).

(p) Pe preasfântul. împăraţii nu obişnuiesc niciodată să se lege cu vreun alt jurământ, afară de Ezdadum Ervah szerifleri icziun, „Pe fericitele”, sau „sfintele suflete ale părinţilor mei”, său.

111 la singular, Dzedum ruhi icziun”, „Pe sufletul bunicului meu”. Iar în diplomele / şi în legămintele cu Creştinii se adaugă, de obicei, „Pe numele lui Dumnezeu Preaînaltul”, Kuran haki iczun”. „Pe adevărul Curanului”, Peigamberin Pak Ruhi iczun, „Pe Duhul Profetului” etc. etc.

(q) Dumnezeiască. Orice va fi poruncit împăratul, Turcii socotesc că se face din îndemn dumnezeiesc, şi a-i tăgădui ascultarea este un sacrilegiu. Prin urmare, chiar şi dacă Marele Vizir ar trebui pedepsit cu moartea, Sultanul nu-i încredinţează nimănui altuia, ci chiar aceluia îndeplinirea poruncii, scriind către el o scrisoare cu atare cuprins: „Dat fiind că ai ajuns învinovăţit cu moartea pentru această, sau pentru acea pricină, îţi încredinţăm ca,

luându-ţi Abdest, (adică „spălarea mâinilor, a capului şi a picioarelor”), şi împlinindu-ţi cuvenitul < Namaz („rugăciunile”), să-i dai capul pe mâna lui Capudzi Baszi, trimisul nostru”. Şi, cu toate că Vizirul s-ar putea opune acesteia, el îi dă totuşi ascultare de bunăvoie, spre a nu fi socotit necredincios şi Äż ([» opiopevoq <excomunicat> din Dzemaat, sau din Ummeti Muhammed, ceea ce ai putea numi, în felul nostru de a vorbi, „Biserica Muhammedană”, ca unul care a încălcat poruncă împărătească.

Li s-a întâmplat aceasta, în vremurile noastre, câtorva bărbaţi foarte serioşi, care s-au ferit să se supună unor atari porunci, acestora, deşi s-au smuls primejdiei, fie prin fugă, fie cu armele, rămânându-le mai apoi pe viaţă porecla de „firari”, adică de „fugar”, ca Firari Hasan Pasza etc., Pasza de Sze<h>rezul, şi Firari Ismail Pasza etc. Ba infamia cade şi asupra fiilor acestora, care poartă, spre veşnică ocară, numele de „firari ogullari”, „fii de fugari”.

(r) La Franci. Sub numele de Ifrendz, în popor Fireng, Turcii au obiceiul să vorbească despre

112 aproape toate „neamurile creştine” (în afară de Poloni şi de Unguri, şi de ceilalţi care / poartă veşminte lungi), dar cel mai adesea despre Italieni. Dar ei obişnuiesc să deie fiecărui neam şi un nume aparte, caNemeze „Germanilor”, Firansiz „Francezilor”, Ispaniol „Spaniolilor”, Ingilis „Englezilor”, Nidirlanda, sau Filemeng „Belgienilor” şi „Olandezilor”, Sax „Saxonilor”, Iszfed „Suedezilor”, Leh, sau Lech „Polonilor”, Madziar „Ungurilor”, Moscow „Ruthenilor”, Cazak „Cazacilor”, şi tot aşa şi celorlalţi.

(s) Din Rum. Adică „din părţile Europei Turceşti, supuse odinioară împărăţiei Greco-Romane”. Dar câte înţelesuri rabdă la Turci acel cuvânt am luat aminte mai sus, în notele la C cartea) I, C (apitolul) 8, lit (era) r.

(t) Liberul arbitru. Iradeti dziuzii. sau Dziuzii Ichtyiar. Deşi Turcii învăţaţi din Curan nu cred că se poate întâmpla nimic, nici bun, nici rău, fără hotărâre Dumnezeiască, după acea <vorbă, Chairu szeru min Allah, „Binele şi răul de la Dumnezeu <vin>”, ei admit totuşi că omul are parte de liber arbitru, iar aceasta din pricina ca Kiuffar („necredincioşii”, adică Creştinii, şi toţi Muhammedanii nemusulmani) să nu se poată scuza la judecata din urmă că au vrut, dar n-au putut îmbrăţişa doctrina Muhammedană, lipsiţi fiind de liberal arbitra (O, cu cât sunt aceştia mai fericiţi, cel puţin în această privinţă, decât mulţi alţii!).

I-am întrebat pe câţiva preaînvăţaţi tălmăcitori ai Curanului, cărora li se dă numele de Tefsiri Curan, „Poate oare omul face, ori vorbi ceva împotriva vrerii Dumnezeieşti, au ba?”, dar n-am primit niciodată de la ei vreun răspuns categoric, având ei obiceiul să spună Dziennet hac.

113 Dzihennem hac. „Raiul este sigur, Gheena e sigură”, „iar că / ultima n-a fost făcută degeaba de Dumnezeu, ci cu un ţel anume, dar> dacă totuşi cu un ţel anume, că acesta nu poate fi altul, decât pedepsirea acelora care erau meniţi la aceasta. Dacă sunt întrebaţi, iarăşi, „în ce fel, după acest raţionament, li s-ar mai păstra părerea despre liberul arbitru?”, vin în cerc vicios, şi spun „că ei ştiu că toţi cei care vor pot fi mântuiţi, dar că nu se mântuieşte nimeni, pe care Dumnezeu nu l-a sortit mântuirii”. Ei conchid totuşi prin axioma Tacdir Tedbiri bozar, că „Pronia Divină nimiceşte intenţia”, sau „ţelul omenesc”. Din această contrarietate, ca nu puţini să preţuiască foarte mult liberul arbitru, iar alţii să nu dea doi bani pe el.

cu) Gâtlejul Principelui. Aici Turcii îl eliberează cu totul pe Alexandru al VI-lea de o învinuire atât de cumplită,

căreia i s-a dat crezare, de-a lungul atâtor veacuri, datorită scriitorilor creştini şi catolici. Lăsam totuşi în seama Cititorului judecata, în care dintre aceştia vrea să-şi pună încrederea.

(w) Prin videşugul unora. Acest zvon potrivnic contribuie la întărirea istorisirii Turcilor cu privire la moartea lui de Dziem. Neînţelegerea poartă asupra locului: căci Creştinii arată că el a fost ucis prin otravă, pe drumul <făcut> înspre Neapole împreună cu Carol al VIII-lea, dar> Turcii că a fost jertfit sub briciul bărbierului, la Neapole, de către bărbierul Ibrahim. Care lucru din două să fie adevărat, judece Binevoitorul Cititor.

(X) Elocinţa. Ilmi kieliam. „Ştiinţa vorbirii", adică „arta de a vorbi bine", ca Ilmi Mantyk, „arţaraţionamentului", Ilmi Sarf, „ştiinţa Gramaticii", Ilmi Nahw, „ştiinţa Sintaxei", Ilmi Hikmet, „ştiinţa Tainei", adică „a Filosofiei", Ilmi Illahi, ((şi Ilmi Chodaj), „ştiinţa Divină, Teologia", Ilmi fykh, ((<şi Ilmi hacaik}}, „ştiinţa dreptului", cea mai 114 de viţă la ei, ca una care se

114 apleacă asupra interesului al/tuia, Ilmi niudzium, ((Ilmi hijet}}, „ştiinţa stelelor", său" Astronomia", Ilmi hendese, „ştiinţa măsurării", sau „Matematica", Ilmi Dzeografie, Tachtyty bilad, Resmi arz, Ilmul-mefahat, „Geodezia", Ilmi cerul, Geomanţia"}}, Ilmi recam, „Aritmetica", (Ilmi Szir, „Poezia" etc.}.

(y) Telaveti Curan. „Citirea întregului Curan". Ea are loc la înmormântare şi la monumentul mormântului, vreme de 40 de zile, aşa cum, la ai noştri, tot atâtea zile, se citeşte Psaltirea asupra mortului. Căci Turcii cred că sufletul răposatului mai hălăduieşte, vreme de 40 de zile, deasupra mormântului, şi socotesc că, ((pentru ca}} Arhanghelul Gabriel să-l apere împotriva diavolilor şi să-l însoţească în pace în Rai, citirea Alcoranului este de mare folos. Apoi, ei mai statornicesc şi că sufletul păcătos

primeşte ajutor şi prin rugăciunile celor care trăiesc, dar, în afară de Muhammed, nu invocă niciun fel de sfinţi şi Profeţi, şi nu le atribuie vreo milostivire faţă de lucrurile omeneşti, dat fiind că ea i-ar dăuna desăvârşitei fericiri în care ei se află.

(z) în Moldova. Nu ne-am putut niciodată mira îndestul, ori de câte ori ne-a fost dat să privim la hărţile Ungariei, cum de se face că Valahiei şi Moldovei le sunt aşezate hotare atât de greşite şi de absurde, nici n-am văzut vreuna, deşi am cercetat bine multe, atât vechi, cât şi noi, care să nu fie întinată de cele mai mari erori. Astfel, cetăţile care îi sunt atribuite îndeobşte Valahiei, Kilia şi Akkierman, se află la mai mult de 300 de mile italice de hotarele Valahiei, şi nici nu i-au aparţinut vreodată stăpânirii valahi (e} e, ci celei moldave. Lămurirea mai pe larg a acestui fapt o vom da, cu vrerea lui Dumnezeu, în altă parte.

(să) Kili. Pentru Moldoveni „Cilia”, odinioară Aoicoctopov, un oraş aşezat la gura de Miazănoapte a Dunării, cea mai largă şi mai adâncă decât celelalte 4, se află la 35 de leghe, sau de ceasuri

115 de mers, depărtare de Galacz, un târg de mărfuri / al Moldovei, <aflat> la Dunăre.

(bb) Akkierman. Odinioară MovKaoxpov, la Herodot Câpa, acum Moldovenii îi spun „Cetatea Albă”, „Vrbs Alba”, ceea ce înseamnă şi numele ei turcesc. Este un oraş străvechi şi celebra pentru exilul lui Ovidiu, după care pare a-şi fi primit denumirea de la urmaşii moldoveni şi lacul din apropierea acestui oraş, AAKOYA AOYH „OBHA, Lacul lui Ovidiu”. Dar despre acestea, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, vom vorbi, mai pe larg, în altă parte.

(ce) Tersus. / „Tharsul” Ciliciei, pe cât se crede, patria S (fântului) Pavel.

(dd) Kurszunly. Adică „Cel de plumb”, iar Kosunly

care urmează nici nu înseamnă, etimologic, ceva, nici nu ştim ce oraş, sau unde să fie aşezat. Dar mai există şi un alt Curszunly, în Crimeea, numit la Herodot *rpiprrţ*, sau, cum preferă alţii, „Chersonesos”, de unde şi-a tras numele toată peninsula.

(ce) Lezmaiestate. Se spune că Giedik Ahmed Paszah (sic) a fost învinuit că a vrut să-l dea jos pe împărat şi să pornească la o răsturnare, şi că l-a împins pe fiul lui mai mare al lui Baiezid, pe Sultan Ahmed, să purceadă cu război împotriva tatălui său, dar că nevinovăţia lui i-a fost dovedită Sultanului abia după moartea sa, şi, de aceea, el a gemut prea adesea că a dat pierzării, fără prevedere, un om nevinovat, un sfetnic minunai şi o preabună căpetenie. Tot astfel şi crocodilul, după ce-a sfâşiat omul, lacrimi varsă.

(fi) Pe ascuns, resurse. Pare a fi vorba de banii pe care Sultanul Egiptului i-i dăduse pentru drumul la Meca.

116 (gg) Alaidevlet. Poate că unul dintre Principii Perşilor, despre care Annalele Turceşti nu mai / pomenesc nimic, cu toate că i-a dat stăpânirii sale şi numele, ea fiind trecută, stricat, în nu puţine hărţi, ca „Aladuli”; este un ţinut cuprins între Taurus şi Antitauras, sau „Cappadocia”.

(hh) Cerchezii. Este cel mai nobil neam dintre toate cele ale Scythilor. Ei locuiesc un ţinut muntos şi aspru între Pontul Euxin şi Marea Caspică. Sunt numiţi de Rutheni Cerchezi „Petigorţi”, şi sunt astfel deosebiţi faţă de Cerchezii Cazaci.

Căci Cazacii Ucraineni se numesc, cu toţii, pe limba Ruşilor, „Cerchezi”, dar mai cu seamă aceia care locuiesc pe malul fluviului Donetz, şi în Slobozii ((cum ai spune „în colonii”}}: iar provinciile Cerchezilor din Slobozii sunt cinci, ale căror capitale <sunt> Izium, Charcovia, Ochtirca, Ribińska şi Sumy. Acestora li se adaugă străvechiul oraş ruthen Czuhuiow, meterezul împărăţiei

Ruseşti împotriva Tătarilor, pe când ea era mărginită între mai strâmte hotare, aşezat pe Donetz. La ei, ((da> Cerchezii Petigorici,}} nu există nicio divinitate, niciun fel de rituri, <sau> de slujbe divine. Au, în mijlocul munţilor, o dumbravă cu arbori umbroşi şi poiană bătută de soare, udată de izvoare ce izbucnesc de peste tot, şi înconjurată de un şanţ foarte mare, unde se adună tot neamul lor, ca la jocurile Olympice, către sfârşitul lunii lui August, şi fac acolo negoţ, schimbând între ei mărfuri, în troc. Strânşi astfel, printr-o tradiţie a cărei obârşie este nesigură chiar şi printre ei, consacră şi atârnă într-un arbore din acea dumbravă orice armă au mai de seamă, iar, când se întorc în anul următor, după ce o şterg şi o sărută o pun la vechiul ei loc, unde se păstrează, chiar şi fără pază, până când o roade fie rugina, fie vremea <îndelungată>. Aduşi fiind odinioară de Geno

117 vezi, stăpânii Caffei, la credinţa creştină, după ocuparea Crimeei de către Turci, / mai mulţi dintre istoricii acelor neamuri au pomenit spre amintire că, din lipsă de preoţi, au recăzut în vechea lor neştiinţă.

Părerea aceasta o sprijină argumentul că, mai înainte să se fi molipsit Cabartaii de Muhammedanism, la ei a fost privit drept sfânt numele unuia, Petru, şi le era îngăduit să se hrănească cu carne de porc, de la care, astăzi, nu puţini se abţin. Nu sunt ţinuţi de niciun fel de legi şi nu-şi pun niciun fel de jude, spunând cu tărie că pe fiecare îl pedepseşte îndeajuns conştiinţa faptelor sale rele. Odinioară nu ştiau să scrie, dar, cum, de nu multă vreme, mai mulţi dintre ei s-au dedat riturilor Muhammedane, aceştia au preluat scrisul arăbesc, dar cei care au rămas păgâni trăiesc după legile şi moravurile de odinioară.

Toată ţara este împărţită în trei Principate, dintre care cel mai de seamă este Cabarta. Sunt ţinuţi să-i dea Chanului de Crâm, în fiecare an, drept tribut, 200 de tineri

şi 100 de fecioare, strânse nu prin alegere, ci la sorţi. Născuţi fiind printre Tătari, n-au nici chipul, nici ţinuta trupului tătărească, ba, de-ai spune că sunt cei mai frumoşi dintre toate neamurile răsăritene, te-ai îndepărta <prea puţin de adevăr. Întotdeauna, fie vorba de veşminte, fie de arme, născocesc ceva nou, imitat cu atâta înflăcărare de ceilalţi Tătari, încât pe ei i-ai putea numi „Francezii Tătarilor”. Ţara lor este Academia Tătarilor, dar> cel care nu şi-a învăţat acolo moravurile şi meşteşugurile războiului este socotit tentek, adică om „de rând şi fără viţă”. De îndată ce văd lumina zilei, fiii Chanilor Crâmleni sunt trimişi la Cerchezi, să fie crescuţi şi educaţi acolo. Odată ce micuţul este dus în Czercassia, cel care-i lasă doica se numeşte Aţa, „Tutorele” Sultanului, iar, mai apoi, cu tot neamul

118 său, este scutit de tribut, pentru că / este frate de lapte cu Sultanul. De aici, toţi Cerchezii au grijă, înainte de toate, ca, măcar o dată, soţia sau sora lor să-i dea sân fiului Chanului, iar, prin împărtăşirea acestui fel de frăţie, să scape de dări. Astfel că, adesea, chiar şi prin luptă deschisă, cel care-i mai tare, dă năvală în casa unde-i crescut Sultanul, îl ia cu sine, acasă, pe Principele furat şi-l dă soţiei sau surorii sale să-l alăpteze. În cei doi ani, în care i se dă sân, aceasta nu se petrece numai o dată. Când s-a făcut mare, Principele învaţă să călărească, să tragă cu săgeţi, să mânuiască armele şi să practice artele războiului, în veşminte cât mai stricte, iar, acestea odată împlinite, este trimis iarăşi acasă.

Nobleţea femeilor o măsoară, mai cu seamă, după degetele şi mijlocul lor mai zvelt, şi după tălpile lor mai scurte, iar fecioara care-ar fi fost mai grăsuţă, sau ar avea degete sau picioare mari, fie ea şi născută dintr-un tată aflat în cele mai mari demnităţi, este socotită fără de viţă, şi, fără o zestre foarte bogată, nu poate fi dată lesne după

bărbat. De aceea, fetiţele de şapte ani sunt încinse cu o cingătoare de fier, lată de patru sau de cinci degete, iar picioarele le sunt strânse în încălţări de lemn, care, nu le mai sunt scoase niciodată, niciuna, nici celelalte, înainte de a se fi făcut mari. Şi astfel, dobândind încă de la o vârstă tânără, fără nicio osteneală şi fără bătaie de cap, ceea ce femeile din Franţa se străduiesc să reuşească, nu fără foarte mare chin, cu oase de peşte şi cu alte meşteşuguri, ele se pot bucura de aceasta în tot timpul vieţii. Nu le aştern niciodată patul, nici băieţilor, nici fetelor, ci li se spune să se culce pe scândură sau pe pământ, pe un strat de fin sau pe un ţol, ca să nu se îngraşe (sau) moleşească, ceea ce ei cred, nu fără bună socotinţă, că este pricină de lenevie şi de sfiiciune. Sunt atât de zdraveni şi de harnici de mână, încât, chiar după mărturisirea

119 Tătarilor, tot precum 10 din cei Crâmleni îi pot înfrânge pe 15 din Budziak, la fel 5 / Cerchezi pe 10 Crâmleni.

Vom istorisi numai un singur exemplu al acestei tării a lor, petrecut cu şase ani în urmă, nu neasemănător faptelor pentru care au fost slăviţi vechii locuitori ai Helladei. Cum nu-şi plătiseră tributul anual către Chanul Crimeei, care era, pe atunci, Selim Gierai, un bărbat tare şi la sfat şi la braţ, precum şi oştean hârşit, el l-a trimis, în anul următor, pe fiul său, Szahbaz Gierai Sultan, ca să le ceară captivii din amândoi anii. Primindu-l cu cinstire (cum el venise cu o ceată mică), bătrânii îi plătesc acestuia tributul, după datorie. Dar el o zărise pe preafrumoasa fată a unui Cerchez, iar, cum ea nu căzuse în numărul captivelor, peste obicei, Sultanul o răpeşte cu sila şi o duce în sălaşul său. Cei doi fraţi ai ei, straşnici bărbaţi, mai întâi, ascunzându-şi durerea, îşi mângâie tatăl şi-l îmblânzesc, în nădejdea că ea va ajunge ibovnica

Sultanului, dar, mai apoi, dau buzna, pe neaşteptate, peste Sultanul care nu se temea deloc de aşa ceva, ci doar şedea, la gazda sa, singur, doar cu fata furată, cu străjile parte lăsate să se ducă, parte scufundate în vin şi în mied, şi îi răpun, pe el şi pe sora lor, iar pe străjeri îi ucid până la unul. Tatăl Sultanului, auzind ce se întâmplase, îşi ascunde rana primită, şi declară sus şi tare că Cerchezii au făcut pe drept <tot ce-au făcut>, cum l-au ucis pe un om care voia, peste obiceiul întemeiat, să o siluiască pe o <fată> furată. Iar mortului îi urmează fiul lui mai mare, Devlet Gierai, dar, cu puţin după aceea, fiind dat jos de către Sultan, este trimis în surghiun la Chios. Dar fratele mai mic, Capian Gierai, care îi ia locul cu îngăduinţa Porţii

120 Othmane, purcede împotriva Cerchezilor cu optzeci de mii de Tătari, / pregătindu-i întregului neam nimicirea, şi, trecând peste Tanais, mai adaugă la oastea sa încă 15 mii din cei din Cuban. Principele Cabartai, primind veste despre campania aceasta, se trage înapoi, împreună cu şapte mii de pedestraşi şi 300 de călăreţi de-ai Cerchezilor, în vârful unui munte foarte înalt, unde se mai află zidurile unui străvechi şi foarte mare oraş, iar spărturile din ziduri le astupă cu arbori şi cu grămezi de pământ şi de pietre. Capian Gierai, văzând că luarea acestui munte va fi foarte anevoioasă (cum înspre munte nu-i era deschisă decât o singură potecă), îl trimite la Principe pe un om anume, care să-i deie de ştire că Sultanul a purces în campanie împotriva Osbekilor, şi că-i cere să i se dea, pentru aceasta, 3.000 de Cerchezi, iar că, pe lângă acestea, mai are şi altele despre care vrea să se sfătuiască cu Principele, şi că, din această pricină, ar dori să coboare de pe munte. Cabartaie în pricepând şiretenia duşmanului, îi răspunde solului că „el este reţinut de o grea boală de picioare, dar că, după trei zile, va veni la Sultan, dacă nu călare, măcar şi într-o lectică (la ei este cu

două roţi). După plecarea solului, chemându-i la sine pe Cerchezi, Cabartai le spune: „Ce credeţi, fraţilor, că vă este de mai mult folos – să vă daţi jertfă, cu mâinile legate, pe mâna Sultanului, pe voi şi pe soţiile şi copiii voştri, să vă ducă în veşnică robie, oii, după obiceiul nostru, să învingem, sau să murim? De-om muri, sigur că n-om vedea tirania care-o să se încrânceneze asupra alor noştri; de-om învinge, ne-om răscumpăra, dintr-o lovitură, pe noi şi pe urmaşii noştri, de sub răutatea Tătarilor!” Răspunzând ei, într-un glas, că „vor mai bine să moară, decât să i se deie duşmanului pe mână”, el dă poruncă să-şi întărească gândul prin faptă, printr-un jurământ pe sabie şi pe arme, precum e datina. Rânduind astfel treburile, Cabartaie în către seară, îl trimite pe unul dintre ai săi la

121 Chan, care să-i spu/nă că durerea de picioare i-a încetat deja, astfel că avea să vină a doua zi, împreună cu bătrânii, ca să i se închine. Bucuros de atare veste. Capian Gierai dă poruncă să li se dea drumul cailor la păşune, şi se hotărăşte să-i închine odihnei o noapte fără de grijă. Dar Cerchezii, auzind cele ce se punea la cale în urdia Tătarilor, ungând bine cu smoală uşii din coajă de arbori, le împletesc, şi, la mijloc de noapte, le leagă de cozile cailor lor, şi, aducându-i în cea mai mare tăcere lângă tabăra Tătarilor, numită Kosz, le dau foc fâşiilor. Caii, de cum văd flacăra şi simt că-i arde, o iau la fugă, ca fulgerul, prin noaptea cea întunecoasă, rătăcind printre nenumăratele turme de cai ale Tătarilor, iar aceia, îngroziţi de aşa ceva, rupându-şi piedicile, pornesc să se împrăştie, rătăcitori de colo până colo, cu mare nechezat şi zgomot. Tătarii, treziţi de atare zarvă, nu văd şi nu aud nimic, în afară de focurile rătăcitoare pe câmpii (cum spaima cea neaşteptată, ori, <poate, întunecimea, îi împiedicau să vadă caii); gândind că s-a pogorât un foc din cer <şi neştiind ce să facă, se împrăştie încolo şi încoace, fără vreo

rânduială. Cerchezii, văzând aceasta, lăsând orice alt fel de arme, în afară de sabie, îi căsăpesc pe toţi cei care le ies în cale, astfel că, toată noaptea şi până în zori, a ajuns să pară un măcel, iar nu o luptă. Când s-a făcut de ziuă, Cerchezii, strângând ca la 100 de mii de cai <şi pierzând abia vreo cinci dintre ai lor, se întorc biruitori acasă. Tătarii din Cuban îi ucid, peste tot, a doua şi a treia zi, pe Tătarii împrăştiaţi şi bântuind prin ogoare. Căci ei îl urmaseră pe Sultan de nevoie, iar, mai înainte, ţinuseră mereu strânsă prietenie cu Cerchezii. Caplan Gierai, pierzând 40 de mii dintre ai săi, cu ceilalţi împrăştiaţi, scapă în Crimeea doar împreună cu

122 câţiva, dar, învinuit fiind în faţa împăratului Turcesc / de cutezanţă şi de nesocotinţă, a fost lipsit de demnitatea sa, şi trimis în surghiun la Ianopole, un târg din Mysia, fiindu-i dat drept urmaş fratele său surghiunit în Chios, Devlet Gierai, cel care se aflase în fruntea oştilor Tătarilor, în ultima înfruntare – cea cu Ruşii.

Dar, la ce preţ se află Cerchezii la Turci, se poate ghici din preţul, pe care vânzătorii îl statornicesc pentru prizonieri. Pe aceştia îi socotesc cei dintâi dintre toţi, pentru că spun că şi fecioarele lor sunt mai frumoase şi mai arătoase la stat şi la proporţiile trapului, şi pricepute în toate disciplinele, şi sfielnice, şi tinerii le sunt înzestraţi cu o minte foarte ascuţită, şi ajung să fie meşteşugari foarte îndemânatici. Faţă de ei, treapta a doua le este dată Polonilor, a treia celor Abaza, a patra Ruşilor, pentru tăria lor trupească şi răbdarea la trudă, pricină pentru care sunt duşi, cel mai adesea, la galere, a cincea Cazacilor, a şasea Georgienilor, a şaptea Mengrelilor. Iar pe Germani, pe Veneţieni şi pe Unguri, pe care obişnuiesc să-i cheme cu acelaşi nume, de Ifrenk, nu-i cred potriviţi pentru nicio treabă de rob, datorită moliciunii lor trupeşti, iar trupurile femeilor, susţin ei, au o asprime bărbătească, şi, din

această pricină, nu-s potrivite plăcerii. Astfel, dacă ar fi nişte robi din aceste neamuri de aceeaşi vârstă, putere, ori frumuseţe, s-ar vinde un Cerchez sau o Cercheză cu o mie de <galbeni> împărăteşti, un Polon cu 600, un Rus sau un Cazac cu 400, un Georgian cu 300, un Mengrel cu 250, Germanii şi Ifrenk cu mai puţin. Iar, în Egipt, Cerchezii şi Abaza se vând la un preţ dublu, pentru că, acolo, numai ei pot urma la stăpânirea şi averile stăpâniulor lor, mai presus

123 decât fiii legitimi, ceea ce, / deşi este împotriva preceptelor Curanului, se îngăduie totuşi, dat fiind că, printr-o superstiţie aparte, ei cred că Iosif, rob în Egipt, i-a cerut lui Dumnezeu ca asupra Egiptului să domnească, pe veci, numai robii – ceea ce, mai apoi, s-a şi întâmplat printr-o tainică judecată a lui Dumnezeu.

(II) Giullek. Şi cele care urmează sunt tot oraşe din Syria, de-abia de fiindu-i cunoscute, în afară de Giullek, vreunuia dintre Europenii călători prin Orient.

(kk) Cheile munţilor. Asăzi, munţii Arzirum, Demur Capu' şi Derbent. adică „Poarta de Fier", sau „Straja", unde se spune că Regina Scythilor, Tomyris, l-a nimicit pe Regele Perşilor, Cyrus, laolaltă cu toată oştirea lui, atrăgându-l în strâmtori, cum ea se prefăcuse că fuge.

(11) Endelos. „Andalusia". Aşa se numea, la vechii Turci, toată Spania care se afla sub puterea Maurilor, poate că de la prima Provincie pe care o ocupaseră. Dar, astăzi, Turcii, ca şi noi, despart Spania în două părţi, „Spania" şi „Lusitania", care se mai numeşte la ei şi Portugal.

(mm) Dzieneral Jâni. Acesta este Contele Ioan Torquato, în privinţa sorţii căruia Creştinii şi Turcii arată o deosebire vrednică de mirare. Primii ne spun că el a căzut luptând cu străşnicie în această înfruntare, printre foarte deşi duşmani, nu înfrânt, ci ostenit de izbânda, ceilalţi că a

fost prins de viu: cui să-i dăm crezare, nu ştim.

(nu) Ahmed Mârza. Însăşi porecla lui de Mârza ne arată că a fost fie un consângean de-al Regelui din Tibris, fie născut dintr-un neam foarte de viţă. Căci, cu toate că etimologia acestui

124 nume este necunoscută – dacă nu cumva ai vrea să-l scoţi de la Mir, „Principe”, şi Zad, / care îi arată pe urmaşi ca fiind, parcă, născuţi din esenţa taţilor lor, sau Zade, „fiu”, dar este un fapt sigur şi stabilit că acest nume nici nu i-a fost dat cuiva, vreodată, de Tătari, nici nu-i poate fi dat, decât dacă îşi va fi primit de la strămoşii săi, din timpuri dinainte de amintire, şi nobleţea şi o „orda” anume, cu drept de moştenire.

Poate că Cititorul se va mira, cum de se păstrează amintirea nobleţei printre neamuri atât de barbare şi de lipsite nu numai de cultivarea civilizaţiei, ci şi a literaturii, mai ales că se ştie că nicio parte a istoriei nu este la fel de bântuită de poveşti confuze, ca genealogia. Dar este un lucru cât se poate de sigur şi aflat în afară de orice controversă că niciun popor de pe lume nu-şi poate însemna la fel de cu grijă atât nobleţea, cât şi tot şirul strămunilor săi, ca Scythas. Căci este o lege preasfântă la Scythi, pe care nu îngăduie vreodată s-o încalce, ca, în afară de acele spiţe dintâi de nobili, niciun Tătar de rând, chiar dacă, de unul singur, şi-ar fi scăpat neamul din prăpăd, sau l-ar fi ridicat din nou, fiind el sub pierzare, înfrânt, sau ar fi îndeplinit alte fapte mai presus de puterile omeneşti, să nu primească numele şi demnitatea de Mârza, sau „nobil”, ori să poată dobândi un Cazan, sau un Cosz (cum numesc ei „familiile de rând”) fie în dar, fie prin cumpărare: prin urmare, acele spiţe care fuseseră la început, ele şi numai ele singure, se bucură, pe vecie, de atare demnitate, în toată Scythia, de-abia dacă se găsesc vreo sută de oameni> din ele: Crimly, Orakogly, şi

Orumbetogly. Despre ultimii doi vom vorbi mai jos, la Cap (itolul) < „lit (era) < >.

125 Crâmlenii, la rândul lor, se desfac în două ramuri: Szirini şi / simpli Mârza. Cei dintâi, cu toate că sunt de aceeaşi origine cu ceilalţi, sunt, totuşi, ţinuţi a fi mai nobili decât ei, pentru că alegerea Chanilor este lăsată numai în seama socotinţei lor, cum este aceea alaesarului Roman, în Imperiul German, în seama Electorilor. Cum spiţa lor se întinde, astăzi, foarte mult prin Crimeea, Chanul obişnuieşte să stabilească dintre ei patru bătrâni care să aibă autoritate asupra celorlalţi. Numai aceştia au puterea de a-l alege şi de a-l confirma pe Chan, de a pronunţa dreptatea <şi de a guverna Statul, şi anume una atât de mare, încât, fără consimţământul lor, nici n-ar fi primit Chanul ales, nici n-ar putea face, el însuşi, nimic. Chanului nu-i mai rămâne, atunci când Szirinii nu-s de acord cu el, decât un singur lucru, şi anume să-i dea jos pe cei îndărătnici şi să-i aşeze, în locul lor, pe alţii; dar, cum şi aceştia se cuvine să fie, cu toţii, din aceeaşi stirpe, nu au obiceiul de a încălca hotărârile predecesorilor lor.

Odinioară, pe când mai erau liberi, dacă murea Chanul. sau era alungat, îl alegeau pe unul din fii sau fraţii lui, pe care-l voiau ei, numai să fie din spiţa Dzingizilor, şi-l întăreau prin ceremonii aparte; acum însă, fiind ei supuşi Turcilor, sunt siliţi fie să-i ceară de la Poarta Othmană confirmarea, fie să-l confirme pe cel trimis de Poartă.

Pentru confirmare, ei păstrează unele ceremonii destul de aparte. Au un mare şi străvechi covor în patru colţuri, despre care spun că Dzingizehan i-ar fi dat această menire, aproape ros, acuma, de molii şi de ocara vremii. Ei îl pun pe Sultanul cel nou ales să şadă în mijlocul ei, iar, cu toţii, cu capetele descoperite, strigă într-un glas ((„Cap Jasza!”)}, (ceea ce, în felul nostru de a

126 vor}/bi, s-ar putea spune: „((Mulţi <ani>}}

trăiască Chanul!” Odată spusă această curare>, patru bătrâni Szirini, ridică sus cele patru colţuri ale covorului şi-l declară pe cel ce şade <în mijloc> „Chanul tuturor Tătarilor”.

Şi ceilalţi Mârzaci aveau, pe vremuri, moşii foarte întinse, astăzi însă au pierit cu toţii, în afară doar de câţiva. Căci, pe când domnea la Turci Selim al II-lea, toţi Mârzacii, în afară de Szirini, porniseră cu răzmeriţă împotriva Chanului lor, Mengily Gierai, şi-l alungaseră din domnie, apoi însă, la intervenţia Szirinilor, îl primiseră iarăşi înapoi, şi i se închinaseră drept „Chan”. Cu gând să se răzbune pe această nedreptate şi, totodată, să-i răpească unei viitoare răzvrătiri focarul, Mengily Gierai, mai întâi îşi ascunde mânia şi proclamă o amnistie. Doi ani mai târziu, el pune la cale un mare ospăţ şi-i cheamă să vină pe toţi Mârzacii. îi primeşte cu cele mai de seamă pregătiri pe cei ce soseau, întinde cheful până în miez de noapte, şi porunceşte ca pe toţi, îmbătaţi cu vinars şi cu boza (un fel de bere, foarte des gustată de Tătari, făcută din făină de mei), să-i pună în căruţe şi să-i ducă acasă, iar, în aceeaşi noapte, punând oşteni, ei să-i ucidă până la unul, scufundaţi fiind în beţie. De aici s-a ajuns ca, astăzi, să nu se mai fi păstrat printre Crâmleni nicio spiţă de Mârzaci, şi <să mai fi scăpat> doar câteva, care, pe vremea aceea, hălăduiau în afara Crimeei.

Dar celelalte neamuri ale Scythilor îşi mai au încă Mârzacii lor, mai cu seamă în Budziak, „Bessarabia” celor vechi. Fiicele lor nu se mărită decât dacă sunt luate de un Mârza, dar fiii pot lua chiar şi prizoniere, ai căror copii sunt socotiţi la fel de legitimi, ca şi cum ar fi fost născuţi de o Mârzoaică.

127 Au, pentru logodnă şi nun/tă, rituri aparte. Când părinţii amândurora s-au înţeles pentru unirea copiilor prin căsătorie, tatăl fetei se îngrijeşte să ridice o căsuţă, a

cărei uşă să dea în iatacul său de dormit, fereastră să aibă numai una singură, şi atât de mică, încât prin ea să nu poată intra decât un cap de om. Logodnicului i se îngăduie să-şi sărute prin ea logodnica şi să se sfătuiască cu ea despre fugă. Părinţii şi fraţii o păzesc cu grijă pe logodnică, dar> logodnicul, dimpotrivă, se străduieşte în fel şi chip să le-o răpească, fie pe furiş, fie deschis, cu sila. Se ajunge adesea la înfruntare, nu cu armele, ci cu braţele şi cu bice, numite camezi, iar logodnicului, dacă-i prins, nu i se mai dă drumul decât dând răscumpărare. Dacă însă, în înfruntare, logodnicul prinde cumva prilejul să ajungă la logodnica lui, intră, o răpeşte, şi-i pradă cămăruţa, iar prada aceea o păstrează apoi ca zestre. Fraţii şi rudele de sânge o urmăresc pe cea furată, iar, dacă pot să i-o smulgă, înainte să fi ajuns la pavilionul logodnicului ei, el trebuie să şi plătească răscumpărare pentru logodnica lui, ori să o primească fără zestre. Dar, când <fata> furată a ajuns să atingă cortul logodnicului ei, ei preschimbă, pe dată, războiul în nuntă.

Apoi, despre fiice (le} acestor Mârzaci se povestesc lucruri vrednice nu mai puţin de pomenire, decât de admiraţie. De îndată ce ajung la pubertate, se fac lunatice. Văzând lucrul acesta, părinţii, felicitându-se (căci socotesc aceasta drept un semn de nobleţe, iar mama a cărei fiică n-ar suferi de această boală ar fi învinuită de adulter), pregătesc un ospăţ, şi le poftesc pe toate celelalte fiice de

128 Mârzaci. Făcându-se aceasta, la sunetul citarei cu o / singură strună (de care pomeneşte Ptolemeu în cărţile sale), o pun pe fecioara lunatică să joace, vrând, nevrând, vreme de trei zile şi tot atâtea nopţi, fără mâncare, băutură sau odihnă, până când se prăbuşeşte la pământ, fără suflare. În cea de a treia zi, îi dau de mâncare şi o băutură subţirică (o zemuşoară nesărată de came de cal), iar când, bând-o, ea îşi mai vine în fire atât, cât să

prindă puteri, este dusă, pe dată, înapoi la joc. Reluându-se acest lucru de trei ori, se vindecă de tot de boala aceasta, astfel că, toată viaţa ei, nu mai simte nimic de felul acesta.

(oo) Ogyrogli. „Fiu de bun augur”. Căci Ogyr înseamnă” piază bună”, iar ogul „fiu”. ((Dar şi „fiu de hoţ”, fiind un cuvânt ambiguu, care poate însemna fie „fericit”, fie „hoţ”.})

(pp) Ozbaidzan, în popor – Azerbedzan. „Media „de altă dată, vecină cu Syria, despre care vezi mai multe mai sus, la C cartea) I, C (apitolul) 1 – lit (era) (m).

(qq) Tibris. La cei mai recenţi „Tauris”, cândva Capitala împărăţiei Persane, de numărat, şi acum, printre cele mai de seamă oraşe ale Persanilor.

(rr) Mitilin < >. Scriitorii creştini spun că Mitylene (sic) a fost asediată de flota franceză, ceea ce ne-ar veni uşor a crede, de vreme ce Turcii îi numesc pe toţi Europenii din Apus Ifrendz.

(ss) Aşezându-se pace cu vecinii. Pacea, înseamnă ei, s-a făcut între Veneţieni şi Turci, prin strădania unui anume Andrea Gritti, prizonier la Baiezid, iar prin ea le-au fost date înapoi acelora Cephalonia, dar> acestora Leucas şi Neritus.

(tt) Szeitan Culy. „Slujitorul”, sau „Robul Diavolului”, primul Ereziarh printre Muhammedani.

129 Turcii i-au dat acest nume pentru faptul / că îl socoteau un mag şi un otrăvitor. Perşii susţin, dimpotrivă, că era un bărbat foarte învăţat şi plin de duh dumnezeiesc, care nu numai că a corectat Curanul, dar şi-a mai dovedit doctrina şi prin minuni, şi, de aici, este numit de ei, prin avrovopacna <antonomază, Sofi, adică „filosof, sau „înţelept”.

Perşii şi Turcii nu se înţeleg mai bine în înfăţişarea istoriei răspândirii doctrinei lui. Căci Perşii istorisesc că

Sofi, după ce a fost alungat de pe întinsul stăpânirilor Othmane de către Sultan Baiezid, s-a retras la Ismael, Regele Persiei, iar acolo, câtă vreme le fusese dat drept învăţător fiilor acestuia, mai ales în ale Matematicii, a desăvârşit corectarea şi interpretarea adevărată a Curanului, şi i-a atras la părerea sa şi pe Rege, şi pe Magnaţi. Dar, pentru că nu putea abate către gândul său şi gloata mai neinstruită, nici prin predici, nici prin îndemnuri, a dobândit de la Rege o poruncă, după care, oricine s-ar fi arătat potrivnic acelei doctrine, de era om mai bogat, avea să fie pedepsit în cinstirea şi avutul său, iar om mai de rând, <pedepsit> cu capul. Că toată Persia s-a tulburat la o poruncă atât de aprigă a Regelui, dar> mulţi, lăsându-şi averile şi moşiile (ca şi Calviniştii din Franţa, cu un veac mai înainte), au fugit ((şi}} s-au dus în Regatele învecinate. Că, întristat de fuga supuşilor săi, Regele l-a chemat la sine Sofi şi i-a spus că „el unul este convins de adevărul doctrinei lui, dar că nu poate răbda ca, din pricina ei, Domnia să-i rămână fără de locuitori”. Iar că Soft a dat răspuns: „În această nevoie, unde, de o parte luptă adevărul doctrinei, dar> din cealaltă salvarea Statului, trebuie recurs la minuni, şi că el are atâta încredere în Dumnezeu şi <în Profet, încât, pentru întemeierea doctrinei sale, de dragul oamenilor mai neinstruiţi voia să-i îngăduiască lui o minune”.

130 Adunându-i, aşadar, de prin toată Domnia / pe tălmăcitorii mai învăţaţi ai Curanului, le-a dat o carte albă şi le-a spus: „Iată aici o carte în care nu stă scris nimic! Dacă vă mai îndoiţi despre curăţenia doctrinei mele, Dumnezeu va veni într-ajutorul adevărului printr-o minune nemaivăzută şi nemaiauzită. Că ei au închis într-un arbore bătrân şi scorburos şi cartea lui, cea nescrisă, şi o alta, Curanul cel primit din vechime, că au cetluit gura deschizăturii cu cercuri de fier şi au pecetluit-o cu trei

peceţi, dintre care pe una a păstrat-o la sine Regele, dar> două partea adversă. Apoi că, îndeplinindu-se, vreme de 40 de zile, sub <acel> arbore rugăciuni publice, Sofi, în zorii celei de a patruzecea, a dat poruncă să se desfacă însemnele şi să se scoată cărţile din arbore: că, făcându-se aceasta, cartea cea nescrisă a apărut, toată, înşiruită cu litere, şi consimţind întru totul cu acel Curan corectat de Sofi, în vreme ce copia vechiului Curan <era> pătată peste tot cu o culoare cumplit de neagră, ca şi cum s-ar fi vărsat peste ea cerneală, numai marginile rămânând neatinse. Că, văzând aceasta, au strigat, cu toţii, Halla, Halla!, „Dumnezeule, Dumnezeule!”, şi au îmbrăţişat doctrina susţinută de Soft, ca pe cea adevărată şi lipsită de orice urmă de îndoială, că au căutat şi au strâns, de peste tot, copiile vechiului Curan, şi le-au dat focului, transcriind unele noi, după acel codice al minunii. Apoi, că i-au schimbat şi scrierea: căci, pe când Curanurile mai vechi erau scrise cu litere de tipul> nesch (pe care Turcii le mai păstrează şi astăzi în copierea Curanurilor), acela a dat poruncă, spre a putea fi recunoscute chiar după literele lor, care-i un codice adevărat al Curanului, şi care nu-i autentic, ca toate Curanurile să fie scrise, din vremea aceea, cu literele de tipul> tâalik.

Aceasta-i povestea Perşilor. Turcii susţin însă că lucrurile au stat cu totul altfel. Căci ei spun că

131 Szeitan Culy, pe când era învăţătoru fiilor lui Ismail, al Regelui Persiei, l-ar fi dus pe cel mai / mic (numele <lui> l-am uitat, căci, pierzându-se, prin nedreptatea Sorţii, <însemnările> pe care le notasem cu mare grijă de pe urma convorbirilor cu Turcii cei mai învăţaţi, <dar> şi din alte monumente, trebuie să pomenesc ce-mi oferă memoria) adesea cu sine într-o pădure, şi i-a arătat un bătrân platan, îndemnându-l ca, dacă tatăl lui îi va spune, vreodată, să arate vreun arbore,

acesta să fie cel către care să-l îndrepte. În acel arbore, cu un an mai înainte, el ascunsese Cartea Curanului cea după capul lui, scrisă cu litere necunoscute, dar alese, precum şi o alta, după gândul celor vechi, dar unt pângărită, peste tot, cu cerneală, iar scorbura arborelui a astupat-o astfel, atât cu mijloace ale firii, cât şi cu unele magice, încât să nu se vadă cumva vreo urmă de crăpătură. Iar, mai apoi, că el, aprig mustrat de Ismael pentru răzmeriţa iscată datorită doctrinei lui, a recurs la înşelătoria plănuită dinainte, şi i-a propus să-şi întărească doctrina printr-o minune.

Auzind aceasta, că Regele i-a strâns pe toţi la înfăţişarea minunii, cu legământ ca, dacă adevărul lucrului avea să fie dovedit printr-o minune, cu toţii să fie siliţi să-i îmbrăţişeze doctrina, iar de nu, Szeitan Culy să-şi plătească fapta cu capul, ca un mincinos. Căzând cu toţii de acord, ca unii neştiutori de asemenea înşelăciuni, că Regele a ieşit în dumbravă, însoţit de o uriaşă mulţime de învăţaţi şi de oameni de rând, iar că, acolo, mincinosul i-a spus Regelui, spre a înlătura orice bănuială de înşelăciune: „Preaputernice Rege, porunceşte-i fiului tău mai mic să arate un arbore, care-i place lui!” Încuviinţând Regele, ca şi poporul, această spusă, Regele şi-a îndemnat fiul să-i arate unul din atâţia arbori din jur. Curăţind coaja de la scorbura copacului pe care copilul îl arătase, aşa cum fusese învăţat, că Szeitan Culy închisese şi lăsase acolo, după rugăciuni mincinoase, o

132 caile goală şi un Curan vechi, după cum am mai povestit, / astupând gaura cu bare de fier şi întărind-o cu peceţi. La patruzeci de zile după aceea, adunându-se iar lumea în preajma aceluiaşi arbore şi scoţându-se semnele, că mincinosul, după ceva rugăciuni, s-a apropiat de scorbură, cu mâinile goale, ca să nu fie vreo bănuială de vrăjitorie, şi că a scos apoi cărţile de dedesubt, puse de el acolo, iar nu pe cele de deasupra, şi, înălţându-le sus, a

întrebat poporul „dacă nu erau aceleaşi, pe care le pusese mai înainte în scorbură”. ({} Căci ele fuseseră la fel şi ca formă, şi ca legătură. () } Când i-au dat răspuns că sunt tot aceleaşi, le-a dat poporului, care a găsit cartea mincinosului scrisă toată, şi întru totul asemenea Curanului nou introdus, iar că, văzând aceasta, au strigat Aziz Allah! („Slăvite Dumnezeule!”), iar vechiul Curan l-au aflat urât pângărit peste tot cu cerneală, astfel că au strigat din nou, Hakallah, Subhan Allah!, „Dumnezeule Drept!”, „Dumnezeule Milostiv!”. Mai apoi, că l-a înlănţuit până într-atât, prin descântecele lui, pe Regele Persiei, ca nu cumva să se deie pe faţă, vreodată, urmele înşelăciunii făcute de el, încât a poruncit pe dată ca arborele acela să fie dat focului, vârând pricină „să nu se ajungă ca gloata cea plină de superstiţii să i se închine cu religiozitate”. Astfel susţin Turcii că impostorul acela şi-a răspândit erezia printre Perşi.

Şi aşa, din vremea aceea, între Turci şi Persani s-a iscat o aprigă dispută despre religia lor. Cheia controversei stă în faptul că Persanii, dintre cei patru urmaşi ai lui Muhammed, pe trei, anume pe Ebubekir, pe Omer şi pe Othman, îi împroaşcă de ocări şi blesteme cumplite şi le spun „falsificatori”, „impii” şi „tâlhari”, şi nu-l recunosc drept adevăratul urmaş al Profetului decât pe Ali.

133 despre care spun că a fost căsăpit printr-o înşelăciune, într-o Dziamie, de către cei de pe lângă el. / Turcii mărturisesc însă că toţi cei patru au fost adevăraţi urmaşi ai Profetului, şi le închină aceeaşi cinstire. A doua pricină a acestor neînţelegeri dintre aceste neamuri este că Turcii, de cum se scoală din pat, mai înainte ca să-şi poată face Sabah Namaz, sunt ţinuţi, prin legea lor, să se spele pe picioare cu apă, iar apoi, încălţându-se cu mest, sau „încălţările”, să şi le şteargă cu mâna. Persanii, dimpotrivă, după ce s-au sculat, doar că-şi şterg picioarele

cu mâna goală, şi nu socotesc că ar fi nevoie de niciun alt fel de spălat. Iar controversa aceasta, chiar dacă pare a fi „despre fina caprei”, are totuşi, la ei, atâta preţ, încât, din pricina ei, amândouă popoarele se împroaşcă între ele cu cele mai negre ocări. Turci le spun Persanilor „impii”, „blasfemi”, „necredincioşi”, kyzilbasz, adică „capete roşii”, mai răi chiar decât Creştinii, iar Persanii, la rândul lor, le întorc Turcilor aceleaşi ocări. De aici se naşte o asemenea vrăjmăşie între cele două popoare, încât, cum Turcii cred cu tărie că, pentru fiecare duşman ucis (cu supuşii socoteala stă altfel), Dumnezeu are să le deie răsplată, ei susţin că un Persan ucis are să fie, la această socoteală, cât 70 de Creştini.

Aici mai trebuie să istorisim şi ceea ce obişnuieşte să se facă la soliile dintre Principii amânduror popoarelor. Regele Perşilor, când trimite un sol la Turci oferă, cel dintâi lucru dintre celelalte daruri, un Curan, atât ca să laude adevărul legii sale, cât şi pentru ca, printr-un fel de tăcută predică, să-i cheme şi pe Turci s-o primească. Iar Sultanul, primind solul, atunci când Reisul k ţi} ttab, în popor Reis el<T>endi („Primul Cancelar”) dă citire listei darurilor, când s-a ajuns la numele Curanului.

134 sărută copia Curanului pe care o are lângă sine pe divan, din/adins, şi o pune, cu cinste, la locul de mai înainte, arătând în tăcere, prin această ceremonie, şi că al său este Curanul cel adevărat, şi că cel Persan este eretic.

(nu) Szah Ismail. Regele Persiei, contemporan cu Sultan Baiezid, neîncetat şi aprig vrăjmaş al stirpei Othmane. Dar, pentru deosebita-i învăţătură, în care excela, se numără printre Principii cei mai eruditi, şi, de aici, pare să fi primit supranumele de Sofi, adică „înţeleptul”.

(XX) Ale chiragrei. Turcii susţin că Sultanul Baiezid a suferit de chiragră, Creştinii că de podagră: poate că

amândouă vor fi fost adevărate, de vreme ce aceste două boli, ax; aici xo ideâov <cel mai adesea, obişnuiesc să viziteze, cu aceeaşi ospitalitate, mădularele trupului omenesc.

(yy) închinare. Turcii au, prin lege, poruncă, după o călătorie îndelungată, să-şi viziteze patria şi părinţii, dacă pot fi liberi să o facă – lucru pe care, cine l-ar neglija, i s-ar spune că a făcut-o împotriva preceptelor dumnezeieşti. De aici s-a născut şi un proverb: < >

„Vaktyile Silla itmek Hadz Szerife varmak Kádár vardur”, „La vremea cuvenită, a-ţi vizita patria şi părinţii nu-i de mai puţin preţ, decât pelerinajul religios făcut la Meca”. Din această pricină, dacă vreun slujitor i-ar cere Domnului său voie să-şi vadă patria, acela nu poate nicidecum să i-o tăgăduiască, ba chiar, de i-ar tăgădui-o, Domnul, iar nu slujitorul ar purta vina acelui păcat. Acesta era motivul pe care-l arăta Selim, atunci când voia să-i smulgă tatălui său sceptrul: căci, după ce Baiezid a ajuns împărat, Selim nu-l mai văzuse niciodată.

(zz) Vama. Oraş la Pont, faimos prin înfrângerea lui Vladislav, a Regelui Ungariei şi al Poloniei. /

135 (a) Sceptrul este dat de Dumnezeu. Deşi Turcii susţin că nimic, nici bun, nici rău, nu se poate întâmpla fără vrere dumnezeiască, ei cred, totuşi, că Dumnezeu nu-i poate tăgădui cererile nici unui Misliman care i se roagă adânc, după acel oracol din Curan: < Ja melaikietu Cadis tahieitu min abdi, „O, îngeri ai mei, robul meu mă copleşeşte de sfială!”, adică „Mă sfiesc să nu-i îndeplinesc cererea”.

Ei spun, totuşi, că două rugi nu se pot împlini niciodată, <pentru> Profeţie şi <pentru> împărăţie, dat fiind că Dumnezeu nici n-ar putea voi să le acorde altcuiva, odată ce a statornicit ca aceste două daruri să fie deja încheiate şi hotărâte, şi a decis cu tărie şi ca, după

Muhammed, să nu mai trimită vreun alt Profet, şi să nu mai înalţe vreo altă familie, în afară de cea Othmană, până la culmea împărăţiei, ceea ce par a fi susţinut, după părerea celor mai mulţi, <şi Tălmăcitorii Curanului. Astfel, şiretul impostor a declarat că el era cel de pe urmă dintre Profeţi, şi le-a scos tuturor a din gând râvna după împărăţie. De aceea, dacă, măcar ca o ipoteză, cineva va fi spus: „Dacă Dumnezeu mi-ar hărăzi mie împărăţia, sau harul Profeţiei, aş face cutare, sau cutare lucru”, se va socoti că l-a tăgăduit pe Dumnezeu, şi li s-a alăturat necredincioşilor, păcat despre care ei cred că trebuie şters prin Tedzdid Iman, adică prin „dvaraiviapov creânnoirea credinţei”, prin care păcătosul, ca un nou convertit la credinţă, trebuie să-şi facă mărturisirea de credinţă, de faţă cu un Imam („preot”) şi cu doi sau cu trei martori.

(P) Spusele şi faptele împăraţilor sunt atât de statornice. Ei pun pe primul loc, între cele mai trufaşe titluri ale Sultanului, numele de Zillullah, „Umbra lui Dumnezeu”, ((iar, cu un adaos, Zyllullahi filerzyn, „Umbra lui Dumnezeu peste faţa pământului”}}, astfel că ei trag încheierea că spusele împăraţilor se cuvine să fie <socotite> asemenea celor dumnezeieşti, neputând fi niciodată tăgăduite sau lăsate fără îndeplinire.

136 Drept ar/gument în favoarea părerii lor, nu ne va veni greu să istorisim ceva ce s-a întâmplat pe vremea părinţilor noştri. Pe când Sultan Muhammed al IV-lea, urmând să ia Oamenieciul, îşi urma calea prin Moldova, în luna lui Mai şi-a adus aminte că, în luna aceea, la Constantinopole cireşele sunt deja coapte. Aşa că i-a spus Marelui Vizir: „Cum de fiind de-acum vremea cireşilor, nu mi se pun la masa mea?” Vizirul trimite, pe dată, un Capudzibaszi la Principele Moldovei, cu poruncă să facă rost, cât mai degrabă, de cireşe pentru masa împăratului. Cum Principele îşi caută dezvinovăţirea că Ta vremea

aceea nu se pot găsi niciun fel de cireşe, căci ele se coc de abia prin ultimele zile ale lui Iunie, Capudzibasziul acela îi răspunde: Beg, Padiszah buirducăen songra mumkin degildur ve jocdur dimek olmaz”: „Hei, Principe, când dă poruncă împăratul, nu se cade să spui „Nu se poate face”, sau „Nu este”!”. Aşa că Principele, ca să arate că vorbele îi sunt demne de crezare, îi trimite Sultanului, prin Capudzibaszi, câteva ramuri de cireşi tăiate, dar încă în floare, la vederea cărora Muhammed al IV-lea se spune că a strigat: tu „Gjavur vilaieti sonuk imysz”, „Reci mai sunt ţinuturile necredincioşilor!”, ceea ce se poate înţelege atât despre frigul firii, cât şi despre ceva blestemat şi potrivnic riturilor muhammedane.

(y) Tihna le cădea greu. O îndelungată experienţă a dovedit că neamului acestuia, de la prima lui obârşie, pacea i-a fost apăsătoare, iar viaţa în linişte nesuferită. Astfel, dacă n-au niciun duşman dinafară, îşi ascut armele împotriva împăratului, şi, ca racii, se sfâşie şi înfulecă unii pe alţii. Cu privire la aceasta, circulă la ei un binecunoscut adagiu: „El herekitul berekiet”, „Mişcarea este

137 fericire”, adică „ori/ce schimbare aduce o anume fericire”. Căci, pe lângă înclinarea firească pe care o au către zavere, încât de-abia dacă, ba nici măcar nu izbutesc să păstreze liniştea între ei, legea lor le mai şi porunceşte să nu ţină niciodată o pace îndelungată cu Creştinii, sau cu vreun alt neam care nu crede în Muhammed, pentru că aşa ceva împiedică şi răspândirea religiei lor, dă şi prilej războaielor lăuntrice. /

138 (8) Un deceniu. Turcii spun numai haili zeman, „câtăva vreme”, dar din calculul anilor reiese totuşi că a fost un deceniu. Scriitorii creştini cad de acord în această privinţă, câtă vreme spun că Baiezid, lovit de podagră, s-a odihnit câtăva vreme. /

137 (e) Zemberekczi baszi. A fost, odinioară, „Mai-

marele berbecilor” cu care se zdruncinau zidurile şi al celorlalte maşinării de război, de la Zemberek, care denumeşte „batista”, şi baszi, „Căpetenie”, însărcinarea aceasta a ieşit astăzi din uz.

(Q Topkapusi. După etimologie, „Poarta tunurilor de război”. Ea se află în partea apuseană a Oraşului, pe Calea Regală, între Edme Capusi, „Poarta Adrianopolei”, şi Syllivri Capusi, „Poarta Syllebriei”. În şirul acela se află turnuri uriaşe, în care Turcii păstrează praful de puşcă, de împărţit pentru folosinţa la vreme de nevoie.

(rţ) Enibacheze. După etimologie, „Grădina Nouă”: este o întindere foarte largă, cam de o milă în itepiepupa <înconjur>, nu chiar o grădină, ci o păşune unde li se dă drumul cailor la păscut, numită de ei Czair.

(O) Codzia Mustafa Pasza. „Mustafa cel Bătrân. Numele lui îl păstrează, la Constantinopole, un foarte mare han din piatră, durat de el <şi menit pentru primirea neguţătorilor.

(1) Sofi oglî, Ismael, Regele Persiei.

(k) Czercassus. Adică Regele Egiptului.

(A), Fie consimţind. Hicleanul de fiu caută, anume, pricini, pentru care să poată declara dreaptă

138 înlăturarea tatălui său şi uciderea lui, care avea să nu/meze.

(p) în noaptea asta. la odihnă. Turcii sunt foarte superstiţioşi în privinţa viselor şi cred că sufletul curat al Musulmanului poate prevedea destule lucruri şi primi, în somn, unele îndemnuri. Ei au o carte la care recurg, numită Vaka A name, „Tâlmaciul viselor”. Dar ei spun: „Diusz giorende de gâldur jorandedur”, „Ce iese din vis nu depinde de cel care-l are, ci de cel care-l tălmăceşte”. De aceea, oricând spune cineva: „În noaptea asta am avut un vis”, ei obişnuiesc, cu toţii, pe dată, să strige „Chair ola!”, iar, prin aceasta, ei socotesc că, fie şi dacă tălmăcirea

visului ar fi de rea piază, ea se poate preschimba în bine.

(V) în Palatul Vechi. Eski Serai, despre care vezi cele spuse în Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 1, Infera) x.

(!) Două săbii. Se pare că a făcut aluzie la spusa lui Alexandru cel M (are): că „lumea, rămânând întreagă, nu poate fi nici stăpânită de doi Sori, nici avea două Domnii". Iustin, în Car (tea) a II-a. Cap (itolul) 12.

(o) Junus. Din ebraicul Jochanan, sau Tohannes „<Toan" >. Astfel, ei îi spun Prorocului Ioan Junus Peigamber. ((Mai există, pe lângă aceasta, şi Jonus balygy, „Delfinul"; căci Muhammedanii povestesc că Prorocul Johanan a fost înghiţit de peştele acesta, şi de-aici i s-a tras şi numele.})

(it) Kiuczuk Czekmedze. „Micul Pod mişcător", schimbat, mai apoi, într-unul stabil, dar păstrându-şi, totuşi, numele de „Mic", spre a se deosebi de cel mai mare, despre care <vezi cele spuse la Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 5, lit (era) (I) >. Iar Kiucziuk Czekmedze este târgul care se numea odinioară „Athyra", pe Calea Regală care duce la Adrianopole, aflat la două ceasuri depărtare de Constantinopole şi la şase de Buiuk Czekmedze („Marele Pod").

(p) Printr-un neaşteptat martiriu. De aici se poate trage încheierea că nu pot fi false cele

139 spuse despre moartea lui, după Ioh (armes) Moe/nevinus, de Phil (ippus) Lonicerus, în T (omul) I, Part (ea) a 5-a, C (apitolul) 22, anume că Baiezid a fost ucis pe drum, din poruncă lui Selim, de către un medic Iudeu, cu toate că Turcii nu mărturisesc deschis acest fapt.

(o) Akcze. Alba", un cuvânt tradus din grecescul otc Ttpov, o monedă mai mică, şi în greutate şi ca preţ, decât cele de argint (în afară de obolii de bronz mangyr) – 120 din ele fac un Leu, 300 un Galben Veneţian.

(t) Softa. Compară cele notate la Cartea I, C (apitolul)

4, lit (era) G.

(d) întru slava lui Dumnezeu. Orice îi este închinat lui Dumnezeu se numeşte, îndeobşte, ridicat „întru slava lui Dumnezeu”, Hakk Joluna, sau, pe arăbeşte, îl sebil Allah, sau fi tarycullah, „pe calea lui Dumnezeu”.

(<p) în Piaţa Fierarilor. Nu departe de Palatul Vechi, odinioară Xa/. icolipdxrc.

(*X*) Kyzyl Irmag. „Râul roşu”.

(\t) Sarychan. „Hanul Galben”, Provincie a Asiei al cărei nume apare pe desenele mai recente.

(co) Gioz sui. „Apa ochilor”, sau a „ochiului”, ceea ce arată, metaforic, lacrimile, ca şi < Gioz Jaszi, „umezeala ochilor”.

(în) Hadis. Este oracolul propriu al Pseudoprofetului, dezvăluit, după părerea Turcilor, prin duhid prorocirii. Căci ei deosebesc spusele din Curan în „Dumnezeieşti”, dictate lui Muhammed de către Arhanghel, pe care ei le numesc Hadisi Kudus, şi „Profetice”, pe care Muhammed să le fi dezvăluit prin duh profetic, iar pe acestea le numesc Hadisun nebevi.

140 LA CAPITOLUL III.

(a) Cognomento Javuz. Javuz înseamnă, la propriu, „sălbatic”, sau „rustic”, şi, de aici, „abraş”. Ei spun că lui Selim i s-a dat acest nume pentru pornirea şi tirania lui, cu care se purta nu numai faţă de cei vinovaţi, ci şi faţă de nevinovaţi – faţă de tatăl şi de fraţii săi, de parcă i-ar fi fost duşmani. Se spune că el i-a dat odată însărcinare Vizându-i să înalţe tuiuri dinaintea porţii, în semn al campaniei, şi să aşeze corturile împărăteşti într-un loc potrivit; iar cum Vizirul îl întreba „în ce parte voia să se ridice corturile”, fără niciun alt cuvânt, l-a pedepsit cu moartea: că urmaşului acestuia i s-a întâmplat, în aceeaşi zi, acelaşi lucru, dar cel de al treilea, ajuns mai prevăzător datorită primejdiilor căzute asupra celorlalţi, a aşezat corturi în

cele patru părţi ale lumii şi s-a îngrijit să se gătească cele de trebuinţă pentru drum. Că acesta, fiind întrebat de Sultan, „era oare pregătită campania, şi în ce parte <anume>?”, a dat răspuns că „nu lipsea nimic, ori în ce parte ar fi vrut să purceadă”; şi se spune că i-a zis: ((„Iki eslafin katli bem uczindzinun umrieni> chyfz eiledi, bem bana maslahat giuzar Ve ((zir peida eiledi”}}, „Moartea celor doi i-a păstrat viaţa celui de al treilea şi mi-a făcut rost de un bun Vizir”.

Singurul dintre atâţia împăraţi ai Turcilor, împotriva preceptelor Curanului şi a obiceiului urmat de Sultani, şi-a tuns barba după ce a primit domnia. Căci fiii împăraţilor au poruncă, după legea lor, ca înainte de domnie să-şi tundă barba, după aceea să şi-o lase să crească. De aceea, mustrat odată, blând şi cu haz, de către Muftiu, i-a răspuns că „el face aşa, ca Vizirii să nu aibă de ce-l trage după cheful lor”.

Se povesteşte că a avut mereu cu sine măciuca numită Topuz ((Debbiis, în popor „Topus”}}, sau că a purtat-o în mâna sa, şi istorisesc că acesta ar fi fost prilejul de unde a luat> un atare

141 obicei: / Pe vremea tatălui său, câteva ţinuturi învecinate cu Persia le dădeau Perşilor, în fiece an, pentru siguranţa lor, un anumit număr de valtrapuri, numite < Czul, în loc de tribut. <Iar> că, după moartea tatălui său, Prefecţii acelor ţinuturi i-au cerut lui Selim să le dea poruncă dacă acest modest tribut <mai> trebuia dat Perşilor, iar că acesta le-a răspuns:

„Dzievab urm ol Kyzylbasz kiafire ki, Cziuldzi baba gittdi ve Topozezi baba gieldi”, adică „Dă-i răspuns necredinciosului aceluia Cap-roşu că Tatăl valtrapurilor a răposat şi că a sosit Tatăl măciucilor!” (Formula aceasta, „Tatăl măciucilor”, Turcii au tradus-o în limba lor din ebraică şi din arabă, iar ea îl înfăţişează pe „un om bogat

în ceva", ca Ebul Iman, „tatăl credinţei", sau „cel înzestrat cu credinţă". Ebul Sulch". tatăl păcii", sau „bogat în pace, liniştit", Altun babasi, „tatăl aurului", adică „bogat în ţaur şi în bani}", sau „bogat", < >, Devlet babasî". tatăl fericirii", sau „fericit" sau „învechit în onoruri"). Tot aşa, el îl denumeşte pe Baiezid Cziuldzi babasi, „Tatăl valtrapurilor", pentru că le-a dat Perşilor valtrapuri, dar pe sine „Tatăl măciucilor", pentru că în locul valtrapurilor avea de gând să le dea măciuci şi arme. Turcii istorisesc despre Selim al lor multe de acest fel, pe care le lăsăm <însă> deoparte, de dragul conciziei.

(b) Să scape la Creştini. Socot că Turcii au spus aşa mai mult în mod ironic, pentru că ştiu ei înşişi foarte bine că Dziem, a fost ucis printre Creştini.

(c) Duşmanilor de-acasă. Desigur, câtorva fruntaşi ai Curţii, care îl favorizau pe ascuns pe Baiezid,<şi pe care i-a măcelărit pe toţi, până la unul.

(d) Kyzylbasz Szahi. „Regele Capetelor roşii". Acesta a fost Ismael Sofi, dintre toţi Regii

142 Perşilor / cel mai înţelept şi mai învăţat, socotit de ai săi un sfânt, datorită corectării Curanului, care a avut loc pe vremea lui – despre care compară cele spuse la Cap (itolul) prec (edent), sub lit (era) (tt}.

(e) Tybris. Nu multă vreme după aceea, oraşul acela a fost redobândit de Perşi, care o mai ţin şi astăzi.

(f) Czaldiran. După părerea celor mai mulţi, este un loc <aflat> chiar sub oraşul Tybris, plan şi întins în lărgime, şi el îşi mai păstrează încă şi astăzi acest nume: alţii au arătat însă că este unul diferit, un orăşel aflat nu departe de Tybris. După etimologie, îl desemnează pe cel care „scoate la iveală din furt" ceva, de la verbul czalârum, „fur", de unde czaldirirum, „pun să fure". De asemeni, „cel care face să-l bată".

(g) Defterdar. Cuvânt derivat de la persanul Defter,

„socoteli”, sau „catalog al socotelilor”, şi Dar, „care ţine”, ((sau, dacă preferi, de la cuvântul grecesc 8 i () Oepa, care arată „pielea pe care se scrie”.}} Este o cinstire de cea mai mare însemnătate la Curtea Othmană, pe care o deţine cel care are însărcinarea întregului tezaur dinafară. Dacă această sarcină îi este încredinţată unui scrib, sau vreunui effendi oarecare, el nu poate face sau porunci nimic fără consimţământul Vizirului; dacă însă un Paszá cu trei Tuiuri este pus în fruntea acestui oficiu, el trage Turaua, chiar şi fără ştiinţa Vizirului, şi face public, în numele său, un ferman – de aceea rareori se întâmplă, doar din prostia Vizirului, sau fără de ştiinţa lui, ca împăratul să voiască să-i încredinţeze acea însărcinare vreunui bărbat de o mai mare autoritate. El are sub sine doisprezece Cancelari, numiţi Calem, unde se strâng toate veniturile, tributurile şi impozitele din întreaga domnie şi se împart soldele militare, cele> ascultând totuşi de diferiţi Prefecţi. Pe prima o deţine Defterdarul însuşi, dar> de la ea se trimit toate însărcinările şi către celelalte Cancelarii şi în împărăţie, privitoare la tribut şi la impozite.

143 / Cea de a doua îl are în frunte pe Reis effendi, „Marele Cancelar al împărăţiei”. Pe cea de a treia o controlează Defter emini care cercetează cataloagele şi socotelile tuturor veniturilor. Pe cea de a patra o cârmuieşte Beglikczy, care (emite} însărcinările către Paszi şi scrisorile referitoare la Paszalate, Principate şi la celelalte cinstiri. Pe cea de a cincea), Ruznamedzi, care ia seama tuturor soldelor zilnice din toată împărăţia Othmană. Pe cea de a şasea, Basz Muhasebedzi, „Marele Prefect al socotelilor”, în Cancelaria căruia se îndeplinesc toate socotelile, ((şi care cere, mai cu seamă, socotelile contribuţiilor lor de la toţi ispravnicii din întreaga împărăţie.}} Pe cea de a şaptea, Anadoli Muhasebedzi, care se află în fruntea veniturilor din Asia. Pe cea de a

opta, Haradz Muhasebedzi, care se îngrijeşte de strângerea tributului de la Creştini şi de la Iudei. Pe cea de a noua, Mewgufat, (care ţine socotelile cheltuielilor de pietate.} Pe cea de a zecea, Malie Deskieredzi, (care ţine camera posesiunilor şi a celorlalte venituri.) Pe a unsprezecea Mucabeledzi, ((cum s-ar spune „Contrascribul", care, prin coficiul> său, îndreaptă cataloagele tuturor soldaţilor, îi arată pe cei răposaţi şi pe cei care au slujit, la vremea primirii soldei, astfel ca numărul banilor să nu-l depăşească pe cel ostaşilor, ori să fie prea mic}), şi are sub sine doi adjuncţi: pe Jaia Mucabeledzi, care ţine socoteala oştii pedestre din toată împărăţia, şi, al doilea, pe Atly Mucabeledzi, care ia seama <Sp>ahiilor şi a celorlalte şiruri de călărime, fie ea ţinută în soldă, fie în Tymar, <sau> ((zyâmet}}. Pe cea din urmă co ţine> Teszrifatezi – căruia i-ai spune, după obiceiul nostru, „Maestrul de ceremonii". În toate aceste Cancelarii se scriu însărcinările, evident, pe limba turcească, dar toate socotelile în limba persană, şi în scrierea kyrma, adică „ruptă", de necitit pentru nimeni, în afară de cei experimentaţi, într-atât de concis, încât veniturile şi cheltuielile întregii împărăţii i se înfăţişează împăratului, în fiece an, în <doar> douăzeci şi patru de foi. Orice

144 Mai-mare al unei Cancelarii îl are pe al său / ((Challfe, popular}} – Câlfa, dar, cum zicem noi, „Secretar", printre care cei mai de seamă sunt < >, Maden Câlfa, care ţine socoteala tuturor veniturilor din care provine o sumă anumită şi precisă de bani, ((ca aceea de pe urma minelor, a Provinciilor având un impozit anual anume, etc.}}, şi Achir Câlfa, care cercetează socoteala Grajdurilor împărăteşti.

Pe lângă aceste Cancelarii, mai sunt şi alte însărcinări, numite Emanet, cum ar veni „încredinţări", din pricină că socoteala lor nu poate fi făcută cu precizie, ci

cea mai bună parte a lor este lăsată în seama bunei credinţe a celor cărora le sunt încredinţate. Lor Defterdarul nu le poate da însărcinări el însuşi, în numele său, ei trebuie totuşi să înainteze toate socotelile lor către Cancelaria lui. Iar cele> sunt următoarele: 1. Tersana Emini, căruia îi sunt încredinţate construirea şi repararea navelor şi toate cele care ţin de Flotă. 2. Giumruk Emini, „Prefectul vămilor”. 3. Zarbehane Emini, „Prefectul Monetăriei”. Acesta nu dă, ca ceilalţi, socoteala după ce-a primit şi cheltuit, ci, după o anumită înţelegere, pentru atâtea pungi de dat Tezaurului în fiecare zi, arendează toată Monetăria, şi, după ce-a plătit atâta, bate, în folosul său, oricât de mulţi bani este în stare. 4. Maptach Emini, „Mai-marele Bucătăriilor. 5. Topchana Nazyri, care se îngrijeşte să se facă tunurile şi celelalte maşinării de război. 6. Arpa Emini, care are grijă de orzul pentru caii împărăteşti şi pentru cei ai Funcţionarilor împărăţiei. 7. Mubaedzi, „Prefectul aprovizionării cu gnne”. 8. Szehir Emini, care trebuie să repare zidurile şi întăriturile căzute. 9. Glumisz chane Emini, care are dreptul de a inspecta minele de minereuri şi care obişnuieşte ori să le strângă veniturile, ori, stabilind o sumă de bani, să le arendeze în fiecare an. /

145 Dar, după Marele Vizir, în Curtea Dinafară, mai presus decât el este numai Kietchuda beg, sau Kiehaia, „Locţiitorul Marelui Vizir”, cel care deţine a doua treaptă după Vizir. Din toţi banii care se aduc în Tezaurul împărătesc, Defterdarul primeşte a douăzecea parte, din care, după cum ştim sigur, din experienţă, el va putea păstra 200.000 de <galbeni> împărăteşti, sau chiar şi mai mult, din care îi dă 50.000 lui Kietchuda beg. Iar Marele Vizir va câştiga legal, în fiece an, ca la 600.000 de <galbeni> împărăteşti, spre a trece sub tăcere darurile şi celelalte meşteşuguri ale Vizirilor, prin care îşi

îndestulează ei lăcomia. Acestea le vor părea numai poveşti celor care n-au văzut Curtea Othmană, dar cei cu experienţă vor judeca altfel – însă, despre acestea, în altă parte.

(h) De un bun augur. Ogur. Turcii au fost convinşi că, dacă dau ei înşişi primul iureş, a lor va fi izbânda. De unde şi proverbul: Ilk uran ocididur, „care loveşte primul este un arcaş bun şi desăvârşit”. Dar, în ultimul război cu Germanii, mult altceva au avut de simţit Căpeteniile mai bune şi mai prevăzătoare ale oştirii othmane.

(I) Doar cu vârful degetelor. Este o expresie turcească, el udziu de japyszmak, „a apuca cu vârful degetelor”, pentru „a se apuca de o treabă cu greu”, sau „cam nevrând”. Ei spun astfel <şi Harbe ucizi de virmek, „a da cu partea de sus”, sau „cu vârful suliţei”, despre locuitorii de margine, întemeiaţi pe ajutorul altcuiva.

(k) Sinan Pasza. Căpetenie foarte vestită printre Turci. Se mai păstrează la Constantinopole o splendidă clădire de-a lui, durată pe 50 de columne octangulare din marmură, la intrarea în portul din lăuntru, faţă în faţă cu Pera. Acolo obişnuia să locuiască, primăvara, Bostandzi Basza. Căci în

146 apropiere se află poarta care duce la Curtea / împărătească, menită locuinţei Bostandziilor, unde se mai află şi un hypocaust, care se numeşte Jali kioszk.

(l) Uliţe şi căi. Socak be socak, „pe uliţe şi căi”, este o expresie turcească, însemnând „mulţimi îngrămădite de-a valma”.

(m) Pe lângă multe mii de ucişi. Cu toate că lupta aceasta a fost cruntă şi cumplită, istoricii turci nu pomenesc, totuşi, numărul celor ucişi, de nicio parte.

(n) Sunni. Astfel se numesc Turcii pe sine şi pe ceilalţi Mislimani, faţă de Perşi şi de alţi eretici. Ei socotesc o nelege ca pe asemenea Sunni, prinşi în război,

să-i păstreze în înd cu robii, dar, de se vor fi răzvrătit, declară că trebuie pedepsiţi cu moartea iar dacă nu, că trebuie să li se deie drumul liberi. Pentru Turci această lege este ea sfânta, dar la Tătari, cu toate că au primit Muhammedismul, nu este nicidecum respectată.

În această privinţă vom povesti o istorioară care arată îndeajuns de bine gândurile Tătarilor faţă de Turci, <fapt> la care am fost noi înşine martori oculari. Pe când Părintele nostru, Constantin Cantemyr, se afla în fruntea Moldovei, Căpetenia oştirii turceşti, sau „Seraskierul”, Ainedzi Suleiman Pasza (care, după aceea, a fost făcut Mare Vizir şi a văzut Buda reluată pentru (S (fânta)) Cruce), zăbovea la Babadagy, oraş al Mysiei, aşezat la 60 de mile peste de Dunăre, strângea ostile din Europa şi se pregătea să aibă grijă de aprovizionarea pentru Oamenifejeium. care suferea grozav de foamete. Dar, spre a fi încunoştinţat despre starea cetăţuii şi despre cea a taberei Regelui Poloniei, Ioan al Treilea, el îl trimite pe unul dintre ofiţerii săi, numiţi Agalar, pe un anume Ismail Aga, către tatăl nostru, cu o scrisoare, prin care îi încredinţa ca, dându-i cine să-l însoţească.

147 să-l facă să treacă în siguranţă la Oameniecium, / la Cahraman Pasza, pe vremea aceea, Prefectul din fruntea străjii acelei cetăţui. După ce părintele nostru i-a dat ostaşii, el intră cu bun noroc în cetăţuie şi le dă poruncă alor noştri să se întoarcă acasă, având a veni îndărăt cu ostaşi de la Camieniecium.

După ce a cercetat cele ce îi fuseseră poruncite, el pleacă de la Oameniecium, înconjurat de zece ostaşi. Când ajung ei la târgul Stephanesti din Moldova, aşezat la malul Hierasului, iată că îi iese în cale o urdie de Tătari, pe cale să prade Polonia. După ce i-a întrebat despre Căpetenia oştii lor, ei le urează o campanie sub bune auspicii şi purced mai departe pe calea menită lor. Dar, mergând ei

nu mult, văd că îi urmăresc, în mers grăbit, ca la 50 de Tătari, ca şi cum ar fi uitat să-i întrebe ceva. Turcii, cum nu se temeau de nimic din partea Tătarilor, ca din cea a unor aliaţi, se opresc din mers, nefericiţii de ei, şi îi aşteaptă pe loc. Aceştia însă, de cum ajung la ei, le poruncesc, cu săbiile trase, să se dea jos de pe cai şi, cum ei îi întrebau „Ce-aveau cu ei?”, îi leagă cu curele din piele, îi despoaie până la cămaşă şi-i ameninţă cu moartea, de nu voiau să facă ce li se poruncea.

Turcii, îngroziţi de primejia neaşteptată şi de faţă, le făgăduiesc să le facă orice vor fi poftit. Aşadar, mai întâi, îi bat sălbatic cu bicele pe cei prinşi, apoi le rad bărbile şi mustăţile, şi-i învaţă să grăiască ruteneşte. ca, dacă aveau să fie întrebaţi „De ce neam sunt?”, să răspundă „Ne znaiu, ja Rusak”, „Nu ştiu, sunt Rutean”. Pe Turcii, învăţaţi astfel vreme de câteva zile, îi duc cu braţele legate în oraşul Ismail, aşezat în Budziak, la Dunăre, iar acolo îi snopesc cumplit toată noaptea, ca să nu deie pe faţă că sunt Turci şi trimişi de Paszii lor. După ce ei au încuviinţat, sub jurământ. că vor ascunde asta, îi poartă a doua zi la piaţă. Când cumpărătorii celor prinşi (cum acolo se află mai mulţi care îi duc la Constantinopole, la asociaţii lor pe robii cumpăraţi de la Turci) îi întreabă.

148 „Sunt ca/meni de ce neam?”, pe dată Tătarii şi pun biciul pe cei legaţi, ca, ţinând minte bătăile primite, pe rutene (ştie). Şi-aşa, vânzându-i pe fiecare pe 10 <galbeni> împărăteşti (căci nu doreau un preţ atât de mare pe o marfă atât de păcătoasă), Tătarii, fără a mai zăbovi, se întorc la ei acasă.

Prinşii Turci, după două sau trei ceasuri, se roagă, pe Dumnezeu, în curată limbă turcească, să li se dea ceva de mâncare sau de băut. Neguţătorii, uimiţi să le audă graiul curat turcesc (cum pentru Ruteni pronunţarea turcească este foarte grea), îi întreabă, „Dar de unde o atât de

elegantă vorbire turcească la unii născuţi în Rusia?” Turcii, arătându-le urmele bicelor năclăite de sânge negru, le spun: „Astea, şi viclenia Tătărească ne-au prefăcut pe noi din Turci în Ruteni!” Până la urmă, neguţătorii, când înţeleg că au cumpărat nu Ruteni, ci Turci, şi că şi-au pierdut astfel banii, îi lasă liberi pe prinşi. Dar ofiţerul Ismail Aga, un om foarte hâtru, îl roagă pe cumpărătorul său să-l ducă ca pe un rob la Babadagy. unde Seraskierul îl aştepta să se întoarcă, şi să-l arate în piaţă, ca fiind de vânzare, unde el avea să se prefacă a fugi. Neguţătorul, învăţând ce era de făcut>, îl duce pe ofiţer, desfigurat de tunsoare şi de bătăi şi de nerecunoscut chiar şi pentru prietenii lui, prin mijlocul taberei (căci oştirea se afla câmp, sub corturi), şi strigă, după obicei, cu glas mare, „Rutean foarte zdravăn, pentru galere! „Între timp, ofiţerul o ia la fugă, şi se duce de-a dreptul la cortul Căpeteniei. Neguţătorul zicea: „Ţineţi-l, prindeţi-l, pe Dumnezeu, îmi scapă prinsul, mi-a scăpat din mâini necredinciosul de Rutean!” Se ridică strigăt prin piaţă şi prin toată tabăra: „Ia aici, ia colo, ia, după care!” – oricine iese în cale îl urmăreşte pe fugar, aleargă şi se împrăştie care încotro.

Ofiţerul, când ajunge la pridvorul cortului celui mare, căruia îi spun < Divanchane.

149 mărturiseşte (dinadins / stricându-şi vorbirea turcească, spre a părea că, datorită timpului îndelungat, şi-a uitat graiul de acasă) „că el, unul, era prinsul acestui neguţător, dar Turc după neam, şi Musliman, care a scăpat de curând din mâinile Polonilor, şi aşa, pe nedrept, a fost pus la vânzare de către neguţătorul acela”. Mai adăuga că „are multe de dezvăluit Căpeteniei, dat fiind că a sosit doar de douăsprezece zile de la Leopolis, şi astfel cunoştea la desăvârşire starea de lucruri din Polonia”. Auzind acesta, Seraskierul dă poruncă să i se aducă prinsul în cortul din lăuntru, numit < Oba. Când a ajuns acolo, după ce i s-a

închinat Căpeteniei, el îi spuse: „Te salută pe Tine, Domnul meu, Pasza din Oameniec, Cahraman!” Căpetenia, recunoscându-i glasul, dar văzând un chip care-i era necunoscut, îi spuse: „Cine eşti tu, şi de unde ai astea?” „Nu-l ştii Tu, îi răspunde acela, pe ofiţerul Tău, Ismail Aga, pe care l-a trimis de curând la Oamenieci, la Pasza Cahraman, „ne znaesz po rusku, „nu ştii Ruseşte”?” Căpetenia îi zise: „Dar ce neghiob te-a sfârtecat aşa?” „Pe mine, îi spuse acela Tătarii noştri m-au făcut Rutean şi m-au vândut la < Ismail unui neguţător, din mâinile căruia am fugit şi m-am tras la Tine, Domnul meu”. După aceasta, când îi înşiruise în amănunt cele păţite din partea unui neam atât de viclean şi de apucător, Seraskierul n-a fost în stare să se mire îndeajuns de şiretenia tâlharilor, mai ales că aceleaşi lucruri le povesteau şi soţii lui de dram, care se întoarseră a doua zi. Pe Tătari i-a căutat el cu mare hărnicie, dar n-a fost în stare nicicând să dea de ei, printre atâtea urdii. Dar pe ofiţer, după ce i-a crescut barba la loc, l-a înălţat la treapta de Mare Comis şi l-a dăruit cu multe cinstiri. Tot astfel, prea adesea, Tătarii le fură Turcilor pruncii şi-i vând mai apoi drept Ruteni. Căci neamul acela are o perfidie şi o şiretenie fără asemuire în toată lumea. /

150 (o) Hiusein, fiul lui Bicarar, < >. Mecena al Musicilor Orientale. Pe lângă el s-a aflat la mare cinste Hodze Musicar, Orfeul Perşilor, precum şi discipolul lui, Gulam Arabul. Cu melodiile şi culturile lor s-au desfătat toată Turcia şi Persia, până în vremurile lui Sultan Mehemed, sub domnia căruia arta muzicală, aproape înmormântată, nu numai că a prins iarăşi viaţă, ci a ajuns şi mai desăvârşită printr-un anume Othman Effendi, un nobil de la Constantinopole. El a lăsat foarte mulţi discipoli, printre care au fost glasuri vestite Chafiz, supranumit Kiomur („Cărbunele”), Buhiurdzi Ogli, Memisz Aga, Kiuczuk Muezin, şi Despihezi Emir, iar la instrumente

au dobândit faimă, mai presus decât alţii, doi Greci, Kiemani Ahmed, un renegat, şi Angeli, un Ortodox, ambii maeştri ai noştri vreme de 15 ani, un Evreu, Czelebico, şi Turcii Dervisz Othman. Curszundzi Ogli, Tasezi Ogli Sinek Mehemmed, şi Bardakczi Mehemmed Czelebi, dintre care ultimii doi, după ce ne-au ascultat un discipol, pe Cambaso Mehemmed Aga, au fost mai apoi instruiţi de către noi în anumite părţi ale Muzicii, mai ales în Teoria ei, şi într-un nou mod de a exprima cânturile pe note, născocit de noi, <şi necunoscut mai înainte Turcilor, laolaltă cu un prea nobil Grec de la Constantinopole, Ralaki Eupragiotes.

Pe lângă ei, i-am mai avut discipoli, <atât> în Teoria Muzicii, <cât> şi în practicarea ei, pe Daul Ismail Effendi, Marele Trezorier al împărăţiei, şi pe Haznadaral lui, pe Latif Czelebi. La rugămintea lor, am aşternut în scris, pe turceşte o cărţulie despre arta muzicală, şi i-am închinat-o

151 actualului împărat, Ahmed, pre/ceptele căreia toţi cei pricepuţi în Muzică spun astăzi că le urmează.

Poate că cititorului european i se va părea un lucru raxpdi-Solţov <neaşteptat, dacă va fi luat aminte că am lăudat preocuparea pentru această nobilă artă la un neam care este ţinut drept barbar, după părerile întregii lumi creştine. A şi fost el, desigur, astfel la cele dintâi începuturi ale împărăţiei Othmane, când Ocârmuitorii ei nu erau ocupaţi decât cu lărgirea hotarelor stăpânirii lor: dar, în vremurile următoare, după ce încetarea războiului le-a îngăduit să cugete <şi asupra artelor păcii, au ajuns să dea înapoi până într-atât de la sălbăticia lor cea veche şi s-au adaptat <atât de bine> la rânduială culturii civilizate, încât de-abia de-a mai rămas vreo urmă din vechea lor barbarie. Oricum, un lucru putem afirma cu îndrăzneală, <şi anume> că Muzica turcească este mai desăvârşită, prin metrul şi prin proporţia vocilor ei, decât oricare din cele europene, dar, totodată, şi atât de greu de deprins,

încât la Constantinopole. Într-un atât de măreţ Oraş, sălaş al celei mai mari Curţi din lume, Conciliu al Răsăritului, de-abia de se găsesc, printre atâţia şi atâţia Muzicieni şi iubitori ai Muzicii, vreo trei sau patru care să fi pătruns rânduielile lăuntrice ale acestei arte. Iar o asemenea raritate a muzicienilor desăvârşiţi se naşte din greutatea de a deprinde toate partiturile vocilor, numite de

Arabi Terkib, despre care Hodze Musicar spune, după Ptolemeu, prin constatarea: „Emma ki Terkibate nihajet jok”, adică „Dar, pentru că în compunerea partiturilor nu se află vreun sfârşit…”

A duce acestea mai departe nu ţine de ţelul nostru de acum, dar toată arta o vom lămuri după părerea Răsăritenilor, într-un mic tratat aparte, dacă Dumnezeu ne va îngădui viaţă şi tihnă.

(p) Alaiddevlet. Este tot acelaşi, despre care <vezi> la Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 2, sub lit (erele) (ggl

152 (q) Fiul lui Szeh Suvar Alibeg. Unul dintre nobilii perşi, refuzgiat la Sultanul Selim, o pildă de credinţă printre Turci.

(r) Care Emid. „Mezii cei Negri”. Ei locuiesc în ţinutul Asiei aflat între

Vrpha. şi Van.

(s) Diarbekir. După etimologie, „Provincia Bekirului”. Este un ţinut din Asia, la hotarele cu Kiurdistanul, al cărui nume se găseşte aproape în toate hărţile geografice. El cuprinde astăzi toată Mesopotamia, până în hotar cu < Musului, „Ninive” a celor vechi.

(t) În clipa etc. Aceasta este formula solemnă în scrierea scrisorilor şi la Turci şi la Perşi. Căci ei, după ce au trecut numele onorifice, pe care le atribuie Vizirilor, îşi încheie întotdeauna epistola prin expresia: „Tu eşti”, ca în „Ahmed Pasza Lalam sensin ki”, „Lala al Meu, Tu, care eşti Ahmed Pasza”, sau „Sen ki Kirym Chani olan Caplan

Gierai”, „Tu, care eşti Chanul Crimeei, Caplan Gierai” etc.

cu) Byikly Ogli. Din spiţa unuia din Principii Kurzilor. I se spune „Byikli” celui care are mustăţi mari.

(w) Malikiane. Înseamnă, la propriu, „în posesiune”, şi sub acest nume sunt trecute pământurile care nu sunt Vakif, adică închinate „Dziamiilor”. Astfel de rânduială în posesiunea pământurilor căzuse deja în desuetudine de câteva veacuri. Cum însă, cu cincisprezece ani mai înainte, veniturile fiscului sleit trebuiau sporite, Sultan Mustafa al II-lea, care domnea pe acea vreme, a dat poruncă să se reia, sub anumite condiţii, vechea rânduială a Malikiane. Dar există câteva ţinuturi, sau districte libere, care obişnuiesc să plătească tributul anual, numit Mukata A. În luna Martie. Acest tribut asupra posesiunii se punea la licitaţie publică în piaţa numită Mezând, astfel ca acela care oferea mai mult, plătind banii, să-l posede, odată cumpărat, câte zile va avea, dar, după moartea lui, să se întoarcă iarăşi la fisc. S-a mai acordat, pe lângă aceasta, şi în favoarea fiilor cumpărătorului, ca, după moartea tatălui, tributul acela să nu poată fi vândut altcuiva, dacă ei voiau să plătească măcar

153 trei / sferturi din banii oferiţi de străin. Şi astfel, fiscul a fost sporit, în fiece an, cu peste 1200 de pungi.

(X) Juk. Este un anumit număr de bani stabilit în socotelile Tezaurului împărătesc. El constă, cel mai adesea, din 100 de mii de aspri, despre care vezi la Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 2, lit (era) (o).

(y) Rafazi. Această denumire le este dată îndeobşte Perşilor de către Turci, pentru că spun că printre ei se află oameni Muhammedani doar cu numele, dar susţinând, în fapt, doctrine îngrozitoare. Astfel, ei spun că se găsesc unii care-şi pângăresc ei înşişi fiicele înainte de nuntă, afirmând că aşa se face după poruncă divină, dat fiind că întâiul care se cuvine să guste din rodul din pomilor săi

este cel ce i-a sădit. Spre a întări atare părere a lor, ei spun că, odinioară, unul dintre ei i-a dat lui Ali (urmaşului lui Muhammed) o < fetva (despre care vezi la Car (tea) 1, Cap (itolul) <4>, lit (era) < (g)) „aşternută în felul următor: „Dacă cineva va fi cules rod din pomul sădit de el şi, mulţumindu-i lui Dumnezeu, îl va fi mâncat cu plăcere, se va socoti oare că el a păcătuit împotriva îndreptărilor lui Dumnezeu şi ale Curanului?” Şi că a primit de la Ali răspunsul: „Întru nimic”. Cam la fel cu aceştia sunt mum soiun dureri, care se adună vreme de patruzeci de zile, la o un soroc statornicit dinainte, şi, stingându-şi candelele, se împreună de-a valma, fără a socoti că, în acel timp, s-ar fi petrecut vreun fel de incest; dar odată ce acestea s-au dus, trăiesc în deplină castitate, astfel încât ar fi pedepsit cu moartea cel care ar fi prins, după aceea, cu vreo femeie, iar această erezie are mulţi aparţinători în munţii < >, Kazdagy. Sunt şi unii care i se închină focului ca unui Dumnezeu, numiţi „Atesz perest, în popor < „Atesze tapan, rămăşiţe ale vechilor Perşi. Sunt şi „Kielb perest”, „închinători la câini, şi „Giau perest”, „închinători ai boului”, şi alţii, care sunt numiţi de

154 Turci, cu un nume comun, „Rafazi”, „Giebr”, sau „Tersa”, pe limba Per/şilor, iar Turcii le atribuie Perşilor aceste erezii în mod calomnios, luând prilej din faptul (că) au ajuns să fie cunoscute din Persia. /

153 (z) Mardun. În popor Mardin, un foarte celebru oraş din Mesopotamia. /

154 (să) Musul. Oraş foarte vestit, şi însemnat aproape pe toate hărţile geografice, pe cât se crede, „Ninive” a celor vechi.

(bb) Ane et Hadise. Târguri învecinate cu Musul.

(ce) Kiurdi. Acest Regat (dacă ne amintim bine) se întinde de la marginile Syriei şi până la oraşele Szehrezul şi Van, în hotarele Persiei. Locuitorii lui se numesc

„Kiurdi”, şi folosesc un grai stricat din cel persan.

(dd) Dz (j) ezire. După etimologie, „Insula”: este „Mesopotamia”, aşezată între râurile fluvios Frat, < >, Murad şi Szat. Frat este „Eufratul”, Murad un braţ al Eufratului unindu-se cu albia cea veche sub oraşul Bosra, iar Szat „Tigrul”. Şi Eufratul şi Tigrul sunt numite îndeobşte de locuitori Firat [at], „Eufrat”, sau, sub un alt nume, Nehr esselam, „Râul Păcii”, sau „Pacific”.

(ce) Halep. Un foarte des pomenit loc de târg din Syria şi din mai toată Asia, locuit nu numai de băştinaşi, ci şi de destui dinafară. Se află acolo soli ai Franţei, ai Angliei şi ai Belgiei, cu titlul de „consuli”. Mulţi Europeni şi-au cumpărat acolo case şi conace, şi-au luat neveste, astfel că sunt socotiţi aproape ca nişte băştinaşi. Tot acolo se află şi scaunul Patriarhului de Antiohia. Căci la Antiochia, ai cărei locuitori au fost, cei dintâi, numiţi „Creştini” de către Păgâni – oh, ce durere! – nici că se mai aude numele lui Hristos.

(fi) Sultan Gavri. De fel din neamul Cerchezilor, cel mai nobil dintre Scythi, dintre care niciunul nu este socotit fără nobleţe, ci toţi în acelaşi rând. Moravurile şi statornicirile celelalte ale acestui <neam> le-am înfăţişat deja mai sus, în notele la Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) 2, lit (era)

155 < (hh) >. După ce a fost ocupată, prin campaniile / Cruciadelor, Palestina, Saladin, cel mulţilăvit în Annalele Creştinilor, Sultanul Egiptului, pe la anul Hegirei 583, dar> al lui H (ristos) 1187, spre a-şi avea mai hârşiţi împotriva Creştinilor oştenii, pe care vedea că nu şi-i poate alege dintre Egipteni, datorită moleşirii lor, i-a instruit pentru oaste, cel dintâi din acea domnie, pe robii cumpăraţi de pe la neamul acela, şi, prin bărbăţia lor, şi-a supus toată Ţara Sfântă. Dar, după moartea lui, chiar oastea aceea s-a răzvrătit împotriva urmaşilor lui, şi,

azvârlindu-l în şuvoaiele râului, în anul Heg (trei) 642, pe moştenitorul legitim al Regatului, EI Mutan, nu numai că s-a înstăpânit asupra întregului

Egipt, ci, în vremurile de mai apoi, a lărgit mai mult hotarele domniei sale şi le-a apărat cu o minunată bărbăţie, până la Selim, aducând în fiecare an, din cele mai îndepărtate unghere ale Asiei, oşteni din neamul lor.

Pe Egipteni îi ţine o veche superstiţie, fie ea şi născută din izvor adevărat, cum că le este sortit să-i stăpânească robii, iar cei născuţi în Regat să fie nevoiţi să li se supună acelora şi să se înjosească. Că faptul acesta s-ar fi făcut cu binecuvântarea Patriarhului Iosif, este interpretarea Turcilor şi a Arabilor, şi, cu toate că ea este potrivnică legilor Curanului, o păstrează cu tărie şi până astăzi. Căci, deşi Egiptul este supus împărăţiei Othmane, iar aceluia i se dă şi i se ia Paszaua, după bunul ei plac, de către Curtea ei, totuşi, toate treburile Statului sunt cârmuite prin mijlocirea a 24 de Begi, sau „Principi”, care, cu toţii, nu pot ajunge să le fie urmaşi Domnilor lor şi să stăpânească, decât <veniţi fiind> din robie. Aceştia mărturisesc public că dau ascultare însărcinărilor venite de la Othmani, dar, în fapt, se ocârmuiesc numai după hotărârile proprii. Adeseori, îl despoaie de demnitatea lui, din proprie autoritate, pe Pasza dat lor de Sultan, îl închid în cetăţuia căreia îi dau numele de Kioski Jusuf, „Palatul lui Iosif, îl jefuiesc de bunuri şi-l alungă sărman şi gol, dar, mai apoi, spre a-i fi păstrată împărăţiei Othmane maiestatea, trimiţând soli la Poartă, cer să li se deie un

156 alt Paszã. Uneori, / îl mai şi silesc pe cel dat jos să dea socoteală, şi, spre a fi batjocorit cât mai bine, îl trimit la el pe Prefectul iudeu al Monetăriei, pe <, Saraf Baszi, care, după un < Selam („salutare”), îi spune: „Domniile lor, Principii, îţi poruncesc să dai înapoi atâţia şi atâţia bani, pe care i-ai răşluit pe nedrept, împotriva

legilor Regatului!” Când Pasza le-o tăgăduieşte sau vine cu vreo scuză. Iudeul obişnuia câteodată să-şi repete cu şi mai multă neruşinare cererea: < Virir sân devlet, lu’ Pasza! „Da-vei oricum, preafericite Paszã!” Iar acesta le-a fost vechiul obicei de a se purta cu Pasza, păstrat cu atâta statornicie, încât, din zece Paszale, de-abia unul să fi scăpat din mâinile lor cu onoarea întreagă. Astăzi însă, după ce, pe vremurile părinţilor noştri, Principii Egiptului au fost puşi în rând prin meşteşugurile lui Ibrahim Pasza. Paszalele pot hălădui acolo ceva mai în siguranţă, nu totuşi fără de teamă.

Iar succesiunea ereditară are loc în Egipt în felul următor: Domnul aflat pe moarte îi înlătură pe toţi fiii săi de la moştenire, <şi, dimpotrivă, îl proclamă moştenitor cu parte întreagă pe vreun prins, a cărui bărbăţie şi probitate le-a văzut bine; îndată după moartea Domnului său, acesta se înstăpâneşte asupra tuturor bunurilor răposatului, îi face pe fiii lui < Seiz („vizitii de asini”) ai săi, stare cu care sunt siliţi să se mulţumească, şi să-i slujească, toată viaţa, robului tatălui lor. Îndeobşte, ei pun faptul acesta pe seama binecuvântării lui Iosif faţă de robi, care ar lucra şi până în ziua de astăzi, dar nu-l pot preschimba fără o deosebită pagubă pentru statul lor, dat fiind că firile celor născuţi în Egipt sunt întru totul nepotrivite pentru orice fel de civilizaţie. Prea adesea au încercat mai mulţi Principi ai Egiptului să mai înmoaie moravurile necioplite ale fiilor lor, dar au luat seama că-şi pierd degeaba vremea şi osteala. Astfel, cum moştenirea le este trecută nu fiilor de familie, ci robilor înzestraţi cu bărbăţie, Turcii se păzesc cu atenţie să nu-i încredinţeze cinstirea de

157 Paszã vreunui rob, şi încă şi mai puţin vreunui Cerchez, ci unui / Turc, sau unui alt om liber convertit la Muhammedanism. Căci ei socotesc că este scris ca Regatul Egiptului să nu le poată fi smuls decât sub domnia unui

rob.

(gg) Căpetenia Damascului. Sau, cum îi spun acum, < Szam Beglerbegi, „Principele Căpeteniilor, sau „Principele Principilor Damascului” – nume care, deşi le este dat, ca o linguşire, tuturor Paszalelor care se bucură de trei tuiuri, nu li se potriveşte, la propriu, decât celor 4 mai de seamă: lui < Szam Beglerbeg, lui Kiutahie Beglerbeg, care este <şi Prefectul Natoliei, lui < >, Sophie Beglerbeg, care porunceşte Provincilor europene, şi lui < >, Budun Beglerbeg, „Prefectului Budei”, pe care, pe vremea noastră, briciul lui Leopold l-a ras din catalog. Iar Turcii numără Damascul printre Locurile Sfinte, pentru că Muhammed s-ar fi pogorât acolo, după ce a fost răpit în cel de al nouălea cer de la Ierusalim, şi ar fi primit Curanul de la Dumnezeu. Apoi, mai cred că la Damasc se va petrece Judecata de Apoi, iar de acolo îşi va trage obârşia împărăţia cea Veşnică, şi că acel Oraş-Capitală va fi cel dintâi sălaş al acelei Domnii – lucruri care se găsesc înfăţişate, toate, mai pe larg, în cartea turcească numită Muhammedie.

(hh) Burdz Vaik < >. Un loc învecinat cu Haleppul, după etimon, „Tumul”, sau „Cetăţuia” Vaik. Căci Turcii obişnuiesc să le dea turnurilor cetăţuilor lor, prin metaforl, numele de „Zodiac”, Burdz, pentru că ele încing şi înconjură la fel o cetate, precum Zodiacul sfera, ca o Burdzi calaa, „Zodiacele”, sau „meterezele” zidurilor care încing oraşul.

(II) Chylaat < >. O „hlamidă”, sau o „togă” felurit colorată, şi învârstată cu fir de aur sau de argint. Sultanul obişnuieşte să-i dăruiască cu ea pe Viziri, pe Paszi, pe Principi, şi pe oricine altul, la intrarea în funcţie, sau pentru o faptă bine îndeplinită, sau pentru o veste fericită pe care a

158 adus-o. Trei / feluri de „hlamide” există: cel

dintâi, < chylaat fahire, care li se dă numai Vizirilor şi Paszilor cu trei Tuguri, uneori, totuşi, şi solului extraordinar al împăratului Roman, (precum) aceea hărăzită Contelui de Oettingen, după pacea făcută la Carlovitz. După aceea, Domnul de Fenol, solul extraordinar al Francezilor, pentru ca Regele său să nu pară mai prejos în rang decât Cezarul, s-a străduit îndelung să fie împodobit cu aceeaşi onoare, şi n-a cruţat, în această privinţă, nici maşinaţii, nici daruri, dar nu şi-a văzut, totuşi, niciodată împlinită dorinţa. La fel şi solul Maiestăţii Sale, Czarul, Petru Tolstoi, a tot încercat-o, dar fără de succes, cu toate că el se bucura, de altfel, de cea mai mare trecere la Marele Vizir, Czorluly Ali Pasza. Noi am dobândit totuşi, aceeaşi onoare, chiar şi fără să o fi cerat, atunci când am fost trimişi în fruntea Principatului Moldovei de către Sultan Ahmed, pentru motive aparte, pe care nu ne e îngăduit să le dezvăluim. A doua este Ala, de cin mai înalt, cu care sunt dăruiţi, îndeobşte, Paszii, Principii Creştini şi Turci, precum şi solii extraordinari ai Creştinilor: cea de a treia, de rând, care este câteodată Evsath („mijlocie”), câteodată Edna („mai de jos”), le este menită oamenilor de rang inferior. Chylaat se mai numeşte, cu un cuvânt mai comun, şi Caftan.

(kk) Cum i se pomenea numele. Vezi cele însemnate la Car (tea) 1, Cap (itolul) 3, lit (era) (k). (11) Beni Vmnie. Acesta spun ei îndeobşte că era numele Căpeteniei Sarazinilor, al celui care, cel dintâi, le-a smuls Creştinilor Damascul, şi a preschimbat cea mai vestită biserică de acolo în Dziamie, cu toate că acea campanie Creştinii i-o atribuie lui Omer, celui de al doilea urmaş al lui Muhammed.

(mm) Muhyddin. Chalife al Sarazinilor primul care a ocupat Spania, iar el este, fără îndoială.

159 cel pe care scriitorii Creştini îl numesc Musa, şi /

pomenesc că a purtat, cel dintâi, armele Sarazinilor până în Spania, prin Căpetenia sa Tarich, în anul Heg (trei) 92. Socoteala vremilor se potriveşte, odată ce istoricii Arabi istorisesc că Muhiddin mai domnea încă în anul Heg (trei) 99 (care a căzut în anul 718 al lui Hr (istos)), tocmai în anul în care – ne-o spune Vasaeus – Moses, Emirul Sarazinilor, a suferit un mare prăpăd din partea lui Pelagius, Regele Asturiilor. Cu toate acestea, de unde să fi scos acest nume, nu suntem în stare să bănuim. Nu poate fi un supranume, atât pentru că vine de la Profeţi, după obiceiul Muhammedanilor de a şi le lua drept nume, cât şi pentru că e mai aproape de supranumele de Muhyddin, decât Musa („Moses"), (după) însăşi regula limbii. Iar, să fi fost <numele> lui propriu, de-abia de-am putea crede, odată ce în epitaf i se spune „Muhammed, fiul lui Arebi". Mai trebuie deosebit de (el) şi Mahummed, urmaşul lui Abdallah, Sultanul Sarazinilor, sub domnia căruia Sarafzi mii, după ce au înfrânt flota Creştinilor, au pustiit Dalmaţia, au pârjolit Ancona, la urmă, când erau pe cale să cucerească Roma însăşi, au fost înfrânţi lângă Ostia de cetăţenii Romei, şi bătuţi cu mare prăpăd, în anul lui Hristos 849.

(nu) Muhammed beni Arebi. Vezi cele spuse în nota dinainte.

(oo) Cubbe. Vezi cele însemn (ale) la Car (tea) I, Cap (itolul) 4, lit (era) (F).

(pp) Chatiszerif. „Scriere sfântă": sub această denumire se cuprind, la propriu, numele Sultanului, care întăreşte orice poruncă, sau epistolă, apoi, de aici, însăşi epistola împărătească. Odinioară, asemenea porunci obişnuiau să le scrie Sultanii înşişi, şi anume pe foiţe de rând, în scrierea comună: asupra acestui lucru ne dă îndeajunsă mărturie chatiszeriful lui Sultan Mehemmed al II-lea, care se mai păstrează încă în dulapurile

sanctuarului F (ericitei) Maria Fecioara, MayovkioTÂcca; dar, în vremile de mai apoi, sporind, odată cu hotarele împărăţiei, şi

160 luxul şi trufia Chinuitorilor, urmaşii lui au socotit nevrednic / de Maiestatea împărătească, fie ca Sultanul să aştearnă cu mâna sa vreo poruncă, fie, sub cea aşternută de o altă <mână, să iscălească cu cea proprie. Prin urmare l-au statornicit pe un anume Niszandzi Pasza, care să aibă grijă de întărirea poruncilor împărăteşti, şi să treacă imaginea numelui Sultanului, meşteşugit adusă, pe care obişnuiesc să o numească Turre, nu mai jos, sub scrisoarea terminată, cum este obiceiul la alte neamuri, ci la începutul poruncii, deasupra primului rând al ei. Dacă însă împăratul vrea ca un anume lucru să aibă mai multă tărie, el obişnuieşte să însemne, peste Turre, cu mâna sa: mudzibindze amel oluna, adică „să se facă după cele de mai jos”. Iar unui asemenea chatiszerif i se mai spune, de altfel, şi Chati humaiun. „Rând”, sau „Scriere Preaînaltă”, şi se bucură de o asemenea veneraţie, nu numai în timpul vieţii împăratului, ci şi după moartea lui, încât niciun Turc n-ar cuteza să îl ia în mână, fără să-l fi trecut, cu religiozitate, pe la gură şi frunte, sărutându-l, şi să-i şteargă praful cu amândoi obrajii, cum l-am văzut făcând şi pe însuşi Marele Vizir, Czorluly Ali Pasza, atunci când i-am înmânat pomenitul chatiszerif al lui Sult (an) Mehemmed al II-lea.

Nu va fi fost în afară ţelului nostru, ca, în interesul celor curioşi, să transcriem aici, în întregime, acea diplomă. Iar ea este formulată astfel:

„Izette Carib Istanbol Subaszi sensin. Christoduli n-am mimare chidmeti macabelesinde Kiucziuk Dziafer mahallesi dimegile mâmf Muglios, Kinisasijle etrafinde olan chali jierlerijle

161 ichsani hiumai<u>num olmagile varup mahallei /

mezbueri kieszf idup, mezbur Christoduliie temlikien viresen alameti Szerife itimad kylasin”, adică „Tu eşti apropiatul de onoare („onoratul”) Subaszi al Constantinopolei! Cum Arhitectului, pe numele lui, Christodulos, i-am dăruit, drept răsplată a slujbei (sau a „desăvârşirii lucrării”) sale, prin milostivirea înălţimii Noastre, cartierul numit Kiucziuk Dziafer, tu, ducându-te la templul Măguliotisa, hotămiceşte-l şi desenează –, laolaltă cu locurile goale alăturate jur-împrejur, şi dă-i-le în posesiune sus-numitului Christodulos, dându-i crezare acestui Sfânt Semn al nostru!”

Chiar din această diplomă-vom îndemna să se ia aminte, în trecere – se va putea observa că, sub Sultan Mehemmed Fatih era obişnuită la Turci o cu totul altă socoteală a cârmuirii cetăţilor, decât o păstrează ei astăzi. Căci ceea ce, pe vremea aceea, se ducea la îndeplinire printr-o unică poruncă împărătească <dată> către Subaszi (acum un Prefect aproape de cel mai mic rang şi de mică autoritate), aceea, pe <vremea, noastră, nu s-ar putea face decât prin mai multe porunci, amestecându-se <încă> mulţi oameni de alte ranguri. Anume, dacă Sultanul îi dăruieşte cuiva chiar şi o singură casă, i se dă de ştire Marelui Vizir, printr-un chatiszerif. Vizirul, dacă acea casă se află în mijlocul Oraşului, dă către Mimar aga, „Marele Arhitect”, o poruncă să meargă la clădirile de dat în dar, să le măsoare, şi să treacă în desen, alături, toate camerele şi saloanele. Dacă însă ea stă, prin vreo parte a ei, asupra zidurilor Oraşului, poruncă este îndreptată către Szehremini, „Prefectul zidurilor şi pieţelor Oraşului”. Cele poruncite le îndeplineşte, oricare va fi el, fie Mimar Aga, fie Szehremini, aducându-l pe < Naib, „Vice-Judele” Constantinopolei, sau pe al Perei (anume, dacă acea casă se află aşezată în partea aceea a oraşului), şi, prin el, trimite desenul şi delimitarea clădirilor la Istanboi

Effendisi, „Marele Jude al Constantinopolei”. În sfârşit, acesta depune o

162 copie a poruncii şi desenul Arhitectului / în dosarele publice, pe care Europenii le numesc „arhivă”, dar> Turcii Sidzil, şi, în felul acesta, aceluia căruia i le dăruise Sultanul îi este confirmată posesiunea clădirilor <date>.

(qq) Tiircii cred. Cu toate că printre Turci stăruie credinţa comună că sufletele celor răposaţi nu le pot veni deloc în ajutor celor vii, am citit la cei mai serioşi dintre Teologii Muhammedanilor că răposaţii, îmbunaţi de rugile celor vii, l-au putut mişca, prin întrebările lor, pe Dumnezeu să le îndeplinească cele cerute. De asemeni, a li te închina, şi a vizita cu religiozitate mormintele sfinţilor ei mărturisesc că este sevab, „un lucru meritoriu şi cuviincios”. Dar legea lor le porunceşte, mai cu seamă, să invoce numele lui Muhammed şi ale Urmaşilor Săi: „Ja Muhammed!”, „Ja Ebubekir!”, „Ja Omer!”, „Ja Othman!”, „Ja Ali!”, şi să le aştearnă, în preafrumoasă scriere, pe tablourile, pe care le atârnă în Dziamii şi în alte clădiri, precum şi să le picteze pe pereţii mai mari, cu litere mai mari, ceea ce fac cam în chipul următor:

În mijlocul tabloului ei desenează imaginea lui Muhammed – care să fi fost, anume, roşcovan la faţă, cu chipul lunguleţ, cu nasul drept, cu ochii albăstrii, barba neagră şi lungă de 8 degete, pieptul lat, umerii spătoşi, mijlocul subţire, mâinile rotunde, degetele lungi, picioarele drepte şi tălpile late, şi cu degetele de la picioare ceva mai lungi etc. Chiar şi dacă, după aceste însemne, ei pot plăsmui cu uşurinţă icoana care să redea imaginea lui Muhammed, nu le este totuşi îngăduit să-i picteze în culori decât mâinile şi picioarele lui, a se atinge de celelalte mădulare fiind socotit o nelegiuire.

163 Perşii însă nu au atâta / superstiţie, ba mai

obişnuiesc şi să picteze chipuri întregi, şi să le însere în scrierile lor istorice. Un exemplu al acestui fapt l-am văzut în cartea persană pe care o aveam la Constantinopole, cuprinzând istoria de la facerea lumii şi până la Szah Ismail, unde se aflau pictate, cu foarte mare eleganţă, chipurile tuturor Profeţilor şi împăraţilor, chiar dacă nu foarte cropitxe cpt Kâx;

<proporţionat>. Dintre împăraţii Turcilor, singur Murad al IV-lea, cel care a cucerit Babylonul şi a fost dedat vinului, a dat poruncă să se împodobească pereţii din Palat cu imagini pictate, dar şi pe acestea, după moartea lui, urmaşii săi le-au desfiinţat, unică rămânând casa de pe Bosfor, aproape de satul numit Beicozi, unde se mai păstrează încă destule picturi lucrate din poruncă acestui împărat, anume ale unor oameni care trag cu săgeţi în lupii care hăituiesc cerbi, ale unor convivi şi petrecăreţi, şi de care-or mai fi altele asemenea. Dar Turcii cred cu tărie că îngerii nu pot intra în nicio clădire în care sunt câini, sau imagini de oameni. Prin urmare, nu păstrează, pictată imaginea nimănui, în afară de a împăraţilor, dar> desenele tuturor acestora, adunate deja de multe veacuri, sunt păzite cu cea mai mare grijă în Biblioteca Sultanilor, de unde, având parte, cu bune daruri, de ajutorul prietenilor noştri pe care-i aveam la Curte, ne-am îngrijit să fie copiate, în pictură, de către Marele Musevvir („Pictor”) al Sultanului, Leuni Czelebi, şi le mai păstrăm încă şi acum la noi.

Câtă vreme scriem acestea, ne vine în minte convorbirea pe care am avut-o cândva cu un preaînvăţat Turc. Acela ne probozea că ne mai închinăm şi azi la idoli şi că acordăm unor imagini pictate cu meşteşug şi de mână omenească o cinstire şi un cult divin. Cum îi dădeam răspuns că, în

 cultul imaginilor nu intervine nicio deosebire

între Mislimani şi Creştini, / el se miră, şi dă mărturie că, pentru el, cultul imaginilor este detestabil. I-am întors că-i vom dovedi cele arătate, dacă voia să plece o ureche binevoitoare, iar vorbele noastre sunau astfel: „Oare nu desenaţi pe tablourile voastre, cu litere aurite, ţinuta trupului şi chipul Profetului vostru, nu pictaţi cu grijă, în vii culori, numai palmele şi tălpile lui, ci şi trandafirul, despre care spuneţi că s-a născut din sudoarea lui Muhammed, căzută pe pământ, ci vă îngrijiţi ca numele Ashabilor (adică a celor urmaşi ai lui Muhammed) să fie înscrise sau gravate pe tăbliţe de aur sau de lemn, şi le atârnaţi către Kyble (zarea care priveşte înspre Meca, între Răsărit şi Miazăzi), pe pereţii Dziamiilor şi clădirilor voastre, şi, sculându-vă dis-de-dimineaţă, după ce v-aţi făcut rugăciunile, le sărutaţi cu evlavie şi le ştergeţi de praf cu faţa? Câtă vreme faceţi aceasta în onoarea acelora care sunt pomeniţi în tablouri, nu le arătaţi un atare cult şi o atare veneraţie culorilor, liniilor, sau tăbliţelor de aur şi de lemn?” „Nicidecum!”, zice el. Atunci noi: „Dacă însă vreunul dintre voi, sau dintre Creştini ar pângăii acele tabule cu scuipat sau în vreun alt fel, ori le-ar arăta dispreţ, oare legea voastră nu l-ar declara pe un asemenea om vinovat cu moartea?” Iar el: „Negreşit”. Şi-i luăm vorba: „Aceeaşi rânduială se află şi la noi, Creştinii, în închinarea la icoane. Căci noi nu venerăm o imagine, sau un lemn, sau altceva, produs de arta sau de firea omenească, ci pe acela al cărui chip îl înfăţişează acel tablou”. „Dacă aşa stau lucrurile, ne întoarce el, desigur că-i un păcat ca pe Creştini să-i numească Pupterest, „Idolatri”. Noi, miraţi de sufletul atât de favorabil al Turcului, adăugăm şi mai cutezători: „Oare nu se păstrează în tezaurul împărătesc dintele Profetului vostru, pe care-l socotiţi mai scump decât orice comoară, şi Sultanul însuşi îl oferă spre sărutare, cu mare fast, în fiece

an, tuturor Magnaţilor.

165 înainte de prima zi a lui Ramazan (luna menită postului), după împlinirea rugăciunilor pub/lice? Oare nu păziţi cu sfinţenie şi Sandziakul, şi veşmântul lui Muhammed, numit la voi Hârcai Szerif. „Sfânta Hlamidă”, a cărei margine o lăsaţi în apă în fiece an, la aceeaşi vreme, iar apa aceea, astfel sfinţită, o socotiţi fără de stricăciune, şi, de aici, îi spuneţi Abi Hârcai Szerif, „Apa Sfântului Veşmânt”, şi le-o împărţiţi astfel Magnaţilor, încât aceştia, în fiecare din zilele postului, după apusul soarelui, când ajunarea ia sfârşit, să picure din ea câte un strop într-un vas mai mare de apă, şi, după ce au gustat din ea de trei ori, să-şi potolească setea bând-o dintr-o sorbitură? Oare voi nu păziţi şi veneraţi şi dintele Profetului vostru, fie el şi mort? Cum este vădit că voi faceţi acestea, spune-mi, rogu-te, dacă aduceţi cinstire numai unui lucru neînsufleţit ca unui dinte, sau apei, în sine, sau ţinând seama de duhul cel curat al Profetului vostru pe care-l susţineţi, şi de încrederea lui pe lângă Dumnezeu?” „Desigur, zise el, toate acestea îl privesc pe cel dintâi, prin harul cui acestea sunt socotite sfinte şi dătătoare de sfinţenie”. „Aşadar, încheiem noi, Creştinii pot fi învinuiţi cu mult mai puţin de idolatrie, ca unii care referă veneraţia pe care le-o arată şi icoanelor şi rămăşiţelor sfinţilor numai în al doilea rând la prototip, iar în primul la însuşi Dumnezeu. Căci ei nu se închină la sfinţi, ca fiind oameni sfinţi, ci pentru că pot fi numiţi „oameni a lui Dumnezeu” şi „sfinţi ai lui Dumnezeu”.

I-a fost plăcută Turcului această lămurire a doctrinei noastre, simplă şi pe potriva înţelegerii sale, dar n-a putut fi scos din superstiţia lui.

(rr) Chani Junus. „Hanul lui Ioan”: de vor fi socotind ei, oare, cum că aceasta va fi fost casa Profetului Ioan, nu cutezăm să afirmăm.

(ss) Cutbuiur Cais, < >. Pare a fi fost un sat, sau o suburbie de la Cairo, sau un loc îngust şi

166 dificil, dar în ce parte, n-am putut / afla.

(tt) Kud<s>szerif. „Hierosolyma”, despre care s-a vorbit mai pe larg mai sus, în Car (tea) 1, Cap (itolul) 9, lit (era) (/).

(nu) Elcahyre. Ai noştri scriu, îndeobşte, strâmb, Alcair, ca şi Alcoran în loc de Elcuran. Este oraşul de căpetenie al Egiptului, cunoscut întregului pământ, ştiut şi sub un alt nume Mysr. Cum poveştile Turcilor despre acest oraş şi despre Iosif cel *mymko*) < „preafrumos” au fost istorisite în mai multe cărţi care au ieşit despre cele din Egipt, le lăsam aici dinadins la o parte.

(ww) Sifidulbahr, ((la propriu, înseamnă „Marea Albă”}} etc. Sunt şi unele oraşe ale căror nume vechi sunt necunoscute. Căci n-am putut dezvălui, până acum, de sub barbaria care le-a acoperit toate denumirile vechi ale oraşelor Răsăritului.

(XX) Miuliuk Eszref. „Cel Mai Sfânt”, sau „Mai ferice dintre Regi”.

(yy) Dziebel i maktab. Socot că este machtab, iar nu maktab, ceea ce înseamnă „dealul”, sau „muncelul” pe care se pot vedea mormintele celor vechi şi mult lăudatele Piramide.

(zz) în primele zile ale lunii. Turcii obişnuiesc să însemne, în epistole, şi, mai cu seamă, în poruncile împărăteşti, uneori, ziua din luna întreagă, uneori şi împărţind luna în trei decade: dacă s-a emis ceva în primele zece zile, Evvailinde („în primele”), dacă în a doua decadă „Evasitynde („în cele de mijloc”), dacă în a treia decadă, Evachirinde („în cele din urmă”), adică „a scrie în… ale lunii”, ca în Dziemaziul evveli ewwailinde, „în primele zile ale lunii Dziemaziul e(w} wel”, adică într-una dintre prima şi a zecea din zilele acelei luni, şi tot aşa şi

pentru celelalte.

(a) Szeich Areb ibni Becaar. Pare a fi fost unul dintre Szeichii Arabilor, sau unul dintre

167 Prelaţii care dau regimului o formă ecclesiastică, / mai degrabă decât politică, şi se declară urmaşi legitimi ai PseudoProfetului. La Turci sunt binecunoscute şapte spiţe mai de seamă ale acestora, numele cărora le-am scăpat. Căci ne ducem viaţa sub un climat lipsit nu numai de literatura arabă, ci şi de (orice alte) umanioare, unde o Bibliotecă mai completă n-are nici nume, necum loc. Dar că acelea sunt ţinute la mare cinste chiar şi de însuşi împăratul se poate vedea din faptul că cel mai de seamă dintre ei, care îşi are Scaunul la Meca, şi, chiar dacă este întărit sub auspiciile Sultanului, îşi trece demnitatea asupra fiilor săi, ori de câte ori scrie către Sultan, după ce i-a înşiruit preafalnicele titluri, îl numeşte pe acela Vekilimuz („Vicar”) al Profetului şi al său la împărăţia lumii. Ei spun că foloseşte acelaşi stil şi în scrisorile către împăratul luzilor.

L-am văzut pe unul dintre acei Szeichi, când a venit la Sultan Mustafa, fratele împăratului de astăzi, pe când zăbovea sub cort lângă satul numit Akbunar, aproape de Adrianopole, în anul în care s-a consfinţit pacea de la Carlovitz, şezând mereu lângă Sultan şi stând de vorbă cu el cu familiaritate. Găzduirea îi era menită la Marele Comis, Czerkies Mehemed Aga, un bărbat legat de noi printr-o foarte strânsă prietenie, care ne povestea că acest Szeich, ori de câte ori venea vorba despre Sultan, obişnuia să-L numească Bizum ((vekil}), „Vicarul”, sau „Locţiitorul” său.

O) Rai arăbesc. Rai Arebi, la Turci Emam, în popor Amam, dar cuvântul arăbesc este mai folosit. La Italieni este „Parola”, „cuvânt dat de siguranţă, de pace, de alianţă, de apărare”, ca Berai al Arabilor, ceea ce la Turci

este Cleman uzre, „în siguranţă! Iertare, milă!”, „Quartier!”. Iar Arabii se fălesc că sunt, dintre toţi muritorii, cei mai păstrători ai cuvântului dat, şi poate că nu pe nedrept. Anume, dacă cineva, chiar şi în mijlocul bătăliei, l-ar ucide pe un om căruia îi fusese

168 dat Rai, sub o scu/ză neîngăduită, după legile Arabilor, el însuşi este vinovat cu moartea. Dacă l-au prins pe vreun duşman de-al lor (căci neamurile acelea întreţin între ele neîncetate vrăjmăşii), odată dat Rai, trag în nisip un cerc împrejurul lui, şi-i interzic să iasă din acel cerc, peste care nu va cuteza nici să sară, chiar dacă ar fi să se stingă de foame sau de sete. Iar învingătorii le dau de veste duşmanilor că l-au prins pe cutare, şi că se află închis în cerc sub Rai în locul cutare, astfel că, dacă-l vor liber, au de plătit preţul făgăduit de el pentru libertatea sa. După ce l-au primit, unul din neamul care îl prinsese pe captiv se apropie de el şi şterge cercul cu piciorul, gest prin care acela este eliberat. Dar, odată închis, el nu-şi poate redobândi libertatea în niciun alt chip, decât plătind răscumpărarea. Căci, chiar dacă soţii săi de luptă i-ar zdrobi mai apoi pe duşmani, ei l-ar putea elibera pe cel prins, totuşi, dacă el cutează să iasă din cerc fără de consimţământului celui căruia îi dăduse Rai, va fi socotit toată viaţa, şi de către ai săi, şi de către duşmani, un om de nimic, şi nu-şi va mai putea redobândi faima, după aceea, prin niciun fel de faptă. Iar, de va fi cutezat el însuşi să sară peste cerc şi să scape cu fuga, ai săi îl trimit înapoi, legat, la duşmani şi lasă la alegerea vrerii lor dacă vor să-l supună morţii sau robiei veşnice, căci libertatea e sigur că nu şi-o mai poate răscumpăra cu niciun preţ. Căci ei spun că un om care şi-a socotit viaţa mai presus decât Rai nu-i vrednic de libertate, şi nu se mai poate numi nici măcar om, necum Arab.

(y) Iskenderie. Este „Alexandria”, emporiul cel mai

vestit al Egiptului, şi cel mai frecventat de navele străine, întemeiat de Alexandru cel M (are), şi dat locuitorilor greci drept loc de aşezare.

(8) Malathye. Dintre oraşele care sunt aici luate în seamă, Malathye, Derende, Beredzik.

169 Antab, şi Antakie („Antiochia") sunt cetăţi des/tul de mari, restul însă trebuie numărate mai degrabă printre târguri, decât printre oraşe.

(e) Szeriful de la Meca. Acesta, înainte de Sultan Selim, era de sine stătător, şi stăpânea absolut peste Meca şi peste alte câteva oraşe arăbeşti. Dar, pe vremea acestuia, i-a recunoscut pe împăraţii Turcilor drept ocrotitori şi ocârmuitori ai treburilor Mislimane; despre aceasta vezi mai multe mai sus, la lit (era) (a).

(ţ) Neamurile Beni Ibrahim. Sunt mai mult de şaptezeci de neamuri, sădite de diferiţi înaintaşi, care se fălesc totuşi că-şi trag obârşia de la Abraham, şi umblă rătăcitoare, fără sălaşuri ştiute, prin foarte întinsele deserturi ale Arabilor. Vorbesc toate arăbeşte, dar într-un grai atât de diferit, încât de-abia de-L poate pricepe unul pe celălalt. De aici, limbii arabe i se spune, pe drept, „cea mai întinsă dintre toate şi aproape fără de hotar", nici măcar vreunul dintre Arabi neputând să susţină că a cuprins-o pe toată. Căci acelaşi cuvânt se potriveşte la o sută de lucruri foarte diferite între ele, <şi, dimpotrivă acelaşi lucru este exprimat prin tot atâtea cuvinte de loc analoage, ba nici nu se găseşte cu uşurinţă vreo însuşire a unui lucru, care să nu-i procure subiectului care-o conţine vreo denumire aparte. O rodnică recoltă de exemple o înfăţişează *Tezaurul Limbilor Orientale* al lui Meniński, pe care nu e ţelul nostru să-l transcriem. Din aceste graiuri ale tuturor este compus şi Curanul, astfel făcându-se ca să fie socotit de cei ce-l urmează, ca fiind scris într-o limbă mai degrabă Dumnezeiască, decât omenească. Căci

niciunul dintre aceste neamuri nu-l poate înţelege pe tot: iar niciunul dintre Arabi, oricât de mult-învăţat ar fi el, nu va mărturisi că poate desluşi toate cuvintele dintr-însul.

Se mai adaugă o poveste, drăguţă, dar crezută de ei cu tărie. Istorisesc că, în veacul în care a trăit Muhammed, limba Arabilor a ajuns la cea mai înălţă treaptă a desăvârşirii sale şi că s-au aflat! 70 în floare cei mai eleganţi Poeţi, care, ca la / întrecerile Olympice, dacă vreunul născocea un distih plin de ascuţime, îl înfigeau pe stâlpul din piaţă menit pentru aceasta: pentru ca un alt Poet să-i dea răspuns, punându-i alături un poem Nazyre, i-a fost îngăduit un răstimp de trei luni. Că, în ziua sorocită, s-au adunat toţi Poeţii, şi, ţinându-se o înfruntare, încolo şi încoace, despre ţinuta fiecărui poem, i-au decernat cununa aceluia, a cărui ascuţime a talentului în compunerea distihului au judecat ei că era cea mai preţuită, că i-au dat numele de „Principe al Poeţilor”, şi că, pe deasupra, l-au împodobit cu un nou Machlafe, sau „supranume”. Că, prinzând acest prilej, şi Muhammed a pus pe acel stâlp un nazmi („poem”) din Curan, spre a-i pune în faţă căruia un altul, toţi Poeţii au trudit din greu vreme de nouă luni întregi, dar că, într-un glas, i-au îngăduit apoi cununa lui Muhammed, şi că au proclamat că poemul lui era nu un rod al vreunui har omenesc, ci al celui dumnezeiesc, şi că, în sfârşit, au dat crezare şi dogmei lui.

(*h*) Mai multe altele. Între acestea au fost şi monahii locuitori ai muntelui Sinai. Despre aceştia se povesteşte ceva aparte, un lucru care, de vreme ce socotim că n-a mai fost consemnat, înaintea noastră, de niciun alt scriitor ((cu excepţia unei cărţi pline de plăsmuiri, publicate de un monah din Sinai}}, ne va face plăcere să-l istorisim aici. Şi anume, ei istorisesc, fie şi ca o plăsmuire, cum că Muhammed, ca un om fără de neam şi născut din părinţi de rând, <cum era, a tot mânat, prin tinereţile lui, din oraş

în oraş cămile luate cu chirie, împovărate cu mărfuri. Că, prin dramurile acestea, după ce a ajuns o dată la muntele Sinai, iţyoi>pe voie; <Egumenul> mănăstirii a luat seama la un norişor care-i adumbrea lui Muhammed capul, cum dormea el pe pământ, în arşiţă, parcă apărându-l, de razele soarelui; că Abatele a tras de-acolo încheierea că la tânărul acesta se mai află ceva ascuns decât dădea înfăţişarea lui pe faţă, de vreme ce un semn atât de aparte părea că nu trebuie să aibă de a face decât cu viitorul stăpânitor al acelor ţinuturi, şi, din această pricină, i s-a închinat cu cinstire, şi l-a îndemnat să intre la baie ca să-şi îngrijească trupul şi să se odihnească în 171 pace: mai apoi, când a crezut că, prin tot / felul de blândeţi, şi-a apropiat sufletul aceluia, l-a întrebat să-i spună „de-ar ajunge vreodată stăpânul acelor părţi, ce-ar vrea să se facă în privinţa Monahilor?” Iar că Muhammed i-a dat răspuns că „îi va slobozi de orice dare, ca pe ruhban, „paznicii vieţii”, sau „ai viei”, împrăştiaţi fiind în toată lumea, şi-i va avea la mare cinste”. Că el i-a dat un uric asupra făgăduinţei sale, scris în limba arabă, şi, dat fiind că nu avea sigiliu, l-a întărit cu palma lui, muiată în cerneală şi apăsată pe hârtie. Că, lungă vreme mai apoi, pe când Sultan Selim zăbovea prin Egipt, a venit la el, rugător, Abatele de la muntele Sinai, aducând cu sine diploma lui Muhammed, fie ea adevărată, fie falsă; că împăratul a răscumpărat-o de la Monahi cu 4 mii de galbeni, că i-a declarat liberi de orice dare, şi că a întărit-o – şi pe aceasta, şi pe celelalte privilegii de care se bucurau ei printr-un chateszerif al său. Iar privilegiul, aşa cum l-am citit noi la Adrianopole, tradus din limba arabă în cea turcească, ne amintim că suna cam în felul următor:

„Czunturi Şina ruhbanleri Divani humaiunume arzihal sunub, bundan acdem Haziret restul iki dzihan g (j ¡unezi Muhâmmed el Mustafa, ăleihi esselavat ve esseliam,

musafirat tarikijle kiendulerin kieszisz chanelerine tevedzdzahi szerifleri vaky olup mesfurun dachy invau teazym ve ykrăm Eilediikleri iezim haziret restul essevalat ăleihi ve esseliam haziretieri dachy amere merhamet buiurup sâir milleti Nasranienun taifesî iizerine edasi Liazim ialian senevi dziezijesinden kiulli evaifi ruhbaniani miiâf musellem bujurdikleri ne <yedlerine> sennet i terki dzezije ve charadz iâta ve mfibarek deşti szeriflerijle memhiir ve tasdyk biijurmyszler. Imdi, tarafi ălijei chusrevânumden dachy imtisalen zykr olunanturi Şina ruhbanleriniin hakkynde înaiyet i ătyfet ăliiem olup hfikm ejledum ve băjurdum ki taife i mezkfire tekialifi ţâir kieferenun iizerine edasi vadzib olan dziezije i senevi ve nuzul ve avaryz ve sâir tekialifi urfie bildzfimle den muâf musellem olalar ve afini mubattyl ve miitadi Cadimleri fizre kielisalerine ve manastyrlerine ve Ţâir adetlerine Kimesne

173 muâryze ve mfidachyle ejlemeieler diju. Senneti haziret resfilallah, Salvati ăleihi / ve esseliam haziretlerinun hfikmi dzihan metâleri mfidzebindze jedlerine sfiret virilup ve chatij hămăiun ve Se ideti macrunum de tasdyk ve mucarrer olunup defter chanei ami-remde mesdur ve mucajied olmasine fermâni htimaiunum olmyszdur. Imdi, memaliki mahrusemde olan hukiema ve ulema ve dzfimle un taifesine fermani vădzibul imtisal ve lunvanum vusal buldukde Gierekdur ki mezkiurler milletil Messihie ve taifetil Issevieenin> Kiesziszileri dziziie talebesiile ve sâir avaryzi urfiie de minbând rendzide ve remide olunmaialer jochse chatti Szerifime muchalif ve fermani hămăij<u>nume mugaiir nesne iden iszszedi ukubet de hacaret ve mfihkiem hakkynden gielinmek eruri mucarrerdur. Szoile bileler alameti Szerife inimad ideler”. Adică:

„Odată ce monahii de la Muntele Sinai au venit la Preaînaltul nostru Divan („Tribunal ai Dreptăţii”), după ce

şi-au înfăţişat rugile, ne-au făcut cunoscu că, odinioară, Sfântul Profet al lui Dumnezeu, Muhammed el Mustafa (asupra căruia să fie pacea şi mântuirea!) ar fi fost primit în Mănăstirea lor în ospeţie, aflat în peregrinare, şi că, pe când i se închinau, după slabele lor putinţe, cu tot feluri de cinstiri şi de veneraţie, s-a milostivit de ei, şi a poruncit ca această ceată de monahi Nazarei să fie scutită şi liberă de darea anuală, iar, drept întărire a acestui lucru, a binevoit a le îngădui un sfânt uric însemnat şi întărit de fericita sa mână. După pilda Sa, şi marea milostivire a Maiestăţii noastre hotărăşte şi porunceşte: sus-pomenitul neam al monahilor să fie scutit de toată

174 darea pe care ceilalţi trebuie să o plătească în fiece an, şi, după legea lor cea des/fiinţată, să-şi aibă bisericile şi riturile, nimeni să nu-i împiedice, nimeni să nu-i tulbure. De aceea, am şi poruncit, cu milostivire, să li se deie o copie transcrisă după uricul cel autentic al Simţului Profet al lui Dumnezeu, întemeiată cu înscrierea noastră, precum şi strămutată în arhivele noastre. Ca urmare, le dăm poruncă tuturor celor din împărăţia noastră la care va fi ajuns această augustă scriere a noastră, fie ei stăpânitori, fie învăţători, fie având drept de jurisdicţie, să nu-i mai împovăreze cu dări pe pomeniţii monahi din neamul lui Iisus şi din ceata lui Messia, ori cu alte contribuţii către Stat. Iar cel care va fi făptuit ceva împotriva chatiszerifului şi a poruncii noastre să ştie cu siguranţă că va fi pedepsit şi tras la răspundere. Ca toţi să ştie aceasta şi să deie crezare Norocitului nostru Semn” etc. „Din Caiio” etc.

A rămas în vigoare, neîndoios, această libertate faţă de dări a monahilor în toată împărăţia care ascultă de Turci, până când, pe vremea lui Sultan Suleiman al II-lea. a unchiului împăratului de astăzi, Turcii au început să strângă Haradz şi de la ei, iar aceasta la îndemnul Vizirului

Kiopriliogli Mustafa Pasza, care nu stătea la îndoială să învinuiască toată diploma de fals. Veniseră la Adrianopole, trimişi să împiedice una ca aceasta, unii dintre monahii de la Muntele Sinai, aducând cu sine instrumentul scutirii lor, din mâinile cărora şi noi l-am citit de câteva ori şi l-am copiat. Iar aceştia şi-au şi păstrat, prin rugile lor, pentru ei şi pentru soţii lor, scutirea de dare, dar n-au putut dobândi tot acelaşi privilegiu şi pentru celelalte mănăstiri.

(O) Szehin Szahi Alem. Chiar dacă toate titlurile împăraţilor Turceşti sunt pline de îngâmfare.

175 mai prestigios decât celelalte este socotit numele de Zylullah, „Umbra lui Dumnezeu”, / şi aceasta pentru că am arătat că i-a fost atribuit de către Regele Persiei. Dar, chiar la Curte, dacă este pomenit vreodată Sultanul, nu sunt folosite niciodată acestea, ci denumirile mai folosite acolo sunt Padiszahi Alempenah, „împăratul, Ocrotirea”, sau „Protectorul Lumii”, şi Aliothman Padiszahi, „împăratul fiilor lui Othman”. Căci în acest chip se străduie ei să arate că tot neamul Turcilor nu-şi recunoaşte vreo altă obârşie a nobleţei sale, decât pe cel dintâi împărat al ei, pe Othman.

(1) Prin jurământ. Turcii cred că împăratul nu poate spune sau gândi nimic, decât sub îndemn ceresc, de aceea cele pe care el le întăreşte prin jurământ şi pot şi trebuie să se împlinească: cât de false sunt acestea, ne-a învăţat o repetată experienţă.

(k) Şi tezaurele din lăuntru şi cele dinafară. Turcii numără la ei două tezaure şi două casete în care se păstrează banii publici: Diszehane, „Cel Dinafară”, îl are în frunte pe Marele Trezorier, numit Defterdar, despre care am vorbit mai sus, la C cartea) a 2-a, C (apitolul) 3, lit (era) (g). Aceşti bani se numesc beitulmali Muslimin, „Averile publice ale Musliminilor”, de unde nici împăratul însuşi nu poate cheltui ceva după placul lui, fără de cea mai mare

nevoie, sau sustrage în folosul său privat, fără teamă de primejdie. Căci, ori de câte ori s-a făcut aşa, s-a ajuns mereu la murmure ale poporului, ba, nu arareori, faptul a atras după sine şi câte o răzvrătire deschisă. Mai este un altul, Iczehazine, „Cel Din lăuntru”, şi el poartă numele de „Avuţia împărătească”, de care Sultanul poate să se folosească <sau> chiar abuzeze după plac, fără să-l împiedice cineva, sau, cel mult, doar cârtind foarte discret. Acesta îl are în frunte pe Haznadar Basza, care deţine prima treaptă în

176 Harem, după Kyzlar Ağası. / Căci şi el este unul dintre Eunuci, şi, odată dat jos Kyzlar Ağası, îi urmează, îndeobşte, în slujbă. Iar, pe vremea noastră, se strângeau în amândouă tezaurele, în fiece an, douăzeci şi şapte de mii de pungi, fiecare dintre care cuprinde 500 de <galbeni> împărăteşti.

(X) Calmecam Pasza. Este locţiitorul Primului Vizir, şi este înălţat de către împărat dintre Vizirii care se bucură de trei tuiuri. Când împăratul se află la Constantinopole, sau la Adrianopole, Calmecam Pasza nu are nicio autoritate, şi nu este primit la treburile publice, decât ca sfetnic, ca şi ceilalţi Viziri. Dar, dacă Sultanul se află fie şi la numai opt ceasuri de cetate, el are aproape aceeaşi putere ca şi Marele Vizir. Tot astfel şi, când împăratul ia asupra sa vreo campanie, chiar dacă Vizirul se află de faţă, se instituie totuşi un Calmecam, care, dacă Vizirul pleacă de lângă împărat cale de opt ceasuri, se bucură de putere deplină să facă, să consfinţească, sau să preschimbe ceva, în orice privinţă, în afară de faptul că nu poate nici să se abată de la rânduială sau poruncă Vizirului, nici să-i dea jos pe Paszii cei vechi, ori să le ieie capul. N-am văzut însă niciodată ca între Marele Vizir şi Calmecam Pasza să se poată ajunge la o bună înţelegere. Căci grea le mai cade vecinătatea celor sortiţi norocului.

Pe lângă acesta, se mai află şi un alt Calmecam, căruia, la plecarea împăratului de la Constantinopole, sau de la Adrianopole, ori în vreo campanie, i se încredinţează Oraşul Regesc. Acesta deţine, el, prima treaptă, la rând, după Vizir, dar nu se bucură de o autoritate mai mare decât ceilalţi Paszi prin Satrapiile lor, chiar dacă ai excepta cele ce privesc pronunţarea dreptului şi buna ocârmuire a poliţiei, <nici> nu poate face nimic fără porunca Marelui Vizir. Lui îi sunt daţi drept

177 tovarăşi <în slujbă>, chiar dacă pe o treaptă de mai jos, Bostan/dzi Baszi, care se îngrijeşte de Seraiul şi de grădinile împăratului şi de suburbiile aşezate în afară zidurilor Oraşului, şi Seghan Baszi, al doilea după Jengiczer Ağası, „Prefectul Pretorienilor” şi Căpetenia pedestrimii, căruia îi este încredinţată paza Oraşului şi dreptul de a le porunci străjerilor lui. Aceşti trei oameni cârmuiesc toată poliţia Constantinopolei. Iar de cele eclesiastice se îngrijeşte Istanbol Effendisi, „Judele cinului clerical”, care deţine prima treaptă de după cei doi Cadiulaskieri, despre care am pomenit mai sus că unul este, în cele eclesiastice, Judele general al Europei, iar celălalt al Asiei.

(ţi) Su asztdy. „A trecut apa înot”. Numele unui sat, pe calea ducând de la Constantinopole la Adrianopole (nu însă pe cea Regească). Ei spun că această denumire i s-a tras satului aceluia cu următorul prilej: Pe lângă sat curge un râuşor care creşte atât de mult la topirea zăpezii şi sub ploile de toamnă, încât bălteşte toate câmpurile dimprejur, ca o mare, şi le face călătorilor foarte grea trecerea pe acolo. Vrând să-i deie de leac unui atare neajuns, unul dintre Paszii de rang mai mic, dar foarte bogat, legase râul cu un preafrumos pod de piatră. Când a ajuns la acesta cu toată oştirea lui, Baiezid al II-lea, tatăl lui Selim, mirându-se de preaelegantul pod pe care nu-l văzuse mai înainte,

vrea să-l cunoască pe pe cel care l-a durat. Când i s-a înfăţişat acela, Baiezid îl roagă, mai întâi, să primească <înapoi> cheltuielile făcute, şi să-i lase lui răsplata de nădăjduit din partea lui Dumnezeu, în veacul ce va veni, pentru un folos atât de mare adus muritorilor. (Căci, după legea Curanului, Turcul poate fie să dăruiască, fie să-şi vândă toate faptele bune, pomenile, clădirile durate întru slava lui Dumnezeu şi folosul oamenilor, astfel încât răsplata pe care Dumnezeu ar

178 trebui să i-o deie, pe potrivă, în viaţa viitoare, să treacă asupra cumpărătorului.) / Turcul ce durase podul tăgăduieşte că ar putea face aşa, dat fiind că, în afară de aceasta nu mai avea nimic alta cu care să se poată înfăţişa dinaintea Maiestăţii Divine. „Căci el n-a durat podul spre a dobândi slavă de la oameni, ci întru folosul obştesc şi mântuirea sufletului său”. Chiar şi când Sultanul îşi repetă de trei ori ruga, de trei ori Pasza ce durase podul i-a tăgăduit-o. Aprins de mânie de a fi fost respins.

Baiezid îl pedepseşte pe Paszâ cu moartea, dar> el însuşi intră călare, laolaltă cu străjile sale, nu fără mare primejdie pentru viaţa sa, în şuvoiul cel atât de iute şi-l trece înot, după ce poruncise restului oştirii să aştepte pe mal până ce râuşorul avea să se tragă în albia lui cea veche, şi după ce grăise următorul Beit („distih”):

„Minet de kokma giuli al Eline Susami Gieczme namerd Kioprisini Ko aparsun su seni”, adică „Mai bine să guşti din muşeţel, decât să miroşi din trandafirul dobândit cu rugă!

Tu podul omului zgârcit, neomenos, nu-l trece! mai bine-n unde să fii înghiţit!”

(V) Să se strângă vinele. Turcii, scriind acestea, par a avea în vedere jurământul lui Selim, anume că „el nu-şi va trage pasul îndărăt, până ce nu va nimici de tot întreaga împărăţie a Perşilor”. Că, de aceea, răzbunarea Divină mai

întâi i-a pedepsit picioarele prin uscarea şi închircirea vinelor, şi spre a-i pedepsi omului trufia, şi pentru a-şi vădi dreptatea.

() în ultimele zile. Anume, într-o zi între cea de a douăzecea şi a treizecea a lunii Szev<v-al; despre socoteala aceasta a zilelor la Turci compară cele însemnate în C cartea) 2, C (apitolul) 3, lit (era) ((zz}).

179 (o) Javuz. Despre acest nume <compară> cele însemnate / mai sus, la lit (era) (a). Despre cei

4 Sultani, Mehemed al II-lea, Baiezid al II-lea, Selim şi Suleiman, se mai păstrează o carte foarte elegantă, scrisă de Autorul prea adesea lăudat de noi, Ali Effendi, nu doar plin de seriozitate, ci şi foarte preocupat de adevăr şi lipsit de linguşire, foarte rară chiar la Turci, de unde am tradus destule lucruri privitoare la subiectul nostru.

LA CAPITOLUL IV.

(a) Canuni. Din greceşte, „Canonizator”, „Institutor de reguli”. Căci, deşi împărăţia Othmană nu era cârmuită, <şi înainte de Suleiman, fără anumite constituţiuni, acelea se întemeiau, mai degrabă, pe obicei, decât pe vreun drept scris, sau, ca să spunem mai corect, voinţa Principilor era ţinută drept lege. Suleiman însă, cel dintâi, a deosebit însărcinările de Curte şi cele militare, a hotărnicit ce treaptă a demnităţii i se cuvine fiecăruia, a consfinţit legile Curţii, ale Palatului, cele publice <şi cele militare, şi a statornicit orice rânduială care se află acum la Curtea şi în Statul Othman. Urmaşii lui sunt ţinuţi să le respecte pe acestea cu atâta sfinţenie, încât orice îndoială se iveşte în orice privinţă, ei socotesc că trebuie să se recurgă la canoanele lui, numite Teszrifat. Astfel, dacă, de pildă, se sfătuiesc despre război, înainte de toate, se ţine seama de aceste Canoane: dacă cred că au însemnat în ele că au o dreaptă pricină de război, hotărăsc că el trebuie declarat, dacă însă nu, că trebuie evitat. Dacă trebuie legată pacea

cu vreun Principe Creştin sunt consultate aceleaşi reguli, ca să nu se făptuiască ceva împotriva Legii Curanului, sau a onoarei împărăţiei Aliothmanice. Iar Canoanele lui poruncesc ca pacea să nu se facă la Constantinopole, sau în orice alt Oraş Regesc, ci la hotare, în câmp, sub arme, astfel ca pacea să nu pară îngăduită duşmanilor de 180 teamă, / ci din milostivirea împăratului şi din grija lui pentru liniştea cetăţenilor. Şi astfel, datorită acestor constituţiuni, el poate fi văzut pictat în Biblioteca împărătească, printre ceilalţi Sultani, ţinând o carte în mână – un tablou după care ne-am îngrijit să se copieze chipul lui din timpul vieţii, mai sus înfăţişat.

(b) Codz (j} aMustafa. „Mustafacel Bătrân”. Căci „Codzia” îl denumeşte, figurat, pe un „bărbat serios şi de seamă”, ca în bir codzia adem„Om serios, priceput, plin de sfat bun. Tot aşa se spune şi bir baba adem, „om de bine, binevoitor”, pentru că, la fel ca un baba („tată”), le dă câte un sfat bun tuturor oamenilor, voindu-le binele.

(c) Ferhad Pasza. O preavestită Căpetenie a Turcilor, cu braţ tare, cu suflet neînfrânt, plin de bun sfat, sub a cărui poruncă <în numele lui> Suleiman s-au întreprins mari lucruri în Asia, luându-le Perşilor multe Provincii – cunoscut lui Lonicerus şi Europenilor sub numele de „Farates”.

(d) Mustafa Pasza. Am pomenit în Car (tea) a 2-a, C (apitolul) 3, secţiunea) 27, că, după moartea lui Selim, a fost lăsat de către ceilalţi Viziri, la Adrianopole, ca paznic al Tezaurului.

(e) Burgaz. Odinioară <ntjpyoţ>, „Pyrgos”.

(f) Principele din Marass. Merasz: Oraşul se află însemnat, astăzi, pe hărţile geografice mai recente, sub acelaşi nume, şi este în Provincia < >. Iar familia acestui Szeh Suvarogli, chiar dacă nu este prea mult preţuită la Curte, se mai făleşte totuşi, încă şi astăzi, pentru vechimea

nobleţei sale, chiar printre cele din Asia.

(g) Rhodos. Cel numit astfel şi de Antici, Capitala preavestitei insule a Rodosului, <căruia> Turcii îi spun azi Rodos. Faptul că din ruinele lui a fost durată Milita, dovadă a iubirii cereşti încă

181 ne-stinse faţă de Creştini, stăpânirea Othmană îl rabdă cu greu, şi o ameninţă în fiece zi cu nimicirea. Vai, zâzanie dintre Principii Creştini, de jelit cu veşnice lacrimi!

(h) Istankoi. Insula Kokp", <formă> coruptă din ei q rî) v Keo, ca Istanbol, din eic rfv jt0A.iv. Desigur, aceste derivări nu prea îi sunt pe plac lui Mich (ael) (Langius}, care pare că, şi în rest, urmează mai mult lucruri pe auzite, decât adevărate, câtă vreme scoate, de pildă, Istanbol din, adică „oraşul care are mulţi meşteri". L-am sfătui totuşi, câtă vreme dă un „<Dicţionar> Etimologic" unei limbi care-i este necunoscută, să nu amestece mai multe barbarisme într-un idiom pe care-l numeşte „greco-barbar". Căci a le căuta astfel originea este, în mod vădit, a-şi da pe faţă propria ignoranţă în privinţa amânduror literaturilor, grecească şi turcească, cu care se făleşte.

(I) Chairbeg. Pers după neam, Prefect al Damascului sub Sultan Găuri, a cărui plecare la Selim am pomenit-o mai sus.

(k) Dziumun Kiaszuf. Unul dintre Szeichii Arabilor care se supuseseră împărăţiei Aliothmanului pe vremea lui Selim.

(l) Al regimentului al nouălea. Regimentele Jengiczerilor sunt o sută unsprezece la număr, numindu-se la Turci e oda („sălaş"). Prima treaptă o deţine regimentul sălaşului al XI-lea, a doua cel al primului sălaş a treia cel al celei de a CXI-a oda, restul vin la rând după număr.

(m) Pe un scrib al Divanului. Divan kiatibi, „scrib al Divanului". Fiecare Paszâ în parte are unul asemenea, iar însărcinarea lui este ca să-i citească Paszei, cu glas tare,

plângerile date în scris la Divan. Astăzi, cu un cuvânt mai de seamă, ei se numesc Divan effendi. Căci „Effendi” este titlul

182 învăţaţilor. Marele Vizir are doi: aceştia se numesc nu / kiatib, „scribi”, ci Teskieredzi effendi. adică „Epistolari”. Cel dintâi se numeşte Teskiere evvel, şi, în popor, Biuiuk Teskieredzi, „Primul”, sau „Marele Epistolar”, dar> celălalt <Teskiere-i Dani, în popor Kiucziuk Teskieredzi, „Al Doilea”, sau „Micul Epistolar”.

Când Vizirul ascultă cauzele în Divan, primul îi şade de-a dreapta, al doilea de-a stânga, şi le citesc pe rând, cu glas tare, plecatele cereri arzuhal, ceea ce înseamnă, la propriu, „ştire asupra stării”) primite de la Czausz baszi, astfel încât ele să poată fi auzite de toţi. Acelaşi lucu se face, din partea lor, şi în Galibe Divan, de faţă cu Sultanul. Dacă Sultanul va pomnei ca vreun lucru să se facă, ei îl scriu deasupra cererilor, fapt întărit după aceea, cu mâna sa, de către Vizir, ceea ce se face, îndeobşte, prin cuvântu’! Sah. Dar când se adaugă întărirea Sultanului, se numeşte < >, Chatiszerif, Semn Sfânt”, despre care <vezi> mai sus.

(n) La Szeichul arab < >. Numele nu i s-a păstrat în istorie.

(o) Pe sora sa. Ei au obiceiul să le logodească pe surorile şi pe fiicele Sultanilor Turci cu Paszi şi cu Viziri, fie ele şi nevârstnice, ba, nu arareori, chiar şi se încind încă în leagăn. (Aceia) trebuie să aibă grija lor, de atunci înainte, ca nişte soţi, să pună la îndemână cheltuielile pentru educaţia lor, şi nu-şi pot lua o altă soţie, mai înainte ca Sultana să le fie dată cu nuntă după lege, dar, până când Sultana ajunge la vârsta de măritiş, este dusă cu mari pregătiri şi cu alai din Sarai, la palatul logodnicului ei, laolaltă cu zestrea sa. Dacă însă se va fi întâmplat, între timp, ca logodnicul fie să-şi plătească datoria faţă de fire,

fie să fie scurtat de cap din poruncă Sultanului, ea este făgăduită de îndată de soţie altuia dintre Paszi, care-i urmează celui dinainte şi în drepturi, şi în îndatoriri.

S-a întâmplat, pe vremea Sultanului Murad al IV-lea, ca Sultana, sora lui, să fi fost măritată.

183 într-un singur an, cu patru se/şi, dintre care se ştie niciunul că nu a avut de a face cu ea. Căci, de îndată ce nunta era serbată după datini, erau ucişi, sub vreo vină, de către împărat, iar bogăţiile şi toate bunurile lor erau trecute sub numele Sultanei, ca al unei soţii legitime, dar, de fapt, erau duse în tezaurul împărătesc.

(p) Numele de Selim. El este cel care i-a urmat la domnie tatălui său, Suleiman, faimos fiind pentru grozava înfrângere pe care o suferise lângă Naupactus din partea flotei aliate a Creştinilor, şi din pricina băutului de vin.

(q) Kyzyl Ada. „Insula Roşie”, numită e astfel> după piatra roşie pe care o scot de acolo, pe când, odinioară, era pomenită sub numele de „Chalcis”, iar, pe vremea împăraţilor Creştini, „a Principelui”, npivKÂttou. Ea se află în Propontida, la 17 mile italice de Constantinopole. Pe aceasta, mai mare, o înconjură altele două mai mici, care poartă la Turci acelaşi nume. Kyzyl Adalar. Se mai află încă acolo şi trei mănăstiri, a P (reasfintei) Treimi, a Maicii Domnului, şi a S (fântului) Gheorghe, locuite de călugări greci. Insula cea mai mică dintre ele hrăneşte o atât de mare mulţime de iepuri îmblânziţi, cărora le zic „moscoviţi”, în culori şi cu pete de tot felul, încât, de-ar ieşi din bârloagele lor ca să se hrănească, ar umple toată insula, ca oile. Se spune că, pe vremea împăraţilor Creştini, se aflau acolo în mare număr. Vânatul lor nu-i îngăduit.

(r) Pe fiul lui Omer şi fiul lui Becaar. Ei par să se fi tras din spiţele Cerchezilor care mai scăpaseră cu fuga de cruzimea lui Selim, după Sultan Găuri.

(s) Ibrahimi. Este o monedă de aur purtând chipul Dogelui Veneţiei, dar, după cum dau mărturie înşişi Turcii, bătută de acest Ibrahim, la Cairo, cu 30 de aspri mai uşoară, în atât de mare număr, încât a fost de ajuns pentru plata tributului Egiptului pe doi ani. Se mai găsesc şi acum, la

184 Constantinopole / şi aiurea, foarte multe, chiar dacă cea mai mare parte din ele au fost retopite la porunca împăraţilor. Căci cele imitate sunt atât de asemănătoare la formă cu cele autentice, încât de-abia dacă zarafii cei mai pricepuţi ai Turcilor le pot deosebi. Cu-atât a valorat mai mult, pentru omul acesta, spre a-i nemuri numele, stricarea monedei Creştinilor, decât credincioasele slujbe aduse Domnului său.

(t) Ladosz. Acela este Ladislau, Regele Ungariei, despre care numai scriitorii creştini nu tăgăduiesc că a suferit din partea Turcilor, la Mohacz, un foarte mare prăpăd, şi că acolo a şi pierit.

cu) Zuulcadir. Creştinii scriu greşit Dulcadr, schimbând litera Dzal în Dai. Se mai numeşte la Turci, sub alt nume, şi Alaiddevlet meruliekieti, „Provincia Alaiddevlet”. Este un ţinut închis, într-o parte, de Munţii Cappadociei. şi de locuitorii pe care Cedrenus îi numeşte „Manzuri”, încotro priveşte către Syria, vecină cu Alepul, odinioară „Beroea” (de scris numai cu un singur r, Btpora, spre deosebire de cealaltă Brppoia. care se află în Macedonia), către Persia cu Armenia Mare, către ţinuturile, pe acea vreme, Othmane cu Amasia, către Caramania cu Adana, despre care unii cred că este „Tarsui celor vechi, cu toate că astăzi Turcii deosebesc Tersul de Adane.

(w) Hadzi, fiul lui Bektasz Calenderbeg. Nu se ştie cine să fi fost coare> Hadzibektasz. Dar despre fiul lui, Calenderum, Turcii înşişi dau mărturie că a adus starea

Othmanilor la o asemenea strâmtorare, încât să pară că s-a zis cu împărăţia lor. Căci toată Asia care asculta de Turci, supusă de tot, ca dintr-o singură lovitură, până la Caesaria, îl şi recunoştea pe el drept Domn. Dar norocul cel orb al Othmanizilor nu putea să-i nimicească întru totul şi pe cei ca Marte.

185 cel cu văzul cascuţit> ca al râsului. Minunat / este Dumnezeu în ascunsele sale lucrări!

(X) Sanctuarul lui Selim, < >. Sanctuarul se află durat în vârful muntelui care stă asupra porţii numite Phaenar. Clădirea lui este şi foarte elegantă, şi foarte meşteşugită, calculele ei putând să le facă plăcere să le cerceteze mai în amănunt fiilor celor curioşi ai lui Daedal. Ea este pătrată şi durată din piatră pătrată, de 50 de coţi în lungime, ridicându-se până la 70 de coţi> în înălţime. La o lăţime atât de mare, cupola se întinde tot atât de mult, cât şi podeaua. Din colţuri nu sunt trase niciun fel de arcuri, ci rotunjimea cupolei se înalţă chiar din pereţii înşişi, astfel încât, prin ascuţimea unghiurilor, arcul de cerc pare a fi orizontal. În toată această structură atât de mare – fapt vrednic de mirare – se spune că nu se află nici măcar un dram de fier. Arhitectul ei a fost un Grec, de fel din Constantinopole, care, pe lângă acest templu, a mai durat şi un altul, mai mândru decât cel constantinopolitan, la Adrianopole, unde se numără de 999 ferestre. Dăduse, el, poruncă, Sultanul, pentru o mie de ferestre, dar pe cea de a o mia Arhitectul a lăsat-o anume la o parte. Numărându-se, deci, ferestrele, după îndeplinirea lucrării, cum se găsea una mai puţin decât în poruncă împărătească, mâniat, Sultanul a poruncit ca Arhitectul să fie spânzurat. Acela cere să i se îngăduie să vină dinaintea Sultanului ca să-şi pledeze cauza, spunând că nu are de gând să fugă pe ascuns de supliciu, numai să-l audă pe Sultan cum pronunţă împotriva sa pedeapsa cu capul, după

ce îi va fi ascultat motivele. Dobândindu-şi înfăţişarea, zise: „Dacă, împărate, se va fi putut găsi în toată lumea un Arhitect care, păstrând regulile Arhitecturii, ar putea deschide în această structură o a mia fereastră, să fiu vinovat de moarte, dară de nu, de împărătească milostivire. A mai fost, de altfel, şi o altă pricină pentru care am lăsat la o parte cea de a o mia fereastră, cum că „o mie" ar putea să i se pară mai puţin

186 grozav gloatei necioplite şi nepricepute, / decât nouăsute (nouăzeci} şi nouă". Iar Arhitectul nu şi-a văzut aşteptarea neîmplinită căci, prin această abilă scuză, nu numai că a dobândit iertarea pentru ceea ce lăsase la o parte, ci a mai şi primit o răsplată vrednică de un împărat. La acest superb edificiu mai este de luat aminte, pe lângă altele, că are patru turnuri, unde obişnuiesc să cânte < Ezanul, mai subţiri decât ar părea să o suporte calculul înălţimii; dintre ele, cei care vin dinspre cele patru Căi Regeşti, dacă se află mai departe, nu pot vedea nicicând decât două: s-a văzut totuşi, după umbra lor, că, la vânturi mai aprige, ele se mişcă. Colonada de dinainte de poarta mai mare o împodobesc două coloane de porfir, foarte înalte şi groase, la amândouă dintre ele văzându-se o liniuţă albă, parcă trasă cu condeiul, din vârful coloanei şi până la baza ei. Cum de se va fi ajuns la aceasta, de-abia dacă se poate închipui – doar dacă ai vrea să presupui că amândouă coloanele au fost tăiate din aceeaşi marmoră, şi astfel liniuţa albă care a rămas ascunsă la mijloc a apărut la suprafaţa amândurora. Se mai pot vedea, în această colonadă, şi alte coloane duble, mereu opuse între ele, una cu cealaltă, răspunzându-şi între ele şi prin culori, şi prin varietatea lor. Ele au fost aduse din Troada, ale cărei mine le-au dat până şi clădirilor Turcilor un foarte bogat material. Dar această Dziamie este pătrată, dat fiind că are 70 de coţi <şi în lungime şi în lăţime. Căci Turcii nu iubesc

vreo altă figură, la clădirile lor, decât pe cea pătrată, în afară de colonade, care sunt, îndeobşte, dreptunghiulare. După împlinirea lucrării, Arhitectul, întrebat de Sultan: în care din edificii a vădit el mai bine cât de bun este prin talentul şi prin arta sa?", se spune că i-ar fi răspuns că „El, unul, a fost mai puţin cruţător, la cel de la Adrianopole, cu cheltuielile împărăteşti, dar, la cel de lag Constantinopole, cu arta şi cu talentul său".

(y) Pentru acest unic omor. Desigur că Sultanul acesta pare a se fi purtat mai mult decât

187 tiranic, nu însă / împotriva legilor. Căci la Turci este consfinţit ca, dacă 1001 de oameni, grămadă, vor fi ucis pe cineva, şi nu vor să mărturisească cine a dat primul, pentru acela să moară toţi 1001.

Am văzut o pildă a acestui fapt în vremea noastră. La Constantinopole, sub Calmecam Mustafa Pasza (care a fost prins sub Strigoniu de Poloni şi, <abia> după şapte ani, cu ajutorul străduaniei părintelui nostru, şi-a redobândit, în sfârşit, libertatea), unui colon grec din târgul Kiucziuk Czekmedze, aşezat la o depărtare de două ceasuri de Constantinopole, pe unde-i drumul către Adrianopole, îi ies în cale unsprezece Jengiczari; aceştia, mai întâi ocărându-l pentru că se dăduse jos cam prea târziu de pe cal, îl ucid, după aceea, împungându-l cu cuţitele. Alţi Turci care, din întâmplare, treceau călare pe acelaşi drum (căci Jengiczerii mergeau într-acolo pe jos, ca să bea vin în mai bună libertate), văzând ei asemenea nefapte, îi îndeamnă cu vorbe bune să nu se dedea, împotriva unui supus al împăratului la lucruri atât de negrăite şi de potrivnice legii. Dar Jengiczerii îi hărţuiesc şi pe aceştia cu potop de sudalme.

Aceia, de cum ajung la Constantinopole, îi înfăţişează Calmecamului fapta, aşa cum o văzuseră făcută. Căci Turcii cred că, pentru o mărturie dată de la sine, vor primi

răsplată, iar că acela care, împotriva conştiinţei sale, îşi va tăgădui mărturia, va fi deopotrivă cu însuşi criminalul. Mai vine şi muieruşca celui ucis, cerând, cu lacrimi, dreptate de la Jude, după ce i-a supus plângere. Şi astfel, Jengiczerii, care beau vin din belşug în satul <cu pricina>, sunt găsiţi şi prinşi. A doua zi, când ei, după ce li s-a mai dus mahmureala, au ajuns să priceapă că au ucis un om şi că mulţi au dat mărturie despre aceasta în faţa Judelui, neştiind legile, după ce s-au sfătuit, se hotărăsc ca, dacă Judele avea să-i întrebe „cine dintre ei l-a ucis pe acel ins dintre supuşi (Riaja)?”, ei să deie

188 răspuns că „toţi l-au omorât deodată”, socotind că nu se va face ca, pentru un singur om, mai / cu seamă pentru un Creştin, să fie daţi morţii unsprezece Mislimani, ba încă Jengiczeri. Prin urmare, primiţi în Divan, ei mărturisesc că „toţi l-au ucis pe acel om”, iar, întrebaţi „cine dintre ei a dat în el primul?”, ei răspund că „asta ei nu ştiu, dar îşi mai aduc aminte doar că, toţi s-au repezit la el cu cuţitele”. După ce a luat aminte la pricină, ludele trimite la Muftiu o fetva („scrisoare pentru sentinţă”), în felul următor:

„Eger onbir Muslimin bir Zimmij bila sebeb katl eileseler, ne liazim gielur”, „Dacă unsprezece Mislimani vor fi ucis, fără de nicio bună pricină, un Giavur („Necredincios”), supus al împăratului şi plătitor de tributuri, ce trebuie de făcut?” Muftiul scrie dedesubtul acesteia, cu mina sa: „Chiar (dacă} vor fi fost 1001 de Mislimani, cu toţii trebuie totuşi să moară”. Judele, după ce a citit sentinţa Muftiului, împins de mila pentru atâţia Jengiczeri, o întreabă pe muieruşca, „n-ar vrea ea – oare, să primească un preţ (numit diet) pentru sângele soţului ei?”, şi îi oferă pentru viaţa celor 11 Mislimani două mii de <galbeni> împărăteşti. Muieruşca, însă, îi dă răspuns că „ea, sub fericita domnie şi milostivire a Sultanului, nu

ducea lipsă de bani, ci de dreptate”, şi, arătând o minunată statornicie, nu s-a lăsat. Prin urmare, cum nu putea fi mişcată la aşa ceva, să primească răscumpărare, cei unsprezece Jengiczeri alte avut de suferit pedeapsa de pe urmă.

(z) Molia şi Kaziler. <Compară cele însemnate la> Car (tea) I, Capitolul) 3, lit (era) (/).

(a) Alaman Kiraly. Vechiul nume de la Turci al „Caesarului Romano-Germanic”. Acum el este însă cinstit în Epistolele lor cu numele de Nemeze Kiraly, „Rege al Germanilor” şi Cziasar. „Caesar”, precum şi de Ruma Imperaduri.

189 (P) Lui Ioan, Regelui Ungariei. Cât de plin de înşelăciune / s-a purtat Suleiman cu tutela care-i fusese încredinţată, şi cum a ocupat, în scurtă vreme, aproape tot Regatul Ungariei, trimiţând-o pe Regină în surghiun, cu fiul ei, în Sandziacul Lebessus, sau Logosz, este o istorie prea binecunoscută celor dinafară, pentru a trebui să mai fie înfăţişată în prea multe <vorbe>.

Socotim totuşi că n-ar fi în afară de subiect, spre a cunoaşte mai bine atrocitatea acestei perfidii, să adăugăm următoarea povestire, aşa cum este ea istorisită de Turcii înşişi. Căci atunci când Suleiman a fost chemat spre a elibera Buda de Germani, după moartea Regelui Ioan, micul Rege, laolaltă cu fruntaşii Ungariei, i-au ieşit în cale, în tabără, ca rugători. După ce s-a pregătit acolo un ospăţ, Sultanul îi dă Vizirului poruncă să-i poftească la prânz pe Magnaţi, iar fiului său Selim, pe micuţul Rege, adăugând aceste vorbe: „Ţine minte, fiule, că eu sunt tatăl tău după trup, dar al acestuia ca o Achreti, adică „tatăl de pe lumea cealaltă”, sau „după duh”. Iar dacă eu vă fi să mor, Tu să te îngrijeşti de el ca de un frate bun. iar grija lui şi a Regatului să o iei asupra ta cu suflet ager!” La sfârşitul ospăţului, Vizirul îi zice Sultanului: „Iată, Preaputernice

împărate, stă astăzi la bunul Tău plac să-ţi supui tot Regatul Ungariei dintr-o singură lovitură de sabie!” Sultanul a răbdat cu greu acest sfat al Vizirului, sau măcar s-a prefăcut că-l rabdă <aşa>, <şi ipa răspuns că „fireşte că împărăţia Othmană trebuie lăţită nu prin videşug, nu prin înşelăciune, nu prin perfidie, oricum, nu prin uciderea pe nedrept a Principilor care cer ajutor, ci cu armele şi în luptă deschisă; iar că faptele de acum lasă să se întrevadă de-ajuns şi prea de-ajuns cum că Regatul Ungariei va trebui să se supună, odată şi odată, împărăţiei Othmane”. Până într-atâta este neamul acesta de înzestrat, sub călăuzirea firii, cu meşteşugul vorbei, dar tot pe-atâta de bogat în făptuirea de rele, pe cât de sterp în faptele bune, încât până şi la ei a intrat în proverb: – „Othmanly ciu soiler, fena

190 iszler”, „Othmanizii bine / vorbesc, dar rău făptuiesc”.

(y) Puterea Divină, aţâţată prin această nefaptă. Chiar şi dacă, printre muritori, sunt unii aplecaţi către superstiţii, nu se va găsi, totuşi, nimeni care să le ieie Turcilor prima treaptă în aceste lucruri. Nicăieri aiurea n-au clericii parte de mai multă veneraţie, decât printre Turci. Poate el, împăratul, să-i pedepsească pe aceştia cu surghiunul, dar nu şi cu moartea, iar, singurul dintre Sultani, Murad al IV-lea a dat poruncă să-l piseze pe Muftiu într-un mortar din marmură, spunând: „cu pilug de marmură trebuie bătute capetele pe care demnitatea lor le scuteşte de sabie”. O pildă a acestei superstiţii, care s-a petrecut la Adrianopole, în ultimul război purtat de Turci împotriva Caesarului, sub Sultanul Ahmed al II-lea, văzută fiind de noi cu ochii, am povestit-o în Volumul al II-lea, <Car (tea) a III-a>, Cap (itolul) de § <11>.

(8) Trunurile cele pline de tezaur. Turcii obişnuiesc să aşeze banii pe care îi iau cu sine în campanie în

pavilioanele împărăteşti şi în cele ale Vizirului, în mijlocul câmpului lor, iar paza lor o ţin călăreţii (spahiler), schimbându-se la rând, după unităţile lor. Adesea trunurile sunt secătuite de bani, dar i se pun totuşi oştirii dinaintea ochilor, ferite cu paravane, ca să nu creadă că împăratul s-a sleit, şi, de aceea, să se poarte mai leneş în luptă – ceea ce, după judecata noastră, desigur că este un nu mic sprijin pentru îmbărbătarea ostaşilor. Pe lângă aceasta, Turcii mai spun că, sub Egre Sultan Mehemmed. duşmanii, dând iureş, au pătruns în tabără până la tezaure, dar că oştenii Othmani s-au îmbulzit într-acolo, ca ele să nu fie prădate, şi aşa, din învinşi, au ajuns învingători.

(e) îi căsăpesc pe toţi. Am citit prea adesea în istorici că Turcii ori că i-au căsăpit, ori că i-au aruncat în lanţuri pe cei din străjile unor cetăţui care se predaseră sub anumite condiţii, împotriva înţelegerilor întărite prin jurământ – cum li s-a întâmplat celor din Constantinopole, celor din Buda, <sau> celor din Babylon. Turcii, neputând s-o tăgăduiască, fiind ei dovediţi prin documente vii, 191 susţin totuşi, ca să nu se pare că au făcut ceva de rea-credinţă, / că n-au comis nimic împotriva înţelegerilor, fără dreaptă pricină. Căci acest neam, foarte iscusit în născocirea de scuze, recurge pe dată la Alcoran, unde află fără multă trudă nesfârşite locuri pentru minciuni, mult mai bogate decât „Topicele”. Şi astfel, de pildă, odată statornicită condiţia predării, ca straja, punându-şi armele, să fie lăsată să plece, scăpând cu viaţa, dacă ei vor fi găsit la vreun ostaş fie şi un cuţitaş, sau un topor, strigă cum că „înţelegerile au fost încălcate de Creştini!”, şi pun la cale împotriva celor care ies tot felul de lucruri cumplite. Iar dacă s-a convenit ca aceia din strajă să iasă păstrându-şi armele, tunurile şi bagajele, dar aceştia vor fi purces din oraş ceva mai târziu decât ceasul destinat, ori vor fi răspuns ceva mai abraş, ei nu-şi fac niciun păcat din

ruperea înţelegerilor, cori> din încălcarea jurămintelor, <sub acest> pretext, sau sub oricare altul. da fel de frivol. De unde le-ar prii mai bine şi mai sănătos Creştinilor să se stingă de foame, sub foc sau sub sabie, <dar> între zidurile lor, decât să aibă parte de perfidia şi de barbaria turcească.

(ţ) Bogdan. Este un nume slavonesc, luat după grecescul ce-o Sâtoq. La Moldoveni el a primit porecla de „Negrul”, adică „Cel Negru”. Spun Annalele Moldovenilor că Ştefan cel M (are), după o domnie de 47 de ani <şi 5 luni, după atâtea şi atâtea fapte mari şi preavestite izbânzi dobândite asupra Turcilor, a Ungurilor, a Polonilor, a Valahilor şi a Tătarilor, neslăbindu-i duhul, ci făptura, deja aproape de moarte, să-l fi chemat la sine, laolaltă cu boierii cei de seamă, pe singurul moştenitor al Regatului, şi, fiind ei strânşi cu toţii, să le fi vorbit astfel: „Iubite fiule Bogdane şi harnici tovarăşi de luptă, martori şi părtaşi la atâtea şi atât de mari triumfuri! Iată, mi-am străbătut de-acuma hotarele slabei mele firi, şi am dinaintea ochilor apusul vieţii mele, ca pe umbrele serii. N-am să mă mai întorc pe cărările pe care le-am călcat ca muritor, ca viermele. Îmi stă deasupra moartea, dar nu mă

192 foarte tem de ea / (căci ştiu că grabnic mers-am de la naştere spre moarte), dar cuget şi mă tem de primejdia care ameninţă, abia de ferit, astă domnie, pregătită fiind de fiara aceasta sălbatică, ce mugeşte. Fiara, zic, cea lacomă şi însetată să soarbă sânge creştinesc – vorbesc de Suleiman. Prin strategeme a înghiţit aproape tot Regatul Ungariei. Crimeea şi neamurile cele neînvinse mai înainte ale Tătarilor ba ţi le-a supus prin arme, ba ţi le-a legat prin ctce Peia <nelegiuirea lui> Muham<m>edană, Basarabia noastră a sorbit-o. Valahilor, fie ei şi duşmanii noştri, Creştini totuşi, le-a pus jugul robiei, şi, ca s-o spun pe scurt, a adus sub

puterea sa mai toată Asia şi cea mai de vază parte a Europei şi a Africii, laolaltă cu Scaunul împărăţiei: nemulţumindu-se doar cu atâta el îşi întinde de jur-împrejur ameninţătoarele arme, <şi nu îngăduie niciun hotar împărăţiei, ori lăcomiei sale.

Stând lucrurile astfel, cine va crede oare că el, trecând de atâtea stavile, are de gând să cruţe doar Moldova, pe care, cu provinciile sale, aproape că a îngrădit-o jur-împrejur? Ba teamă-mi este ca, după ce-a fi cucerit Ungaria toată, toată puterea armelor să n-o abată asupra capetelor noastre. Căci nu numai că-i îndemnat ca pe Creştini să-i urmărească peste tot, <şi cu neabătută ură, nu doar de la răutatea firii sale, ci şi prin legile Curanului, de care se află legat. Dacă mă uit, înjur, la vecinii noştri, silit mă aflu să deplâng starea cea abătută a lucrurilor noastre: pe Poloni îi ştiu nestatornici şi i-am încercat a nu fi pe potriva iureşului Turcilor. Ungurii, asupriţi de-acuma, gem sub jug. Pe Germani îi socotesc a nu fi în stare să facă faţă nici măcar relelor de-acasă, ce să mai vrea – ori poată – cugeta la cele dinafară.

Cum ne-nconjoară, astfel, şi de peste tot, aprige nenorociri, socot că mai cuminte-ar fi ca noi să luăm şi-alegem, dintre atâtea rele, doar pe cel mai mic. Căci doar cârmaciul cel smintit, nu cel cu

193 prevedere vrea să-şi întindă pânzele împotriva vârtejurilor şi furtunilor. Puterile nu ni-s / pe potrivă, ajutoarele nesigure şi depărtate, primejdia ni-i sigură şi ameninţătoare. Aşa că eu socot că sufletul cumplitei fiarei trebuie mai degrabă înmuiat şi îmblânzit, decât să ne îndreptăm spre ea în zăngănitul armelor. Căci nu văd cum altfel li se poate veni în ajutor abătutelor noastre stări, decât dacă, dându-ne deoparte din faţa nebuniei Leului, am potoli cu rouă supunerii nupicatov <pârjolul> cel de nestins şi l-am face să se arate mai blând.

Astfel, cum săvârşirea vieţii mi-e asupra, la asta părinteşte şi frăţeşte vă îndemn, ca, dacă, sub înţelegeri bune şi cinstite, sub titlul de „feudă”, păstrându-vă legile bisericeşti şi ale ortodoxiei, aţi putea dobândi pacea de la Turcul ăsta, să vreţi mai bine milostivirea, decât sabia să-i încercaţi. Iară de va fi dat poruncă pentru alte legi, mai bine vă va fi să pieriţi cu toţii de mână de vrăjmaş, decât să priviţi cu braţele legate pângărirea celor sfinte şi prăpădul alor voştri. Dar Dumnezeul părinţilor noştri, singurul care minunile le împlineşte, va revărsa cândva asupra voastră harul său neostoit, iară, mişcat de lacrimile robilor săi, îl va ivi <pe Cel> care să vă deie înapoi vouă, ori urmaşilor voştri, vechile drepturi şi libertatea de odinioară>”.

Urmând această de pe urmă vrere a Părintelui său, Bogdan în cel de al şaptelea an al domniei sale, trimite soli la Suleiman, şi e astfel>, cel dintâi, i-a supus Moldova cu titlul de „feudă”, dar astăzi, d) t) <vai! „sub câtă tiranie geme biata Moldovă, nu fi-va, pe cât credem, nimeni care să n-o ştie.

frţ) Logofătul Teutul. Fost-a acesta din cea mai nobilă stirpe dintre Moldoveni, din care, şi astăzi, îşi mai trag obârşia mai mult de trei sute de spiţe de-ale Moldovenilor, cu toate că mai multe dintre ele atât de mult scăzut-au de la strălucirea de odinioară, încât arată mai degrabă a răzeşi, decât a boieri. Era un bărbat preaînvăţat îl limba greacă, în latină, în polonă şi în celelalte limbi învecinate, nu fără de ştiinţa artei poetice, şi plin de bun sfat. Se spune că, pe când îşi îndeplinea

194 solia la Curtea Othmană, / primit fiind la Marele Vizir, i-a poruncit slujitorului să-i ţină încălţările în sala de primire, şi că întrebat de Vizir despre aceasta, „se temea el, oare, să nu i le ia şi fure cineva?”, a dat răspunsul că „de cei care pe toate le poftesc toate sunt de ţinut sub pază”; iar cum Vizirul i-a spus tare că „îşi poate lăsa

teama, pentru că Turcii nu-i mai erau potrivnici, ci prieteni”, i-a întors pe dată cuvântul: „O, de i-ar părea la fel de prieteni capului, ca şi picioarelor mele!” El a clădit la Constantinopole un palat care se mai numeşte şi astăzi „Bogdan Serai”, „Palatul Moldovenesc”, sau al „Moldovenilor”, unde se află biserica închinată S (fântului) Nicolae.

(O) Amânduror <Provinciilor> Moldovei. Sunt două Provincii ale Moldovei, De Sus şi de Jos. Cea de Jos se întinde de la oraşul Iaşilor, care este, astăzi, Scaunul Principelui, la Răsărit, până la Bendera. numită de Moldoveni Tighina; către Miazăzi, <până la> oraşul Galaţilor, aşezat pe malul Dunării; înspre Apus, cunoaşte drept hotar Valahia şi Munţii Transylvaniei, care înaintează pe calea numită Intrus, dar nu sunt de drept ai Transylvaniei, ci ai Moldovei. Cea de Sus începe tot de la oraşul Iaşilor, şi, către Răsărit, are aceleaşi hotare ca şi cea de Jos; dinspre Apus o mărginesc Alpii Transylvaniei, sau „Carpaţii”, până la oraşul Snyatin din Podolia. De cea de Jos ţinea odinioară şi toată Bassarabia, numită astăzi de Tătari Budziak, unde erau două binecunoscute oraşe: Akkiermanul, numit de Herodot „Oia, de Moldoveni „Cetatea Albă”, de Romani Tulia Alba”, preavestit pentru surghiunul lui Ovidiu, lângă care se mai vede şi astăzi un lac, numit de Moldoveni „Lacul Ovidului”, „Lacul lui Ovidiu”, şi Chilia, odinioară „Licostomo”, la gura Dunării, unde se varsă ea în Pont. Pe lângă acestea, Moldova de jos, pe unde mai ascultă

195 astăzi de Principele Moldovei, a avut drept oraşe întărite Tighina, pe malul lui Tyras, / dat Turcilor, odinioară, cu ruşine, de unul Aaron, Principe al Moldovei, şi numit de ei Bendera, dar> pe râul Siret, aproape de Galaţi, Ghierghina, în ruinele căreia au fost găsite nişte vechi monede. O mamiură cu inscripţia următoare, scoasă

din pământ pe vremea noastră, a arătat că ea a fost întemeiată de împăratul Traian:

Imp. Caesari Div. filio Nervae Traiano Augusto, Ger. Dacico.

Pont. Max. Fel. B. dict.

— XVI. Imp. VI. Cons. VIL PP.

Calpumio, Publio, Marco. C. Aurelio Rufo.

A mai fost şi o alta pe râuşorul Milkow, care mărgineşte Moldova şi Valahia, numită în popor „Craczuna", precum şi „Taiphalia" lui Herodot, pe râul Prut, aşezată nu departe de oraşul Falezii, a cărei mărime o arată minele găsite pe vremea noastră; Soroca, odinioară „Olchionia", pe malul lui Tyras, înconjurată de ziduri din cremene; şi Iaşii, unde se află astăzi Scaunul Principelui, pe râul Bahluy, la patru mile de Hierasus.

Moldova de Sus are drept oraşe întărite Suczava, odinioară Capitala Principatului, Ne<a>mezul, Romanul şi Chotinul. Pe locuitorii Moldovei de Sus îi recomandă avuţiile lor, pe ai celei de Jos bărbăţia lor războinică, şi pe unii şi pe alţii, după atâtea şi atâtea prăpăduri, deosebita lor (Jido-evia cospitalitate>. Dară acestea avem de gând să le înfăţişăm mai pe larg într-o mică lucrare aparte, dacă Dumnezeu ne va fi îngăduit tihnă şi viaţă.

(V) Suczava. Mai înainte ca oştirile Turcilor să fi pătruns în Europa, aceasta era Capitala Principatului şi Scaunul Principelui; dar, după cucerirea Constantinopolei, Despoţii Moldovei, spre a st; afla mai aproape de hotarele Turcilor, şi-au strămutat Scaunul în oraşul Iaşilor. Acesta însuşi nu este o cetate atât de mare, dar foarte întărită prin artă şi de la natură, şi încă de luat în seamă pentru minele Palatului Principelui. Pe lângă alte lucruri aparte, cum în niciun oraş al

196 Moldovei / nu s-a găsit nici vreo inscripţie, nici vreun semn prin care să i se poată afla întemeietorii, sau

vechimea locului, numai pe zidurile ei se află sculptate, pe o piatră foarte mare, şapte turnuri încununate cu o Coroană împărătească purtată de doi Lei. Apoi, la temeliile turnurilor a apărut o bucată pe care se văd doi peşti cu solzi, cu capetele în jos. dar> cozile în sus, uniţi de-a latul, şi, sub ei, capul unui Bour, purtând între coame o stea înzestrată cu şase raze. Iar acesta este un argument cum că semnul acesta n-a fost pus, prima dată, de înşişi întemeietorii ei dintâi, dat fiind că un cap de bour a început să fie pictat doar lungă vreme după aceea pe scuturile Provinciei.

Dar despre aceasta mai pe larg în altă parte.

(k) 4 mii de galbeni. Nici Turcii înşişi nu cutează să tăgăduiască cum că Moldova s-a supus împărăţiei Othmane sub titlul de „feudă”. Se păstrau odinioară în arhivele publice ale Moldovei diplomele Sultanilor, prin care îşi întăriseră înţelegerile, dar, pe vremea noastră, la poruncă sau cu îngăduinţa lui Ioan Sobieskij, Regele Poloniei, pe când, în războiul de mai înainte, dăduse năvală în Moldova, au fost luate pradă şi au fost arse ia Iaşi, în piaţa publică – nu prea ştiu dacă după vreun sfat vrednic de laudă – adăugându-se şi strigarea aceasta către poporul care sta prin preajmă: „Ia uite <cum> Maiestatea Sa Regală vă sloboade pe bieţii de voi de jugul turcesc!”

Dar, printre nenumărate alte privilegii îngăduite lor, după socoata vremilor, cel mai de seamă era cel prin care se pomenea că Moldova şi-a închinat împărăţiei Turceşti, de la sine, credinţa, dar> nu silită cu puterea armelor, şi că, de aceea, Sultanul voieşte ca toate bisericile, riturile creştineşti şi legile din strămoşi să le rămână neatinse, şi că nu doreşte nimic alta de la Principe, decât să trimită la Strălucita Poartă, prin boieri de ispravă, patru mii de galbeni, patruzeci de iepe moldoveneşti de viţă, 24 de şoimi, cu titlul de < >, Piszkiesz, „cinstire”, sau „dar”. /

197 Turcii şi-au păstrat cu sfinţenie făgăduielile, până în vremurile lui Petru Rareş. sub ocârmuirea căruia asupra Principatului Moldovei, au cerut şi o sumă mai mare de bani, cu titlu de Haradz. adică de „tribut”, şi ca el să vină, odată la trei ani, să se închine la pragul Preaînaltei Porţi. Petru a tăgăduit, el, aceasta, cu cutezanţă, ba, pentru a nu lua sub numele său începuturile unor atât de mari nenorociri, diadema princiară, s-a retras la Cziczeu. un oraş din Transylvania, unde îşi cumpărase, din banii săi, moşii deloc neînsemnate. Dar, pus în locul lui, Ştefan cel Tânăr, fie din râvna după domnie, fie cu consimţământul Divăniţilor, a făgăduit să plătească, în fiece an, douăsprece mii de galbeni: însă, după aceea, din prea marea poftă după domnie din partea Principilor care au urmat, banii aceia au crescut până într-atâta, încât, chiar dacă. astăzi, sunt trecuţi în catalogul veniturilor împărăteşti şaizeci de mii de <galben> împărăteşti, sub numele de „tribut”, şi douăzeci de mii sub cel de „dar de Paşti, lipitorile acelea nesătule cer cu mult mai mult. Căci, după cum lăcomia nu cunoaşte nicio lege, tot astfel nici Turcii n-au niciun hotar în a cere şi a stoarce. Toate atârnă de bunul plac şi de poruncă Marelui Vizir, iară a ridica vreun glas împotriva voinţei lui este lucru socotit o vină de moarte.

(X) Cucca. Este o „creastă”, sau „podoabă a capului”, făcută din pene de struţ, slujind doar pentru împodobirea unor Bulukagalari („Colonei”), a lui Seghanbaszi, a „Prefectului Seghanilor”, care deţine cel de al doilea loc după Jengiczer Aga, şi a Principilor Moldovei şi Valahiei. Cu

198 acelaşi fel de Cucca, dar mai mică, se aco/peră şi Solaki, despre care vezi C cartea) ea III-a>, C (apitolul) <4>, <litera (F) >.

Iar această Cuccă li se aşază pe cap Principilor Moldovei sau ai Valahiei de către Muhzur Aga, care este

un credincios al Vizirului, străjerul Curţii Lui şi Locţiitorul de pe lângă Vizir al oştirii Jengiczerilor, după ce au fost îmbrăcaţi de către Vizir cu mantia, dat fiind că se spune că ei ţin de Odziacul, adică de „unităţile Jengiczerilor”. /

197 (x) Mantia. La Turci Chilaat, în popor Caftan, despre care vezi C cartea) a 2-a, C (apitolul) 3, lit (erele) (II). /

198 (V) Dintre străjile lui de credinţă. Nici Paszii, nici Vizirii de rând nu sunt înălţaţi cu atâta pompă, ca Principii Moldovei. Căci Paszii, odată ce au fost îmbrăcaţi cu mantia de către Marele Vizir, pe dată se întorc acasă, iar, a doua zi, primesc diploma Paszalâcului şi steagul numit sangiak. Dar Principele Moldovei, după ce a primit de la Marele Vizir mantia, ca însemn al puterii, este dus, laolaltă cu întregul Divan, şi sub uralele Czauszilor, la Biserica Patriarhală, unde Patriarhul Constantinopolei, cu tot clerul şi <toată> nobilimea grecească, îl aşteaptă pe Principele ce va să fie sfinţit. Când a ajuns în curtea Bisericii, Principele se coboară de pe cal pe o piatră pătrată, menită anume pentru aceasta, toţi Czauszii strigând, cu glas mare, urarea solemnă de la aceste prilejuri:

„Hâkk Teâla, Padiszâhumuze ve beg Effendimize Cziok yllar umurler virsun Devlet yle Czok Jasza, adică „Dumnezeu cel Preaînalt să-i îngăduie împăratului nostru şi Principelui nostru Effendi (un cuvânt grecesc stricat după *abGevx Ttq*) viaţă întru mulţi ani, şi să trăiască el îndelungă vreme în fericire!”

Acestea fiind spuse, tot alaiul Principelui îi aşteaptă ieşirea prin curtea bisericii şi prin pieţe, între timp, Psalţii, când Principele calcă pragul bisericii, pornesc să înalţe cântecul „Aqiov ecxâv < „Vrednic este>”, alcătuit în cinstea Fecioarei Născătoare de Dumnezeu; după încheierea lui.

199 Principele urcă pe tronul hărăzit Principilor

Moldovei. / Câtă vreme diaconul recită xaq ¿Kxevaq <ecteniile>, el îl pomeneşte pe noul Principe cu formula următoare: „En Seope Ga uitep xou Ewe [koxdxoi), Takrtvoxdxou iccd *Y\/ttXox* (*xxou* AuGevxou rţţicov N.N. Kpaxoix; viicrţ. *Siaţiovfjg*, i) y<pei (xt, Scoxripiat; auxou, keA xov Kbpiov xov Oeov rtpoiv erti Jtăiov cuvepy Tţoai icai *Kaxeuo* & *ooai* auxov ev togi. kou *bitoxcilţai* imn *xobe rto Saq* auxou raxvxa ¿xGpov Kai reo Xeţuov", adică „încă ne rugăm pentru Binecredinciosul, Prealuminatul şi Preaînălţatul nostru Domn N.N. să aibă pari e de tărie, de izbânda, de statornicie, de sănătate, şi de mântuire, iar Domnul Dumnezeul nostru încă mai mult să-l ajute şi să-l îndrume întru toate, şi să-l supună sub picioarele lui pe tot vrăjmaşul şi potrivnicul lui!". După EKxevaq <ectenii>. Patriarhul intră în altar, împodobit cu sfintele veşminte, laolaltă cu patru, sau cu mai mulţi Mitropoliţi, dar> Principele se apropie şi el de Uşa împărătească a altarului, iar acolo primeşte din partea Patriarhului, pe frunte, semnul Crucii, făcut cu două mâini, şi, cu genunchii plecaţi, îşi pune capul pe Sfânta Masă:

Patriarhul i-l acoperă cu omoforul şi rosteşte rugăciunile care se spun de obicei la sfinţirea împăraţilor Ortodocşi, şi îi unge fruntea cu Sfântul Mir.

După încheierea acestor ceremonii, Principele se întoarce la tronul său, Psalţii înălţând acest Polychronion: ifokuxpoviov Jtoiycat, Kopioq 6 Oeoq, xov Eixtefleaxaxov. rattvoxaxov rai „Y\TTTX6 xaxov ijpwv A00 evxrv *râdroitq xe* Mokdo Pkayiaq Kuprov, Kupiov N.N. Kupie, *tpufoxxxe* auxov elţ *nokkă* ext: „Dă-i viaţă îndelungată, Doamne Dumnezeule, Binecredinciosului, Prealuminatului şi Preaînălţatului nostru Domn, Domn a toată Moldova, Domnului N.N! Doamne, păzeşte-l întru mulţi ani!"

După acestea, şi Patriarhul se urcă de la altar pe tronul său, şi, cerând tăcere, ţine pentru Principe

200 o scurtă cuvântare, urmată de Polychronionul Patriarhului, de cântat de către Psalţi cu aceleaşi vorbe. În sfârşit, făcându-se arolixnc <dezlegarea, Patriarhul şi Principele, însoţindu-i deopotrivă toată mulţimea norodului adunată împrejur, ies din biserică, în pridvorul bisericii, Principele, sărutându-i Patriarhului sfânta dreaptă, şi, la rându-i, fiind întărit de Patriarh prin semnul S (fintei) Cruci, dat cu mâna şi cu glasul, se urcă pe cal, şi se întoarce acasă laolaltă cu tot alaiul care-l însoţise, şi le dă drumul însoţitorilor săi, <bine> răsplătiţi.

Scurgându-se câteva zile, Miralem Aga, „Stegarul împăratului”, aduce steagul cel mare, pe care ei îl numesc Sandziak, laolaltă cu Muzica împărătească (Tubichane), din Palat la găzduirea Principelui, cu însoţitorii de mai înainte, şi îl află dinaintea lui pe Principe, în pridvorul casei sale; acolo, el ia sandziakul, îl sărută, cum e obiceiul, <ducându-l> la gură şi la frunte, şi i-l dă Principelui în mâini. Principele, primindu-l, îl sărută la fel, şi i-l dă în pază stegarului său, adăugând aceste rugi:

„Allah tebarike, ve teala hazeretieri szevkietlu merhametlu, ve adaletlu Pad<i>szahumuzi tuli umrijle muammer eileie”, adică „Dumnezeu cel Binecuvântat şi Preaînalt să-l fericească cu viaţă lungă şi să-i sporească zilele Preaputernicului, Preamilostivului şi Preadreptului <nostru> împărat!” Principele îl înveşmântează pe Miralem Aga cu o mantie, şi îl lasă să plece, răsplătit cu darul hărăzit <pentru aceasta>.

Apoi, el cheltuieşte câteva zile pentru a încheia treburile pe care le are la Curte, şi, ducându-le <pe acelea, la bun sfârşit, este adus, cu alai de curteni, la Divanul cel Mare, unde Marele Vizir, laolaltă cu ceilalţi Kubbe Vezirleri, şi cu doi Caziuleskieri, stau de-a dreapta împăratului. Capudzilar Kie (t} hudasi. <cum ai spune „Prefectul Curţii” sau „Mai-marele Portarilor”, îl

înveşmântează pe Principe cu mantia, în pridvorul Arzodasi. sau al „Sălii de primire”. îi porunceşte

201 lui Muhzur Aga să pună pe capul lui Cucca, şi îi îmbracă pe toţi Boierii Principelui, / care sunt, îndeobşte, 28 da număr>, în noi veşminte. Astfel împodobit, sprijinit fiind de amândouă părţile de Capudzibaszii, cu Marele Portar mergându-i înainte, <şi urmat de Dragomanul Porţii, care este, de obicei, un Creştin grec, intră în Sala de primire, laolaltă cu patru dintre Boierii cei mai de seamă. În prag, el îşi înclină capul până în pământ, şi, după ce a făcut aceasta de trei ori, se opreşte, drept, în mijlocul sălii – căci Sala de primire nu este chiar atât de încăpătoare. Atunci, împăratul, întorcându-se de pe tron (Tacht) către Vizir, îi zice: „Spune-i lui <aşa>:

„Soile ana czunki anim sadacati, ve isticameti azhari Hiumaiunum olmyszdur biz dachy ivaz mucabelesinde kienduie Bogdan Voivodeligin ichsan eilemiszimdur, bundan songra dachi gierektur ki, sadacatten, ve ubudyetten hali olmaiub, ana siparisz olunan merulekieti hyfz u hyraset idup fermânumuze raugayr isz iszlemeden ihtyraz eileie”.

„De vreme ce credinţa şi neprefacerea lui a ajuns la ştiinţa Maiestăţii Mele, Eu îi îngădui cu milostivire, drept răsplată, Domnia Moldovei. Se cuvine ca, şi de acum încolo, el să nu se abată de la credinţa <sa> şi de la slujbele ce au a ne fi aduse. Provinciile supuse lui să le ocrotească şi să le păzească, şi să se teamă adânc să facă orişice împotriva sau pe-alături de poruncă Mea”.

La acestea, Principele îi răspunde:

202 „Adaletlu ve merhametlu Padiszahimun hidmeti alielerinde var kudretimi sarf eilemek dzian / v<ei basz uzre heman năzări ainj Hiumaiunleri bu lacziz bendelerinun uzerinden dur eilemeieler”: „Mă leg, cu sufletul şi cu capul meu (sau „gândesc, pe capul şi pe viaţa

mea”), ca toate puterile pe care le am să le cheltuiesc în slujbele faţă de Mult dreptul şi Preamilostivul meu împărat, numai să nu-şi abată faţa Milostivirii şi Maiestăţii Sale de la nimicnicia robului acestuia <al Său> – adică „de la nefolositorul Său rob”.

Odată spuse acestea. Principele iese din sală, însoţit de aceiaşi cu care intrase, şi, urcându-se pe un cal împărătesc în partea din lăuntru a Curţii, i se închină, când iese, Marelui <Vizir>, ca şi celorlalţi Viziri, care-i răspund cu un semn din cap, dar> apoi, mergându-i înainte Boierii şi tot alaiul, se întoarce acasă, urmând să plece de acolo în Principatul său: fie că împăratul zăboveşte la Constantinopole, ori la Adrianopole, este rânduit ca să-l aşeze pe tron unul dintre slujbaşii mai din lăuntru ai Curţii, ca Sylahdar-aga, Czocadaraga, sau dintre cei mai dinafară, ca Miriachoraga, Kapudzilar Kiehaiasi, sau careva dintre Capudzibaszii mai vârstnici. I se mai dau, apoi, şi Peiki, „Străji împărăteşti”, înzestraţi cu podoabele lor de aur şi de argint, şi doi Akkiullahlu, numiţi astfel după scufia albă pe care o poartă de obicei, precum şi oricâţi < Capudzii („Portari”) şi < Czauszi („Străji de căpetenie”) va fi vrut Principele. Însărcinarea lor <este> ca, la urcarea şi la coborârea Principelui de pe cal, să-i strige solemnul alkysz, şi, în oraşe şi în sate, să se îngrijească de cele trebuitoare Curţii Principelui – a acestora, să meargă pe jos, cu puţin înaintea Principelui, la intrarea şi la ieşirea acestora din vreun oraş, a acelora, să se aţină alături de Principe la urcarea şi la coborârea lui de pe cal, şi să-i ţină scăriţa.

203 Acesta-i este alaiul, până când va fi ajuns la / Scaunul său – unde toţi Mai-marii, ba în dolmane, ba în caftane, îi ies în cale până la două mile <depărtare>. Tuturor acestora Principele, de pe cal, le dă mâna să i-o sărate, şi, întrebându-i de sănătate, le dă poruncă să se urce iarăşi pe cai. De acolo, la pas, el intră în oraş cu cât

mai mare alai îi este cu putinţă, însoţindu-l, de amândouă părţile, Boierii, după cinurile lor, mergându-le înainte Mai-marii oştenilor, şi, mai întâi, se dă jos în curtea Catedralei – care, la Iaşi. îi este închinată Sf (întului) Nicolae. Mitropolitul, înconjurat de trei Episcopi (căci Moldova atâtea Scaune are, Valahia însă numai două) şi de restul clerului, îi dă Principelui să sărate crucea şi S (fânta) Evanghelie, tăcând muzica împărătească, câtă vreme se împlineşte această ceremonie.

Intrând în sanctuar, Principele, după ce s-a cântat „Aijiov *coxiv* < „Vrednic este" şi s-au citit *eKievote* <ecteniile>, se apropie de altar şi este uns cu Sfântul Mir de către Mitropolit, odată făcute rugăciunile, dacă nu fusese sfinţit de Patriarhul Constantinopolei – ceea ce se întâmplă atunci când este înălţat la domnie la Adrianopole, unde lipseşte Patriarhul Constantinopolei. Căci el este, şi se <şi numeşte, „Unsul lui Dumnezeu'. Odată făcută încheierea şi lauda Polychroniului, în cântarea muzicii şi sunetul trâmbiţelor şi al clopotelor, el merge în Palatul din lăuntru, iar acolo coboară dinaintea Divanului şi se opreşte în picioare înaintea tronului aşezat acolo. Iar boierii care veniseră cu dânsul îşi ocupă, fiecare, locul său. După ce s-a făcut aceasta, însoţitorul care-i fusese dat de împărat scoate şi îi dă Scribului Pretoriului (Divan Effendisi), care este un Turc, să citească Chatiszerifur („Porunca împărătească"). Acesta citeşte, cu glas tare, paragraf cu paragraf, poruncă, pe care Marele Postelntk („Mai-marele Curţii") o tălmăceşte, mai apoi, celorlalţi în limba ţării. După aceasta, trimisul împărătesc îl înveşmântează pe Principe cu caftanul pe care-l adusese cu

204 sine, şi, înălţându-l cu mâna dreaptă, îl aşază pe tron: chiar în acea clipă, / bat şi tunurile, iar Czauszii reiau strigarea cea obişnuită. Principele îl dăruieşte, la rândul său, pe trimis cu un veşmânt căptuşit cu piei de zibelină,

iară pe scrib cu un Caftan simplu. Astfel întărit pe tronul său, Principele îi primeşte pe Mai-mari să-i sărute mâna, şi, după ce i-a primit, se retrage în odaia din lăuntru. Odată împlinite acestea, trimisul împărătesc este adus la strălucita găzduire care i-a fost pregătită, mergându-i înainte unii dintre portarii şi curtenii Principelui.

Fie de ajuns să fi însemnat acestea aici, pe scurt, despre întărirea Principilor Moldovei – cine va fi vrut mai multe, să consulte „Moldova" noastră, care nădăjduim să vadă în curând lumina <tiparului>.

() Prin viclene făgăduieli. Turcii istorisesc despre Creştinii puşi de strajă Vienei că, văzând că nu mai pot apăra mai departe oraşul, s-au rugat, prin soli trimişi împăratului, „ca armele să aibă odihnă <vreme de zece zile, răstimp în care să-şi poată vesti Domnul despre nevoia la care au ajuns: căci ei erau constrânşi de legea jurământului ostăşesc să nu le deschidă străinilor porţile fără de ştirea lui; iar dacă, în acel răstimp, nu vor fi primit niciun răspuns, ei aveau să fie liberi de legătura jurământului, şi, chiar şi fără de voia lui, aveau să-i predea împăratului oraşul"; că au mai adaos rugăminiţi, „să nu mai bată cu tunurile tumul S (fântului) Ştefan, şi să nu nimicească fără de folos un edificiu atât de vestit şi de frumos". Că împăratul, îmblânzit de cererile lor, spre a le da şi alor săi <puţină> tihnă, a îngăduit un armistiţiu şi pentru oraş şi pentru turn, cu condiţia ca, luând crucea de pe el, să-i pună în vârf semiluna. Că asediaţii au făcut aceasta, dar au amânat predarea făgăduită.

(o) De a desface împresurarea. Istoricii mai fantezişti ai Turcilor spun că pe Suleiman, câtă

205 vreme mai ţinea la împresurare, dar se îndoia deja despre succesul ei, / a fost înştiinţat de o vedenie a lui Muhammed, care i s-a arătat în somn, că, de nu va fi îmbunat Divinitatea mâniată jertfind 40 de mii de berbeci,

nu va scăpa din această primejdie. Că Suleiman, tălmăcind visul după litera lui, i-a încredinţat Vizirului să pregătească 40 de mii de berbeci, dar că acesta a tăgăduit că se poate aşa ceva, pentru că, în decursul unui atât de lung asediu, se terminaseră aproape toate proviziile, iar ceea ce mai rămăsese de-abia dacă era de ajuns pentru a le potoli ostaşilor foamea, iar vecinătăţile erau prea pustiite de năpădirile Tătarilor, ca să mai lase vreo nădejde de a se mai strânge noi provizii. Că, prin urmare, Suleiman i-a strâns pe toţi şi le-a istorisit visul său. Iar că aceştia au dat răspuns că nu trebuia luat seama la litera acestei dezvăluiri dumnezeieşti, ci la înţelesul ei lăuntric, şi anume că, prin 40 de mii de berbeci erau arătate 40 de mii de Mislimani, care, pentru legea lor, aveau să sufere martiriul sub zidurile acelui oraş. Că împăratul, după ce a ajuns la Buda, a trecut în revistă oştirea, şi a aflat că era lipsă din ea tocmai acel număr de oşteni, iar, din această pricină, şi-a legat urmaşii cu foarte strânsă afurisenie (Lanet), ca nu cumva, mai apoi, să mai împresoare Viena.

Cu toate că acestea duc lipsă de mărturia istoriografilor mai îngrijiţi, toţi le dau atât de multă crezare, încât nu se feresc să susţină public că nu s-a aflat nicio altă pricină a prăpădului suferit, în vremurile noastre, sub Viena, decât că au încălcat un pământ ocrotit prin afurisenia lui Suleiman, şi astfel au aţâţat asupra lor mânia lui Dumnezeu, răzbunătoral făgăduinţelor încălcate.

Ce) Podul Iskiender. Este <vorba>, fără îndoială, de podul Ratistisbonei, pe care, datorită celebrităţii şi eleganţei înălţării lui, Tătarii par să-l fi desemnat sub numele de „Alexandrin”.

206 Aici nu ne putem stăpâni să nu pomenim, în trecere, câte ceva despre / preocupările geografice ale Tătarilor. Pare paradoxal, dar se întemeiază totuşi pe adevăr şi este un fapt dovedit prin experienţă, că niciun

neam de pe lume nu are atât de bună cunoştinţă despre toate locurile, ca Urdiile tătăreşti. Ei nu au niciun fel de cărţi de Geografie, niciun fel de hărţi, dar cunosc foarte exact, doar prin tradiţie, toate strâmtorile dramurilor, munţii, văile, oraşele, satele, râurile, podurile, vadurile, lacurile, şi le repetă între ei, chiar dacă nu le-au văzut niciodată, de atâtea ori, până ce şi le-au întipărit cât mai tare în amintire. De unde, la Turci, un proverb a ajuns să sune aşa: Tătarun kylawuze yhtiadzi iokdur, „Un Tătar n-a avut niciodată nevoie de călăuză şi n-a greşit niciodată”, încotro au trecut vreodată, au cercetat atât de bine acea cale, ca şi cum s-ar fi născut în ţara aceea, şi le-o trec atât de precis urmaşilor, încât aceştia o pot găsi cu foarte uşurinţă, <fie şi după câteva veacuri. Pentru lucrul acesta ei îşi dau toată silinţa, ca pentru unul fără de care năvălirile, pe care le fac în fiece zi, nu s-ar putea săvârşi cu bine. Dar tuturor acelor locuri ei le dau nume aparte după închipuirea lor, încât alţii, fie ei şi cunoscători ai ţinuturilor acelora, să poată înţelege doar cu greu ce voiau ei să desemneze prin acele denumiri imaginare.

(p) Woiwoda. Evste un cuvânt slavon şi o desemnează pe „Căpetenia oştirii”, dar Polonii l-au trecut asupra „Chinuitorilor” şi a „Prefecţilor Provinciilor”, ca în „Woiwoda Kiowsky, Posniansky” etc. Dar Turcii obişnuiesc să-i numească astfel pe Principii Creştini supuşi lor, al Moldovei, al Valahiei şi al Transylvaniei, mai cu seamă în poruncile împărăteşti şi în scrisorile Marelui Vizir, ca „Bogdan Woiwodesi”, „Iflak”, sau „Erdel Woiwodesi”, cu toate că citim la istorici că, odinioară.

207 Principii Moldovei erau numiţi Tekkiur, sau / „Regi”. Nu arareori, ei dau acest nume şi Prefecţilor oraşelor mai mari, care nu au Paszalâcuri, ca „Pera Woiwodesi”, „Galata Woiwodesi” etc.

(o) Dă poruncă să se aşeze. Obiceiul acesta a ajuns să

cadă în desuetudine încă de sub Suleiman, iar, astăzi, împăraţii nu mai suferă ca nimeni să li se aşeze alături la masă.

(t) Germanul. Jocurile orânduite la această festivitate le istoriseşte mai pe larg Epistola unui învăţat scrisă către Dav (id) Chytraeus, pe care Lonicerus a adăugat-o Istoriei sale Turceşti, din care nu ne va părea rău să povestim, cu cuvintele lui, lupta dintre leu şi porc: „Se luptau, zice el, şi animale; printre altele, un porc domestic, luat de la casa Solului Caesarului, s-a luptat atât de bine, în scurt răstimp, cu trei lei, încât nu numai că a făcut faţă în mod strălucit iureşului lor, ci, dacă n-ar fi fost cu un picior legat, poate că i-ar fi pus pe fugă şi i-ar fi învins. Oricum, pe unul, şi anume pe ultimul, atât de tare l-a luat de nas, încât s-a rostogolit cu susul în jos şi a luat-o cu ruşine la fugă, spre marea ruşinare şi roşire a Turcilor, care se asemuiau pe sine cu leii, iar pe Creştini, şi mai cu seamă pe Germani, cu porcii.

(n) Firindos. Ferdinand. pe acea vreme Regele Boemiei şi al Ungariei. Cred totuşi că Turcii, neatenţi, i-au dat numele Regelui vreuneia dintre Căpeteniile lui.

(<p) Veni în ajutor. Unii dintre istoricii turci, dar de mai mică autoritate, povestesc că oraşul a fost eliberat altfel. Anume că, după ce apărătorii turci au fost înfrânţi şi alungaţi de pe un meterez, o femeie evreică, văzând că Germanii dădeau năvală, grămadă, pe poarta deschisă a oraşului, şi-a tăiat o mânecă de la cămaşă, şi, dându-i foc, a aprins o colubrină mai mare, căreia Turcii îi spun

208 Baliemez, / şi, de pe urma acestei explozii, a făcut atâta prăpăd, încât Turcii au primit răgazul de a-şi lua curaj, de a-i alunga din oraşul deja ocupat pe duşmanii tulburaţi de neaşteptata năpastă, şi de a-şi orândui din nou apărarea. Tunul acesta să fi fost, mai apoi, încins de Suleiman cu o inimioară din argint, de felul unei coroane,

iar femeia aceea evreică să fi fost declarată scutită de orice dare, laolaltă cu toată spiţa ei.

(X) Grădişta. Binecunoscut oraş al Slavoniei, căreia socotim că Turcii i-au spus din greşeală „Scaun al lui Ferdinand”, de vreme ce niciunul dintre Creştini nu pomeneşte ca Ferdinand să fi zăbovit acolo lungă vreme.

(y) Al Slavonilor şi Hirvaţilor. Este unul şi acelaşi neam. Sunt totuşi numiţi de Turci „Hirvaţi” cei care se află sub puterea Creştinilor, <şi, dimpotrivă, cei care s-au convertit la Muhammedanism, sau ascultă de împărăţia Othmană se numesc îndeobşte Serhadly, adică „de la hotare”.

(co) Italieni. Pe turceşte Ifrendz, nume care le este dat laolaltă tuturor neamurilor din Italia, din oricare provincii.

(să) Şi cu suflet de Misliman. Adică „cel care s-a hotărât fie să învingă, fie să moară”. Ei cred că şi una şi alta îi este plăcut lui Dumnezeu: socotesc că mortul este încununat prin martiriu, dar> învingătorului i se dă răsplata trudei sale în veacul ce va să vină. De unde, în gura celor care pleacă în campanie răsună prea adesea fraza următoare: Ja tacht, ja bacht, „Fie tronul, fie fericirea!”, cori> < Ja Szehid, ja Gâzi, „Fie martir, fie învingător!”

(bb) Van. Oraş din stăpânirea Othmană, ultimul de la hotarele cu Perşii, prea cunoscut, spre a trebui descris mai pe larg.

(ce) Să-i împărtăşească planurile lui Ibrahim Pasza. Sultanii Turcilor, odată ce i-au îngăduit

209 Marelui Vizir / deplina putere de a ocârmui împărăţia, mai ales când este trimis în vreo campanie, nu obişnuiesc să facă nimic fără de ştirea lui, iar, dacă vor fi făcut ceva, se socoteşte, de îndată, că autoritatea aceluia se pogoară către mormânt. De unde, dacă împăratul

porunceşte, el însuşi, ceva ce trebuia să fie încredinţat de către Vizir, pe dată se aude la Curte multfolositul proverb: Semen jere urdi, L-a fost aruncată şaua la pământ!”, adică „Şi-a pierdut demnitatea şi onoarea!”

(dd) Tibris. Odinioară „Tauris”, sau, după cum vor alţii, „Persepolis”, pe vremuri Scaunul Regilor Persiei şi Capitala Regatului.

(ce) Gilan. Odinioară „Hârcania”.

(fii Tekkielu Mehemed. Binecunoscută Căpetenie a Perşilor şi Prefect al Bagdadului, prin silinţa şi prin videşugurile căruia se spune că au fost cumpăraţi Vizirul şi Defterdarul lui Suleiman: primejdie din care a scăpat numai prin îndrumarea oarbei Fortune.

(gg) Imam Azem. Se crede că ar fi locul de înmormântare al acelui întemeietor al ceremoniilor sectei Mislimanice, pe care îl pomenesc îndeobşte sub acest nume. Urmaşul lui a fost Imam Szafi. Turcii îl urmează mai degrabă pe acela, chiar dacă nu-l dispreţuiesc nici pe acesta.

(hh) Sub spânzurătoare. La Turci, mărturiile celor care stau să moară află o crezare aparte. Căci ei cred că orice va fi mărturisit cineva în ultima clipă a vieţii, fie el menit unei morţi violente, fie târât la moarte de firea însăşi, este atât de adevărat, încât nu numai că se află mai presus decât cele spuse de patruzeci de martori, ci înlătură întru totul orice fel de îndoială, chiar dacă tot cuprinsul lumii ar fi de părerea contrară. De unde nu este de mirare că Suleiman i-a dat crezare acestei mărturii, şi că, deşi nu erau alte argumente prin care să se poată convinge, l-a pedepsit pe Vizir cu moartea. /

210 (II) Să o treacă sub tăcere. Cu cât videşug pot să se prefacă Othmanii, mai cu seamă atunci când este vorba despre încălcarea Maiestăţii, sau despre duşmanii lor, nu prea se află nimeni care să n-o ştie. De aici s-a şi născut

acel preafolosit proverb de la ei: Kiesilmeen el, upiulmek gierekedin, „Mâna ce n-o putem tăia n-avem cum, decât să o sărutăm”.

(kk) Cei patru urmaşi ai lui Muhammed. Vezi mai sus numele lor, la C cartea) a 2-a, C (apitolul) 3, lit (erele) (qq). Perşii îi tăgăduiesc pe cei trei dintâi dintre ei, şi nu-l recunosc decât pe Ali.

(11) Chatyb. „Cititorul”, sau „Anagnostul”, ca diaconul din bisericile noastre, dar şi „Cuvântătorul”, care pomeneşte din amvon, la rugăciunile publice, numele împăratului.

(mm) Bitlis. Foarte cunoscut oraş al Persiei, aşezat la hotarele Georgiei, pe râul cu acelaşi nume. Acesta este plin de peşti, numiţi „moruni”, printre cei mai mari din apele nurilor, pe care îi vei căuta degeaba aiurea, în afară de Dunăre şi de Volga. Dar ei nu-şi petrec niciodată iama în acel fluviu, ci, la vremea primăverii, pleacă în mare, iar, la a toamnei, se întorc în Volga, şi iama nu se mai găseşte niciunul în Marea Caspică. Ruthenii, cei stăpâni peste gurile Volgăi, luând seama la aceasta, au închis peste tot gurile râului cu garduri din trestie, şi prind nenumăraţi peşti din aceştia în atari îngrăditури, când vor să se ducă iarăşi în mare, primăvara, la topirea gheţii. Dar cei din Bitlis, cum vedeau că li se ia prada de fiecare an, au căzut la înţelegere cu Ruşii, ca în ziua dinainte de Sărbătoarea Floriilor, să se desfacă, în favoarea Creştinilor care locuiesc pe acolo, măcar o singură îngrăditură, şi să stea deschisă trei zile: făcându-se astfel, încă din a doua zi, se prinde în râul Bitlis un mare belşug de momni. Dacă acestea sunt adevărate, precum ni s-a povestit, martor

211 auiontoj cocular> fiind un / Turc, locuitor din Tiflis, este oricum de mirare iuţeala acestui <fel de peşte, dat fiind că poate străbate înot, în 24 de ore, toată Marea Caspică.

(nu) Giurdzistan. Neam binecunoscut, locuind între Pont şi Marea Caspică, odinioară „Şfjpoi. <Iviri>, acum Georgieni. Unii au crezut că numele acesta le-a fost dat <abia> după ce-au primit credinţa creştină de la S (fântul) Gheorghe, Patronul lor, dar falsitatea acestei păreri se poate vedea cu uşurinţă din faptul că, mult înainte de vremurile S (fântului) Gheorghe, Pliniu şi Mela pomenesc de Georgieni.

Ei mărturisesc credinţa grecească şi ortodoxă, dar, în afară de ştiinţa vânătorii, a trasului la ţintă şi a tâlhăritului, abia de vei mai găsi la ei vreo alta. Se spune despre ei că, vreo trei ani în urmă, au adus din Belgia tiparniţă grecească, au tipărit cartea care cuprinde laudele Preafericitei Fecioare Maria, numită „Ateri Oiaâov < „Acatist” „şi îşi mai dau, încă şi acum, silinţa întru literele greceşti. Chanul, sau Principele lor, se mărturiseşte şi el ea în creştin, dar nu poate, totuşi, urca pe tron, decât după mărturisire credinţei Muhammedane – dar, după aceea, el dobândeşte de la Regele

Persiei îngăduinţa de a-şi face rugăciunile fie în Dziamie, fie într-o biserică creştină, de unde pe drept ar putea fi numit un áp (]) íjăiov.com cu viaţă dublă> în privinţa credinţei.

Unul dintre ei, în veacul trecut, datorită unei silnicii suferite de el, s-a refugiat în Rusia, al cărui fiu, fiind Mai-marele tunurilor în oştirea lui Petru cel Mare. a fost prins de Şvezi şi a murit la Stockholm. Când, în anul 1712, am ajuns la Moscova, l-am găsit pe acesta acolo şi am aflat că el a tradus în limba greacă genealogia Chanilor Georgiei, întreţesută cu istorioare vrednice de mirare, în ea se află trecut, legat în lungă înşiruire, zămislitorul acestei spiţe, David, Regele Iudeilor: un nepot al acestuia după Solomon, să fi plecat din Iudeea în Georgia şi să-şi fi statornicit domnia

212 acolo: până la urmă, nu / ştiu în ce chip, să fi fost botezat de către tatăl lui, Solomon, în numele P (reasfintei) Treimi. Convins de aceste scorneli, acela susţinea cu tărie că este din acelaşi sânge, ca om, cu Domnul nostru IISVS Hristos, de unde Cititorul se va putea convinge fără vreo greutate de ignoranţa acestui popor.

(oo) Chairuddin. După etimologie, „Bunătatea şi Harul credinţei”: un foarte celebru pirat, şi, după ce a ajuns Amiralul împărăţiei Othmane, groaza Creştinilor, de către care a fost numit îndeobşte „Barbarossa”. După acesta, Turcii au avut, sub Sultan Mustafa, un alt celebru Capudan Basza, pe „Mezamorto”, căruia flota turcească îi datorează toată faima ei. Acesta, deşi, drept Capudan Basza, se bucura de cinstirea Viziratului şi de trei tuiuri, nu şi-a lăsat totuşi haina de corăbier, zicând că nu li se cuvine corăbierilor straiul turcesc, şi că podoabele cele strălucitoare îi aduc artei navale cea mai mare ruşine şi îngreunare. Iar, pe vremea lui, toţi Căpitanii şi Mai-marii corăbiilor obişnuiau, să nu poarte niciun fel de alte straie, decât cele marinăreşti.

(pp) Kiorfes. „Corcyra” celor vechi, astăzi „Corfú”, o insulă din Marea Adriatică.

(qq) Avlonia. Este un ţinut şi un oraş din Albania, care, pe un alt nume, este numit de Turci, laolaltă cu Epirul, Amaud. Opt mii de locuitori de acolo sunt ţinuţi să meargă cu tabăra Turcilor. Sunt oşteni foarte războinici şi harnici, de lăudat, mai presus decât alţii, pentru priceperea lor în trasul cu puşca, odinioară ortodocşi cu toţii, dar acum atât de căzuţi în Muhammedanism, încât îi depăşesc şi pe Turcii înşişi prin superstiţia lor.

Nu vei afla la ei niciun fel de tragere de inimă pentru litere, dar de artele, cărora li se închină.

213 se ştie că se ocupă nu fără pricepere. Dintre cele mecani/ce, ei excelează cu precădere în două, în

<construirea apeductelor şi în însănătoşirea herniilor. În tragerea apelor, cu toţii ar da mărturie că de-abia de s-ar afla cineva care să le pună la îndoială primul loc, oricine a văzut apeductele de la Constantinopole. Ei le duc totuşi la bun sfârşit fără de niciun fel de învăţătură matematică, de precepte, sau de instrumente, măsoară înălţimea munţilor <şi distanţele dintre locuri cu mai multă exactitate decât ar putea-o face un Geometru, iar cantitatea şi calitatea apei o cântăresc preabine. Întrebaţi fiind despre temeiurile acestei arte, nici nu pricep ce li se spune, nici nu se prea pot explica pe sine.

Ei îi îngrijesc în mod desăvârşit pe cei ce suferă de hernii, orice vârstă ar avea ei, cu un puţină asprime, dar în chip fericit. Pe când ne aflam la Constantinopole, spre a le cerceta mai bine metoda, am dat poruncă să fie îngrijit, în Palatul nostru, notarul nostru, deja în vârstă, care suferea de această boală. Aceia, după ce s-au învoit asupra preţului lecuirii lui, îl legau pe bolnav cu fâsâi de pânză de o scândură destul de lată, de la piept şi până la picioare, apoi îi deschideau, nu prea îngrijit, cu un brici destul de grosolan, grosimea pielii de sub pântece, şi, scoţându-i, în lungime cam cât de-o palmă, prapurele din lăuntru, îi vârau la locul lor maţele căzute până la boaşe. După aceasta, coseau grosimea pielii cu un fir gros, şi, după ce făcuseră un mic nod la fir, ca să nu iasă afară, tăiau cu acelaşi brici câtă grosime a pielii mai ieşea afară de prin cusături, şi, ungând <locul> cu untură de porc, îl ardeau cu fierul roşu. După ardere, ei mai lasă încă deschisă rana din pântece: îi ridicau în sus picioarele omului aproape leşinat, şi toarnă asupra rănii albuşul de la nouă ouă proaspete. Când acesta fierbea după o oră sau două, ei pronosticau de aici o însănătoşire fericită. Căci, dacă după al treilea ceas nu va fi apărut niciun fel de fierbere, ei socotesc acest lucru drept mortal.

214 pentru că de aici se vede că atât de mare este slăbiciunea puterilor bolnavului, încât nicidecum / nu-şi poate dobândi vreo alinare de pe urma medicinii, cu toate că doar unul sau doi dintr-o sută se întâmplă să moară – lucru pe care îl atribuie mai degrabă slăbiciunii puterilor, sau a vârstei, decât neîndestulării meşteşugului lor. A doua şi a treia zi, ei reluau aceeaşi infuzie la acelaşi ceas, ţinându-l mereu pe bolnav cu picioarele în sus, aflat într-o asemenea nesimţire, încât să pară fără suflare. Nu-i îngăduiau nici hrană, nici ceva de băut, socotind că este îndeajuns pentru puterile lui fireşti, dacă i se umezea limba cu o singură picătură de apă. În cea de a patra zi, îl puneau pe bolnav, legat de scândură, jos pe pământ, unde îşi venea de îndată în fire, şi se plângea, cu glas slab, de dureri, îi refăceau puterile celui sleit cu puţină apă de băut, şi îi dădeau, vreme de alte trei zile. un pic de zeamă, de care se găsea, fără să ţină seama de niciun fel de dietă, doar cât pântecele să nu-i fie împovărat de prea multă mâncare. În a şaptea zi, îi desfăceau legăturile şi-l puneau pe bolnav, uşurel, în pat. Dar, ca să nu-şi poată trage vreun picior, sau să se poată mişca din loc, vreme de două zile, stau lângă el, neîncetat, doi inşi, şi-i tot punea, zilnic, obişnuita infuzie de albuş. După a noua zi şi până într-a douăsprezecea, rana mai primea doar câte şase albuşuri, care, de îndată ce erau infuzate, păreau să fiarbă şi mai din belşug decât înainte. Într-a cincisprezecea zi, tăietura de-abia dacă mai primea un singur albuş de ou, dar ei reluau infuzia, până când vedeau că, oricât de puţin, tot mai intră în rană şi mai fierbe. Când înceta aceasta, puneau peste rană un pansament făcut cu smoală, ulei, şi nu mai ştiu ce altă substanţă, şi-i îngăduiau bolnavului să-şi mişte picioarele şi să stea pe o parte. Între timp, ei trăgeau, puţin câte puţin, la ceasul dimineţii, capătul, mereu păstrat, al firului, mai înainte ca bolnavul să ia

hrană, şi încercau ca nu cumva legătura să se fi rupt.

215 După a douăzecea, a treizecea, sau a patruzecea zi, după cum rabdă vârstă sau puterile fiecăruia, / ei trăgeau afară tot firul, cu legătura lui, şi, punând deasupra un alt pansament. îl făceau sănătos de-a binelea.

Prin această metodă, aspră şi dură, la care am fost de faţă ca martori, neamul acesta atât de necioplit obişnuieşte să scoată şi să lecuiască în chip fericit o boală atât de grea.

(rr) Arnaud. Albania, odinioară „Epir”, în greceşte îndeobşte Apfkmtec, despre care vezi literele (qq) de mai sus.

(ss) Kohpan. Cine să fie acesta, este greu de dedus. Numele de „Spanioli”, dat ostaşilor Germani, socotesc că s-a născut pentru că împăratul Germanilor, Carol al V-lea. era şi Regele Spaniei.

(tt) Screm. Sub acest nume se află la Turci câmpia aceea foarte largă, care o ţine la mijloc, dincolo de Sava, între Alba Graeca et Petrivaradin, pe ai cărui locuitori îi mai numesc, îndeobşte, şi Serin ougiv e meruliekieti.

(nu) Sandziak, < >. A fost odinioară, la Turci, o însărcinare înseninată şi vrednică de cea mai mare cinstire, dar, după ce Suleiman a început se orânduiască din nou rangurile militare şi civile, se află pe ultimul loc dintre Prefecturi – aceia care îl cârmuiesc n-au de-a binelea niciun tui şi au drept podoabă numai steagul care se cheamă la ei „Sandzak”.

(ww) Înlăuntrurile Indiei. Hotarele Arabiei Felix, pentru că nu am auzit ca oastea turcească să fi pătruns vreodată în India.

(XX) Yemen. Un Regat foarte mare, care se întinde foarte mult în lăţime între Golful Persic şi Marea Roşie, pe care atât Geografii cei vechi, cât şi cei mai recenţi îl socotesc o parte a Arabiei, şi obişnuiesc să-i dea numele de Eu Saipcov, sau „Fericită”.

Dar nimeni dintre istoricii turci sau arabi nu i-a trecut pe locuitorii Temeniei" printre Arabi, de unde ne va fi îngăduit să tragem încheierea că părerea Geografilor Europeni, deşi întărită de crezarea

216 atâtor veacuri, totuşi / nu se sprijină pe raţiuni atât de temeinice. Pentru ca aceasta să se înţeleagă mai bine, trebuie ştiut că toţi locuitorii Asiei şi ai Africii sunt împărţiţi de Arabi în trei: în Tătari, Perşi, şi Zengi. Printre Tătari ei numără toate neamurile care stăpânesc ţinuturile aşezate între Oceanul de la Miazănoapte şi Munţii Caucazului: Tătari, Calmuci, Siberieni, Chinezi etc. „Perşi" îi numesc pe aceia care locuiesc astăzi în împărăţia Persiei. Iar „Zengi" îi numesc, cu un nume comun, pe toţi cei care şi-au aşezat sălaşurile prin jurul Persiei, chiar de la hotarele Chinei şi până la Oceanul de Apus, în Asia şi în Africa: Inzii, Arabii, Egiptenii, Aby ssinienii, Etiopienii, Marocanii, Tunisienii, Tripolitanii, Fezzenii, Maurii etc, Negroizii, şi orice alte naţii barbare mai ocupă acea regiune, iar această denumire o iau de la părul lor cârlionţat şi scurt, cu care toate acele triburi, şi numai ele, sunt împodobite de la natură, de unde acest fel de păr numit, îndeobşte, şi de Perşi, ca unii care obişnuiesc să poarte plete mai lungi, „Mui Zengi". (Iar Asia Mică am arătat mai sus, la C cartea) de C (apitolul) de lit (era) < (1) >) că ei o socotesc îndeobşte drept o parte a Europei, sau a Imperiului Roman). Iar denumirea de „Arabi" le este dată numai triburilor care rătăcesc prin câmpuri deşerte, printre Alep, Damasc, Meca, şi Bagdad, anume acelea care se află însemnate pe hărţile geografice, sub numele Pustiului Arabiei şi al Petreei. Dacă, prin urmare, în înţelesul de mai înainte, Geografii Europenilor vor fi vrut să-i arate, sub numele de „Arabi", pe toţi Zengi, s-ar cuveni ca ei să descrie Arabia mai întinsă, decât se vede că s-a făcut îndeobşte pe hărţi şi în comentarii. Dacă însă cei

care le dau lor nume vor ca ei să se cheme „Arabi” <numai> în cel din urmă, este limpede că „Arabia Felix” „Felicem”, cum îi spun ei, se află aşezată în afara hotarelor

217 Arabiei. Căci faptul că Yemeniţii sunt o spiţă nu / a Arabilor, ci a Inzilor ni-l arată îndeajuns însăşi denumirea lor de Sarihindi, „Inzii Bălani”, care le este dată prin tot Orientul. Turcii îi atribuie acestei denumiri o dublă pricină. Unii cred că ei se numesc „bălani” pentru motivul că împăratul lor nu poartă decât veşminte galbene, iar folosirea lor le este tot atât de oprită particularilor, cum este îndeobşte, la Turci, străinilor culoarea verde; alţii sunt de părere că alb-gălbuiul lor firesc prin care, faţă de Etiopieni, par mai aproape de albi, s-a aflat la originea acestei denumiri: în controversa dată, noi socotim că n-are mare importanţă ce este mai aproape de adevăr, de vreme ce este de ajuns că, prinacordul tuturor a, aceia se numesc Inzi”, iar nu „Arabi”, şi de aceea Yemenul este, la propriu, o parte nu a Arabiei, ci a Indiei.

(yy) Sub chip de prieten. Annalele Moldovenilor istorisesc că Turcii au dobândit trecerea lor de la Moldoveni doar sub chipul unei campanii în Polonia, dar apoi au întors armele împotriva lor <şi au prădat în mod jalnic toată Moldova.

(zz) De socotinţa Statului lor. După înţelegeri, Turcii au îngăduit, aproape un veac întreg, cinurilor Moldovei libera alegere a Principelui, dar, cu trecerea vremurilor, au început să aşeze ei înşişi Principi: obiceiul era să nu-i aleagă decât dintre fiii Principilor pe care îi ţineau ostatici la ei, la Constantinopole. Dar, până la urmă, le-au îngăduit atare demnitate şi câtorva dintre Grecii de la Constantinopole, astfel, cu 40 de ani în urmă, lui Dimitrie Cantacuzino, cu 30, lui Antonie Rosset, iar, pe vremea noastră, lui Duca Rameliotul şi lui Nicolae Mavrocordat, fiului acelui preavestit

218 Alexandru Mavrocordat, Marelui Dragoman al Porţii, dat drept coleg, la pacea de la Car/lovitz, lui Râmi Mehemed, Reis-effendi.

Cine doreşte să afle mai multe despre aceste drepturi ale Moldovei, să consulte „Descrierea Moldovei”, care va fi dată în curând luminii <tiparului>.

(să) Autoritatea de Monarh. Aceasta le-a rămas, până acum, neatinsă Principilor Moldovei şi Valahiei. Ei îi scot, după placul lor, pe Mai-mari din însărcinările lor, aşază noi legi, şi au asupra tuturor a deplin drept de viaţă şi de moarte. Anume, nici după mazilirea lor nu se aud la Poarta Othmană plângeri despre moartea vreunui Boier, sau a cuiva de stare mai de rând, cât ar fi fost el de nevinovat. Dar de va fi stors ceva în chip tiranic şi împotriva legilor de la supuşii săi, despre aceea trebuie să deie socoteală.

(} fi) Principele. Istoricii moldoveni îi spun acestuia Ştefan cel Tânăr, fiu al lui Bogdan, dar nelegitim.

(yy) Vechiului Principe. Turcii au obiceiul de ale le plăsmui învinuiri acelora pe care i-au menit pedepsei. Este negreşit că Moldovenii au pârjolit Kilia, dar nu cu consimţământul întregului Stat, ci din răzbunarea unor particulari, şi nici măcar atât din vina acestora, cât din cea a unor Tătari din Budz ţi) ac. Căci, iscându-se între aceşti Tătari, adunaţi cu alte noi colonii de-ale Turcilor, şi locuitorii din Kiegiecz o înfruntare asupra tăierii pădurilor, aceştia îi alungaseră, mai întâi, pe Turci din păduri, apoi, cum dădeau iarăşi năvală, îi învinseseră şi, urmărindu-i pe fugari până la Kilia, pârjoliseră oraşul, punându-i foc. Astfel s-au luptat cândva Moldovenii pentru privilegiile lor, acum însă tirania Turcilor i-a silit să pună sub secure, nu numai lemne, ci şi capetele bieţilor de ei. Dar până când, o, Doamne, domni-va nedreptatea?!

(88) Pradă tezaurul. Hezarfenn, mult-îngrijitul istoric al Turcilor, ne spune că în acest tezaur

219 s-au găsit foarte mari bogăţii, pomenind, / printre celelalte, că s-a aflat acolo o cruce din aur, împodobită cu atâtea nestemate, încât nimeni n-a cutezat a-i da vreun preţ. Am aflat că aceasta se mai păstrează încă şi astăzi, neatinsă, în tezaurul împărătesc.

(ce) Kili. Pentru Moldoveni Cilia, odinioară Auxoaiogov: este un oraş aşezat la gura mai mare şi mai puternică a Dunării, către Miazănoapte, numai pe acolo dându-li-se trecere corăbiilor către Pontul Euxin, nu departe de Akkierman. Şi unul şi celălalt oraş erau odinioară ale Moldovei, dar ele ţin astăzi de Budziak, numit de Moldoveni „Basarabia”.

(ţţ) Andreverius < >. Pare a fi numele unei Căpetenii a Creştinilor, stricat de Turci; cine să fi fost acesta, n-am avut putinţa de a cerceta.

(râi) Janusz. Ioan Zapolia, Comitele Scepusiei, care, după moartea lui Ludovic al II-lea, fusese ales de cinuri Rege al Ungariei.

(00) Regele Germaniei. Nu Carol al V-lea, care era, pe acea vreme, împăratul Germanilor, ci fratele lui, Ferdinand I, Regele Romanilor şi al Boemilor, care, datorită înrudirii sale (căci o avea în căsătorie pe Anna, fiica lui Vladislav al VI-lea, sora lui Ludovic al II-lea, cel care pierise la Mohacz), socotea că i se cuvenea domnia Ungariei. Cum vedea însă că nu <poate> face nimic cu sila, el încheiase o înţelegere cu Ioan Zapolia, ca acesta să păstreze, cât trăia, domnia, <dar>, după moartea sa, să i-o lase lui Ferdinand.

(li) Sofi Mehemed Pasza. „Soft” se numesc îndeobşte la Turci „bunii păstrători ai legilor”, dar cei care arată prea multă pietate poartă numele de „Zahid”, adică de „Prefăcuţi”. Numele acesta pare să se tragă de la grecescul co<t>bţ, de unde şi (juXoootjxx; sună la ei „feilusuf”.

220 (kk) Nu puteau apăra. Mai sus, / în capitolul acesta, la lit (era) (J) am atras luarea aminte că Othmanizii obişnuiesc să cuvinteze bine şi să făptuiască rău, iar aceasta ne-a arătat-o Suleiman, prin pilda sa. După ce, sub chipul bărbăţiei, dobândise trecere dinaintea tuturor fruntaşilor Domniei, prinzând acum prilejul, şi-a vărsat veninul cel ascuns, şi, ca un balaur nesăţios, înfulecă Regatul datorat unui orfan. Au aici pildă Creştinii, de unde să înveţe cât cântăreşte ocrotirea Othmanizilor.

O, de-ar fi cântărit mai cu grijă aceasta Carol al XII-lea, Regele Şvezilor, de altfel, oricum, de numărat printre eroii veacului nostru, mai înainte să se fi încredinţat niciodată credincioasei Curţi Othmane! Desigur, cât de mare pagubă a adus el Regatului său şi întregii cauze a Creştinătăţii, a arătat-o ce-a ieşit, şi este de temut să nu se mai arate prin funeste experienţe!

(XX) Firaneze Padiszah. Curtea Othmană nu-i atribuie nici unuia dintre Creştini titlul de „Padiszah”, ci doar Regelui Franţei. Iar Turcii povestesc pricina şi obârşia acestei denumiri aparte. Căci ei spun că o nepoată a Regelui Franţei, odată ce pusese la cale un sfânt pelerinaj la Ierusalim, a fost prinsă de nişte piraţi turci lângă insula Ciprului şi i-a fost dată lui Suleiman în dar. Că, primită fiind de acesta printre cele mai iubite cadâne ale sale, pentru că era şi de neam vestit, şi chipeşă la înfăţişare, i-a cucerit atât de bine împăratului său iubirea prin mişcările, dansurile şi versurile ei franţuzeşti de dragoste, încât să aibă în mâini frânele întregii împărăţii şi să-i îndrume vrerea după placul ei. Sosind, după puţină vreme, solii Regelui Franţei şi văzând că nu o pot lua din Palatul împărătesc, preschimbând nevoia în virtute, i-au povestit împăratului că „era cea mai mare

221 fericire, / după socotinţa Regelui Franţei, ca soarta cerească să o fi menit pe fiica sa (căci se spune că i-

au dat acest nume, dar> nu pe acela de „nepoată”) patului unui atât de mare împărat, şi că nădăjduia ca, prin această unire prin sânge, să fie întărită legătura unei veşnice alianţe şi prietenii între cei mai mari doi Monarhi ai lumii”. Că astfel, sub îndemnul acestei Sultane, nu numai că Suleiman a dus la desăvârşire cele pe care le dorise Regele Franţei, dar i-a şi dat acestuia titlul de „Padiszah”, şi a dat poruncă să i se îngăduie Solului Franţei intrarea la împărat înaintea tuturor celorlalţi.

Aceasta pare, ea, să fie o poveste, mai ales că în nicio carte de istorie sau e genealogie de-a Creştinilor, din câte le-am văzut, nu se pomeneşte despre aceasta, dar Francezii nu roşesc să se laude, la Constantinopole, încă şi astăzi, cu înrudirea dintre Regele lor şi stirpea Othmană, şi să ceară, astfel, primul loc printre toţi Creştinii. Tot din aceeaşi pricină, împăratul Romanilor nu are niciodată un Sol extraordinar la Curtea Othmană, ci doar un rezident; dacă intervin însă treburi mai grave, ca întărirea păcii, sau prelungirea armistiţiului, este trimis un Plenipotenţiar (s (au) < Murachas), care trece înaintea tuturor celorlalţi.

((ţip}) Vstuni Beligrad. „Alba Regală”, la Germani” Stulweissenburg”, pentru locuitori < >.

(vv) Tătar hisari. Pare a fi „Cetăţuia Tătarilor”, oraşul cucerit la aceeaşi vreme: „Quinque Ecclesiae”, în germană „Fiinfkirchen”.

((!;!;}) Vsturgun Beligrad. „Strigoniul”, pentru locuitori Gran.

(oo) Alaj. Nu este atât un „triumf, cât orânduirea oştenilor în rânduri şi coloane, care se face

222 întotdeauna atunci când împăratul fie că iese din Oraş, fie / că se întoarce în el. Iar triumful purtat după izbândă se numeşte Donanma Hiumaiun, „Triumful Maiestăţii”, nume sub care intră şi flota maritimă.

În bătălie, când oastea este aşezată în linie, ei spun

că se face tot un „Alai”: iar cum poate că nu vom mai avea prilejul să arătăm aceasta, nu ne va fi cu supărare să o pomenim aici. La ei, toată oştirea este împărţită în cinci: Sagkol, „mâna dreaptă”, Solkol, „mâna stângă”, Dibalai, „temeiul liniei de bătaie” Czarcadzi, „înaintemergătorii” („avangarde”) şi Dondar, „împingătorii” („arrière-garde”), care au poruncă să-i silească din nou la reluarea luptei pe cei care fug, sau dau îndărăt. Primele rânduri le ţin Serdengieczdi; pe aceştia îi urmează, sub Jengiczer Aga, unităţile Jengiczerilor; după aceştia sunt trase tunurile, înconjurate de Topczii şi de Dzebedzii, „Străjile artileriei”. Lor le vine din urmă Marele Vizir, cu Curtea sa şi cu Seghanii. Partea lui dreaptă o ţin călăreţii din Asia, stânga cei din Europa. La sfârşit, după Vizir, urmează împăratul, dacă este de faţă, înconjurat de curteni şi de Bostandzii. Dreapta lui o ocupă Sipahii roşii, stânga Sipahii de semn galben, care sunt numiţi de obicei şi Silahdari. După împărat sunt purtate trunurile tezaurului, şi nenumăratele care şi cămile care duc proviziile şi celellte lucruri de trebuinţă. Rânduiala aceasta o încheie ades pomenitul Dondar.

Cam aceeaşi rânduială se păstrează şi în luptă. Primii dau iureş Serdengieczdii, lor le urmează Jengiczerii şi celelalte bulucuri pedestre. Între timp, călărimea se străduie să deie năvală asupra

223 laturilor duşmanului şi să le împrăştie, după respingerea cărora vin Spahii / la amândouă aripile. Vizirul, cu ai săi, ia aminte la partea mai slabă a călărimii, Jengiczer Aga la cea a pedestrimii, şi o întăreşte cu noi ajutoare. împăratul, cu ai săi, ceva mai departe de înfruntare, poartă grija întregii oştiri şi, dacă vreo parste este apăsată de duşman, trimite ajutoare dintre ai săi şi din celelalte unităţi. Pedestrimea egipteană este supusă celei din Asia, iar cea a Albanezilor celei din Europa. Dar

despre acestea avem să vorbim mai pe larg în altă parte.

Pe lângă acesta, la Turci se mai numeşte „Vrdi Alai” mulţimea meşteşugarilor şi a neguţătorilor, care, din poruncă împărătească, merg după tabără, ca printre ei să nu lipsească nimic din cele de găsit la oraş.

(jttt) Engi Capu’. Una din cele 28 de porţi mai de seamă ale Constantinopolei, care priveşte către Sylivri: despre ele în altă parte.

(pp) Lovit de nedreptate. Ei spun că soţia lui a fost pângărită cu de-a sila de Regele Persiei.

(oo) Spre a-şi ocupa patria. Care să fi fost aceea, nu pomenesc nici Turcii, nu am ((putut}} nici s-o aflăm din altă parte.

(XX) Sunt lăsaţi să meargă. Istorisesc nu puţini dintre cronicarii turceşti că Suleiman a prins de veste că fii lui s-au adunat cu gândul să-l deie jos din domnie. De aceea, cum, numai pentru un zvon, nu voia să ridice mina asupra sângelui său, le-a dat poruncă să se întoarcă acasă, dar mai apoi, la întoarcere, fapta ieşind şi mai bine la iveală, l-a ucis pe Mustafa. lucru despre care <vom vorbi> mai jos.

(vu) Sultan Burhan. „Burhan” este totuna cu ceea ce Grecii numesc *cotobei KTIKov*”, dar> Latinii „demonstrativum”, de unde Turcii şi numesc, de obicei, silogismul demonstrativ „deliii burhan”: dar, preschimbat într-un nume propriu, desemnează ceva „tare şi ca de neînvins” – nume

224 de care, mai demult, se găseau destule la / Turci, acum însă au căzut în desuetudine.

(ţţ) Isfahan. Odinioară Capitala Provinciei Arak, iar acum a întregii Perşii. Kieszan se numeşte, stricat, pe hărţi Casian”, iar < Camid, în descrierile mai recente, probabil, „Corn”.

(XX) Printr-unul dintre prietenii săi. Hezarfenn, care a descris mai pe larg faptele lui Suleiman, crede că acesta

a fost Marele Vizir Azizallah, prietenia căruia vicleanul de < Eliasib Mârza să o fi cumpărat cu mari poveri de aur şi de argint. Dar, pentru ca faima unor astfel de oameni, dobândită prin viclenie, să nu-i sfinţească şi pe alţi Herostraţi să făptuiască lucruri la fel, Turcii au obiceiul să le treacă numele sub tăcere.

(yy) Timişzwar. Binecunoscut oraş al Ungariei. „Temeszwarinum”.

((De-o) Baczi etc. Pe cât se pare, oraşe aşezate între Dunăre şi Sava – ţinut care, la Turci, se numeşte Bacza ovasi.

< (1) Casim Pasza. Foarte vestită Căpetenie a Turcilor: după ce a fost înălţat la Vizirat, fie că a întemeiat, fie că, întemeiată fiind de către alţii, a lărgit noua colonie de sub Oraş a Galatei, unde sunt acum arsenalele, şi de aceea i-a dat numele său.

< (2) Erdisz etc. Sunt cetăţi de la hotarele cu Szirvan. <notate> pe hărţi, stricat, Ergisz şi Elata”.

< (3) Tokad. Oraş destul de cunoscut al că>Natoliei, <aflat> nu departe de Amasia, numit odinioară, după părerea unora, „Eudocia”.

< (4) Mustafa. A fost cel de al patrulea fiu al lui Suleiman, cel despre care se spunea că i-a

225 sămit pe toţi şase fraţii împotriva tatălui lor. Turcii spun că planurile lor / Suleiman le-a lăsat, cu mare şiretenie, nepedepsite vreme de un an întreg, ba şi mai mult, în nădejdea că ei se vor căi; apoi. văzându-le sufletul aspru şi îndărătnic, a poruncit să-l sugmme numai pe Mustafa, drept cap al răzvrătirii. Sunt unii care nu cred că Dzihangir a pierit de moarte bună, ci că a fost înlăturat prin otravă, din însărcinarea părintelui său. După aceste răzvrătirii ale fiilor săi, Sultan Suleiman a dat o lege ca fiii împăraţilor să nu mai fie trimişi în Sandziacate. ci să fie ţinuţi în Oraşul Regesc şi, chiar dacă, după scoaterea

acestei legi, mai sunt unii despre care se pomeneşte că au fost trimişi în vreun Sandziacat, ea a căzut cu totul în desuetudine.

< (5) Dzihangir. Despre acesta <vezi> la litera de mai înainte. Se spune că era ghebos, astfel că părea că poartă în spate o sferă, iar ei spun că, din această pricină, Suleimani-a dat numele de Dzihangir, cum ar veni „Purtătorul lumii”, sau „Atlas”.

< (6) Trimite la Szah. Turcii sunt opriţi de legea lor să purceadă cu război asupra duşmanului fără să-i fi dat de veste despre venirea lor. Ei spun că se face astfel, atât pentru a nu fi umbrită bărbăţia Othmană, odată ce vrăjmaşul a fost înfrânt prin înşelăciune şi videşug, cât şi pentru ca duşmanul să fie chemat către preceptele Curanului şi credinţa Muhammedană; dacă acesta tăgăduieşte Muhammedanismul, ei se socotesc nu numai fără de vină nu numai pentru vărsarea de sânge, ci, dacă ar fi să moară, şi martiri, dar, dacă învinge, cred că ajung Gâzi în faţa lui Dumnezeu. Dar ei nu păstrează totuşi prea strict acest obicei, ci tălmăcesc adesea legea după trebuinţa lor, şi nu-i vestesc duşmanului războiul, mai înainte de a-i înfige fierul în rărunchi, după cum am văzut că i s-a întâmplat, în anii din urmă, Statului Veneţian, căruia, în cuprinsul a patru luni, Sultan

226 Ahmed / i-a smuls, prin mijlocirea Căpeteniei sale, Alipasza, tot Peloponesul. Dar suntem împiedicaţi să-i ţinem de rău pe Turci din această pricină, dat fiind că luăm aminte că acelaşi lucru îl cam au în comun aproape toţi muritorii.

< (7) Revan. Multvestit oraş al Persiei, care este însemnat în scris, stricat, pe hărţile mai recente, drept Ervan.

< (*8*) Nehdzivan. Îndeobşte stricat pe hărţi, ca „Nah Schvan”.

< (9) Sultan Husein. Pare să fi fost unul dintre acei transfugi dintre Perşi, care se supuneau, pe acea vreme, în număr mare, stăpânirii Othmanizilor. Căci Amadia, care este o Provincie a Regatului Szirwan, sau Azerbedzan, mai ascultă, încă şi astăzi, de Regele Persiei. De aici par să-şi fi scos şi Evreii Madianul, şi Grecii Midianul lor.

< (10) Meragye. Îndeobşte pe hărţi, dar stricat, „Marraga".

< (11) Arzirum. După etimologie, „Ţara Grecească", sau „Europeană". Căci Turcii obişnuiesc ca pe toate cele aşezate de la Arzirum către Apus, şi toată Asia Mică, care este la ei Anadol, să le numească „Părţile Europei", ceea ce am învederat mai sus, la C cartea) <I>, C (apitolul) de lit (era) < (!)

Însă Arzirum este începutul acelei Armenii Mari care ascultă de Turci – nu departe de hotarele Mediei, aşezate la şase zile către Miazăzi de Trapezunt, care să află la Pontul Euxin, ((numite de cei vechi „Assiria"}). Paszalâcul ţinutului este unul dintre cele mai de seamă din împărăţia Othmană, şi nu le este încredinţat decât Paszilor cu trei tuiuri.

< (12) Szah Culi. Unul dintre Chanii Regelui Persiei, fugar la Suleiman, vestit nu atât pentru altceva, cât pentru Muzică. Se mai păstrează încă şi astăzi foarte elegantele lui moduri, compuse

227 pentru muzica la orgă, / despre două dintre care Muzicienii Turcilor şi Perşilor susţin că abia dacă pot fi imitate: anume Szah Culi sakili, în fjx & <ecou> Huseini, şi Kiohpare, în fjxw <ecou> Hysar, în metrul numit Diviek.

< (13) Merasz. Oraş din Asia, aşezat pe râul Muras, nu departe de Eufrat, între Alep şi Malatia.

< (14) Musul. După părerea unora, „Ninive" a celor vechi.

< (15) Dobrudze. Este un ţinut dincoace de Munţii

Haemus, întinzându-se, lângă Dunăre, de la Drista, oraş vecin cu Valahia, şi până la gurile acelui fluviu. Toată este o câmpie, neudată de râuri, şi nedespărţită prin păduri: doar la marginea ţării, lângă Drista, se află o pădure, numită de Turci Deli orman, „Pădurea nebună”.

Locuitorii ţinutului sunt Turci de neam, şi strămutaţi aici din Asia, dar astăzi ei se numesc Czitaki. Barbari de o <pl.o!; evia cospitalitate> nemaiauzită printre ţărani. Dacă vreun călător, de orice neam sau rit va fi el, va trece printr-un sat, toţi capii de familii îi ies în cale dinaintea porţii şi-l roagă cu cele mai mari linguşiri să tragă la ei şi să prânzească, „orice-o da Dumnezeu” (acesta-i cuvântul pe care-l folosesc). Astfel, acela a cărui găzduire o va fi ales, îl Hrăneşte pe oaspe şi caii lui, numai să nu fi avut cu sine mai mult de trei, fără nicio plată, vreme de trei zile, după putinţa lui, cu atâta omenie şi ospitalitate, încât de-abia de s-ar mai putea găsi vreo pildă pe potrivă. El îi pune pe masă miere, ouă, din care ţinutul acela are din belşug, şi pâine, cam cenuşie, dar foarte curată. îi pregătesc o căsuţă aparte, hărăzită pentru primirea oaspeţilor, care are în mijloc vatra.

228 dimprejur laviţele, de care călătorii se folosesc după plac. / Pentru că pe-acolo nu se găsesc lemne, ei ţin focul cu bălegar de vite uscat la soare. Căsuţele şi le durează din piatră, dar fără de tină şi de var, încât arată mai degrabă ca o grămadă de pietre, decât ca un zid. Pereţii dinafară îi dau totuşi cu bălegar. Datorită uscăciunii pământului, au puţurile mai adânci de o sută de stânjeni. Ţinutul dă naştere unor cai şi de viţă, şi iuţi, care, după cei Moldoveneşti, ocupă, la Turci, locul al doilea.

Am avut parte să plecăm adesea prin acest ţinut, dat fiind că aceia care călătoresc din Moldova către Constantinopole nu au cale deschisă decât pe acolo: socotim că nu-i un lucru neplăcut de povestit ce ni s-a

întâmplat cândva pe acest dram. Noi aveam vechi loc de găzduire locuitor din satul la un Alibegkioe în respectat printre ei atât pentru cinstirea, cât şi pentru avuţiile lui. Odată ce am ajuns la acesta în ziua de 22 Iulie, care îi este închinată în mineie S (fântului) Foca, văzând că toţi lucrătorii ce-i tocmise, cu simbrie pe un an, mai mult de o sută, dintre Creştini, pierd vremea fără vreo treabă, îl întrebăm pe capul familiei, „de ce lucrătorii lui stăteau fără treabă?”. Cu toate că era de rit muhammedan, el ne dă răspuns că „nu-i îngăduit să se apuce, în acea zi, de nicio treabă”. Câtă vreme noi, mirându-ne şi mai tare de pricina acelei sărbători, îi cerem lămuriri, capul familiei ne zice, surâzând: „Mă mir, Creştin cum eşti, că nu ştii că ziua de astăzi îi este închinată S (fântului) Foca”. Întorcându-i noi, „<dar> ce-avea el cu S (fintul) Foca?”, el ne zice: „Să nu spui asta, prietene! Căci sfântul acela ne-a arătat îndeajuns, prin minuni, ce puteri are. Căci am aflat de la înaintaşi că oamenii noştri, necunoscând sfinţenia S (fântului) Foca, şi-au trimis, în acea zi, lucrătorii creştini la arii, ca să strângă bucatele de pe ogoare, şi că i-au silit, sub grele nuiele, pe aceia.

229 care îi mustrau zadarnic, spunându-le că ziua aceasta îi este închinată S (fmtului) Foca, / să le îndeplinească poruncă. Au ascultat aceia, în silă, şi, înjugându-şi boii, s-au dus la câmp <şi au pus bucatele în care: dar, cum aduceau ei carele înapoi, li s-a ivit în cale un bărbat, vrednic de închinare chiar prin bătrâneţea lui, purtând în mâini o făclie, şi i-a luat cu grele ameninţări pe lucrători pentru că-i păngăreau sărbătoarea, iar, până la urmă, aruncând făclia asupra carelor, a dat foc bucatelor gata strânse – văpaie care, răspândindu-se ca un fulger prin tot ţinutul, a ars de tot nu numai bucatele care se mai aflau încă pe ogoare, ci şi pe toate cele care erau gata rânduite pe arii şi în hambare. Învăţând din această

pagubă, părinţii noştri au proclamat că sărbătoarea acestui Sfânt trebuie ţinută nu cu mai puţină religiozitate, decât co fac> Creştinii, şi că trebuie să se lase de orice lucrare, iar, păstrând această lege, nu ne mai aducem aminte să se mai fi întâmplat niciun asemenea pârjol”.

< (16) Francez. Francisc I, Regele Franţei, care, prin războaiele cu care l-a hărţuit neîncetat pe Carol al V-lea, împăratul Germanilor, i-a oferit lui Suleiman cel mai bun prilej de a ocupa Regatul Ungariei.

< (17) Carly Elibeg. Pare să fi fost unul dintre Căpitanii cei bătrâni, nu însuşi Capudan Pasza. După numele de „Carly”, oricine poate trage încheierea că a fost creştin după neam, dar> apoi, tăgăduindu-şi credinţa, a trecut la Muhammedanism.

< (18) Corbon. Pare a fi fost Carol, Duce de Bourbon, Căpetenia oştirii lui Carol al V-lea. şi transfug la el de la Francezi. Turcii cam obişnuiesc, adesea, să încurce numele Căpeteniilor creştine. Dar, cum despre această bătălie nici Annalele Francezilor, nici cele ale Germanilor nu pomenesc nimic, socotesc că a fost o născocire a Francezilor, care au vrut astfel să-l mişte pe Suleiman să le dea mai cu uşurinţă ajutoare, ceea ce ştim că au făcut şi pe vremea noastră, la Constantinopole. /

230 < (19) Hurmiuz. Numele acesta le este dat de Turci la două ţinuturi şi mări – Lusitaniei şi insulei Ormuz, care, la Ptolemeu, este „Apţii-a, precum şi Mării Lusitaniei şi Golfului Persic, pentru că în amândouă cresc scoici cu perle, numite de Turci „hiurmiuz. Ne-ar veni, oricum, a crede că aici este vorba despre despre Golful Persic, pentru că se ştie că Othmanizii au avut în Marea Roşie, numită de ei Bahril curzum, sau, mai des, Suvid dengisi, până în vremile lui Sultan o al III-lea. O mare flotă, că Selim a vrut să unească şi Mediterrana cu Marea Roşie, şi nu s-a lăsat de ce începuse, decât după ce nisipul a

acoperit albia aproape isprăvită. Dar se împotriveşte pomenirea întoarcerii către Constantinopole, ceea ce sigur că nu s-ar fi putut întâmpla, dacă n-ar fi vrut să atingă toate ţărmurile Africii, ceea ce n-am auzit niciodată să fi făcut Turcii.

< (20) Dzizair, sau, cu articol, Eldzizair. Este aceeaşi cetate, care pe hărţi se numeşte „Alger”. Statul acela ascultă de Turci, dar are parte de legile sale, ca şi Tunisul. Dar, la vreme de război, ei sunt ţinuţi, prin dreptul vasalităţii, să trimită în ajutor şase sau opt nave de război. Dacă Sultanul se află pe pace cu Veneţienii şi cu celelalte State Creştine, ei nu sunt ţinuţi în niciun fel prin condiţiile ei, ci pot mereu să se ţină de piraterie. Ca şi Cavalerilor de Malta printre Creştini, lor le este dat un Paszá de către Sultan, dar el nu poate face nimic după bunul său plac, ca prin alte părţi. Cele care ţin de hrană şi de îmbrăcăminte i le procură din plin locuitorii, dar, în afară de aceasta, nu are nici

231 un drept, şi nu are putinţa de a porunci ceva în numele împăratului. Nu arareori, îl mazilesc, / dar astfel ca cinstirea <datorată> Curţii Othmane să se păstreze fără încetare; ei îl învinuiesc în faţa Sultanului pentru nedreptate şi pentru relele făptuite, prea adesea plăsmuite, şi cer un altul mai drept. Curtea mai mult ascunde acestea, decât le îngăduie, dar, de teama unor lucruri şi mai rele şi a unei răzvrătiri deschise, îl pedepseşte mereu pe Paszá şi le dă dreptate locuitorilor Dzizairului.

< (21) Trei târguri. Numele acestora nu le-am putut cerceta.

< (22) Bidziania. Poate fi „Nizza”, o cetăţuie din Piemont, pe care Francezii, ajutaţi de trupele Turcilor, au luat-o pe la acea vreme.

< (23) Piale Pasza. Un foarte vestit Amiral al Turcilor,

o piaţă şi o Dzamie a căruia se mai află la Constantinopole.

< (24) Misiune. „Messina”, şi

< (25) Ricze. Regium”, oraşe din faţa Calabriei: cele> sunt aşezate de Turci, printr-o greşeală încetăţenită, în Spania.

< (26) Marioca. Pare a fi „Maiorca”, o preavestită insulă din Marea Spaniei, cea mai de seamă dintre Baleare.

< (27) Trei altele mai mici. Pot fi „Minorca”, „Jucca”, şi „Tormentera”, dar despre acestea n-am cuteza să susţinem nimic sigur.

< (28) o numeşte Suleimanie. Este un sanctuar clădit de acest Sultan pe un deal foarte înalt care priveşte către port, cu atâta străduinţă, <şi atâta eleganţă, încât niciun edificiu nu merită să se compare cu acesta. Nu numai că pe Turci i-am auzit spunând-o prea adesea, ci şi pe cei dinafară, de mai multe neamuri, mărturisind-o deschis. Nici nu-i de mirare că pare o clădire atât de elegantă, de vreme ce pentru acest edificiu au fost luate obişnuitele cariere de marmură, minele Troiei, ci şi tot

232 ce-a fost găsit rar şi de preţ prin lucră/rile Grecilor, prin care ei crezuseră, prosteşte, că-şi pot face rost de un nume fără de moarte. Acest lăcaş îl împodobesc patru turnuri, două cu trei Szerife, sau „balcoane”, din care se cântă Ezanul, două cu câte două. Rectorul Academiei de pe lângă el deţine primul loc între toţi ceilalţi, şi urcă de la demnitatea aceasta la cea de Molia.

< (29) Giule. Este însemnat şi astăzi, pe hărţile geografice, sub acelaşi nume.

< (30) Segiedwar. „Sigeth” al Creştinilor.

< (31) Focul trebuie stins. Este o expresie turcească, arătând „totala pustiire şi distrugere”. Căci unde nu se aprinde focul, acolo nu locuiesc nici oameni.

< (32) Al tuturor lumilor. Turcii născocesc că

Dumnezeu a făcut, până acum, 17 de mii de lumi, şi că, după aceasta, nu va mai fi zidită nicio alta. Între cei mai învăţaţi dintre Turci s-a iscat cândva, despre această expresie, o foarte mare controversă. Unii tăgăduiau că este după dreapta credinţă să se spună „Dumnezeul tuturor lumilor", pentru că el ar fi, la propriu, numai Dumnezeul Mislimanilor, şi că nu i s-ar potrivi numele de Cârmuitor atât al celor drepţi, cât şi al celor păcătoşi. Alţii susţineau contrariul şi, arătând locul din Curan, unde Dumnezeu se cheamă „Stăpânul tuturor lumilor", îşi socoteau dovedită părerea.

< (33) Printr-un incendiu întâmplător din oraş. Turcii atribuie acest lucru nu vreunei alte pricini, ci rugilor lui Suleiman, prin care s-a făcut ca oraşul să fi fost ocupat nu prin forţa armelor, ci printr-o întâmplare aparte, prin care Dumnezeu a vrut să slăvească rugile robului său.

233 < (34) Eszrefi. „Oameni cu o vi/aţă mai sfântă", sau „învederaţi prin vreun cin eclesiastic", de la Szerif, care este „sfânt". De aici şi Cudszerif, „Ierusalim", Kiabeiszerif, „Meca" < „szerifieti meszhur, „sfinţenia ei e vestită".

< (35) imam Szafi. Compară C cartea) a 2-a, C (apitolul) 4, lit (erele) (gg).

< (36) Imam. Sacerdot Ăż (¡» Ttpepioţ de fiece zi>, cel care conduce îndeobşte poporal, în fiecare zi, în rugile lui. Dar acesta care se află pe lângă Sultan se bucură de o mare cinstire, iar numelui său i se adaugă, îndeobşte, în semn de cinste, Effendi, sau Imam Effendi.

< (37) Telaveti Curan. Citirea întregului Curan, care se face, de obicei, deasupra mormintelor celor răposaţi, după cum la noi se citeşte Noul Testament şi Psaltirea.

< (38) Mihrab. Se numeşte <aşa> şi altarul, şi partea Dziamiei care priveşte către Miazăzi.

În legătură cu acest cuvânt, ne-ar face plăcere să

amintim o istorioară drăguţă care umblă printre Turci. Un Poet, hărţuit de prieteni că-şi mai îndrăgea iubita pe care o adorase din tinereţe, cât ajunsese ea de trasă la faţă, bărboasă şi roasă de bătrâneţe, şi că nu se mai lăsa de vechile-i patimi, se scuză prin următorul distih: „Gier mezezid ikyldyise, nota mihrab ierindedur”, „Chiar dacă Mezezid – adică „sanctuarul” – e distras, altarul rămâne totuşi neatins”. Duşmanii lui, auzind acest distih, îl aduc de îndată pe Poet dinaintea judelui şi îl învinuiesc de hulire, tălmăcind înţelesul poeziei astfel, ca şi cum el ar fi comparat chipul cel zbârcit al iubitei cu un sanctuar, dar> locul din trapul ei, pentru care o iubise, tânăr fiind, cu altarul – şi, zicând acestea, l-au tulburat atât de tare pe jude, încât s-a pronunţat că acela trebuia pedepsit cu capul.

234 < (*39*) *Szehid*. < >. Compară C cartea) a <2-a> C (apitolul) <4>, literele) < *(să)* >. /

< (*40*) *Nazm*. Este un metru poetic care apare adesea, şi mai cu seamă în *Curan*, din care pricină este socotit mai elegant decât celelalte.

LA CAPITOLUL) V.

(a) Selim al doilea, poreclit „Mest”. Adică „Beţivul”, primindu-şi numele de la beţie şi de la băutul vinului, pe care-l prefera oricăror altor desfătări. Dar, în ea, se pomeneşte totuşi că, oricât de adâncă i-ar fi fost ameţeala niciodată, nu şi-a lăsat niciodată rugăciunile cele de rând. Mai sunt şi alţi istorici, care, ca să nu se arunce o asemenea pată asupra unui împărat atât de vestit, tăgăduiesc că el obişnuia să se îmbete, şi spun că era lovit de un fel de însufleţire sacră, pe care, ca să nu se iţte prin popor vreo bănuială că o simula, el însuşi o numea „beţie”, şi a vrut, astfel, mai bine să fie socotit beţiv, decât simulant. Dar „gura lumii slobodă”.

(b) Mer (r} Ich. „Planeta Marte”.

(c) în strai de jale. Odinioară, ei obişnuiau să facă alaiul morţii împăraţilor Turci cu cele mai mari solemnităţi, şi cu alegerea unor <felurite> culori solebant; astăzi, însă, ei <se înveşmântează> doar vreme de trei zile în straie roşii, şi nici nu prea postesc pentru aceasta, dar> apoi se împodobesc iară cu hainele lor obişnuite.

(d) Moartea Principelui lor. Atât istoricii creştini, cât şi cei turci afirmă, într-un glas, că moartea lui Suleiman a fost ascunsă de Vizir vreme de 41 de zile, până când Selim a ajuns la Beligrad. Cine nu le cunoaşte Turcilor obiceiul va socoti că lucrul acesta n-a putut fi făcut printre atâtea şi atâtea zeci de mii de oşteni, dar cine va fi cunoscut tăcerea mai mult decât pythagoreică a Curţii Othmane nu o va pune la îndoială. Căci acolo nimeni nu scoate vreun glas, decât porun

235 cindu-i-se să vorbească, nimeni nu cutează <nici> să stea de vorbă, ni/ci să facă vreun zgomot, nici să strănute sau să tuşească, fie el şi silit de fire: dacă au ceva să-şi spună, o fac pe limba muţilor şi prin semne din mână. Papucilor nu le pun niciun fel de tălpici, şi nu calcă decât în vârful degetelor, iar aceasta atât de lin şi cu precauţie, încât doar cineva <foarte> atent ar putea prinde zgomotul cuiva care aleargă. Căci cel mai mic sunet atrage după sine o mustrare deloc uşoară.

(e) Bachszisz. „Darul” care se obişnuieşte să li se dea oştenilor la alegerea noului împărat. Iar fiecărui Jengiczer – ei fiind 40 de mii da număr> – i se dau câte douăzeci de taleri, Sipahiilor – care ajung până la un număr de 15 mii – 25. Nu arareori, după placul Sultanului, la simbria zilnică a câte unuia se mai adaugă câte un aspru – lucru care se petrece, totuşi, foarte rar, şi doar atunci când Sultanul vrea să-şi atragă bunăvoinţa ostaşilor care-i sunt potrivnici.

(f) Beni Omer. „Fiii”, sau „mlădiţa lui Omer”. Este o

naţie de Arabi care rătăcesc prin pustiurile Babyloniei, fără sălaşuri statornice. Nu arareori, ei i se supun împărăţiei Othmane şi, din ce dobândesc de pe urma curmalilor – care este singurul lor izvor de câştig – îi plătesc Prefectului Babyloniei nu puţini bani: dar ei se răscoală nu arareori şi pustiesc chiar şi mahalalele Basrei. Pe vremurile lui Sultan Mustafa, ei au ocupat, pe neaşteptate, chiar şi oraşul Basra, şi au fost stăpâni peste el doi ani întregi. Apoi însă, i-a alungat Prefectul Babyloniei, Daltaban Mustafa Pasza, le-a copleşit tot neamul, pe treizeci de mii i-a ucis, şi le-a pus la priveală capetele în faţa lui Capudzi

236 Baszi Bardal Ismail Aga, care fusese trimis de împărat anume pentru aceasta. Această izbân/dă a iscat o asemenea faimă asupra capului său, încât, după câteva zile, a fost chemat la Vizirat, dar spre paguba sa: căci, fără să fi trecut trei luni, acuzat fiind de Muftiu pentru răzvrătire, fie şi nevinovat, a suferit pedeapsa cu capul. De pe urma acestei fapte tiranice, s-a născut, puţin mai târziu, o altă conjuraţie, care l-a azvârlit jos de pe tron pe Mustafa, iar, ucigându-l pe Muftiu – lucru rar printre Turci – i-a dat sceptru împărăţiei fratelui aceluia, lui Ahmed, împăratului de astăzi.

(g) Basre. Balsora”, odinioară „Bostra”, este aşezată îndeobşte pe hărţi la gurile Eufratului, dar greşit. Căci ea se află aşezată mai sus pe acelaşi fluviu, la o distanţă de şase zile: iar gurile înseşi ale Eufratului le păzeşte Curma, un foarte vestit emporiu al Răsăritului, necunoscut şi tuturor hărţilor, şi comentariilor Geografilor pe care le-am putut consulta.

(h) Sz (ehre} zul. Oraş şi ţinut din Asia, destul de cunoscut. Căci el are un Paszalâc care se făleşte cu trei tuiuri, dar atât de puţin preţuit la Turci, încât, dacă vreuna dintre Paszale este trimisă din alt Paszalâc în Prefectura

din Szehrezul, este socotită ca şi cum ar fi fost trimisă în surghiun.

(I) Podul. Podul acesta trece peste lacul Buiuk Czekmedze, unde acesta se varsă în Propontida, lângă satul cu acelaşi nume, la două ceasuri de Constantinopole. El este, tot, clădit din piatră pătrată, şi se întinde, în lungime, pe două mii de paşi – o adevărată lucrare împărătească. Inscripţia de pe el a împodobit-o cu un elegant poem, pe o tablă de marmură, foarte vestitul Poet al acelor vremi, Hiudai, acesta arătând astfel, dacă ne aducem bine aminte:

„Baszladi bu dzişti olmadan temam.
Kyldi azmi sui dziennat elnaim.
237 Gieldi zyl hakk Szeh Sultan Selim, /
Itdi tekmil, oldi bu dzist azim.

Didi tarichin Hiudai ol zeman, laptăi ab iizre bu dzişti Szeh Selim”, adică

„Început-a acest pod, dar, până să-l isprăvească
Luat-a calea pe cărarea către Rai, cu ajutorul Milostivului (Dumnezeu).
A urmat Umbra lui Dumnezeu, împăratul Sultan Selim.
L-a isprăvit, şi desăvârşit se află acest pod uriaş.
S pus-a anul Hiudai, pe acea vreme.
Când peste apă durat-a acest pod Sultan Selim”.

Din acest al doilea distih, se poate număra, prin calculul numit de el < Ebdzied, suma de 974 de an de la Hegiră>.

(k) Kiefe. „Caffa”, odinioară „Theodosia”, despre care vezi mai sus, în C cartea) ea II-a>, C (apitolul) <I>, lit (era) < >.

(l) Ez. „Volga”, odinioară Rha, binecunoscutul fluviu al Rusiei, care se varsă în Marea Caspică.

(m) Teri. „Tanais”, care îşi lasă apele în Maeotida,

aproape de Azac – hotarul dintre Europa şi Asia.

(n) Maille. Astfel deducem, din cuvintele acestea ale istoricului, că s-a numit odinioară la Turci Mlaştina Maeotidei, poate prin stricarea numelui de „Maeotis”. Dar astăzi Turcii îi atribuie acest nume golfului din Marea Neagră care scaldă Oczacovia, „Olbiopolis” a celor vechi. Iar Maeotida se cheamă astăzi Azakdeniz. „Marca de Azof, iar „Bosforul” ei. odinioară cel „Cimmerian”.

238 Gierez Taman Bogasi. / După ocuparea de către Ruşi a Azotului, acesta a fost închis prin două fortificaţii de către Osman Pasza, Amiralul împăratului Turc, reparate şi întărite cu lucrări mai tari. Pe acestea, de nu mă înşel, Grecii le numea odinioară „Nymph<a>cum Cimmerium” şi „Tauricum”.

(o) Aizderchan. Preavestit Regat tătăresc, supus acum împăratului Rus, numit îndeobşte „Astrachan”. Pe limba persană, acest cuvânt înseamnă „Sălaşul balaurilor”, sau „Stăpânul balaurilor”, iar neamului acestuia i s-a dat un atare nume din pricina firii sale sălbatice şi neîmblânzite. Astăzi îi vedem totuşi atât de obişnuiţi cu supunerea, încât nici măcar nu se pomeneşte să mai fi tins la vechea-i libertate, chiar având prilejul. Astfel, ceea ce nu au izbutit înfricoşătoarele arme ale lui Alexandru cel M (are) au dobândit „knuturile” şi „batogii” Ruşilor, care au îmblânzit preabine sălbatica fire a acestui popor. Dar ce nu izbuteşte, în sufletele oamenilor, teama îngemănată cu dragostea?!

(p) Dintre Nogai. Lor le sunt desemnate sălaşuri în Basarabia, laolaltă cu Tătarii din Budziac: printre ei se mai numără şi astăzi 18 mii de aşa-numiţi „din Cazan”. Le-am văzut rudele şi fraţii în împărăţia Rusească, fără nicio deosebire ca limbă, chip şi moravuri. Atât de adânc îi imprimă Arheul natural caracterul fiecărei naţiuni în parte, încât nu-l pot schimba nici depărtarea locurilor, nici felul

aerului, nici milostivirea cerului, necum să-l poată preschimba cu totul.

(q) Sinan Pasza. Nu este de confundat cu celălalt, cu cel care, sub Sultan Selim I, a dobândit cinstirea Viziratului, şi a căzut în bătălia cu Cerchezii.

239 (r) Ozdemir. După etimologie, / „Cel de tot de fier”. El a fost un luptător preavestit, atât de zdravăn, încât Turcii cred că nu s-a mai aflat şi nu se va mai afla vreunul la fel cu el. De parcă era noul Samson al Turcilor. Să fi fost el pus Mai-marele vreunui ţinut mai înainte, ori după această campanie, n-am cuteza să hotărâm.

(s) Garbie, sau, cu articol, Elgarbie. Este un preavestit Regat, supus acum Regilor Lusitaniei, numit îndeobşte de Creştini „Algarbia”. Se pare că şi-a primit numele din faptul că priveşte către Oceanul de Apus. Căci” Garbie” este, pentru Arabi, „Fâşia apuseană”.

(t) Beni Achmer. Unul din stirpea Regilor Sarazini, pe care Ferdinand Catolicul îi alungase din Spania. Despre soarta lui n-am aflat nimic nici în istoria Turcilor, nici în cea a Lusitaniei.

cu) Kybris. Insula „Cipru” şi Capitala ei, Nicosia, au la Turci unul şi acelaşi nume.

(w) Nicosia.

— La Turci, Kybris: Turcii par să-i fi dat acestui ţinut un nume generic, pentru că acesta este primul oraş pe care şi l-au supus pe acea insulă.

(X) Magusa. „Famagusta”.

(y) Kylidz Ali Pasza. Ali Pasza, poreclit „Paloşul”, cel care a clădit în mahalaua numită Topchane („Arsenalul”) din Constantinopole, chiar pe ţărmul Bosforului, o nu mică Dziamie. Turcii născocesc că a pustemeliile acelei Dziamii, fără vreun ajutor, într-o singură noapte, şi că a ridicat zidul până la ferestrele de jos. Că, a doua zi, trecătorii, văzând o asemenea clădire, i-au povestit aceasta Sultanului, ca pe o

miti nune. Că înfăptuitorul lucrării, întrebat fiind de către
240 acesta „cum de / a putut înălţa o asemenea clădire <doar> într-o noapte?”, i-a dat răspunsul că „nu-i lucrarea sa, ci una a împăratului, pentru că vâslaşii lui strânseseră toată laolaltă; el însă a vrut să arate şi îndemânarea talentului său, şi puterea împărăţiei Aliothmane. Căci dacă el, un particular, a putut îndeplini, numai cu ajutorul celor condamnaţi la galere, o asemenea lucrare, ce n-ar putea face puterile reunite ale Aliothmanizilor, dacă era de luptat cu duşmanul?” Prin vorbele acestea, ei spun că şi-a câştigat o asemenea trecere pe lângă Sultan Selim, încât l-a dăruit cu puterea asupra Mării întregi şi cu Prefectura Africii, fiind cinstit cu trei tuiuri. Dar Turcii îl numără al doilea în pricepere marinărească, după Chairiddin. Căci, după ce Turcii îşi pierduseră la Lepanto toată flota, el a înarmat-o, într-un singur an, la fel, ba şi mai numeroasă şi mai puternică.

(z) Tunez. „Tunisul”, odinioară „Tremisia”. Este condus după aceleaşi legi, ca Dziezairul, dar nu are tot atâta putere: despre acela vezi Cap (itolul) 4, lit (era) <20>.

(a) Capitala Regatului. Turcii par, oricum, să desemneze „Moscova – Dar Annalele ruseşti arată că Tătarii au pătruns, la acea vreme, nu până la acel oraş, ci până la T\tla, care se află la o depărtare de 190 mile italice de el, şi căreia, datorită mulţimii fierarilor ei, ar putea să i se spună, pe drept, cu un cuvânt greco-latin”, Vulcanopolis”. Apoi, că Tătarii, prin năvălirea lor neaşteptată, au făcut, ei, mare prăpăd printre locuitor, dar şi pomenesc că, după aceea, aproape de Curse, au fost tăiaţi până la dezastr de către oştirea rusească urmăritoare şi că au fost despuiaţi de toată prada pe care o dobândiseră.

241 (P) Puţinătatea alor săi. Turcii nu atribuie acest

prăpăd / nici unei altei pricini, decât faptului că flota n-a fost înzestrată cu destulă oaste de strajă, astfel că mulţimea navelor lipsite de oşteni a fost mai mult o piedică, decât un avantaj. Cu toate acestea, socotim, poate că nu pe nedrept, că aceasta este o născocire a istoricilor turci, ca a unora despre care ştim că au năravul să zugrăvească astfel cele înfăptuite cu un prea mult noroc, încât ele să nu fie trecute în seama bărbăţiei duşmanilor, nici în cea a delăsării alor lor, ci în aceea a vreunei întâmplări, sau a lipsei de grijă a Căpeteniei. Căci nu este de crezut ca oştirea europeană a Turcilor, câtă vreme flota Creştinilor avea stăpânirea asupra mării, să fi cutezat să treacă, în corăbii de negoţ, sau în bărci mici, o mare atât de largă, ca aceea care se întinde între Cipru şi Grecia.

(y) Aproape toată flota. Nici Turcii, nici Creştinii nu se înţeleg între ei în hotărârea numărului de nave. Unii dintre aceia pomenesc că la acea bătălie au luat parte două sute şaptezeci de nave, alţii numără numai o sută şaptezeci, toţi cad însă de acord că n-au scăpat decât douăzeci şi opt de nave.

Dar ei spun că, după luptă, Solul Veneţienilor, ţinut prins la Constantinopole, auzind despre izbânda alor săi, i-a cerut Vizirului, şi a şi dobândit, îngăduinţa de a i se înfăţişa. Se spune că, intrând el, după aceea, cu cât mai mare pompă, ar fi fost primit de Vizir cu aceste cuvinte: „Ştiu, <, Elezibeg („Principe Sol”), că n-ai cerut îngăduinţa de a mi te înfăţişa cu vreun alt ţel, decât acela de a arăta fodulluk <o „fudulia” O înnăscută celor ai tăi, şi să ne vezi sufletele doborâte de pe urma prăpădului pe care l-am suferit. Dar, mai înainte să dai pe faţă în public mărturia prostiei tale, te

242 îndemn prieteneşte – lasă-ţi aerele acestea zadarnice, şi ia seama că barba noastră / ne-aţi tuns-o voi, şi cu un brici destul de ascuţit, dar noi v-am tăiat braţele

cu fierăstrăul. Iar, după cum barba rasă creşte da loc>, în trei sau în patru luni, ba chiar şi mai elegant decât înainte, tot astfel şi Hota noastră va ieşi pe mare, în scurtă vreme, mult mai mare şi mai sporită – decât doar dacă ne-ar lipsi pădurile, voi însă nici nu puteţi să vă gândiţi la refacerea braţelor voastre (cum îi spun eu Ciprului, un Regat şi foarte întins, şi multvestit)".

(8) Vreme de trei zile. Am aflat că, după pilda acestuia, Ahmed al Treilea, împăiatul Turcilor, după ce-l trimisese în Moldova pe Vizirul său, Ahmed Pasza, împotriva Ruşilor, s-a păstrat în rugăciune, zi şi noapte, vreme de patruzeci de zile, şi n-a luat niciun fel de hrană, până la apus de soare, şi că nu şi-a oprit postul, până nu i-a fost dată solia despre norocoasa lor izbânda.

(e) Deschizând din întâmplare. Turcii cred că ghicitul în Curan nu înşală niciodată. Prin urmare, fie ei copleşiţi de vreo mâhnire, fie aflaţi la îndoială cum să-şi poarte treburile, citind mai întâi vreo sure, în popor surata, din Curan, deschid, după aceea cartea, cum le-o vrea soarta, şi citesc cel dintâi rând al primei pagini. Dacă acesta le răspunde gândurilor lor, se duc mai veseli şi se apucă să îndeplinească cele plănuite: dar dacă, dimpotrivă, textul aflat din Curan n-are de a face întru nimic cu lucrul lor, nu numai că îi copleşeşte tristeţea, ci, prea adesea, se şi lasă de ce începuseră şi-şi schimbă părerea.

(ţ) Carapacea. Am arătat în altă parte că sanctuarul de la Meca, despre care Turcii cred că a fost locul de rugăciune al Patriarhului Abraham, nu are acoperiş: se întinde totuşi, din unghiurile

243 pereţilor, către în sus, o carapace deschisă la mijloc, întocmire pe care, fiind ea mai m-a/inte din lemn, Sultan Selim s-a îngrijit să o facă din piatră.

(rţ) Evarin. Am mai socotit că ar fi vorba de „Navarino", dat fiind că nu se mai află prin Peloponnes

niciun alt port care să fie însemnat sub acest nume, <arătând> şi în altă parte lipsa de grijă a Turcilor în desemnarea numelor de locuri şi de Căpetenii.

(O) De felurite forme. Toate Minaretele Dzamiilor turceşti, fie ele două, sau patru, au una şi aceeaşi formă, dacă sunt şase, patru sunt de aceeaşi formă şi împodobite cu câte trei „szerife", dar> două, care se înalţă în unghiurile charemului dinafară, sunt mai scurte, şi n-au decât două szerife. Numai sălaşul S (fintei) Sofii se bucură de patru turnuleţe, şi acelea de forme diferite, întrebaţi din ce pricină, Turcii obişnuiesc să răspundă „pentru că sălaşul S (fintei) Sofii este o lucrare a cărei alcătuire neasemuită, împăratul a voit ca el să aibă şi Minarete diferite, ca să nu pară a semăna, în nicio privinţă, cu alte sanctuare".

(1) Piale Pasza. A mai fost şi un altul cu acest nume, sub Sultan Suleiman; n-am cuteza să ne pronunţăm cu siguranţă dacă el va fi fost din aceeaşi stirpe, sau va fi primit din întâmplare aceeaşi poreclă; am prefera totuşi să subscriem celei de a doua păreri, pentru că Turcii, pe lângă de spiţa împărătească, afară de genealogiile Ibrahimougliilor şi Kioprulioughliilor, nu păstrează altele, decât prea puţine, sau deloc.

(k) Sinan Pasza. Altul decât cel care a căzut, sub Selim I, în lupta împotriva Sultanului Egiptului – lucru asupra căruia am socotit că trebuie atrasă luarea aminte, ca nu cumva din asemănarea numelor să se iţte vreo confuzie în şirul istoriei.

244 (X) Chalk ulvadi. Pare a fi „Goleta", o cetăţuie foarte bine întărită, care păzea Golful Tuni-/ sului.

(p) Segedwar. Oraş al Ungariei, foarte bine întărit, vestit pentru săvârşirea <acolo> a lui Suleiman I, despre care <vezi> mai sus, la Cap (itolul) <I>V, lit (era) <30>.

(V) Giule. O întăritură binecunoscută, aşezată nu

departe de Segedwar.

(!) Baie. Lucrarea aceasta este cu adevărat regească, împărţită în patruzeci de încăperi, pe dinlăuntru numai din marmură, pe dinafară clădită din piatră pătrată, aflată la mijloc între palatele menite sexului bărbătesc şi gineceu, astfel încât să le atragă ochii celor ce trec peste Bosfor.

(o) Tainic. Însuşire vrednică de mirare la un om dedat neîncetatelor chefuri şi beţiei. Am prefera totuşi să punem această laudă în seama obiceiurilor Curţii, a cărei tăcere mai mult decât pythagoreică am mai însemnat-o şi în altă parte, decât în cea a bunătăţii firii acestui împărat.

LA CAP (ITOLUL) VI

(a) Tokmak Chan. Etimonui acestui nume înseamnă „ciocan", sau „pilug", sau „berbece", cu care se înfig parii în pământ, iar, prin metaforă, el îi este atribuit unui om care bate fără măsură şi cu sfruntare către o treabă, de unde s-a şi născut proverbul: Baszimuze tokmak gieldi, „ne-a venit pe cap ciocanul", adică „un om care ne pisează iară încetare". Şi, desigur, numele acestuia nu pare a fi al stirpei sale, pentru că niciunul de acest fel nu a fost al vreunei stirpe din Persia, ci dat de Turci.

Turcii au statornicul obicei de a porecli nu numai Căpeteniile oştirilor vrăjmaşe, ci şi neamuri întregi cu denumiri, fie ele şi mai puţin de cinste, totuşi, cumva, potrivite. Astfel, August, Regele de astăzi al Poloniei, pe când mai era încă, ca Elector al Saxoniei, / Comandantul oştirii împărăteşti

245 (din Ungaria}, se chema îndeobşte N-ai Kyran, adică „Rupe-potcoavă". Iudeilor obişnuiesc să le spună Dzifud. „Câini"; Perşilor Kyzylbasz, „Capete Roşii"; Armenilor Bochezi „Mâncă-rahaf, sau „Grijarahatului"; Georgienilor, Bit ieidzi, „Roade-păduchi"; Scythilor Liasz ieidzi, „Mâncă-leşuri"; Inzilor Dilendzi, „Cerşetori"; Arabilor Akylsiz, „Smintiţi"; supuşilor lor, mai ales Grecilor,

Boinuzsis Coiun, „Oi fără coame”; locuitorilor de pe continent Arabadzi, „Harabagii”; insularilor Giemidzi, „Corăbieri”; Albanezilor Dzigierdzi, „Vinde-plămâni”; Moldovenilor Bogdani nadan, „Bogdani neomenoşi”; Valahilor Czyngiane, „Ţigani”; Bulgarilor şi Sârbilor Haidud, „Haiduci”; Dobrogenilor Czitak, < >; Ţiganilor Firauni, „Faraoni”; Raguzanilor Dziasus, „Iscoade, Trădători”; Bosniacilor Potur, „Pustiitori, Năvălitori”; Ruşilor Ruşi menkius, „Stricaţi”; Polonilor Fodul Giaur, „Necredincioşifuduli, înfumuraţi”; Germaf (nilor}} Gurur Kiafir. „Hulitori, Făloşi”; Veneţienilor Balykczi, „Pescari”; Italienilor şi tuturor Francilor Fireng Hezar reng, „O mie de culori”, ((adică „înşelători”}}; Francezilor, Ainedzi, „Videni”; Olandezilor Peinirdzi, „Brânzari”; Englezilor Czokadzi, „Petecari”; Spaniolilor Tembel, „Leneşi”. Şi astfel, ei nu lasă pe dinafară mai niciun neam pe care-l cunosc, fără să-i pună vreun nume de ocară.

(b) Tiflis. Preavestit oraş din Armenia, aşezat la hotarele Georgiei.

(c) Ozdemir ougly. După etimon, / „Numai-fier”. A mai fost La Turci şi un multvestit luptător

246 poreclit cu acest nume, despre care povestesc fapte nu mai puţin de seamă, decât despre Hamze, adică despre „Samson”. Dar Ozdemir ougly al nostru a fost poreclit astfel pentru bărbăţia pe care o avea din plin.

(d) Erzenur (r} unii. Ce oraş, sau ce provincie să fi fost aceasta, n-am cuteza să hotărâm; pare să fi fost totuşi recucerită de Perşi, pentru că astăzi nici nu se află, nici nu poartă acest nume vreun Paszalâc din toată stăpânirea turcească.

(e) Mune (u} dzehir. Pare să fi fost vreunul dintre Prefecţii Georgiei, dat fiind că, pe acea vreme, prin ţinuturile acelea nu s-a aflat niciun Principe creştin, Domn al mai multor oraşe, şi încă bine întărite. Scriitorii creştini

îl pomenesc în istoria acestui Murad, şi spun că Mehemed Pasza, rudă cu Mustafa, cel căruia i-a fost încredinţată comanda asupra oştirii după moartea aceluia, l-a chemat la sine pe Muneudzehir, sub chip de prietenie, şi că, azvârlindu-l în lanţuri, a vrut să-l trimită la Constantinopole. Dar că acesta, aflând ce avea de gând Mehemed, i s-a înfăţişat lui Mehemed Pasza, luând cincizeci dintre ai săi, iar că alor săi le-a dat poruncă să intre odată cu sine la înfăţişare, ca din curiozitate; apoi, apropiindu-se aceia care voiau să-l înşface, celor dintâi, cu ajutorul alor săi, le-a tăiat capetele şi s-a făcut scăpat din mâinile celorlalţi, ba chiar şi lui Mehemed Pasza să-i fi făcut câteva răni.

(f) Achisca. Sandziacat din Asia Mică.

(g) întemeiază o cetate. Numele acesteia nu l-am putut scoate nici din scriitorii turci, nici din cei creştini.

(h) Sofian. Preavestită Provincie a Persiei. Etimonul cuvântului înseamnă „înţelepţi" – din grecescul *00901*; <dar> stri/cât. Este şi un metru din muzică, care se numeşte <tot> „Sofian".

247 (I) Hamze Mârza. Pare a fi fost, de fel, din neam tătăresc, şi să fi ajuns în Persia adus de vreo întâmplare a sorţii. Căci „Mârza" de la Tartari este totuna cu „Beg" de la Turci, <sau>cu „Chan" de la Perşi – la noi „Principe". Dar despre acestea <vezi> mai sus, la C cartea) a <II-a>, C (apitolul) <*2*>, lit (erele) < (nu) >.

(k) Sinan Pasza. Acelaşi, despre care am pomenit mai sus, în text, că a fost mazilit pentru faptele purtate fără de grijă în Persia. Anume, nu se întâmplă arareori la Turci ca să le pună la loc, în vechile lor cinstiri, ba chiar şi în unele mai mari, pe Căpeteniile scoase din ele. De unde, celor trimişi în surghiun le dau daruri chiar şi duşmanii lor, şi anume de teama ca nu cumva să le aducă vreo vătămare, dacă ar fi să se întoarcă.

(l) Selmas. Este un oraş necunoscut şi nouă, şi haitilor, pare totuşi să fi fost cuprins încă în Provincia Sophian, pentru că de-abia dacă se poate crede că oştirea Turcilor, ostenită, înconjurată de Perşi, şi hărţuită întruna, ar fi putut străbate cale de mare depărtare.

(m) Ferhad Pasza. Preavestită Căpetenie a Turcilor, care şi-a dobândit o foarte mare faimă în acest război.

(n) Carebagy. Pare a fi patria acelei Căpetenii.

(*O*) Baltadzii, < >. Iar, prin această faptă, unitatea aceea a dobândit, până în ziua de astăzi, o preavestită faimă la Curtea împărătească, şi numele de Chascullar, „Slujitori curaţi şi credincioşi”.

(p) Janik. Tavarin”, sau Taurin”, la Germani Raab, despre care scriitorii creştini spun că le-a fost predat Turcilor prin perfidia Contelui de Hardek.

(q) La cele veşnice. Căci Turcii obişnuiesc să-i ţină drept sfinţi pe toţi împăraţii lor, şi, de aceea, nu pomenesc despre dva Koipfţ/aeax; <adormirea lor decât în cuvinte foarte de cinstire, ca:

248 „Bu senezaţi Hiumaiun arzui intisal jle miulki bekaie irtidzial, ve darul gumrden intrel ejledi”. „În acest an, viaţa Maiestăţii Sale s-a strămutat, cu consimţirea propriei sale vreri, de la Poarta trufiei („din lume”) la moşiile cele veşnice”.

LA CAP (ITOLUL) VII.

(a) Nouăsprezece fraţi. Scriitorii creştini pomenesc că au fost ucişi douăzeci şi doi de fraţi şi că zece cadâne de-ale tatălui, gravide, au fost azvârlite în mare: aş prefera, totuşi, să le dau crezare, în această privinţă, istoricilor turci.

(b) Plăcerile sceptrului. Scriitorii dinafară cad de acord în această privinţă şi pomenesc că el afla mai multă desfătare în plăcerile trupului, decât în slavă.

(c) În linişte. Acest lucru trebuie înţeles despre

împăratul însuşi, iar nu despre împărăţie. Căci, atât cât a trăit el, chiar dacă s-a făcut o dată pace, cu Germanii s-au dat mereu bătălii, şi cu noroc schimbător.

LA CAP (ITOLUL) VIII.

(a) Să-şi fi dobândit steagul. Adică „înainte să fi ajuns la maturitate”. Fiindcă, mai înainte de această vreme, Turcii nu-i dau nimănui Sandziakul, care e semnul puterii şi al stăpânirii.

(b) Tăvii. „Cel Lung” – este o poreclă pe care Turcii obişnuiesc să o dea adesea Căpeteniilor lor, datorită însuşirilor lor trupeşti sau sufleteşti, ca în Fasil Ahmed Pasza (cuceritorul Candiei).

249 Sziszman Ibrahim Pasza, Thrahim Pasza Grasul”, / Szaitan Ibrahim Pasza, Thrahim Pasza Diavolul”, Seraskierul din ultimul război cu Germanii, Elmaz Mehemed Pasza, „Mehemed Pasza Diamantul”, cel care a căzut în lupta de la Zenta.

(c) Calender ougly. „Fiul lui Calender” – un tâlhar vestit, ale cărui prădăciuni şi alte nelegiuiri mai sunt pomenite încă şi acum, în cântecele numite szarky. El nu trebuie confundat cu un alt tâlhar cu acelaşi nume, care, sub Sultan Mehemed I, doar că nu a dus împărăţia Othmană până la primejdia ei din urmă.

(d) Nasuh Pasza. Nasuh se numeşte în Curan „Beniamin”, fratele lui Iosif, şi, de atunci, numele acela a început să le fie familiar Muhammedanilor.

(e) Dziamie. Este aceea o lucrare cu adevărat regească, întrecând-o chiar şi pe S (fânta) Sofia în splendoare şi podoabe, nu însă şi în mărime. Pe lângă înfrumuseţările foarte întinse de dinafară, pe pereţii din lăuntru sunt atârnată două sute douăzeci şi şapte de tăblii de aur, pe care se află gravate numele Profeţilor şi anumite proroci din Curan, fiecare dintre ele fiind împodobite cu şaizeci şi unul de diamante, despre oricare dintre ele

spunându-se că a fost cumpărat doar cu cincizeci de mii de <galbeni> împărăteşti. Atâtea cheltuieli s-au făcut, desigur, cu clădirea aceasta, încât, la împlinirea lucrării, făcându-se o socoteală exactă, au găsit că fiecare dram de piatră sau de var a costat trei aspri.

LA CAP (ITOLUL) IX.

(a) Mustafa. Nu se află vreun altul dintre împăraţii Othmani, căruia Turcii să nu-i pună în seamă <fapte> foarte mari, în afară de acest Mustafa, despre care spun că i-a întrecut atât de mult

250 pe cei/lalţi prin vicii, cât <au făcut-o> înaintaşii lui prin virtuţi. Ţi-ar veni a-i spune „Sardanapar al Othmanizilor, de-ar fi arătat acelaşi suflet mare şi la moartea sa.

(b) Chotin. Oraş al Moldovei <aşezat> pe Tyras, faţă în faţă cu Caminiec, şi foarte bine întărit şi prin artă, şi de la fire. Pe vremea noastră, după lupta de pe Hierasus, Turcii i-au reparat zidurile şi le-au adăugat şi cu alte lucrări, după obiceiul mai recent, astfel încât ar putea fi socotit pe drept meterezul întregii împărăţii împotriva Ruşilor şi a Polonilor. Dar despre el vom spune mai multe în mica noastră carte despre „Moldova cea veche şi cea nouă”.

LA CAP (ITOLUL) X.

(a) Czerkies Mehemed Pasza. Singurul din neamul Cerchezilor care a ajuns la treapta Marelui Vizirat, cu toate că şi mulţi alţii au avut parte de cele mai mari onoruri chiar şi la Curtea Turcească. A fost o Căpetenie mult lăudată printre Turci, căreia Murad i-o dăduse în căsătorie pe sora sa, <, Hatidzem, pe care o iubea foarte mult. Fratele ei îi clădise la Bosfor, în satul numit Ortakioi, foarte elegante palate, admirate şi pentru edificiile, şi pentru grădinile, şi pentru apeductele lor. În vremea următoare, sub Sultan Ahmed al II-lea, cum Turcii vedeau

supuse de armele lui Leopold toată Ungaria, Beligradul şi Nissa, şi nu se mai aşteptau la nimic alta, decât la cucerirea Constantinopolei sau a Adrianopolei, iar mulţi, sub chipul pelerinajului la Meca, plecau către provinciile mai îndepărtate ale Asiei cu toate averile pe care le puteau aduna, noi am cumpărat acele palate, cu douăzeci şi cinci de mii de <galbeni> împărăteşti, de la Iusuf Effendi Pasza, fiul

251 lui Tersane Emini, al „Inspectorului flo-tei”, şi le-am lăsat sporite cu multe clădiri şi podoabe. Am auzit că, astăzi, ele îi aparţin fiicei împăratului de acum, soţiei Marelui Vizir Ali Pasza.

(b) Abaza Pasza. Numit astfel, Abaza, după patria sa, ai cărei locuitori se deosebesc prea puţin de Cerchezi şi prin moravurile şi prin limba lor, de unde şi Abaza, dacă ajung vreunii în prinsoare, sunt socotiţi pe locul al doilea, după Cerchezi. Abaza Pasza însuşi, a mai fost, pe lângă aceasta, la Turci, o Căpetenie de o multvestită tărie, iar, după răzvrătire, şi de credinţă.

(c) Chaphyz Ali Pasza. „Chaphyz” nu-i un nume, ci o poreclă, pe care o primesc îndeobşte, în semn de cinstire, aceia care pot recita, pe dinafară, întreg Curanul, şi vine de la cuvântul arab <, Chysz, „memorie”, „pază”.

(d) Făgăduieşte iertare. Istoricii Turcilor, care se străduiesc să arate în cea mai bună lumină faptele împăraţilor lor, pun această iertare pe seama nemaiîntâlnitei lui milostiviri: mai sunt totuşi şi alţii, care pomenesc că Abaza i s-a predat lui Chosrev Pasza sub condiţia să iasă din oraş păstrându-şi viaţa şi onoarea, şi că de aceea n-a putut fi ucis de Murad. Căci împăraţii Turci nu înşală cu uşurinţă credinţa dată alor lor, şi, pe lângă aceasta, însuşirile deosebite ale răzvrătitului păreau a cere o anumită trecere.

(e) Kiucziuk. Este porecla pe care Turcii obişnuiesc

să le-o dea oamenilor scunzi de stat.

(f) Dz (j} ambolad zade. „Fiul lui Dzambolad”. Pare a fi fost Tătar după neam: căci numele acesta le este specific acelor neamuri, ca o, Polad Mârza etc.

(g) Girgiow. Foarte vechi oraş al Valahiei, între Silistria şi Nicopole.

252 (h) Emirgiun ogli. „Fiul lui Emir/giun. din rândul Chanilor Persiei. A fost adus prizonier la Constantinopole, dar apoi, prin priceperea lui în arta Muzicii, a dobândit atâta trecere pe lângă Murad, încât a fost primit printre Musaphi, adică printre „sfetnicii de taină”, şi, cum împăratul îşi îngăduia vinul, nu se desfăta decât cu el şi cu Bekri Mustafa. Se întâlnea adesea cu el în palatul care se vede încă pe Bosfor, şi căruia îi spun, după numele lui, Imirgiun ogli Ialisi (căci Iali, este orice palat aşezat la ţărmul mării) şi-şi răcorea sufletul, tot trăgând vin din belşug.

Odată, când Murad se afla acolo şi bea vin, s-a întâmplat ca un nobil grec să treacă cu barca, şi, neştiind că acela care zăbovea acolo era Sultanul, să cânte, cu glas dulce şi meşteşugit, un cântec persian. Deschizând Emergiun fereastra, Grecul amuţeşte pe dată; dar acela îl roagă Allahi ve hazerat Isaij seversen, „Pentru numele lui Dumnezeu şi iubirea lui Iisus Hristos”, să cânte mai departe, şi le porunceşte vâslaşilor să oprească barca. Isprăvindu-se cântecul, coboară el însuşi la acel Grec <şi îl întreabă „din ce neam era născut el, care cunoştea atât de desăvârşit nu numai de limba persiană, ci şi arta Muzicii?” Aflând el că „era un Grec şi un supus al lui Sultan Murad”, îi sărută mâna de trei ori şi-l lasă să se ducă, răsplătit cu bun dar. Apoi, întorcându-se la împărat, îi zice: „Neamul grecesc, care ascultă acum de sceptru Tău, ne-a fost cândva stăpân şi am văzut astăzi că el a dobândit pe drept şi prin meritele sale această cinstire şi vrednicie. Auzisem

eu că el era mult lăudat la istoricii noştri, dar nu mi se întâmplase, totuşi, să văd pe vreunul din neamul acela fiind vrednic de vechea-i faimă. Dar, în ziua de astăzi, Dumnezeu m-a îngăduit să cunosc un Grec.

253 / căruia dacă îi seamănă şi ceilalţi, fără îndoială că spiţa lor a fost nu mai puţin vrednică să ne fie stăpână, decât să-ţi slujească Ţie! Căci, chiar dacă n-ar fi să mă arăt, cu uşurinţă, mai prejos decât vreunul dintre ai noştri în stăpânirea artei Muzicii, de-abia de-s vrednic să mi se spună un învăţăcel al ăstui Grec!”

(I) Cassim Giuni. Sub acest nume, Turcii îl arată pe „S (fintul) Dumitru”, despre care, tot la fel ca şi despre „S (fintul) Gheorghe”, numit la ei Hydyrlez, spun poveşti că ar fi fost Musliman. Sărbătoarea amândurora ei o serbează laolaltă cu Creştinii Răsăriteni, a ultimului în ziua de 23 Aprilie, a primului în 26 Octombrie. Iar zilele aceste două, ca nişte poli aniversari, mărginesc, la Turci, toate campaniile lor, după 23 Aprilie ies în tabără, iar în 26 Octombrie se întorc din campanie. După ziua S (fintului) Gheorghe, aceia dintre ostaşi care nu vor fi fost găsiţi în câmpul stabilit pentru strângerea oştirii sunt lăsaţi fără soldă şi fără cinstirea pe care o deţin, sau au de suferit vreo altă pedeapsă, cu toate că de-abia dacă s-ar putea numi vreo mai mică pedeapsă, decât scoaterea din oaste, cu rău nume. După ce-şi vor fi împlinit acele luni în campanie, de îndată ce se arată zorii zilei S (fântului) Dumitru, nimeni dintre ostaşi nu mai este silit să asculte de poruncile Căpeteniei, sau chiar ale împăratului însuşi, decât dacă vor vrea să i se lege, în numele salvării Statului, pentru urmarea serviciului militar. Căci aceia care, după ziua <Sfântului> Dumitru, se vor fi dus la Ordicadisi, „Judele taberei”, şi vor fi cerat de la el un Casim sidzili, adică „act original”, că au slujit cu credinţă în acel an până la ziua <Sfântului> Dumitru, ceea ce el nu-

i poate tăgădui nimănui, ei pot pleca fără grijă din tabără, şi nu se pot isca, din această pricină, niciun fel de amenzi sau de pedepse. Căci niciun oştean de-al Turcilor, cu toate că-şi primesc cu (toţii) solda lor, pentru tot anul, nu este ţinut să-şi facă slujba mai mult de şase luni. /

254 (k) Treizeci de mii. Perşii mai jelesc încă şi până acum, cu amândoi ochii, această grozăvie săvârşită asupra lor de Sultan Murad. Căci el a hotărât să nu-l cruţe pe niciunul dintre cei prinşi, fie el nobil, fie de rând, ci a poruncit să fie căsăpiţi cu toţii. Între aceştia, cum îi venise rândul unui Muzician, acela îi roagă pe călăi să-i întârzie pedeapsa şi să-i deie voie să-i spună doar o vorbă împăratului. Adus fiind la el şi întrebat, „Ce avea a-i spune?", el zice: „Nu îngădui, Preamilostive împărate, ca, odată cu mine – Szahculi, „robul împăratului" (nume care i-a şi rămas de atunci) să piară toată arta Muzicii! Căci nu mi-e dragă mie suflarea ca unui om, ci, ca un cercetător al Muzicii, ale cărei unghere ascunse nu le-am iscodit încă până în străfund, aş dori să mi se îngăduie un răstimp în care să pot dobândi desăvârşita cunoaştere a acelei arte dumnezeieşti; de-o voi fi dobândit, nu-mi stă în gând s-o schimb nici măcar pentru împărăţia Ta". Primind poruncă să deie pildă asupra artei sale, primind un Szeszdar, care se numeşte pe arăbeşte Zebur, dar> în greceşte „Psalterion", < „harfă" „el cântă cu atât de dulce glas şi cu atâta artă tragedia cuceririi oraşului şi laudele lui Murad, încât şi el, şi Murad au fost mişcaţi până la lacrimi, şi ele nu le-au încetat, până când cântăreţul nu şi-a sfârşit cântarea. Iar, în cinstea lui, Murad a poruncit ca prinşii, de mai erau vreunii teferi, nu numai să nu fie daţi morţii, ci să fie chiar şi lăsaţi liberi să plece. După aceasta, Murad l-a adus pe Muzicianul acesta cu sine la Constantinopole, şi i-a arătat cea mare favoare; şi-i sigur că, prin strădania lui, Muzica Persiană, care, după cucerirea Bagdadului, parcă a

fost înmormântată, în Persia, sub minele lui, a reînviat din nou în Turcia. Iar instrumentul acela muzical este cam asemenea harfei, înzestrat fiind cu şase corzi de-o parte şi cu tot atâtea de cealaltă, de

255 unde şi-a şi primit / numele (căci < Szeszdar înseamnă ecixopăiov <hexacord>) ţi este socotit cel mai de seamă dintre instrumente, pentru că se crede că a fost născocit de către David, chiar dacă astăzi de-abia dacă se mai află cineva care să-l mânuiască bine.

(1) Becri Mustafa. Turcii spun într-un glas, că el este cel dintâi care i-a dat lui Sultan Murad prilejul de a se îmbăta. Iar cum de s-a petrecut aceasta ei o povestesc astfel: pe când Murad, schimbându-şi straiele, umbla odată prin piaţă, a dat, din întâmplare, peste acest Becri Mustafa, şi l-a găsit beat mort pe cale, şi tăvălindu-se prin praf, de parcă sta să moară. Mirându-se de acel lucru nou şi nemaivăzut de el, îi întreabă pe ai săi „De ce boală suferea? Căci lui i se părea a fi lunatic" Când ei îi dau răspuns că „S-a îmbătat cu vin", el întreabă iarăşi „Ce fel de băutură era aceea, despre puterile căreia el nu mai auzise nimic?" între timp, Becri Mustafa se ridică şi îi porunceşte împăratului, cu ocări şi sudalme cumplite, să plece de lângă el. Acela, uluit de atâta cutezanţă din partea omului aceluia, îi zice: „Mie îmi porunceşti, ticălosule, să mă duc de-aici, mie, lui Sultan Murad?" Mustafa, dimpotrivă: „De-ai vrea să-mi vinzi mie oraşul acesta, eu unul l-aş cumpăra, şi aş ajunge eu Sultan Murad, iar tu Becri Mustafa!" întrebându-l Murad „Şi de unde voia el să facă rost de atâtea comori, cât să poată cumpăra oraşul?", Mustafa îi spune: „De asta să n-ai tu grijă: ba am să-mi cumpăr şi un fecior de slujnică" (cum toţi împăraţii sunt născuţi din prizoniere). Murad cade la învoială, şi dă poruncă să-l scoată pe Mustafa din mocirlă şi să-l ducă în Palat. După câteva ceasuri, risipindu-i-se

duhurile vinului, Mustafa îşi vine în fire, se vede pe sine zăcând întins într-o

256 încăpere aurită şi elegantă, <şi îi întreabă pe paznici „Ce mai este şi asta – i se arată prin somn / vedenia asta, sau simte desfătările Raiului?” Cei de faţă îi povestesc ce se petrecuse şi ce-i făgăduise el împăratului. El se înspăimântă, cum îi era binecunoscut sufletul cel avan al lui Murad; dar apoi, nevoia îndemnându-l la şiretenie, se preface că are să moară, dacă nu-şi putea ţine duhul gata să-i zboare, bând vin. Paznicii, ca să nu le moară omul mai înainte de a fi dus la înfăţişarea împăratului, îi dau în mână un ulcior plin cu vin, pe care acesta şi-l ascunde în sân. După aceea, fiind chemat la împărat, i se dă poruncă să plătească, ca preţ al oraşului, atâtea şi atâtea zeci de mii de pungi>; dar el, scoţând ulciorul din sân, zice către împăratul: „Aici se află, împărate, cel care voia să te cumpere, ieri, şi pe Tine, şi Constantinopolea! Iar dacă şi Tu ai fi dobândit acele bogăţii, faţă de ele, n-ai da niciun ban pe împărăţia peste întreaga faţă a pământului!” Iar cum Murad îl întreba cum de se poate aşa ceva, îi zice: „Bând licoarea asta dumnezeiască!” împăratul, lăsându-se convins, bea vin mai din belşug, iar, cum nu era obişnuit cu asemenea băutură, se îmbată pe dată, visează cum că tot întinsul lumii de-abia de mai putea să-l încapă, ţese cu gândul tot măreţe fapte, şi-l cuprinde o asemenea bucurie, încât amăgirile sceptruui de-abia de mai socotea că li se puteau pune acelora pe potrivă. Apoi, prăbuşindu-se din vârtejurile acelea în somn, doarme niţel liniştit, dar, trezindu-se, când, din pricina mahmurelii, îl ia durerea de cap, aţâţat de mânie, dă poruncă să-i fie adus Mustafa. Mustafa e acolo pe dată, şi, auzind de ce fel de boală era vorba, îi spune că Teacu-i la-ndemână”, şi-i întinde un pocal cu vin, care face, de îndată, să i se domolească durerea de cap, şi-l apucă iarăşi veselia.

După ce-a făcut aşa de vreo două sau trei ori, el s-a obişnuit până într-atâta, pe nesimţite, cu băutul vinului, încât, de atunci înainte, nicio zi n-a mai petrecut-o treaz; iar pe maestrul său, Becri Mustafa, l-a luat printre sfetnicii de taină, Musahib, şi l-a ţinut mereu pe lângă sine. Iar, după ce-a

257 murit, întregii Curţi / i-a poruncit să se îmbrace în straie de doliu, iar rămăşiţele lui s-a îngrijit să fie îngropate, cu mare alai, în cârciumă, printre butoaie. După moartea lui, împăratul însuşi dădea mărturie că n-a mai petrecut nicio zi cu veselie, şi, prea adesea, când îl pomenea, a fost văzut vărsând lacrimi şi scoţând suspine din adâncul rărunchilor. Prin dăscălirea lui întru rele, Mustafa a dobândit o asemenea trecere, la câtă de-abia de-am mai citit să fi ajuns cineva prin învăţăturile întru virtute.

LA CAP (ITOLUL) XI.

(a) Creta. Ne va face plăcere să adăugăm aici istoria acestei insule, aşa cum este ea povestită de istoricii Turci, dacă nu cu alt ţel, măcar ca să se vadă grija acelor neamuri de a păstra faptele de seamă ale concetăţenilor lor. Insula aceasta, Critos, pe care alţii, schimbând anumite elemente ale literelor, o numesc, stricat, Gerid, cea mai de seamă dintre cele care sunt presărate prin Marea Mediterrană, se întinde, în lăţime, pe şaizeci de mile, iar în lungime, de la Răsărit către Apus, pe două sute. l-ai ea pare a fi fost întemeiată de Firea însăşi spre desfătarea oamenilor. Peste tot, pământul îi este roditor şi bun să dea la iveală tot felul de roade, păşunile i se fălesc cu ierburi foarte bine mirositoare, menite atât hranei animalelor şi păsărilor, cât şi foloaselor medicinei; printre acestea, şi mai cu seamă, < Iftimul, ale cărui minuni în vindecare le-au lăudat încă şi medicii cei vechi. Nici n-a dat vreodată la iveală, nici nu rabdă, aduse fiind de aiurea, fiare

dăunătoare fie oamenilor fie vieţuitoarelor, <ca> lupii, vulpile, sau şerpii. Primii ei locuitori au fost cei care i-au învăţat şi pe ceilalţi sălăşluitori ai lumii cum se duce o viaţă mai aleasă. Părerea statornică a tuturor închinătorilor la statui sculptate a rămas mereu că cel mai de vază dintre idolii paginilor era de fel din Creta. /

258 Ei scot din acelaşi izvor şi Muzica şi celelalte arte care fac mai plăcută viaţa omenească. A avut odinioară foarte multe şi preavestite cetăţi, sate şi locuitori de-abia să-i cuprinzi la număr, dat fiind că blândeţea aerului şi temperarea climei i-au adus acestei insule, de peste tot, noi şi noi colonii.

Cu mulţi ani mai înainte, ea asculta de împărăţia Grecilor, mai apoi a fost <însă> cucerită de armele Muslimanilor din Spania. Căci, în anul 204 de la Muha<m>med, pe când stăpânea la Corduba. În Spania, Hakim, fiul lui Hessam, din familia Umie, iată că se iscă împotriva lui o răzvrătire a unora din gloată, care a crescut deodată atât de mult, încât o mare ceată de conspiratori a înconjurat cu vrăjmaşe arme Palatul lui Hakim şi a dat să-l omoare. Regele, împreună cu ai săi, le face lotuşi faţă cu hărnicie, şi, după o luptă crâncenă, îi împrăştie pe răzvrătiţi, pe mai mulţi îi căsăpeşte, dar> celorlalţi le (dă) iertare, cu condiţia să se ducă din oraş şi să-şi caute noi sălaşuri.

Astfel alungaţi din vechile lor aşezări, Muslimanii, urcându-se pe treizeci de nave, ridică pânzele către Egipt şi trag la ţărm aproape de Alexandria. Auzind aceasta, cel care se afla, pe acea vreme, în fruntea Egiptului, în numele Regelui Persiei, Abdullah, fiul lui Tahir, purcede cu mare oştire de la Cairo, îi copleşeşte pe aceia, neprevăzători, şi-i împresoară de peste tot, <dar, făcându-i-se totuşi milă de soarta lor, le dă drumul doar cât să plece din Egipt, şi le dă poruncă să nu se mai întoarcă vreodată prin acele părţi.

Ei îi ascultă poruncă, nefiind în stare să-i stea împotrivă, şi, urcându-se pe cele treizeci de corăbii, iau calea dreaptă înspre Creta. Ademeniţi de rodnicia şi de frumuseţea ei, se hotărăsc să-şi încheie acolo rătăcirea, şi se pun pe planuri cum să facă să ocupe insula. Ca să izbutească aceasta cu mai multă agerime, îşi ard toate navele cu care veniseră, ca să nu le mai rămână nicio nădejde

259 de scăpare, dacă răbdau să fie înfrânţi. Fă/când astfel, ei atacă insula, şi, în scurt timp, şi-o supun în întregime, fortăreţele i le întăresc cu noi lucrări şi le înzestrează cu felurite mijloace.

Împăratul de la Constantinopole, Mihajiji, aflând că Muslimanii (mai bine cunoscuţi sub numele de „Sarazini”) cuceriseră Creta, trimite împotriva lor o uriaşă flotă. La prima înfruntare, Muslimanii sunt înfrânţi, dar, cu puţin după aceea, strângându-şi toate puterile, dau iureş cu atâta bărbăţie asupra taberei Grecilor şi o şi nimicesc, încât n-a mai ajuns să se întoarcă în Grecia nici măcar un sol despre prăpădul suferit de ei. Muslimanii îl înştiinţează prin soli pe împărat despre cele petrecute, şi, totodată, îi oferă pacea, lucru pe care împăratul, cum vedea că nu poate isprăvi nimic cu sila, îl încuviinţează cu dragă inimă. Condiţiile păcii fiind astfel propuse şi primite, Principele Muslimanilor, Umru şi cu urmaşii lui rămân, în linişte, stăpânii acelei insule vreme de optzeci de ani întregi.

După acele vremi, în anul 284 <al Hegirei>, Caisarul de la Constantinopole îşi trimite în Creta Căpetenia, pe Nicefor Phocas. cu o mare oştire, spre a-i alunga de acolo> pe Muslimani. Scoţându-şi trupele pe uscat, acela îi asaltează harnic pe Muslimani, îi înfrânge, le smulge toate oraşele şi cetăţuile, pe mai mulţi îi căsăpeşte, dar> pe ceilalţi îi sileşte să-şi plece grumazul sub jugul împărăţiei Caesarilor de la Constantinopole; aceştia, în anii ce au

urmat, parte mor, parte sunt aduşi la ritul creştinesc, astfel încât, după câtva răstimp de vreme, nu se mai vedeau niciun fel de urme de ale Muslimanilor.

Scurgându-se câtva timp, Alexius, fratele mai mic al lui Isaac, al împăratului de la Constantinopole, îl împresoară pe acesta prin videşug, îl prinde, îl orbeşte, şi, cum acesta muri după puţine zile, din pricina rănii, îi apucă tronul. Nemulţumindu-se doar cu un fratricid, el încearcă <apoi> să-l scoată dintre cei vii <şi pe fiul lui Isaac, tiz cu sine, spre a nu mai rămânea, de-a binelea, niciun candidat la tron. Dar acesta, vestit, cu puţine ceasuri mai înainte ca fapta să se împlinească.

260 despre primejdia ce-i sta asu/oră, se strecoară, scăpând cu fuga, şi se retrage la Veneţia. Acolo, el pune în mişcare în ajutorul său mai tot Apusul, dobândeşte o flotă de la Veneţieni, dar> de la Francezi o oştire, şi, înzestrat cu ele, întinde pânzele către Constantinopole, tovarăşi în această campanie fiindu-i Principii Franţei şi ai Spaniei, cu care legase prietenie la Veneţia. El pătrunde, împreună cu ei, în Propontida, şi-şi aruncă ancora în faţa Oraşului, aproape de târgul care se cheamă astăzi Cadikioi. împăratul Alexius, văzându-se copleşit şi nu deopotrivă în puteri, cum nu putea strânge atât de iute o oştire, de teama aceleiaşi cazne cu care îl muncise pe Isaac, fuge pe ascuns de la Constantinopole. Şi astfel, Alexius, fiul lui Isaac. ocupă Oraşul lăsat fără de apărare, şi, întărindu-şi domnia, îi dăruieşte Creta în veşnică proprietate fiului Principelui Spaniei, pentru slujbele pe care i le făcuse. De la urmaşii lui Statul Veneţienilor a răscumpărat insula, cu mulţi bani, în anul 520 de la Muhammed, şi a păstrat-o până în vremile lui Ibrahim.

(b) Scrisoare de mazilire. Kislar Ağası, adică Arhieunucul, cât poartă această însărcinare pe lângă Haremul împărătesc, cu toate că toţi îi arată o mare

cinstire, este totuşi socotit un „rob” şi aşa i se şi spune. Dar, atunci când este mazilit din cinstea lui, el primeşte o scrisoare de mazilire – ceea ce n-ar vrei el nicicând, decât silit – căci autoritatea <lui> la Curtea Othmană este foarte mare. Toţi cei maziliţi din cinstire sunt trimişi în Egipt, unde primesc de la împărat, drept simbrie zilnică, opt mii de Parale, care cântăresc <fiecare> cât trei aspri. Mai mulţi <dintre ei>, câtă vreme se mai

261 află încă la cinste, / îşi cumpără sate în Egipt, de pe urma venitului cărora trăiesc, mai apoi, foarte la largul lor. Curtea le îngăduie aceasta cu atât mai cu dragă inimă, cu cât, după moartea lor, toate bunurile ce le au îi revin împăratului.

LA CAP (ITOLUL) XII.

(a) Pe fiul lui, Mehemmed. Mama lui a fost fiica unui preot grec, luată din Moreea şi dusă în Seraiul împărătesc, pentru farmecul înfăţişării ei, sub Sultan Murad. mai înainte să fi fost abolită acea lege, prin care se poruncea să fie strânşi drept tribut copiii legitimi ai Creştinilor. După ce ea a ajuns Sultana Validé, a dat poruncă să-i fie găsită mama, şi, odată găsită, să vină să locuiască la ea în Palat. Ea a rămas acolo vreme de mai mulţi ani şi n-a putut fi înmuiată prin niciun fel de rugăminţi, ca să treacă de la ritul ortodox în tabăra lui Muhammed. La sfârşit, cum ea murise mărturisindu-şi credinţa ortodoxă, pe care o ţinuse întotdeauna, Sultan Mehemmed, nepotul ei, a dat poruncă să fie luată din Palat şi înmormântată de Patriarh, însoţit de tot clerul, în cimitirul Creştinilor, după riturile obişnuite ale Grecilor.

(b) Kioprili Mehemed Pasza. Cel dintâi care i-a adus faimă între Turci prea nobilei spiţe de astăzi a Kioprili Ougliilor, şi care a pus temeliile norocului până la care se urcă ea acum. În primii ani ai lui Sultan Mehemmed, el sălăşluia pe ascuns la Constantinopole, datorită sărăciei, şi

ducea o viaţă stoică, aşteptând vreun Paszalâc, fie el şi de mai mică însemnătate. Se bucura el de numele şi de cinstirea de „Paszâ”, dar, pentru că nu avea de unde să-şi ţină familia după starea sa, arareori ieşea în public.

262 Pe la acea vre/me, a venit la Constantinopole un sol al Regelui Persiei, care avea a-l felicita pe Mehemmed pentru luarea domniei. Sultan Mehemmed îl primeşte pe acesta cu un strălucitor ospăţ, şi dă poruncă să facă la fel şi fiecare dintre Paszale. Astfel, Vizirul şi ceilalţi Paszi îi pregătesc ospeţe atât de splendide, încât de-abia dacă erau de ajuns o sută de pungi pentru cheltuiala fiecăruia dintre ele. Când îi vine rândul şi lui Kioprili Pasza, îi făgăduieşte să-i susţină cheltuielile un oarece Evreu, care se îngrijise adesea de trebuinţele lui, şi, în ziua sorocită, îşi îndeplineşte făgăduiala şi rânduieşte un ospăţ destul de îmbelşugat, aducând şi măscărici şi alite desfătări obişnuite printre Turci. A doua zi, vin măscăricii, îşi cer cu tărie plata, şi, cum nu făcuseră mai înainte nicio tocmeală, pentru că de la toţi Paszii primiseră câte patru sau cinci sute de <galbeni> împărăteşti, nu primesc de la acesta decât două sute: văzând el aşa, mai-marele măscăricilor, Lascares, un Grec după neamul lui, azvârle jos banii, şi spune pe faţă că n-are să primească nimic de la un asemenea Oppordoz Pasza – ceea ce, în iudeo-spaniolă, înseamnă „un om cu totul de rând şi vrednic de dispreţ”. Iudeul strânge banii, şi-i povesteşte lui Mehemmed Pasza cele întâmplate, la care el, auzind aceasta, spuse: „Odată ce-am ajuns la asemenea calicie, încât să-mi aducă un necredincios astfel de grea ocară, şi n-am cum să mă răzbun pentru vătămarea ce mi-a adus, trebuie neapărat ca, în puţine zile, ori să ajung fericit de tot, ori să mi se ia capul!”

Iar prezicerea i s-a şi împlinit. Nu mult după aceea, Spahii iscă la Constantinopole o răzvrătire, îi ucid pe

Marele Vizir şi pe toţi Paszii, numai pe Mehemmed Pasza îl scapă obscuritatea şi

263 neînsemnătatea lui. Potolindu-se primul iureş al tulburărilor, capii răzvrătirii, Kislar / Ağası şi Sclictarul, cum şi ceilalţi slujitori dinlăuntrul Curţii, cum nu erau în stare să găsească pe niciun alt Paszâ pe care să-l împodobească, după placul şi hotărârea lor, cu cinstirea Viziratului, îl văd că mai scăpase, îl aduc la ei pe acest bătrân Kioprili, îi dau pecetea împărătească, în semn al noii sale cinstiri, ca unuia slab de tot cu duhul, şi-l îndeamnă să ţină mereu minte prin străduinţa cărora fost-a el înălţat de la cea de pe urmă sărăcie la cea mai de sus treaptă a onorurilor. Mehemmed Pasza le făgăduieşte ce voiau ei, iar, în primele zile, le şi cere părerea, prin scrisori, despre treburile toate. Cum şi ei i-o împărtăşeau, la fel, în scris, Mehemmed păstrează şi strânge cu cea mai mare grijă toate însemnările acelea dar> apoi, chemându-i pe ascuns pe câţiva dintre Mai-marii Spahiilor, li le arată, se plânge pentru trufia lui Kislar Ağası, a Selictarului şi a celorlalţi slujbaşi din lăuntru, şi-i îndeamnă pe oşteni să nu îngăduie frânele unei atât de mari împărăţii pe mâna unor asemenea oameni, ci, mai înainte să li se reteze puterile, să abată de la sine o asemenea infamie. Spahii, tulburaţi de nevrednicia unui astfel de lucru, se strâng din nou laolaltă şi-l roagă pe împărat să le fie daţi Kislar Ağası, Selictarul, şi ceilalţi complici ai lor, ca să-i pedepsească, fiind ei tulburătorii păcii şi cei ce iscaseră răzvrătirea de mai înainte.

După uciderea acestora, întărit fiind în însărcinarea sa, Mehemmed Pasza i-a stârpit, pas cu pas, şi pe toţi acei Spahii care luaseră armele împotrivă împăratului, astfel încât, în doi ani, nu mai trăia nici măcar unul dintre răzvrătiţi. După şapte ani de Vizirat, fiind el lovit de o boală şi în vecinătatea morţii, vine să-l vadă şi Sultan

Mehemmed, şi, după mai multe vorbe schimbate despre
264 treburile Statului, îi spune că „nu va socoti de niciun preţ / toate slujbele făcute până acum împărăţiei, de nu-i vă arăta pe cine-l ştia vrednic să-i fie urmaş”. Bolnavul îi dă răspuns că „el nu ştia pe nimeni mai vrednic de acea demnitate, decât pe fiul său Ahmed, pentru că luase aminte că acela avea din plin nu numai o prevedere împărătească, ci şi o seriozitate senatorială”. Şi atât de mult a valorat recomandarea aceasta a părintelui său, încât, după moartea lui, însemnele Viziratului i-au fost pe dată încredinţate fiului, cât era el de tânăr.

(c) Kioprili ougli Fasil Ahmed Pasza. Fiul lui Kioprili Mehemmed Pasza, a cărui istorie am înfăţişat-o deja, a păstrat Viziratul şaptesprezece ani întregi: este foarte vestit printre Turci pentru învăţătura, prevederea, tăria şi statornicia lui. Este sigur că izbânzile din Creta ei nu le pun mai degrabă pe seama nici unui alt lucru, decât în cea a sufletului lui, neînfrânt în faţa tuturor greutăţilor, şi a elocinţei lui, prin care se spune că i-a întrecut pe toţi cei din vremea sa, şi nu se feresc să spună că, dacă n-ar fi fost el Căpetenia campaniei, Candia n-ar fi putut fi niciodată cucerită. Printre Turci i se mai spune „Locţiitorul Umbrei lui Dumnezeu”, „Fulgerul şi Lumina neamurilor şi a popoarelor celor mai frumoase şi plăcute”, „Supraveghetorul şi Străjerul legilor celor adevărate şi al moravurilor cinstite şi cucernice”, „Spărgătorul clopotelor”, „Căpetenia cea grozavă, preaînvăţată şi preamilostivă” ((etc.))

El a fost singurul dintre Vizirii Turcilor care să-şi fi trecut mai departe demnitatea primită de la părinte asupra fiului şi a nepotului său, parcă prin dreptul moştenirii.

(d) Cu capul plecat. Când despre solii Creştinilor se pomenesc cu fală aceste lucruri, şi altele la fel, ele sunt spuse îndeobşte de istoricii Turcilor ca o creştere a slavei

împărăţiei lor, şi în dispreţul

265 Creş/tinilor. Căci solul, cu toate că nu poate intra la Sultan decât lăsându-şi sabia, şi, ţinut cu tărie de doi Capudzibaszi, este silit să-şi încline de trei ori capul, nu arată totuşi, niciodată, vreun alt semn de supunere.

(e) Termes. Un târg de rând de la ţărmul Arhipelagului, în Thessalia, căruia Grecii îi spun ceppecq. La cei vechi a fost tot ceppaq, şi i-a dat numele Golfului Thermaic.

(f) Panaiot. navayio Tnq. Cu toate că nimeni dintre istoricii Creştinilor nu istoriseşte astfel faptele, va merita totuşi să povestim despre cucerirea oraşului, aşa cum am aflat-o de la cei care erau părtaşii treburilor de taină de pe vremea aceea. împăratul, aflând despre piedicile ce stăteau în faţa cuceririi Candiei, poruncise să se proclame întregii oştiri ca nimeni dintre ei să nu i se mai înfăţişeze viu, vreodată, de nu cucereau oraşul. Dar (ceea ce) se născocise pentru a-i îmbărbăta pe oşteni era cât pe ce să ducă la prăpădul împărăţiei. Căci ostile, ostenite de atâta trudă, de căldura verii şi de frigul iernii, cum vedeau că, după strădaniile lor neîncetate de douăzeci şi nouă de luni încă nu isprăveau nimic, şi nu se întrezărea nicio nădejde de a cuceri oraşul, începeau să murmure, zicând că „era nedrept să se cheltuiască puterile întregii împărăţii cu asedierea unui oraş din fire de necucerit, care nu părea a fi fost începută din nicio altă pricină, decât ca să fie nimicite trupele Jengiczerilor”. Vizirul, cum nu putea, din poruncă împărătească, să dea ascultare rugilor ostaşilor şi să desfacă împresurarea, îi silea câteodată la treabă cu ameninţări şi cu sabia pe cei care-şi făceau

266 datoria mai cu delăsare, câteodată cu cin/ştiri, simbrii, făgăduieli, şi, mai cu seamă, domolea sufletele ostaşilor care cugetau la răzvrătire cu acea elocinţă, prin care îi întrecea pe toţi Turcii din vremea aceea, iar el

însuşi, prin glasul şi pilda sa, le creştea celorlalţi curajul. Pe când apăsa el oraşul cu atâta înflăcărare, soseşte o solie că „Francezii stau să vină într-ajutorul oraşului cu nouă oaste şi cu bună flotă, şi că au străbătut mai bine de jumătate de cale”. Auzind aceasta, Vizirul mai să-şi piardă tăria de suflet. Căci el îşi pusese, până atunci, mai toată nădejdea într-un bun succes în foametea şi lipsa celor de trebuinţă pentru apărarea oraşului, dar acum vedea nu numai că ea îl înşelase, ci mai avea şi a se teme de noi răzvrătiri ale Jengiczerilor, de lene, de lâncezeală, şi de alte asemenea greutăţi, de-abia de depăşit.

Cum se preumbla el, tot pe gânduri, în cortul său, *Volta czalaridi* de colo până colo>, şi nu le găsea niciun leac unor asemenea piedici, iată-l venind la el pe Dragomanul Curţii, *Panaiot*, care, după cuvenita închinare, văzând pe fruntea-i semnele mâhnirii, după trecerea de care se bucura pe lângă el, îl întreabă despre pricina ei. Auzind el despre noile piedici care dau să se ridice, îi zice: „Lasă grijile care-ţi copleşesc sufletul, arată-le oştenilor tăi un chip vesel şi plin de bucurie! Căci melancolia aceasta nu i se şade nobilului şi neînfrântului tău suflet, şi n-avem de ce ne pierde nădejdea cuceririi acestui oraş: ba chiar şi aşezările astrelor ne făgăduiesc că ea se şi află aproape, numai şiretenia omenească să-i vină bunăvoinţei lor, cu şart, în ajutor. Iar de vei vrea să-mi îngădui libertatea de a-mi vedea de lucru şi să nu ne mai fie nimeni părtaş la sfaturi, cutez să-ţi făgăduiesc

267 cu siguranţa predarea acestui oraş, în câteva zile. Dar iată calea s-a/tului meu: asediaţii n-au putut afla încă. decât dacă Cerul le-o va fi spus, că le soseşte flota Francezilor. Căci văd cetatea înconjurată şi apăsată, de peste tot, de atâtea şi de atât de strânse străji, încât n-ar putea intra în ea, fără voia noastră, nici măcar un şoarece. Şi, tocmai prin aceasta, cei prin care au vrut să se scape

din primejdie socot eu că-s cei <prin care sunt ei> de înşelat. Căci m-am hotărât să-l poftesc la un sfat de taină pe *Morosini*, Prefectul oraşului, şi să-l fac să ia aminte, de parcă i-aş fi prieten, şi să nu se încreadă în flota franceză pe cale să vină, pentru că ea ar pune la cale lucruri şi mai rele decât Turcii. Crezarea mi-o va oferi, cu uşurinţă, atât credinţa creştinească, pe care ei ştiu că o mărturisesc, cât şi o prefăcută înfăţişare de prietenie şi de zel faţă de folosul Creştinătăţii: aşa că astfel nădăjduiesc să-i strecor, fără greutate, <în suflet> hotărârea de a ne preda oraşul".

Vizirul fiind de acord şi încredinţând toată treaba credinţei şi îndemânării Dragomanului, acela îl trimite pe un om de-ai săi, care-i era de taină, *Maxud* (nume arăbesc, însemnând „dor", aşa cum obişnuiesc mereu să le deie robilor lor Creştinii care au vreo treabă la Curtea Othmană, pentru că Turcii pronunţă arareori numele Creştinilor fără epitetul de *Giavur* şi de *Kiafir*, „necredincios", „hulitor"), cu o scrisoare către Prefectul oraşului, Morosini, <şi se preface că „purtat de zel creştinesc, doreşte să stea de vorbă cu el, pentru că are a-i da de veste despre unele lucruri de cea mai mare însemnătate pentru Creştinătate". Morosini, om şiret, socotind că „zace vreun iepure prin iarbă", stă îndelung la îndoială dacă să-l primească să stea de vorbă cu el: până la urmă, după ce s-a sfătuit bine despre aceasta cu Grecii şi cu Veneţienii care se aflau primejduiţi în oraş, se hotărăşte

268 să audă ce-avea el de zis, şi, statornicind locul şi vremea întâlnirii lor, / îl trimite cu acest răspuns pe vestitor. În noaptea următoare, *Panagiotes*, ca şi cum ar fi cercetat paza – ceea ce adesea obişnuise să facă, la poruncă Vizirului – se duce la poarta oraşului. Iată că vine apoi şi Morosini, cu straie schimbate. Căci aşa se stabilise, ca străjerii să nu fie şi ei părtaşi la cele ce se petreceau. Când acesta a ajuns la vedere, Panagiotes îi zice: „Sufăr şi

mă chinuie grozav de tare, câtă vreme îi văd pe Creştini, şi, mai cu seamă, pe cei (şi) de neamul şi de credinţa mea, cum descresc pe zi ce trece, iar, dimpotrivă, pe Turci – de la care ne abat, pe drept, sufletele şi necredinţa lor şi tirania încercată asupra întregului întins al lumii – cum tot cresc şi cresc din nou, în fiece zi. Vine, desigur, aceasta asupra Creştinătăţii, printr-o judecată dumnezeiască aparte, pentru păcatele noastre şi ale părinţilor noştri, dar, cum ştim că Dumnezeu obişnuieşte să-şi mustre fiii, iar, mai apoi, să arunce în foc instrumentele pedepsei, tot astfel nădăjduim <să se întâmple>, prin dumnezeiască bunăvoinţă, între timp, trebuie duse, cu suflet împăcat, toate neajunsurile ce ne sunt hărăzite de puterea divină, stând sub vremi, fără să ne îndărătnicim împotriva vrerii dumnezeieşti".

Cum socotea că, prin aceste vorbe, i-a câştigat încrederea, spre a-l păcăli mai bine pe Prefect, îl leagă cu jurământ să nu-i mai împărtăşească nimănui altcuiva ce-avea el să-i dezvăluie: spunea el că „se temea ca nu cumva cineva, căzând, din întâmplare, în prinsoare la Turci, să fie silit să dea pe faţă, sub chinuri, cele ce avea să i le spună lui, dus de un zel dumnezeiesc, iar astfel bunăvoinţa lui faţă de folosul Creştinătăţii să nu i se abată spre pierzare". Pregătindu-i astfel sufletul lui Morosini, îi zice: „Să faci bine să ştii că ieri mi-au dat la tradus scrisoarea Amiralului flotei franceze, formulată cam cu aceste cuvinte:

269 „Din poruncă Regelui Creştin, / a Preamilostivului meu Domn, vin cu întinse pânze către *Creta*, laolaltă cu o flotă foarte bine închegată şi cu bună oaste. Cum însă socotesc că este primejdios să vă lămuresc prin scrisoare despre ţelul acestei campanii, am dat poruncă aducătorului acesteia, Secretarului meu, să vă încunoştinţeze despre toate câte". Adus fiind acela în cortul din lăuntru al Vizirului, căruia Turcii îi spun <

„Oba”, neaflându-se nimeni de faţă, în afară de mine, el ne-a grăit astfel, în numele Domnului său: „Statul Veneţienilor, ne-a învăţat o lungă experienţă, este cel al unor foarte vechi şi de moarte duşmani ai Regatului. Orice duşmani de-ai noştri ne-au atacat ţinuturile, aceia i-au ajutat mereu cu sfatul, cu resursele <şi cu armele, şi ne-au făcut mult rău, cu toate că rezultatul nu le-a fost niciodată pe măsura ţelului. Tot ei, la rândul lor, dacă s-au văzut apăsaţi de vreo nevoie, au tot avut obiceiul să recurgă la videşuguri şi la înşelăciuni, şi să ne arate şi să se laude cu prietenia lor, implorându-ne după ajutoare.

Aşa şi pe vremea aceasta, văzând cât îi apasă de greu armele împărăţiei Othmane, şi-au trimis solii la Regele nostru, şi, mijlocind pentru ei şi Pontificele de la Roma, s-au rugat să fie smulşi primejdiei, iar, pentru a-l mişca mai uşor pe Regele nostru, ne-au oferit:

„L.mo Dacă numai oraşul *Candiei* ar fi eliberat de asediul Turcilor, el avea să rămână, mai apoi, în puterea Regelui nostru: căci ei preferă să i-l lase, de la sine şi cu suflet voios, unui Rege Creştin, decât să-l vadă ocupat de armele Turcilor.

2.de Dacă însă, cu puteri unite, Turcii aveau să fie alungaţi din toată insula, jumătate din ea, laolaltă cu Capitala, avea să rămână sub stăpânirea Francezilor, jumătate sub cea a Veneţienilor. Regele nostru a încuviinţat el aceste condiţii, de formă, darsocotind nedrept ca să-şi strice

270 prietenia cu Curtea Othma/nă şi să-i zdruncine adâncile temelii, şi prinzând, de altfel, prilejul potrivit de a pedepsi cutezanţa unor inşi <ca aceia, vicleni şi nestatornici, a dat poruncă să se armeze o liotă, iar Prefectului ei i-a dat încredinţarea ca, odată intrat în oraş, să-i trimită în Franţa pe toţi Veneţienii prinşi, iar cetatea însăşi să i-o dea pe mână Vizirului. Căci Regele nostru,

care deţine, după drept, un Regat atât de întins, de măreţ şi de înfloritor, nu duce lipsă de un Regat străin şi aflat la atât de mare depărtare de sine, pentru că n-ar fi decât un focar neîncetat de războaie şi de tulburări. Astfel că Vizirul nu are de ce să intre la vreo bănuială asupra sosirii flotei noastre. Căci Amiralul însuşi, de va fi să ajungă în oraş, ceea ce nădăjduieşte să şi facă poimâine, înfăţişând scrisoarea Regelui Franţei, iscălită chiar cu mâna şi întărită cu pecetea lui, va da pe faţă totul, mai apoi".

Acestea de la Secretar. Eu însă, cum aş vrea ca lucrurile să se petreacă altfel, şi în folosul Creştinătăţii şi al credinţei mele, cercetând treaba îndelung şi cum se cuvine, n-am prea găsit nimic care să poată abate primejdia aceasta, <care> atârnă asupra capului vostru şi al tuturor Creştinilor. De nu-i veţi primi pe Francezi în oraş, ei vor lucra, unindu-se cu Turcii, împotriva voastră, ca a unora care le-au dispreţuit ajutorul <fiindu-le> duşmani pe faţă, iar astfel nu numai că veţi pierde oraşul, ci, cum n-aveţi niciun fel de argumente prin care să-i puteţi dovedi de trădare, vă veţi arde <pe frunte>, printre Creştini, semnul unei veşnice infamii. Dimpotrivă, dacă-i veţi lăsa înăuntru pe duşmanii veniţi sub chip de prieteni, vă puteţi da seama singuri, chiar de eu unul voi tăcea, ce fel de nenorociri vă aşteaptă nu numai pe voi, ci şi tot Statul vostru. Aici în cetăţuie se află strânsă nu numai floarea nobilimii veneţiene, ci şi cea mai de seamă parte a oştirii lor, care, de-ar fi nimicită.

271 ori aruncată în lanţuri, / Francezilor nu le-ar fi deloc greu să vă răstoarne şi să vă subjuge tot Statul. Pe lângă acestea, cum la Francezi nu-i lucru de ruşine să-i porţi pe alţii cu vorba şi să-i înşeli, eu sunt întru totul convins că ei au de gând să vă viclenească şi pe Turci şi pe voi, iar, alungându-vă din insulă şi pe unii, şi pe alţii, să umble să dobândească un Regat atât de întins şi de vestit,

pe care, de-l vor ocupa odată, cred că în veci nu veţi mai fi în stare să li-l smulgeţi din mâini. Prin urmare, cum oraşul nu mai poate fi apărat, şi, de nevoie, trebuie să cadă fie în mâinile Francezilor, fie în cele ale Turcilor, te las să judeci singur: ar fi, oare, mai de folos să căderi în lanţurile Francezilor şi să vă pierdeţi, poate, laolaltă cu oraşul, şi tot Statul, sau, sub condiţii bune şi cinstite, să le predaţi *Candia*, Turcilor, din mâinile cărora, dacă îi veţi vedea, vreodată, ocupaţi cu alte războaie, veţi putea să le-o răpiţi cu cea mai mare uşurinţă? Zelul pentru credinţa creştină şi pentru salvarea concetăţenilor mei este cel care m-a îndemnat să-ţi înfăţişez ţie acestea, în dispreţul primejdiei vieţii şi al onoarei mele, de care nu puţin mă bucur la Curtea Othmană; tu ai de văzut ce poţi şi trebuie să faci în folosul Statului tău”.

Odată spuse acestea, Panagiotes se retrage, şi se întoarce în tabără. Dar Morosini, deşi se legase prin jurământ să nu dea pe faţă în public ce i se spusese, îi strânge totuşi, chiar în noaptea aceea, pe Prefecţii oştenilor şi pe ceilalţi fruntaşi în care se încredea cel mai mult, şi le istoriseşte ce aflase de la Panagiotes, întrebându-i „Ce era de făcut?” Aceia, cântărind bine lucrul, se hotărăsc, într-un suflet, ca, dacă se putea face sub condiţii cinstite, să le predea Turcilor oraşul, şi declară că aceasta era de preferat unui lung şi apăsător prizonierat.

272 în ziua următoare, Panagiotes i se înfăţişează Vizirului, îi arată ce vorbise cu Morosini, / şi, spre a doborî de tot sufletele, şi aşa zdruncinate, ale străjerilor, îl convinge ca, în noaptea următoare, douăsprezece nave din cele mari să ridice ancora din port, în cea mai mare linişte cu putinţă, şi să-şi întindă pânzele către *Cipru*, dar, după ce vor fi străbătut o întindere de şaizeci de mile, să se întoarcă îndărăt, înzestrate cu însemne şi cu steaguri

franceze. Încuviinţându-i sfatul, Vizirul dă poruncă navelor acelora să plece noaptea din port, sub vânt prielnic, iar, la întoarcerea lor, le ies în cale tot atâtea, şi, ajunse fiind la vedere, se salută, după obicei, între ele, cu tunurile, apoi cele care aveau însemne franceze mincinoase se duc înapoi pe mare, şi cele turceşti se retrag în port. Iscoadele aşezate în turnuri şi la metereze, când văd din depărtare însemnele franceze, crezând că le vine în ajutor o nouă flotă a Francezilor, le anunţă aceasta celor din cetate, şi umplu astfel oraşul de bucurie şi de veselie. Când iau apoi seama că acesteia îi iese dinainte cea turcească, socotesc că se va da lupta pentru intrarea în port, şi, de aceea, aşteaptă cu inima strânsă ce avea să iasă. Apoi, văzând cum cele două flote se apropiaseră, dar nu încercau nimica duşmănos, ba chiar se salutau între ele cu tunurile, rămân uluiţi cu toţii, neştiind cum de Francezii se purtau atât de prieteneşte cu duşmanii.

Dar Morosini şi ceilalţi care ştiau ce povestise Panagiotes, lăsând orice îndoială, spun de-acum pe faţă ce auziseră, şi, cum nu mai aveau nicio altă cale de a-şi păstra viaţa şi libertatea, îi conving <şi pe oşteni, şi plebea, să se predea, spunându-le de-a dreptul că era mai sigur să se încreadă în vrăjmaşi, decât în aliaţii încărcători de înţelegeri. Astfel, Morosini, lăsându-şi varga de comandant>, trimite, chiar în acea zi, la Vizir doi oameni cu o barcă mică, <şi îl roagă „să trimită pe câţiva

273 dintre fruntaşi într-un un loc anumit / statornicit între oraş şi tabără, iar el, de asemeni, îi va trimite într-acolo pe câţiva dintre ai săi, care să înfăţişeze condiţiile predării oraşului. Vizirul încuviinţează cele cerute şi îi desemnează spre lămurirea acelei trebi pe *Ibrahim*, Pasza de *Alep*, pe Culkiethudasi *Zuulficar Aga*, şi pe Basz Teszkieredzi – „Marele Logofăt” – *Ishak Effendi*, laolaltă cu Dragomanul *Panagiotes*. Aceia se strâng dimpreună, în

corturi sub Tumul Alb, cu solii Veneţienilor, care, după îndelungi negocieri, făgăduiesc să predea oraşul sub condiţia ca oricine va vrea să plece în patria sa, fie el oştean sau cetăţean, Grec sau Frânc, să aibă deplina libertate de a se duce, laolaltă cu toată familia şi cu toate bunurile sale. Odată ce Vizirul a poruncit ca acestea să fie ratificate, în primele zile ale lunii *Dziemaziul ewel*, a anului o mie optzeci, Morosini a plecat acasă şi i-a predat Vizirului cetatea golită nu numai de oşteni, ci şi de cetăţenii ei.

Dacă aceste lucruri sunt povestite cu totul altfel la scriitorii creştini, noi nu cutezăm să le stăm împotrivă, dar nu vedem totuşi de ce istorisirea aceea ar fi cu totul de respins. Cel care va lua mai bine aminte la strădania Veneţienilor, care obişnuiesc să-şi acopere planurile şi faptele, mai cu seamă pe cele care le-au ieşit rău, nu se va prea mira ca ei să fi ştiut adevărata istorie a celor petrecute, dar să nu fi vrut să o dea pe faţă, ca să nu întineze atât de trâmbiţatul spirit al prevederii avut de ai lor. Zvonul despre sosirea flotei Francezilor, chiar şi dacă ea nu va fi fost nici măcar pregătită, era de ajuns spre a-i înşela şi pe Turci, şi pe Veneţieni. Căci aceştia din urmă, fiind ei închişi şi împresuraţi, nu puteau afla nimic despre cele ce se petreceau în altă parte; iar pe aceia dintâi, dat fiind că n-au niciun fel de ştire despre cele dinafară, decât ceea ce le comunică solii lor, chiar şi un zvon mincinos i-a putut amăgi cu cea mai mare uşurinţă.

274 Noi avem însă un izvor / vrednic de crezare, chiar pe mijlocitorul ştirilor, *Maxud*, care a slujit cu credinţă, vreme de 26 de ani întregi, la Curtea părintelui nostru *Constantin Cantemyr* şi a fratelui nostru *Antioh*, iar, până la urmă, a dobândit şi demnitatea de *Postelnic*, adică de „Mai-mare al Curţii”. Am socotit că iubitorilor istoriei le va fi pe plac să păstrăm aici cele pe care le-am auzit chiar

din gura lui.

Dar acel *Panagiotes* s-a bucurat de atâta autoritate la Curtea Turcească, câtă n-a mai avut niciodată la fel, înaintea lui, vreun Creştin, nici nu-i de crezut că va mai avea vreodată. În darea sfaturilor şi în aflarea leacurilor, în cazul că apăreau treburi mai serioase sau noi piedici, îi era Vizirului tot la fel, cum era, odinioară, la Evrei, *Achitofel*, cori, la Greci, *Ulysse*. Căci fie că-şi spunea părerea despre ceea ce era de făcut, fie că judeca despre ce avea să iasă, nu s-a văzut să se fi înşelat vreodată. Ceea ce nu izbutiseră un multerâncen război de douăzeci şi patru de ani, cu atâtea şuvoaie de sânge vărsat, ba nici măcar toate puterile împărăţiei Othmane – să înfrângă stânca din Candia – acela a reuşit, prin subţirea sa plănuire şi stratagemă, şi l-a convins să predea oraşul pe Morosini, o Căpetenie şi foarte puternică şi foarte prevăzătoare, ale cărei însuşiri s-au vădit îndeajuns în ultimul război dintre Veneţieni şi Turci.

Prin acestea, el a dobândit, printre Turci, o asemenea trecere, încât, chiar şi când *Vanii Effendi*, cel mai învăţat om al Turcilor, şi nu mai puţin priceput în privinţa Legii creştineşti, decât în a celei turceşti, odinioară dascăl al lui *Sultan Mehemmed*, a cutezat, din poruncă împărătească, să poarte o dispută asupra Legii în faţa Marelui Vizir" *Kioprili Ahmed Pasza*. Lucrul acesta nu-i mai fusese îngăduit nicicând cuiva, din vremea lui *Suleiman I*, după ce, precum am istorisit mai sus, unul dintre Turcii mai învăţaţi afirmase, într-o dispută publică, cum că Legea creştinească este de preferat

275 celei turceşti, / căci era un fapt socotit vină de moarte şi interzis printr-o lege publică. *Vanii Effendi*, fiind, el, contrazis şi aprins de furie, când i-l pârăşte Sultanului pe Panagiotes, ca pe un hulitor, şi cere asupra lui pedeapsa cu capul, se spune cum că ar fi primit de la Mehemmed

următorul răspuns: „Dimedum mi ben sena, ki bu Giaurile mubahse cadir degilsin, Bundan songra feragat Kyle, zira bu Giavur Devlete lazimdur.”, „Oare nu ţi-am spus că nu poţi discuta cu Necredinciosul acesta? Lasă-te, de-acum încolo, de asta, pentru că Necredinciosul acesta îi este de trebuinţă Maiestăţii!”, sau „împărăţiei!”

Socotim că nu mai are rost să adăugăm aici toate cele petrecute în acea dispută, dat fiind că ele se şi află la îndemână, scoase de tiparul public la Veneţia, pot fi şi găsite peste tot, înserate în comentariile Domnului *De la Croix* asupra Bisericii Răsăritene.

Pe lângă acestea, la Turci mai este vestită încă şi astăzi priceperea lui în ale Astrologiei şi cunoaşterea celor ce aveau să vină. Pe când Vizirul mai era încă prins cu asediul *Candiei*, Panagiotes vine odată, în grabă, la el <şi îl roagă „să iasă cât mai iute din cort, pentru că asupra lui se afla primejdie de moarte, dacă rămânea în acelaşi loc”. Vizirul îi dă ascultare, lăsându-şi mantia pe pernele pe care şezuse, se duce într-un alt cort, deşi cădea ploaie din belşug. Dar de-abia dacă intrase acolo, când o ghiulea trimisă de straja oraşului dintr-unul din tunurile mari trece prin cortul Vizirului şi se duce de-a dreptul unde şezuse el, îi străpunge mantia, împrăştie pernele, şi acordă crezare prezicerii lui Panagiotes. În campania asupra *Camieniţei*, el prezisese cucerirea acelui oraş în cea de a zecea zi, ceea ce tuturor acelora care cunoşteau dificultăţile <luării> oraşului, li se părea cu totul de necrezut, dară sfârşitul a şi dovedit-o.

276 Şi-apoi, ca şi viaţa, / şi moartea i-a fost aparte. Căci, pe când Vizirul *Kioprili Ahmed Pasza* îşi avea tabăra statornică la (*Ijăackze*, el îl întreabă, în glumă, „De ce, când toate prevestirile lui erau pe potriva sfârşitului, şi niciuna nu se dovedise mincinoasă, despre sine nu putea nici şti dinainte, nici prezice nimic?” Iar Panagiotes îi dă

răspuns: „Dacă Vizirul, la cel de al şaselea ceas al nopţii, ar binevoi să vină la cortul său, va avea de văzut lucruri de mirare, dar nu şi fără durere, sau mâhnire”. Vizirul, mirat ce va mai fi şi aceasta, se scoală la miezul nopţii şi se duce de-a dreptul la cortul lui Panagiotes. Chiar în pragul lui, el aude strigătele şi plânsetele slujitorilor, dar> când se apropie mai mult, îl găseşte pe îndrăgitul său „Ulysse” trăgându-şi ultima suflare. Unul dintre slujitori îi spune că *Panagiotes* i-a poruncit, înainte de moarte, să-l roage pe Vizir ca, pentru atâtea şi atât de marile slujbe pe care le adusese Curţii Othmane, să i se îngăduie numai ca leşul său să fie dus şi înmormântat la Constantinopole: cinstire care li se acordă numai Sultanilor, fiindu-le tăgăduită tuturor celorlalţi, chiar şi Marelui Vizir. Se spune că Vizirul i-ar fi răspuns: „Doar atât îmi pare rău pentru Panagiotes, că, după ce el i-a slujit Statului Othman cu mai multă credinţă, decât s-ar fi putut cere din partea unui Creştin, ba i-a mai şi întrecut prin credinţă şi îndemânare pe toţi Muslimanii, n-a putut fi totuşi adus, la moartea sa, la cuvenita ascultare faţă de Dumnezeu şi de Profetul Său, căci, de altfel, ar fi fost vrednic, ca eu însumi să-i port pe umerii mei, năsălia, până la piatra miliară. De aceea, şi dacă n-ar trebui, poate, lăsat în Rai, din pricina necredinţei sale, socotesc totuşi că e drept să primească măcar şi o răsplată a slujbelor sale, <şi anume> să se facă pe placul ultimei sale dorinţe, şi să nu fie lipsit de înmormântarea pe care şi-a dorit-o”. Şi astfel, el le porunceşte slujitorilor.

277 să dulcă leşul la Constantinopole şi le dă un *Chatiszerif*, către Caimacam, să-i dea poruncă Patriarhului Constantinopolei să-l încredinţeze gliei pe răposat după riturile legii creştineşti, cu cât mai mare alai putea el, anume în locul pe care îl desemnase în testamentul său. Prin urmare, strângându-se aproape toată Constantinopolea şi toţi locuitorii ei, fie Greci, fie străini,

fiind dus în insula *Principo*, aşezată în Propontida, a fost înmormântat acolo, în mănăstirea P (reasfintei) Treimi, pe care o refăcuse el însuşi.

(g) *Prefectului oraşului*. Acesta a fost *Francisc Morosini*, prea cunoscut din ultimul război al Veneţienilor cu Turcii, ca să mai fie nevoie să povestim prea multe despre el; după ocuparea *Peloponnesului*, a fost ales Doge al Republicii *Veneţiene*.

(h) *De douăzeci şi patru de ani*. Dacă războiul acesta s-ar fi petrecut pe vremea vechilor Poeţi, fără îndoială că ar fi ajuns cu mult mai vestit decât cel *Troian*. Căci aceia care le vor cântări cu dreaptă balanţă pe amândouă vor lua seama cu uşurinţă că luptele date în *Creta* au fost cu mult mai crunte decât cele de la Troia, şi că *Grecii*, uniţi cu *Veneţienii*, le-au făcut faţă *Ilircilor* nu cu mai puţină bărbăţie şi îndărătnicie, decât odinoară, *Ionienii*, locuitorii *Helladei*. Desigur că, în tot timpul cât a durat el, luptele nu au mai încetat deloc, nu numai în *Creta*, ci prin tot *Arhipelagul*, şi, peste tot pe unde se vedeau hotarele dintre stăpânirea Turcilor şi cea a Veneţienilor, nu s-au mai uscat deloc şuvoaiele de sânge omenesc. Ba chiar şi Turcii înşişi, care au avut mereu obiceiul să ascundă cu grijă celelalte înfrângeri ale lor, nu se dau în lături să mărturisească faptul că numai în Creta au dus lipsa a mai mult de două sute de mii dintre oştenii lor, dacă din socoteală sunt lăsaţi afară cei care nu-s cuprinşi în catalogul ostaşilor, dintre care poate că au pierit un nu mai mic

278 număr. Câţi Creştini să fi tras ei după dânşii la întunericul umbrelor / nu-i uşor de judecat. Veneţienii înşişi mărturisesc că au cheltuit în acest război o sută de milioane în aur.

(I) Jeniszehir. Astfel se cheamă, pe numele ei turcesc, „Larissa”, prea-vestitul oraş din Thessalia, şi astăzi Capitala ei.

(k) Sari Camisz Cazagy. „Cazacii trestiei roşietice”. Aşa se numesc cei care locuiesc între Borysthenes şi Tyras, ascultând odinioară de Polonia, astăzi în parte vasali ai Polonilor, în parte ai Ruşilor. Ei şi-au schimbat de câteva ori numele, la Turci. Căci, după predarea lor, li s-a spus Doroszenko Cazagy, după Hatmanul lor, Doroszenko, apoi, când el a trecut la Ruşi, < Sirke Cazagy, de la Sirco, de asemenea Mai-marele lor.

După prima sa pace făcută cu Ioan Sobieski, Regele Poloniei, prin care ei fuseseră lăsaţi sub puterea Turcilor, Sultan Mehemmed i-a adaos pe aceştia Principatului Moldovei, şi a poruncit ca Duca, aflat pe acea vreme în fruntea Moldovei, să fie numit şi „Hatman al Ucrainei”, hărăzindu-i drept scaun al Hatmanatului cetatea Nemirow. Dar, după înfrângerea de la Viena. odată ce Duca a fost prins de Poloni, la pacea de la Carlovitz, Turcii le-au dat înapoi Polonilor toată partea aceea, laolaltă cu Cameniţa. I-am auzit totuşi, prea adesea, pe Turci spunând că „în acele oraşe împăraţii au ascultat Chutbe şi Ezan, şi că, de aceea, nu se poate să-i placă lui Dumnezeu ca ţinutul acela să rămână în puterea Creştinilor, astfel că, ivindu-se prilejul, el trebuie, oricum, redobândit.

(l) Tug, „Coadă de cal”. Mai apoi, aceasta i-a fost luată, când ţinutul i-a fost dat lui Duca, pentru că Vizirul nu voia să-l împodobească cu trei Tuguri pe un „Necredincios”, cum îi tot zicea

279 el – cu toate că, odinioară, un Principe al Moldovei, / Ieremia Moghilă, dobândise de la Turci trei Tuguri – şi să-l facă, astfel, deopotrivă cu sine. Dar Sandzakul i-a rămas, drept însemn al domniei.

(m) (IJS – akcze. Odinioară Obluciţa, un oraş de pe malul de Miazăzi al Dunării, aşezat nu departe de Galaţi, oraş din Moldova. Vechimea i-o dovedesc foarte vechile clădiri care se află acolo. Dar de cine să fi fost durate, nu

se vede niciun fel de semn, nici pe pereţi, nici la temelii. Pare totuşi să fi fost o lucrare a coloniilor romane din Dacia, sau, poate, chiar a Dacilor înşişi, ca şi Tuleza, Babadagy, Carasu, şi alte străvechi oraşe ale acelui ţinut.

(n) Selim Gierai. Multvestitul Chan din acest veac al Tătarilor, un bărbat mare la sfat, şi cu foarte tare braţ şi suflet.

(o) Duca. Un ins de neam grecesc, din Provincia din Rumelia numită „Aypaipa – în popor iKupxoţ –, mai întâi slujitor al unui neguţător din Iaşi, primit apoi de către Principele Vasile printre cămăraşii săi, apoi înălţat la boierie de către fiul lui. Ştefan; izbutind să şi-o alăture prin căsătorie pe fiica Principelui Eust<r>atie Dabija. a dobândit, până la urmă, domnia cu bani şi ajutoare de la prieteni. Era un necioplit, lipsindu-i orice ştiinţă, dar foarte prevăzător în faptă, şi de socotit cam printre cei mai rari din veacul său; a ajuns de trei ori Principe în Moldova, o dată în Valahia. Până la urmă, prin vicleniile Boierilor, dat fiind că, în ultima vreme, părea că ocârmuieşte mai degrabă ca un tiran, decât ca un Domn drept, a fost dat în prinsoare pe mâna Polonilor, şi şi-a încheiat viaţa la Varşovia.

(p) Tribut. Nici Polonii înşişi nu tăgăduiesc că acesta a fost făgăduit, dar de dat, n-a fost dat niciodată, ba chiar, în vremurile de după aceea, făcându-se pace la Zuravno, el a fost desfiinţat. /

ISTORIA
CREŞTERILOR
ŞI A
DESCREŞTERILOR
5
CURŢII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE
DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI.
ADUSĂ PÂNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE.
ÎN TREI CĂRŢI
VOLUMUL II
(CĂRŢILE CREŞTERII, III)
DESCREŞTERILE
Curţii Othmane
CARTEA A III-A>
<SULTAN MEHEMED AL IV-LEA>
<CAPITOLUL I.
((<§> l-*Sul* (*tan*) *Muhammed se întoarce biruitor la Adrianopole*. *j*)

<§ 1> Lui Mehemed îi ieşise după pofta inimii războiul cu Polonia. Într-una şi aceeaşi campanie fusese cucerit cel mai bine întărit meterez al Poloniei, fuseseră doborâte puterile duşmanilor, pustiită Podolia, adusă la cea din urmă ananghie Leopolea, iar în înşişi rărunchii

Regatului fusese vârâtă o asemenea groază, încât ei să socotească nu numai potrivit, ci şi necesar să-şi lase la o parte onoarea şi să-şi răscumpere astfel viaţa şi bunurile, iar pe Tătari să fie siliţi să-i proclame eliberatorii lor – tocmai pe cei pe care-i încercaseră întotdeauna drept duşmanii lor de moarte. Căci, îmbunat de rugăminţile Chanului Crimeei, împăratul le îngăduise pacea, pe când îşi aşezase tabăra lângă Buczacz, şi socotea că ei vor fi îndemnaţi şi de amintirea înfrângerilor pe care de-abia le suferiseră, şi de slăbiciunea lor, să nu se abată de la legământul pe care-l făcuseră, ori să mai pună la cale vreo răsturnare. Întemeindu-se pe această nădejde, El se întoarce la Adrianopole în luna Szaban, precum am mai spus în cele de mai sus, iar oştirea şi-o lasă la vatră, ostenită de atâta trudă şi umblet.((<§>*2. Statul Polon respinge pacea Regelui făcută cu Sultanul. H* < (§} 2> Câtă vreme el îi aşteaptă, printre manifestările de bucurie, sărbătoririle şi aplauzele alor săi, pe Solii Polonilor, care să-i înfăţişeze tributul făgăduit, de douăzeci de mii de Galbeni, şi să poruncească, în numele Statului, să fie ratificate condiţiile consfinţite ale păcii, el află că Sirco, Căpetenia Cazacilor, s-a tras de sub ascultarea faţă de Doroszenski, că, strângând o mare ceată de 248 susţinători de-ai săi, pustia hotarele împărăţiei Othmane, şi că partida lui / creştea tot mai mult, pe zi ce trecea. Cum pârjolul acesta i se părea uşor de stins odată împăcate lucrurile cu Polonia, iată că mai vine şi un alt Sol, cum că „Polonilor le părea rău pentru pacea făcută şi, aţâţaţi şi de făgăduielile Caesarului Romanilor, şi de cele ale Papei, se pregăteau de un nou război”. Cele istorisite de el> le întărea, nu mult după aceea, scrisoarea trimisă de Marele Cancelar al Regatului către Vizirul Kioprili Ahmed Pasza, prin care acela îi transmitea că „Statul Polon socotea nule condiţiile păcii pe care le consfinţise Regele, fără să-l fi consultat, iar

cinurile, într-un glas, preferau mai degrabă ultimul prăpăd, decât să se acopere de o asemenea infamie, ca aceea de a se spune despre ei că plăteau, cu titlul de „tribut”, fie şi un singur obol”.

((<§>3 – *Vizirul îi atrage, ameninţător, luarea aminte Solului Poloniei să-şi ţinăfăgăduielile. H* < (§} 3. Auzind acestea, împăratul se vedea înşelat de Poloni, şi era, prea târziu, îndurerat că, fiind îmbunat de ascultarea, nu la vremea potrivită, faţă de Curan (a), şi de tăgăduirea tributului (b), lăsase războiul hotărât, iar oştilor, care pătimiseră mai puţin din pricina iernilor din Podolia şi din Moldova, decât din pricina drumului, le poruncise să se întoarcă acasă. Totuşi, lovit mai mult de furie, decât de teamă, el se hotărăşte să-şi ia o cumplită răzbunare, vrednică de pomenirea veacurilor următoare, pentru nedreptatea suferită. Vizirul răspunde scrisorii Polonilor prin crâncene şi tari ameninţări, ocărându-le perfidia, „cu care nu numai că nu păstrează condiţiile păcii, prin care Maiestatea Sa binevoise să-i scape de la o neîntârziată pieire, dar mai şi ajunseseră la o asemenea îndrăzneală, încât să nu se teamă nicidecum declare aceasta unui preaputernic Monarh şi să-l aţâţe astfel împotriva lor”; el mai adaugă şi că „degeaba se scoate în faţă dezaprobarea Statului, câtă vreme cele statornicite de Rege şi de Senatorii de primul rang nu puteau să nu fie primite şi de către ceilalţi”; în sfârşit, el le atrage luarea aminte „să ducă la îndeplinire cele făgăduite, iar mânia împăratului să o abată de deasupra lor asupra altora, printr-o grabnică şi cuvenită supunere – 249 ceea ce de vor dispreţui / să facă, îi ameninţă un război şi mai aprig decât mai înainte, ca şi pustiirea întregului Regat”.

(*I*<§>*4. Sultanul purcede cu ostile împotriva Poloniei. Regele* îşi *trimite oastea la hotare, Căpetenie fiindu-i Sobieski.*})

< (§} 4. Dar, cum sufletele Polonilor nu se lăsau mişcate nici de aceste <vorbe>, împăratul dă poruncă să se strângă din împărăţie câte oşti le era cu putinţă, şi să se adune, cu cea mai mare hărnicie, în primăvară, la Adrianopole, o oştire nu mai mică decât aceea lăsată la vatră. După ce s-au pregătit toate cele pentru campanie, în anul 1084, luna Rebiulachyr, el iese cu mare alai din Oraş şi purcede împotriva Polonilor, nădăjduind să-i doboare dintr-un singur iureş, înmuiaţi, cum erau deja, de prăpădul de mai înainte, iar Polonia, lipsită de apărători, să o adauge pe toată împărăţiei sale. Dar Polonii îşi trăseseră începutul viitorului noroc din însăşi nenorocirea lor şi îşi împăcaseră neînţelegerile din lăuntru, care, în anul de mai înainte, deschiseseră un atât de larg câmp izbânzilor Turcilor: îşi strâng laolaltă toate puterile, şi, mai înainte ca împăratul să poată fi acolo cu oştirea lui, sub călăuzirea lui Ioan Sobieski, trec <râul> Tyras sub Chotin, socotind că era mai cu cale să-şi lege caii la ograda duşmanului, decât să-i alunge pe vrăjmaşi de lângă zidurile lor.

((<§>*5. Se ajunge la o luptă crâncenă, sub Chotin. H*

< (§} 5. Nu multe zile după aceea, soseşte şi împăratul cu oastea sa, <şi vede ocupat de duşmani locul unde-şi pregătise trecerea; mirat de îndrăzneala unui popor înfrânt şi socotind că ei, aduşi la tăiere de duhul lor cel rău, s-au închis între Tyras şi Dunăre, le porunceşte alor săi, amintindu-le de izbânzile lor de mai înainte şi de onoarea othmană, să dea un tare iureş. Polonii, cu gândul să şteargă pata ce le fusese pecetluită în anul dinainte, îşi aşază şi ei cetele în linie de luptă, însufleţiţi fiind de Căpetenia lor şi cu vorba şi cu pilda sa. Ei se încleştează de aproape, se ajunge la o bătălie crâncenă şi cruntă, şi se dă lupta până la ceasul serii, cu noroc schimbător.

H<§>*6. Principii Moldovei şi Valahiei se desfac şi se duc în tabăra Polonilor, iar Polonii ies biruitori.*}))

< (§} *6*. Câtă vreme, şi de o parte şi de cealaltă, se luptă cu cea mai mare înflăcărare, Principele Moldovei. Petriceicuc), şi cel al Valahiei, Grigore”, fiul lui Ghica (e), se desfac de la Turci la

250 Poloni; / văzând aceasta, mai întâi aripa stângă, căreia îi poruncea Ibrahim Pasza, strigând că era trădată, lasă şirurile şi nu mai vrea să asculte de îndreptările Căpeteniei sale, apoi şi cea dreaptă este înfrântă de bărbăţia Polonilor, şi, la început, se retrage ea, pas cu pas, dar, cum coloanele duşmanilor o urmăreau cu hărnicie, ceva mai târziu se pune deschis pe fugă, iar învingătorului îi lasă pe mână nu numai locul luptei, ci şi tunurile şi toate mijloacele de război. împăratul, care rămăsese ca la patru ceasuri mai în urmă, văzându-i pe ai săi fugind cu şirurile împrăştiate, fremătând de mânie şi de furie, încearcă mai întâi să-i îmbărbăteze din nou cu vorba şi să-i împingă din nou la luptă, apoi trece la ameninţări, pe câţiva din primele cete de fugari îi şi ucide, dar> pe ceilalţi îi face să ia aminte ca, neuitând de Legea pe care o mărturiseau, să vrea mai bine să moară luptând vitejeşte, decât să cadă sub sabia zbirilor, lăsându-se astfel despuiaţi de cununa martiriului; la urmă, când vede că nici vorbele, nici sabia nu erau de niciun folos, ca să nu cadă şi el însuşi în mâinile învingătorului, este silit să scape de primejdie prin fugă.

(<§> 7. *Moartea Regelui Poloniei împiedică mai tarea înaintare a Căpeteniei. H*

< (§} *7*. Fiind astfel zdrobită oştirea othmană, nu mai părea să stea nimic în cale, ca Polonii nu numai să redobândească cele pierdute, ci şi să întindă mai departe hotarele Regatului lor. Camienec, de care îşi simţeau mâinile legate ca de un frâu, era bântuit de o foamete cumplită, despre care se credea că îi va sili pe străjerii ca, în scurtă vreme, să-i părăsească meterezul. Dar toate nădejdile acestea avea să le lase fără împlinire moartea lui

Michael. Regele Poloniei, care s-a petrecut puţin după aceea, iar Magnaţii, abătuţi de ea de la grijile războiului la cele ale alegerii unui nou Rege, sunt siliţi să lucreze mai alene.

ÎI<§>*8. Ioan Sobieski este ales Rege al Poloniei. 1*/

< (§} *8*. După îndelungată consultare, sceptrul îi este dat în seamă Marelui Mareşal al Regatului, Ioan Sobieski, căruia îi dobândise voturile fruntaşilor Regatului, pe lângă nobleţea neamului şi însuşirile sale, vrednice de el, ultima lui izbândă împotriva Turcilor.

ÎI <§>*9. Sultanul face şi mai mari pregătiri de război împotriva Polonilor*.})

251 < (§} *9*. Acestea/ nu prea erau pe placul Curţii Othmane, pentru că acesta, care, drept Căpetenie a înfrânţilor, zdrobise oştirea cea biruitoare, ajuns acum Rege al învingătorilor, părea să vină asupra învinşilor cu şi mai grea ameninţare. Astfel că <Sultanul> pregăteşte împotriva lui o foarte mare oştire, strânge, pe lângă rămăşiţele din ultima înfrângere, pe care le aşezase în tabere de iarnă în Moldova şi în Dobrogea, noi ostaşi din Asia şi din Europa, iar la numărul obişnuit de Janiczari mai adaugă încă 12.000 de (¡Serden gieczdie}}, statornicindule. fiecăruia, drept soldă zilnică, unsprezece aspri. Apoi, pentru a-şi face tabăra şi mai numeroasă şi mai tare, îi trimite încredinţare Chanului Tătarilor. Selim Gierai121. prin care îi porunceşte ca, din fiecare Cazan 1" al Tătarilor, fie ei din Budziac, sau din Crimeea, să aducă cu sine câte doi oameni.

H<§>*10. Statul Polon şovăie în faţa îndrăznelii noului Regefl*

< (§} *10*. Regele Poloniei, bănuind ce se şi întâmpla, că va avea de luptat cu un duşman mai tare şi mai bine pregătit, îşi vede, fără de niciun preget, de îndatoririle sale, adună oşti de pretutindeni, dar> cinurilor Regatului

le atrage atenţia să-şi strângă toate puterile, şi să întărească izbânda pe care şi-o însuşiseră prin campania trecută. Dar povestea şi-o spunea în faţa unor surzi. Înfumuraţi de pe urma izbânzii de mai înainte, ei îşi dispreţuiesc duşmanul,<şi se umblă peste tot cu vorbe „că forţele lui, doborâte, nu mai puteau să se refacă decât abia după mai mulţi ani, că erau de ajuns trupele gata pregătite, şi că nu mai trebuiau irosite, prea cutezător şi fără vreun folos, mijloacele

Regatului”. Atari vorbe erau ele spuse în public, dar, de fapt, fruntaşii se temeau ca nu cumva Regele, a cărui îndrăzneală şi ale cărui însuşiri eroice le erau binecunoscute, văzând cum puterile întregului Regat, strânse laolaltă, dau ascultare poruncilor sale, să nu-i asupreasă pe ei, istoviţi şi secătuiţi de un lung război, iar coroana, care-i fusese încredinţată prin alegere, să o facă să ajungă ereditară pentru urmaşii săi, cum ei răbdau cu greu să i se supună cuiva pe care-l cunoscuseră, cu puţine zile mai înainte, ca pe unul din tagma lor.

¡ (<§>*11. Polonii asediază Cameniţa, Turcii îi zboară* într-*ajutor. H*

252 < (§} II. Dar Regele, cu gândul să îndeplinească toate / îndatoririle unui Părinte al Patriei, şi să-şi înfrângă duşmanul măcar prin arta războiului, dacă, datorită pizmei celei obişnuite a concetăţenilor, nu putea s-o facă prin forţă, trimisese toţi oştenii pe care-i avea la îndemână să împresoare şi mai strâns Camieniţa, supunând deja acel oraş de asemenea la o atare strâmtorare, încât străjerii lui de-abia dacă mai aveau provizii pentru câteva săptămâni. Dar, prinzând de veste despre primejdia alor săi, împăratul adună oşti cu şi mai mare iuţeală decât înainte, trece Dunărea sub Sackczie, în anul 1085, către sfârşitul lunii Rebiul evvel, şi îşi urmează calea hotărâtă cu atâta repeziciune, încât primele lui cete s-au arătat deja sub

Chotin în cea de a zecea zi.

(¡<§>*12. Polonii, loviţi de groază, desfac asediul.*}!

< (§} 12. Polonii, care îi aşteptaseră pe Turci doar peste vreo lună sau două, când află pe neaşteptate că a şi venit Sultanul, crezând că a sosit mai înainte <doar> o ceată mai uşoară, trimit în tabăra othmană anumiţi oameni, cunoscători ai limbii turceşti, cu porunca să cercetezee mai amănunţit numărul şi pregătirea Turcilor. Când aceştia aduc vorbă că împăratul şi cu Vizirul şi-au pus tabăra, cu uriaşă oştire, nu departe de Chotin, pătrunşi de o groază Panică, Polonii o iau la fugă, cu suflete abătute, părăsind oraşul pe care îl împresuraseră atâta amar de vreme.

(¡<§>*13. Sultanul redobândeşte Chotinul, ia Humanul.*})

< (§} 13. Sultanul, care se hotărâse să treacă peste Tyras, auzind despre Camieniec că era eliberat de duşman, îşi abate armele către Chotin şi redobândeşte în scurtă vreme acel oraş. Apoi, trecând peste Tyras, îşi pune tabăra chiar sub zidurile Camieniţei, înzestrează oraşul cu provizii şi cu toate mijloacele de război de care începuse să ducă lipsă, şi aşteaptă vreo câteva zile oştirea vrăjmaşă. Când ia seama că nu i se înfăţişează niciun duşman, cucereşte Humanul, un târg din

253 Podolia, şi îşi îndreaptă atenţia către orânduirea treburilor din Provincia supusă, / socotind că era de trebuinţă să întărească cele dobândite, mai înainte de a se putea îndrepta spre cele mai depărtate.

((<§>*14. Cazacii răzvrătiţi le oferă ajutor Turcilor, dar sunt dispreţuiţi.*})

< (§} 14. Pe când era el ocupat cu acestea, câtă vreme mai zăbovea prin vecinătate, Doroszenko, Hatmanul Cazacilor, îi vine în ajutor Sultanului, chiar şi fără să fi fost chemat, cu patru mii din oamenii săi, şi-i oferă toată oastea

sa. Dar Mehemed, fie că socotea că era fără de niciun folos să scoată atâtea şi atâtea oşti împotriva unor duşmani aşa de netrebnici la război, fie că avea îndoieli în privinţa credinţei aceluia, îi dă poruncă să se întoarcă la ale sale, laolaltă cu ai săi, dând drept pricină că, împotriva Polonilor, nu avea nevoie de ajutorul Cazacilor.

((<§>*15. Doroszenco, Căpetenia Cazacilor, suferind <această> respingere, îi oferă Czarului Rusiei supunerea poporului său.*})

< (§} 15. Faptul acesta i-a şi lovit din greu sufletul lui Doroszensco, i-a şi adus mare pagubă, în vremurile următoare, Statului Othman. Căci nici nu s-a aflat vreo altă pricină pentru care, câţiva ani după aceea, neamul Cazacilor să-şi fi încălcat credinţa dată şi să se fi supus Czarilor Ruşi – lucruri pe care le vom înfăţişa mai pe larg la locul lor.

((<§>*16. Sultanul strămută în Thracia colonii polone. El însuşi îşi aduce ostile înapoi la Adrianopole. H*

< (§} 16. Dar împăratul, văzând că stăpânirea Camieniţei avea să-i rămână prea puţin sigură, câtă vreme ea avea în vecinătate Creştini, care nu numai să le istorisească duşmanilor toate câte se petreceau pe acolo, ci să le mai şi poată oferi acelora sfaturi cum să ocupe oraşul, dă poruncă să fie luaţi toţi locuitorii din ţinutul Camieniţei şi să fie strămutaţi peste Dunăre şi peste culmile <Munţilor> Haemus, în Provincia pe nume „Kyrk Ecclesie” e, şi să li se deie acolo ogoare. Iar pământurile lor le împarte la două mii de Spahii, care îşi avuseseră, mai înainte, sălaşurile în ţinuturile Benderului, Akkiermanului, şi Chiliei. Cum însă, cu aceste treburi, se scursese vremea hărăzită campaniilor războinice, împăratul îl lasă la Camieniţa pe Sziszman Ibrahim Pasza1, cu bună strajă, dar> el însuşi, cu oştirea mai grea, se întoarce la Adrianopole, la începutul iernii.

((<§>*17. Serbează la Adrianopole festivităţile tăierii împrejur a celor doi fii ai săi.* /l

254 < (§} 17. Acolo, învăţat deja să dispreţuiască duşmanul, de care, / mai înainte, se temuse, şi nu puţin, le închină desfătărilor tot anul următor, dându-i lui Sziszman Ibrahim Pasza, pe care-l lăsase, cu câteva unităţi de Janiczari, ca Prefect al Camieniţei, porunca să ia aminte la punerile la cale ale Polonilor. Între timp, el însuşi serbează, cu mare pompă, sărbătoarea tăierii împrejur a celor doi fii ai săi, Mustafa et Ahmed, precum şi nunta fiicei sale, iar, cu acest prilej, răşluieşte un tezaur mai mare (m) decât făcea o jumătate din veniturile întregii împărăţii.

(<§>*18. Regele Poloniei porneşte cu război asupra Turcilor.*))

< (§} 18. La rândul lor, Polonii, care se pregătiseră mai degrabă spre a-l respinge pe duşman, decât spre a se lupta, tălmăcind îndelungata tăcere a Turcilor drept o capcană, nu cutează să întreprindă nimic, astfel încât, în afara unor hărţuieli uşoare ale iscoadelor trimise de o parte şi de alta, în tot anul acela nu s-a mai petrecut nimic vrednic de însemnare. Dar, în anul 1087, ca şi cum Parcele şi-ar fi cerut partea cuvenită, sunt vărsate mult mai largi şuvoaie de sânge omenesc. Regele Poloniei, luând la cunoştinţă despre adevărata pricină a tihnei Turcilor, s-a hotărât să preschimbe delăsarea acelora în câştig pentru sine. Prin urmare, el înrolează noi oşti mai mult în nădejdea unor prăzi turceşti şi moldoveneşti, decât cu plată dreaptă şi obişnuită, şi, lăsând la o parte Camieniţa. care, după moartea lui Sziszman Ibrahim Pasza, ducea lipsă de Comandant, pătrunde de-a dreptul în Moldova, cum se lăuda el, „spre a-i vedea mai bine pe Turci în hotarele lor”. Sultan Mehemed, care, ademenit de sărbătoririle din anul trecut, lăsase la o parte grijile războiului şi se dedase cu totul desfătărilor şi vânătorilor,

după moartea lui Sziszman Ibrahim Pasza, îl trimite cu oaste împotriva Polonilor pe un altul, pe Szaitan Ibrahim Pasza”, împodobindu-l cu demnitatea de Seraskier (O). De cum a sosit, duşmanii îi oferă, de îndată, lupta. Dar acela, şiret (cum) era, şi foarte

255 hârşit în ale milităriei, mai întâi / îi îmbună Regelui sufletul sub pretextul păcii şi-l face pe duşman mai delăsător, apoi, ratând negocierea pentru o măruntă pricină, împresoară oştirea Polonilor cu o mie de tertipuri şi-i face zadarnice toate încercările, dar, până la urmă, pe neaşteptate, îl strânge şi-l închide atât de strâns pe Rege în tabăra sa, încât să nu poată nici trimite un sol în ţară, nici retrage de acolo.

((<§>*19. <Regele> le oferă Turcilor pacea. f*)

< (§} 19. Ar fi pierit de-a binelea Regele, cu toată oştirea lui, dat fiind că suferea deja de cea mai mare lipsă de provizii, dacă Pronia Divină n-ar fi îngăduit ca Turcii să fie înşelaţi cu aceleaşi tertipuri cu care îl amăgiseră şi ei. Lucrurile ajungând deja deznădăjduite, Regele Poloniei trimite în tabăra Turcilor câţiva oameni care să încerce dacă se puteau relua tratativele de pace de mai înainte. Ibrahim Pasza de-abia dacă le-ar fi încuviinţat dorinţele, de n-ar fi simţit că şi în tabăra sa se înmulţesc seminţele răzvrătirii. Janiczarii, cărora marşurile grabnice pe care le făcuseră până atunci spre a-l copleşi pe Rege li se păreau istovitoare, ridicau glasuri de răzvrătire nu numai asupra Căpeteniei lor, ci şi împotriva însuşi împăratului, şi spuneau sus şi tare, în public, că „era nevrednic ca ei să se bată cu duşmanii şi cu starea vremii, câtă vreme împăratul se ţinea după fiare<p) şi se tăvălea şi prin alte desfătări, iar lor, uneltelor celor mai de seamă ale întemeierii şi lărgirii împărăţiei, le era dat drept Căpetenie un Seraskier, şi că erau socotiţi nedemni (să} lupte, după obiceiul cel vechi şi de obşte, sub porunca împăratului sau a Vizirului”.

De cealaltă parte, Chanul Crimeei, luând aminte (q) că în acest război el avea mai mult de pierdut, decât de câştigat, nu mai înceta să-i abată Seraskierului sufletul către pace, spunând că „nu sunt de dispreţuit cele pe care le oferise deja Regele Poloniei; căci el, unul, nu se îndoia nicidecum că Polonii, spre a se

256 smulge din primejdia de pe urmă, aveau să îngăduie orice / li s-ar fi cerut, dar că era de temut ca nu cumva, dacă aveau să fie prea mult asupriţi, întorcându-şi deznădejdea în bărbăţie, să nu dea vreun iureş în afară şi, prin el, dacă nu să-şi nimicească de tot tabăra Othmanilor, măcar să ia cu ei în iad mai multe mii de oşteni; pe lângă aceasta, că stăteau să vină, la vremea aceea, frigurile iernii, neobişnuiţi cu care, oştenii othmani aveau să-i prilejuiască duşmanului o izbândă uşoară". Foarte mişcat de atari vorbe şi de altele la fel, Szaitan Ibrahim Pasza îi încuviinţează sfatul şi-i cere Regelui Poloniei să fie trimişi în tabăra sa, drept ostateci, câţiva dintre cei mai de viţă. <Regele> polon îi trimite Seraskierului pe şase dintre ai săi, sub numele de Soli, şi primeşte, la rândul său, tot atâţia de la Turci. În amândouă taberele se răspândeşte, pe dată, vorba despre pace, la auzirea căreia, oştenii turci, socotind că nu mai aveau a se teme de nimic şi, bucuroşi că ajunseseră, până la urmă, la sfârşitul ostenelilor lor, îşi văd mai alene de treabă, şi păzesc mai fără de grijă trecerile care le fuseseră încredinţate.

((<§>*20. Regele scapă din tabără şi din primejdie, şi năvăleşte asupra Tătarilor. H*

< (§} 20. Luând seama la acestea, Regele Poloniei, luând cu sine partea mai aleasă a oştirii sale şi, lăsându-i pe cei mai bicisnici la paza taberei, fuge pe ascuns, dă buzna pe neaşteptate asupra câtorva mii de Tătari care-şi puseseră tabăra sub Mobilow<r), şi, după luptă uşoară, îi împrăştie pe care încotro. Solia despre această înfrângere

ajunge pe dată la Ibrahim Pasza, care, la aceeaşi vreme, stătea de vorbă cu Solii, la prânz. Izbit de atare noutate, îi învinuieşte amarnic pe Soli de rea credinţă şi de încălcarea dreptului ginţilor, şi, fără a mai zăbovi nicicum, trimite toată călărimea sa în ajutorul Tătarilor. Ceata asta îi află pe Poloni sub Zoravna, în 19 Redzieb a anului 1087, şi, fremătând de mânie şi de pofta răzbunării, se năpusteşte cu tărie asupra lor. Se luptă lungă vreme, cu noroc schimbător, nu fără mare prăpăd de amândouă părţile, şi s-ar fi luptat şi mai îndelung.

257 dacă /noaptea nu s-ar fi împotrivit înflăcărării celor ce se înfruntau. Căci, la lăsarea serii, când văd Turcii că, din pricina întunericului, nu mai puteau face nimic cu rost, se trag iarăşi îndărăt în tabăra lor, lucru pe care Polonii, sleiţi şi istoviţi, îl îngăduie cu uşurinţă, şi, teama dându-le puteri, îşi întăresc statornic tabăra, cu tari valuri, împotriva Tătarilor.

ÎI<§>21. Se dă, lungă vreme, o luptă nehotărâtă, până la urmă se încheie pacea. H

< (§} 21> Punându-şi ei, astfel, taberele faţă în faţă, se dă lupta, fără întrerupere, vreme de şaptesprezece zile întregi, dând dosul ba Polonii, ba Turcii. La urmă, după multă trudă, se consfinţeşte pacea, şi, în 6 <ale lunii> Szaban, este întărită sub iscălitura solilor amânduror părţilor. După schimbarea între ei a tabulelor păcii, Polonii sunt lăsaţi să plece la ale lor, primind în dar de la Seraskier cai de viţă, iar ostatecii turci se întorc şi ei în tabăra Othmanilor. Polonii, odată întorşi acasă, după ce au convocat, în acelaşi an, în 19 <ale lunii> Ziulcaade, Adunarea Stărilor, poruncesc să fie ratificate condiţiile păcii, în zadar străduindu-se să o împiedice Caesarul Germaniei, şi-l trimit la C (onstantino) p (o) le, la Poartă, pe Palatinul de Culm, cu titlul de Sol Extraordinar. Dar câtă pagubă poate aduce, la asemenea tratative, o trufie

nelalocul ei, s-a putut vedea şi de pe urma acestui fapt.

ÎI<§>*22. Prosteasca pretenţie a Solului polon.*) *I*

< (§} 22. Solul ceruse prin scrisoare, până să ajungă în Oraş – lucru care nu se mai făcuse niciodată înainte – ca Vizirul să îi iasă în cale în faţa porţilor cetăţii. Cum nu putuse obţine aşa ceva, el tăgăduieşte intrarea în Oraş (s), şi se retrage spre Apus, la Daud Pasza (îl, un sat aflat la depărtare de o milă italică de Oraş. Prin aceste piedici şi prin altele de acelaşi soi, negocierea se lungeşte de la 26 Redzeb a anului 1088 până în 16 Seffer a anului următor, când pacea a fost, în sfârşit, semnată la Daud Pasza, iar tabulele ei cu), date Solului în adunare publică, în prima zi a lui

258 Rebiul / ewel, au fost întocmai, cum îi fusese pe plac Vizirului să le îngăduie. Prin ele, Polonii nu numai că renunţau la Camieniec, pe care Turcii l-au supus în războiul de mai înainte, ci mai şi făgăduiau să-i scoată pe Cazacii din Podolia din catastiful supuşilor lor şi să-i cedeze Porţii Othmane. Tătarilor Lipkani”, „care ascultaseră, până atunci, de Poloni, le dădeau libertatea de a se desface de ei, iar tot şirul lor era astfel redactat, încât să nu pară că trata un Rege cu un Rege, ci un Domn cu vasalul său. Dar nici măcar prin aceasta n-a putut fi domolită trufia Solului Polon. Căci, spre a nu părea că a luat degeaba cu sine un alai atât de strălucit, după statornicirea păcii şi primirea diplomelor împărăteşti, el îi cere Vizirului, şi dobândeşte, îngăduinţa de a intra.

f (<§>*23. Aerele acestuia şi glumele Vizirului.*))

< (§} 23. Pentru aceasta, pe lângă alte pregătiri destul de strălucitoare, el porunceşte să li se pună cailor potcoave de argint, iar acestea să le fie bătute numai cu două caiele, ca să le cadă mai uşor pe străzile pavate cu piatră, iar pe Turci să-i cuprindă uluirea în faţa bogăţiilor Polonilor. Dar cele ce le născocise întru fala slavei sale au

sfârşit prin a-i aduce rău nume. Căci se spune că Vizirul, când i s-a adus o asemenea potcoavă, ar fi spus că „o fi avut el, necredinciosul, potcoave de argint, dar capul îi era de aramă: căci nu se poate crede că un om sănătos la minte avea să irosească argintul pe potcoavele cailor, cu asemenea zădărnicie”. La fel, după ce a primit de veste de la Seraskier că Solul Polonilor vine cu şapte sute de oameni şi cere provizii pentru un atare alai, se spune că i-a scris înapoi Serakierului „să-i spună Solului că, dacă-i trebuia atâta mulţime ca să ia Constantinopolea, avea să aibă mult prea puţini însoţitori, dacă însă <erau> pentru a se închina la

259 / Sublimul Prag al înaltei Porţi, adusese cu sine prea mulţi, iar el se temea ca dânsul să ajungă pângărit de sărutările Polonilor. Dar că nu-i cade mai greu împăratului să-i hrănească strălucit pe şapte sute de oaspeţi Poloni, decât pe şapte mii de „Paizani” din acelaşi neam, osândiţi la galerele împărăteşti”. Dar, de la ocol, iarăşi, la drum.

ÎI<§>*24. Se stârneşte război cu Ruşii.*) *I*

< (§} 24. Statornicită şi întărită fiind pacea cu Polonii. În acelaşi an 1088, izbucneşte un nou război între Poarta Othmană şi Ruşi. Doroszenko. Hatmanul peste Sarv Kamysz Casagyu), cum am pomenit mai sus, se supusese de bunăvoie Porţii Othmane pe sine şi pe concetăţenii săi; apoi, suferind dat fiind că fusese respins pe când cerea să ia parte la campania din Polonia, s-a hotărât să-şi răzbune ocara desfăcându-se de ei. Dar el vedea bine că nu-şi putea împlini gândul, dacă nu-l chema în ajutor pe un altul mai puternic, ba chiar că cele pe care le pusese la cale spre a-şi elibera patria aveau să ducă la asuprirea ei. Tulburat cu asemenea planuri, îi cheamă la sine, pe ascuns, prin scrisori, pe Mai-marii Cazacilor şi pe alţii despre care ştia că se bucurau de cea mai mare trecere în faţa poporului, şi celor odată strânşi le înfăţişează ce făcuse până atunci

pentru a le păstra liniştea şi libertatea, şi în ce fel şi chip se străduise să o întărească şi să o asigure: „Am socotit, le zise, că noi, cei asupriţi şi dispreţuiţi de către Poloni, aveam să ne aflăm sigur adăpost sub ocrotirea Turcilor. Aceştia se aflau prea departe de hotarele noastre, ca să mi se pară că aveam a ne teme cumva de ei, dar> numele lor atât de cutremurător pentru duşmani, încât corabia părea a ni se afla în port, orice fel de pânze ar fi avut a întinde sub stindardele lor. Se mai adăugau şi asemenea

260 făgăduieli, pe care / de-abia dacă le-am fi putut cere noi înşine – libertatea pentru vetrele şi altarele noastre, scutirea de tribut, o mare parte din prada pe care am fi dobândit-o în tabăra lor. Mă îndemna foarte să cred că ei îşi vor ţine făgăduielile faptul că ei păreau să ne vrea mai bine ca prieteni, ştiind bine, nu odată, cât de aprigi şi de grei duşmani ne încercaseră. Dar cât de puţin este de căutat credinţa la necredincioşi ne-au învăţat îndeajuns cele văzute cu ochii noştri. Când, spre a ne arăta credinţa, le venisem în ajutor, în războiul cu Polonii, eu însumi, cu o bună parte a oştirii, nu numai că n-am fost primit cu cinstirea cu care se cuvenea, ci m-au mai şi supus dispreţului, şi, ca şi cum aş fi fost un trădător, mi s-a poruncit să mă întorc acasă. Se temeau, mă rog, să nu fim martori oculari la cele ce se petreceau, iar bisericile noastre, prefăcute împotriva credinţei date, în moschei, <precum şi locuitorii luaţi şi strămutaţi pe ogoare sterpe să nu ne deschidă ochii, şi să ne facă să ne dăm seama la ce aveam a ne aştepta. După ce s-a făcut pacea cu Polonii, ne-au eliberat ei de sub jugul polon, dar ne-au eliberat astfel, încât să ne pună pe grumaji unul şi mai greu. Acum, de capul lor, le-au dat Polonilor pe mână cele mai de seamă bastioane ale patriei noastre. Bialocerkiew şi Pawolocz, acum ei, care, de altfel, la cea mai mică nedreptate, suflă foc şi pară, trec sub o tăcere de mirare afaceri neîngăduite

şi alte meşteşuguri de-ale Polonilor, cu care ne sleiesc în fiece zi <şi ne sug cea mai bună parte din sânge, anume ca, istoviţi şi lăsaţi fără nicio putere, să le putem face faţă cât mai puţin, dacă le-ar fi vreodată pe plac să ne supună tiraniei. Acestea au fost

261 meşteşugurile Principilor Othmani, cu care ei au întemeiat <şi / cu care şi-au lăţit în chip atât de uriaş împărăţia – să-i înfrângă pe Creştini prin Creştini, să îi supună şi pe unii şi pe alţii, osteniţi de un lung război, cu cei subjugaţi să se poarte, mai întâi, cu blândeţe, apoi, pas cu pas, să le pună în spate o asemenea povară, încât, puţin mai târziu, să rămână uluiţi chiar şi cei ce-o duc. De se va îndoi cineva despre aceasta, ori va socoti că eu grăiesc nesuferindu-i pe Turci, va avea o vie

1 dovadă: Principii Moldovei, pe care Turcii îi supuseseră nu cu armele, ci cu vorba, şi-i amăgiseră să se deie de la sine pe mâna lor făgăduindu-le libertatea, sunt acum tot atât de asupriţi, sub cea mai aspră robie, ca şi ceilalţi Creştini care locuiesc în împărăţia lor. Învăţând din pilda lor, târziu ne deplângem greşeala, dar nu atât de târziu, încât vătămarea să n-aibă leac, câtă vreme veţi fi arătat un curaj vrednic de numele şi de înaintaşii voştri. Dar nu-i de ajuns numai curajul, mai e nevoie şi de puterile cu care să ne putem apăra vetrele şi altarele, şi să le putem scoate dintr-o nedreaptă robie: puterile, zic, fără de care curajul nu înseamnă nimic, decât un cap fără de trup. Cum însă nu avem unele care să poată fi socotite, deopotrivă, în stare să ducă şi un război cu Turcii şi cu Polonii, este nevoie să le căutăm de pe la vecini – de e cercetat de la care. Pe Poloni i-am încercat mai mult decât de ajuns, şi nu cred că se va afla printre voi vreunul căruia să-i dea prin gând să intrăm iarăşi sub jugul Polonilor, pe care l-am scuturat odată. Ungurii şi Germanii sunt ocupaţi mai degrabă cu treburile lor, decât cu cele străine – nu mai rămâne nimeni, decât

Czarul Ruşilor, tatălui căruia, cu mulţi ani mai demult.

262 înaintaşul meu în Hătmănie, / Bogdan Kemielnicki (y), îi făgăduise credinţă, dar, mai apoi, am fost siliţi să o părăsim prin puterea armelor. Dacă i se pare cuiva greu cuvântul de „supunere”, să ia aminte că, odată pierdută libertatea, şi dacă nu poate să-şi mai recapete vechea strălucire, nu stă să caute cui poate să nu-i mai slujească, ci unde s-o facă în condiţii mai puţin aspre. Bisericile noastre n-au nimic de temut din partea unui Principe legat de noi prin credinţă, nici bunurile noastre din partea unui Rege care-i, pe drept şi după merit, stăpân pe mai mult decât ar putea să ne ia nouă pe nedrept. Acela stăpâneşte deja cea mai bună parte a patriei noastre, şi, strângând comori întregi de pe urma unei păci neîntrerupte, ne va putea apăra cu uşurinţă împotriva oricărui duşman. Să ne adăpostim sub ocrotirea lui o cer dreptatea şi credinţa făgăduită lui de către părinţii noştri, la aceasta ne îndeamnă nevoia, <ca şi amintirea stăpânirii celei milostive pe care a arătat-o faţă de noi odinioară. Nu se află nicio îndoială că acela nu numai că ne va primi cu amândouă mâinile, ca pe nişte fii rătăciţi, ci că ne va şi apăra din toate puterile împotriva duşmanilor, ca pe meterezul Regatului său”.

((<§>*25. Cazacii i se supun Clarului.*) /

< (§} 25. Acestea fiindu-i spusele, toată adunarea s-a arătat atât de tulburată, încât blestemau alianţa făcută cu Turcii şi cereau într-un glas să se supună, cu toţi şi toate ale lor, Principelui Ruşilor. Fără zăbavă, Doroszenko îl trimite, pe dată, la Moscova, cu scrisoare, la Czarul Theodor Alexiadul, pe un anume om <al său> de credinţă <şi în dă mărturie că „el şi cu concetăţenii săi sunt îndureraţi că, fără să fi ţinut seama de datoria lor, îşi supuseseră, cu ruşine, Turcilor Provincia lor; că ei, împinşi acum de căinţă pentru fapta lor, o roagă pe Maiestatea Sa

să-i primească iarăşi sub credinţă, şi să binevoiască să îi apere împotriva duşmanilor; la rândul lor, ei îşi vor pune la

263 bătaie viaţa şi bunurile pentru buna stare a Sa şi a Stăpânirii / Ruseşti". Czarului Ruşilor nu-i putea veni nimic mai la îndemână, decât un doar întărirea aceasta a Ukrainei, de unde avusese mereu a se teme de năpădirile Cazacilor, ci şi lăţirea hotarelor stăpânirii sale, până dincolo de Boristenes, şi-şi vedea oştirea crescută cu mai mult de şaizeci de mii de oşteni de o încercată bărbăţie. Prin urmare, el întoarce răspunsuri pline de milostivire la scrisoarea lui Doroszenjsjko, îi laudă hotărârea şi credinţa dovedite faţă de sine, le iartă vina ce-i acoperea de pe urma desfacerii de el, <şi îl îndeamnă ca „pe viitor, să răscumpere perfidia alor săi printr-o statornică şi neclintită credinţă faţă de Principii Ruşi", dar>, la rândul său, îi făgăduieşte ajutoare împotriva tuturor duşmanilor, orişicând vor avea nevoie.

ÎI<§>26. Turcii li-l dau Cazacilor drept Hetman pe Gheo<r>ghe Kiemelnicki. H

< (§} 26> Acestea, odată aduse la Constantinopole, nu numai că dau un mare avânt păcii cu Polonia, dar şi tulbură de mirare toate hotărârile Curţii Othmane. împăratul vedea că, dacă nu voia călcate în picioare şi ((cinstea}} sa, şi pe aceea a împărăţiei Othmane, nu putea să nu se răzbune pe perfidia lor, şi să nu le declare război şi Cazacilor şi Czarului Ruşilor, sub ocrotirea căruia se puseseră ei, <dar> prevedea, pe de altă parte, că războiul avea să fie greu, nu <atât> din pricina puterii Czarului (căci, pe acea vreme, oştenii Rutheni erau dispreţuiţi de cei Turci), ci pentru că întrevedea că ostaşii săi aveau să aibă de luptat mai degrabă cu strâmtorile locurilor, cu foamea şi cu gerurile, decât cu duşmanul. Prin urmare, ca să se ferească de război, pe cât putea el mai bine, şi să-i aducă iarăşi înapoi de partea sa pe Cazaci cu cunele>

meşteşuguri, îl sloboade din lanţuri pe Gheorghe Kiemielniski zi, fiul lui Bogdan, Căpetenia de odinioară a Cazacilor, care se

264 afla sub foarte strânsă pază în temniţele / celor Şapte Turnuri, şi îl aşază Căpetenie, sau „Hatman” al Cazacilor în locul lui Doros<z>en [s] ko, nădăjduind că şi din dragostea pe care Cazacii se spunea că o au pentru stirpea lui Kemelniski, şi, datorită amintirii meritelor lui Bogdan, îşi vor pleca foarte uşor urechea faţă de fiul lui.

H <§>*27. Care îi îndeamnă în zadar pe Cazaci să treacă de partea cealaltă.*) *j*

< (§} 27. Gheorghe, din porunca Vizirului, îl trimite pe dată pe unul din prietenii săi, Stamatel, la concetăţenii să şi le dă de ştire printr-o scrisoare că „Poarta Othmană, aflând despre trădarea lui Doroszensko, li l-a dat pe el însuşi Cazacilor drept Hatman, în nădejdea că se va întâmpla ca cei abătuţi de acel fugar de la credinţa datorată împăăţiei Othmane, văzându-şi dreptul Hatman şi Căpetenia lor, să se întoarcă la supunere, şi să se căiască pentru fapta lor; de vor fi făcut astfel, împă –atul avea să le deie iertare pentru cele făptuite, şi să-i împodobească cu noi binefaceri”. Dar Cazacii, care simţiseră preabine greutatea jugului othman, ca să mai aibă de gând să i se supună din nou, resping cu statornicie toate cele pe care li le oferea Sultanul, îl învinuiesc pe Stamatel de impostură, cum că Hatmanul lor după lege, Gheorghe, ar fi răposat de demult în Tătaria, şi spun sus şi tare că Turcii le întindeau capcane, sub numele Mai-marelui lor cel mort.

*ff*e§>*28. Sultanul le declară război Cazacilor şi Ruşilor.*))

< (§} 28. împăratul, cum vedea că sufletele cele îndărătnice ale Cazacilor nu puteau fi înmuiate prin vorbe, socotind să încerce lucrul cu armele, îi dă poruncă Seraskierului Silistrei (să), Szaitan Ibrahim Pasza, să-l

aducă în Ţara Cazacilor, cu toată oştirea sa, pe Gheorghe, şi, mai cu seamă, să încerce cucerirea Czehrinului, Capitala Provinciei, şi Scaunul Hatmanilor. Acela dă fără preget

265 ascultare poruncilor, şi, trecând Dunărea în *6* Iunie, / (în anul lui Hr (istos) } 1675, străbate în lungi marşuri Moldova şi Podolia.

ÎI <§>*29. Ruşii îi nimicesc pe Tătari, iar Turcii fug.*))

< (§} 29. Când ajunge la Czehrin, el găseşte şaizeci de mii de Ruşi şi de Cazaci întărite cum se cuvine cu valuri, se miră de faptul neaşteptat că, la porunca Czarului, erau ţinuţi la Nisnalbb) toţi neguţătorii, sau şi alţii care se pregăteau de drum în Turcia, şi, văzând că, datorită puţinătăţii alor săi (cum de-abia dacă avea patruzeci de mii de oşteni), nu putea asalta un duşman atât de bine întărit, se hotărăşte să-i aştepte pe Tătarii care se aflau încă la două zile de drum depărtare de tabără. Dar vegherea Ruşilor l-a împiedicat de la acest pas. Căci aceia, auzind că sosesc Tătarii şi că, aflaţi pe-aproape, vor să-şi unească armele cu cele ale Turcilor, ocupă între ei un loc potrivit şi dau iureş cu atâta înflăcărare asupra năvălitorilor, încât, în puţine ceasuri, locul luptei arăta stropit cu sângele duşmanilor. Au căzut în acea bătălie, împreună cu fiul Chanului, opt Mârzaci, şi mai mult de zece mii de oşteni scythi de rând, ceilalţi fie că au fost aruncaţi în lanţuri, fie că au fost împrăştiaţi peste tot. Turcii, văzând un asemenea prăpăd petrecut printre aliaţii lor, îşi lasă curajul, armele şi bagajele, şi, de teama ca nu cumva Ruşii, îmbărbătaţi de noua lor izbândă, să îi atace şi pe ei, se pun pe fugă cu atâta grabă, încât nu s-au mai oprit din drum, până n-au trecut peste râul Bogecc).

ÎI<§>*30. Sultanul îi cere pace Clarului. /j*

< (§} 30. Acest măcel îi dădea mai degrabă împăratului gânduri de pace. Totuşi, ca să nu-şi păteze

cinstea, el trimite un Sol anume în Rusia, care, nu în numele său, ci în cel al Chanului 266 Tătarilor, / să se întâlnească cu Czarul şi să-l lămurească prieteneşte să facă pace cu Sultanul, dar> Czehrinul, care, fără discuţie, era de drept al Turcilor, să-l dea înapoi, iar pe Cazaci să-i lase în plata duhului lor cel rău, căci „el ştia sigur că împăratul voia mai bine să poarte un război de douăzeci de ani, cu orice fel de noroc, decât să piardă <fie şi un lat de palmă din pământul pe care-l dobândise pe drept”.

¡ (<§>*31. Czarul îi trimite Sultanului o epistolă cu bun rezultat.*))

< (§} 31. Dar Czarul Ruşilor, căruia nu-i era necunoscut ale cui îndemnuri i le adusese solul, îl trimite la C (onstantino) p (o) le pe un altul dintre ai săi, doar cu numele de „Czauss”, purtând scrisori către împărat şi către Vizir, prin care-i făcea să ia seama „să nu creadă că-l pot amăgi şi pe dânsul cu aceleaşi tertipuri cu care-i împilaseră pe Poloni; căci dânsul, mai precaut de pe urma pildei acelora, învăţase deja în ce fel trebuia purtat războiul cu ei: aşa că să înceteze cu războiul lor nedrept şi să lase în pace Ukraina, unde dânsul dobândise un drept neîndoielnic, prin cedarea ei de către Bogdan Kiemelnisci, întărită de curând de a lui Doroszen [s] co; dacă însă se vor fi hotărât să poarte război, să ştie că el nu va face pace, mai înainte să le smulgă şi restul Ukrainei, până la Tyras şi la Asov, pe nedrept răpit înaintaşilor săi”.

I [<§>*32. Turcae iterum în Russos bellum declarant.*))

< (§} 32. După ce-a citit scrisoarea, Vizirul îi pofteşte la sfat pe Muftiu, pe Caimacam, pe Kadiulaskeri şi pe Janiczar Aga, <şi îi întreabă „ce le porunceau să facă legile şi raţiunea”. Mai mulţi îl îndeamnă la pace, pentru că de-abia de era vreo nădejde <ca, prin locuri atât de grele şi de îndepărtate, să izbutească ceva care să-i fie de bun

augur Statului Othman. Singur, Vizirul Cara

1 în text apare, după nume, înserată rău, chiar în mijlocul frazei, o lungă paranteză (desigur, cândva, marginală în ciorna lui Cantemir, comparabilă cu nota (dd) din Adnotări (v. sub III, 1, 26): „Tot el este cel care asediase Viena, de felul lui din Caramania, crescut (şi) cultivat la curtea celor doi Kioprili; / (p. 267) a fost cel mai zgârcit dintre Turci, s-a arătat, mai apoi, de folos Statului în multe <privinţe>, în multe şi fără de folos, de altfel, ascuţit la minte, iute la sfat şi mărinimos, războinic şi ambiţios, mereu, spre a porni cu război împotriva vecinilor, născocea o mulţime de tertipuri; până la urmă a cutezat chiar să-şi aroge împărăţia Apusului – fapt despre care <vezi> mai departe, la şirul istoriei”.

267 Mustafa (dd) ((Pasza}}1 / se împotriveşte sfaturilor de pace, spunând că „nu trebuie îngăduit ca un asemenea prăpăd, ca acela pe care Ruşii li-l pricinuiseră Tătarilor, să rămână nerăzbunat asupra lor. Fiind şi ceilalţi de acord, spre a-i fi pe plac Vizirului, se ia hotărârea să se reînceapă războiul cu cea mai mare putere şi să se strângă şi mai multe oşti; iar solului Ruşilor i se dau răspunsuri care suflau a arme şi a fier.

j (<§>*33. <împăratul> îl trimite pe Vizir <cu> ostile*, *j*)

< (§} 33. După trecerea lunilor menite odihnei ostaşilor, către sfârşitul lunii Rebiul Ewel ea anului> 1089, împăratul însuşi, însoţit de Vizir, călăuzeşte ostile până la Tătar Pazardzik”[94], de unde îl trimite mai departe pe Vizir,

94 Din nou, o notă marginală din ciorna lui Cantemir, comparabilă cu (ee) din Adnotări (cf. III, 1,26), a năvălit în mijlocul textului, sunînd : ‘Este un tîrg din Thracia, aşezat la poalele <Munţilor> Czenge, către partea lor de Miază-noapte, destul de întins, unde nu s-a aflat mai înainte nicio cetate, ci <unde> au fost aşezate, prima dată de către

înzestrat cu toată puterea asupra oştirii. Vizirul, fără zăbavă, străbătând Moldova în etape lungi, ajunge, în luna următoare, la râul Bog, unde cheltuieşte câteva zile cu cercetarea oştirii şi aşteaptă unirea şi cu Tătarii şi cu Cazacii pe care George Kiemelnisci îi atrăsese de partea sa.

ÎI<§>34. Asediază Czehrinul. H

268 < (§} 34. După sosirea amândurora, / el înaintează, cu optzeci de mii dintre oştenii săi, treizeci de mii> de Tătari şi patru <mii> de Cazaci, către Czehrin, şi, în 8 ale lunii Dzemaziul evel, ajunge la vederea oraşului. Ruşii şi Cazacii care se aflau de strajă erau, în acea vreme, ocupaţi cu isprăvirea unui nou bastion, în afara oraşului, şi, zărind, pe neaşteptate şi nepregătite, oştirea turcească, se retrag în oraş cu rândurile învălmăşite, şi îi vestesc pe tovarăşii lor despre primejdia ce sta să vină. Luând seama la aceasta, Vizirul porunceşte pe dată câtorva mii de ostaşi să ia cu asalt oraşul, conduşi Kiehaiae al lor, nădăjduind să-i îngrozească astfel pe străjeri şi să-i împingă la predarea oraşului: dar ei, deşi luptară cu tărie vreme de patru ceasuri, sunt respinşi cu ruşine de la ziduri, pierzând, laolaltă cu Căpetenia lor, două mii de Janiczari. Învăţând din acest neajuns că atari încercări sunt zadarnice împotriva unei asemenea întăriturii, dacă nu era împresurată după regulile artei militare, Cara Mustafa Pasza porunceşte ca, pe dată, mai înainte chiar ca ostaşii să-şi ridice corturile, oraşul să fie înconjurat de peste tot, să se sape şanţuri, să se înalţe valuri, iar zidurile să fie zdruncinate cu tunurile. Cum aceasta nu i-a prea ieşit după dorinţă, datorită vecinătăţilor nisipoase ale oraşului, el se îngrijeşte, la îndemnul unui Polon, ca, de partea cealaltă,

---

Turci, colonii ale Turkilor din Asia, care se numesc astăzi ‘ Czitak’, la fel ca şi prin toată Thracia, între H<a>emus, Dunăre şi Pont.’

din care oraşul era apărat de mlaştini, să se aştearnă punţi, iar treaba aceasta i-o încredinţează lui Kiorhasan Pasza. Dar şi planul acesta n-a ajuns să izbutească după vrerea sa.

ÎI<§>*35. Ruşii zdrobesc o parte a oştirii Turcilor*. //

< (§} 35, Oştirea Ruşilor, sub porunca lui Romodanofski, venise, între timp, mai aproape, şi, mai înainte ca Vizirul să poată fi înştiinţat despre sosirea lui, trecuse deja de Boristhenes. Spre a-i da peste cap încercările, Vizirul îl trimisese într-acolo pe Cara Mustafa Pasza, Prefectul Aleppului.

269 / cu o mare parte din oştire, şi-i dăduse libertatea de a lupta, dacă avea prilejul. Dar, cum acesta nu-i putea ademeni la luptă pe Ruşi, deşi erau mai mulţi la număr, Vizirul, bănuind cum sta lucrul, că duşmanii, zăbovind, voiau să nimicească oştirea othmană, sau să crească straja oraşului asediat, îi încredinţează lui Caplan Paszaess) să-şi pună tabăra între oraş şi duşmani. Ruşii, văzând că, în chipul acesta, li se tăiase calea către fort. În 22 ale lunii Dzemaziul achyr, dau năvală asupra bulucurilor lui Caplan Pasza cu atâta înflăcărare, încât, zdrobindu-le primele rânduri încă din primul iureş, ceilalţi au fost siliţi să fugă şi să-şi caute scăparea prin mijlocul mlaştinilor. Caplan Pasza, când ia seama că asupra sufletelor îngrozite ale alor săi nu mai erau de niciun folos nici îndemnurile, nici ameninţările, iar starea lucrurilor o vede fără nădejde, dă el însuşi foc punţilor cu care erau podite mlaştinile, ca duşmanii să nu-şi afle cale tocmai peste ele spre a zdrobi toată oastea othmană.

((<§>*36. Turcii iau Czehrinul*.)*!*

< (§} 36. Până la urmă, Vizirul, luând seama că, datorită furtunilor de iarnă, care dau să vină, ori trebuia să învingă, ori să deie îndărăt, cu gândul să încerce pentru ultima dată, sapă trei şanţuri de mină chiar pe sub zidurile

fortului, şi, în *21* ale aceleiaşi luni, dându-le foc de dedesubt, le dă poruncă alor săi să împresoare oraşul de jur-împrejur şi să intre în el prin spărturile zidurilor pe care le făcuse puterea prafului de puşcă. Străjerii, văzând că, odată cu prăbuşirea zidurilor, nu le mai rămânea nicio nădejde de a păstra oraşul, fug de acolo prin cealaltă poartă a cetăţii, care privea către Boristhenes, şi le lasă Turcilor mai degrabă de dărâmat ruinele, decât zidurile fortului, făcând

270 totuşi, mai întâi, un ascunziş de praf de puşcă, / cu care, ceva mai târziu, sunt aruncate în aer câteva mii de ostaşi de rând, pe care pofta de a prăda oraşul îi minase până acolo.

((<§>*37. Amândouă ostile se întorc la ale lor.*})

< (§} 37. În ziua următoare, Vizirul cercetează, laolaltă cu celelalte căpetenii ale oştirii, oraşul dobândit cu atâta sânge şi cu atâta trudă, şi, pentru că refacerea lui părea prea grea, iar apărarea lui nu mai uşoară, porunceşte să se facă una cu pământul zidurile şi clădirile care mai rămăseseră. Apoi, dându-i oştirii câteva zile pentru a-şi trage suflarea, încearcă să provoace la luptă însăşi oastea Ruşilor; cum aceştia nu voiau să iasă din întăriturile lor în câmp deschis şi se gândeau la întoarcere, îi porunceşte lui Caplan Pasza să-i urmărească laolaltă cu o ceată de ostaşi mai uşor înarmaţi, şi să-i lovească, cori> pe drum, ori prin strâmtorile locurilor. Dar nici acesta nu izbuteşte nimic, pentru că Ruşii nu dădeau înapoi decât în şiruri bine strânse şi întărite cu un lanţ de care, iar pe Turci, ori pe unde căutau să le rupă rândurile, îi respingeau cu tărie. Astfel, şi Vizirul însuşi este silit să se tragă înapoi datorită lipsei de provizii – un drum pe care, pe lângă aproape toate bagajele şi tunurile mai mari, el pierde mai mulţi ostaşi, decât îi luaseră, sub Czehrin, sabia duşmanului sau focul, astfel încât, după ce se întorsese la

Adrianopole în primele zile ale lunii Ramazan, oştenii lui aveau mai degrabă înfăţişarea unor înfrânţi, decât a unor oşti învingătoare.

((<§>*38. Murmurele oştenilor împotriva acestei zadarnice campanii.*}!

< (§} 38. Şi atât de mult lipsea ca izbânda de la Czehrin să-i încurajeze pe ostaşi, încât îi socoteau pe toţi aceia care cutezau să scoată fie şi o vorbuliţă despre reluarea războiului din Ukraina, nu numai ca pe nişte vrăjmaşi, ci şi ca pe nişte trădători; iar în suflet le era prea adânc sădită

271 amintirea celor treizeci de mii de tovarăşi de-ai lor pierduţi, / şi a chinurilor suferite pe drum, pentru ca luarea ruinelor de la Czehrin şi cele câteva sute de capete ale vrăjmaşilor, puse jur-împrejurul corturilor lor, să le fi putut aduce vreo mângâiere. Chiar şi Vizirului însuşi, luând învăţătură cât de greu este să porţi război prin locuri necunoscute, sterpe, tăiate de peste tot de nuri şi de mlaştini, unde-i prea puţină prada şi prea mare primejdia, îi părea, prea târziu, rău că se împotrivise sfaturilor de pace şi că prăpădise, fără de niciun folos, atâtea şi atâtea mii de ostaşi.

((<§>*39. Vizi (r) ul se străduie să întemeieze un nou fort.*))

< (§} *39.* S-ar fi şi lăsat el, <Vizirul, de război, dacă neîncetatele năvăliri ale Cazacilor, cu care se obişnuiseră să pustiască, fără pedeapsă, ţărmurile Pontului Euxin, nu i-ar fi răsturnat planurile de pace. Şi astfel, el s-a hotărât să întemeieze un nou oraş şi un fort, chiar la gura lui Boristhenes, nu departe de Oczakow. nădăjduind că astfel se putea şi împiedica uşor coborârea navelor Cazacilor în Pontul Euxin, şi ca, siliţi de lipsa sării, Cazacii din Zaporovie, să se supună de la sine împărăţiei Othmane. Lucrarea aceasta el i-o încredinţează lui Mimar Aga (hh),

spre apărarea căruia, până la împlinirea trebii, îl trimite într-acolo pe Caplan Pasza, cu şase regimente de Janiczari.

H<§>*40*. *Care e dărâmat de Cazaci, iar lucrătorii ucişi*.))

< (§} *40*. Dar, cele pe care Vizirul le pusese la cale cu atâta dibăcie le doboară Fortuna, dintr-o neaşteptată lovitură. Căci, câtă vreme de-abia fusese pusă cea dintâi temelie a lucrării, Sirco, Mai-marele Cazacilor din Zaporovie, întors din campania împotriva Tătarilor cu cincisprezece mii dintre ai săi, trecând din întâmplare prin vecinătate şi auzind că pe acolo se lucra la o nouă

272 fortăreaţă, cum nu ştia cine făcea aceasta, se apropie mai mult. / Când vede că ei erau Turci, îi împresoară de peste tot, şi, cu toate că se apărau cu tărie, îi căsăpeşte pe toţi, atât pe lucrători, cât şi pe străjeri, laolaltă cu Căpetenia Cazacilor pusă de Turci, cu Kiemelniski, iar el însuşi îşi pune tabăra în acelaşi loc, şi, prin iuţi soli, îi dă de veste Czarului Ruşilor despre cele petrecute: acesta îi trimite porunci lui Dolhoruki, urmaşul lui Romadanowski la cârmuirea oştirii, „să-şi unească fără zăbavă toate trupele cu cetele lui Sirco, iar, dimpreună şi la arme şi la sfat, să se pună harnic împotriva strădaniilor Turcilor”.

((<§>*41*. *Turcii, istoviţi, doresc de-a binelea pacea*.))

< (§} *41*. Până la urmă, Vizirul, convins de aceste fapte că prin atari locuri se iroseau zadarnic puterile împărăţiei Othmane şi că puteau fi cheltuite cu mult mai mare folos prin alte locuri, le îngăduie, în sfârşit, Ruşilor pacea mult dorită de amândouă părţile. Astfel ia sfârşit acel război, pentru purtarea căruia nu i-au lipsit împăratului Othman nici curajul, nici puterile, ci oştenii obişnuiţi cu gerurile, cu foamea şi cu celelalte feluri de munci mai presus decât omeneşti, <precum> şi Fortuna, care părea că voia, de acum încolo, să părăsească armele

othmane.

((<§>*42. Tekeli tulbură pacea Turcilor cu Caesarul.*))

< (§} *42*. Dar nici măcar acestea toate nu i-ar fi putut abate pe Othmanizi de la prima hotărâre pe care o luaseră, dacă noi tulburări iscate în Ungaria nu le-ar fi dat gândul să-şi întoarcă povara armelor către acele locuri, unde se socotea că se putea purta război cu mai puţină dificultate şi cu mai multe roade. Se desfăcuse, pe acea vreme, de Caesar Emeric Teke11" 1, iar, în puţine luni, îi atrăsese să se alăture răzvrătirii lui pe aproape toţi locuitorii acelei <părţi> a Ungariei care îi mai rămăsese Caesarului. Cum însă îşi dădea seama că, fără ajutoare din partea altora, nu era pe potriva oştilor Caesarului, dat fiind că acela, făcând pace cu Francezii, spre a stinge mai iute acel pârjol, îşi

273 strânsese într-acolo toate ostile sale, el îi chemase pe Turci în ajutor, / făgăduindu-le, cu titlul de tribut, patruzeci de mii de Galbeni în fiece an, iar, în ajutor, oricând ar fi fost nevoie, treizeci de mii de oşteni unguri.

((<§>*43. Feluritele planuri ale Turcilor de a rupe pacea cu Caesarul. I*)

< (§} *43*. La Curtea Othmană s-a dezbătut vreme îndelungată „Trebuia, oare, să i se dea în mod public ajutor lui Tekeli, sau era de aşteptat până ce, în anul 1075, avea să se sfârşească armistiţiul de douăzeci de ani consfinţit de Kioprili Pasza, iar, până atunci, erau de trimis răzvrătiţilor numai ajutorări clandestine?". Părerea a doua o încuviinţau, într-un glas, toate Ulemalelelkk) laolaltă cu Sultana Mamă, spunând că „era nedrept să-i declare război unui Principe care nu dăduse nicio pricină de duşmănie şi păstrase, până atunci, cu religiozitate, condiţiile consfinţite ale armistiţiului"; pe cea dintâi o apărau împăratul însuşi şi cu Vizirul, zicând că „trebuia bătut fierul cât era cald, şi nu avea să mai vină vreun alt prilej, la fel de favorabil, de a răspândi Legea

Muhammedană: Ungaria, până pe atunci bastionul cel mai puternic al Creştinilor, oferea să li se supună de la sine; Germania, istovită de războiul cu Francezii şi cu Suedezii, de-abia dacă era în stare să facă faţă primului iureş al oştenilor othmani, odată cu doborârea căreia, nimic n-avea să le mai stea împotrivă ca şi celelalte Provincii care ascultaseră odinioară Imperiului Roman să poată fi supuse Coroanei Othmane". împăratul, pentru ca povara războiului să nu li se pară prea grea concetăţenilor săi, arată că avea puse bine în tezaurele sale şaptezeci de mii de pungi, o oştire întreagă pregătită, ca şi celelalte lucruri de care era nevoie pentru mai multe campanii, şi făgăduieşte că va folosi cu dragă inimă acestea spre a-i aduce pe Creştini la credinţa Muslimană, pentru lăţirea hotarelor împărăţiei şi pentru apărarea celor care aveau să se supună ocrotirii sale. Janiczarii, îndemnaţi de Vizii" 11" şi de *274* Prefecţii lor care-i ţineau partea, / cer războiul, şi declară public că „voiau mai bine să moară, decât să-i îngăduie Caesarului Germanilor să-i năpăstuiască pe supuşii împărăţiei Othmane". Vizirul o atrage de partea sa pe Sultana Marnă (mm), care, mai înainte, fusese de părerea contrară, zicându-i că Paszmaklykul (nu) ei putea creşte până la trei sute de pungi de pe urma Provinciilor supuse, sau care aveau să fie supuse; după consimţământul ei, chiar şi Muftiul, care îşi ascunsese sub o îndelungată tăcere gândul despre acest lucru, încuviinţează prin Fetwah planurile împăratului. Dar nici măcar autoritatea lui nu-i mişcă pe adversari, încât să nu-şi apere în public părerea, şi, fără să dea vreun nume, să nu împrăştie în Divan pamflete prin care să îndemne poporul să nu-şi deie acordul pentru un război nedrept, luat asupra lor nu numai împotriva prevederilor de pace întărite prin jurământ, ci şi împotriva blestemelor lui Sultan Suleiman101.

((<§>*44. Ei hotărăsc, până la urmă, războiul împotriva Caesarului.*))

< (§} *44.* Cu toate acestea, Vizirul, întemeiat pe socoteala oştenilor şi pe consimţământul Sultanului, şi orbit de părerea asupra prea marii sale puteri, rămâne de neclintit în planul său, şi hotărăşte războiul împotriva Caesarului. Mai păreau, totuşi, de căutat pricinile pentru război, astfel ca oştenii, luând ştire asupra dreptăţii armelor othmane, să purceadă şi mai ager în campanie.

((<§>*45. Turcii îşi plăsmuiesc o dreaptă pricină de război.*))

< (§} *45.* Anume, pacea cu Polonia, tulburată prin meşteşugurile Caesarului, oferea o destul de grea pricină pentru ruperea prieteniei. Dar, dat fiind că aceasta se petrecuse prin tertipuri ascunse, nu printr-o mărturie publică de duşmănie, Vizirul îşi dădea seama că era nevoie de vreo alta anume, mai limpede, care să fie vădită în ochii mulţimii. Ca să se pare că pe aceasta o dăduse Caesarul Germanilor, iar nu Sultanul, iar astfel acela să fie cel ce rupsese pacea încheiată, este trimisă la Caesar prin olăcar, în numele Sultanului, o scrisoare în care se spunea că „Tekeli şi cu ceilalţi

275 fruntaşi ai Ungariei, siliţi de nedreptăţile lui, / şi-au închinat stăpânirea împărăţiei Othmane şi i-au făgăduit acesteia tribut; de aceea, Caesarul să-şi tragă îndărăt ostile trimise împotriva acelora şi să le dea înapoi bunurile luate, dacă nu voia să pară a fi încălcat condiţiile păcii încheiate şi să-şi atragă pedeapsă pentru cutezanţa sa”.

([<§*2*>*46. Caesarul trimite un Sol la Poartă pentru statornicirea păcii.*}})

< (§}2 46. Caesarul, bănuind cum stăteau lucrurile, <anume> că Turcii nu căutau decât o pricină de război, îl trimite la C (onstantino) p (o) le, cu titlul de Sol Extraordinar pe Contele Alberto Căprara şi îi încredinţează

să nu cruţe nici cuvântări, nici daruri, astfel ca înţelegerile de pace să poată fi prelungite şi să poată fi abătut războiul la purtarea căruia Leopold nu se socotea pe potrivă.

((<§*2*>*47. Tekeli cucereşte câteva fortăreţe cu ajutorul Turcilor*.})

< (§}2 47. Dar Vizirul, fără să mai aştepte sosirea Solului, în acelaşi an 1093, îl trimite pe Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei (pp), cu şase mii de ostaşi, în ajutorul lui Tekeli, ba şi lui Aparfi, Principele Transylvaniei, îi porunceşte să-şi unească armele cu cele ungureşti. Tekeli, întărit cu atâtea ajutoare, cucereşte, în aceeaşi vară, Cassovia, Eperies, Leutsch, Levent, Lipschet şi Tillek, străjile Germanilor dând dinadins înapoi, vrând mai degrabă să se păstreze în vederea unui noroc mai bun, decât să ajungă în lanţuri, după o apărare grea şi fără de vreun folos.

((<§*2*>*48. Sultanul îl proclamă pe Tekeli Regele Ungariei*.})

< (§}2 48. După atari începuturi, Turcii prevestindu-şi o campanie cu noroc pentru ei, îşi zic că nu mai au de ce se preface, îl proclamă pe Tekeli, prin Pasza de la Buda, Regele Ungariei, dar> pe ceilalţi fruntaşi ai acelui Regat, care îi mai rămăseseră credincioşi Caesarului, îi îndeamnă să se plece, dând ascultare noului Rege, ba atacă şi insula Sehutt, chiar dacă nu cu izbânda pe care şi-o doriseră. Între timp, Vizirul îl amăgeşte pe Solul Caesarului cu mincinoasa nădejde a îngăduirii păcii, spre a-i face pe duşmani mai înceţi în a-i face faţă.

((<§>*49. Turcii pun împotrivă condiţii de pace cu neputinţă*.})

276 < (§} 49. Până la urmă, cum / primise vestea despre fericita înaintare a armelor lui Tekeli, îi dă de înţeles lui Căprara, chemat la sine, că Sultanul nu voia să-i îngăduie Caesarului pacea în alte condiţii, decât dacă

Ungaria avea să fie repusă în aceeaşi stare în care se aflase în anul 1067, să-i plătească Porţii Othmane, în fiece an, cinci sute de mii de florini cu numele de tribut, să fie dărâmate zidurile Leopoldopolei şi Gultei, să-i fie cedate lui Tekeli Neutraschinta şi Ekolt, cu insula Sehutt şi fortăreaţa Muran, să li se deie amnistie răzvrătiţilor unguri, iar aceia să fie repuşi în toate bunurile şi privilegiile lor. Când a aflat că acestea nu sunt pe placul Caesarului, fără să mai zăbovească, îi declară război şi porunceşte ca, în luna Szeval a anului 1093, însemnele sale, cozile de cal, să fie ridicate în public dinaintea Palatului său.

((<§>*50. Vizirul pleacă de la Constantinopole cu oştirea.*})

< (§} 50. Cu câteva zile mai apoi, el iese, cu mare alai, din Oraşul Regesc, însoţit de Muftiu, de Cădi<u>leskieri şi de toţi Vizirii, şi se îndreaptă către Adrianopole, unde se hotărâse să petreacă iama şi să se pregătească de campania în Germania. El îşi aşază prima tabără statornică la o mie de paşi de C (onstantino) p (o) le, în locul numit Czirpidzi Czairieqq), anume ca alaiul său să se poată odihni puţin, şi pregăti mai bine de dram.

((<§>*51. Prevestiri de rău augur pentru Turci.*}/

< (§} 51> în acea noapte, se iscă o foarte mare furtună şi o vijelie amestecată cu ploi şi cu grindină, atât de puternică, încât de-abia dacă se afla prin toată tabăra cineva care să cuteze să facă vreun pas, iar, pe lângă corturile celorlalte Paszale, şi pavilioanele împăratului, al Marelui Vizir şi al Muftiului au fost şi ele dărâmate. În a cincea zi după aceea, după ce tabăra fusese aşezată aproape de Syllebria, sub un colnic, la ţărmul mării, iată că mai vine încă o furtună, şi un şuvoi atât de mare al apelor curgând din munţi, încât au năboit nu numai peste corturi, ci şi peste bagaje, cai şi vitele

277 de povară, / ba chiar şi peste oameni, ori au fost luaţi odată cu şuvoiul însuşi şi aruncaţi peste cap în mare. Aceste două prăpăduri, pe care Othmanizii le suferiseră aproape chiar sub zidurile C (onstantino) p (o) lei, mai înainte să ajungă la vederea duşmanului, îi vârau groaza în suflet poporului celui plin de superstiţii, obişnuit să măsoare după începuturi sfârşitul lucrurilor viitoare.

a<§>*52. De unde noi murmure printre ostaşi.*})

< (§} 52. Cei care se împotriviseră mai înainte planurilor de război şi declaraseră că acea campanie era nedreaptă tălmăceau pe faţă că aceste nenorociri erau solii ale mâniei lui Dumnezeu şi ale înstrăinării Puterii Divine faţă de armele Muslimanilor.

([<§>*53. Sultanul îl însoţeşte pe Vizir înspre Beligrad.*})

< (§} 53. Dar împăratul dispreţuieşte toate acestea ca pe nişte lucruri vulgare şi nevrednice de sufletele cele mari, <şi, reparându-le pe cele pe care le stricaseră Eol şi cu Neptun, îşi urmează calea hotărâtă, iar, către sfârşitul anului 1093, ajunge la Adrianopole. De acolo, după ce, de-a lungul iernii, a pus la cale toate cele care păreau să le mai fie de lipsă mijloacelor războiului, în anul 1094, în 27 ale lunii Rebiul achyr, purcede cu toată oştirea înspre Beligrad, dar, pe drum, îşi schimbă gândul, şi se opreşte în târgul Hesardzik", da depărtare de opt ceasuri> de Adrianopole.

ÎI<§>*54. Sultanul, ridicându-lpevizir drept Căpetenie Supremă, se întoarce de la Beligrad la Constantinopole.*})

< (§} 54. Acolo, după ce şi-a cercetat din nou ostile, îi trece toată puterea asupra taberei othmane Marelui Vizir Kara Mustafa Pasza. îi dă lui pe mână steagul lui Muhammed şi îl îndeamnă să lupte cu tărie împotriva duşmanilor Curanului şi să-şi pregătească sieşi, prin faptele sale de arme, şi în veacul acesta, onoruri şi o slavă

nemuritoare, şi, în viitor, calea Raiului, iar, rânduindu-le astfel pe toate, se întoarce spre C (onstantino) p (o) le, parcă ar fi mers la vânătoare.

H<§>*55. Vizirul strânge un Divan de obşte.*})

< (§} 55. După plecarea împăratului, Vizirul îşi duce oştirea încredinţată până la Essec, trecând

278 Savala Beligrad; acolo, Regele cel nou al Ungariei, cel pus de Turci. Emeric / Tekeli, vine în tabăra turcească laolaltă cu vreo trei sute de nobili din Ungaria, şi este primit cu cea mai mare onoare, printr-un Paszâ, de către Vizir, fiind împodobit cu cele mai mari răsplăţi. Gteva zile după aceea, se orânduieşte o dezbatere despre cele mai de seamă lucruri, între cei mai de seamă Capi ai oştirii. Cel care o rânduise era Marele Vizir, cu toate că primise, printr-un Chatiszerif al Sultanului, deplina putere de a înfăptui orice voia, şi pentru ca, dacă aveau să se petreacă lucruri neaşteptate şi potrivnice dorinţelor lor, să nu-i fie atribuite lui, ci autorilor sfatului, şi pentru ca prin această omenie şi cumpătare a sa să-şi câştige sufletele Paszilor, şi să-i facă mai ageri în a-i îndeplini poruncile.

*I*le§>*5*6 – *Acolo, Tekeli îşi spune primul părerea.*))

< (§} 56. El îl cheamă şi pe Tekeli, iar, dat fiind că se credea că el are o mai bună ştiinţă asupra treburilor Germanilor, i se porunceşte să-şi spună primul părereae: „În ce parte anume erau de întors, mai degrabă, armele lor şi dacă în acel an trebuia încercat asediul Vienei, sau amânat pentru viitor?” Acela, odată primită porunca, zise: „Cei care au gânduri mari, Prea neînfrânte Vizir, au nevoie mai cu seamă de trei vine ale purtării războiului: de tezaure, de oştire, şi, mai ales, de călăuza oricăror fapte, de prevedere. Primele trebuie să însufleţească inimile ostaşilor şi să le dobândească pe cele ale străinilor, a doua să-i zdrobească pe duşmani şi să înlăture piedicile care se ivesc, ultima să domolească păcatul cel obişnuit al minţilor

eroice, prea marea înflăcărare. Fără de aceasta, adesea şi cele mai mari averi şi posibilităţi au fost irosite, având-o pe aceasta drept călăuză, mici oştiri au fost în stare să doboare mari şi întinse împărăţii, aşa precum s-a dovedit şi în privinţa împărăţiei Aliothmanului. Iar în dezbaterea noastră de acum nu avem nevoie decât de ea, de vreme ce împărăţia Othmană a putut strânge în acest loc atâtea resurse <şi atâtea bulucuri de oaste>.

279 încât par să depăşească, prin mărimea lor, chiar şi faima, care, cu acest prin/lej, ar putea părea, nu pe nedrept, că şi-a uitat de sine însăşi.

Anume, oştirii othmane i se aştern în faţă două campanii, deopotrivă de slăvite, dar nu şi deopotrivă de uşoare şi de folositoare împărăţiei: asediul Vienei şi supunerea întregului Regat al Ungariei. Dacă ar fi să îl resping pe primul, ba chiar să şi spun că ar avea să aducă cea mai mare pagubă Statului Othman, poate că aş părea a fi fără noimă în ochii mulţimii, dar nu şi în cei ai acelora care au cercetat mai în adânc starea de lucruri din Europa, şi, cu atât mai puţin, în aceia ai unui Divan atât de august şi plin de prevedere, în faţa căruia cuvintez acum, din porunca Neînfrântului Vizir. Ea se află mai departe de hotarele împărăţiei voastre, şi, cu toate că nu este într-atât de întărită, încât despre zidurile ei să se poată spune că ar fi de netrecut pentru bărbăţia Othmanilor, veţi nădăjdui totuşi în zadar să o ocupaţi încă de la primul iureş. Spre a ajunge la ea, trebuie trecut prin pământuri duşmane, presărate, din loc în loc, cu fortăreţe deloc de dispreţuit, ale căror străji nu vor înceta nicicând să vă hărţuiască şi, chiar dacă n-ar cuteza să se împotrivească unei oştiri în toată puterea, să vă cuprindă cetele împrăştiate, până când nu vor fi fost supuse de-a binelea. Dacă, prin bărbăţia străjerilor Vienei, care nu socot că vor fi aşezaţi acolo în mic număr, asediul va fi să se lungească, fie şi nu prea

mult, starea Othmanilor se va afla m şi mai mari primejdii decât cele prin care a trecut de la luarea C (onstantino) p (o) lei şi întărirea împărăţiei către părţile Apusului. Duşmanii vor împiedica aprovizionarea cu hrană, care, pentru o asemenea oştire, de-abia dacă poate fi adusă, odată şi numai odată, la mai multe luni, bagajele îi vor fi prădate, iar ei o vor istovi atât de tare prin iureşuri neaşteptate şi vor aduce oastea la o asemenea strâmtorare, încât va fi silită, de nevoie, fie să piară de foame, fie să desfacă împresurarea cu cea mai mare pagubă şi ruşine. Dacă însă campania

280 aceasta va fi cu izbândă şi noroc, / iar, în scurtă vreme, cetatea aceea se va preda dinaintea armelor <voastre>, dacă nu aveţi cumva de gând, cu de la voi putere, să o şi părăsiţi de îndată, ceea ce de-abia de cred că vă va da prin minte, socot că împărăţia voastră se află sub ameninţarea unui război cu mult mai greu şi mai împovărător. Ea şi este, este şi socotită drept bastionul întregii Creştinătăţi, iar despre întreaga religie Creştină s-ar socoti că s-a prăbuşit, dacă ea ar ajunge în mâinile voastre. Spre a o scăpa de la pieire vor alerga, fără îndoială, la cel dintâi zvon despre împresurarea ei, toţi Principii câţi luptă sub steagurile lui Hristos, şi, împăcându-şi, cum vor putea ei mai bine, certurile dintre ei, nu se vor mai gândi la nimic altceva, decât în ce chip să poată pune stavilă izbânzilor voastre. Regele Franţei vă este el prieten, dar nu până într-atât, încât să poată îngădui ca, prin voi, credinţei creştine să i se pricinuiască înfrângerea de pe urmă. Va fi îngăduind el să mai fie strâns în chingi Caesarul, dar nu cu vreun alt ţel, decât ca de pe urma ruinării lui să-şi sporească el însuşi stăpânirea, şi să stârpească de prin vecini orice prilej de vătămare – atât îi lipseşte lui, să vrea să vă aibă vecini pe voi, şi anume pe unii mai puternici şi mai bogaţi.

Prea adesea Principii Germaniei îi tăgăduiesc ajutoare împăratului lor, sau nu-i îngăduie unele atât de mari, pe cât ar putea ei, ca, mă rog, împăratul, crescând prea tare în puteri, să pună la cale ceva împotriva libertăţii lor. <Dar> tot ei, deşi vor vedea stăpânirile aflate în cea mai mare primejdie, spre a-şi abate pieirea, îşi vor strânge laolaltă toate puterile lor şi vă vor sta împotrivă. Ba chiar, dacă vor lua aminte că nu mai au nicio nădejde de salvare, iar patria lor, nimicită, nu mai poate fi refăcută în niciun alt fel, se vor da de la sine pe mâna Regelui Franţei, şi îl vor proclama împărat;

281 iar el, dacă le va adăuga la ostile sale şi rămăşiţele Germanilor, mă tem / ca nu cumva să vă ajungă mai împovărător, decât aţi fi crezut. Aşadar luaţi seama că, atâta vreme cât voiţi să doborâţi un singur vrăjmaş, şi acela fără vlagă, să nu-l stârniţi împotriva voastră pe unul şi mai puternic, şi, fără să vă daţi seama, să-i puneţi voi singuri în mână armele.

Dacă vei fi luat aminte la acestea şi le vei fi cântărit în balanţa prevederii Tale, cunoscute întregii lumi, Prea neînfrânte Vizir (e), îţi vei da seama singur cât de trudnică, de grea şi de plină de pericole este acea campanie, şi îţi vei abate gândul către un alt câmp de luptă, unde bărbăţia othmană să se poată desfăşura cu mai puţină primejdie şi cu mai mare câştig. Acela se află în Ungaria, un Regat întins şi bogat, care, cu toate că prea adesea v-a respins armele, şi – ceea ce nu i-a mai izbutit nici unei alte Provincii dorite de voi – a făcut faţă, vreme de două veacuri, izbânzilor voastre, se supune acum de bunăvoie condiţiilor voastre, ba vă şi cere, cu toată străduinţa, ajutorul. Tagmele acestuia urmează deja, în cea mai mare parte, steagurile mele, ceilalţi, pe care îi mai ţine încă asupriţi tirania Caesarului, nu aşteaptă nimic altceva, decât prilejul să arate cât sunt de osteniţi să trăiască sub

jugul Germanilor: dacă i-l veţi da, nu văd cum aţi putea oferi împărăţiei Othmane altceva mai de folos. Căci, odată supus şi întărită întreaga Ungarie, nu vă va mai împiedica nimic, să aduceţi sub puterea voastră, de-a binelea, într-una şi aceeaşi campanie, nu numai Viena, ci şi toată împărăţia Germană: aceea vă va oferi grâne din belşug, care vor putea fi aduse în siguranţă, după nimicirea străjilor duşmane, şi tot ea vă va fi şi arsenalul neîncetat şi cu totul sigur, pentru toate campaniile, oriîncotro <ar merge ele>.

282 De aceea, odată ce, pe câte nădăjduiesc, pot să-mi spun în mod liber părerea, / nu socot că i-ar putea fi ceva mai de folos Statului Ot<h>man, decât să se cheltuiască tot anul acesta cu supunerea şi statornicirea Regatului Ungariei, prin cucerirea şi întărirea cetăţuilor pe care le mai ţin încă oştenii Caesarului, iar, punându-li-se bune străji şi strângându-se provizii pentru doi sau trei ani, ele să fie aşezate într-o astfel de stare, încât să nu aibă a se teme de ceva nici din partea duşmanilor, nici din cea a foametei, iar sufletele Ungurilor să fie atrase şi păstrate în ascultare – ceea ce dacă se va fi împlinit, nădăjduiesc ca, în iarna următoare, să am în tabăra mea mai bine de optzeci de mii de concetăţeni de-ai mei.

Dar, cum ar fi fără de niciun folos ca toate ostile voastre şi o oştire atât de mare să fie ostenită cu drumurile şi cu împresurările, aş propune ca Vizirul, dacă-i va fi pe plac, să-şi pună tabăra, dimpreună cu cea mai mare parte a oştirii, prin împrejurimile Budei sau ale Beligradului. să-i ţină strâns, prin prezenţa sa, pe răzvrătiţi, sau pe cei ce nu vor să rămână sub ascultare, oriunde ar apărea ostile duşmane să-şi mişte tabăra împotriva lor şi să le zdrobească, dacă ele s-ar piti prin oraşe şi prin cetăţui, să-i trimită pe Tătari şi pe ceilalţi ostaşi uşor înarmaţi prin provinciile învecinate ale Germaniei, prin Austria, Moravia,

Bohemia şi Silesia, să deie poruncă să se pustiască toate, să nimicească peste tot holdele şi ogoarele, proviziile de grâne, pregătite sau strânse, să le ieie, sau, de nu se poate face astfel, să le dea foc şi să le ardă. În felul acesta, oştirea duşmană se va împrăştia, fără vreo trudă şi primejdie, şi nu se va putea aşeza în câmp fie în anul acesta, fie în cel viitor, din pricina lipsei de grâne: dacă veţi fi dobândit aceasta, pot să vă făgăduiesc cu siguranţă nu numai Viena, ci şi întreaga împărăţie a Germanilor, drept răsplată a unei singure campanii".

((<§>*57. Părerea celor mai de seamă dintre Paşale*. /*I*

< (§} 57. Acestea <au fost vorbele lui Tekeli, şi anume mai libere decât i-ar fi fost pe plac

283 Vizirului, care, / prea tare convins despre puterea sa, şi încălzind mai înalte planuri în sufletul său, nu mai era în stare să facă loc unor sfaturi mai sănătoase. Dar, temându-se totuşi că nu cumva, dacă şi-ar fi dat pe faţă, deschis, părerea, să-şi îndepărteze sufletele, încă nu destul de întărite, ale Ungurilor, iar alor săi, prin însuşi acest lucru, să le deie pricină de îndoială, el ascunde jignirea suferită şi le dă poruncă şi celorlalte Paszale să spună ce gândeau. Se aflau de faţă, la acea vreme, printre celelalte Paszale, şi două, multvestite pentru faptele lor în arta războiului şi pentru prevederea lor, de cea mai mare autoritate în tabăra othmană, Ibrahim, Pasza de la Buda, şi Ahmed Pasza (nu), care îndeplinea însărcinarea de Tefterdar, sau „Mare Trezorier". Aceştia, cum desluşiseră ei, în parte, gândul Marelui Vizir, şi ştiau că oricine ar fi dat sfatul de a lăsa plănuitul asediu al Vienei. avea să-i ajungă duşman, dar, totodată, erau convinşi de luările aminte ale lui Tekeli despre primejdia care ameninţa împărăţia Othmană de pe urma acestei campanii, dau răspunsuri îndoielnice şi în doi peri, anume că „trebuia

lăsat în seama prevederii Vizirului, binecunoscută de-acum de şapte ani, dacă armele trebuiau purtate împotriva Ungariei, sau a Germaniei. Dacă întărirea Ungariei părea vrednică de cheltuirea <acolo> a unui întreg an, cu toată oştirea, Vizirii aveau de înaintat numai până la Buda şi de pus tabăra în vecinătăţile acelui oraş. Oştirea putea fi împărţită acolo în trei părţi, una de lăsat pentru paza taberei, iar celorlalte două să li se dea în seamă pustiirea Provinciilor duşmanilor, cucerirea cetăţuilor Ungariei <şi întărirea celor supuse cu străji şi cu lucrări; iar de vreo înfrângere din pricina despărţirii oştilor nu aveau a se teme, atât <pentru că.

284 de-abia dacă era de crezut că duşmanii, / şi nepregătiţi, şi sleiţi, cum războiul cu Franţa de-abia se isprăvise de câţiva ani, vor fi putut strânge ceva oşti, cât şi pentru că, dacă duşmanii vor fi putut strânge câteva cete, acestea nu aveau să fie pe potrivă nici faţă de a patra parte a oştirii othmane. Dacă se socotea însă că asediul Vienei avea să fie de mai mare folos împărăţiei Othmane, trebuia luat seama să nu se piardă vremea cu împresurarea altor cetăţi, iar o oştire, fie ea cât de numeroasă, să nu fie silită de furtunile de toamnă, precum, odinioară, Sultan Suleiman, să plece de la asediu fără să fi isprăvit nimic, iar oştenii trebuiau călăuziţi într-acolo câte vreme erau înfierbântaţi, şi ardeau de dorul bătăliei”.

(¡<§>*58. Gândul Vizirului rămâne ascuns.*})

< (§} 58. Cara Mustafa Pasza, luând aminte că nici ei nu voiau să consimtă de-a dreptul la planurile sale, spre a-şi ascunde mai bine gândurile şi faţă de prieteni, şi faţă de duşmani, se preface a încuviinţa părerea lui Tek [k] eli şi le rânduieşte cale către Iavarin, iar pe Solul Caesarului, pe care îl mai ţinuse, până atunci, pe lângă sine, amăgit cu nădejdea păcii, spre a nu fi martorul şi iscoada lucrurilor care se dezbăteau, îl trimite la Buda.

((<§> *59. Tătarii se unesc cu Turcii.*})

< (§} 59. Pe aceeaşi vreme, Selim Gierai, Chanul Tătarilor, cu pâlcurile sale, se uneşte cu tabăra othmană şi este primit de către Vizir cu cele mai mari cinstiri, nemaipomenite mai înainte, şi este dăruit cu un veşmânt de zibellină, cu o platoşă şi cu o sabie împodobită pretutindeni cu diamante şi cu alte nestemate.

((<§> *60. Vizirul îi îndeamnă pe Janiczari la asediul Vienei.*})

< (§} 60. Strângând astfel toate ostile pe care le aşteptase, el îşi mişcă tabăra către Iavarin, iar, în ultimele <zile> ale lunii Dzemaziul achyr, trece râul Raab, după ce oştenii unguri (ww), cărora le fusese încredinţată paza trecerii, îşi părăsiseră cu ruşine locul lor, şi-şi desface corturile chiar sub zidurile Iavarinului. Dar de-abia începuse el să sape rampe şi să-i zdruncine zidurile, când află

285 de la cercetaşii trimişi / că Caesarul Leopold a fugit de la Viena la Linz şi că acolo toate sunt învălmăşite, zidurile căzute, straja slabă şi cu groaza în suflet, arsenalele golite de mijloace de război, magaziile fără provizii, toţi locuitorii ei aproape fără suflare de teama Turcilor. Aţâţat de această ştire spre a-şi duce mai departe planurile, Vizirul trece la altă cale prin care să poată smulge consimţământul căpeteniilor oştirii. Prin urmare, el se străduie, mai întâi, ca, prin diferite tertipuri, să-i lege de sine pe Janiczari, şi le făgăduieşte acelora, prin feluriţi oameni „nu numai o mai mare cinstire, ci şi solde mai mari, ba şi prădarea tuturor comorilor Germaniei, despre care se credea că se află strânse acolo, dacă voiau să ia asupra lor această campanie, cu suflet ager, sau să o <şi ceară”. Pe lângă acestea, Jengiczer Ağası, prin felurite linguşeli şi prin făgăduiala unor munţi de aur, îi atrage <pe ei> de partea sa – tot el îmbunându-i şi pe Culkiehaiasi

(XX) şi pe ceilalţi Odzak Agalari (yy), ca să iasă deschis la iveală murmurele Jengiczerilor, care strigau cu glas mare că „degeaba se iroseau puterile împărăţiei Othmane cu împresurarea unui orăşel şi se pierdea vremea în care putea fi subjugat Oraşul care se întrecea cu C (onstantino) p (o) le-a, şi Capitala Germaniei, ba chiar şi a tuturor Ghiaurilor”. Dobândind aceasta, Vizirul cheamă din nou la sine cele mai de seamă Paszale, le arată ce <vorbe> se aruncau printre Janiczari, îi roagă să-şi spună părerea „era oare de făcut pe placul dorinţei acelora, ori de amânat pentru o campanie viitoare o faptă atât de însemnată?”

((<§> *61. Paszii şi cuâekeli se străduie să-i convingă împotriva ei.*})

< (§} 61. Paszii, când îl văd pe Vizir clătinându-se, cu sufletul îmbărbătat, ca-ntr-un glas, îl

286 îndeamnă să lase asediul Vienei, zicând că „nici nu trebuia lăsat în puterea duşmanului un oraş / a cărui cucerire nu numai că nu era grea, ci le mai şi deschidea poarta către subjugarea întregii Germanii, nici nu trebuia încercată aceea de la care era de nădăjduit puţin câştig, dar de temut multă primejdie. Mai presus decât toţi se punea împotrivă Tekeli, dat fiind că toată speranţa sa, pe care o hrănise în legătură cu Regatul Ungariei, o vedea descăpăţânată, dacă Vizirul avea să împresoare Viena, şi-i atrăgea Vizirului luarea aminte că „îi va aduce multă pagubă Statului Othman, dacă se îndărătnicea cu cerbicie în hotărârea sa, <dar> lăsa la o parte Ungaria, ai cărei locuitori arătaseră îndeajuns, la trecerea cea de mai înainte peste râul *Arrabo*, cât erau ei de osteniţi să mai rabde jugul Germanilor, şi de gata să treacă sub legile învingătorului Othman”.

((<§> *62. Paszii dau înapoi în faţa autorităţii Vizirului şi purced cu ostile către Viena.*})

< (§} 62. Până la urmă, Vizirul, când îşi dă seama că,

numai cu vorba, sufletele alor săi nu puteau fi mişcate, sau abătute după bunul său plac, nemairăbdând zăbava, scoate Chatiszeriful Sultanului, prin care hotărârea despre război sau despre pace era încredinţată prevederii sale, iar porunca asupra întregii oştiri îi era dată lui pe mină, cu deplină împuternicire. Văzându-l pe acesta, toţi Paszii îşi ţin gurile şi făgăduiesc că vor îndeplini încredinţările dictatorului lor cu oarbă ascultare, mai degrabă decât din convingerea sufletului lor. Desfăcându-se adunarea, tabăra este strânsă <şi mai este lăsată doar o mică ceată, pentru a împresura mai strâns *Iavarinul*, sub porunca lui *Kior Husein Pasza* (*în*), restul oştirii pornind cu mare grăbire către *Viena*. Pe drum, ei pradă bagajele mai multora dintre Căpeteniile oştirii Caesarului, pe care le întârziaseră greutăţile drumului, căsăpesc câteva regimente care le fuseseră date drept strajă, iar, intrând în tară vrăjmaşă, ei strâng

287 mari / gloate de prizonieri, şi, împovăraţi cu ei, în a optsprezecea <zi> a lunii Dzemaziul achyr, ajung la oraş.

((<§> *63. Asediază Viena şi o iau cu asalt.*})

< (§} 63. După ce şi-au ridicat corturile, trăgând şanţurile şi celelalte întărituri de trebuinţă asediului, în scurtă vreme, Vizirul ocupă valul dinafară, zidurile le dărâmă ba cu tunurile, ba cu mine, dar> asupra oraşului însuşi dă iureşuri atât de sălbatice, încât, cu toate că străjerii, ajutaţi de cetăţeni, se băteau cu tărie pentru altarele şi vetrele lor, şi nu le lăsau Turcilor niciun deget de pământ neapărat, prăbuşirea oraşului nu părea totuşi prea departe, dacă Vizirul ar fi dus mai departe asediul cu aceeaşi înflăcărare cu care îl începuse. Dar, milostivindu-se de Creştini, Marele Judecător al norocului, a venit, parcă „ex machina” în ajutorul Germaniei năpăstuite, şi, spre a arăta că El poate scoate începutul norocului chiar şi din nenoroc, umple mintea Vizirului, a unui om, de altfel,

foarte prevăzător, şi hârşit printr-o îndelungată experienţă a faptelor, cu asemenea planuri prosteşti, încât să socotească de folos pentru interesele sale să lungească, iar nu să scurteze cucerirea oraşului împresurat. După ce, cum am spus, ocupase cu atât de puţină osteneală întăriturile dinafară, el lăsase orice îndoială asupra cuceririi oraşului şi-i făgăduise Sultanului, printr-o scrisoare, că „îi va trimite în curând şi cheile cetăţii cucerite”.

((<§> *64. Necredinţa faţă de Sultanul său îl face pe Vizir să umble după împărăţia Apusului.*})

< (§} 64. Ambiţia lui este stârnită chiar din acea nădejde, şi, orbit de o atât de grozavă părere asupra puterii sale, el dă la iveală gânduri atât de monstruoase, încât să socotească a fi cu putinţă să se sustragă puterii Othmaniazilor, iar, odată cucerit Oraşul Regesc al Germanilor, a întemeia o altă împărăţie a Muslimanilor, în Apus, rivală a celei de Răsărit, şi a-şi putea lua, punându-şi *Surgudz1*””.

288 numele de Sultan al *Vienei* şi al *Germaniei*. / El credea că nu avea nimic a se teme din partea Sultanului, păntru că-i avea ascultând de poruncile sale pe toţi oştenii hârşiţi din toată împărăţia Othmanizilor şi vedea că lui Sultan Muhammed avea să-i vină greu să scoată în linie de bătaie, împotriva sa, o oştire pe potrivă măcar ca număr, dacă nu ca bărbăţie. Caesarul Germanilor i se părea şi mai puţin de temut, cum nădăjduia să aducă sub puterea sa scaunul aceluia mai înainte ca el să-şi fi unit trupele cu oastea aşteptată din Polonia, ceea ce, cunoscută fiindu-i încetineala Polonilor, era convins că se va întâmpla foarte târziu. El adusese cu sine foarte mari tezaure, atât împărăteşti, cât şi de-ale sale, şi se hotărâsese să le sporească uriaş cu comorile Principilor Germani. despre care credea că erau păstrate în oraşul asediat. Ştia bine că

Paszii şi ceilalţi Prefecţi ai cetăţuilor Ungariei, pe care-i aşezase, în cea mai bună parte, dintre clienţii săi, în toţi acei şapte ani în care îndeplinise cinstirea Viziratului, şi nu socotea că vor fi o stavilă în calea înălţării sale – mai rămânea numai ca Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budunului, a cărui autoritate era mare nu numai în Ungaria, ci şi în toată oastea, să se lase legat de sine şi atras de partea sa, ca şi cei mai de seamă dintre Prefecţii Janiczarilor şi ai Spahiilor. Cu acest ţel, el îi alinta cu cele mai mari şi mai bogate făgăduieli pe aceia despre care ştia că se bucurau de vreo trecere în oştire, lui Ibrahim Pasza făgăduindu-i să-i deie pe veci Regatul Ungariei (Ebedi 13”). Spahilor urmând să le împartă, cu titlul de „Timar” ’1” 1, toate Provinciile ce ţineau de el, iar întreagă oştire să o aşeze prin oraşele şi pe

289 câmpiile / Ungariei, ca pe noi colonii, după alungarea vechilor proprietari, sau luarea lor în prinsoare – iar lui însuşi îşi pusese deoparte toată Germania, până la hotarele Franţei, Transsylvania şi Polonia, pe care se hotărâse ca, în anul următor, fie să o subjuge, fie să o silească la tribut, cel domnind> cu numele de „Sultan”.

((<§> *65. Caesarul caută ajutoare de la Poloni.*})

< (§} 65. Noi îl vom părăsi acum, în tabăra <sa> de la Viena pe Vizirul tulburat de aceste griji şi puneri la cale, şi vom lua aminte ca să vedem ce-au cugetat şi ce-au făcut, între timp, Creştinii spre a-l respinge pe duşman. Câtă vreme Contele Căprara tot căuta la C (onstantino) p (o) le, fără succesul aşteptat, întărirea păcii, Solul din Polonia al Caesarului îşi îndeplineşte însărcinările cu mult mai mult noroc. Cinurile acestui Regat fuseseră aţâţate fie de primejdia comună, fie de îndemnurile şi de făgăduielile Papei, şi se uniseră atât de mult, încât, amânându-şi sau aţipindu-şi neînţelegerile din lăuntru, ele se deciseseră, ca într-un gând, să strângă oştirea şi să-l bată cu război pe

vrăjmaşul Crucii, mai înainte ca el să poată abate prăpădul de pe urmă asupra Germaniei şi a Poloniei. Şi astfel, fără mare greutate, se consfinţeşte o alianţă între Caesarul Leopold şi Regele Sobieski, iar în ea se prevede, mai presus de orice, ca, dacă duşmanul ar asedia Capitala unuia sau a celuilalt, amândoi Principii să alerge, în persoană, pentru eliberarea ei.

([<§> *66*. <*Ducele* de *Lotharingia*, *Căpetenia oştirii*, *asediază în zadar Vywar*.})

< (§} 66. îmbărbătat dinspre această parte. Caesarul îl proclamă, în anul următor, pe Carol de Lotharingia drept Căpetenie Supremă a oştirii sale, şi, de îndată ce auzise că Turcii i-au declarat război, după ritul lor solemn, în public, la C (onstantino) p (o) le, dă poruncă să se purceadă, cu câte oşti aveau, asupra Ungariei, şi, mai înainte ca Turcii să poată ajunge acolo, să fie cucerită

290 orice întăritură din Ungaria care putea fi ca un meterez pentru Germania. / Acela, cu gândul să îndeplinească toate însărcinările unui general şi prevăzător şi harnic, încearcă, mai întâi, să ocupe Strigoniul, despre a cărui strajă aflase că era slabă; dar, aflând că în oraş intraseră câteva mii de Turci din Vywar, arde podul peste care era deschisă calea dintre cele două oraşe, şi, în a şaptea <zi> a lunii Dzemaziul achyr, împresoară din toate părţile Vywarul. Se dă lupta vreme de opt zile, cu acelaşi curaj, dar nu şi cu acelaşi noroc. Căci de Lorena, prinzând de veste că Vizirul a plecat de la Beligrad cu o uriaşă oştire şi că se îndrepta împotriva sa, cu toate că avea bună nădejde să ia cât de curând oraşul, în ziua de paisprezece a aceleiaşi luni, se retrage din asediu, creşte straja Vienei cu câteva regimente, dar> restul oştirii îl aşază astfel aproape de oraş la hotarele dintre Ungaria şi Austria, încât să poată avea grijă de nevoile amânduror ţinuturilor, şi să aştepte în siguranţă

ostile Polonilor şi ale celorlalţi Principi.

((<§> *67. Caesarul pleacă de la Viena la Linz.*})

< (§} 67. Leopold însă, auzind că ai săi au părăsit Ungaria, şi că Turcii puneau la cale asediul Vienei, socotindu-se, de-atunci încolo, în prea puţină siguranţă între zidurile ei, îi încredinţează ocrotirea oraşului lui Rudiger, Contelui de Starenberg, unui bărbat de încercată cinste, bărbăţie şi prevedere, iar el se retrage la Linz, o fortăreaţă de pe Dunăre, aşezată mai sus de Viena, şi, de acolo, se roagă, prin scrisori, de ajutor din partea tuturor Principilor învecinaţi.

((<§> *68. Lăcomia Vizirului ajunge pricina prăpădului întregii oştiri.*}!

< (§} 68. Între timp, Vizirul duce cu străşnicie mai departe asediul Vienei, dar nu astfel precum îi dictau prevederea şi artele războiului, ci cum o făcea mintea lui cea roasă, cum am spus mai sus, de strădanii zadarnice şi prosteşti. Căci el, convins că oraşul nu putea fi nicicum eliberat din mâinile

291 sale, nu îngăduie ca el să fie înconjurat / jur-împrejur, iar ca oastea turcească să ia cu asalt de peste tot, într-un singur iureş, zidurile deja năruite, ci dă poruncă, în fiecare zi, numai unor mici cete să deie lupta – chipurile, ca străjerii, istoviţi de neîncetatele veghi şi morţi de om, să predea ei înşişi, de bunăvoie, cetatea. Cum Janiczarii, neştiind ce punea la cale, în gândul său, Vizirul, murmurau pe faţă şi strigau cu glas mare că, din neprevederea Căpeteniei lor, se pierdeau mai multe mii de ostaşi othmani prin hărţuielile acelea, decât dacă oraşul ar fi fost luat cu asalt, din toate părţile, cu cea mai mare putere şi de către toată oştirea, Vizirul însuşi, neprevăzător, le dezvăluie o parte din planurile sale, iar când ei îi înfăţişează ce se spunea prin oaste, le răspunde că „el nu mai putea face pe placul dorinţelor ostaşilor, dat

fiind că ştia sigur că prin oraş se aflau ascunse foarte mari comori pe care ar fi fost şi necuvenit să le deie ostaşilor să le prade, şi neîngăduit, prin poruncile Sultanului”. Pe deasupra, ca nu cumva, din întâmplare, oştenii, intrând în oraş, să despoaie, în prima lor înflăcărare, acele avuţii, dă poruncă în tabără, prin crainici, ca „de cumva unele cete de-ale Othmanizilor ar fi trecut peste ziduri, să se aţie acolo şi să se întărească cu un val şi să nu păşească mai departe, ori să cuteze să intre în vreo casă, mai înainte ca el însuşi să fi ajuns până într-acolo, ori să le fi dat noi porunci”. În sfârşit, ca să se păzească din toate părţile, de teama ca, după cucerirea oraşului, lipsa hranei să nu-l silească fie să-şi schimbe, fie să-şi amâne cele cugetate, le împarte doar cu zgârcenie oştenilor proviziile, din care luase din belşug cu sine, spunând că „trebuia păstrată o bună parte din ele pentru trupele de lăsat pentru straja oraşului supus”. Între timp, toată aprovizionarea

292 cea aşteptată din Ungaria, după cum îi prezisese Vizirului, mai înainte, / Tekeli, de străjile din Poson, Iavarin şi Comorra, din care pricini, asediul Vienei lungindu-se mai mult decât se sperase, se iscă o asemenea scumpete la grâne, încât – ceea ce de-abia dacă se mai auzise vreodată prin tabăra otomanăe – zece dramuri de pâine, şi aceea nesărată, se vindeau pentru un rubute), iar la celelalte lucruri de mâncare şi de băutură se ajunsese la un preţ uriaş, după socoteala al pâinii.

((<§> *69. Turcii trimişi la prădat sunt zdrobiţi de cei ai Caesarului.*})

< (§} 69> Spre a afla un leac pentru aceasta, mai înainte ca foametea să împingă oştirea la răzvrătire, Vizirul îl trimite pe un Pașă cu douăzeci de mii de oşteni, în ajutorul lui Tekeli, cu porunca să încerce <să ia> Posonul, pentru că acel oraş era mai puţin în stare să facă faţă, decât celelalte fortăreţe din Ungaria, şi să se îngrijească să

se aducă în siguranţă în tabăra othmană proviziile şi celelalte mijloace de război, strânse la Buda. Dar şi acest plan, fie că fusese dus la îndeplinire cu mai puţină precauţie, fie că fusese descoperit fără de vreme, n-a avut parte de o soartă norocoasă. Şi anume, Carol, Ducele de Lorena, afund ce punea la cale Vizirul, le pune în faţă câteva regimente, sub porunca lui Ludovic, Principele de Baden, celor care aveau să încerce să ia prin ambuscadă Posonul. Aceştia dau mai întâi peste Tekeli, iar pe Ungurii care îl însoţeau îi împrăştie de la primul iureş, apoi năvălesc şi asupra Turcilor, iar, înspăimântaţi, cum erau deja, de nefericirea care dăduse peste Unguri, îi izbesc atât de tare, încât, pe lângă o mie de leşuri ale celor ucişi şi foarte mulţi prinşi, ei le lasă pradă învingătorilor şi o mie de care pline cu provizii de hrană, cu maşinării de război şi cu alte feluri de scule.

<§> *70. De aici se iscă în tabără murmure de răzvrătire.*))

< (§} 70. Iar măcelul acela a fost nu numai prevestirea unui prăpăd şi mai mare care ameninţa oştirea othmană, ci chiar şi pricina lui, nu cea de pe urmă. Căci aceiaşi Janiczari care-i alungaseră mai înainte din lucrările lor, şi cu atâta sălbăticie, pe duşmani, când văd că le lipsesc proviziile, iar

293 că acele / trupe, care trebuiau să le aducă mult doritele şi îndelung aşteptatele care, fuseseră căsăpite şi zdrobite, strigă pe faţă că „ei n-au venit ca să se bată cu foametea, ci cu duşmanul”, iar, nemulţumindu-se să-şi arate dorinţele doar cu vorba, îşi văd de treburile lor mai agale, chiar în întăriturile lor, dându-le loc şi timp străjerilor, care se aflau deja aduşi la ultimele cresurse>, şi să-şi tragă sufletul şi să repare zidurile zdruncinate ale oraşului. Mai-marilor oştenilor şi Paszilor le luaseră curajul îndărătnicia Vizirului, ca şi greutatea asediului, astfel că

nu le mai prea păsa de ceea ce era în folosul însărcinărilor lor, ci îndeplineau toate câte li se porunciseră ca nişte mercenari, şi ar fi fost, pe neaşteptate, zdrobiţi de oştirea Caesarului, dacă un mesager al duşmanilor, prins, nu le-ar fi deschis ochii şi nu le-ar fi arătat o cât de mare primejdie îi ameninţa. Dar delăsarea prinsese în inimile ostaşilor prea adânci rădăcini, ca ei să mai poată fi stârniţi la înfăţişarea pericolului în care se afla întregul Stat Othman: ba chiar pe valurile şi prin şanţurile lor bieţilor de ei, osteniţi, cum erau, se auzeau adesea glasuri <zicând>:

„Hei, Necredinciosule, dacă nu vrei să vii chiar tu, arată-ţi măcar căciula: de-o vedem, o s-o luăm la goană de aici cu un ceas mai devreme!”

If<§> *71. La sosirea Polonilor, Turcii se arată copleşiţi.*})

< (§} 71. Ai fi zis că acestea erau doar vorbe, nu neobişnuite la oştenii stârniţi împotriva Căpeteniei lor, şi ai fi crezut că ei aveau să-şi verse mânia stârnită prin tabără şi pe la întărituri asupra capetelor duşmanilor, dacă faptele nu ar fi arătat, puţin după aceea, că ele fuseseră scoase

294 din fundul sufletului. / Căci, la sosirea ajutoarelor Polonilor, chiar şi dacă Turcilor nu le-ar fi venit greu să împiedice unirea dintre cele două oştiri, nu se afla totuşi nimeni care să fi vrut măcar să-şi calce înainte, spre a abate această primejdie, cât ar fi fost ea de vădită şi de aproape. Cu puţin mai târziu, după ce prinseseră de veste că ostile duşmane se mişcă împotriva lor, în noaptea dinainte de bătălie, cam a patra parte a oştirii se împrăştiase pe peste tot, iar restul, pe care îi convinsese religia lor să rămână, arătau atât de puţin curaj şi înflăcărare războinică, încât păreau că nici nu vor să mai încerce norocul lui Marte.

((<§> *72. Vizirul, neînspăimântat de fel, se sfătuieşte cu Paszii.*})

< (§} 72. Chiar şi Paszii sunt cuprinşi de tulburare la această delăsare a alor lor, singurul, pe care acestea ar fi trebuit să-l facă să ia seama la preschimbările lucrurilor omeneşti, Vizirul, rămâne neînspăimântat şi socoate că nimic nu era mai presus de puterile sale, dar îi adună totuşi pe ceilalţi Mai-mari ai oştirii şi-i întreabă „Ce socoteau ei că era de făcut?" Cel dintâi dintre ei îşi spune părerea Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budunului, şi le propune ca „asediul să fie lăsat, ostile gata de asalt să fie scoase din lucrări în câmp, împotriva duşmanului, pădurile şi arborii din vecinătate să fie tăiaţi, din ei să se facă o palisada, iar ea să fie bine întărită cu tunuri din cele mari, şi de acolo să primească primul şi cel mai înfierbântat iureş al duşmanului, apoi să fie atacate laturile oştirii duşmane aflate în retragere: dacă acest lucru avea să fie bine şi cu prevedere luat aminte, era de nădăjduit o izbândă şi scurtă, şi uşoară". El mai adăuga că „oastea othmană, deja slăbită de ostenelile de mai înainte ale unui lung asediu, nu putea fi nici împărţită fără de cea mai mare primejdie, nici vreo parte a ei lăsată prin lucrări, iar, cu atât mai puţin, îngăduită duşmanilor ajungerea nestăvilită

295 până la tabără, a cărei întin/dere le făcea şi oştilor othmane apărarea mai grea, şi celor ale duşmanilor asaltul mai uşor.

((<§> *73. Paszii hotărăsc că asediul trebuia desfăcut, dar Vizirul li se opune, jj* < (§} 73. Aproape toţi Paszii, doar cu excepţia câtorva, care erau de o altă părere, îi încuviinţează sfatul şi-l roagă pe Vizir să nu abuzeze de puterea sa şi să nu se ajungă la vreo pricină de pe urma căreia Statul Othman să aibă de suferit o foarte mare pagubă. Cu mare încăpăţânare, numai Vizirul se opune îndemnurilor celorlalţi, şi zice: „Nu ştiu ce fel de lucru nefericit şi funest poate atârna asupra Statului Othman,

astfel ca sfaturile şi gândurile unor bărbaţi de o prudenţă vestită prin toată lumea, doar că nu chiar ale tuturor a, să o ia atât de strâmb. Voi proclamaţi că trebuie părăsită Viena. oraşul pe care l-am luat cu asalt, până acum, vreme de trei luni, şi l-am adus până la o asemenea strâmtorare, încât de-abia dacă luarea lui mai poate fi amânată încă tot atâtea zile. Câtă vreme voi lăsaţi de bunăvoie din mână ocuparea ei, ce altceva faceţi, decât să-i dăruiţi, fără luptă, mult dorita izbândă unei mici cete de duşmani care-i pe cale să vină şi care de-abia dacă merită numele de „oaste”, dacă ar avea a veni în comparaţie cu nenumăratele şi neînfrântele oşti ale împărăţiei Othmane. Oare străjerii, văzându-i pe ostaşii noştri cum îşi părăsesc întăriturile şi lucrările, nu se vor năpusti, ei înşişi, asupra celor care dau îndărăt, nu-şi vor repara zidurile minate, nu le vor redobândi pe cele pe care le-am ocupat deja, nu vor face una cu pământul întăriturile, iar, la întoarcere, nu ne vor face asaltul şi mai greu decât înainte? Oare şi ostaşii noştri, dacă, ducând în spate atâtea şi atâtea munci, ucişi fiind, fără a fi răzbunaţi, atâţia şi atâţia dintre ai lor, gata-gata să-şi ia nădăjduita răsplată, dar

296 şi mai mult îndepărtaţi de ea de către voi, nu vor avea sufletul abătut, nu vor lupta mai alene, şi, / cum spune proverbul, nu „se vor apuca de treabă) doar cu vârful degetelor”? Oare oştirea duşmană, aflând că noi am lăsat asediul, nu se va feri de la norocul războiului – pe care acum, dacă nu vor să piardă totul, sunt siliţi să-l încerce – şi, fără ca vreunul dintre ei să fie ori ucis, ori rănit, nu se vor retrage cu izbândă, iar nouă, înşelaţi, ne vor lăsa drept prada unor cu mult mai cruzi vrăjmaşi, adică furtunilor de toamnă, care stau să vină, cele care odinioară l-au silit <şi pe Suleiman, un împărat, de altfel, neînfrânt, să-şi desfacă împresurarea?

Iar dacă lucrurile se vor întâmpla altfel, şi Germanii,

duşi de duhul lor rău, vor fi vrut să se încleşteze în luptă, cine dintre voi vă cuteza să se mai pună în frunte, câţi Janiczari chiar şi după dobândirea izbânzii, s-ar mai întoarce la împresuram şi ar mai avea de gând să ocupe acele întărituri, în care au răbdat, până acum, atâtea, dar> pe atâţia dintre tovarăşii lor şi i-au pierdut? îndărătnicia lor o ştiţi bine şi voi înşişi, v-aţi dat îndeajuns de bine seama, din glasurile lor înălţate a răzvrătire – de osândit, desigur, dacă socotinţa clipei nu ne-ar îndemna să punem capetele răzvrătiţilor mai degrabă în faţa sabiei duşmanului, decât a celei a zbirului. Li s-au mai domolit nepotoliţilor sufletele şi şi-au pierdut mult din vechea lor înfierbântare – nu zic ba –, dar se vor domoli şi mai mult, dacă îi veţi fi scos din întărituri şi le veţi fi dat, parcă, în tăcere, porunca să se lase de nădejdea de a mai cuceri oraşul. Cu uşurinţă pot fi redobândite cele pe care le-ar fi ocupat duşmanul în timpul luptei; dar faceţi bine şi cugetaţi că-i mult mai uşor să aperi câte le-ai ocupat, decât să le cucereşti din nou.

Pe Janiczari are să-i însufleţească pofta de răzbunare, spre a se întoarce la asediu, dar luaţi

297 aminte ca furia născută din ea, / dacă ar fi ca străjerii să facă faţă mai cu tărie, să nu izbucnească asupra capetelor noastre. Ne aflăm în faţa clipei în care avem fie de trăit, fie de murit. Dar a învinge părăsind Oraşul pe care-l tot luăm cu asalt de atâtea luni arată mai degrabă a grea înfrângere, decât a izbândă. Vestea acesteia din urmă o aşteaptă, în fiece zi, de la noi împăratul, şi a şi pregătit deja cele ce se cuvin pentru triumf: dacă se va întâmpla însă să se petreacă contrariul, este uşor de ghicit ce năpastă aşteaptă să cadă peste capul meu şi peste ale voastre. De veţi lua aminte la aceste lucruri şi le veţi cântări în balanţa prevederii, veţi vedea bine voi înşişi că degeaba ne vom fi scos ostile în câmp, degeaba vom fi

luptat pentru izbândă, de nu vom fi lăsat cea mai mare parte a Janiczarilor în paza lucrărilor şi la ducerea mai departe a asaltului. Duşmanul va ajunge să fie temător, dacă va fi văzut că ne batem şi în tabără, ducem mai departe şi luarea cu asalt a oraşului, nu cu mai puţină hărnicie, decât înainte: <aceasta> ne va ascunde nedestoinicia, îi va împiedica pe străjeri să se poată năpusti din spate asupra trupelor noastre, oştenilor noştri le va spori curajul, iar, ca s-o spun pe scurt, este unicul lucru prin care putem dobândi o izbândă nu numai uşoară, ci şi deplină".

((<§> *74. Paszii insistă în părerile lor.*})

< (§} 74. Sfârşindu-se cuvântul Vizirului, ceilalţi Paszi răspund că „nu era nimic de temut din partea străjerilor, de vreme ce erau, dacă nu şi mai tare, sigur că nu mai puţin sleiţi din pricina bolilor şi a muncilor, decât ostaşii othmani, ci, mai degrabă, se puteau îngrijora dinspre partea de ziduri pe care o aveau de apărat, şi bine, decât dinspre cea a celor pierdute: pe deasupra, valurile şi

298 celelalte / lucrări erau cu mult mai bine întărite, iar dacă la paza lor ar fi fost lăsat doar un singur regiment, ori încă unul, străjerilor Vienei avea să le vină mult mai greu să le ia, decât Janiczarilor să ieie oraşul; iar celelalte cete ale Janiczarilor, care luptau acum în întărituri, puteau fi puse împotriva duşmanilor cu mult mai mare folos, care nu mai trebuiau acum în niciun fel dispreţuiţi, dat fiind că aici, în oraş, fuseseră strânse nu numai aproape puterile întregii Germanii, ci se mai adăugaseră şi nu puţine ajutoare de-ale Polonilor; este neîndoielnic că, nu arareori, Janiczarii obişnuiau să li se împotrivească ceva mai îndărătnic poruncilor Căpeteniilor lor, ba chiar să le ameninţe grumajii, dar nu-i mai puţin sigur că pot fi domoliţi cu uşurinţă prin vreun mic dar şi prin făgăduiala unei simbrii mai mari, şi nu era de crezare ca ei, după ce-

au răbdat atâta şi atâta trudă, să le lase altora răsplata, atunci când sfârşitul necazurilor era deja aproape. Dar lupta împărţită în două avea să-i vină mai greu oştirii othmane, decât duşmanilor, aşadar era de temut ca, nu cumva, spaima pe care ea trebuia să le-o strecoare în suflet duşmanilor, odată ce era vorba nu numai despre oraş, ci despre întreaga Lume a Creştinătăţii, să le vâre Germanilor în suflet deznădejdea, iar, astfel, să-i aducă întregii oştiri a Othmanilor prăpădul”.

((<§> *75. Vizirul îşi întăreşte hotărârea în temeiul Autorităţii.*})

< (§} 75 Dar nici măcar aceste luări aminte nu-l puteau abate de la ţelul său pe Vizir, care tot spunea întruna că „lui i-a fost încredinţată campania aceasta de către Sultan, lui avea să i se ceară socoteală pentru cele îndeplinite, dar, dacă avea să se întâmple ceva rău, avea să fie pus pe seama sa, şi nu pe-a altora, iar că el nu putea îngădui să se spună, că atâtea strădanii şi atâtea neajunsuri au

299 fost duse doar pentru un prăpăd atât de mare / făcut printre ai săi.

((<§> *76. După căsăpirea celor prinşi, el îşi scoate ostile în câmp.*))

< (§} 76. Astfel, venind a douăzecea zi a lunii Ramazan, Cara Mustapha dă, mai întâi, poruncă să fie căsăpiţi toţi prizonierii din oastea creştinilor, dintre care, ca la treizeci de mii, îi strânseseră Tătarii, dar> apoi îşi împarte în trei părţi trupele care nu erau aţintite asupra asediului, aripa stângă i-o încredinţează lui Ibrahim Pasza de la Buda, pe cea dreaptă lui Cara Mehemed Paszae de la Diarbekir, el însuşi, cu Ağası al Janiczarilor şi cu Spahiii îşi rezervă sieşi mijlocul: acestora, anume, le porunceşte să stea locului şi să respingă cel dintâi iureş al inamicului, iar celelalte bulucuri ale Janiczarilor le lasă în tranşee, sub

mâna lui Kiehaia al său, urmând ca, între timp, să ia cu asalt oraşul. Deşi Căpeteniile oştirii se arătau a îndeplini acestea cu sârguinţă, Vizirul îşi dădu seama, nu mult după aceea, cât de adevărate fuseseră cele asupra cărora îi atrăsese luarea aminte Ibrahim Pasza, şi ajunse, acum, adânc şi, nu la vremea cuvenită, îndurerat, că nu ascultase de sfaturile aceluia.

((<§> *77. Janiczarii părăsesc întăriturile.*)!

< (§} 77. Şi anume, de îndată, la cel dintâi iureş al oştimii germane, cei care fuseseră aşezaţi în amândouă aripile îşi părăsesc rândurile şi nu vor să mai dea ascultare poruncilor Căpeteniilor lor. Janiczarii lăsaţi în tranşee, văzând cele ce se petreceau în luptă, lasă de la sine putere asediul şi ies afară din întăritori, chipurile, să le vină în ajutor bulucurilor ajunse la greu ale tovarăşilor lor, dar, de fapt, ca să se facă scăpaţi din primejdie, cum stau să sosească, pe deasupra, nu mult după aceea, şi trupele Polonilor şi dădeau să asalteze, de peste tot, mijlocul oştii, lăsat, din toate părţile, fără de apărători – <ba> şi ceilalţi Janiczari şi Spahii, laolaltă cu Căpeteniile lor, cugetă nu atât la luptă, cât

300 la fugă, / şi caută să scape din primejdie în cât mai grabnic pas.

((<§> *78. Turcii, învinşi, o iau la fugă.*) /

< (§} 78. Cara Mustafa Pasza, când îi vede pe ai săi fugind de peste tot şi împrăştiaţi, şi-şi dă seama că lupta nu mai poate fi îndreptată, se întoarce şi el în tabăra sa, şi, cum n-a mai găsit pe nimeni în cortul său, plângându-şi cu lacrimi amare soarta nefericită, ia de unul singur steagul lui Muha<m>med şi purcede cu mare sârguinţă pe urmele rămăşiţelor alor săi, pornite înainte. Noaptea căzând-a îi face scăpaţi de sabia vrăjmaşă pe fuginzii fii ai întunecimilor, <dar> nu le smulge, totodată, şi spaima care le pătrunsese, până atunci, în adâncul rărunchilor,

astfel că nu şi-au oprit paşii, copleşiţi de greutăţile drumului, mai înainte să ajungă la ai lor, cei lăsaţi la asediul Javarinului.

aflat, faţă de Vienna, la o depărtare de douăzeci şi cinci de mile germane. Şi anume, o atare groază Panică, ba şi mai mult decât atât, le vârâse în suflete Judecătorul Suprem al lucrurilor omeneşti, încât ei, care, mai înainte, se fereau să scape fie şi de cea mai măruntă trudă şi strigau cu glas mare că „au fost aduşi nu la munci şi la foame, ci la luptă", acum, într-o singură zi şi o noapte, fără de hrană şi de băutură, străbătuseră, pe jos, o cale de cincizeci de ceasuri.

*Il*ă *79. Polonii năvălesc cei dintâi în tabăra Turcilor.il*

< (§} 79. Între timp, Creştinii, văzând că Turcii dau înapoi după o foarte slabă hărţuială şi se întorc în tabăra lor, neştiind ce se petrecea înăuntru, socotesc că Vizirul le punea la cale o cursă, dat fiind că nu puteau crede că trupe atât de imense şi <mai ales> Turceşti au voit <cu adevărat> să deie dosul după primul iureş uşor, şi, de aceea, iau hotărârea să se oprească, mai ales că noaptea

301 făcea să le crească teama de vreo primejdie, şi să atace tabăra însăşi <abia> a doua zi. / Dar, după ce au aflat de la cercetaşi că Turcii au fugita şi că au lăsat tabăra goală, în aceeaşi noapte, Polonii, aţâţaţi mai ales de pofta prăzilor, dau buzna în tabără, şi, pe lângă o sută optzeci de tunuri mai mari şi de alte feluri de mijloace de război, dau peste prăzi uriaşe şi peste aprovizionarea pentru mai multe luni. Câtă vreme, în tabăra Creştinilor, toate răsună de bucurie şi de zvon de veselie, şi le aduc felicitări învingătorilor pentru eliberarea oraşului nu numai Germania, ci şi întreaga Europă, pe departe alta se arăta înfăţişarea resturilor Turcilor scăpaţi din prăpădul de la Vienna.

((<§> *80. Vizirul, după ce a ucis câţiva Paszi, se*

socoate curăţat de vină. H

< (§} 80> Vizirul, odată ce a ajuns în tabăra de la Iavarin, şi-a încordat toate vinele gândului, nu ca să repare nenorocirea suferită, ci ca să abată de la sine primejdia care, după obiceiul Turcilor, îi atârna deasupra, asupra capetelor altora. Vedea el bine că nu-şi va atinge scopurile decât dacă avea să-l înlăture pe Ibrahim, Beglerbegul Budei, şi pe ceilalţi participanţi la planurile sale, pentru că aceia puteau şi ca, prin autoritatea lor, să adauge cea mai mare greutate învinuirii ce urma să se abată asupra sa însuşi, şi să deie pe faţă strădaniile sale, puse la cale împotriva împărăţiei Othmane, şi apoi el mai şi credea că izbutise să le jignească din greu sufletele, pornindu-le asupră-i datorită încăpăţânării sale. În scopul acesta, îi cheamă la sine, sub un alt pretext, pe toţi aceia care, la ultima deliberare întrunită lângă Vienna i se opuseseră mai tare, şi dă poruncă să-i sugrume pe Paszii care soseau, iar pe ceilalţi Mai-mari ai oştirii să-i scurteze de cap, împrăştiind în gloată pricina, cum că ei înşişi ar fi propus, mai întâi, laolaltă cu Tekeli, asedierea Viennei, iar că el, de parcă n-ar fi

302 vrut-o, ar fi fost silit să o întreprindă, iar că apoi, în împlinirea / poruncilor, s-ar fi arătat înceţi şi neascultători, iar în lupta însăşi primii autori ai fugit.

((<§> *81. Întăreşte cu străji Strigoniurul şi Vywarul.*))

< (§} 81. Aceştia odată înlăturaţi, Strigoniul şi Wywar le întăreşte cu strajă din belşug, cu restul oştirii pe care o putuse strânge îşi pune tabăra sub zidurile Budei, iar Prefectura acelui oraş i-o încredinţează lui Cara Mehemed, Paszei de Diarbekir, care îi urmase mereu părerile.

ÎI<§> *82. Polonii, urmărindu-i pe Turci, intră în primejdie.*))

< (§} 82. Într-acestea, oştenii creştini se mai odihniseră întrucâtva după toată truda de mai înainte, şi deja, spre a culege, în Ungaria, şi alte răsplăţi, mai bogate, ale izbânzii lor, afară de eliberarea Viennei, porneau la drum către Răsărit. Fruntea coloanei şi-o revendicau Polonii, şi, după ce au aşternut pământului câteva grămezi de Turci şi de Tătari puşi pe fugă, însufleţiţi şi de izbânda lor de mai înainte, cea mai mare parte a căreia se făleau că lor li se datorează, şi de noile lor reuşite, înaintează mai fără de băgare de seamă, şi, ca şi cum chiar toate trupele Turcilor le-ar fi avut sub călcâiele picioarelor lor, rătăcesc pe câmpuri fură nicio rânduială. Şi astfel, în a şaisprezecea <zi> a lunii Szewal, dau, sub Strigoniu. peste şase mii de călăreţi şi două de Janiczari, pe care îi strânseseră, din fuga lor, Bostandzi Mustafa Pasza 6” şi Halii Pasza. Cum Polonii s-au năpustit cam cu prea mare cutezanţă asupra acestei cete şi voiau s-o doboare din primul lor iureş, Turcii, care, altă dată, se gândeau mai degrabă la fugă, decât la luptă, văzându-i pe Poloni cum veneau împotriva lor singuri şi despărţiţi de Germani, se opresc din mers, şi îi silesc să deie înapoi pe cei ce dădeau buzna peste dânşii, cu şi mai mare înverşunare, decât fuseseră ei atacaţi; şi, fără să se mulţumească să-i fi respins, îl înconjură şi-l înghesuie de peste tot pe duşmanul lor cel neprevăzător.

303 Şi părea să se fi isprăvit cu Polonii, dacă, tocmai la vreme, oştirea Germanilor / nu le-ar fi venit acestora în ajutor, chiar când linia lor de bătaie ajungea deja să se înmoaie; văzând ce se întâmpla. Turcii se retrag iarăşi, iar duşmanii lor nu cutezară să-i mai urmărească, cum se dădeau ei îndărăt, după ce căsăpiseseră ca la vreo mie <din ei>, laolaltă cu fiul Căpeteniei lor, Jablonowski, şi le apucaseră şi tobele şi câteva steaguri.

((<§> *83. Germanii, uniţi cu Polonii, îi zdrobesc a doua oară pe Turci*, lângă *Dunăre*.}!

< (§} 83> A doua zi, ostile reunite ale Polonilor şi Germanilor se năpustesc din nou asupra Turcilor, care îşi puseseră tabăra la cale de un ceas de la Barkan. şi, după o luptă crâncenă şi feroce, îi zdrobesc cu totul. Fugarii, câtă vreme vor să scape din primejdie pe podul de peste Danubiu care se afla în spatele lor, îi împovărează acestuia până într-atâta alcătuirea nu tocmai solidă, spaima crescându-le şi graba şi învălmăşeala, încât aceasta s-a rupt sub dânşii, mai înainte ca măcar a patra parte din ei să fi izbutit să treacă: astfel întâmplându-se lucrurile, o parte se prăbuşeşte, împrăştiată, în fluviu şi este luată de iuţile-i valuri, altă parte fuge la Barkan şi, la sosirea Germanilor, le predă acestora, de la sine, deopotrivă cu amândouă Căpeteniile, şi oraşul şi armele. În lupta însăşi au căzut ca la trei mii dintre ostaşii turci, ceilalţi, aproape toţi, au fost fie înghiţiţi de valurile Danubiului, fie prinşi, astfel că, din toată oştirea aceea, n-au scăpat decât câteva unităţi care să fi fost în stare să le dea de ştire tovarăşilor lor despre prăpădul pe care l-au suferit.

((<§> *84. Oamenii Caesarului ocupă Strigoniul.*})

< (§} 84. După luptă, Căpeteniile oştirii biruitoare pun la cale împresurarea Strigoniului. <dar, ceva mai târziu, îşi schimbă planul, auzind că Vizirul a strâns iarăşi optzeci de mii de ostaşi şi că voia să spele printr-o nouă înfruntare infamia cu care se alesese pentru prăpădul de la

304 Vienna: apoi, vădindu-se falsitatea acestui zvon, în a doua <zi> a / lunii Zylcade, dau din nou asalt acelei fortăreţe, şi, prin puternicul lor iureş, vâră atâta groază în straja turcească, încât Prefectul ei, Bekir Pasza, deşi avea în oraş mai mult de patru mii de oşteni, în a patra zi de la începutul asediului, a predat sub condiţii cetatea, care, mai înainte, le rezistase, vreme de tot atâtea luni, unor oşti cu mult mai numeroase.

((<§> *85. Petreczeiku, P (principele) Moldovei,*

năvăleşte în Bassarabia cu Cozacii.})

< (§} 85. Câtă vreme oştirea Caesarului îi redă astfel, din surghiun, steagului Crucii fortăreţele Ungariei, acelaşi lucru îl încearcă de cealaltă parte, dar nu cu aceeaşi reuşită, Petreczeicu, Principele Moldovei, care, mai înainte, la lupta de la Chotin, trecuse de la Turci la Poloni. Acesta, după ce

Regele Poloniei plecase spre a elibera Vienna, laolaltă cu Konicky00, Cazacilor, strânge cetele Moldovenilor aflaţi de partea sa şi, trecând peste Tyras, intră prin Moldova în Baszarabia.

((<§> *86. Împotriva căreia se menncenează cu cruzime.*))

< (§} 86. Cura află acest ţinut lipsit de apărători, <Tătarii> din Budziac şi din Crymeea fiind mai toţi strânşi pentru asediul Viennei, îi lasă în paza taberei pe Cazaci, iar el însuşi, cu Moldovenii săi, pustieşte câmpurile în lung şi în lat, cu atâta cruzime, încât n-a cruţat nici vârstă, nici sex, pe micuţii Tătarilor, pe care ar fi fost mai cu cale să-i ducă şi să-i crească în legea Creştinilor, i-a tras în ţeapă, sau le-a zdrobit capetele de piatră, fecioarele, mai întâi siluite, le-a căsăpit, femeilor gravide le-a spintecat pântecele, pe bătrâiori i-a silit, muncindu-i în felurite chinuri groaznice, să-şi dezvăluie bunurile, şi n-a lăsat nefăcut nimic din ce veacurile de mai înainte putuseră născoci atât de crud, sau de barbar.

((<§> *87. Apoi, sunt împrăştiaţi de Tătari.*))

< (§} 87. Astfel, cum Moldovenii păreau să practice”, „parcă, mai degrabă, meseria de călăi.

305 decât cea de ostaşi, vin din urmă, / bulucurile de Tătari scăpate din prăpădul de la Vienna, şi, odată ce se văd nu pe potriva duşmanilor, mai întâi stau şi se ascund pe la hotare, apoi, crescându-le numărul, dau năvală pe neaşteptate asupra Moldovenilor care umblau hai-hui, şi se

răzbună cumplit pentru măcelărirea alor lor, după care îi împresoară de peste tot şi pe Cazacii care rămăseseră în tabără. Aceştia, pentru că, din pricina puţinătăţii lor, nu cutezau să se înfrunte cu Tătarii în luptă deschisă, se apără între carele legate cu lanţuri, şi astfel, în pas încet, înaintează până la nul Hierasus, nădăjduind să se apere tot aşa de iureşurile Tătarilor, până ce aveau să ajungă înapoi la ei acasă, însă, cum numărul lor scădea în fiecare zi, şi nu mai aveau hrană, mai mult de foame şi din pricina zăpezilor, decât din pricina sabiei vrăjmaşilor, ajung să se împrăştie. În fuga lor, Tătarii pe mulţi îi căsăpesc, pe şi mai mulţi îi prind, şi, din toată oastea, abia de scapă cu viaţă în Polonia, cu cea mai mare primejdie, câteva cete de Cazaci, cu Petreczeiku şi cu Konicki, ba nici n-ar fi scăpat, dacă, osteniţi de lunga cale şi de-abia mai trăgându-şi suflarea, caii Tătarilor nu şi-ar fi oprit călăreţii din urmărirea lor.

((<§> *88*. *Duca*, *Principele Mold* (*ovei*), *este prins de Poloni*.))

< (§} 88. De o soartă cu mult mai tristă are parte Duca, Principele Moldovei. Întors din campania de la Vienna, pe care am pomenit mai sus că a însoţit-o, când ajunge să dea cu ochii de starea Moldovei, cu totul învălmăşită, pentru că fruntaşii Principatului, mai toţi, trecuseră la Petreczeicu, ori, spre a se feri de primejdie, se strecuraseră prin ţinuturile învecinate, dar> Scaunul său, Iaşii, ia seama că se afla pustiit, se duce într-un sat din ţinutul Putnei, pe nume „Domneşti, laolaltă cu puţini <însoţitori>, urmând să aştepte vremuri mai bune. Acolo, câtă vreme se ocupă de

306 stările Provinciei, / este împresurat pe neaşteptate de BainskD1”, un Moldovean consângean cu Petreczeicu, este prins şi trecut în Polonia, şi, ţinut sub strânsă strajă, se săvârşeşte din viaţă, puţin mai târziu, la Varsavia.

fie§> *89. În locul lui este pus Dimitrie Cantacuzino.*))

< (§} 89. În locul lui este pus de Turci Dimitrie Cantacuzino<v), un om care se trăgea, el, dintr-un sânge vestit, dar nevolnic la război şi potrivit mai degrabă pentru vremuri de pace, decât de război: tocmai din pricina aceasta, după puţine luni, el a şi fost despuiat de demnitatea sa, aşa precum vom pomeni mai jos, la locul său.

((<§> *90. Se istoriseşte ce lucruri se petreceau la Curte când cu asediul Viennei.*))

< (§} 90. Aşadar, acestea se înfăptuiau în câmp, între cele două oştiri, în anul acela: şirul istoriei ne cere acum să cercetăm ce hotărâri a luat, între timp, Curtea Othmană şi le-a dus la îndeplinire. Odată Vizirul trimis în campanie, Sultanul umbla de jur-împrejur prin câmpiile Thraciei şi ale Greciei, şi, întemeindu-se pe prevederea şi pe norocul Vizirului său, umbla după fiare pe la Despot Jailasi, şi nu ştia nimic altceva despre cele ce se înfăptuiau în armată sau în Stat, decât despre ce afla prin soli de la Vizir. Înştiinţat de către acesta că Vienna, ajunsă în ultima stare, abia de mai putea răbda asediul, mai departe, vreo două săptămâni, şi că nu era nimic de temut din partea duşmanului, pe care armele othmane îl loviseră atât de tare, încât se lăsase nu numai de asediul Wywarului, început înainte să sosească oştirea muslimană, ci îşi mai şi ascunsese unităţile sale după valuri de pământ, departe de oraş, el venise mai aproape de C (onstantino) p (o) le, şi se hotărâse să străbată, ca vânător, câmpurile întinse primprejurul acelui oraş, cu gândul ca, dacă avea să sosească mult doritul sol despre cucerirea Metropolei Germanilor, el să se afle prin apropierea

307 Oraşului Regesc, şi, acolo, / să-şi poată celebra triumful cu mai mare solemnitate.

Dar, după ce a aflat vestea că trupele sale au fost

respinse cu asemenea prăpăd, fie şi fără voia sa, s-a întors la C (onstantino) p (o) le, nu ca să se afle în fruntea alaiului triumfal, cu care-şi alintase până atuncea sufletul, ci pentru ca, prin prezenţa sa, să vină în ajutorul abătutei situaţii a Statului şi să-i strunească pe aceia care ar vrei să unelteasc㠠o răzvrătire, la care ştia preabine că, după orice calamitate, gloata putea fi uşor ademenită să se alăture.

((<§> *91. Scuza Vizirului în faţa Sultanului. 1*)

< (§} 91. Puţin după aceea, soseşte şi scrisoarea Vizirului, scăpat la Buda, în care se povestea, punct cu punct, tot şirul lucrurilor făptuite în acea expediţie. Cara Mustafa Pasza amintea în ea „strădaniile prin care trecuse pentru bunăstarea împărăţiei şi pentru lărgirea hotarelor ei, şi cu cât sârg se opintise să înfrângă un oraş atât de întărit şi de tenace. Cum începuturile asediului merseseră bine, el trăsese cea mai mare nădejde să ia oraşul şi nu se îndoise că, în scurtă vreme, avea să-i ofere Maiestăţii Sale, laolaltă cu acela, împărăţia întregului Apus; dar că, apoi, fusese înlăturat de pe acea treaptă nu de armele duşmane, ci de înşelăciunile şi de perfidia alor săi, mai cu seamă a lui Ibrahim Pasza, ale Beglerbegului de la Buda. Că acesta fusese, mai întâi, însuşi autorul ideii de a lua asupra lor asediul, dar că, apoi, schimbându-şi părerea – fie pentru că vedea că, odată ocupată Vienna, Beglerbegatul de Buda nu avea să se mai afle la aceeaşi onoare ca înainte, fie pentru că el însuşi aspira la demnitatea Marelui Vizirat, nu numai că se arătase nesupus poruncilor sale şi potrivnic sieşi în toate sfaturile, ci îi mai şi aţâţase, prin pilda sa, pe oşteni şi pe ofiţeri, astfel încât

308 să îndeplinească mai neglijent cele poruncite. / Că el le-a răbdat pe toate, pentru că se sfiise să-l ucidă pe un bărbat ilustru sub atâtea cuvinte în împărăţia Othmană, dar că tocmai acea clemenţă nelalocul ei a ajuns să fie

pricina prăpădului suferit. Căci, după ce-l pusese pe acela, în linia de bătaie, în fruntea aripii drepte, îndată, de la cel dintâi iureş al Germanilor, mai înainte să se poată spune că au ajuns la încăierare, acela a apucat-o la fugă cu rândurile dezlânate şi le-a dat duşmanilor prilejul să deie năvală asupra laturilor descoperite ale restului oştirii şi să le poată împrăştia. La urmă, în retragere, cum duşmanii dădeau năvală şi mai avan asupra lor, odată ce-şi dăduse seama că nu-l poate îndrepta altfel pe acel bărbat îndărătnic, care umbla şi după pierzarea sa şi a Statului, şi se temuse să nu le ofere duşmanilor o izbândă şi mai mare decât cea care le scăpase lor, a fost silit să jertfească această victimă în numele salvării cauzei Othmane, dar a crezut că va fi binemeritat şi faţă de împărat şi faţă de împărăţie, eliminându-l pe un asemenea ins, care îi împroşcase şi pe unul şi pe cealaltă cu o asemenea ruşine. Că el îşi pusese atâta încredere în dreptatea împăratului, încât nu putea crede că împăratul avea să pună pe seama vinii, sau a neglijenţei sale acele lucruri pe care le înfăptuise nu precum îi fusese vrerea, împiedicat fiind de nesupunerea altora”.

((<§> *92. Cerându-şi iertarea, îi făgăduieşte Vienna în anul viitorii*

< (§} 92. Iar el îl roagă pe Sultan ca măcar în campania viitoare să-l mai pună în fruntea oştirilor sale, şi să-i dea putinţa să reîntregească trupele, de pe urma căreia, de nu avea să supună, laolaltă cu Vienna, întreaga Germanie, el avea să-şi supună singur capul sub sabia călăului, ori sub laţul lui. Laolaltă cu această scrisoare el trimisese daruri de cel mai mare preţe nu numai

309 Sultanei, Mamei împăratului, ci şi tuturor slujitorilor Curţii / despre care ştia că se bucură de vreo trecere în faţa împăratului, vorbele cărora convingându-l tot mai tare pe Sultan, şi atât de bine, despre nevinovăţia

Vizirului său, încât nu numai că l-a proclamat pe Ibrahim Pasza, laolaltă cu ceilalţi ucişi aproape de Iavarin, pe drept pedepsiţi cu moartea, ci l-a statornicit în Vizirat pe Cara Mustafa Pasza <şi l-a întărit iarăşi drept Căpetenie a noii oştiri.

((<§> *93. Vizirul, întărit prin scrisoarea Sultanului, încearcă să-i dea pierzării şi pe ceilalţi Passi.* /*I*

< (§} 93. Odată primită această scrisoare, Vizirul a prins iar curaj, şi, lăsând de la sine teama care-l apăsase până atunci, îşi aţinteşte toată grija şi străduinţa către creşterea oştirii şi pregătirea lucrurilor de trebuinţă pentru o grabnică expediţie. Şi poate că s-ar fi smuls de sub primejdie, ar fi şters răul nume cu care se alesese şi ar fi redobândit vechea-i autoritate, ((dacă,}) încrezându-se prea tare în propriile puteri, n-ar fi vrut să şi-o întărească prea fără luare aminte şi nu la vremea potrivită. îl ucisese, precum am pomenit mai sus, fără de ştirea împăratului, pe Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei, şi pe alţii care-i ştiuseră planurile, iar împăratul ratificase aceasta printr-o scrisoare. Mai trăiau însă şi alţii, pe care Vizirul se sfiise să-i ucidă odată cu ceilalţi, gândindu-se ca nu cumva mulţimea celor ucişi să nu-i işte împăratului vreo bănuială: iar, după aceea, ca să-i oprească să-i aducă învinuiri, îi alintase cu felurite făgăduieli. Dar nu socotea că-i cu cale să-i mai lase printre cei vii, pentru că avea să-l apese mereu teama, nu cumva, mituiţi de duşmanii săi, să deie pe faţă <cele> despre care căzuseră la înţelegere între dânşii. Mai rămâneau, totuşi, de căutat motivele uciderii lor, pentru că toţi aceia care fuseseră <aduşi drept> pricinile prăpădului de la

310 Vienna fuseseră deja sugrumaţi, şi părea nedrept ca pe nişte oameni / prieteni şi deja ieşiţi de sub învinuire să-i aducă iarăşi la judecată. Cum nu le prea găsea pe acestea, nici cum să le plăsmuiască, având oarece chip al

adevărului, îi dă de ştire, pe ascuns, printr-o scrisoare, împăratului că „Janiczar Ağası şi cu alţi Paszi, pe care-i dădea pe nume, se arătau iarăşi neascultători faţă de porunci, şi că milostivirea cu care le iertase vina în care căzuseră la asediul Viennei ei n-au folosit-o spre a se îndrepta, ci spre a-şi vădi şi mai bine sufletul lor îndărătnic şi plin de urzeli întru pierzarea împărăţiei. Lui îi fusese, ce-i drept, îngăduită de către Maiestatea Sa putinţa de a-i pedepsi pe oricare dintre ofiţeri, totuşi el n-a vrut să se folosească de acea putere, ca nu cumva neprietenii lui să aibă de pe urma cărui fapt să prindă prilejul unor calomnii: prin urmare, el cerea ca Maiestatea Sa să se milostivească să deie poruncă în ce fel era de procedat cu acei inşi”.

((<§> *94. Se descoperă înşelăciunile şi minciunile Vizirului*. /)

< (§} 94. Cu toate că acestea erau relatate destul de arătos, ele au ajuns să afle un chip atât de schimbat al Curţii Othmane, încât nu numai că Vizirul n-a dobândit cele ce le ceruse, ci, fără să-şi deie seama, a ajuns ca, prin acelea, să-şi aducă singur pierzarea. Şi anume, se transmisese o istorisire, mai curată, a altor Mai-mari ai oştirii care luaseră şi ei parte la asediul Viennei despre lucrurile care se petrecuseră acolo şi se descoperiseră înşelăciunile şi planurile Vizirului, şi cele cuprinse în ultima lui scrisoare nu fuseseră atât de cu grijă ascunse, încât protectorii celor pe care îi învinuise într-însa să nu fi fost înştiinţaţi despre primejdia prin care treceau prietenii lor, şi să nu se fi putut pune la cale ceva pentru salvarea lor. Se mai adăuga şi solia nefericită despre pierderea Strigoniului şi despre trupele turceşti zdrobite la Barcan, şi ea le atrăgea atenţia şi împăratului şi Magnaţilor.

311 cât de mari nenorociri / amenințau de pe urma acelui prăpăd, şi le dovedea că avusese loc un măcel mult mai mare decât crezuseră ei mai înainte, ori se străduise

Vizirul să-i facă să creadă.

!!<§> *95. Curtenii îi pun la cale Vizirului o cursă.* //

< (§} 95. Pe împărat, astfel înclinat ((către}} pieirea Vizirului, cei care-i doreau aceluia răul îl împresoară fără încetare, uneori îi povestesc despre strigătele răzvrătitoare ale oştenilor şi ale gloatei în privinţa amânării pedepsirii lui Cara Mustafa, alteori îi arată că era întru totul de trebuinţă scoaterea lui din cin, chiar şi să fi fost el nevinovat – pentru că, mereu, în vremuri de restrişte, schimbarea Vizirilor vine să aducă oarecare leac – alteori îi zugrăvesc în culori atât de vii perfidia şi înşelăciunile Vizirului, încât, până la urmă, împăratul s-a hotărât să-l trimită în Ungaria pe Capudzilar Kiehaiasi cu un Chatiszerif pentru uciderea Vizirului.

((<§> *96. Până la urmă, este sugrumat din porunca Sultanului şi pus un altul în locul lui.*) /

< (§} 96. Trimisul îl află pe Vizir la Beligrad. ocupat cu refacerea oştirii, punându-şi la cale planul laolaltă cu Janiczar Ağası, îl prinde pe acela chiar în sălaşul său şi, arătându-i porunca împărătească, în a şasea <zi> a <lunii> Muharrem a anului 1095 <al Hegirei>, fără ca el să se opună deloc şi susţinând că „se vede încununat cu martiriul”, dă poruncă să fie sugrumat de patru zbiri, iar capul tăiat i-l aduce la C (onstantino) p (o) le împăratul îl pune în locul celui ucis pe Cara Ibrahim Pasza (o), care fusese mai înainte Caimacamul C (onstantino) p (o) lei, şi, înmânându-i pecetea împărăţiei, îl face să ia seama că, trăgând învăţătură din trista soartă a predecesorului său, să-i slujească mai fidel Statului Othman, şi să încerce să dobândească aspră răzbunare asupra duşmanilor pentru răul nume pe care i-l arseseră ei în frunte. Dar imprudenţa lui Cara Mustafae Pasza stârnise împotriva împărăţiei Othmane mult prea mulţi duşmani, ca puterile ei, deja clătinate, să se mai afle pe potriva înfruntării acelora. Căci

el îşi clădise o atât de înaltă părere despre puterea

312 Othmaniazilor, / încât, pe când stătea şi cugeta deja asupra expediţiei împotriva Viennei, nu numai că nu şi-i apropiase, şi nu-i îndepărtase de duşmanii săi pe ceilalţi Principi Creştini, ci se şi pornise cu atâtea nedreptăţi asupra lor, de parcă se părea că voia să-i împingă cu de-a sila să-i declare războiu împărăţiei Othmane.

((<§> *97. Imboldurile ruperii păcii din Republ (ca) Venetă.* //

< (§} 97. Petrus Ciuranus, cu numele de Sol Republicii Venete, sau, cum i se mai spune îndeobşte, Bailul, venise la C (onstantino) p (o) ie cu două nave ale flotei şi cu trei de negoţ, şi, dându-se jos ca să meargă în Oraş, poruncise ca lucrurile aduse să fie luate şi duse la gazda sa. Giumrukczi (t), bănuind, după mulţimea mărfurilor, că ele nu erau ale Solului, ci ale neguţătorilor, se duce pe nave şi cercetează mai cu grijă, şi, dându-şi seama că partea cea mai mare a încărcăturii le aparţinea neguţătorilor, care nu voiau să plătească vamă, le atribuie fiscului pe toate acelea, împotriva drepturilor Solilor, şi dă poruncă să fie trecute în depozitele împărăteşti. Bailul se străduie, la început, să recupereze cu vorba cele luate, arătând, după dovezile publice cum că nu numai predecesorilor săi, ci şi tuturor Solilor străini le fusese întotdeauna îngăduit să aducă la C (onstantino) p (o) le, fără vreo vamă, orişice mărfuri voiau, atât în folosul lor, cât şi în cel al neguţătorilor; dar, până la urmă, când ia aminte că nu isprăveşte nimic cu vorba şi că Turcii se ţin de vrerea lor în loc de raţiune, îi făgăduieşte lui Giumrukczi o mare sumă de bani, şi-şi recuperează astfel navele. Cu câteva zile după aceea, scapă din lanţuri un anume nobil Veneţian, prins odinioară pe mare de către Turci, şi-şi caută adăpost pe navele veneţiene care

fuseseră trimise spre a-l aduce acasă pe vechiul Bail Morozini. Cum acestea fuseseră reţinute mai lungă vreme în port datorită

313 bolii Baiulului, stăpânul Veneţianului află / că prizonierul lui s-a pitit pe navele acelea şi că pune la cale să fugă, şi-i cere Vizirului, printr-un Arzuhalip), ca acela să-i fie dat înapoi. La corabie este trimis Bostandzi Baszi, cu porunca să cerceteze navele, să-l aducă îndărăt din fuga lui pe prizonier, dacă avea să-l găsească, şi să i-l deie înapoi stăpânului lui. La sosirea lui Bostandzi Baszi, căpitanul corăbiei neagă să fi ajuns la el vreun fugar: când acela voia să cerceteze, se opune cu armele, dat fiind că aşa ceva i se părea o ocară pentru sine; totuşi, mulţimea fiind mai tare decât bărbăţia, corabia este cercetată, prizonierul este găsit şi scos, iar ceilalţi marinari care luaseră armele sunt, în parte, ucişi, în parte, lăsaţi pe corabie, sub strânsă pază. Sultanul, auzind că o navă veneţiană, ((chiar}} în portul C (onstantino) p (o) lei, cutezase să întreprindă ceva silnic, cu mână armată, îi reţine pe amândoi Bailii, pe Ciuranus şi pe Morosini, şi nu le mai dă drumul, până ce n-au plătit mai multe pungi, şi spre a se răscumpăra pe sine şi pe corăbierii prizonieri, şi spre a-şi face ştearsă vina.

((<§> *98. Bailul Veneţian fuge pe ascuns de la Ce (n) s) tantino) p (o) le. U*

< (§} 98. Republica Veneţienilor, aflând despre cele ce se petrecuseră lal (onstantino) p (o) le, cum, pe vremea aceea, Vienna se mai afla, încă, sub asediu, iar sfârşitul acelei campanii mai era nesigur, îşi ascunde rana primită; apoi, odată ce aude că Turcii au fost puşi pe fugă lângă Vienna, le cere satisfacţie Turcilor cu mai multă cutezanţă, iar când ei o tăgăduiesc, încheind alianţă cu împăratul Romanilor şi cu Regele Poloniei, le declară război. Declaraţia solemnă a acestuia i-o predă Caimacamului

Solul veneţian Capello. apoi <însă>, schimbându-şi straiele, ia şi fuge de la C (onstantino) p (o) le.

((<§> *99. Pentru care fapt Turcii sunt foarte îngrijoraţifl*

< (§} 99. Abia dacă se poate spune câtă groază le-a vârât în suflet Othmaniazilor o lovitură atât de grea şi de neaşteptată. Nevoia cerea ca toate puterile acelei împărăţii să le fie opuse Caesarului

314 şi Polonilor, <şi de-abia dacă mai puţine la număr / păreau trupele în stare să facă faţă străduniilor Veneţienilor. Oştirea Veneţienilor nu putea, ea, să fie atât de mare, dar, pentru că era nesigur încotro avea să se îndrepte, toate cetăţile aşezate către mare trebuiau întărite cu străji puternice, iar, pentru acestea, trebuiau folosite atâtea şi atâtea trupe, câte ar fi fost de ajuns pentru o foarte puternică oaste de câmp. Flotă, în afară de şase <nave> Sultane, şi ele pe cale să se desfacă de vechime, nu aveau deloc, nici nu era vreo nădejde să-şi facă rost de una în scurtă vreme, pentru că toţi banii care se strângeau în Trezorerie îi cerea cu tărie expediţia din Ungaria.

((<§> *100. Noul Vizir încearcă să îmbune sufletul tulburat al Veneţienilor.*))

< (§} 100> Din aceste pricini, Cara Ibrahim Pasza îşi dă toată silinţa să îmbune iarăşi faţă de sine sufletele Veneţienilor, mărturisind că „nedreptăţile de care se plângeau le-au fost aduse nu în urma vreunei porunci împărăteşti, ci din lăcomia predecesorului său”, şi făgăduieşte „să deie înapoi cele luate, dacă se învoiau să renunţe la război”.

((<§> *101. Dar în zadar, de aceea Turcii trimit trupe împotriva tuturor duşmanilor.*))

< (§} 101. Dar Veneţienii întorceau urechi surde către aceste măguliri, şi declarau că „ei nu puteau cu

niciun chip rupe alianţa încheiată cu Principii Creştini, că răbdaseră, până atunci, destule nedreptăţi <şi că a sosit vremea răzbunării”. Vizirul, când vede că nu poate abate în niciun fel furtuna care stătea să vină de peste tot asupra Othmaniazilor, îşi încorda toate vinele priceperii sale spre a-i face faţă oricum ar fi, îi aşază Seraskieri pe Szaitan Ibrahim Pasza, un luptător de o încercată bărbăţie, împotriva Germanilor, <şi pe Ainedzi Suleiman Pasza101 împotriva Poloniei, dar> Amiralului îi porunceşte să vegheze asupra uneltirilor Veneţienilor: el însuşi rămâne la C (onstantino) p (o) le, pretextând o boală, Căpeteniilor de oşti le încredinţează porunca „să-i deie lui curat de ştire despre toate faptele, oricum aveau să se petreacă, iar împăratului să-i deie veşti 315 despre bunele reuşite, / dar eşecurile să i le ascundă cât puteau ei mai cu grijă”.

((<§> *102. Ai Caesarului ocupă Vicegradul şi Vacia şi resping ajutorul turcesc.*)!

< (§} 102. Câtă vreme se petrec acestea la C (onstantino) p (o) le, oştirea Caesarului, Căpetenie fiindu-i de Lorena, purcede asupra Ungariei, în luna Dzemaziul Achyr a anului 1095, şi, către sfârşitul acelei luni, împresoară sub asediu Vicegradul. Oraşul este luat în puţine zile, cu mână armată; străjerii, cum deznădăjduiseră să mai păstreze oraşul, se retrăseseră în cetăţuie; se apără ei mai îndelungă vreme, totuşi, odată ce sunt aduse tunurile, văzând că nu se ivesc de nicăieri ajutoarele alor lor, îi predau lui de Lorena şi cetăţuia, în 4 ale lunii Redzeb, sub anumite condiţii. Cum o luaseră de acolo înspre Vacia, Beglerbegul Budei le iese în cale cu trupele sale nu departe de acel oraş, trimis fiind de Seraskierul Szaitan Ibrahim Pasza, ca, întârziindu-i, să-i păcălească pe Germani, şi, dacă putea, să-i ţină să nu mai poată înainta mai departe. De cum l-au văzut, trupele Caesarului se şi năpustesc asupra lui cu atâta avânt, încât

el a fost silit să se retragă nu fără mare măcel printre ai săi, şi să le lase acelora câmp liber izbânzii. După zdrobirea vrăjmaşului, ei asediază Vacia şi o asupresc cu felurite maşinării de război> şi cu neîncetate asalturi. Asediaţilor le vine în ajutor Budun Pasza, şi, cu puteri sporite, dă de două ori năvală asupra taberei Caesarienilor, de două ori este respins şi, pierzând ca la 15 mii dintre ai săi, se întoarce de unde venise. Prefectul Vaciei, văzându-i nimiciţi tocmai pe cei de către care nădăjduise să fie eliberaţi, le-a predat învingătorilor oraşul încredinţat sieşi, în aceleaşi condiţii cu cele ale Vicegradului.

((<§> *103. Ai Caesarului cuceresc Pesta, asediază Buda, dar se retrag fără să fi isprăvit ceva.*))

< (§} 103. Odată supuse aceste cetăţi, precum şi altele învecinate, cu gândul să cuteze şi mai mari fapte, de Lorena, laolaltă cu oştirea, se îndreaptă către Buda, şi, în prima <zi> a lunii

316 Szaban, îşi pune tabăra chiar sub zidurile oraşului. Primul iureş are loc asupra Pestei, / a oraşului aşezat dincolo de Danubiu, în faţa Budei, iar acesta odată cucerit în răstimpul puţinor ceasuri, însăşi Metropola Ungariei se găseşte încercuită foarte strâns, de peste tot. Asupra Germanilor, aflaţi cu atenţia la asediu, apare sosind, cu toată oştirea othmană, Seraskierul Szaitan Ibrahim Pasza, şi el se străduie să rupă acel val cu care cei ai Caesarului îşi întăriseră tabăra, şi, în acelaşi timp, el porunceşte câtorva cete de Janiczaii şi de Spahii să dea năvală peste duşmani, pe o altă cale şi să încerce dacă puteau să treacă prin mijlocul taberei duşmanilor şi să le vină în ajutor celor din garnizoană. Dar, respins din orice parte de tot atâtea ori, de câte încercase să-i atace, se opreşte din luptă, îşi pune corturile faţă în faţă cu duşmanii şi dă poruncă alor săi să hărţuiască oastea vrăjmaşă cu neîncetate încăierări şi iureşuri, astfel ca,

înainte de toate, să i se strecoare oraşului cât de multe ajutoare erau cu putinţă. Însă toate acestea n-ar fi eliberat de sub primejdie oraşul asediat, pentru că oştenii germani luau oraşul cu asalt straşnic şi nu lăsau mai niciodată să scape fără grele pierderi cetele duşmane care se apropiau de tabără, dacă străjerii n-ar fi descoperit minele, cu care trebuia prăvălită jos cea mai mare parte a zidurilor – nu se ştie: datorită sortii, ori prin trădare – tocmai la ceasul când asediatorii se hotărâseră să încingă oraşul de jur-împrejur, şi n-ar fi luat praful de puşcă de acolo unde se afla ascuns. Şi anume, Căpeteniile oştirii Caesarului, care nădăjduiseră să ocupe oraşul mai înainte ca Seraskienul să-l poată întări cu noi trupe, văzând că trebuie să o ia de la capăt şi că trebuie să meşterească noi maşinării împotriva oraşului, îi cheamă la sfat şi pe ceilalţi Prefecţi

317 ai oştii şi-i îndeamnă să-şi spună părerea / „este oare de continuat asediul, sau de desfăcut?” „De desfăcut”, dau îndemn aproape cu toţii, cu excepţia puţinora, „pentru că părea un lucru mult prea temerar ca, în acelaşi timp, să şi ia oraşul cu asalt, iar, pe de altă parte, să facă şi faţă oştirii inamice, iar pilda duşmanilor de la asediul Viennei le arătase din plin, câtă pagubă poate păţi oştirea de pe urma unor asemenea planuri”. Astfel, prudenţa domolindu-le ardoarea, iar Turcii nemişcând nimic dimpotrivă, în 23 Zylcade, după un asediu de patru luni, oastea Germanilor, slăbită mai mult decât se cădea, pleacă de lângă oraş, după ce şi-a strâns bagajele şi şi-a trimis mai înainte tunurile mai mari, iar Turcilor, pe care acea expediţie îi ţinuse atârnând între nădejde şi teamă, le îngăduie să-şi mai tragă sufletele şi, după atâţia nouri, să se bucure de un strop de raze ale seninului.

((<§> *104. Dubla izbândă a Caesarienilor asupra Turcilor*. ¡*j*

< (§} 104. Între timp, Comitele Lesleu (sic), pe care

de Lorena îl trimisese (cu) o nu prea mare ceată înspre Sclavonia, asediase Wirrowita, un meterez deloc de dispreţuit al acelui ţinut, zdrobise în două bătălii trupele auxiliare ale Turcilor, şi îi asaltase zidurile cu asemenea ardoare, încât străjerii au fost siliţi să predea cetăţuia, pe 23 ale lunii Szaban. Cam la aceeaşi vreme, în Ungaria Superioară, la Eperies, Tekeli este zdrobit de trupele Caesarului, iar arhivele şi bagajele lui le cad pradă învingătorilor.

((<§> *105. Seraskenul orânduieşte treburile din Moldova şi din Valahia.*))

< (§} 105. Câtă vreme Seraskierul Ungariei se luptă cu Germanii cu un noroc atât de schimbător şi cu mai mare pagubă, decât succes, cu mult mai norocos se înfruntă cu Polonii Seraskierul de Babadagy (,), Ainedzi Suleiman Pasza. Acela, strângând o oaste lângă Babadagy, trece Danubiul aproape de Sakcza, şi, auzind că pe nicăirea nu se arătau încă trupele Polonilor.

318 socoate mai cu cale să orânduiască trebile din Moldova şi din Valahia, / decât să înainteze mai departe, dat fiind că starea de faţă a vremurilor părea a-i cere să apere hotarele împărăţiei, nu să le lăţească. Pe atunci, se aflau în fruntea acelor Provincii doi Cantacuzini, în Moldova. Dimitrie. În Valahia, Serbând): acela era socotit nepotrivit pentru buna ocârmuire a Principatului, pentru că era nevolnic la război şi n-avea nici ştiinţa de a-l purta, nici autoritatea cu care să-i poată ţine pe ai săi, în vremuri tulburi, sub ascultarea slujbei lor; în acesta nu se prea încredea Seraskieriul, pentru că aflase că avea dese schimburi de scrisori cu Caesarul, şi, mai cu seamă, cu Czarii Ruşilor.

((<§> *106.* Îl *întăreşte pe Şerban în Principatul Valahiei*; *scoţându-l pe Dimitrie Cantacuzino <din cel >al Moldovei, i-l pune în loc pe Constantin Cantemyr.*})

< (§} 106. Aşa că el cugetă să-i mazilească pe amândoi: dar, mituit de Şerban cu mare mulţime de bani, ţine ascunsă trădarea lui şi îl întăreşte în domnie, pentru că primejdia părea să se afle mai departe de părţile acelea; însă pe Dimitrie, dat fiind că vremurile acelea cereau un Principe mai hârşit, îl despoaie de demnitatea lui, şi îi pune în loc, cu voia tuturor fruntaşilor Principatului, pe Constantin Cantemyr*, care fusese Serdarule acelei Provincii. Apoi, ca să nu i se întâmple şi lui, în luptele cu Polonii, cele ale împăratul de la Chotin, spre întărirea fidelităţii lui, îi trimite ostatici la C (onstantino) p (o) le pe fiul lui mai vârstnic, Antioh. şi pe patru fii ai celor mai de seamă dintre Boieri.

((<§> *107. Regele Poloniei ocupă Zvancea şi, intrând în Moldova, este pus pe fugă de Turci. H* < (§} 107. Cum Seraskieriul era reţinut de aceste treburi mai lungă vreme decât o crezuse, Ioan al III-lea, Regele Poloniei, în 12 ale lunii Remazan, îşi adună ostile sub Buczacz, şi, fără să bănuiască nimeni aşa ceva, ia din primul iureş cetăţuia Zvanciei, aşezată faţă în faţă cu Chotinul, la două ceasuri de Caminiec, pe malul lui Tyras. Apoi, el încearcă să arunce peste Tyras un pod şi

319 să-şi treacă în Moldova trupele, cărora cucerirea acelei cetăţui făcuse să le crească sufletele. / Iar când podurile fuseseră deja construite, iată că se iveşte asupra lor Seraskierul, cu oastea sa, şi nu numai că le împiedică năvălirea pusă la cale în Moldova, ci, el însuşi, trecând peste Tyras, îl loveşte pe neaşteptate pe Rege şi îl închide în tabăra lui, Tătarilor le dă poruncă să pârjolească holdele de jur-împrejur şi să-i oprească de la păşunatul vitelor, dar> el însuşi, cu trupele sale, îi hăituieşte în fiecare zi pe Poloni şi nu le lasă loc nici pentru odihnă, nici să-şi rânduiască linia de bătaie. Regele, văzând situaţia disperată, mai întâi fuge din tabără laolaltă doar cu câţiva,

iar, puţin după aceea, îl urmează şi Căpeteniile, şi, arzând bagajele şi aruncând într-un lac maşinăriile de război, îşi aduc înapoi acasă, în patrie, resturile oştirii, nu fără mare pagubă printre ai lor.

! (<§> *108. Fericitele progrese ale Veneţienilor pe uscat şi pe mare.* /)

< (§} 108> Cu mai mare succes îi hărţuiesc Veneţienii pe duşmanii Crucii în Marea Adriatică. Primul zuruit de arme îl ridică Morlacchii, în Dalmaţia, cuceresc cetăţile Urana, Obrowazzo şi Scardona, pun foc şi ard Derni, cetăţuia Duare o ocupă cu videşug. Flota Veneţienilor, în 26 ale lunii Dzemaziul achyr, cu Morosini (drept Căpetenie), cel care, mai înainte, le predase Turcilor Candia, ridică ancora din port, mai întâi trage la ţărm în Leucas, şi apasă sub asediu oraşul aşezat în ea. Mai-marele cetăţuii, Bekiraga, după o luptă de şaptesprezece zile, când vede că nu-i răsar de nicăieri ajutoare de-alor săi, în <ziua de şase a lunii Remazan, le predă Veneţienilor oraşul, şi trece, cu ai săi, pe continent. După supunerea insulei, Veneţienii, Căpetenie fiindu-le Strasoldo.

Îşi trec o parte a trupelor în Acarnania. Provincie a Epirului, şi silesc Vonizze şi Seromero să se supună sub legile lor. Cum ei ţinteau mai departe, Seffer Aga le iese în cale cu patru mii de Turci

320 şi se străduie să le împiedice înaintarea cu armele. După înfrângerea / şi zdrobirea acestuia, locuitorii din Natolico şi Missolonghi li se supun de bunăvoie învingătorilor şi făgăduiesc să plătească tribut. Între timp, restul oştirii trecuse în Moreea şi luase cu un asemenea asalt Perevesa, încât, în a opta <zi> a lunii Remazan, Mehemed Effendi, care le dădea porunci şi străjerilor, a fost silit să le predea Veneţienilor fortăreaţa care-i fusese încredinţată. Face să crească aceste triumfuri şi solia

fericită adusă din Tinos. O insulă din Arhipelag, cum că „străjerii de acolo> respinseseră, cu mare prăpăd, câteva nave de război trimise de Turci ca să o ocupe”.

((<§> *109. Noile expediţii ale Turcilor asupra duşmanilor.*})

< (§} 109. Aceste nenorociri nu abăteau asupra Curţii Othmane tot atâta tristeţe, câtă bucurie îi aduceau eliberarea Budei şi faptele împlinite cu noroc în Polonia. Căci puterile Veneţienilor nu păreau atât de mari, încât să nu poată fi recuperate, în scurtă vreme, cele pierdute, câtă vreme oştirile Germanilor şi Polonilor erau respinse, iar hotarele din acele părţi ale împărăţiei se aflau întărite. Din această pricină, Cara Ibrahim Pasza dă iarăşi poruncă să fie Seraskieri aceleaşi Căpetenii care împliniseră, mai înainte, după dorinţele lui, acele fapte împotriva Germanilor şi a Polonilor: Veneţienilor, în afară de cei din flotă, le pune în faţă doar câteva, nu multe mii de oşteni.

((<§> *110. Ai Caesarului asediază Vywari* [*nul, Turcii Strigoniul.*))

< (§} 110> între timp. Germanii zăvorâseră foarte strâns, toată iarna, Wyvariul, şi îl lipsiseră până într-atâta de aprovizionare, încât foamea dobora mai mulţi dintre străjerii lui, de câţi îi luase sabia vrăjmaşă în decursul unei luni de asediu. Oraşul astfel slăbit, în prima <zi> a lunii Szaban a anului 1096, îl iau cu asalt, cu <mijloace de artă militară, cu şanţuri şi alte lucrări trase ductis, şi duc mai departe asediul cu o asemenea ardoare, încât, doar după câteva zile, îi alungă pe străjerii de

321 la valul dinafară. La zvonul despre acest lucru vine ca-n zbor, / în ajutorul oraşului Seraskierul Szaitan Ibrahim Pasza, şi, văzând că o oaste întărită cu puternice lucrări ar trebui atacată cu foarte mare primejdie, recurge la şireteniile sale obişnuite, aşa că asediază deodată Strigoniul şi Vicegradul, nădăjduind ca astfel să silească

oştirea duşmanilor să se retragă spre a şi le apăra pe ale sale, oraşul acesta urmând a fie liberat. Iar Fortuna armelor părea să-i fie prielnică, pentru că nu numai că, în răstimp de puţine zile, recuperase Vicegradul, ci mai şi punea la atât de grea încercare zidurile Strigoniului, încă neîndeajuns reparate de pe urma asediului dinainte, încât părea că asupra aceluia atârna un şi mai mare pericol, decât asupra Wywariului.

((<§> *111. Ai Caesarului zdrobesc printr-o stratagemă oştirea turcească.*) *I*

< (§} III. Dar, mai înainte ca Seraskieriul să poată duce la capăt cele pe care le începuse. de Lorena. lăsând la asediul Wywariului 16 mii de oşteni, purcede împotriva lui laolaltă cu restul oştirii, şi ajunge la vederea taberei turceşti în 11 ale lunii Ramazan. Seraskieriul, după ce a aflat că sosiseră duşmanii, crezând că a dobândit ce căutase, părăseşte asediul Strigoniului şi îşi aşază oastea, scoasă din lucrările ei, într-un loc atât de favorabil, încât duşmanii nici să nu-l poată înconjura, nici să nu-l poată ataca, fără de cea mai mare primejdie, ori să-i hărţuiască laturile. Din dreapta, îi apărau aripile iuţile valuri ale Danubiului. Aripa stângă o ferea, întinsă pe mai multe leghe, o creastă de munţi foarte zimţuită, spatele i-l ţinea Calea Regească de către Buda. care-i asigura trupele împotriva lipsei de aprovizionarea cu hrană, în fine, fruntea i-o încingeau mlaştini largi şi grele, pe care trebuia să le treacă acela care cugeta să atace oştirea Othmană. Apărat de aceste greutăţi ale locurilor, Seraskieriul rămâne locului, nemişcat, vreme de patru zile, fie spre a

322 amăgi, zăbovind, / strădaniile duşmanilor, fie, dacă aceia voiau să-l atace cu mai mare cutezanţă, să-i taie chiar la trecerea lor. Dar de Lorena, străvăzând planurile Seraskieriului, când vede că nu-şi putea expune oastea, fără de cea mai mare primejdie pentru cauza întregii

Creştinătăţi, în astfel de locuri, unde avea drept duşman mai degrabă firea, decât oamenii, prefăcându-se a fugi, dă semnalul retragerii, iar, în noaptea care urma după a paisprezecea <zi> a lunii Remazan, se retrage cu toată tabăra. Turcii, socotind de-a binelea că Germanii fugiseră, le merg pe urme cu mai mare cutezanţă, şi, cu toate că erau tot mereu respinşi de Caesarieni, nu încetează, toată noaptea, să-i hărţuiască pe cei care se duceau. Caesarienii înaintează mai departe, le lasă loc duşmanilor şi ca să treacă mlaştina, şi ca să-şi desfăşoare linia de bătaie; până la urmă, când iau seama că trecuseră deja prea mulţi, pentru a se întoarce îndărăt fără de prăpăd, îşi opresc pasul şi dau năvală cu atâta ardoare asupra Turcilor care-i urmăreau învălmăşiţi, încât cei care mai înainte crezuseră că au să şi înghită ostile Creştinilor, se trăgeau acum cu şi mai mare avânt către tabăra lor, decât veniseră de acolo. Electorul Bavariei, care se afla în fruntea uneia dintre aripi, spre a lua aminte mai bine la punerile la cale ale Turcilor, îi urmăreşte pe aceştia cu cetele sale pe aceeaşi cărare pe care călcaseră ei mlaştinile: acelaşi lucru îl face, de cealaltă parte, şi de Lorena, cu toate că niciunul din dânşii nu primise ştire despre planul celuilalt. Văzând Turcii aceasta, cuprinşi de o grază Panică, o apucă la fugă, mai înainte chiar să se fi ajuns la înfruntarea piept la piept, <deşi> Seraskieriul le tot arunca, în zadar, îndemnuri şi ameninţări, într-o asemenea învălmăşeală, încât Janiczarii îi ucideau pe călăreţii lor, sau îi azvârleau jos de pe cai, ca, măcar să aibă cu ce fugi, astfel că mai mulţi oşteni

323 othmani au fost ucişi în fugă de către tovarăşii lor, / de câţi trimisese iadului sabia vrăjmaşă. Tabăra, bagajele trezoreriei, proviziile de hrană, <precum> şi un uriaş aparat de război au rămas pradă biruitorilor.

((<§> *112. Ai Caesarului cuceresc Vywarul.*})

< (§} 112. După luptă, întorşi la asediul Wywariului,

învingătorii, în 19 ale lunii Remazan, iau cu asalt de peste tot zidurile prăbuşite cu tunurile, îl cuceresc pierzând doar puţini dintre ai lor, taie mai multe mii de străjeri, laolaltă cu Mai-marele lor, pe ceilalţi îi împrăştie prin valurile râului, pe puţini îi aruncă în lanţuri, iar în oraşul însuşi pun mâna pe spolii din cele mai bogate.

((<§> *112. Seraskieriul făcând încercări de pace, primeşte un refuz. II*

< (§} 113. Turcii rămân atât de consternaţi de cucerirea atât de bruscă a acestei cetăţui, (încât) nu numai garnizoanele din Novigrad şi din Vicegrad, la faima sosirii Germanilor, părăsesc acele oraşe, dar şi însuşi Seraskieriul, un bărbat, de altfel, cu suflet de neînfrânt şi oştean bătrân, l-a trimis în două rânduri pe unul dintre ofiţerii săi, pe Ahmed Czelebi, la Căpetenia oştirii Caesarului, spre a încerca dacă se putea ajunge la vreo pace cu Caesarul. Dar, pentru că starea timpurilor făgăduia şi mai multe şi mai mari izbânzi, iar Seraskieriul însuşi părea a căuta pacea mai degrabă spre a abate nenorocirea care, pentru înfruntarea prost dusă la Strigoniu, atârna ameninţătoare asupra capului său, ori spre a-i înşela pe vrăjmaşi, decât cu un suflet sincer, suferind de două ori câte un refuz, a fost silit să se întoarcă la Seraskier fără să fi isprăvit nimic.

((<§> *114. Feluritele reuşite fericite ale Căpeteniilor Caesaruluifl*

< (§} 114. <De> Lorena fiind încă ocupat cu asediul Wywarului, Comitele Lesleu (sic), cu o mică ceată, pustiise toată Sclavonia, pe Pasza de Poszeg îl zdrobise, şi, în 12 ale lunii Remazan, arsese cea mai mare parte a podului de la Essec, care acoperea, larg, mlaştinile stătătoare ale Dravei, luase Essecul, dar, pentru că nu-i putuse cuceri şi cetăţuia, jefuindu-l, îl părăsise a doua

324 oară. Cu acelaşi noroc, în Ungaria de Jos, Schultz

/ silise la predare, după un lung asediu, în a zecea <zi> a lunii Remazan, un oraş aflat de partea lui Tekeli, Eperies, şi cucerise Tokaiul şi multe alte cetăţui şi cetăţi în care se aflau garnizoane ale rebelilor. Mercy şi Heusler, unindu-şi trupele, ocupaseră Zolnok, Ibraini, Kalo, Varadinul Mic, Sanctuarul S (fintului) Nicolae şi Saraisa. Alungaţi de peste tot, cei ai lui Tekeli se retrag la Cassovia şi, întărind oraşul cu tari lucrări, se hotărăsc să aştepte acolo trupele făgăduite din partea Turcilor, şi mai degrabă să-şi rabde sfârşitul, decât să i se supună Caesarului. Puţin după aceea, în trei ale lunii Zylcaade, Căprara, care se afla în fruntea cetelor lui Schultz, asaltează oraşul cu arme vrăjmaşe, şi, trăgând şanţuri de jur-împrejurul lui, începe să bată zidurile cu tunurile.

((<§> *115. Tekeli, prins prin videşug, este de trimis în lanţuri la Constantinopole.il*

< (§} 115. Tekeli, văzând primejdia pentru a-i săi, cere, prin deşi soli, ajutoare de la Pasza de Varadin: acesta îi promite sprijin şi îl roagă pe Tekeli „să vină la sine şi să-i deie sfaturi cum ar putea fi cel mai bine eliberat de pericol oraşul”. Tekeli e de acord, prea încrezându-se într-însul, şi, cu şapte mii dintre ai săi, vine la Varadin. Înainte să se apropie el de oraş, îi iese înainte Pasza şi îl roagă, primindu-l cu cea mai mare cinste, „să intre în oraş laolaltă cu cei mai de seamă ofiţeri ai săi”, dar pe ostaşii lui îi rânduieşte prin vecinătăţi, în afara oraşului şi ia măsuri pentru hrana lor. Odată intrat în oraş, este poftit de acela la prânz; după sfârşitul lui, în sală intră un anume ofiţer, Tura, însoţit de câţiva Janiczari, şi înfăţişează porunca împăratului prin care i se dădea ordin să-l arunce pe Tekeli în lanţuri şi să-l trimită la C (onstantino) p (o) le. Fără zăbavă, cel care venise ca

325 oaspete, cum, din pricina puţinătăţii alor săi, / nu putea să le facă faţă celor care-l cetluiau, pus în cătuşe şi

în butuci, este dus de acolo şi pus sub paza unor străji tari. În faţa unui lucru atât de nou şi de neaşteptat, însoţitorii lui rămân ca împietriţi şi, neştiind ce soartă îi mai aştepta şi pe dânşii, nu cutează nici să întrebe de pricina acelui fapt, nici să scoată vreun cuvinţel.

((<§> *116. Petrozzi este pus în fruntea rebelilor Ungarifl*

< (§} 116> Odată scos din sală Tekeli, Pasza îl cheamă la sine pe cel mai de seamă dintre aceştia, pe Petrozzi, şi-i porunceşte „să aibă bun curaj, iar, până ce împăratul avea să deie vreo altă poruncă, să fie el Căpetenia trupelor Ungarilor, să păstreze cu statornicie credinţa datorată împărăţiei Turceşti, şi să ştie că-i slujeşte unui Domn care poate nu numai să-i pedepsească pe cei neascultători şi perfizi, ci şi să-i răsplătească din belşug pe cei credincioşi".

ÎI<§> *117. Acesta îi îndeamnă pe ai săi să i se roage Caesarului de iertare*!)

< (§} 117. Petrozzi ascunde cu pricepere rana pe care o primise în inimă şi îi răspunde Paszei că „el, cu toate că nu cunoştea vina lui Tekeli şi îl socotise drept un serv credincios al împăratului, nu putea, totuşi, crede că Sultanul a decretat aceasta împotriva lui fără vreo gravă pricină, fie ea şi necunoscută în public. Acel lucru nu avea, totuşi, să clatine în niciun fel credinţa sa, ori a Ungarilor, dat fiind că ei, de când se încredinţaseră ocrotirii împărăţiei Othmane, l-au avut drept fruntaş pe

Tekeli, dar drept Domn, pe lume, nu l-au recunoscut pe nimeni altul, decât pe împăratul Othmaniazilor". Acestea i le făgăduia el Paszei în legătură cu credinţa sa, dar cu totul altele îi îndemna pe Ungurii săi, după ce se întorsese în tabără laolaltă cu ceilalţi soţi ai lui Tekeli. Şi anume, sta să le povestească Mai-marilor trupelor cele petrecute la Varadin, şi cu câtă viclenie

326 fusese / ademenit Tekeli în plasă şi apoi reţinut acolo. Mai adăuga că „Degeaba se aşteptau ca Ungariei să-i redea libertatea nişte oameni care nu ştiu ce-i libertatea şi n-au nicio altă măsură pentru faptele lor, decât pofta celor la putere. Aceasta <era> pricina pentru care li se împotrivea Dumnezeu şi nu-i pedepsea numai pe ei, ci şi pe aliaţii lor. Vreme de mai mulţi ani, toată oştirea Caesarului, neîmpiedicat de niciun alt război, s-a străduit, în zadar, în Ungaria, dar> acum o mică ceată de-a Germanilor, pe când ceilalţi se luptau cu oastea turcească dincolo de Danubiu, a ocupat, în doi ani de zile, aproape tot Regatul, în afară de Cassovia: prin urmare, să ia aminte ce era mai de folos şi pentru Stat şi pentru ei înşişi – să rămână mai lungă vreme în surghiun, şi nu numai să privească cu ochi întristaţi la pustiirea patriei lor, ci şi să se teamă întruna de beciuri şi de lanţuri, sau să implore milostivirea Caesarului, şi să îmbrăţişeze amnistia oferită?”

((<§> *118. Petrozzi* se *duce la Căprara şi îi oferă predarea Cassoviei. îi*

< (§} 118. După ce au încuviinţat cu toţii planul acesta, Petrozzi se duce cu toată oştirea la Căprara, aţintit, pe atuncea, asupra asediului Cassoviei, şi, făgăduindu-i credinţă Caesarului în numele său şi al alor săi, îşi uneşte trupele cu cele Caesariene, şi le porunceşte ca, tot dând năvală, să devasteze pământul duşman. Când acestea le sunt date de ştire celor din Cassovia, au doborât până într-atât cerbicia străjerilor ei, încât, fără să zăbovească, au trimis pe dată Soli în tabăra Caesarienilor, şi-au cerut iertare pentru vina lor, şi le-au făgăduit că vor rămânea cu toată credinţa în slujba Caesarului. Dându-se şi primindu-se zălog de credinţă între dânşii, Solii se întorc în oraş.

327 şi le / dau de veste locuitorilor despre clemenţa Caesarului. Înştiinţaţi despre aceasta, străjerii, în 26 ale lunii Zylcade, deschid porţile oraşului, se leagă prin

jurământ de credinţă şi sunt împărţiţi printre celelalte unităţi Caesariene, iar, după atâta trudă, îşi îngăduie un scurt răstimp de tihnă.

((<§> *119. Regele Pol (oniei) se străduie inoportun să-l atragă de partea sa pe Principele Mold (ovei).*})

< (§} 119. Dar Polonii au parte de o mult altă soartă în Moldova. Regele însuşi, învăţând din nefericitul rezultat al expediţiei dinainte că, prin acele ţinuturi, nu are cum izbândi nimic în folosul Statului Polon, decât dacă îi avea de partea sa pe locuitorii lor, îl încearcă toată iarna, prin felurite mijloace pe Principele Moldovei, pe Constantin Cantemyr, şi îl îndeamnă adesea, prin scrisori şi prin soli între ei, să se desfacă de Turci. Cantemyr îi dă Regelui răspuns că „El, unul, se simţea îndemnat la orice străduinţe spre a-l zdrobi pe duşmanul Crucii, nu numai prin preceptele religiei pe care o mărturiseşte, ci şi din cea mai adâncă dorinţă a sufletului său, numai să vadă că, prin desfacerea sa i s-ar adăuga vreun ajutor Creştinătăţii; dar, cum starea vremurilor era, de-acum, aceea, încât să pară că i-ar fi adus mai mare pagubă, decât ajutor aceluia de partea căruia ar fi trecut, el era silit să amâne cele pe care le cugetase, până la un prilej mai prielnic. Cum însă nu numai fiul său mai vârstnic, ci şi copiii celor mai de seamă fruntaşi ai Principatului său erau ţinuţi ostateci la C (onstantino) p (o) le, el nu credea că, fie să fii şi vrut, puteau fi convinse cinurile Provinciei ca, pierzându-şi nu numai bunurile, ci şi – ceea ce este, îndeobşte, mult mai greu de dus – copiii, ei să-şi părăsească patria şi să trăiască în exil pe pământ străin”.

((<§> *120. Cantemyr le dă Polonilor sănătoase sfaturi.*))

< (§} 120. Sobieski, când vede că Principele nu poate fi mişcat cu vorba, îşi trimite trupele.

328 sub conducerea lui Potocki şi a lui Jablonowski,

către începutul / verii, asupra Moldovei. Înştiinţat despre aceasta, Cantemyr le roagă iarăşi pe Căpetenii, printr-o scrisoare „să nu intre în Moldova, ci să ocupe, mai întâi, Camieniec, decât să încerce trecerea peste Tyras. Căci nu aveau să câştige nimic, dacă aveau să pustiască de tot, fie şi vreme de zece ani, Moldova, dacă n-aveau să-şi scoată, mai întâi, spinul acela din <calea, picioarelor lor. De-avea să se întâmple să păţească vreun prăpăd din partea Turcilor, întoarcerea avea să le rămână mereu închisă, precum le fusese îndeajunsă învăţătură cea din anul trecut; chiar dacă aveau să iasă biruitori din bătălii, n-aveau să câştige niciun deget de pământ în plus, câtă vreme Turcii aveau să mai fie stăpânii acelei cetăţui. Iar că, prin năvălirea aceasta în Moldova n-aveau să izbutească nimic altceva, decât să le pregătească bieţilor Moldoveni lanţuri şi chinuri de la Turci şi de la Tătari. El, de-aveau să treacă peste Tyras, nu le putea face faţă, ci fusese deja îndemnat, sub ameninţarea unei grele pedepse, să se înfăţişeze cât mai degrabă în tabăra Turcilor şi să-şi apere Principatul de duşmani”.

((<§> *121. Acestea sunt dispreţuite cu aroganţă de Căpeteniile pol (one)*

< (§} 121. Căpeteniile, dispreţuind îndemnurile salvatoare ale Principelui, răspund că „au poruncă de la Regele lor să încerce ocuparea Moldovei, şi de aceea nu-şi puteau schimba calea statornicită; că asedierea Camienieciului era grea şi fără de folos, pentru că straja acelei cetăţui, odată supuse ţinuturile dimprejur, nu-i putea apăra zidurile, fără pâine, iar dacă aceea ajungea să le lipsească, aveau s-o părăsească de la sine. Şi-apoi, ei nu se temeau de niciun prăpăd din partea Turcilor, pentru că aveau sub steagurile lor atâta oaste şi atât de hârşită, încât nu socoteau că aveau

329 de ce se teme nici măcar din partea puterilor

întregii împărăţii Turceşti. / Aşa că îl îndemnau din nou să-şi ducă ostile în tabăra Regelui, şi, cu puteri unite, să se străduie să-l alunge din patria sa pe vrăjmaşul lui Hristos şi al Creştinilor. Căci, dacă avea să se împotrivească s-o facă, ei aveau poruncă să-şi abată armele tot la fel asupra lui, ca asupra Turcilor, ca asupra unui aliat al Turcilor, şi să pustiască totul prin foc şi fier".

((<§> *122. Polonii trec peste Tyras în Moldova.*))

< (§} 122. Fără să mai aştepte vreun alt răspuns, ei aştern pod peste Tyras şi trec în Moldova cu toată oştirea lor. Dar, când nu înaintaseră prea mult, le ies în cale, lângă satul pe nume Boian, Ainedzi Suleiman Pasza, cu douăzeci şi cinci de mii de oşteni turci <şi Selim Gierai Chan, cu cincizeci de mii de Tătari, pe care îi urma Principele Moldovei, cu cinci mii dintre ai săi. Amândouă ostile, când se apropie mai mult între ele, se opresc şi îşi întăresc taberele.

((<§> *123. Cantemyr îl îndeamnă pe Seraskier să se ferească de riscul luptei.*))

< (§} 123. Seraskieriul şi Chanul, cu ceilalţi Mai-mari ai oştii, văzând că Polonii se află în apropiere, se sfătuiesc pe dată „Trebuia dat năvală asupra duşmanului, ori era de aşteptat fie până acela avea să se năpustească asupra taberei othmane, fie avea să deie îndărăt?" Fiecare fiind de altă părere. Principele Moldovei vrând să le abată pe toate, pe câte le putea, în folosul Polonilor, îl îndeamnă pe Seraskier „să rămână acolo pe loc, să-şi întărească bine tabăra şi să-i împiedice pe duşmani să înainteze. Căci nu era de încercat cu prea multă cutezanţă norocul bătăliei, câtă vreme putea să-i ţină pe duşmani departe de hotare şi nu era atât de sigur, în clipa de faţă, să se înfrunte de-a dreptul cu Polonii. Oastea acelora era din belşug şi plină de nădejdea izbânzii, iar el nu avea

330 decât douăzeci şi cinci de mii de oşteni / care să

se poată bate în luptă cu duşmanii: căci Tătarii de-abia de păreau să poată răbda şi primul trosnet al puştilor. Dacă avea să se întâmple ceva neplăcut, toată Moldova, şi poate şi Budziacul şi cu celelalte ţinuturi aşezate în jurul Danubiului aveau să cadă în prada Polonilor, cum, ocupate în Ungaria, celelalte trupe ale Othmaniazilor abia dacă puteau fi rechemate de acolo fără cea mai mare primejdie pentru Stat. Aceste necazuri nu numai că puteau fi evitate, dar şi duşmanii puteau fi înfrânţi fără a pierde niciun ostaş, dacă-şi înconjura tabăra cu tari lucrări şi împuţina puterile duşmanului prin scurte înfruntări". Seraskieriul îi încuviinţează sfatul, îşi întăreşte tabăra cum se cuvine, iar Tătarilor şi celorlalţi ostaşi cu arme mai uşoare le dă poruncă să dea ocol trupelor polone, să-i împiedice de la păşunat şi să pârjolească iarba în lung şi-n lat.

((<§> *124. Polonii dau cel dintâi iureş împotriva Moldovenilor.*})

< (§} 124. Cantemyr le dă curat de ştire Polonilor, printr-un om sigur, despre toate câte s-au petrecut la sfatul stabilit şi ce se hotărâse acolo, şi, pe deasupra, le arată că trupele sale se aflau aşezare la malul de Apus al lui Tyras, anume ca să nu aibă a se teme de ceva dinspre acea parte, şi să-şi păzească bine doar celelalte laturi. Căpeteniile Polonilor, aflând acestea, se hotărăsc să nimicească mai întâi trupele Moldovenilor, nădăjduind că, după aceea, avea să le fie mai uşoară lupta cu Turcii, şi, cu gândul acesta, dau iama de-a dreptul asupra taberei Moldovenilor, care se afla la un ceas depărtare de cea a Turcilor. Principele, când îi vede că vin către sine cu frâiele libere, mirat de atare lucru neaşteptat, crede că Polonii au greşit şi că au vrut să dea buzna înspre alte părţi.

331 Aşa că scoate / în linia de bătaie doar o mie şi jumătate dintre ai săi, nu ca să se bată cu Polonii, ci ca să le arate, după steagurile lor pe care erau zugrăvite cruci şi

alte însemne creştineşti, că ei nu erau duşmani, ci fraţi. Dar Polonii, când văd că Moldovenii stau liniştiţi şi nu-şi gătesc armele, nemaiţinând seama de îndemnurile lor, dau năvală asupra lor, nu altfel, ci de parcă ar fi fost Turci şi duşmani de moarte.

((<§> *125. Dar sunt zdrobiţi cu ruşine de către Turci.*}!

< (§} 125. Principele, luând seama la înşelăciunea Polonilor, le porunceşte tuturor alor săi să ia armele şi să respingă cu sila acea silnicie, fie ea şi adusă de Creştini. Moldovenii iau pe dată armele şi nu numai că-i fac faţă cu tărie primei unităţi, de şase mii, a Polonilor, ci-i mai şi atacă pe cei ce dădau îndărăt, după ce duşmanilor li s-a stins prima ardoare, încât, până la urmă, ei au fost siliţi să o ia la fugă, cu rânduri învălmăşite. Zgomotul acesta de arme şi de puşti i-a stârnit, nu mult după aceea, pe Turci, şi, dându-şi seama că lupta se dădea către tabăra Moldovenilor, le trimit acestora în ajutor câteva trâmbe; restul oştii se năpusteşte, din spate, asupra Polonilor, care nu se aşteptau la nimic de acest fel, şi cu atâta bărbăţie, încât, într-un ceas, sunt doborâţi şase mii din Poloni, dar> cinci mii de Cazaci au fost înghesuiţi şi siliţi să se predea. Rămăşiţele trupelor Polonilor, când au luat seama că izbânda înclina către duşmani, încearcă să se tragă iarăşi înspre tabăra lor şi să-i stăvilească pe duşmani cu valuri de pământ. Dar, mai înainte să poată îndeplini ce cugetaseră, Tătarii le taie calea, la vederea cărui fapt ei o iau deschis la fugă şi lasă tabăra şi bagajele, cu toate mijloacele de război, în prada învingătorilor.

((<§> *126. Veneţienii cuceresc Coron, în Moreea.*))

< (§} 126. Iar aceasta a fost singura fericire de care s-a bucurat, în vara aceea, împărăţia

332 Othmană. / Din celelalte părţi unde se purta război nu s-au adus la C (onstantino) p (o) le decât solii

triste despre oşti zdrobite ale Turcilor, despre cetăţi şi Provincii întregi pierdute. Turcii invadează Seromero, care, în anul trecut, se supusese puterii Veneţienilor, dar, de cum au auzit că se apropie flota Veneţienilor se retrag, fără vreo ispravă. Apoi, în 23 ale lunii Redzeb (în 15 Iun ţie)), Corone este împresurată de Veneţieni, sub strâns asediu. Seraskieriul Moreei, Halii Pasza, cu câte trupe avea cu sine, îi vine de îndată în ajutor oraşului asediat, şi, apropiindu-se mai tare, ocupă pe neaşteptate una dintre pe care Veneţienii le ridicaseră spre a se apăra, pe un deal înalt, iar de acolo bate cu tunurile cele mari în tabăra asediatorilor. Dar cei din Malta, cărora le fusese încredinţată paza acelei părţi, mai înainte ca Seraskieriul să poată întări cele pe care le ocupase, dau iureş cu tărie asupra trupelor lui, şi, până la urmă, după o luptă lungă şi încrâncenată, sosind, pe deasupra, şi celelalte unităţi ale Veneţienilor, îi resping, şi îi eliberează astfel pe asediatori de o mare primejdie. La puţine zile după aceea, Seraskieriul sare iarăşi în ajutor, cu trupe şi mai mari, dar, când ia seama că Veneţienii erau şi mai bine întăriţi şi pregătiţi să respingă atacurile duşmane, după câteva încăierări, dă şi a doua oară îndărăt. Şi astfel, cum Veneţienii vedeau că n-au deloc a se teme de oştirea duşmană, ei îşi urmează cu şi mai mare fervoare asediul, şi, spărgându-le zidurile, în 10 ale lunii Remazan, încing de peste tot Coronul, cunună, şi, după o luptă acerbă din partea străjerilor, pătrund înăuntru cu mână armată. Turcii, când iau seama că oraşul nu poate fi păstrat în niciun fel, ridică

333 steagul alb / şi făgăduiesc să se predea, dar, pentru că făcuseră aceasta prea târziu, după ce fuseseră deja pierdute toate meterezele fortăreţei, dau de urechi surde, şi sunt căsăpiţi cu toţii, până la unul.

((<§> *127. Izbânzile aparte ale Veneţienilor asupra*

Turcilor.))

< (§} 127. După supunerea acestei fortăreţe, Mainottaenn” 1 1 iau şi ei armele împotriva Turcilor, şi asediază Zemata. Când străjerii aud că Veneţienii le trimiteau lor ajutoare, mai înainte ca ele să fi ajuns acolo, le predau asediatorilor oraşul. După aceea, nu departe de Calamita. Veneţienii îi înfrâng cu mare măcel pe Turci, Căpetenie fiindu-le Degenfeld; împietriţi de aceasta, Othmanizii părăsesc Calamita, Passava şi Chielafa, cetăţi pe care Veneţienii le ocupă de îndată, şi, scoţând toate mijloacele de război şi cu proviziile, le dezgolesc zidurile. Încărcată după atâtea victorii, oştirea Veneţienilor, pe când se întorcea acasă, le smulge, în trecere, Turcilor şi Gommeniz, o cetate a Ahaiei, aşezată în faţa Corcyrei.

((<§> *128*. *Feluritul noroc al războiului*.))

< (§} 128. Între timp, în Dalmaţia, Valerius încinsese sub strânsă împresurare Zingul, <dar, când se strâng în grabă Paszii Bosniei şi Ercegovinei spre eliberarea acestuia, văzând că nu-s pe potriva puterilor lor, el se retrage de lângă oraş, pierzându-i pe mulţi dintre ai săi, fără să fi isprăvit nimic. Însufleţiţi de această izbândă, Turcii iau, de îndată, cu asalt Duare, dar, după puţine zile, sunt respinşi cu şi mai mare măcel de către Valerius, care strânsese, între timp, noi trupe.

((<§> *129*. *Vizirul e îngrijat mai degrabă pentru sine*, decât *pentru Statul Othman*.))

< (§} 129> Când aceste ştiri au fost aduse la C (onstantino) p (o) le, abia de se poate spune cât de mult au tulburat minţile şi cugetele celor de la Curtea Othmană, iar nimănuia deopotrivă cu ale Marelui Vizir, Cara Ibrahim Pasza. Acela nu numai că era îngrozit de pericolul comun – că odată ocupate cele mai de seamă metereze ale Ungariei, şi înfrântă oştirea othmană, părea că de-abia le

 mai stătea în faţa Germanilor vreo stavilă, ca,

laolaltă cu Metropola sa, întreg acel Regat / să cadă sub puterea lor – dar se temea şi de soarta care-i ameninţa capul – despre care, cu prilejul nenorocirilor publice, ştia preabine că nu obişnuieşte să le fie prea favorabilă Vizirilor. El îşi păstrase, ba chiar îşi întărise autoritatea prin eliberarea Budei, iar împăratul nu răbda cu vreo supărare ca el să rămână în casă din pricina unei boli, fie ea plăsmuită sau adevărată, câtă vreme Statul nu păţea vreo pagubă prin altă parte: dar el îşi dădea seama că toate aceste subterfugii îi vor deveni o piedică şi că avea să fie silit să ia el însuşi asupra sa comanda oştirii, poate chiar şi că, din pricina nefavorabilelor evenimente ale ultimului an, avea să fie despuiat de demnitatea sa. Mai rămăsese un singur lucru, folosit şi de alţi Viziri dinaintea saw, şi anume, ca să-i facă să dispară pe toţi cei care erau vestiţi prin împărăţie pentru vreun merit legat de bărbăţia în războaie laude, pentru ca, astfel, dacă împăratul voia să-l lipsească pe dânsul de pecetea împărăţiei, să nu mai fie nimeni cui să-i poată fi încredinţat pe mai bună dreptate.

((<§> *130. Vizirul se străduie să-şi întărească Viziratul prin uciderea celorlalţi Paszi-l*)

< (§} 130. Sub strânsoarea nevoii, care-l îndemnase la cruzime, începe de la Szeitan Ibrahim Pasza, care fusese Seraskier împotriva Germanilor, şi, învinuindu-l de neglijenţă în lupta de la Strigoniu, ba şi de dilapidare, anume că ar fi păstrat la sine simbriile datorate oştii şi le-ar fi întrebuinţat în folosul său, îi ia capul. De aceeaşi soartă mai au parte şi alţii, oricărora li se putea atribui vreo vină, pe drept sau pe nedrept. Singurul aflat în afara primejdiei unei învinuiri părea să fie Ainedzi Suleiman Pasza, Seraskieriul împotriva Poloniei, şi prin izbânda din Moldova îşi

335 dobândise o asemenea autoritate în împărăţia Othmană, încât nu numai / că a te atinge de el era lucru cu

pericol, dar toţi îl proclamau pe dânsul, ca într-un glas, unicul vrednic de Vizirat. Aşadar, cum vedea că pe acesta nu-l poate vătăma pe faţă, Vizirul se hotărăşte să-l răstoarne prin tertipuri ascunse şi să-l trimită împotriva oştilor germane, prin vitejia cărora nădăjduia să-i fie ştearsă gloria dobândită în războiul cu Polonii. De aceea, după ce l-a ucis pe Szeitan Ibrahim Pasza, când s-a stabilit o consfătuire asupra războiului din Ungaria, îl îndeamnă pe împărat „să-l pună pe Ainedzi Suleiman Pasza Căpetenie a oştirii împotriva Germanilor; căci el era iubit de oşteni şi, pentru ultima lui victorie, avea cea mai mare autoritate – degeaba poate că s-ar fi căutat prin împărăţia Othmană vreun altul care să poată fi pe potriva lui, necum mai presus, în ceea ce priveşte prevederea şi bărbăţia”.

((<§> *131. Vizirul, pregătindu-i o cursă Seraskeriului, cade singur într-însa.*})

< (§} 131> Convins de vorbele Vizirului, împăratul îi încuviinţează sfatul şi-i dă poruncă să fie adus cât mai curând din Moldova Suleiman Pasza1” *, iar comanda oştii să-i fie dată, între timp lui Bui<u>kly Mustafa Paszala). Într-acestea, Iusuf Kyzlaraga 1 1 prinsese de veste ce-i propusese Vizirul Sultanului, şi, bănuind pe dată – cum era om hârşit şi foarte priceput în videşugurile de Curte – că sub aceste măguliri se ascundeau capcane mai adânci, dat fiind că îl ştia pe Vizir drept un vrăjmaş de moarte al lui Suleiman, îl înştiinţează despre acel lucru pe Suleiman Pasza printr-unul din prietenii lor, şi îl îndeamnă să se ferească de laţurile Vizirului. Suleiman Pasza, odată primită încredinţarea împăratului, vine fără de zăbavă la C (onstantino) p (o) le, şi, mai înainte să i se înfăţişeze împăratului, se întâlneşte cu Vizirul, ca şi cum voia să capete porunci de la dânsul, şi se preface a

336 avea atâta veneraţie şi închinare faţă de el, încât Vizirul, / socotind că a şi prins vulpea, i-a dezvăluit, parcă

din prietenie, că „Sultanul, cunoscându-i prevederea şi bărbăţia, dăduse poruncă să fie chemat la sine ca să-i spună părerea sa despre felul de a întări mai bine Statul şi despre alegerea Seraskierului Ungariei. Odată adus la Palat, împăratul, după mai multe laude pe care i le atribuia pentru înfrângerea completă a Polonilor şi pentru vitejeasca apărare, din acea parte, a împărăţiei îi oferă Seraskieratul Ungariei, adăugând că „nădăjduieşte ca amintirea izbânzii obţinute împotriva Polonilor să le crească sufletele ostaşilor othmani, astfel ca ei, sub auspiciile Seraskieralui biruitor să se lupte cu mai mare vitejie şi noroc, decât sub conducerea altcuiva”. Suleiman Pasza zice că „el, unul, îi datorează împăratului Său şi viaţa şi norocul său, şi că nu are a se împotrivi poruncilor Sale, oricare vor fi fost acelea; dar că nu poate să nu atragă luarea aminte că starea învălmăşită a treburilor publice şi groaza care mai stăpânea încă oştirea de pe urma prăpădului de la Vienna cereau prezenţa în tabără, dacă nu a însuşi împăratului, desigur măcar a Marelui Vizir, şi că nu era de ajuns autoritatea Seraskierului spre a-i ţine bine sub ascultare pe cei care păreau a voi mai degrabă să fugă, sau să pună la cale vreo răzvrătire, decât să se înfrunte cu vrăjmaşul”. împăratul este tulburat de aceste vorbe şi tace câtăva vreme, adâncit în gânduri; luând seama la aceasta, Kyslar Ağası, aflat, din întâmplare, alături, ca unul ce era pornit asupra Vizirului şi prieten lui Suleiman: „Ce mai stai, zise, împărate?! Dacă simţi că sfatul Seraskieriului e adevărat şi plin de prevedere, ce te împiedică

337 să-i aplici pe dată răului acestuia leacul?! Pe Cara Ibrahim Pasza, sub a cărui boală, / fie ea plăsmuită, fie adevărată, se prăpădeşte Statul, despoaie-l de demnitatea sa, şi porunceşte ca eroul acesta să fie, deopotrivă, Seraskier şi Vizir!” Mustrările acestea ale lui

Kislaragasi fac să-i crească bănuiala iscată de mai înainte în privinţa Vizirului, iar ea creşte atât de iute, încât ajunge să creadă cu tărie despre Cara Ibrahim Pasza că numai de frică s-a prefăcut a fi bolnav, şi, lipsindu-l de demnitatea sa, i-l dădu drept urmaş pe Suleiman Pasza.

((<§>*132. Suleiman ajunge Vizir, îl surghiuneşte pe predecesorul său, dar*> *pe Tekeli, curăţit de vină, îl aşază în vechea lui cinstire, j*)

< (§} 132. Acesta, când se vede nu numai scăpat din laţurile neprietenului său, ci mai şi având sub puterea sa chiar puterea asupra întregii împărăţii Othmane, îşi azvârle pe dată în lanţuri predecesorul, învinuindu-l de multe crime, îl pedepseşte cu două mii de pungi, iar, până la urmă, îl surghiuneşte la Rhodos. Apoi, îl scoate din temniţă pe Tekeli, despre care am pomenit mai sus că fusese închis de Cara Ibrahim Pasza, aducându-l drept martor pe Ibrahim Aga, Cămăiaşul lui Cara Mustafa Pasza, îl eliberează de sub învinuirile de care fusese acuzat, dimpotrivă, dă la iveală toate crimele şi negrăitele nefapte ale aceluia împotriva împărăţiei Othmane, şi dobândeşte astfel ca Tekeli nu numai să fie reaşezat în vechea sa onoare, ci să i se deie îndărăt şi tot mobilierul care-i fusese luat cu sila, corturile, vasele, şi tot ce-i mai lipsise, ca urmare a nedreptăţilor făcute de cetele prădalnice. După ce a orânduit acestea el îşi strânge oştirea cu cea mai mare îngrijire, pe mulţi îi ademeneşte în tabără prin cuvânt şi favoare, de care se bucura din plin printre oşteni, pe alţii, care preferau tihna în locul slavei, trimiţându-şi Czauszii, îi aduce silnic la oaste, şi, spre a

338 suporta cheltuielile de război, se îngrijeşte ca toate vasele de aur şi de argint / să fie prefăcute în monedă.

((<§> *133. Ai Caesarului încing sub asediu Buda, suferind, la început, un prăpăd.*}!

< (§} 133. Dar, mai înainte ca să-şi fi putut scoate ostile în câmp, cum şesurile mai erau încă îngheţate sub zăpadă, o parte a oştirii Caesarului, Căpetenie fiindu-i Caraffa, încă de la a optsprezecea <zi a lunii> Rebiul evvel a anului 1097, cucerise Sanctuarul Sfântului lob, o altă ceată, sub comanda lui Mercy, zdrobiseră (sic) mai multe unităţi de-ale Turcilor care fuseseră date drept însoţitoare ale proviziilor de dus la Arad, luaseră Aradul, iar depozitele Turcilor, strânse acolo, le arseseră de tot. După mai multe alte încăierări, la urmă, în 26 ale lunii Redzeb (7 Iun ţie)), strângându-şi toată oştirea, ai Caesarului încing Buda sub asediu, aşa cum mai încercaseră, zadarnic, cu doi ani mai înainte, şi, în a doua <zi> a lunii Szaban, cuceresc cu mână armată suburbia ei de jos, pe care străjerii o apăraseră mai puţin temeinic decât se temuseră asediatorii. Odată depăşit acest obstacol, sunt năpădite zidurile oraşului însuşi, şi, dând jos cu tunurile cea mai tare întăritură a lui, în 21 ale aceleiaşi luni (2. lui ţie)), are loc un iureş foarte aprig asupra ruinelor ei, cu atâta succes, încât asediaţii au fost alungaţi cu totul din ele; dar, cum nu au ajuns pe dată meşterii care să-i ferească pe învingători cu ajutorul unui val, nu numai că mulţi dintre ei cad doborâţi sub focul neîncetat al asediaţilor, ci le mai şi îngăduie Turcilor răstimpul să arunce în aer minele înzestrate de mai înainte cu praf de puşcă, fapt după care ai Caesarului sunt siliţi să se retragă, suferind un mare prăpăd.

((<§> *134. Ei asaltează cu tărie oraşul.*})

< (§} 134. Dar lovitura aceasta n-a descurajat sufletele Creştinilor, ci i-a aţâţat încă şi mai tare să-şi ia răzbunarea. Prin urmare, în <5> ale lunii Ramazan (15. lui ţie)), după ce mai mulţi stânjeni din zidul fuseseră dărâmaţi de puterea focului, iureşul este reluat împotriva aceluiaşi loc. S-a dat 339 lupta multă vreme, cu noroc

schimbător, / cu atâta ardoare, încât dintre cei ai Caesarului, mai înainte să *fi* putut lua zidurile, au fost fie doborâţi, fie răniţi, mai mult de trei mii, iar ei au izbutit să-i respingă pe asediaţi de la primul zid abia după o foarte aprigă înfruntare de mai multe ceasuri. La urmă, fiind acesta ocupat peste tot, tunurile sunt îndreptate către cel de al doilea zid.

((<§> *135. Venind şi Vizirul, se încearcă, zadarnic, ajutorarea oraşului.*})

< (§} 135. După ce acestea distruseseră cea mai mare parte a lui, iată că ajunge, cu trupele sale, şi Vizirul Ainedzi Suleiman Pasza, şi, luând seama că avea să-şi pună în zadar oastea să atace tabăra Caesarienilor, s-a hotărât să crească, de va putea, garnizoana, şi, întârziindu-i pe duşmanii dezamăgiţi şi osteniţi de lungul lor asediu, ivindu-i-se prilejul, să dea iureş asupra lor. Cu acest gând, el trimite, în 22 ale lunii Ramazan (pe 1 Aug (usl)) patru Passi (sic) cu opt mii de ostaşi <şi cu> două mii de Janiczari, asupra taberei duşmanilor, cu porunca „să încerce, dacă aveau să poată, să treacă printre străjile Caesarienilor şi ale Bavarezilor, şi să le trimită în ajutor asediaţilor măcar o parte din Janiczari”. Dar de Lorena, de multă vreme bănuind ce puneau la cale Turcii, mai înainte ca ei să ajungă la tabără, dă poruncă „să le iasă în cale câteva escadroane de călăreţi; aceştia se năpustesc cu o asemenea fervoare asupra călărimii duşmane, încât ea, după o scurtă înfruntare, a luat-o la fugă şi i-a lăsat pe Janiczari victime ale oştirii Caesarului.

f (<§> *136. El încearcă iarăşi norocul luptei, dar cu acelaşi succes.*))

< (§} 136. În ultima <zi> a lunii Ramazan (9. Aug (usl)), Vizirul pune iarăşi la încercare norocul şi trimite alte două mii de Janiczari, cu mai multe escadroane de călăreţi, spre a duce la îndeplinire planul de mai înainte.

Aceştia se apropie cu mai multă grijă, înfrâng pe neaşteptate

340 străjile dinafară ale Caesarienilor, / apoi se năpustesc asupra taberei Brandenburgice, cu o asemenea furie, încât dădeau năvală, prin mijlocul focurilor şi al săbiilor, nu ca nişte oameni, ci ca nişte animale lipsite de raţiune, şi trec peste valul din faţa lor dintr-unul şi acelaşi iureş. Brandenburgienilor, ajunşi la o atare primejdie, le sar în ajutor, la vreme. Căprara şi Heusler, îi stăvilesc din toate părţile pe cei ce cugetau deja să intre în oraş, şi îi supun unui asemenea măcel, încât de-abia dacă trei sute dintre ei, şi aceia, aproape toţi, răniţi, au ajuns să pătrundă în oraş.

((<§> *137. Pe când erau pe cale să dea ajutor oraşului, sunt respinşi.*))

< (§} 137. Două zile mai târziu, (pe 11 Aug (usl)), Caesarienii. ca să le arate celor asediaţi cât de puţin le păsa de teama faţă de Vizir, iau cu asalt cea mai puternică întăritură a fortăreţei, şi, după o aprigă luptă, o ocupă, alungându-i şi ucigându-i pe apărători. Cum păreau a nu se afla departe de cucerirea completă a oraşului, Vizirul, în a noua <zi> a lunii Szewal (18. Aug (usl)), sileşte, a treia oară, o mie de Janiczari, însoţiţi de mie de Spahii şi de o mie cinci sute de Tătari, să se ducă, fără de voia lor, în ajutorul oraşului. Dar, cu toate că ei dădeau atacul cu un mai mică îndrăzneală decât cei dinaintea lor, şi pătrunseseră chiar şi înăuntrul valului Caesarienilor, ei sunt, totuşi, respinşi, datorită vitejiei Creştinilor, şi siliţi să dea îndărăt, pierzându-i pe mulţi dintre ai lor. De aceeaşi soartă au parte şi străjerii care dăduseră iureş afară, din toate puterile, spre a împărţi trupele duşmanului şi a ajuta intrarea alor lor, dar, puţin mai târziu, văzând prăpădul suferit de ai lor, ei se retrag în oraş, mai iute decât sosiseră, fără să fi isprăvit nimic. Oastea Turcilor rămâne

cu totul consternată de aceste prăpăduri abătute peste ai lor, iar, răspândindu-se zvonul că „odată cucerit oraşul, Caesarienii aveau să-i atace chiar în tabăra lor”, cea mai bună parte dintre ostaşi, Vizirul

341 intervenind degeaba cu rugăminţi şi cu ameninţări, se împrăştie în toate părţile / şi o iau către casă. Caesarienii, eliberaţi din primejdia care-i ameninţa din spate, în a treisprezecea <zi> a lunii Szeval (22. Aug (usl)), dau ultimul iureş asupra oraşului asediat.

((<§> *138. Buda e cucerită de Caesarieni, iar Vizirul se retrage, nu de bunăvoie.*))

< (§} 138. Mai-marele oraşului, Abdi Pasza, un bărbat foarte vestit pe acea vreme pentru meritele sale războinice, pune împotriva celui mai grav pericol cele mai grave mijloace, şi respinge cu cea mai mare tărie, cu fier şi foc, vreme de mai multe ceasuri, oştirea Germanilor, care se apropia. Dar, fiind el ucis de Caesarieni, şi ceilalţi străjeri îşi mai pierd din curaj şi le fac faţă mai cu zăbavă armelor Caesarienilor. Până la urmă, văzând că nu vor fi pe potrivă să le facă faţă puterilor vrăjmaşilor, desfăşurând steaguri albe, câtă vreme lupta se mai afla în toi, făgăduiesc predarea oraşului şi imploră milostivirea biruitorului. Dar, mai înainte să fi putut stăpânită ardoarea oştii germane, mai mulţi dintre aceia sunt căsăpiţi chiar pe ziduri <şi doar vreo două mii sunt smulşi dintre fălcile morţii datorită clemenţei Căpeteniilor oştirii. Odată supusă Buda. nu numai că

Vizirul – care, în timpul cuceririi oraşului, plânsese cu lacrimi amare soarta Statului şi a sa însuşi – dă înapoi, laolaltă cu restul oştirii, mai degrabă ca unul care fugea decât ca unul care se retrăgea, dar şi garnizoanele din Hatwan şi ale celorlalte fortăreţe dimprejur îşi părăsesc locurile şi le lasă, de la sine, în seama biruitorilor.

*I*le§> *139. Caesarieniii, împărţiţi sub conducerea lui*

Caraffa şi a lui de *Baden, supun nu puţine oraşe.* /)

< (§} 139> Cum Turcii păreau că, din această pricină, refuzau lupta, de Lorena desparte oastea Caesarului: o parte o trimite, sub comanda lui de Baden, în Ungaria Inferioară, cealaltă, sub porunca lui Caraffa şi a lui Heusler, în cea Superioară.

<De> Baden, laolaltă cu trupele sale, în a opta <zi> a lunii Zylcaade (15 Sept (embrie)), cuprinde sub asediu Simonthorna, şi, în puţine zile, îi sileşte pe Turcii aşezaţi acolo drept garnizoană ea.

342 predându-i / cetăţuia, să se se încredinţeze clemenţei sale. Apoi atacă şi Kaposisiwar <şi ia oraşul; dar, pentru că cetăţuia părea să ceară un asediu mai îndelungat decât o răbda situaţia din acea vremea, îl părăseşte, jefuit. Zăbovind pe acolo câteva zile şi adăugându-i-se noile unităţi pe care i le adusese Scherfenberg, purcede către Cinci Biserici, iar, în douăzeci şi opt ale lunii Zylcaade (5 Oct (ombrie)), ajunge, cu primele coloane, la vederea oraşului. Prinzând de veste, străjerii, crezând că a sosit toată oştirea Germanilor, pârjoleşte oraşul, dându-i foc, dar> ei înşişi se închid, cu ai lor, în fortăreaţă. <De> Baden, cum pedestrimea era încă departe, dă poruncă Dragonilor să descalece şi să stingă focul; ostaşii, doritori de pradă, fac aceasta atât de iute, încât să smulgă incendiului cea mai mare parte din oraş. Străjerii, luând seama că sosise numai o subţire ceată de premergători, dar> nu trupele mai tari ale Germanilor, aţâţaţi şi de ruşine şi de ciuda pentru cele pierdute, încearcă să pună iar mâna pe oraş, printr-un iureş, dar, după mari pierderi, sunt: siliţi să se retragă. Respinşi fiind, ei se hotărăsc totuşi – spre a şterge răul nume cu care se aleseseră de pe urma fugii lor – să apere cu tărie cetăţuia, şi mai degrabă să moară luptând, decât să predea fortăreaţa, iar faptul acesta li-l învederează duşmanilor

desfăşurând şase steaguri roşii şi unul negru pe tumul cetăţuii. Însă, după ce le-au fost date jos cu tunurile cele mai tari metereze ale cetăţuii, întruchiparea morţii ce-i aştepta îi face să adopte hotărâri mult mai blânde, astfel că nu numai că au luat jos însemnele războinice pe care le desfăşuraseră mai înainte, ci au şi trimis soli la de Baden, cu gândul să-i ofere predarea cetăţuii, numai să li se îngăduie să plece păstrându-şi sufle

343 tele şi armele. Cum / Germanii le refuzau aşa ceva, ei sunt siliţi să se supună milostivirii lor şi să-şi răscumpere viaţa cu preţul libertăţii, şi astfel, deschizând, în a treia zi a lunii Zylhidze (10. Octombr ţie); porţile fortăreţei, Pasza însuşi, cu şapte Begi şi cu toată garnizoana, ajunge aruncat în lanţuri şi este dus în Stiria. <De> Baden, după luarea oraşului, trimite o parte a oştii sale, sub comanda lui Scherfenberg, asupra Siclos, cu restul înaintând către Darda. Scherfenberg, în a şaptea <zi> a lunii Zylhidze (14. Octombr ţie)), ajunge la Siclos, ia oraşul, cu mână armată, de la primul iureş, iar Turcilor care se retrăseseră în cetăţuie le cere să i-o predea în condiţii de cinste. Cum aceştia îi tăgăduiau predarea, zdruncină cu tunurile zidurile cetăţuii, şi, prin felurite atacuri, îi constrânge atât de tare, până ce, în 12 ale aceleiaşi luni, au desfăşurat steagul alb, şi, cum nu puteau scăpa altfel de la moarte, s-au supus de la sine sub lanţuri.

((<§> *140*. *Turcii*, *la faima Germanilor*, *fug*, *dar* de *Baden îşi duce mai departe izbânda*.}} < (§} 140. Apoi el este rechemat la Darda, la de Baden, care, auzind despre câteva unităţi de Turci că mai zăbovesc pe lângă râul Drava, decisese să le atace şi să le zdrobească. Dar acestea, numai la faima sosirii sale, fug într-o asemenea grabă, încât nu numai că le-au lăsat Germanilor liber Essekul, ci, ca duşmanii să nu-i poată urmări, au dat foc la cea mai mare parte a podului de la Essec. <De> Baden,

când a luat seama că duşmanii au scăpat cu fuga, dă poruncă să fie arsă şi partea podului pe care duşmanii o lăsaseră neatinsă, ca şi celelalte poduri pe care Turcii le aşternuseră peste Drava. La întoarcere, el asaltează cu şi mai mare putere Kaposisiwarul, în zadar atacat mai înainte, iar pe Prefectul lui, îngrozit de soarta garnizoanelor învecinate, îl presează într-atât, încât, mai înainte ca fortăreaţa să ajungă la capătul <puterilor>, în douăzeci şi doi ale lunii Zylhidze

344 (29. Octombr ţie)), le-a predat-o / Germanilor în condiţii de cinste.

((<§> *141. Caraffa îi alungă pe Tătari de la ajutorarea Segedinuluifl* < (§} 141. Între timp, cealaltă parte a oştirii Caesarului, în fruntea căreia se aflau Comitele Caraffa şi cu Heusler, pornise către Segedin şi împresurase oraşul într-un strâns asediu. Aţintit asupra acestuia, Caraffa află că două mii de Turci şi o mare mulţime de Tătari şi-au pus tabăra lângă oraşul Schinta, la depărtare de şase ceasuri de Segedin şi că sunt meniţi creşterii garnizoanei oraşului. Spre a-i alunga pe aceştia, el îl trimite pe Veterani, cu câteva regimente; acesta îi atacă, mai întâi, pe Tătari, îi zdrobeşte, îi lasă fără tabără, şi le mai ia şi mai mult de cinci mii de cai. Puţin mai târziu, Tătarii se întorc iarăşi la luptă, convinşi ca duşmanii se află ocupaţi cu jefuirea taberei, şi astfel aveau să le ofere lor o victorie uşoară, dar, respinşi încă de la primele străji, fac pasul înapoi.

((<§> *142. Veteranii îl înfrâng în luptă pe Vizirul însuşi şi primeşte predarea Segedinuluiji* < (§} 142> După zdrobirea lor, apare deodată, cu oştirea sa, şi Vizirul, care îi alăturase trupelor sale, <întorcându-i> din fuga lor, pe Tătari. Veterani, deşi nu era sigur despre puterea duşmanilor, socotind totuşi că are de rămas locului, ca nu cumva, prin fugă, să le înmoaie alor săi curajul, îşi

orânduieşte şi el regimentele în linia de bătaie şi aşteaptă pe vrăjmaşi fără niciun tremur. Primul asalt îl dau Turcii şi se luptă cu o asemenea furie, încât, vreme de două ceasuri, părea nesigur a cui avea să fie izbânda; dar, până la urmă, ei sunt respinşi, prin bărbăţia Germanilor, şi se retrag lângă o colină, unde erau acoperiţi de tirul câtorva tunuri. Veteranile calcă pe urme şi, depăşind orice obstacole, îi alungă şi din ungherul acela, după ce, în ambele lupte, pierduseră mai mult de două mii de Janiczari şi tot atâţia Tătari. Răsplata acestei izbânzi a fost Segedinul, o fortăreaţă pe care

345 străjerii ei, sleiţi de neîncetatele lor strădanii, / odată ce văd întoarcerea în tabără a oştirii biruitoare, ca şi atâtea capete retezate de-ale alor lor, le-o predau Germanilor, în 5 ale lunii Zylhidze (12. Octombr ţie).

((<§> *143. Caesarul îi pofteşte pe Czarii Rusiei împotriva duşmanilor comuni.*})

< (§} 143. Iar astfel stăteau lucrurile în Ungaria. Dar, (în} Polonia, cea mai mare parte a anului se petrece în negocieri. Anume, fuseseră poftiţi de Caesar Czarii Ruthenilor, Ioan şi Petru, ca „să încheie o alianţă împotriva vrăjmaşului comun al Creştinătăţii, şi, câtă vreme ceilalţi erau ocupaţi în Ungaria şi prin părţile Europei aşezate către Miazăzi, ei înşişi să dea năvală în Crimeea şi să-i împiedice pe Tătari, ca să nu se poată alătura oştirilor Turcilor”. Aceştia dăduseră răspuns că „ei erau gata să-i declare război vrăjmaşului Crucii, dacă se putea găsi vreo cale pe care să fie dezbăraţi de teama unui război cu Polon (I). Anume, cum nu aveau o trainică pace cu acel Regat, ci numai un armistiţiu, nu avea cum şi nimeni care să nu-i acuze de delăsare, câtă vreme, mai înainte să se afle în siguranţă despre partea unui neprieten, aveau să-şi agonisească unul nou”.

([<§> *144. Se întăreşte o pace trainică între Ruşi şi*

Poloni.})

< (§} 144> Din aceste pricini, Caesarul căutase cu cea mai mare ardoare să potolească sufletele, <pornite> între ele, ale acestor popoare, şi astfel să le facă să verse mânia iscată între ele asupra capetelor duşmanilor, şi, până la urmă, dobândise, cu multă trudă, din partea Polonilor, să renunţe la Kiov şi la Smolense, pentru care fuseseră, de mai multe veacuri, aprige înfruntări între aceste neamuri, şi să iscălească documentele de încheiere a păcii şi alianţei, în <ziua de douăzeci a lunii Dzemaziul ewwel (3. April ţie)) a anului 1097.

((<§> *145. Regele Polon (iei) trimite un Sol la Cantemyr, P (rinci) p (ele) Mold (ovei), pentru încheierea unei alianţe.*})

< (§} 145. Crescându-i curajul datorită acestui nou ajutor, Regele Poloniei, Ioan Sobieckii. s-a hotărât să intre într-o nouă campanie asupra Moldovei, şi să atace acea Provincie, ca pe cel mai

346 de seamă meterez al împărăţiei Turceşti împotriva Poloniei. /

Dar, mai înainte să-şi scoată trupele în câmp, se decide să-i ademenească iarăşi pe Moldoveni şi să-i atragă într-un tratat de alianţă împotriva Turcilor. Cu acest ţel, îl trimite pe ascuns, cu straie schimbate, pe Confesorul său la Principele Moldovei, Constantin Cantemyr, cu titlul de „Sol", şi îi dă, între porunci, să-l convingă pe Principe să-şi unească armele cu Polonii împotriva Turcilor, iar, în schimb, să-i ofere libertatea, întărirea domniei şi o alianţă veşnică. Solul, când a ajuns la Principe, îi înfăţişează cu cea mai mare grijă ce i se poruncise, şi îşi încorda toate vinele talentului său spre a-l putea ademeni pe Principe la doritul tratat de alianţă. „Regele său, îi zice, a aflat, încă de cu trei ani, cu bucurie, că Turcii li l-au dat Moldovenilor drept Principe pe Cantemyr, şi că a prins foarte mare

nădejde că se va face ca acela, tot precum îşi arătase însuşirile odinioară, în Polonia, sub Regele Cazimir, împotriva Suedezilor, să şi le vădească şi acum împotriva Turcilor, şi să-i redea libertatea poporului său, atât de lungă vreme împilat de tirania lor. Că acela, din aceeaşi pricină, a pus atât pe seama Căpeteniilor sale nefericirile petrecute în anul dinainte lângă Tyras, cât şi pe cea a prevederii Principelui, <anume> că, plăsmuind credinţă, a vrut să-i facă pe Turci să aibă şi mai multă încredere într-însul şi să nu se expună nici pe sine, nici pe supuşii săi sub lanţurile Turcilor, câtă vreme, oştenii Caesarului fiind respinşi de la Buda, părea nesigur care parte din cei încleştaţi în război avea să iasă mai presus. Dar că faţa lucrurilor era acum alta, iar Turcii aveau să fie atât de copleşiţi sub mulţimea duşmanilor, încât de-abia dacă aveau să poată fi cu gândul la Moldova. Căci Ţării Ruthenilor aveau să dea năvală în Crymeea cu cinci sute de mii de ostaşi>, iar pe Tătari aveau să-i reţină din părţile celelalte, tot cum şi cei ai Caesarului aveau

347 să treacă Danubiul, şi, unindu-şi trupele la Adrianopole cu ale Polonilor, / aveau să încerce cucerirea Constantinopolei. Dar, cum Regele nu putea lăsa, în trecere, în spatele său, Moldova închinată duşmanilor, a crezut că era de datoria sa ca să-i atragă luarea aminte unui Principe Creştin şi vechi prieten, să nu se mai pună, în continuare, împotriva armelor creştine, ci, mai degrabă, să-şi unească trupele cu ostile polone şi să le deie poruncă supuşilor săi să-i primească pe Poloni nu ca pe nişte duşmani, ci ca pe eliberatorii Creştinilor şi ai lor proprii, şi să le aducă în tabără tot felul de provizii. Că Regele făgăduia, la rându-i, că n-avea să le prilejuiască locuitorilor niciun fel de necaz, ci va cumpăra toate cele pe care aveau să le aducă la preţul potrivit şi nu avea să lase să se ia de la cineva cu sila nici măcar un bob de orz, iar pe orişicine

îl va fi găsit că i-a adus fie şi cea mai mică pagubă vreunui Moldovean, împotriva poruncii <date>, fără de vreo milostivire, îl va pedepsi cu moartea”.

(*j*<§> *146. Îndreptăţită scuză a Principelui Mold* (*ovei*) *cât despre o alianţă făţişă.*})

< (§} 146. La acestea Principele îi dă răspuns Solului cum că „Dorinţa sa de a ajuta Creştinătatea îi era îndeajuns de cunoscută Regelui atât din cele pe care le vorbise cu Căpeteniile, cât şi din vechile lor con ((vorbiri}}. Căci el nici n-a trecut vreodată cu vederea ceva ce credea că avea să le fie de folos Creştinilor, nici pe viitor n-avea să-i scape, de orice soartă avea să aibă parte de pe urma acelor fapte; dar nici nu era în puterile sale să înfăptuiască, în anul acela, unirea armelor şi o alianţă deschisă cu Polonii, nici Polonilor nu le era de folos. Fiul său mai vârstnic, laolaltă cu patru alţi fii de-ai fruntaşilor Principatului erau ţinuţi ostateci la Constantinopole de Turci, asupra lor atârnând foarte grele ameninţări, dacă Turcilor avea să li se stârnească fie şi cea mai mică bănuială asupra credinţei sale. El, însă, nu avea în tabără mai mult de cinci mii de Moldoveni, care, chiar şi

348 de s-ar fi alăturat trupelor Polonilor, / n-aveau să le facă nici pe acestea mult mai tari, nici oastea Turcilor cu mult mai slabă. Dar, dacă rămâneau în tabăra turcească, el nu numai că putea să abată la timp vreo primejdie, dacă avea să fie pusă la cale vreuna împotriva lor, ci îl şi putea înştiinţa pe Rege, în fiece zi, ba chiar şi fiecare ceas, despre planurile Seraskierului şi ale Sultanului Tătarilor – slujbe care erau cu mult mai presus decât un atât de slab ajutor. Pe lângă acestea, cu toate că, de frica Turcilor, nu putea să o facă în scris, el avea, totuşi, să le deie poruncă prin glas locuitorilor Moldovei, să aducă hrană şi tot felul de alte provizii la tabăra Polonilor, şi să le îndeplinească pe toate după vrerea Regelui. Iar dacă Dumnezeu avea să-i

hărăzească o fericită reuşită acestei expediţii, încât Turcii şi Tătarii să fie zdrobiţi, şi el însuşi avea să se străduiască în fel şi chip fie ca să-l scoată pe furiş pe fiul său de la C (onstantino) p (o) le, fie, ca pe orice prizonier, să-l poată răscumpăra cu mulţi bani – iar, dacă aceasta n-avea să fie cu putinţă, el îl va da şi pe acesta drept jertfă în numele Creştinătăţii şi pentru libertatea patriei sale, şi va da năvală din toate puterile asupra vrăjmaşului lui Hristos şi al Creştinilor, în luptă deschisă".

((<§> *147. Regele Polon (iei) îşi conduce oastea la Iaşi, iar Cantemyr, unindu-se cu tabăra Turcilor, îi eliberează pe locuitori din primejdia prizonieratului,*

< (§} 147. Primind acest răspuns, Regele Poloniei, în primele <zile> ale lunii Szewal, trece peste Tyras, şi, în marş forţat, ţinteşte către Iaşi; cum acolo n-a aflat pe nimeni potrivnic voinţei sale, <ci> hambarele pline cu grâne şi cu hrană, magaziile cu vin (căci Principele îl lăsase anume la Iaşi pe Ramandi Vornicul, ca să aibă grijă de aprovizionarea oştirii regeşti). Îşi face mai pe larg cheful şi îşi ia două săptămâni pentru lungi prânzuri şi cine. Între timp, Seraskieriul, Bui<u>kly Mustafa Pasza, cu douăzeci şi cinci de mii de călăreţi <şi cu opt de Janiczari, trecuse deja

349 Danubiul şi îl adusese pe Nur<r>adin Sultan" ntr, cu treizeci de mii de Tătari, / în tabăra sa. Aici, el află că Regele a ajuns la Iaşi, dar Cantemyr nu s-a arătat încă în tabăra turcească; socotind lipsa lui drept o trădare, îi dă poruncă lui Nur<r>adin Sultan, cu Tătarii lui, să dea năvală în Moldova ca într-un pământ duşman, să pustiască toate prin fier şi foc, iar pe locuitori să-i azvârle în lanţuri. Şi ea ar fi fost copleşită de un prăpăd cumplit, dacă unul dintre Mârzacii Tătarilor, din neamul Cantemirilorw, Bek Myrza, nu s-ar fi opus şi nu i-ar fi abătut de la hotărârea lor pe Seraskier şi pe Sultan, făgăduind „să fie el însuşi

chezaş că <Principele> Cantemyr nu avea să se desfacă niciodată de la credinţa cuvenită împărăţiei Othmane, ori să treacă de partea duşmanilor”, adăugând că „are el ştire sigură că Principele ieşise de la Iaşi, şi că avea să ajungă în tabără a treia zi <mai târziu>\ Urmarea i-a şi întemeiat vorbele. Anume, Principele, ieşit din Iaşi a treia zi înainte de sosirea Regelui <acolo>, după ce a ajuns în Târgul Fălciilor, dându-le voie alor săi ca, celor care o voiau, să se întoarcă la Rege, trece peste Hierasus, şi, către sfârşitul lunii Szewal, ajunge în tabăra Seraskierului.

(*f*<§>*148. Regele Pol* (*oniei*), *trecut peste Hierasus, este năpădit de Turci.*)*!*

< (§} 148. Într-acestea, Regele Poloniei, ostenit de atâtea şi atâtea chefuri, porneşte mai departe, cu gândul să-i alunge pe Turci din toată Moldova, dar, la a doua sa tabără, ia seama că oştenii săi mor de foame, pentru că atâta hrană, câtă se aflase în tihna de la Iaşi, se isprăvise din lipsa de grijă a acelora care fuseseră puşi mai-mari peste împărţirea aprovizionării, aşa că nu le mai rămăsese Polonilor nimic de mâncat, în afară de nesfârşitele roade ale pomilor. Urmând să-i găsească un leac acestei nevoi, le trece peste Hierasus aproape de Czoczora. crezând (că), înainte de sosirea Turcilor.

350 avea să / poată jefui mult-bogatele depozite ale Tătarilor Budziacieni. şi să-şi poată iarăşi întrema oştenii, roşi de foame. Seraskieriul, înştiinţat că Regele a trecut peste Hierasus, purcede pe dată, cu toată oştirea, asupra lui, şi, cum se afla doar la două zile de Czoczora, îl găseşte în câmp deschis şi îl împresoară jur-împrejur. Tătarii azvârlu cu foc în ierburile uscate deja de arşiţa soarelui, nu dau deloc pace taberei Polonilor, trimiţând cete asupra ei; pe cei ce căutau păşune fie că îi prind, fie că îi silesc să se întoarcă la carele lor, fără nicio ispravă. Regele, deznădăjduind, îi oferă Seraskieriului lupta, dar, fie că el

socotea că era lucru plin de primejdie să se înfrunte, în luptă deschisă, cu şaizeci de mii de Poloni fie că voia să-i ademenească mai departe de hotarele Poloniei, le refuză bătălia <şi le dădu poruncă alor săi doar să-i hărţuiască pe duşmani, prin neîncetate încăierări. Dar oastea polonă simţea în rărunchii ei un duşman cu mult mai greu, şi anume foamea, iar acesta îi împila atât de tare, încât de-abia dacă se putea retrage din tabără fără să lase acolo trei sau patru sute de leşuri dintre ai lor.

([<§> *149. Polonii sunt siliţi să se retragă. Regele întinează numele de „pios" prin sacrilegiu şi prin jafuri. I*)

< (§} 149. Silit de aceste rele, Regele încearcă iarăşi să treacă peste Hierasus, în locul numit de localnici „Valea Strâmbă" m. Dar de-abia de trecuse o jumătate din oaste, când se arată peste ei Tătarii, îi atacă din spate pe ceilalţi, pe mulţi îi taie, pe unii îi prind, pe cei mai mulţi îi risipesc prin apele râului. Trecând, până la urmă, fluviul, cu cea mai mare trudă şi nimicire a alor săi, Regele îşi revarsă mânia, pe care n-o putuse vărsa asupra Turcilor, asupra Moldovenilor, şi le dă voie1— ostaşilor lui să-i prade pe locuitorii Provinciei. Regele însuşi dă pradă focului două mănăstiri din Iaşi, sfintele vase le risipeşte, moaştele Sfântului Ioan de la Suczava, laolaltă cu mai multe prinoase.

351 semne ale pietăţii vechilor Principi, / le răpeşte cu sila, pe Mitropolitul Moldovei, care nu voia să-i deie pe mână sfintele odoare, îl duce cu sine ca pe un prizonier. Apoi, se duce la mănăstirea celor Trei Ierarhi, unde se păstrează cu sfinţenie moaştele S (fintei) Paraschiva – Sfânta din Epibata111 – şi cere „să i se dea rămăşiţele acelei Sfinte, laolaltă cu tezaurul ţinut acolo". Dar Arhimandritul, cu toate că auzise ce se întâmplase cu Mitropolitul, închide porţile bisericii şi le răspunde celor ce fuseseră trimişi de Rege că „preferă să fie îngropat sub

minele bisericii, decât să deie, de buna lui voie, pe mâna orişicărui muritor ceva atât de sfânt şi de preţ”. Regele, ca să-l îngrozească pe monahul cel îndărătnic, dă poruncă să se aducă de faţă uneltele schingiuirii şi-l tot ameninţă că „are să spargă porţile bisericii şi are să ieie cu sila tot tezaurul acela, a cărui parte, prieteneşte cerută, el i-o făgăduia, dar, văzând neînfrântul suflet al Arhimandritului, fie atins de sfiala faţă de sacrilegiu, fie împiedicat de Căpeteniile sale, pleacă de acolo, puţin mai târziu, fără de nicio ispravă.

((<§> *150. După pilda Regelui se poartă şi toată oştirea*. /!

< (§} 150, Oştenii, pe lângă pilda Regelui lor, îmboldiţi şi de „sacra foame”, se poartă nu mai puţin leneş jefuind oraşele şi satele şi nu cruţă nici locurile religioase, nici pe cele profane, pe unde credeau că ar putea găsi ceva cu care fie să-şi sature pântecele cel sleit de puteri, fie să-şi împlinească poftele.

ÎI<§> *151. Dumnezeu vine cu răzbunare asupra Polonilor sacrilegi*. /)

< (§} 151. Dar. puţin după aceea, a urmat şi răzbunarea pentru sacrilegiu. Căci, după ce locuitorii s-au împrăştiat din pricina cruzimii Polonilor şi a Cosaccilor. cum cetele care veneau pe urmă nu mai găseau decât sălaşuri golite de locuitori, ele erau silite să înfulece cărnuri crude şi nesărate; de aici iată născându-se dizenteria, care, în puţine zile, capătă o atât de mare întindere în tabăra Regelui, încât de-abia dacă trecea vreo noapte fără să se stingă cinci sute, sau mai mulţi 352 dintre Poloni. Chiar şi Principele, aflând că Polonii comiteau atât de negrăite / crime şi sacrilegii, îşi împarte trupele prin toată Provincia, pune mâna pe descreieraţii aceia, împrăştiaţi şi netemându-se întru nimic de aşa ceva, şi prinde mai mult de patru mii de asemenea sacrilegi, pe

unii îi pune pe rug, pe alţii îi trage în ţeapă, pe alţii îi spânzură, altora le hărăzeşte meritata răsplată a unui alt fel de moarte.

((<§> *152. Tătarii otrăvesc apele cu ierburi veninoase*. //

< (§} 152. Mai departe, după ce oştirea regească ajunsese la Cotnar, Tătarii otrăvesc cu ierburi veninoase™ lacul care scaldă oraşul, după care, şi vitele şi oamenii, cu toţii care beau apă din el, ajung să-şi piardă răsuflarea. Aflând despre aceasta, Regele, ca să nu se expună şi pe sine, şi trupele sale unei primejdii şi mai mari, se fereşte de locurile de câmpie, şi îşi pune tabăra lângă fluviul Şiret, înconjurat de peste tot de munţi; văzând aceasta, Tătarii cred că el voia să se întoarcă în Polonia, şi, pentru că se părea că pădurile şi munţii aveau să le îngreuneze cailor trecerea <pe acolo, se duc iarăşi acasă, încărcaţi de prăzi şi de prizonieri.

((<§> *153. Regele ocupă, la întors, cetăţuia Nemez, apoi şi Suczavia*.}/

< (§} 153, Scăpat de Tătari (căci Turcii nu trecuseră peste Hierasus), Regele Poloniei, ca să nu pară că pe degeaba ar frustrăvit banii Preasfinţiei Sale, Papa, ocupă pe drum, chiar dacă nu fără de trudă, cetăţuia Nemez „1, părăsită de locuitorii ei. Căci, din întâmplare, rămăseseră acolo, în fortăreaţă, nouăsprezece Vânători Moldoveni, şi, închizându-i porţile şi trăgându-i punţile, îi refuzau Regelui intrarea. Regele, neştiind că garnizoana era atât de slabă, bate cetăţuia, vreme de patru zile, cu tunurile şi cu ghiulele de foc; Vânătorii aceia se apără, şi ucid ca la cincizeci de Poloni, cu tot cu Mai-marele tunurilor; până la urmă, în cea de a cincea zi, când văd că zece dintre ai lor zac la pământ, ei predau oraşul, cu condiţia ca garnizoanei să-i fie lăsat să plece liber oriîncotro voia.

353 Regele, când vede că ies numai şase Vânători, şi

duc pe umeri trei răniţi, / se miră de aşa faptă, şi, îmboldit de mânie şi de ruşine, dă, mai întâi, poruncă să fie spânzuraţi, dar, mai apoi, atrăgându-i Iablonowski luarea aminte asupra libertăţii pe care le-o făgăduise, le dă iarăşi drumul să se ducă. După aceea, pune în oraşul ocupat două unităţi de câte o sută de Dragoni, şi o ia către Suczavia, vechiul Scaun al Principilor Moldovei, o ocupă, după ce o găsise golită şi de oşteni şi de locuitori, şi o întăreşte cu o garnizoană.

((<§> *154. Tătarii fac, întruna, la întoarcere, mare prăpăd printre Poloni.*) *I*

< (§} 154. Datorită acestor reuşite ale Polonilor. Tătarii, care duseseră deja acasă prăzile de mai înainte, sunt chemaţi înapoi, şi, ca nişte lupi hulpavi, dau fuga de ici-colo, şi îi prind pe Polonii care se îndepărtau mai mult de oastea cea mare. Cum bântuiau ei aşa, în 16 ale lunii Zylcaade (23 Sept (embrie)), dau peste Marele Vistiernic, pe care Regele îl trimisese înainte, cu opt mii de Poloni, şi sunt zdrobiţi de el, cu mare măcel. Dar nici izbândă aceasta nu le-a fost Polonilor de mare folos. Căci, cum, datorită foametei, căreia, dintr-o atât de mare lipsă de hrană, numai roadele pomilor îi aduceau, cât de cât, un leac, oastea era nevoită să se împrăştie prin păduri mai departe decât era bine, Tătarii dădeau iama asupra oştenilor care se tot risipeau, ici şi colo, la întâmplare, în parte, îi tăiau, în parte, îi prindeau, iar cel care se îndepărtase mai mult de coloana lui putea fi sigur că nu avea să se mai întoarcă niciodată la ai săi.

((<§> *155. Regele, părăsindu-şi tabăra, fuge pe ascuns.*))

< (§} 155> Văzând această primejdie, Regele, mai întâi, lăsându-şi tabăra, călăuz fiindu-i Turkulecz, un miiaş Moldovean, fuge noaptea, laolaltă <doar> cu câţiva; restul oştirii, pe care Fortuna mai clementă îl scăpase de foame

şi de sabia vrăjmaşă, se întorc, cu Iablonowski „în frunte, către sfârşitul lunii Zylcaade, la Iavorovia, la Rege.

((<§> *156. Fericitele succese ale Veneţienilor împotriva Turcilor.*))

354 a

< (§} 156. În acel an, lucrurile le-au ieşit mai bine Veneţienilor. Morlachii, asediază, în primăvară, Ottoch, un oraş aşezat între cele două albii / ale râului Cettina, îl iau cu mână armată şi-i căsăpesc toată garnizoana. Capudan Pasza încearcă acelaşi lucru pentru Chielafa. dar, la sosirea flotei Veneţienilor, este silit să deie dosul. O parte a acesteia este trimisă spre Dardanelle spre a zăvori C (onstantino) p (o) le-a de Arhipelag, restul navelor atacă Navarinul Vechi. Odată ocupat acel oraş, din prima zi a asaltului prin predarea Prefectului său, Navarinul Nou este împresurat sub un strâns asediu. Vine în zbor în ajutorul oraşului Seraskieriul Moreei: dar asupra lui, mai înainte ca el să fi ajuns la lucrările Veneţienilor, se năpustesc Koenigsmark şi cu Marchizul „de „Curbon, cu 8.200 de oşteni, şi îl zdrobesc. Tot el, puţin mai târziu, cheamă la sine alte trei mii de prin străjile de primprejur, îi culege pe cei scăpaţi cu fuga din bătălia de mai înainte, şi încearcă a doua oară eliberarea oraşului asediat, dar este respins cu mare măcel; văzând aceasta, cei din Navarin, pierzând orice nădejde, le predau oraşul Veneţienilor în <ziua de douăzeci şi şase a lunii Redzieb (((7 Iun ţie)) }).

fie§*2> 157. Veneţienii, ocupând Methone şi Corone* (sic), *îi înfrâng în luptă pe Turci.* /)

< (§}2157. Trei zile mai târziu, este asediată Methone, pe care străjerii, îngroziţi de prăpădul suferit de Seraskier, predându-se, le-o cedează învingătorilor în 15 ale lunii Szaban (26 Iun ţie). Veneţienii încununează sfârşitul expediţiei din Peloponen-es prin cucerirea Neapolei din România. Morosini o împresoară pe aceasta

din toate părţile, în <ziua de zece a lunii Ramazan (20. lui ţie)), şi, cu toate că era foarte bine întărită şi de la fire şi prin arta <militară>, îi dărâmă zidurile cu tunurile, cu puţine zile mai apoi. În cea de a şasea <zi> de la începerea asediului, Seraskieriul Moreei vine în goană, cu trupele sale, în ajutorul oraşului. Dar lui îi iese în cale Koenigsmark, şi, după o scurtă luptă, îl zdrobeşte. Totuşi, acela, de loc înspăimântat de acest nenoroc, cum ştia că.

355 dacă oraşul avea să ajungă în puterea Veneţienilor, / se zisese cu capul său, strânge iarăşi o oaste nouă şi mai numeroasă, şi, în <ziua de nouă a lunii Szeval (18. Aug (usl)), când începeau să dea zorii, dă buzna peste valurile Veneţienilor, şi, mai înainte ca aceia să-şi vină în fire, ocupă o colină de pe care se putea trage asupra celei mai mari părţi a taberei cu ghiulele de tun. Aflat la o asemenea anaghie, Koenigsmark, cu trupele care se aflau sub comanda sa, vine în ajutorul grelei situaţii a Veneţienilor şi îi întârzie într-atâta pe duşmani, până să sosească Morosini cu restul oştirii. Turcii, deşi vedeau că de trupele Veneţienilor sunt mai presus, luptă totuşi, vreme de şapte ceasuri, cu asemenea ardoare, ca şi cum ar fi fost vorba despre toată împărăţia Othmană, dar, până la urmă, doborâţi de asalturile repetate ale Veneţienilor, sunt puşi pe fugă. Mai-marele oraşului, Mustafa, când vede coloanele Creştinilor cum se întorc la valuri, şi ia seama, după ovaţia lor, că au fost zdrobiţi acei al căror ajutor îl aştepta el, desfăşoară chiar în ziua aceea semnul predării, şi, dobândindu-şi libera plecare. În <ziua de zece a lunii Szewal (19. Aug (usl)), le predă Veneţienilor fortăreaţa.

((<§> *158. Şi în Dalmaţia Veneţienii lucrează cu străşnicie.* /)

< (§} 158. În Dalmaţia, Pasza Bosniei, spre începutul verii, asediază Duare, dar, auzind că vin Veneţienii, după ce îi pierduse pe mulţi din ai săi, se retrage de lângă oraş.

Tot el încearcă să-i hărţuiască şi pe duşmani, dar <şi acolo este respins cu prăpăd. Ajunşi mai cutezători de pe urma acestor succese, Veneţienii, Căpetenie fiindu-le Cornaro, în <ziua de şapte a lunii Szeval (16 Aug (usl)), atacă Zingul, pe care Valerius îl asaltase zadarnic în anul de mai înainte, şi, după ce îi dăduseră jos zidurile cu tunurile, în a doua zi a asediului, îl iau cu mână armată şi-i căsăpesc toată

356 garnizoana. Cu acelaşi noroc, Morlachii fac o expediţie către Clim, / amăgesc, printr-o stratagemă, să iasă din oraş o mie şi cinci sute de pedestraşi şi de călăreţi care erau acolo de strajă, apoi îi împresoară de jur-împrejur, pe mai mulţi îi doboară de la cel dintâi iureş, pe ceilalţi, siliţi să fugă, îi urmăresc cu asemenea tărie, încât au intrat în oraş la grămadă cu ei, şi l-au pârjolit, punându-i foc, după ce l-au prădat.

! (<§> *159. Poporul de la Constantinopole este stârnit împotriva Sultanului şi strigă în gura mare că trebuie descăunat.* /)

< (§} 159. Aţâţaţi de aceste fapte, Ulemalele şi poporul de la Constantinopole iscă, mai întâi, glasuri de răzvrătire între pereţii de acasă împotriva lui Sultan Mehemed, iar apoi le varsă şi în public. Ulemalele puneau, mai cu seamă, dinaintea ochilor gloatei că „după golirea Tezaurului, după uciderea de către Creştini a atâtor mii şi mii de Muslimani, după pierderea Regatelor Ungariei şi Moreei, cu primejdia ajunsă chiar asupra Oraşului Regesc, împăratului nu i se mai putea, de acum, atrage numai luarea aminte ca, lăsând deoparte vânătorile, să aibă grija Statului şi să vină într-ajutorul stării jalnice a Statului Othman. Faptul acela nu putea fi pus în seama nevolniciei minţii lui, pentru că vremurile de mai înainte arătaseră de ajuns că Mehemed nu era un nepriceput în ocârmuirea Statului, ci în cea a mâniei dumnezeieşti, stârnite împotriva neamului Musliman, odată ruptă pacea pe care o

încheiase preaînţeleptul Vizir Kioprili Ahmed Pasza – căci ea atât de tare îl aiurise pe împărat, încât să socotească cum că hotarele împărăţiei Othmane, lărgite cu atâta trudă şi cu atâta sânge al Muslimanilor, puteau fi apărate cu ogari şi cu şoimi. Ea nu putea fi domolită în niciun fel, dacă nu era stins însuşi izvorul indignării aprinse în înalturi, adică împăratul, cel dintâi autor al unui război iscat pe nedrept, precum şi toţi aceia care încuviinţaseră ruperea păcii prin vreun sfat sau vreo Fetwa”.

ÎI<§> 160. Sultanul se sileşte zadarnic să pună vina în seama altcuiva.))

< (§} 160. împăratul, auzind cele ce se glăsuiau în public, prin pieţe şi prin adunări, se întoarce pe dată la C (onstantino) p (o) le, îl mazileşte pe Muftiu din demnitatea lui, dar> gloata o lămureşte.

357 prin oameni care erau de partea sa, că „nu împă/ratul a fost pricina începerii războiului, ci Vizirul Cara Mustapha Pasza şi cu Muftiul cel mazilit, sfaturilor cărora El însuşi nu voise să li se împotrivească, atât pentru că păreau vrednice de încuviinţare, cât şi pentru autoritatea celor care le propuneau. Dar, din această anume pricină, Cara Mustapha Pasza a fost sugrumat, iar Muftiul despuiat de cinstire”.

((<§>*161. Pentru plata lefii oştenilor pune un nou bir asupra gloatei.*))

< (§} 161. Mai departe, ca să-i dovedească şi mai bine poporului grija pentru bunăstarea Statului, el vinde nestematele care erau păstrate în Tezaurul Grajdurilor, şi, din banii aceia, plăteşte simbriile oştenilor, iar, cum acest lucru nu era de ajuns, pune bir şi peste Dziamii, peste Meszczice, şi peste fiece clădire a fiecăruia1 00. Prin aceste meşteşugiri, nu numai că se potoleşt; răzvrătirea care sta să izbucnească în acel an, dar şi poporul este îndemnat să deie cu mai largă mână, în folosul public, cele

de care era nevoie.

(/<§> *162*. <*De*> Lorena purcesese, între timp, laolaltă cu oastea Caesarului, către Essec, şi, odată trecută Drava, cugeta să-l atace pe Vizir, care-şi pusese tabăra în jurul Essekului. Dar Suleiman Pasza, câtă vreme trupele Caesarului erau întârziate de greutăţile locurilor mai mult decât s-ar fi cuvenit, îşi desfăşurase oştirea într-un loc atât de favorabil, încât de Lorena nu numai că nu cuteza să-l atace, dar mai şi trebuia să-şi întărească propria tabără cu un val, ca să nu rămână deschisă de către asalturile Turcilor. Astfel, taberele Turcilor şi Caesarienilor fiind aşezate aproape una de alta, este pus, mai întâi, la încercare, prin câteva încăierări, norocul lui Marte, apoi lupta se dă şi cu tunurile, care, datorită aşezării locului, trăgeau cu mult mai mare succes de la Turci, decât de la Germani, iar aceştia sunt siliţi să lase locul şi să deie îndărăt. Turcii, socotind-o drept o fugă, îi urmăresc îndeaproape pe Germanii care se îndreptau către Danubiu, iar ei înşişi, la rândul lor.

358 statornicesc să se bată cu aceia în lup/ta. Dar, câtă vreme Vizirul, datorită mulţimii alor săi, nu putea înainta în pas chiar atât de iute, Germanii, punându-şi tabăra la Mohacz, îşi refac, între timp, trupele ostenite de calea lungă şi de lipsa hranei, şi se hotărăsc să despoaie de ziduri Ziclos şi Cinci Biserici, <şi, dimpotrivă, să încerce cucerirea Albei Regale. Cu atare gând. Îşi strâng corturile şi, în a treizecea <zi> a lunii Remazan (28. lui ţie)) a anului 1098, îşi iau calea către Ziclos. Dar, când de-abia ieşiseră din tabără, se arată dese cete de călăreţi duşmani şi hărţuiesc de peste tot laturile celor care înaintau cu încetineală, anume ca să-i întârzie pe Germani, până ce Vizirul avea să fi ajuns cu toată oştirea. După trei zile de hărţuieli, iată că se arată şi Vizirul, şi, ocupând o pădurice prin care Caesarienii trebuiau neapărat să treacă, îşi pune

tabăra în acel loc, şi spune pe faţă în oastea sa că „a primit încredinţare de la Sultan să se înfrunte cu Germanii în luptă deschisă” şi făgăduieşte foarte bogate răsplăţi acelora care aveau să se vădească mai presus decât ceilalţi prin bărbăţia şi prin faptele lor eroice. A doua zi, care era <cea de patru Szeval (1 August), îşi orânduieşte trupele în linie de bătaie şi, cum vede linia Germanilor prea mult întinsă în lăţime, pentru ca aripile ei să-şi poată sări cu uşurinţă în ajutor una celeilalte, dă poruncă să hărţuiască aripa dreaptă a duşmanilor cu iureşuri dese, dar mai uşoare, <şi, dimpotrivă, să dea năvală din toate puterile asupra celei stângi. Turcii duc cu străşnicie la îndeplinire poruncile Căpeteniei lor, şi se năpustesc cu o asemenea furie asupra aripii stângi a Caesarienilor, încât ar fi alungat-o şi ar fi împrăştiat-o pe fugă, dacă tunurile amestecate printre oşteni nu i-ar fi întârziat pe Othmaniazii care înaintau mai fără de grijă, nu i-ar fi doborât pe mai mulţi dintre ei, şi, astfel, nu le-ar fi smuls iarăşi

359 din mâini izbânda pe care aproape că păreau s-o aibă în mâinile lor. / Nemulţumindu-se, totuşi, să fi încercat doar o dată norocul războiului, ei se năpustesc şi a doua oară, cu şi mai mare furie şi cu şi mai multe bulucuri aspra acelora de care fuseseră respinşi, şi, deşi au fost daţi înapoi nu cu mai mic prăpăd ca înainte, totuşi, în coloană alcătuită şi ca unii care se fac pasul înapoi, mai degrabă decât ca unii care fugeau, ei se retrag la păduricea de unde plecaseră. Ducele Bavariae, care se afla în fruntea acelei aripi, când vede că i-a respins de două ori pe Turci, socotind că avea să le fi fost retezată îndrăzneala, decide să-i atace el însuşi, în pădure, pe vrăjmaşi, şi îşi scoate trupele asupra ei. Dar, mai înainte să-şi poată îndeplini gândurile, el ia seama că vin asupra sa, îngrămădite din nou, bulucurile duşmanilor. Spre a le respinge, dă poruncă

să fie scoase tunurile în prima linie şi să fie încărcate cu raze de ghiulele mai mici şi cu bucăţele de fier, trăgând cu care în Turcii care se apropiau se ajunge la un atare măcel, încât n-au mai cutezat să se bată piept la piept, ci au luat-o la fugă, în pas mai iute decât veniseră <într-acolo>. Bavarezul îi urmăreşte îndeaproape pe cei ce fugeau, dar, după ce abia dacă înaintase preţ de un ceas, ia seama, nu fără uluire, la întreaga tabără a Turcilor. Şi ar fi crezut că era vorba de o vedenie, dat fiind că abia dacă era de conceput cum de o oştire zdrobită cugetând mai degrabă la fugă, decât la luptă, putuse fi convinsă să se întărească, într-un timp atât de scurt, cu un val tare, dacă tunurile puse pe culmea primelor valuri, nu s-ar fi trădat singure prin glasul lor, la nepotrivită vreme, şi nu i-ar fi făcut pe Caesarieni să ia seama şi să nu înainteze fără fereală mai departe. Dar, odată valurile Turcilor dărâmate de tunurile germane, pe dată pătrund chiar în tabără, mai întâi călăreţii, apoi şi trupele pedestre ale Caesarului, şi dau prăpădului aproape toate bulucurile Janiczarilor, părăsite de călărime. Vizirul, văzând lucrurile

360 fără de nădejde, / scapă cu fuga, laolaltă cu puţini, şi le lasă învingătorilor întreaga tabără, o uriaşă pradă, şi toate mijloacele de război. Imperialii îl urmăresc, ei, fără de nicio zăbavă, dar, pentru că, pe când Janiczarii încă se mai băteau, călărimea ajunsese deja mai departe, ei ajung să mai prindă numai câteva sute dintre duşmanii care se împrăştiaseră pe ici şi colo, şi îi jertfesc, aproape pe toţi, Manilor Creştinilor ucişi în luptă.

((<§> *163. Vizirul, scăpat cu fuga, se retrage la Beligrad.*})

< (§} 163. Prima grijă a Vizirului scăpat din acel prăpăd a fost să întărească Essekul şi Petervaradinul, asupra cărora cei ai Caesarului păreau că vor da năvală mai cu deosebire, după izbândă lor. Cu acest ţel, el

îmbună, pe rând, sufletele Janiczarilor şi ale Spahiilor stârnite împotriva sa, creşte garnizoana Esecului cu câteva regimente, şi, lăsând şase mii de ostaşi în straja podului de la Petrivaradi, se retrage la Beligrad.

((<§> *164. Caesarienii lucrează cu noroc în Sclavonia. H*

< (§} 164. <De> Lorena, când vede că acele locuri sunt prea bine întărite pentru a le putea cuceri în răstimpul celor două luni care mai rămăseseră pentru operaţiunile militare, împrăştie prin popor zvonul că punea la cale asediul Temisvarului. şi face, astfel, ca Vizirul, îngrijat în privinţa păstrării acelui oraş, să trimită în acele părţi cea mai mare parte a oştii sale. Păcălindu-l, prin această stratagemă, pe Vizir şi scăzând oştirea Turcilor din Sclavonia, de Lorena îi dă poruncă lui Dunevald să se străduie, laolaltă cu o anume ceată de oaste> să-i alunge din Sclavonia, peste Drava, pe vrăjmaşii Crucii, dar> el însuşi, laolaltă cu o oştire mai mare, rămâne în Ungaria spre a avea sub ochi ce mai puneau Turcii la cale. Dunevald, după ce a trecut peste Drava, asediază Burzinul, din a doua <zi> a lunii Zylcaade (29 Aug (usl)), şi, dărâmându-i zidurile, se pregăteşte să-l înconjoare jur-împrejur: luând seama la aceasta, străjerii se predau şi pe sine şi fortăreaţa la

361 milostivirea învingătorului, în a şasea zi a asediului. Acest / oraş odată cucerit, el atacă Walpo, o cetăţuie care trebuia să le fie smulsă Turcilor, mai înainte de a putea începe asediul Esecului.

((<§> *165. Iau Essecul prin predarea lui.*})

< (§} 165. Prefectul oraşului îi face ştiut garnizoanei Esecului, prin anume semne, că au sosit Germanii, şi-i cere ajutoare împotriva acestora. Dar cei din Essec, îngroziţi de o atât de neaşteptată venire a Caesarienilor, pun praf de puşcă sub meterezele fortăreţei, şi,

strângându-şi bagajele, se pregătesc să fugă. Aflând aceasta, Dunevald îi dă poruncă lui Lodron să cerceteze mai atent, cu două mii de călăreţi, ce se petrecea la Essec. Când îl zăresc pe acesta, străjerii Esseccului socotesc că a sosit întreaga oaste a Germanilor, şi părăsesc oraşul într-o asemenea grabă, încât nu numai că şi-au lăsat cea mai mare parte din bagaje, dar au uitat şi să pună foc minelor săpate mai înainte sub cetăţuie şi umplute cu praf de puşcă. Înştiinţat despre acest lucru, Prefectul din Valpo socoteşte mai cu cale să-i cedeze sorţii celei nedrepte faţă de interesele othmane şi să îmbune, prin supunere, sufletele biruitorilor, decât să-i aţâţe pe aceia împotriva sa printr-o îndărătnicie fără de folos, şi le predă Caesarienilor oraşul încredinţat sieşi, mai înainte să fi început asaltul.

((<§> *166. Cu acelaşi succes, ei supun toată Sclavonia*. În *Ungaria, Agria este îngrădită sub asediu.*})

< (§} 166. Cu acelaşi noroc, Dunevald, ocupă, puţin mai târziu, Metropola Sclavoniei, Possega, precum şi Bellastina. Patrask, Szirask, Telicha, Walkowar, Erdedi, şi mai multe alte cetăţui din acel ţinut, părăsite de Turci, şi redă tot Regatul Sclavoniei stăpânirii Creştinătăţii. De cealaltă parte, Prefectul Leopoldipolei, Areizaga, atacă Ciokaku şi Polota, şi le ia prin predare, iar, în aceeaşi vreme, în Ungaria de Sus, este împresurată Agria, încolţită, de prin străjile învecinate

362 ale Caesarienilor, / de o ceată nu prea mare, şi este lipsită de aprovizionare.

(!<§> *167. <De>Lorena} împotriva lui Aparfi, ocupă câteva oraşe din Transsylvania, unde îşi aşază şi taberele de iarnă.*))

< (§} 167. Până la urmă, încununarea expediţiei din acest an o pune de Lorena, prin ocuparea Transsylvaniei. Principelui acestui ţinut, Michael Aparfi, Caesarul îi atrăsese atenţia, încă de la începutul verii, „să rupă

tratatul cu Turcii şi să primească în Provincia sa steagurile biruitoare ale Creştinilor”, iar el se arătase gata la aşa ceva, numai primejdia din partea Turcilor să fie alungată mai departe de hotarele Transsylvaniei. Cum însă, la sfârşitul acestui an, Ducele de Lorena, după cum fusese înţelegerea, voia să le stabilească trupelor sale tabere de iarnă în acea Provincie, Aparfi le tăgăduieşte intrarea (fie că voia să scape de acea povară, fie că dorea să-i convingă pe Turci că el împlinea predarea Principatului său silit, iar nu de bunăvoie), şi îi trimite răspuns lui de Lorena că făgăduiala sa pentru îngăduirea unor tabere de iarnă se întindea nu asupra întregii oştiri, ci numai asupra câtorva regimente. Dar acesta, pentru că nu socotea că era nevoie de cuvinte, <acolo> unde puteau avea greutate armele, intră în Transsylvania şi fără voia Principelui, şi, ocupând oraşele cele mai de seamă ale ţinutului, Cibinium şi Claudiopolis, îl sileşte pe Principe să se supună condiţiilor Caesarului, iar pe oştenii săi îi aşază în tabere de iarnă.

((<§> *168. Ruşii purced asupra Crimeei, dar fără mare succes.*))

< (§} 168. Nu la fel de fericit le-au ieşit lucrurile Ruşilor împotriva Tătarilor. <Cei doi> Czari, cum, din pricina tinereţii lor, nu se puteau afla ei înşişi în fruntea trupelor, îl trimiseseră pe Basilius, Principe Galliczin (U) cu o mare oştire, dar adunată de strânsură împotriva celor din Crymeea. Iar acesta, după ce, cu îngăduinţa Tătarilor, făcuse cale de mai multe zile prin pustietăţile care despart Rusia et Crymeea, este împresurat de Nurradin Sultan şi lipsit şi de apă şi de 363 păşune. / Acestui rău i se adaugă, puţin mai târziu, şi un altul, mult mai greu, un fel de molimă iscată fie de pe urma căldurii prea mari, fie din lipsa apei, datorită cărora, în scurtă vreme, se duc dintre cei vii mai mult de patruzeci de mii dintre Ruşi. Nu mai puţin, Nuraddin Sultan, temându-se, <totuşi, de puterile,

<fie ele şi tare slăbite de acest prăpăd, ale oştirii ruseşti, ca să-i silească să se întoarcă înapoi, cât mai iute, la ale lor, se preface că se va duce către Kiovia, laolaltă cu Tătarii săi, şi izbuteşte astfel ca Gallicin, cu sufletul strâns de teama unei şi mai mari primejdii, să-şi abată trupele într-acolo, spre a apăra acea Provincie, şi să părăsească pustietăţile crâmlene. Dar nici cu această stratagemă a Sultanului Principele Gallicin n-ar fi întors trupele ruthene chiar din pragul Crymeei, de n-ar fi fost rechemat printr-o scrisoare a Sophiei (w), a surorii împăraţilor. Ea îi scria că asupra împărăţiei atârna o mare ameninţare, dacă el n-avea să ne ajungă cât mai iute înapoi în Oraşul Regesc.

((<§> *169. Polonii asediază Oamenicum, dar. la sosirea Turcilor, desfac asediul, fără să fi isprăvit nimic.*))

< (§} 169. Polonii, Căpetenie fiindu-le Iacob Sobieskii, fiul mai mare Regelui, ies în câmp pe la începutul lunii Szewal (((21 Aug (usl)) }}, îşi vădesc trupele către Camieniec, în douăzeci şi patru ale aceleiaşi luni, şi ameninţă să asedieze oraşul. Dar, după ce au tras de vreo trei sau patru ori cu tunurile şi au dărâmat cu ghiulele aprinse vreo câteva clădiri din oraş, a patra zi mai târziu, auzind că Turcii şi cu Tătarii din Budziac au ajuns la Czuczora spre a-i da ajutor oraşului asediat, desfac împresurarea. Asupra spatelui celor care se duceau dau năvală cei din Camieniec, pe un puţini îi căsăpesc, pe câţiva îi prind, şi, la rândul lor, pierd cam cincizeci dintre ai lor. Iar, în afara acestei lupte, nici oastea polonă, nici cea turcească n-au mai făcut, în acest an, nimic vrednic de pomenit.

((<§> *170. Veneţienii iau câteva oraşe din în Moreea.*})

364 < (§} 170. Mult mai tare se pun, în Peloponen-es, asupra duşma/nilor Crucii Veneţienii. Aceştia, debarcându-şi trupele la Patras, în douăzeci şi trei ale lunii Remazan, a

treia zi mai târziu, Căpetenie fiindu-le Koenigsmark, iau calea către Seraskier. Seraskierul îşi aţâţă trupele la luptă prin vorbe şi răsplăţi, le scoate la bătălie, şi dă întâiul iureş cu călărimea asupra aripii stingi a Veneţienilor. Respins cu pagubă de aceasta, dă năvală asupra celei drepte cu atâta furie, încât Janiczarii au ajuns să încerce să spargă cu săbiile drugii cu care Veneţienii îşi întăriseră prima linie. Dar, respins cu tărie de peste tot, pierzându-i pe mulţi dintre ai săi, laolaltă cu Pasza Vallonei, greu rănit el însuşi, este silit să fugă, împreună cu resturile oştirii sale: escadroanele urmăritoare ale Creştinilor în parte îi taie pe care două mii dintre aceştia, în parte îi prind, în parte îi împrăştie prin cotloanele munţilor. Iar izbânda aceasta nu numai că le-a întărit pe cele pe care Veneţienii le ocupaseră mai înainte în Moreea, ci le-a şi supus stăpânirii lor pe cele care mai ascultau încă de Turci. După acea izbândă, străjerii din Patras, părăsesc primii fortăreaţa încredinţată lor, cu toate mijloacele ei de război, şi fug de acolo. Mehemed Pasza, care avea poruncă să apere, cu şase mii de oşteni, Castram Rumeliae, aruncându-i zidurile în aer cu praf de puşcă, îi urmează, puţin mai târziu, pe cei din Patras; tot aşa face şi Mehemed, Prefectul Castrum Moreae, după ce ia seama că se apropie de cetăţuie navele de luptă ale Veneţienilor: şi – lucrul cel mai de mirare – Naupactus, un oraş foarte bine întărit şi de la fire şi prin arta <militară>, trimite Soli în calea flotei Veneţienilor care se apropia de el, oferindu-le predarea oraşului. Odată orânduite şi statornicite cele ce priveau

365 oraşele ocupate, Căpetenia Supremă a oştirii / Veneţienilor, Morosini, asaltează Castel Tórnese şi Mis ţi] tra: Mai-marii acestora, mulţumiţi cu plecarea liberă, le predau fără luptă Veneţienilor cetăţuile, cu toate mijloacele lor de război.

((<§> *171. Morozini ocupă Corinthul.*

< (§} 171. Numai Epidaurul Limeric (vv) rezistă mai multă vreme, iar garnizoana lui, întemeindu-se pe tăria locului, cu toate că era bătută din greu cu ghiulele aprinse, îl apără cu putere. Dar, lăsându-l la o parte, Morosini, cu flota sa, ţinteşte, prin Golful de Corinth, de-a dreptul înspre Corinth, nădăjduind că prin ocuparea lui, nu numai că le va fi închisă Turcilor întoarcerea în Moreea, dar avea să fie cu mult mai uşoară şi cucerirea restului cetăţuilor pe care Turcii le mai ţineau încă în Moreea. Seraskieriul, aflând despre sosirea lui Morosini, cum vedea că cele patru mii de oşteni pe care-i avea pe lângă sine nu puteau fi pe potriva puterii Veneţienilor, dă foc depozitelor de la Corinth şi, dărâmând cea mai mare parte a zidurilor, se retrage cu trupele sale pe crestele munţilor de la Theba, iară, pe drum, îi căsăpeşte ruşinos pe toţi Grecii pe care putuse pune mâna, tot spunând că ei erau pricina nenorocirii sale. Dar Morosini, zărind văpaia <şi bănuind cum stăteau lucrurile, vine pe dată în ajutor cu câteva regimente şi stinge focul, mai înainte ca el să fi putut înghiţi toate depozitele.

((<§> *172. Koenigsmark <ia> Athena. H*

< (§} 172. De acolo, îl trimite către Athena pe Koenigsmark, cu o parte a oştii, iar acesta sileşte oraşul să se predea, după un scurt asediu; în decursul acestui asediu Veneţienii fac să ia foc, de la o ghiulea aprinsă, praful de puşcă al Turcilor, pe care aceia îl puseseră bine în multvestitul templu închinat odinioară Zeului Necunoscut, şi astfel aruncă în aer întregul sanctuar. Prin acesta, cel mai civilizat neam al Italiei, Veneţienii, au nimicit ei înşişi antichităţile pe care le lăsaseră

366 întregi Barbarii / înşişi, la C (onstantino) p (o) le şi la Athena: pomenirea lor cine să o graveze, pe drept, pe aceeaşi stelă cu <cea a lui> Herostrat? Diferenţa este că el o făcuse din voia sa, iar ei din întâmplare.

((<§> *173. Turcii, neieşindu-le încercarea, dau năvală în Dalmaţia,*})

< (§} 173. În Dalmaţia, Turcii purced primii la arme, şi, sub conducerea lui Atlaglik Pasza. Prefectul Bosniei, în prima zi a lunii Dzemaziul Ewwel, încing sub asediu Zingul, pe care îl cucerise Cornaro în anul dinainte, şi, vreme de patruzeci de zile îl asaltează cu tărie; dar, până la urmă, pierzându-i pe mai mulţi dintre ai lor, cum sosea şi oştirea Veneţienilor, în <ziua de zece a lunii următoare, sunt siliţi să se retragă, cu mare pagubă, de lângă oraş.

((<§> *174. Comaro. la rândul său, îi învinge, cu noroc, pe Turci şi cucereşte Cetăţuia Nouă.*})

< (§} 174. Cornaro, la rândul său, ajutat de flota Maltezilor şi a Papei, asediază foarte strâns Castello Novo din Dalmaţia, în <ziua de douăzeci şi patru a lunii Szewal. Vine în goană în ajutorul acestui oraş Pasza Bosniei, şi, după ce pătrunsese în strâmtorile locurilor, care erau păzite de Morlachi, în a opta <zi> a lunii Zylhidze dă buzna cu atâta furie chiar asupra valurilor Veneţienilor, încât ar fi dat înapoi trupele cărora le fusese încredinţată apărarea acelora, dacă, la vreme, Cornaro, cu restul oştirii şi cu ajutoarele Maltezilor, nu i-ar fi susţinut pe cei care cedau deja: prin sosirea sa înfăţişarea luptei se schimbă într-atât, încât Turcii, cu puţin mai înainte biruitori, au fost siliţi, după o scurtă, dar crâncenă luptă, să deie dosul, lipsindu-le mai mult de opt sute dintre ai lor. Străjerii, cu toate că-i vedeau pe ai lor risipiţi şi puşi pe fugă, încă se mai bat, nu mai puţin straşnic, pentru sălaşurile lor; dar, până la urmă, după ce Veneţienii au luat oraşul cu mână armată, în a douăzeci şi una <zi> a lunii Zylhidze, a treia zi, cei care se refugiaseră în cetăţuie, văzând că

367 s-a zis cu ei, dacă aveau să reziste mai lungă vreme, / primesc şi ei predarea cetăţuii.

((«§> *175. Oştirea Turcilor stârneşte o răzvrătire*

asupra Vizirului.})

< (§} 175. Între timp, în oastea turcească, dintr-un mărunt motiv, se iscă o mare răzvrătire, care nu numai că l-a lăsat pe Sultan despuiat de domnie, dar i-a adus şi întregului Stat Othman o daună cu greu de depăşit. Pe când Vizirul zăbovea la Petrivaradin, şi aflase că Agria suferea de o foamete grozavă, iar, dacă nu se luau măsuri, avea să fie silită, în scurtă vreme, la predare", el dă poruncă să se ducă în ajutorul acelui oraş o mie de Janiczari şi câteva sute de Spahii, cu provizii de hrană. Şi unii şi alţii refuză să facă ce li se poruncise, susţin că „Vizirul nu umbla după nimic alta, decât să le deie la tăiere Caesarienilor oştirea, zdrobită de aceia chiar din vina sa", îşi arată cicatricile, rănile, caii sleiţi şi de-abia mai trăgându-şi suflarea, şi-i dau Vizirului, care se pusese şi mai aspru asupra lor, cu curaj, răspunsul că „fără el, n-aveau să facă niciun lat de palmă de la Petrivaradin". Începuturilor răzvrătirii li se mai adaugă, puţin mai târziu, încă un nou izvor, şi anume faptul că Vizirul cerea uciderea mai multor Paszi, pe care îi învinuise pe lângă Sultan că se purtaseră mai fără de grijă în ultima bătălie. Aceştia, înştiinţaţi, prin prietenii lor pe care îi aveau în Palatul împărătesc, despre primejdia care îi ameninţa, stârnesc toată oştirea împotriva Vizirului. Drept căpetenie a tulburărilor se arată Slavus Paszae, pe care Vizirul i-l înfăţişase împăratului, laolaltă cu ceilalţi, în lista celor de ucis, un om plin de cutezanţă şi de obrăznicie, iar, la îndemnul lui, oastea cere să-i fie plătite de către Vizir cele două Kyst (00) pe care i le datora. Vizirul, cum nu avea

368 bani la îndemână, încearcă să le vândă vorbe în locul banilor: le spune că „lefurile / au fost deja trimise de către împărat, iar ele aveau să ajungă în curând în tabără". Dar zadarnic „cântă el asemenea măguliri în surde urechi". Căci, asmuţiţi de Slavus Pasza, ei cer şi mai tare,

şi mai obraznic ce li se datora, şi-i poruncesc „ori să plătească soldele, ori să lase de la sine Viziratul. Căci ei aveau un om mai vrednic de cinstirea aceea, care nu numai că le făgăduise plata soldelor, dar avea să poarte şi conducerea oştii mult norocos şi mult mai prevăzător decât Suleiman Pasza”.

((<§> *176. Vizirul, cum lucrurile erau fără nădejde, fuge, scăpând noaptea, necunoscut, la Constantinopole.il*

< (§} 176. Acesta, când vede că oştirea în tulburare nu putea fi domolită cu niciun chip şi se teme din partea ei de o primejdie şi mai mare, se strecoară noaptea, pe ascuns, din tabără, fuge la C (onstantino) p (o) le, şi îi aduce, el primul, Sultanului vestea despre răscoală. Întreaga vină pentru ea o aruncă asupra lui Slavus Pasza, şi îl învinuieşte, laolaltă cu alţi câţiva, că a stricat oştirea, după ce, mai înainte, îi smulsese deja, prin videşugurile sale, izbânda asupra Germanilor, pe care o avusese în mâinile sale.

((<§> *177. Acesta este acoperit cu clemenţă de Sultan.* /)

< (§} 177. Sultan Mehemed, pe care faptele de mai înainte ale lui Suleiman Pasza îl convinseseră preabine despre prevederea şi bărbăţia lui, dă crezare cu uşurinţă celor povestite de el, şi, însoţind cu lacrimi nenorocirea comună, a lui şi a Vizirului, dă poruncă să fie ascuns, până ce avea să prindă mai limpede de ştire încotro băteau planurile răzvrătiţilor. Suleiman Pasza, înştiinţat, prin acest îndemn, despre favoarea Sultanului faţă de sine, se retrage în casa unui Grec, Manolak, pp), în apropiere de Palatele sale, în satul Curiczeszme (o), stă ascuns acolo vreme de douăzeci şi şapte

369 de zile, / fără să mai ştie nimeni despre acest lucru, în afara împăratului şi a multeredinciosului său prieten, care era Kislar Ağası.

((<§> *178. Căpetenia răscoalei fiind Slavuss Pasza, oştirea conspiră împotriva Sultanului. H*

< (§} 178. Dar Slavus Pasza, aflând despre fuga Vizirului, a doua zi mai apoi, îi cheamă la Beligrad pe cei mai de seamă dintre conspiratori, şi, ţinând sfat, îi face să se jure, cu toţii împreună, în favoarea mazilirii Sultanului şi a uciderii câtorva dintre cei mai de frunte. Restul oştirii, crezând că Vizirul fugise anume ca, lipsiţi de Căpetenie, ori să cadă sub sabia vrăjmaşilor, ori să fie siliţi să ceară iertarea Sultanului, plecându-şi capul de bunăvoie, se întruneşte în faţa lui Slavus Pasza <şi îl roagă să ia asupra sa cinstirea de Mare Vizir. Acesta, spre a-şi apropia sufletul Sultanului, refuză să primească onoarea care-i fusese oferită, spunând că „Nimeni dintre muritori nu poate conferi acea demnitate, ci numai Sultanul. El le fusese până atunci Căpetenie pentru a apăra oştirea împotriva nedreptăţilor Vizirului <şi vă rămânea la fel, până ce trupele vor fi ajuns la C (onstantino) p (o) le, iar ele însele îi vor dezvălui Sultanului plângerile lor. Căci el nu era atât de făţarnic, încât să cuteze să urzească ceva împotriva împăratului nevinovat, ale cărui virtuţi deosebite nu s-a aflat dată când să nu le venereze, ci îi şi îndeamnă pe oşteni, ca, mai înainte să purceadă mai departe, să-i înfăţişeze împăratului cererile lor printr-o preaplecată petiţie, şi să-i aştepte răspunsul”.

((<§> *179. În numele întregii oştiri, îl acuză pe Vizir drept dezertor.*) *j*

< (§} 179. După aprobarea sfatului său, Slavus Pasza, în numele întregii oştiri, trimite la Sultan un Arzmahzarc”. şi-i dă de ştire că „Trupele împărăţiei Aliothmanice, sub comanda sa, au

370 hotărât să vină la C (onstantino) p (o) le, nu spre a stârni o răzvrătire împotriva împăratului, ori să / făptuiască ceva potrivnic Sacrei Sale Persoane, ci pentru

că socotiseră că era nevoie, după urâta trădare şi dezertare a Vizirului, să implore împotriva lui dreptatea împăratului şi, totodată, să se smulgă din starea critică în care fuseseră azvârliţi de către Vizir. De aceea, împăratul să nu se teamă de nimic, ci, dacă voia ca tulburările să se potolească pe dată, să trimită în tabără doar capul retezat al Vizirului, ca pe al unui dezertor şi perfid, dar şi pe Tefterdar şi pe Giumrukczi Hussein Agatn), ca să îi plătească oştirii lefurile datorate".

((<§> *180. Sultanul, câte vreme îl apără pe Vizir, îşi pregăteşte propria ruină.*))

< (§} 180. Scrisoarea aceasta, dusă la C (onstantino) p (o) le, de mirare cât de mult îi tulbură Sultanului sufletul. Mai mulţi dintre Consilierii lui intimi îl îndeamnă „să dea satisfacţie cererilor ostaşilor, dar> prin capul Vizirului, vinovat, nevinovat, să-şi statornicească domnia: căci sunt în oştire mai mulţi eroi, poate chiar şi mai de vază decât Suleiman Pasza, încât nu era de temut ca întregul Stat Othman să se ducă de râpă". Totuşi, mai presus rămâne favoarea împăratului faţă de Vizir, ca şi părerea pe care o avea despre bărbăţia lui. Prin urmare, spre a-l salva pe acela, se hotărăşte să apeleze la mijloacele de pe urmă, şi nu răspunde la Arzmahzarul oştirii nimic alta, decât că „soldele fuseseră deja trimise şi aveau să le fie împărţite în curând"; vina Vizirului o acoperă tăcând, în nădejdea că, îmblânzit de strălucirea argintului, oşteanul avea să-şi lase ura pe care nu părea s-o fi stârnit împotriva Vizirului nimic la fel, ca sărăcia, şi că avea să se întoarcă sub ascultare. Dar ostaşii, nemulţumindu-se cu banii, strigă că „vina era deopotrivă a Vizirului şi a Sultanului, şi

371 că din acea / pricină îl apăra el pe acela, iar cu totul îndreptăţitelor cereri ale oştirii li se tăgăduia dreptatea: aşa că nu li se putea aduce vreun alt leac necazurilor Statului Othman, decât dacă Sultanul este

descăunat, iar răii săi sfetnici pedepsiţi cu moartea”.

((<§> *181. Sultanul îi remite demnitatea Viziratului lui Slavuss, dar> acela cere capetele lui Suleiman şi pe ale mai multora.*))

< (§} 181. Când Sultanul aude că răzvrătiţii au pornit către C (onstatino) p (o) le, în marş forţat, cu planul acesta, spre a o abate de la răscoală pe Căpetenia lor, îi trimite aceluia, prin Silahdar Aga, pecetea împărăţiei şi steagul lui Muhammed, întemeiat pe nădejdea că Slavus Pasza, obţinând ce ceruse, nu-l va mai cere cu atâta ardoare la moarte pe Suleiman Pasza, ba chiar va şi domoli tulburările iscate în oaste printr-o blândă cuvântare. Acela însă, luând aminte că autoritatea dobândită n-avea să-i rămână statornică atâta vreme cât vrăjmaşul său, atât de mult iubit de împărat, se mai afla printre cei vii, primeşte, fără îndoială, de la Silhadar Aga însemnele puterii supreme cu mărturia celei mai mari supuneri, dar, totodată, îi dă de ştire împăratului că „nu-i stătea în puteri să potolească oştirea în tulburare, până ce nu aveau să fie ucişi cei prin neglijenţa cărora fuseseră îndurate prăpădurile de până atunci, iar glasul obştesc al oştenilor le punea în seamă ruina foarte înfloritoarei împărăţii Othmane: anume, Vizirul, Tefterdarul şi Giumrukczi Baszi”.

((<§> *182. Sultanul îi ia capul Vizirului Suleiman, iar pe ceilalţi îi întemniţează.*})

< (§} 182> Odată întors la C (onstantino) p (o) le Silahdar Aga, Sultanul, până la urmă, văzând încotro băteau acele tulburări, „prefăcând nevoia în virtute”, îl jertfeşte pe Suleiman Pasza furiei oştirii aţâţate, şi capul lui, tăiat, i-l trimite oştii printr-un Czausz, iar ostaşilor le trimite vorbă că

372 „şi ceilalţi pe care-i ceruseră la moarte / sunt ţinuţi în temniţă de Caimacamul Kioprili Mustafa Pasza*™”, cu gândul ca, prin cazne, să scoată de la ei care

le-au fost părtaşii la comiterea crimelor de care erau învinuiţi, şi în ce loc şi-au ascuns comorile”.

((<§> *183. Siawusz îl grăbeşte pe Sultan să-i taie şi pe ceilalţi, ceea ce şi obţine. I*)

< (§} 183. La acestea, Slavus Pasza îi dă răspuns trimisului că „oştirea îi aduce, desigur, împăratului cele mai mari mulţumiri pentru dreptatea împlinită împotriva Vizirului, dar cere capetele tuturor proscrişilor, şi nu voieşte să depună armele mai înainte. El o sfătuia, deci, pe Maiestatea Sa, ca să nu aducă tulburare întreaga împărăţie Othmană printr-o milostivire nelalocul ei faţă de nişte criminali, şi să aducă asupră-şi ceva şi mai grav. Dacă însă voia să le deie ascultare acelor îndemnuri pe care i le dăduse, cu credinţă, el însuşi, nădăjduia că avea să stingă, în scurtă vreme, toată răzmeriţa, şi că va aduce oastea pacificată la C (onstantino) p (o) le”. Sultanul le îngăduie şi aceasta oştenilor, şi, cu toate că nu-i ţinuse pe proscrişi în lanţuri din vreo altă pricină, decât ca să-i scape de o moarte nedreaptă, dar, mai apoi, prinzând prilejul, să se răzbune pe răzvrătiţi, totuşi, ca să nu se poată spune că a lăsat la o parte ceva care se putea face pentru a pacifica oştirea, constrâns de nevoie, <pune să li se taie capetele Tefterdarului, lui Giumrukczi Baszi, şi încă altor trei, şi, trimiţându-i-le lui Slavus Pasza, porunceşte trupelor să se oprească la Adrianopole.

! (<§> *184. Oştirea răzvrătită se porneşte aprig chiar şi asupra lui Slavusz însuşi.*})

< (§} 184. Slavus Pasza, văzând că nu i-a mai rămas nimic din cele pe care oştirea i le ceruse împăratului, încearcă să îndeplinească sincer cele pe care, la rândul său i le făgăduise împăratului, şi, prin diferite tertipuri, să ţină oastea la Adrianopole. Dar oştenii, răscoalei cărora sângele vărsat

373 al Vizirului şi al altor / fruntaşi îi adăugase,

parcă, un nou focar, nu rabdă să fie abătuţi de la ţelul lor nici prin alintări, nici prin ameninţări, ba îi mai şi spun, în public, lui Slavus Pasza „un om fără pietate, perfid şi încărcător de înţelegeri, care nu din altă pricină, ci doar ca să smulgă pe drept sau pe nedrept, onoarea Viziratului, luase asupra sa ocrotirea oştirii, iar acum, după ce şi-a săturat ambiţia, trece de partea Sultanului, şi vrea să dea oastea pe mâna măcelarului”. Şi, nemulţumindu-se să fi aruncat cu ocări asupra lui, îi impun, parcă silnic, să conducă oştile la C (onstantino) p (o) le, ameninţând că „dacă nu voia el însuşi să ia asupra sa conducerea oştirii, aveau să-i taie capul şi să găsească o altă Căpetenie, care nu numai să ducă la bun sfârşit ce începuseră, ci şi să-l arunce jos de pe tron pe Sultan, şi să-l pună pe el pe Principele Suleiman, vestit pentru faima pietăţii şi a sfinţeniei lui”.

(*I* <§> *185. Vizirul cel răzvrătit este primit cu cinstire de către Sultan, şi se scuză că a luat, fără de voie, asupra sa comanda oştirii.*})

< (§} 185. Prin urmare, Sultanul îl primeşte cu cea mai mare cinstire pe noul Vizir, sosit cu trupele, şi, primindu-l să stea de vorbă, îi arată „cât de mari tulburări a iscat în toată împărăţia Othmană acea răscoală a ostaşilor, care nu a atras, ca părtaşi la crimă, numai Ulemalele, ci şi pe cetăţeni”, şi-l face să ia aminte că „ţinându-şi minte făgăduielile, să aibă toată grija ca să fie potolite acele tulburări, iar împărăţiei să-i fie iarăşi redată vechea ei linişte. Dacă ar fi împlinit aceasta, nu numai că El avea să-şi şteargă din amintire cele pe care le săvârşise împotriva Sa, ci îl va mai şi împodobi cu şi mai mari faceri de bine decât cutezase el ori să spere, ori să ceară”. Slavus Pasza i se scuză, mai întâi, împăratului că, fără ca El să fi fost consultat, a luat asupra sa comanda oştii.

374 / El îi spune că „nu de la el s-a iscat răzvrătirea,

ci că, din vina şi îndărătnicia lui Suleiman, oştirea a fost atât de aţâţată, încât a ajuns să pară că pune la cale ceva de rău augur împotriva împărăţiei. Luând seama la această el a crezut că vă binemerita şi din partea împăratului şi din cea a împărăţie Othmane, dacă lua asupra sa comanda oferită asupra oştirii, atât ca să nu le rămână deschise Germanilor, lipsite de apărători, Provinciile din lăuntru ale Othmanizilor, cât şi ca să fie ţinuţi în frâu cei care ar vrea să-i jefuiască pe cetăţeni, ori să le facă vreo nedreptate. Apoi că, după aceea, şi-a dat toată silinţă să domolească talazurile înălţate, şi că a tras nădejdea că, dacă Sultanul ar fi încuviinţat prima cerere a oştenilor, avea să stingă, fără multă trudă, pârjolul care se stârnise. Dar că din vina Sultanului însuşi îi pierise acea nădejde, şi anume, pentru că le dăduse satisfacţie mai devreme cererilor oştirii, ci doar după ce răzvrătirea prinsese rădăcini prea adânci în sufletele tuturora. El, unul, după ce a primit porunca împăratului, s-a străduit în toate chipurile să-i ţină pe ostaşi departe de Oraşul Regesc, dar n-a putut să se pună împotrivă glasului lor, al tuturor a, care vărsa foc şi pară. Întru nimic mai puţin, el le va încerca pe toate cele prin care ar fi putut să-i domolească pe răzvrătiţi, şi nu va ţine seama nici de viaţa sa, numai ca Sultanul să rămână ferice şi nesmintit în Scaunul său”.

ÎI<§> *186. Jurându-i credinţă, el e lăsat de Sultan să plece şi se străduie să-i liniştească pe răzvrătiţi.*)!

< (§} 186, întărind acestea prin jurământ, este lăsat de Sultan să plece, şi, spre a-şi face vorbele demne de crezare, de îndată ce s-a întors la Curtea sa, îi cheamă la sine pe cei mai de seamă dintre răzvrătiţi şi, după ce au sosit, le înfăţişează cum că „Sultanul a plătit deja o jumătate din simbria

375 datorată, iar cealaltă parte le-o va da oştenilor în puţine zile, / pe tâlharii, prădătorii şi trădătorii împărăţiei

i-a dat morţii, după voinţa ostaşilor, şi n-a lăsat nimic nefăcut, spre a da satisfacţie cererilor oştirii. Acum, însă, trebuia cugetat în ce fel puteau fi îmbunate trupele bătute de gândul răzvrătirii şi făcute să-i aducă Preabunului împărat mulţumirile pe care i le datorau. Lui însuşi i se relatase că unii dintre conjuraţi cugetau la descăunarea Sultanului însuşi, dar el nu putea pricepe cum de i-a putut da prin minte unui om de inimă să abată o atât de grea nedreptate asupra unui Principe atât de pios, de milostiv, de vestit pentru atâtea izbânzi, Părinte al Patriei şi al oştirilor, pentru binefacerile aduse de curând nu numai oştenilor, ci şi întregului Stat Othman. Neîndoielnic, în aceşti ultimi ani, lucrurile au fost înfăptuite cu mai puţin noroc, şi împotriva Germanilor, şi a Veneţienilor, încât, nu din vina împăratului, ci din cea a Vizirilor şi a Mai-marilor oştirii şi ai tezaurului, mânia dumnezeiască, pe drept aprinsă de nedreptele împilări ale acelor tâlhari n-a putut să lase neîmplinită o atare pedeapsă, venită şi peste ei, şi peste noi. Dar, şi dacă s-ar admite că Sultanul însuşi ar fi pricina prăpădurilor suferite, şi, de aceea, ar trebui descăunat, n-o să se găsească nimeni din spiţa aliothmanică, în stare să-i umple cu vrednicie Scaunul. Fii lui erau nevârstnici şi nu pe măsura susţinerii unei atari poveri, în vremuri atât de grele: amândoi fraţii, înainte de toate Suleiman, sunt oameni obişnuiţi cu rugăciunile de peste ziuă şi de peste noapte, dar nu şi cu plângerile cetăţenilor, foarte pricepuţi la legi, dar nu şi la arme – sfinţi, dar nu oşteni. Sfintele rugi

376 ale lor, înălţate din Aulă, / pot izbândi mai mult decât mai multe mii de oşteni: dar starea învălmăşită a treburilor othmane nu cere un monah, ci un împărat harnic şi hârşit în războaie, cum nimeni – care şi-ar aduce aminte de eroicele lui fapte, şi de împărăţia ocârmuită cu cea mai mare laudă vreme de patruzeci de ani – n-ar putea să nu

deie mărturie că este Sultanul de acum. Prin urmare, să facă bine să-i abată de la astfel de planuri pe oştenii încredinţaţi lor şi să nu îngăduie ca povara unei atât de mari împărăţii să fie pusă pe nişte umeri prea slabi". Şi poate că Vizirul i-ar fi convins pe conjuraţi, dacă ei n-ar fi început să aibă îndoieli despre credinţa lui, de pe când se străduia cu atâta ardoare să ţină oastea la Adrianopole.

((<§> *187. Purtătorii de steag ai răzvrătirii îl declară pe Vizir încărcător al înţelegerii.*})

< (§} 187. Întăriţi în bănuiala lor datorită celor pe care Vizirul li le înfăţişase, ei se prefac, în prezenţa lui, că „vor îndeplini cu plăcere toate cele care li se cereau"; dar, abia ieşiţi din Palatul lui, se adună în Orta Dzami, M), care se află în vechile sălaşuri ale Janiczarilor, şi le înfăţişează tovarăşilor lor pe cele pe care le auziseră de la Vizir, astfel că declară în public că „îşi încălcase de a jurământul, şi era, pe ascuns, de partea lui Mehemed", iar pe ceilalţi îi îndeamnă „să aibă grijă de sine, şi, mai înainte să poată fi împresuraţi de meşteşugirile viclene ale perfidului Vizir, să-şi ducă planurile până la capăt".

((<§> *188. Şi izbucnesc* într-*o răzvrătire deschisă. I*)

< (§} 188. Prin aceasta, de parcă s-ar fi turnat ulei, văpaia răzvrătirii mai tare, şi mai tare. Janiczarii şi celelalte cete, înarmaţi cu toţii, aleargă pe uliţi cu bulucul, strigând cu glas mare că „împăratul cel şi nenorocos, şi negrijuliu trebuie descăunat, iar, în locul lui, pus Suleiman, care, prin rugile sale, să îmbuneze mânia cea aprinsă a lui Dumnezeu". Acestora, puţin mai târziu, li se

377 alătură şi Ulemalele, în parte de la sine, în parte aduşi cu sila; / când gloata îi vede pe aceştia, socotind că a sta, la asemenea vreme, ei singuri, în tihnă era o nelegiuire, care pot, pun mâna pe arme, şi, astfel înzestraţi, se adună în sanctuarul S (fintei) Sophii. Acolo, Nakybulxx) şi cu Szeichul (w) se oferă să le fie celorlalţi

Căpetenii şi să prezideze consultarea care avea să vină: dar, mai înainte să se propună ceva, ei dau poruncă, în numele întregului popor Musliman, să fie adus la sine Caimacamul C (onstantino) p (o) lei, Kioprili Mustafa Pasza.

((<§> *189. Oratorul lă îndemn public pentru descau*narea *Sultanului*. /)

< (§} 189. După ce acesta venise la adunare mai mult îmboldit de frica răzvrătiţilor, decât de buna sa voie, Szeriful <Sfintei> Sophia le înfăţişează, într-o lungă cuvântare, celor strânşi acolo „cât de mari nenorociri suferise până atunci împărăţia Othmană, câte cetăţui şi mult-înfloritoare Provincii, ocupate cu atâtea strădanii şi cu atâtea şuvoaie de sânge, de către înaintaşii lor, a pierdut ea <şi câte mai erau încă de aşteptat, dacă i se <mai> îngăduiau frâiele împărăţiei Othmane unui astfel de împărat, care nu avea grija oştenilor şi a Statului, ci a şoimilor şi a câiniilor de vânătoare, şi care a dat pe mâna unor tâlhari şi a unor lipsiţi de boaşe (”), ca să le sfâşie şi să le risipească, tezaurele Beitulmalimusliman, de unde trebuiau plătite soldele oştenilor care îşi vărsau sângele pentru răspândirea credinţei şi pentru apărarea onoarei şi a hotarelor împărăţiei”. După mai multe ocări de felul acesta, întorcându-şi vorba către Caimacam, pomeneşte meritele înaintaşilor lui, ale celor doi prealăudaţi Viziri, Muhammed et Ahmed, strălucite în favoarea Statului, şi îl îndeamnă pe el „ca un priceput imitator al acelora, să vină, cu deosebita sa îndemânare, în ajutorul zdruncinatului Stat Othman, şi, după puterile lui, să abată primejdia ce îl ameninţa”.

((<§> *190. Sultanul caută să-i dea morţii pe fraţii săi, care sunt scăpaţi de Bostandzi baszi. Jj*

378 < (§} *190*. Pe când voia să / spună mai multe în sensul acesta, îl tulbură deodată o învălmăşeală iscată în

sanctuar, ca şi zvonul că „Szehzade se află în pericol”. Şi anume, Sultanul, după ce a fost înştiinţat despre adunarea conjuraţilor în lăcaşul S (fintei) Sophia, şi că, aducându-l la sine pe Caimacam, pun la cale descaunarea sa, văzând că situaţiei celei fără de nădejde, nu i se putea da niciun alt fel de leac, decât moartea fraţilor săi, îi trimisese pe câţiva dintre Cămăraşii săi, înarmaţi, ca să-i scoată dintre cei vii. Dar Bostandzi baszi, primind de ştire despre aceasta prin unii curteni mituiţi de duşmanii Sultanului, împresurase pe dată cu regimentul Bostandziilor odăile lui Suleiman şi ale lui Ahmed, îi respinsese pe Cămăraşii care veneau <într-acolo>, şi înştiinţase adunarea despre primejdia în care se aflau fraţii Sultanului. La auzul acestor lucruri, răzvrătiţii, aprinşi de o şi mai mare furie, se întâlnesc iarăşi cu Nakybul şi cu Szeriful <Sfintei> Sophii şi îi roagă „cât se poate de repede, să promulge descaunarea lui Muham<m-ed, şi să îl declare împărat pe Suleiman. Căci nu mai era nevoie de nicio altă consultare, odată ce uciderea fraţilor săi, încercată de împărat, chiar şi în lipsa altor argumente, le oferea un motiv suficient pentru depunerea lui. În schimb, era de temut ca, nu cumva, dacă, se amâna îndeplinirea planurilor, să fie corupţi paznicii lor, iar poporul Musliman, în lipsa unor moştenitori legitimi ai domniei, să fie silit, vrând, nevrând, să-l recunoască drept împărat pe Muhammed”.

((<§> *191. Sănătoasele sfaturi despre Stat ale lui Kioprili ogly Mustafa. H*

< (§} *191.* Şi poate că smintita grămadă a gloatei l-ar fi azvârlit silnic de pe tron, ba ar mai fi şi făcut vreo încercare asupra vieţii împăratului, de nu i s-ar fi opus prevederea şi autoritatea Caimacamului Kioprili ogly Mustafa Pasza. Căci acesta, când vede cât de turbulente sfaturi au

379 născocit conjuraţii, şi-şi dă seama că în niciun fel

/ nu pot fi abătuţi de la ţelul lor, se preface şi dânsul că le aprobă hotărârea, nu cumva, printr-o contrazicere nelalocul ei, să se pună sub bănuială. Dobândindu-şi astfel trecere în faţa gloatei, el îndeamnă adunarea „să nu se poarte ca o zaveră şi să nu făptuiască ceva fără de prevedere, care să le ardă în frunte semnul unei rău renume, de neşters chiar şi faţă de urmaşi. Avea, el, desigur, poporul Musliman grave şi drepte plângeri împotriva împăratului său, pentru care nimeni nu se putea împotrivi că nu trebuia scos din Scaun: dar atare lucru trebuia făcut astfel. Încât să fie păstrată şi onoarea Spiţei othmane, să se şi ia seama să nu se işte de acolo şi mai mari tulburări, care să-i aducă împărăţiei Othmane, care deja se clătina, prăpădul de pe urmă. Nu era nevoie de nicio grabă, pentru că de pe urma ei se duc de râpă, îndeobşte, treburile publice, iar despre viaţa acelor Szehzade n-aveau de ce să aibă vreo teamă, ei fiind păziţi cu mare grijă de către Bostandzi baszi; ar fi mai potrivit onoarei şi datinilor othmane, dacă aveau să fie trimişi la împăratul Szeich Szeriful şi Nakybul, care să-i dea de veste despre depunerea sa, în numele Ulemalelor, al oştenilor şi al întregului popor Musliman, ca să-l roage „să iasă de bunăvoie din Palat şi să-i lase Tronul fratelui său, Suleiman”.

((<§> *192. Îi vestesc Sultanului, prin Soli, depunerea lui. /1*

< (§} *192*, Odată aprobat sfatul lui, întreaga adunare îi trimite la împărat cu această veste nefericită pe Nakyb şi pe Szeich Szerif. La început, ei se feresc de însărcinarea primită, apoi, de frica poporului aţâţat, o iau asupra lor, şi purced, tremurânzi, la împlinirea poruncilor poporului. Intraţi la împărat, ei înfăţişează, mai întâi cu glas scăzut, cele pe care poporul îi însărcinase să i le relateze Sultanului, apoi îşi cer iertare pentru cutezanţa lor, cum

că, fie şi fără voia lor, îi silise la

380 această faptă gloata mânioasă / şi îl îndeamnă pe Sultan să cedeze în faţa cererilor oştirii conjurate şi ale poporului.

((<§> *193. Eroicul răspuns al Sultanului către răzvrătiţi.*})

< (§} 193. Sultan Mehemed, după ce i-a ascultat cu calm pe Soli, le spuse: „Nu îmi daţi de veste nimic nou sau neaşteptat: căci am simţit de multă vreme că gloata este coruptă de Ulemalele dornice de o răsturnare, şi că este aţâţată la o asociere pentru o răzvrătire. Sigur că aş fi putut, la primele începuturi, dacă nu să sting pârjolul, măcar să-i iau cu ce să se aprindă, trimiţându-vă pe voi în surghiun: dar, întemeindu-mă pe conştiinţa dreptelor mele fapte, am preferat să-i încredinţez acest lucru lui Dumnezeu, decât să mă fac eu singur arbitrul Sorţii. Căci nu-mi amintesc nimic – din cel de al şaptelea an al vieţii mele, vreme de zece cruguri în care m-am aflat în fruntea acestei împărăţii – să fi făcut ceva nedrept, sau potrivnic Legii Muslimane, cori> să fi scăpat ceva care părea de însemnătate spre a răspândi şi a le vesti Necredincioşilor Legea noastră, sau spre a lărgi hotarele împărăţiei. Câte răscoale din lăuntru am potolit din vremea aceea şi până la războiul acesta, câţi duşmani din lăuntru şi dinafară am zdrobit, câte izbânzi strălucite asupra Necredincioşilor şi câte trofee am repurtat, câte Provincii şi câte Regate am supus, prin hărnicia mea şi printr-o neîncetată trudă împărăţiei Othmane, câte noi reşedinţe de Paszale le-am adăugat celor vechi? Foarte războinicii locuitori ai Poloniei, Transsylvaniei şi Ungariei, a căror bărbăţie au resimţit-o, prea adesea, nu fără de pagubă, înaintaşii noştri, s-au supus Statului nostru, în parte de la sine, în parte siliţi prin forţa armelor, sub domnia mea, şi au făgăduit să ne plătească tribut! Veneţienii, odinioară

Domni peste mai toate Mările, <au fost> alungaţi, sub auspiciile mele, din toată Marea Albă, iar

381 Creta, dintre toate insulele cea mai întinsă, cea mai puternică, cea mai înflori/toare, i-am silit să ne-o cedeze. Le-am smuls duşmanilor oraşe care păreau să fi fost legate de bolta cerului, Camieniec, Candia, Wywar, în parte eu însumi, în parte prin Căpeteniile mele, şi am statornicit să-i apăr prin ele, ca prin nişte metereze, de orice asalt vrăjmaş pe aceia care, mai apoi, înfumuraţi de avuţiile dobândite într-o lungă tihnă, aveau să mă azvârle jos de pe Tron. Cum, prin toate acestea, nu par a-mi fi meritat blestemele poporului, ci laudele lui şi rugăciuni pentru sănătatea mea, nu sunt în stare nici măcar să bănuiesc ce mască e aceea pusă peste negrăita faptă a voastră şi a poporului, în afară de pacea cu Caesarul, ruptă înainte de încheierea sorocului de armistiţiu, precum şi războiul purtat cu nenoroc, vreme de patru ani, sub auspiciile mele. Dar, dacă vi se pare că eu, prin această vină, am atras asupra mea o pedeapsă atât de grea, nu vă gândiţi cumva că voi înşivă aţi fost cei dintâi care m-aţi îndemnat la acest război, şi că fruntaşul asocierii voastre, Muftiul, prin fetwaua sa, a declarat armele noastre ca fiind drepte?! Prin urmare, cu ce drept îmi atribuiţi mie, nevinovatului, cele ce s-au petrecut prin delăsarea ostaşilor <şi prin lenevia Căpeteniilor, iar, câtă vreme nu vreţi ca păcatele voastre să le numiţi pricinile nenorocirilor, îl învinuiţi pe împăratul cel fără de vină? Fapt fără îndoială, nu crimele mele, ci acelea ale poporului au stârnit indignarea lui Dumnezeu faţă de Muslimani, au şters din viaţă atâtea trupe, au dat atâtea oraşe şi Provincii pe mâna duşmanilor! Când acestea ar trebui îmbunate cu lacrimi fierbinţi, cu dese rugăciuni, prin curăţie şi fapte bune, la instigarea voastră, a celor care s-ar cădea să fiţi propovăduitori şi paznici ai legilor, poporul, dispreţuind

dumnezeieştile porunci, oracolele profetice şi onoarea numelui Aliothmanului, cutează să-mi tulbure bătrâneţea, să calce în picioare buna mea faimă, şi să-i aducă

382 împărăţiei întregi / prăpădul de pe urmă! Spre a abate aceasta ce n-am făcut, ce nu le-am îngăduit ostaşilor?! Simbrii cerut-au?! După ce mi-am vândut nestematele şi am golit încăperile Tezaurului, le-am plătit până la un ban toate câte le erau datorate. Vrut-au să li se taie capul sfetnicilor care-mi ţineau partea şi ocârmuiau bine Statul?! I-am jertfit şi pe aceştia nebuniei lor. L-au cerut pe Slavus Pasza, să le fie dat Vizir, cu toate că era tovarăş şi capul de coloană al conjuraţiei lor, precum şi primul începător al tulburărilor?! Li l-am dat şi pe acesta, ca să nu mai rămână nimic care să poată da prilejul unor plângeri împotriva mea. S-au rugat ca un sărăntoc, faimos pentru tâlhăriile şi crimele sale, să le fie Paszã?! Am făcut-o şi pe asta, cu toate că nu-l recomanda nicio însuşire. Care este, aşadar, nedreptatea, prin ce <fapte> am stârnit într-atâta împotriva mea sufletele gloatei, oştenilor, Ulemalelor şi ale tuturor celorlalte cinuri, încât să uite de-a binele de toate binefacerile de odinioară cu care i-am împodobit, şi ca pe mine, om născut să mănânc numai roade, să se străduie din greu să mă alunge din Scaunul părintesc?! Dar, cu toate că ştiu că, sub autoritatea voastră, poporul este prea prins şi prea încrâncenat în nefaptă, ca să poată reveni la a fi de treabă, ca să poată să fie adus înapoi la calea cea dreaptă prin căinţa pentru nelegiuirile sale, ştiu, totuşi, nu mai puţin, că Dumnezeu, Cel ce nu cunoaşte nedreptatea, mă va răzbuna şi-i va da grea răsplată unui popor stricat, pentru nedreptatea făcută mie astăzi!”

((<§> *194. Insolenta insistenţă a Nakybului. U*

< (§} 194. Nakybul, deloc mişcat de cuvintele împăratului, insistă cu şi mai mare insolenţă, şi răspunde,

fără ruşine, spuselor lui că „n-a fost trimis de popor ca să asculte Lauda Sultanului, ci ca, în numele întregii adunări Muslimane să-i poruncească să se dea la o parte de pe tron. Prin

383 urmare, dacă voia să-şi păstreze onoarea şi viaţa, / să-i cedeze de bunăvoie însemnele domniei fratelui său Suleiman: dacă însă, avea să se arate potrivnic dorinţelor întregului Oraş, cei strânşi <acolo>, aveau să facă, tot aşa de bine, ceea ce hotărâseră”. Auzind aşa, Muhammed se supune nevoii şi le spune Solilor: „De vreme ce văd mânia stârnită de păcatele Muslimanilor revărsându-se asupra capului meu, duceţi-vă şi daţi-i de ştire fratelui meu că hotărârea lui Dumnezeu se află rostit în gura poporului şi că, prin aceasta, el este aşezat Ocârmuitorul împărăţiei Aliothmanice!”

¡ (<§>*195. Sultan Muhammed este descăunat.*})

< (§} 195. După ce a spus aceasta, Sultan Muhammed, în a treia <zi> a lunii Muharrem a anului 1099, lasă sceptrul împărăţiei. După această nenorocire, îşi mai duce traiul încă cinci ani întregi, rară pildă, strâns păzit în iatacul său, dar>, până la urmă, în anul 1104, în luna Dzemaziul ewwel, trece la lumea de dedesubt. A trăit cincizeci şi doi de ani, a domnit patruzeci, cinci luni <şi şaisprezece zile. A lăsat şapte fii de la diferite soţii, dintre care numai doi au ajuns la domnie, Mustapha şi Ahmed, ceilalţi au murit în copilărie.

((<§> *196. Obiceiurile (şi moartea) lui Muhammed.*} *I*

< (§} 196. Era un Principe preavestit prin lauda dreptăţii şi a bărbăţiei sale războinice, multmilostiv, şi, dacă ar fi să laşi la o parte ultimii patru ani, multnorocos. Şi poate că un singur lucru i-au putut reproşa duşmanii săi, şi anume că, în ultimii ani, a fost prea mult înclinat către mersul la vânătoare, şi l-a pus mai presus decât

grijile Statului. Dar unii spun că el „a fost ucis prin otravă de către a fratele său, Sultan Ahmed, iar aceasta la îndemnul Vizirului Arabadzi Ali Pasza: căci acesta, respins de Sultan Ahmed, la sfatul lui Muhammed, când ceruse moartea unor fruntaşi, şi-a căutat răzbunare <şi l-a mituit pe Munedzim baszi 1 să prezică după astre că 384 Muhammed avea, din nou, / să urce pe tronul împărătesc, descăunându-şi fratele, şi astfel l-a făcut pe Sultan Ahmed să-i grăbească moartea prin otravă”. Dar, trecând sub tăcere faptul că cei de la C (onstantino) p (o) le cam au obiceiul să împrăştie prin gloată, la moartea tuturor împăraţilor lor, câte un zvon despre otravă, toţi cad de acord că Muhammed, mai înainte să fie despuiat de demnitatea sa, a fost chinuit de neîncetate dureri de Chiragră şi de Podagră: mai departe, că la acestea s-a adăugat, de pe urma mâhnirii, cât a stat el, vreme de cinci ani, sub strânsă strajă, boala ipohondriei, iar că, până la urmă, i s-a dus tot duhul vieţii.

SULTAN SULEIMAN AL II-LEA.
FIUL LUI SULTAN IBRAHIM AL BI-LEA.
AL XX-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.
clAPITOLULAL II-LEA>

((<§>! *Sultan Suleiman urcă, silit, pe tronul împărăţiei. H*

< (§} l. După descaunarea lui Sultan Mehemed. cel dintâi se duce la Suleiman, aflat încă sub pază în iatacul lui, Bostandzi baszi (a), i se închină aşternându-se la pământ, după ritualul datorat împăraţilor, şi-l roagă „să iasă şi să urce pe tronul Aliothmanului, rămas gol după depunerea fratelui său şi oferit lui prin dorinţa întregului popor Musliman”. Suleiman, împotriva aşteptării tuturor a, este cuprins, pentru aceasta, de o nemăsurată tristeţe, şi zice: „De ce, pentru Dumnezeu Cel fără de moarte, vă străduiţi să-mi tulburaţi liniştea?! Lăsaţi-mă, rogu-vă, să-mi

petrec acele puţine zile pe care le mai am de trăit, în pace şi în netulburare, în chilia mea, iar fratele meu să se afle în fruntea împărăţiei Othmane! Căci el s-a născut spre a domni, iar eu, unul, întru căutarea vieţii celei veşnice”. Bostandzi Pasza, uluit, mai întâi de aceste vorbe, apoi, prinzând inimă, insistă mai 385 departe asupra Principelui, repetându-i / că „Vizirii, Ulemalele, Magnaţii, ca şi tot poporul îl doresc pe dânsul împărat, iar hotărârea lor nu poate fi schimbată fără mare pagubă pentru împărăţie, nici depusul Sultan Mehemed adus înapoi la sceptru”. Încă mai stă la îndoială Suleiman, spunând că „îi datorează prea multă închinare fratelui său, pentru a-i putea ocupa tronul, pe care, în chip neîndoios, l-a părăsit silit”.

((<§>*2. Deja aclamat ca „împărat”, arată spaimă faţă de fratele său.*))

< (§} 2. „Aş ieşi eu, zice, dar mă tem de fratele meu!” Până la urmă, Bostandzi Baszi, nemairăbdând zăbava: „Trebuie făcut, zice, Preastrălucite împărate, pe voia rugilor şi a dorinţelor poporului Musliman!”, şi, cu aceste spuse, îl scoate ca şi de-a sila din odaie, şi, ridicându-l de subsuori, îl aduce la tron. Iar, odată ce ajunsese în acea sală, în care se pune, îndeobşte, tronul, în primul rând, nu fără semne de teamă, îi roagă pe Bostandzi baszi şi pe Uşieri, „să aibă grijă să nu se afle înăuntru frate-său, căci el se fereşte de prezenţa lui şi nu cutează să apară dinaintea lui”. Înştiinţat de aceştia că acela s-a retras deja într-o altă odaie, se urcă, până la urmă, pe tron, iar acolo este aclamat „împărat” de către toţi curtenii.

11<§>*3. Se poartă rău cu tronul, drept un loc necurat, dar apoi îi lasă cu greu pe Magnaţi să vină la sărutarea hlamidei sale.*}))

< (§} 3. Odată îndeplinită această ceremonie, de parcă ar fi stat într-un loc necurat, el se ridică iarăşi, de îndată, de pe tron, şi cere Ab deşt, adică „apă de spălat

murdăria de pe mâini, cap şi picioare”. După ce a căpătat-o, îşi întârzie reaşezarea în scaun, iar, cum curtenii tot insistau, le tace semn să tacă, punându-şi degetul la gură (b). La urmă, vrând, nevrând, este adus de aceştia înapoi la tron, şi lasă Ulemalele şi pe ceilalţi fruntaşi strânşi <acolo să vină> la obişnuita sărutare a hlamidei sale.

((<§>*4*. Îl *întăreşte pe Vizir în slujba sa*.})

< (§} 4> îl întăreşte pe Vizirul Slavus Pasza în demnitatea sa, şi, dăruindu-i un veşmânt de

386 zibelină, îi încredinţează „să îndeplinească cu credinţă sarcina Viziratului, / şi să potolească, după puterile sale, răzvrătirea oştirii şi a cetăţenilor”.

de§>5 – *Răscoala împotriva Vizirului izbucneşte şi mai tare*.})

< (§} 5. Când se întoarce la Curtea sa, Buluk Agalari, c) i se închină, la început, cu supunere, ca unui Vizir, apoi îi cer restul soldei şi noul Bachszisz<d), care se obişnuieşte să se deie oştenilor întru Dziulus, adică pentru „auspiciile noii domnii”. Vizirul, văzând că în tezaure, atât în cele dinafară, cât şi în cele din lăuntru, n-au mai rămas decât terfeloagele, îi alintă câtăva vreme, cu vorbe meşteşugite, pe Mai-marii oştimii, apoi încearcă şi să-i smulgă de pe lângă ceilalţi conjuraţi pe cei mai de seamă începători ai tulburărilor, sub chipul unei promovări, şi să-i surghiunească de acolo în nişte oraşe aflate la mare depărtare. Datorită acestor lucruri, se aprinde iarăşi ura pe care ostaşii i-o purtaseră şi mai înainte Vizirului, pe când încă mai voia să-i întărească stăpânirea lui Sultan Muhammed. Prin urmare, după câteva zile, ei se adună în Orta Dziami, iau armele, aleargă grămadă pe uliţe, şi strigă cu glas mare că „trebuie ucis Vizirul, ca duşman al lui Sultan Suleiman, ca un trădător şi unul care nu făcuse nimic din toate câte le promisese”.

(*I*<§>*6*. *Răsculaţii îl ucid pe Vizir în Palat*.})

< (§) *6*. Vizirul, auzind despre adunarea lor, bănuind cum stau lucrurile, se retrăsese la Curtea sa, laolaltă cu ofiţerii săi, şi, închizând porţile, hotărâse să moară luptând. Cu puţin mai târziu, vin şi cetele răzvrătiţilor, împresoară Palatul, strigă tare „să deschidă porţile, că ei au unele lucruri de stat de vorbă cu Vizirul!” Slavus Pasza, cum era deja sigur ce puneau la cale conjuraţii, le tăgăduieşte primirea, îi respinge cu armele pe care poate că Fortuna <îl ajutase de le aflase în Palat pe cei ce cutezau să spargă porţile, şi le ucide vreo douăzeci de Janiczari. Oştenii, aţâţaţi deşi mai multă

387 mânie datorită acestui prăpăd <suferit de ai lor, / dau năvală din toate puterile asupra canaturilor, şi, spărgându-le, intră în Palat. Vizirul, din odaia care privea înspre poartă, îi străpunge cu săgeţi pe mai mulţi din cei care intrau; ofiţerii lui, care erau cam o sută la număr, îi dau îndărăt, cu armele, pe răzvrătiţi, ca să nu poată urcă în Divanchaneecl, apoi, nemaiavând nici săgeţi, nici gloanţe, îşi apără cu tărie Domnul, cu săbiile trase. Se ajunge la o luptă crâncenă şi sângeroasă: mai mult de o sută cincizeci dintre conjuraţi sunt ucişi chiar pe scări, nu mai puţini sunt răniţi; dar, până la urmă, mulţimea înfrânge bărbăţia, cei mai mulţi dintre apărători sunt ucişi, restul se refugiază pe acoperişul casei şi se azvârlu de acolo cu capul în jos în uliţă. Odată aceştia alungaţi din locul lor, Vizirul se retrage iar în odaie, şi, trăgându-şi sabia, ucide cu mâna sa, la uşa ei, doisprezece Janiczari; la urmă, cum ostenise mai mult învingând decât învins, oştenii îl doboară, îl căsăpesc, îi taie leşul în bucăţele şi i le aruncă pe fereastră, în uliţă.

¡ (<§>*7. Dau buzna cu nemaiauzită cruzime asupra femeilor lui*, <şi *ar fi jefuit şi Oraşul, dacă Ulemalele n-ar fi sărit în ajutor, împotriva acestui rău.*})

< (§) 7. Apoi, aţâţaţi de o furie nemaiauzită cândva la

Turci, sparg odăile femeilor, le schilodesc la nări, la mâini şi la picioare pe soţia Viziruluie şi pe sora lui, astfel înjosite le târâie, goale, pe uliţi, şi mai înfăptuiesc şi alte o mie de nefapte cumplite asupra roabelor şi a slujnicelor. După ce au ucis toată casa Vizirului, rătăcesc prin Oraş ca nişte lupi hulpavi, căsăpesc sau despoaie pe oricine le iese în cale nu altfel, ci de parcă ar fi fost soţ de crime cu Vizirul. Lucrurile tind să arate cumplit şi groaznic, şi tot Oraşul ar fi fost dat peste cap, dacă Ulemalele, mai înainte făcliile tulburărilor, n-ar fi ajuns împăciuitorii lor.

388 Căci ei, dându-şi seama de primejdie, / se strâng de îndată la Palatul împărătesc şi desfăşoară acolo <Steagul lui> Muhammed, Sandzaki Szerif, şi dau de ştire prin crainici „ca toţi câţi erau Muslimani, dacă nu voiau să fie ţinuţi drept Necredincioşi, să se strângă sub acel steag”. Primii se adună în goană cetăţenii şi locuitorii C (onstantino) p (o) lei, apoi şi Janiczarii, spre a nu părea nişte răzvrătiţi, sau fără de ascultare pentru steagul Profetului lor, pun jos armele şi i se supun, strigând cu glas mare că „ei nu au ridicat armele împotriva împăratului, ci asupra perfidului său duşman, adică a Vizirului, şi că pe el s-au răzbunat: dar, acesta odată ucis, vor face tot ce era pe placul Sultanului, ca unii care îi încredinţaseră deplina judecată asupra vieţii şi a morţii lor”.

((<§>*8. Codza Ismail Pasza ajunge Vizir, dar, iscându-se iarăşi o răzvrătire, îl despoaie de acea autoritate.*})

< (§} 8. Astfel, potolindu-se răzvrătirile, este aşezat Vizir Codza Ismail Pasza (g), iar răzvrătiţii se retrag la sălaşurile lor. Dar liniştea aceea n-a fost de lungă durată. Căci, după puţine zile, Sultanul îi încredinţează Vizirului să încerce şi să-i prindă pe ascuns pe cei mai de seamă dintre răzvrătiţi şi să-i taie. Pe când Vizirul se străduie cu cea mai mare hărnicie să împlinească aceasta, Janiczarii iau iarăşi

armele, şi, stabilind în Orta Dzami o adunare, le aduc şi Sultanului şi Vizirului cele mai grele ameninţări. împăratul, văzând că asupra capului său avea să cadă povara acestei furtuni, aruncă toată vina asupra Vizirului (h), urmând sfatul lui Kioprili Mustafa Pasza şi împrăştiind în public zvonul că acela a cutezat o atare faptă din propria-i autoritate, fără ştirea şi porunca Sultanului.

((<§>*9. Tekkiurdagly Mustafa este pus în locul lui la Vizirat.*})

< (§} 9. Iar, pentru a-şi face vorbele de crezare, îl lipseşte de demnitatea lui şi îl surghiuneşte în Rhodos, dându-i însemnele Viziratului lui Tekkiurdagly Mustafa Pasza. Aceste incendii stârnite în Oraşul Regesc au răspândit şi în celelalte Provincii scântei funeste. /

((<§> *10. Egen Pasza se răscoală în Rumelia, Gieduk Pasza în Asia.*})

389 < (§} 10. În Rumelia, Egen Osman Paszae, auzind că Mehemed a fost despuiat de domnie şi că i-a fost dat drept urmaş Suleiman, strânge o bună ceată de Spahii şi îi aţâţă „să trimită la Vizir, cu consimţământul tuturor a, un Arzuhal, prin care să-i ceară Bachsziszi dziulusul care li se datora”. Cura Vizirul pretexta lipsa <banilor> şi le răspundea că plata trebuia amânată, strâng ei înşişi cele datorate de pe la locuitorii Rumeliei, şi, cu titlul acesta, pustiesc toată Bulgaria, până la Sophia. În Asia, Gieduk Pasza le insuflă trupelor sale gânduri de răzvrătire, şi, ajutat de câteva mii de tâlhari, ameninţă să atace însăşi C (onstantino) p (o) le-a. Nemulţumindu-se cu aceasta, după ce a jefuit şi a supus toate Provinciile Beglerbegatului Anadoleiei>, îşi duce oştirea până la Izmir Gieczide (lt), şi pregăteşte asaltarea Chrysopolei, care nădăjduia că-i va fi cu atât mai uşoară, cu cât Janiczarii păreau că aveau să-i aibă gândul mai mult la duşmanii de acasă, decât la vrăjmaşii dinafară, şi asemenea lor întru crime.

((<§>*11. Jeniczerii, lăsându-şi gândurile de răzvrătire, îl înfrâng pe răsculatul Gieduk.*}} < (§} lip Dar aceştia, lăsându-şi încrâncenare, trec într-acolo în noaptea dinainte de ziua în care trebuia să fie năpădită Chrysopolea şi înconjură oraşul cu valuri; odată ce a auzit aceasta, Gepeduk Pasza se retrage laolaltă cu ai săi, iar, puţin mai târziu, este înfrânt prin bărbăţia oştirii Othmane.

((<§>*12. Caesarienii ocupă, prin predare, Agria, apoi şi alte oraşe ale Ungariei. H* < (§} *12.* Câtă vreme întreaga împărăţie a Aliothmanului este astfel tulburată de învălmăşiri lăuntrice, oştirea Caesarului sfărâmă foarte ţările ciolane ale Ungariei. Siliţi de foame, străjerii le predau Caesarienilor, în <ziua de douăzeci a lunii Muharrem a anului 1099, după patru luni de foarte strâns asediu, Agria, cea mai întărită fortăreaţă a Ungariei de Sus. Aceeaşi a fost soarta Mongatiului, a unei cetătui aproape de necucerit aşezate în Ungaria de Sus. Pe aceasta Tekeli nu 390 numai că o întărise, în anii dinainte, cu tare strajă şi cu felurite noi lucrări, / ci şi făcuse dintr-însa adăpostul soţiei, al comorilor şi al arhivelor sale. Odată Tekeli azvârlit în lanţuri, precum am pomenit mai sus, şi după pierderea Cassoviei, soţia lui, eroina veacului nostru, întărise cu provizii din belşug toate trupele pe care le putuse strânge acolo, şi trăgea nădejdea ca, „până ce avea să se sfârşească războiul, sau oştirea Turcilor avea să poată să-i aducă ajutoare, să se poată apăra de duşmani”.

((<§>*13. Caesarienii, cucerind Mongatiul, o iau cu ei, prizonieră, pe soţia lui Tekeli.*} < (§} 13. După ce au fost alungate din vecinătăţi trupele Turcilor, Comitele Tercius, în anul 1098, încercase să cucerească şi această cetăţuie, şi o zdruncinase, vreme de câteva luni, cu tunurile şi cu ghiulele arzânde. Dar, cum luase aminte că nu izbutea nimic, datorită eroicei bărbăţii şi deosebitei statornicii a acelei femei – de lăudat, desigur, dacă ar fi vrut să se

folosească de darurile sale pentru patria sa – împresurase fortăreaţa de departe, şi o lipsise până într-atâta de hrană, până ce, înfrântă mai degrabă de foame, decât de armele duşmanilor, <soţia lui> Tekeli, în <ziua de paisprezece a lunii Rebiul ewwel a anului 1099 (*6*. Ian (uarie) 1688), s-a supus pe sine şi cetăţuia clemenţei Caesarului.

((<§>*14. Firea ce fără de linişte a Turcilor pune la cale o* nouă *răzvrătire.*})

< (§} 14. Când solii acestor prăpăduri ajung la C (onstantino) p (o) le, ei tulbură iarăşi atât sufletele gloatei, cât şi pe cele ale oştenilor, şi le aţâţă şi unora şi altora gânduri de răzvrătire. Anume, ei speraseră că, depunându-l pe autorul războiului nedrept, pe Sultan Mehemed, şi încredinţându-i lui Suleiman, unui Principe sfânt, cum îl credeau ei, frâiele împărăţiei, avea să se îmbune faţă de dânşii pornirea dumnezeiască şi să-i respingă pe duşmanii care păreau să ameninţe înăuntrurile împărăţiei. Văzându-se înşelaţi în această nădejde a lor, ei aruncă pamflete în Dzamii şi în Divan.

391 cuprinzând ocări împotriva lipsei de grijă a Sultanului, ca şi alte născo/ciri în versuri şi în proză, prin care erau foarte aspru mustraţi nu numai Vizirii şi Magnaţii, ci şi însuşi împăratul. Vizirul veghează cu cea mai mare grijă asupra acestor lucruri, şi dă poruncă să umble, ziua şi noaptea, străji prin Oraş, nimiceşte întâlnirile de noapte în care ştia că se ţesea, îndeobşte, asemenea tramă, pe unii care dădeau pe faţă, în public, asemenea voci satirice, îi şi prinde, dar, ca să nu toarne ulei peste focul arzând, le dă iarăşi drumul, fără vreo pedeapsă.

((<§> *15. Timiditatea Sultanului îmblânzeşte răzvrătirea – ce abia de-ar fi izbutit tăria.*}} < (§} 15. Până la urmă, firea timidă a Sultanului – ce abia de-ar fi izbutit bărbăţia – îi aduce acestui rău cel mai bun leac. Anume,

împins de ea, Suleiman se hotărăşte să plece de la C (onstantino) p (o) le şi să scape de aţâţătorii tulburărilor, iar, gândul lui primind încuviinţare, se retrage la Adrianopole, cu Magnaţii şi cu toată Curtea, sub chipul că ar schimba aerul. Cei de la C (onstantino) p (o) le chiar păreau a avea motive pentru care să murmure pentru strâmba ocârmuire a Statului, chiar dacă ele nu erau puse în cârca acelora cărora se cuvenea. Căci, cât de sleită era Trezoreria şi la câtă sărăcie ajunsese o atât de bogată împărăţie au arătat din plin cele ce s-au petrecut pe drumul acesta. Anume, când Sultanul era deja gata de plecare, i se înfăţişează Mai-marele Grajdurilor şi îi dă de ştire că „nu se aflau în grajduri atâţia cai, asini şi cămile, de câţi era nevoie pentru toată Curtea Sultanului. El însuşi, cum era blând din fire, porunceşte să se închirieze cele de trebuinţă şi Tefterdarul să le plătească preţul. Când acela, chemat de faţă, spune că „în Tezau nu mai sunt atâţia bani", El dă poruncă „să se vândă în piaţa publică vasele aur şi de argint, ca şi de preţ.

392 iar cu banii strânşi / de pe urma acestora să se îngrijească de ce era nevoie". Şi astfel, doar cu cai şi cu care de închiriat pleacă El de la C (onstantino) p (o) le, şi, prin faptul acesta, îi răpeşte pricina răzvrătirii care stătea să izbucnească.

ÎI<§>16. Se duce la Adrianopole, de unde trimite soli la Caesar spre a cere pace.})

< (§} 16. După ce a ajuns la Adrianopole, se preface că se dedă cu totul grijilor războiului, dar, pentru că îi stăteau mai mult la inimă Legea Curanului şi superstiţiile bigote, decât armele şi ostaşii, îi trimite Soli la Caesar pe Zu<u>lficar Effendid), Scribul Janiczarilor, şi pe Alexandru Mavrocordat (m), Dragomanul Divanului, chipurile, să-i dea de ştire Caesarului despre alegerea sa, dar, de fapt, ca să încheie pace, în ce condiţii o puteau face.

((<§> *17. Vizirul orânduieşte Seraskieriul împotriva duşmanilor.*}))

< (§} 17. Şi Vizirul, Tekkiurdaghly Mustafa Pasza", fie că se temea de Germani, fie că-i era teamă ca nu cumva Sultanul, convins de curtenii lui, în absenţa sa, să ia vreo hotărâre împotriva capului său, renunţă la mersul cu oastea şi îl orânduieşte pe Redzeb Pasza101 ca Seraskier al Ungariei. *H<§>18. Caesarienii împresoară Alba Regală şi o iau, şi mai cuceresc şi multe alte oraşe.*}} < (§} 18> Dar, mai înainte ca trupele Turcilor să se arate în câmp, Caesarienii zăvorâseră toată iarna Alba Regală, astfel că, în nouăsprezece ale lunii Redzeb (*8* Mai) a anului 1099, siliţi de foame, străjerii ei le-au oferit învingătorilor cheile ei. Caraffa atacase cu videşug Lippa, luase oraşul cu armele şi, la puţine zile după aceea, silise cetăţuia să se predea; apoi, el le smulsese

Turcilor Salmaz şi Logosz. Căprara, căruia, în lipsa Electorului Bavariei, îi fusese încredinţată conducerea întregii oştiri, după ce le smulsese Turcilor Illok şi Petrivaradinul, îi trimisese pe Vallis şi pe Heusler. cu câteva regimente, către Tibiscus, spre a ocupa Titul, o cetăţuie aşezată pe

393 acel râu, pentru că Beligradul, câtă vreme / nu era cucerită cetăţuia aceea, putea fi doar cu greu asediat. Cum se apropiau ei de cetăţuie, străjerii se pregătesc, ei, de apărare, dar, încolţiţi mai tare, în douăzeci şi opt ale lunii Remazan, cerând libera lor plecare, întreprind predarea fortăreţei.

((<§>*19. Electorul Bavariei cucereşte Semendria şi Beligradul.*))

< (§} 19. Odată întărite astfel vecinătăţile, oştirea Caesarului, Căpetenie fiindu-i Electorul Bavariei, îşi abate toate puterile asupra Beligradului. Îndreptându-se ei într-acolo. Turcii le fac faţă lângă insula Sabats, şi încearcă să

le împiedice trecerea peste Sava, dar sunt respinşi de primele unităţi, cu mare prăpăd. Odată depăşite aceste piedici, întreaga oştire purcede către Beligrad, spre a-i ataca pe Turcii – care-şi puseseră tabăra în jurul oraşului şi o apăraseră cu un val – chiar în întăriturile lor. Dar Seraskieriul, neaşteptându-se la sosirea Germanilor, nimiceşte prin foc tabăra şi cu partea de jos a oraşului, şi, mărindu-i garnizoana, se retrage cu restul trupelor la Semendria. Germanii, ocupând tot ce părăsiseră Turcii, în <ziua de treisprezece a lunii Szeval (30. lui ţie)), asediază de peste tot oraşul, şi, săpând şanţuri, îl asupresc cu cea mai mare fervoare. Între timp, prinzând de veste că Turcii părăsiseră Metropola Serviei, Semendria, trimit acolo o mie de ostaşi unguri şi ocupă fără de trudă cetăţuia, părăsită de apărătorii ei. La urmă, împresoară de jur-împrejur şi Beligradul, distrugându-i zidurile, în <ziua de unsprezece a lunii Zylcaade (26 Aug (usl)), şi, după o foarte crâncenă luptă de şase ceasuri, dându-i jos de pe ziduri pe oştenii turci, intră în oraş. Străjerii, situaţia fiind fără nădejde, se gândesc să se retragă în cetăţuie, dar cu Germanii prea tare

394 pe urmele lor, cu atâta neprevedere, încât, amestecaţi, prieteni şi neprieteni / au ajuns să ocupe poarta. Acolo are loc o bătălie mult mai aprigă decât cea dinainte: la urmă, străjerii, despre care se spunea că fuseseră nouă mii la număr, se prăbuşesc cu toţii, până la unul, sub sabia Germanilor.

((<§>*20. Solii Turcilor vin la Beligrad, la Electorul Bavariei.*))

< (§} 20. După ce au ocupat oraşul, sosesc Solii Turcilor, şi arată că au fost trimişi atât pentru a anunţa alegerea lui Sultan Suleiman, cât şi pentru a încheia pace, şi roagă „să fie numiţi câţiva dintre cei ai Caesarului cu care să poată sta de vorbă despre cele care le fuseseră

încredinţate”. Electorul le răspunde acestora că „el era Căpetenia oştirii Caesarului, iar nu Consilierul Lui; că fusese trimis de către Caesar spre a ocupa Servia şi Bulgaria, nu pentru a consfinţi pacea: dacă aveau a-i relata Lui ceva, să se ducă la Vienna şi să-i înfăţişeze acolo încredinţările lor”.

((<§>*21. Ducele* de *Baden lucrează cu noroc în Bosnia*.))

< (§} *2 l*. Nu cu mai puţin noroc lucrase, în Bosnia. Ducele de Baden, cu o altă parte a oştirii germane. Pe când voia să treacă râul Unna, i se pusese în faţă o nu mică ceată de-a Turcilor, pe care, atacând-o cu hărnicie, nu numai că o zdrobise, ci o urmărise cu atâta ardoare, încât, de frică, lăsaseră Gradisca şi Constaniza. Având el a înainta mai mult, Pasza Bosniei îi ieşise în cale, cu toată oastea sa, în <ziua de zece a lunii Zylcaade (25 Aug (usl)), lângă orăşelul Brod, dar, în aceeaşi zi, <fusese> înfrânt, cu un asemenea prăpăd, încât, cu Căpetenie <cu tot>, au căzut cinci mii de Turci.

H<§>*22. Norocul schimbător al Veneţienilor*.} *j*

< (§} 22. Între timp, Veneţienii se bat, prin alte părţi, cu noroc schimbător. În Moreea, o ia înaintea expediţiei lor Sereaskieriul, şi sileşte garnizoana Athenei să părăsească oraşul, nu fără

395 mare pagubă. Oştirea Veneţienilor, sosind apoi, / ceva mai târziu, o ia către Egriboz, şi, trecând peste strâmtoarea care desparte insula de continent, încinge oraşul sub foarte strâns asediu, dar, atât din pricina neînţelegerii dintre Căpetenii, cât şi din cea a bărbăţiei apărătorilor, este silită să dea înapoi, pierzându-i pe mai mulţi dintre ai lor; cuprins de mâhnire pentru aceasta, Koenigsmarck, Căpetenia foarte harnică a oştirii şi unealta aproape tuturor izbânzilor pe care Veneţienii le-au dobândit în Moreea, a fost cuprins de o boală, şi, din

pricina ei, şi-a văzut clipa de pe urmă.

((<§>*23. În Dalmaţia, starea Veneţienilor e mai veselă.* /)

< (§} 23. În Dalmaţia, dimpotrivă, este cucerit Kninul, în fruntea căruia se afla mazilitul Paszá al Bosniei, Ateaglik, cu câteva mii de oşteni, apoi şi Castello de Verlicca, Zvonigrad şi Grassacz ajung supuse puterii Veneţienilor.

((<§>*24. Solii Turci (lor), ajungând la Vienna, propun condiţii alternative de pace.*})

< (§} 24. Între timp, Solii turci, Zu<u>lficar Effendi şi Mavrocordat, ajunseseră la Vienna, şi, primiţi la împărat, fără să pomenească deloc despre pace, aduseseră o scrisoare de Dziulus name (p), adică vestind alegerea lui Suleiman la împărăţia Othmană, nădăjduind că ai Caesarului să ceară, primii, pacea, şi să le facă lor mai uşoară negocierea. Apoi, când văd că nu se cerea nimic despre aceasta din partea Caesarului, îi propun ei înşişi lui Leopold condiţii alternative de pace, anume, „dacă nu se căuta decât un scurt armistiţiu, Ungaria să fie, toată, a Germanilor, Transsylvania tributară amânduror împărăţiilor, Camieniec, despuiat de ziduri, să le fie dat înapoi Polonilor, Beligradul, dimpotrivă. Turcilor; dacă însă le era mai pe plac pacea, pe lângă Beligrad, o anume parte a Ungariei să-i fie înapoiată împărăţiei Othmane”.

((<§>*25. Foarte dificilele preliminarii, dimpotrivă, ale Caesarului, la acestea.*})

< (§} 25. Caesarul, stabilind o deliberare laolaltă cu Solii celorlalţi Principi aliaţi cu sine, le

396 dă trimişilor răspuns că „deşi, după starea lucrurilor în prezent, îi luceşte marea nă/dejde nu numai de a redobândi Ungaria, ci de a subjuga întreaga împărăţie Othmană, El era, totuşi, gata să consfinţească pacea, dacă i se ceda Regatul Ungariei împreună cu Provinciile ţinând

de el. Sclavonia, Croaţia, Bosnia, Servia, Bulgaria. Transsylvania, dacă Moldova şi Valahia rămâneau <amândouă> libere, dacă i se făgăduia libera exercitare a cultului Romano-Catolic peste tot în împărăţia Othmană şi Franciscanii erau trimişi la Hierosolima şi puşi în posesia S (fântului) Mormânt, dar> Tekeli îi era dat pe mână”. Polonii cer ca „vechile hotare ale Regatului lor să le fie restituite în întregime, pe lângă care <să le fie date> toată Crymaea, Moldova, Valahia, şi ce se mai întinde de amândouă părţile lui Boristhenes, până la Danubiu”, precum şi, spre a arăta o mai mare pietate decât ceilalţi aliaţi, ei vor „ca toţi Creştinii, orişiunde ar trăi sub stăpânire turcească, să fie liberi de tribut”. Veneţienii cer „pe lângă Moreea şi oraşele şi insulele ocupate <deja>, Negropontul, ţărmurile de la Corcyra şi până la Corint, o parte a Dalmaţiei”, şi impun ca „porturile Dulcigno şi Antivări să fie distruse”.

((<§>*26. Pace faţă de care Regele Galliei îl face pe Sultan să se ferească.*})

< (§} 26, Solii îi dau de ştire pe dată lui Suleiman, printr-un olăcar iute, asupra răspunsurilor Creştinilor, şi roagă „să li se dea răspuns”. Şi, neîndoielnic, pacea ar fi fost încheiată, dacă

Preacreştinul Soare n-ar fi însufleţit, prin splendoarea sa, Luna care asfinţea deja, şi n-ar fi împiedicat să fie întru totul întunecat de armele Caesarului. Căci Regele Galliei, care privea de multă vreme cu ochi invidioşi eliberarea Germaniei şi izbânzile Creştinilor din Ungaria, când vede oştirea

397 Caesariană că, rupând stavilele cu care era împresurată Constantinopolea, / nu se alia departe de răsturnarea împărăţiei Othmane, plesneşte de invidie, şi, cum nu găsea o pricină dreaptă de război, nu stă să mai caute nod în papură, ci, declarându-i război Caesarului,

recheamă armele Germanilor de la Danubiu la Rin. Dar, ca să nu abată toată povara războiului de la Othmaniazi asupra capului său, prin Solul pe care îl avea la C (onstantino) p (o) le, Castellónovanus, îl îndeamnă pe Sultan „să nu facă pace cu Germanii: căci El, în anul viitor, va pătrunde cu foarte mare putere în rărunchii Germaniei, şi va ţinti ca, unindu-şi armele, amândoi Padiszahii să poată purta război împotriva germanilor: căci el avea deja pregătite pentru această campanie patru sute de mii de oşteni”.

I (<§>*27. Făgăduieşte să împartă Imperiul Roman între Sine şi Sultan.* /*1*

< (§} 27. Iar dacă rezultatul avea să fie pe potriva dorinţelor, El avea să păstreze Vienna şi cu Germania sub puterea sa, dar toată Ungaria avea să i-o deie Sultanului”. Aceste făgăduieli înalţă iarăşi sufletul cel deja abătut al Turcilor şi îl umplu de o atâta nădejde a unor vremuri mai fericite, încât Sultanul, lăsându-i la o parte pe Solii pe care-i trimisese să ceară pace, nu se mai gândea la nimic <altceva>, decât la război şi la arme.

ÎI<§>*28. Desfiinţând <până* şi *numele păcii, este reluat războiul, iar răzvrătiţii din Asia sunt împrăştiaţi.*) /

< (§} 28. Astfel, El îşi îndreaptă mai întâi gândul către orânduirea treburilor de acasă, şi, de îndată ce a aflat că Germanii şi-au aşezat trupele în taberele de iarnă, trimite cea mai mare parte a oştirii împotriva celor doi răzvrătiţi, Egen Osman Pasza şi Gieduk Pasza, care zdruncinaseră Statul Ot<h>man vreme de aproape un an întreg. Aceştia, atacându-i cu tărie pe tâlhari, îi învinş şi

398 îi aduc prinşi la Constantinopole, şi vindecă astfel împărăţia / Ot<h>manică de ((atât de greaua}} ei rană lăuntrică.

ÎI<§>*29. Turcii li-l dau pe Liberius Mainoţilor drept Principe.* //

< (§} 29. Mai departe, ca să apere, oricum o fi, acele Provincii de primejdia care le ameninţa dinspre Miazăzi prin armele Veneţienilor din Grecia, îl scoate din lanţurile în care era ţinut la galere pe Liberius Geracchari”, şi îl statorniceşte Principe al Maniei, sau al Mainoţilor, după pilda Despoţilor Valahiei şi Moldovei, chiar dacă pe o treaptă mai de jos. Sfatul acesta i-l insuflaseră atât fericitele rezultate ale armelor sale din Moldova, datorită cărora învăţase preabine că, sub un Cap creştin, supuşii acelui ţinut pot fi mult mai uşor păstraţi sub ascultare, cât şi faptul că Liberius îl convinsese că „sufletele tuturor Moraiţilor se înstrăinaseră deja de Veneţieni, datorită cultului Roman pe care aceia voiau să li-l impună. Aşadar, dacă Moreei avea să-i fie dat un Principe închinat doctrinei Bisericii Răsăritene, aceia puteau fi împinşi cu cea mai mare uşurinţă să-i părăsească de la sine pe Veneţieni şi să i se supună iarăşi stăpânirii Ot<h>mane”.

ÎI <§>30. Sultanul se laudă că va fi Căpetenia oştirii. //

< (§} 30> Astfel orânduindu-le pe acestea, Suleiman, ca să-i crească duşmanului spaima, dar> alor săi curajul, dă un edict prin care el însuşi avea să fie Căpetenia împotriva Germanilor, şi, strângând o oştire cât putea mai mare, purcede către Servia, ca şi cum ar fi cugetat la asedierea Beligradului.

*jf*e§>*Şi. Apoi, auzind despre sosirea Germanilor, se opreşte la Sophia. H*

< (§} 31. Dar, când abia sosise la Sophia, e înştiinţat că Segedwar, oraşul ajuns vestit prin „martiriul” lui Suleiman I, a fost silit să se predea, prin foame, de cei ai Caesarului: ba chiar că oştirea germană, pe care o credea cu totul împiedicată în războiul cu Gallii, a purces de la Beligrad

399 şi vine asupra sa în marş forţat. Îngrozit de

aceste / solii, se opreşte la Sophia, şi îi lasă Seraskieriului, lui Redzeb Pasza, grija oştirii, cu porunca „să nu încerce prea cutezător norocul bătăliei, ci numai să-l împiedice pe duşman să înainteze mai departe”.

¡ (<§>*32. Seraskieriul, amăgit de prezicătorii săi, este înfrânt de două ori de Germani.* ¡*j*

< (§} 32. Seraskieriul, când ajunge, la fluviul Morava, la vederea taberei duşmane, amăgit de prezicătorul său (r), care, de pe urma semnelor cereşti, îi făgăduise o izbândă sigură, se năpusteşte cu tărie asupra Germanilor, dar, suferind un mare prăpăd, se retrage la Nissa cu resturile oştirii. Dar nici această mare nenorocire nu era în stare să-i deschidă Seraskieriului ochii, ori să-l convingă cât de prostesc lucru era să se încreadă în conjuncţiunile înşelătoare ale astrelor şi în mincinoşii lor tălmăcitori. Căci de-abia de-şi strânsese trupele de pe urma fugii şi le întărise cu noi ajutoare, când iese iarăşi în câmp, aţâţat de imboldul şi de făgăduielile aceluiaşi mag, şi se încleştează cu Germanii, dar, zdrobit după o scurtă luptă, cu aproape toată oştirea doborâtă, scapă el însuşi, laolaltă cu puţini, de sabia vrăjmaşă, recunoscând prea târziu deşertăciunea superstiţiei sale.

H<§>*33. Caesarienii ocupă aproape toată Servia.*})

< (§} 33. După izbândă, Germanii, parcă dintr-un iureş, îşi supun toată Servia, cuceresc Viddinul, Nissa şi Szehirkioi, ba mai nimicesc, pârjolind-o cu foc, şi Scopia, un oraş din Bulgaria.

H<§>*34. Sultanul le dă răspuns Solilor săi.*) *j*

< (§} 34. Auzind despre aceste prăpăduri, Suleiman se întoarce degrabă de la Sophia la Adrianopole, şi le dă Solilor săi, pe care îi trimisese la Caesar, răspunsul, întârziat până atunci. Dar, pe lângă cele pe care li le încredinţase mai înainte, le dă poruncă „să nu mai ofere nimic”, ci doar le

400 atrage luarea aminte „să încheie pacea după preceptele Curanului, / care le erau mai favorabile celor care voiau să primească, decât să dea. Aşadar, să-l convingă pe Caesar ca, trecând sub tăcere celelalte Provincii ale Ungariei, pe care le ceruse, să deie înapoi Beligradul împărăţiei Ot<h>mane: căci abia după aceea se putea vorbi despre pace”. Mavrocordat, primind răspunsul împăratului, când ia aminte că atari lucruri nu puteau fi nici propuse, nici cerute, trece sub tăcere ce i se dăduse de veste, pretextând că împăratul n-avea să mai cedeze nimic altceva, decât ce înfăţişase deja mai înainte; mai apoi însă, făcut atent de colegul său, Zu<u>incar Effendi, că „asupra amândurora stătea, ameninţătoare, primejdia capului, dacă aveau să fie învinuiţi că au neglijat încredinţările împăratului”, îi dezvăluie Caesarului lucrurile aşa cum stăteau ele, dar se alege întocmai cu răspunsul la care se aşteptase. Căci Caesarul, cu toate că, văzând că, îngrădit de amândoi duşmanii, nu putea purta mai departe un război cu folos, ar fi încheiat cu cea mai mare plăcere un armistiţiu, El era totuşi silit să-l amâne pentru o altă vreme, dat fiind că nici Solii turci nu aveau deplină putere să consfinţească pacea, şi lui i se părea ceva ruşinos ca, după dobândirea atâtor izbânzi, să-şi trimită Solii la C (onstantino) p (o) le de parcă s-ar fi rugat pentru pace – şi-apoi, să se mai şi expună videşugurilor Turcilor, despre care ştia bine că au o minte destul de ascuţită în privinţa tărăgănării negocierilor.

((<§>*35. Polonii stau liniştiţi, Ruşii pornesc cu război asupra Crimeei.*})

< (§} 35. Între timp, în Polonia armele rămân liniştite, iar oştile doar se arată una alteia, despărţite între ele de valurile lui Tyras. Dar Czarii Ruşilor pregătesc nespus de multe trupe şi le trimit, sub comanda lui Basilius Gallicyn, împotriva Tătarilor. Se spune că acelei expediţii i-

au

401 fost menite trei, patru sute de mii de oşteni, o mie şi patru sute de / tunuri.

j (<§>*36. Iscându-se o răzvrătire, sunt siliţi să se retragă, nu fără un însemnat măcel.*}!

< (§} 36. Dar toată pregătirea aceasta o face fără de folos perfidia Ruşilor. Căci, pe când oştirea era ocupată să ia cu asalt Or (ygma), s (au) Hexamilul Crimeei, numit îndeobşte „Perecop", îşi încalcă credinţa, mai întâi, Strelcy, regimentul pretorian al Czarilor Rusiei, şi, atrăgându-i de partea lor pe cei mai mulţi Comandanţi şi fruntaşi, ajung pricina ca întreaga oştire să fie silită să se retragă, fără să fi isprăvit nimic. Spatele celor care se retrăgeau îl copleşesc Tătarii, şi, ajutaţi de perfidia duşmanilor din lăuntru, ei fac un mare măcel în coloanele din urmă.

((<§>*37. Petru Alexi<a>dul îi pedepseşte pe perfizi şi înrolează o oaste regulată.*})

< (§} 37. Dar, după ce s-au întors acasă, Petru Alexiadul, căruia, prin consimţământul întregului popor, îi fusese încredinţat sceptrul unei împărăţii atât de întinse, face mai atente cercetări asupra răzvrătiţilor, o închide în mănăstirea (Novodievicz) pe sora sa Sophia, cea de către care fusese, mai cu seamă, provocată răzvrătirea, pe Basilius Galebiczyn, ca pe un părtaş la faptele care fuseseră lucrate împotriva Statului, îl scoate din demnitatea lui, şi, despuiat de toate bunurile, îl surghiuneşte în schitul S (fântului) Arhanghel, la opt dintre Magnaţi, capi ai răzvrătiţilor, le ia capul, pe douăsprezece mii de Streltzi îi căsăpeşte, ca pe sălbătăciuni, în public, în piaţă şi pe uliţi, şi, desfiinţând acest ordin militar, după pilda celorlalţi Principi Creştini, instruieşte o altă armată, ţinută sub <stricte> reguli.

((<§>*38. Veneţienii asediază Monembasia.*})

< (§} 38. În Moreea, Veneţienii asediază foarte strâns

Monembasia şi o lipsesc de orice aprovizionare. De aceasta încearcă să se îngrijească proaspătul Principe al Maniei, Liberaki, dar este respins cu prăpăd.

401/2 ((<§>*39. Sultanul se întoarce la Constantinopole*, / <şi *îi ia Seraskieriului capul.*})

402 < (§} 39, Către sfârşitul acestei expediţii, Sultan Suleiman / după sfatul medicilor, dat fiind că suferea de hydropeispe, se întoarce de la Adrianopole la C (onstantino) p (o) le, iar acolo îi ia capul Seraskieriului Ungariei, Redzeb Pasza, pentru că dăduse lupta cu Germanii împotriva poruncii împărăteşti.

((<§>*40. După depunerea Vizirului, îl orânduieşte pe Kiopriliogli.*})

< (§} 40. Mai departe, îl despoaie de demnitatea sa pe Vizirul Tekiurdaghly Mustafa Pasza. ca pe un om nepriceput atât la purtarea războiului, cât şi la buna ocârmuire a Statului, şi îl surghiuneşte la Malgara, un orăşel aşezat aproape de Rhodostos, ca să ducă acolo o viaţă de particular, iar însărcinarea aceea i-o încredinţează lui Kioprili Mustafa Pasza (despre care am pomenit mai sus că a fost Caimacam al C (onstantino) p (o) lei, pe când era descăunat Sultan Muhammed).

((<§>*41. Vizirul strânge o Adunare Generală.*})

< (§} 41. După ce ai a primit-o, în primele zile ale Viziratului său, îi cheamă la sine pe Muftiu, pe Cadiuleskieri şi pe celelalte Ulemale, precum şi pe Prefecţii oştenilor şi le dă poruncă tălmăcitorilor legilor să-şi spună părerea „Să fie, oare, de cerut pacea de la Germani, ori de smuls cu armele cele ocupate pe nedrept de Confederaţi?” Muftiul dă, mai întâi, îndemn, spunând că „Nu este potrivnic Preceptelor Divine ((a cere) } pacea, la vreme de nevoie, chiar şi de la Necredincioşi”. Aceleiaşi păreri i se alătură şi Cadiuleskieriul Rumelieei>, dar cel Asiatic, fie la imboldul Vizirului, fie pentru că-şi vedea

Provinciile în pace şi aşezate în afara bătăii armelor, se opune, şi zice că „este mai glorios ca toţi Muslimanii să cadă sub sabia vrăjmaşă, decât să le facă Ghiaurilor „Eivallah”. Căci decât păcatul acela, odată ce el loveşte în onoarea Profetului şi a Curanului, nu se poate născoci vreun altul mai greu”. Vizirul încuviinţează spusele Cadiuleskeriului de Anadol şi zice: „Ori de câte ori iau aminte mai atent la cele pe care le-am înfăptuit împotriva Caesarului în aceşti

403 şapte ani, nu mă pot îndeajuns mira / de neprevederea Căpeteniilor noastre, de orbirea Sfetnicilor, şi de sufletul fie temător, fie strâmb al Tălmăcitorilor Legii. Vizirii şi Seraskierii, care se bucurau, mai înainte, de cea mai mare laudă pentru prevederea lor, cu toate că ştiau că-i aşteaptă război cu Ghiaurii, n-au căutat până acum nimic altceva, decât să cheme o oştire cât mai mare, Sfetnicilor doar atât le-a stat la suflet, să umple tezaurul cu orice chip şi să aibă grijă de cei ce aveau să lupte în privinţa soldei şi a mijloacelor de război, nu altfel, ci de parcă doar în arme şi în bani le-ar fi stat pusă Muslimanilor nădejdea izbânzii. Ulemalele, a căror însărcinare a fost să-i îndrume pe aceiaşi, dacă rătăceau, să-i aducă înapoi pe drumul cel drept, mulţumindu-se cu simbriile lor, au pus mai presus liniştea decât truda, şi nu s-au îngrijit dacă Statul Othman era bine ocârmuit, sau ajunsese răsturnat cu susul în jos. Cum, din aceste pricini, n-au putut să nu se abată foarte grave nenorociri asupra Statului, ei nu şi-au întors gândul către desfiinţarea obârşiei lor, şi anume spre îndreptarea păcatelor poporului, ci au încuviinţat pe dată numele păcii, care li se pusese în faţă, şi li l-au şi impus adevăraţilor Muslimani. Cum însă Suprema Putere Divină, şi mai tare iritată de această lipsă de credinţă, n-a vrut să le îngăduie nici pacea în condiţii echitabile, întorcându-se de îndată la vechile lor chipuri, au aruncat asupra Stăpânitorilor vina

care era a celor ce datorau ascultare. Dobândind ei ce căutaseră, le-au prezis oştenilor care se duceau în tabără că Ghiaurii aveau să fie

404 respinşi de la hotarele noastre, după Legea noastră, neluând în seamă că făgăduinţa Profetului / nostru despre neîndoielnica izbândă a Muslimanilor este strâns legată de anumite condiţii. Şi anume, se cere o tare credinţă în Dumnezeu, practicarea faptelor bune, curăţia minţii la oştenii care au a lupta împotriva Ghiaurilor <şi dreptatea Stăpânitorilor faţă de supuşii lor. Cum aceste însuşiri au lipsit până acum, ce-i de mirare, dacă şi Dumnezeu nu s-a aflat alături de trupele Muslimane, în ajutor, iar bărbăţia lor a doborât-o meşteşugul Ghiaurilor?! Eu, unul, ca să dovedesc cât de adevărate sunt cele pe care le-am înfăţişat, nu cer nimic altceva, decât douăsprezece mii de adevăraţi închinători ai Curanului, curaţi la minte şi la suflet. Laolaltă cu aceştia, am toată încrederea nu numai să mă bat împotriva nenumăratelor cete ale Ghiaurilor, ci, cu ajutorul lui Dumnezeu, să dobor atât de tare toate puterile acelora, încât ei să fie siliţi să ne dea înapoi, de la sine, toate cele pe care le-au ocupat până acum”. La acestea Muftiul îi răspunde că „Desigur, Vizirul a cercetat cu cea mai mare înţelepciune pricinile stricăciunilor şi ale prăpădurilor iscate de aici ale împărăţiei Othmane, dar că ele de-abia dacă puteau fi îndreptate pe calea pe care o propunea el însuşi, dat fiind că oştirii îi lipsea curajul, dar> Tezaurului „vâna împlinirii faptelor”, banii. Pe lângă aceasta, cu toţii se amăgeau deja în nădejdea unei apropiate păci, pe care Solii trimişi la Caesar o făcuseră foarte mare, prin scrisoarea lor cea de curând”. La pomenirea lor, Vizirul întreabă „Ce Soli fuseseră trimişi, şi pentru încheierea cărei păci?” Apoi, când Muftiul pomeneşte lucrurile aşa cum se petrecuseră ele. este aprins de mânie şi arată, într-o lungă cuvântare

„cât de rău s-au îngrijit de Stat cei care au îndemnat, mai întâi, la această Solie, printre care îl socotea pe predecesorul său drept cel mai de seamă”. La

405 urmă, el strigă / cu glas mai înalt: „Şi pe unii, şi pe alţii, şi pe trimişi, şi pe cei care i-au trimis îi ţin drept Ghiauri, iar, la Judecata Dumnezeiască nu cred că vor fi mai presus decât Nemezii! Căci niciun adevărat Musliman şi cunoscător al Legilor Curanului n-ar fi putut să-l prăvălească pe Sultan, un Principe blând şi cu suflet simplu, într-un păcat atât de greu şi atât de urât în faţa lui Dumnezeu”.

(¡<§>*42. Ei trag încheierea că războiul trebuia continuat, iar el tăgăduieşte că Caesarului i-ar fi fost trimişi Soli de la Sultan, j*)

< (§} 42. Pe Vizirul astfel aţâţat înspre război îl stârneşte şi mai mult să-şi ducă la împlinire gândurile Trimisul Regelui Galliei, Castellónovanus, şi nu numai pe acela, ci pe toţi Mai-marii Curţii îi umple de o asemenea încredere în armele Galiilor, încât, reunindu-se Galibe Divan (s), s-au hotărât, parcă într-un glas, să continue războiul din toate puterile. Iar, ca să nu pară că rups negocierea de pace începută la Vienna, el le dă de ştire, printr-o scrisoare, Consilierilor Caesarului că „a auzit că au sosit la Vienna nişte oameni, sub chip de Soli ai Othmanilor, şi că au propus, în numele Sultanului, condiţii de pace. Aceştia erau nişte aiuriţi şi fie că au falsificat cu videşug, fie că au dobândit de la vechiul Vizir, fără ştirea Sultanului, o scrisoare, despre care susţineau că ar fi de la Sultan. Prin urmare, să ia seama şi să nu-i deie crezare: căci asemenea oameni nici n-au fost trimişi de împăratul Ot<h>man, nici n-aveau cum să fi fost trimişi”.

((<§>*43. Vizirul strânge trupe imense cu o şireată îndemânare*. /)

< (§} 43. Odată orânduite acestea, el pregăteşte o

campanie timpurie, şi-şi dă toată silinţa pentru strângerea oştirii şi a mijloacelor de război. Dar, de vreme ce a luat aminte că sunt adevărate cele la care îi atrăsese atenta Muftiul, şi anume că groaza pătrunsese atât de mult în rărunchii Muslimanilor, încât de-abia de era vreo nădejde să poată strânge o oştire care să le poată face faţă

406 Germanilor, şi-apoi că lipseau din tezaur banii şi cam de peste tot / sufletul gata să împlinească poruncile date, o ia pe o altă cale către strângerea trupelor, şi o îndeplineşte după vrerea sa cu un har şi cu o îndemânare de admirat. Căci, pe când alţi Viziri de dinaintea sa îi chemaseră la oştire pe toţi cei care erau datori la aceasta, amenințând, în porunca sa, cu cea mai grea pedeapsă, el însuşi, publicând Fermanul, dă cu totul altfel de dispoziţii. Şi anume, dă de ştire că „El, după ce a luat asupra sa Viziratul încredinţat lui de către împărat, luând bine aminte asupra faptelor, a socotit că trebuie să nu-i încredinţeze nimănui altcuiva comanda oştirii othmane împotriva trufaşilor Germani, decât sieşi. Pentru această expediţie el nu vrea oşteni aduşi cu sila – ca unul care ştie bine că Dumnezeu preţuieşte mai mult voinţa, decât fapta – ci numai să le aducă aminte credincioşilor în riturile Muhammedane Preceptele Divine şi Profetice, prin care fiecărui Musliman i se porunceşte ca, pentru răspândirea Legii şi pentru stârpirea Necredincioşilor, nici să nu fugă de martiriu, nici să nu-şi pradă nădejdea în izbândă. Prin urmare, oricare Musliman credea că este ţinut de acea Lege şi avea acea bărbăţie cât să creadă că poate răbda orice pentru credinţă, să vină şi să urmeze tabăra sa. Cine avea însă inima îndoită, sau se temea de martiriu, sau era reţinut de alte treburi, datorită cărora socotea că poate fi iertat de armată în faţa lui Dumnezeu, să rămână liber acasă, şi, curăţindu-se de faptele rele în numele celor ce luptau pentru mântuire, să mijlocească în fiece zi pe lângă

Dumnezeu, ba chiar, fie şi dacă era dintr-un cin militar, nu numai să nu aibă nicio teamă de

407 pedeapsă, ci să se şi bucure de simbria sa, în lipsă". Prin această poruncă, ca dintr-un somn adânc, / se trezesc şi oştenii, şi gloata din Asia. Căci, ori de câte ori fuseseră chemaţi, până atunci, la oaste, cei mai mulţi se ascunseseră, de frica pedepselor cu care erau ameninţaţi cei leneşi, şi îi amăgiseră pe Paszii care-i căutau în parte cu daruri, în parte cu înşelăciuni şi cu minciuni. Dar, când aud că sunt îndemnaţi la lupta împotriva Necredincioşilor în numele religiei, şi că celor care nu voiau li se lăsa libertatea de a rămâne acasă, nu doar cei care primeau simbrii, ci chiar şi veteranii lăsaţi la vatră, parte de sfiala faţă de lene, parte îmboldiţi de frica să nu fie ţinuţi drept Ghiauri dacă rămâneau în tihnă, se încing la această expediţie. Astfel, ceea ce Vizirii de mai înainte nu-i putuseră face să izbutească, prin cele mai grele pedepse, pe Paszi, Capudzibaszi şi Czauszi, Kioprili Mustafa Pasza ajunge să împlinească doar printr-un singur cuvânt din Curan, şi strânge mai mari trupe, decât avusese vreunul dintre Vizirii de după Kara Mustafa Pasza.

ÎI<§>44. Curăţă Tezaurul de banii fără dreptate, îndreaptă legile.))

< (§} 44> După ce şi-a strâns oastea prin aceste mijloace, îşi întoarce planurile către curăţirea Tezaurului de banii fără dreptate şi umplerea lui într-un <chip> mai drept. Vizirul, cercetându-i mai cu grijă socotelile, îl găseşte într-o stare nu mai puţin încâlcită decât în celelalte privinţe. Şi anume, cea mai mare parte a lui o înfulecaseră, la vreme de pace, sub felurite pretexte, Vizirii şi cu ceilalţi Magnaţi, şi, îmblânziţi cu daruri, le îngăduiseră unora scutirea de tribut, altora le puseseră în spate poveri mai grele decât puteau ei duce; venind apoi războaie, Tefterdarii născociseră felurite mijloace prin care

să umple lăzile goale, iar prin ele îi aduseseră pe cetăţeni la o asemenea sărăcie, încât nu se mai auzeau pe nicăieri decât glasurile poporului care cerea răzbunarea lui Dumnezeu asupra celor ce-l despuiau. /

408 Vizirul desfiinţează cu cea mai mare străduinţă toate acele abuzuri, restituie Tezaurului toţi banii pe care predecesorii săi, Paszi şi Dieci, îi luaseră de acolo, consfinţeşte noi legi despre strângerea tributului, dă poruncă să nu fie scutit de tribut niciun închinător la alte rituri, pe Monahii Greci care, de la cucerirea C (onstantino) p (o) lei, întemeindu-se pe un autograf al Pseudoprofetului Muhammed" dat monahilor din Sinai, se bucuraseră de libertatea aceea, îi supune şi pe ei la Haradz cu) susţinând că „acel privilegiu al lui Muham<m-ed era fals, sau, dacă ar fi fost adevărat, el îi declara scutiţi de tribut numai pe Sinaiţi, iar nu pe Monahi, în genere". Mai departe, ca supuşii să nu fie împovăraţi de o ridicare inegală a tributului, el împarte Haradzul în trei trepte, şi le cere să plătească celor mai bogaţi, pe an, zece Leonini, celor cu o avere mijlocie, şase, dar> săracilor doar trei <Galbeni> împărăteşti. Banii pe care superstiţioasa religiozitate a înaintaşilor preferase să-i lase urmaşilor în tezaurele Dzamiilor, îi trece pe toţi în Tezaur, şi le răspunde Muteweliilor, care interpretau aceasta drept un sacrilegiu, că „avuţiile dumnezeieşti trebuie cheltuite pentru războiul dumnezeiesc, şi este mai de folos pentru interesele Muslimane ca apărătorii să fie hrăniţi prin avuţiile sfintelor lăcaşe, iar nu duşanii şi tâlharii". Judecăţilor, care fuseseră, mai toate, până atunci, de vânzare, el le-a redat vechea lor curăţie, îi loveşte cu cele mai grele pedepse pe juzii nedrepţi şi dovediţi pentru luare de mită, pe cei împilaţi, fără să ţină seama de nicio precădere, îi eliberează de o nedreaptă învinuire, şi interzice ca oricine să fie bătut de vreo nedreptate. El

porunceşte ca toată

409 hrana şi aprovizionarea să fie luată cu sila de la supuşi<x), ci doar cu bani peşin, şi la preţul / la care voiau ei să vândă.

ÎI<§>*45. Vizirul îşi duce trupele către Beligrad. H*

< (§} 45> Cum, prin aceste fapte, îşi dobândise cea mai mare faimă pentru prevederea, dreptatea şi sfinţenia sa, el se încinge cu cea mai mare străduinţă pentru expediţia sa, şi, ca nu cumva, de pe urma schimbării atâtor lucruri, să se işte la Constantinopole, în lipsa lui, vreo răzmeriţă împotriva Sultanului, îl convinge pe acesta să plece, spre începutul verii, la Adrianopole. Apoi, pe la începutul lunii Szewal a anului 1101, purcede către Beligrad cu toată tabăra, oastea fiindu-i plină de nădejdea izbânzii. La trecerea Muntelui Haemus, numit de Turci Cyz Derbent (y), află de la cercetaşi că la Beligrad au ajuns câteva mii de Germani, spre a întări garnizoana Nissei.

((<§>*46. Tătarii zdrobesc câteva mii de Germani.*})

< (§} 46. Spre a le opri acestora intrarea în oraş, îl trimite pe Chanul Tătarilor, Selim Gierai, cu o parte oştirii Turcilor, către Nissa; acesta se năpusteşte pe neaşteptate asupra Germanilor, când ei ajunseseră deja la vederea Nissei, şi, după o scurtă luptă, îi zdrobeşte şi îi pune pe fugă. Când solia despre această victorie este adusă în tabăra Turcilor, ea copleşeşte întreaga oaste cu o bucurie aproape de nespus şi înalţă iarăşi nădejdea doborâtă a Othmaniazilor, vădindu-le acestora că o turmă de Cerbi se luptă mai straşnic sub comanda unui Leu, decât uriaşe cete de lei, având drept Căpetenie un Cerb.

fi <§>47, El porunceşte să se ţină rugăciuni în oraşe, dar> copiii să fie alungaţi din tabără.)*!*

< (§} 47. Vizirul însuşi, atât pentru a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru fericitele auspicii ale expediţiei, cât şi pentru a-l face favorabil şi mai apoi armelor Ot<h>mane

pe Supremul Arbitru al Sorţii, dă poruncă să se facă, fără încetare, la C (onstantino) p (o) le, la Adrianopole, şi în tabără rugăciuni, şi noaptea, şi ziua. Mai apoi, cum aflase că în tabără se află mai mulţi copii de nicio

410 trebuinţă la arme, aduşi de nişte oameni stricaţi / pentru un detestabil abuz, dă în public, prin crainici, un edict ca „orişicine avea pe lângă sine, sub (orice) pretext, nişte tinerei nevârstnici să-i trimită îndărăt, şi, de avea să mai fie găsit pe la cineva vreunul (de acest fel), să fie pedepsit cu capul, fără vreo cercetare ulterioară. Căci păcatul acesta, mai mult decât celelalte, îi lipseşte de Binecuvântarea Dumnezeiască pe toţi cei întinaţi cu el, iar Preacurata Putere Divină nu-şi poate aşeza sălaşul într-o tabără în care ar fi răspândită o atare necurăţie”.

*fi*e§>*48. Ia Szehirkioi prin predare*.})

< (§} 48. Odată orânduite acestea, înaintează mai departe în Servia, şi atacă, mai întâi, Szehirkioi, un orăşel mai bine întărit de la fire, decât prin vreun meşteşug. Străjerii, care erau nu mai mult de cinci sute, şi aceia Haiduci, văzând că nu se iveşte niciun ajutor, desfăşoară pe ziduri, în cea de a patra zi de asediu, steagul de pace, şi făgăduiesc predarea ei, dacă li se îngăduia să plece nevătămaţi din cetăţuie. Vizirul, cu toate că răbda cu greu că atât de puţini oameni la număr au ţinut toată oastea vreme de patru zile, totuşi, ca să nu întârzie şi mai lungă vreme desfăşurarea plănuită a izbânzilor sale, le îngăduie cererile, şi, dând şi primind credinţă, este lăsat de Haiduci să intre. Janiczarii încearcă să-i prade pe Haiducii care ieşeau şi să-i despoaie de arme, dar Vizirul îi opreşte şi porunceşte, sub grea pedeapsă, „să-i lase pe străjeri să plece teferi”, spunând că „să le ia Ghiaurilor armele nu este nici cinstit, nici de folos, cum ele chiar că nu puteau izbândi nimic împotriva Muslimanilor”. Apoi îi face pe Haiduci să ia seama „să nu intre în Nissa, ci să se tragă în

alte fortăreţe: căci el e pe cale să asedieze acel oraş – odată luat, dacă avea să-l afle acolo pe (vre) unul

411 dintre ei, acela / n-avea să scape de pedeapsa de pe urmă". Haiducii primesc, ei, condiţia ce li se propunea, dar, dispreţuind-o, de îndată ce se văd scăpaţi de Turci, intră în Nissa.

I (<§>*49. După cucerirea Nissei, străjerii părăsescvidinul şi Semendria. H*

< (§} 49. Vizirul îi urmăreşte îndeaproape, şi cuprinde Nissa sub un strâns asediu, apărată de trei mii de pedestraşi şi de o mie patru sute de (călă) reţi de-ai Germanilor, Căpetenie fiindu-le Guido Starenberg. Cu toate că acesta se bătea cu tărie pentru ziduri, mai mult ca să întindă de timp şi să le îngăduie trupelor Caesarului spaţiul să întărească Beligradul, decât pentru că socotea că oraşul putea fi smuls din mâinile Turcilor, totuşi Turcii se bat atât de harnic, încât, în cea de a douăzeci şi cincea zi a asediului, ajung să tăgăduiască predarea lor, păstrându-şi armele şi sufletele nevătămate. Dobândind aceasta, pe când ieşea el din oraş laolaltă cu ai săi, Janiczarii îi recunosc pe unii dintre Haiducii din Szehirkioi, cu toate că-şi prefăcuseră veşmintele, şi, scoţându-i afară, îi silesc, prin chinuri, să spună că toţi tovarăşii lor se aflau amestecaţi printre celelalte unităţi ale Germanilor. Aflând aceasta, Vizirul îi porunceşte Căpeteniei Germanilor să-i predea pe cei de la Szehirkioi, şi, sub ochii celorlalţi străjeri, pe o parte îi atârnă în ştreang, dar> pe altă parte îi condamnă la galere, iar lui Starenberg îi dă ordin „să nu intre în Beligrad, pentru că avea de gând să atace acel oraş şi nu voia ca garnizoana lui să crească: iar, dacă avea să facă altfel, după cucerirea Beligradului, acela, laolaltă cu ai săi, avea să păţească nu mai uşoare lucruri decât Haiducii". Uluite de aceste progrese ale Turcilor, garnizoanele germane ale Semendriei şi Vidinului, fără să

mai

412 aştepte sosirea Vizirului, părăsesc oraşele încredinţate lor / şi se refugiază la la Beligrad, coraşe> pe care, trimiţând într-acolo, fără zăbavă, o parte din trupele sale, Kioprili Mustafa Pasza le ocupă şi le supune din nou puterii Othmanizilor.

((<§>*50. Asediază Beligradul şi-l ia, printr-o neaşteptată întâmplare.*))

< (§} 50. Astfel întărindu-şi spatele, îşi duce trupele biruitoare la Beligrad şi încinge de peste tot acel oraş, <în ziua de... a lunii Zylcaade. Punându-şi tabăra de jur-împrejur, Vizirul îi cheamă la sine pe ceilalţi Paszi şi le dă poruncă să-şi spună părerea „trebuia, oare, asaltat oraşul pe dată, cu cea mai mare putere, sau, întărindu-şi bine tabăra, ori zăvorât de peste tot şi silit să se predea, de foame?” Mai apoi, toţi Paszii îi dau e astfel> îndemn, susţinând că „un oraş foarte bine întărit şi de la fire, şi prin meşteşug, fortificat, pe lângă vechile-i ziduri, cu noi lucrări, aproape până la ea în o minune (z), şi apărat de opt mii de Germani şi de tot atâtea unităţi de Bulgari şi de Sârbi, nu putea fi cucerit nici în răstimpul acelor luni care mai rămăseseră pentru expediţiile războinice, nici iară un mare prăpăd pentru oştirea ot<h>manică. Dacă Germanii ar fi rezistat ceva mai tare, şi, cum se întâmplă îndeobşte, <şi nu arareori, în asemenea asedii, ar provoca vreun măcel printre atacatori, toată oştirea şi-ar înmuia cu uşurinţă sufletul, pe care abia şi-l mai trăsese întrucâtva, datorită fericitelor succese de până atunci. Dacă însă, lăsând în spate Beligradul, Vizirul ar trece, cu oştirea, peste Sava, sau ar întări, măcar, cum se cuvine malurile acelui râu, astfel încât să le taie trecerea oştilor duşmane, dacă nu în vara aceasta, desigur în cea viitoare, garnizoana avea să fie silită, din lipsa hranei, să se predea de la sine. Din partea oştirii Caesarului nu era nicio teamă.

Căci cea mai

413 mare parte a ei era / aţintită către războiul cu Gallii, dar> restul trupelor, lipsite de coastea, ungară, din cauza puţinăţii lor, se puteau gândi mai degrabă la apărarea taberei proprii, decât la năvălirea asupra celei ot<h>mane”. Vizirul, cu toate că, în sufletul său, îndrăgea alte planuri, totuşi, ca să nu pară potrivnic părerii întregii oştiri, şi ca să nu se pună în seama vinii sale, dacă avea să se întâmple ceva cumplit, cedează în faţa mulţimii şi hotărăşte să se ducă la îndeplinire sfatul Paszilor. După ce-a cercetat, vreme de câteva zile, zidurile oraşului, este înştiinţat că trupele Caesarului îi vin în ajutor oraşului, în marş forţat. Stârnit de această veste, îşi recunoaşte greşeala pe care o comisese prin ascultarea, nelalocul ei, faţă de ai săi, şi, fără să mai zăbovească, se apucă de-a binelea de asaltarea oraşului, cu jumătate din oştirea sa, dar> pe cealaltă o hărăzeşte pazei trecerii peste Sava şi ţinerii departe de oraş a celor ai Caesarului. Dar probabil că şi-ar fi pierdut şi truda şi cheltuiala, dacă, în cea de a opta zi de după începutul asaltului – de la o ghiulea arzând, sau prin trădare, nu se ştie sigurnu ar fi luat foc un turn plin cu praf (de puşcă), şi n-ar fi dărâmat o mare parte din ziduri, prin prăbuşirea sa. Căci, văzând aceasta, Turcii, strigă că „E o minune şi Dumnezeu e în ajutorul lor!”, dau năvală, în strânse bulucuri, asupra zidurilor prăvălite şi le ocupă, mai înainte ca Germanii să le poată astupa găurile. Străjerii pun şi ei, împotriva acestei primejdii de pe urmă, cele de pe urmă puteri, şi, vreme de cam un ceas, de parcă ar fi fost vorba de casa şi căminul lor, rezistă cu hărnicie crâncenei navale a Turcilor, dar, până la sfârşit, copleşiţi de mulţimea Turcilor.

414 sunt siliţi să cedeze. Cea mai mare parte a lor, deşi nu / nerăzbunată, se prăvăleşte sub sabia turcească, nu mulţi, laolaltă cu De la Croy, se strecoară de cealaltă

parte a Danubiului cu ajutorul unor bărci.

I (<§>*51. Eliberează cu provizii Temesvarinul de foamea de pe urmă.*))

< (§} 51. Ocupând astfel, mai repede decât nădăjduise, acest oraş, meterezul întregii Ungarii, Kioprili Mustafa Pasza trimite în ajutorul Temesvarinului cinci sute de Spahii, cărora le dăduse, fiecăruia, câte doi cai şi tot atâtea baniţe de făină de cărat. Căci Germanii zăvorâseră deja, vreme de trei ani, oraşul acesta, mai întâi încercaseră să-l cucerească cu forţa, dar apoi, cum, din pricina dificultăţii locului, vedeau că nu izbândesc nimic cu asalturile, îl lipsiseră, măcar, de aprovizionare. Până atunci, le făcuse faţă bărbăţia şi autoritatea lui Codza Dzafer Pasza1", prin care îşi ţinuse atât de bine oştenii sub ascultare, încât, cu toate că mai mulţi s-au stins, pe zi ce trece, de foame, totuşi, restul nu s-au ferit să jertfească pântecelui lor nici pisică, nici câine – animale, de altfel, necurate pentru Turci. Iar străjerii ajunseseră să fie împinşi la o asemenea lipsă de toate cele, încât, când au ajuns Spahii cu proviziile, Janiczarii, văzând făina, au dat năvală asupra sacilor ca nişte lupi prădalnici, şi n-au putut fi ţinuţi nici de rugăminţile, nici de ameninţările Spahiilor să nu smulgă şi împrăştie cele aduse. De pe urma acestui lucru, se iscă, mai întâi, o ceartă între unii şi ceilalţi, apoi o luptă cruntă şi cumplită. Mulţi Janiczari şi nu mai puţini Spahii sunt căsăpiţi chiar peste saci, dar> restul, cu Pasza al lor, sunt siliţi să fugă, în graba mare, de furia Janiczarilor.

K<§>*52. Vizirul, trecând Danubiul, cucereşte Lippa.*}*!*

< (§} 52. Într-acestea, Vizirul, după ce le-a dat oştenilor câteva zile de odihnă şi a reparat ruinele Beligradului, trece Danubiul, cucereşte Lippa şi alungă din Orşova straja Germanilor.

415 Apoi atacă Essecul, un oraş aşezat la confluenţa Dravei cu Danubiul, nădăjduind că, / dacă îl ocupa, avea nu numai să asigure faţă de iureşurile duşmanilor cele cucerite până atunci, ci să mai şi supună, iarăşi, împărăţiei Ot<h>mane toată Sclavonia. Dar pe Vizir îl sileau să se lase de un asemenea început atât furtunile iernii, care stau să vină, cât şi bărbăţia apărătorilor, dar şi, cel mai mult, noua schimbare a lucrurilor din Transsylvania.

((<§>*53. Turcii îi zdrobesc în Transilvania pe cei ai Caesarului, iar, după moartea lui Aparfi, este orânduit Principe Tekeli. H*

< (§} 53. Şi anume, către începutul acestui an, murise Michael Aparfi (bb), Principele Transsylvaniei, fără de copii legiuiţi, şi îi lăsase Caesarului toată stăpânirea sa. Turcii, dimpotrivă, îl orânduiseră pe Tekeli Principe al Ard<e>alului, sau al „Transsylvaniei”, şi îi dăduseră în ajutor pe Seraskier, cu zece mii de Turci, pe Chanul Tătarilor şi pe Constantin Brâncoveanu1” 1, Principele Valahiei. Luându-l pe acesta drept călăuză, ostile reunite pătrund în Transsylvania prin Munţii Valahiei şi îl împresoară pe neaşteptate, la poalele munţilor, pe Heusler, Căpetenia trupelor germane care erau menite apărării Transsylvaniei. He uşier, când îşi dă seama că a fost împins în primejdia aceasta datorită neaşteptatei perfidii a Brâncoveanului, încearcă să-şi deschidă cale cu sabia şi face faţă cu tărie primelor iureşuri ale duşmanilor. Dar, tocmai când fierbea mai tare bătălia, Ungarii, care le făgăduiseră credinţă Germanilor, îi trădează şi dau buzna chiar ei asupra laturilor Caesarienilor. Înspăimântaţi de această dezertare, Germanii încearcă să scape cu fuga din primejdie, dar, înconjuraţi de peste tot de bulucurile duşmane, sunt, mai toţi, fie doborâţi, fie prinşi: între dânşii, Heusler însuşi are de răbdat lanţurile Turci lor. După ce a dobândit izbânda, Tekeli purcede 416 mai /

departe, şi este primit cu cele mai mari aplauze de către locuitorii Provinciei.

((<§>*54. Tekeli este alungat din Transsylvania. 1*)

< (§} 54. Dar, mai înainte să-şi poată întări Principatul dobândit, de Baden, care voise să-i vină în ajutor Beligradului, auzind că el fusese deja cucerit, îşi abate trupele în Transsylvania, şi, ocupând mai multe oraşe, se străduie să-l doboare pe răzvrătit; dar acesta, la zvonul sosirii lui, neîncrezător în puterile sale, părăseşte Cibiniul, şi se retrage din nou în Turcia, de unde, mai apoi, n-a mai îndrăznit niciodată să se întoarcă, ori să redobândească cele pierdute.

((<§> 55. *Regele Polon (iei), intrând în Moldova, ocupă Soroca. l*)

< (§} 55. În penultima lună a acestui an, până la urmă, şi Regele Poloniei îşi desfăşoară trupele în câmp, şi, trecând peste Tyras, intră în Moldova. Dar Principele acelui ţinut, Cantemyr, învăţat din campaniile mai de demult cât de apăsători oaspeţi erau, îndeobşte. Polonii, le interzice, sub grea pedeapsă, locuitorilor Moldovei să le vândă, ori să le aducă hrană Polonilor. Astfel că, iarăşi, vrăjmaşul cel mai crud al celor fără de grijă, foamea, loveşte în oştirea lor şi-l sileşte pe Rege, care trecuse deja peste Hierasus. sub Ştefăneşti, să trimită îndărăt o parte a oştii, spre a încerca dacă puteau să facă rost, prin alte locuri, de aprovizionare pentru oşteni. Ceata aceasta atacă pe neaşteptate Soroka, un oraş aşezat pe Tyras, îl găseşte lipsit de apărători, dar plin de depozite, şi îl ocupă fără să-i oprească nimeni, şi, lăsând acolo strajă tare, aduc provizii în tabăra Regelui.

((<§>*56. Până la urmă, e împiedicat de Turci şi de Tătari să mai înainteze*, <şi *e silit să dea semnalul de retragere*.) *j*

< (§} 56. Astfel susţinut, Regele purcede cu oastea

până la Iacobeni, un sat aflat la cinci mile de Iaşi, dar acolo, înştiinţat că Seraskieriul Buiukly Mustafa Pasza vine împotriva sa laolaltă cu

417 *Nuradin Sultan*, / se hotărăşte să se întoarcă în *Polonia*. Dar, după ce s-a terminat hrana care venise de la Soroca, este iarăşi silit s-o apuce pe căile de munte. *Tătarii* se aruncă, pe dată, asupra spatelui celor ce se retrăgeau, îi prind pe mai mulţi care culegeau fructe din păduri, pe mai mulţi (i/c) îi căsăpesc; până la urmă, *Regele Poloniei*, pierzându-i pe mulţi dintre ai săi de foame şi de molima răspândită, se întoarce cu restul oştirii în Polonia. Şi grea i-ar mai fi fost întoarcerea, dacă *Principele Moldovei*, care voia, el, să-i alunge din domnia lui pe Poloni, dar nu şi să-i asuprească de tot, nu l-ar fi oprit pe Seraskier din urmărirea lor, şi nu i-ar fi dat de ştire că „Polonii se gândesc deja la întors şi nu se află departe de hotarele lor. Iar, cum regula prudenţei militare cere să-i ridici duşmanului care fuge pod de aur, el îl sfătuia să nu-l obosească zadarnic pe oşteanul ot<h>man, mai ales că ei nu le puteau aduce nicio pagubă locuitorilor, care se refugiaseră cu toţii în munţi”. Sigur este că, de-ar fi venit şi Seraskieriui cu oastea, abia de le-ar mai fi rămas Polonilor vreo nădejde de scăpare. Căci atât de crâncenă era foamea care domnea în tabăra lor, încât călăreţii se supuneau sub lanţurile *Tătarilor* (*dd*), de voia lor, zicând că „preferă să ducă orişice fel de viaţă în ele, decât să piară de foamea care-i apăsa”. Pe mai mulţi nobili dintre ei, care, după plecarea Tătarilor, îşi căutau, de ici, de colo, prin păduri, leac foamei, <Principele> i-a găsit, şi i-a trimis în Polonia, sătui.

a<§>57. *Veneţienii iau Monembasia printr-un îndelungat asediu.*))

< (§} 57. Printre aceste nenorociri care dădeau năvală de peste tot asupra Creştinilor, singuri, *Veneţienii*

simt asupra lor, razele unui mai fericit noroc. Singura care le rezistase Veneţienilor.

418 stăpânilor *Moreei*, vreme de atâţia ani, *Monembasia*, / după ce fusese împresurată vreme de două veri şi lipsită de orice aprovizionare, este asediată la începutul campaniei, şi, puţin mai târziu, silită de foame, li se predă Veneţienilor.

ÎI<§>*58. Feluritele bune succese ale Veneţienilor*.))

< (§} *58*. Pe mare, Amiralul *Veneţienilor*, *Daniel Delphinus*. îl atacă pe *Capudan Pasza* în apele *Mitylenei*, îl învinge, şi, scufundându-i mai multe vase, pe altele luându-i-le, îl sileşte să o ia la fugă. După această izbândă, *Comaro* le smulge Turcilor *Janina* şi *Vallona* şi le supune stăpânirii Veneţienilor. În *Dalmaţia*, *Dzin Ali Pasza* (*ce*), Prefectul *Hercegovinei*, încearcă să-i copleşească pe *Nisichi* şi pe *Cuzzi*, dar este învins în bătălie de oştirea Veneţienilor, el însuşi e prins, iar trupele lui sunt împrăştiate care pe unde.

((<§>*59. Vizirul se întoarce triumfător la Constantinopole*.))

< (§} 59> între timp, Vizirul se întoarce la Adrianopole cu biruitoarele-i trupe, şi e primit cu cele mai mari aplauze nu numai de către Sultan, ci şi de întreg poporul, care-l numea în public „eliberatorul său”; dar, nu mult mai apoi, pleacă de acolo la C (onstantino) p (o) le, laolaltă cu Sultanul, căruia medicii, din pricina hydropeişi>ei de care suferea, susţineau că nu-i prieşte clima Adrianopolei, şi intră în Oraş cu cel mai mare fast şi în chip de triumfător. Serbările triumfului se ţin vreme de trei zile, cu banchete şi jocuri, pe care le organizează, nu cu mai mică cheltuială decât ceilalţi, Ambasadorul Francezilor, *Castellónovanus*, şi le arată astfel Turcilor cât de plăcute i-au fost Preacreştinului Rege soliile despre înfrângerile Creştinilor. Acolo el se închină întru totul

strângerii unei noi, mai numeroase oştiri, căreia îi va fi el însuşi Căpetenie, şi că va continua războiul cu *Ungurii*.

((<§>*60. Sunt orânduiţi Seraskierii împotriva duşmanilor*.})

419 < (§} *60*. Apoi, dă poruncă să fie Seraskier împotriva *Polonilor* acelaşi *Mustafa Pasza*, /

Veneţienilor li-l pune împotrivă pe *Caplan Ali Pasza*, care, punându-şi tabăra la râul *Celidnus*, îi ţine sub ascultare pe *Albanezi*, care puneau la cale o răzvrătire, şi pune iarăşi mâna pe *Janina şi* pe *Vallona*, <fortăreţe> părăsite de Veneţienii care le ocupaseră în anul trecut.

¡ (<§>*61. Sultan Suleiman moare de hydrop*e*ispe*.})

< (§} *61*. Între timp, el însuşi este oprit din expediţia către *Ungaria* de boala lui *Suleiman*, dat fiind că nu voia ca împăratul să moară în lipsa lui, de teamă să nu-i urmeze vreunul dintre fiii lui *Mehemed*, care să-l lipsească de Vizirat, sau de autoritatea de care se bucura în oştire. Până la urmă, Suleiman, ros de lunga-i hydropeispe, se duce dintre cei vii la C (onstantino) p (o) le, în anul 1102, <în ziua de douăzeci şi şase a lunii Ramazan, (((11. Iun ţie))]}, după ce trăise LII de ani, domnise trei <şi nouă luni.

((<§>*62. Moravurile lui Suleiman*.})

< (§}*62*. Fost-a *Suleiman*, toată viaţa/doar un fel de arendaş al unei persoane omeneşti, mereu bolnăvicios, chiar din copilărie, obez la trup, mijlociu la stat, cu faţa trasă şi umflată, cu ochii căscaţi că ai vitelor, cu barba neagră, alungită, stropită cu cărunţie, cu mintea tâmpă şi înceată: uşor pleca urechea la şoaptele Cămăraşilor şi ale *Colţuk Vesirleri*e. Dar, printre Sultanii Turci, niciunul nu este socotit mai vestit pentru sfinţenia, religiozitatea şi păstrarea legilor188.

SVLTAN AHMED II.

FIUL LUI SVLTAN IBRAHIM.

AL XXI-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.

<CAPITOLUL IIL>

ÎI<§>1 *Poporul dezbate asupra alegerii Principelui.*})

< (§} *l*. Moartea lui *Suleiman*, deşi de demult aşteptată şi dorită, umple, totuşi, de noi, dar 420 ascunse tulburări Curtea Ot<h>mană. Magnaţii, laolaltă cu mai tot / poporul, doreau să-i aşeze pe tron pe *Mustafa* sau pe *Ahmed*, pe fiii depusului *Sultan Mehemed*, câţiva chiar pe *Mehemed*, pe care-l despuiaseră mai înainte de sceptru. Amândouă îi căzdeau rău Vizirului. Căci, dacă-i dădeau acestuia din urmă sceptrul înapoi, îşi temea capul, dat fiind că se credea despre el că nu fusese cel de pe urmă membru al acelei răzvrătiri care făcuse din dânsul un particular: dar>de aceia se temea ca de nişte tineri crescuţi liber în Palat, nu după obiceiul celorlalţi *Szehzade*, şi, astfel, pricepuţi deja în administrarea Statului – anume, ei nu cumva să-l lipsească de Vizirat şi de putereai absolută asupra oştirii.

((<§>*2. Ahmed, fiul lui Ibrahim, fratele lui Suleiman, este ales la domnie.*})

< (§} 2. Astfel, spre a-i exclude pe amândoi de la tron, hotărăşte să-l înalţe la domnie pe *Ahmed*, fratele mezin al lui *Suleiman* şi întru nimic mai talentat decât acela, iar prin autoritatea sa, pe care i-o dobândiseră în tot poporul fericitele succese din anul trecut, izbuteşte ca Ahmed să fie salutat ca „împărat" în dimineaţa a doua de după moartea Suleiman.

(*I*<§>*3. Sultanul nov ales pleacă la Adrianopole.*))

< (§} 3. Dar, ca nu cumva, din prostia lui, răuvoitorii să prindă prilejul de a stârni în popor vreo răscoală, în primele zile ale lunii Szeval, îl ia cu sine pe Sultan la Adrianopole şi îi încredinţează Calmicanatul C (onstantino) p (o) lei lui *Amucdze ogli Husein Pasza* (a), dar> apoi, înălţându-l la demnitatea de *Capudan Pasza*, i-l pune în loc

pe *Arabadzi* (*Ali*} *Pasza* (*b*). La Adrianopole, se dedică întru totul pregătirii celor de trebuinţă pentru expediţie, ceea ce boala lui Suleiman îl împiedicase să facă mai înainte.

(¡<§>*4. Vorba de mirare a Vizirului la strângerea oştirii.*} *I*

< (§} 4> Dar strădaniile pe care Vizirii de mai înainte trebuiau să le născocească spre a-şi mări

421 oştirea, el însuşi – rară pildă la Turci – este silit să le depună spre a şi-o scădea. / Şi anume, însufleţiţi de expediţia de la *Beligrad*, ostaşii muslimani, fără să-i mai cheme nimeni, se strâng ei înşişi laolaltă, de peste tot, ele buna lor voie, într-un asemenea număr, încât nu s-a mai văzut niciodată, de altfel, în tabăra othmană o oştire atât de mare. Văzând aceasta, Vizirul le dă poruncă Paszilor „să nu ia cu sine în tabără mai multe trupe decât de obicei; căci unor Muslimani care aveau să lupte împotriva Ghiaurilor nu le trebuia o oaste numeroasă, ci, dimpotrivă, trebuia să se teamă, nu fără de rost, ca, mai înainte să ajungă la *Buda*, cum, până acolo, aveau de făcut o cale destul de lungă prin ţinuturi vrăjmaşe, trupele othmane, dacă aveau să fi crescut prea mult, să nu aibă de suferit vreun prăpăd, din lipsa de hrană”.

(¡<§>*5. Se strâng degrabă da el> voluntari, iar Curtea îl bârfeşte, din invidie.*})

< (§} 5. Dar porunca aceasta nu-i abate de la ţelul lor pe ostaşii voluntari, ba chiar ei se strâng degrabă, mult mai numeroşi, spunând că „nu vor pâinea împăratului, nici nu-s îmboldiţi de leafă, ci de zelul pentru Legea Muhammedană, să vină la armată, de aceea se vor mulţumi cu săculeţul lor, şi toată fericirea va fi ca, sub o Căpetenie Muslimană atât de plină de noroc, ori să ajungă *Gazi el*, ori să fie încununaţi ca *Szehzadet”*. Cum faima Vizirului creştea într-un chip atât de minunat, nu s-a putut

ca, de la Curte, scaunul ci de precădere, să nu bată asupra lui cu ascuţite săgeţi neîncetata tovarăşă a virtuţii, invidia. Şi anume, <şi *Kyslar Ağası*, şi ceilalţi slujitori din lăuntru răbdau cu greu ca acea trecere şi autoritate, de care se bucurau ei înşişi, mai înainte, pe lângă Sultan şi pe lângă tot poporul, să le fie luată lor şi abătută asupra lui *Kioprili ogli*, dar> ei, dimpotrivă, să fie

422 dispreţuiţi de gloata care avea, / mai înainte, obiceiul să-i venereze, şi să fie ţinuţi drept poveri zadarnice ale pământului şi oameni născuţi <doar> ca să-i mănânce roadele. Aşa că ei conspiră, cu toţii, întru pierderea Vizirului, şi, abuzând de prostia Domnului lor, îl copleşesc cu totul cu bănuieli împotriva aceluia.

H<§>*6. Vizirul este acoperit de calomnii pe lângă Sultan.*})

< (§} *6*. Printre aceştia, *Kyslar Ağası* îi istoriseşte, cu prefăcută credinţă, Sultanului că „Vizirul avea de gând depunerea lui, că, până atunci, îi atrăsese deja pe Janiczari de partea sa, astfel că aceia făgăduiseră că, de îndată ce avea să-şi mişte tabăra de la Adrianopole, aveau să-l salute ca „împărat" pe *Mustafa*, fiul lui *Mehemed*. Că el aflase asta de la Diacul său (d), care era legat printr-o foarte strânsă prietenie cu unii dintre Prefecţii Janiczarilor, şi că n-a putut să nu-i spună asta Sultanului, cum i se părea că asupra Lui se afla, fie şi ascunsă, totuşi gata, o foarte mare primejdie". Sultanul, convins de vorbele lui. îl întreabă „Ce credea că este de făcut?" Atunci, prinzând prilejul, calominatorul îi spune: „De vrei să-ţi întăreşti domnia şi să stârpeşti izvorul răzvrătirilor, trimite-l pe *Baltadzilar Kiehaiasi1* la Vizir şi dă-i poruncă să vină la Tine, ca şi cum ai vrea să afli ceva de la dânsul! Iar, odată ce va fi ajuns în Palat, va fi în puterea Ta să faci cu el orişice vei vrea". ((<§>*7. Vizirul află despre acestea printr-un anume mut. j*)

< (§}*7*. Pe când *Kyslar ağası* îi şoptea Sultanului

lucruri destul de specioase, perdeaua uşii o ţinea un anume mut (f), ((*Dilsiz*}} *Mehemed Aga*, şi, dându-şi seama după mişcările buzelor şi după gesturile trupului <şi ale mâinilor că se punea la calc depunerea Vi/zirului, cât poate el mai

423 iute să se strecoare din iatacul Sultanului, aleargă la Vizir / şi-i înfăţişează curat, prin semne, tot lucrul, cum se petrecuse. Şi, iată, mai înainte să-şi fi sfârşit el povestea, vine în grabă la Vizir şi *Baltadzilar Kiehaiasi*, şi-i arată că „Sultanul vrea ca el să vină cât mai degrabă la Palat".

j (<§>*8. Vizirul, amânând intrarea la Sultan, cuvintează către ofiţerii Jeniczerilorj*)

< (§} 8> Vizirul, înţelegând că sunt adevărate cele pe care le arătase mutul, porunceşte pe dată să i se pregătească un cal, şi *Baltadzilar Kiehaiasi* să-i meargă înainte, căci „el va urma de îndată". Odată scăpat de acesta. Vizirul îi cheamă pe ascuns la sine pe *Janiezar Ağası* şi pe un puţini alţii dintre *Odzak Agalari*, pe care şi-i ştia favorabili, şi cuvintează cam în chipul acesta în faţa celor adunaţi: „Să nu vă miraţi, fraţilor, că v-am chemat la mine la o vreme neobişnuită, şi într-o asemenea grabă! încordarea aceasta o cerea o chestiune foarte gravă, care se şi petrece, fiind vorba de o foarte mare primejdie care se ridică ameninţătoare nu numai asupra capului meu, sau al vostru, ci asupra întregului Stat. Ştiţi şi voi bine, fraţilor, câte eforturi am făcut până acum nu pentru păstrarea, ci pentru refacerea împărăţiei Ot<h>mane, şi cât de credincioase slujbe fidelia am făcut mereu: să le înalţe cu laude este treaba altora, nu a mea. Voi înşivă aţi fost martori oculari în cât de mare primejdie ne-am aflat pe vremea când, fie şi fără voia mea, am fost silit să iau asupra mea Vizirului. Provinciile Europene, care de două veacuri nu mai văzuseră vreun duşman, erau supuse de

Germani, iar, îngâmfaţi de succesele dobândite, Ghiaurii erau cu gândul, într-o a doua expediţie, la Adrianopole, sau chiar la C (onstantino) p (o) le. Cel mai de seamă meterez al acestor

424 oraşe, strâmtorile din *Haemus* / erau ocupate până la *Dragomankioi*, *Sophia*, Metropola *Bulgariei*, distrusă de pârjol, şi toate, până la *Tatarbazardzik*, erau expuse, prin delăsarea predecesorului meu, la pustiirile şi nimicirile Germanilor. Între pereţii noştri, noi înşine simţeam lucruri cu mult mai grele, lăzile Tezaurului erau pline de hârtii, nu de bani, pe supuşi nedreptele biruri ale *Tefterdarilor* îi aduseseră la ultima sărăcie, groaza duşmanilor pătrunsese până în adâncul rărunchilor întregului popor, arsenalele şi magaziile erau goale, peste tot, (şi), ca să înfăţişez într-un cuvânt culmea mizeriei noastre, toate erau pline de învălmăşeală şi de ameţeală. Dar, sub conducerea mea şi cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, într-o singură expediţie, trupele ot<h>mane i-au alungat peste Danubiu pe trufaşii Germani, iar, respingând, fie şi cu imprudenţă, pacea şi mai imprudent oferită de predecesorii mei, au luat înapoi *Beligradul*, *Nyssa*, *Semendna*, *Vidinu*, şi atâtea alte locuri sfinţite de rugile Muhammedanilor, şi le-au redat splendoareilor, tot *Ard<e>alul* l-au supus darăşi> Domnului său celui legiuit, pe *Heusler*, o Căpetenie de o cunoscută bărbăţie, l-au răpus, laolaltă cu toată oastea lui, iară pe el, ca izbânda să fie întru totul deplină, l-au azvârlit în lanţuri, şi, ca să spun pe scurt, atât de tare au asuprit puterile vrăjmaşilor, încât, în acest an, ni s-ar părea că ne putem făgădui cu siguranţă cucerirea Budei, a Metropolei Ungariei. Căci în tabăra noastră îl avem pe înfăptuitorul izbânzii noastre, pe Cel care le lipsea cel mai mult predecesorilor noştri – pe

425 Dumnezeu cel îmbunat / şi favorabil nouă, al cărui ajutor l-am simţit, nu fără de o minune, în anul

trecut, avem oşteni din belşug, îi avem gata şi pregătiţi să ne ducă la împlinire poruncile, îi mai avem şi – ceea ce are cea mai mare greutate – plini de nădejdea izbânzii. Cum acestora nu le pot face faţă ostile duşmane, ni se nasc vrăjmaşi între pereţii noştri de acasă>, şi, fie aţâţaţi de obişnuita invidie a curtenilor, fie stricaţi de vreun duh rău, ei încearcă să întrerupă şirul izbânzilor ot<h>mane, şi să ne dea pe mâna neprietenilor atât pe noi, cât şi puterile întregii împărăţii. Cu acest ţel, s-au străduit, înainte de toate, să ne înlăture pe noi de lângă oştire, stând să-l convingă pe Sultan că şi Vizirul şi Janiczariii pun la cale depunerea lui. Prin videşugurile acestea, l-au împins pe Sultan un Principe prea bun, dar necunoscător în ale bunei administrări a Statului, şi care n-a învăţat nimic altceva, decât să răspundă „Chosz, Chosz!” „<Bine, bine! „la cele ce i se propun – să se hotărască nu numai să mă mazilească pe mine din cinstirea pe care o port, ci să vă lovească şi pe voi toţi cu cea mai grea pedeapsă. Adunarea de faţă am statornicit-o ca să vă dau acestea de ştire şi să vă îndemn ca voi înşivă să stabiliţi ce trebuie făcut, într-o atât de mare primejdie, în folosul Slutului. Eu nu sunt <atât de trufaş. Încât să socotesc că, în afară de mine, nu se mai află nimeni care să poată veni în ajutorul stării jalnice a Ot<h>manizilor, nici nu rabd cu greu scăderea onoarei mele, ca unul care mi-aş jertfi cu drag viaţa, numai să fie cu folos pentru Statul ot<h>man. Dar, pentru că prevăd că, după depunerea mea, îmi va fi pus în loc cineva dintre trufaşii <aceştia> ai noştri, şi mă

426 tem ca acela să nu tulbure din nou Statul Ot<h>man, / care merge acum după buna-ne dorinţă, şi să-l doboare într-o stare şi mai rea, decât înainte, am voit ca măcar pe voi să vă înştiinţez, astfel ca, fie după depunerea, fie după moartea mea (pe care, ca să nu fiu tristul privitor al grabnicei ruine a împărăţiei, mi-o doresc

cu deosebire), voi înşivă să-i purtaţi Stalului grija pe care ce la putere nu o pot duce, şi să luaţi aminte „ca Statul să nu sufere vreo pagubă”. Căci eu mă sfiesc să mă împotrivesc poruncilor Sultanului meu: de aceea, în ziua de mâine, cu voia voastră, m-am hotărât să-i trimit înapoi pecetea împărăţiei, şi să îl rog <să fiu lăsat să iau drumul către Meca. Iar pe voi să vă îndrume Dumnezeu, cu Duhul Său, pe calea cea bună, şi, câtă vreme veţi lupta împotriva Ghiaurilor, Preaputernica Sa Dreaptă să vă ocrotească!”

((<§>*9. Prefecţii Eniczarilor (sic) îi făgăduiesc credinţă Vizirului, sub jurământ. H* < (§} 9. Janiczaraga şi cu ceilalţi Prefecţi ai oştii, după ce au ascultat vorbele Vizirului, scrâşnesc de mânie şi de furie. Sultanului îl fac „un prost, un fără cap, un nătâng”, şi susţin că el, ca ramurile bătute de vânt, este zăpăcit de curtenii săi şi tras de colo-colo: mai spun şi că „dacă Sultanul insista în acest scop, ei preferau să-l scoată pe el din scaun, decât pe Kioprili ogli, Apărătorul Legii, înălţătorul împărăţiei Ot<h>mane, şi Căpetenia de neînfrânt”, şi, pentru un singur fir din părul lui, făgăduiesc să-şi dea viaţa şi sângele, şi se leagă prin jurământ „să nu rabde niciodată, cât trăia el, vreo altă Căpetenie, ci să le deie ascultare, cu suflet ager, poruncilor sale”.

¡ (<§>*10. Vizirul se scuză cu eleganţă, cum* de *chemat, nu se înfăţişase de îndată.11* < (§} 10. Vizirul, care nu-i chemase la sine pe Prefecţii oasteidin vreun alt motiv, decât să afle

427 ce suflet aveau faţă de el, când îşi dă seama / că se poate încrede în fidelitatea lor, îi dă răspuns

Sultanului, în aceeaşi zi, printr-un Tâlhisz (s), că „el, după porunca Maiestăţii Sale, a vrut să se înfăţişeze la Palat, dar, pe când se urca pe cal, a fost înştiinţat că oştenii, suferind o jignire din partea curtenilor din lăuntru, puneau la cale o răzvrătire. Că, aflând aceasta, a socotit că

această primejdie era atât de însemnată, încât, pentru a o abate, putea să amâne fără de pedeapsă porunca Sultanului. Şi astfel, i-a chemat la sine pe Prefecţii oştii, laolaltă cu care, ce s-a tratat spre a potoli tulburările îi va relata el însuşi Maiestăţii Sale în dimineaţa următoare”.

((<§>*11. Printr-o a doua scrisoare, dobândeşte ca Kyslaragasi, calomniatorul, să fie surghiunit, dar> dineul lui să fie spânzurat.*))

< (§} II. A doua zi, îi arată Sultanului, printr-un alt Tâlhisz, că „el, în ziua de ieri, a izbutit, cu toată grija şi străduinţa, să stingă văpaia care mocnea printre ostaşi, dar pe aceştia i-a găsit atât de nestrămutaţi şi de cutezători, încât, de-a binelea, nu mai voiau să intre sub ascultare, mai înainte ca Kyslaragasi să fie scos din slujbă, iar diacul lui să fie predat cercetării judecătoreşti. De aceea, el o roagă pe Maiestatea Sa, câtă vreme oştirea se afla în pragul campaniei, iar el însuşi avea cea mai bună nădejde să-şi ducă bine faptele la împlinire, nu cumva, printr-o indulgenţă nelalocul ei faţă de ai săi, să întrerupă şirul izbânzilor, şi să aducă asupra sa însuşi o grea primejdie. Odată dusă la Sultan această scrisoare, Kislaragasi, care luase deja seama că punerile sale la cale îi fuseseră dezvăluite Vizirului, îl roagă el însuşi pe Sultan să-l jertfească pe el intereselor Statului, fie ci şi un rob credincios. Cum Sultanul nu voia, pentru că îl îndrăgea prea mult pe mincinosul cel îndemânatic.

428 Vizirul îşi repetă Tâlhiszul, şi astfel îl sileşte pe Sultan ca, de teama unor lucruri mai rele, / să i se împlinească vrerea, iar pe Kyslaragasi, mazilit, să-l surghiunească în Egipt. Pe diacul aceluia, adus la sine. Vizirul dă, pe dată, poruncă să-l spânzure chiar cu veşmântul lui, cum de cingătoare îi atârn a călimara din argint.

((<§>*12. Kioprili ogly, întărit în Vizirat, îşi scoate*

trupele din oraş.})

< (§} 12. Astfel întărit în Vizirat, spre a nu le oferi şi altor mai-mari prilejul de a încerca astfel de lucruri, în a treia zi, el îşi scoate oştirea din Adrianopole, şi, punându-şi tabăra nu departe de oraş, pregăteşte cu grijă toate cele care mai erau încă de trebuinţă pentru expediţie.

((<§>*13.11 primeşte cu cinstire pe Solul Angliei, care-i oferea pacea, iar trupele le duce înspre Buda, pe la Beligrad.*})

< (§} 13. Acolo vine la el Solul lui Guilelm, Regele Angliei, şi i-l oferă pe Regele său spre a fi mijlocitorul încheierii păcii. Vizirul îl primeşte pe acesta cu mare onoare şi se arată „gata de consfinţirea păcii, în condiţii oneste”, dar, de fapt, în sufletul său. nu a dorit nimic altceva, decât pe ce cale să-i înşele pe Germani, sub plăsmuirea numelui păcii, ca, între timp, să le poată smulge Buda.

((<§>*14. Vizirul, strângând o Adunare Generală, hotărăşte să treacă Savu împotriva duşmanului.*})

< (§} 14. După ce a ajuns, cu planul acesta, la Beligrad cu oştirea, este înştiinţat că ai Caesarului, sub comanda lui Ludovic, Principele de Baden, au ieşit în câmp şi au ajuns deja la Petrivaradin. Odată primită această veste, îi cheamă pe dată la sfat pe Prefecţii oştii, şi, cercetând părerile tuturor a, cu consimţământul celorlalţi, hotărăşte să iasă, cu trupele sale, în calea oştirii germane, să o atace, în orice loc s-ar afla, şi, dacă avea să refuze lupta, să o urmărească până la Buda. Fără zăbavă, dă poruncă să se strângă corturile, şi, trecând Sava, vine aproape de Petrivaradin.

429 Căpetenia Caesarienilor, auzind despre sosirea Vizirului, îşi pune tabăra aproape de Islam/camen, la malurile Danubiului, şi o întăreşte cu valuri tari.

((<§>*15. Către Slameamen, ajunge la vederea*

duşmanului <şi *îi nimiceşte de toi cu bulucul pe câţiva de-ai Germanilor.*})

< (§}15. Se apropie, puţin mai târziu, şi Vizirul, şi îşi desfăşoară trupele dinspre latura dreaptă a taberei Caesarienilor, spre a le tăia întoarcerea. Se apropie într-acolo, întâmplător. În acelaşi timp, şi cinci mii de Caesarieni, pe care de Baden îi chemase în ajutor, şi se îndreaptă în pas grabnic către tabăra lor. Pe aceştia, pe când nu se aflau departe de tabără, Vizirul îl prinde, îi împresoară de peste tot, şi, cu toate că se băteau cu tărie, sub ochii restului oştirii Caesarului, îi copleşeşte sub mulţime, în parte îi căsăpeşte, în parte îi prinde, astfel că din toată coloana aceea nimeni nu s-a mai întors la ai săi teafăr şi nevătămat.

((<§>*16. Îndoiţi, Caesarienii se încleştează într-o crâncenă luptă.*})

< (§} 16> Acest prăpăd îi înfăţişează oştii germane un groaznic chip al primejdiei ce sta să vină, şi le şterge cu uşurinţă curajul pe care-l avuseseră, de a da iureş asupra duşmanului. Chiar şi Căpetenia însăşi îşi recunoaşte târziu greşeala de a se fi lăsat zăvorât într-un loc atât de strâmt unde nu putea nici să-şi desfăşoare linia de bătaie, nici să se afle în siguranţă faţă de tunurile duşmane. Prin urmare, cum nu se afla nicio altă cale de a scăpa cu bine din această primejdie, s-a hotărât s-o doboare cu pieptul şi cu fierul. Pe când cugeta el la acestea, Turcii, însufleţiţi de izbânda lor de mai înainte, mai mult, ai zice, furibunzi, decât plini de ardoare, dau buzna asupra taberei Germanilor, nu altfel, de parcă ar fi vrut să le înfulece, dintr-un singur iureş, întreaga oştire. Lupta se dă vreme de şase ore, cu noroc îndoielnic şi schimbător, cu acelaşi curaj, dar nu şi cu aceleaşi puteri.

((<§> *17. Lupta se da lungă vreme, cu noroc schimbător.*})

< (§} 17. Ba Germanii, prefăcându-şi deznădejdea în bărbăţie, trec în salt peste valurile

430 Turcilor, / ba Turcii, (de ruşinea) pierderii izbânzii pe care o avuseseră în mâini, îi resping pe Germani înăuntrul lucrărilor lor, şi, la rândul lor, pătrund în întăriturile acelora – şi unii şi alţii, pe rând, învinq şi sunt învinşi.

((<§>*18. Până la un ră, datorită căderii Vizirului, izbânda îi este cedată duşmanului.*})

< (§} 18. La urmă, când izbânda părea să încline de partea Turcilor, Vizirul, spre a-i doborî, prin prezenţa sa, pe aceia care mai rezistau încă, dă însuşi iureş, cu bulucul său, asupra aripii drepte a Germanilor, unde luase aminte că lupta era mai înverşunată. Dar, în ardoarea luptei, Vizirul însuşi, străpuns prin tâmple de un glonte de puşcă, se prăbuşeşte jos de pe cal, cu capul înainte, iar, prin moartea sa, le dăruieşte Germanilor izbânda deja dobândită. Şi anume, Cămăraşii săi, îngroziţi de neaşteptata nenorocire căzută asupra Domnului lor, de îndată ce-l văd lat la pământ, îi cheamă pe tovarăşii lor şi pe ceilalţi ofiţeri care mai erau la îndemână, ca să-i ridice leşul; pe când se ocupau ei cu aceasta. Tabulchana11” încetează să mai cânte semnalul luptei. De pe urma acestui fapt, printre trupele deja învingătoare ale Turcilor se naşte o imensă încurcătură. Călăreţii, loviţi de nu ştiu ce groază Panică, o apucă cei dintâi la fugă, părăsind pedestrimea, urmându-i, la puţin după aceea, şi Janiczarii.

((<§>*19. Caesarienii îi deschid cale duşmanului care fugea şi pun mina pe tabără. H*

< (§} 19. Germanii, care nu se mai luptau în nădejdea izbânzii, ci ca să nu moară nerăzbunaţi, luând seama la neaşteptata fugă a bulucurilor duşmane, fac pasul înainte, dar cu încetul, anume ca Janiczarii să aibă răstimp şi loc ca să fugă, şi ca, prea îmboldiţi, să nu se

întoarcă la luptă, dat fiind că, sleiţi de puteri” „n-ar mai fi putut să le facă fată. Şi restul pedestrimii, văzând fuga Janiczarilor, lăsând întregi tunurile şi tabăra, se iau cu paşi mari după cei care le-o luaseră înainte înstăpânindu-se

431 pe acestea, / Caesarienii nu mai caută nimic în plus, şi le dăruiesc ostaşilor câteva zile ca să-şi refacă puterile. Au căzut în acea luptă, dintre Turci, douăzeci şi opt de mii, dar> dintre Germani, pe lângă cele cinci regimente despre care am pomenit că au fost împresurate şi nimicite de Turci, încă vreo trei mii.

((<§>*20. O strălucită vorbă a Caesarului Leopold. D*

< (§} 20. Din această pricină, Leopold, ajungând la sine vestea izbânzii, se spune că ar fi zis că „Nu vrea să învingă prea des cu acest preţ, pentru că el îşi putea reface abia în trei ani cele opt regimente nimicite de Germani, pe când, dimpotrivă. Turcii puteau să-şi facă la loc chiar şi optzeci de mii de căzuţi, în răstimp de optzeci de zile”.

((<§>*21. Bavarezul* (*şic*) *ocupă Lippa, asediază Petrivuradinul.il*

< (§} 21. După izbânda, de Baden recâştigă Lippa, ocupată de Turci în anul trecut, şi zăvorăşte foarte strâns Varadiniul. Oştirea turcească, dimpotrivă, se opreşte din fugă la Beligrad, iar acolo şi-l alege drept Seraskier pe Halii Pasza.

((<§>*22. Polonii mai mult plăsmuiesc o expediţie în Bassarabia, decât să o facă. j*)

< (§} 22. Câtă vreme acestea se petrec înspre Sava, Polonii, în ultima lună a acestui an, trec peste Tyras şi plăsmuiesc o expediţie în Bassarabia, dar, apăsaţi numai de foame, dau semnalul de retragere la zvonul sosirii Seraskierului Buiukly Mustafa Pasza, şi, fără să fi împlinit nicio faptă vrednică de laudă, se întorc la ale lor.

((<§>*23. Un sutaş spaniol le predă Turcilor*

Garbusa.)!

< (§} 23. Între Veneţieni şi Turci lupta se dă mai degrabă prin înşelăciuni, decât cu armele. Turcii iau Garbusa, o cetăţuie aproape de necucerit din Creta, prin trădarea unui sutaş spaniol00, care se afla acolo de strajă, apoi încearcă acelaşi lucru la Suda şi la Spinalonga, dar, luând aminte la neajunsul deja pătimit, Veneţienii veghează mai atent asupra acelor fortăreţe şi îi pedepsesc cu capul pe părtaşii descoperiţi ai acelei conspiraţii.

((<§>*24. Ali Pasza urmează la Vizirat. /I*

432 < (§} 24. Între timp, Sultan Ahmed, / aflând despre pieirea lui Kioprili Mustafa Pasza, îl statornicise Vizir pe Caimacamul C (onstantino) p (o) lei, Arabadzi Ali Pasza, un om mai prejos decât mulţi ca har, dar nimănuia <mai prejos> în răutate.

((<§>*25. Numele pomenit al „păcii" îl întunecă iarăşi Solul francez-I*)

< (§}25. Acesta, în primele zile ale Viziratului său, împrăştie din nou la C (onstantino) p (o) le numele „păcii", şi îşi apleacă urechea cu bunăvoinţă faţă de Solii Principilor Creştini dinafară, mai cu seamă englezului Paget" 1, şi belgianului Colier1", care fuseseră trimişi, în scopul acesta, pe lângă Curtea Ot<h>mană. Dar această speranţă o tulbură deodată, prin lucrăturile sale. Solul francez.

<care, cu mari pungi de aur şi de argint îi convinge pe Vizir şi pe ceilalţi fruntaşi că „războiul, şi nu pacea, era mai în interesul Statului Ot<h>man". Acestei negocieri îi adaugă un argument şi mai însemnat scrisoarea lui Mavrocordat, prin care el îi relata Vizirului că Germania era atât de nenorocită şi sleită de oameni şi de avuţii, „încât abia dacă era de crezut că Caesarul mai putea susţine povara războiului un an, sau încă unul".

((<§>*26. Vizirul este mazilit pentru lăcomia şi*

cruzimea lui.})

< (§} *26*. Tulburat de aceasta, Vizirul taie deodată nădejdea păcii, şi se întoarce din toate puterile înspre reluarea războiului, iar aceasta o face astfel, încât să aibă grijă de nevoile Trezoreriei, şi <totodată> să-i elimine, pe această cale, pe cei mai cu minte decât el, şi de aceea, suspecţi pentru sine. În acest scop, sub felurite pretexte, îi ucide, sub mâna gâdelui, pe foarte mulţi bărbaţi iluştri şi de primul rang, iar toate bunurile lor le adaugă Fiscului, şi, nemulţumindu-se cu atâta, dă poruncă să-i înece noaptea, pe ascuns, pe Janiczarii şi pe oştenii de rând care ajunseseră vestiţi pentru faima bărbăţiei lor, ca nu cumva să mai rămână cineva care să poată fi socotit mai vrednic

433 decât el de cinstirea Viziratului. Cum despre cruzimea aceasta / ajungeau la Curte dese plângeri, iar aceia ale căror capete le cruţase norocul, sau neştiinţa Vizirului îi arătau Sultanului că, astfel, aveau să fie doborâţi toţi apărătorii împărăţiei Ot<h>mane, până la urmă, împăratul îl mazileşte, după şase luni, şi, în locul celui despuiat de avuţiile-i dobândite pe nedrept, îl pune pe Ali Pasza, Prefectul Damascului.

¡ (<§>*27. Noul Vizir, Ali Pasza, cugetă iarăşi la pace, dar Solii întorşi de la Vienna nimicesc bunele-i încercări.*})

< (§} *27*. Pe când noul Vizir începea iarăşi planuri de pace cu Creştinii, iată-i sosind pe Solii trimişi cu patru ani înainte la Caesar, şi, corupţi, cum se zvonea, de Solul Regelui Preacreştin, ei nimicesc toate încercările de pace, şi îi aţâţă tot mai mult pe Turci să poarte în continuare războiul împotriva Caesarului. Şi anume, ei relatau că Germania, zdrobită şi sleită de toate puterile, gâfâie, cu cea mai mare dorinţă de pace. Caesarul a fost silit să pună cea mai mare parte a trupelor sale în faţa furtunii franceze care da peste el, şi nu-şi putea reface oştirea, pentru că nu numai că-i lipsea „vâna faptelor de împlinit”, <adică>

banii, dar mai adunase şi mai mult de o sută de milioane datorie. La aceste necazuri se mai adăugase şi seceta abătută de Dumnezeu peste Ungaria şi peste Germania, care aruncase amândouă acele Regate într-o asemenea mizerie, încât şi cele mai de seamă metereze ale Ungariei prin care trecuseră, anume Buda, şi Esseck, nu numai cetăţuile de o mai mică însemnătate, duceau lipsă şi de oşteni de strajă, şi de hrană”. Iar acestea nu erau atât false, cât erau pe placul Curţii.

H<§>*28. De aceea, sunt iarăşi pregătite cele de trebuinţă pentru război.*})

434 < (§} *28*. Astfel, / Vizirul, lăsând la o parte planurile de pace, se apucă iarăşi, din toate puterile, să reia războiul, înrolează noi Janiczari, numărul cărora îl scăzuse grozav de tare şi sabia Germanilor, şi cruzimea lui Arabadzi Ali Pasza, iar celorlalţi Paszi, le porunceşte, sub aspră pedeapsă, să se înfăţişeze cu trupele lor, la timpul stabilit.

(¡<§>*29. Trimiţându-l înainte pe Seraskier, porunceşte un război de apărare. Dar Helisler ia Waradinul prin predare.*})

< (§} *29*. Dar, cum, îngrozită de măcelul de mai înainte, oştirea nu mai putea fi strânsă cu atât de mare iuţeală, el îl trimite către hotarele Ungariei pe Seraskier. laolaltă cu atâtea trupe, câte avea la îndemână, cu porunca „să se ferească de lupta cu Germanii, şi de atâta doar să aibă grijă, să păzească cum se cuvine hotarele împărăţiei şi să le apere de năvălirile duşmanilor, iar oraşelor Ungariei pe care le mai ţineau încă Ot<h>maniazii să le vină într-ajutor, dacă erau cumva atacate de inamici”. Acesta a reuşit să ţină departe de Beligrad şi de cursul Savei trupele Germanilor, mai ales cum ele, din pricina slăbiciunii lor, nu se grăbeau prea tare să se înfrunte în bătălie, dar n-a putut, totuşi, să împiedice ca Heusler, ((de

curând eliberat din captivitate}}, laolaltă cu ceata sa, să silească să se predea, de foame, Waradinul, împresurat încă din anul trecut, în <ziua de douăzeci şi unu a lunii Remazan a anului 1103 (25 Mai 1692).

((<§>*29 <bis>. Turcii asediază Soroca, în Moldova, printr-o zadarnică încercare. I*)

< (§} 29 (bis). Cam la aceeaşi vreme, Seraskieriul de la Babadagy. Daltaban Mustafa Pasza, laolaltă cu Arap Pasza, Prefectul Trapezuntului, purcede asupra Moldovei, şi, trecând Danubiul către sfârşitul lunii Zylcaade, ţinteşte de-a dreptul către Orhei. Acolo, chemându-i la sine pe Principele Moldovei şi pe vreo douăzeci de mii de Tătari, sub porunca lui Szehbaz Gierai Sultan, înaintează

435 împotriva Sorocăi. Dar, când a ajuns, pe drum, aproape de Orhei, cetate a Moldovei, / este lovit, deodată, de o grea dizenterie, şi, reţinut vreme de câteva zile de acea boală, le îngăduie Polonilor timpul şi să întărească oraşul care urma să fie luat cu asalt, şi să-i crească garnizoana. Duşmanii, mai înainte fără de grijă, se şi folosesc de acest prilej, Soroca o întăresc cu un val şi cu noi lucrări, şi-i trimit patru sute de Cazaci de strajă, în ajutor. Seraskieriul, deşi vedea că zăbava aceea îi tăcuse mai grea cucerirea, totuşi, de îndată ce se vindecă de boală, ca să nu fi făcut degeaba atâta drum, îşi duce mai departe planul pus la cale, şi ajunge, la a patra tabără, la vederea oraşului. Străjerii se înspăimântă, la început, de sosirea Turcilor, dar, mai apoi, când îşi dau seama că tunurile duşmanilor nu puteau dărâma zidurile oraşului (căci el nu luase cu sine decât şapte tunuri, şi acelea mai mici, şi cu două mortiere), ei prind iarăşi curaj, şi, nemulţumindu-se să se fi ţinut între zidurile lor, dau dese iureşuri, năvălesc noaptea asupra valurilor Turcilor, şi-i îngroapă sub ele pe mai mulţi <dintre ei>. Când vede Seraskieriul că, în felul acesta, nu izbândeşte nimic,

încearcă să le dărâme zidurile săpând mine, dar nu cu mai bun noroc, datorită stâncii pe care erau puse temeliile lor. Până la urmă, după mai multe măceluri, dând furtunile iernii, după ce a pierdut ca la trei mii dintre ai săi, după un asediu de treizeci de zile, este silit să se retragă, fără de nicio ispravă.

((<§>*30. Chanul Tătarilor încearcă zadarnic să despartă de Confederaţie Regatul Poloniei*. /!

< (§} 30. Către sfârşitul expediţiei, Chanul Crymeei, Kior Şefa ţi] Gierai", la imboldul Seraskieriului, îl trimite pe unul dintre ofiţerii săi, Dervisz Szaban Aga, la Regele Poloniei, şi îi

436 propune să încheie pace cu Curtea Ot<h>mană, / oferindu-i, dacă voia să se desfacă din alianţa pe care o avea cu Caesarul, restituirea Camieniţei dărâmate, şi a întregii Podolii şi a Ukrainei. Dar Polonii, care, de pe urma zadarnicelor strădanii ale Turcilor împotriva Sorocăi, câştigaseră o nouă nădejde de a subjuga Moldova, nu apleacă deloc urechea la îndemnurile Chanului, şi-l lasă să plece pe trimis, fără să fi isprăvit nimic.

((<§>*3 l. Veneţienii asediază Canea, în Creta, dar prăpădul îi sileşte să se retragă*!)

< (§} 31. În acelaşi an, Veneţienii, după ce au supus de tot penitus Moreea, stabilesc să-şi întoarcă armele asupra Cretei, şi trecându-şi toată oastea în acea insulă, asaltează Canea, şi o atacă tare. Dar, înştiinţaţi de o navă franceză, Turcii întăriseră oraşul eu o garnizoană atât de puternică, încât Veneţienii, când credeau că au să prindă oraşul pe neaşteptate, nu numai că au fost respinşi cu mare prăpăd, dar, după un asediu de cincizeci de zile, ducându-le dorul multora dintre ai lor, au şi fost siliţi să se retragă de lângă oraş, iar Ot<h>maniazii să se recunoască salvaţi prin facerea de bine a Regelui Preacreştin.

ÎI <§>*32. Feluritul noroc de pe continent al Turcilor*

şi al Veneţienilor.))

< (§} 32. Cu acelaşi noroc, Suleiman Pasza, Prefectul din Amaud, se aruncă asupra Montenegrinilor care puneau la cale o răzvrătire, îi pune pe fugă, şi, redobândind Zuffa şi Panduriza, îi aduce sub ascultare. Însufleţit de aceste succese, Seraskieriul Moreei îi hăituieşte pe Veneţieni, în Moreea, cu felurite năvăliri: dar, pe când încearcă să ocupe Naupactul, este respins de Veneţieni, cu mare pagubă. În Dalmaţia, Pasza Hercegovinei se străduie, prin Alibeg, să redobândească Gracovul, dar fără de succes. Căci Veneţienii se reped pe neaşteptate asupra trupelor turceşti încordate în asedierea oraşului, le înfrâng, le împrăştie, şi le prind Căpetenia de vie.

((<§>*33. Sultanului i se nasc gemeni. H*

< (§} 33. Odată încheiată această expediţie, în anul 1104, Sultanului i se nasc, la

437 C (onstantino) p (o) le, doi gemeni, / Selim şi Ibrahim. Tălmăcind aceasta drept un semn al viitoarei lor fericiri, pentru că nu se mai întâmplase niciodată ca Sultanilor să li se nască băieţi gemeni, Turcii închină, în toată împărăţia, opt zile întregi bucuriei şi ospeţelor, şi statornicesc peste tot, zi şi noapte, Donanma (O) şi alte jocuri obişnuite la acest fel de sărbători.

ÎI<§>*34. Vizirul Ali este depus, iar lui îi este pus în loc Mustafa Pasza. D*

< (§} 34. În timpul acestor desfătări ale poporului, Vizirul Tarposzczi Ali Paszap se străduie să reia din nou negocierile întrerupte ale păcii conatur, dar, mustrat de Muftiu, cum împăratul dădea mărturie că aceasta s-a făcut fără de porunca sau ştiinţa sa, este despuiat de demnitatea sa, drept un „trădător al Legii şi al Statului”.

((<§>*35. <El> suprimă la vreme răzvrătirea care sta să izbucnească*.) *j*

< (§) 35. Urmaşul dat lui, Buiukly Mustafa Pasza, pe

când se străduie să îndrepte hoţiile câtorva fruntaşi, pe care neglijenţa celor doi Viziri de mai înainte le lăsase nepedepsite, stârneşte împotriva sa o conjuraţie a anumitor împricinaţi clandestini, ca şi murmurele deschise ale altora. Dar, dând peste cap Janiczar Ağası, care-i era favorabil Vizirului, întrunirile răzvrătiţilor, iar fruntaşii acestora fiind, în parte, pedepsiţi cu moartea, în parte, trimişi în surghiun, Oraşului îi este redată vechea linişte, iar Vizirul pregăteşte cu cea mai mare grijă cele de trebuinţă pentru curmătoarea expediţie.

((<§>*36. Faptele lui Mysri El<f>endi sunt ţinute drept vrednice de admiraţie.*))

< (§} 36. Pe când era el adâncit cu totul în aceste lucruri şi îşi întinsese deja corturile în afara Oraşului, un anume Szeich din Prusa, Misri Effend L, îşi desfăşoară steagul la Prusa şi înrolează mai mult de trei mii de voluntari Muslimani, fără leafă, fără provizii, doar în numele lui Dumnezeu şi cu încrederea în ajutorul dumnezeiesc, sub numele de „Derviszi –, şi îi conduce, mai întâi, cu corăbiile, la Rhodostus, apoi, pe calea uscatului, la Adrianopole. Intrat în oraş, merge de-a dreptul.

438 cu ai săi, la sanctuarul / lui Selim, şi, cum aflase acolo poporul închinat în împlinirea Namazului de prânz, mai întâi, el însuşi, duce la capăt rugile, cu o mare înfăţişare de pietate şi de zel dumnezeiesc, iar, după încheierea lor, purcede la o cuvântare către popor. În ea, spune că „auzind că se strânge iarăşi oştirea împotriva Germanilor, a stat şi a cugetat îndelung, ce putea face el însuşi pentru Statul Ot<h>man, după preceptele Legii Curanice, şi, totodată, că s-a întrebat pe tăcute, între pereţii săi <de-acasă>, care erau pricinile atâtor prăpăduri aşa de mari pe care le provocaseră Creştinii, până atunci, oştirilor Ot<h>mane. Lui, aplecat către aceste cugetări, i-ar fi fost dezvăluit de la Dumnezeu că nu

bărbăţia Germanilor, sau păcatele întregului popor au fost pricina acestor nenorociri, ci vina celor şaptesprezece Mai-mari şi a Cârmuitorilor împărăţiei, care, asupriţi de suflet, de credinţă şi de apucături de-ale Ghiaurilor, nu ştiau că nu este nevoie de mari mijloace de-ale armelor când aveau să se încleşteze în luptă cu Necredincioşii, ci de credinţă în Dumnezeu, de curăţia minţii şi a faptelor, şi de dreptate faţă de supuşi. Iar, ca să ştie norodul vinei cărora trebuia să-i fie atribuită ruina Statului, lui îi fuseseră numiţi, prin dumnezeiască dezvăluire, „Nemeze-Ghiaurii" fălindu-se cu tiara şi cu veşmântul musliman, adică Vizirul, Janiczaragasi, Caimacamul (r, Tefterdariul '1, Reis Effendi şi cu ceilalţi fruntaşi ai Stalului Ot<h>man, pe care îi pomenea cu amănuntul. Dacă aceştia nu erau înlăturaţi, nu numai că nu se putea nădăjdui nicio izbânda asupra Germanilor, ci erau de aşteptat şi mai mari prăpăduri, precum şi doborârea întregii împărăţii. El.

439 însă, din Poruncă dumnezeiască, strânsese adevăraţi ostaşi muslimani, puţini, ei, la număr şi fără de arme, / dar însufleţiţi de o dumnezeiască bărbăţie şi întăriţi cu Preceptele Curanului, nu împestriţaţi de păcate, ci albi şi curaţi, cu care cuteza nu numai să împiedice nenumăratele trupe ale necredincioşilor, ci şi să-i respingă departe de hotare".

La faima acestui fapt, dă năvală, pe dată, nu numai gloata cea poftitoare de răsturnări, ci se reped chiar şi destui Janiczari, Sipahi şi oşteni din alte arme, şi, cum sanctuarul, cât era el de încăpător, nu-i putea cuprinde pe toţi ascultătorii, ei umplu şi toate pridvoarele dinafară: văzând această, crainicul, însufleţit de nu ştiu ce zel, îşi lungeşte cuvântarea vreme de patru ceasuri. Vizirul, înştiinţat fiind de cele ce se petreceau, se teme de o răzmeriţă, şi, ca să o împiedice la timp, îl trimite la Szeich pe Caimacam, cu porunca să-l poftească în numele său.

După ce Caimacamul, începând cu un salut plin de cinstire, i-a înfăţişat porunca sa, Mysri Effendi îi spuse: „Eu, unul, sunt robul lui Dumnezeu, trimis la robii lui Dumnezeu să le înfăţişez cele ce mi s-au arătat printr-o dezvăluire dumnezeiască; şi nu prea ştiu ce fel de Ghiaur este Vizirul ăsta al tău, căruia nu văd de ce i-aş da ascultare, părăsindu-mi chemarea Caimacamul, văzând că, datorită mulţimii de norod care se afla împrejur şi-l asculta cu mare atenţie pe cel ce cuvânta, nu se putea întreprinde nimic silnic, se întoarce la Vizir, îi povesteşte ce a auzit şi a văzut, <şi îl îndeamnă „să facă faţă cât mai iute primejdiei, să împrăştie gloata adunată, pentru că toate vorbele Szeichului nu ţinteau la nimic altceva, decât să aţâţe o răscoală în popor împotriva celor de frunte, poate chiar împotriva însuşi împăratul.

Vizirul îi cheamă la sine pe Janiczaragasi şi pe ceilalţi pe care îi ocărise cu numele de

440 „Necredincioşi”, / le înfăţişează primejdia lor comună, şi îi întreabă „Ce credeau ei că era cel mai de folos de făcut în această grea încercare?” Părerile fiind împărţite într-o parte şi în alta, toţi hotărăsc într-un gând „să nu mişte nimic fără consimţământul Sultanului, ci să-l îmboldească, prin orişice mijloace, ca să-l silească pe Szeich să iasă din cetate”.

Fără de zăbavă, ei îl înştiinţează pe Sultan printr-un Tâlhysz că „a sosit în oraş un oarece Szeich, înconjurat de o mare gloată de ostaşi ascunşi sub veşminte de Derviszi, care ţinea, în

Seliraie, o cuvântare către popor, iar, prin ea, atrăgea la răscoală plebea cea nestatornică. În acest (scop), el trăncănea multe ocări împotrivă Cârmuitorilor, împăratul însuşi îi dădea nume înjositoare, pe Vizir şi pe ceilalţi Mai-mari, îi învinuia de lipsă de credinţă, şi susţinea în public că războiul era purtat de Germani-Ot<h>manizi împotriva

Germano-Caesarienilor, şi că, de aceea, asupra Curţii Ot<h>mane nu se putea pogon nicio binecuvântare de la Dumnezeu”.

Prin aceste calomnii şi prin alte născociri de acelaşi fel, Sultanul se porneşte pe o asemenea mânie, încât dă poruncă „să-l prindă pe răzvrătit, şi, cum datorită tiarei pe care o purta, nu putea fi ucis, să fie trimis în surghiun la Prusa, laolaltă cu ciracii săi”.

Vizirul, bucuros că îşi putea împlini dorinţa inimii sub numele Sultanului, primind porunca, îl trimite iarăşi pe Caimacam la Mysri Effendi, la Dzamie, dar dându-i-l drept tovarăş pe Janiczaragasi, cu o bună ceată de ostaşi. Aceia, lăsându-i în uliţă pe Janiczari, intră în sanctuar, şi îi spun „Sănătate!”, în numele Sultanului, celui care mai cuvânta încă, şi îi dau de veste că „Sultanul.

441 auzind despre sfinţenia şi despre faima numelui lui, voia să se bucure de tovărăşia lui, / şi, de aceea, îi cerea să vină cât mai repede la Palat”.

Szeichul, fie înştiinţat de uneltirile lor, fie descoperind cu gândul ce fel de şarpe se ascundea sub iarba aceea, spuse: „Voi, după gândul cu care aţi venit la mine, nu-mi păreţi a fi fost trimişi de Sultan, ci de Szeitan (t)! Eu, însă, ca un luptător pentru Dumnezeu – căruia i se şade să fie înălţat prin laudele oamenilor, iar nu să fie dat batjocurii lor – am să merg oriîncotro veţi vrea să mă duceţi, numai să nu-i aduc jignire acestei comunităţi de Muslimani, ori să par că n-aş vrea să mă supun poruncii împărăteşti. Dar, ca să rămâneţi convinşi că am vorbit nu după duhul meu, sau după vreun altul, strâmb, ci la îndemnul Duhului Divin, vă prevestesc că, la puţine ceasuri după plecarea mea, aveţi să simţiţi faţă de voi semnele arătării dumnezeieşti!”

Spunând acestea, iese din Dzamie şi, urcându-se în caleaşca Sultanului, adusă pentru sine, înconjurat de gărzi,

trece, cu cea mai mare cinstire, prin mijlocul poporului care da buzna de peste tot: dar, de îndată ce este scos ceva mai departe de gloată, este pus într-o căruţă acoperită şi, în goana cailor, este trimis mai întâi la Rhodostus, apoi la Prusa.

((<§>*37. După surghiun, urmează minunile lui Mysri. H*

< (§} 37. Iar superstiţioasei preziceri nu i-a lipsit urmarea. Şi anume, a doua zi după aceea, pe la amiază, se iscă un uriaş vârtej cu furtună, şi le doboară corturile aproape tuturor oştenilor şi Magnaţilor. În mai multe corturi ale bucătăriilor ardea, cum s-a întâmplat, focul pentru pregătirea prânzului, iar, de la el, cele răsturnate iau pe dată văpaia, care s-a împrăştiat atât de iute asupra celorlalte, încât, în răstimp de un ceas, au ajuns să se prefacă în scrum mai mult de o mie de

442 pavilioane, şi anume cele ale fruntaşilor celor mai de seamă. Poporal stă fără să mişte / la această privelişte, şi strigă tare că „se arată pe faţă răzbunarea lui Dumnezeu, pe care voia să şi-o împlinească pentru alungarea pe nedrept a robului Său, a martorului adevărului”, ba mai şi tăgăduiesc orice ajutor. La urmă, doar cu cea mai mare trudă, oştenii, dând fuga izbutesc să smulgă primejdiei focului şi restul taberei.

Sultanul însuşi, lovii de groază, îi trimite Szeichului o scrisoare oficioasă, prin care îi cere iertare pentru ce-a greşit, aproape implorându-l, mărturiseşte că „a fost înşelat prin videşugurile slujitorilor săi”, şi îl roagă „să binevoiască să vină iarăşi la Adrianopole şi să-i ofere oştirii binecuvântarea sa”. La acestea, Mysri Effendi îi răspunde că „el a luat seama încă de la început, că nu din vina împăratului, ci din cea a Magnaţilor i-a fost impus lui surghiunul, şi că de aceea a şters încă de demult amintirea acelui lucra şi i-a iertat pe deplin păcatul, dar nu poate

totuşi să se întoarcă la Adrianopole, pentru că acelaşi Duh care l-a îndemnat la primul său drum nu i-l mai îngăduia şi pe al doilea”.

(¡<§>*38. Pe când Vizirul urma să treacă prin Valahia în Transsylvania, Caesarienii asediază Beligradul.il*

< (§} 38. Într-acestea, Vizirul Buiukly Mustafa Pasza, strângându-şi întreaga oştire, îşi trece tabăra de la Adrianopole pe Danubiu, iar, de acolo, cugetă să cerceteze iarăşi vechea cale a lui Tekely, şi să pătrundă prin Valahia în Transsylvania. Dar, mai înainte să fi trecut Danubiul, Germanii, ocupând Gena şi Villagoszvar, sub comanda lui De la Croy, încing sub împresurare Beligradul. Auzind aceasta, Vizirul îşi schimbă calea şi planul, se întoarce de la ((Distra}}, unde îşi aşezase atunci tabăra, către Czenge Daghlary, şi îşi trece toată oastea prin cheile acelor munţi, abia dacă destul de largi pentru un om neînarmat, nu fără de primejdie, şi cu cele mai mari neajunsuri.

443 Căpetenia Germanilor, / deşi fusese înştiinţată de către cercetaşi că Vizirul punea la cale ocuparea Transsylvaniei, stă şi se plimbă, mai mult ca un călător, decât ca un ostaş, prin jurul zidurilor dinafară ale oraşului asediat, fie pentru că voia să silească oraşul să se predea de foame, fie pentru că nu credea că Vizirul, datorită locurilor strâmte care aveau să-l împiedice, putea veni la timp în ajutorul celor asediaţi. Dar, după ce a prins de veste că „sosea Vizirul şi că a trecut deja de crestele munţilor”, duce mai departe mai cu tărie asaltul început, şi, în răstimp de opt zile, nu numai că dărâmă cu tunurile şi cu mine zidurile dinafară ale oraşului, ci îi mai şi zdruncină atât de tare zidurile din lăuntru, încât părea că va cuceri şi oraşul, cu toate că era apărat de şaisprezece mii de ostaşi ot<h>mani, dacă Vizirul, lăsând în urma sa bagajele şi tunurile mai grele, n-ar fi sosit în ajutorul oraşului, în cea de a opta sa tabără.

t (<§>*39. Vizirul eliberează Beligradul de sub asediu.*))

< (§} 39> Căci Germanii, luând aminte că, datorită puţinătăţii lor, nu puteau, de-o dată, şi să ducă mai departe asediul, şi să pună destule puteri împotriva Vizirului care urma să le atace tabăra, ca nu cumva, în locul izbânzii sperate, să fie loviţi de vreun prăpăd, desfac asediul, şi trec iarăşi, cu toată tabăra, peste Sava. Vizirul, deşi nu le făcuse nicio altă pagubă celor care se retrăgeau, ci doar îi prădase de câteva care şi de patru tunuri mai mici, socotind, totuşi, retragerea duşmanilor drept o fugă, îi dă de veste Sultanului că a dobândit izbândă asupra vrăjmaşilor.

((<§>*40. Tătarii, pe cale săpustiască Ungaria, sunt înfrânţi, înconjuraţi de către Germani.*) /

< (§} 40> Neîndrăznind însă nici să-i urmărească, nici, trecând Sava, să dea năvală peste tabăra

444 lor, îl trimite pe Selim Gierai, Chanul Tătarilor, cu bulucurile sale, către Un/garia, cu porunca „să pustiască Provinciile vecine, şi să le ia Germanilor putinţa de a-şi strânge provizii de hrană”. Pe acesta, cum rătăcea cam fără de grijă, Caesarienii cu menirea să păzească acele părţi, sub comanda lui Hofkirchen, îl împresoară lângă Chonad şi îl închid în locuri atât de strâmte şi de grele, încât nu putea nici să-şi desfacă linia de bătaie a călărimii, nici să găsească loc pe unde să scape. Astfel că Tătarii ar fi trebuit ori se se predea duşmanilor, ori să moară de foame, dacă neînfrântul suflet al lui Selim n-ar fi înfrânt toate piedicile şi nu le-ar fi insuflat Tătarilor hotărârea să cuteze ceva nu numai neobişnuit, până atunci, pentru urdiile Scythice, ci şi nemaiauzit, de pe urma căruia numele Scythilor a ajuns să fie vestit pe tot întinsul lumii. Căci, deşi nu le mai rămăsese niciun fel de spaţiu deschis pentru o luptă călare, ei sar cu toţii jos de

pe cai, şi, ucigându-i, se reped, pedeştri, asupra duşmăniilor, cu săbiile trase, şi dau năvală cu piepturile goale asupra coloanelor foarte strânse ale Germanilor. Un fapt atât de neaşteptat îi uluieşte, la început, pe ostaşii Germanilor, care nu credeau că se poate aşa ceva, apoi însă, venindu-şi în fire, îi împresoară din nou, fără ca ei să le fi scăpat încă, şi fac printre ei un foarte mare măcel, astfel că, în afara puţinor soţi ai Chanului, de-abia dacă a mai scăpat vreunul dintre ei de sub sabie.

ÎI<§>41. Polonii rămân liniştiţi acasă. Veneţienii stau liniştiţi în Grecia, dar> în Dalmaţia nu isprăvesc mart lucru. /)

< (§} 41. Şi astfel, Germanii răzbună crunt oştirile Polonilor, de atâtea ori doborâte de Tătari, câtă vreme Polonia însăşi lâncezeşte în tihnă, şi, fie amăgită cu numele păcii, oferit din nou, prin Soli, de Selim Gierai, fie înspăimântată de prăpădurile de mai înainte, nici nu cutează să-şi scoată ostile în câmp. Şi armele Veneţienilor tac, în Grecia, cu lotul. Doar în Dalmaţia, sub comanda lui

445 Enzzo, Prefectul Cattarului, / încearcă să ia Clobuchul. dar sunt respinşi de Pasza Hercegovinei. cu un mic prăpăd; totuşi, acesta, nu mult mai târziu, este iarăşi înfrânt de Cangetto.

ÎI<§>42. Vizirul Mustafa este descărnat, iar în locul lui este pus Ali.})

< (§} 42. Întors la Adrianopole, Vizirul Buiukly Mustafa Pasza. câtă vreme aşteaptă răsplăţile cuvenite pentru eliberarea de sub asediu a Albei Greceşti şi pentru respingerea duşmanilor de la hotarele împărăţiei, este lipsit de demnitatea sa de către Sultan, doar pentru o măruntă pricină. Anume, pe când, ros de griji, într-o zi, ca să-şi mai destindă sufletul, plecase cu şoimii în afara oraşului, ca să vâneze, Colţuk Vesirleri, încă de multă vreme porniţi pe dânsul, se duc pe dată şi-i spun asta

Sultanului, „sub vina că Vizirul, lăsând laopare treburile şi toate cele care priveau bunăstarea Statului, nu se îngrijea de nimic altceva, decât de desfătările sale”, îl mişcă atât de mult, prin acele calomnii ale lor, pe împărat cel naiv şi credul, încât i-a luat, pe dată, pecetea împărăţiei, semnul Viziratului, şi i l-a dat lui Szam Tarabolus Ali Pasza” O. Totuşi, ca să nu pară un ingrat faţă de atâtea binefaceri adunate în slujba Statului, ori să işte împotriva sa vreo răzmeriţă în popor, nici nu-l ţine sub strajă pe cel demis, nici nu-l lipseşte de bunurile şi de averile sale, ci îi mai şi încredinţează Prefectura Damascului – rară pildă printre Turci.

ÎI<§>*43. Vizirul Ali Pasza se străduie să încheie pacea cu Creştinii.*})

< (§} 43. Ali Pasza, văzând starea cu totul mizerabilă a Statului, cum îşi pierduse nădejdea izbânzii, se străduie cu cea mai mare silinţă, din primele zile ale Viziratului său. să încheie pacea cu Germanii şi cu Polonii, dar, pentru că voia să-i excludă de la pace pe Veneţieni, şi să abată, mai apoi, asupra acestora toată puterea armelor sale, a rămas fără de succes. Şi anume, pe de o parte, Caesarul nu voia să-i părăsească pe confederaţi şi să-i expună primejdiei, şi respingea cu

446 statornicie toate condiţiile de încheiere a păcii, oricât de plauzibile şi îl fost ele, / iar, pe de alta, Solul Regelui Preacreştin, Castellónovanus, îi atrăsese de partea sa, prin daruri şi prin mari făgăduieli, atât pe fruntaşi, cât şi Ulemalele, şi îi împinsese astfel să se opună, ca într-un suflet, sfaturilor de pace, şi să tulbure toate încercările Vizirului.

((<§>*44. Pacea fiind împiedicată de Solul francez, Vizirul îl trimite pe Seraskier în Ungaria.*))

< (§} 44> Din aceste pricini, cum Vizirul se vedea respins în această încercare, în ultimele luni ale anului

1105, îl trimite pe Seraskier în Ungaria, iar el, pe când încerca să cucerească Titul, este respins, cu un mic prăpăd, de Căpetenia oştirii Caesarului, Căprara. Dar această izbânda a Germanilor nu i-a adus împărăţiei Turceşti niciun neajuns, dat fiind că, împiedicat de războiul cu Francezii, Caesarul lăsase în Ungaria numai o mică ceată, care trebuia să cugete mai mult la apărarea paşilor făcuţi înainte, decât să mai facă alţii. De asemenea, trupele Polonilor <şi ale Ruşilor rămân încordate asupra străjuirii hotarelor lor, şi nici nu pun la cale, nici nu îndeplinesc ceva demn de însemnat.

((<§>*45. Veneţienii iau Chiosul prin predare.*))

< (§} 45. Singuri. Veneţienii ameninţă mai tare, în acest an, asupra Turcilor, şi cutează o faptă care le-ar fi îngăduit domnia asupra întregii acelei mări, dacă ar fi ştiut să ducă mai departe cu mai multă precauţie şi cumpătare cele începute. Către începutul verii, ei trimit flota pe mare, şi, chemaţi de cetăţenii din Chios care ţineau de Biserica Romană”, se năpustesc din toate puterile asupra acelei insule. În fruntea ei se alia, pe vremea aceea, Silahdar Hasan Pasza, şi, auzind despre sosirea Veneţienilor, se hotărâse să se lupte cu tărie pentru zidurile sale; dar, după ce a simţit că l-au lăsat cetăţenii creştini şi că pun la cale, chiar şi împotriva vrerii sale, trădarea oraşului, cum avea doar puţini oşteni turci în straja sa, spre a nu cădea şi el însuşi în mâinile duşmanilor, statornicind 447 condiţiile, le predă Veneţienilor oraşul. / Aceştia, după ce au ocupat cetatea, ca să afle o mai mare trecere pe lângă Sanctitatea Sa, Papa, închid bisericile greceşti, interzic să se celebreze slujbele în limba greacă, ori să se împlinească celelalte taine după riturile obişnuite ale Bisericii Răsăritene, pe locuitori îi constrâng, în parte cu sila, în parte prin tertipuri, să adopte credinţa comunităţii romane, şi se mai ţin şi de multe alte fapte rele, atât împotriva cinstei, cât şi

împotriva condiţiilor predării.

((<§>*46. Ar fi ocupat şi Zmima, dacă n-ar fi fost convinşi de Sfetnicii Creştinilor să n-o ia cu asalt.*))

< (§} 46. La urmă, după ce au orânduit după pofta lor starea oraşului luat, încep să plănuiască asediul Smyraei. Dar Solii Francezilor, Englezilor şi Belgienilor, intervin pentru acel oraş, pe când Veneţienii se aflau deja pe drum: printre alte motive pentru care asedierea oraşului trebuia lăsată, ei insistă mai ales asupra acestuia, că mai toate depozitele Smymei erau pline de mărfurile concetăţenilor lor, pe care, dacă aveau să se piardă în asediu din pricina focului, ori datorită nestăpânirii ostaşilor care aveau să prade, stăpânii lor aveau să ceară răsplată, cu mare dobândă, de la Veneţieni. Auzind acestea, Veneţienii, temându-se de indignarea faţă de ei a celorlalţi Principi Creştini, renunţă la planul lor şi se retrag acasă cu flota.

(/<§>*47. Armele Veneţienilor* au parte *de succese în Dalmaţia.*))

< (§} 47. În Dalmaţia, Veneţienii, Căpetenie fiindu-le Delfin, asediază şi cuceresc Ciclut, ba supun sub puterea lor şi Clobuch, pe care îl încercaseră zadarnic în anul dinainte. Seraskieriul Suleiman Pasza, Prefectul Albaniei, dă două iureşuri repetate spre Ciclut, încearcă să recâştige oraşul pierdut, dar este respins tot de atâtea ori, nu fără prăpăd. Din atare pricină, el este învinuit de neglijenţă în faţa împăratului, este despuiat de cinstire, iar drept urmaş îi este dat Prefectul Bosniei, Elmas Mehemed Pasza, proaspăt trimis de la Serai.

((<§>*48. Arabii se desfac de împărăţie şi încearcă să asedieze Meccaf*)

448 < (§} 48. Câtă vreme armelor ot<h>mane le merge atât de rău, peste tot, în Europa. / şi în

Asia se iscă o nouă răzvrătire. Un Principe de-al

Arabilor, Szeich Emir Mehemmed. strângând câteva zeci de mii din concetăţenii săi, se năpusteşte asupra călătorilor care se duceau, în numele credinţei, să viziteze Meca (y), îi jefuieşte şi îi împrăştie, dar> apoi, crescând numărul tâlharilor, asediază chiar şi Meca, dar, cuprins de reverenţa faţă de acel loc şi de sfiala faţă de sacrilegiu, dă înapoi de la oraş, împotriva lui e trimis Beglerbegul Szamului înconjurat de alţi Paszi de prin acele părţi, dar el, prinzându-i în curse, îi înfrânge pe toţi şi-i pune pe fugă.

((<§>*49. Sultan Ahmed moare*. ¡*1*

< (§} 49. Sultan Ahmed părăseşte împărăţia, înconjurată de atâţia vrăjmaşi şi numai cât nu ajunsă de râpă, <în ziua de 22 a lunii Dzemaziul achyr> a anului 1106, şi îşi trimite duhul la Muhammed al lui: a trăit 50 de ani, cunsprezece luni şi treisprezece zile>, a domnit patru <fără şapte> luni <şi cincisprezece zile>.

((<§>*50. Obiceiurile lui Sultan Muhammed* (sic). //

< (§} 50. A fost un Sultan, dacă ai ţine seama de harul şi de firea lui, întru totul asemenea fratelui său Suleiman: cu o minte întrucâtva mai vioaie, dar nu ascuţită. Pleca uşor urechea la calomniile slujitorilor din lăuntru, şi, la îndemnul lor, pentru cea mai măruntă pricină, schimba prea adesea lucrurile cele mai însemnate. Voia să pară un împătimit de dreptate, deşi, din pricina prostiei, nu putea îndeplini în chip desăvârşit îndatoririle unui jude, şi dădea crezare tuturor celor pe care i le ziceau prieteni corupţi de împricinaţi.

((<§>*51. Imaginea lui*.))

< (§} 51, Avea ochii negri şi deschişi, faţa cam trasă şi albă, barba rotundă, bătând în roşu şi cam negruie, nasul drept şi lung, mijlociu la stat, dar cu burta obează, pe care i-o adusese mai mult hydropeis>ia, decât grăsimea. Dar se spunea despre el că, în urmarea riturilor şi în zelul arătat faţă de Legea Muhammedană, nu s-a arătat prea

puţin mai prejos decât fratele său, Suleiman.

449 SVLTAN MUSTAFA II.
FIUL LUI SVLTAN MVHAMMED IV.
AL XXII-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.
¡CAPITOLUL IV.

((<§>*1. Sultan Mustafa, fiul lui Muhammed, ajunge împărat.*))

< (§} l. Cele pe care, după moartea lui Sultan Suleiman, le încercase Kioprili Mustafa Pasza, <anume, să-l lipsească de sceptru pe Mustafa, fiul lui Mehemed al IV-lea, se străduie să le facă, fie şi nu cu acelaşi succes, după moartea lui Ahmed. Vizirul Szam Tarabolus Ali Pasza. Spre a duce acest lucru la doritul sfârşit, el îi îndeamnă pe Magnaţii strânşi la sine să-l înalţe pe tron pe Ibrahim, fiul de trei ani al răposatului Ahmed, spunând că „este nedrept să-i ia coroana ce i se cuvenea fiului unui împărat mort în purpură şi să i-o dea fiului fratelui unui împărat, e drept, dar, totuşi, depus”. Acestea le spunea el, pe faţă, dar, de fapt, nu se hotărâse să-l despoaie pe Mustafa de tron din nicio altă pricină, decât că se temea că avea să fie lipsit de puterea cea deplină de care se bucurase, pe vremurile lui Ahmed, asupra Statului şi a oştirii, dacă avea să se urce pe tron un Principe cu ochi deschişi şi hârşit în împlinirea faptelor, cum era Mustafa, şi prefera să aibă drept învăţăcel un Sultan care mai scâncea încă în leagăn, şi să le facă pe toate, după pofta sa, în numele lui, decât, sub un om în toată firea, să se afle într-o neîncetată primejdie a capului. Dar, mai înainte să-i fi putut atrage pe Magnaţi la părerea sa. Nezir Aga (a), Haznadar baszi, îi dă de ştire lui lui Mustafa despre moartea fratelui lui său, şi, eliberându-l de sub paza sub care era ţinut, îl pofteşte cât mai degrabă să ia sceptrul împărăţiei Ot<h>mane. Mustafa dă cu drag ascultare unui îndemn atât

450 de plăcut şi de dorit, şi, câtă vreme Vizirul / încă

se mai sfătuia cu Mai-marii asupra alegerii împăratului, se urcă el însuşi pe tron, fără ştirea aceluia, şi este salutat drept „împărat”, mai întâi, de către Czalyk Ahmed Aga111 şi de către Czerkies Mehemed Agalc).

((<§>*2. Vizirul, care punea la cale alegerea lui Sultan Ibrahim, renunţă la planul său.*}) < (§} 2. Când aceştia le anunţă celorlalţi curteni alegerea Sultanului, dau fuga cu toţii spre a şi dovedi ascultarea faţă de un împărat preaplăcut lor. Chiar şi Vizirul, când a auzit că slujitorii din lăuntru o luaseră înaintea planurilor sale, arătând pe chip bucurie, vine degrabă, laolaltă cu Janiczar Ağası şi cu ceilalţi Magnaţi, la sărutarea veşmântului Sultanului.

((<§>*3. Sultan Mustafa, făcându-se că nu vede încercările Vizirului, îl întăreşte în Vizirat. I*) < (§} 3. La sosirea lui, Mustafa ascunde jignirea de pe urma uneltirilor aceluia, şi, amânându-şi răzbunarea pentru clipe mai potrivite, îl întăreşte în Vizirat, şi dăruindu-l cu un veşmânt de zibelină, le porunceşte tuturor a „să ia bine aminte la cele privitoare la război, ori la Stat”.

I (<§>*4. Arată deschis că el însuşi va fi Căpetenia oştirii şi tratează singur treburile împărăţiei*!)

< (§} 4. În a treia zi de după încoronare, Sultanul dă edict, printr-o poruncă generală, cum că el va fi Căpetenia oştirii împotriva Germanilor, şi, nemulţumindu-se să poarte <doar> titlul de „împărat”, se străduie să împlinească toate îndatoririle unei bune Căpetenii, le cercetează singur pe toate, le porunceşte şi le orânduieşte, dă poruncă să se toarne noi tunuri, mai mari, face rost, numără <şi împarte el însuşi tot aparatul de război, cele pentru întărituri, provizide, simbriile oştenilor, îi convoacă pe slujitorii şi pe ofiţerii tatălui său, împrăştiaţi prin ţinuturi îndepărtate şi răsfirate, şi îi împodobeşte cu noi cinstiri, în care însuşirile lor să poată străluci mai bine; pe Elmas Mehemed Pasza (li), odinioară preaiubitul Cămăraş al Tatălui său, îl aduce

la sine din Bosnia, îl orânduieşte, mai întâi, Niszandzi Pasza (e), apoi ((Rekiab}} Caimacam O, şi îl trimite spre a o conduce de la

451 C (onstantino) p (o) le la Adrianopole pe Sultana Valide, / pe Hassan Pasza, ruda sa, îl numeşte Prefectul Diarbekirului, iar pe ceilalţi care avuseseră bune merite în privinţa Statului sub Părintele său, îi înzestrează cu felurite onoruri. Prin aceste fapte, el izbuteşte nu numai ca toată plebea Muslimanilor să privească la dânsul ca la un soare care se ivea şi strălucea dintr-un nour greu şi întunecat, să-l venereze şi să-şi promită de aici vremuri mai fericite şi de mai bun augur, ci şi ca ostaşii să i se strângă, de bunăvoie, în număr mai mare şi să i se ofere ca părtaşi la campania ce urma să fie întreprinsă sub un împărat atât de precaut şi de prevăzător.

ÎI<§ >5 – *Cercetează tabăra neştiut, iar pe Vizir îl pedepseşte cu capul.*})

< (§} 5. Cu toate astfel bine pregătite, nu numai cu trupurile ci şi cu sufletele oştenilor, aţâţate la reluarea războiului, când începeau să dea iarba la câmp, îi porunceşte Vizirului să pună tabăra în câmp, lângă Adrianopole. A treia zi după aceea, cu haine schimbate, se amestecă, neştiut, printre toţi ostaşii, vrând să ştie ce fel de vorbe se purtau prin mulţime despre sine, despre Vizir şi despre ceilalţi Mai-mari. Când înţelege din ele că, deşi îi depăşea, în multe privinţe, pe unchii şi pe predecesorii săi, încă mai era socotit supusul Vizirului, iar că acesta, fără de ştirea şi de vrerea sa, le orânduia pe toate după pofta lui, se aprinde şi mai tare asupra Vizirului, şi se hotărăşte să-l bată cu pedeapsa cuvenită. Cu ţelul acesta, cercetează şi mai cu grijă aparatul de război, şi, când a descoperit că roţile tunurilor mai mari nu erau destul de bine cercuite cu fier, îl mustră, mai întâi, cu vorba pe Vizir. Când acesta vrea să se spele de învinuire şi să arunce vina asupra lui

Topczi

452 baszi g, este adus Topczi baszi, şi, primind poruncă să-şi pledeze cauza, el răspunde că „fier, / cât ar fi fost nevoie, a cerut el de la Vizir, dar la cererea sa a primit un refuz, iar. din pricina aceea, a dat poruncă să se facă roţile precum voise Vizirul”. Cum Vizirul nu putea tăgădui aceasta. Sultanul îl pedepseşte pe dată cu capul, iar leşul lui porunceşte să fie lăsat şi arătat în Sirik meidan, chipurile, pentru că ar fi fost prea delăsător în îndeplinirea poruncilor Sultanului, dar, de fapt, pentru că voise să-l înalţe la tron pe Ibrahim, cel de trei ani, înlăturându-l pe Mustafa.

(¡<§>*6. Elmas Muhammed Pasza este orânduit Vizir.*})

< (§} 6. În veşmintele celui ucis îl îmbracă pe Elmas Mehemed Pasza, cel pe care îl înălţase mai înainte Caimacamat, un om cu o minte foarte ascuţită şi întru totul vrednic de cinstirea pe care o purta, dar nu fără de murmurele Paszilor celor vechi, care răbdau cu greu ca să le impună lor legi un om tânăr şi lipsit de experienţa faptelor.

((<§>*7. Sultanul, Căpetenie a oştirii, ocupă Lippa, pe Căpetenia Veterani îl taie, până la prăpăd, laolaltă cu 7.000 dintre ai Caesarienilor.*})

< (§} 7. Dispreţuindu-i totuşi pe aceştia, Sultan Mustafa îşi duce oastea nu departe de Beligrad, peste Danubiu, atacă Lippa şi Titul, şi cucerindu-le, le despoaie de ziduri. Câtă vreme se ocupă cu acestea, află de la cetele trimise înainte ale Tătarilor că Veterani, cu şapte mii de Germani, a ieşit din Transsylvania, şi se află, aparte, cale de opt ceasuri de drum faţă de oştirea mai mare a Caesarului, în fruntea căreia se afla Frederic August, Electorul Saxonieidn. Spre a-i prinde la o parte pe aceştia, îl trimite înainte, cu trupe mai uşoare, pe Mahmud Beg

Ogly, Beglerbegul Rumeliei, dar> el însuşi, cu restul oştirii, îi urmează îndeaproape pe cei din faţă. Acela, mergând în mare grabă, ajunge, a doua zi, la vederea Germanilor, pe care nu mi se pare că stau la îndoială pe nedrept dacă să-i numesc „cei mai sârguincioşi”, sau „cei mai cutezători” din toate

453 trupele pe care Germania c-a scos vreodată. / Căci, nu numai fără niciun semn de teamă, dar şi de parcă trupurile lor n-ar fi putut fi străpunse de lovituri, îşi opresc pasul şi parcă provoacă la luptă nenumăratele mulţimi de Turci care dădeau buzna, de peste tot, asupra lor. Mahmud Beg Ogly, cu toate că era cu mult mai presus, ca puteri, decât Caesarienii. socotind, totuşi, că nu trebuia încercat norocul, cu prea multă cutezanţă, înaintea sosirii Sultanului, porunceşte să-i hărţuiască doar cu uşoare asalturi pe duşmani şi să-i reţină, cât să nu le scape.

În mijlocul acestor înfruntări, apare şi Sultanul, cu Janiczarii şi cu restul oştii, şi porunceşte să se dea, din toate părţile, un iureş aprig împotriva Germanilor. Despre partea sa, Căpetenia Germanilor lăsase în paza taberei două mii şi nu desfăşurase decât cinci mii din ai săi, în linie, în afara taberei, aceştia făcând faţă cu atâta tărie asalturilor Turcilor, încât aceia au fost siliţi să se retragă, după o scurtă luptă. Sultanul, care privea lupta de departe, când vede prăpădul neaşteptat al alor săi, freamătă, scrâşneşte, se apropie el însuşi mai tare, îi taie cu sabia pe câţiva fugari, şi astfel îi aţâţă pe ceilalţi să reia lupta. Turcii, îmboldiţi de ruşinea prăpădului păţit, trec pe lângă aripa dreaptă a Germanilor ((şi}} dau iureş asupra ((carelor}}, cu care era înconjurată tabăra lor, şi, cu toate că nu fără mare măcel făcut printre ai lor, <izbutesc să pătrundă <înăuntru>.

Văzând aceasta, Veterani îşi duce trupele înapoi către tabără, dă iama în duşmanii care o jefuiau, şi face un

măcel şi mai mare decât cel dinainte. Turcii o apucă iarăşi la fugă, şi nu se mai

454 opresc decât când le iese Sultanul / în cale. Lui îi cade primul sub ochi Szahyn Mehemed Pasza, căruia, mustrându-l cu grele cuvinte. Sultanul îi spune: „Păcat a făcut cel care te-a numit primul Szahyn, adică „Şoim", căci nu te repezi, ca şoimul, cu ghiare răpitoare, asupra capului duşmanului, ci, precum cocorul, tragi după tine un stol de fugari!"

Atins de aceste ocări, Szahyn Mehemed Pasza, laolaltă cu Mahmud Beg Ogly, îi adună pe cei ce fugeau, şi, hotărând fie să învingă, fie să cadă pentru pro sua superstiţia sa, ei năvală şi a treia oară asupra Germanilor. Acelaşi lucru îl încearcă, dinspre partea sa, şi Janiczar Ağası, care, ocărit la fel de aprig de către Vizir, îi strânge laolaltă pe Janiczarii împrăştiaţi şi îi aduce în linie. Astfel, a treia oară, şi o parte şi cealaltă se înfruntă cu acelaşi curaj, iar lupta se dă, vreme de mai multe ceasuri, cu cea mai mare ardoare, imboldul venindu-le ostaşilor, de aici, din nădejdea izbânzii, de acolo, din deznădejde. Dar poate că acea căpetenia coloanei acesteia atât de harnice, Veterani, n-ar fi fost lovit, în ardoarea luptei, de un glonte şi silit să se deie jos de pe cal, într-un car. Căci, văzând aceasta şi lipsite de un conducător, trupele Caesarului se retrag, Dar alcătuindu-şi astfel coloana, încât părea greu de spus dacă puteau fi socotiţi fugari, sau <doar> în retragere. Cum Sultanul îşi dădea seama că a-i urmări pe aceştia şi a-i sili la disperare era ceva şi dificil, şi plin de primejdie, îi dă poruncă Muftiului ca, oricum o putea, să ţină oştirea Ot<h>maniazilor în tabără. Acesta, ca să i se supună voinţei împăratului, declară prin fetwa că „nu este pe potriva preceptelor Curanului

455 a te ţine aprig pe urmele duşmanului care fuge, / şi că va fi despuiat de cununa de „martir" cel care avea să

cadă într-o asemenea bătălie”.

((<§>*8. Crâncena izbândă a Turcilor asupra Caesarienilor. îi*

< (§} *8*. Şi desigur că Sultanul avea multe şi grave pricini pentru care să-i oprească pe ai săi de la continuarea luptei. Anume, o mie de călăreţi şi o mie şi jumătate de pedestraşi care căzuseră de la duşmani trăseseră cu sine pe lumea cealaltă, laolaltă eu cele mai de seamă Căpetenii ale oştirii Ot<h>mane, Mahmud Beg Ogly, Beglerbegul Rumeliei, Szahyn Mehemed Pasza, Ibrahim Pasza, fratele lui Codzia Dzafer Pasza, şi cu alţi bărbaţi de primul rang – ca la zece (mii) de ostaşi de rând de-ai Turcilor: chiar şi izbândă însăşi ar fi părut cu totul îndoielnică, dacă, de o parte, prezenţa şi statornicia Sultanului nu i-ar fi readus în luptă pe Ot<h>manizii care fugeau, dar> de cealaltă, trista lovitură primită de Veterani nu le-ar fi luat Germanilor curajul, şi erau de temut lucruri mult mai grave, dacă, prea mult apăsate, resturile oştirii creştine ar fi fost aduse la deznădejde şi silite să se opună, cu ultimele puteri, pericolului de pe urmă. Prin urmare, mulţumit să fi respins ceata aceasta de Germani, şi, astfel, să fi dobândit faima izbânzii, el lasă în pace restul oştirii lor şi îşi aduce trupele înapoi către Danubiu.

a<§>*9. Ocupă, la întoarcere, câteva cetăţui. H*

< (§} 9. Pe drumul acela, ocupă <şi dărâmă Logosz et Caransebeş, cetăţui lipsite de apărători, şi, după ce a împlinit acestea, se întoarce triumfător cu oştirea la Adrianopole, prin Valahia.

((<§>*10. Cealaltă Căpetenie a Caesarienilor se abate către taberele de iarnă.*) *I*

< (§} *io*. Acelaşi lucru îl face, chiar şi fără de trofee. Frederic August, şi, mai mult arătându-le duşmanilor, decât scoţându-le la luptă, îşi rânduieşte cetele în taberele de iarnă.

((<§>*11. Polonii tratând lucrurile prea cu delăsare, Tătarii le pustiesc urât Regatul.*))

< (§} II. Polonii, fie din pricina bolii Regelui lor, fie îngroziţi de nenorocirile de mai înainte.

456 nu cutează să treacă peste Tyras, ori să calce din nou în Mol/dova, socotind că au făcut de ajuns pentru cauza lor, câtă vreme îşi întăreau cetăţile ocupate în pământ duşman şi îşi apărau hotarele de neîncetatele năvăliri ale Tătarilor. Căci, orişicât de apăsată era, prin alte părţi, starea Ot<h>manizilor, totuşi, acele flagele ale lumii Creştine nu lăsau niciodată să treacă vreun an, fără să pustiască Podolia. Pocuţia, până la Leopolis, iar pe bieţii locuitori, prea încrezători în armele polone, să-i azvârle în lanţuri. De-abia de trecuse iama, <când> Chanul Crymeei, fiul lui Caplan Gierai, dăduse buzna chiar asupra suburbiilor Leopolei, luase patru tunuri mai mici de la poarta oraşului, pe însuşi Comandantul Iablonowski doar că nu-l prinsese, şi, luând cu sine mai mult de paisprezece mii de prizonieri, se întorsese în Crymeea, nepedepsit.

((<§>*12. Monarhul Ruşilor asediază Azacul şi se retrage, după o zadarnică încercare.*))

< (§} 12. Spre a desfiinţa cu totul de pe faţa pământului această molimă. Monarhul Rusei, Petrus întâi, atacă, la începutul verii, Azacul, cel mai întărit bastion al Crymeei, dar, atât pentru că nu avea încă ostaşi hârşiţi în luarea cu asalt, cât şi pentru că străjerii apărau zidurile cu cea mai mare tărie, este iarăşi silit să se retragă, iară de nicio ispravă.

((<§>*13. Medzomorto pune pe fugă flota Veneţienilor.*))

< (§} 13. Mult mai fericit merg lucrurile, în acel an, pe mare, împotriva Veneţienilor. Căci, cum Veneţienii, însufleţiţi de cucerirea Chiosului, îşi revendicaseră toată domnia asupra mării, şi navele Turcilor nu mai cutezau să

mai apară pe nicăieri dinaintea lor, la C (onstantino) p (o) le se adunau dese consfătuiri în legătură cu refacerea puterii navale. La acestea, pentru prima oară, a strălucit numele lui Medzomorţto}, pe atunci Căpitan doar al unei singure corăbii, care, chemat

457 la sfat, nu numai că îi îndeamnă să lase războiul de apărare, care, celor mai mulţi, / li se păruse de mai mult folos, ci le propune, ca pe un lucru uşor, şi redobândirea Chiosului, şi le făgăduieşte să li-l redea el însuşi armelor Ot<h>mane, numai să-i fie încredinţate patru „Sultane", cu o parte din galere.

Amiralul Amudzeogli Hussein Pasza îl ia în râs pe om, ca pe un cutezător şi temerar, iar lauda lui o mustră, nu fără de ameninţări. Dar Seraskierul Mysirli Ogli1", căruia îi fusese dată puterea supremă în privinţa expediţiilor împotriva Veneţienilor, stând să cântărească bine lucrul, încuviinţează cele propuse şi îi dă lui Medzomortoe navele dorite, şi <încă> opt galere.

Înzestrat cu ele, Medzomorto, urmat, puţin mai târziu, de toată flota Turcilor, întinde pânzele către Chios şi nu numai că face faţă corăbiilor veneţiene care erau menite apărării portului, dar le şi respinge, şi le sileşte să fugă, pierzând două de primul ordin. Străjerii oraşului, când zăresc flota Turcilor venind, mai întâi, din încrederea în puterile lor, îi iau în derâdere pe cei care se apropiau, apoi însă, văzând că ai lor au fost respinşi de la port, fără vreo înfrângere, se pierd de tot cu firea. Pentru că nu crezuseră vreodată ca flota Turcilor, zdrobită în atâtea prăpăduri, putea fi refăcută atât de iute, sau că se mai afla vreunul printre vrăjmaşi care să-i înveţe bine pe aceia ştiinţa luptei navale, şi, de aceea, lor nu le fusese prima grijă în suflet ca să întărească oraşul cucerit, ci să le închidă Grecilor bisericile, ca şi alte fapte împotriva credinţei jurate. Prin urmare, luând aminte că, odată

alungată de pe mare liota lor, zidurile crasului, deschise de peste tot, nu puteau fi apărate în

458 faţa unei atât de mari mulţimi de duşmani, îşi abat mânia, pe care ar fi trebuit / să le-o arate duşmanilor, asupra bieţilor Greci, le spun „perfizi” şi „trădători”, şi nu numai că se hotărăsc să-i despoaie de bunuri şi să-i căsăpească, ci le-o şi arată prin semne deloc îndoielnice.

Grecii, când îşi dau seama că se află în cea mai mare primejdie, mai întâi se străduie să îmbune prin cuvinte sufletele tiranilor lor şi, aducând tari dovezi asupra fidelităţii lor, să-i înmoaie spre clemenţă; dar, cum vedeau prevalând asupra adevărului calomniile concetăţenilor lor catolici, neavând un plan mai bun, îi dau de veste, pe ascuns, Seraskierului că „se aflau în cel mai mare pericol, iar Veneţienii conspirau în vederea nimicirii lor, dat fiind că, loviţi de o groază mai mult decât Panică, nu găseau pe alţii asupra cărora să arunce vina nenorocirii ce-i ameninţa”.

Dar Veneţienii au găsit, chiar prin aceasta, unealta salvării lor. Căci Seraskierul, socotind-o o înşelăciune a Veneţienilor, ca să nu păţească vreun necaz neaşteptat, se hotărăşte să cerceteze lucrul, mai înainte de a se apuca de asediu, şi astfel le îngăduie Veneţienilor răgazul să-şi încarce bunurile lor, şi, după ce au jefuit şi bisericile, şi pe locuitori, să se facă scăpaţi din primejdie şi pe sine, şi pe ai lor, cu navele pe care le aveau în port.

((<§>*14. La urmă, Turcii iau şi oraşul Chios, îi silesc şi pe Catolici <să treacă> la religia grecească.*})

< (§} 14. A doua zi, aflând despre fuga Veneţienilor, Seraskierul ocupă oraşul, îi scoate de prin ascunzişurile în care crezuseră ei că se puteau ascunde, pe câţiva Veneţieni, care nu putuseră încăpea pe corăbii, şi îi căsăpeşte. Pe cei din Chios care trecuseră la riturile romane, îi constrânge ori să treacă la riturile greceştie, ori

să rabde captivitatea, le dă înapoi Grecilor bisericile lor, răpite pe nedrept, <şi le închide pe toate cele romane: şi astfel, nu fără Pronia Divină, el le răsplăteşte Veneţienilor faptele lor tiranice, oricâte le făcuseră, mai înainte, împotriva Grecilor. /

459 ((<§>*15. Veneţienii dobândesc victoria.*})

< (§} 15. Durerea acestei nenorociri a mângâiat-o câtuşi de puţin izbândă obţinută de Veneţieni aproape de Argos, în care se spunea că au fost tăiaţi patru sute de Turci. Dar şi aceea nici nu i-a păgubit pe Turci, nici nu le-a adus Veneţienilor mare câştig.

((<§>*16. Sunt învinşi Arabii răzvrătiţi care-i asupreau pe pelerinii către Meca.*})

< (§} 16. În Arabia, răzvrătitul Szeich Emir Mehemed este învins de pelerinii cărora le fusese dat Căpetenie Prefectul Tripolei, Arslan Pasza, laolaltă cu câteva cele. iar ciracii lui sunt împrăştiaţi care încotro, iar astfel se lecuieşte, fie şi doar pentru o vreme, acea rană lăuntrică şi grea a Statului Ot<h>man.

((<§> II. *Sultanul triumfă pentru izbânzi şi îl pune pe Medzomorto în fruntea flotei.*))

< (§} 17. Sultan Mustafa, socotind semnele începuturilor domniei sale sub bune auspicii, când se întoarce la Adrianopole, cu cea mai mare pompă. Pe Medzomorto, prin a cărui bărbăţie fusese recâştigat Chiosul, îl numeşte Amiral, iar şi pe ceilalţi care se distinseseră mai presus de alţii, în campania aceasta, prin vreo însuşire aparte, îi răsplăteşte cu vrednice onoruri şi cinstiri.

ÎI<§>*18. Frederic, Căpetenia Caesarienilor, asediază Temesvarinum. Sultanul vine în ajutorul oraşului.*))

< (§} 18. Apoi, răspândind porunci prin toată împărăţia, dă îndreptare să se strângă o şi mai mare şi mai îmbelşugată oştire, la care, însufleţiţi de noile succese.

Ot<h>manizii se adună grabnic, de la sine, în mare număr. Dar, mai înainte să le poată pregăti pe toate cele care păreau de trebuinţă pentru expediţie, Frederic August, Electorul Saxoniei, încearcă spre sfârşitul anului 1107, cu oştirea Caesarului, cucerirea Temisvarinului. Când Sultan Mustafa prinde de veste despre aceasta, îşi conduce, fără zăbavă, oastea peste Danubiu, cu planul, ori să elibereze oraşul, ori, dacă Germanii refuzau lupta, să se înfrunte cu ei în linia de bătaie.

((<§>*19. Caesarienii desfac asediul Temesvarinului*))

< (§} 19. Germanii, aflând despre sosirea Sultanului, desfac mai degrabă plănuitul, decât

460 începutul / asediu al Temisvarinului, şi îşi pun tabăra într-un loc potrivit, la distanţă de cam opt ceasuri de acel oraş, iar acolo hotărăsc să facă faţă asalturilor Turcilor.

((<§>*20. Caesarienii, pe cale să dea năvală în tabăra Turcilor, sunt respinşi cu măcel.*))

< (§} 20. Se apropie, puţin mai târziu, şi trupele Turcilor, şi îşi desfac corturile la vederea duşmanilor, totuşi în afară de bătaia tunurilor, şi, la îndemnul lui Tekeli, pe care Sultanul voise să-l aibă cu sine în tabără, le întăresc cu tari valuri şi cu late şi adânci şanţuri, lucru neobişnuit, mai înainte, pentru Turci. Ziua aceea e cheltuită, în tabără, cu consfătuiri, afară din ea, cu hărţuieli dintre luptătorii cu arme uşoare ai Ungurilor şi înaintaşii Turcilor. Până la urmă, întunericul împiedicând cutezanţa amândurora, după ce şi una şi cealaltă parte se retrăsese la ai săi, Căpetenia Germanilor încearcă o faptă îndrăzneaţă, care avea să rămână strălucită şi însemnată, dar numai dacă Fortuna avea să-i ajute planul. Şi anume, între cele două tabere se afla un hăţiş plin, jur-împrejur, de mlaştini, întinzându-se, în lăţime, pe un mai mult de o milă italienească, dar atât de des, încât nu-i lăsa trecere pe

acolo nici măcar unui om neînarmat. El dă poruncă să se taie, noaptea, prin pădurícea aceea, pe tăcute, douăzeci şi patru de cărărui aparte, iar, în zori de ziuă, oastea, însoţită de tot atâtea tunuri, să dea năvală prin ele asupra valurilor turceşti. Aceia împlinesc cu bărbăţie cele ce li se porunciseră, şi, trăgând de trei sau de patru ori cu tunurile, dau un iureş îndrăcit asupra taberei Sultanului. Dar, Fortuna arătându-se potrivnică dorinţei Creştinilor, ei sunt duşi către cea mai întărită parte a taberei, şi anume aceea unde se aflau aşezaţi Janiezarii şi Mysyrlii.

461 Aşa că ei pătrund / în şanţuri, îi căsăpesc pe mai mulţi dintre Janiczari şi dintre Egipteni chiar acolo, în ele, şi vâră în toţi, la primul iureş, o asemenea groază, încât Sultanul însuşi s-a strecurat din cortul său şi până în capătul celălalt al taberei; dar, puţin mai târziu, dat fiind că erau la îndemână cele mai tari trupe ale Turcilor, ei sunt copleşiţi sub mulţime şi loviţi cu mare măcel.

((<§>*21. Tăria Vizirului în mijlocul acestei victorii.*)!

< (§} 21. Iar izbânda aceasta le-a oferit-o Turcilor mai cu seamă bărbăţia Vizirului Elmas Mehemed Pasza. Căci, odată ce năvala dintr-odată a Germanilor iscase în oaste cea mai mare învălmăşeală, acela, primul, cu ai săi, le face faţă (primelor) rânduri ale Germanilor, care ţinteau deja către pavilioanele Sultanului, şi, prin pilda sa, i-a însufleţit la luptă pe Janiczari: prin aceasta, Germanii, dat fiind că n-au putut rezista, cu aceeaşi coloană, puterii Turcilor care dădeau buzna asupra lor, pierzându-i pe mulţi de-ai lor şi lăsând cele douăzeci şi patru de tunuri pe care le aduseseră cu ei, au fost siliţi să facă pasul înapoi şi să se retragă în tabăra lor. Unităţile deja clătinate ale Germanilor aproape că le doborâseră cu totul, venindu-le în ajutor Janiczarilor, trei mii de Bostandzii (m), pe care, deşi meniţi numai străjuirii trupului Sultanului, şi nefolosiţi, mai înainte, pentru niciun alt serviciu militar,

Mustafa îi lăsase, totuşi, de pe lângă sine, în acel moment critic, şi le poruncise să meargă în ajutorul celor care se luptau. Totuşi, n-au murit mulţi Germani. Căci, în bătălia aceasta, au căzut, afară de Mustafa Pasza, Prefectul Temesvarinului, fratele Vizirului.

462 şi multe alte Căpetenii de prim rang ale Turcilor, câteva mii de Janiczari şi de Egipteni, / dintre Germani au fost ucişi numai cei pe care îi găsiseră Janiczarii între valuri.

¡ (<§>*22. Amândouă oştirile se întorc în taberele de iarnă*.))

< (§} 22. Restul oştirii Caesarului, spre a nu se mărturisi, în public, învinsă, orânduindu-şi strâns coloana, aşteaptă, toată ziua, bulucurile Turcilor, fără să se mişte din loc. Dar Sultanul, a cărui cea mai mare grijă era ca, sub numele victoriei, să le dea mai mult curaj alor săi, socotind că nu trebuia încercată mai departe, prea cutezător, primejdia unei bătălii, le interzice alor săi lupta, printr-o fetva a Muftiului, şi, după o zăbavă de câteva zile, mutându-şi tabăra către Răsărit, îi pune capăt acestei expediţii. Germanii, cu toate că se aflau în apropiere, nu cutează, totuşi, să le tulbure Turcilor retragerea, socotind că au făcut destul păzindu-şi bine hotarele, de vreme ce, din pricina războiului cu Francezii, care îi reţinea din spate, nu mai erau pe potrivă să le întindă.

((<§>*23. Moare Ioan Sobieski, Regele Pol* (*oniei*).})

< (§} 23. Polonii, pe lângă obişnuita lor încetineală, mai scot şi o nouă pricină de a-şi întârzia, în acest an, expediţia, şi anume, moartea Regelui lor, Ioan Sobieski, care, ros de o boală îndelungată, îşi vede ziua de pe urmă în şaptesprezece ale lunii Zylcaade a anului 1107 (*6* Iun ţie)) 1696). Căci, ocupaţi cu tulburările care obişnuiesc să însoţească neîncetat, în acel Regat, alegerea Regelui n-au putut cugeta nici măcar despre strângerea trupelor, necum

despre conducerea lor mai departe.

((<§>*24. Czarul Rusiei cucereşte Azacul.*))

< (§} 24. Pe când aceştia stau în pace, Czarul împărăţiei Ruseşti, Petru, înrolând din Germania bărbaţi pricepuţi în arta militară şi în pirotehnie, se mişcă iarăşi asupra Azacului cu o oaste mai mare şi mai bine alcătuită, şi insistă cu atâta fervoare asupra zidurilor lui, încât străjerii, din care

463 sabia Ruşilor mai lăsase numai patru sute, au fost siliţi, în <ziua de opt a lunii ((Ziulhidze}} / (*6.* lui ţie)), să le lase fortăreaţa trupelor ruseşti, predându-se. După pilda lor, puţin mai târziu, şi străjerii din Luttich, un fort aşezat în faţa Azacului, sunt împinşi să-i predea Czarului cetăţuia, în condiţii stabilite.

((<§>*25. Veneţienii sunt respinşi de la asediul Dulciniului.*))

< (§} 25. Între timp, Veneţienii asediază Dulcinio, un port vestit drept adăpost al piraţilor turci, dar, cu toate că l-au respins cu tărie de la valurile lor pe Omerbeg, fiul lui Arnaud Pasza, care venea împotriva lor, ei sunt, totuşi, siliţi de bărbăţia apărătorilor să desfacă împresurarea şi poate că ar fi suferit un nu mic prăpăd, pentru că Seraskieriul se mişca împotriva lor cu toate puterile lui, dacă Liberaki, pe care Turci îl făcuseră Principele Maniei, nu şi-ar fi batjocorit concetăţenii, înşelându-i, şi nu i-ar fi împins să se desfacă de Poarta Ot<h>mană. Căci, dându-şi seama Seraskieriul că, prin aceasta, forţele sale se aflau prea mult slăbite, dar, dimpotrivă, cele ale duşmanilor crescute, a preferat să dea înapoi, decât să-i încredinţeze norocului îndoielnic al luptei salvarea întregii Grecii. Dimpotrivă, Veneţienii, mulţumiţi să-şi fi apărat, deocamdată, cele pe care le ocupaseră, nu mişcă deloc mai departe, şi, spre a-şi întări Peloponen>esul, se apucă să repare Hexamilonul.

((<§>*25* <bis>. *Medzomorto orânduieşte după regulă liota turcească.*))

< (§} 25 <bis>. Pe mare, Capudan Pasza Medzomorto ocârmuieşte flota după regulile artei militare maritime, pildă nouă la Turci, se fereşte de bătălii, în care predecesorii săi obişnuiau să intre fără să ţină seama nici de vânt, nici de loc, şi veghează mereu asupra flotei Veneţienilor. Acelaşi lucru îl fac, din partea lor, şi Veneţienii, şi, miraţi de prudenţa Căpeteniei inamice, nu

464 cutează să se înfrunte, şi astfel, câtă vreme unul ia aminte la încercările celuilalt, în tot / anul nu s-a făptuit nimic vrednic de amintire.

((<§>*26. Sultan Mustafa intră triumfător în Constantinopole.*))

< (§} 26. Trecând lunile menite campaniei războinice, mai întâi, Mustafa îşi aduce înapoi oştirea la Adrianopole, Dar, mai apoi, lăsându-şi trapele la vatră, se duce el însuşi la Cţonstantino) p (o) le, şi intră în acel oraş cu atâta pompă, încât, dacă ai fi privit doar pregătirile, ţi-ar fi venit a crede că Mustafa a depăşit cu mult, prin izbânzile sale, triumfurile vechilor supunători ai C (onstantino) p (o) lei, ai Ungariei, şi ai Egiptului. Cea mai de seamă podoabă a acestui triumf o alcătuiau, trase în faţă de tot, cele douăzeci şi patra de tunuri luate Germanilor în această expediţie, pe care le urmau câţiva prizonieri mai ele vază, răpiţi de Turci în lupta de mai înainte, împotriva lui Veterani.

((<§>*27. Sultanul* se *încinge cu sabia şi porunceşte să se facă un uriaş aparat de război.*))

< (§} 27. În cea de a treia zi de după intrarea sa, el vizitează, cu mare înfăţişare de religiozitate, monumentul lui Ebi Eiub Ensari, iar, acolo, este încins cu sabia de către Szeichul acelui sanctuar, după obiceiul Turcilor cel îndătinat pentru Sultani. După împlinirea acestor

ceremonii, Sultanul se dedică întru totul pregătirii cât mai grabnice a aparatului de război, atât de uscat, cât şi de pe mare, porunceşte să se facă treizeci şi şase de nave mari de luptă, din care, o parte, le hărăzeşte împotriva Veneţienilor, o parte, contra Ruşilor, care, după cucerirea Azacului, începuseră să construiască o flotă în Pontul Euxin: apoi, se îngrijeşte să se construiască, în cel mai scurt timp, mai multe galere şi nave lungi (pe care le numesc „Galiote"), dar> pe Medzomorto, Amiralul, înfăţişându-i-se în veşmânt naval, îl cinsteşte cu trei Tuguri şi îi încredinţează puterea asupra întregii Mări şi a tuturor insulelor, iar celorlalţi Comandanţi ai navelor, a căror bărbăţie se vădise în expediţiile de mai înainte, le împarte răsplăţi de seamă. /

465 El înrolează, spre creşterea oştirii, douăsprezece mii de Janiczari Jamagy şi opt mii de Levendi. Pune la exerciţii, zilnic, în Kiahizehane (p) atât ostaşii, cât şi curtenii, la puşti, la tunuri, la mortiere, cu săgeţi, cu Dziride, şi cu orice alt tel de arme folosesc Turcii îndeobşte, şi, dând un Ferman, porunceşte să se strângă la Adrianopole <toate> puterile întregii împărăţii Ot<h>mane, pe la Hedrelez. Astfel, C (onstantino) p (o) le-a, care, sub Sultanii dinainte, nu se gândea la nimic alta, decât la plăceri, iar, în mijlocul armelor, părea să lâncezească într-un fel de dulce tihnă, sub auspiciile lui Mustafa nu răsuna decât a război, iar viitoarele izbânzi asupra duşmanilor nu numai că le spera, de pe urma preludiilor pe care le dobândise deja, ci şi le făgăduieşte cu siguranţă.

H<§>28. Sultanul respinge pacea oferită de Caesar.}/

< (§} 28. Întemeindu-se pe încrederea aceasta, Sultanul, cu toate că fusese înştiinţat că Francezii au pus capăt războiului pe care-l purtaseră cu Caesarul, respinge

numele păcii, oferit prin mijlocirea Belgienilor şi a Englezilor, spunând sus şi tare că „el singur, fără ajutorul Francezului, este în stare nu numai să-l oprească, ci şi să-l înfrângă pe Caesar”.

((<§>*29. Sultanul şi conduce trupele spre Beligrad, unde şi le numără*.

< (§} 29. Apoi, stând să vină vremea care, prin blândeţea ei, îl atrage îndeobşte, ea însăşi, pe ostaş în câmp, iese din C (onstantino) p (o) ie cu un mai mic alai decât intrase, şi se îndreaptă, prin Adrianopole, către Beligrad. Acolo cercetează iarăşi, el însuşi, toată oastea, şi află, pe lângă casele Paszilor şi robii care, la Turci, obişnuiesc să urmeze tabăra în mare număr, şi, în afară ele o gloată de inşi fără treabă la război, o sută treizeci şi cinci de mii ele purtători de arme şi de înscrişi în catastiful militar.

((<§>*30. Caesarul îi porunceşte Principelui Eugeniu un război de apărare. I*)

466 < (§} 30. Faţă de atât de mari / bulucuri, Caesarul nu pusese dinainte decât patruzeci şi şase de mii de Germani, iar acestora li-l dăduse drept Căpetenie pe Eugeniu, Principele Savoiei, cu porunca să nu-i atace pe Turci şi să nu intre în luptă cu ei, decât dacă îl sileau, şi să aibă grijă doar ca Petrivaradinul şi celelalte fortăreţe din Ungaria, aşezate pe malul din dreapta al Danubiului, să fie nesupărate de duşmani.

((<§>*31. Rânduind o consfătuire generală, Sultanul, pe cale să dea năvală în Transsylvania, îşi trece trupele peste Danubiu. H*

< (§} 31. Odată ce Turcii au smuls ştirea aceasta de la prizonieri, prin chinuri, are loc, mai întâi, o consfătuire aparte, la Beligrad, între Vizir şi cei mai de seamă dintre Paszi, apoi şi cun> Galibe Divan, de faţă cu Sultanul. În acesta, se hotărăşte să lase Sava în stânga şi să treacă

Danubiul mai jos de Beligrad, şi, evitând oastea Germanilor, care stătea aproape de Seghedin, să pătrundă în Transsylvania. Sfatul acesta îl dăduse Tekeli, care se afla de faţă în tabăra Ot<h>mană, şi îi convinsese atât pe Sultan, cât şi pe ceilalţi Magnaţi că ocuparea Transsylvaniei avea să fie foarte uşoară, şi pentru că Ungurii răzvrătiţi, din care se strânseseră deja, de ici, de colo, cincizeci de mii, aveau să le ofere, de la sine, să-şi unească armele, dar şi pentru că partea cea mai mare a garnizoanelor din Transsylvania fusese chemată la sine de Căpetenia oştii Caesarului, drept un adaos la oştirea sa, iar oraşele acelea aveau să fie aproape goale şi lipsite de apărători.

((<§> 32. *După hotărârea Sfatului, Mus<n-a (fal îşi abate trupele către Titulfl*

< (§} 32. După încuviinţarea acestei hotărâri, Sultanul porunceşte ca trupele, trecute peste Danubiu, să o ia înspre Temesvarin: dar, la a doua tabără de la fluviu, împrăştiindu-se zvonul că oastea Germanilor a ajuns sub Titul, el strânge iarăşi Galibe Divan, şi propune să se dezbată

467 „trebuia, oare, purtată expediţia în Transsylvania, decretată în conciliul dinainte, / iar duşmanul lăsat în spate, sau era mai bine să-i caute pe inamici şi, oriunde ar fi fost ei, să-i atace în luptă deschisă?” Hotărârea dinainte li se părea mai tuturor a, în actuala stare de lucruri, plină de primejdie, de teama ca, nu cumva, câtă vreme trupele Ot<h>manizilor se aflau împiedicate în faptele din Transsylvania, oastea germană să nu asedieze Beligradul, şi să nu cucerească, totuşi, oraşul acela, oricât de bine întărit şi de prevăzut cu o garnizoană îmbelşugată, clacă nu i se putea veni în ajutor. Vizirul insista, mai mult decât ceilalţi, în favoarea acestui fapt, şi atrăgea luarea aminte că „trupele ot<h>mane nu

puteau cuteza nimic, fără teama de cel mai mare pericol, mai înainte să zdrobească oştirea duşmană, dar, dimpotrivă, că, odată ce aveau să fie izgonite din câmp coloanele Germanilor, toată Ungaria de Sus le rămânea deschisă armelor Ot<h>maniazilor”. După ce autoritatea celui care propunea această decizie l-a făcut pe Sultan s-o aprobe, ei hotărăsc, cu toţii într-un gând, să-i atace pe vrăjmaşi, şi, cu acest ţel. Sultanul nu numai că-şi duce oştirea de uscat către Titul, dar porunceşte şi flotei de pe Danubiu să urce cu navele de transport pe Tibiscus. Între timp, ceata Germanilor, când ia seama, de pe măgura foarte înaltă pe care şade Titul, că bulucurile Turcilor se mişcă împotriva lor, cu toate că nu consta decât din şase mii de călăreţi, decide, totuşi, să se apere cu tărie, şi să nu le vândă inamicilor, decât cu preţ de sânge, trecerea peste Tibiscus.

ÎI<§>*33. Sultanul încearcă <să treacă peste> Tibiscus, cu mare măcel pentru a-i săi.*})

< (§} 33. Cu acest plan, oştenii Caesarului întăresc cu valuri şi cu tunuri malurile Tibiscului, întinse în câmpie sub fortăreaţă, dar> ei înşişi li se arată duşmanilor mai dinapoi, într-un loc ceva

468 mai înalt, cu piepturile goale. / Se apropie, ceva mai târziu, şi Sultanul, şi, văzând un duşman atât de slab, în câmp deschis, care parcă îl provoca la luptă, dă poruncă să fie trimişi peste râu Janiczarii şi câţiva Paszi, cu trupele lor, în bărci deschise (pe care Turcii obişnuiesc să le care cu ei pe care, pentru construirea unui pod), şi, <ca să îi însufleţească pe ai săi la luptă, îi făgăduieşte aducătorului, pentru un German adus viu, cincizeci de Galbeni, dar> pentru un cap de Creştin, douăzeci. Aceia îi dau ascultare cu agerime, şi, neştiind că malurile râului fuseseră întărite de Germani, trec de-a valma, fără de nicio rânduială. La acestea, Germanii păstrează, mai întâi, tăcerea, dar,

văzând cum câteva mii de Turci trecuseră deja, iar numărul duşmanilor creştea din clipă în clipă, bat cu tunurile în strânsele lor bulucuri, apoi se reped asupra lor cu săbiile trase, trecând peste valuri. Dar neaşteptatul bubuit al tunurilor le zdruncinase deja Janiczarilor sufletele, astfel că, uitând că erau oşteni, ca nişte băbuţe, nu se mai gândeau decât la fugă: dar n-au putut împiedica, prin ea, ca pe trei mii dintre ai lor să-i lase acolo, aşternuţi la pământ. Niciunul dintre cei care trecuseră deja râul n-ar mai fi fost smuls din gâtlejul morţii, dacă, printr-un noroc al lor aparte, n-ar fi ajuns, tot atunci, şi flota, şi n-ar fi ocupat insula care se alia aşezată în mijlocul Tibiscului. Căci, sub ocrotirea ei, primii trec, din partea de jos a râului, Janiczarii, şi, alcătuindu-şi coloana, înaintează împotriva valurilor Germanilor. Se dă acolo o a doua luptă, dar cu mult mai uşoară. Căci Germanii. luând

469 seama că bulucurile Janiczarilor se fac tot mai dese, / şi că apărea teama, nu cumva, dacă voiau să apere cu prea multă îndărătnicie locul luptei, să fie copleşiţi, până la urmă, sub mulţime, îşi părăsesc valurile, şi se retrag, mai întâi, în oraş, iar apoi, urcându-se pe cai, către Cobila (q). Ceva mai lungă vreme zăbovesc în cetăţuie câteva sute de Haiduci, dar, până la urmă, către asfinţit, dau foc fortului, de dedesubt, şi o iau pe urmele călăreţilor dinaintea lor. După plecarea Caesarienilor, trece Tibiscul.

cu restul trupelor, şi Sultanul, în calea căruia Vizirul azvârlise vreo trei sute de leşuri de-ale Germanilor ucişi, ca să şteargă amintirea prăpădului suferit, dar> pe cele ale Turcilor le-a îngropat.

¡ (<§>*34. Într-o a treia consfătuire, Sultanul hotărăşte să asedieze Petrivaradinul. H*

< (§} 34. Fără să zăbovească multă vreme acolo, el înaintează pe aceeaşi cale, pe care Germanii li se alăturaseră alor lor, şi, după ce a găsit, în câmpul Cobila,

podul lăsat de Germani întreg (dinadins, sau din grabă festinatione, nu se ştie), îşi abate, apoi, trupele către Danubiu, şi, în partea ele jos a insulei pe care Istrul o face în faţa Petrivaradinului, îşi opreşte paşii. Acolo se stabileşte o a treia consfătuire, şi se hotărăşte să lege, cât mai repede, un pod peste Danubiu şi să asedieze Petrivaradinul, ceea ce se putea face în răstimp de două zile, şi anume, înainte ca Caesarienii să poată ajunge de la Seghedin la Petrivaradin.

((<§>*35. Uşoarele hărţuieli în luptă de la construirea podului.*))

< (§} 35. Aveau, anume, şi cei din Petrivaradin un pod întreg în partea de sus a insulei, dar atât de întărit, încât, nu părea să-i fie deschisă nici intrarea, necum trecerea peste el, fără cel mai mare măcel pentru întreaga oştire turcească. Din această pricină, ei se apucă, plini de străşnicie, de

470 construirea noului pod: / şi ar fi şi dus treaba la bun sfârşit, în cea de a doua zi, dacă unii dintre străjerii Petrivaradinului, care se ascunseseră cu patru tunuri pe acea insulă, nu le-ar fi ridicat o bruscă şi neaşteptată piedică. Anume, aceia, după ce au văzut că Turcii înaintează deja aproape de mal, trag în ei cu tunurile, le găuresc câteva din bărcile pe care se sprijinea podul, şi, cu toate că au fost siliţi să iasă de pe insulă, venind, nu după multă vreme, flota turcească, le-au stat atâta vreme Turcilor în cale, cât să le amâne lucrul celei de a doua zi pe o a treia, şi, prin însuşi acest fapt, să-i silească să le îngăduie adversarilor izbânda care li se părea deja că o aveau în mâini.

((<§>*36. Principele Eugeniu ajunge, cu mare primejdie, în ajutorul Petrivaradinului.*

< (§} 36. Căci, în a treia dimineaţă de după începutul lucrării, Eugeniu, Principele Savoiei, care, îndată după

primirea veştii despre drumul Turcilor, se apucase să se ocupe de ajutorarea Petrivaradinului, şi purcesese, în marş forţat, de la Seghedin, ajunge, către asfinţitul soarelui, şi, trecând pe lângă tabăra Turcilor, grăbeşte către capul podului său. Szahbaz Gierai (îl Sultan, fiul lui Selim Gierai, Chanul Tătarilor 5". Încercase, el, să întârzie repedea-i înaintare, şi, însoţite de douăsprezece mii de Tătari, arsese toată iarba, de jur-împrejur, în lung <şi în lat, dar, prin aceste piedici, nu putuse totuşi înfrânge ardoarea Germanilor, deşi ei nu găsiseră niciun lac, niciun izvor, niciun râu, nicio câmpie, cale de nouă ceasuri împrejur.

((<§>*37. A patra consfătuire a Turcilor*.))

< (§} 37. Sosirea atât de neaşteptată a oştirii Germanilor le sileşte să se consfătuiască din

471 nou / pe Căpeteniile trupelor turceşti „să dea, oare, năvală asupra Germanilor în câmp atât de deschis, mai înainte ca ei să-şi fi întărit tabăra, sau să zăbovească, şi să aştepte între valurile ot<h>mane asalturile acelora?"

((<§>*38. Bătrânescul sfat al tânărului Vizir*.))

< (§} 38. Marele Vizir se străduie din toate puterile să facă să fie încuviinţată de Sultan cea dintâi dintre păreri, aducând drept motiv că „a-i lăsa fără de nicio înfruntare pe duşmanii aşezaţi atât de aproape, fără, măcar, să fi încercat norocul bătăliei, nu era pe potriva onoarei ot<h>mane. Căci nu de aceea fuseseră aduse trupele Muslimane în pământuri duşmane, ca să li se arate vrăjmaşilor, şi, la vederea lor, să se retragă, ci ca să culeagă laurii făgăduiţi de Profet, şi ca să redobândească Provinciile ocupate pe nedrept de Necredincioşi. Dumnezeu, sădind în sufletele oştenilor o ardoare de neînfrânat a luptei, le dă îndeajuns mărturie că este deja vremea să-i doboare pe duşmani; dacă aceea avea să fie înăbuşită, iar trupelor care doreau bătălia să li se tăgăduia putinţa de a se înfrunta, era de temut ca, nu cumva,

această prea mare prudenţă ori să-i aducă întreaga oştire într-o primejdioasă lâncezeală, ori să le strecoare ostaşilor, lăsaţi în tihnă, gânduri de răzvrătire”.

¡ (<§>*39. Ceea ce nu este aprobat şi de ceilalţi*)

< (§} 39. Acestui sfat al Vizirului i se opune cu îndrăzneală Codzia Dzafer Pasza, oştean bătrân, care luase parte la mai toate luptele pe care Germanii le dăduseră cu Turcii, şi dobândise de aici o mare experienţă în arta războiului. Acesta se opintea, dimpotrivă, cu cea mai mare străduinţă, ca trupele să nu fie scoase la bătaie împotriva duşmanilor, spunând că „el a luat aminte că Germanii.

472 ori de câte ori / luptaseră în câmp deschis, unde putuseră să-şi desfăşoare, după pofta lor, linia de bătaie, să înainteze şi să se retragă la timp, au dobândit victoria. Că ei n-au mai scos niciodată în câmp, mai înainte o oaste atât de bogată, ca acum, şi că, în anii dinainte, au zdrobit trupe ale Ot<h>manizilor mult mai presus la număr, conduse împotriva lor în acelaşi chip, cum o dorea Vizirul. Apoi, că aceia au acum o Căpetenie prevăzătoare, recunoscută pentru bărbăţia arătată de ea în război, despre care nu crede că ar provoca la lupta bulucurile turceşti, dacă nu şi-ar fi aşezat atât de potrivit propriile trupe, încât să fie aproape sigur de izbândă”. Cum ceilalţi Paszi, doar că nu toţi, i s-au alăturat părerii acestuia. Vizirul, ca autoritatea lui Dzafer Pasza să nu prevaleze faţă de a sa, se străduie în toate chipurile să-l abată de partea sa pe Sultan, şi îl numeşte pe Dzafer Pasza „un Necredincios şi un trădător, care le poartă astfel de grijă intereselor ot<h>mane, de parcă ar fi fost năimit de duşmani, să răstoarne toate sfaturile sănătoase ale împăratului”.

Dzafer Pasza, când ia seama că îndărătnicia aceluia nu putea fi înfrântă altfel, îl roagă pe Sultan, ca, „dând la o parte perdeauae, să binevoiască să audă cele pe care avea să le zică în privinţa intereselor ot<h>mane”. Făcându-se

astfel, Dzafer zice: „Dacă ai dobândit, frate, pe lângă Dumnezeu atâta har, încât El să-ţi insufle sfaturile şi să te înştiinţeze despre rezultatul lor, nu poţi să mă ţii de rău, dacă eu nici nu o ştiu, nici nu o cred cu uşurinţă, însă, de va fi pe placul Maiestăţii Sale, să deie poruncă să fiu pus aici în lanţuri şi cetluit în strânşi butuci, iar tu, luând comanda, să te năpusteşti

473 asupra duşmanului în orice chip vei vrea! Iar dacă, după un ceas sau / două, n-ai să te pui pe o fugă ruşinoasă, fie ca eu. ca un câine împuţit, să rabd toate chinurile, pe oricare vă vrea Maiestatea Sa să mi le hărăzească. Dacă însă (ferească Dumnezeu!) mea prezicerea mea se va fi împlinit, tu să le dai socoteală lui Dumnezeu şi împăratului pentru neprevederea ta. Eu însă, orice mi se va întâmpla de aici, insist ca tărie asupra sfatului meu, şi, în numele credinţei pe care i-o datorez împărăţiei Ot<h>mane, îndemn să nu se încerce nimic, în luptă deschisă, împotriva duşmanului, ci doar, cu valurile bine întărite, să facem faţă iureşurilor lui cu tunurile şi cu ostaşii, şi să ne apărăm cu <întăriturile de pământ de focul şi de înflăcăratele lui asalturi, în felul acesta, chiar dacă Dumnezeu va vrea să ne tăgăduiască izbânda, eu pot făgădui că noi nu avem să ne alegem nici cu vreun prăpăd. Dar dacă, scăpând de noi, el va fi să ajungă la capul podului său, eu socotesc că nu trebuie înaintat împotriva lui cu piepturile goale, ci că trebuie împiesurat cu valuri. Căci, astfel, din lipsă de păşune, el va fi silit ca, lăsându-şi tabăra, să ne atace pe noi, în întăriturile noastre, sau să treacă Danubiul şi să ne îngăduie nouă prilejul să-l atacăm, fără primejdie, la trecerea aceea”.

((<§>*40. La propunerea lui Dziafer Pasza, sfatul şi lupta se amână pe a doua zi-H* < (§} 40. Sultanul, deşi aproba îndemnurile lui Dzafer Pasza, amână, totuşi, consfătuirea pe a doua zi, spre a cântări lucrurile mai

departe, dar le porunceşte alor săi să rămână între valurile lor, şi se îngrijeşte ca aceia care înaintaseră deja în linia de bătaie, fără de poruncă, doar de la sine, să fie traşi înapoi, cu bătaia, de către Czauszi cu). Cum toate acestea nu erau în stare să domolească ardoarea celor care voiau să se lupte, el îl instigă pe Muftiu să dea, prin fetwa, un edict ca „toţi.

474 care aveau să cadă în acea bătălie, / nu numai ca să fie lipsiţi deznădăjduita cunună a Szehadet, ci să mai şi aibă a-şi plăti cutezanţa cea nelalocul ei prin veşnicele chinuri ale Ghehennei”.

((<§>*41. Vizirul se străduie în fel şi chip să-l convingă pe Sultan în favoarea luptei.*})

< (§} 41. Într-acestea, Eugeniu ajunsese deja la capul podului şi îşi orânduise ostaşii, pe care setea şi arşiţa aproape că-i lăsaseră fără suflare, odată întremaţi în recile şuvoaie ale Danubiului. Rămânând el acolo, toată noaptea, fără să se mişte, tabăra Turcilor este năpădită de o nu mică spaimă, cum oştenii, împiedicaţi să lupte, interpretau aceasta drept o teamă a Căpeteniilor lor şi un foarte rău semn pentru interesele ot<h>mane. Vizirul, luând seama la aceasta <şi prinzând prilejul favorabil ca să-l doboare pe Dzafer Pasza, îi relatează Sultanului glăsuirile şi mişcările ostaşilor, şi arată, în temeiul lor, ca printr-un argument, „cât de mare pagubă a adus cu sine intereselor ot<h>mane prea marea prudenţă a Paszilor <şi cât de mari năpaste mai avea ea să aducă, dacă nu i se făcea faţă cât mai curând, acestei stări. Căci nu mai aveau acum nădejdea ca duşmanii să poată fi lipsiţi de păşune (şi) de provizii, odată ce aveau, liber, cursul Danubiului, şi mai şi stăpâneau toate oraşele aşezate mai sus, din care îşi puteau face rost, şi din belşug, de hrană şi de nutreţ. Între timp, se pierdea vremea, atâtea şi atâtea trupe lâncezeau, fără folos, în tihnă, se cheltuiau atâtea avuţii iar duşmanii

ajungeau, pe zi ce trece, mai tari”.

((<§>*42. Sau să asedieze Segedinul, ceea ce Sultanul şi încuviinţează.*} < (§} 42. „De aceea, de vreme ce Maiestatea Sa nu voia să se înfrunte în luptă deschisă cu duşmanul, el dă îndemn ca, lăsându-l pe acela în spate, tabăra ot<h>mană să fie strămutată către Tibiscus, şi să fie împresurat sub asediu Seghedinul. Căci el ştie sigur că acel oraş nici nu e străjuit de o mare garnizoană, nici întărit cu atât de tari lucrări, încât să poată rezista, nici măcar zece

475 zile, / asaltului oştii o<h>mane. După cucerirea lui, sau măcar nimicirea lui prin foc, tot ţinutul care se întinde între Tibiscus şi Danubiu avea să fie iarăşi supus stăpânirii turceşti, iar Comitatele învecinate ale Ungariei puteau fi trecute prin fier şi foc cu ajutorul Tătarilor şi al celorlalţi ostaşi cu arme uşoare. Oastea Germanilor este grea, şi atât de ostenită, încât nu-i în stare nici să urmeze, necum să urmărească bulucurile Ot<h>maniazilor care o luau înaintea lor, iar el nu putea crede că, dacă avea să fie asediat numai Segedinul, Căpetenia Germanilor avea să-şi închidă trupele în asemenea locuri, unde, dacă avea să survină fie şi cel mai mic nenoroc, ei n-aveau cum să nu moară de foame. Ei puteau, desigur, să împresoare sub asediu şi Beligradul, dar în acel oraş au fost lăsate în garnizoană optsprezece mii de oşteni şi atât de multe provizii de hrană, încât n-aveau de ce se teme de foame, vreme de trei ani. Pe lângă acestea, oştirea şi flota Ot<h>manizilor se află aproape cuna de alta>, şi, dacă ar da vreo nevoie urgentă, chiar şi dacă trecerea ar fi blocată de duşmani, se pot trimite într-acolo trupe şi muniţii cu ajutorul flotei: doar de atât mai era nevoie pentru întărirea acelui oraş, ca Prefectul lui, Amucdze Ogli Husein Pasza, ca un om bolnăvicios şi neînstare de război, să fie îndepărtat, iar, în locul lui. să fie pus Codza Dzafer Pasza,

care arătase îndeajuns la ultimul asediu al Temesvarinului, ce valoare are în apărarea zidurilor”. Iar acest ultim sfat al lui Vizirul i-l oferea Sultanului mai cu seamă cu ţelul de a-şi reface din nou

476 autoritatea asupra oştirii, / de a-l îndepărta pe Dzafer Pasza de lângă Sultan, iar apoi, prinzând prilejul, să-i taie <capul>, iar pe ceilalţi Paszi, să-i înveţe, după pilda aceluia, să nu i se mai opună, în viitor, cu prea multă ardoare. Dar Sultanul, mirosind ce curse îi punea la cale Vizirul lui Dzafer Pasza, încuviinţează sfatul dat de Vizir asupra începerii asedierii Segedinului, dar porunceşte ca Dzafer Pasza să rămână în tabără, ca unul ale cărui sfaturi erau mai de folos în oaste, decât pentru oraşe.

((<§>*43. Sultanul îşi conduce trupele către Segedin*. *H*

< (§} 43. Prin urmare, a doua zi, care era (a cincea) a lunii (Dzemaziulewwel), de cu zori, porunceşte să sune trâmbiţele şi tobele de război, şi îi conduce pe Janiezari şi celelalte trupe, către Tibiscus, pe aceeaşi drum pe care veniseră Germanii, iar, străbătând, în prima zi, o cale de nouă ceasuri, îşi aşază tabăra aproape de un lac, unde fusese şi tabăra Germanilor, dar le îngăduie totuşi cetelor care voiau să o ia înainte libertatea de a-şi urma calea. În dimineaţa următoare, lăsându-l la podul lacului pe Kiuczuk Dzafer Paszalx), cu cinci sute de călăreţi mai aleşi, el însuşi se scoală înainte de crăpatul de ziuă şi o ia către Zenta, o cetăţuie mai înainte fără de niciun renume de lângă malurile Tibiscului, într-o asemenea grabă, încât părea să fugă, iar nu să înainteze.

((<§>44. *Eugeniu îi urmăreşte cu îndrăzneală pe Turci*. ¡*1*

< (§} 44> Căpetenia Germanilor, Eugeniu, auzind Tabulchanaua, <şi socotind că sună trâmbiţa de luptă şi că trupele turceşti sunt scoase la bătălie, îşi rânduise, între

timp, trupele în linia de bătaie, şi îi aşteptase statornic, până la prânz, pe duşmani, fără să mişte din loc, Dar, după ce a fost înştiinţat de către nişte ostaşi dintre Unguri lăsaţi să se ducă <să vadă>, cum că Turcii şi-au mutat tabăra şi au luat-o înspre Zenta, socotind atare lucru drept o fugă, le porunceşte călăreţilor

477 Unguri să o ia înainte, dar> el însuşi, lăsând oastea mai grea şi ţie cei mai fără de vlagă, / urmează îndeaproape unităţile Ungurilor, doar cu şaisprezece mii dintre ai săi, cu mai multă cutezanţă, decât prudenţă.

((<§>*45. Ostaşii uşori ai Ungurilor îl prind pe Dziafer Pasza*. ¡)

< (§} 45. Ungurii dau, primii, în noaptea aceea, peste Kiuczuk Dzafer Pasza, lăsat să păzească podul lacului, îi găsesc pe Turci dormind şi neaşteptându-se la nimic mai puţin, decât la duşmani, îi împresoară de jur-împrejur şi îi copleşesc, astfel că din toată oştirea n-a mai scăpat nimeni, în afară de (un) Cămăraş de-al Paszei, sub ascunzişul întunericului. Acesta se duce, fără nicio zăbavă, în tabăra Turcilor, care ajunseseră deja la Zenta, <şi îi istoriseşte Vidrului că oştirea Germanilor se află pe aproape, iar că pe Domnul său, laolaltă cu toată ceata în fruntea căreia se afla, i-au copleşit şi i-au prins.

((<§>*46. Vizirul îi ţese minciuni Sultanului*.}(

< (§} 46. Vizirul, ca faima acestui fapt să nu işte noi tulburări în tabără. îi ia pe dată capul vestitorului, iar Sultanului îi dă de ştire că „nişte călăreţi de-ai Ungurilor, luptând pentru Caesarul, s-au arătat din spate şi l-au copleşit pe Dzafer Pasza, lipsit de prevedere, dar că, mai apoi, au fost, iarăşi, zdrobiţi de către Scythi şi de alte trupe de-ale Ot<h>manilor”. Cum abia îi spusese el acestea împăratului, şi sosesc nişte cele de Tătari, care zăriseră, din întâmplare, aceleaşi coloane ungureşti, şi împrăştie prin tabără că întreaga oaste a Germanilor

urmăreşte, în mers foarte grabnic, trupele ot<h>mane, şi se află deja în apropiere”.

I (<§>*47. Sultanul, vestit de Tătari despre duşmanul care-i urmărea, trece, înspăimântat, Tibiscul. j*)

< (§} 47. Sultanul, odată ce-a aflat aceasta, porunceşte de îndată ca tabăra să rămână pe loc, iar cei care o luaseră înainte către Segedin să se întoarcă, şi să se lege cât mai iute un pod peste Tibiscus. Acela este construit în răstimp de patru ceasuri, temelia oferindu-i-o nişte bărci aduse cu carul (pe care Turci obişnuiesc să le numească Dumbe). Pe la prânz, primul trece însuşi Sultanul

478 pe celălalt mal / al râului, călare; când Vizirul voia să sărute, după obicei, scara şeii, este respins de el, cu chip sever, şi i se porunceşte ca „tunurile şi cu toată tabăra să le trimită peste râu, căci, altfel, dacă avea să fie luat de duşmani fie şi un <singur> car, să ştie că avea să piară de urâtă moarte”.

ÎI <§ >*48. Vizirul pune la cale, împotriva vrerii Sultanului, să lupte cu duşmanul.*} *I*

< (§} 48. Vizirul, cum ştia că abia în două zile dacă putea trece tot aparatul, văzând că s-a zis cu el dacă se mai arăta în faţa Sultanului, trimite pe celălalt mal, mai întâi, opt tunuri, cu muniţiile ţinând de ele, ca să nu pară că a nesocotit pe faţă poruncile Sultanului; apoi le opreşte pe celelalte, dar îngăduie trecerea Sipahiilor şi a cetelor Paszilor, motivând că „tunurile şi cu cea mai bună parte a oştirii trebuiau păstrate spre a-i respinge pe duşmani, în caz că voiau să ia cu asalt tabăra, din spate”, şi astfel, aceştia trec toată noaptea şi ziua următoare, până pe la vremea prânzului.

I (<§>*49. Cu meştera şiretenie şi cuvântare îi jertfeşte Germanilor şi pe ceilalţi Paszi, laolaltă cu sine.*})

< (§} 49. Pe la prânz (în 4 ale aceleiaşi <luni>),

Vizirului i se dă de veste că sosesc Germanii, şi că de-abia dacă se află la trei ceasuri de tabăra ot<h>mană; auzind el aceasta, ca să nu moară fără adversarii săi, îi cheamă înapoi la sine pe toţi Paszii care trecuseră deja cu trupele lor, ca şi cum voia să se consulte cu dânşi. Aceia, cum nu puteau să nu dea ascultare poruncii Vizirului, trec pe jos la Vizir, doar cu câte trei Czocadari, pentru că bagajele îngrămădite pe pod nu lăsau cale liberă celor călare.

Când îi vede strânşi pe toţi (în afară de Caimacamul Buiukly Mustafa Pasza, le spune: „Fraţilor, inamicii ajung deja la noi, iată-i că se văd deja. Noi, care n-am vrut să ne luptăm, atunci când am

479 avut şi locul, şi prilejul / suntem siliţi, şi fără de vrerea noastră, să ne batem, chiar şi fără ele! Ne-a mai rămas o singură fericire, mărturisirea credinţei muhammedane, care ne declară, de vom fi învins, Gâzi, de vom fi căzut luptând cu tărie, Szehid: amândouă, astfel, decât care nu se poate gândi nimic mai fast pe lume. Cum însă pe mine mă aşteaptă astăzi un asemenea noroc, am socotit nedrept să vă despoi pe voi, şi fraţii, şi tovarăşii mei de arme, de această fericire. Iată-vă, dară. Raiul deschis, în care eu vă poruncesc să intraţi din porunca dumnezeiască, bucurându-vă de plăcerile făgăduite de Profetul nostru! Dacă însă veţi pregeta să daţi ascultare preceptelor Legii şi alor mele, sabia mea (pe care le-o arăta) vă va lipsi şi de viaţa pe care o căutaţi, şi de Raiul pe care-l nesocotiţi!”

¡¡<§>*49 <bis>. Paszii şi oştenii murmură, dar se supun de nevoie.*})

< (§} 49 <bis>. Toţi Paszii, cum nici nu cutezau să-l contrazică pe Vizir în mijlocul taberei, nici nu puteau găsi vreo cale pe unde să scape, se prefac a fi de acord şi a-i da ascultare, şi se îndreaptă în părţile valurilor, care le-au fost desemnate. Acolo, luând aminte că întinderea valului era

mult prea mare, pentru a putea fi apărată cum se cuvine de trupele care mai rămăseseră, ei încep (să tragă) un val mai mic înăuntrul celui (mai mare}, oştenii murmurând şi reproşându-i în faţă Vizirului primejdia care-i ameninţa, dar dându-i, totuşi, ascultare tamen, căci vedeau că-şi întăresc astfel propria lor salvare. Cât se ocupă ei cu aceasta, apare şi oştirea Germanilor, despre care luând aminte Sultanul că se apropie tot mai mult şi că acoperă mai tot câmpul, urlă, <şi-i> trimite Vizirului, tot mereu, repetate Chatiszerifuri, poruncindu-i „să-i trimită cât mai iute pe

480 Janiczari şi tunurile, / cu mijloacele lor de luptă, fără să mai zăbovească, chiar dacă toate celelalte care le căzuseră duşmanilor în pradă". Dar Vizirul le ascunde Paszilor toate acestea, şi îi răspunde aducătorului că „preferă să moară luptând bărbăteşte, decât să moară urât, sugrumat de Sultan", şi, trăgând sabia, îi opreşte pe Janiczarii care încercau să treacă. îi vine în ajutor Vizirului. În această privinţă, şi neglijenţa bouarilor. Căci, atunci când aceştia i-au zărit pe Germani că se apropie, mână în râu, în acelaşi timp, mai sus de pod, toate vitele care fuseseră menite să fie înjugate la atâtea mii de care. Râul se umple de atare buluc de vite, şi, stăvilit de ele, împinge toată turma către pod: cum animalele, înspăimântate, dădeau să se urce pe el, ele scufundă trei bărci şi răstoarnă astfel scândurile ce acopereau podul, încât n-a mai rămas deschisă trecerea, pe laturile grinzilor, decât pentru un om, şi asta cu mare greutate.

Ile§>50. Caesarienii, venind din urmă, dau năvală peste Turci, cu piepturile goale.))

< (§} 50. Pedestrimea şi cu Vizirul fiind astfel cu totul despărţiţi de Sultan, vin din urmă, la trei ceasuri înainte de lăsarea serii, trupele Germanilor, dar, fără să mai fi cercetat întăritura taberei turceşti, socotind că ea

era înconjurată numai de care, îi atacă, din câmp, cu piepturile goale, pe Ot<h>manizi, dar sunt respinşi de aceia, cu un mic prăpăd, Germanii, când văd că tabăra este întărită, peste aşteptare, cu un dublu val şi cu duble şiruri înlănţuite de care, ba şi că, de partea aceasta a malului, au rămas mult mai mulţi Turci. Se opresc din acel asalt, <şi hotărăsc să dea năvală peste Ot<h>manizi cu altă rânduială.

((<§>*51. Simţind că acest lucru era cu primejdie, înaintează cu altă rânduială.*))

481 < (§} 51. Tibiscus are, dinspre partea sa de Apus, maluri foarte înalte şi abrupte, al căror / cuprins îl umple de tot cu valurile sale, atunci când se umflă de ploile de toamnă şi de iarnă, dar vara dă înapoi, şi lasă o cărare nisipoasă de cam 60 de coţi, către malul de Apus. Lângă aceasta, ceva mai jos de tabăra turcească, Eugeniu, Căpetenia oştirii Caesarului, trage un şanţ, şi trimite pe acea cărare câteva din regimentele alor săi, ca să-i asalteze pe Turci din partea din lăuntru, câtă vreme el se înfrunta cu ei dinafară. Apoi, ca Sultanul să nu poată reface podul prăbuşit şi să le poată trimite ajutoare alor săi, îndreaptă două tunuri înspre capul podului, şi îl distruge cu totul din câteva lovituri. Sultanul, şi el, din cele opt tunuri, pe care Vizirul le trimisese peste râu înainte de luptă, aşază patru la malul fiului şi porunceşte ca, sub comanda lui Amaud Abdi Kiehaia (y), ele să bată în duşmani, dar într-o asemenea învălmăşeală, încât să nu tragă niciun şanţ, iar tufărişul pe care-l avea în faţa lui să-l socotească un meterez sigur împotriva duşmanilor. Dar Germanii, observând locul din care aruncau fulgere tunurile turceşti, îşi şi îndreaptă, fără zăbavă, într-acolo tunurile lor, după ce distruseseră podul, ucid mai mulţi din tunari, pe alţii îi rănesc, şi astfel îi silesc pe Turci ca, după o singură tragere, să-şi retragă mijloacele.

((<§>*52. Jeniczarii îi ucid, chiar ei, pe Vizir şi pe ceilalţi Mai-mari.*)*!*

< (§} 52. Şi astfel, toate păreau să fi conspirat întru dezastrul Ot<h>maniazilor. Şi Janiczarii înşişi, după ce i-au respins pe duşmani de la valul dinafară, se retrag în cel din lăuntru, pe care, chiar dacă nu-l terminaseră, îl trăseseră totuşi, oricum, împrejurul lor de la un mal la celălalt, şi declară că vor să-l apere. Când Vizirul, cu ceilalţi Paszi, încearcă, mai întâi cu vorba şi cu îndemnuri.

482 apoi şi cu sabia/ şi cu ameninţări, să-i abată de la ţelul lor, aceştia, deznădejdea schimbându-li-se în turbare, se încrâncenează până în rărunchi, şi îşi căsăpesc toţi Prefecţii, Vizirii şi Paszii, fără să cruţe pe nimeni, în afară de Aga al lor, Deli Baltaoglu.

((<§>*53. Caesarienii intră în tabăra Turcilor şi îi căsăpesc pe toţi, până la unul.*))

< (§} 53> în mijlocul acestor înfruntări, o parte a oştii Germanilor ocupă valul de dinafară, părăsit de Turci, şi se preface că are să-l atace şi pe cel din lăuntru, măcar şi cu ţelul să-i facă pe Turci să se retragă din acea latură a taberei care privea către râu, şi să facă, astfel, mai uşor asaltul pentru a-i lor, care erau rânduiţi pe mal. Când aceştia apar, pe neaşteptate, la capul podului, trupele turceşti sunt cuprinse de o mare groază <şi îşi abat toate puterile către partea aceea, ca să le oprească Germanilor urcarea. Câtă vreme se dă acolo o luptă crâncenă, cu acelaşi curaj de amândouă părţile, ceata Germanilor care venise din câmp ocupă şi valul de jos, mai puţin atent apărat, şi îi atacă din spate pe duşmanii care luptau lângă râu. împresuraţi şi copleşiţi de peste tot, Turcii, deşi de-a valma, se luptă, totuşi, cu tărie în partea din mijloc, dar, până la urmă, după ce căutaseră degeaba o cărare pe care să scape, sunt căsăpiţi cu toţii, în trei ceasuri, până la unul.

((<§>*54. Lupta cruntă de amândouă părţile.*))

< (§} 54. Totuşi, ei n-au căzut nerăzbunaţi: căci faima spune că de la Germani au fost daţi lipsă, în acea expediţie, şase mii; dintre Turci, de partea lor, au fost ucişi, după cum s-a arătat din catastife, patrusprezece mii şi şapte sute de Janiczari de rând, cu Aga al lor, Deli Baltaoglu (zi, şaptezeci şi trei de Odzak şi Buluk Agalari, trei mii şapte sute de Topczii şi de Dzebedzii, şapte

483 mii de Arnauzi (să), însuşi Vizirul, Elmas Mehemed Pasza, cincisprezece / Paszi împodobiţi cu trei cozi de cal, dintre care cei mai vestiţi erau Codzia Dzafer Pasza, Mysirli Ogly, reputat pentru cucerirea Chiosului, Kiose Halii Pasza din Diarbekir, Fazly Pasza<M”) din Sze<h>rezul, ca şi douăzeci şi şapte de Paszi cu două, sau un Tug, pe lângă atâţia şi atâţia oameni nevolnici la război, din care se află mereu mare mulţime prin taberele turceşti, încât, dacă ar fi trecuţi cu toţii în aceeaşi socoteală, s-ar putea spune pe drept că au fost ucişi mai mult de treizeci de mii (ce).

((<§>*55. Dintr-un număr atât de mare de Paszi nu scapă* decât *unul.*))

< (§} 55. Din prăpădul acela a scăpat, singur, doar Mahmud beg og-l „1, Pasza Amauzilor – fiul acelui Beglerbeg al Rumeliei, care căzuse în bătălia cu Veterani – despre care, dat fiind că, rănit de două ori, îl scăpase vlaga calului său şi-l trecuse râul înot, auzeam că zugrăvea chipul autentic al acelei nenoroci ri.

((<§>*56. Sultanul, părăsind tabăra şi bagajele, se retrage înspăimântat la Temesvarin.*))

< (§} 56. După prăpădul alor săi, Sultan Mustafa, care, fusese <doar> un spectator, nu mai puţin trist, decât neangajat, al acelei lupte, este lovit de o groază Panică, şi, cu toate că nu <mai> era nimic de temut, pentru că, sleiţi cu totul şi osteniţi de atâta trudă, Germanii nu puteau

nicidecum, la vederea unei oştiri atât de bogate, pe care el o avea cu sine, să refacă podul distrus, părăseşte tabăra, spre ceasul miezului nopţii, fără călăuză, fără făclii, şi apucă drumul către Temesvarin.

((<§>*57. îi ia capul lui Capudzi baszi, care îi dădea sfaturi mai sănătoase*. /)

< (§} 57. Greşeala aceasta a Sultanului se străduie s-o îndrepte un anume Capudzi baszi, Veneţian după neam, care trecuse cândva de la Hristos la Muhammed, şi-şi luase numele de Szahin Mehemed, şi-l îndeamnă pe Sultan „să nu părăsească atât de ruşinos tabăra, oferindu-le, prin fuga

484 sa, duşmanilor, care nu doborâseră decât o mică ceată din oştire, întreaga / izbândă. (Căci} nu era niciun motiv pentru care să vrea să se retragă cu paşi atât de repezi, de vreme ce inamicii nu numai că erau osteniţi, după ce au străbătut atâta drum şi au avut parte de atâta trudă, darn-aveau nici măcar un pod, nici vreo altă unealtă cu care să treacă nul”. Dar groaza pătrunsese atât de adânc în rărunchii Sultanului, încât să nu ţină seama de sfaturile mai sănătoase, ci să-i ia, pe dată, capul autorului lor, ca unui Creştin ascuns, mituit de Germani să sugereze sfaturi aducătoare de rău, şi să-şi urmeze fuga cu un mai puţină strădanie decât mai înainte.

((<§>*58. Turcii le aruncă de la sine, de teamă, chiar şi pe cele pe care le luaseră cu ei*. /} < (§} 58. Spre şi mai marele nenoroc al Turcilor, în acea noapte căzuse o asemenea întunecime, încât nu putea nimeni deosebi cărarea pe care trebuia de mers, astfel încât tot alaiul Sultanului, abătându-se prea mult la dreapta din drum, înspre Tibiscus, a ajuns să dea în locuri mocirloase şi mlăştinoase, şi au fost siliţi, lăsându-şi caii şi bagajele, să fugă, cei mai mulţi, pe jos.

((<§>*59. Sultanul, părăsindpână şi oastea, intră*

necunoscut, în Temesvarin. //

< (§} 59. La urmă, către zori, Sultanul ajunge în locul unde se dăduse, în anul trecut, lupta cu Germanii, şi, făcându-şi acolo rugăciunile de dimineaţă, îşi schimbă calul şi hainele, şi, necunoscut nimănuia, fuge, în cea mai mare grabă, la Temesvarin.

¡ (<§>*60. De pe urma acestui fapt, cumplita înfăţişare a stării Turcilor.* /)

< (§} 60. Oştirea, după ce-a ajuns, către amiază, aproape de acelaşi loc, şi îşi dăduse seama că nici Sultanul, nici vreun altul din Mai-mari nu se aflau pe lângă sine, este cuprinsă de o uriaşă consternare. Groaza o sporeşte zvonul împrăştiat, la acea vreme, nu se ştie de cine, prin toată oastea, că „Sultanul a fost prins de cetele urmăritoare ale Ungurilor", sau că „a fost trădat duşmanilor

485 de către ai săi". Zvonul acesta îşi află, cu uşurinţă, loc la aceia, ale căror minţi teama le pregătise / să creadă orişice, iar el face ca ei să se împrăştie, cu toţii, care încotro, şi ca fiecare, doar cu grija propriei salvări, să se gândească numai în ce fel să se smulgă din primejdie, şi să cerceteze, în fiece clipă, tot uitându-se înapoi, dacă pe urmele lor nu se aflau înaintemergătorii Germanilor.

((<§>*61. Se împrăştie zvonul că Sultanul a fost prins de duşman.*}/

< (§} 61. Hăituiţi de aceste străfulgerări de teamă, ei ajung, până la urmă, spre seară, la Temesvarin, Prefectul cărui oraş îi opreşte să intre în el, închizându-le porţile. Când nu li se dă nicio ştire sigură la întrebarea lor despre Sultan, zvonul prinderii acestuia capătă şi mai bune temeiuri. Căci Sultanul îi poruncise Prefectului acestui oraş să le ascundă tuturor a, în toate chipurile, sosirea sa, anume ca Germanii, aflând despre retragerea sa, să nu-l închidă acolo.

((<§>*62. După aceasta, mai vin nenumărate nenorociri*.}]

< (§} 62. Pe lângă teama aceasta, trupele scăpate cu fuga le mai strâmtora şi sfânta foame, neîncetata tovarăşă a oştilor lovite de vreo înfrângere. Provizii fuseseră lăsate în tabără, <dar> cine le părăsise avusese mai degrabă grija scăpării proprii, decât pe cea a hranei; puţinora, cărora le lucise un noroc mai binevoitor, le era la îndemână să cumpere pâine, la preţ de aur. Pe lângă aceasta, oamenii şi vitele, aproape înăbuşite de sete, aveau nevoie şi de apă, dar nu era de unde să li se scoată. Căci mlaştina care împresoară Temesvarinul se uscase aproape toată de arşiţă, şi, dacă mai stăteau pe câte undeva nişte bălţi puturoase, nu cine voia, ci acela care putea să-l alunge cu armele pe posesor" O îşi căuta din ele leacul setei.

((<§>*63. Sultanul se arată resturilor trupelor sale*.

< (§} 63. Până la urmă, după ce, vreme de trei zile, oştirea ot<h>mană se luptase cu groaznice talazuri, ca o corabie părăsită, fără de cârma şi de Căpitan, în cea de a treia zi.

486 Sultanul, dându-şi seama că nu era nimic de temut din partea Germanilor, / primind corturi de la Pasza Temesvarinului, li se arată ostaşilor, şi, prin aceasta, aduce înapoi seninul atât de mult dorit de multă vreme. Căci toate trupele strigă către el cu glasuri voioase, nu altfel, ci de parcă s-ar fi întors triumfător de la război, strigând în public că „au să socotească drept un fleac înfrângerea suferită, şi, cu suflet tare, au să se răzbune crâncen pe duşmani, odată ce au primit ştirea salvării Sultanului lor".

((<§>*63* <bis>. *Pe Husein Pasza, Prefectul Beligradului, îl orânduieşte Vizir*. ¡*1*

< (§} 63<bis>. Mai apoi, Sultanul, a doua zi, îşi conduce trupele, înveselite acum, către Beligrad, iară, pe drum, după ce a ajuns la locul numit Ali Bunare, îl are în

cale pe Amudze ogli Hussein Pasza, Prefectul Beligradului, pentru chemarea căruia îl trimisese pe Al Doilea Intrachor, pe Czerkies Mehemed Aga, şi îi încredinţează lui Vizirului, dat fiind că nu se mai aflau în preajmă alţi Paszi împodobiţi cu trei Tuguri.

((<§>*64. Sultanul, plecând de la Beligrad, ajunge la Adrianopole.*}!

< (§} 64. Nemaizăbovind multă vreme la Beligrad, el se întoarce, pe la sfârşitul lunii Dzemaziul ewwel a anului 1109, cu restul oştirii, la Adrianopole. Aceasta a fost, aşadar, soarta oştirii turceşti de după înfrângerea ei. Cea a Caesarului, însă, după victorie, rămăsese, toată noaptea, nemişcată la locul luptei, temându-se, desigur de cursele întinse, de obicei, de Turci: dar, a doua zi, ea trecuse Tibiscul, şi prădase ce mai lăsase Tekeli (g8) în tabără.

((<§>*65. Caesarienii îşi îndreaptă armele asupra Bosniei, pe care o pustiesc cumplit.*}/

< (§} 65> După acestea, cum strâmtorarea timpului rămas pentru expediţie nu îndemna la asedierea unor oraşe atât de întărite, cum erau socotite Temesvarinul şi Beligradul, ei îşi întorseseră armele asupra Bosniei, cuceriseră Dobe şi Mogle, Metropola ţinutului, Saraio (sic), o nimiciseră prin foc, şi îşi supuseseră cu armele mai toată Provincia.

((<§>*66. Strălucitele expediţii ale lui Daltaban Mustafa Pasza.*})

487 < (§} 66. În mijlocul acestei încercări, trupele turceşti care erau menite apărării acestui ţinut, / rămase fără de niciun alt plan, îl întâlnesc pe Daltaban Mustafa Pasza hh), care, din întâmplare, zăbovea, pe vremea aceea, surghiunit la ((Bihke}}, un orăşel din Bosnia, îi oferă comanda oştii, şi, cum el nu voia s-o ia, i-o impun. Sub comanda sa, Turcii prind şi puteri, şi curaj, şi nu numai că-i copleşesc pe Germanii învingători, ci îi mai şi silesc să se

retragă peste Sava, ba le mai şi smulg douăzeci şi patru de cetăţui aşezate dincoace şi dincolo de Sava.

((<§ <*67. Ruşii fortifică Azacul. Frederic, Electorul Saxoniei, este salutat ca Rege al Pol* (*oniei*).})

< (§} 67. În vara aceea, Ruşii întăresc Azacul şi Lutich şi le înzestrează cu noi lucrări, şi se pregătesc astfel pentru o viitoare expediţie, duşmanii neoferindu-le prilejul unei bătălii. În Polonia, noul Rege, Frederic August, care fusese mai înainte Electorul Saxoniei, se dedică întru totul pregătirilor de război şi cuceririi sufletelor fruntaşilor Regatului, şi pune la cale, pentru la anul, o expediţie războinică.

de§>*68. Veneţienii se luptă cu Turcii, cu succes schimbător, în bătălii navale*.))

< (§} 68. Nu mult mai mult fac şi Veneţienii, în Marea Mediterană. Kiel Mehemed Beg încearcă <să ia> Tinosul, cu galerele sale, dar, respins de Bartolomeo Moro, părăseşte iarăşi insula. Mai au loc pe mare şi alte hărţuieli mai uşoare, cu noroc îndoielnic şi schimbător. Flota turcească duce cu ea la C (onstantino) p (o) le, prinse, trei nave ale piraţilor. Cea veneţiană, de partea ei, dat fiind că, după o scurtă înfruntare, Turcii păreau să refuze, în două rânduri, lupta, îşi atribuie o dublă izbândă.

ÎI <§>*69. Sultanul cârmuieşte de mântuială Statul*.) *j*

< (§} 69. Şi acestea au fost rezultatele acestei campanii. Către începutul <anului> următor, ţi-ar veni a spune că s-a dovedit a fi adevărat proverbul obişnuit la Turci: că „Duşmanul nu ştie niciodată bine cum stă duşmanul său”. Sultan Mustafa, întors la C (onstantino) p (o) le, se străduie

488 să / orânduiască, în tot felul, mijloacele de război, dar cu sufletul cam frânt şi menind a piază rea.

H<§> *70. Prezicerile rele din popor*.))

< (§} 70> Ot<h>manizii, care, mai înainte, se

îmbulzeau, de la sine, la oaste, nu mai prea ţin seama să dea ascultare nici poruncilor Sultanului care îi chema da ea, şi nu mai rabdă să fie îmbunaţi nici prin îndemnuri, nici prin ameninţări cu pedepse. Sultanul însuşi, când umblă, neştiut, cu haine schimbate, prin întrunirile poporului, aude adesea glasuri, şi ale cetăţenilor, şi ale ostaşilor: „Este un lucru peste puterile noastre ca Ot<h>manizii să dobândească izbânda asupra Germanilor”. Dumnezeu a dat publică mărturie că stă de partea Ghiaurilor, <şi ne-a arătat hotărârea sa în această privinţă prin dovezi îndeajuns de limpezi. Prin urmare, degeaba şi în zadar se varsă atâtea şuvoaie de sânge musliman, câtă vreme vom avea a ne înfrunta, deopotrivă, şi cu Dumnezeu, şi cu oamenii”.

(<§>*71. Monarhii amândurora sunt cu sufletul îndoit* despre *ultimele desfăşurări*.))

< (§} 71. Lua aminte şi Sultanul câtă nevoie avea de linişte sleita împărăţie Ot<h>mană, şi dorea din tot sufletul pacea: dar îl împiedicau s-o propună „superstiţia” sa, ca şi teama ca, de pe urma acestui lucru, duşmanii să nu prindă curaj, iar onoarea împărăţiei Ot<h>mane să nu sufere vreo pagubă. La rândul său, Caesarul, gâfâia nu mai puţin după sfârşitul războiului, nu că şi-ar fi pierdut nădejdea în victoria împotriva Turcilor, ci pentru că se temea ca, nu cumva, câtă vreme era reţinut de acela, să-şi fi dat obştescul sfârşit Regele Spaniei, iar tulburările care aveau să se işte de pe urma succesiunii lui să nu împiedice, iarăşi, fericita înaintare a armelor sale. Dar a cere pacea de la cel înfrânt şi a-i oferi, astfel, însemnul victoriei, i se părea fără onoare. Se aflau, desigur, de faţă şi arbitri ai încheierii păcii, şi anume ai Belgienilor şi ai Englezilor: dar şi aceştia, suferind

489 adesea respingerea cererii lor, preferau să audă / primii dorinţe de pace, decât să le propună.

fie§>*72. Sagacitatea lui Alexandru Mavrocordat.*))

< (§} 72. A luat aminte asupra atitudinii amânduror părţilor Marele Dragoman al Curţii Aliot<h>manice, Alexandru Mavrocordat, şi, cum era nu mai puţin sagace şi doritor de slavă, decât devotat împărăţiei Ot<h>mane, el se hotărăşte să zugrăvească în alb, printr-o singură fidelitate, doi pereţi, şi pe Ot<h>manizi să-i scape de la pieire, şi lui însuşi să-şi dobândească cea mai mare (faimă}, în toată împărăţia.

(¡<§>*73. Aceeaşi este unealta încheierii păcii.*)*!*

< (§} 73. Spre a obţine acest lucru, nădejdea cea mai mare i-o oferea firea blândă şi înclinată către pace a Vizirului Husein Pasza, înfăţişându-se la care, după ce a adus vorba despre negocierile de pace, a spus că „el, unul, deşi n-a auzit-o de la niciunul dintre Soli, totuşi, cântărind bine starea prezentă a celor care se tratau între Creştini, poate afirma cu siguranţă că Caesarul doreşte din plin pacea cu Turcii”. Vizirul tăgăduieşte că poate fi aşa, „nici nu-i de crezare că Caesarul, însufleţit de izbânda abia cucerită şi plin de cea mai mare nădejde, avea să primească pacea, chiar dacă i-ar fi fost oferită, necum să o dorească”. Mavrocordat, dimpotrivă, îi răspunde „aşa se pare, desigur, dar el, dacă i s-ar îngădui măcar un răstimp de o săptămână, anume, spre a cerceta atitudinea Solilor, făgăduieşte, cu siguranţă, nu numai că îi va aduce Vizirului acordul Caesarului, ci şi cererea lui pentru negocieri de pace”.

ÎI<§>*74. Chipul lui de a proceda pentru negocierile de pace*. */l*

< (§} 74. Dobândind această îngăduinţă fără de greutate, Mavrocordat se întâlneşte cu Solii Principilor Creştini, <şi le relatează că „el a primit, până acum, atâtea binefaceri de la Caesar, încât ar trebui să fie ţinut, pe drept, un model de om nerecunoscător, dacă nu s-ar îngriji

să le răsplătească. Din această pricină, el a căutat prea adesea prilejul, prin care să-şi dovedească slujbele faţă de
490 Caesar, / şi să-şi arate datorată credinţă faţă de un Creştin, dar că niciodată nu a aflat un câmp atât de larg deschis, ca în aceste zile. Anume, el ştie că Caesarul, de teama războiului cu Francezii, arde de cea mai mare dorinţă de pace, dar că nu vrea să le-o dezvăluie Turcilor, ca să nu le işte vreo bănuială despre adevăratul motiv al acestei cereri, şi astfel, să-i facă mai aspri pe ei, de fapt> mai însufleţiţi către consfinţirea păcii. El însă, dacă ((aceia}} voiau să se încreadă în el şi să-l lase să înfăptuiască aceasta după pofta sa, sub condiţiile pe care le-ar dori Caesarul, numai să nu ceară prea multe, avea să încheie pacea. Pe lângă aceasta, este nevoie ca ei să jure pe Sfânta Evanghelie că aveau să ţină pe vecie sub tăcere cele pe care avea să li le relateze: altfel, nu numai el însuşi, ci şi spiţa sa se expuneau celei mai mari primejdii, de vreme ce era binecunoscută întregii Lumi Creştine cruzimea Turcilor faţă de cei care sunt împroşcaţi fie şi de cea mai palidă pată de perfidie”.

Solii răspund la aceasta <că, „deşi Caesarul n-ar părea să dispreţuiască oneste condiţii de pace, ei nu puteau, cu toate acestea, nicidecum, să se roage de Turci pentru dânsa. Dacă însă, dimpotrivă, Dragomanul însuşi ar vrea să le vorbească despre pace, acela avea să-l lege pe Caesar prin foarte marea-i facere de bine”. Mavrocordat, întors la Vizir, îi istoriseşte cu totul alte lucruri, şi-i pomeneşte că „el a priceput de la Soli că Caesarul nu numai că nu are aversiune pentru pace, ci o caută cu tot dinadinsul, şi că i-a rugat pe ei să încheie, în orice chip vor putea, un război atât de dăunător”. De pe urma acestor vorbe, Vizirului i se părea că învie şi că se ridică din mormânt şi, îmbrăţişându-l pe sagacele meşteşugar de minciuni (kk), îi spune: „Dacă, prin mijlocirea ta, se va

491 putea împlini o atât de dumnezeiască lucrare, / şi, prin strădania ta, i se va reda împărăţiei noastre atât de mult dorita linişte, să ştii că tu nu numai că vei dobândi cel mai mare har pe lângă împărat, ci nici amintirea slujbelor tale nu li se va şterge vreodată din inimă Cârmuitorilor Statului Ot<h>man!”

U<§> *75. Arbitrii păcii scot vorbele lui mai cu limpezime-l*)

< (§) 75. Prin aceste meşteşugiră ale Mavrocordatului, sunt împinşi, şi Turcii, şi Creştinii, să vorbească oarecum mai deschis despre încheierea păcii: iar şi una, şi cealaltă parte socoteau că pot face aceasta, păstrând întreagă onoarea şi Maiestatea Domnului Său, pentru că amândouă, păcălite de Mavrocordat, credeau că adversarul le-a propus lor, cel dintâi, numele „păcii”.

H<§> 76. *Acestea sunt tulburate*, <*dar*> *zadarnic*, *de Ambasadorul Franţei*. *I*)

< (§} 76. Când Ambasadorul Regelui Franţei, Ferid™, aude că acestea se declară în public, se străduie să tulbure, prin multe tertipuri, daruri şi făgăduieli, seninul care se arăta, şi să provoace iarăşi nouri umflaţi de sânge, susţinând că „Regele său, sub numele „păcii”, n-a făcut decât un scurt armistiţiu, iar, după ruperea lui, îi va declara Caesarului, în câţiva ani, un război mult mai greu decât cel dinainte”. Dar, cum Curtea Ot<h>manică luase aminte, deja de atâtea ori, nu fără grea pagubă, că făgăduielile Francezilor sunt pline doar de vânt, toate uneltirile Solului sunt în zadar, iar lui i se dă poruncă „să tacă şi să nu mai tulbure negocierile de pace”.

((<§> 77. *Sultanul îl trimite*, *nu mai puţin*, *pe Vizir cu trupele*. /)

< (§} *11*. Cu toate că, în urechile Ot<h>manizilor, faima păcii suna mai dulce ca vinul, ei nu lasă, totuşi, nefăcut ceea ce se putea cântări, după socotinţa vremii, în

favoarea înfrânării duşmanilor şi a întăririi hotarelor. Sultanul, către sfârşitul lunii Zylcaade a anului 1109, pleacă de la 492 C (onstantino) p (o) le la Adrianopole, iar de acolo, în prima lună a anului următor, / îi porunceşte Vizirului să se ducă, cu toate trupele, la Beligrad, iar El însuşi, urmând să aştepte de ce fel de sfârşit aveau să aibă parte negocierile de pace, îşi petrece toată vara în satul Akbunar, din afara Adrianopolei.

ÎI <§>78. Atât oştirea turcească, cât şi cea a Confederaţilor, în nădejdea viitoarei păci, le fac pe toate mai cu delăsare.})

< (§} 78. Între timp, amândouă oştirile, atrease de nădejdea viitoarei lor linişti, stau în tihnă, cea a Caesarului sub Petrivaradin, cea a Turcilor aproape de Beligrad, şi îşi păzesc hotarele. Acelaşi lucru îl fac şi trupele Ruşilor şi ale Polonilor. Veneţienii dau, pe mare. aproape de Mytvlene. O uşoară luptă cu flota turcească, şi o pun pe fugă, fie şi doar cu puţin prăpăd. În Dalmaţia, ei încearcă să ocupe, prin videşug, Stolaz. dar fac pasul înapoi, fără să fi isprăvit nimic. Seraskieriul, la rândul său, se străduie, în aceeaşi Provincie, să cucerească Cing, dar, la sosirea Veneţienilor, desface împresurarea.

(*I<§> 79. Solii tuturor Principilor se adună la Karlowitz.* //

< (§} 79. Dar de ajuns cu luptele – se cuvine să cedem acum ce s-a făcut la vremea aceea în legătură cu încheierea păcii. Sufletele amânduror părţilor înclinând, după cum am spus mai sus, către gânduri de pace, la C (onstantino) p (o) le fuseseră deja consfinţite cele ce se numesc „preliminariile păcii", <şi stabilit locul deliberărilor de ţinut, la Karlowitz, o aşezare la mijlocul drumului dintre Beligrad şi Petrivaradin, dar> Solii din partea tuturor Principilor care purtau război fuseseră deja meniţi. Turcii îi aleseseră pe Râmi Mehemed, Reis Effendi,

şi pe Alexandru Mavrocordat. împodobit cu cinstirea de Beg şi de Mahremi esrar (mm>; Caesarul pe Contele de Oettingen şi pe Contele Schlik, Consilieri Intimi, împăratul Rusiei pe Procopie Bogdanowicz Woznicin, Polonii pe Stanislav Michelowskii, Woievodul Poznaniei, Veneţienii pe Ruzin:

((Drept arbitri ai păcii Englezii îl stabiliseră pe Paget, Belgienii pe Colier.} J

493 Toţi aceştia, / către sfârşitul anului 1110, se adună la Karlowitz, iar acolo îşi pun corturile pe amândouă malurile râuşorului Carloviţa.

((<§>*80. Primul litigiu dintre ei se iscă în legătură cu precedenţa.*) *I*

< (§} 80. Primul litigiu dintre ei se iscă despre locul unde aveau să fie instituite deliberările, despre scaunele Solilor, şi despre ceea ce se numeşte „precedenţa”, ordinea, în care să se viziteze între ei, ca şi alte neînţelegeri mai uşoare de felul acesta. Primul loc, înaintea tuturor a, îl cereau Turcii, cei ai Caesarului spuneau că le este datorat lor, al doilea loc după cei ai Caesarului îl cerea Polonul, i-l tăgăduiau <însă> Rusul şi cu toţi ceilalţi, doar cu excepţia Veneţianului, care voia să i se conceadă al doilea scaun şi glas după Englez.

((<§>*81. Pe care îl împacă cu foarte mare prevedere Mavrocordat.*))

< (§} 81> Iar această neînţelegere, care, la început, parase uşoară, a ajuns apoi să ia asemenea proporţii, încât, de-a binelea, atâtea strădanii şi cheltuieli făcute de ambele părţi păreau să fi fost luate în zadar, dacă ascuţita minte a lui Mavrocordat nu i-ar fi aflat un leac acestui rău, şi nu i-ar fi adus la unire, cu minunat meşteşug, pe Solii aţâţaţi unii împotriva altora, deja mai mult decât se cuvenea. Anume, el propune „să se construiască o casă rotundă menită consultărilor, cu tot atâtea porţi egale, câţi erau

Solii Principilor: fiecare dintre ei să aibă o uşă privind într-acolo, unde se afla patria sa. împrejurai acestui lăcaş să fie aşezate, în aceeaşi formă, corturile, din care, în prima zi a întâlnirii, să înainteze fiecare în pas egal, să intre în acelaşi timp în casă, şi, după salutul dat chiar în prag, să ocupe jilţul pus dinaintea sa”.

((<§>*82. Se încheie mult dorita pace.*))

< (§} 82. După ce acestea fuseseră pe placul tuturor a, se instituie dese deliberări despre condiţiile de pace, dar, la urmă, după mai multe înfruntări, se încheie pacea dorită de toată

494 lumea (dacă-i omitem doar pe Francezi), / în douăzeci şi şase ale lunii Redzeb a anului 1110 (15 Ian (uarie) 1693), iar tabulele ei sunt întărite prin iscălitura tuturor Solilor.

((<§>*83. Condiţiile păcii Caesarului cu Sultanul.*))

< (§} 83. Caesarul încheiase armistiţiu pe douăzeci de ani, în aceste condiţii: I se ceda toată Transsylvania, cuprinsă în aceleaşi hotare, în care posedaseră acea Provincie ultimul ei Principe, Michael Aparfi, şi predecesorii lui. Temesvarinul avea să-i fie lăsat împăratului Ot<h>man, şi, ca acel oraş să nu poată fi împresurat prin cetăţuile din jur şi să poată fi lipsit de aprovizionare, Lippa, Chenad, Caransebeş, Lugoj, Hârconisia, Becz, Beczkerek şi Sablia să fie despuiate de ziduri, şi niciuneia din părţi să nu-i fie îngăduit să le întărească prin noi lucrări. Navigaţia pe Tibiscus şi pe Maros să le fie liberă supuşilor amânduror împărăţiilor, pământul dintre Danubiu şi Tibiscus, care se numeşte „Baczka”, să-i rămână Caesarului, hotarul de Răsărit al Ungariei Caesarului să fie o linie dreaptă, trasă de la vărsarea râului Maros, prin malul Tibiscului, către gura Bossutului, unde se uneşte cu apele Savei. Înspre Miazăzi, nul Sava, până primeşte Unna, să despartă hotarele dintre

ai Turcilor şi ai Caesarului. Între aceste hotare, în afară de Beligrad şi de Petrivaradin, să nu se ridice sau să nu se întărească cetăţui.

H<§>*84. Ale Cez*>*arului cu acelaşi* etc.})

< (§} 84. Solul Rusesc încheiase aimistiţiu doar pe doi ani, cu condiţia ca fiecare parte să păstreze în posesie cele pe care le ocupase.

ÎI<§>*85. Şi Polonii. II*

< (§} 85. Polonii consfinţiseră acelaşi armistiţiu ca şi Caesarul, cu înţelegerile să primească

495 Camienicul, Podolia şi Ucraina, cuprinsă în aceleaşi hotare / pe care le cunoscuse acel Regat înainte de prima expediţie a lui Sultan Mehemed în Polonia, <şi, la rândul lor, să le înapoieze Turcilor, în Moldova. Suczava, Nemez şi Soroca.

ÎI<§>*86. Ale Veneţienilor cu Acelaşi*,

< (§} 86. Veneţienii1" 1 dobândiseră pacea în aceste condiţii: tot Peloponesul, până la Hexamilon, să fie al lor, continentul al Turcilor, Naupactus, Prevesa şi Castrum Romaniae să le fie înapoiate Turcilor, dărâmate, Golful de Corint să fie comun amândurora, Leucada, cu insulele dimprejur, să le posede Veneţienii. Tributurile pe care câteva insule din Arhipelag li le plăteau, până atunci, în fiecare an, Veneţienilor, să fie anulate. La rândul lor, Turcii să declare Zacvnthul liber de tribut. În Dalmaţia. Knin. Cing. Cyklut, Verlica. Duare. şi Vergoraz să le fie lăsate Veneţienilor, şi ele să fie acolo hotarele puterii acelei Republici. Ragusanii să rămână liberi, păstrând cetăţuile pe care le-au ocupat Veneţienii prin Provincia lor, Castelnuovo şi Risano. Amânduror părţilor angajate în tratative să le fie îngăduit să întărească aceste hotare prin noi fortăreţe, sau să le repare pe cele minate, în afară de Naupactus, Prevesa şi Castrum Romaniae.

fie§>*87. Odată încheiate condiţiile de pace, Solii se*

întorc la Adrianopole. H

< (§} 87> Odată consfinţite acestea de comun acord, Solii Turci se întorc la Adrianopole, la Sultan, îi înfăţişează cele pe care le-au făcut şi le-au decis, iar, pentru credinţa arătată, sunt împodobiţi cu împărăteşti cinstiri. Pacea fiind statornicită, în felul acesta, cu toţi duşmanii de peste tot, Sultanul dă drumul oştirii, iar, în aceeaşi vară, spre a îmbunătăţi starea zdruncinată a Statului şi a

496 repara pagubele aduse împărăţiei printr-o / prevăzătoare administrare, purcede de la Adrianopole la C (onstantino) p (o) le.

ÎI<§>88. Monarhii îşi trimit între dânşii Soli Extraordinari,

< (§} 88. Apoi îl trimite la Caesar pe Haznadar Ibrahim Pasza""; cu titlul de Sol Extraordinar, cu un Ahd Name, şi, la rândul său, primeşte de la dânsul, prin mijlocirea Contelui de Toenning. tabulele păcii, cu confirmarea iscăliturii Caesarului. După împlinirea acestora, lasă pe mâna Vizirului Husein Pasza ocârmuirea împărăţiei, iar El însuşi, laolaltă cu curtenii săi, porneşte către Carysztiran, ppl spre a-şi odihni sufletul, şi acolo îi caută leac în vânătoare tristeţii care-l apăsa pentru pierderea atâtor Provincii.

fie§>89. Nedomolitul neam al Turcilor murmură iarăşi împotriva Sultanului. ¡1

< (§} 89. De aceea, se înfierbântă iarăşi sufletele poporului şi, mai cu seamă, cele ale ostaşilor, care socoteau că-i atât de greu să stea în tihnă, după atâtea strădanii, iar pacea dorită în atâtea rugi li se părea că li s-a îngăduit doar cu ţelul ca ei să cerceteze şi să mustre cât mai amănunţit spusele şi faptele Sultanului lor. De aici, amestecând ironia cu vorbele în serios, nu roşeau să strige în public, prin întruniri, că „Sultanul vrea să-şi imite Părintele în toate cele. Căci, tot precum acela, în primii ani

ai domniei sale, fusese cu luare aminte asupra Statului şi nu lăsase nefăcut nimic ce socotea el că era de folos întru întinderea hotarelor împărăţiei, tot aşa şi Mustafa, în cea dintâi vreme a domniei, s-a dedicat în întregime Statului şi a îndeplinit toate îndatoririle de Părinte al Patriei, iar, despre acestea, a imitat virtuţile aceluia, acum însă vrea să umble şi pe urma viciilor lui, pe care el le arătase la bătrâneţe, după ce făcuse statul să crească, şi anume grija pentru ogari şi pentru vânătoare, chiar şi dacă nu îmbătrânise încă şi nu se ilustrase prin atâtea merite faţă de împărăţia Ot<h>mană.

497 Căci el nici nu / redobândise ce ocupaseră mai înainte duşmanii, nici n-a făcut, în tot decursul războiului, altceva pentru care să i se datoreze mulţumiri, decât că împiedicase ca vrăjmaşii să se mai încrânceneze asupra rărunchilor împărăţiei, de aceea, cum şi pe Tatăl său, ilustru prin atâtea izbânzi şi campanii, îl despuiase de sceptru apucătura aceea a vânătorii, este de temut ca asupra fiului său, încă nu pe potriva lui, să nu se abată tot astfel de lucruri, dacă nu şi mai nefaste”.

((<§>*90. Ferindu-se de ocările gloatei, Sultanul pleacă la Adrianopole.*} *I*

< (§} 90. Acestor ocări ale poporului Sultanul le pune împotrivă cel mai bun remediu, foarte adesea încercat, nu fără de roade, de către predecesorii săi, şi anume retragerea la Adrianopole. Căci, după ce îi adunase în acel oraş pe Vizir şi pe toţi Magnaţii împărăţiei, luându-le spionilor materia bârfelilor lor, gloata amuţeşte şi încetează cu ocările sale obişnuite împotriva Celor de la cârmă.

((<§>*91. Chanul Tătarilor se străduie să tulbure pacea dintre Turci şi Imp* (*eriul*) *Rus* (*esc*)!

< (§} 91. Cât zăboveşte el la Adrianopole, în luna Redzeb a anului 1111 (Decembrie) 1699), Sultanul este

înştiinţat printr-o scrisoare a Chanului Crymeei că „împăratul Rusiei, schimbându-şi hainele şi credinţa părintească (un lucru adevărat, dar al doilea fals), le-a adoptai pe cele germane şi a strâns din întreaga sa domnie o nouă, cât se poate de bogată oaste, instruită după disciplina militară a Germanilor: apoi, cu toate că încheiase la Karlowitz un armistiţiu pe doi ani, pregătea cu cea mai mare strădanie o flotă şi construia noi oraşe şi întărituri pe Tanais, Boristhenes, şi pe alte râuri. Toate acestea nu arătau a vreun semn de pace, ba chiar era de temut ca văpaia ce mocnea de-acum în jar să nu izbucnească, în scurtă vreme, cu mare vuiet şi primejdie. Prin urmare, să ia

498 seama împăratul, nu cumva, câtă vreme încheia, în Apus, / războiul cu Germanii, să nu lovească împărăţia Ot<h>mană noul Nemeze Giaur de la Septentrion, şi să o aducă în cel mai mare impas, căci nu-i va împiedica nimic pe Rutheni, ca, la prima expediţie, mai înainte ca Turcii să poată veni în ajutor, să înghită toată Crymeea. Aşadar, era nevoie fie de o pace statornică, fie de o promptă declaraţie de război, ca să nu li se îngăduie inamicilor răgazul de a se întări. Dacă, poate, Sultanul se îndoia despre adevărul acestei povestiri, să trimită la sine pe un ofiţer anume, vrednic de încredere, ca să poată desluşi cu ochii săi toate cele ce se petreceau acolo şi să i le poată relata Sultanului”.

((<§>*92. Sultanul trimite să se cerceteze punerile la cale ale Czarului. J*)

< (§} 92, Sultanul, fără ştirea Vizirului, îl trimite în Crymeea pe Marele Prefect al Grajdurilor, Kybleli ogli (qq), nepotul de soră al Vizirului, cu porunca, după ce avea să cerceteze cu atenţie faptele Ruşilor, să se întoarcă de-a dreptul la dânsul şi să nu-i dezvăluie nimănui altcuiva pricina drumului său. Odată primită această poruncă,

Kybleli ogli se pune pe cale, dar, înainte să iasă din oraş, se întâlneşte în taină cu unchiul său <şi îi povesteşte ce i-a încredinţat lui Sultanul. Vizirul, ca să nu se işte din această scânteie un şi mai mare pârjol decât cel stins, o îndeamnă pe ruda sa ca „la întoarcere, să nu i se înfăţişeze mai înainte Sultanului, până să nu fie învăţat de el ce trebuia să-i istorisească”. Kybleli ogli îi dă ascultare, şi, întors după drumul său, mai înainte să i se înfăţişeze Sultanului, se duce la Vizir, în straie schimbate, şi-i povesteşte că „Ruşii au construit o mare flotă, în două locuri, anume la Voronesz şi la Azac, şi că îi adaugă, pe zi ce trece, noi corăbii. Au întărit

499 ca pe o minune Taganorokul, iar în întărirea lui neîncetată cu noi lucrări mai multe de / douăzeci de mii de lucrători muncesc cu încordare. Peste Boristenes, întăriturile Camenzatoniului sunt deja gata, pragurile acestui fluviu sunt pe cale să fie deschise şi potrivite navigaţiei. Pentru Tătarii dinafară Chersonesului n-a mai rămas nimic sigur, ci sunt zilnic prada unor furişe năvăliri ale Cazacilor”: şi multe altele asemenea acestora, care nu erau nici false, nici nu păreau să arate că sufletul Ruşilor ar înclina (către) pace.

((<§>*93. Vizirul se străduie, plăsmuind minciuni, să evite războiul cu Ruşii.*))

< (§} 93. Vizirul, cum lua seama că acelea, dacă aveau să-i fie relatate Sultanului, aveau să sfinţească un război şi mai greu decât cel dinainte, o roagă pe ruda sa ca „să ţină toate acelea sub tăcere şi să-l convingă pe Sultan că toate câte le relatase Chanul Crymeei nu se întemeiază, în fapt, pe niciun adevăr, şi nu sunt nimic altceva, decât curate plăsmuiri şi exagerări obişnuite de-ale Scythilor. Căci aceia ştiu că nu se bucură de nicio preţuire la Ot<h>maniazi, decât când se poartă vreun război, şi sunt deja atât de obişnuiţi cu prădă-ciunile, încât socotesc că

de-abia de-şi pot duce viaţa fără ele. Rutheni, desigur, au început mai multe fortăreţe, câtă vreme războiul mai fierbea încă, acum însă au încetat lucrul, şi nu-şi mai doresc nimic altceva, decât să se întărească pacea, iar negoţul dintre ei şi Ot<h>manizi să ajungă liber; iar, din această pricină, aveau să trimită cât mai curând un Sol Extraordinar la Strălucita Poartă.

((<§>*94. Chanul, învinuit de minciună, se curăţă dinaintea Sultanului.*)*!*

< (§} 94. Înzestrat cu aceste minciuni. Kybleli ogli. prefăcându-se, a doua zi. că se întoarce de pe drum, de parcă n-ar fi schimbat o vorbă cu nimeni, se duce de-a dreptul la Sultan şi-i relatează eu de-amănuntul ce fusese învăţat. Sultanul, nebănuind nimic în legătură cu credinţa lui Kybleli ogli, se aprinde de mânie împotriva Chanului şi-l mustră aprig, printr-o scrisoare, pentru <că ar fi

500 spus> minciuni şi calomnii. Chanul îşi dă seama / că Sultanul a fost înşelat prin viclenia lui Kybleli ogli, şi răspunde la scrisoarea împăratului că „el n-a cutezat niciodată să-i înfăţişeze minciuni Maiestăţii Sale, ci crede că Prefectul Grajdurilor, corupt de inamici, nu i-a relatat Lui cele văzute şi auzite în Crymeea, ba poate că a vrut să-l împroaşte chiar pe el, cu pata minciunii, pentru că nu fusese dăruit de dânsul cu atâtea daruri câte le nădăjduise. Dat fiind că acelea despre care o înştiinţase pe Maiestatea Sa în scrisoarea de mai înainte sunt mai limpezi şi mai vădite decât lumina soarelui şi că însuşi Kybleli ogli nu va tăgădui ce-a văzut, dacă avea să fie cercetat mai atent şi cu mai multă severitate”.

((<§>*95. Dându-se pe faţă înşelăciunea, lui Kybleli ogli îi ia capul, dar> pe Vizir îl mazileşte*!)

< (§} 95. Când răspunsul acesta al Chanului îi este dat de nişte oameni necunoscuţi Sultanului care se întorcea de la Dzamie, îl cheamă el însuşi la sine pe

Prefectul Grajdurilor şi îl ameninţă cu moartea, dacă nu mărturisea sincer adevărul. Kybleli ogli, ajuns într-o atare primejdie, îi mărturiseşte

Sultanului că „sunt adevărate toate cele pe care Chanul le povestise în scrisoare de mai înainte, dar cel care l-a convins să-l ducă pe Sultan a fost Vizirul, poruncilor căruia n-a putut să nu li se supună, <atât> din pricina autorităţii funcţiei pe care o purta, cât şi datorită înrudirii lor de sânge”, şi, căzând în genunchi, se roagă pentru iertarea vinii sale. Dându-se astfel pe faţă înşelăciunile amândurora. Sultanul, despuindu-l, mai întâi, de cinstire şi de demnnitatea sa, îl surghiuneşte pe Kybleli ogli de la Curte la C (onstantino) p (o) le, iar, după două săptămâni. trimiţându-l pe Haseki Aga cu un Chatiszerif, dă poruncă să-l ucidă. Iar pe Hussein Pasza. după trecerea câtorva zile, îl scoate din

501 Vizirat, şi-l surghiuneşte într-un sat pe care-l avea aproape de Svllebria, / la o viaţă de particular (fără să se atingă, totuşi, de bunurile lui).

I (<§>*96. Viziera>tul <rămâne> vacant*//

< (§} 96. După mazilirea lui, rară pildă, Viziratul rămâne vacant vreme de patruzeci de zile, anume, până ce avea să ajungă în oraş Daltaban Mustafa Pasza, Prefectul Babyloniei, pe care Sidtanul se hotărâse să-l înzestreze cu această cinstire, pentru înfrângerea Arabilor, iar în decursul lor, Silhadar Hasan Pasza ocârmuieşte treburile Statului, cu titlul de „VekiP.

H<§>*97. Daltaban Mustafa Pasza ajunge Vizi*<*r*>.

< (§} 97. După trecerea lor, noul Vizir, Daltaban Mustafa Pasza, ia asupra sa el însuşi însărcinarea ce-i fusese menită, iar, în primele ei zile, cere catastiful tuturor fortăreţelor, câte le avusese împărăţia Ot<h>mană înainte şi după ultimul război cu Germanii.

ÎI <§>*98. Înainte de toate, se aprinde de furie asupra*

*So*lilor *înfăptuitori ai păcii*. //

< (§} 98. După ce-a aflat în el mai multe cetăţi aşezate dincolo de Sava. pe care li le smulsese el însuşi Germanilor pe când era Pasza Bosniei, şi redate acelora la pace, se aprinde de mânie, <şi îi proclamă pe cei care consfinţiseră pacea „nu mai puţin Ghiauri, decât înşişi Germanii, ca unii care le-au cedat, fără de nicio nevoie, Germanilor atâtea locuri pe care el însuşi le redase, cu sângele său. împărăţiei Ot<h>mane, şi au schimbat Camieniec, un oraş pe care Sultan Mehemed l-a voit meterezul întregii împărăţii, şi, ridicând o elegantă Dzamie, un ilustru monument al riturilor Muhammedane, pe trei târguri ale Moldovei, adăposturi ale Creştinilor".

ÎI<§>*99. Cugetă la un război împotriva Polonilor*. //

< (§} 99> Nemulţumit să-i fi mustrat cu glasul pe arhitecţii păcii, se hotărăşte să o şi desfiinţeze în fapt, şi să declare un nou război, mai cu seamă împotriva Polonilor. Cea mai mare nădejde de a-l încheia pe acesta în chip mai fericit decât înainte i-o dădeau atât slăbiciunea Polonilor, pe care o

502 văzuse bine, / câtă vreme fusese aşezat Seraskier împotriva lor, cât şi starea încâlcită a treburilor Europei, prin moartea Regelui Spaniei, din cauza căreia nici Caesarul, nici vreun altul dintre Principii Creştini nu le putea aduce ajutoare Polonilor.

I (< §> *100. Caută bine o pricină de încălcare a păcii*.) /

< (§} 100. Totuşi, ca nu cumva gloata cea superstiţioasă să socoată că armistiţiul a fost rupt de Curtea Ot<h>mană, şi, din această pricină, să se aştepte la un sfârşit nefast, el cercetează cu grijă „să se fi comis, oare, de partea cealaltă, ceva ce-ar putea prilejui pretextul începerii unui război şi al anulării păcii?"

ÎI <§>*101. Îi ameninţă pe Soli că ea fusese făcută*

împotriva preceptelor Curanului. /)

< (§} 101. Cum nu găsea nimic, de pe urma căruia să-i scoată vinovaţi pe duşmani pentru ruperea păcii, declară că „Solii Ot<h>mani au lucrat împotriva Curanului şi a poruncilor împărăteşti, şi că le-au cedat duşmanilor mai multe decât li se dăduse poruncă”, şi, din această pricină, se hotărăşte să le ia capul.

H<§>102. Se hotărăşte să-l scoată dintre cei vii pe Muftiu.)!

< (§} 102. Dar cum, în această chestiune, lua seama că cel mai mult avea să-l împiedice autoritatea Muftiului, ca unul care nu numai că încuviinţase pacea prin fetwa a lui, ci mai şi era un, deosebit ocrotitor al Solilor, se hotărăşte să-l elimine, mai întâi pe ascuns, dat fiind că, (din pricina) respectului <datorat> sarcinii lui, nu o putea face public. În acest scop, se preface ea îi în strânsă prietenie cu Muftiul, se întâlneşte cu dânsul în chip familial, schimbă cu el felurite vorbe despre Stat, iar, până la urmă, îl pofteşte la un splendid ospăţ, Dar, în ascuns, îi învaţă pe câţiva dintre Cămăraşii săi ca „atunci când Muftiului avea să i se toarne apă de spălat pe mâini, să-l sugrume, punându-i de îndată laţul”.

ÎI<§>103. Planurile lui <fiind> trădate, Muftiul scapă din primejdie.))

< (§) 103. Dar, prin însuşi faptul că uneltise moartea Muftiului, Vizirul îşi provoacă, prin imprudenţa sa, propria pieire. Căci, după ce Vizirul îi dezvăluise taina Kiehaiei sale, Ibrahim

503 Aga (rr), / acela, ca să capete trecere pe lângă Muftiu, se duce să se întâlnească, de îndată, cu el, luându-l cu sine pe Casab baszi (ss) Cara Mehenied Aga (tt), şi îi dezvăluie ce primejdie îl ameninţa. Astfel înştiinţat, Muftiul făcându-se bolnav, se pune la pat, şi îi răspunde, cu glas slab, Vizirului, care venise să-l cheme la banchet,

că „îi pare nespus de rău că, datorită îmbolnăvirii căzute asupra sa pe neaşteptate, nu putea să ia parte la ospăţul Vizirului, dar că-l va trimite, totuşi, pe fiul său, Nakyb Effendi, care să ţină, la banchet, locul părintelui său bolnav.

ÎI<§>*104. Muftiul îl învinuieşte pe Vizir, pe* lângă *Sultan, de răzvrătire*.))

< (§} 104. După ce l-a lăsat să se ducă, îi cheamă la sine pe Râmi Mehemed Pasza m* şi pe Mavrocordat şi le arată ce punea la cale Vizirul împotriva lor. După ce au dezbătut bine lucrul, aceşti „triumviri" se hotărăsc să se ducă la Sultan, şi, printr-o pâră <fie> plăsmuită, fie adevărată, împotriva Vizirului, să-i dobândească ori mazilirea, ori moartea, dacă se putea face <aşa ceva Muftiul ia asupra sa această treabă, iar, a doua zi, se duce să-l vadă pe Sultan, <şi îi povesteşte că „Vizirul unelteşte noi răsturnări, dă Statului Ot<h>man. Că el a înrolat în taină o foarte mare oştire, i-a dat acesteia Prefecţi dintre clienţii săi, iar lor le-a încredinţat ca ostaşii să aţâţe deschis la cererea de a rupe pacea, şi să-l despoaie de sceptru pe Sultan, dacă nu voia să deie ascultare dorinţelor trupelor".

ÎI<§>*105. Credul, Sultanul, fără să cerceteze cauza, îi ia capul Vizirului, căruia îi este pus în loc Râmi Pasza*.))

< (§} 105. Sultanul dă cu uşurinţă crezare calomniilor pe care le scotea iubitul său Muftiu, şi aprinzându-se de tot de mânie, ca Vizirul să fie chemat la sine prin Baltadzilar Kiehaiasi. Când a sosit, Sultanul îl mustră aprig, dă poruncă să i se ia capul celui care voia să se dezvinovăţească, dar> însemnele Viziratului i le trece lui Râmi Mehemed Pasza, care, din Reis Effendi (XX), fusese

504 făcut, cu câteva zile mai înainte, Cubbe Vesir. /

ÎI<§>*106. Moartea lui ajunge pricina unei*

*îngrozi*toare *răzmeriţe*.))

< (§} 106> Dar, din sângele lui, ca dintr-un mare izvor, au ajuns să se scurgă nu mici şuvoaie de sânge omenesc. Constantinopolitanii, Ulemalele, cetăţenii şi ostaşii, auzind ce se întâmplase la

Adrianopole, încep, nu numai pe ascuns, ci şi pe faţă, să bombăne împotriva actualei ocârmuiri a împărăţiei, azvârlind că „în Stat, toate, de-acum încolo, sunt răsturnate cu susul în jos, noul Vizir, Muftiul şi cu ceilalţi Mai-mari sunt nişte trădători, şi nu pun la cale nimic care să nu ducă la pieirea întregii împărăţii. În acest scop, ei l-au îndemnat pe Sultan, să-i ia capul lui Daltaban Mustafa Pasza, celui mai ilustru erou din veacul său, pe care, fie şi dacă ar fi păcătuit cu ceva, ar fi fost mult mai cu cale să-l trimită în surghiun, ca de acolo să i se poată da drumul, ca unui Leu din lanţuri, împotriva oricărui duşman. Dar aceştia, temându-se de aşa ceva, n-au vrut să-l mai lase în viaţă pe cel care le dăduse deja lor, împotriva Germanilor şi a Arabilor, deosebite dovezi de bărbăţie războinică, ci, prin meşteşugurile lor, l-au pus Vizir pe Râmi Mehemed Pasza, bun, el, diac, şi foarte învăţat bărbat, dar cu totul nepotrivit pentru Vizirat. Nu din vreun alt motiv, este convins împăratul ca, lăsând în părăsire Oraşul Regesc, cea mai înaltă boltă a împărăţiei Ot<h>mane, să zăbovească la Adrianopole, ca să rătăcească, jur-împrejur, prin pădurile învecinate. Acesta este distras, acela făcut mai ilustru, cetăţenii acestuia, atât prin lipsa Curţii, cât şi prin nedreptatea Maimarilor, sunt aduşi la cea mai mare sărăcie, dar> locuitorii aceluia, ajunşi bogaţi şi trufaşi, îi privesc, deja, de sus pe urmaşii atâtor eroi ot<h>mani. Iar, spre şi mai marea ocară a Constantinopolei.

505 i-a fost dat Oraşului drept Caimacam / un tânăr de optsprezece ani, Kioprili Abdullah Paszalyy), care, pe lângă slava părintelui său, nu are nimic altceva care să-l

recomande, decât că a luat-o de soţie pe fiica Muftiului, nu altfel, ci de parcă poftei acestuia nu i s-ar putea pune, prin legi, niciun hotar. Îndestul a trecut el, până acum, peste marginile cinului său, şi puţin mai lipseşte ca, laolaltă cu stirpea sa, să fi răpit la sine întreaga împărăţie Ot<h>mană. Cele mai bune şi mai vestite Mollaturi sunt luate în posesie, toate, de către fii săi tineri, sau de alţii, care să le fi răscumpărat cu bani. Căci, pentru ei, casa nu-i decât o prăvălie a lăcomiei, unde să fie puse la vânzare dreptatea şi demnităţile eclesiastice nu celor drepţi şi învăţaţi, ci celor plini de bani”. Acestea şi altele <încă> le împrăştiau ei, fără prevedere, prin gloată, şi arătau, fără vreo umbră de îndoială>, că sunt înclinaţi către o răsturnare, dar răsculaţilor le lipseau Căpetenia, clipa şi prilejul. Pe acesta, nu mult după aceea, li-l oferă celor în tulburare însuşi Caimacamul Kioprili Abdullah Pasza.

(¡<§>*107. Demult coapta răzmeriţă izbucneşte, în sfârşit, într-o deschisă răzvrătire. H*

< (§} 107, Căci el, după ce, pe la sfârşitul lunii Muharrem a anului 1114, laolaltă cu Istanbol Tefterdar, le împărţise Janiczarilor soldele, Dzebedzii, care vin imediat la rând după Janiczari, vin mereu, de trei şi de patru ori la porţile Caimacamului şi Tefterdarului şi-i roagă „să li se plătească şi lor salariile”. Cum Caimacamul amână aceasta de pe o zi pe alta, aceia trimit ca la patruzeci dintre tovarăşii lor la Caimacamul care sta şi asculta în Divan plângerile poporu’ lui, şi, înmânându-i un Arzuhal, se roagă cu supunere ca „şi lor să li se dea, la rându-le, soldele cuvenite”. După ce l-a citit, Caimacamului i se înfierbântă tinerescul sânge şi le porunceşte Dzebedziilor să aştepte, după

506 ce i-a mustrat mai puţin civilizat şi i-a umplut de ocări, / „pentru că nu-s bani în vistierie”. Aceştia, loviţi de o asemenea înjosire, coboară de la Divan, dar, chiar pe

scări, îl sfâşie, la rândul lor, pe Caimacam cu vorbe mai tari de ocară, şi le glăsuiesc atât de limpede, încât să poată fi, mai toate, pricepute de cei dimprejur. Caimacamul, primind de ştire despre aceasta, le porunceşte Muhzurilor1" „să se ţină, pe dată, pe urma acelora, să-i prindă şi să-i ducă la Prefectul lor, ca să fie pedepsiţi cu moartea. (Căci, la Turci, este o vină capitală să contrazici, sau să urmăreşti cu vorbe de ocară pe vreun jude, necum pe Caimacam, care se socoteşte că îi ţine locul împăratului.) Dzebedzii li se împotrivesc Muhzurilor, care încercau să-i silească, stârnesc zarvă pe uliţă, şi, fiindcă vedeau copleşiţi de mulţimea lor, se roagă pe la ai lor după ajutor, cu formula obişnuită la oşteni, „loldasz iokmidur?", „Nu-s pe-aici niciun fel de camarazi?"

Ile§>108. Dzebedzii stârnesc, primii, răzvrătirea.))

< (§} 108. La strigătul acesta, se strâng degrabă, de peste tot, Dzebedzii, îi eliberează pe cei arestaţi de Muhzuri, îi pun pe fugă pe zbiri, iar ei înşişi, ca în triumf, se retrag pe la hanurile lor. Acolo, le istorisesc de-a fir a păr celorlalţi camarazi ai lor ce-au făcut, auzit, spus şi îndurat pe la Caimacam, adăugând că „în zadar aveau ei să-şi aştepte soldele, câtă vreme împărţirea lor era lăsată la bunăvoie a unui tinerel, căruia prea multă şi nemeritata cinstire îi luase deja minţile".

((<§>*109. Caracasz, căpetenia răzvrătiţilor, dă buzna în Palatul Caimacamului.*)!

< (§} 109. Spusele lor le întăreşte Carakasz Mehemed, un ins cutezător şi poftitor de răsturnări, şi aţâţă întreaga adunare să se răzbune pe Caimacam pentru nedreptatea suferită. Mulţimea deja întărâtată a Dzebedziilor consimte da aceasta>, şi, fără de zăbavă, luându-şi armele, grăbesc

507 către Palatul Caimacamului. / Caimacamul, înştiinţat de ai săi de primejdie, scapă cu fuga pe poarta

din spate a Palatului, şi se smulge astfel din pericol pe sine, dar nu şi pe împăratul şi Statul.

(<§>! *10. Dzebedziilor li se adaugă Jeniczerii şi Vlemalele.*))

< (§} 110. Şi anume, după fuga Caimacamului, cetele de Dzebedzii care alergau jur-împrejur îi trezesc, parcă, din somn pe Janiczari şi pe Ulemale, şi reiau aceleaşi strigăte, pe care le scoseseră şi mai înainte împotriva strâmbului fel în care era cârmuit Statul. Cu Oraşul plin de zaveră, cei mai de seamă dintre răzvrătiţi se adună, a doua zi, în Atmeidan *'1* şi hotărăsc ori să piară cu toţii, ori să-i deie ultimei pieiri pe Vizir, pe Muftiu şi pe ceilalţi asupritori ai poporului, iar decizia aceasta o întăresc prin jurământ.

(<§>*111. Hasan Pasza este aşezat Caimacam de către conjuraţi, şi <ei> îşi declară Muftiul şi Vizirul propriu.*))

< (§} III. În adunarea aceasta, primul se înfăţişează drept căpetenie Firari Hasan Pasza, şi, depunându-l pe Kioprili Abdullah Pasza, este aşezat de conjuraţi drept Caimacam: Nakibul Kiazibi Mehemmed Effendi1" ia asupra sa cinstirea de Muftiu, şi, cu titlul acesta, împarte fetwale; pe un altul, om de niciun rang, Dorodzian Ahmed Pasza, care, chemat înapoi din Paszalykul său, trăia viaţă de particular la Constantinopole, răsculaţii îl împodobesc cu titlul de Vizir, Kulkiehaia Czalyk Ahmed Aga poruncesc să ajungă Janiczar Ağası, iar pe Kulkiehaia Diw Ali Aga (C), mazilit mai înainte, îl pun iarăşi în vechea sa cinstire.

((<§>772. *Dau poruncă să se închidă porţile Oraşului.*))

< (§} 112. La îndemnul lor, conjuraţii închid porţile C (onstantino) p (o) lei, ca nimeni să-l poată înştiinţa pe Sultan despre uneltirile lor, nu-i dau nimănui putinţa de a ieşi din Oraş, în afara trimişilor lor, jefuiesc arsenalele, pun

pe sine armele care le erau păstrate împotriva duşmanilor, şi se întăresc împotriva Statului.

¡ (<§>*113. Sultanul trimite un Sol la răsculaţi.*))

508 < (§} 113. Auzind acestea, / Sultanul îl trimite, cu titlul de „Sol”, pe Mustafa Effendie1, Marele Diac, la poporul C (onstantino) p (o) lei, ca să poată afla „care era pricina pentru care se stârnise o atât de mare răzvrătire în Oraşul Regesc”, şi să deie tăgadă că „Sultanul avea să împlinească, după pofta lor, toate cele pe care le ceruseră cetăţenii”.

((<§>*114. Pe acesta răzvrătiţii îl tratează cu înjosire.*}}

< (§} 114. Dar, după ce acesta ajunsese la Oraş în cea de a opta zi de la începutul răzvrătirii, paznicii porţii îl trag jos de pe cal, îl prind şi îl leagă, şi îl duc legat în Atmeidan, unde îşi puseseră corturile înaintemergătorii răzvrătiţilor. Văzând aceasta, poporul strigă pe dată că „a venit o iscoadă!”, dau năvală peste dânsul şi, mai înainte să poată fi cercetat, legat, de către Mai-mari, sau gloata să poată fi împiedicată de la silnicie, îl lasă aproape fără suflare sub nuiele şi încearcă să scoată de la el prin cazne mărturisirea „ce făcea Sultanul la Adrianopole. Dar lui nu-i mai lăsaseră nici bicele, nici groaza prea mare putinţa de a grăi, până-ntr-atât, încât nu numai că nu era în stare să spună ce i se poruncise să-i dea poporului de ştire, ci a mai şi trebuit să fie purtat într-o casă din vecini, de-abia mai trăgându-şi sufletul.

H<§>115. Răzvrătiţii purced de la Constantinopole către Adrianopole. //

< (§} 115. Astfel, şi mai tare înverşunaţi împotriva Sultanului, îşi rânduiesc cu şi mai mare încordare oastea, şi, strângând mai mult de cincizeci de mii de ostaşi, în cea de a nouăsprezecea zi, ies afară din Oraş şi îşi desfăşoară prima tabără aproape de Daud Pasza, şi decid ca, dacă

Muslimanii trăitori la Adrianopole cutezau să li se împotrivească cu mână armată, ei să dărâme şi facă una cu pământul tot oraşul acela, ca pe un rival al celui Regesc. Cu acest plan, în cea de a şasea zi de la 509 plecarea de la C (onstantino) p (o) le, ajung la orăşelul Hapsa, aşezat nu departe de Adria/nopole, şi, de acolo, îi dau de veste Sultanului că „ei nu au conspirat împotriva Sultanului, ci împotriva cârmuiorilor stricaţi ai treburilor publice, şi nu au luat armele ca să se folosească de sabie împotriva Muslimanilor, ci ca să-i silească să-şi pledeze cauza dinaintea sfintei şi dumnezeieştii Judecăţi a Curanului pe aceia care, cu suflete de necredincioşi, le vânduseră, până atunci, duşmanilor bunăstarea Statului. Dar, dacă Sultanul voia să tragă sabia şi să decidă cu armele un lucru care era de supus numai judecăţii, ei aveau să-i respingă silnicia prin silnicie, dar că numai El avea să-i deie socoteală lui Dumnezeu pentru vărsarea zadarnică a sângelui Muslimanilor”. Pe deasupra, ei le atrag, pe ascuns, luarea aminte locuitorilor Adrianopolei „să nu li se arate în faţă sub arme, dacă-şi voiau bunurile nevătămate: căci ei n-au venit să se bată cu Muslimanii, cu fraţii lor, ci ca să-i judece după Legea Curanului şi să-i bată cu pedeapsa cuvenită pe ruinătorii şi jefuitorii împărăţiei Ot<h>mane”.

((<§>*116. Sultanul purcede cu trupele împotriva răzvrătiţilor*,

< (§} 116. Aflând acestea, Sultanul strânge în mare grabă, prin Czauszi, trupele din Europa, şi le porunceşte să purceadă împotriva răzvrătiţilor, sub conducerea Vizirului Râmi Mehemed Pasza; ca să-i <aţâţe> şi mai tare pe aceştia, Muftiul Feizullah Effendie îi proclamă pe răzvrătiţi, prin fetwa, „Necredincioşi şi Ghia<u>îi” şi le făgăduieşte cununa martiriului celor ce vor fi căzut luptând cu tărie împotriva acelora.

((<§>*117. Cei ai Sultanului, văzând Cartea*

*Curanului, le dau răzvrătiţi*elor, *în loc de arme, <frăţească> sărutare. îi*

< (§} 117> Dar, după ce amândouă ostile au ajuns la vedere, Nakyb Effendi, care îndeplinea printre răzvrătiţi sarcina de Muftiu, le arată celor ai împăratului, deschis, un volum mai mare al

510 Curanului, şi-i roagă „să ia aminte că sunt fraţi, de aceeaşi credinţă, de acelaşi sânge, / supuşi aceleiaşi împărăţii. Iar aceste tulburări nu au fost stârnite de cei din C (onstantino) p (o) le spre a răsturna împărăţia, sau ca să împlinească ceva potrivnic sfintei Legi a Curanului, ci pentru ca, după spusele lui, să-i pedepsească pe Necredincioşi şi pe dispreţuitorii Legii. Dar dacă voiau să i se opună atât de sfintei lor încercări, aceia nu aveau să atragă asupra lor numai mânia dumnezeiască, ci şi foarte grele chinuri”. Cuvântarea aceasta le frânge oştenilor împăratului ardoarea şi-i mişcă până într-atât, încât, părăsindu-l pe Vizir, să se unească toţi cu răzvrătiţii, şi să-i primească la ei cu frăţească sărutare şi salutare.

¡ (<§>*118. <Vo*zirul, *părăesit> de ai săi, fuge incognito.*)!

< (§} 118. Vizirul, în situaţia aceasta disperată, o apucă la fugă, însoţit numai de doi slujitori, [şi] cu haine schimbate, mare grabă, către Varna, iar de acolo, pitindu-se printre femeile unuia Araidzizade (după cum ziceau unii), o ia la C (onstantino) p (o) le, în mahalaua Eiub, unde-şi şi ridicase un conac, şi se ascunde <acolo> o vreme.

((<§>*119. Răzvrătiţii îi cer Sultanului, ca să-i omoare, doi Mus*e*bimani şi un Creştin.*))

< (§} 119> Răzvrătiţii, dimpotrivă, odată trecută această piedică, îşi pun tabăra chiar sub oraş, în locul numit Solak Czeszmesi (F>, iar, de acolo, trimit la Sultan anume oameni, şi-i cer să le fie daţi Vizirul, Muftiul, cu doi

fii de-ai lui, şi Mavrocordatul.

(*I*<§>*120. Sultanul li-l dă <răz>vrătiţilor pe Muftiu.*))

< (§} 120. Sultanul, care prevăzuse aceasta, îi îngăduise dragului său Muftiu, cu două zile mai devreme, răstimpul să fugă, dar îi dăduse, totuşi, câţiva Bostandzii drept tovarăşi de drum, cu gândul ca, dacă dădea peste sine vreo primejdie mai mare, să-l poată aduce înapoi din fugă. Prin urmare, cum îşi dădea seama că răzvrătiţii insistă mai cu îndărătnicie în cererile lor. îl aduce pe dată înapoi la Adrianopole, cu ajutorul Bostandziilor, iar, odată adus, li-l dă pe mână conjuraţilor, laolaltă cu fiii lui.

((<§>*121. Aceştia, chinuindu-l <mai întâi> cumplit, îi iau capul.*))

< (§} 121. Aceştia, de îndată ce l-au avut în mâinile lor, / se încrâncenează asupra trupului lui cu foarte căutate torturi, îi bat cuie în genunchi, şi se străduie şi cu alte cumplite chinuri să afle urma comorilor lui, despre care mersese faima că erau uriaşe. Pe toate acestea le duce cu cea mai mare răbdare bărbatul acesta mare la suflet şi nu scoate nicio vorbuliţă, decât că „cerea de la Dumnezeu răzbunare împotriva unei gloate atât de nemernice şi de lipsite de amintirea binefacerilor sale”. Până la urmă, răpus de atâtea chinuri, îi iau capul, iar leşul lui, ca pe al unui Necredincioase şi pe al unui om nevrednic de îngropăciune, îl aruncă în râu.

((<§>*122. Sultanul îl întăreşte în demnitate pe Vizirul răzvrătit.*))

< (§} 122. Cum Sultanul lua seama, de pe urma acestor lucruri, că sufletul gloatei era mai tulburat faţă de sine, decât crezuse el, îi trimite pecetea Viziratului celui ridicat de răzvrătiţi ca Vizir, lui Dorodzian Ahmed Pasza (H), şi îi întăreşte în cinstirile lor şi pe ceilalţi Magnaţi rânduiţi de ei, şi le făgăduieşte că le va împlini pe toate celelalte pe care le cereau, după pofta lor. Le dă însă de

ştire că Vizirul şi Mavrocordatul au scăpat cu fuga, şi le promite că, de îndată ce aveau să fie aflaţi, urma să îi dea pe mâna lor.

¡ (<§>*123*. Îl *cheamă la ei pe Ahmed, fratele Sultanului*. /)

< (§} *123*. Dar aceştia, făcuţi mai cutezători de indulgenţa Sultanului, se apucă de sfaturi chiar şi pentru despuierea de sceptru a Sultanului. Cu ţelul acesta, ei trimit o scrisoare la Sultan Ahmed, fratele lui Mustafa, <şi îl roagă ca „dacă se putea, să i se înfăţişeze oştirii. Căci conjuraţii se sfiesc să intre cu mână armată în Palatul împărătesc; dacă însă, cu, sau fără vrerea fratelui său, putea scăpa din el, oştirea avea să-l salute, pe dată, ca Sultan”. Sultan Mustafa prinde solul acesta, lungă vreme stă şi chibzuieşte cu îndoială în suflet, să-şi omoare fratele, ori să-i cedeze tronul de

512 bunăvoie. / Mai mulţi dintre slujitorii din lăuntru îl îndeamnă la fratricid, spunând că „fi-vor constrânşi conjuraţii să-l întărească pe dânsul în domnie, dacă nu mai erau şi alţi moştenitori ai împărăţiei”. Dar Sultanul se cutremură de o asemenea faptă nelegiuită, şi se hotărăşte să se încredinţeze Proniei Dumnezeieşti.

((<§>*124*. *Ahmed, pildă neobişnuită, este, mai întâi, declarat Sultan de fratele său*. /)

< (§} *124*> Prin urmare, se duce el însuşi la fratele său, îl întâmpină cu frăţească îmbrăţişare, îi dă de ştire că este dorit pe tron de tot poporul ot<h>man, şi-l numeşte, el primul, „Sultan”. Către plecare, îi atrage luarea aminte cu aceste cuvinte: „Ţine minte, frate, că Tu, pe când mă aflam eu în fruntea împărăţiei, Te-ai bucurat mereu se toată libertatea: rogu-Te, să nu dai poruncă să fiu reţinut mai strâns! Şi-apoi, cugetă că Tu urci, desigur, pe drept, pe tronul acesta, ca pe unul al tatălui şi al fratelui Tău, dar că uneltele înălţării Tale sunt nişte oameni nedrepţi şi

răzvrătiţi, pe care, de-i vei lăsa nepedepsiţi, să ştii că, în scurtă vreme, au să ia aceleaşi măsuri şi împotriva Ta, ca astăzi împotriva mea!”

([<§>*125. Sultan Mustafa este depus.*))

< (§} *125*. După aceste spuse, el se retrage în aceeaşi odaie în care îl reţinuse pe fratele său, iar acolo, în cea de a şasea lună de după abdicare, cuprins de boală de pe urma mâhnirii, se duce la veşnicele Palaturi pregătite lui de către Muhammed. A domnit *8* ani, a trăit < >, <şi e luni.

((<§>*126. Moravurile lui Sultan Mustafa şi înfăţişarea sa.*))

< (§} *126*> A fost, la auspiciile domniei sale, un Sultan <trezind> cele mai mari nădejdi, pe care le-a retezat, totuşi, Fortuna. Oricum, mai fericit în cei dintâi ani ai stăpânirii sale, decât în cei de la urmă. La el, singur, străluceau mai multe înzestrări ale Firii, decât la amândoi predecesorii săi.

513 Căci avea o minte coaptă, hârşit, cap limpede, în strângerea şi în cheltuirea banilor / nici risipitor, nici zgârcit, drept, bun săgetător şi călăreţ, foarte închinat divino quoque cultul, după ritul său. Cea mai mare laudă i-a adus-o pacea de la Karlowitz, pe care, zadarnic dorită, jinduită, încercată de Părintele şi de doi unchi de-ai săi, a încheiat-o el însuşi, printr-o de mirare împăcare a spiritelor. Statura trupului îi era mijlocie, faţa rotundă, variind între albeaţă şi roşeaţă, barba roşiatică, dar rară şi scurtă, nasul scurt şi puţin în sus la nări, ochii albaştri, sprâncenele mai rare şi bălaie. La vremea verii, i se vedeau pete pe faţă, dar ele dispăreau iarăşi către iarnă. El însuşi n-a lăsat după sine niciun fiu <aflat. În viaţă, cu toate că a zămislit mai mulţi. îl iubea cu deosebire pe Ibrahim 1”, fiul unchiului său Ahmed, îl ducea mereu cu sine, şi se spunea că, dacă avea să moară fără urmaş de-al

său, şi-l menise drept succesor.

SVLTAN AHMED III.

FIUL LUI SVLTAN MVHAMMED IV.

AL XX111-LEA ÎMPĂRAT AL TVREILOR.

CAPITOLUL V.

((<§>]. *Sultan Ahmed urcă pe Tronul Împărătesc şi îi întăreşte pe conjuraţi în demnitatea lor*))

<§ l. După depunerea lui Sultan Mustafa, îi urmează la domnie fratele lui, Ahmed, în cel de al <40-lea, an al vieţii (a) <care> îi întăreşte în cinstirile lor pe Vizirul Dorodzian Ahmed Pasza, pe Caimacamii Firari Has [s] an Pasza, pe Janiczar Ağası, pe Czalyk Ahmed Aga1 A precum şi pe ceilalţi cărora răsculaţii le împărţiseră demnităţi, dar> pe Nakyb, pe Kiazibi Mehemmed

514 Effendi, pe care răzvrătiţii îl luaseră cu ei, îl rânduieşte Muftiu: prin acestea / el izbuteşte să-i facă pe conjuraţi să lase cu totul orice bănuială legată de dânsul, ba chiar să creadă că, prin acea răzvrătire, au aflat cea mai mare trecere pe lângă noul Sultan.

H<§>*2. Îşi face planuri să se răzbune pe răzvrătiţi.*))

< (§} 2. Şi astfel, ca să-i înşele şi mai bine şi ca să pară că le face pe toate după pofta lor, zăbovind la Adrianopole numai douăzeci de zile, se întoarce la C (onstantino) p (o) le în luna Septembrie, iar acolo împarte pe de-a întregul Bachsziszul care se obişnuieşte să le fie dat oştenilor, sub auspiciile noii împărăţii. Cum, în felul acesta, potolise înflăcărată ardoare a răzvrătiţilor, pune la cale planuri să-i pedepsească, laolaltă cu Silahdarul Hasan Pasza, soţul surorii sale, pe care, după înălţarea la demnitatea de Tefterdar a lui Firari Hasan Pasza, îl orânduise Caimacam. Dar, pentru că părea plin de primejdie să-i atace, în acelaşi timp, pe aceia, strânşi la C (onstantino) p (o) le, şi să-i tragă la pedeapsă, se hotărăşte să-i împrăştie, prin felurite meşteşuguri, prin Provinciile

împărăţiei.

I) <§>*3. Prin felurite meşteşuguri şi înţelegeri îi dă pe toţi, până la urmă, pierzării.*))

< (§} 3. Prin urmare, îl trimite pe fruntaşul întregii răzvrătiri, pe Carakasz Mehemed Aga, la Szeriful Kiabei, cu Caftan şi cu sabie, după cum este obiceiul noilor Sultani, dar, după ce ajunsese pe la Halep, porunceşte să i se ia capul prin mijlocirea altui Capudzi baszi. Pe Prefectul Janiczarilor, Czalyk Ahmed Aga, îl cinsteşte cu trei cozi de cal>, şi, a treia zi după aceea, îl face să vină, cu mare pompă, în Serai, ca şi cum ar fi vrut să-i încredinţeze pecetea Viziratului, de unde, pe când toţi credeau că se va întoarce cu Viziratul, pe cealaltă poartă a Palatului, care priveşte către mare, îl pune pe o galeră, şi dă poruncă să-l azvârle în Propontida. La puţine zile după aceea, pe

515 însuşi Vizirul Dorodzian Ahmed Pasza / îl despoaie de demnitatea sa, dar, cum tuturor a le era cunoscut că el nu umblase de la sine după Vizirat, ci poporul răsculat îl constrânsese, în mod silnic, să preia acea sarcină, îi dăruieşte viaţa, şi îl trimite la Enibacht, în chip de surghiunit.

((<§>*4. La Vizirat urmează Hasan Pasza.*))

<§ 4. îi urmează, pe la sfârşitul lui Octombrie, Silahdar Hasan Paszae (c) „iar, la porunca lui, în răstimpul a cinci luni, în afară de Paszi şi de ceilalţi Prefecţi ai oştirii, mai mult de patrusprezece mii de ostaşi de rând, care fuseseră părtaşi şi împlinitori ai răzvrătirii, sunt azvârliţi, noaptea, în curentul Bosphorului. Fortuna i-a cruţat, la acea vreme, doar pe doi, pe Kulkiehaiasi, Diw Ali Aga, şi pe Firari Hasan Pasza. Cel dintâi, prevăzând primejdia care atârna asupra capului său, a fugit de la C (onstantino) p (o) le pe ascuns, cu veşminte schimbate, şi n-a mai putut fi găsit vreodată, cu toate că a fost căutat cu cea mai mare râvnă. Pe al doilea, ca nu cumva, din pricina autorităţii pe

care o avea în popor, să se işte tulburări, dacă se lua vreo măsură mai dură împotriva lui, Sultanul l-a lăsat să plece din Oraş ca Seraskier de Babadagv, dar, pe drum, i-a poruncit să se abată înspre Sophia, cu cinstirea de Beglerbeg al Rumeliei. dar, până la urmă, în anii următori, cum văpaia răzvrătirii se stinsese deja cu totul, sub Viziratul lui Czorebyli Ali Pasza, prin înşelăciuni şi făgăduinţa Viziratului, l-a amăgit la C (onstantino) p (o) le, l-a pus pe o galeră şi l-a azvârlit în Propontida.

U<§>5 – *Othman*, *Capudan Pasza*, *este trimis cu flota în Maeotida*. *D* < (§} 5. Hasan Pasza le împarte, între timp, clienţilor săi cinstirile celor ucişi, şi îl orânduieşte Amiral pe Abaza Osman Pasza<d), cu porunca să desfăşoare pânzele, cu toată flota, către smârcul 516 Maeotidei, iar trecătoarea ei / să o întărească prin noile forturi Gierez şi Taman. Acela îşi împlineşte, el, poruncile cu cea mai mare sârguinţă, dar, la întoarcere, este asuprit de o furtună, pierzând nouă galere: pe celelalte, după ce-au suferit multe pagube, abia de le aduce înapoi, salvate, la C (onstantino) p (o) le.

H<§> o *Hasan Pasza este mazilit*, *îi urmează Calaily Ahmed*. *I*)

< (§} 6. Până la urmă, Silahdar Hasan Pasza, în cea de a zecea lună a Viziratului său, este depus din demnitatea sa, datorită murmurelor poporului, şi, în 14 ale lunii Septembrie ea anului H (egirei) 1115>, îi este dat drept urmaş Calaili Ahmed Paszate), un om de ţinut minte numai pentru desfrâul şi pentru cruzimea sa faţă de supuşii creştini ai împărăţiei Ot<h>mane.

<§>7. *Fiind depus şi acesta*, *este rânduit Vizir Baltadzi Mehemmed*. *îi* < (§} 7> După ce Sultanul i-a răbdat viciile vreme de trei luni şi i-a arătat gloatei ce fel de bărbat era cel pe care şi-l dorise, atât de aprig, Vizir, îl depune şi îl trimite, surghiunit, la Cos, pecetea Viziratului

fiindu-i dată, la sfârşitul acestui an, lui Baltadzi Mehemed Pasza10. Dar şi acesta, (după} şaisprezece luni este mazilit prin meşteşugurile soţiei sale, despre care se spunea că Sultanul o iubea ca un nebun, dar, cu onoarea neştirbită, este în Paszalatul Aleppului.

<§>*8. Mazilitului Mehemmed îi urmează Czorluly Ali Paszafl*

< (§} 8. Urmează Czorlili Ali Pasza's), în anul < ((H (egirei) 1117)) „în April ţie) 23, un om născut dintr-un neam de rând, dar cu o minte foarte ascuţită şi cu mare râvnă pentru păstrarea păcii. Pe vremea acestuia, împărăţia Ot<h>mană a primit oaspeţi cum n-a mai văzut niciodată, nici nu-i de crezut că are să mai vadă, şi anume pe Regele Svezilor, Carol al XII-lea, şi, pe Stanislav, încununat cu diadema de către Poloni, fie şi pe nedrept.

((<§> *9. Sultanul îi are ca oaspeţi pe Regii Suediei şi Poloniei*.} < (§} 9. Căci, iscându-se război între Svezi şi Regele Poloniei, cel Sved fusese mai presus şi îi împinsese pe Poloni, care punea mai dinainte o răsturnare, să-l depună pe Regele lor, Augustus. şi să-i încredinţeze sceptrul Regatului lor, prin alegere, Waivodului de Poznan, Stanislav 516 Leszczinskij. / Nemulţumindu-se nici cu aceasta, ca să nimicească izvorul războiului, el intrase în ţinutul natal, din Saxonia, al Regelui Poloniei, răşluise de acolo mari avuţii, prin biruri nemaiauzite înainte, şi îl silise astfel pe Augustus să plece de la sine din Polonia şi să-l recunoască Rege pe Stanislav.

H<§>*10. Svezii dau năvală cu încrâncenare asupra Ruşilor*.})

< (§} 10. Înlăturând de la hotare acest duşman, el îşi abate întreaga oştire asupra Monarhului Ruşilor, Petru întâi, mai înainte aliatul lui Augustus, şi, promiţându-şi nimic mai puţin, decât descăunarea lui, se prefăcuse, mai întâi, că voia să intre în Rusia aproape de Plescovia, apoi,

ademenit de făgăduielile Hatmanului Cazacilor, Mazep<p>a, care îi oferise predarea Provinciei şi a trupelor sale, îşi îndreptase ostile către Ukraina.

(¡<§>*11. Ali Pasza le făgăduieşte Svedului şi Caza<e>ilor răzvrătiţi ajutor împotriva Ruşilor.*})

< (§} II. Cât se afla el pe această cale, Ali Pasza, bucuros să fi prins prilejul prin care, fără vreo primejdie sau vreo pagubă pentru împărăţia Ot<h>mană, să-şi poată împila foarte crâncenul său vrăjmaş, pe Czarul Rumenilor, îi încredinţează printr-o scrisoare Chanului Crymeei (care, pe vremea aceea, era Caplan Gierai) „să-l întărească, cu orice chip, pe Mazeppa în planul acesta şi să-i promită că, de îndată ce avea să afle despre intrarea Svezilor în Cazacia, avea să le vină Svezilor în ajutor cu nenumărate trupe turceşti şi tătăreşti, iar, unindu-şi forţele, aveau să şteargă de pe faţa pământului duşmanul lor, chipurile, comun, iar Cazacilor avea să le dea întru totul înapoi vechea lor libertate”.

((<§>*12. Mazeppa, Căpetenia Cazacilor, se uneşte cu Svezii. II*

< (§} 12. Întemeindu-se pe făgăduielile Chanului, Căpetenia Cazacilor, Mazep<p>a, îl cheamă la sine pe Regele Svediei. Dar acesta este amăgit de către Vizir şi de către Chan cu făgăduieli fără de vreun folos, până când a ajuns să fie zdrobit de Czarul Ruşilor, sub Poltava, în <ziua de 518 cinci a lunii / Dzemaziul ewel a anului 1121, într-un măcel de nereparat.

Îl<§>*13. Sub Poltava, oastea Svezilor este zdrobită într-un veşnic* (sic) *măcel, dar> Regele se retrage la Turci.*})

< (§} 13. După acest măcel, Regele Svediei se retrage, cum credea el, confederaţii săi Turci, la Bendera: tot acolo, în anul următor, se refugiază <şi Stanislav Leszczinskij, laolaltă cu Voievodul de Kiov şi cu alţi

fruntaşi ai Poloniei care stătuseră de partea sa, pe care armele lui Augustus, întors în Polonia după ce auzise de prăpădul acela, îi siliseră să iasă din acel Regat.

((<§>*14. Turcii îi primesc cu cinstire pe Regi, dar îşi retrag făgăduielile.*} *I*

< (§} 14. Amândoi sunt primiţi cu cea mai mare cinstire, dar, când cer cu insistenţă ajutoarele făgăduite lor împotriva duşmanilor, sunt luaţi în râs de răspunsurile nesigure şi îndoielnice ale Vizirului. Căci el, de îndată ce aflase că Ruşii nu numai că i-au alungat din hotarele lor, cu un asemenea măcel, pe Svezi, şi le-au luat cea mai mare parte a oştirii în captivitate, ci au mai şi supus cu armele cel mai de seamă meterez al Regatului Sveziei, Livonia, se hotărăşte iarăşi să păzească pacea cu Ruşii, şi să abată orice primejdie de deasupra Statului Ot<h>man.

ÎI<§>*15. Turcii întăresc pacea cu Czarul.*))

< (§} 15> Cu ţelul acesta, la cererea Solului Rusiei, Petru Andreiewicz Tolstoi, el întăreşte condiţiile de pace stabilite de mai înainte, Svezii, Stanislav şi cu Francezii străduindu-se zadarnic să tulbure pacea.

Ü<§>*16. Regele Svediei îl acuză pe Vizir de trădare.*})

< (§} 16. Până la urmă, Regele Svediei, când ia seama că urechile Vizirului erau surde la cererile sale, îi înmânează pe ascuns Sultanului însuşi, prin Solul său, Poniatowski, o scrisoare de închinare, se plânge că „Vizirul a fost corupt de duşmani şi este un trădător faţă de împărăţie, care l-a aţâţat pe el, prin Chanul Tătarilor cu multe şi mari făgăduieli, să ducă mai departe războiul, când Ruşii voiau să încheie pace, iar acum îşi închide urechile la cererile lui, şi a consfiţit cu duşmanul

519 comun / o atare pace, cum de-abia dacă Ruşii şi-ar fi putut dori mai înainte.

((<§>*17. Dar, dată fiind starea lucrurilor, nu*

izbuteşte nimic. //

< (§} 17. Sultanul îi trimite Vizirului, după obicei, scrisoarea Regelui şi îi dă poruncă să relateze cele ce se trataseră până atunci cu Svezii. Acela se aprinde de mânie asupra Chanului şi a Regelui, dar, cum nu putea hotărî nimic nefast împotriva acestuia, îşi revarsă întregul şuvoi al furiei sale asupra Chanului. Apoi îi înfăţişează Sultanului o relatare, după pofta sa, plină de minciuni, dă toată vina asupra înşelătoriilor Chanului şi dobândeşte astfel ca acesta să fie descăunat şi trimis în surghiun la Ianopol.

((<§>*18. Turcii hotărăsc că trebuie întărită pacea cu Ruşii, iar Regii alungaţiil*

< (§} 18> Are iarăşi loc o deliberare ascunsă între Mai-mari şi se ia hotărârea să se păzească cu sârguinţă pacea consfinţită cu Ruthenii, Regelui să i se îngăduie voia de a se întoarce acasă, şi să se aibă grijă să aibă cale sigură prin Germania. Regele, dimpotrivă, primind un asemenea răspuns, spune că „nu va pleca, ci va aştepta fără să mişte orice va hotărî Fortuna în privinţa lui. Căci el ştie sigur că, în vara viitoare, Ot<h>manizii aveau să aibă război cu Ruşii, şi că aceia înşişi aveau să declare război, şi dacă Turcii nu voiau s-o facă, iar abia atunci Sultanul însuşi avea să-şi deie seama, fie şi prea târziu, că el nu l-a acuzat de trădare pe Vizir numai ca o calomnie”. Dar, dispreţuind aceste îndemnuri, Vizirul persistă în hotărârea sa, şi îl trimite pe Devlet Gierai Chan cu cea mai mare cinstire în Crymeea, poruncindu-i ca „în orice chip va putea, să încerce să păstreze pacea cu Ruthenii, şi, dacă auzea că Ruthenii pun la cale ceva potrivnic, să deie de veste Curţii despre aceasta”.

((<§>*19. Imposturile Vizirului sunt descoperite*.))

< (§} 19. Când acesta ajunge în Chersones, ca să-i facă viaţa grea predecesorului său, Caplan

520 Gierai, îi dă de ştire Sultanului / că „acesta nu

numai că a dus la pierzare, din neglijenţa sa, mai mult de treizeci de mii de Tătari în campania împotriva Czerkassilor, dar l-a mai şi aţâţat la răzvrătire pe Mazep<p>a al Cazacilor, şi i-a făgăduit aceluia, în numele Curţii Ot<h>mane, libertatea şi cu ajutoare”. Sultanul, primind relatarea aceasta, îl cheamă la sine pe Vizii” şi îl întreabă: „Ce scrisoare a fost trimisă la Chanul Tătarilor despre un ajutor de dat Svezilor?” Cum acesta tăgăduia şi susţinea că sunt plăsmuiri de-ale Chanului, Sultanul, bănuind cum stăteau lucrurile, îl trimite pe ascuns la Caplan Gierai, la Ianopol, pe un credincios al său, şi îl întreabă: „A trimis el o atare scrisoare către Mazep<p>a?” Caplan Gierai, socotind că n-are a se teme de mânia Vizirului, mărturiseşte cu candoare adevărul, că „el a trimis atari făgăduieli Căpeteniei Cazacilor, dar la porunca şi încredinţarea Vizirului”. Auzind aceasta, Sultanul îl cheamă iarăşi la sine pe Vizir, îl învinuieşte de minciună, şi, plin de indignare îi spune: „O asemenea scrisoare nu era de trimis în vremea armistiţiului, iar, odată trimisă, nu trebuia retractată, nici Regele Svediei de luat în râs, iar cinstea împărăţiei Mulsimane şi a credinţei Muslimanilor de înjosit în faţa unor necredincioşi!”

(*I* <§>*20. De aceea, depu*nându-*l pe Ali, îl pune în locul lui pe Kioprily <Nu>umean> Pasza.*))

< (§} 20. Ca atare, el îl depune din Vizirat pe Czorlily Ali Pasza, şi i-l dă drept urmaş pe Kioprili ogly Nuuman Pasza (h), un bărbat mai vestit pentru meritele dreptăţii şi învăţăturii sale, decât pentru ale <conducerii> oştirii. Iar acestea erau doar scântei şi semne ale văpăii care stătea să izbucnească, pe care, nu mult după aceea, mai multe alte pricini ale pârjolului o fac să iasă la iveală.

ÎI<§>*21. Regele Svediei îl înmoaie în chipuri de mirare pe Sultan să încalce pacea cu Ruşii.* ¡*j*

< (§} 21. Anume, Regele Svediei, odată mazilit şi

trimis în surghiun duşmanul său, Ali Pasza.

521 prin Solul său, Poniatowski, îi dezvăluie Curţii cu mai multă cutezanţă / planurile sale, şi o aţâţă la declararea războiului faţă de Ruşi: căci" Statul Polon îi este aliat lui şi lui Stanislav, iar Voievodul de Kiov este dorit de toţi drept Căpetenie a oştii. În Pomerania ar fi strânse de Căpeteniile lor patruzeci de mii de oşteni aleşi, care aveau să intre fără de nicio piedică în Polonia, de îndată ce avea să se arate fie şi o uşoară ceată turcească, sau tătărească la hotarele Podoliei. Danezii, aliaţii Ruşilor, au fost înfrânţi de Căpetenia lor şi marcaţi de un asemenea prăpăd, încât, mulţi ani de acum încolo, de-abia dacă se credea că puteau să-şi refacă oştirea". Pe lângă aceasta, scoate şi îi arată Sultanului efigia Czarului, turnată în bronz la Amsterdam, cu acesta inscripţie în josul ei:

Petrus Primus, Russo-Graecorum Monarcha

Se mai adăugau şi alte relatări de la hotare, cum că Ruşii au luat cu ei chiar din Moldova mai mulţi Svezi aşezaţi prin sate, că Czarul construieşte o uriaşă flotă peste Tanais, că a terminat deja portul Taganorog, şi că nimic nu sună a război prin acele părţi. Toate acestea chinuiau grozav sufletul Sultanului, mai mult decât orice, însă, arta navală, necunoscută mai înainte Ruthenilor, în care făcuseră de la atât de mari progrese, încât cutezau să-şi trimită Solii la C (onstantino) p (o) ie cu nave de război.

H<§>*22. Judecata Sultanului despre Czar. îi*

< (§} 22. Prin urmare, îl cheamă la sine pe Vizirul Kioprili ogli Nuuman Pasza, şi, la sosirea

522 lui, se spuse că i-ar fi zis: „Ol duszmenun / bu a ne dek ejledugy hareketieri dakykajn akl de nazar olunseler, imtisaly amel Iskienderi Rume Cahraman davasinde akl uczumr, undijsz oldur ki ol Giaur bize isz giostermeden evvel hakkynden, gielmek gierek jochse

Ichtimaldurki Eszgalimuz sailerl de ziihiir olducta bizi bir zahmette koia.”, adică

„Duşmanul acela (anume Czarul) nu-şi poate nicidecum schimba gândul în bine. Căci din cele pe care le-a făcut până acum îmi dau seama cu uşurinţă că el, ca un al doilea Alexandru cel Mare, aspiră la monarhia asupra întregii lumi. Aşadar, Necredinciosul acela trebuie pedepsit, mai înainte să ne poată el pedepsi pe noi; altfel, de vom trece cu vederea uneltirile lui, este de temut să nu ne facă vreodată truda foarte grea, atunci când avem să fim reţinuţi de alte războaie”.

ÎI<§>23. Răspunsul Vizirului către Sultan.})

< (§} 23. La acestea, Nuuman Pasza îi dă răspuns împăratului că „orişicum, este de temut ceva funest de pe urma prea marilor progrese ale Czarului; dar, pentru că pacea a fost odată consfinţită, ea nu trebuie ruptă fără de o cauză dreaptă şi judecătorească: el, însă, îl va chema la sine pe Solul Czarului şi îl va întreba care erau planurile Czarului. Iar dacă Ruşii voiau să dea năvală asupra Ot<h>manizilor pe neaşteptate şi să-i asuprească cu război înainte de sfârşitul armistiţiului, Dumnezeu, Păzitorul cauzei Muslimanilor, are să le vină în ajutor”.

H<§>23 <bis>. Convorbirea <Vi>zirului cu Solul <Cz>arului. I)

< (§} 23 <bis>. Întors acasă, Vizirul îl întreabă pe Solul chemat la sine „în ce scop Czarul se îngrijea să construiască atâtea nave, sau galere pe Tanais? Căci, dacă voia pace, nu era nevoie de flotă, cum, din Rusia, niciun alt duşman nu putea fi atacat cu navele, iar acelora nu le stătea liberă trecerea în vreo altă mare, fie în Caspica, fie în Ocean”. Solul Czarului îi răspunde că „Domnul

523 Său nu a construit niciun fel de nave noi, ci doar voia să termine unele începute înainte de pace, / anume ca, dacă rămâneau neisprăvite, să nu putrezească. El se punea

chezaş că Czarul n-avea să cuteze nimic duşmănos, înainte de încheierea timpului de armistiţiu, decât dacă ar fi fost silit de cea mai mare nevoie”.

((<§>*24. Sultanul îl despoaie de demnitatea sa pe Vizirul potrivnic părerii sale. jj* < (§} 24. Cu toate că acestea îi fuseseră relatate Sultanului de către Vizir, acela se hotărăşte, cu nimic mai puţin, să-i declare război Czarului Rusesc, şi, cu planul acesta, îi încredinţează Vizirului să crească Tezaurul şi să instituie obişnuitele biruri mai mari. Vizirul tăgăduieşte că „acest lucru poate fi făcut, sau să se mai ridice ceva de la supuşi, în afară de cele pe care le porunceau Legea şi Profetul. Ţinând seama de asta, trebuia înrolată o oştire care, deşi avea să fie mai mică la număr, avea, totuşi, să fie cu mult mai de vază decât nişte trupe mai mari, pentru că fusese strânsă cu banii aceştia. Dar, dacă aceste sfaturi îi displăceau Sultanului, îl roagă să-şi facă rost de un alt Vizir, care să fi deprins mai bine meşteşugul de a-i asupri pe cetăţeni”.

((<§>*25. El îi încredinţează a doua oară Viziratul lui Baltadzi Muhammed. jj* < (§} 25. Sultanul îi îngăduie cererea, pecetea Viziratului, primită de la el, i-o dă a doua oară lui Baltadzi Mehemed Pasza, soţului ibovnicei sale, iară pe Nuuman Pasza îl trimite la Prefectura Eubeei. Sub Viziratul lui, este pregătit mai pe faţă şi cu mai mare râvnă aparatul de război, sunt înrolaţi ostaşi, şi sunt aranjate toate pentru o expediţie din vreme.

((<§>*26. Sultanul dând pe faţă războiul împotriva Ruşilor, dă poruncă să-l întemniţeze pe Sol.*}))

<§ 26. Înspăimântaţi de acest lucru, Veneţienii, cum nu ştiau încotro băteau toate acestea, socotind că Turcii aveau să-şi mişte armele împotriva Moreei, îi dăruie pe Vizir, pe Muftiu şi pe ceilalţi Magnaţi cu uriaşe sume de bani; Solul Ruşilor, întemeindu-se pe nădejdea păcii de curând încheiate şi întărite, se poartă mai cu delăsare,

socotind, desigur, fără de folos să ceară prin daruri ceea ce porunceau condiţiile de pace. Considerând aceasta drept zgârcenie, Vizirul, în luna Szewal

524 aanului 1122 (Noi (embrie) 1710), / laolaltă cu Chanul, pe care îl chemase la sine din Crymeea, şi cu ceilalţi Viziri Cubbe, statorniceşte o consfătuire asupra războiului de purtat cu Czarul, şi, cu consimţământul mai tuturor a, este stabilită expediţia, după pofta Sultanului. Se răspândesc pe dată, prin toată împărăţia, poruncile de strângere a ostaşilor pentru viitoarea expediţie, Solul Czarului este azvârlit în <temniţa celor> Şapte Turnuri, bunurile lui, toate câte s-au găsit, sunt puse la mezat, iar lui însuşi, ca unui mincinos, i se dictează pedeapsa cu moartea, pe care Sultanul ar fi şi dus-o la îndeplinire, de nu i s-ar fi împotrivit Vizirul şi cu Chanul, atrăgându-i luarea aminte că „dacă avea să comită aşa ceva împotriva dreptului ginţilor, avea să ardă în fruntea stăpânirii sale o pată ce n-avea să se mai şteargă niciodată”.

([<§>*27*. Îl *amăgeşte pe Regele Svediei cu cele mai mari cinstiri*.))

< (§} 27. Dimpotrivă, Regelui Svediei i se trimit pe loc cinci sute de pungi, cu titlul de împrumut, îi sunt daţi în dar treizeci şi şase de cai de soi, parte cu valtrapuri, parte nu, împreună cu alte daruri împărăteşti, iar el însuşi este mângâiat cu făgăduinţa apărării şi ocrotirii Ot<h>mane. ¡¡<§>*28*. *Brâncoveanu este învinuit de perfied*pe *de către Mazeppa*.*1*)

< (§} 28> între timp, Sultanul este înştiinţat prin scrisorile lui Mazep<p>a şi ale altora că Principele Valahiei, Constantin Brâncoveanu, întreţine legături tainice, prin scrisori, cu Czarul, cugetă să se desfacă de împărăţia Ot<h>mană, şi i-a promis Czarului, dacă putea intra în Moldova, treizeci de mii de ostaşi şi provizii pentru mai mulţi ani, şi că, deja, pentru întărirea alianţei, a fost

decorat cu rangul de Cavaler al S (fântului) Andrei. După ce acestea au fost întărite prin relatările mai multor alţi Paszi, Sultanul, mai înainte să declare război, se hotărăşte să-l prindă pe acest

525 duşman din lăuntru şi să lecuiască Statul Ot<h>man de această rană. /

H< §>*29. Se sfătuieşte în legătură cu mazilirea lui.*

< (§} 29. Dar, pentru că vedea că, datorită prea marii lui puteri şi autorităţi pe care o avea în domnia sa, acest lucru era greu de împlinit, porunceşte ca Chanul Crymeei să se sfătuiască despre acest lucru cu Vizirul, şi să-i relateze cele ce socoteau că ar fi în folosul Statului. Chanul îl îndeamnă pe Vizir „să nu încerce nimic pe faţă împotriva Brâncoveanului, ci să-l înşele şi să-l atragă în plasă prin mijlocirea vecinului său, Principele Moldovei. Dacă Principele de atunci al Moldovei era socotit nepriceput la o asemenea treabă, el cunoştea pe unul mai nimerit, pe Dimitrie Cantemir, a cărui fidelitate Sultanul o încercase de mai mulţi ani, şi la pace, şi în război".

((<§>*30. Dimitrie Cantemyreste trimis ca Principe al Valahiei, sub titlul Moldovei.* ¡*j* < (§} 30. Sultanul le încuviinţează planul şi, mazilindu-l pe Nicolae Mavrocordat, îl numeşte pe Cantemir, sub numele Moldovei, Principe al Valahiei, şi împodobit cu veşmânt de zibelină, îl trimite în Moldova, în luna S zeval a anului 1122 (în luna Noiembrie, m (14). Mai departe, îi dă printre încredinţări „să-l prindă pe Brâncoveanu, sub alianţa prieteniei, sau sub orice alt chip voia el, şi să-l trimită, viu sau mort, la C (onstantino) p (o) le, şi, ocupând Principatul Valahiei, să ia asupra sa însuşi grija acelei domnii, iar Moldovei să dea un alt Principe, iar pe cel pe care-l va fi ales să-l înfăţişeze Curţii spre întărire. Pentru împlinirea cât mai iute şi mai cu noroc a acestui fapt, îi poruncise şi Chanului „să-i îngăduie aceluia, iară zăbavă, oricâte mii de

Tătari i-ar fi cerut Cantemir”. De asemeni, Sultanul îi făgăduise lui Cantemir ca „Domnia să-i fie „Ebedi” < „veşnică” „şi să nu

526 i se mai ceară vreun tribut şi Piszkieszuri, câtă vreme avea să rămână în Moldova”. /

(¡<§>*31. Poarta cea fără de credinţă îşi încalcă făgăduielile faţă de Cantemyr.*})

< (§} 31. Odată întărite printr-un Chatiszerif aceste făgăduieli, Cantemyr pleacă, împreună cu Chanul Tătarilor, în Moldova, pe la sfârşitul lui Noiembrie: dar, la puţine zile după sosirea sa, este făcut să ia aminte printr-o scrisoare a Kiehaiei Marelui Vizir, Osman Aga O, „să le trimită cât mai curând Sultanului şi Vizirului Piszkieszul care se obişnuia să fie dat la luarea auspiciilor domniei, să strângă o foarte mare cantitate de provizii pentru oştirea turcească, să termine cât mai iute ridicarea podului de la Isaccea, să le împartă tabere de iarnă Svedilor şi Cazacilor care erau împreună cu Regele Svediei, iar el însuşi, laolaltă cu trupele sale, să se înfăţişeze la Bendera pe la Hydrylez <pe la „Sfântul Gheorghe” >”. ca să trecem sub tăcere multe alte poveri grele şi de-abia de dus, care-i erau cerute.

H<§>32. De aceea, el îşi oferă slujbele credincioase unui Monarh credincios. /)

< (§} 32. După aceste dovezi de început, Cantemir, văzând cât de puţin trebuie cerută credinţa din partea Necredincioşilor, îşi abate sufletul de la Turci şi, socotind mai cu cale să pătimeşti alături de Hristos, decât să te aştepţi la înşelătoarele comori ale Egiptului, trimite la Czar un om de credinţă, şi, prin mijlocirea lui, îi oferă predarea sa şi a Principatului său.

((<§>*33. Czarul vine cu oastea sa la Iaşi, Scaunul Moldovei.* //

< (§} 33. Odată schimbate zălogurile de credinţă,

Czarul o trimite înainte, din Polonia, pe Căpetenia oştirii sale, Boris Petrowicz Szeremetew, cu o parte din trupe, ca să ocupe podul de peste Danubiu, iar el însuşi vine din urmă, ceva mai târziu, cu restul regimentelor, şi, în 15 ale lunii Dzemaziul ewwel a anului 1123, îşi pune tabăra pe Hierasus, aproape de Czuczora. Apoi, după ce unise trupele moldovene cu cele ale sale, purcede spre Iaşi laolaltă cu puţine Căpetenii ale oştii sale, vizitează cu religiozitate, vreme de trei zile, biserici şi mănăstiri, şi aşteaptă proviziile 527 făgăduite de Principele Valahiei. /

((<§>*34. Brâncoveanus, Principelevalahiei se arată încărcător al credinţei*. //

< (§} 34. Dar, după ce a luat aminte că Solul aceluia voia să împlinească din vânt şi din ceremonii cele pe care făgăduise să le ofere, şi se convinsese despre perfidia lui, a intrat la mare îndoială, să înainteze, oare mai departe sau să-şi oprească paşii, sau <chiar> să se retragă. Căci „sfânta foame”, răul fatal pentru Creştinii ce vin să se lupte în Moldova, începuse deja să-i bată pe oştenii Ruthenilor, şi pentru că, întemeiaţi pe făgăduielile Brâncoveanului, Căpeteniile nu aduseseră cu sine provizii decât pentru douăzeci de zile, şi pentru că lăcustele roseseră toată iarba din Moldova.

¡ (<§>*35. Czarul trimite în Valahia, la păşunat, o parte a oştirii sale*. //

< (§} 35> Din aceste pricini, Czarul îi trimite în hotarele Valahiei pe Generalul de Roenne şi pe Contele Toma Cantacuzino, cu o parte a oştii, ca să încerce dacă puteau să smulgă cu forţa ce nu voia să dea Brâncoveanu de bunăvoie, şi să-şi mângâie astfel oastea. Aceştia, trecând peste munţii Moldovei, se năpustesc, mai întâi, asupra Brăilei şi îi silesc să se predea pe Turcii străjeri ai cetăţii, după 4 zile de asediu. Tinzând ei mai departe şi vrând să pătrundă chiar în Valahia, sunt chemaţi îndărăt

de o scrisoare a Czarului, prin care li se poruncea să le deie Turcilor înapoi Brăila, şi să se întoarcă.

((*36. Czarul pleacă să ocupe podul de peste Danubiu.* //

< (§} 36> Anume, după ce ei plecaseră din tabără, Czarul purcesese către Czuczora cu toată oştirea, şi se hotărâse să încerce dacă putea să ocupe, înainte de sosirea Turcilor, podul de peste Danubiu. După ce ajunsese însă la movila Rabie, el este înştiinţat că Vizirul a trecut deja peste Danubiu cu toate trupele, despre care se spunea că numără două sute douăzeci de mii, şi că ţinteşte către Fălezii, în etape mari.

ÎI<§>37. Trimite o parte a oştirii, care să-l împiedice pe Vizir să treacă,))

528 < (§} 37. Auzind acestea, îl trimite înainte pe Generalul rus lanul, cu şapte mii / dintre ai săi, cinci sute de Moldoveni et şi câteva sute de Cazaci, înspre Fălezii, ca să îi împiedice pe Turci să treacă.

H<§>38. Acesta, împresurat de mulţimea duşmanilor, intră în primejdie.))

< (§} 38. Dar acesta, mai înainte să fi ajuns la Fălezii, aproape de satul Bârseni, zăreşte, pe malul de Răsărit al Hierasului, toată oastea Turcilor Tătarilor, şi îi dă de veste Czarului. printr-un olăcar. Câtă vreme aşteaptă el, fără să mişte din loc, răspunsul aceluia, trupele Turcilor trec, către noapte, ceva mai jos, fără să le împiedice nimeni, şi îl împresoară de jur-împrejur cu călărimea. În mijlocul acestei primejdii, iată că soseşte un Moldovean şi-i aduce porunca Czarului „să se retragă în tabără”, la vederea căreia, lanul se retrage în pas încet, cu coloana sa rânduită în pătrat, şi respinge cu tărie şi bărbăteşte nenumăratele bulucuri ale duşmanilor, orişicând dau să-l hărţuiască.

U<§>38<bis>. Cantemyr, cu ai săi, le vine în ajutor celor aflaţi în primejdie,

< (§} 38<bis>. Când nu mai era departe de tabără, iar adversarii se puseseră şi mai tare asupra sa, Cantemir, Principele Moldovei, îi iese înainte, în ajutor, cu trupele sale, şi se înfruntă, vreme de trei ceasuri, cu şaizeci de mii de călăreţi de-ai Turcilor şi de-ai Tătarilor, şi, respingându-i pe aceia, nu fără prăpădul lor, se întoarce în tabăra care se afla sub Stănileşti.

H <§>*39. Spre a se feri de locul acela rău, Czarul îşi trage* înapoi *tabăra*.))

< (§} 39. Dar, cum Czarul lua seama că se află aşezat într-un asemenea loc, încât nu-şi putea desfăşura linia de bătaie, nici nu putea înainta, datorită grămezilor de duşmani din faţa lui, dar şi înfrânt de lipsuri, îşi schimbă planul, şi, către al doilea ceas al nopţii, dându-le foc căruţelor goale şi nefolositoare, dat fiind că oştenii nu puteau înconjura <cu ele> întreaga-i tabără, îşi trage tabăra către colina Rabie.

If <§>*40. Duşmanul, socotind-o drept fugă, se repede cu tărie asupra lor*.))

< (§} 40. Turcii, când iau seama, către zori, la tabăra părăsită a Ruşilor, socotind că au fugit.

529 îi urmăresc cu frâiele lăsate, / şi se străduie din toate puterile să le împiedice iutele lor mers. Dar, cum n-au izbândit nimic şi i-au văzut pe Ruşi că au ajuns, pe la prânz. În locul menit, îşi fac şi ei tabăra pe amândouă malurile râului şi, în ziua aceea, îi întârzie pe Rutheni prin neîncetate, dar mai uşoare hărţuieli.

((<§>*41. Vizirul atacă, plin de sălbăticie, tabăra împresurată a Ruşilor*.))

< (§} 41. În dimineaţa următoare, Vizirul soseşte din urmă, cu Janiczarii şi cu restul oştirii mai grele, şi bate în tabăra duşmană cu patru sute şaptezeci de tunuri. După tragerea lor, Janiczarii dau asupra Ruşilor un iureş plin de ferocitate şi îl reiau, cu mare furie, de şapte ori la rând.

Rutheni, cu toate că nu aveau decât treizeci şi două de tunuri, şi mai şi sufereau de lipsa hranei şi, mai cu seamă, de cea mai mare lipsă de păşune, resping, totuşi, cu tărie asalturile Janiczarilor, şi îi silesc, copleşiţi sub un mare măcel, să rămână între valurile lor.

ÎI<§>*42. Străluceşte splendoarea unei mult dorite păci.*))

< (§} 42. După ce s-a dat, astfel, lupta, vreme de trei zile, cu noroc schimbător, la urmă, de-abia în cea de a patra zi, peste nădejdea şi aşteptarea tuturor, printre fulgerele lui Marte se vede strălucind seninul păcii. Turcii o îngăduie cu atât mai uşor, cu cât toată tabăra lor răsuna de murmure, iar Janiczarii care mai scăpaseră nu voiau să se mai întoarcă la o luptă din care abia se mai întorseseră cu viaţa teafără, dintr-un asemenea prăpăd.

(¡<§ >*43. Regele Svediei se străduie zadarnic să o tulbure*, *j*)

< (§} *43. Regele Svediei*, care sosise în ziua dinainte la *Bendera*, în tabără, se pune, el, unul, împotriva planurilor de pace, şi se străduie din toate puterile lui să tulbure pacea, dar primeşte din partea Vizirului un refuz net la cererea sa, având la suflet mai mult interesele Statului Ot<h>man, decât pe cele ale Regelui.

((<§>*44, Sunt trimişi Soli pentru ratificarea condiţiilor de pace. lj 530* < (§} *44*, Orânduindu-se condiţiile de pace, Czarul porunceşte ca, spre confirmarea lor, / să plece la C (onstantino) p (o) le, cu titlul de Soli Extraordinari, *Petru*, Baron *de Szafirow*, Vicecancelarul *împărăţiei Ruseşti*, şi *Michael Borisovicz Szeremetew*, Marele Maestru al Gărzilor.

((<§>*45. Czarul îşi aduce trupele înapoi.*))

< (§} *45*. Aceştia fiind trimişi în tabăra turcească, a doua zi, el îşi duce oastea către *Mobilow*, şi, trecând acolo peste *Tyras*, se întoarce prin *Polonia* în Cetatea sa Regală,

la *Petropolis*.

((<§>*46*. *Eroica vorbă a lui Petru cel Mare*.))

< (§} *46*. La sfârşitul acestei istorisiri, ne va face plăcere să adăugăm eroica vorbă a Marelui împărat al *Ruşilor*, *Petru*, vrednică de imitat de toţi Principii Creştini. Căci, după ce-şi trimisese la Turci Solii pentru consfinţirea păcii, prima cerere a Vizirului fusese să-i fie predat *Cantemyr*, răzvrătitul Principe al *Moldovei*. După ce Solii i-au relatat aceasta, iar mulţi dintre fruntaşi îl îndemnau s-o facă, spre a nu da pierzării, pentru un singur om, atâţia ostaşi, acela a răspuns, cu un suflet cu adevărat regesc, că „El le poate lăsa Turcilor totul, până la *Curska*, pentru că avea nădejdea să le poată redobândi, dar să rupă credinţa dată şi să-l predea pe un Principe care-şi părăsise domnia pentru El însuşi nu era nicidecum cu putinţă, dat fiind că nu există reparaţie pentru onoarea odată pierdută”. Auzind acestea, Turci au lăsat această cerere şi au încheiat pacea cu alte pretenţii, prea cunoscute pentru a socoti că mai merită să împovărăm cu ele volumul acesta.

Adnotările la
Descreşterile Curţii Othmane
9 9
CARTEA A III-A>
La viaţa lui Sultan Mehemed al IV-lea
CAPITOLUL I>

(a) *De ascultarea*, *nu la vremea potrivită*, *faţă de Curan*. Se va mira, poate, B (inevoitorul) C (ititor) că pricinile păcii consfinţite la *Buczacz* îi sunt atribuite ascultării faţă de Curan, de vreme ce ştie că Turcii nu sunt mai îmboldiţi de niciun alt temei al superstiţiei lor spre a întreţine veşnică duşmănie faţă de Creştini, decât de acest depozit de blasfemie. Dar, cu toate că li se porunceşte, după preceptele din Curan, să-i bată cu război pe Creştini, chiar şi fără de nicio altă pricină, în afară de lăţirea

riturilor muhammedane, aceeaşi Lege arată totuşi modul în care şi poate, şi trebuie să se facă pace. Anume, în primul rând, ea îngăduie să se facă armistiţiu, dacă duşmanul pare mai presus decât Mislimanii, astfel ca ei să aibă vreme să-şi strângă puteri mai mari şi să-şi vindece rănile, dacă au primit vreunele. Iar pace statornică dă poruncă să se facă, dacă duşmanul mărturiseşte Muhammedanismul, cum lărgirea lui este singurul şi unicul ţel al unui război drept, precum şi dacă a făgăduit un tribut anual. Căci, în acel caz, el nici nu mai poate fi silit, mai departe, la Muhammedanism, nici nu mai poate suferi vreo nedreptate, decât dacă se va răzvrăti. Iar dacă, mai târziu, cineva va asalta cu duşmănie un asemenea tributar, el are a fi pedepsit nu altfel, ci ca şi cum ar fi dat buzna asupra unei ţări şi a unei case mislimane. Şi anume, o < *Fetvah* aparte / dă asupra acestui lucru răspunsul următor: < >

„Amerun Mali bizum Mali muz gibi dziane dzian, gioze gioz" etc. etc. „Averea (sau „avuţiile") unui atare om sunt ca şi averea noastră, sufletul <lui> ca şi sufletul nostru, ochiul <lui> ca şi ochiul nostru" etc.

(b) *De făgăduirea tributului*. O altă pricină a încheierii primului război cu Polonii o atribuim, pe merit, tributului făgăduit de *Regele Poloniei*. Căci Othmaniazii nu obişnuiesc să ceară decât atâta lucru, ca să şi-l lege pe duşman fie şi cu o mică sumă de bani, pe care să o poată interpreta drept „tribut". Odată ce vor fi obţinut aceasta, nu duc ei lipsă de meşteşuguri prin care să crească mereu, zi de zi, datoria, şi să o aducă la rândul unui adevărat tribut, şi astfel ei îşi fac de-a dreptul supuse ţinuturile care voiseră să fie doar clientelare. Dau mărturie despre înşelăciunile lor în această privinţă nu numai Principii Creştini ai *Moldovei* şi *Valahiei*, ci chiar şi Chanul cel Muhammedan al *Crymeei* şi *opomoroţ* < „de aceeaşi

credinţă” cu Othmaniazii, ai cărui înaintaşi li s-au dat, odată, Turcilor, pe mină, cu privilegii mai mari decât cele de care se bucură astăzi urmaşii lor.

(c) *Petreczeicu*. Moldovean după neam, şi anume, de fel dintr-o stirpe nobilă, dar nu atât de celebră, a acelei Provincii. A fost ridicat de *Eustraţie Dabiza*, un Principe al Moldovei, printre cei dintâi fruntaşi ai Moldovei, iar, la şase luni după moartea lui, odată mazilit *Duca*. a dobândit el însuşi domnia. Sub *Chotin*, după cum am pomenit la şirul istoriei, a trecut de la Turci la Poloni, şi.

3 prin această, le-a adus Turcilor un foarte mare prăpăd. După izbândă, cum, cu ajutorul Polonilor, / nu-şi putuse păstra domnia, a plecat în Polonia laolaltă cu ei şi a mai zăbovit acolo până la moartea lui, care s-a petrecut în anul 1684. După doborârea, la *Vienna*, a puterilor Othmaniazilor, el a mai intrat, din nou, în Moldova, şi l-a prins pe Principele *Duca*, prin mijlocirea radei sale, *Baiński*, dar, dând peste ei Tătarii, a fost silit să se întoarcă iarăşi în Polonia, nu fără de prăpăd. El a fost însă dăruit de Regele Poloniei cu târgul *Jazlovecz*, cu câteva sate şi cu un venit anual de o sută de mii de Zloţi, pe care nu numai că le-a păstrat el însuşi, până la moarte, ci şi văduva lui, cum el răposase fără de urmaş, iar ea nu le-a pierdut mai înainte ca să se unească, printr-o a doua căsnicie, cu un Polon oarecare.

(d) *Grigore*. Principe al *Valachiei*, fiul lui *Gheorghe Ghika*, al Despotului acelui ţinut. Oricum, un mare bărbat şi ilustru prin multe virtuţi, dacă splendoarea lor nu ar fi şters-o prin perfidia de care a dat dovadă împotriva Tatălui său. I-a trădat de două ori pe Turci, de două ori a fost iarăşi primit la trecere. Prima oară sub Viziratul lui *Kioprili Ahmed Pasza*, în lupta de la *S* (*anct*) *Gothard*, la *Germani*, a doua, în lupta de la Chotin, la *Poloni*. La ultima lui trădare, Turcii voiseră să-şi lege fidelitatea lui

păstrându-i drept ostateci pe soţia şi pe fiii săi, dar, prin aceasta, nu împiedicaseră, totuşi, nicidecum ca el să-şi arate sufletul creştinesc, chiar în fierbinţeala luptei, dispreţuind toate bunurile şi avuţiile. A plecat, după luptă, prin Polonia, la *Caesar*, şi a fost cinstit de către dânsul cu titlul de Principe al *Imperiului Roman*, dar, cum nu i se ofereau atâtea ajutorări vieţii sale, câte le nădăjduise, întemeindu-se pe făgăduielile slujitorilor împărăteşti, s-a hotărât să

4 se întoarcă la Con/stantinopole. Cu ţelul acesta, el îndreaptă o scrisoare către vechiul său prieten, *Panagiotes Nicusios*, care se bucura de o foarte mare trecere la Poarta Othmană, îi istoriseşte soarta sa şi îl roagă „să-i dobândească iertare de la Sultan”. Panagiotes îi răspunde şi îi făgăduieşte că „va dobândi cu uşurinţă ca el să fie readus la favoare în faţa Sultanului, numai să vrea să se întoarcă şi să implore el însuşi milostivirea împăratului”. Odată primită această scrisoare, Grigore îi cere Caesarului voie să se întoarcă: cum nu putu să o dobândească, se preface că s-a hotărât să-şi ducă, de acum încolo, tot traiul în *Germania* şi să treacă la religia romană, doar cu condiţia să poată dobândi de la Sanctitatea Sa, Papa dispensa să-şi poată lua o altă soţie. Caesarului îi este pe plac aşa ceva, şi nu numai că îi îngăduie lui Grigore o scrisoare de trecere, ci şi una de recomandare către Papă. Cu aceasta, el pleacă la *Roma*, sărută picioarele Sanctităţii Sale), Papei, <şi îi arată că „el, cu toate că îşi are soţia ţinută prizonieră, în lanţuri, la Turci, nu putea, totuşi, să înfrângă imboldurile cărnii, şi, de aceea, chiar şi mai trăindu-i cea dintâi soţie, este silit la o a doua căsătorie”, îl roagă, <dar, pentru dispensă <şi îi făgăduieşte, la rândul său, ca, „dacă i se admiteau cele pe care le ceruse, să se mărturisească în public drept membră al Bisericii Romane”. La cererile acestea, Papa rămâne, la început,

contrariat, şi se consultă cu Cardinalii „ce-i era mai de folos Bisericii Romane, să păstreze cu tărie dura Lege a *Evangheliei*, prin care se interzice poligamia, sau, printr-o atare indulgenţă, să-l readucă în sânul Bisericii pe acest Principe schismatic, dar un îndeajuns de ilustru După mai multe deliberări, sfatul al doilea îi este preferat celui dintâi, şi i se dă lui Grigore îngăduinţa de a-şi lua o a doua soţie; primind-o, el dă public mărturisirea de credinţă catolică.

5 Dobândindu-şi astfel / crezare, Grigore se preface că i-a fost adusă de la *Veneţia* o scrisoare prin care era înştiinţat că se afla acolo o nobilă fecioară din stirpea *Iustinianilor*, care n-ar vedea cu dispreţ o căsătorie cu dânsul. Arătând-o, el primeşte de la Papa o scrisoare de recomandare către Republica Veneţiană, şi, cu ea, pleacă la Veneţia. Zăboveşte acolo vreme de câteva luni, pretextând pregătirea căsniciei, cum şi alte treburi, dar, până la urmă, se urcă, în straie schimbate, pe o navă cipriotă, şi pleacă pe ea la Constantinopole. După ce, cu meşteşugul aceasta, l-a înşelat nu mai puţin pe Caesar, decât pe Papă, stă ascuns ia prietenul său Panagiotes, la Constantinopole, atâta vreme, până ce acela îi dobândeşte pe lângă Sultan o deplină iertare şi amnistia tuturor celor pe care le comisese. Odată ce a primit-o pe aceasta, el intră public în Constantinopole, şi nu dobândeşte numai să li se deie drumul din temniţe soţiei sale şi fiilor şi să i se înapoieze toate bunurile, ci şi făgăduiala ca, în trei luni, să i se deie înapoi şi domnia. Dar, patruzeci de zile mai apoi, doborât de hemoroizi, sau ucis de către> medicul *Timonius*, despre care lumea spune că şi-a mărturisit, la agonie, fapta, mituit fiind de banii *Cantacuzinilor*, şi-a văzut ziua de pe urmă.

(e) *Al lui Ghica*. Acesta era Albanez după neam, din satul *Kioprili*, de unde şi-a tras obârşia şi multvestita stirpe

a *Kiopriliogliilor*. Pe vremea lui *Ştefan*, cel poreclit *Burduje*, adică „Grasul”, slujind cu sarcina de *Capukiehaia*, sau „Rezident”, la Curtea Othmană, i-a fost dat acestuia drept urmaş la domnia *Moldovei*, după ce s-a dat pe faţă desfacerea lui. Trei ani mai târziu, ea fost> trecut din *Moldova* în *Valahia*, dar apoi a căzut din această demnitate prin videşugurile fiului său.

6 *Grigore*, despre care am vorbit deja. / Căci, pe când acesta zăbovea la Constantinopole, i-a povestit Vizirului că „Părintele său este bătrân şi că, nu arareori, suferă de rătăcirea minţii”, şi astfel a obţinut ca Tatăl său fiind mazilit, să dobândească el însuşi domnia Valahiei.

(f) *Serden gieczdi*. Este, ca etimon, „şi-a lăsat capul”, sau „capul şi viaţa sa le-a închinat slujbelor Sultanului”. Asemenea fel de oaste nu este statornică, ci se înrolează după pofta Sultanului, şi este iarăşi anulată. Căci, de cum stă să se facă vreo expediţie mai grea, sau trebuie asediată vreo cetate întăritǎ, Sultanul porunceşte să fie înrolate oricâte mii de *Serdengieczdii* vrea el, oferindu-le drept răsplată zece aspri, ori mai mulţi, sau mai puţini. Odată răspândită porunca, oricare dintre Jengiczeri pune mai presus zelul pentru religia sa, decât propriul cap, se înscrie în catastiful *Serdengieczdiilor*, şi anume, până se umple numărul de Serdengieczdii statornicit de către Sultan. Astfel, dacă un Jengiczer nou, care nu primeşte decât trei aspri drept leafă pe zi, s-a înscris printre *Serdengieczdii*. va primi după aceea treisprezece aspri, şi-i va păstra toată viaţa. Slujba lor este ca, dintre toţi, ei, primii, fără să vină cu nicio scuză asupra primejdiei, să deie năvală fie în tabăra duşmanilor, fie asupra zidurilor oraşelor vrăjmaşe, şi să nu spună că greutatea locului, sau orice altceva îi este de nedepăşit. Desigur că iureşurile lor sunt cele mai fioroase, pentru că, asemenea nu oamenilor, ci fiarelor lipsite de raţiune, ei se reped în foc şi în săbiile

duşmane, şi nu-şi lasă asaltul mai înainte ori să fie chemaţi îndărăt, ori să fi pierit de-a binelea cu toţii. De aceea, din tot şirul lor, se mai întorc, la sfârşitul campaniei, puţini teferi acasă, dar cei care scapă, se întorc la *Odaua* lor, de unde fuseseră aleşi, şi nu mai pot fi siliţi să mai lupte iar, într-o a doua expediţie, în acea

7 unitate. / Dar dacă vor ei înşişi, de buna lor voie, să fie Serdengieczdii şi al doilea an, pe lângă cei treisprezece aspri de mai înainte, li se mai adaugă la leafa lor zilnică alţii zece, de care se bucură, de asemeni, toată viaţa lor. Dacă însă un atare Serdengieczdi va *fi* fost grav rănit în luptă, ori mutilat de o mână sau de un picior, astfel încât să fie socotit neînstare de armată, i se mai menesc zece aspri de fiecare zi, nu arareori chiar mai mult, ori mai puţin, după pofta Sultanului, leafă cu care – pe numele lor, < *„Oturak”*, adică „Sedentari” – i se dă drumul acasă, şi se bucură de ea până la moarte. Pe lângă cei răniţi, mai dobândesc învoirea de a se întoarce acasă, ca *„Oturak”*, cu aceeaşi leafă, Jengiczerii veterani, care să fi oştit douăzeci, sau treizeci de ani, şi, din pricină bătrâneţii. nu mai erau în stare de arme. Când aceştia rămân la Constantinopole, sunt câteodată convocaţi spre a fi consultaţi, iar sfatul lor îi este relatat împăratului de către *Jengi*czer *Ağası*: nu arareori, chiar şi ei merg, de la sine, cu tabăra, dar acolo nu sunt ţinuţi să se înfrunte în linia de bătaie, ci doar, dacă se ţinteşte un asediu, sau vreo altă întreprindere, li se dă porunca să-şi spună părerea despre orânduirea ei. În acelaşi fel se aleg, chiar şi dintre Spahii, Serdengieczdi călăii, şi li se dă drumul acasă ca *„Oturaki”*.

(g) *Selim Gieral.* Chanul Tătarilor Crymleni, un bărbat foarte vestit şi în război, şi la pace, un istoric întru totul desăvârşit şi mai presus decât mulţii alţii pentru cunoaşterea celor ale războiului, dar> mai prejos mai nimănui. Înşişi Turcii dau mărturie că, ori de câte ori fie că

i-au dispreţuit, fie că i-au neglijat sfaturile, de tot atâtea ori au aflat că au greşit ruşinos. Cu trei ani înainte de cucerirea

8 *Oamenieculuí*, a fost orânduit Chan, de două ori depus, de tot atâtea ori repus, până la / urmă, sub *Sultan Mustafa al II-lea*, a abdicat el însuşi de la sceptru, şi a luat asuprăşi *Hadzul*, sau „călătoria la Meca”. A murit la proprietatea sa de aproape de Constantinopole, iar fiii săi îi şi urmează, de-acum, la rând, la Chanat. Dar ce fel de litigiu se află între spiţele *Selim Gieraienilor* şi *Czoban Gieraienilor* am explicat, mai pe larg. mai sus, în notele la Cap (itolul) 1. al C cărţii) a 2-a a Tomului I, sub lit (erele) (yy).

(h) Cazan, sau, mai elegant, Cazgan. De vei lua seama la etimon, el înseamnă, la propriu, „cazan”, sau „un vas mai mare de aramă”, în care câţiva tovarăşi îşi pot pregăti, laolaltă, mâncarea la foc. De aici şi familiile Tătarilor din Crymeea şi din Budziak se numesc „Cazan”, tot cum şi Ruşii îşi stabilesc numărul supuşilor după JJBOPB < „poartă” şi CCMIJI < „familie” „în fiecare putându-se afla ca ta, mai mult sau mai puţin, zece suflete. Mârzacii îşi numără supuşii după „Cazane”, şi, când este de plecat în campanie, Chanul este cel care statorniceşte, câţi oşteni din fiecare Cazan au ei de luat cu sine. În Crimeea se spune că s-ar afla ca la şaptezeci de mii din acestea. Dar numărul acesta nu este mereu acelaşi, ci nu arareori creşte, nu arareori scade. Şi anume, câteodată, dacă tatăl de familie al unui „Cazan” o ia de soţie pe moştenitoarea altui „Cazan”, se ajunge la unirea lor într-unul şi acelaşi „Cazan”; şi, dimpotrivă, dacă Părintele are mai mulţi fii decât să poată trăi comod într-o căsuţă, ei se despart şi îşi alcătuiesc fiecare „Cazanul” lor.

(I) *Cu porunca să cerceteze*. Se spune că unul dintre aceşti cercetaşi a fost prins şi adus la Sultan, iar acesta,

după ce el îi mărturisise cu candoare pricina venirii sale, a dat poruncă să fie purtat, jur-împrejur, prin toată tabără, şi, dăruindu-l cu douăzeci de galbeni, a poruncit să i se deie drumul liber./

9 (k) Kyrk Ek<k>lesie. Provincie şi târg, odinioară Teooapd Kovâa ek ideciai, „Patruzeci de biserici”, numit astfel din pricină că număra cândva tot atâtea sanctuare creştineşti. Se află la distanţă de 38 de ceasuri de Constantinopole, la 12 de Adrianopole, astăzi nu mai are nici ziduri, nici sfinte lăcaşuri, a chiar şi numai foarte puţini locuitori creştini. Mai tot oraşul îl ţin *Evreii* strămutaţi aici din *Podolia* de către *Sultan Mehemmed*, lor mai fiindu-le încă familiar acelaşi grai stricat germanic de care se folosesc în *Polonia*. Ei îşi trag cel mai bun folos din untul şi din caşul pe care îl produc, şi, înzestrat cu pecetea *Chachamului*, drept curat şi pregătit de mână evreiască, îl trimit de mâncare *Iudeilor* trăitori la Constantinopole.

(*1*) *Sziszman Ibrahim Pasza* < >. Cea mai sârguincioasă Căpetenie a Turcilor împotriva *Polonilor* şi mult lăudată pentru multele-i fapte, dar cu un trup atât de gros şi gras, încât a primit de aici numele de *„Sziszman”*, adică „Grasul”. Se spune că ar fi avut pe lângă sine un oarecare chirurg, Francez după neam, care, în fiece an, cum, în lunile Iunie şi Iulie, grăsimea făcea să-i piară răsuflarea şi-i aducea o grea primejdie asupra vieţii, i-ar fi deschis pântecele şi i-ar fi scos untura care-i încingea burta. La urmă, însă, cum grăsimea i se tot adăuga prea mult, ca să-i mai poată fi scăzută prin „paracentesis” < „puncţie” „rupându-i-se pântecele ca unui al doilea *Iuda*, se spune că şi-a vărsat maţele. Dacă această istorie e sigură, ori vreo fabulă scornită de Turci, n-avem cum statornici, dar atâta ştim, că aceasta o afirmă cu statornicie toţi Turcii care fuseseră primprejurul lui. /

10 (*m*) *Un tezaur mai mare*. Sultanii obişnuiesc,

atunci când sărbătoresc tăierea împrejur a fiilor lor, să le poruncească mari daruri tuturor Vizirilor, Paszilor, Begilor, Sandziacilor, Voievozilor, ca şi celorlalţi câţi îndeplinesc vreo însărcinare în împărăţie, precum şi tuturor curtenilor lor. Nimeni nu se poate scuza de acestea, iar cei care sunt trimişi să străjuiască hotarele împărăţiei, chiar dacă ei înşişi nu pot veni la sărbătorire, sunt ţinuţi să ofere daruri prin mijlocirea oamenilor lor. De este pace, ei obişnuiesc să-i poftească la aceste solemnităţi şi pe Solii împăratului Romanilor şi ai Regelui Persiei, care de asemenea, apar nu fără de mari daruri. Iar Binevoitorul Cititor va putea să-şi deie seama că noi am spus adevărul, <anume> că împăratul a strâns atât de mari comori la vremea aceasta, cât ar face o jumătate din tributurile anuale ale împărăţiei, <după faptul> că, doar din Principatul *Moldovei* au fost trimişi, cu titlul de Dar, douăzeci de mii de <galbeni> împărăteşti, două piei de zibelină, două de râşi, o sută de coţi de ţesătură cu aur şi cu argint, numită de Turci *„Szah meran”*, două coroane de aur bătute cu nestemate, fiecare din ele cumpărate cu cincisprezece mii de <galbeni> împărăteşti, pe lângă alte daruri de mai mică însemnătate.

(*n*) *Szaitan Ibrahim Pasza* < >. Un bărbat multvestit printre Turci, numit de ai săi, pentru şiretenia şi priceperea de a purta război, *„Szaitan”*, adică „Diavolul”. După zdrobirea *Polonilor* aproape de *Zoravna* şi pacea statornicită cu ei, întors la Constantinopole, a fost numit de *Sultan Mehemed al IV-lea” Melek”*, adică „îngerul”, dar în oştire şi-a păstrat, totuşi, vechiul nume de *„Szaitan”*. După prăpădul de la *Vienna*. Vizirul *Cara Ibrahim Pasza* a poruncit ca el să fie

11 Seraskierul împotriva Germa/nilor, comandă în care a vârât în nu mică primejdie oştirea Caesarului, care asedia, pe atunci, *Vyvariul*, dar, suferind înfrângerea de la *Strigoniu*, învinuit de neglijenţă şi de delapidare, a fost

pedepsit cu capul.

(*o*) *Seraskier* în popor, „*Basz bog*”, „Căpetenia”, sau „Capul întregii oştiri”. Seraskierul poate fi ales dintre Paszii care se bucură de două sau de trei cozi de cal>. Dacă Seraskierul este însă de două Tuguri, în oastea aceea nu se poate afla niciun Paszâ deosebit cu trei Tuguri, şi dacă se alătură vreunul, fie că acesta va fi Seraskierul, fie că Vizirul trebuie să-i trimită celui dinainte un al treilea Tug. Oricare dintre Paszi va fi fost, odată, rânduit Seraskier, este, desigur, dator să împărtăşească planurile cu ceilalţi tovarăşi, dar în punerea lor în aplicare el are puterea supremă asupra lor, şi poate porunci sau interzice orice în tabără, după pofta sa. Dacă Seraskieratul i-a fost încredinţat Marelui Vizir, el poate schimba planurile, chiar dacă Paszii sunt împotrivă, şi poate hotărî, după judecata sa, ce este de făcut sau de lăsat deoparte. Odată încheiată expediţia, încetează şi titlul şi puterea Seraskierului, şi nu-i mai revine mai înainte să i se poruncească să fie din nou Seraskier, într-o a doua expediţie. Numele îl păstrează totuşi Pasza *Silistriei*, cătruia îi este încredinţată apărarea de către *Babadagy* şi hotarele cu *Polonia*.

(*p*) *Câtă vreme împăratul se ţinea după fiare*. Ori de câte ori Sultanii s-au dedicat prea mult vânătorii, ei au fost acoperiţi mereu de ura poporului şi a oştenilor. Căci Turcii socotesc că mintea

12 închinată prinderii fiarelor şi păsărilor nu se poate ocârmui nici pe sine, necum Statul, ori / pleca urechea la sfaturi mai sănătoase. Părerea aceasta se întemeiază pe proverbul multfolosit la Turci: „Kuszbaszi Cumarbaszi, ulduren olur Gâzi”: „Îngrijitorul păsărilor (nume sub care este cuprins cel care iubeşte prea mult vânătoarea) şi jucătorul de zaruri este de numit un „Erou căzut”. Iar aceasta a fost pricina cea dintâi a depunerii lui *Mehemmed*, şi, pe vremea noastră, cea a tuturor

nenorocirilor pentru fiul lui, *Mustafa al II-lea*. Căci, de vreme ce ei, deşi prea adesea avertizaţi, n-au vrut să se lase dă mersul la vânătoare, nici gloata n-a încetat să îi urască şi dispreţuiască, mai înainte să le fi smuls sceptrul. Dar împăraţii care s-au bucurat arar şi cu cumpătare de această desfătare n-au fost mustraţi niciodată de ai lor pentru un asemenea lucru.

(*q*) *Chanul*, *luând aminte*. Chanul *Crimeei*, cu toate că este supus al împărăţiei Turceşti şi, până acum, i-a rămas mereu credincios ei, totuşi, întru foloasele sale, nu doreşte ca toată *Polonia* să ajungă supusă sub jugul turcesc. Spre a lăsa la o parte desele daruri pe care el le primeşte din Polonia aproape în fiecare an, pe sub ascuns, se poate spune cu adevărat că acel Regat este un statornic hambar al Tătarilor, asupra căruia pot da neîncetat după pradă, şi, luând uriaşe gloate de robi, îşi mai pot mângâia sărăcia. Dar dacă Polonia le-ar ajunge Turcilor tributară, sau de-a dreptul supusă, ei ar fi opriţi de-a binelea să se mai ţină pe acolo prădăciunile lor obişnuite, de aceea ei se străduie, de obicei, în toate chipurile cu putinţă, să nu se întâmple aşa ceva.

(*r*) *Mobilow*. Târg din *Ukraina* supusă *Polonilor*, pe malul de Răsărit al lui Tyras, la douăsprezece ceasuri de *Soroca*, şi nu la mult mai mare distanţă de *Caminiec*.

13 (*s*) *Tăgăduieşte intrarea în Oraş*. De-a binelea ar fi / dat peste cap această trufe şi îndărătnicie a Solului orice fel de nădejde de pace, dacă Vizirul, care, la vremea aceea, cugeta deja la expediţia asupra Viennei, nu s-ar fi străduit în fel şi chip să ţină în linişte acele părţi, şi, din această pricină, i-a cedat întrucâtva Solului, şi i-a îngăduit să fie hotărâte condiţiile păcii la *Daud Pasza*, prin mijlocirea lui *Reis Effendi*. Căci, în rest, Turcii sunt mai tipicari decât orice alt neam în respectarea ritualurilor şi a ceremoniilor de Curte folosite din vechime, şi ar prefera să lase să se

răstoarne lumea întreagă, decât să se lase la o parte ceva din cinstirea care le este datorată.

(*t*) *Daud Pasza*. Este un loc aşezat doar la o milă italiană de zidurile Oraşului, unde privesc înspre Apus. Acolo se pot vedea destul de trufaşe Palate împărăteşti, câteva case menite curtenilor şi grajduri de piatră foarte frumos durate. Pe lângă acestea, nu se mai află nici alte clădiri, nici <alţi> locuitori, ci doar *Bostandzii*. care se îngrijesc de grădina din preajmă. Numele pare să-i fi venit fie de la ctitorul său, cu acest nume, fie de la Mai-marele şantierului, care se chema aşa. Ori de câte ori Sultanul pleacă de la Constantinopole la Adrianopole, acolo obişnuieşte să-şi pună prima tabără. Dar acest *Daud Pasza* trebuie deosebit de un alt *Daud Pasza Mehkiemesi*, care a fost întemeiat în mijlocul Constantinopolei, de către *Ildirim Baiezid*. pe când împăraţii Greci mai erau Domnii acelui Oraş.

cu) *Şi fabulele ei*. Pentru că este de mare însemnătate să se cunoască mai exact ce au cuprins ele, ne va face plăcere să le transcriem aici după Comentariile D(om) nului *De la Croix* despre războiul polono-turcesc. Ele sunt redactate cam în felul următor:

14 „Rugaţi de Solul *Poloniei* ca unele articole / să le inserăm în binecuvântatele capitulaţii pe care le avem cu acel Regat, am îngăduit aceasta, şi vrem ca toate cele care se află cuprinse în ele să fie respectate şi publicate:

1. Dacă *Tătarii Lipkani* care locuiesc în *Polonia* vor vrea, de la sine, să se retragă Provinciile supuse împărăţiei noastre, să li se îngăduie libertartea de a o face vreme de un an întreg, iar Polonii să nu-i împiedice în niciun fel să-şi strămute oriîncotro vor vrea copiii şi bunurile lor.

2. Cum toată *Podolia*, aşa cum este ea mărginită de vechile ei hotare, este supusă Maiestăţii Noastre Imperiale, voim ca străjile polone care au ţinut până acum

Buar şi *Miedzibos*, să iasă de acolo, lăsând acolo toate tunurile pe care le-au găsit la cucerirea lor. Dar dacă, după acele vremuri, au adus acolo vreunele din *Polonia*, să le fie permis să le ia cu sine. Locuitorii acelor oraşe vor putea, după dorinţa lor, să rămână acolo, sau să plece în altă parte, iar aceasta fără de nicio piedică.

3. Hotarele *Podoliei* să fie statornicite de către locuitori ai Provinciei aflaţi în vârstă şi încercaţi şi cu o experienţă recunoscută; iar ce hotare vor fi stabilit ei, să fie, mai apoi, graniţele sigure şi adevărate ale Podoliei.

4. Odată statornicite hotarele, toţi nobilii *Poloni* care au stăpânit de lungă vreme sate în *Podolia* şi vor să rămână acolo, să-i plătească *Porţii Othmane* tributurile, dijmele şi celelalte taxe puse pe bunuri. Din acestea, o parte li se va lăsa lor pentru hrană, iar de ea să se bucure pe veci ei înşişi şi cu urmaşii lor, întăriţi prin privilegiu în demnităţile lor, şi liberi de birul pruncilor, câtă vreme n-ar pune la cale nimic duşmănos.

5. Să-şi păstreze *Bisericile*, câte n-au fost încă prefăcute în *Mesezid*, şi să-şi urmeze slujba dumnezeiască, după obiceiul lor, fără să fie supăraţi de nimeni.

15 *6*. Vrem ca *Ukraina*, cuprinsă în vechile ei hota/re, să le fie lăsată *Cazacilor* supuşi nouă, afară de oraşele *Bialocerkiew* şi *Pavolocz*, pe care, prin favoare specială, cu teritoriul lor, le-am lăsat *Polonilor*. Pe lângă acestea, să nu mai pretindă niciun deget de pământ în plus, şi să nu-i supere în niciun fel pe Cazacii supuşi ai noştri.

7. Vom trimite Corni (s} ari spre a stabili hotarele acelor oraşe, aşa cum s-a statornicit şi pentru *Podolia*.

8. *Pe călugării*, care, la vreme de pace, locuiesc la Ierusalim, îi întărim în stăpânirea pe care au avut-o vreme îndelungată, şi oprim să cuteze să-i tulbure cineva <în ea.

9. Oprim, de acum şi pe vecie, ca oştirile noastre ale *Tătarilor Crâmleni*, din *Budz<i>ac*, ale *Cazacilor* şi ale

Transilvănenilor să intre vreodată, fără porunca noastră, în *Polonia*, să cuteze să o prade, ori să făptuiască altceva cu duşmănie, iar, dacă se va putea dovedi că a avut loc o atare rupere a păcii, să li se înapoieze cele răpite celor care au suferit paguba.

10. La rugăminţile Preaînaltului *Chan al Crimeei*. le lăsăm *Polonilor* tributul de douăzeci şi două de mii de Galbeni, pe care ni le plăteau de vreme îndelungată. Pe lângă această îngăduinţă şi predarea oraşelor *Bialocerkiew* şi *Pavolocz*, pe care li le-am lăsat cu mărinimie, voim ca binecuvântatele capitulaţii de la *Buczacz* să fie urmate cu sfinţenie.

11. Juzii aşezaţi la hotare vor putea să-şi dea sentinţa nu numai despre bunurile imobiliare ale supuşilor, ci şi despre alte lucruri de mai mică însemnătate.

12. Locuitorii *Oamenieculuí*, alungaţi după luarea acelei fortăreţe, vor avea libertatea să se întoarcă în patrie şi de a locui, după pofta lor, în *Podolia*.

16 13. Şi, pentru că locuitorii *Oamenieculuí* nu şi-au părăsit din altă prici/nă patria, decât pentru că duceau lipsă de sanctuare, să li se deie înapoi un sanctuar celor care au rămas, sau vor să se întoarcă: de asemenea, le îngăduim o biserică Creştinilor Latini din fortăreaţa *Buar*, care, dacă ar fi să fie distrasă, va putea să fie iarăşi ridicată.

14. Acelaşi lucru se va face şi la *Jalovez* şi *Medzibos*, după ce le vom fi ales pe acelea care au a fi prefăcute în *Mesezid*.

15. Prizonierii puşi în lanţuri în decursul războiului vor fi schimbaţi între părţi. Nu se va afla decât un *Paszá* în *Podolia*, iar ceilalţi oficiali nu vor putea fi aleşi dintre *Lipkeni*, sau dintre alţi *Tătari*.

16. *Tătarii Lipkeni* sunt ţinuţi să-şi strămute mai departe de graniţe aşezările pe care le au la hotare.

17. Dacă în vechile înţelegeri se află cuprinse unele articole potrivnice acestor condiţii, le anulăm, iar pe celelalte le întărim, şi făgăduim ca, atâta vreme cât Regele *Poloniei*, Principii şi Ducii acelui Regat nu vor fi încercat nimic împotriva cetăţuilor, a oraşelor învecinate, a târgurilor, a satelor şi a pământurilor supuse nouă, la rându-ne, nu are să le fie adusă nicio nedreptate din partea noastră, din cea a oştilor noastre biruitoare, a *Paszilor* şi a slujitorilor, a *Moldovenilor*, a *Tătarilor din Dobrudzia*, a celor din *Akkierman*, *Daben* şi *Boristheniţi*.

18. *Polonii* să-i plătească tributul obişnuit Domnului *Chan al Crimeei*: iar dacă el îi va fi dat după vechiul obicei, acela, la rândul său, va fi ţinut să păstreze pacea, prietenia şi reciprocitatea, şi să nu îngăduie să fie loviţi de vreo nedreptate sau pagubă – la fel vor face *Sultan Galga* şi ceilalţi Mai-mari ai *Tătarilor*.

19. Dacă vreun duşman îi va fi declarat război *Regelui Poloniae*, *Chanul Tătarilor* va fi ţinut

17 să-i vie în ajutor cu oaste. Pe lângă aceasta, mai voim ca, dacă / Noi, în slujbele noastre împărăteşti, am avea nevoie de *Tătari*, aceia să nu aibă voie să treacă prin *Polonia* pe vreo altă cale decât cea pe care au folosit-o şi până acum.

20. îi declarăm prinşi pe nedrept pe toţi prizonierii pe care *Tătarii* sau *Moldovenii* îi vor lua din *Polonia* după aceste binecuvântate consfinţiri: interzicem vânzarea lor în împărăţia noastră, şi voim ca acelaşi lucru să fie păstrat şi în Polonia, în privinţa supuşilor noştri.

21. Dacă va da peste noi un război cu vreun Rege necredincios, la care Maiestatea Noastră împărătească va vrei să ia parte în persoană, sau să trimită într-acolo un Seraskier, cu oştirile noastre, sau pe Principii Transylvaniei, Moldovei şi Valachiei, Regele Poloniei să nu-i dea aceluia niciun fel de ajutoare, să nu-i trimită nici

oşteni, nici bani, pentru sincera prietenie şi strânsa unire şi buna înţelegere reciprocă pe care o are cu noi, şi să nu îngăduie nici ca duşmanii noştri să ridice ostaşi de pe pământurile sale, nici să nu-i lase vreunui Palatin sau Colonel putinţa, publică ori privată, de a o face.

22. De vreme ce Principii şi Guvernatorii Transylvaniei, care sunt şi Regi ai Ungariei, sunt supuşii noştri şi-şi duc traiul sub autoritatea noastră, dat fiind că stăpânirea acelei Provincii a ajuns la noi, prin drept ereditar, de la slăviţii Predecesori ai noştri, voim ca Regele Poloniei să ţină prietenie cu dânşii, potrivit cu buna lor credinţă.

23. Dar de se vor fi răzvrătit împotriva noastră, Regele Poloniei nu le va da lor ajutoare nici mijlocite, nici nemijlocite. Şi, dacă vreun Palatin al Transylvaniei, Moldovei şi Valachiei, ori vreun alt Principe răzvrătit va fi fugit în Polonia, Regele va fi ţinut să-l reţină şi să-l trimită la Fericita Poartă. El va fi, astfel, duşmanul duşmanilor şi prietenul prietenilor noştri. /

18 24. Dacă Regele Poloniei va fi rămas statornic în aceeaşi prietenie cu Pragul Nostru al Fericirii, poruncim ca Principii aceia să păstreze şi pe viitor aceeaşi bună înţelegere reciprocă, pe care au avut-o până acum cu Polonia.

25. Poruncim ca prizonierii din acest război şi cu cei prinşi după primele tratative de pace să fie eliberaţi fără răscumpărare.

26. Mai poruncim şi ca acei prizonieri care au fost luaţi în vremea de mai înainte, dacă nu au trecut încă la religia muhammedană, să fie eliberaţi, plătind preţul cu care au fost vânduţi, pe care stăpânul lor va fi ţinut să-l declare sub jurământ.

27. Neguţătorii de amândouă părţile să aibă libertatea să-şi poarte negoaţele pe mare şi pe uscat,

precum şi să tragă la mal în toate porturile noastre, ca şi în altă parte, numai să plătească vămile statornicite în fiecare loc.

28. Aceştia să nu fie loviţi de nicio nedreptate, iar, dacă vreunul dintre ei ar fi să moară în împărăţia noastră, bunurile lui să-i fie predate cu credinţă Mai-marelui caravanei, ca să li le dea consângenilor răposatului: şi vrem ca acelaşi lucru să fie respectat în privinţa supuşilor noştri, în Polonia.

29. Solii, cu suita lor, care vor veni ca să păstreze, reciproc, buna înţelegere dintre noi, vor avea cale liberă, şi li se vor da însoţitorii de trebuinţă: şi dorim că la fel să fie trataţi şi cei pe care avem să-i trimitem noi în Polonia.

30. Dacă Armenii, ca şi alţi neguţători necredincioşi, vor vrea să treacă prin Moldova, ca să-şi facă negoaţele lor în Fericita noastră împărăţie, ei vor fi ţinuţi să urmeze Calea Regească, şi să nu caute <alte> poteci: iar, dacă ar fi să li se întâmple ceva rău pe Calea Regească, voim ca vinovatul să fie aflat şi pedepsit.

31. Voim şi poruncim să fie duse la îndeplinire, punctual, exact şi cu credinţă, toate sancţiunile

19 cuprinse în acest / tratat de pace, a căror durată să fie egală cu cea a împărăţiei noastre, ce nu va pieri decât odată cu lumea, anume, ca pacea şi buna înţelegere reciprocă să fie veşnică.

32. Făgăduim, sub jurământ împărătesc, şi proclamăm dinaintea lui Dumnezeu, Făcătorul Cerului şi al pământului, şi pe minunile lui Muhammed Mustafa, ale Supremului Profet, ale Soarelui celor două veacuri – fie asupră-i pacea Maiestăţii Dumnezeieşti! – că nu vom încălca niciunul dintre aceste articole, ori vom vrei să le complicăm cu anume greutăţi, ci că pacea şi uniunea stabilită şi întărită vor răbda atâta vreme, câtă vreme va dura Slăvita Noastră împărăţie, numai Regele Poloniei şi

Palatinii, Ducii, şi ceilalţi supuşi să nu ((făptuiască}} nimic potrivnic ((păcii şi unirii, şi}} să cinstească şi stimeze dreptul păcii şi prieteniei. De aceea, poruncim să i se deie crezare acestui nobil semn, iar toată lumea să ştie că voim ca aceste sancţiuni să fie statornice şi de nedesfăcut, şi că, potrivit hotărârii lor, toţi locuitorii şi supuşii Poloniei se bucură de o adâncă pace, sub Umbra Ocrotirii Noastre.

Daud Pasza. În 16, luna (sic) Seffer, 1089".

(w) Tătarilor Lipkani. Lipea este numele turcesc al „Lithuaniei", şi, de pe urma lui, Tătarii, care locuiesc în Lithuania se cheamă < „Tătari de Lipea". Toţi aceştia urmează religia muhammedană şi, cu toate că se laudă cu aceeaşi obârşie ca a celor din Crimeea, sunt totuşi, din fire, mai slabi şi mai bicisnici decât aceia.

(X) Sary Camysz Cazagi. „Cazacii trestiei galbene": cine sunt cei astfel numiţi am însemnat la Tom (ul) L, C cartea) a 2-a, Cap (itolul) 12., lit (era) (*I*).

(y) Bogdan Kem (i} elniski. Căpetenia Cazacilor, temut nu numai de Poloni, ci şi de Tătari şi

20 de Turci. / Turcii spun „Chmil", şi n-au pierdut încă amintirea prăpădurilor pe care le-a adus asupra ţărmurilor Pontului Euxin. A fost ucis în bătălia cu Polonii, în care nu le-a lăsat duşmanilor izbânda mai înainte să-şi fi pierdut viaţa. A avut doi fii, pe unul, Gheorghe, a cărui soartă o vom istorisi mai jos, sub lit (era) (z), şi pe celălalt, Timusz, care a ţinut-o în căsnicie pe Roxana, fiica lui Vasile, Principele Moldovei. Acest Vasile, după ce fusese alungat din domnie de Ştefan, poreclit Burduze, s-a retras la cuscrul său, Kimielniski, şi a dobândit de la el paisprezece mii de Cazaci, sub porunca lui Timusz, spre a lua înapoi Moldova şi spre a elibera de duşman Suczava (oraşul în care îşi lăsase soţia, fiul şi comorile, cu bună strajă). Dar, cu trei zile mai înainte să ajungă el la Suczava, Ştefan ocupase oraşul, trădat lui de Prefectul ei, prădase

comorile lui Vasile, iar pe soţie, prinsă laolaltă cu fiul lui, o trimisese la Iaşi. Vasile, cu Cazacii, se apucă de asediul oraşului, dar cu rezultat nefericit: căci Timusz, în dispreţul duşmanului, îşi întinde corturile chiar sub ziduri, şi, de parcă ar fi şi ocupat oraşul, trage mai din greu, cu ai săi, la vin şi la vinars. Ia aminte la asta un tunar german care se afla în straja oraşului, şi, punându-şi tunul pe el, îi ia celui fără de grijă un picior cu o ghiulea; cum el s-a prăpădit, la puţine ore după aceea, de pe urma acestei răni, Cazacii sunt loviţi de o groază Panică, şi, desfăcând împresurarea, se pun pe o fugă deschisă. Totuşi, puţini dintre ei au scăpat teferi în patria lor. Căci Moldoveni care erau de partea lui Ştefan, luând seama la fuga Cazacilor, îi urmăresc, pe mulţi îi ucid, pe şi mai mulţi îi împrăştie prin undele lui Tyras. /

21 Dar despre Bogdan însuşi se spune că „era atât de aplecat către beţie, încât Vasile, după ce a ajuns la el, şapte zile la rând n-a prins prilejul să-l întâlnească, din pricina băuturii. Dar, în cea de a opta zi, Kemielniski i-a întins celui primit la sine, pe când acesta voia să îi înfăţişeze nenorocirea sa, un pocal mai mare, plin de vinars, şi i-a zis: „Bea până la fund leacul acesta care vindecă toate durerile inimii, şi toate nefericirile se duc uitării!” Atunci, întorcându-se către ai săi, se zice că Vasile ar fi grăit: „Şi eu credeam cândva despre Cazaci că sunt oameni şi născuţi din oameni – acum, însă, iau seama că drept spun ai noştri, în zicală: „Ori Cazacii s-au făcut, din urşi, oameni, ori urşii, din Cazaci, fiare!”

(z) Gheorghe Kiemelniski. Fiul mai mare al pomenitului Bogdan, după uciderea căruia de către Poloni, lui Gheorghe i-au dat Cazacii Hatmanatul, sau „Căpitănia”, pe care a şi purtat-o vreme de trei ani, nu fără laudă, deşi în neîncetate războaie cu Polonii. Trecând aceştia, cum Gheorghe vedea că, datorită hărţuielilor Polonilor, puterile

Cazacilor scădeau în fiece zi şi se temea, (nu cumva,} ca şi Părintele său, să ajungă victima duşmanilor, el se hotărăşte să abdice el însuşi din demnitate şi să îmbrăţişeze viaţa de monah. Cu ţelul acesta, el îşi schimbă numele şi veşmântul şi, prin pustietăţile Ucrainei, fără să-i mai ştie nimeni planul, se duce către mănăstirea din acea Provincie, închinată F (ericitei) F (ecioare) M (aria). Vrând el, pe drumul acesta, să se ascundă de ai săi, dă peste nişte cete rătăcitoare de Poloni, e despuiat de haine de către ei şi luat jalnic la bătaie. Pe bietul de el îl smulge din mâinile acestora o altă ceată venită, de Tătari, care nu se poartă

22 mai bine cu dânsul, <ci> îl duce în Crimeea / şi îl dăruieşte Chanului. Chanul. bănuind, după fizionomia lui, că nu-i un om de atât de puţin rang, cum minţea el că ar fi, încearcă în fel şi chip să-l momească la mărturisirea superstiţiei muhammedane. Dar, în vreme ce el nu putea fi atras nici cu făgăduieli, nici cu ameninţări să se despartă de credinţa creştină, îl recunoaşte un oarece Cazac care îi slujise, odinioară, Tatălui său, iar mai apoi, prins de Tătari, după ce-l făgăduise pe Hristos, ajunsese la destul de mari cinstiri la Curtea Chanului. Nicolae, sau Ali (cum îi era numele Cazacului celui necredincios), temându-se că trecerea pe care Chanul i-o arăta prizonierului său, avea să le strice intereselor sale, îi dezvăluie Chanului starea lui Gheorghe. Aflând de lucrul acesta, Chanul îl trimite pe Gheorghe la Constantinopole, la Poarta Othmană, unde, îndată după sosirea sa, este azvârlit în închisoarea celor Şapte Turnuri, şi foarte strâns păzit. După câţiva ani, la temelia acelei temniţe îşi aruncă ancorele nişte nave franceze, şi <apoi> se pregătesc de întoarcerea în patrie. Înţelegând el aceasta, îşi pune la cale fuga, şi, scoţând el gratiile cu un fier pe care îl găsise, din întâmplare, în curtea din lăuntru a închisorii, îşi face liberă ieşirea. Cum

însă el se afla într-un loc prea înalt, ca să se poată arunca fără primejdie, rupe aşternutul pe care îl avea în pat şi-l leagă de sus, ca pe-o funie. Cu el, se lasă în jos, dar, pentru că nu măsurase bine înălţimea locului, a căzut cu un asemenea huiet, încât l-a trezit pe unul dintre Bostandzii şi a stârnit zarvă în închisoare. Între timp, Gheorghe, bănuind că avea să fie urmărit, îşi strânge tot curajul, se urcă sus, pe zidul dinafară, iar de pe acela se aruncă în mare, cu capul înainte. Cum, de pe urma căzăturii, se rănise destul de

23 greu la cap / şi, tulburat de teamă şi de întuneric, îşi pierduse calea, se ascunde între două stânci care se înălţau puţin mai sus din mare. În această stare îl găsesc, spre zori, doar pe jumătate viu, cercetaşii trimişi de Mai-marele închisorii <şi, după ce l-au bătut straşnic cu vergile, îl închid într-o temniţă şi mai grea, înlănţuit de gât, de picioare şi de mâini. Acolo a rămas din anul 1670 şi până în 1677, într-atât de obişnuit, deja, să rabde nedreptăţile Fortunei, încât cei trimişi abia l-au putut convinge să iasă şi să-şi schimbe butucii pe Căpitănia Cazacilor, ce i se oferea. După luarea Hatmanatului, s-a străduit în fel şi chip să-i atragă pe Cazaci de partea sa, dar n-a putut izbuti nimic, cei mai mulţi din ei spunând sus şi tare că el era un fiu impostor al lui Bogdan, nu vechiul lor Căpitan. Trei ani mai târziu, după ce a fost trimis în Ucraina spre a-i feri pe lucrătorii care trebuiau să construiască o fortăreaţă la gurile lui Boristhenes, a fost ucis în bătălie de Sirco, Căpitanul câtorva pâlcuri de Cazaci.

(să) Seraskierul Silistrei. Toate Paszelele cărora li se încredinţează straja Provinciilor de Miazănoapte ale împărăţiei Othmane împotriva Polonilor poartă numele Paszalâcului de Silistra, dar Scaunul îl au la Babadagy. Silistra este un oraş de pe malul de Miazăzi al Danubiului,

aşezat în faţa Valahiei, destul de cunoscut hărţilor mai recente. Pe greceşte se mai numeşte încă şi astăzi Apuca, şi are un Mitropolit grec, puţini locuitori turci, mai mulţi creştini, mai cu seamă Sârbi, Bulgari şi Valahi. Babadag [h] y se află însă mai aproape de Pontul Euxin, cam la douăzeci de ore

24 de Danubiu, în drum drept, mai jos de <I>Sa<e>kzea, la cei vechi Oblucziza. Cu toate că nu/ mele lor mai din vechime ne rămâne neştiut, putem bănui că amândouă aceste oraşe sunt străvechi după structura zidurilor lor, care nu pare a fi turcească, ci romană. De unde, este verosimil ca aceste cetăţi să fi fost durate de Romani împotriva năvălirilor Barbarilor şi ale Scythilor. Ruinele unei alte cetăţi la fel de vechi se văd dincolo de Munţii Czenge, pe drumul pe unde se merge din Moldova la Adrianopole, şi cuprind, jur-împrejur, cam patru mile italieneşti. Turcii îi spun „Rosokiesre”, cu un cuvânt stricat după grecescul *Peoaoo Kaoxpov*. Nimeni dintre istorici n-o pomeneşte, după câte ştim noi, dar pe la Grecii de la Constantinopole umblă o poveste despre obârşia ei, despre care nu cutezăm să hotărâm dacă să fie adevărată, sau falsă. Căci ei istorisesc, astfel, că „după năvălirea Bulgarilor, ar fi trecut Danubiul şi o oaste rusească, ori, poate, o mulţime de Pacinaci, <sau, mai corect, de Peczenegi”, şi să fi pustiit cu dese năboiri Provinciile supuse împărăţiei Greceşti. Aceştia, înfrânţi de Greci şi zăvorâţi între munţi, să fi depus armele, şi, primind religia creştină ortodoxă, prin milostivirea împăratului, nu numai să fi fost dăruiţi cu viaţa, ci să fi dobândit şi un loc în care să clădească un oraş. La urmă, că acei Ruşi s-au răzvrătit împotriva împăratului, şi că au fost ucişi de Greci cu toţii, până la unul, după ce cuceriseră oraşul, chiar dacă doar după o crâncenă luptă.

(bb) La Nisna. Ea este un antrepozit al Ucrainei care

îi dă ascultare Hatmanului Cazacilor, aşezat la râul Wustrow, într-un şes foarte întins, şi întărit printr-un fort deloc de dispreţuit. Cetăţuia o locuiesc numai oşteni ruşi, oraşul însă neguţători de felurite neamuri, Ruşi, Cazaci, Moldoveni.

25 Mai presus este acolo, to/tuşi, partea Grecilor, cărora vechii împăraţi ai Ruşilor le-au îngăduit multe privilegii pentru promovarea negoţului. Astfel, nu numai că şi-au clădit acolo două sanctuare, în care îşi ţin slujbele în limba părintească, ci au mai statornicit şi o şcoală grecească şi o frăţie, la care nu le-a fost ruşine nici unora dintre Principii Ruşilor să se înscrie. Prin legile acesteia, toţi fraţii se obligă să îi ocrotească pe cei odată primiţi în frăţie, să le promoveze interesele, să se ajute între ei la nevoie, şi, mai ales, de i se va întâmpla vreunuia să se săvârşească din viaţă, să aibă grijă ca bunurile răposatului să li se deie moştenitorilor lui adevăraţi.

(ce) Bog. Sau „Buh”, odinioară „Hypanis”, fluviu binecunoscut între Tyras şi Boristhenes; aproape de oraşul Uzi, îndeobşte „Oczacow”, la Grecis „Olbiopolis”, se varsă în Pont. Are foarte dese cataracte, şi, din această pricină, nu le lasă drum navelor, deşi, de altfel, este atât de adânc, încât nu oferă vad pe nicăieri. Dar acel fluviu nu trebuie confundat cu un alt” Bug”, râu din Pocutia, care se naşte nu departe de Leopolis şi se varsă în Vistula aproape de Varşovia.

(dd) Cara Mustafa Pasza. Acelaşi, care, mai apoi, a ajuns vestit pe lume pentru asediul Viennei. Obârşia şi-o trăgea dintr-o spiţă de rând din Caramania, şi a fost crescut la Curtea Kiopriliilor, a tatălui şi a fiului, şi, după ce i-a slujit pe amândoi, a meritat, mai întâi, Paszalatul Silistrei şi al Damascului, apoi Prefectura Mării, mai apoi Caimacamatul, la urmă, după moartea lui Kioprili Ahmed Pasza, demnitatea de Mare Vizir. Dintre toţi Vizirii pe care

i-a avut vreodată împărăţia Othmană, a fost cel mai zgârcit, şi, din cauza acestui viciu, multe pe care le-ar fi putut.

26 de altfel, duce la bun sfârşit le-a înfăptuit mai nefericit. / Dar avea o minte ascuţită, nu era mai puţin harnic la faptă, decât plin de bun sfat, pe lângă aceasta, marţial, ambiţios, şi născocea mai în fiece zi o mie de meşteşuguri ca să işte noi războaie împotriva vecinilor. Căderii sale nu i-a putut fi atribuită vreo altă cauză, decât că, prea mult orbit de averile şi de puterea sa, a vrut să înalţe în Apus o nouă împărăţie şi să şi-o aroge sieşi. După moartea lui, s-au găsit mai mult de trei mii de pungi în temeliile băii lui de acasă, pe constructorii căreia, nişte Albanezi creştini, meşteri la adus apa în oraş, poruncise, după desăvârşirea lucrării, să-i ucidă pe toţi, până la unul. A lăsat un singur fiu, pe Ibrahim. care şi-a dus viaţa în mizerie, până ce o rudă de-a lui, Amudzeogli Husein Pasza, a fost înălţat la Vizirat; acesta, ţinând minte binefacerile primite de la Cara Mustafa Pasza, nu numai că l-a trimis pe acesta, cu trei Tuiuri, la Alep, dar i-a mai şi dat înapoi toate cele pierdute, şi i-a clădit, pe cheltuiala sa, la Constantinopole, o splendidă reşedinţă.

(ce) Tătar Pazardzik destul de întins din Thracia, aşezat la poalele Munţilor < Czenge, către Miazănoapte. A fost durat de coloniile Turkilor din Asia, aşezaţi în jurul Munţilor Ha<e>mus, din porunca Curţii Othmane, cărora le spun astăzi „Czitak”.

(fi) Kiehaia sau, mai elegant, Ketchuda beg. „Locţiitorul Vizirului”. El este, în împărăţia Othmană deţinătorul unei foarte însemnate cinstiri, şi se bucură, printre toţi, de cea mai mare autoritate. Căci nu se înfăptuieşte, sau nu se porunceşte nimic, în toată împărăţia, ce să nu-i treacă prin mâini şi să nu trebuiască întărit printr-o scrisoare a lui. Iar dacă se trimite la vreun

Paszâ un

27 ferman fără de epistola lui, pe dată este / socotit drept suspect. De aici s-a ajuns ca, deşi nu are nici măcar un Tug, iar el însuşi, laolaltă cu < Czauszbaszii, trebuie să poarte, înălţându-i de subsuori, la Vizir pe Paszii ce urmează să fie împodobiţi cu trei Tuiuri, totuşi se spune îndeobşte despre dânsul „Kiehaia mi-e Vizir, Vizirul Sultan, Sultanul ca unul dintre Mislimani”. Fără consimţământul Sultanului, Vizirul nu-l poate niciodată rândui pe Kiehaia, iar, dacă este despuiat de funcţia sa, se cuvine să fie trimis, cu trei Tuiuri la un Paszalâc, dacă este însă scos <doar> cu două, este socotit surghiunit. Pe lângă acesta Vizirul, ca şi ceilalţi Paszi, mai are un alt Kiehaia, care se îngrijeşte numai de Curtea sa, acesta trebuind să nu fie nicidecum confundat cu Ketchuda beg, iar lui i se spune, la propriu, „Ew Kietchudasi”.

(gg) Caplan Pasza < >. Căpetenie a oştirii turceşti, vestită din războaiele cu Polonii, şi cu o asemenea autoritate printre Turci, încât, cu toate că Vizirul îi era cel mai aprig duşman, n-a putut totuşi, să-l ducă la pierzare. Numele de „Caplan” pare să-i fi fost dat după tăria lui: căci, la propriu, el înseamnă „Tigrul”. Iar Turcii, deşi, de altfel, nu vor să li se deie decât numele Profeţilor, nu refuză, totuşi, numele a doua fiare foarte feroce, Arslan, „Leu”, şi Caplan, „Tigru”, ba nici Sultana Mamă nu obişnuieşte să-şi cheme altfel fiul, chiar dacă-i împărat, decât doar Arslanum, „Leul meu!”. Căci, la ei, este un lucru nevrednic ca altcineva, decât Tatăl lui, să i se adreseze împăratului pe numele lui propriu. În schimb, numele de Padiszah, care îi este dat de toţi ceilalţi, îi este

28 îngăduit autorităţii materne faţă de fiu să nu-l folosească, şi de aceea s-a născocit acest mijloc, / şi numai Mamei i s-a permis să-i dea numele de „Leu”.

(hh) Mimar Aga. „Marele Arhitect”. Principala lui

însărcinare este să observe toate noile clădiri de la Constantinopole şi din suburbii, să nu depăşească măsura înălţimii stabilite. El are inspecţia asupra tuturor arhitecţilor obişnuiţi, numiţi îndeobşte „Calfa”, sau „Chalife”, pe care, dacă au lărgit clădirea în stradă, fie şi cu o lăţime de deget, sau au tras un unghi oblic, sau au ridicat un edificiu şubred, chiar şi dacă stăpânul lui nu spune nimic, poate să-i pedepsească şi amendeze. Dar se întâmplă prea adesea ca Mimar Aga să nu priceapă nici măcar ce-i un cot, necum ce-i arhitectura, pentru că sarcina aceea i-a fost încredinţată, pentru câştig, nu celui care-i mai bun arhitect, ci cui are mai multă trecere la Vizir. Căci stăpânul edificiului nu poate clădi nimic după dorinţa sa, fără să-l fi atras, mai înainte, cu daruri, de partea sa pe Mimar Aga. Şi anume, cu toate că, prin porunci împărăteşti, măsura edificiilor a fost astfel stabilită, încât Creştinii să nu se poată ridica în înălţime decât treisprezece coţi, dar> Turcii cincisprezece, totuşi, cum Oraşul este aşezat cam peste tot pe coline, Mimar Aga poate, îmbunat cu daruri, dacă, de pildă, va fi luat dimensiunea din vârful dealului, să-i adauge edificiului o însemnată înălţime, astfel că, deşi în partea dinapoi el are măsura cerută, în cea dinainte el să urce, totuşi, la treizeci, sau mai mulţi coţi în înălţime. La fel stau lucrurile, dacă Creştinii vor să-şi repare vechile sanctuare. Căci, cum lucrul acesta le este îngăduit, dar permisiunea aceasta este atât de restrânsă, încât n-au voie să adauge la cele vechi niciun lemn şi nicio piatră nouă, Mimar Aga este mituit cu bani buni să facă o socoteală mult mai mare

29 a pietrelor şi a lemnelor cuprinse, / pe care, după aceea, pe ascuns, să le poată înlocui, aducând <altele> noi. Dacă însă trebuie să se facă o clădire mai mare, ca aceea a Dziamiilor. sau a Palatelor, ei folosesc arhitecţi greci sau armeni. Căci aceştia excelează în <atare> artă,

iar Turcii pot ajunge la perfecţiune fie arareori, fie niciodată. Pricina acestui fapt nu este prostia lor din fire: căci în Matematică şi în alte ştiinţe ei demonstrează îndeajuns că, dacă nu le sunt superiori prin har celorlalte neamuri, desigur că nu le sunt inferiori, ci aceea că Turcii mai nobili, ori înnobilaţi prin ştiinţele şi virtutea lor (căci am arătat mai sus că Turcii măsoară nobleţea nu după sânge, ci după virtuţi), chiar dacă sunt înclinaţi către învăţătură, urăsc orice fel de xeipoxexv [el iav < „meşteşug manual" „ca pe un lucru de rând, şi socotesc că-i dăunează nobleţei lor.

(II) Emeric Tekely < >. Soarta acestui Principe le este prea cunoscută Europenilor, ca să mai trebuiască relatată aici. După ce a pierdut bunurile pe care le avea în Ungaria, a primit de la Turci o leafă zilnică de optzeci de Leonini, şi, după ce a (fost) eliberat din lanţuri de Ainedzi Suleiman Pasza, toată vremea în care au fost implicaţi în război a fost ţinut la mare cinste printre Turci. Sultan Mustafa, pe când se afla şi el în tabără, voia să-l aibă drept însoţitor şi se folosea mai tot timpul de sfaturile lui. Tot el, după pacea de la Karlowitz, cum în ea se consfinţise ca <toţi> cei care voiau să pună la cale vreo răsturnare să nu fie ascultaţi de nicio parte, l-a relegat pe el la Nicomedia, în conacul pe care i-l dăruise, unde a şi răposat, nu mult după aceea, ros de podagră şi de chiragră

30 A vrut să fie îngropat în suburbia Pera, în afara cimi/tirelor Grecilor, unde se obişnuieşte să fie puşi şi ceilalţi Soli creştini, şi cu slujitorii lor de casă. Pe când ne aflam la Constantinopole, am fost în dese relaţii cu dânsul, şi l-am auzit spunând nu arareori: „Ce să facem, fratele meu?! Dumnezeu a vrut să-i fim supuşi unui Domn care, pe lucrările sale îşi înfăţişează foarte bine scutul său, adică

Luna, şi anume cornul ei. Şi, cu toate că Pseudoprofetul lor găsesc că-i, în mai toate, mincinos, doar

în această privinţă cred că a grăit cu duh profetic, că le-a dat acoliţilor săi, drept însemn, cornul Lunii, anume ca să le vădească nestatornicia”.

(kk) Ulema. Sub acest nume sunt desemnaţi toţi cei care sunt înzestraţi cu vreo treaptă eclesiastică, tagmele cărora le-am arătat pe rând în notele la Tom (ul) I., C cartea) I., Cap (itolul) o „Lit (era) < (1) >. Iar ei au, în mulţime, cea mai mare autoritate, cum poporul crede că ei nu fac nimic, decât ce-a fost încuviinţat de multă vreme prin fetva. De aceea, dacă îi vei vedea pe ei străduindu-se împotriva vreunui lucru, laolaltă cu armata, poţi fi sigur că acela nu va putea fi niciodată dus la bun sfârşit.

(11) Iengiczerii <îndemnaţi> de Vizir. Cei care au cercetat mai cu grijă planurile puse la cale pe vremea aceea la Curtea Othmanizilor afirmă că „numai Sultanul şi cu Vizirul Cara Mustafa Pasza au dorit războiul cu Caesarul: când însă Sultanul a luat aminte că Mama sa şi cu toate Vlemalele nu sunt de acord cu planurile sale, i-a încredinţat Vizirului să-i atragă de părerea sa pe Jengiczeragasi şi pe ceilalţi Odziakagalari prin făgăduieli şi alte meşteşugiri”. Căci este de ajuns

31 pentru declararea unui nou război principiul / „Cui seffer ister”, „oştenii vor război”. Anume, cu toate că autoritatea Sultanului şi a Vizirului este mare în toate chestiunile, totuşi, dacă Jengiczerii, uniţi cu Vlemalele, se pun împotriva părerii Sultanului, împăratul trebuie să cedeze vrerii lor; iar, dacă el vrea să insiste cu îndărătnicie în cele cugetate, se naşte cu uşurinţă o răzvrătire. Dacă însă Jengiczerii cad de acord cu Sultanul, sau, cu toată opoziţia acestora, Vlemalele încuviinţează părerea Sultanului, Sultanul dobândeşte cu uşurinţa tot ce-şi doreşte. Atât de tare este voinţa unită a Jengiczerilor şi a Vlemalelor, încât ea poate şi să-i elimine pe Sultan şi pe Vizir, sau pe oricare alţi Mai-mari, ceea ce s-a văzut

îndestul când cu depunerea Sultanului Mehemmed.

(mm) Sultana Mamă. „Valide Sultan”. Numele acesta o desemnează numai pe Mama Sultanului domnitor, iar ei nu i se poate spune astfel, înainte ca Principele împărătesc să fi ajuns la domnie, sau după ce a fost depus. Pentru că nu i s-a întâmplăt nimănui, în afara lui Mehemmed Fatih şi a lui Selim Javuz, că, trăindu-i Tatăl, să pună mâna pe sceptru, Mamele se bucură mereu de mare cinstire din partea împăraţilor, iar aceasta atât după preceptele divine, cât şi după cele ale Curanului. Ele nu numai că pot introduce şi schimba multe în Harem, după pofta lor, dar şi Sultanul este oprit prin legi să-şi aleagă la culcare, fără consimţământul Mamei Sale, vreuna dintre femeile păzite în Serai. În fiece zi a sărbătorii Bairamului, Valide Sultana îi dă la culcare Fiului său câte o fecioară frumoasă, crescută cu moravuri elegante şi împodobită cu veşminte preţioase şi cu nestemate, şi, cu toate că şi Vizirul, şi ceilalţi Paszi obişnuiesc să-i trimită împăratului fecioare în

32 dar, laolaltă cu alte daruri, el totuşi nu se atinge de niciuna, decât adusă de Mama Sa. / Dacă însă Sultanul, fără ştiinţa Mamei Sale, vrea să şi-o aleagă pe vreuna drept concubină, el poate să o facă totuşi, fără să-l împiedice nimeni, dar se va socoti că a procedat împotriva canoanelor Seraiului şi a onoarei Mamei. Nu arareori, Sultanul îi împărtăşeşte Mamei treburi ale Statului, cum se ştie că a făcut Sultan Mehemmed al IV-lea: câteodată ea însăşi se consfătuieşte cu Vizirul şi cu Muftiul despre treburile cele mai de seamă, trăgând perdeaua, ca să nu poată fi văzută, şi le recomandă credinţa faţă de Fiul său. Dacă e bolnavă, Hekim-Effendi, sau „Marele Medic”, este adus în odaia în care zace ea, dar cu perdeaua trasă dinaintea patului, stă de vorbă cu dânsa, şi, dacă trebuie să-i ia pulsul, i se îngăduie s-o atingă numai cu un şerveţel pus pe mână. Căci ei socotesc o nu mai mică nelegiuire ca

vreun bărbat să o vadă pe Sultană bolnavă, decât sănătoasă. Ea strânge, drept venit, în fiecare an, din Provinciile împărăţiei, mai mult de o mie de pungi, pentru grija cărora este statornicit un Mai-mare, numit Kiethudai Valide Sultan, şi se bucură la Curte de o mare cinstire. Ea îşi foloseşte banii după plac, nu arareori, fiind vreo nevoie, ajută vistieria dinafară, nu arareori înrolează şi oşteni în folosul Statului, după cum am auzit că a făcut şi Mama actualului Sultan Ahmed al NI-lea, în războiul cu Ruşii. Unele din concubinele Sultanului, sunt simple, altele (CJH – aseki. Oricare dintre ele, chiar dacă a avut parte doar o singură dată să se culce cu Sultanul, este, pe dată, despărţită de celelalte fecioare şi fete, şi primeşte câteva slujitoare şi câţiva eunuci în slujba sa, dar nu poate intra la Sultan, decât chemată. Dacă Sultanul o iubeşte însă pe vreuna mai mult decât pe

33 celelalte, el poate să-i pună cunună, / iar, după aceea, ea se cheamă „(CJH – aseki Sultana”. După primirea cununii, ea poate intra liber la Sultan, orişicând vrea, chiar şi dacă n-a fost chemată. Ei i se mai dă şi un Kiehaia dinafară, şi o unitate de Baltadzii, cu Mai-marele lor, care să împlinească poruncile ei, date prin Kiehaia. Pe lângă acestea, i se hotărăsc venituri, după milostivirea Sultanului, pe care nu le pot, totuşi, avea mai mici de 500 de pungi. De aceea, cu toate că Sultanului i se îngăduie să încunune cinci Sultane Haseki, totuşi mai mulţi dintre împăraţi, cum s-a văzut la actualul Sultan Ahmed al III-lea şi la fratele lui, la Mustafa al II-lea, din pricina acestor cheltuieli şi a mişcărilor războinice, ei nu şi-au ales niciun fel de Haseki şi s-au mulţumit cu concubine. Dar concubinele Sultanului, dacă au născut fiice, pot fi date de urmaşul lui după <alţi> soţi: căci ele nu sunt mai onorate decât celelalte, sterpe. Dacă au făcut însă un fiu, chiar şi dacă acela a murit imediat după naştere, lor li se

porunceşte să treacă în Eski Serai, adică în „Palatul Vechi”, din care nu mai pot nicicând ieşi. Dar dacă au un fiu printre cei vii, sunt ţinute la mare cinste de către toţi, şi de către curteni, şi de cei dinafară, ca unele care, odată, ar putea deveni Valide Sultana.

(nu) Paszmaklyk. Este venitul obişnuit al Valide Sultanei, menit şi celorlalte Haseki. Numele şi-l are de la < Paszmak, „papuci”, pentru că acele venituri sunt numite „drese după papuci”. Drept Paszmaklyk se stabileşte, în toate oraşele pe care le cuceresc Turcii, vreun cartier, ca Pera de la Constantinopole, iar Mai-marele Perei [care] se numeşte „Galata Woiewodasi”, de unde se

34 face ca, mai prin toată împărăţia, Valide Sultanele să aibă doar/te mari Paszmaklykuri.

(oo) Blestemele lui Sultan Suleiman. Mai toţi Turcii cred cu tărie că Sultan Suleiman, după desfacerea asediului Vienni, i-a legat prin Lanet pe umnaşii săi să nu mai asedieze vreodată Vienna. ori să calce cu picior vrăjmaş în ţinutul ei. Iar de aici se trage că, după prăpădul lui Cara Mustafa Pasza, toţi au strigat într-un glas că „rupt fiind, fără pricină, armistiţiul, şi în dispreţul blestemelor lui Suleiman, asupra Mislimanilor s-a abătut Mânia Divină, şi a fost pusă la încercare întru pierzarea împărăţiei”.

(pp) Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei. Un bărbat preavestit la Turci şi în caftan, şi în mantaua războiului, de numărat, după merit, printre cei foarte rari din veacul său. Prima dată, virtuţile lui le-a încercat Kioprili Mehemmed Pasza, pe când, sub Viziratul său, îndeplinea îndatoririle de Kiehaia. Trimis, din funcţia aceasta, la Paszalatul Halepului, sub Kioprili Ahmed Pasza, a luat parte la cucerirea Candiei şi de ajutorul lui s-a folosit Vizirul acesta, cu cel mai mare folos, la stabilirea condiţiilor de predare a fortăreţei. Odată încheiată expediţia, s-au răzvrătit

Egiptenii, <şi, trimis să-i strunească, nu numai că a redat întreg Regatul, în scurtă vreme, fără de arme, împărăţiei Othmane şi vechii sale linişti, ci a mai şi crescut tributul anual la o sută cincizeci de pungi, iar. prin meşteşugirile sale, a făcut ca tulburatele minţi ale Mai-marilor Egiptului, deşi, mai înainte de-abia de putuse scăpa din mâinile lor vreun Pasză fără pagubă pentru cinstea sa, Prefecţii să fie, de-acum, în stare să se afle acolo mult mai în siguranţă. Prin aceste merite, el şi-a asigurat o asemenea laudă şi apreciere, încât a fost înălţat la cea mai de seamă Provincie a împărăţiei

35 Othmane, / la Beglerbegatul Budei, unde planurile sale, comparate cu rezultatul, au arătat îndeajuns ce-ar fi putut realiza, dacă, orbit de prea înalta părere asupra puterii sale, Cara Mustafa Pasza n-ar fi dispreţuit hotărârea mai sănătoasă. Se mai află la noi o „Viaţă” a lui alcătuită cu foarte mare eleganţă de un anume istoric turc, unde nu se poate vedea nimic altceva, decât cea mai desăvârşită şi mai impresionantă pildă a virtuţilor.

(qq) Czirpidzi Czair. Este o păşune foarte întinsă, în afara zidurilor

Constantinopolei, aproape de Daud Pasza. Numele şi l-a luat de acolo, că babele rutene au obiceiul să spele rufele în apa râului care curge prin mijlocul lui, iar apoi să le usuce pe iarbă.

(rr) Hesardzik. Este un târg pe calea care duce de la Adrianopole la Beligrad, la distanţă de opt ceasuri de acesta, fără vreo altă însemnătate, decât că Sultan Mehemmed a zăbovit pe acolo, pe vremea expediţiei asupra Viennei.

(ss) Steagul lui Muhammed. Este un steag din mătase verde, destul de lung şi de lat, după forma căruia sunt făcute toate steagurile numite „Sandzak”. Creştinii cred că l-au luat sub Vienna, dar în mod fals. Căci nu s-a pomenit

nicicând ca steagul acela să fi căzut vreodată în mâinile duşmanului, deşi însoţitorii lui au fost loviţi câteodată de nu uşor prăpăd. Ori de câte ori Sultanul sau Vizirul se află, însuşi, în fruntea oştirii, este purtat în tabără şi steagul acesta, dar nu este scos niciodată la luptă, ci este păstrat cu grijă în tabără de Nakybul estet; acesta, dacă vede că izbânda

36 înclină înspre duşman, / trebuie să o apuce primul la fugă. Totuşi, sub Vienna steagul acesta l-a smuls însuşi Cara Mustafa Pasza, şi l-a păstrat pe lângă sine până când a fost pus în siguranţă. Dacă el este chiar steagul lui Muhammed, sau vreun altul, făcut după chipul celui al lui Muhammed, nu cutezăm s-o afirmăm. Oricum o fi, şi acesta, pe care-l păstrează Turcii, este foarte vehi, şi rupt, mai tot, în mai multe locuri. Din această pricină, nu este niciodată desfăşurat tot. nu cumva să se rupă, scuturat de vânt, ei. Înfăşurat pe suliţa lui, până ce oştirea iese din Oraş, este adus, într-o ceremonie solemnă, la împărat, iar, la prima tabără, este depus într-un scrin aurit, în care se află şi Curanul, şi mantia lui Muhammed, şi, pus pe o cămilă, este purtat înaintea Sultanului, sau a Vizirului. El nu are niciun fel de înscrisuri, sau de însemne, în afară de Alemul, care se vede în vârful suliţei sale. Se spune că, odinioară, a stat scrisă pe el. În litere negre, <, Salvat, sau „mărturisirea Credinţei muhammedanae”, dar ele sunt duse, deja, de vechime.

(tt) I se porunceşte să-şi spună părerea. Ştim bine că cei mai mulţi dintre Creştini atribuie asediul Viennei sfaturilor lui Tekeli, aducând anumite argumente care l-ar putea atrage cu uşurinţă pe Cititor să cadă de acord. Căci care ar fi piedica să se deie crezare că un om, răzvrătit şi pornit să-şi libereze patria de stăpânirea străină, va fi încercat tot ce va fi socotit că duce la întărirea partidei sale şi la pierzarea Domnului legitim, şi că le va fi oferit

aliaţilor şi sprijinitorilor săi sfaturi potrivite cu uneltirile sale? Dar ne împiedică să ne alăturăm acelei păreri autoritatea mai

37 multor / foarte serioşi bărbaţi pe care i-am cunoscut la Curtea Turcească, şi i-am avut prieteni. Pe lângă Ainedzi Suleiman Pasza, care, în timpul Viziratului său, a declarat public, cu vădite argumente, nevinovăţia lui Tekeli, cel dintâi loc printre ei îl deţine Haznadar Ibrahim Pasza, mai întâi Vistierul lui Cara Mustafa Pasza, apoi Beg al unei galere, după aceea Sol Othman Extraordinar pe lângă Caesar, la urmă şi Mai-mare al Beligradului, cu trei cozi de cal>. El fusese de faţă la toate consultările care se trataseră pe vremea aceea, şi, chiar dacă se hotărâse ceva mai în ascuns, îi fusese dezvăluit chiar de către Vizir, care îl ţinea la mare preţ pentru ascuţimea minţii şi iuţeala sfatului său. Aveam obiceiul, pe când ne aflam la Constantinopole, să-l primim adesea la ospăţ, iar vinul, de care, fie şi pe ascuns, era totuşi un băutor plin de nesaţ, ne aducea într-atâta bunăvoinţa sa, încât el ne mărturisea deschis tot gândul său. La o asemenea întâlnire, s-a întâmplat să stăm de vorbă cu el, prieteneşte, despre căderea şi pierzarea lui Cara Mustafa Pasza, şi să-i mărturisim că „nu ne putem mira îndeajuns, cum de un asemenea bărbat, care purtase deja, cu cea mai mare laudă, Viziratul, vreme de şapte ani, îşi plecase urechea atât de uşor faţă de Tekeli, un răzvrătit, nu mai favorabil unei împărăţii, decât celeilalte, de vreme ce acesta probabil că nu căutase nimic altceva, decât ca, prefăcându-se ascultător şi prietenos, să înşele Curtea Othmană şi să o aţâţe împotriva Germanilor, şi anume cu gândul ca, odată sleite puterile amândurora, el însuşi să-şi poată aroga stăpânirea absolută în Ungaria”. La acestea, Ibrahim Pasza ne răspundea cu un proverb bine cu

38 noscut la Turci /: „Eger dinumuz airi zise

Allahutnuz bir dur”, adică „Chiar şi dacă Legea ne este diferită, Dumnezeu ne este, totuşi, unul şi acelaşi, şi, de aceea, se cuvine să mărturisim adevărul. Căci oricine va fi spus că era autorul acelui sfat îl calomniază pe Tekeli. Eu însumi ştiu că nu numai că el a fost împotriva asediului Viennei. ci şi că el a dat cu totul alte sfaturi (istorisite de noi în text), pe care, dacă Domnul meu ar fi vrut să le ducă la îndeplinire, el n-ar fi împroşcat asupra împărăţiei Othmane o asemenea pată, nici nu s-ar fi despuiat pe sine, deopotrivă, de Vizirat şi de viaţă Aceleaşi lucruri ni le povestea nouă, mai apoi, şi însuşi Tekeli, şi ni se plângea că Mavrocordat a fost cel care a născocit atare calomnie, şi că el l-a stârnit pe Vizirul Cara Ibrahim Pasza ca să-l arunce în lanţuri”.

(nu) Ahmed Pasza. A fost unul dintre cei crescuţi de Kioprilioglii, care umpluseră Paszalâcurile aproape întregii împărăţii cu Czohadarii şi cu Ofiţerii lor.

(ww) Oştenii unguri. Povestesc unii că prin trădarea Contelui Budiani li s-a îngăduit Turcilor libera trecere, dar, pentru că vina lui n-a fost demonstrată cu argumente sigure, preferăm să lăsăm sub îndoială faptul, decât să stabilim ceva fără de temei.

(XX) Kulkiehaiasi. „Locţiitorul întregii oştiri”, al doilea după Jengiezeragasi, mai presus, ca treaptă, chiar şi decât Divanul împărătesc. El ţine catastifele Jengiczerilor şi ale întregii pedestrimi turceşti, şi, dacă vreun regiment al Jengiczerilor trebuie rânduită la straja oraşelor, ea trebuie trimisă de către dânsul. El îi relatează lui Jengiczeraga toate treburile Jengiczerilor, şi le administrează, şi, de aceea, / se bucură de cea mai mare autoritate în acea unitate.

39 (yy) Odzak Agalari. Sub acest nume generic sunt desemnaţi cu toţii, atât cei care se află în fruntea întregii oşti a Jengiczerilor, ca Kulkiehaiasi, Zagardzi baszi.

Sampsondzi baszi, cât şi ceilalţi Buluk agalari, care au sub jurisdicţia lor doar o singură unitate.

(zz) Kior Hussein Pasza. Un bărbat preavestit la Turci pentru bărbăţia şi experienţa sa. I s-a spus astfel, pentru că avea doar un singur ochi, sau suferea de vreo altă meteahnă a ochilor, cum „Kior" înseamnă, pe limba Perşilor şi a Turcilor, „orb", sau „chior".

(a) Sorgudz. El este o „creastă" alcătuită din pene de preţ şi împodobită cu nestemate. Este înfipt în tiară fie drept semn al puterii regeşti, fie ca acela care îl poartă să arate astfel că este un slujitor al Divanului Sultanului. Sub acest <din urmă> titlu, toţi Czauszii şi Giediuk agalari sunt împodobiţi, de obicei, cu sorgudzuri, dar mai puţin de preţ; sub cel dintâi, Sultanul, şi trei Paszi, al Egiptului, al Babylonului, şi, odinioară, al Budei. Sultanii obişnuiau să poarte, în veacurile trecute, drept semn al celor trei împărăţii mai mari care ascultau de ei, a celei Greceşti, a celei a Egiptului şi a celei a Ungariei, trei sorgudzuri: unul în dreapta tiarei, al doilea la stânga, şi al treilea în fruntea ei, legate cu lănţişoare: dar, după ce au pierdut Regatul Ungariei, acelaşi sorgudz au început să-l înfigă în tiară sub titlul Regatului Babyloniei. Paszii pe care i-am pomenit poartă doar un singur sorgudz, în latura stângă a tiarei; iar, pe lângă aceasta, cel al Egiptului primeşte din partea locuitorilor (dar nu şi din cea a Curţii) numele de „Sultan", pentru că, în graiul arăbesc, cel

40 mai / folosit în Egipt, cuvântul „Sultan" înseamnă „Domn", sau „Principe".

(P) Ebedi. La propriu, „pe veci", său" pentru toată viaţa omului". De aici, sunt denumite cu acest nume privilegiile prin care Sultanul obişnuieşte să-i confere cuiva, pe vecie, Viziratul, Paszalatul, sau Principatul: cei care sunt astfel dăruiţi poartă numele de „Teebiten".

Şi astfel a fost şi Chatiszeriful despre care scriitorii

creştini pomenesc că i-a fost îngăduit lui Cara Mustafa Pasza de către Sultan Mehemed al IV-lea, anume cel prin care a fost declarat absolvit de orice fel de pedeapsă cu moartea. Dar aceia nu ştiu că Sultanul le dă un atare Chatiszerif tuturor Vizirilor, chiar şi celor care sunt ucişi după trei zile de Vizirat, dar cu adaosul unei condiţii: herchydmetimuze sadacat ve isticamerde olurse", „Dacă vei fi credincios şi ascultător în toate şi în fiecare din slujbele noastre". De aici vine <şi faptul> că aceia nu sunt cu nimic mai siguri decât ceilalţi de onoarea, de bunurile şi de viaţa lor. Căci Vizirii nu sunt niciodată ucişi, decât dacă, pe drept, sau pe nedrept, sunt învinuiţi de încălcarea credinţei sau a ascultării datorate împăratului, acelaşi fel de Chatiszerif i-a fost dat şi lui Constantin Brâncoveanu, Principelui de fericită amintire al Valahiei, care, după ce a ajuns la domnie prin meşteşugirile Cantacuzinilor, mai apoi nu numai că le înjosise puterea, ci mai şi dobândise, fie şi cu mulţi bani şi cu multe uneltiri, această diplomă, de la Sultan Ahmed. Dar cât i-a fost lui de folos au vădit o îndeajuns, pe timpurile noastre cele care s-au petrecut la Constantinopole.

Căci el nu numai că a fost descăunat din Principat, ci a mai şi fost pedepsit cu capul, în public, în piaţă, laolaltă cu cei patru fii ai săi: iar aceasta nu dintr-o altă pricină, <decât> că primise de la

41 Caesar titlul de Principe al S (fântului) Imperiu Roman, şi / <rangul> de Cavaler al S (fântului) Andrei de la Czarul Rusiei, şi avusese cu ei schimburi politice de scrisori. Şi anume, că sufletul lui faţă de Creştini a fost prefăcut, iar nu binevoitor, aşa precum se laudă, a dovedit-o el, îndeajuns, în două expediţii – prima, când, în anul 1690, le arătase Turcilor o cărare, necunoscută mai înainte, prin Munţii Valahiei, până în Transsylvania, şi izbutise astfel ca Heisler, care, întemeindu-se pe prietenia

lui, îşi pusese, fără de grijă, tabăra, cu patru mii de Germani, la poalele munţilor, să fie zdrobit, cu toată ceata sa, <şi a doua, în anul 1711, când îi refuzase lui Petru, Czarului Ruşilor, amăgit, prin făgăduielile lui, în Moldova, <şi aprovizionarea, şi ajutoarele.

(y) Timar Timarsipahi sunt nobilii, sau Sipahii lăsaţi la vatră, cărora li se împart, drept leafă, sate în ţinuturile supuse împărăţiei. Iar aceştia, mai apoi, după veniturile lor, pe care le au de pe urma acelor moşii, trebuie să-i scoată în tabără pe slujitorii lor, cel puţin trei da număr>.

(8) În tabăra othmană. Turcii îşi dau cea mai mare silinţă ca oastea lor să aibă destulă hrană şi aprovizionare. Şi anume, Jengiczerii, mai înainte de a intra în hotarele duşmanilor, cer în fiecare zi pâine proaspătă, şi nu binevoiesc să mănânce biscuiţi, sau pâine de ieri, mai înainte să fi călcat în pământ vrăjmaş. Dacă, însă, ea lipseşte, sau carnea, untul şi orezul menite pentru fiecare zi, Căpeteniile de-abia dacă se vor putea feri de o răzvrătire. Iar nevoii acesteia îi fac faţă în felul

42 următor: aleg un om de o credinţă bună şi de o virtute încercată, şi, îmbrăcat cu Caftan, îl fac < / Mubaedzi, sau „Chelaral hranei”. Acestuia îi arată câtă hrană, pentru câţi oameni, şi pentru câte luni se dorea, şi cu şase luni mai înainte ca proviziile să trebuiască puse în depozite, după preţul pe care Sultanul îi stabileşte printr-o poruncă aparte, după bogăţia, sau seceta din anul acela, îi numără ei, din vistierie, banii pentru cumpărarea proviziilor. După acestea, va fi chemat Casab baszi, „Marele Măcelar”, <şi i se porunceşte să pregătească pentru campania viitoare atâtea şi atâtea turme de oi şi de vite, iar preţul lor îl primeşte, de asemenea, pe dată, de la vistierie. Amândoi, după ce au primit banii, îşi trimit oamenii în Moldova, în Valahia, în Dobrudzia, în Budzac, în Crimeea, şi în celelalte Provincii ale Rumeliei, strâng

hrana şi turmele, şi le pun în depozite sortite anume, unde dacă ea nu ajunge la vremea statornicită, Prefecţii trebuie să-şi plătească lipsa de grijă cu pedeapsa capului. Când se purcede deja la acea expediţie, se strâng din Provincii, printr-o poruncă a Sultanului, cai, boi şi cămile, şi sunt rânduite ca să care hrana. La hotarele duşmanilor, unde nu se mai pot ţine niciun fel de depozite, Mubaedzi primesc poruncă să strămute în tabără proviziile pentru atâtea luni, câte le cere nevoia.

Pe lângă hrana aceasta, care e strânsă de Mubaedzi, împăratul mai are şi o alta, anuală, numită uszur, care e strânsă din dijme de prin toată împărăţia. Provinciile mai îndepărtate plătesc bani pentru aprovizionare, iar cele mai apropiate trimit în tabără grâu şi orz: pentru că Turcii nici nu primesc, nici nu mănâncă alte feluri de cereale.

43 Iar aceasta este hrana pregătită pentru Jengiczeri. Iar Paszii / şi Sipahii sunt ţinuţi să-şi aibă propriile lor provizii, lor Sultanul neoferindu-le nimic <altceva>, decât care, şi acelea puţine. Din această pricină, fie că-şi trimit singuri oamenii lor ca să cumpere grâu, fie că, dacă se află în prietenie cu Mubaedziul, îi încredinţează lui, printr-o scrisoare, să le strângă hrana de care au nevoie, iar preţul ei, pe care îl va fi statornicit Sultanul, să-l primească de la Capukiehaia lor, pe care sunt ţinuţi, fiecare, să-l aibă la Constantinopole. În felul acesta, cum fiecare se îngrijeşte de hrana sa, abia dacă se poate întâmpla să se işte, în tabăra Turcilor, vreo scumpete aparte a hranei.

(e) Rubu. Este a patra parte dintr-un Leonin, după cum Tult, <ei a treia.

(ţ) Cara Mehemed Pasza. Un om nu atât de vestit, dar care se bucura de cea mai mare trecere pe lângă Cara Mustafa Pasza, nu mai mult din vreo altă pricină, decât că nu se punea împotriva niciunui plan de-al său (lucru pe care acela nu-l putea nicicum răbda) şi îndeplinea cu oarbă

ascultare orişice îi poruncea Vizirul, lucru prin care a mai şi meritat ca, după uciderea lui Ibrahim Pasza, să fie rânduit Beglerbeg al Budei.

(ti) Că Turcii au fugit. Fericită este, oricum, Căpetenia Creştinilor, care să fi făcut faţă primului, celui de al doilea şi celui de al treilea iureş al Turcilor. Căci, după respingerea celui de al treilea asalt, sau, cel mult a celui de al patrulea, el îi va vedea cu siguranţă cum dau dosul, şi, de va purcede împotriva lor cu pas încet, cum am văzut de câteva ori că obişnuiesc Germanii, vă lua aminte cum ei nu numai că, părăsindu-şi tabăra şi tunurile, se pun deschis pe fugă, ci îşi tulbură

44 toată oştirea strigând de-a valma „Giaur gildi!", „Vine Ghiaurul!" / Doar o singură dată, şi anume în anul 1711, în lupta cu Ruthenii, ei şi-au reluat de şapte ori asaltul, iar aceasta nu dintr-o altă pricină, decât că, neobişnuiţi cu lupta deschisă cu ei, Comandanţii oştirii ruseşti n-au cutezat să-i mai urmărească pe cei care se retrăgeau. Căci, de altfel, Jengiczerii nu sunt ţinuţi să dea mai mult de trei asalturi, şi, respinşi de ei, obişnuiesc ca, lăsându-şi tabăra, să nu se mai gândească decât la fugă, să-i azvârle jos de pe cai pe Sipahii, să-i ucidă pe cei care nu se lasă de la sine, şi astfel să ajungă cei mai aprigi vrăjmaşi ai călărimii. Din cauza aceasta, călărimea turcă, şi la fugă, şi ori de câte ori simt că linia lor de bătaie se lasă, nu se apropie niciodată de pedestrime, ba chiar, cu şi mai mare silinţă, se străduie să se ferească de ea, decât de duşmanii înşişi.

(O) Bostandzi Mustafa Pasza. Acestuia i se spunea la Curtea Othmană şi „Bostandzi", şi „Cuszczi Mustafa", dat fiind că, înainte de sarcina de Bostandzi, fusese „Cuszczi", adică „Paznicul păsărilor împăratului". Prins de Poloni în bătălia de la Strigoniu, dar, după şase ani, ea fost> răscumpărat, din porunca Sultanului, pe bani buni, de

către Părintele nostru, laolaltă cu Ali Pasza, iar el însuşi a fost înălţat Caimacam al Constantinopolei, iar Ali Pasza a fost dăruit cu Prefectura Tripolei Damascului. Dar amândoi nu s-au bucurat lungă de această milostivire a Sultanului, ci, scurtă vreme după aceea, s-au dus la veşnicele chinuri sortite lor. Mustafa Pasza, câtă vreme era Caimacam, i-a arătat Părintelui <nostru> un suflet plin de recunoştinţă, prin multele binefaceri

45 strânse asupra noastră, şi şi-a lăsat fiul Capudzi Baszi, / un om erudit, politicos şi cu bun nume la Curte.

(1) Să predea cetatea. De aici unul dintre Poeţi, parcă prorocind, a zis: „Czikdum Szamun Căpuşinden, selam la dumusturguni, Beligradi, Buduni”, „Am ieşit prin poarta Damascului (anume, prima treaptă care-l făcuse vestit pe Cara Mustafa Pasza, autorul nenorocirii Porţii Othmane, a fost Prefectura Damascului), şi, de aceea, le-am spus rămas bun Strigoniului, Beligradului, şi Budei”.

(k) Konicky. Era Hatmanul Cazacilor sălăşluitori între Boristhenes şi Tyras, care încă nu scuturaseră jugul Polonilor. Fusese rânduit de Poloni, după ce Doroszenjsjko şi cu Sirco trecuseră la Turci şi la Czarii Ruşilor.

(X) Moldovenii să practice. Vina aceasta nu a fost a întregului neam al Moldovenilor – căci toţi cei mai în vârstă, ca şi Boierii de primul rang de vreme ce nu erau <pe potrivă> să-i facă faţă lui Petreczeicu, fugiseră în Munţi şi în Valahia – ci doar a câtorva din cei mai tineri, lipsiţi de experienţa faptelor şi amăgiţi de făgăduielile înşelătoare ale lui Petreczeicu şi ale Polonilor, cu care se străduiseră, dar degeaba, să-i înşele şi pe ceilalţi.

(II) Baiński. Moldovean după neam, consângean de-al lui Petreczeicu. După moartea lui Petreczeicu, s-a întors în *Moldova* şi a fost rânduit de Părintele nostru ca o „*Serdar*”, adică „Mai-mare al oştirii de peste Prut”.

46 (V) Dimitrie Cantacuzino. Fiul lui Mihail

Cantacuzino, din neamul Constan/timpolitan al Cantacuzinilor. A dobândit, pe când era tânăr, în Valahia, cinstirea de Protovistier, iar apoi, alungat din nu ştiu ce pricini, a practicat, vreme de câţiva ani, la Constantinopole, arta de giuvaiergiu; la urmă, după ce i-a înfăţişat în dar lui Sultan Mehemed, la sărbătorile tăierii împrejur a fiilor lui, un szadirvan, adică o „fântână arteziană” din argint, care curgea cu aceeaşi apă vreme de douăzeci şi patru de ceasuri şi era cu mare meşteşug alcătuită, împodobit fiind de acela cu domnia Moldovei, şi, puţin mai târziu, mazilit, a fost repus şi a doua oară, după ce-a fost prins Duca, din nou, în aceeaşi stăpânire. La urmă de tot, după ce a fost descăunat de Seraskierul Silistrei, Ainedzi Suleiman Pasza, pentru nepriceperea lui în ale războiului, şi trimis la Constantinopole, tot acolo, pentru că fusese primit mai aspru de către Caimacam, s-a ales, de pe urma fricii, cu un polip la gât, de care, în trei zile, s-a stins în închisoare. Dar Moldovenii îl numără printre Principii lor cei cruzi.

(5) Daruri de cel mai mare preţ. Orişicum, prin acestea, drept cele mai tari argumente ale nevinovăţiei sale, Cara Mustafa Pasza a vrut să se cureţe de vină şi să o arunce asupra altora, dar fără de nicio ispravă. Se spune, cu prilejul acesta, că un Evreu, pe care Cara Mustafa îl avea pe lângă sine, Connorto Anacavogly, a scos o vorbă de duh, oglindind destul de bine groaza Panică vârâtă, în acea vreme, în sufletele Turcilor.

47 Căci, fiind el întrebat de Vizir, care zăbovea la Buda, „dacă avea ceva de preţ / pe care i-l putea trimite Sultanului”, el i-a răspuns că „n-are nimic la Buda, dar că a lăsat la Beligrad mărfuri de mare preţ”. După ce Vizirul i-a oferit cinci sute de călăreţi uşor înarmaţi, numiţi Beszlii, ca nu cumva să fie jefuit de cetele Turcilor sau Tătarilor fugari, Iudeul i-a spus: „Nu-i nevoie de atâţia însoţitori,

căci doar trei oameni or să-mi ajungă ca să-mi facă dusul şi întorsul fără nicio grijă. Căci am la mine Szapca, sau „căciula germană”, şi ea, singură, dacă le-o arăt fie şi celor mai straşnice pâlcuri de lotri, are să fie de ajuns ca să le taie tot curajul şi să-i împrăştie pe fugă”. Se spune că, auzind aceasta, Vizirul a gemut din greu, şi a zis: „Negreşit că-i adevărat <proverbul> cel tot mereu spus la noi: „Cei pe care Dumnezeu i-a pus pe fugă se tem până şi de Evrei”.

(o) Cara Ibrahim Pasza < >. Acesta, mai întâi, pe când mai trăia Cara Mustafa Pasza, a fost Kietchudabegul lui, apoi şi, pe când el pleca la expediţia de la Czegrin, Caimacam. Rânduit în aceste cinstiri, făcuse multe cu trufie şi furtunatic, astfel că Turcii, deopotrivă cu Creştinii, nu-i priveau norocul cu un suflet prea prielnic. Dar, după ce a fost făcut Vizir, poate că şi învăţat de la trista soartă a predecesorului său, împotriva a ceea ce făcuse mai înainte, s-a prefăcut a fi popular şi le-a lăsat tuturor a uşoară intrarea la sine: dar la Curte a căutat, mai presus de orice, ca să nu se afle niciodată departe de împărat, şi să le ieie curtenilor prilejul de a-l calomnia, astfel că, prin aceasta.

48 şi-ar fi şi păstrat cât mai îndelung cinstirea dobândită, dacă Fortuna nu / s-ar fi arătat, pe vremea aceea, atât de potrivnică intereselor othmane, şi nu i-ar fi pus Sultanului sub ochi viciile lui, ascunzându-i virtuţile, cu Suleiman Pasza drept tâlmaci.

(n) Giumrukczi sau < Giumruk Emini, „Prefectul Vămilor”, despre care am vorbit mai sus, la Tom (ul) I, Car (tea) a 2-a, C (apitolul) 2, lit (era) (g). Numele pare a şi-l fi primit de la grecescul vulgar teoopepiacipioţ, despre care socotim că a fost stricat, tot aşa, din italienescul „commerciario”.

(p) Arzuhal. Cum ar veni, „expunerea cauzei”. Astfel se numesc plângerile care îi sunt înfăţişate Vizirului, în

Divan, despre cauzele judiciare. Acelea trebuie scrise atât de concis, încât, orişicât ar fi de complexă cauza, să nu depăşească jumătate dintr-o pagină de forma numită *în octavo*: căci, în restul ei, e nevoie să se noteze rezoluţia Vizirului şi consultările juzilor, şi sentinţa. Din această pricină, nu orice Turc, chiar dacă este, de altfel, foarte învăţat, poate alcătui un Arzuhal, ci, pentru truda aceasta, sunt rânduiţi, aparte, anumiţi < >, Arzuhalezi, obişnuiţi de mici cu acest stil, care îşi au oficinele lor aproape de Curtea Vizirului, şi îşi închiriază strădaniile celor care le caută. La ei recurge oricine, dacă are ceva de relatat Vizirului, ba chiar şi Reis Effendi, „Marele Cancelar al împărăţiei”, cu toate că este un preabun diac, nu cutează să scrie un Arzuhal, ci, trimiţându-i unuia dintre Arzuhalezi istorisirea cauzei sale, se foloseşte de pana lui.

(a) Ainedzi Suleiman Pasza. De neam din Bosnia, născut din părinţi creştini, dar iniţiat, în

49 tinereţe, în riturile Turcilor / şi educat la Curtea Kioprililor, a fost înălţat prin felurite trepte, mai întâi la cinstirea de Tâlhisezi, apoi la Kiehaiat, de aici la Seraskieratul de Babadagy, în sfârşit, la Marele Vizirat. Numele de Ainedzi, adică de „Videanul”, l-a primit din pricina nenumăratelor îndemânări de a-şi înşela prietenii şi duşmanii, în care firea lui era mare meşteră, la fel cum şi lui Ulysse Homer i-a spus odinioară jtofonpomx; < „multiscusit” şi JeoA.uprâi<; < „multviclean” >. Unchi i-a fost un Arhimandrit Bosniac, după religie, Grec, care s-a aflat la mare cinste pe lângă Czarii Ruşilor Ioan şi Petru, pentru că îşi dăduse multă silinţă în atragerea de partea lor a Şerbilor şi a Bulgarilor.

(X) Babadagy. Este Scaunul Paszei de Silistra şi al Căpeteniei menite să apere Provinciile de Miazănoapte ale împărăţiei, jurisdicţiei căruia îi sunt supuse toate ţinuturile care se află între Munţii Haemus, Pont, Danubiu şi Tyras.

Babadagy înseamnă, etimologic, „Muntele Tată”, pentru că dinaintea oraşului se înalţă un munte mai înalt decât ceilalţi. În vecinătăţile acestei cetăţi se găsesc acvile, numite de Turci şi de Tătari < „Giudzigien”, care le depăşesc în mărime pe toate celelalte păsări. Iar mulţimea lor este atât de mare, încât le sunt de ajuns tuturor meşteşugarilor de arme din Domnia Ibreiei şi din Tătaria pentru alcătuirea aripilor de săgeţi, cu toate că nu li se pun decât douăsprezece pene pe care le au ele în coadă, care se vând, îndeobşte, cu un Leonin. Anume, acestea sunt socotite mai presus de toate celelalte pentru această întrebuinţare, iar

50 un săgetaş priceput nu se va folosi uşor de o altă săgeată, decât cea potrivită cu pene de acvilă. / Iar dacă vreunul va avea mai multe săgeţi în tolba sa, făcute din alte pene, şi una singură înzestrată cu din cele de acvilă, aceea una le va roade celorlalte aripile până la lemn, şi numai ea va rămâne neatinsă şi nevătămată. Iar de pe urma acestei tării a ei se pare că i s-a tras acelui fel de acvile numele tătăresc de „Giudzigien”, adică de „cea mai puternică”, sau „cea mai straşnică”.

(o) Şerban. Din stirpea împărătească a Cantacuzinilor, un Principe cu suflet mare şi plin de zel creştinesc. După ce, odată trecut în Moldova Duca din Rumelia, a primit el domnia Valahiei, n-a avut mai mare grijă şi nu i-a stat mai la suflet nimic altceva, decât să alunge cu totul din Europa tirania Turcilor, deja adusă de Germani la mare strâmtorare. Cu ţelul acesta, nu numai că îl trimisese la Caesarul Germanilor, Leopold, la Vienna, pe fratele său, Gheorghe Cantacuzino, cu titlul de Sol, ci mai şi legase o foarte strânsă alianţă cu Czarii Ruşilor, Ioan şi Petru, prin unchiul Vizirului Suleiman Pasza, Arhimandritul din Bosnia, şi dobândise făgăduiala ca, odată cucerită Constantinopolea, el însuşi, fiind de fel din stirpea

împărătească, să fie proclamat „Caesarul Grecilor”. Apoi. mai făcuse şi foarte mari pregătiri de război, se îngrijise să se toarne 38 de tunuri şi strânsese prin păduri şi prin munţi, năimite cu bună leafă, douăzeci şi patru de mii de oşteni de la Servi. Slavoni şi Hirvaţi. Turcii ştiau, ei, foarte bine acestea, dar, cum lor le erau, şi de altfel, destul de apăsătoare ostile Germanilor, îşi ascundeau mânia şi nu cutezau să-l atace pe un bărbat

51 atât de puternic, / până ce nu avea să se deie singur pe faţă printr-o deschisă hainire. Dar zelul creştinesc pe care nu-l putuse scădea teama de puterea duşmanului, l-a făcut fără de folos, şi capăt al pierzării autorului, mâna haină a celor de acasă. Şi anume, fratele lui Şerban, Constantin Stolnicul, şi nepotul lui după soră. Constantin Brâncoveanu, cum vedeau că nu-l puteau abate cu vorba pe Principe de la ţelul său, ca ei înşişi să poată trăi în pace şi fără de tulburare în sălaşurile lor, se crede că l-au dat pierzării pe acela prin otravă, ca o crimă de nemaiauzit, la un ospăţ de acasă. El a lăsat un fiu, pe Principele Gheorghe, care-şi duce acum traiul, sub ocrotirea Caesarului Roman, în Transylvania, <şi patru fiice, pe Smaragda. moartă nu mult după nunta ei, pe Maria, soţia lui Matei Bălăceanu, pe Cassandra, unită cu noi prin căsătorie, şi pe Bălaşa.

(9) Constantin Cantemyr. Poreclit „Cel Bătrân”, Principe al Moldovei vreme de opt ani. În tinereţea sa, după ce i-a fost ucis Părintele, Theodor Cantemyr, de Tătarii din Budziac, a plecat în Polonia, şi a fost la oaste, vreme de şaptesprezece ani, sub steagurile Regilor Poloniei Vladislav şi Cazimir, şi a dat pilde deloc de dispreţuit ale bărbăţiei sale, datorită cărora a şi izbutit să fie împodobit de către Cazimir cu cinstirea de miiaş. După încheierea războiului aprins între Svezi şi Polonia, s-a dus la Gheorghe Ghica, Principele Valahiei, şi a fost primit de

dânsul în cinstirea de „Czausz Spataresk”. După prima lui trecere la Germani, cum el a fost despărţit de Gheorghe printr-o soartă aparte, s-a retras la Principele Moldovei, Ist<r>atie Dabiza, care i-a dat înapoi

52 slujba pe care o avusese Părintele lui, şi anume / Prefectura Codrului Kiegieczului, iar, puţin mai târziu, l-a rânduit Vornic al Bârladului. A păstrat aceleaşi însărcinări <şi sub Principele Duca, urmaşul lui Dabiza care murise, şi, după stingerea răzvrătirii pe care Moldovenii o sfinţiseră împotriva lui Duca, a meritat să i se încredinţeze demnitatea de Mare Kluczer, sau „Mai-mare al Aprovizionării”, şi să-i fie dat lui Sultan Mehemed al IV-lea, care mergea să atace Caminieciul, drept „Călăuz”, adică „Conducător al oştirii moldoveneşti”. După mazilirea lui Duca, a slujit în aceeaşi sarcină munere sub Petrezeicu, şi, scăpându-le de asaltul Polonilor pe cadânele Sultanului, a dobândit cea mai mare laudă din partea Marelui Eunuc, iar din cea a Vizirului făgăduinţa domniei. Trecând Petreczeicu la Poloni sub Chotin, Cantemyr i-a fost de mare ajutor lui Dimitrie Cantacuzino, urmaşului aceluia, în legarea de el a sufletelor Moldovenilor, şi, prin atare merit, a obţinut demnitatea de Serdar. Pe aceasta a purtat-o sub Duca, a doua oară Principe, dar, apăsat de bănuieli din partea lui şi hărţuit în multe chipuri, a fugit în Valahia, la Şerban Cantacuzino. După ce Polonii l-au prins pe Duca, s-a întors iarăşi în Moldova, dar a fost asuprit cu uneltiri ascunse şi făţişe de noul Principe, Dimitrie Cantacuzino, deşi dobândise o izbândă strălucită împotriva Polonilor, chiar şi Seraskieriul Suleiman Pasza fiind cumpărat cu treizeci de pungi, ca, născocindu-i vreo vină, să arunce asupra lui pedeapsa cu capul. După ce a aflat acestea chiar de la Seraskier, el a fugit din nou în Valahia, şi, odată ce a dovedit falsitatea învinuirilor aduse împotrivă-i de Dimitrie, a fost rânduit de Seraskier ca Principe al

Moldovei. După aceea, şi-a arătat, drept nouă pildă.

53 bărbăţia, în bătălia de la Boian, rupându-le Polonilor primele / rânduri, iar, prin fapta aceasta, a ajuns la cea mai mare trecere la Curtea Othmanizilor. S-a aflat în fruntea Principatului vreme de *8* ani, fără 3 luni, şi a murit în anul 1693, în 23 Martie. A lăsat doi fii, pe Antioh şi pe Dimitrie, <şi tot atâtea fiice, pe Roxana şi pe Elisabeta.

(X) Serdar. În Moldova, el este „Căpetenia trupelor”, care sunt menite să apere de Cazaci şi de Tătari hotarele dintre Hierasus şi Tyras, şi se află pe a doua treaptă după Hatman, cam în acelaşi fel în care Polonii rânduiesc un „Hetman polny”.

(tf) Mainoţii. Urmaşii vechilor Lacedemonieni, astăzi neamul cel mai harnic dintre toţi Grecii. Cu toate că nu numără decât douăsprezece mii de oşteni, nu au fost, totuşi, niciodată supuşi de Turci, sau supuşi la vreun tribut, după cum nici Veneţienii n-au fost în stare să le impună legi după placul lor. Ei şi-au tras numele de curând, de lapavia, „nebunie”, pentru că, în luptă, obişnuiesc să dea iureş asupra duşmanilor ca apucaţi de nebunie. Locuiesc într-un ţinut înconjurat de peste tot de munţi, care îi oferă Provinciei cel mai bun meterez.

(ca) Şi de alţi Viziri dinaintea sa. Acesta a fost meşteşugul câtorva dintre Vizirii de cel mai mare renume, să-i pedepsească cu moartea pe toţi câţi ştiau ei că se aflau mai presus decât ceilalţi prin faima excelenţei lor, anume, ca, prin doborârea lor, să ajungă să lipsească cei care puteau fi socotiţi pe potrivă să poarte cinstirea Viziratului. Aceasta a făcut-o cu cea mai mare îndemânare Kioprili Mehemed Pasza, care, înălţat până la Vizirat dintr-un Paszá de cea mai joasă treaptă, în decursul a şapte ani, cât a purtat această cinstire, a scăpat, sub felurite pretexte, de mai toţi Paszii

54 cei vechi, ridicaţi sub Sultan Ahmed al IV-lea. / Cei

mai de seamă dintre aceştia erau Seidi ogly, apărătorul Ungariei împotriva Germanilor, şi Deli Husein Pasza, Prefectul Dalmaţiei, cei mai de vază şi mai neînfrânţi dintre eroii pe care i-a văzut vreodată împărăţia Othmană.

Pe acest Mehemed Pasza din Dalmaţia, după ce a dobândit de la Sultan un Chatiszerif spre a-l pedepsi cu moartea, <se spune> că l-a chemat la sine, şi i-a spus, vărsând şir de lacrimi: „Uite, preaiubite frate, ce mi-a poruncit Sultanul! Eu, unul, m-am silit cu mare sârg şi cu multe strădanii să întorc către milostivire sufletul Sultanului, însă l-am văzut atât de atâţat împotriva ta, încât n-a lăsat niciun loc rugilor mele: cred, dar, cu siguranţă, că Pronia Divină ţi-a menit moartea într-un asemenea chip, căruia i se cuvine ca un Misliman să i se închine, mai degrabă, cu grumazul plecat, decât să i se pună împotrivă”. Se spune că, la acestea, i-ar fi răspuns Husein Pasza:

„Bire hei dziazu timsah gibi ademi bogarsin anden songra aglarsin!”, „Hei, tu, babă otrăvitoare, ca şi crocodilul, mai întâi ucizi omul, iar după aceea verşi lacrimi deasupra trupului aceluia!” Şi, scoţând din sân o cutiuţă de aur, în care păstra douăzeci şi patru de oase scoase din rănile sale de către chirurgi, i-a azvârlit-o aceluia în faţă, cu aceste vorbe:

„Ben bu Vezicate ve Sultaneti devleti semn gibi sihirbazlykile ve dziadilykile nail olmadum illa din devlet de sadacat de ve canimun dokiulmesijle peida eiledum, bundan songra semn gibi bir Giavur baszimi dachi catl idup aiaclarimi ananun amine sok!”, adică „Eu nu am ajuns la Viziratul acesta şi la fericirea Domniei după pilda ta, cu meşteşuguri şi tertipuri otrăvite, ci prin credinţă şi prin vărsarea sângelui meu. Aşa că tu, ca un Necredincios, taie-mi mie capul, dar picioarele bagă-mi-le în ruşinea maică-tii!”

Era, mai înainte, acel Husein Pasza Silahdar al lui Murad al IV-lea, şi avea atâta trecere pe lângă el, încât <Sultanul> nu făcea nimic, nu hotăra nimic, mai înainte de a-i avea părerea. Mai presus de celelalte virtuţi care străluceau la el, îi era lăudat sufletul de neînfrânt şi sub soarta bună, şi sub cea rea, mintea ascuţită, elocinţa şi iuţeala în a răspunde. Se povestesc multe strălucite fapte şi spuse de-ale lui, dintre care ne va face plăcere să istorisim măcar câteva, spre a nu împovăra prea mult aceste adnotări. îi dă, odată, poruncă Sultan Murad, în glumă, să o ia de soţie pe o bătrânică de şaptezeci de ani, de prin Palat, şi i se impune, printr-un aspru ordin, „să nu mai aibă vreo altă concubină, pe lângă ea”. El i se supune poruncii, o ia în căsătorie pe babă, şi rabdă câteva zile viaţa aceasta, aşa cum era ea, fără de cadâne. După ce-a trecut o săptămână sau două, în straie schimbate, merge să se plimbe, dimpreună cu Sultanul, afară din Palat, în mahalaua Eiubensari, unde se păstrează, pentru vară, gheaţa şi zăpada, îl însoţeşte în cămară pe Sultan, iar acolo încep amândoi, straşnic, să bea vin. Cum beau ei, Sultanul îl întreabă: „Se putea, oare găsi, în luna lui Iulie, vreun

56 loc mai rece / şi mai plăcut, decât cămara aceea cu gheaţă?” Husein Pasza dă răspuns că „Se poate”; Sultanul: „Unde?” El: „Locul firesc, zice, al femeii mele, pe care am luat-o de curând în căsătorie, după porunca ta!” Auzind acestea, Sultanul, slobozind un mare hohot de râs, l-a declarat scăpat de căsnicia aceea. Altă dată, Sultanul, cuprins de mânie împotriva lui, nu ştiu pentru care pricini, dăduse poruncă să fie azvârlit în închisoarea celor Şapte Turnuri, şi uitase de dânsul vreme de trei luni: în acest timp, el nu se tunsese defel pe cap, ceea ce nu li se şade slujitorilor Curţii, ca unii care trebuie să se înfăţişeze întotdeauna dinaintea Sultanului cu capul şi cu barba

tunse. În cea de a patra lună, Murad îşi aduce aminte de el şi porunceşte să-i fie adus dinainte. Odată adus, când îl vede cu plete şi cu barbă lungă: „Ce diavol, îi zice, te-a făcut preot, de mi te înfăţişezi dinainte cu un cap atât de zburlit?” Acela, dimpotrivă: „Ar fi trebuit, spune, să mă cheme „cel mai tâmp dintre muritori”, de m-aş fi tuns la cap, ori m-aş fi îngrijit dacă era al meu, sau al altuia, lucru de care nu eram sigur!” Sultanul îi răspunde: „Poate că mizeria închisorii ţi-a zăpăcit creierii, să crezi că pe umerii tăi ţi-a fost pus un cap străin!” Acela: „Ba de loc, îi zice, dar, cum simţeam că tu, pe care te credeam mai înainte ocrotitorul meu, eşti atât de mânios împotriva mea, încât nu mai cugetam, în fiece zi, la nimic altceva, decât la Paradis, am şi uitat că mai am un cap. Dar dacă ai să-mi dai iertare pentru ce-am greşit şi ai să mă pui la loc la trecerea de mai înainte, am să-mi dau seama că ceea ce-mi stă pe gmmaz este capul meu şi am să mi-l tund, după obicei, şi am să mi-l îngrijesc!”

(să) Buiukly Mustafa Pasza < >. Adică „Mustaţa Pasza Mustăciosul”, numit astfel pentru că lăsa să-i crească mustăţi foarte mari. A fost, mai înainte. Silahdar al lui Sultan Mehemed al

57 IV-lea, de pe care treaptă, mai / întâi rânduit Capudan Pasza, mai apoi, Seraskier al Silistrei, după aceea, pentru izbândă dobândită împotriva Polonilor, a fost înălţat la Vizirat, însărcinare în care n-a înfăptuit nimic pe potriva nădejdii iscate despre dânsul. A fost mazilit de Sultan Ahmed al II-lea, pentru o pricină măruntă, dar fără să-şi piardă şi cinstea, şi trimis în Prefectura Damascului de unde l-a rechemat Sultan Mustafa al II-lea, şi a poruncit să fie Rekiab Caimacam: sarcina aceasta o îndeplinea şi în bătălia de la Zenta. După acel prăpăd, Mustafa i-a oferit din nou Viziratul, dar el s-a ferit să se vâre într-o atât de arătoasă primejdie şi l-a rugat pe Sultan „să nu-l mai pună

iarăşi la o atare încercare, scăparea din care o numărase printre cele mai de seamă fericiri ale vieţii sale”.

(PP) Iusuf Kyslaraga. La cucerirea Oamenieciului, el era Haznadar baszi, sau „Marele Vistiernic” al Tezaurului Haremului, şi, chiar în acel an, a fost înălţat la demnitatea de Kyslaraga. S-a bucurat de o asemenea autoritate pe lângă Sultan Mehemed, încât acesta nu făcea nimic fără ştiinţa lui, iar Vizirii se temeau mai tare de el, decât el de Viziri, după cum a şi fost prima şi unica pricină a descăunării lui Cara Ibrahim Pasza. Dacă nu voia Kyslaraga, nimeni, nici înainte, nici după dânsul, n-a mai strâns asemenea avuţii, sau n-a mai putut înfăptui atâtea pe lângă Sultan. Iar, după ce a fost mazilit, au găsit în grajdurile lui şapte sute de cai arabi de soi. Avea în Oraş o Curte aparte, unde, când se ducea, era înconjurat de mai mulţi slujitori, decât însuşi Vizirul. Dar a fost un om întru totul curat la sfat şi de cel mai mare folos pentru Domnul său, în mai multe privinţe.

58 (yy) Nurradin Sultan. Două / sunt însărcinările Tătarilor, care nu li se încredinţează decât fiilor Chanilor de fel din stirpea lui Ali Dzengiz, şi anume cu consimţământul Curţii Othmane, <cea de „Calga” şi <cea de „Nurradin”. Calga’ este un fel de „Locţiitor General” al Chanului, şi nu pleacă vreodată din Crimeea decât cu toată oştirea Tătarilor. „Nurradin”, care înseamnă în graiul Tătarilor „vrere”, deţine treapta următoare după acela, şi se obişnuieşte să fie trimis cu câte o ceată, de vreo zece, sau de douăzeci de mii de Tătari, în ajutorul oştirii turceşti.

(85) Din neamul Cantemvriilor. El a fost odinioară foarte vestit prin nobleţea şi prin avuţiile sale printre Mârzacii Tătarilor. Tradiţiile Tătarilor istorisesc despre Cantemvri că şi-au tras începutul de la acel mare supunător al Asiei, Temurleng, şi însuşi numele lor pare să o confirme: îi arate pe cei cu „sângele lui Temur”, sau de

fel” din sângele lui Temur”. Unul dintre aceştia, sub Sultan < „în anul < >, s-a răzvrătit împotriva Chanului şi a însuşi împăratului Turcilor şi s-a luptat, deopotrivă, vreme de mai mulţi ani, cu feluriţi Seraskieri; poate că şi-ar fi dobândit şi dorita libertate, de n-ar fi fost înşelat cu înţelegeri plăsmuite. Căci Turcii, după ce au văzut că nu câştigă nimic cu armele, s-au prefăcut că au să facă pace cu el, şi, după condiţiile lui, i-au îngăduit Bendera. cu vecinătăţile ei, sub titlul de „Beg” şi cu două cozi de cal, iar, prin acestea, nu mult după aceea, i-au pedepsit cu capul întoarcerea fără de grijă. Fraţii celui ucis i s-au supus iarăşi Chanului, şi au fost aşezaţi în Provinciile Ak<k>germanului şi Chiliei. Fiul lui, Szahbaz Cantemyr, a fost.

59 de asemenea, primit la trecere, dar şi-a schimbat numele, / şi, dat fiind că Tatăl lui fusese Beg, i s-a spus „Begmirza”, ceea ce a trecut, după aceea, şi asupra fiilor şi urmaşilor săi. Pe când Tatăl nostru se afla în fruntea Principatului Moldovei, Begmirza cel pomenit în istorie, laolaltă cu fiii săi, cei cinci pe care îi avea, venea adesea în Moldova, şi povestea istoria strămoşilor săi, aşa cum o primise după tradiţie, doar cu ajutorul genealogiilor Tătarilor. Mai adăuga, pe lângă acestea, şi că „a auzit de la înaintaşii săi că, pe acea vreme, când fuseseră cel mai tare împilaţi de către Chan, unul din spiţa lor fugise la Principele Moldovei şi fusese botezat după Legile creştineşti”, şi, cu titlul acesta, susţinea că „Părintele nostru îi era consângean”.

(ce) Valea Strâmbă. Loc pe Hierasus, nefast pentru Creştini, foarte fericit pentru cei fără de lege. Tabăra lui Konicky, a Căpeteniei Cazacilor, a fost spartă acolo de Tătari şi a suferit un mare prăpăd. Regele Poloniei, Ioan Sobieski, a fost silit să se retragă de două ori, tot de acolo, nu fără mare pagubă, iar, pe vremea noastră, Czarul Rus

Petru, deşi luptase cu cea mai mare tărie, vreme de trei zile, a încheiat totuşi, acolo, pace cu necredincioşii, nu în condiţiile cele mai dorite. Iar în însăşi etimonul locului se pare că se ascunde ceva nefast: Căci „Valea Strâmbă” înseamnă în graiul Moldovenilor „valea întoarsă”, sau „nedreaptă”.

(() Le dă voie. Regele a încercat, mai apoi, să scape el însuşi de această infamie şi să i-o atribuie oştii înfometate, care i-ar fi prădat pe Moldoveni nu numai fără ştirea sa, ci şi împotriva poruncii sale, şi a vrut să-l convingă de asta pe Principe, printr-o scrisoare; dar celelalte nefapte pe care le-a comis în Moldova, ca şi captivitatea Mitropolitului, care nu voia să-i predea moaştele

60 *S* (*fântului*) *Ioan de la Suczava*, au ară/tat îndeajuns că oastea *Polonilor*, a fost îmboldită la înfăptuirea prădăciunilor şi a celorlalte nelegiuiri, dacă nu din porunca, sau cu îngăduinţa Regelui, sigur că urmându-i pilda.

(Trţ) S (fânta) Paraschiva din Epibata. Paraschiva, după cum o avem din ruinele bisericeşti, a fost stăpâna satului Epibata, pe care l-a posedat, mai apoi, Apocaucus, Marele Duce al împăratului Andronic. Moaştele ei le-a primit în dar, sub Sultan Murad al IV-lea, Vasile, Principele Moldovei, din Catedrala Patriarhală a Constantinopolei, pentru marile faceri de bine pe care i le făcuse Bisericii. Căci el plătise din caseta sa două sute şaizeci de pungi pe care ea li le datora Turcilor şi Creştinilor. Dar, cum, la Turci, nu-i îngăduit să porţi leşul unui om răposat mai mult de trei mile, decât dacă-i un Sultan, el a cheltuit la Curte mai mult de trei sute de pungi, până ce a primit învoirea să le strămute şi să dobândească, printr-o poruncă a Sultanului, un Capudzibasziu care să le aducă în Moldova. Se păstrează încă toată istoria acelei strămutăriu, pictată pe peretele de Miazăzi al bisericii în care au fost aşezate

sfintele ei moaşte, unde, printre celelalte, îl arată pe Capudzibasziu, cu slujitorii săi, mergând înaintea sfintelor moaşte. Atât de mult cântăreşte la Turci puterea banilor, încât, pentru ei, nu numai că îngăduie, ci mai şi înfăptuiesc ei înşişi lucruri potrivnice superstiţiei lor!

(60) Cu ierburi veninoase. Este un lucru de mirare pe care abia de-l pot crede cei care nu i-au fost martori oculari, dar noi i-am văzut de câteva ori ducându-l la împlinire. Tătarii ţin între ei acest secret, pe care, în toată Tătaria, îl ştiu doar trei sau patru, prin tradiţie, o iarbă otrăvitoare atât de tare şi de răufăcătoare, încât poate umple de otravă nu numai lacurile stătătoare, ci şi Hierasul.

61 un fluviu foarte năvalnic. Ei o arun/că în fluviu mult deasupra locului în care se află pusă tabăra duşmanilor, şi, câtă vreme ea nu va fi trecut odată cu şuvoiul apei, îşi pierd suflarea, pe dată, fără de leac, toţi oamenii, ori animalele care vor fi băut din apă, în vremea aceea.

cu) Nemez. O străveche cetate a Moldovei de Jos, dincolo de Şiret, aşezată pe un munte foarte înalt, pe fluviul cu acelaşi nume, <lucru> despre care vezi în a noastră „Descriere a Moldovei”.

(kk) Fiece clădire a fiecăruia. Creştinii din Europa care trăiesc la Constantinopole pentru negoţ, chiar dacă, de altfel, sunt foarte curioşi, n-au putut, totuşi, niciodată socoti aritmetic cât din acest tribut s-a adus în vistierie. Căci nicio gospodărie, fie ea turcească, fie creştină n-a fost scutită, astfel ca să nu i se fi impus un tribut, de la zece şi până la cinci sute de Leonini, după mărimea ei, sau după posibilităţile stăpânului clădirii. Cum însă se ştie sigur că, numai în Oraş, fără mahalale, Pera, Chrisopolis, Eiub, Bektasz şi celelalte cartiere dimprejur, se numără mai mult de patru sute de mii de clădiri, exceptând pieţele, hanurile,

prăvăliile şi băile, oricine poate trage cu uşurinţă încheierea câţi bani s-au putut strânge de acolo. Dar „când Dumnezeu vrea să despartă, omul nu-i nicidecum în stare să unească”. Şi anume, cu toate că această sumă a fost ridicată cu cea mai mare îngrijire şi depusă în vistierie, totuşi, nu altfel, ci de parcă ar fi fost împovărată de vreun blestem, ea s-a năruit în fum şi în pulbere, şi nu le-a putut aduce nicio uşurare doborâtelor puteri ale Othmaniazilor. De unde pare şi mai de mirare cum de o atât de uriaşă sumă de bani a fost irosită fără de vreun folos, decât cum de a fost strânsă.

62 (XX) Basilius Galliczin. Compară nou/ţa adăugată la lit (era) < >.

(px) Scrisoare a Sophiei. Mulţi sunt de o părere diferită, iar sfârşitul zadarnic al acestei expediţii îl pun numai în seama vinii lui Galebiczin, dar noi am socotit mai cu cale să relatăm aici care ştim că sunt faptele mai adevărate şi mai sigure.

(vv) Epidaurul Limeric. Este acela care se cheamă în graiul grecesc vulgar Mooep Pacta, la Turci, Menewcze, în italieneşte Napoli de Malvasia. cea mai întărită fortăreaţă a Moreei.

(00) Slavus Pasza. Un om ce n-a fost vestit nici după neam, nici, mai înainte de fapta aceasta, prin vreo altă virtute, o minge a Fortunei. Cu trei ani înainte de acea expediţie, fusese Czocadarul lui Cara Kiehaia, iar după aceea, înălţat la Paszalat prin favoarea stăpânului său, crescându-i ambiţia odată cu norocul, a uneltit chiar şi asupra capului binefăcătorului şi Vizirului său.

(oo) Kyst”. Leafa pe trei luni”, ca şi <, navaka „cea zilnică”, şi uliufe, „cea lunară”. Iar leafa anuală a Jengiczerilor se împarte îndeobşte în patru kyst < „câştiuri” „şi li se împarte de patru ori pe an.

(int) Manolaki. Un Grec foarte bogat şi, deşi născut

dintr-un neam fără nobleţe şi.com> lipsit de cultură, un patron al învăţăturii şi un sprijinitor aparte al ei. Actitorit în Phanar un gimnaziu foarte încăpător, despre care am tratat mai pe larg în legătură cu Tom (ul) I, C cartea) a 2-a, C (apitolul) 1.

(pp) Curiczeszme. Adică „Fântâna seacă”. Aşa se numeşte un sat de lângă Bosphorul Thraclei, aflat la o depărtare de cam şase mile de Constantinopole.

Dar se scrie <şi Curikiesme, adică „Stânca seacă”, pentru că o stâncă foarte povârnită atârnă asupra ţărmului, <loc> unde pot fi văzute şi preafrumoasele palate ale lui Şerban Cantacuzino, Principele Valahiei. /

63 (ca) Arzmahzar. Este o scrisoare de plângere, înfăţişată Sultanului ori Vizirului, în numele întregii Provinciii, sau al întregii oştiri; de altfel, când este oferită de un singur om, ea se numeşte Arzuhal, despre care <vezi> pe larg mai sus, la lit (era) (în

(XX) Giumrukczi Hussein Aga < >. Ce este Giumrukczi am lămurit mai sus, la lit (era) (rr). Dar acest Hussein Aga era aproape cel mai bogat dintre Turci şi în cea mai mare autoritate şi favoare pe lângă Sultan Mehemed. De-abia de se scurgea vreodată o săptămână, ca Sultanul să nu se afle la ospăţ în reşedinţa acestuia. Avea o vilă în suburbia Perei, numită Fyndycly, ridicată cam în faţa Palatului împărătesc, în care clădise, cu mulţi bani, mai multe mari odăi chiar peste Bosphor. Din ele, Sultanul obişnuia, nu arareori, să prindă, pe ferestre, cu undiţa, peştişori, şi să-i trimită, prin Cămăraşi, Magnaţilor săi, în semn de favoare, dar> ei, pentru darul acesta, nu puteau să nu-i dăruiască unui simplu Cămăraş o pungă, iar Silahdarului, sau Czohadarului mai puţin de cinci. Palatul acesta îl mai stăpânesc şi astăzi moştenitorii lui Hussein Aga, dar, pentru că locuirea lui a fost interzisă, cea mai mare parte i s-a năruit.

(du) Kiopriii Mustafa Pasza Fiul cel mare al acelui Ahmed Pasza. un bărbat vestit pentru sfinţenia, integ (r}itatea moravurilor, îndemânarea sfatului şi bărbăţia sa războinică, mai presus de ceilalţi, printre Turci. Faptele lui socotim că-i fără de folos să le istorisim mai pe larg, dat fiind că ele apar din belşug în însuşi şirul istoriei. A lăsat trei fii, pe < >, Abdullah Pasza, sub Sultan Mustafa Caimacam al Constantinopolei, pe Nuuman Pasza, care, sub împăratul de astăzi. Ahmed

64 al III-lea, / a ajuns Vizir, şi pe Isaad Effendi, care s-a consacrat cinului eclesiastic şi aspiră la Mollat.

(O ><p) Orta Dzami. Este un sanctuar aflat în mijlocul hanurilor Jengiczerilor, unde ei se adună atât pentru pentru a-şi face rugăciunile preces, cât şi dacă nevoia cere să se consfătuiască despre ceva, ori să ceară ceva de la Sultan: îl mai folosesc, nu arareori, şi pentru a stârni vreo răzvrătire. Din această pricină, când împăraţii se tem de vreo răzmeriţă, iau mai ales aminte la ce se petrece în Orta Dzami, şi, de câte ori iau seama la vreo mişcare, se îngrijesc să o înăbuşe din vreme (XX) Nakyb. Propriu-zis Nakyb Eszref, „Inspector sfânt, „Paznic al Sandzaki Szerif, adică al „Steagului lui Muhammed", despre care am tratat mai sus, la litiera) (ss). Acesta este ales de Sultan dintre Emiri, adică dintre „urmaşii lui Muhammed după sora sa", şi nu este mai prejos în demnitate nici decât însuşi Muftiul. El singur are putere asupra tuutror Emirilor, iar fără de ştiinţa lui nici Sultanul însuşi nu poate să-l lovească pe vreun Emir, ori să-l bată cu vreo nedreptate, fie ea şi cea mai uşoară. Dar, pentru că ar fi plinde primejdie ca o însărcinare de o asemenea autoritate să-i fie încredinţată multă vreme unui singur bărbat, Sultanul are obiceiul să-i schimbe mai des, dar nu-i poate, totuşi, lua leafa celui odată rânduit, ci este ţinut să-i plătească ce i se cuvine, cât îi va fi lui dat să trăiască.

(\/\î) Szeich. Am spus mai sus că este un Prelat, sau un Prepozit al unui sanctuar. Aici trebuie notat doar că Szeichul S (fintei) Sophia ocupă primul loc dintre toţi Szeichii.

(coco) Lipsiţi de boaşe. E vorba de Marele Eunuc Iusuf Aga, care, la vremea aceea, avea o

65 atare autoritate, încât toată împărăţia / părea a o conduce singur.

(A) Munedzim baszi. Marele Astrolog. Patru sunt oficialii din Curtea Othmană din lăuntru cei care socoteşte că trebuie să fie din cinul eclesiastic, şi, dacă pleacă de la Palat, trebuie să fie înălţaţi la Cadiulaskierat, sau la Mollatul Constantinopolei: 1. Hodzea, sau Preceptorul împăratului. 2. Hekim Effendi, Marele Medic. 3. < Munedzim baszi. 4. Dzierj r} ah baszi, Marele Chirurg.

La Viaţa lui Sultan Suleiman al II-lea.

CAPITOLUL II>

(a) Bostandzi baszi. „Prefectul Bostandziilor” şi „Paznicul Palatelor împărăteşti”. Doi <sunt> cu acest nume în împărăţia Othmană, cel de la Constantinopole şi cel de la Adrianopole, pentru că împăraţii Othmani îşi au Palatele în amândouă Oraşele. Şi, cu toate că din vremurile lui Sultan Mehemed Fatih au vrut ca <Scaunul> Regesc al întregii împărăţii să fie Constantinopolea, totuşi, împăraţii obişnuiesc să împodobească cu prezenţa lor <şi vechea Metropolă a stăpânirii othmane aflate în creştere. Ei sunt deopotrivă în cinstire şi rând, dar nu şi ca jurisdicţie şi venituri. Cel de la

Adrianopole nu are altă încredinţare în afara Palatului împărătesc aflat la Adrianopole, şi de ocrotirea feciorilor împărăteşti, dacă Sultanul zăboveşte vreodată acolo. Cel de la Constantinopole, însă, mai are şi deplina jurisdicţie asupra tuturor ţărmurilor mării, de la Gurile Danubiului şi până la Muntele Athos. Dacă împăratul se

urcă în barcă, este îndatorirea lui fie să-i meargă înainte Sultanului

66 cu bărcuţa sa şi să-i / asigure calea, fie să ocârmuiască barca Sultanului. El însuşi trebuie să cunoască toate ţărmurile şi clădirile ridicate pe ele, şi să-i deie răspuns Sultanului despre ele, sau despre posesorii lor, când îl întreabă, iar cum ele sunt nenumărate, nimeni altcineva, care să nu fi fost, mai înainte, un Bostandziu de rând, nu poate purta această cinstire. El însuşi îl ţine de subsuori pe Sultan, când se coboară în barcă, şi, cu acest titlu, este numărat printre Vizirii Colţuk (despre care <vezi> mai jos, la lit (erele) < (fi) >), şi nu poate fi scos din slujbă decât cu trei Tuguri.

(b) Le face semn să tacă. Turcii iau aminte cu superstiţiozitate la toate câte fie că le spun, fie că le cer, fie că le-au poruncit, fie chiar şi prin ce faptă şi-au luat auspiciile noii lor Sultani, de cum au urcat pe tron, iar după aceasta îşi iau auguriul atât despre înclinările Sultanului, cât şi despre viitoarele sale fapte şi despre ocârmuirea Statului, şi, prea adesea, nimeresc drept la ţintă. Desigur, tot cum şi-au dat seama după degetul pus la gură de Suleiman şi după porunca de a tăcea, că el n-avea să facă pe tron nimic vrednic de ţinut minte, aşa cum s-a şi întâmplat, puţin mai târziu.

(c) Buluk Agalari. „Prefecţii regimentelor de Jengiczeri”, precum şi ofiţerii superiori care au ieşit din rândul lor, ca Baszbuluk baszii, Kiehaierii, Muhzur aga, Sampsondzi baszi, Zagardzi baszi şi Kulkiehaiasi, toţi <care> se cheamă cu numele comun de „Buluk agalari”, şi toate regimentele de Spahii se numesc „Buluk”, iar tribunii „Buluk agalari”.

67 (d) Bachszisz, înseamnă un „dar” dat numai din milă, însă este unul obişnuit, / astfel încât nu poate fi socotit o „pomană”. Sultanii, când, după depunerea sau

moartea predecesorului lor, urcă prima dată pe tron, obişnuiesc să-i deie Bachsziszul întregii oştiri înrolate care se va fi aflat pe atunci la Constantinopole, cu excepţia trupelor Paszilor, pe care aceia o numesc, îndeobşte, Dziulus akcziesi, „banii noii”, sau „înnoitei domnii”. Iar fiecărui Jengiczer i se dau XX, şi Spahiilor XXV de Leonini, pe care, dacă le-ar fi refuzată, sau le-ar fi amânată plata, ei pot să-i ceară nu altfel, ci ca pe o datorie: ba chiar, cu toate că ştim că adesea oştenii, atunci când Sultanii se află la nevoie, au cedat unul sau încă un kyst, adică „leafa pe trei luni”, n-am auzit totuşi niciodată ca ei să fi renunţat cândva la Dziulus Bachszisz.

Prima oară a introdus aceasta în împărăţia Othmană Suleiman Canuni, autorul tuturor wyţt OTOV < „rânduielilor” „câte se află în acel Stat. Acest lucru pare, la prima vedere, a fi consfinţit în detrimentul Statului, pentru că speranţa de a dobândi un Bachszisz le-ar putea oferi unor oşteni lacomi prilejul neîncetat de a întreţine co stare de răzmeriţă şi pentru că este un fapt deja dovedit prin experienţă că cele mai multe răzvrătiri şi depuneri ale Sultanilor n-au fost nici iscate, nici întreţinute de vreo altă sursă, decât că, înfierbântaţi de pofta unei răsturnări, Jengiczerii au fost atraşi de duşmanii Sultanilor să-şi ducă mai departe conspiraţia mai degrabă amăgiţi fiind cu acest Bachszisz. Cu toate astea, cel care va fi luat aminte mai atent la ţelul acestei legi şi la gândul întru care a consfinţit-o Legiuitorul, nu se va putea mira îndeajuns de divina lui prevedere şi de înalta lui ştiinţă în ocârmuirea şi în păstrarea Statului. Căci, odată ce El a vrut să statornicească astfel împărăţia, încât să nu-i fie pradă niciunei lovituri, nici dinafară, nici din lăuntru, dar se temea ca nu cumva.

68 orbiţi de suprema putere pe care o aveau asupra celor supuşi lor, / urmaşii săi să le împrăştie, din trufe, din

tiranie şi din celelalte vicii, pe cele strânse laolaltă de către sine, i-a supus unei asemenea legi. Încât să aibă nevătămată autoritatea împărătească, totuşi, de teama tulburărilor, să fie ţinuţi departe de rău, dacă lucrul acesta nu-l putea înfăptui dragostea faţă de virtute. Căci el prevedea că ei aveau să fie siliţi de nevoie să ia aminte cu grijă să nu se facă vreo faptă nedreaptă sau tiranică, anume ca răuvoitorilor, stârniţi de vreo răsplată să se răzvrătească, să li se taie prilejul de a mustra faptele împăratului, iar astfel oştirea, ageră şi veghetoare la stricăciunile publice, din pofta de câştig, să-i deie Statului Ocârmuitori care să ştie că, fie şi prin cel mai mic abuz de puterea lor, aveau să se despoaie singuri de uzul ei.

(e) Divan chane. „Casa Judecăţii”, sau „locul unde sunt ascultate plângerile poporului”. Este un spaţiu foarte larg la Vizir, la al doilea cât al Palatului său, închis cu trei pereţi: căci dinspre partea care priveşte scările doar coloanele susţin acoperişul, astfel că şi glasul celor în litigiu se aude mai bine, şi lumina se vede mai bine, iar cei ce stau pe scări pot asculta cele ce se petrec mai sus. În mijlocul peretelui din faţă îi este încastrată o arcadă care înfăţişează, în litere de aur, în arcul ei de sus, mărturisirea ritului muhammedan. de atâtea ori reluată de noi. Aici este pus jilţul Vizirului, în care el obişnuieşte să şeadă în felul Europenilor, cu picioarele atârnânde. Iar în partea care priveşte către Miazăzi, este pictat un candelabru care este semnul pentru Mihrab, sau „altar”, către care, urmând a-şi înălţa rugăciunile, trebuie să privească Turcii. Şi aceasta, fiind că, adesea.

69 cei în litigiu / sunt împiedicaţi să-şi poată face, la vremea cuvenită, Namazul în Dzamie, anume câtă vreme trebuie să aştepte dezbaterea plângerilor lor, semnul acela a fost născocit în folosul lor, spre a nu mai rămâne nicio piedică, în mijlocul zarvei concetăţenilor, ca, auzind

strigătul cântăreţului, ei să-şi poată face rugăciunile.

Iar rânduiala judecăţii este aceasta la Turci: în fiece săptămână de patru ori, în zilele de Vineri, Sâmbătă, Luni şi Miercuri, Vizirul trebuie să apară în Divan, spre a-i face poporului dreptate, de nu cumva, fapt care rar se întâmplă, este împiedicat de treburi foarte grave. Dacă el este reţinut, Czausz baszi îi ia locul. Ziua de Duminică şi cea de Marţi îi sunt atribuite Divanului Sultanului, sau Galibe Divan. Dar Joia este închinată odihnei, de unde se mai numeşte şi Daţi-i giuni < „Ziua dulce” >. Vizirul îi are drept asesori, în ziua de Vineri, pe amândoi Kaziulaskierii. pe Caziulaskieriul Anadoliei de-a stânga, pe cel al Rumeliei de-a dreapta sa, pe primul doar ca auditor, iar pe al doilea ca judecător; Sâmbăta pe Mollasi al Gal [l] atei, sau pe Judele Perei; în ziua de Luni, pe Eiub Mollasi şi pe Iskiuder Mollasi; în cea de Miercuri, pe Istanbol Effendisi. Aceştia, mai înainte să vină împricinaţii, sunt rânduiţi de Czausz baszi în două şiruri, şi, dându-le drept paznic un Czausz, ţinându-şi dinainte <fiecare> Arzuhalul lor, primesc porunca să adaste sosirea Vizirului. Aşadar, după ce s-a arătat Vizirul şi a poruncit să se aştearnă muselina aurită, numită Piszkir, pe care are obiceiul să scrie, primul dintre împricinaţi îi trece Czauszului său, de la stânga, umila sa plângere: Czauszul i-o întinde lui Czausz baszi, sau altui Mai-mare de-al său, cum sunt Czauszlar Kiatibi şi Czauszlar Emini, dar> acesta lui Buiuk Teszkieredzi, care stă în picioare în partea

70 stângă a Vizirului. / Teszkieredziul citeşte cu glas limpede Arzuhalul primit; după care, amândouă părţile sunt audiate în public. După dezbaterea motivelor, de o parte şi de alta, asesorii, care vor fi fost ei, ridicându-se în picioare, relatează pe scurt cauza şi arată care este sentinţa care trebuie dată, după Judecata Dumnezeiască: dacă Vizirul o va fi socotit bună, Teszkieredziul o

consemnează în de sus, cea goală, a Arzuhalului, şi Vizirul însuşi, scriind dedesubt cu vântul Sah („sigur”), o întăreşte. Dacă însă Vizirul va fi avut îndoieli despre dreptatea ei, porunceşte să se pledeze iarăşi cauza dinaintea sa, şi, dacă ia aminte că un asesor, umblând cu videşug, s-a abătut în judecata sa, dă poiunca să li se deie părţilor un Hudzdzet. sau o „scrisoare de sentinţă” după părerea sa. Dar, în cazul acesta, asesorii obişnuiesc să-şi apere foarte aprig împotriva Vizirului îndreptăţirea părerii lor, iar aceasta nu numai că o pot face în chip liber, ci trebuie în mod necesar <să o facă>, de vreme ce, la Turci, nu se poate ca un judecător, odată dovedit de nedreptate, ori să-şi păstreze cinstirea, ori să mai poată aspira vreodată la o alta. Între timp, pe când acestea se petrec de-a stânga, primul din şirul din dreapta îi înmânează Arzuhalul său, prin mijlocirea aceloraşi, pe care i-am pomenit mai sus, lui Kiucziuk Teszkieredzi, care îl parcurge, mai întâi, pe tăcute, ca să nu se încurce, mai apoi, citindu-l, iar, la urmă, după ce a fost dezbătută cauza de mai înainte, îi dă citire în public. Aşa se merge mai departe, până ce toate cauzele au fost înfăţişate şi discutate: şi nu-i îngăduit să se desfacă Divanul, decât dacă fie că noaptea a cerut încetarea (împărăţirii dreptăţii, fie că nu mai este nimeni altul care să aibă de pledat vreo cauză. Şi Sipahii, în prezenţa Vizirului însuşi, îşi primesc soldele în aceeaşi sală: dar Jee>ngiczerii îşi primesc leafa în pungi, în Galibe Divan, sau „Sala de primire a împăratului”, şi o duc la Kulkiehaiasi, care o împarte între regimente, după partea lor. /

71 (D Soţia Vizirului. Ea era fiica marelui şi multvestitului Vizir” de la Turci, Kioprili Ahmed Pasza. şi sora lui Kioprili Mustafa Pasza. care. cu puţin mai târziu, le-a smuls din nou Germanilor Beligradul. Iar acea cruzime, pe care oştenii în tulburare au comis-o împotriva

lor, i-a împroşcat pe aceia cu o pată mai rea a infamiei, decât însăşi răzvrătirea moartea nevinovată a Vizirului.

(g) Codza Ismail Pasza. Tsmail Pasza cel Bătrân". El era, pe acea vreme, Jengiczeragasi, şi, pentru ca tulburările să fie mai uşor domolite, iar Jengiczerii să fie readuşi la linişte cu mai puţină trudă, fusese rânduit Vizir, dar, când ei s-au pornit iarăşi pe răzmeriţă, la îndemnul lui Kioprili Mustafa Pasza, le-a fost dat drept victimă şi surghiunit în Rodos.

(h) Vina asupra Vizirului. Acea autoritate supremă asupra întregii împărăţii, de-abia dacă limitată vreodată prin anumite legi, pe care Sultanii obişnuiesc să le-o îngăduie Vizirilor, ar putea, desigur, provoca, în alte State, multă pagubă, dar celui Othman. îi este. dacă nu singurul sprijin, fără îndoială cel mai de seamă. Pentru că, pe lângă faptul că stă la alegerea Sultanului, să-i ia capul capul Vizirului orişicând vrea, dacă puterea lui n-a prins rădăcini prea adânci vreme de mai mulţi ani. pe Viziri îi împiedică să unelteasscă răsturnări mai ales aceea că ştiu că, prin depunerea Sultanului, nu-şi vor întări niciodată propria soartă. Căci ei nu pot vreodată să treacă pe capul lor o atât de augustă diademă, datorită imensei veneraţii pe care o au Turcii faţă de spiţa Othmană, şi nu-şi pot promite o neîncetată trecere pe lângă urmaşul aceluia, ca unul care nu se va lăsa niciodată în seama credinţei Vizirului, despre care ştie bine că nu i-a fost credincios predecesorului său. Dar, când se

72 iscă tulburări, el este unicul scut / cu care Sultanii se pot apăra împotriva plângerilor şi a strigătelor gloatei, anume, spre a arunca asupra Vizirului toată vina relei administrări a Statului, şi să i-l jertfească plebei cuprinse de nebunie.

Iar acest leac le-a ieşit arareori în chip nefericit, ba nici nu i-ar înşela niciodată, dacă Sultanii n-ar fi vrut,

uneori, dintr-o prea mare dragoste faţă de Vizirii lor, să le amâne pedeapsa, şi să domolească plebea aţâţată prin alte îmbunări. Căci mulţi dintre cei mai pricepuţi cred că Turcii n-ar fi mers niciodată atât de departe, încât să-l depună pe Sultanul Mehemed al IV-lea, vestit după o atât de lungă domnie şi după atâtea izbânzi, dacă nu l-ar fi ocrotit prea mult pe Ainedzi Suleiman Pasza, care, după moravurile Turcilor, ajunsese, totuşi, de demult de pedepsit cu moartea, pentru că, sub ochii lui luaseră Caesarienii Buda, iar, aproape de Siclos, îl zdrobiseră cu mare prăpăd, iar El îl pedepsise cu capul abia când lucrurile nu mai arătau nicio nădejde, nici Mustafa n-ar fi fost descăunat, dacă ar fi vrut să-l dea pe mâinile răzvrătiţilor pe Râmi Mehemed Pasza şi pe Muftiu, laolaltă cu fiii săi.

(I) Egen Osman Pasza. Un ins preavestit pentru tâlhăriile lui din Asia; mai întâi, a fost rânduit, în apropiere de < Cazdaghy, Paşă cu două cozi de cal>, apoi, tulburindu-se, din pricina unor nenorociri atât lăuntrice, cât şi dinafară, situaţia Statului Othman, pustiind, cu ajutorul trupelor care ascultau de porunca sa, care sunt socotite cele mai tari din Asia, toate Provinciile dimprejur, a ajuns să amenințe până şi cu nimicirea Iskiuder, ba şi a Oraşului Regesc, dar, la urmă, împăcat cu Sultan Suleiman, odată primită iertarea, a adus cu sine la oaste, împotriva Germanilor, mai mult de o mie de tâlhari, dar, cu toate acestea, de îndată ce a ajuns la Constantinopole, a fost pedepsit cu capul.

73 (k) Izmir Gieczidi. Aşa se numeşte „Golful Nicomediei”, care se întinde de la Propontida / către Pontul Euxin. A primit numele de Gieczi, adică de „Trecere”, pentru că drumul care duce din Asia la Constantinopole trece aproape de acel golf.

(l) Zuulficar Effendi. Născut la Constantinopole, i-a câştigat numelui său, pe acea vreme, la Curtea Othmană, o

nu mică faimă, prin învăţătura sa. Pe lângă însuşirile pe care le avea, cinstirea de Jengiczeri Effendisi, sau „Diac al Jengiczerilor”, pe care o purta, îl recomanda îndeajuns la Curte. Aceluia îi aparţine să păstreze catastifele Jengiczerilor, să-i deie fiecăruia, de mina sa, dovada înrolării sale, să-i cheme pe nume la primirea lefilor lor, în sfârşit, să întărească, prin iscălitura sa, tot ceea ce se face între Jengiczeri, fapt de pe urma căruia abia dacă este de crezut câte avuţii este în stare să îşi însuşească, prin mijloace atât drepte, cât şi nedrepte. Şi anume, pe lângă leafa, destul de mare, care îi este menită, el este hărăzit de către toţi Prefecţii Jengiczerilor, oricând urcă pe vreo treaptă mai de sus – ceea ce se Izntâmplă mai des decât altundeva, atât datorită nenumăratei mulţimi a ofiţerilor din acea armă, cât şi deselor schimbări de Jengiczeragasi – cu un neînsemnate daruri – cum nicăieri în Turcia nu se obişnuieşte să te înfăţişezi fără vreun dar dinaintea unui diac din cei care îi rezolvă altuia cauza. Pe lângă acestea, când se împart lefile Jengiczerilor, le înmânează mai multora dintre ai săi o Pusula (sau „notiţa” cu înscrierea numelui, pe care orice Jengiczer trebuie să o aibă la sine) a Jengiczerilor morţi sau care lipsesc, şi astfel, în numele lor apucă pentru sine tot atâtea lefuri – ca să las la o parte alte tertipuri de a se îmbogăţi, în născocirea cărora Turcii n-au

74 niciun alt popor pe potriva lor. Fiul pe care l-a lăsat în urma sa este Osman Aga, cel care, după / uciderea lui Daltaban, la intervenţia lui Mavrocordat, a fost ridicat la Kiehaiat.

(m) Alexandru Mavrocordat. Un bărbat prea cunoscut întregii Europe, ca viaţa lui să mai trebuiască povestită pe larg: totuşi, în folosul celor curioşi, vom adăuga aici câteva lucruri despre stirpea lui, despre care ştim că să vântură, de ici-colo, multe spuse nesigure.

Pe când domnea la Turci Murad al IV-lea, vestit pentru cucerirea Bagdadului, se afla la Constantinopole un Grec preabogat. după numele lui de botez EKapXdâoq, care îndeplinea slujba de Surudzi, „strângător de vite şi de oi”. Această sarcină i se încredinţează cel mai adesea, îndeobşte, unui Grec. pentru că el poate mai uşor cumpăra vite şi oi de la Creştini, spre a le împărţi apoi la bucătăria Sultanului şi la cele ale Jengiczerilor. După ce, în slujba aceasta, răşluise pentru sine mari averi, el a început să cântă – duşmănii între Principii Vasile al Moldovei, şi Matei al Valahiei, iar fiecare dintre ei se străduia să-l dărâme din scaun pe celălalt, dar, cum amândoi erau bogaţi şi cu putere la Curte, nu păgubeau pe nimeni. În afară de avuţiile lor. Partea lui Vasile o ţinea Scarlat, şi, folosindu-se, în dauna lui Matei, de favoarea pe care şi-o dobândise pe lângă Viziri şi pe lângă curteni, ridica, zi de zi, piedici de-abia de trecut în faţa intereselor aceluia. După ce Matei s-a străduit în zadar, prin felurite meşteşuguri, să-l atragă de partea sa, la urmă, i-o cere în căsătorie pentru sine pe fiica lui, unica născută. Loxândra. după ce-i murise soţia de mai înainte, nădăjduind ca legătura de sânge să izbutească face uşor ceea ce (nu) putuseră banii. Scarlat îngăduind aceasta.

75 Matei, prin / Capukiehaiele sale. serbează cu strălucire logodna la Constantinopole, şi trimite la Constantinopole, cu mare pompă, spre a-i aduce logodnica, o seamă de Boieri şi de Boieroaice. Dar, la puţine zile după logodnă, Loxândra este lovită de variolă, iar cicatricile ei nu numai că-i strică frumuseţea, ci o şi lasă fără un ochi. Scarlat ascunde cu grijă aceasta stricăciune şi-şi trimite fiica, cu mare zestre, la nunta princiară, cu porunca să-şi acopere faţa pe drum, după obiceiul turcesc, şi să nu lase pe nimeni să l-o vadă până ce nu se va fi săvârşit cununia bisericească, convins fiind că, după aceasta. Principele

avea să fie silit, viind, nevrând, să o păstreze de soţie. Ea a făcut aceasta, pe drum, fără a da de bănuit, dar, după ce a ajuns la Târgovişte, şi nu-i îngăduia nimănui să intre la dânsa, în splendida-i găzduire, în afară de slujitoarele aduse din casa părintească, Principele, socotind că sub acest ascunziş, neobişnuit la Creştini, zace ceva, a cerut voie să intre la dânsa, mai întâi pentru el singur, apoi pentru soţiile câtorva Boieri mai de viţă, dar a fost respins, de amândouă dăţile, de către fecioară, care pretexta că „este legată prin porunca părintească şi cu grozave blesteme să nu se arate cuiva cu faţa descoperită, cât mai era încă fecioară: iar lucrul acesta cuprindea nu numai persoanele de sex bărbătesc, ci şi cel de cel femeiesc”. Principele, fie din firească-i bunătate, fie sfiindu-se de influenţa Tatălui ei, nu insistă mai mult asupra ei, ci îi arată numai că „el, de pe urma prea multelor ascunzişuri, bănuieşte că e neîntreagă la trup, ori că suferă de vreo meteahnă”; la care ea îi răspunde cu iscusinţă că Te are întregi pe toate câte se cer spre cinstea şi farmecul fecioarelor; iar dacă Principele se căia pentru ce făgăduise, ea era gata să se întoarcă, chiar în

76 ceasul acela, în casa părintească; pentru că nu-i va lipsi niciodată fiicei lui Scarlat / un soţ”. Înşelat de aceste şiretenii ale fetei, Principele, fără să mai caute după vreo zăbavă, pregăteşte o strălucită nuntă. Ea este apoi condusă, cu faţa acoperită, de la gazda ei la Palat, iar de acolo la biserică. După cununia bisericească, Principele, când intră în iatac şi-şi vede soţia şi urâţită la faţă, şi lipsită de ochiul drept, o trimite, chiar în clipa aceea, neatinsă, cu cinstire, sau, după cum povestesc alţii, abia a doua zi, de la Palat la gazda ei dinainte, iar de acolo, cu toată zestrea ei şi cu darurile de nuntă, despre care se spunea că au constat din 150 de pungi, înapoi la Părintele ei. Scarlat a răbdat cu mare greutate asemenea lucru, şi a

căutat în multe chipuri să-şi răzbune fiica dispreţuită, dar, împiedicat de soartă, n-a putut isprăvi nimic: căci, la puţine zile după ce şi-a primit fiica înapoi, i-a tăiat calea cu şiretlic un anume Jengiczer, despre care unii spun că a fost mituit de Vasile, Principele Moldovei, şi a fost rănit de moarte cu un pumnal.

După moartea lui, Loxândra, deopotrivă fecioară şi văduvă, cu toate că era stăpână peste foarte mari avuţii, a rămas, totuşi, nemăritată vreme de mai mulţi ani. Şi anume, Grecii care erau, pe vremea aceea, mai de viţă la Constantinopole, nu căutau averi, ci frumuseţe, şi nu voiau să răscumpere bogăţii printr-o atât de împovărătoare căsătorie: iar pe cei fără de viţă îi respingea dânsa, ca fiică a unui bărbat, pe vremea sa, foarte respectat, şi soţie de Principe. La aceeaşi vreme, a venit la Constantinopole cineva din Chios, Pantelis Mavrocordatul, zis, în popor, „Panteli", nobil de felul său, dar ajuns la o atare sărăcie, încât ajunsese silit să vândă, la Constantinopole, mătăsuri de Chios, numite de Turci „ketay", de altfel un bărbat înalt, tânăr, arătos după eleganţa şi graţia trupului, născut în Chios, dintr-un neam nu lipsit de nobleţe. Anume, avea în insulă şi moşii

77 părinteşti, dar nu foarte întinse; căci acolo, pentru nobleţe, ajunge să ai / o vie şi o culă primită din părinţi, de vreme ce, datorită îngustimii insulei şi mulţimii nobililor, abia de poate cineva stăpâni moşii mai întinse. Ajungând să-l iubească nebuneşte, după ce-i ajunsese în casă pentru negoţul lui, fără să mai ceară sfatul nimănui, ea s-a hotărât să-l lege de sine prin căsătorie, şi, aducându-l pe preotul din parohie, a vrut să fie cununată după ritualul Bisericii, între pereţii de acasă, pe ascuns faţă de toată lumea.

Din această căsătorie, lui Panteleimon i s-au născut doi fii, Alexandru et Ioan. Ioan n-a ajuns cunoscut mai niciunuia din Europa, atât pentru că, din fire, nu avea o

minte prea ageră, aşa că nu era în stare să contribuie cu ceva la ştiinţe, cât şi pentru că a dus o viaţă de particular, aflat în afara tulburărilor Curţii, fără să fi purtat vreo cinstire şi fără să se fi amestecat în afaceri, iar în ea şi-a dat şi obştescul sfârşit, lăsând doi fii, pe Scarlat şi pe Constantin, nu mai vestiţi decât Tatăl lor.

Dar Alexandru, după ce a ajuns în vârstă de doisprezece ani, a fost trimis la Patavium, unde şi-a arătat hărnicia, vreme de paisprezece ani, cu atâta silinţă, în studiul învăţăturii, încât a ajuns să fie făcut nu numai Doctor în Medicină şi în Filosofie, ci, odată întors în patrie, să fie socotit vrednic să susţină, în Şcoala Patriarhală, sarcinile de Profesor de Filosofie şi de Medicină.

Dar cum acestea nu-i aduceau atât de mari venituri, el a început să practice şi medicina, pe la Turci, iar prin ea şi-a câştigat o asemenea faimă, încât, scurtă vreme după aceea, cei mai mulţi dintre Magnaţii turci i-au încredinţat ei înşişi, mai degrabă lui, sănătatea lor. Dar, ca să-şi procure şi mai bine celebritatea numelui, cum Turcii nu-i cunoşteau Tatăl, el şi-a spus „fiu” al acelui vestit Surudzi Scarlat, şi nu „nepot” al lui: lucru pe care l-au luat şi l-au crezut cu uşurinţă Constantino

78 poliţanii cei lipsiţi de curiozitate în atari lucruri, şi i-au / dat numele de <I>Skierlet ogly, adică „fiul lui Scarlat”, iar, de aici, el însuşi, prinzând prilejul, a preferat să i se spună astfel peste tot, chiar şi prin părţile Europei, după cum ne amintim că este numit şi în diploma F (ericitului) Leopold, „Alexandru, din nobila stirpe de Scarlat”. Murind, între timp, Panagiotes Nicusios, Marele Dragoman al Curţii Othmane, Kioprili Ahmed Pasza i-a încredinţat lui Alexandru, pentru deosebita lui iscusinţă în limbile răsăritene, această cinstire, pe care a şi ţinut-o, cu noroc schimbător, vreme de treizeci de ani. Căci, odată sugrumat Cara Mustafa Pasza, care îi era întru totul

favorabil, urmaşul lui, Cara Ibrahim Pasza, a umblat cu ameninţări şi asupra capului lui Alexandru, pentru că se credea că el îl oprise, prin sfaturile sale, pe Cara Mustafa să ia Vienna cu mână armată, şi, odată mazilit, despuiat de bunuri şi azvârlit în închisoare, i l-a pus în loc pe un anume Sefferaga, care se desfăcuse de credinţa creştină înspre Muhammedanism. Dar, cum, după câteva luni, şi-a dat seama că Sefferaga nu era pe potriva purtării unei asemenea poveri, l-a pus iarăşi pe Alexandru în vechea sa cinstire, şi i-a dat prilejul să strângă şi mai mari avuţii, decât avusese mai înainte şi să-şi dobândească o şi mai mare trecere la Curte. Sub Kioprili Mustafa Pasza, a trecut prin cea mai mare primejdie, datorită luării asupra sa a sarcinii soliei la Vienna, şi, sub el, s-ar fi săvârşit, desigur, de n-ar fi mişcat adânc, prin felurite făgăduieli, Curtea Caesarului, ca să-l reţină, sub alte chipuri, la Vienna, până la moartea lui Kioprili. După ce acesta, în sfârşit, a murit, el s-a întors iarăşi, laolaltă cu Zuulficar Effendi, la Constantinopole, şi, isprăvindu-se în chip fericit solia de la Carlovitz, a dobândit o asemenea apreciere la Curte, încât, ca o nouă pildă, a fost împodobit cu

79 numele şi cu titlul de Mahremi esrar, adică „Păzitor al secretelor”, pe care acela, / tălmăcindu-l în greceşte „drept” ei; ootoppijxcov < „Exaporitul” = „(Sfetnicul) de Taină” „le-a cerut Principilor Moldovei şi Valahiei, <precum> şi celorlalţi Creştini supuşi împărăţiei Othmane, să i se adreseze cu „EKĂ – rxtiTCpoâaâoţ < „Prealuminatul” >.

Bătrâneţea lui au tulburat-o uneltirile lui Daltaban Mustafa Pasza spre a nimici pacea de la Carlovitz şi spre a-i ucide pe autorii ei, cum că le-ar fi îngăduit ceva, împotriva poruncilor <sale>, celor ai Caesarului, <şi, mai cu seamă, Polonilor. Aceasta odată ucis prin tertipurile Muftiului, cei în favoarea şi părtaşii sfaturilor lui, şi mai

înverşunaţi, iscând o răzvrătire, au urzit până şi extrădarea Mavrocordatului: ceea ce ar fi şi fost silit să facă Sultan Mustafa, dacă acela nu s-ar fi îngrijit de salvarea sa prin fugă, şi nu s-ar fi retras la Sozopole, la rudele sale. Dar, după ce, prin prevederea lui Sultan Ahmed conspiratorii au fost împrăştiaţi, iar răzvrătirea înăbuşită, el a venit, laolaltă cu fiul său, la Constantinopole, în straie de monah, şi, repus de Sultan în toate onorurile şi averile sale, a trăit până în anul 1709, la sfârşitul căruia, în fine, şi-a dat sfârşitul.

A lăsat drept moştenitori ai imenselor sale avuţii doi fii şi două fiice, pe Nicolae, pe Ioan, pe Alexandra şi pe Elena. A avut şi un al treilea fiu, pe Scarlat, Marele Paharnic al Valahiei şi ginerele lui Constantin Brâncoveanu, Principele Valahiei, dar el s-a stins fără urmaşi, înainte de părintele său, de o moarte pretimpurie, <fiind, de altfel, un tânăr cu bune nădejdi de viitor>. Nicolae, odată trimis Părintele său la Carlovitz, cu titlul de „Mahremi esrar”, a fost rânduit < Basz Terdziman, sau „Mare Dragoman” al Curţii, dar, după moartea Părintelui său, Principe al Moldovei, şi acum, numit Despot al Valahiei. se bucură de cea mai mare trecere la Curte. Ioan, înălţat, după fratele său, la cinstirea de Mare Dragoman, o poartă încă şi până astăzi, cel mai chipeş dintre toţi tinerii din vremea sa.

80 (n) Tekkiurdaghly Mustafa Pasza < >. / De fel din Rodostos, care este, la Turci, Tekkiurdaghy, ridicat de la Jengiczar la Vizirat, nu şi-a înnobilat vremurile prin niciun fel de fapte aparte.

(o) Redzeb Pasza. El era, mai înainte, un curier al lui Ainedzi Suleiman Pasza, făcut de acesta, pe când era Vizir, Czauszbaszi, <şi, până la urmă, trimis, cu trei Tuguri şi cu titlul de Seraskier, la oştirea din Ungaria, <dar, din prea multa-i superstiţie, şi-a pierdut şi ostile, şi viaţa.

(p) Dziulus name. Astfel se numeşte, îndeobşte, scrisoarea Sultanului, prin care El le dă de ştire Paszilor şi Begilor împodobiţi cu rangul de Paszi, precum şi Principilor învecinaţi, cu care se află în pace, urcarea la tron: la propriu, se numeşte Namei Dziulusi Humaiun, „Scrisoare a Preaînaltului despre noua Domnie”.

(q) Liberius G [el racchari. El le este mai cunoscut Europenilor sub numele de Liberaki. stricat din cel de „Liberius”, după obiceiul Grecilor. Patria lui a fost Mania, Laconia celor vechi, de unde a plecat încă din tinereţe şi a slujit în flota Veneţienilor. Apoi, şi-a armat o corabie de piraţi, şi s-a ocupat, vreme de câţiva ani, cu multe tâlhării pe mare, sub destul de felurite steaguri. Prins, mai apoi, de Turci, după ce a răbdat o viaţă groaznică la galere, vreme de şapte ani, i-a convins pe Turci că, dacă aveau să le dea Moraiţilor un Principe creştin, ei aveau să se întoarcă iar, cu toţii, de la Veneţieni la vechii lor stăpâni: prin sfatul acesta, el nu numai că şi-a dobândit libertatea, cum Othmanizii, îngrijoraţi şi loviţi de peste tot, încercau orişice pentru a se menţine, ci a şi izbutit ca, sub titlul de Maniabeg, să fie cinstit cu un Sandzak. dar fără niciun Tug, şi trimis în Peloponen-es. Dar, mai înainte să iasă din Constantinopole, a unit-o cu sine prin căsnicie pe

81 Anastasia, de fel din nobila spiţă moldoveana a Buhuşeştilor / şi văduva lui Duca, a Principelui Moldovei, cel mort în captivitate în Polonia, cu o imensă ocară pentru neamul lui Duca, iar aceasta prin următoarea stratagemă: punând la cale, în taină, logodna, Liberius o cere public de soţie pe Anastasia, aceea tăgăduind şi spunând pe faţă că „nu se cuvine ca văduva unui Principe să ajungă soţia unui „Paizan” (căci astfel li se spune celor condamnaţi la galere)”; Liberius îi înmânează Vizirului un Arzuhal, iar, prin el, dobândeşte, ca Patriarhului să i se impună, prin ferman, cununarea lor. Dânsa, încă prefăcându-se a nu

vrei, îl imploră, înlăcrimată, pe Patriarh să intervină, laolaltă cu cei mai de vază nobili greci, pe lângă Vizir, spre a o feri de acea căsătorie. Cum Patriarhul îi vedea cu ochi buni cererile, şi a venit, dimpreună cu mai toată nobilimea grecească, la sălaşul ei, <ea, îi dezvăluie mai pe faţă ce gânduri avea, zicând că „dacă stă să cântărească mai bine lucrurile, nu poate să-i poruncească sfielii sale ca să i se înfăţişeze Vizirului; prin urmare, preferă, mai bine, să rabde orice bărbat, dar nu o asemenea ocară”, şi, spunând acestea, dă poruncă preotului, pe care îl avea gata, în acest scop, în sălaşul său, să ducă la capăt cununia bisericească, ceilalţi plecând, pe dată, de acolo. Ea a ispăşit, puţin mai târziu, această ocară adusă neamului său, după ce noul ei soţ trecuse la Veneţieni, luând straiul monhal, în care a şi murit, după scurgerea câtorva ani.

(r) De prezicătorul său. Cu toate că, la Turci, toate prezicerile şi alte feluri de ghicit în soartă sunt oprite prin Legea Curanului, ca una care învaţă în chip aparte că Kiulli munedzimun kiezzabun, „toţi Astrologii sun nişte mincinoşi”, ei le dau, totuşi, crezare prevestirilor acelora. Şi, ca să facă această superstiţiţie cât de cât arătoasă sub un pretext oarecare, plăsmuiesc despre corpurile

82 cereşti că sunt organe ale Proniei Divine, prin care aceea / nu numai că le împlineşte pe toate, ci mai şi arată, prin figurile lor, pe cele care trebuie să se petreacă: pe lângă aceasta, că tuturor muritorilor, din primă clipă în care sunt concepuţi în pântecele mamei lor, le stau scrise în frunte, cu litere necunoscute, totuşi, neamului omenesc, în armonie cu corpurile cereşti, toate cele care urmează să li se întâmple. Ei se laudă cu mirabile arte, nu arareori chiar ridicole, de a le putea citi şi lămuri pe acestea, mai cu seamă cu calculul Rerul (despre care susţin că a fost născocit de Pythagora, căruia ei îi spun „Feisagures”), iar prin el, după numărul par sau impar al literelor cuprinse în

numele mamei şi al copilului, după sistemul ebdzed. adică al „valorii numărului –, cutează să prezică una şi alta.

Pline sunt Curţile Vizirilor de asemenea proroci, dar ei nu cutează niciodată să prezică pe la ei nimic despre ce ce ar fi să li se întâmple de rău, ci, ca să-şi păstreze slava dobândită prin minciunile lor, nu le făgăduiesc nimic altceva, decât izbânzi, şi mai mari onoruri, precum şi o lungă durată a Viziratului şi a vieţii lor. Singur dintre toţi aceştia, Czorluly Ali Pasza le-a păstrat acestor inşi cel mai mare dispreţ, iar, după ce unul anume dintre ei, răbdând cu greu aşa ceva, a prezis că el avea să fie despuiat de Vizirat după trei luni, prinzându-l, l-a ţinut acele trei luni şi <încă> unsprezece zile în închisoare, iar, după trecerea lor, l-a condamnat la galere.

Dar, sub Hus<s>ein Pasza, sprijinitorul păcii de la Carlovitz, s-a aflat la Constantinopole, la Curtea lui Râmi Mehemed, Reis Effendi, un prezicător, „Fiul Exilatului”, îndeobşte numit astfel din pricină că pe părintele său îl pedepsise cu surghiunul Kioprili Ahmed Pasza (Iar Ne fi îl arată pe cel „surghiunit”, sau „trimis în exil”). Acela ne era nouă bun prieten, <şi mai înainte, şi după moartea lui Râmi Pasza, <fiind> un om, fără îndoială, foarte învăţat, printre Turci, nu doar un cunoscător al limbii arabe, sau ale celorlalte ştiinţe care cunosc o mare trecere printre Muhamme

83 dani, / ci şi ştiutor al idiomului latin, pe care îl învăţase, fără profesor, din Gramatica Turcească şi din Lexiconul lui Meninskii. Iar folosindu-se numai de sfaturile acestuia singur a izbutit Râmi Mehemed Pasza să-şi dobândească o asemenea faimă la Curtea Othmană. Căci, de câte ori apărea vreo chestiune mai dificilă, Râmi avea obiceiul să-l cheme la sfat pe Ne fi ogly al său, iar deciziile lui i le înfăţişa apoi Vizirului drept ale sale. Ştim că acestea îi sunt atribuite de cei mai mulţi lui Alexandru

Mavrocordat, datorită strânsei prietenii care-l lega de pomenitul Reis Effendi, dar toţi câţi au avut prilejul să cunoască mai îndeaproape Curtea lui Râmi au mărturisit că acest lucru i se datorea numai lui Ne fi ogly. Tot el, pe când Râmi Reis Effendi se zvârcolea să scape de cinstirea Soliei ce-i fusese oferită, Ta aprobat cu cea mai mare tărie, spunând că „el ştie sigur că dânsul avea să dobândească de acolo cele mai mari onorari şi avantaje şi că avea să pună capăt, în chip fericit, unui foarte greu război. Dar Hussein Pasza n-avea să mai rămână în Vizirat lungă vreme după acea pace, iar apoi, cu unul la mijloc, la urmă, însuşi Râmi avea să ajungă la Vizirat: dar că el îl îndeamnă să nu-l ia asupra sa, dacă voia să-l facă fericit pe Sultanul – căci, sub Viziratul lui, asupra Sultanului avea să atârne o mare primejdie”. Lucruri care sau şi văzut aievea, după aceea, că s-au întâmplat astfel cu toate, de parcă ar fi fost recitate din, Leuh (din „cartea în care îngerii trec în scris faptele şi împlinirile muritorilor”, <după cum> iau şi născocesc Muhammedanii).

(s) Galibe Divan. Astfel se numeşte „Divanul împărătesc”, care se ţine în fiecare zi de Duminică şi de Marţi, în marea sală a Curţii dinafară, numită Babi Humaiun, „Preaînalta Poartă”, sub Cubbe. Asupra lui prezidează Marele Vizir, îi şed alături, din dreapta, Rumeli, din stânga, Anadol

84 Kaziulaskierii şi cu Muftiul, dacă a fost <şi el chemat printr-o convocare aparte, / precum şi ceilalţi Viziri Cubbe, iar, ceva mai jos, Tefterdarul. Alăturea le stau Reis Effendi şi cu restul Prefecţilor Calemiilor; iar Căpeteniile cinurilor militare, ca Jengiczer ağası, Spahilar ağası, Silahdar ağası, Kuikiehaiasi şi cu alţii, iau loc în afara Divanului, la Poarta Babi Humaiun. Sultanul aude cele ce se petrec de la fereastra care se află deasupra capului Marelui Vizir. Când aceştia s-au întrunit, mai întâi

poruncesc să se citească de către Teskieredzi plecatele plângeri înaintate de reclamanţi, şi le decid cauzele – după hotărârea asupra lor, Vizirul le arată Magnaţilor, Ulemalelor şi ostaşilor despre ce vrea Sultanul să se ţină sfat, şi le cere părerea. După ce fiecare şi-a rostit-o, cu glas tare, Vizirul îi se închină Sultanului în Arz odasi, care este prima şi ultima din sălile Curţii care le stă deschisă <şi străinilor, şi cercetează, laolaltă cu El, treburile mai de taină, după cum o cere nevoia, după ce toţi ceilalţi au primit porunca să iasă afară. După Vizir, sunt primiţi la Sultan şi ceilalţi asesori, Muftiul, Caziulaskierii şi Vizirii iar acolo pot fi chemaţi chiar şi Jengiczeragasi şi cu ceilalţi Odzak agalari.

Toţi cei care intră în Galibi Divan obişnuiesc, cu acel prilej, să poarte un veşmânt aparte. Vizirul şi cu ceilalţi Viziri Cubbe poartă o mitră, numită Calewi, în trei colţuri, înaltă de mai mult de jumătate de cot, învelită toată într-o ţesătură foarte subţire, numită de ei Diulbend, şi împodobită deasupra frunţii cu o margine de aur, lată de trei degete, prinsă în formă de cerc în ţesătură; Vizirul este îmbrăcat într-un veşmânt alb, de mătase, fără înflorituri, numit Vst Caftan, dublat cu blănuri de zibelină, cu mâneci foarte largi atârnându-i în spate; pe acesta trebuie să-l folosească, atunci, şi ceilalţi Viziri, dar colorat. Caziulaskierii poartă pe cap mitre mari, de două ori mai mari decât cele

85 obişnuite, / pe care le numesc < Calavet: veşmântul de este> negru, făcut din Sof. Tefterdar, Reis Effendi şi cu Prefecţi Calemiilor îşi acoperă, de asemenea, capetele cu mitre mari şi înfăşurate rotund, pe care le numesc Mudzeveze; poartă, de asemeni, veşminte negre, dublate cu blănuri de zibelină, din acelaşi material, ca acela întrebuinţat la alte Caftane. Prefecţii cinurilor militare şi cu Capudzibaszii folosesc mitra Mudzevedzi şi

Vst Caftan, făcute dintr-o ţesătură aurită, dublată cu zibeline. Capidzilar Kiehaiasi este îmbrăcat în Caftan, şi, ţinând în mână un toiag din argint, împodobit cu un cap rotund făcut din acelaşi metal, îi transmite Vizirului poruncile Sultanului. Czausz baszi are aceeaşi ţinută, dar cu sarcina de a-i introduce pe reclamanţi în Divan. Slujitorii Vizirului obişnuiesc să poarte pe cap Mudzebeze, pe trup Erkian kiurku, „blană de zibelină”, împodobită cu mâneci late. Kulkiehaiasi are Vst Caftan, dublat cu blănuri de râs, dar> pe cap Cucca, împodobită pe partea stângă cu un Surgudz din pene negre: pe aceasta o folosesc şi ceilalţi Odziak agalari, numai că poartă Surgudziul de partea dreaptă. Dar, când Sultanul porunceşte să se ţină un Sfat General, adică primindu-i pe toţi şi pe fiecare dintre Magnaţi, precum şi pe ofiţerii de orice rând şi pe veteranii dintre oşteni, atunci el se numeşte Aiak Divăni, adică „Divanul-în-Picioare”, dat fiind că, în acea întrunire, toţi obişnuiesc să stea în picioare, sau pentru că orişicui îi este îngăduit să stea cu tărie pe piciorul părerii sale: apoi, feluritele păreri ale tuturor a, odată primite (după cum a căzut la sorţi) sunt înfăţişate spre dezbaterea lor în faţa Sultanului de către Vizir şi cu ceilalţi Sfetnici. /

86 (t) Autograful lui Muhammed. Am înregistrat atât istoria, cât şi cuprinsul lui în notele la Tom (ul) I, Car (tea) a 2. – a, C (apitolul)de unde îl şi trimitem, pe drept, pe Cititorul curios.

cu) Haradz. „Tribut”, la propriu, „Rânduială” pe care toţi oamenii de altă religie sunt ţinuţi să le-o plătească împăraţilor Turci. Acest impozit se bazează pe Legea Curanului, prin care se află consfinţit că fiecare de altă credinţă să plătească în fiece an, după pubertate, dacă vrea să fie un supus, treisprezece drahme de argint curat, ca să nu fie silit să adopte religia muhammedană. Cum însă, în vremurile următoare, această sumă li s-a părut

lipitorilor acelora prea mică, sub cei dintâi împăraţi ai Constantinopolei, Mehemed I… Baiesid al II-lea, Selim I. Şi Suleiman I., le-au fost ceruţi fiecăruia, cu titlul de tribut, <câte> trei <galbeni> împărăteşti: dar acea sumă a fost, mai apoi fie sporită, fie scăzută de către Sultanii următori, după cheful lor, până ce ea a fost împărţită de

Kioprili Mustafa Pasza în trei rate, Ala, Evsat şi Edna, iar celor mai bogaţi li s-au cerut zece Leonini, celor din starea de mijloc şase, celor mai săraci trei, rânduială care se păstrează şi până în ziua de astăzi. Dar, ca să nu-i pară gloatei pline de superstiţie că ar făptui, printr-o impunere atât de grea, împotriva sus-pomenitei Legi a Curanului, iscusiţii susţinători ai ritului islamic au împăcat, sub dublu pretext, vrerile Curţii cu îndreptările Profetului lor. Căci, mai întâi, ei au convins mulţimea că, pe vremea aceea, preţurile tuturor lucrurilor de trebuinţă vieţii omeneşti erau cu mult mai ieftine, dar, dimpotrivă, cele ale metalelor, al aurului şi al argentului, <erau> mai mari: iar, din

87 pricina aceasta, odată ce ea a fost dată în folosul Statului Misli/man, Legea Profetului lor trebuie astfel tălmăcită, ca oricine nu este iniţiat în Muhammedanism să plătească, în fiecare an, atâţia bani, cât să-i ajungă să cumpere ce se putuse cumpăra, pe vremea Lui, pentru treisprezece drahme de argint curat. Pe lângă aceasta, ca să i se taie prilejul oricărei tărăgănări, au născocit deosebirea dintre Szeran şi Urfen, adică acelea care le-a prescris Curanul de făcut după Judecata Dumnezeiască şi le-a dictat judecătorilor regula, şi cele care, socotite <ca fiind> ale Puterii Supreme, le-a lăsat să fie rânduite şi poruncite supuşilor în chip e-ouctac Tuccoţ < „autoritar” „în numele salvării Statului, iar amândouă au decretat că trebuie aduse la îndeplinire cu aceeaşi supunere şi repeziciune. Din această pricină, dacă vreun Creştin sau

vreun Evreu îl întreabă pe Muftiu, pentru ea primi> o fetvah„Cât are de plătit pentru haradzul unui an”, va primi pe dată, după Legea Curanului, răspunsul că „numai treisprezece drahme de argint curat”; dacă însă, după aceea, întemeindu-se pe aceea, va tăgădui să împlinească <şi celelalte dări, va fi prins de îndată şi va fi condamnat da pedeapsa> cu capul, de acelaşi Muftiu, <tot printr-o> fetvah, drept nesupus faţă de poruncile împăratului.

Dar, în zilele de astăzi, Haradzul nu se mai strânge, ca odinioară, de-a dreptul în Vistieria împărătească, ci, cel puţin în Provincii, le este arendat, în fiece an, unor anumiţi oameni, care răscumpără, pe un preţ ceva mai mic, un anume număr de note, care poartă numele de Haradz kiehadi < „înlocuitor de Haradz” „iar pe acesta, fie că le împart, fie că nu le împart, trebuie să-l plătească Vistieriei. Dar la Constantinopole şi în cetăţile aşezate mai prin apropiere, ca la Adrianopole etc., strângerea aceasta îi mai este încredinţată unui Dziziedar, sau Haradz baszi.com> de o credinţă neîndoielnică, dar> lui, în loc de leafă, după fiecare din notele pe care le împarte

88 prin oamenii săi, / se obişnuieşte să i se lase câţiva aspri. În notele acestea sunt trecute, îndeobşte, nu numai numele supusului căruia ea îi este dată, ci şi religia, statura, înfăţişarea, părul, ochii, semnele de pe trup <şi vârsta, ca nu cumva mai mulţi, dacă ar putea folosi aceeaşi notă, să-i înşele pe Haradziii puşi la această treabă, şi astfel să-i aducă Vistieriei o deosebită pagubă.

În locul acesta, trebuie pomenită metoda lor aparte de a cerceta pubertatea. Anume, dacă cineva ar tăgădui că este puber, iar, sub acest pretext, s-ar feri de plata tributului, aceia îi măsoară, pe dată, cu un fir, grosimea gâtului, iar această măsură i-o compară cu cea a feţei: dacă ea nu atinge lungimea lui, luată de la bărbie şi până în vârful capului, reţinutului i se dă drumul drept impuber,

dacă însă îi corespunde, sau o depăşeşte, el este silit să plătească tributul.

(X) Să fie luată cu sila de la supuşi. Aceasta a fost dreptatea lui Kioprili Mustafa Pasza, care l-a făcut prealăudat şi de toţi Turcii, şi de Creştinii supuşi împărăţiei Othmanizilor. Şi, desigur, mai toate faptele şi sentinţele lui judecătoreşti sunt mărturii vădite atât asupra echităţii de care a dat dovadă faţă de toţi, fără să fi ţinut nicidecum seama de religia lor, cât şi asupra prudenţei sale politice, despre care nu va fi nepotrivit să relatăm aici unul sau două <exemple>.

După ce, în prima expediţie, cea în care a cucerit Beligradul, şi-a pus tabăra aproape de Jagodina, un sat foarte întins din Bulgaria, şi l-a văzut mai tot pustiit şi golit de locuitori, el îi cheamă la sine pe doi ţărani mai în vârstă şi caută să afle de la ei pricinile atât de părăsitului sat. Aceştia îi pomenesc a fi două: una, că, după arderea bisericii, cum li se refuzase libertatea de a-şi clădi una nouă, cei mai mulţi dintre locuitori s-au împrăştiat în diferite părţi; a doua, că trupele

89 othmane trecuseră deja, de atâţia ani, de atâtea ori prin el şi-i împiedicaseră / să-şi strângă recoltele, lucru de pe urma căruia foametea care se iscase îi silise să o apuce la fugă şi pe cei care mai trăiau acolo. La auzul acestora, întorcându-se către Reis Effendi, Vizirul i-a spus: „Tot cum Mislimanul nu poate locui acolo unde nu are Dziamie, la fel şi Creştinul nu poate fi silit să zăbovească undeva fără biserică”. Şi le dă, pe dată, locuitorilor libertatea să-şi clădească o biserică atât de încăpătoare, cum o voiau ei; iar, printr-un alt ferman le statorniceşte pedeapsa cu moartea tuturor celor care aveau să se abată fie şi cu o palmă din Calea Regească în ogorul locuitorilor, ori aveau să îi smulgă ţăranului un ou, sau o găină, ori să li le fure. Urmând să încerce astfel, cât folos avea să aducă

Statului acea rânduială, el porunceşte de la fiecare locuitor, pentru durarea acelei biserici, câte o găină, şi, pe această cale, strânge cincizeci şi trei. La întoarcerea din expediţie, le dă poruncă să-i aducă acelaşi dar, şi găseşte 125, iar, de pe urma acestui fapt, le dovedeşte celorlalţi Viziri câtă creştere a Vistieriei Mislimane este de nădăjduit prin bune rânduieli. Întors la Constantinopole, el le acordă cu mărinimie celor care o cereau libertatea de a repara un vechi sanctuar, ori de a ridica unul nou, folosindu-se de care prilej, anume ţărani, înfăţişându-i-se cu o plecată cerere, îl roagă „să le fie îngăduit să-şi repare la loc biserica din satul lor, care ameninţa, de-acum, să cadă în mină”. El, iscălind dedesubt, cu formula obişnuită, îi porunceşte lui Bujurildi Teszkieredzi, să le întărească printr-un uric această îngăduinţă. Cum acesta îşi concepe fermanul după vechea formulă a diplomelor date în acest caz, adică „ţăranii să-şi repare sanctuarul cu aceleaşi lemne, cu aceleaşi pietre şi cu acelaşi var”, Kioprili Mustafa Pasza îl mustră cu asprime, şi îi spune „com> fără minte”. Teskieredziul, tremurând, ca unul care nu se temuse de nimic mai puţin, decât de aşa ceva.

90 îşi ia în apărare vechile urice, / după formularea cărora îl aşternuse el pe acesta nou: şi mai aprins de atare fapt, Vizirul îi spune: „Proşti au fost toţi cei care au folosit cei dintâi acest chip de a-şi scrie uricele, şi nu mai cu cap cei care i-au urmat! Căci care-i meşteşugul prin care lemnului, odată putrezit, i se mai poate da înapoi vechea-i tărie, astfel cât să mai poată ţine ceea ce amen (inţă} să cadă în ruină, sau varul cel ros de vreme să mai poată fi dres astfel, încât nu numai să fie de ajuns pentru durarea unei noi clădiri, ci ca să-i mai şi întărească încheieturile împotriva stricăciunilor văzduhului?! Prin urmare, odată ce le îngăduim supuşilor noştri libertatea de a-şi repara sanctuarele, este nevoie să le şi permitem s-o facă astfel,

cum o demonstrează dreapta raţiune că se poate face. Să li se deie, deci un uric ca să-şi repare sanctuarul în felul în care sunt în stare, şi, dacă este atât de dărâmat, încât nu se mai poate repara, să-şi ridice unul nou: ci doar atât să se ţină seama, să-şi dureze clădirea nu cu cheltuieli mislimane, ci din banii lor, şi să plătească, după rost, tributul pus asupra lor”. Iar, din această pricină, mai auzim, încă şi astăzi, prea adesea, de la Greci, că „Kioprili Ogly a clădit mai multe biserici decât Iustinian”.

(y) Kyz Derbent. „Trecerea Fecioarei”. Două treceri stau deschise înspre Alba Grecească < = „Belgrad” prin foarte larg întinşii Munţi Haemus: Kyz Derbent, adică „Trecerea Fecioarei”, despre care Turcii istorisesc că a fost descoperită de o fecioară, fiică de Rege, care rătăcea cumva prin aceşti munţi, şi Capuly Derbent, adică „Trecerea Porţii”. La cheile răsăritene ale ei se mai află încă minele unei străvechi şi prea alese Porţi, despre care mulţi socotesc că este clădită de Traian, la opt ceasuri de la Tătar Pazardzik, da> douăsprezece de la Filippopole. Strâmtoarea aceea o închide, de la Apus, satul Dragoman Kioi, ultimul pe care îl ocupaseră armele R (ăposatului)

91 Leopold. Dar, pe când, după ocuparea lui, câteva regimente / voiau să treacă în partea cealaltă, locuitorii, care, înspre sosirea oştirii Germanilor, se refugiaseră în munţi, părăsindu-şi sălaşurile, au rostogolit, de pe foarte înaltele prăvălişuri care încing, de amândouă laturile, acea cale, mari steiuri asupra celor care treceau pe acolo, pe mulţi i-au doborât, dar> pe ceilalţi i-au silit să-şi tragă pasul înapoi, şi, prin acesta credinţă arătată Necredincioşilor, au meritat să fie declaraţi liberi de orice fel de tribut, privilegiu de care se mai bucură şi până în ziua de astăzi.

(z) Până la ea în o minune. Aceasta se făcuse cu strădania lui Andrea Comaro din Creta, după neam şi

religie, Grec, pe care mulţi au vrut să-l denigreze pentru vina de a fi trădat Alba Grecească, printre aceştia şi Petru Garzonus, Senator veneţian, întemeindu-se, poate, pe aceea, că auzise că el fusese, mai apoi, în slujba Turcilor. Dar acela n-a trecut, totuşi, de bunăvoie în tabăra Necredincioşilor, ci, când, după pierderea Beligradului, a fost trimis de Căpetenia oştirii Caesarului, de nu mă înşel, la Petrivaradin, spre a-l întări, a fost prins, pe cale, de Tătari, laolaltă cu soţia sa, şi adus la Kioprili Mustafa Pasza. Cercetat de către acesta, mai întâi s-a prefăcut a fi sutaşul unei unităţi de pedestraşi, dar, mai apoi, dovedindu-se adevărul după instrumentele matematice şi după desenele arhitectonice sub care îşi avea iscălit numele, a fost silit să întărească şi Beligradul şi Temesvarinul cu noi lucrări: ceea ce a şi îndeplinit cu o asemenea artă şi îndemânare, încât, de nu s-ar fi pus Dumnezeu, aparte, împotriva strădaniilor Necredincioşilor, de-abia dacă se mai putea nădăjdui în cucerirea cu forţa a acelor oraşe. Pe lângă acestea, ce-a valorat în Matematică a arătat îndeajuns, aducând râul Becs < „Bega” prin mijlocul Temesvarinului, ceea ce, pe cât de necesar lucru era pentru acea fortăreaţă, care suferea în mai toate verile de lipsa apei, tot pe atât le

92 păruse de greu şi cu neputinţă tuturor celor dinaintea sa: / prin aceasta a şi meritat să fie dăruit de împărat cu o leafă anuală de opt pungi – care i-a fost plătită mereu, chiar şi după sfârşitul războiului, până la moartea sa.

(să) Codzia Dziafer Pasza, Codzia, sau „Cel Bătrân”, i se spunea spre a-l deosebi de un alt Dziafer Pasza, căruia îi ziceau, îndeobşte Kiuczi<u>k < „Cel Tânăr” „despre care <vezi> mai jos. Era un bărbat preavestit şi pentru arta lui militară, şi pentru integritatea sfaturilor lui, şi pentru multele-i bătălii date împotriva Germanilor. După ce a

apărat cu tărie Temesvarinul, a meritat să fie pus în fruntea Beligradului, şi tot acelaşi oraş l-a apărat, nu mai puţin harnic, la cel de al doilea asediu al Germanilor. Prin acest fapt, el şi-a dobândit cea mai mare faimă, astfel că Sultan Mustafa, în ultima expediţie, n-a făcut mai nimic fără să-i fi cerut sfatul, ba chiar punea, preaadesea, mai presus părerea lui decât sfatul Vizirului Elmas Mehemed Pasza, pe care îl îndrăgea, de altfel, destul de mult: şi, desigur, ar fi fost urmaşul lui la Vizirat, dacă, în bătălia de la Zenta, ceata cea nedreaptă a Jengiczerilor aflaţi în răzvrătire nu i-ar fi răpus pe amândoi deodată.

(bb) Michael Aparfi. El era de fel dintr-un neam nu atât de nobil din Transsylvania, fiu al Mai-marelui <Magistratului> orăşenesc din Cibinium <Sibiu" „dar, în tulburările lui Ragoczi, în anul 1661, după ce Caesarul, după moartea lui Ragoczi, îl ridicase pe Kemeny János Principe al Transsylvaniei, i-a fost opus acestuia de către Turci şi înălţat la această demnitate. Fiind, mai apoi, întărit de ambii în ea, odată încheiată pacea între Caesar şi Othmanizi, s-a consfinţit ca Transsylvania să le fie credincioasă şi tributară amânduror împăraţilor; interpretând aceasta într-un cu totul alt sens, Aparfi i-a dat ajutoare, după cum a văzut că înclina Fortuna, fie uneia, fie celeilalte părţi; şi, cu toate că, la începutul mare şi vrednic de amintire război, la ordinul Curţii Othmane, i se alătură-se

93 lui Tekeli şi-i trimisese în sprijin trupele sale, / totuşi, în vremurile următoare, după ce deja întreaga Ungarie i se supusese Caesarului, întorcându-se de partea lui, i-a tăgăduit Curţii Turceşti supunerea.

(ce) Constantin Brâncoveanu. Acesta a ajuns să fie cunoscut Europei sub trei nume, cel de Cantacuzino, cel de Brâncoveanu, şi cel de Bassarab, iar el a vrut ca toate trei să aparţină spiţei sale, lucru pe care, spre a-l putea

înţelege, este nevoie să luăm ceva mai adânc aminte asupra şirului şi a succesiunii înaintaşi (lor) lui.

Ştim bine că un întreg volum despre viaţa şi genealogia lui a fost alcătuit, din porunca lui, de câţiva bărbaţi învăţaţi, pe care-i întreţinea cu o leafă destul de generoasă: dar, cum nu este sigur dacă şi acesta a fost jefuit, laolaltă cu celelalte comori ale sale, de mâini barbare, sau se va fi păstrat pe undeva, credem că l-am nedreptăţi pe B (inevoitorul) <nostru> Cititor, dacă, întemeiindu-ne pe o îndoielnică nădejde, am vrea să trecem sub tăcere cele pe care, ca vecini, le-am cercetat despre stirpea lui.

Iar ştirile sigure despre înaintaşii lui nu se întind dincolo de străbunicul lui Constantin, David. Pe acesta, cu toate că nu moştenise foarte mari moşii de la Tatăl său (ceea ce este cea mai de seamă, şi aproape singura dovadă a nobleţei printre Valahi), deşi nici nu strălucea prin însuşirile sale, nici nu deţinea vreo treaptă mai înaltă la Curte, totuşi, Principele Matei s-a hotărât să-l lege de sine prin înrudire, şi fiului aceluia, lui Preda, care, ridicat de el la cinstirea de Mare Vornic (cea numărată prima dintre cele cinci <dintâi> din Valahia) – iar, după aceea, odată mort Matei, a fost, în mod nelegiuit, dat să fie ucis de către Principele Mihn<e>a, pentru că nu voia să consimtă la desfacerea lui de la Turci, şi, după cum spun unii, spânzurat – i-a dat-o în căsătorie, cu mare zestre, pe nepoata sa după soră. Acesta a lăsat un fiu, Matei, poreclit Papa, fără de nicio cinstire la Curtea Principilor.

94 ţinut, totuşi, la cinste, de vreme ce, atât în/tru amintirea Părintelui său, dar şi pentru averile sale, şi, mai cu seamă, pentru că o luase în căsătorie pe Elena, fiica Marelui Postelnic Constantin Cantacuzino.

Trăgându-se din ei, Constantin al nostru, pe când se afla Boier la Curtea lui Şerban Cantacuzino, a vrut să i se

spună „Brâncoveanui, de la satul Brâncoveni, pe care bunicul său, Preda, îl primise, cu titlul de zestre, de la Principele Matei, şi a folosit mereu, în iscăliturile sale, această denumire. Oricum, noi am mai pomenit că anume linguşitori de-ai lui au născocit o altă explicaţie a acestei numiri, iar strămoşii lui au fost traşi din vechea stirpe Brancoviz a Bulgarilor. Dar, ca să trecem sub tăcere că originea aceea, din acea stirpe, chiar şi de-ar fi fost adevărată, nici nu putea fi demonstrată prin vreo raţiune probabilă, dat fiind că Valahia, până pe vremea lui Şerban Cantacuzino, fusese întru totul lipsită de monumente şi istorice şi genealogice, nici, după cum am arătat mai sus, n-a cunoscut niciun <alt> semn al nobleţei, decât moşiile părinteşti, este de ajuns pentru respingerea unei atari scorneli <şi numai să-i fi arătat adevărata origine.

În sfârşit, înălţat fiind la domnie prin meşteşugirile deja pomenite ale Stolnicului Constantin Cantacuzino, ca să se arate mai nobil, a întrebuinţat în iscăliturile scrisorilor trimise către Regii şi Principii străini numele de „Cantacuzino”. Pe vremea aceea, trăia la Vienna Gheorghe, fratele răposatului Principe Şerban Cantacuzino, trimis de acela, pentru unele treburi, la R (ăposatul) Leopold: fie curtenii, fie împărat însuşi îi arată acestuia scrisorile trimise lor sub numele de „Constantin Cantacuzino”, şi-l întreabă „cine era acel nou Principe al Valahiei, care se lăuda drept un „Cantacuzino”. Gheorghe, fie că răbda cu greu ca nobleţea sa să ajungă acoperământul ambiţiei

95 altcuiva, fie că / nu voia să mânjească adevărul, mărtriseşte cu candoare că „acela îşi aroga pe nedrept numele de „Cantacuzino”, şi nu ţinea de acea stirpe, ci doar că se născuse dintr-o mamă Cantacuzină”. Şi, fără să se mulţumească a-l fi dat pe faţă la Vienna, el le dă de ştire, printr-o scrisoare, şi fraţilor săi, lui Constantin Stolnicul şi lui Mihail, care se mai aflau în Valahia, că „noul

nume al Principelui le-a dat multora de la Curtea din Vienna prilej de batjocură, şi că mai mulţi dintre curteni l-au întrebat „era, oare, obiceiul, în Valahia, ca oricine să-şi ia ce <nume> voia, al unei stirpe mai nobile, sau îl putea trece asupra sa prin mama lui?”

Cantacuzinii, primind această scrisoare, îl mustră aprig pe Principe (pe care nu-l înălţaseră la acea demnitate cu vreun alt scop, decât ca să cârmuiască, după pofta for, tot Principatul, sub un nume străin, şi ca să-şi însuşească bogăţiile întregii Provincii), că „s-a împroşcat şi pe sine, şi stirpea Cantacuzină cu o asemenea pată a infamiei, şi li s-a învederat unor oameni care aveau ştiinţă, din istoriile mai tuturor genealogiilor din lume, astfel, precum ei ştiau bine că nu este. Cum Principele se împotrivea şi voia să-şi apere, de pe urma nobleţei mamei sale, numele pe care şi-l luase de curând, Cantacuzinii se pun şi mai tare asupra lui, amenințându-l că, „dacă nu se lăsa de ce începuse, ei aveau şi să dobândească fără vreo greutate, din partea Curţii Turceşti, mazilirea lui, şi să le atragă luarea aminte tuturor Principilor străini, prin scrisori, să se ferească de el, ca de un impostor care îşi atribuise, în fals, numele unei stirpe regeşti: ei nu aveau nimic împotrivă ca el să-şi tragă înaintaşii părinteşti din ce neam voia, doar să lase neatins numele de „Cantacuzin”. Constantin Stolnicul vine şi mai adaugă şi fabula turcească despre „catâral întrebat „Din ce tată se trage?”, răspunzând că „Maică-sa a fost iapă”.

96 „Dat înapoi de pe această treaptă, Prin/cipele, cum sfiala îl împiedica să-şi ia din nou numele de „Brâncoveanu”, a voit să i se spună „Bassarab”, care era denumirea unei străvechi şi prea nobile familii de la Valahi, dar deja de demult stinse, pe linia bărbaţilor. Dar şi aceasta în fals. Căci cel dintâi care a fost cunoscut sub acest nume, Barbul. se spune că „a fugit din Bassarabia,

după năvălirea Turcilor, în Servia, iar de acolo în Valahia, la Principele Heglul (*şic*, desigur pentru „Negrul”), şi că, primit cu bunăvoinţă de către el, a fost ridicat, prin mai multe trepte, până la cinstirea de Ban, care este, la ei, cea mai de sus”. Fiul lui, Laiotă, a dobândit domnia după moartea lui Heglul, şi şi-a onorat cel dintâi numele părintesc prin diadema princiară. El a lăsat un fiu, pe Niagoe, care a cârmuit şi el Valahia, dar nu e sigur dacă îndată după moartea Tatălui său. ori cu vreun alt Principe la mijloc. Murind, l-a lăsat drept urmaş al său pe Şerban Bassarab, supranumit „Cel Mare”, dar şi el s-a stins fără fii de parte bărbătească, supravieţuindu-i numai două fiice ale lui, Ancuţa şi Ilinca. Pe Ancuţa Şerban însuşi i-o dăduse de soţie lui Petraşcu, fiul lui Mihai: acesta, după ce, luând domnia, încercase să scuture jugul Turcilor, învins de aceştia şi alungat în Transsylvania, a fost străpuns, mişeleşte, cu sabia, în cortul său, de către Generalul transsylvan Basta George. Fiul lui Mihai, Petraşcu, având de gând să răzbune nedreapta moarte a Tatălui său, pleacă la Viena cu soţia sa şi cu sora ei, Ilinca, iar acolo, cheltuindu-şi mai toată starea, şi-a văzut ziua de pe urmă, mai înainte ca litigiul să fi ajuns să se sfârşească: după moartea sa, văduva lui şi cu sora ei ajung la o asemenea sărăcie, încât au fost silite să-şi ţină viaţa până şi brodind cu acul.

97 Câtă vreme ele se zvârcolesc în această mizerie, în Valahia / este pus Principe Matei, care, mai înainte, fusese Cămăraşul lui Şerban Bassarab, dar> apoi fusese ridicat de el la demnitatea Boieriei. Acesta, ţinând minte binefacerile aduse sieşi de către Domnul său, ia asupra sa numele răposatului, şi se iscăleşte „Matei Bassarab”, iar, de îndată ce ia ştiinţă despre sărăcia fiicelor lui, se îngrijeşte de ele, să fie aduse din Germania în Valahia, Ancuţei, cum îi era groază de o a doua căsătorie, îi

hărăzeşte îndeajuns de mult sprijin spre a-şi întreţine viaţa, iar pe Ilinca, încă fecioară, înzestrată cu toate moşiile şi satele părinteşti, i-o dă în căsătorie lui Constantin Cantacuzino, care, pe vremea aceea, era Cămăraşul lui – cel de la care îşi trage, astăzi, obârşia toată stirpea supravieţuitoare a Cantacuzinilor din Valahia. Pe lângă aceste fiice, Şerban a mai avut un fiu din flori de la soţia unui preot, pe Constantin, şi se îngrijise, după moartea preotului despre care se credea că era Părintele lui, ca el să fie crescut la Curte şi învăţat carte. Matei l-a păstrat, de asemenea, pe lângă sine şi pe acesta, nu altfel, ci ca pe fiul său, vreme de douăzeci şi patru de ani, cât s-a aflat în fruntea Principatului, şi l-a arătat drept urmaş prin testamentul său. Acesta, ajuns în atare demnitate, după pilda predecesorului său, a luat numele de „Constantin Bassarab", dar, alungat, după puţină vreme, de Turci, a fugit în Polonia, iar acolo s-a săvârşit fără vreun urmaş. Astfel s-a stins, prin Şerban, adevărata spiţă a Bassarabilor, cea prin adopţie prin Matei, dar> din flori prin Constantin, singura ei amintire păstrându-se în stirpea Cantacuzinilor, prin Ilinca, fiica lui Şerban.

Aşadar, Brâncoveanului i-a fost pe plac, mai presus de altele, să se împodobească despuind-o pe aceasta, şi pentru că nu mai trăia nimeni care să-l poată trage la judecată pentru numele uzurpat prin fals, şi pentru că avea un motiv probabil – şi anume, măritată cu bunicul său, pe nepoata după soră a Principelui Matei, care, dintr-un bun zel, chiar dacă <şi nu prea prudent, spre a păstra

98 amintirea Domnului său, luase încă de demult numele de „Bassarab". / Ce-a făptuit el sub acest nume, ce-a suferit până la urmă, sunt şi fapte prea lungi, ca să poată fi istorisite aici, şi prea cunoscute Europenilor, spre a trebui reluate.

El a avut *patru* fii, pe Constantin, pe Ştefan, pe

Răducanul, şi pe Matei, pe care sabia tiranică i-a tăiat pe toţi, laolaltă cu Părintele lor; şapte fiice: pe Stanca, dată lui Radul, fiul lui Ilie, Principe al Moldovei, pe Maria, soţia lui Constantin, a fiului lui Duca, Principe al Moldovei, pe Ilinca, măritată cu Scarlat, fiul lui Alexandru Mavrocordat, pe Safta, soţia lui Creţuleseul, un nobil Valah, pe Ancuţa, măritată cu Nicolae, fiul lui Gheorghe Rosseti, Marele Vistier al F (ericitului) Părinte, pe Bălaşa, dată în căsătorie lui Manuel, fiul lui Andronic, un nobil grec, şi pe Zmaragda, căsătorită cu fiul lui Bălan, un nobil Valah. Singurul supravieţuitor din spiţa lui bărbătească am auzit că ar fi nepotul lui, Matei, fiul lui Constantin, moştenitorul unic al uriaşelor avuţii pe care F (ericitul) Principe le împrăştiase peste tot, prin Vistieria Caesarului, prin cea a Veneţienilor, prin cea a Belgiei şi prin cea a Angliei.

(dd) Supuneau sub lanţurile Tătarilor. De-abia dacă vei putea afla prin vreo istorie vreo oaste fără arme atât de risipită şi ajunsă într-o asemenea mizerie, cum era, pe acea vreme, cea a Polonilor, chiar dacă istoriografii acelui neam o acoperă cu grijă şi ridică în slavă triumfurile Regelui lor. Noi înşine i-am văzut pe unii Tătari, ieşiţi în pradă, cum au adus, fiecare, cu sine câte şapte Poloni legaţi; aceia, întrebaţi „cum de au putut să înfrângă şi să lege nişte duşmani aşa de fioroşi?”, ne-au dat răspuns, surâzând, că „asta nu e mai de mirare, decât că, în Budziak. un Am < „Primar” trage după sine şi stăpâneşte şapte cămile; căci Polonii, răpuşi de foame, nu mai sunt.

99 deloc, mai fioroşi decât nişte cămile, şi / vor mai bine să-şi rabde viaţa printre Tătari, cu caşă, decât să piară de o crâncenă foame, ori prin arme”. Pe mai toţi cei aduşi, cum nu avea cu ce-i hrăni, îi vindeau la preţ de trei Ioachimi – printre ei se afla şi un anume Moldovean de şaptezeci de ani, Tamaszauski, care, cu cincizeci de ani mai annis înainte, venise, laolaltă cu F (ericitul) nostru

Părinte, la Casimir, Regele Poloniei, şi-şi petrecuse toată viaţa luptând. El, cun om> de o bărbăţie din vechi, arătată în tovărăşia din Polonia, luat aminte de Principe şi întrebat „cum de şi-a aruncat atât de ruşinos armele şi li s-a dat Tătarilor pe mână ca să-l cetluiască?”, i-a răspuns: „Mă ştii însuţi, Preamilostive Principe, cum am fost în tabăra de sub Thorun, şi cum nu m-am temut, pe vremea aceea, nici de cinci Svezi venind împotriva mea. De-atunci încoace, am trăit mereu în tabără şi m-am bătut foarte adesea cu duşnanul, <dar> cu foamea niciodată. După ce pacostea asta m-a copleşit întâia dată în această expediţie, şi, ca pe unul neobişnuit <cu ea, m-a doborât cu uşurinţă, am lăsat tabăra, şi, făcând sfat şi cu alţii, m-am tras în pădure, cum nădăjduiam şi că aveam să-mi potolesc, acolo, cu roadele arborilor, pântecele ce tot striga, şi că aveam să mă aflu în siguranţă faţă de Tătarilor: dar ne-am înşelat în ce-am crezut. Căci, pe când şedeam în vârfurile arborilor, fiecare aparte, şi ne momeam foamea cu prune şi cu mere, pe nebănuite, i-am zărit pe Tătari la trunchiurile arborilor, scuturându-şi suliţele şi încordându-şi către noi săgeţile; văzând aceasta, cum nu se arăta nicio nădejde nici de apărare, necum de scăpare, ne-am dat singuri jos, şi ne-am dat pe mâna Tătarilor, să ne lege”. Mai apoi, răscumpărându-l de la Tătari, F (ericitul) nostru Părinte i-a dat acestuia drumul, liber, în Polonia, pentru că fusese dăruit de Stat şi cu dreptul de indigenat, şi cu un sat, şi-şi lăsase acolo soţia, cu mai mulţi copii.

100 (ce) Dzin Ali Pasza. „Dzin”, la / Turci, se numeşte, la propriu, un anume fel de „diavoli”, făcuţi dintr-o substanţă mai grosolană decât Szaitan, despre care ei cred că sunt de sex bărbătesc şi femeiesc, şi că fac urmaşi, ca şi oamenii. De aici, transferând etimonul, ei obişnuiesc să-i denumească Dzin pe oamenii înzestraţi cu o minte ascuţită şi ageră, şi, dacă vor vreodată să arate despre

cineva că „îşi foloseşte agerimea minţii într-un scop rău şi în dauna altcuiva”, au obiceiul să-i spună Dzin ăkyllidur, „înzestrat cu minte şi cu har de Dzin” < „cu un drac într-însul” >.

(fi) Colţuk Vesirleri. Aşa se numesc, printre curtenii din lăuntru ai Sultanului, cei care au cea mai apropiată nădejde către Vizirat, sau către Paszalat, dat fiind că numai lor le este îngăduit să-l atingă pe Sultanul care păşeşte, sau se urcă pe cal, ori să-l ridice, vârându-şi mâinile la subsuoara

Lui. Anume, Colţuk. la Turci, înseamnă „subsuoară”. Printre aceştia sunt trecuţi cei dintâi şase slujitori ai Curţii din lăuntru: Silahdar aga, „Marele Spătar”, cel care poartă, la ceremoniile publice, sabia Sultanului şi-i taie Sultanului, la masă, felurile puse dinaintea Lui. Acesta se află în fruntea întregii Curţi împărăteşti, şi are o asemenea autoritate, nu numai în ea, ci şi în toată împărăţia Othmană, încât chiar şi cei de un rang mai înalt nu i se adresează decât cu cea mai mare reverentţă, şi, în scrisori, îi atribuie titlul de Musahib, sau „Consilier Intim”, cu toate că în porunci nu i se spune aşa. Câteodată, Silahdarul, dacă are o minte mai ageră, şi-l supune într-atât pe Sultan, încât acesta nu face, sau nu decide nimic fără de ştiinţa, sau de sfatul lui, iar Vizirii şi cu ceilalţi Maimari primesc scrisorile Silhadarului, fie ele şi de rugăminte, altfel decât pe nişte porunci ale împăratului, şi nu pot să-i refuze cu uşurinţă ceva ce-au fost rugaţi prin ele. A doua treaptă după

101 acesta o deţine Czohadar aga, care păstrează, îndeobşte, mantaua de ploaie, sau pelerina / Sultanului, şi, în Serai, obişnuieşte să-i tragă încălţările. Acesta, cu toate că este mai prejos în rang decât Silahdarul, nu arareori îl întrece în autoritate, şi îl joacă pe Sultan după pofta sa. A treia treaptă o ocupă Rekiabdar aga, care îi oferă

împăratului scara, când stă să se urce pe cal. Pe cea de a patra, Diulbend ağası, primul care îi pune Sultanului tiara (căci mai sunt şi alţii trei, de rang mai mic, supuşi lui). Pe cea de a cincea, I [m] brikdar aga, care are de turnat apă Sultanului, când, înainte de Namaz, vrea să se spele pe chip şi pe mâini, după obiceiul Muhammedanilor. În sfârşit, pe cea de a şasea, şi ultima, Berber baszi, „Mai Marele Bărbierilor", sau „Mare Bărbier" al Sultanului, despre care am pomenit mai sus, în Adnotările la Tom (ul) I, Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) <2>.

În afară de cei şase fruntaşi ai curtenilor deja pomeniţi, printre Colţuk Vesirleri se numără şi Jengiczer ağası, dat fiind că el îl ia de pe cal pe împărat, când vrea să intre în Dziamie. În ziua de Vineri, şi îl ridică iarăşi pe cal când iese, precum şi Bostandzi baszi, căruia îi este îngăduit să-şi pună mâinile la subsuoara Sultanului, când are să se plimbe cu barca, <şi, în sfârşit, Buiuk Im ţi) rahor şi cu Kiucziuk Im ţi) rahor. „Marele" şi „Al Doilea Prefect al Grajdurilor", pentru că lor le este permis să-l ridice pe cal pe Sultanul care dă să iasă, şi Capudzilar Kiehaiasi, „Prefectul Capudzibaszilor".

Toţi aceştia, oricând pleacă de la Curte, dacă nu sunt pedepsiţi cu surghiunul sau cu moartea, trebuie trimişi în Provincii, la Paszalat, cu trei Diguri, şi, din această pricină, ca şi anticipând, sunt numiţi" Vesirleri". Odinioară, îi fusese dat acest privilegiu şi lui Kyslaragasi. dar, în vremurile de

102 mai apoi, el a fost abolit, / pentru că părea nedemn ca unul care era lipsit de partea bărbătească să le poruncească unor bărbaţi.

Dar, cu toate că aceia, după ce au plecat de la Palat, îşi conduc Paszalâcurile încredinţate lor cu o nu mai mică autoritate, decât ceilalţi, ba chiar, foarte adesea, ajung şi la demnitatea Marelui Vizirat, sunt, îndeobşte, dispreţuiţi

de Agavat (de aceia, zic, care au fost înălţaţi până la aceeaşi demnitate prin celelalte trepte, şi anume, datorită însuşirilor lor, arătate la vreme <şi în război şi la <vreme de pace), şi numiţi <, Dzeleb, cuvânt care, la propriu, în limba turcească vulgară, înseamnă „ciobani care mână vitele”, sau „oile”; iar, trecut asupra unor curteni, el pare a învedera că ei, ca şi cum, lipsiţi fiind de experienţa treburilor publice şi de artele purtării războiului, n-ar fi potriviţi la nimic altceva, decât să mâne ostaşii încredinţaţi lor, ca pe nişte turme, oriîncotro îi îndeamnă alţii. Iar această formă de a spune a prins deja asemenea rădăcini, încât aproape că ea pare să-şi fi pierdut propriul înţeles, şi nici măcar Marele Vizir, care a ajuns la acea demnitate din rândul curtenilor, n-o poate lua drept o ocară, ori pedepsi, dacă va fi auzit că s-a pus, despre el însuşi, întrebarea „să fie, oare, Dzeleb, sau sintre Agavat?” Anume, ca să trecem sub tăcere că, la Turci, de-abia dacă s-a putut schimba vreodată obiceiul din vechi, Magnaţii împărăţiei Othmane rabdă foarte uşor ocările concetăţenilor lor; de unde, prea adesea îi vei auzi pe cei cu plângeri împotriva Vizirului, plecând cu bărcile de la Divan, cum îl hărţuiesc, nepedepsiţi, cu cele mai aprige ocări, pe Vizir, ba, nu arareori, şi pe Sultanul însuşi.

(gg) Prin sfinţenia, religiozitatea şi păstrarea legilor. Acestea erau cele care îl înălţaseră pe acest Sultan pe tronul fratelui său: pentru că, pe lângă ele, nu avea nimic ce să-l recomande nici măcar înşişi Turcilor. Iar el dobândise şi acest obicei de a-şi cultiva cu superstiţiozitate Legea, şi

103 renumele de sfinţenie / prin neîncetate studii, singurele cărora li se închinase, în toată acea vreme, în care fratele său purtase sceptrul, Mehemed îngăduind cu uşurinţă aceasta, ca unul care spera ca astfel să-i fie luată pofta de a domni, iar sufletul lui, aplecat către cultură, să

nu născocească niciun fel de tertip prin care să-şi însuşească tronul. Şi sigur este că Turcii n-au niciun împărat căruia să-i laude deopotrivă sfinţenia. Ei istorisesc chiar şi unele minuni înfăptuite de către el. Şi anume, că, după ce a fost pus pe tron, îndată după aceea, el s-a ridicat de acolo, ca dintr-un loc necurat, şi a dorit să primească < Abdest < „apă pentru mâini” Că, în acest scop, s-a apropiat de bazinul care se afla, tocmai, pregătit să primească apă, dar nu şi umplut (căci, din greşeala celor dintâi Arhitecţi ai apeductelor Constantinopolei, deşi toate Palatele Oraşului primeau ape aduse din munţi, totuşi, la Serai, ca unul care este aşezat într-un loc mai înalt, ele n-au putut fi aduse nici până în ziua de astăzi); că Silahdarul. dându-şi seama de gândul împăratului, a dat, pe dată, poruncă să se aducă apă, şi, totodată, i-a atras lui Suleiman luarea aminte că bazinul acela nu avea apă: dar acesta, neţinând seama de vorba lui, prin invocarea Bismillah i, „în numele lui Dumnezeu cel Milostiv

!”, a scos apă din marmora seacă, iar ei, după ce şi-a luat Abdest, i-a poruncit „să dispară şi să se ducă înapoi în marmoră”. Dar în toate celelalte treburi se vădea atât de tâmp şi de nedestoinic, încât nu ştia nici cele mai de rând lucruri de întâlnit în viaţa omenească. I se aduc, odată, printre celelalte feluri, nişte peşti rotunzi, fripţi, cărora Turcii le zic Psisi, pe care el i-a mâncat, zicându-şi că-s plăcinte. A doua zi, când n-a mai dat de ei pe masă, întreabă „de ce n-au mai adus din plăcintele de ieri?”; iar pe bucătarii, care tare – şi doreau să-i facă pe plac, atâta i-a chinuit, până când norocul a

104 făcut ca ei să-i gătească acelaşi fel de peşti şi a doua / oară, şi astfel să afle calea de a-i împlini pofta nepriceputului Principe.

La Viaţa lui Sultan Ahmed al Doilea

CAPITOLUL III>

(a) Amucdze ogly Hussein Pasza. Un bărbat preavestit, atât printre Turci, cât şi printre Creştini, prin pacea de la Carlovitz, care a căzut în vremurile lui. Numele de „Amucdze ogly" < „Fiul unchiului" i-l dăduse Kioprili Ahmed Pasza, pentru că se trăgea din unchiul său. Ridicat, mai întâi, de acesta la cinstirile publice, înălţat prin feluritele trepte, mai întâi la demnitatea de Caimacam al Oraşului Regesc, apoi rânduit Amiral, sau „Capudan Pasza", apoi Prefect al Beligradului; la urmă, ucis fiind, la Zenta, laolaltă cu ceilalţi Mai-mari ai oştirii othmane, Elmas Mehemed Pasza, a fost onorat cu Marele Vizirat. Era, de altfel, cun om> de cele mai curate moravuri, drept, dar nu cu o minte prea ascuţită, dar, totuşi, nu atât de prost sau de îndărătnic, încât să nu asculte de sfaturile altora, mai ales de cele ale lui Râmi Reis Effendi şi de ale lui Alexandru Mavrocordat, aceasta fiind şi pricina pentru care încetineala lui nu i-a adus Statului nicio daună memorabilă.

În tot timpul Viziratului său, n-a avut grijă mai mare deşi n-a ţinut mai mult la suflet nimic alta, decât să isprăvească, până la urmă, în orice chip, un război atât de lung şi de nefast, iar pacea încheiată să o păstreze cu cea mai mare sfinţenie, ca atât sieşi, cât şi Provinciilor supuse împărăţiei Othmane să le îngăduie vremea să răsufle: iar grija aceasta a ajuns să fie însăşi pricina mazilirii sale, pe care, de vreme ce am înfăţişat-o mai pe larg, la locul ei, în şirul însuşi al istoriei, ar fi fără de vreun folos să o reluăm aici.

Nu ştim însă de unde se alesese cu o asemenea obişnuinţă să beie vinars, încât nu mai putea trăi fără băutul lui. Pe acesta îl scotea din vin un anume Creştin din Halep, pe care 105 îl întreţinea, sub *105* numele de medic, / la Curtea sa, dar era atât de tare, încât oricine altul ar fi gustat şi o picăturică din el, ar fi crezut că-i ia foc gâtlejul:

ca să poată bea mai liber din el, îl convinsese pe Sultan că „suferă foarte tare de picioare, şi, de aceea, mereu trebuie, către noapte, să ia o doctorie”, iar, astfel, dobândise ca niciodată, chiar şi să fi dat năvală cele mai grave treburi, să nu fie chemat la Curte după al nouălea ceas al zilei, iar, astfel, să aibă timp liber, până la miezul nopţii, să-şi îngrijească trupul după pofta sa.

Dar, după ce a fost despuiat de Vizirat, îmboldit de căinţa conştiinţei sale mislimane, s-a hotărât să treacă la ispăşire (pe care ei o numesc Tevbe) şi să se abţină de la acea băutură; după ce s-a apucat să facă aceasta, la puţine zile după aceea, a simţit la plămâni o foarte aprigă durere, şi i s-a umflat tot trupul, ca o tobă. Medicii i-au făgăduit, ei, însănătoşirea, dacă avea să se apuce, din nou, de vechiul băut de vinars, dar el a vrut mai bine să moară suferind, decât. după căinţă, să se întoarcă în acelaşi păcat, şi astfel, după treizeci şi cinci de zile de când fusese mazilit din Vizirat, s-a săvârşit din viaţă în satul său, aproape de Czorlo, şi i-a fost încredinţat gliei la Constantinopole, în acea Turbe pe care, încă din timpul vieţii, o menise înmormântării sale.

(b) Arabadzi Ali Pasza. Nu mult după aceea, el a fost cinstit cu demnitatea Marelui Vizirat, dar nici mai înainte, nici după ea n-a făcut nimic vrednic de amintire, şi, după puţine luni, a fost iarăşi alungat din el. Othmanizii i-au spus „Arabadzi”, fie pentru că el însuşi, sau părinţii lui au dres care, fie că, năimiţi cu plată, au mânat care de-ale neguţătorilor, fel de oameni cărora cei de la

Constantinopole obişnuiesc să le spună a „Arabadzi”, fie pentru mintea lui tâmpă şi mai degrabă pe potriva Arabadziilor, decât pe cea a Cârmuitorilor Statului.

106 (c) Să ajungă Gâzi. Părerea Turcilor / despre curăţirea de toate păcatele, care îi este hărăzită unui Misliman prin moartea provocată lui de către un duşman,

în luptă deschisă, am lămurit-o mai sus, în Adnotările la Tom (ul) I, C cartea) a 2-a, C (apitolul) 4, lit (erele) < (să) >.

(d) De la Diacul său. Acesta era Sari Jazidzi, Diacul lui Kyslaragasi Karakullak Aga, un om cu o minte foarte ascuţită şi părtaş la toate sfaturile Domnului său, un aprig duşman al lui Kioprili; cu toate că el nu se bucura de o t atât de) mare demnitate, totuşi, datorită autorităţii lui Kyslaragasi la Curte, prin mijlocirea căreia putea isprăvi multe lucruri, era ţinut la mare cinste de către toţi Mai-marii împărăţiei Othmane. Iar din sarcina lui fac parte ţinerea socotelii veniturilor Dziamiilor clădite de Sultani, împărţirea lefurilor Baltadziilor, a celor ale slujnicelor din Serai, şi ale celorlalţi supuşi poruncilor lui Kyslaragasi, ca şi înfăţişarea către Sultan, prin Kyslaraga, a catastifelor <cu numele> lor, scrise de mâna sa, de pe urmă căror lucruri Kyslaraga Jazidzisi are nu mai mici venituri, decât Jengiczer Effendi. Orişicând el se înfăţişează dinaintea Sultanului sau a Vizirului, trebuie să poarte, atârnată la brâul său, călimara, şi nu se poate arăta fără ea, acelaşi lucru trebuind să-l facă şi Jengiczer Effendi.

(e) Baltadzilar Kiehaiasi. „Mai-marele regimentului Baltadziilor. Acesta se află, de altfel, sub porunca lui Kislaragasi, şi, în lipsa lui Kapidzilar Kiehaiasi, este trimis de el la Vizir, oricând Vizirul trebuie chemat la Curte. Dacă, însă, la vremea aceea, el va fi fost reţinut de alte treburi, Vizirul trebuie chemat de Hasseki Aga, Prefectul al doilea în rang al regimentului Bostandziilor, sau de Koszbekczisi, cel care deţine a treia treaptă în aceeaşi unitate.

(f) Un mut. În Palatul Sultanului sunt ţinuţi mai mulţi muţi şi surzi, a căror unică sarcină este să ţină perdeaua uşii odăii lui, unde Sultanul stă de vorbă, în taină, cu Vizirul, <cu> Kyzlaraga.

107 sau <cu> vreun altul dintre Magnaţi, / şi să ia seama că nu cumva să se apropie altcineva de ea. Cei mai mulţi dintre Europenii care au scris despre alcătuirea Curţii Othmane am observat că pomenesc adesea asupra lor că ar fi fost folosiţi pentru omorârea în taină a celor pe care Sultanul îi va fi hărăzit morţii – greşeală despre care de unde îşi va fi tras obârşia nu suntem în stare nici măcar să scoatem după vreo bănuială. Şi anume, la Constantinopole nu s-a auzit nicicând să li se fi cerut muţilor şi piticilor şi bufonilor, care sunt ţinuţi, la Palat, pe aceeaşi treaptă, să facă vreo treabă serioasă, ori să fi fost trimişi <cu ea, pe undeva, decât în glumă. Dar pe asemenea oameni, chiar dacă firea le-a refuzat darul vorbirii şi al auzului, spre a le compensa, oarecum, acest defect, i-a prevăzut cu o asemenea pricepere, încât ei învaţă să înţeleagă la perfecţie, după gesturile trupului şi mişcările buzelor, cele pe care alţii le vorbesc între ei. Pe lângă aceasta, ei şi-au născocit, pentru ei înşişi, o limbă care exprimă, prin gesturile trupului, tâlcurile sufletului, despre care nu-i mai nimeni dintre curteni care să nu ştie cât de grozav de bine se potriveşte cu tăcerea mai mult decât pythagoreică, care, aşa cum am mai arătat şi în altă parte, este păstrată la Curtea Sultanului. Şi Sultanul însuşi trebuie să o ştie, pentru că nu poate folosi vreo alta, dacă are să le încredinţeze ceva muţilor, sau când, ca să se distreze, vrea să le grăiască ceva.

(g) Talchysz înseamnă, la propriu, „relatare”. Sub acest nume, intră, la Curtea Othmană, scrisoarea pe care Vizirul o le trimite Sultanului despre vreo afacere publică. Sultanul o respinge arareori, şi, dacă nu vrea ca ea să se împlinească după vrerea Vizirulu, onoarea şi demnitatea acestuia se socoteşte a fi în mare primejdie. Talchyszul trebuie scris de către Reis Effendi, sau „Marele Cancelar”, codată> scris, învelit cu un voal foarte subţire, numit

Tulbend, şi, legat cu un fir subţire de mătase, întărit cu pecetea împărătească, pe care, drept semn al demnităţii sale, o poartă Vizirul. Astfel alcătuit, îi este înmânat lui < Talchyszczi, care poartă la Curte o sarcină de

108 cea mai mare cinste, aşa cum era / odinioară, pe lângă împăraţii Greci, cea ton „Pect) ev5 ocpio\) < „a Refendarului”. Talchyszcziul nu ascunde scrisoarea primită în sân, ori în vreun alt fel, decât ca să o ferească de daunele ploilor şi ale furtunilor, ci, ţinând-o sus, în mâna lui dreaptă, o duce în goana cea mai mare la Palat, iar acolo i-o predă lui Kyslaragasi. care i-o trece, în sfârşit, Sultanului. Talchyszczi aşteaptă atâta vreme în Curtea dinafară, până ce i se înmânează, prin Kyslaragasi, răspunsul Sultanului la scrisoarea Vizirului, cel căruia îi spun Chatiszerif, iar pe acesta îl duce la Vizir în acelaşi fel, ca şi Talchyszul. Totuşi, nu arareori, Sultanul trimite la Vizir Chatiszeriful prin Baltadzilar Kiehaiasi, <prin> Hasseki Aga, sau <prin> Koszbekczi, ale căror trepte le-am explicat mai sus, sub lit (era) (e).

(h) Tabulchana. „Muzica războinică”, ale cărei părţi le-am înregistrat deja mai sus, în notele la Tom (ul) I, Car (tea) I, Cap (itolul) al 2-lea, sub lit (era) < (h) >. Iar ea trebuie să stea, în bătălie, mereu aproape de Vizir şi să bată neîncetat, spre a le da curaj luptătorilor. Iar dacă Jengiczerii vor lua aminte că ea s-a oprit din cântat, vor pricepe, pe dată, că pe acolo s-a întâmplat un prăpăd deosebit, şi de-abia de vor putea fi opriţi din fugă.

(I) Sleiţi de puteri. Noi înşine am văzut, la Constantinopole, după acea bătălie, un Jengiczer, al cărui turban, înfăşurat din mătase de Damasc, căzut, în fugă, de pe capul lui, i-l luase un ostaş german de rând. Jengiczerului, care încerca să-şi reia turbanul, Germanul i-l dă de bunăvoie, adăugând aceste vorbe turceşti:

„Al Dzinum, sarigyni, sen Jengiczeri ben Jengiczeri,

mabeini muzde sefer Carindaszligy vardur”, adică „Suflete, uite-ţi turbanul: cum şi tu eşti ostaş, şi eu ostaş, între noi se află o frăţie ostăşească!”

109 Gestul acesta politicos al Germanului Jengiczerul acela / după ce şi-a luat turbanul, l-a răsplătit, dăruindu-i puşca şi spunându-i că „n-are să mai fie nevoie, după aceea, de ea, între fraţi”.

(k) Unui sutaş spaniol. Pe nume Aloysius. După cum însuşi spunea, Mai-marele Grabusei îi necinstise cu sila soţia, nedreptate pentru care, neavând cum se răzbuna în niciun fel, a pus la cale, împreună cu stegarul său, Iosif, planul dăunător de a le preda Turcilor fortăreaţa, şi, cu puţin mai târziu, a şi găsit prilejul să o facă. Turcii i-au făgăduit îngăduinţa să vândă, liber, orice, la Constantinopole, şi o leafă zilnică, lui însuşi şi stegarului, de douăzeci şi cinci de Leonini, iar ostaşilor de rând câte doi. Iar Turcii şi-au ţinut, la început, învoiala, şi nu numai că le-au păstrat, lui şi tovarăşilor lui, simbriile hotărâte, ci şi încă multe alte onoruri şi privilegii, cu gândul, poate, ca, amăgiţi cu atâtea răsplăţi, să cuteze o faptă deopotrivă şi străjerii altor fortăreţe. Dar, după ce şi-au dat seama că nu se întâmpla nimic de acest fel, mai întâi, leafa lor a fost scăzută la zece <Galbeni> împărăteşti, pe urmă, la doi, la sfârşit refuzată, iar ei au fost siliţi să-şi caute leac de potolire a foamei într-o cârciumă.

Aloysius îi făgăduise de câteva ori Curţii Othmane că „el, numai să i se încredinţeze o singură navă de luptă, avea să ardă în foc, cu anumit meşteşug, toată flota Veneţienilor”. Dar, primind porunca să încerce acest lucru la Constantinopole, a tăgăduit să-şi dezvăluie tainele înainte de vreme, dar le-a arătat, pe ascuns, parcă fierăriile şi anumite alte instrumente, cu care se făIea că „poate azvârli la o anumită depărtare un foc de nestins”. Dar, nemulţumiţi cu atâta, Turcii, socotind că zace acolo

vreo trădare, n-au vrut niciodată să-i dea crezare, sau comanda vreunei nave. La

110 urmă, în anul de dinaintea pă/cu de la Carlovitz, la îndemnul Solului Regelui Preacreştin <al Franţei>, s-a dus la Adrianopole, unde zăbovea pe atunci Sultanul, spre a şi face o experienţă cu focul acela, dar, alungat de Vizirul Amucdze ogli Hussein Pasza, drept un om fără de minte, s-a întors la Constantinopolin, fără să fi isprăvit nimic. La urma urmei, învinuit în faţa Vizirului de mai multe omoruri care s-ar fi comis în cârciuma lui, de către Iudeii care locuiau în Ortakioi, a fost dovedit şi surghiunit la Trapezunt, unde şi-a şi plătit datoria faţă de fire.

Peste stegarul lui, Iosif, a dat, cu puţin după aceea, o foarte grea boală, astfel că toţi medicii şi-au pierdut nădejdea despre salvarea lui. Căci avea, în mai multe părţi ale trupului nişte groaznice ulceraţii, care vărsau un puroi urât de tot, cu cele mai mari dureri, şi, pe zi ce trece, îi erupeau noi, şi mai rele, furuncule. Aflându-se el în această mizerabilă stare, vine la el Stareţul Mănăstirii de la Mavromolo şi-i făgăduieşte că are să se facă sănătos printr-o minune a Fericitei Fecioare Maria, numai să vrea să se lase de schisma papistăşească să se mărturisească membra al Bisericii Orthodoxe. Primind această condiţie, bolnavul porunceşte să fie dus pe sus, în patul său, Mănăstirea Mavromolo, iar acolo, făcându-se asupra lui rugăciuni <şi ziua şi noaptea, redat fiind, pe deplin, sănătăţii, în răstimp de douăzeci şi patru de ceasuri, după ce a abjurat în public, în Biserica cea mare < = în Catedrala din Constantinopolo, rătăcirile papistaşe, a fost trecut printre Grecii Constantinopolitani.

(l) Paget. De fel dintr-o prea nobilă stirpe a Englezilor, şi Sol al acelui Regat la Poarta Ot<h>mană, a lăsat la Constantinopole, printre Turci, o mare faimă despre sine. Şi anume, era, într-adevăr, un om nu numai

foarte învăţat, şi bun cunoscător atât al limbilor greacă şi turcească, cât şi al altor ştiinţe, ci şi foarte precaut, şi stăpânea o desăvârşită cunoaştere a felului în care trebuie

111 dobândit ceva de la Turci. /

(m) Collier. Fiu al unui tată Sol la Smirna, a învăţat perfect, în tinereţe, nu numai îndatoririle unui Sol, ci şi limbile greacă şi turcească. Iar, din această pricină, este socotit, printre Turci, şi cel mai precaut, şi cel mai politicos dintre Soli, şi, pentru că obişnuieşte să-i adape din belşug cu vin pe curtenii dedaţi beţiei, nu se află nimic atât de tainic la Curtea Vizirului, ce să nu poată străvedea el. După ce-a ars de tot Staurodromeul>, unde locuia mai înainte, cumpărase Palatele acelui preavestit Vizir, Ainedzi Suieiman Pasza, aşezate pe Bosfor, în satul Curikieszme, dar a fost împiedicat să trăiască în ele de Czorebuly Ali Pasza, el declarând că „este nevrednic ca Palate Mislimane, ba chiar ale Vizirului să fie stăpânite de nişte Giauri, iar locuri sfinţite de atâtea Namazuri şi rugi să fie pângărite cu vin cu carne de porc”.

(n) Kior Şefa Gierai. Acesta este singurul din stirpea Czob an Ghierailor, despre care am amintit mai sus, în notele la Tom (ul) I, C cartea) a 2-a, Capitolul) o „Lit (erele) < (yy) „care a ajuns la demnitatea de Chan al Tătarilor, şi n-a rămas mai mult de un an. După depunerea lui, puterea asupra Tătarilor le-a fost îngăduită iarăşi, de îndată, Gierailor legitimi, care au păstrat-o în spiţa lor încă şi până astăzi.

(o) Donanma. Astfel se numesc, la Turci, solemnităţile publice rânduite, îndeobşte, pentru izbânzile repurtate asupra duşmanilor, sau pentru cucerirea unor fortăreţe duşmane. Când se poruncesc asemenea serbări, toţi negustorii au îndatorirea să-şi ţină prăvăliile deschise zi şi noapte.

112 şi să le pună drept podoabe ce au ei mai de preţ.

În acea vreme, nimănui nu i / se interzice niciun fel de joc, ori de <spectacol> de scenă, ba este îngăduit şi să se bea, pe faţă, vin, iar cei beţi, care, de altfel, sunt foarte aspru pedepsiţi de Jengiczeraga, nu pot fi nici apucaţi la această festivitate, nici acuzaţi mai târziu. Între timp, paznicii patrulează prin tot Oraşul, dar nu se îngrijesc de nimic altceva, decât ca să se evite certurile, bătăile, omorurile şi tâlhăriile, dar restul faptelor, care ţin de distracţii, le sunt îngăduite oricui să le impune facă. /

UI (p) Tarposzczi Ali Pasza. „Tarpus" este „tulpanul" cu care Turcoaicele obişnuiesc să-şi acopere capul: se pare că, în tinereţea sa, Vizirul a făcut din ele, şi de aici şi-a căpătat numele. /

112 (q) Misri Effendi. Un bărbat preavestit, la Turci, prin faima sfinţeniei sale, cu toate că mulţi îl socoteau prea favorabil religiei creştine. Această bănuială o întăresc mai multe poeme teologice pe care le-a împrăştiat prin mulţime şi a îndemnat să fie cântate public în Dziamii, dintre care unele, în care li s-a părut multora că voia să se refere la taina întrupării, socotim că merită să le trecem aici, traduse din cuvânt în cuvânt din turceşte:

„Eu, cel care am cunoscut tainele ştiinţei omeneşti.

Adun, la număr, comorile Dreptăţii şi sunt Viaţa universului.

La mine se află închis tot ce-i ascuns şi taina celor ascunse.

La mine se află strângerea tainei şi-i sunt stăpânul preabogat.

Eu am văzut Divina Frumuseţe cu mult mai limpede ca ceilalţi.

De aceea, când privesc acest spectacol, sunt pătruns de bucurie.

Orice se află pe pământ şi în Cer îmi este supus mie.

Eu sunt pecetea neasemuită a văzutelor şi a

nevăzutelor.

Pentru toată făptura am dat substanţa mea unică, întruna sunt cu JESU, şi punirea cu El într-un gând.

Eu sunt acel Misri (cuvânt care arată totodată „Cairo, Metropola Egiptului.

113 şi toată Provincia Egiptului, / şi i-a dat autorului porecla lui), care i-am ajuns Rege Mysrului, sau Egiptului, al trupului meu.

Prorocirea mea, cu toate că-i adâncă, cuprinde, totuşi, în tălmăcirea ei ascunsă, taina cea veşnică”.

El pare a fi avut în vedere tot acelaşi lucru în epigrama următoare:

„Am nesfârşită ştiinţă asupra Numelor Divine.

Cu fiecare răsuflare călătoresc către cereştile ştiinţe

(adică „mă ocup în întregime cu cereştile ştiinţe”), în Cerul Inimii mele nu-i („<nu> se poate defini”) al stelelor număr, în fiece Zodiac (adică „semn al Zodiacului” – căci amândouă, la Turci, sunt desemnate prin acelaşi cuvânt, Burdz) număr o mie de sori şi o mie de luni.

Faţă de ele, ştiinţa (Cerului) Empyreu şi a celorlalte orbite e nimica.

Cum şi pe pământuri eu am esenţe permanente.

Mă sfiesc să le fiu lumilor dascălul Alfabetului.

Dar eu ţin la mare preţ acest Alfabet, care, îndeobşte, e puţin preţuit.

Pentru că în el se află împletită potrivirea dintre JESU şi MYSRI.

De aceea, vrerii mele nici nu i se adaugă, nici nu-i lipseşte ceva

< oadică „nu doresc nimic din toată inima, cum nu duc, totuşi, lipsă de nimic ce aş putea dori” O >”.

Pe lângă acele dovezi vădite care se arată în aceste distihuri despre JESU, merită să fie luate aminte şi cele pe care le-am aflat despre acelaşi Mysri Effendi din gura

Preasfântului Patriarh al Constantinopolei, Calinic, de fericită pomenire. Anume, pe când el era Mitropolitul Prusei, Mysri Effendi, care, pe vremea aceea, avea parte, în acelaşi oraş, de demnitatea Mollatului, a ajuns să

114 lege cu / el o foarte strânsă prietenie, întărind-o printr-o deasă apropiere. S-a întâmplat, odată, ca, după ce el a venit la Mitropolit, să zărească pe masă un volum aşternut în litere greceşti. Văzându-l, îl întreabă pe Mitropolit „ce caile era aceea", şi, după ce a aflat de la el că era Evanghelia, i-a răspuns: „Ehei, Mitropolite, ce-ai dobândit odată din mila lui Dumnezeu păstrează cu tărie toată viaţa! Căci şi Evanghelia, şi Hristos însuşi sunt Cuvântul lui Dumnezeu". Totuşi, deşi toate acelea umblau printre Turci ca bodogăneli deloc ascunse, ele nu i-au putut aduce faimei lui nicio pagubă. Ba mai mult, când poemele mai sus pomenite i-au fost puse în faţă Muftiului, ca să hotărască dacă erau după dreapta credinţă, sau potrivnice doctrinei Curanului, se spune că el a ridicat judecata, şi a dat următoarea fetva („sentinţă judecătorească"): < „Maana sâni Allahile Mysri billiur", adică „Tălmăcirea înţelesului lor, în afară de Dumnezeu, îi este ştiută numai lui Mysri": acestei sentinţe, fie ea şi dată de un Necredincios, îi subscriem şi noi, socotind foarte greu să acoperim adânca ştiinţă a acelui bărbat cu lămuririle noastre. Iar după acea pronunţare a Muftiului, mai sus amintitele poeme ale lui Mysri Effendi au fost primite şi răspândite de către toţi Turcii ca drept-credincioase. Totuşi, citirea lor nu este îngăduită fără de precauţie – ba chiar, pe exemplarele ei care se vând în public se află trecută următoarea avertizare: < >, „Aceste poeme şi ziceri sunt ale lui Mysri Effendi, de fericită pomenire, în care, deşi se află unele spuse şi fraze care se abat de la credinţa Mislimană şi jignesc urechile drept-credincioase, ele trebuie totuşi puse pe seama înflăcărării

lui”.

Prin aceste rătăciri ale înflăcărării sale el îi abătuse pe un puţini Mislimani din dreapta cale a

115 credinţei lor /: cum faima acestui fapt fusese purtată până la Preaînalta Poartă, Muftiul i-a poruncit să-şi strângă într-un singur volum predicile şi poemele sale, şi să i le înainteze spre cenzură. Muftiul a pus pe foc acest epistolar, după ce l-a citit, şi a dat următoarea fetvan: „Dacă cineva va spune şi va crede ca Mysri Effendi, trebuie ars în foc, numai Mysri Effendi nu: căci nu se poate da nicio fetvan despre cei cuprinşi de înflăcărarea <duhului>”. Iar această înjosire se crede că l-a stârnit să işte acele tulburări, pe care le-am relatat în şirul istoriei.

(r) Caimacamii. Acest Othman Pasza era Grec după neam, de fel din Creta, prins, la asediul Candiei, de către Kioprili Ahmed Pasza, şi, atras către mărturisirea ritului muhammedan, a fost, la urmă, înălţat, prin diferite trepte, până la acea demnitate – un om, de altfel, foarte iscusit, care ştia preabine să fie sluga clipei.

(s) Tefterdarul. Care este această demnitate s-a spus în altă parte: <11, VI, 17, 207: II, III, (g) 142>. Acesta era Kirli Ismail Effendi. pe care Turcii îl mai laudă încă pentru deosebita-i îndemânare în împlinirea faptelor.

(t) Nu de Sultan, ci de Szeitan < >. „Sultânden, Szeitanden”.

Vorba aceasta a lui au tălmăcit-o, după aceea, în două feluri, şi anume, literal, că „Sultanul însuşi a fost stârnit de un duh diavolesc să-l piardă pe un bărbat care-i mustra viciile”, şi metaforic, ca şi cum „Mysri effendi îi declara pe cei care veniseră să-l cheme „că au fost nu trimişi de Sultan, ci stăpâniţi de Diavol, şi îmboldiţi să împlinească această nefaptă”.

cu) Szam Tarabolus. „Tripolis a Damascului” aşezată în Palestina, astfel numită spre a o

116 deosebi de Tripolis din Africa, vestitul sălaş al piraţilor Mauri. /

(X) Cei din Chios care ţineau de Biserica Romană. Cei ce urmează acest rit erau odinioară nu cea mai mică parte a locuitorilor din Chios, ai căror înaintaşi îşi mutaseră acolo sălaşul, de mai multe veacuri, de la Veneţia, sau de prin alte Provincii ale Italiei, încă de mai înainte ca insula să fi ajuns în puterea Ofhmanizilor, iar credinţele obştei lor, cu care fuseseră învăţaţi în patrie, le transmiseseră mai departe, până la urmaşii lor îndepărtaţi. Ei se bucurau acolo nu numai de exercitarea ritului lor şi de toate celelalte privilegii pe care le aveau locuitorii, ci clădiseră şi mai multe sanctuare, ba chiar, întemeiaţi pe ajutorul şi pe autoritatea Solilor Franţei şi al celorlalţi Principi supuşi Scaunului de la Roma, dobândiseră de la Curtea Othmană mai multe scutiri şi prerogative refuzate celorlalţi supuşi ai acelei împărăţii.

Iscându-se, mai apoi, după prăpădul de la Vienna, războiul dintre Veneţieni şi Turci, ei jucau rolul de cercetaşi ai Republicii Veneţiene, şi îi relatau cu hărnicie Amiralului flotei potrivnice tot ce se petrecea în flota turcească, fie la Constantinopole, fie în insule. La urmă, după ce tot Peloponnesul a fost supus sub armele Veneţienilor, nădejdile li s-au înălţat şi mai sus, şi s-au apucat şi de planuri pentru supunerea insulei lor sub steagurile S (fântului) Marcu. Ca ele să aibă o urmare cât mai fericită, cu toate că deţineau deja superioritatea, ei socotesc că trebuiau, totuşi, încercate şi sufletele concetăţenilor greci, ca nu cumva, pe neaşteptate, aceia să işte vreo piedică în calea celor puse la cale de ei. Prin urmare, cum nu cutezau să-şi dezvăluie gândul în public, în convorbiri particulare, scad puterile maritime ale Turcilor, pe ale Veneţienilor le ridică în slăvi, spunând că „se iscă teama ca, odată alungată de pe mare flota

turcească, Republica aceea să nu aibă aspiraţii către stăpânirea tuturor insulelor cu care se mândreşte Archipelagul. Prin urmare, nu era fără rost dacă, înainte să înceapă vara, aveau să le îmbune sufletul cetăţenilor Veneţiei, trimiţând o

117 scrisoare către Mai-marele liotei, / prin care să fie rugat ca „să-i apere împotriva nedreptăţii provocate de cei de alt neam pe cetăţenii de acelaşi rit cu dânşii, şi, dacă soarta o îngăduia, Creştinul să le vină Creştinilor în ajutor”. Grecilor nu le-a surâs acest plan, atât pentru că avea bănuieli asupra loialităţii Veneţienilor, cât şi pentru că socoteau că împotriva puterii de atunci a Turcilor puteau găsi prea puţină strajă din partea Veneţienilor, aflaţi atât de departe. Dar, cum prevedeau că, şi fără ajutorul acelora, Latinii aveau, ei, să încerce ceva în folosul Veneţienilor, îi dau de ştire lui Hussein Pasza, care, pe acea vreme, era Mai-marele afacerilor maritime ale Turcilor, cum că „ei, unii, aveau să îşi dovedească până la moarte fidelitatea faţă de Curtea Othmană, dar că aveau mulţi concetăţeni Latini, legaţi de Veneţieni şi prin neam şi prin rituri, pentru credinţa cărora ei înşişi nu puteau nicidecum garanta”, făcuseră aceasta cu un dublu gând, că, dacă Turcii reuşeau, odată şi odată, să ocupe iarăşi oraşul cucerit de Veneţieni, ei să aibă la îndemână scuza că îl înştiinţaseră dinainte despre aceasta pe Amiral, dar, totuşi, să nu-i ducă la pierzare pe confraţii lor, despre care ştiau că, dacă Turcii aveau să afle cum stăteau lucrurile, erau meniţi celor mai crude chinuri. Dar, mai înainte ca scrisoarea aceasta să poată ajunge la Hussein Pasza, Latinii, odată aflate acestea, socotind că nu mai trebuie îngăduită nicio zăbavă, trimit la Amiralul Veneţian o foarte iute navă, <şi îl roagă pe tot ce-i mai sfânt „să le vină cât mai degrabă în ajutor: sfaturile lor erau deja dezvăluite, iar ei erau daţi pierzării, dacă el avea să întârzie fie şi cât de

puţin; iar el nu avea de ce se teme – căci cetatea, deschisă, lipsită de oşteni de strajă, de mijloace de război şi de hrană, ba şi în plină zarvă a mai feluritor partide, nu aştepta nimic altceva pentru predare, decât înfăţişarea flotei inamice”. La primirea acestei veşti, Mai-marele flotei veneţiene purcede cu mare sârg către Chios şi găseşte cetatea, precum relataseră Latinii, lipsită de toate cele de trebuinţă spre a susţine un asediu, o ia cu

118 asalt, şi, în puţine / zile, o cucereşte prin predare.

Trăia acolo, pe acea vreme, Damad, sau Silahdar Hassan Pasza, dar nu cu titlul ele Prefect, ci ca un particular, şi, până să fie chemat la vreun Paszalat, împăratul îi poruncise să-şi afle întreţinerea pentru hrana sa din veniturile acelei insule. Acesta, cum vedea că, datorită lipsei de toate felurile, oraşul nu putea fi apărat, îl întreabă pe Muftiu, care zăbovea şi el pe acolo, în surghiun, „putea, oare, un Misliman să le predea Creştinilor, cu conştiinţa întreagă, un oraş lipsit de strajă militară, spre a-i salva pe locuitorii lui Muhammedani?” După ce a primit de la el fetva că „acea binefacere, adusă atâtor Mislimani, care ar fi trebuit, de altfel, să piară, avea să şteargă păcatul care s-ar comite prin predarea oraşului împotriva Legii Curanului”, în cea de a patra zi a asediului, încredinţează oraşul puterii Veneţienilor, sub statornicirea anumitor condiţii.

Odată luat oraşul, Veneţienii, mai neobrăzaţi, se încrâncenează asupra Grecilor nu altfel, decât asupra Turcilor, şi, aflând ce îi dăduseră ei de ştire, mai înainte, lui Hussein Pasza, le închid acelora toate bisericile, bunirile multora le pun la mezat, ba până şi preoţilor greci le interzic orice slujire şi împărtăşire a tainelor Botezului şi S (fintei) Cine, şi nu îngăduie pe nimeni, în afară de Latini, să asculte spovedania unui Grec aflat pe moarte, sau să

încreştineze un prunc nou-născut în sfânta cristelniţă. Grecii insistă cu rugi, cu lacrimi, ba şi cu daruri, nu se roagă de nimic, numai pentru libera folosinţă a bisericilor şi a slujbelor lor: sunt respinşi de peste tot, primind porunca „să se ducă la bisericile Romane, dacă nu voiau să fie socotiţi răzvrătiţi şi dispreţuitori ai slujirii dumnezeieşti”.

Dar acea nestăpânire a Latinilor, n-a rămas, totuşi, lungă vreme nepedepsită. Şi anume, când, în anul următor, sub conducerea lui Medzomorto, Veneţienii au fost siliţi să se retragă din oraş şi din insulă, cetăţenii Latini au cerut iarăşi, cu mare strădanie, să fie iarăşi primiţi în frăţia din care îi

119 alungaseră, mai înainte, pe Greci, dar nu numai că / nu au putut dobândi aceasta, ci de-abia dacă au scăpat de cele mai cumplite pedepse.

Există o lege în Statul Othman, prin care orice pământ, dacă s-a aflat măcar şi pentru trei ceasuri puterea duşmanilor, li se ia vechilor lui stăpâni şi este trecut în favoarea Vistieriei împărăteşti, întocmai ca o Provincie ocupată de curând, dacă locuitorii ei nu vor să-l răscumpere, la un preţ stabilit. Conform cu aceasta, cum întregii insule i s-au pus o mie cinci sute de pungi, cu titlul de răscumpărare, apăsaţi de o atare povară, Grecii îi înaintează împăratului o umilă plângere: acolo pomenesc că „ei, mai înainte ca Damascul să fi fost ocupat de armele Mislimane, le-a plătit deja tribut Cârmuitorilor Statului Muhammedan, şi, de pe acea vreme, nici n-au tăgăduit vreodată ce datorau, nici n-au urzit ceva în dauna Statului Othman; iar autorii ultimei catastrofe n-au fost ei, ci Latinii, uniţi de Veneţieni prin legături atât de rituri, cât şi de et sânge, le-au predat duşmanilor oraşul”; la urmă, ei se roagă ca „pentru vechea lor fidelitate arătată împărăţiei, să se scadă povara banilor ce li s-au cerut, iar, pentru ca

lor să li se îngăduie să trăiască mai sigur în patria redobândită. Latinii să fie despuiaţi de dreptul de cetăţeni ai insulei, sau, dacă aceasta nu se putea face. Sultanul să le îngăduie lor o insulă pustie, unde, părăsindu-şi patria, să vrea să se strămute de bunăvoie, cu copii şi cu soţiile lor. Căci ei socotesc mai presus ca, fie şi în sărăcie, să ducă o viaţă liniştită, decât să trăiască mereu cu teama de a-şi pierde, odată cu averile, şi sufletele". La urmă, mai adaugă că „nu aveau cum trăi în siguranţă în insulă, câtă vreme erau amestecaţi cu locuitorii Latini, care şi odinioară le mai dăduseră pe mână Veneţienilor oraşul, şi despre care se credea că aveau să le fie şi mai târziu de ajutor tovarăşilor lor ca să o ocupe din nou".

Între timp, ajunsese la demnitatea Marelui Vizirat tot Hussein Pasza, care, câtă vreme Chiosul

120 era reluat de la Veneţieni, / purta cinstirea de Amiral, şi, întrebat de Sultan, dă mărturie că „sunt adevărate cele pe care le povesteau Grecii", şi pomeneşte şi că „aceia îl înştiinţaseră mai demult". Cauza odată cunoscută, Sultanul scade răscumpărarea insulei până la cinci sute de pungi, pe toţi Latinii porunceşte să-i ducă la galere, iar bunurile lor să le fie împărţite Grecilor. Iar aceia ar fi suferit, desigur, o cumplită pedeapsă pentru nemaiauzita lor tiranie, de nu s-ar fi opus Ambasadorul Franţei, şi, atât prin autoritatea sa, cât şi prin puterea banilor, n-ar fi izbutit să li se deie drumul de la galere; însuşi acest lucru el nu l-a putut, totuşi, dobândi decât cu condiţia ca, făcând publică mărturisire, ei să treacă din tabăra Latinilor în cea a Grecilor, şi astfel s-a făcut ca, astăzi, să nu se mai afle, în Chios, niciun acolit de-al Papei.

(y) Să viziteze Meca. Pentru că Arabii rătăcitori care locuiesc în pustiurile dintre Damasc, Bagdad şi Meca au obiceiul să împânzească, cu tâlhăriile lor, mai cu seamă calea către Meca, şi să le îngreuneze pelerinilor care,

pentru superstiţia <lor, se duc mereu să viziteze locurile sacre pentru Muhammedani, împăraţii Othmani de după Selim I, cuceritorul Egiptului, au hotărât să le plătească, sub titlul de Surre, din Vistieria Haremului, patruzeci de mii de galbeni, ca un fel de pomană, chipurile, de parcă banii aceia s-ar plăti pentru paza drumurilor şi a fântânilor, dar, în fapt, pentru că ei vedeau că, de altfel, nu-i puteau înlătura nicicum de lângă Hadzii nişte duşmani atât de apăsători. Dar cum, din pricina războiului din Ungaria, acea <sumă> n-a mai fost trimisă vreme de câţiva ani, Szeich Emir Mehemmed, laolaltă cu tribul său, i-a împresurat, pe atunci, de peste tot, în locuri strâmte, pe pelerini, şi, din lipsa apei, i-a silit să se predea. Se afla, pe atunci, printre

121 ei, multvestitul Chan al Tătarilor, Selim Gierai, pe care, prins laolaltă cu ceilalţi, / l-au obligat, prin Rai Arab, să-i înfăţişeze el însuşi împăratului plângerile lor, şi să obţină să li se plătească din nou pomenile obişnuite, iar, după ce şi-a dat cuvântul, i-au dat drumul, liber. Acela şi-a ţinut făgăduielile, şi, odată întors, atâta timp a ostenit Curtea împărătească, până ce le-au fost trimise Arabilor Surre şi pentru anii trecuţi: odată tăcut acest lucru, răzvrătirea a încetat.

La Viaţa lui Sultan Mustafa al II-lea, clAPITOLUL IV.

(a) *Nezir Aga*. Pe vremea aceea, *Haznadar baszi*, sau „Mai-marele Vistieriei” care se strânge în Haremul Sultanului. Puţin după aceea, a fost înălţat la demnitatea de *Kyzlaragasi*, şi s-a bucurat de atâta trecere pe lângă Sultan, încât Vizirii se temeau mai mult de dânsul, decât el de Viziri, iar Sultanul însuşi nu întreprindea nimic în Stat, dacă nu-i ceruse lui, mai întâi, sfatul. Şi-a păstrat această autoritate prin îndemânarea sa, de care se bucura din plin, în tot timpul domniei lui *Sultan Mustafa*: dar, după depunerea lui, a intrat într-o nu mică primejdie, dat fiind

că răzvrătiţii au pus mai ale în seama vinii sale toate cele care fuseseră înfăptuite greşit de Sultan Mustafa. Dăruit, totuşi, cu viaţa de către *Sultan Ahmed*, după ce-a primit scrisoarea de înlăturare, a fost trimis în *Egipt* de la Palatul împăratului.

(b) *Czalyk Ahmed Aga*. Este de fel din *Rusia Roşie*; apoi, a fost prins în campania de la *Oameniec şi* crescut în legea Muhammedană şi primit în Palatul împărătesc, undei, sub domnia lui *Sultan Muhammed al IV-lea*. era *Czohadarul* lui *Mustafa*. pe atunci copil. Acesta odată înălţat la domnie, a fost făcut, mai întâi.

Kiucziuk < „Mic” „apoi *Buiuk Intrahor* < „Mare Imbrohor” „şi, lăsat să plece din această cinstire, cum nu voia să primească vreun Paszalat, mai este şi astăzi ţinut la mare onoare, şi, fie şi

122 ca un particular, trăieşte, totuşi, destul de strălucit, / la Constantinopole. A primit numele de *„Czalyk”*, pentru că are la faţă o „cicatrice de pe urma unei răni. Căci cu el îi cheamă pe toţi cei astfel însemnaţi, ca şi cu < >

„Czolak”, „cel cui i-au fost tăiate câteva degete de la mână”. Dar el nu trebuie confundat cu porecla altuia, care, către începutul domniei lui *Ahmed al III-lea*. a fost ales de răzvrătiţi *Jengiczer Ağası*, despre care vezi mai multe mai jos, în notele la <C (apitolul 5>.

(c) *Czerkies Mehemed Aga*. Adus la Constantinopole, din *Czerkassia*, copil, printre ceilalţi prizonieri, şi educat în Palat. După ce a fost lăsat *Czalyk Ahmed Aga*, a fost făcut *Buiuk Intrahor*, iar apoi, cu trei *Tuguri*, trimis, mai întâi, în Paszalatul *Aleppului*, apoi, în cel al *Hierosolymei* şi în altele. Astăzi, după ce Turcii au luat înapoi *Moreea*, a fost rânduit Seraskier al acelui Regat şi se bucură la Curtea Othmană de o mare laudă şi pentru dreptatea, şi pentru bărbăţia-i ostăşească.

(d) *Elmas Mehemed Pasza*. De neam din Asia, sau, după cum susţin alţii, din Bosnia, a fost primit, în tinereţe, pentru faima frumuseţii sale, la Palat, de către *Sultan Muhammed ai IV-lea*, şi a fost poreclit de el *„Elmas”*, adică „Diamantul”. Mai umbla şi vorba că, preaiubit fiind de Sultan, i-a slujit lungă vreme acelei mizerabile pofte, despre care, la Constantinopole, mulţi, atât Turci, cât şi Creştini, au socotit că i-a fost aparte lui Muhammed, mai degrabă după numele cu care obişnuia să-i alinte pe cei mai arătoşi la înfăţişare, „Cămăraşii săi”, decât după mărturii mai limpezi. După moartea lui Sultan Muhammed, slujind în Palat în felurite cinstiri, a fost, până la urmă, trimis de

123 *Sultan Ahmed al II-lea*, cu trei *Tuguri*, în Paszalatul *Bosniei*. Înălţat la Vizirat, / sub *Sultan Mustafa al II-lea*, a părut să-i fie mai presus, în două bătălii, oştirii *Germanilor* – una, în care a silit oastea lui *Veterani* să deie îndărăt, a doua, în care a zădărnicit strădaniile puse la cale de

Frederic August, *Electorul Saxoniei*, împotriva taberei Othmanizilor, dar în ultima, cum ardea de o prea mare înflăcărare să intre în luptă cu Germanii, împotriva părerii celorlalţi Paszi, mai prevăzători, a fost înfrânt, la Zenta, de *Eugeniu* de Savoia>, dar, înainte de prăpăd, chiar în pregătirile de luptă, a fost căsăpit de Jengiczerii răzvrătiţi.

Vremea morţii lui a vădit o, în următorul hronostih, un foarte rafinat poet al Turcilor: „Nemeze Curszunile sildi elmasi”, „Plumbul german a lustruit diamantul” – prin care se ţine, anume, seama atât de părerea comună, cum că „Diamantula este atacat de plumb”, cât şi de faptul că „Diamantul nu poate fi făcut să strălucească decât dacă este şlefuit în căsuţe de plumb”.

De altfel, era un om cu o fire cumpătată, serios,

străin de lăcomie – rară pildă printre Magnaţii Othmanizilor –, foarte iubitor de dreptate, în afară de când raţiunea de Stat impunea să-i răstoarne pe rivali, fie ei şi nevinovaţi, şi să-i elimine din faţa lui. Totuşi, ca un „om nou" şi crescut în Palat, nu avea tot atâta experienţă, ca alţi Paszi hârşiţi, dar ce-i refuzase educaţia îi ofereau înzestrările firii – iuţeala înnăscută în luarea hotărârilor, repeziciunea la fapte astfel încât: după consimţământul tuturor, nu era socotit o Căpetenie rea.

(e) *Niszandzi Pasza*. „Cel care obişnuieşte să înscrie sus, pe toate poruncile, semnul, sau iscălitura Numelui împărătesc". Această însărcinare se bucură, la Curtea Othmană de cea mai mare onoare, mai ales dacă i-a fost încredinţată unui Paszâ împodobit cu trei *Tuguri*, caz în care

124 este numărat printre *Vizirii Cubbe*, / şi, în *Galibe Divan*, şade laolaltă cu aceştia, chiar alături de Marele Vizir, sub gratiile de după care Sultanul ascultă afacerile ce se dezbat: dacă însă această cinstire o îndeplineşte un *Ekitugly*, sau „cel care se bucură de două cozi de cal", ori un *Effendi*, se socoteşte a fi cu o treaptă mai de jos.

Toate *fermanurile* Sultanului care sunt trimise în Provincii din cancelaria Vizirului, precum şi cele care emană din cancelariile *Tefterdarului* despre *Malie* < „Afaceri financiare" şi *Beglyk* < „Afaceri de Stat" „îi sunt citite Lui de către *Niszandzi Kassedar Effendi*, şi sunt întărite trăgându-li-se deasupra *Turaua*, sau „iscălitura Numelui împărătesc", iar copiile lor se păstrează la el în dulapuri aparte. Dacă, însă, trebuie date edicte <doar pentru> înăuntrul zidurilor Constantinopolei, acelea nu au nevoi de întărirea lui Niszandzi Pasza, ci dobândesc destulă tărie <doar> prin per iscălitura Vizirului. Iar Niszandzi Pasza trebuie să rămână mereu pe lângă Sultan, şi nu poate nici să plece, nici să fie trimis în altă parte,

decât dacă este lipsit de sarcina sa: totuşi, Vizirului, dacă purcede în expediţie fără Sultan, îi dă, în locul său, drept însoţitor, un *Niszandzi Effendi*.

(f) *Rekiab Caimacam*. Când Vizirul este împiedicat de campanii, Sultanul rânduieşte mereu, dintre *Vizirii Cubbe*, sau dintre *Paszii* care se bucură de trei cozi, un *Rekiab Caimacam*, pe care l-ai putea explica etimologic drept un „Locţiitor la scara <calului>", care decide toate agacerile care se ivesc pe lângă Sultan, pe care, de altfel, trebuie să le descurce Vizirul, şi nu cu mai puţină autoritate, decât acela, doar cu excepţia faptului că nu poate nici înălţa noi Paszi, nici pe cei vechi nu-i poate mazili, sau pedepsi cu capul. Odată, însă, întors Vizirul, încetează şi autoritatea lui, şi

125 trece, iarăşi, la acela. Mai este şi un alt *Caimacam* Constantinopolei, / rânduit, de obicei, în lipsa Sultanului şi a Vizirului, despre care am trata mai multe mai sus, în adnotările la Tom (ul) I, Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) de lit (era) < (X) >.

(g) Topczi baszi. „Mai-marele peste tunuri, peste oştenii tunari şi peste Kombaradzii, sau „aruncătorii cu bombe pline cu praf de puşcă". Iar numai acestea se află sub puterea sa. Dar rezervele de praf de puşcă, gloanţele, şi mijloacele celelalte, cum se spune ale „Artileriei", se află sub jurisdicţă şi grija lui Dzebedzi baszi ea „Marelui Armurier".

(h) Frederic August, Electorul Saxoniei. Turcii îi spun acestuia, până în ziua de astăzi, datorită deosebitei şi admirabilei sale forţe trupeşti, de care se bucura în tinereţe, Naal Kyran, adică „Cel ce rupe potcoave". Căci, despre faptul că ei au obiceiul să le pună porecle aparte nu numai Căpeteniilor, ci şi unor neamuri întregi, am notat, deja, mai sus, la Tom (ul) I, Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) <2>, lit (era) < (r) >.

(I) Medzomorto. De fel din Africa, din părinţi Mauri, în primii săi ani s-a ocupat cu pirateria, în Marea Mediterrană, din portul Timişului, şi, prin aceasta, a dobândit asupra numelui său o nu mică celebritate. La urmă, într-o bătălie, odată ce fusese copleşit de mulţimea duşmanilor, a fost prins de Spanioli şi atât de greu rănit, încât cu toţii şi-au pierdut nădejdea despre lecuirea sa, de unde a şi primit porecla spaniolă de „Medzomorto”, „Jumătate-mort”, şi a şi păstrat-o după aceea, însănătoşindu-se, totuşi, de pe urma rănii, şi răscumpărat de ai săi, după şaptesprezece ani de închisoare, s-a întors iar la vechile-i meşteşuguri şi le-a făcut Creştinilor multe pagube pe mare. După aceasta, i-a fost încredinţată de Turci comanda unei singure nave de război, la urmă, după ce a isprăvit lucrurile cu bine în Chios, şi puterea asupra întregii flote. Adus fiind la Adrianopole.

126 cum Sultanul voia să-l onoreze cu demnitatea de Amiral şi cu / trei Tuiuri, a cerut, mai ales, să fie lăsat să-i instruiască pe corăbieri şi pe ostaşii din flotă după arta militară maritimă, şi să-i lege de anumite reguli, şi să nu fie silit, pentru Viziratul dăruit sieşi, să-şi lase veşmântul naval: le-a obţinut pe amândouă. Totuşi, Vizirii au încercat adesea să-l abată către schimbarea veşmântului său, susţinându-i că „straiul acela e nedemn de demnitatea pe care o purta”: dar el a rămas neclintit în această privinţă, şi, cum ei îl tot presau, le-a răspuns că „el socoteşte cu mult mai nedemn că flota unei atât de mari împărăţii le e lăsată în pradă unor pescari <Veneţienilor>: nenorocirea aceasta nu avea nicio altă origine, decât că aceştia se îngrijeau de arme, iar slujbaşii aceleia doare de veşminte şi de podoabele trufiei. Dar el aşază onoarea Viziratului, dată lui de Sultan, nu în veşmânt, ci în bărbăţie, şi va demonstra prin faptele înseşi cu cât întrec nişte bărbaţi, fie şi mai neglijent încinşi, muierile cele mai împodobite”.

(k) Mysirli Ogli. O Căpetenie multvestită printre Turci, în privinţa faimei războinice, al doilea faţă de nimeni, după acel < Codza Dziafer Pasza, despre care <am pomenit> la lit (erele) < (să), Cap (itolul) al 2-lea, A căzut, laolaltă cu celelalte Căpetenii ale oştirii turceşti, de cruda mână a coştenilor răzvrătiţi, chiar în pregătirea bătăliei de la Zenta, spre cea mai mare îndurerare a Sultanului. A primit numele de Mysirli Ogli pentru că avusese fie părinţi egipteni, fie locuind în Egipt.

(l) Să treacă la riturile greceşti. /

127 (m) Bostandziilor < >. Primii împăraţi ai Othmanizilor, care nu se îngrijeau de nimic mai mult, decât să aibă o oaste de neînfrânt şi obişnuită eu truda şi cu pătimirile, au orânduit acest Tayun < „corp de oaste" „mai ales cu gândul ca, atâta vreme cât îşi hârşeau vinele trupului cu îngrijirea grădinilor, căliţi împotriva căldurii, a frigului şi a loviturilor furtunilor, să fie cu atât mai potriviţi spre a răbda neajunsurile campaniei din război. Anume, din această tagmă erau aleşi, mai întâi, printre < *Azaply*, adică „Furioşi", care era, la ei. cel mai de jos fel de oaste, apoi printre *Jengiczari*, *şi* celor care tindeau către această treaptă nu le era deschisă nicio altă cale. Astăzi, însă, după ce numărul Jengiczerilor a început să fie completat dintre fiii Jengiczerilor şi dintre alţii, care intră de la sine în acest fel de oaste, acest vechi rol al Bostandziilor a încetat, şi nu mai sunt întrebuinţaţi pentru nicio altă sarcină, decât pentru straja Palatului Sultanilor, pentru îngrijirea grădinilor, şi pentru vâslitul la ramele bărcii Sultanului. Ei îl au drept Mai-mare pe *Bostandzi baszi*, ale cărui sarcini şi demnitate le-am înfăţişat mai sus, la Tom (ul) al II-lea, Cap (itolul) al <2-lea, lite (ra) (a). S-a petrecut pentru prima şi singura dată ca, sub *Sultan Mustafa al II-lea*, ei să le fie puşi împotrivă, ca ostaşi, *Germanilor* care asaltau tabăra Turcilor.

(*n*) *Jengiczeri Jamagy*. Aşa se numesc cei aleşi de curând printre Jengiczeri, spre a completa numărul menit acelui fel de oaste, sau sunt cooptaţi din alte unităţi în acest Tdyu. a < „corp de oaste” >: iar aceasta se face, mai cu seamă, când ei trebuie trimişi în paza vreunui oraş ocupat. Anume, în cazul acesta, dacă, să zicem, nevoia ar cere să se trimită într-acolo şase mii, nu sunt menite într-acolo decât două sau trei *Oda* < „batalioane” dintr-un *Odzak* < „regiment” „care.

128 neputând / întruni mai mult de trei mii, li se adaugă alte trei mii, din *Dzebedzii*, sau din alţi ostaşi noi, sub numele de „Jengiczeri Jamagy”.

(*o*) *Levendi*. Sub acest nume, stricat, nu-i sigur din care cuvânt italienesc, sunt însemnaţi „ostaşii din flotă”, oameni întru totul stricaţi <şi ei>, şi care de-abia dacă dau ascultare Mai-marilor lor. Odinioară erau cu mult mai neciopliţi, dar, după ce, prin strădania lui *Medzomorto*, au fost supuşi regulamentului, ei par să-şi fi pierdut destul din obişnuita-le sălbăticie şi bestialitate. La vreme de pace, cei obişnuiţi sunt în număr de paisprezece mii: dacă, însă, apare vreun război cu *Veneţienii*, sau vreo altă nevoie, sunt înrolaţi noi, pe şase luni, câţi va fi hotărât Sultanul, şi fiecăruia dintre ei li se plăteşte o soldă de 25 de <galbeni> împărăteşti pentru acele şase luni. Între ei sunt primiţi Greci şi alţi Creştini, / ceea ce în celelalte tagme militare este interzis. /

129 (*p*) *Kiagizehane*. „Atelierul”, său” Casa de hârtie”, un loc foarte încântător, nu departe de mahalaua *Eiub*, pe râul cu acelaşi nume, care dă în portul din lăuntru: i s-a spus aşa, pentru că, odinioară, acolo erau clădite nişte ateliere unde se făcea, de obicei, hârtie. Astăzi, însă, odată dărâmate aceste mori, au fost construite acolo clădiri pentru topit mortiere, gloanţe din fier, şi alte materiale de război de felul acesta. Râul care se varsă într-

însul cară pe fundul lui un lut foarte potrivit pentru făcut cărămizi şi ţigle, în atât de mare cantitate, încât a oferit, din belşug, material pentru atâtea şi atâtea edificii clădite, de atâtea veacuri, la Constantinopole. Este înconjurat de pajişti foarte întinse şi foarte bune de păşune, unde sunt trimişi caii Sultanului, ca să pască iarba proaspătă, primăvara, pe la *S* (*fântul*) *Gheorghe*, care este de sărbătoare şi la Turci, sub numele de „*Hedrelez*”. /

(*q*) *Cobila*. Aşa numesc Turcii acel şes foarte larg care se întinde până la *Segedin* şi *Petrivaradin*, în jurul cetăţii *Titul*, între Danubiu şi Tibiscus.

(*r*) *Szahbaz Gierai*. Acesta a ajuns, mai apoi, la Chanat, după moartea Tatălui său, *Selim Gierai*, sub împăratul de astăzi al Turcilor, *Ahmed al III-lea*, dar, puţin după aceea, a fost împresurat într-o cursă de de către *Czercassii* pe care voia să-i împile cu război, şi dat morţii, ceea ce am istorisit mai pe larg mai sus, la Tom (ul) 1, Car (tea) a 2-a, Cap (itolul) al <2-lea, <sub> lit (erele) < (*hh*) >.

(*s*) *Tătarilor*. Nu va fi iară cale să istorisim aici o deosebită pildă dată, la vremea aceea, de *Tătari* despre îndemânarea şi iuţeala lor. Anume, stăteau, faţă în faţă, aproape de *Petrivaradin*, amândouă oştirile, dar niciuna nu putea fi mai sigură despre numărul celeilalte, şi nu-i fusese dat niciuneia să prindă de viu vreun inamic. La această nevoie, *Sultan Mustafa* îi scrie lui *Szahbaz Gierai* o scrisoare oficioasă şi-l roagă ca”, în ce chip va putea, să prindă vreun ostaş de-al Caesarului, de la care să poată afla ceva despre starea oştirii duşmane”. Aceasta li se părea tuturor a un lucru greu, ba aproape cu neputinţă, dat fiind că, pe atunci, oastea *Germanilor* stătea într-o linie de bătaie bine rânduită, împotriva căreia a încerca ceva n-ar fi fost decât să bată, în frunte, într-un zid de bronz, şi să înscrie pe el, cu litere de sânge, amintirea cutezanţei lor.

Dar, ca să se supună vrerii Sultanului, Tătarul, după ce a ţinut sfat, porunceşte ca patru sute de-ai săi, aleşi voluntari, să înconjure tabăra Germanilor, şi, ori de la bagaje, ori de la care, să smulgă vreun duşman. Aceştia, împărţiţi

130 în mai multe pâlcuri, dau peste linia de bătaie a Caesarienilor, dar mai mulţi <dintre ei> sunt / ucişi, şi s-ar fi întors fără să fi isprăvit nimic, dacă trei fraţi, fiii lui < „care, chiar cu împotrivirea Părintelui lor, se alăturaseră acestei campanii, n-ar fi atacat cu atâta îndemânare vârful aripii Caesariene, încât să smulgă de acolo un ostaş din mijlocul camarazilor săi, şi să-l aducă, legat, la ai lor.

(*t*) *Dând la o parte perdeaua*. Când se ţine, într-o expediţie războinică, vreo consultare, căreia îi spun *„Galibe Divan”*, Sultanul asistă la ea, dar într-un loc aparte, ferit de o < >, *Pierde*, adică „perdea”, de unde poate auzi toate cele care se dezbat, dar nu poate fi zărit de nimeni.

cu) *Să* fie *traşi înapoi de Czauszi*. Turcii au două feluri de *Czauszi*: unii îi slujesc, îndeobşte, la pace, în Constantinopole, *Divanului* Vizirului, primesc plecatele plângeri ale reclamanţilor şi îi duc judelui poruncile Vizirului, şi îndeplinesc sentinţa lui; pe alţii îi rânduiesc la război, ei chemându-se *Alai Czauszi*, şi au cam aceeaşi însărcinare ca un „Aide de câmp” < „Aghiotant” într-o oaste ţinută de un regulament. În bătălie, ei au de dus la Paszi poruncile Vizirului, de avut grija călărimii, să se ţină în linie, de chemat la luptă, de dat semnul retragerii, şi de împlinit şi alte sarcini de felul acesta, în care procedează, totuşi, cu o mult mai mică îndemânare decât” Aides de câmp” obişnuiţi.

(X) *Kiucziuk Dziafer Pasza*. Altul decât sus-pomenitul *Codzia Dziafer Pasza*, care a căzut, mai apoi, în bătălia de la *Zenta*. Prins de *Germani*, le-a dezvăluit deschis întreaga

stare a oştirii Othmane, iar, pentru această trădare, a meritat, după izbândă, libertatea, fără de răscumpărare, întors la Sultan, nu numai că n-a suferit niciun fel de pedeapsă pentru trădarea sa, ci a mai fost şi

131 repus în vechea-i demnitate; dar, / în anul următor, a fost lovit de o boală şi s-a săvârşit din viaţă.

(y) *Arnaud Abdi Kiehaia*. După neam, era *Albanez* – de unde i s-a şi dat numele de „*Arnaud*” – un om de-abia dacă al doilea după cineva dintre Turci, atât prin bărbăţia-i al războiu, cât şi prin prevederea lui politică. Înălţat de la *Czauszbaszi* la demnitatea de *Kiehaia* de către *Elmas Mehemed Pasza*, după prăpădul de la *Zenta*, sub *Temesvarin*, ca nu cumva resturile oştirii să se împrăştie, lipsite de Grmuitor şi să cadă în mâinile duşmanilor, dat fiind că toţi ceilalţi Paszi fuseseră ucişi, a fost onorat de către Sultanul însuşi cu trei Tuguri şi i s-a poruncit să ducă trupele până la *Beligrad*: cum niciun alt Paszâ nu mai avusese parte, mai înainte, de o asemenea onoare, (căci toţi Paszii îşi primesc demnitatea şi însemnele ei de la Vizir, iar nu de la Sultanul însuşi) el a dobândit numele de *Padiszah Czirագy*, sau < „Protejat al Padişahului” >. Am auzit despre el că se mai află şi azi printre cei vii şi că se bucură de Paszalatul *My* srului.

(*z*) *Deli Baltaogly*. Născut dintr-un tată *Jengiczer Ağası*, a fost înălţat, şi el, prin toate treptele oştirii, până la aceeaşi demnitate, şi, pentru însuşirile sale, a fost cinstit de Sultan cu trei Tuguri, fie şi sub bodogănelile Vizirului – duşmanul comun al tuturor bărbaţilor aflaţi mai presus prin meritul vreunei virtuţi. Anume, de altfel, Jengiczer-agasi nu sunt decât pe măsura a doua Tuiuri, şi, dacă i se îngăduie cuiva trei, aceasta se interpretează, îndeobşte, drept un lucru făcut în prejudiciul Vizirului. Iar cu porecla de „*Deli*”, adică de „Smintit”, s-a ales datorită prea marii sale cutezanţe, pentru că se credea despre el că se azvârle,

ca un zevzec, în toate primejdiile.

132 *(să) Amauzi*. După ce, odată înăbuşită / răzmeriţa lui *Iskenderbeg* din *Albania*, mai toţi locuitorii acelui ţinut au fost siliţi de *Sultan Murad al II-lea* să primească Muhammedanismul, împăraţii au luat obiceiul să aibă mereu cu sine, în tabără, câteva mii de-ale lor. Aceştia sunt socotiţi, şi sunt de-adevărat, cei mai tari şi mai curajoşi la război dintre toţi muritorii, ca unii care dau năvală asupra vrăjmaşilor nu cu mai puţin suflet decât Jengiczerii, dar cu mult mai multă prevedere: şi, cu toate că nu sunt ţinuţi de nicio regulă, ei au statornicit, totuşi, între ei o rânduială, astfel că nu sunt uşor de învălmăşit, ori de împrăştiat oriîncotro, decât după ce întreaga oştire va fi fost deja zdrobită. Este, mai mult decât orice, vestită priceperea lor de a trage la ţintă cu puştile, care îi deosebeşte cu atât de mult mai presus decât ceilalţi, încât nu şovăie niciunii să ia cu glonţul, de la două sute de paşi, un ou, sau un măr, de pe capul mamei, sau al soţiei lor.

(*bb*) *Fazii Pasza*. Un om ilustru printre Turci pentru învăţătura şi multe alte însuşiri ale sale, de unde a şi primit numele de *„Fazii”*, adică de „învăţat”. Datorită părerii despre stilul său mai elegant, a fost înălţat, în primul an al Viziratului lui *Elmas Mehemed Pasza*, la demnitatea de *Kiehaia*, apoi, trimis, cu trei *Tuguri*, în Paszalatul *Szehrezului*, a lăsat, după moarte, o vestită amintire despre virtuţile sale.

133 (*ce*) S-*ar putea spune pe drept*. N-am auzit să mai fi luptat Turcii vreodată cu atâta di/sperare şi încrâncenare, ca în bătălia aceasta, încât nici măcar unul dintre ei să nu se fi lăsat de viu în puterea duşmanilor: de unde se va putea întrezări fără greutate bărbăţia oştirii biruitoare. Dar izbânda s-ar fi aflat sub foarte mare îndoială, dacă Jengiczerii înşişi nu i-ar fi dat morţii, cu puţin înainte de luptă, pe Cârmuitorii lor şi pe alţi oameni

preavestiţi pentru lauda bărbăţiei lor, pe care dacă i-ar fi avut drept Căpetenii, cu se aflau apăraţi de atâtea întăriturí, mulţi au crezut că ei ar fi putut, cu cea mai mare uşurinţă, dacă nu să se fi zdrobit, măcar să fi respins trupele mult inferioare ale *Germanilor*. Şi sigur că, în câteva rânduri, experienţa i-a învăţat pe Turci, închişi într-un loc, ca, dacă nu văd niciun chip prin care să scape, să se bată cu mult mai aprig pentru viaţa lor, decât <pentru> izbânda, şi, dacă au parte, pentru aceasta, de Căpetenii cu prevedere, prea adesea să pară că depăşesc fapte nu numai că mai presus de cele nădăjduite, dar de un asemenea fel, încât să se arate mai presus de măsura omenească.

Cu prilejul acesta, socotim că nu e fără de folos să atragem luarea aminte asupra unor fapte în privinţa rânduirii luptei împotriva Turcilor, observate în campaniile la care am luat parte şi noi înşine, chiar dacă ştim preabine că *Busbeq* şi alţii au povestit despre aceasta cu mult mai mare silinţă, în volume întregi. Mai presus de toate, o Căpetenie trebuie să ia seama dacă are puteri pe măsura celor ale Turcilor, dacă nu la număr (căci până acolo de-abia de va ajunge vreodată oastea Creştinilor), măcar în bărbăţie, mijloace de război pregătite şi hrana de trebuinţă. De-i vor lipsi acestea, trebuie să se ferească până şi de vederea ei. Anume, nu numai că lor le creşte cu mult sufletul când zăresc că inamicul se teme, sau se trage îndărăt, ci se şi luptă mai tare, iar când simt că

134 nu-i nimeni care să cuteze să-i urmărească, fie şi când fug, / nu arareori se întorc la luptă. Dacă se ştie, însă, pe măsura furiei lor şi excelent pregătit, el să vină cu curaj la vederea acelora, totuşi să nu purceadă la luptă chiar din prima zi a sosirii sale, ci să stea locului, nemişcat, vreme de două, ori trei zile. Şi anume, mai toţi oştenii Turcilor, de îndată ce au văzut duşmanul, parcă sunt cuprinşi de

turbare şi de o uriaşă poftă de a lupta, şi astfel, ca nişte lei, se reped de la sine în înfruntare şi de abia de pot fi stăpâniţi de *Czauszi*: dar, după a doua, ori a treia zi, acea nemăsurată ardoare li se domoleşte şi, dacă li se tăgăduieşte mai lungă vreme putinţa de a se înfrunta, ea se răceşte atât de tare, încât nu mai pot fi duşi să se înfrunte.

În bătălia însăşi, mai sigur este de aşteptat primul lor iureş, decât să-i ataci în rândurile lor. Căci, de s-ar face aşa, ei se şi luptă mai rânduit, se şi apără cu mai mare grijă, ca să trec sub tăcere că tunurile, cu care îşi întăresc mereu primele şiruri, fac, îndeobşte, nu mic prăpăd printre cei care cutează să-i atace. Dimpotrivă, dacă se aşteaptă iureşul lor, fie el şi multerâncen şi însoţit de strigăte avane, totuşi, de îndată ce se învălmăşesc şi, în alergare, nu mai sunt în stare să-şi păstreze rândurile, sunt respinşi cu cea mai mare uşurinţă de focul puştilor. Iar acesta este singurul mijloc de a dobândi izbânda şi de a curma turbarea othmanică. Căci, dacă au ajuns la lupta corp la corp, ei lovesc cu aprig prăpăd pâlcurile Creştinilor dinaintea lor, pentru că pumnalele acestora de-abia dacă pot, ba nici nu prea pot face faţă ascuţitelor săbii turceşti. Iar când Creştinii îi vor fi văzut că se retrag şi îşi încetează asaltul, ei nu trebuie să stea locului – ceea ce inamicii vor interpreta, pe dată, ca un semn

135 de teamă / ci să se apropie mai mult, cu pas încet, de tabăra duşmanilor. Căci, dacă Jengiczerii care se retrag vor vedea aceasta, toată tabăra lor va răsuna, de îndată, de un strigăt de-a valma: „Giavur gieldy”, „Necredinciosul a înaintat!”, care le taie, îndeobşte, curajul şi tuturor celorlalte trupe, şi le oferă duşmanilor primul pas către izbândă. Dar Jengiczerii nu se dau bătuţi pe dată, ci, siliţi de Mai-marii lor, se întorc iarăşi la luptă. Creştinii trebuie să-i primească pe cei ce se întorc, tot aşa,

cu un foc neîntrerupt, şi, mai înainte ca ei să se poată apropia mai tare, să-i respingă: dacă aceasta le iese după dorinţă, abia dacă Jengiczerii vor mai putea fi siliţi, cândva, şi la un al treilea iureş.

Odată şi acesta curmat, nu mai trebuie stat deloc, ci steagurile trebuie purtate înainte, şi cu prudenţă, către tabăra lor. Iar atunci toată tabăra o va pătrunde un glas cu mult mai grozav: „Giavur basty”, „Necredinciosul a dat peste noi!”, sau „a păşit <înainte>!”, iar, odată ce acesta s-a răspândit jur-împrejur, n-am mai văzut să se mai fi putut reînnoi bătălia. Căci Jengiczerii, de îndată ce-l aud, părăsesc valurile şi tunurile, şi nu mai caută decât să-i smulgă cuiva calul sau catâral, cu ajutorat căruia să poată scăpa din primejdie. Iar călăreţii, cărora le sunt deja binecunoscute apucăturile Jengiczerilor, puşi fiind ca între doi duşmani, o apucă la fugă cât pot mai iute şi se îndepărtează cât mai mult de pedestrime, de teamă ca – lucra, de altfel, şi altă dată petrecut – să nu fie împresuraţi de Jengiczeri şi azvârliţi jos de pe cai.

Dacă, însă, Căpetenia Creştinilor va vrea să purceadă cu prea mare prevedere, iar, de teama unor curse, va neglija să-i urmărească pe cei se retrag, Jengiczerilor le creşte pe dată sufletul şi nu numai că se şterge amintirea prăpădului suferit, ci, de parcă ar fi fost biruitori, se împrăştie de îndată prin toată tabăra lor glasul „Giavurcorcar ¡” /” Necredinciosul se teme!”, iar, astfel se ajunge *136* ca iureşurile de mai apoi să se facă mult mai încrâncenate / decât cele de mai înainte, iar, adesea.

132 izbândă, care se afla deja în mâinile Creştinilor, să le fie lăsată Necredincioşilor. /

(*dd*) *Mahmud beg ogli*. Beglerbegul *Rumeliei*, al cărui tată, cu acelaşi nume, fusese ucis, cu trei veri mai înainte, în bătălia dată cu oştirea lui *Veterani*. Spiţa aceasta nu numai că are în Rumelia mari moşii, ci şi <în Paszalâcurile

din regiunea aceea, ba mai şi este, foarte adesea, în fruntea Beglerbegatului Rumeliei. /

136 (*ce*) *Să-l alunge cu armele pe posesor*. Ori de câte ori ne aducem aminte de cele făcute pe vremea aceea, ni separe că o neştiută groază ne mai cuprinde încă mădularele. Nu aveam acolo nicio siguranţă despre prieteni, niciuna <despre> neprieteni, dar, dimpotrivă, cea mai mare dezorientare ce poate fi pe lume. Sultanul se ascundea în oraş, vreme de trei zile, neştiut de nimeni, în afară de Pasză, dar> prin toată tabăra umblau felurite zvonuri despre prinderea şi trădarea lui de către ai săi. Trupele care scăpaseră rătăceau de ici-colo, fără Cârmuitor, fără Căpetenie, fără disciplină, şi, de foame, îl prădau pe oricine le ieşea în cale. Seceta, care, în acel an, căzuse foarte mare, supsese toate apele, o sete cumplită silea animalele să soarbă mâl, dacă vreunul afla ceva apă stătătoare, trebuia să-i ucidă, ori să-i rănească pe mai mulţi, mai înainte să fie lăsat măcar să-şi umezească buzele în apă, necum să-şi potolească setea. Noi, scăpaţi din prăpăd, ne luasem corturile şi bagajele întregi, şi, laolaltă cu celelalte trupe, ajunsesem la *Temesvarin*, iar acolo ne aşezaserăm lucrurile într-o vie. După ce găsisem în ea gura unui puţ astupat cu pământ, dădusem porunca să ni se întindă cortul peste ea, iar, în noaptea aceea, după ce fântâna fusese curăţată până la fund, făcusem rost de apă foarte rece şi curată. După ce ne-am adăpat oamenii de casă şi animalele, am trimis, mai apoi, când se crăpa de ziuă, la bucătar, un rob cu un ulcior, căruia, ieşindu-i în cale pe drum, un ostaş îi smulge din mâini vasul, bea apa până la fund, şi îl ameninţă cu moartea, de nu-i spune curat unde a găsit acea apă. El, văzând sabia trasă asupra sa, se înspăimântă şi-i mărturiseşte că am găsit puţul sub cortul nostru. Ostaşul, prinzând vestea aceasta, se duce pe dată să dea peste soţii săi, le

137 povesteşte ce-a auzit, şi, fără zăbavă, cu toţii, / încingându-şi săbiile la şold şi ţinând fiecare în mâini câte o găleată, vin în zbor şi-l întreabă pe tot cel ce le ieşea în cale „unde se afla cortul nostru?”. Iar noi, văzând că lucrul fusese deja dat pe faţă şi nu mai putea fi ascuns, am dat porunca să se mute cortul şi să se deschidă puţul, scuzându-ne că „am găsit acolo un leş de om şi, de aceea, am ascuns fântâna, ca nu cumva cineva, fără să ştie casta>, mânat de sete, să se apropie de ea mai înainte să fie curăţată, şi să-şi pângărească sufletul”, iar, prin această sfxntă şi, după nevoia clipei, necesară minciună, nu numai că ne-am ferit de turbarea barbarilor, ci am şi obţinut să ne aducă cele mai mari mulţumiri pentru serviciul făcut.

(*fi*) *Ali Bunar*. „Izvorul lui Ali”, un loc la mijlocul drumului dintre *Temesvarin* şi *Alba Grecească*, unde se întâlnesc, îndeobşte, cercetaşii amânduror părţilor. Căci el este foarte înalt şi oferă o largă privelişte asupra câmpurilor întinse mai jos.

(*gg*) *Tekeli*. Acesta îl însoţise în această expediţie pe Sultan, şi, după prăpăd, văzând că podul fusese distrus, cum ştia că el nu prea fi reparat de *Germani* într-un timp atât de scurt, rămăsese toată noaptea în tabăra Turcilor şi prădase dintr-însa lucrurile mai bune şi mai de preţ: astfel, strânsese pentru sine şi pentru oamenii săi de casă avuţii mai mari decât leafa din partea Sultanului, care de-abia dacă i-ar fi oferit cât să-i ajungă pentru hrană.

(*hh*) *Daltaban Mustafa Pasza* < >. Un bărbat foarte vestit printre Turci pentru lauda bărbăţiei în război. A fost înrolat, în tinereţe, în rândul Jengiczerilor şi crescut printre curtenii acelui mare Vizir, *Kioprili Ahmed Pasza*. A primit de la urmaşul acestuia, *Cara Mustafa Pasza*, cinstirea de

138 *Talchiszczi*; dar, după pieirea lui, / zdruncinat de un noroc schimbător, nu numai că a pierdut această

însărcinare, dar n-a putut nici ieşi la suprafaţă mai înainte ca *Arabadzi Ali Pasza* să fie împodobit cu Viziratul: prin bunătatea acestuia a fost făcut *Jengiczeragasi*. Această cinstire i-a dat primul prilej de a-şi dovedi în public însuşirile. Căci, odată ce se îngrijea cu cea mai mare grijă de siguranţa publică, îi mustra cu severitate pe cei ce o încălcau, şi obişnuia, însuşi, să umble prin Oraş, ziua şi noaptea, cu haine schimbate, pe jos – ceea ce predecesorii săi aveau obiceiul să facă de-a călare (lucru care i-a adus numele de *Daltaban*, adică „desculţ", „care merge în picioarele goale") – le-a strecurat şi gloatei, şi Magnaţilor cea mai mare nădejde în privinţa sa. Tot ea <l-a făcut>, puţin mai apoi, pe *Buiukly Mustafa Pasza*, când a fost înălţat din Seraskieratul de *Babadaghy* la Marele Vizirat, să nu socotească pe nimeni mai vrednic decât Daltaban spre a-i urma în această cinstire.

Pe când se afla la *Babadaghy*, şi-a pus toată strădania în curăţarea Moldovei de *Poloni*, şi, din această pricină, a încercat să ia înapoi *Soroca*, care era, pentru duşmani, sălaşul armelor din acea Provincie, şi, cu toate că, din pricina puţinătăţii alor săi (cum cea mai mare şi mai bună parte a oştirii othmane primise poruncă să lupte împotriva Caesarului) nu-şi putea îndeplini ţelurile, a apărat, totuşi cu atâta tărie hotarele Moldovei, încât nici Polonii n-au fost în stare să înainteze mai departe, ori să le aducă Provinciilor Othmane vreo daună mai însemnată. El a păstrat aceasta însărcinare cam vreo patru ani, iar, în vremea aceea, a legat o strânsă prietenie cu Părintele nostru: a păzit-o cu hărnicie nu numai faţă de el, cât a trăit, ci le-a arătat-o şi fiilor răposatului – rară pildă printre Barbari – prin multe şi vădite dovezi.

139 După ce *Asia* / a început să fie tulburată şi bătută de dese tâlhării, niciun alt Vizir nu a părut mai potrivit spre a le înăbuşi, decât *Daltaban*. Trimis, deci, la *Kiutahia*

cu demnitatea de Beglerbeg de *Anadol*, în scurtă vreme nu numai că i-a stăvilit pe răzvrătiţi şi a redat Provinciei liniştea, dar a şi refăcut disciplina militară, doar că nu de tot prăbuşită, în mijlocul acestor tulburărî, a şi strâns trupe din Asia, mult crescute faţă de înainte.

Invidia inamicilor lui a făcut ca el să nu piară în prăpădul de la *Zenta*. Căci, după ce, chiar în anul acela, ajunsese deja la *Sophia*. Capitala *Bulgariei*, a fost pârât Sultanului de către Vizir, cum că „ar fi despuiat pe nedrept mulţi cetăţeni din *Asia* şi ar fi cerut de la locuitorii acelor ţinuturi, pe lângă şi împotriva unei însărcinări împărăteşti, o mare sumă de bani, şi ar fi tras-o în folosul său”. La acestea, Daltaban a răspuns că „este, desigur, adevărat că a primit mai mult tribut din Asia, decât predecesorii săi, dar că banii aceştia nu i-a ascuns în dulapurile sale, ci i-a folosit pentru creşterea oştirii”, luând drept martore ale acestui fapt toate trupele din Asia: şi totuşi, cu nimic mai puţin, dat fiind ca Vizirul se temea ca nu cumva un asemenea erou, dacă însuşirile lui urmau să strălucească şi mai mult în acea expediţie, avea să fie înălţat la Vizirat, iar el însuşi dat jos, cauza lui nemaifiind măcar ascultată, a fost lipsit de Paszalat şi de toate demnităţile şi averile pe care le avea, şi i s-a poruncit să meargă în surghiun într-un orăşel din *Bosnia*, <pe nume>, *Bichkie*.

Ni s-a întâmplat, cam pe la vremea aceea, pentru treburile noastre, să intrăm în cancelaria *Kiehaiei* şi să dăm peste diacul lui, care transcria o copie a acelei porunci, prin care acela era condamnat la surghiun; parcurgând-o cu ochi furişi, cum ne era un vechi şi părintesc prieten, ne-am

140 dus pe ascuns să-l întâlnim, şi ce-am văzzut că se punea la cale împotriva sa i-am istorisit întocmai; la care, el, netulburat, ne-a spus: „Ţie unuia, pentru prietenia ta faţă de mine, îţi aduc mulţumire, şi îţi laud sufletul care

ţine minte binefacerile făcute de mine Tatălui Tău. Despre mine, însă, nu ai de ce te îngrija. Poate, tocmai, că Pronia Divină are să mă scape de pieirea care prevăd că-i aşteaptă şi pe Vizii", şi pe ceilalţi adversari ai mei".

Pentru a le face plăcere curioşilor, nu ne va cădea greu să adăugăm aici o copie a poruncii, aşa cum este ea trimisă, îndeobşte, la mazilirea Paszilor:

„Mustafa sen sân. Cziunki dziurmi dzenaietin izhar club her vedzhile catle vadzib, ve miistahak olmyszikien üzerinde inaiet ve ichsanum olmagile catlin afw, ve vezaretten azi Bosna aialetinde Bihkie n-am calâde calâbend olmana eruri Humaiunum olmysz dur Imdi" etc., adică „Tu, care eşti Mustafa!" (astfel li se scrie celor condamnaţi da pedeapsa> cu capul, ori cu surghiunul, fără să se pomenească numele cinstirii pe care o poartă) „Cum crimele şi nefaptele tale au fost date pe faţă, oricum te-ai arătat vinovat şi <eşti> osândit la moarte, dar, în temeiul Milostivirii Noastre, ai fost scăpat de pedeapsa cu capul, totuşi, Porunca Maiestăţii Noastre a fost daß ca, mazilit din Vizirat, să-ţi duci viaţa în surghiun, în ţinutul *Bosniei*. În cetatea *Bihkie*" etc.

Dar tocmai acest exil a fost şi obârşia onoarei care a urmat. Şi anume, cum, după lupta de la *Zenta*, Caesarienii îşi purtaseră armele în Bosnia şi îşi supuseseră cea mai mare parte a acelei

141 Provincii, resturile Turcilor / din Bosnia, aflate şi fără Căpetenie, şi fără sfat, vin să-l întâlnească pe surghiunit, şi, chiar dacă nu voia şi se opunea, îl declară Se-raskier, chiar fără decizia Sultanului, în această însărcinare, după ce le-a smuls, cu mână armată, trupelor învingătoare ale *Germanilor* douăzeci şi patru de cetăţui, dincoace şi dincolo de *Sava*, nu i-a fost greu să dobândească de la Sultan întărirea comenzii sale, meredinßte prin glasul poporului.

Puţin mai apoi, cum *Arabii* porniseră o răzmeriţă, şi, punând mâna pe *Bostra*, ţineau toată *Mesopotamia* copleşită de năpădiri, *Daltaban*, pus şi în calea acestei primejdii de către Vizirul *Amudzeogli Hussein Pasza*, pe lângă demnißtea de Seraskier, i-a fost dat şi *Bagdadului* drept Cârmuitor. După ce a ajuns acolo, afică şi zdrobeşte, cu doar douăsprezece regimente, o suß douăzeci de mii de Arabi, bătălie în care se spune că el însuşi a dat pieirii, cu mina sa, patru sute de duşmani. După izbânda, el reia Bostra, pâlcurile Arabilor, care implorau mila bimitorului, le ia sub credinţă, pune asupra lor tributuri mai grele, şi astfel nu numai că redă Paszalatului Bagdadului hotarele sale cele vechi, ci îl face şi cu mult mai întins şi mai bogat. Câtă vreme face acestea, împresurat de calomniile lui *Rami Reis Effendi*, Vizirul îl pârăşte pe lângă Sultan drept un răzvrătit şi un conspirator cu Arabii, şi îl atrage astfel pe împărat să-l trimită pe fostul Mai-mare ale Grajdurilor, *Battal Othman Aga*, la Bagdad, cu un *Chatiszerif*, ca să-i ßle capul. Când acesta dădu de Daltaban, în tabără, pe la Bostra, încă plin de izbânda, şi ia seama că, din pricina favorii oştenilor, nu poate

142 duce la împlinire poruncile Sultanului, ascunde cu prudenţă cau/za sosirii sale, şi spune tare că „n-a fost trimis de Sultan într-un alt ţel, decât să vadă dacă faptele lui Daltaban se potriveau cu faima răspândită despre dânsul”. Auzind aşa, Daltaban, arătându-i treizeci şi două de mii de capete de Arabi, îi spune: „Du-te şi, ce-ai văzut cu ochii tăi, istoriseşte-i întocmai Domnului meu, Sultanul!” După ce le-a cercetat pe toate, Othman Aga se întoarce la Constantinopole şi îi înfăţişează Sultanului cum l-a găsit pe omul deja dat pe mâna morţii în mijlocul oştirii, aceasta biruitoare, şi cum, de aceea, n-a putut să ducă la îndeplinire cele poruncite: mai povesteşte, apoi, şi ce lucruri mai înfăptuise Daltaban în folosul Statului

Aliothman, cum i s-a supus de tot pe Arabi, <cum> a eliberat Mesopotamia de năpădirile lor, şi <cum> le-a redat siguranţa Provinciilor dimprejur.

După întoarcerea lui Othman Aga, Daltaban îi trimite în dar şaizeci de mii de Galbeni, prin oamenii săi, Muftiului *Feizullah Effendi*, a cărui lăcomie îi era nu mai puţin binecunoscută, decât autoritatea de care se bucura pe lângă Sultan; acesta, de vreme ce, după primirea atât de nesperată unei sume atât de mare de bani, bănuia că ea era fie fâlmaciul, fie premergătoarea unei nu neînsemnate cereri, trimite la Daltaban un om aparte, credincios sieşi, care să afle bine de la el „Ce-i cerea? Dacă dorea cumva Viziratul, Muftiul avea să i-l obţină cu uşurinţă de la Sultan, pentru că Vizirul de acum, *Hussein Pasza*, era deja ros de boli şi, din pricina beţiei, adusese asupra numelui său o nu mică ocară”. La acestea, Daltaban răspunde că „El credea că i se datorează o răsplată pentru meritele sale fată de Statul Othman: dar ştia că până la acea culme ce i se oferea nu poate urca fără

143 ocrotirea lui, şi, prin urmare, îl ruga / ca printr-o asemenea binefacere să şi-l alăture ca pe un nou şi veşnic protejat; lui nu-i lipseau mijloacele de a-i întoarce acea slujbă, şi, de aceea, încă de demult îi sunt menite din partea sa mult mai largi daruri decât cele de mai înainte”. La primirea acestui răspuns, cum era, încă dinainte, mânios pe Hus<s>ein Pasza, spre a ajunge mai cu noroc la ţelul gândurilor sale, îl convinge pe Sultan să-l cheme mai aproape de Curte pe Daltaban, sub pretextul Paszalatului Kiutahiei: şi, după ce a aflat că acela sosise acolo, dobândeşte de la Sultan ca, mazilindu-l pe Hussein Pasza, să fie trimis la el, la Kiutahia, acelaşi Battal Othman Aga, cu pecetea Viziratului.

Daltaban, primindu-l, purcede ţintă la Constantinopole fără de nicio zăbavă, în mers grabnic, în

şaizeci de *menziluri* < „conace de drum” >. Acolo, după ce a aşteptat până în seară în afara zidurilor, în arsenalurile cu praful de puşcă, este înştiinţat că Hussein Pasza s-a săvârşit din viaţă în satul pe care îl avea ca la opt ceasuri de Constantinopol: din care pricină, se abate într-acolo şi îndeplineşte cele de cuviinţă pentru înmormântarea lui, iar, a doua zi, ajunge la Adrianopole, şi primeşte de la Sultan caftanul Viziratului. A doua zi de dimineaţă, îi cheamă îndată la sine pe *Râmi Reis Effendi* şi pe *Mavrocordat*, şi le cere să spună „în ce condiţii consfinţiseră pacea cu *Germanii* şi cu *Polonii*?”. Ei i le istorisesc pe toate, la rând, „înzestraţi cu ce încredinţări şi cu ce porunci luaseră asupra lor Solia, ce-au putut îndeplini, la urmă, cu ce condiţii au primit porunca de la Sultan să încheie războiul”.

La auzul acestora, Daltaban, înfierbântat de mânie şi de furie, le zise: „Bine aţi mai împlinit ce vi se poruncise, dar fără îndoială că datorită înşelăciunilor voastre a fost împins Sultanul să deie aceste porunci. Căci El n-ar fi putut nicidecum să ordone ceva de felul acesta, de n-ar fi fost

144 convins că sta/rea Statului Othman este atât de prăvălită, încât împărăţia nu poate fi întărită decât în pace, oricare va fi fost ea. Eu socotesc că El n-a ştiut ce oşteni, ce Căpetenii, ce metereze mai poate pune încă Statul Othman împotriva vrăjmaşilor: a fost, fără îndoială, în neştiinţă că eu, cu o mică ceată, smulsesem, cu sângele meu, în *Bosnia*, 24 de cetăţui din mâinile duşmanilor; nu-i greu de înţeles ce-ar fi fost, dacă Ocârmuitorii Statului Othman s-ar fi purtat peste tot cu aceeaşi credinţă. Căci ce-i lipsea anume împărăţiei Othmane, nu numai ca să-i facă faţă unui vrăjmaş atât de slab, ci şi ca să-şi şi întindă mai departe hotarele: oare oştenii?! au Căpetenia oştirii?! au banii?! Sigur că nu lipsa acestora, ci fie lipsa de creier

din capetele voastre, care ar fi fost mai bine umplute cu paie, fie necredinţa voastră a adus lucrurile acolo, încât să fie o pace atât de necinstită cu un duşman nevolnic şi ostenit, iar un împărat neştiutor în ale treburilor publice să poată fi convins să o întărească prin jurământ. Fie: *Germanii*. Întăriţi datorită păcatelor noastre şi lâncezelii şi indolenţei Căpeteniilor Othmane, au cucerit asupra noastră câteva victorii şi mai multe oraşe, ţâre n-au mai putut fi luate înapoi; dar Polonilor de ce le-aţi dat înapoi, de bunăvoie, *Oameniciul*. O cetăţuie de necucerit şi din fire, şi datorită artei <militare>, iar astfel aţi pierdut, din imprudenţă, cea mai mare parte a izbânzilor lui *Sultan Mehemed*?! Oare aşa ne învaţă Legea noastră, aşa suntem învăţaţi de Profetul nostru, în felul acesta este păstrată onoarea numelui Aliothman?! îi va afla, Ea, totuşi, Răzbunarea Divină, la vremea sa, pe aceia care i-au făcut atâta rău Statului Misliman şi le-au dat, fără nevoie, Necredincioşilor locuri sfinţite de rugile atâtor Mislimani!”

După ce le-a dat drumul la ale lor, el cere catastifele oştenilor, ale vistieriei şi ale oraşelor, atât ale celor care le fuseseră cedate duşmanilor, cât şi ale celor care mai recunoşteau încă legile

145 Othmane /: nicăieri nu dă peste nimic, ((ce)) să fie pe gustul său. Dă vina, pe faţă, pe toţi miniştrii şi-i numeşte „trădători ai împărăţiei”, dar, pe ascuns, pregăteşte război şi arme, iar pe acestea le meneşte împotriva părţii mai slabe. *Polonia*: iar, spre a avea înfăţişarea dreptăţii, pe intermediarii păcii, pe *Râmi Reis Effendi* şi pe *Mavrocordat* se găteşte să-i deie morţii, ca pe nişte haini, care le îngăduiseră Necredincioşilor prea multe, împotriva încredinţării Sultanului. Apoi, ca să deie mai multă tărie facţiunii sale, îi întreabă printr-o scrisoare pe Chan şi pe fruntaşii *Tătarilor* „Consimţit-au ei, oare, la condiţiile păcii făcute de *Iskierlet ougly*, şi de *Râmi Reis*

Effendi, un ins pe potriva lui? Lui îi era destul de bine cunoscut şi lămurit că ei, amândoi, mituiţi de Necredincioşi, s-au purtat ca nişte haini, l-au înşelat pe Sultan, şi astfel mai degrabă au trădat Statul Othman, decât să-l întărească".

Punerile la cale ale lui *Daltaban* nu îngrijorau pe nimeni mai tare, decât pe cei doi arbitri ai păcii pe care i-am pomenit mai sus, *Râmi Reis Effendi* şi *Alexandru Mavrocordat*. Căci ei vedeau că, dacă Daltaban avea să rămână în acea demnitate, n-aveau să scape de osândă; totodată, ei înţelegeau că nu era de sperat în nicio schimbare a lucrurilor, câtă vreme *Muftiul* era ocrotitorul lui Daltaban. După ce-au stat să cugete despre aceasta, cum nu li se arăta în cale nicio altă scăpare, ei se hotărăsc să-l atace pe Muftiu, şi, dacă era cu putinţă, să-l abată de lângă pârlea lui Daltaban. Mavrocordat urzeşte tertipurile de folosit pentru a atinge ţelul acesta, şi îi alcătuieşte lui Râmi ce trebuia să zică şi cu ce vorbe să atingă sufletul Muftiului. Acesta urmează sfaturile şiretului de

146 *Skierletogly*, şi, prinzând prilejul, îi înfăţişează Muftiului „cum a primit poruncă de la Sul/tan să încheie pace cu *Germanii* şi cu *Polonii*, iar, în această însărcinare, şi-a dat toată silinţa pe care a putut-o ca să fie consfinţite condiţii cât mai avantajoase de stabilire a păcii pentru Statul Othman, şi nu le-a îngăduit Necredincioşilor nimic pentru care să nu fi dobândit, mai înainte, poruncă de la Sultan şi consimţământul Muftiului şi al Vizirului *Hussein Pasza*. După ce crezuse că, prin aceste strădanii, binemeritase de la Statul Othman, iată că îi stârnise noului Vizir, *Daltaban Mustafa Pasza*, cea mai mare pornire asupra sa şi a soţului său, *Iskierletogly*. Nu numai că fuseseră învinovăţiţi de el şi luaţi cu crâncene ocări, dar şi toţi ceilalţi care contribuiseră, fie cu porunca, fie prin consimţământul lor, la încheierea acelei păci, fuseseră

mustraţi cu cea mai mare asprime: ba, Daltaban, mersese până acolo, încât nu se temuse să afirme în public că „avea să cureţe de Ghiaurii din lăuntru şi dinafară cinstirea numelui de Othman”. Apoi, că tot el i-a aţâţat la răzvrătire, prin scrisori clandestine, pe *Tătarii* din *Crimeea* şi celelalte „orda” *Scythice*, şi, anume ca ei să se tulbure mai uşor, a împrăşetiat> printre aceia multe <minciu>ni despre cârmuirea streâmbă a Stat>ului. De vreme ce este limpede că aceste şi alte <în>cercări de acelaşi fel ale lui Daletaban> nu ţintesc la nimic alta, decât la pieirea tuturor celor care au trudit laolaltă la pacificarea Statului Othman şi la descăunarea Sultanului însuşi, ei au socotit de datoria lor să-l înştiinţeze despre ele pe < *Muftiu*, ca pe cel mai de seamă mediator al păcii, şi, totodată, să-i ceară nu numai să aibă grijă de sine, ci şi să binevoiască să-i apere şi să-i păzească împotriva nestăpânirii acelui om şi pe aceia care îl aveau pe dânsul drept unicul lor proteguitor”.

147 Convins fiind, prin aceste vorbe ale lui *Râmi*, < / *Feizullah Effendi* că e vorba şi despre capul său, se hotărăşte să nu aştepte lovitura, ci să i-o ia duşmanului înainte şi să-l prindă chiar pe el în cursă. Dar, ca să ascundă laţurile întinse tocmai lui, îl cheamă la sine pe *Cara Mehemed Aga*, Mai-marele Măcelarilor, un om preabogat, care învăţase să-şi ascundă, prin lungă exersare, barbaria din fire, şi dobândise, chiar prin aceasta, ca Muftiul să-şi logodească fiica cu fiul lui şi, când a sosit, i-a spus: „Sunt unele care aş dori să-i fie povestite Vizirului cu tine drept tâlmaci: căci ştiu că între voi se află o strânsă prietenie. Au venit la mine *Râmi Reis Effendi* şi *Iskierletougly*, şi mi-au spus multe nelegiuiri despre Vizir, cum că ar umbla după descaunarea Sultanului şi după sfârşitul meu, şi că, din această pricină, m-a trecut, în public, printre Necredincioşi. Dar cum acela, precum bine

ştii, la intervenţia ta, cu autoritatea mea, a fost înălţat la Vizirat, şi a ajuns astfel *Czirag*, adică „Protejat” al meu, n-aş vrea ca făclia aprinsă de mine să fie stinsă atât de iute şi să fie lipsit de viaţă cel pe care, <doar> cu puţine zile înainte, l-am înălţat la cele mai mari onoruri pe care le poate da împărăţia Othmană. Pe lângă aceasta, am priceput bine că Râmi şi cu Iskierletougly, pe când îşi purtau Solia, mituiţi de Ghiauri cu mare mulţime de bani, le-au cedat, de la sine, Germanilor şi *Polonilor* multe care ar fi putut fi păstrate sub ascultarea Othmaniazilor, iar pe Sultan şi pe mine, ticluind şirete minciuni, ne-au convins că nu s-a putut găsi o altă cale de a încheia pacea. De aceasta, vreau să-l înştiinţezi pe Vizir, în numele meu, că eu nu mă las abătut de minciunile acelor aiuiiţi, încât să încetez a-i fi ocrotitor, ba chiar, ivindu-se prilejul, am să-l îmboldesc

148 pe Sultan nu numai să-i întărească Viziratul, / ci să-i şi pedepsească cu capul pe toţi duşmanii lui”.

Când *Daltaban* află acestea din gura lui *Mehemed Aga*, îi face, noaptea, Muftiului o vizită, şi se preface că-i dezvăluie toate simţirile sufletului său, ca unui ocrotitor şi binefăcător al său. Muftiul se face că le aplaudă, înalţă cu prefăcute linguşiri gândurile Vizirului, şi făgăduieşte că are să contribuie cu toată sârguinţă ca ele să fie duse la îndeplinire, iar *Râmi*, *Mavrocordat*, ca şi ceilalţi complici ai lor să fie executaţi. Întărit de aceste făgăduieli, Daltaban se întoarce acasă vesel la chip, şi, chemându-şi Kiehaia, pe *Topal Ibrahim Aga* (care i-a fost dat, după aceea, drept Grmuitor, *Thessalonicului*). îi înfăţişează în amănunt ce a tratat cu Muftiul; mai adaugă, totuşi, că „îl are pe Muftiu drept ocrotitor şi-i datorează Viziratul, dar nu poate răbda ca el să aibă atâta autoritate pe lângă Sultan, încât să-i poată mazili şi întări pe Viziri după pofta sa: căci după cum, dându-l jos pe *Hussein Pasza*, îl împodobise pe el cu

pecetea împărăţiei, tot astfel, alungându-l pe el, putea înălţa pe altul pe acea culme. De aceea, cum nu putea găsi niciun alt chip prin care să dobândească de la Sultan mazilirea unuia care îl ţinea cu totul supus, era nevoie să fie înlăturat fără ştirea Sultanul, căci lupta cu un mort avea să fie mai uşoară decât cea cu un om în viaţă”. Şi îi propune următorul plan spre a-l ucide: „Joia, când încetează toate judecăţile şi sfaturile, trebuia să-l cheme la ospăţ, iar în timpul chefului, să-l sugmme cu laţul prin mijlocirea câtorva ofiţeri credincioşi Vizirului; apoi trebuiau chemaţi şi aţâţaţi la scandal şi Jengiczerii, iar aceştia să-i dea de veste Sultanului că

149 cereau moartea Muftiului şi capetele lui Râmi, al lui Mavrocordat, / şi ale nu puţinor altora”.

Perfidul *Kiehaia* încuviinţează, pe faţă, planurile Vizirului şi laudă ce pusese la cale, dar noaptea, în straie schimbate, se duce la *Mufti* şi-i arată în amănunt ce primejdie atârna asupra capului lui. Muftiul, dându-i drumul lui Kiehaia cu cele mai mari făgăduieli, se urcă în trăsură la cel de al treilea ceas al nopţii, se duce să-l vadă pe Sultan şi-i povesteşte cele aflate de la Kiehaia, dându-i sfatul să-i ia capul lui Daltaban, ca nu cumva starea împărăţiei să fie zdruncinată de noi tulburări, şi-i făgăduieşte că avea să dea o *fet vah* despre aceasta, dar îl face să ia aminte şi să nu işte, din prea mare grabă, vreo răzmeriţă în gloată, iar el va găsi chipul în care, părând pe drept, acela să fie eliminat fără de niciun cutremur, întors acasă, Muftiul plăsmuieşte o boală de picioare care l-ar împiedica să meargă la Vizir, şi, trimiţându-l pe *Tâlhyszcziul* său, îl pofteşte să vină la dânsul, „pentru că avea să-i comunice mai multe lucruri care-l priveau”.

La vestea aceasta, Vizirul vine degrabă, crezând capcana gata întinsă pentru duşmanii săi, iar, la sosirea sa, Muftiul îi spuse: „Lăudat fie Dumnezeu, Sultanul a

încuviinţat toate cererile mele şi a făgăduit că are să-l deie morţii pe *Râmi Reis Effendi*, numai să se poată născoci vreun motiv pentru osândirea lui. Prin urmare, de vrei să-mi urmezi sfaturile, vei afla cu uşurinţă nu numai un pretext, ci şi adevăratul motiv ca să-l ucizi. El trebuie alungat mai departe de Curte, dacă vrem ca planurile noastre să aibă parte de un bun sfârşit. Cum nu-i alt chip să izbutim asta, este nevoie să-i oferi, drept răsplată a serviciilor aduse împărăţiei Othmane, Viziratul cu trei Tuiuri, şi, după câteva zile, să-l hărăzeşti unui Paszalat mai îndepărtat, după care vei putea găsi cu uşurinţă învinuirea sub

150 care să-l faci urât împăratului / şi să obţii descăpăţânarea lui: iar, după înlăturarea lui, ai să-l poţi ucide pe <*I*>*Skierletogly* mai uşor decât un câine de pe stradă". După aceste spuse, îl supune pe Daltaban să-i jure că n-are să-i dezvăluie nimănui sfatul acesta, nici măcar Kiehaiei sale.

Vizirul, înşelat de făloasele minciuni ale Muftiului, îl crede pe acela cu adevărat ocrotitorul său şi socoteşte că a şi tras la mal în port. Cu ţelul acesta, mai întâi îl întreabă, parcă în glumă, pe *Râmi Effendi* „Oare nu voia ca, de pe treapta pe care se afla acum să fie înălţat cândva pe una mai înaltă, şi să fie împodobit cu Paszalatul?" El, aşa cum îi poruncise Muftiul, se prăvale la picioarele Vizirului <şi îl roagă să nu-l împovăreze cu o atare onoare, lui fiindu-i de ajuns să se afle printre

Scribi, dat fiind că nu a avut parte de norocul, din naştere, să poată cere Viziratul: pe lângă asta, el este nepriceput în arta cârmuirii Provinciilor şi nu-şi poate desfăşura sârguinţă şi credinţa în vreo altă parte, decât în Cancelarie". Daltaban îi mustră aceste vorbe, adăugând că „dacă nu se supunea poruncii Sultanului, avea să piardă toate răsplăţile pe care le meritase, până atunci, prin

ostenelile sale, şi n-avea să scape de marea indignare a Sultanului". Când, până la urmă, deşi, chipurile, silit, Râmi Effendi s-a supus, Daltaban îi dă de ştire Sultanului, printr-un < Talchysz, că „Râmi Reis Effendi se roagă de milostivirea Sultanului, ca să i se deie drumul, cu trei Tuguri, de la < Calem < „Cancelarie", şi intervine ca împăratul să îi admită cererea.

Sultanul, prevenit de vorbele Muftiului, aprobă cu uşurinţă aceasta, adăugând că „El, ţinând seama de serviciile lui, nu numai că-l împodobeşte cu trei Tuguri. ci îl mai şi declară Caimacam şi Consilier, şi vrea ca el să rămână mereu aproape de Curte". Deşi lucrul acesta nu-i era pe plac lui

151 Daltaban, şi se părea că-i dărâmă toate maşi/naţiile, el dădu, totuşi, ascultare poruncii Sultanului, şi, aducându-l la sine pe Râmi, l-a căftănit şi i-a dat titlul de „Consilier < Cubbe niszin".

Această neobişnuită şi peste rând înălţare a lui Râmi nu a putut să nu stârnească mirarea întregii gloate. Anume, era vădit că Daltaban dezaproba pacea, iar pe arhitecţii ei îi urmărea mai degrabă ca să-i deie morţii, decât către onoruri: de aceea, celor ce nu ştiau cele petrecute între Muftiu şi Daltaban li se părea neaşteptat să fie dăruiţi cu cele mai mari cinstiri aceia pe care ei crezuseră că-i aştepta execuţia. Astfel după aceea, prin gloată se împrăştie despre Daltaban mai cu seamă zvonuri funeste, că „s-a zis cu el, „şeaua-i e azvârlită la pământ" – lucru spus la ei ca un proverb: Sultanul, înşelat de veninurile Muftiului şi de meşteşugurile ciracilor lui. Râmi şi Iskierletougly, nu este decât instrumentul nestăpânirii altora. Apoi, Râmi, nu are vreun alt merit prin care, într-un salt nemaiauzit, să fi părut vrednic să fie înălţat până la Vizirat din sarcina de Scrib, decât că le-a vândut Necredincioşilor cinstea numelui de Othman: iar aceasta

este cea mai vădită dovadă că eroul cel mult-vestit printre Othmanizi, campionul cel straşnic al onoarea împărăteşti, Daltaban, dacă nu va fi condamnat la moarte, are să fie, cu siguranţă, trimis în surghiun, ca, astfel, să nu mai fi rămas nimeni care să se mai poată pune împotriva planurilor lor celor perfide".

Când Daltaban, din vorbele acestea, prinde de veste că gloata era de partea sa şi că răbda cu greu faptele Muftiului, se simte întărit în ţelul său, şi se hotărăşte să-l ucidă mai întâi pe Muftiu, apoi pe Râmi, apoi, dacă va fi fost nevoie, să-l detroneze chiar şi pe Sultanul însuşi. Dar, ca să-şi atingă mai sigur ţinta, îl cheamă la sine pe amintitul Cara Muhamed Aga, pe care, ca pe un vechi

152 prieten, şi-l socotea foarte / de partea sa, şi caută să afle „ce fel de vorbe umblau prin gloată despre sine, despre Sultan, Muftiu şi Râmi: încuviinţa, oare, poporul cele pe care Sultanul le statornicise despre Râmi, au ba?" Cara Muhamed, ca să-l înşele şi mai tare pe Vizir şi să-i cerceteze planurile, îi spune care era glasul poporului, cum că „nu-i erau pe plac onorurile cu care fusese copleşit Râmi de către Sultan, şi că se credea că Sultanul, vrăjit de scamatoriile Muftiului, nu era împărat decât cu numele, iar Muftiul era, de fapt, împărat, şi dispunea după pofta sa de treburile Statului: iar aceasta o spuneau, sus şi tare, într-un glas nu numai plebea, ci şi Erbabi Devlet, „Cei mai de seamă dintre Magnaţi".

Auzind acestea, Daltaban n-a putut să se mai stăpânească, necunoscând perfidia pe care o punea la cale Casab baszi, şi a izbucnit cu aceste vorbe: „Ai să vezi, Muhammed al meu, ce-are să se petreacă, în zilele următoare, în arena aceasta!" Când s-a dus la Muftiu să-i dezvăluie aceste vorbe, ele nu numai că i-au întărit bănuiala iscată de pe urma spuselor Kiehaiei, ci au grăbit şi sfârşitul lui Daltaban.

Între timp, Daltaban pune harnic la cale toate cele pe care le născocise întru pierzania Multului. El îl avea pe lângă sine pe un anume Dervisz Muhamed. de neam din Moldova, un rob vechi şi credincios, care, dovedindu-şi preaadesea credinţa, nu numai că meritase să fie ridicat de el la cinstirea de Baszczohadar. ci şi să ajungă părtaşul multor taine de-ale Domnului său. Daltaban îi împărtăşeşte acestuia planurile sale şi-i dă poruncă „să pregătească funia unsă cu săpun pe care, cu ajutorul celorlalţi ofiţeri, să i-o pună de gât> Muftiului, atunci când avea să se spele pe mâini, şi să-l sugrume”. Acela ia asupră-şi însărcinarea ce-i fusese dată şi făgăduieşte că „are să le ducă la

153 împlinire pe toate după vrerea lui, şi n-are să se deie în lături nici din faţa morţii, / numai să-i poată lua cu sine pe lumea cealaltă şi pe vrăjmaşii Domnului său”.

Odată pregătite acestea, îl trimite pe Szeichougly, care îi urmase lui Râmi în cinstirea de Reis Effendi, la Muftiu, ca să-l poftească, în ziua următoare, care era una de Joi, şi, ca atare, lipsită de treburi publice, la ospăţul de la Curtea Vizirului. Acela răspunde că „suferea din greu, acuma, de picioare”. El îi promite însă că „dacă avea să-i mai treacă durerea, avea să vină, oricum, a doua zi”. După ce Szeichougly i-a povestit acestea Vizirului, el dă poruncă să se direagă un strălucit ospăţ, dar le porunceşte Agalarilor săi, ca, „de îndată ce va fi sosit Muftiul, să se retragă în sălaşurile lor: căci avea a se consfătui cu Muftiul despre nişte treburi tainice”.

În ziua următoare, de cum se arătaseră zorii, el îi porunceşte Kiehaiei sale, Topal Ibrahim Aga, să-l poftească a doua oară pe Muftiu, şi să afle sigur de la dânsul „are să vină, oare?”. Acela se duce la Muftiu, îi arată pricina venirii sale, dar îi atrage pe ascuns luarea aminte „să se ferească pentru că cei care aveau să-l sugrume erau deja hotărâţi de demult şi gata pregătiţi”. Aflând acestea,

Muftiul îi zice Kiehaiei: „Du-te şi dă-i de veste Domnului tău că eu mă aflu astăzi într-o mult mai bună sănătate decât ieri, şi, de aceea, am să ajung oricum la amiază! Iar eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să găsesc ocolişurile cu care să pot scăpa de laţurile lui”.

Întors la Domnul său, perfidul Kiehaia îi duce răspunsurile arătate de Muftiu; crescându-i, la ele, sufletul, odată ce credea că a şi prins în cursă piedica cea mai de seamă a celor cugetate de el, Vizirul rânduieşte harnic cele care socotea el că priveau acea tragedie, între timp, sosise deja vremea menită prânzului, dar Muftiul încă nu se zărea deloc, şi, când, nemairăbdând zăbava, Daltaban

154 tocmai/ îl trimitea, a doua oară pe Reis Effendi, vine în grabă însuşi Tâlhyszcziul Muftiului şi îi dă de ştire lui Daltaban că „Domnul său, după ce tocmai se urcase în lectică spre a veni la Vizir, a fost chemat la Sultan, şi, de aceea, el însuşi, cum nu se putuse scuza sub niciun pretext, a plecat la Sultan, dar în locul său, avea să-l trimită la Vizir pe fiul său mai în vârstă, Nakyb Effendi – aşa că se roagă ca ospăţul să fie amânat pentru săptămâna următoare: dar el nădăjduia că avea să afle, chiar în ziua aceea, prilejul cu care să-i întărească Viziratul şi să le poată pregăti duşmanilor lui pieirea”. De-abia îi spusese Tâlhyszcziul Vizirului acestea, când soseşte însuşi Nakyb Effendi şi adaugă, pe lângă Vizir, aceeaşi scuză, în numele Tatălui său.

Daltaban, deşi răbda cu greu ca, de astă dată, Muftiul să-i fi scăpat din laţuri, ca să nu-şi deie pe faţă, fără de vreme, gândurile, îl primeşte, cu mare cinstire şi alai, pe Nakyb Effendi, şi, peste obicei, îi iese în cale până la Arzodasi, arătând că „nu-i este mai puţin plăcută prezenţa fiului, decât cea a tatălui: oricum, poruncile Sultanului trebuie puse înaintea oricăror treburi

particulare, iar onoarea aşteptată nu-i este luată, ci doar amânată, câtă vreme îi rămâne nădejdea de a-l primi pe Muftiu în următoarea zi de Joi”. Între timp, câtă vreme fiul se ospătează cu Daltaban, tatăl, arătând trist la faţă şi la veşminte, îl întâlneşte pe Sultan. După închinare, poruncindu-i să aşeze pe Ichram < „Covor” „primul i se adresează Sultanul şi-l întreabă „care să fie pricina pentru care i s-a înfăţişat astăzi cu un chip atât de trist, de parcă s-ar teme?” El, prinzând acest pritej de a vorbi, îi zise: „Am

155 foarte grele pricini de mâhnire, Doamne şi Preamilostive în/părat! O ascunsă, dar foarte mare primejdie atârnă asupra capetelor noastre, ale tuturor, greu de ferit, doar dacă, înainte să cadă trăsnetul, viforul Maiestăţii Tale are să risipească nourii cei ameninţători. Dar ceea ce mă apasă cel mai tare este eu însumi, neprecaut, am ajutat la creşterea acestei furtuni. Anume, auzind despre faptele eroice ale Vizirului nostru de astăzi, cum fie lipsa lui, fie umilinţa îi ascundeau viciile, eu însumi, robul Tău, n-am socotit pe nimeni mai vrednic să se afle în fruntea ocârmuirii Statului Othman, şi, de aceea, cum îmi dădeam seama că Hussein Pasza, datorită neglijenţei şi beţiei sale, nu era în stare să cârmuie împărăţia, Ţi l-am recomandat cu insistenţă, şi n-am încetat rugându-mă, până ce nu l-ai împodobit cu însemnele Viziratului. Înălţat până în vârful culmii, el şi-a arătat, până la urmă, nestăpânirea sufletului, pe care o ascunsese până atunci printr-o grijulie prefăcătorie, şi s-a vădit a fi duşmanul tuturor celor pe care i-a socotit că vor sta în calea turbulentelor sale planuri. I-aş trece cu vederea, dacă ar fi conspirat numai asupra capului meu, aş tăcea, când, împotriva legilor divine şi omeneşti, încearcă să-mi pună funia de gât, dacă, prin uciderea mea, s-ar pune capăt nenorocirii pe care o unelteşte. Dar trebuie să rup tăcerea, când iau seama că omul acesta

nerecunoscător îi stârneşte pe Jengiczeri la răscoală, îl cheamă în Oraş, cu acelaşi ţel, pe Chanul Tătarilor, respinge în public pacea consfinţită cu duşmanii, pe arhitecţii ei îi numeşte „Necredincioşi”, mpe tratatele prin jurământ întărite, nu lasă nemişcată nicio piatră, pentru ca, drept răsplată a atâtor şi atâtor binefaceri cu care l-ai copleşit să te despoaie de tron pe Tine.

156 Preamilostive împărate, iar întregul Stat să-l umple de noi tulburări. / De nu te vei porni degrabă împotriva acestor fapte, mă tem să nu-ţi pară rău, dar prea târziu, pentru o milostivire dată nu la vremea ei”.

La auzul acestor şirete vorbe ale lui Feizullah Effendi, Sultanul, cuprins şi de mânie, şi de teamă, da să afle de la el „în ce chip ar fi de făcut faţă unui asemenea rău?” Iar Muftiul îi răspunde că „nu se află alt leac pentru această boală publică, decât ca acel aiurit autor al tulburărilor să fie scos din scenă, şi să fie pus în locui altcineva, un iubitor de păstrarea păcii şi un Vizir mai strâns legat de partea Sultanului – căci, după tăierea capului, celelalte mădulare, fie ele şi destul de zdruncinate, se vor linişti cu uşurinţă: dar trebuie adus la sfat şi Râmi Pasza, despre credinţa şi prevederea căruia şi-a dat seama din belşug, după foarte multe dovezi”.

Sultanul încuviinţează cu uşurinţă vorbele fostului său pedagog, şi încredinţează îndemânării lui întreaga treabă. Întors acasă, Muftiul, tot în acea noapte, îl cheamă la sine, în haine schimbate, pe Râmi Pasza, şi pune la cale, cu el, planuri pentru a-l ucide pe Daltaban. Adunându-şi părerile, se hotărăsc, până la urmă, să-l înşele pe neprevenit în felul următor: Daltaban trebuia convins să-l facă pe Râmi Pasza Seraskier de Babadaghy, iar Muftiul trebuia să-i sugereze Sultanului să iscălească Talchyszul pe care avea să i-l trimită Vizirul despre acest lucru: „cum şi El a avut de gând acelaşi lucru – căci a auzit că gloata şi

cu Jengiczerii au răbdat cu greu faptul că a fost înălţat din sarcina de Diac până la Vizirat; de aceea, socoteşte de trebuinţă să fie îndepărtat mai mult de la Curte, şi nădăjduieşte că, în felul acesta, murmurele poporului şi ale oştenilor aveau să înceteze”.

Conform cu acest decret, Muftiul îl trimite la Vizir, a doua zi, pe fiul său, Nakyb Effendi, <şi-i> porunceşte ca „să-i ceară să-l ierte pentru a doua oară, pentru că, ieri, a fost împiedicat să-şi

157 ţină făgăduiala, din porunca Sultanului /: dar el crede că Dumnezeu nu fără o Pronie aparte i-a pus în faţă acea piedică; căci el a găsit prilejul să-l convingă pe Sultan să-l înlăture pe Râmi de la Curte şi să-l trimită în Seraskieratul de *Babadaghy* – dar e nevoie ca, fără zăbavă, mai înainte ca Sultanul să-şi schimbe părerea, să-i ceară acelaşi lucru printr-un *Talchysz*, şi, după cum e obiceiul, ca Sultanul să nu miroasă vreo înşelăciune, să-l pomenească în el, cu onoare, pe Râmi: anume, că slujbele credincioase ale lui, făcute până acum împărăţiei, merită ca el să fie pus Mai-mare într-o atare demnitate, şi că nu ştie vreun altul mai vrednic de aceasta, decât pe dânsul, astfel ca să poată păstra pacea şi să vegheze asupra mişcărilor Ghiaurilor”.

După ce i-a dat de veste acestea lui Daltaban, îl înştiinţează şi pe Sultan, printr-o Deskiere („notiţă”), că Daltaban avea să propună aşa ceva, şi-l roagă „nu numai să binevoiască să-şi deie consimţământul, ci să-l mai şi cheme la Sine pe Vizir, sub cuvânt că ar avea de stat de vorbă cu dânsul câteva lucruri despre care ar vrea să-l instruiască pe Râmi Pasza”. Se joacă pe acea scenă după pofta Muftiului: Daltaban trimite Taichszul la Sultan, Sultanul îl ratifică, scriind în susul lui formula obişnuită („Să se facă”), iar pe el însuşi îl cheamă la Sine prin Baltadzilar Kiehaiasi. Vizirul dă ascultare poruncii, neştiind laţurile care-i erau întinse (pe care, de le-ar fi

cunoscut, nu numai că putea cu uşurinţă să se ferească de ele, ci şi să stârnească răzvrătirea care, după aceea, i-a smuls şi Sultanului sceptrul din mână), şi purcede, cu alaiul obişnuit, către Sultan. Când Kyzlaragasi, după obicei, intră primul în odaie, îi iese în cale, trimis de Sultan, Baltadzilar Kiehaiasi, şi-i arată

158 că Sultanul îi cere înapoi pecetea încredinţată lui. Daltaban, cum era cu un suflet de neînfrânt şi / întărit împotriva tuturor nenorocirilor Fortunei, îi spune că „el n-are să deie înapoi însemnele Viziratului încredinţate sieşi, mai înainte să fi stat de vorbă trei cuvinte cu Sultanul: dacă împăratul n-avea să se lase înmuiat de ele, el are să-şi piardă cu dragă inimă nu numai pecetea, ci şi capul”.

Care să-i fi fost gândul când a cerut cu atâta stăruinţă intrare la Sultan, umblau, pe acea vreme, felurite păreri ale feluriţilor oameni. Erau unii care credeau că el voia să-l fi străpuns pe Sultan cu pumnalul pe care l-ar fi avut ascuns în sân, aliţi îl socoteau nevinovat de o atare crimă şi socoteau că n-a căutat decât să-i pună Sultanului sub ochi primejdia care-i ameninţa norocul datorită punerilor la cale ale Muftiului şi ale lui Râmi, şi – ceea ce obişnuia adesea, de altfel, să spună cu tărie, în convorbirile familiare – că „el, într-o campanie sau două, avea să-i redea împărăţiei Othmane toate cele pierdute prin perfidia lor.

Dar Sultanul era atât de vrăjit de meşteşugirile Muftiului, încât nu numai că nu voia să-l audă pe cel care-l îndemna cu prevedere, ci chiar, primind ce dorea Daltaban, a dat poruncă „să-l apuce, să-l dezbrace de haine, să-l lege ca pe un tâlhar şi să-i taie, pe dată, capul, lângă Babi Humaiun c’Poarta Împărăţiei” „iar leşul să li-l azvârle câinilor drept hrană, în Sirikmeidan < „Piaţa Circului”. Slujbaşii din lăuntru îndeplinesc cu sârg porunca Sultanului, se reped asupra lui pe când nu se aştepta, îl

leagă, şi îl duc la locul osândei. Când erau deja să-i taie capul, vine în grabă Baltadzilar

Kiehaiasi şi îl întreabă, în numele Sultanului, „ce avusese a-i spune îndemnându-l să primească Abdest < „apa de spălat” „şi să se căiască pentru cele făptuite, ca nu cumva să piară şi cu trupul, şi cu sufletul”.

La acestea, *Daltaban* îi răspunde că „el, de când se ştie pe lume, n-a urcat niciodată pe cal, fără

159 să se cureţe prin Abdest: şi n-a lăsat să treacă, fără căinţă, / nicio mică de ceas, iar, de aceea, nu-şi pierde nicidecum nădejdea în iertarea de la Dumnezeu şi de la Profet, şi n-are să piară cu sufletul, chiar dacă Necredincioşilor li se va părea că a pierit cu trupul; iar ce avusese a-i spune Sultanului nu-i poate dezvălui nimănui, decât Lui singur: iar acum nu poate privi fără oroare faţa unui atare Sultan, care-i dă morţii pe cei ce îl slujesc cu credinţă, dar se dă de tot pe mâna Kyzilbaszilor şi a Magilor. N-a mai rămas decât un singur leac pentru aceste stricăciuni, Dreptatea lui Dumnezeu, prin care el crede că, după moartea sa, Sultanul avea să înveţe cât de departe rătăcise de o minte sănătoasă şi de credinţa Mislimană”.

După ce acestea i-au fost aduse Sultanului la cunoştinţă, abia dacă se poate spune cu câte îndoieli i-au umplut ele sufletul. El bănuia, după statornicia de suflet cu care luase asupră-şi osânda, că ceea ce Daltaban dorise să-i împărtăşească era un lucru de mare însemnătate, dar iubirea şi încrederea de care era mânat faţă de Muftiu, cândva maestrul său, se împotriveau să ia seama la el. Prin urmare, ca să poată hotărî mai cumpătat ce avea de făcut în această privinţă, dă porunca să se amâne osânda, iar el să fie păzit în Caparasi, „închisoarea Curţii”. Când află aceasta, inamicii lui, Muftiul şi cu Râmi, căruia Sultanul îi şi încredinţase Viziratul, sunt cuprinşi de noua teamă ca nu cumva Sultanul, înfrânt de statornicia lui Daltaban, să-i

redea libertatea, ca altă dată.

Aşadar, când se crăpa de ziuă, se duc amândoi la Sultan, şi îi povestesc că scânteile răzvrătirii, împrăştiate de către Daltaban, au luat deja foc, că toate se zbuciumă în învălmăşeală şi în tulburări, şi că nu se puteau feri de răzmeriţă, decât scoţându-l dintre cei vii pe autorul ei, Daltaban. Mişcat de primejdia care ameninţa, Sultanul porunceşte să i se ia celui închis capul, chiar în acel ceas. /

160 Daltaban, auzindu-şi sentinţa de moarte, cere să i se dea Abdest, şi, când şi-a făcut, după obicei, rugăciunile, îi zise călăului: „Ucideţi-l, necredincioşi Mislimani, pe cel pe care nu l-au putut ucide necredincioşii Ghiauri!” şi n-a răbdat să fie legat la ochi, ci şi-a întins gâtul şi a primit lovitura de pe urmă cu ochii deschişi, cu aceeaşi statornicie de suflet de care a dat dovadă întotdeauna.

Aceasta a fost soarta lui Daltaban, a unui multhamic oştean, dacă Statul Othman a dat vreodată unul, şi a unui bărbat mult lăudat şi în vreme de pace, şi în vreme de război. Cât de greu a răbdat poporul uciderea lui au arătat-o îndeajuns tulburările care i-au urmat, în tot cazul, îndată după moartea lui, în Eski şi în alte Dziamii au început să fie azvârlite poeme satirice, dintre care, cum ar fi mult prea lung să le pomenim pe toate, ne va plăcea să adăugăm aici unul, sau două:

„Giel îi calem gydelym bu devlet de rahat calmadi, yrzu namusilahi szani Devieri Othmani bir kimsede calmadi”, adică „Hai odată, o, pană, să fugim din domnia asta, pentru că nu i-a mai rămas nimănui nicio tihnă, nicio onoare şi Lege a lui Dumnezeu, şi niciun respect faţă de Maiestatea Othmană!”

(II) Kiel Mehemed Beg. Sunt, în Insule, mai mulţi Begi care au numai o singură triremă, cu care, la pace, se ocupă de negoţ, la război, de piraterie. Acesta a fost mai

vestit decât ceilalţi, atât pentru că era mai înstărit decât restul, cât şi pentru că era pirat din Faceea, foarte priceput la meşteşugul său. Numele de „Kiel l-a primit de la capul său, care-i era jupuit şi plin de chelbe:

161 năierii greci / îi spuneau îndeobşte Kaoi-Sa.

(kk) Meşteşugar de minciuni. Alexandru, ca un bărbat care cunoştea limba şi poezia Orientalilor nu mai puţin bine, decât Curtea Othmană, pare să fi urmat, în această privinţă, îndemnurile multvestitului Poet al Perşilor, < Szeich Saadi, mai cu seamă unde cântă astfel în Ghiulistanul său:

Durug maslahat amuz bih terestez Resti ki fitne engiz", adică „Minciuna care face o ispravă e mai bună decât adevărul care iscă încâlceală". Şi desigur că nu şi-ar fi legat la fel de bine amândouă împărăţiile, şi prin niciun al merit n-ar fi putut dobândi atâtea răsplăţi: astfel, s-ar putea spune pe drept că „dintr-o piatră a ucis doi iepuri".

(11) Fenol. Acesta, mai înainte, pe când se ocupa de Solia franceză de la Constantinopole, D (om) n (ul) de Chatea (u) neuf, urma tabăra turcească spre a păstra legătura tainică dintre Curtea franceză şi Viziri, apoi i-a urmat acestuia, chemat înapoi în patrie, în sarcina Soliei, datorită cunoaşterii moravurilor Curţii Othmane, despre care se credea că ar fi dobândit-o printr-o atât de lungă apropiere. Dar el s-a purtat în această funcţie cu mult altfel decât speraseră sprijinitorii săi, şi anume, fie din trufia şi îndărătnicia din fire, fie împins de sfaturile înşelătoare ale altora, pe care şi-i socotea prieteni, nu numai că, în multe chestiuni, s-a arătat potrivnic Curţii, ci a şi cerut multe lucruri care nici nu se obişnuia să-i fie îngăduite, mai înainte, vreunui Sol, şi contrare moravurilor Curţii Othmane.

Chiar de la începutul Soliei sale, când voia, după obicei, în prima sa, cum i se spune, „audienţă".

162 să-l salute pe Sultan, s-a arătat în odaia din faţă încins cu sabia; / Mavrocordat, care, ca Mare Dragoman al Curţii, trebuia să asiste la ceremonie, îi atrage prieteneşte atenţia, „să-şi lase sabia: căci, la Curtea Othmană este un vechi obicei ca nimeni să nu fie primit înarmat la Sultan”. El însă îi răspunde cutezător că „sabia şi-a primit-o de la Regele său, şi n-are să şi-o lase la porunca niciunui alt om”. Sultanul, primind ştire despre aceasta, porunceşte să i se spună lui Fenol să-şi lase sabia, iar, cum el zicea că n-are s-o facă, să fie alungat de la intrare. Capudzibaszii duc la îndeplinire poruncile primite şi-l silesc mai puţin reverentios pe Fenol, care voia deja să intre, să se dea înapoi de la poartă. Respins, Solul, fierbând de mânie şi de furie, le porunceşte tâlmacilor săi, care-şi îmbrăcaseră Caftanele, după obicei, în curtea dinafară, să le azvârle de pe sine>, şi călcându-le în picioare, iese din Palat. Sultanul, la auzul acestora, a dat poruncă să i se dea înapoi toate darurile pe care le adusese cu sine, după ce, pe deasupra, le ceruse chiar el îndărăt, pentru că se tot fălea că „au fost aduse de el însuşi, nu de la Regele său”, iar, după aceea, n-a mai vrut să-i îngăduie niciodată intrarea la Sine, mai ales că nu voia să accepte condiţia de a se înfăţişa fără sabie.

Sigur că acest fapt a jignit cel mai mult Curtea, dar el nu trebuie pus atât în seama vinii lui Fenol, cât în cea a predecesorului său, Castellónovanus. Căci acesta, după ce, la prima înfăţişare care-i fusese îngăduită dinaintea Sultanului, avusese ascuns sub veşmântul său din lăuntru un pumnal, a trecutat în actele Soliei că „s-a arătat în sala de primire a Sultanului fiind încins cu sabia”. Dar, după ce, către plecare, i-a predat urmaşului său, din poruncă regală, toate actele şi scrisorile, acesta.

163 citindu-le, l-a între/bat pe Castellónovanus, care mai era încă acolo, „dacă erau adevărate, şi avea şi el să se

înfăţişeze cu sabie dinaintea Sultanului", iar acela, poate că mânios pe dânsul, l-a întărit în această părere.

Când au fost date pe faţă aceste înşelăciuni ale lui Castellónovanus, ar fi putut, orişicum, nu numai să-şi redobândească pierdutul renume de om precaut, ci şi să se împace cu cei de la Curte, de nu şi-ar fi trădat prea deschis, cu puţin mai târziu, nestăpânirea de suflet şi prin alte ieşiri, nu mai puţin grave, împotriva autorităţii Sultanului. Barca Sultanilor are acoperământ din mătase curată, purpurie, dublată cu ţesătură aurită, fixat pe patru coloane aurite, potrivit în chip de tron, cu trei candelabre aurite deasupra, aşezate de-a latul. Nimănui nu-i este îngăduit să imite aceste podoabe, ci doar lui Capudan Pasza, sau „Amiralului", iar aceasta doar la vremea când iese pe mare (căci atunci este socotit drept Derija Padiszahi. adică „împăratul Mării"), iar Vizirului doar un acoperământ verde, prins pe coloane de fildeş, dar fără candelabre. Însă Fenol al nostru, întemeindu-se pe un ştiu ce privilegii şi libertăţi ale Solilor, a poruncit să i se facă o barcă la fel, iar când prietenii l-au mustrat cum că „Sultanul n-avea să rabde asta", el le-a răspuns, mai şi jurându-se, că „dacă n-avea să-i fie îngăduit acest lucru, el n-avea să mai intre în Constantinopole în nicio altă barcă". La urmă, fiind ea lansată fiind în port, de îndată ce s-a arătat la Constantinopole, Bostandzi baszi îi ia, pe dată, urma, crezând că, fără ştirea sa, Sultanul a purces cu a sa încotrova; dar, când a prins-o din urmă şi n-a dat peste Sultan, ci aude că era a Ambasadorului francez, dă porunca, după

164 ce i-a scos pe vâslaşi în alte bărci, chiar acolo, pe apă, ca / Bostandzii s-o facă surcele. Dar Fenol s-a ţinut, şi el, de făgăduială, şi, cu toate că îşi avea locuinţa în Galata, dacă avea vreo treabă urgentă la Constantinopole, a preferat să rabde neplăcerile unui lung drum pe uscat

decât să treacă cu barca, cale mult mai scurtă, la portul din lăuntru.

Ultimele tulburări pe care le-a mai făcut la Constantinopole au fost, apoi, sub Viziratul lui Calaily Ahmed Pasza. El obţinuse de la predecesorul lui, Silhadar Hasan Pasza, îngăduinţa de a celebra naşterea strănepotului Regelui său printr-o festivitate, cu trageri de tunuri şi focuri de artificii: şi rânduise deja şi un ospăţ splendid, şi celelalte pregătiri pentru această solemnitate. Dar, chiar în ziua când avea să înceapă festivitatea, Silhadar Hasan Pasza este mazilit, iar în locul lui vine Calaily Ahmed Pasza. Fenol, auzind de schimbare, îl trimite de îndată la Curtea Vizirului pe Marele său Tâlmaci şi cere întărirea fermanului: dar cum acesta, datorită prea marii înghesuieli a Magnaţilor care căutau intrare la noul Vizir, n-a putut-o dobândi, întemeindu-se pe fermanul dinainte. Solul, ca să nu se ducă degeaba atâtea şi atâtea pregătiri, se hotărăşte ca solemnitatea să se ţină. Către seară, când Calaili Ahmed Pasza ia seama la lumina lampioanelor, mirat de atare noutate făcută fără ştirea sa, în prima înfierbântare a mâniei, fără să mai stea să cerceteze, îl trimite pe Bostandzi baszi la Sol şi-i porunceşte să se stingă lampioanele. Cum Fenol o ţinea că n-are să se supună, Vizirul îl trimite şi a doua oară la dânsul, iar, pe Bostandzi baszi, ca să-l facă prieteneşte să ia aminte „să nu-şi piardă şi viaţa şi onoarea dintr-o încăpăţânare nelalocul ei; căci lui i se dăduse un ferman ca să reprime, cu regimentul său, tulburările iscate fără poruncă, iar dacă Solul nu voia

165 să se supună, / să stingă cu sila lampioanele şi să nimicească toate pregătirile. Dar Fenol îi zise: „Dacă Vizirul va vrea cumva să încalce drepturile Regelui meu şi privilegiile Solilor, eu însumi, ca unul care sunt dator să-mi jertfesc şi viaţa pentru onoarea Domnului meu, punând

praf de puşcă sub clădirea mea, am să mă arunc în aer pe mine şi pe cei care vor veni cu sila, iar răzbunarea pentru nedreptatea suferită am să o las în seama Regelui meu”. În mijlocul acestei zarve, Marele lui Tâlmaci, Fontana, un om foarte versat în afacerile Curţii Othmane, stinge pe ascuns luminările care străluceau pe dinafară, dar nu la rând, ci pe ici, pe colo, ca să pară stinse de vânt; comesenii, auzind de primejdie, se strecoară pe încetul, astfel că, rămas fără tovărăşie, Fenol a ajuns să fie silit ca ceea ce nu vrusese din porunca Sultanului, să facă, rămas singur, <adică> să le pună capăt festivităţilor.

Dar, ca să mărturisim adevărul, cu excepţia acestei îndărătnicii, era un om înzestrat cu multe virtuţi, mărinimos, generos, plăcut să-l ai alături, afabil, şi un foarte aprig apărător al onoarei Regelui său, înainte de toate, neprefăcut, şi un foarte statornic prieten, atât la bine, cât şi la rău, lucru de care şi noi înşine, pe când ne aflam la Constantinopole, am avut parte într-un chip deloc de rând. Neîncetatul şi vrăjmaşul nostru inamic, Constantin Brâncoveanu, Principele Valahiei, cel de ffericită) amintire, îl corupsese cu măreţe daruri pe Vizirul Damad Hasan Pasza, să deie porunca să fim trimişi în surghiun la Chios. După ce prinsesem de ştire despre aceasta prin mijlocirea Tefterdarului Firari Hasan Pasza. un bărbat foarte prieten nouă, cu trei zile înainte ca Bostandzi baszi, căruia i se dăduse această însărcinare, laolaltă cu Bostandziii săi, să împresoare locuinţa

166 noastră, către a treia veghe a nopţii, / ne strămutasem în Palatul Franţei şi fuseserăm primiţi de Fenol cu cea mai mare omenie. Vizirul, ştiind că noi ne ascundem acolo, trimite la Sol un Agă dintre ai săi şi îl roagă să ne extrădeze – iar Fenol îi zise: „Pe Bogdanbegzade < „fiul Principelui Moldovei” nu-l am pe lângă mine, dar, şi dacă ar veni încoace, nu l-aş extrăda şi

n-aş putea păta onoarea Regelui meu printr-o asemenea neagră faptă". I-a răspuns şi mai şiret, cu mult, Capukiehaiei Principelui Valahiei, care-i aducea o scrisoare a lui Brâncoveanu, prin care era rugat „să nu ne păstreze pe lângă sine pe noi, un inamic al său, şi e astfel> să ne apere împotriva dreptei sentinţe a Vizirului". Lui i-a spus că „se miră anume cu ce obraz îi putea cere Domnul său un atare lucru, când ştia că Palatul în care locuia nu era al său, ci al Regelui său, care avea o atât de mare bunăvoinţă faţă de cei năpăstuiţi, mai cu seamă faţă de Creştini, încât chiar şi pe dânsul, dacă avea să fie vreodată alungat din Principat de Sultan, n-ar şovăi să-l ocrotească şi ascundă împotriva pornirii împăratului şi a Magnaţilor, iar Principele însuşi lucra împotriva intereselor sale, pentru că încerca să încalce drepturile şi privilegiile unui posibil viitor loc al său de refugiu".

La puţini ani după aceea, a dat în delir şi a fost trimis în Franţa, legat în lanţuri. Alţii, care s-au lăudat că i-au putut cerceta mai cu amănuntul tainele, au povestit că s-a întors în patrie sănătos la minte şi că sminteala lui nu era adevărată, ci prefăcută, iar acest lucru dintr-o poruncă aparte a Curţii Franceze, care nu putuse găsi niciun chip mai bun de a scuza atâtea tulburări pe care le iscase la Poarta Othmană, decât să spună că „acestea fuseseră înfăptuite de un Sol care se smintise": dar sunt mai multe lucruri care ne împiedică să-i dăm crezare unei atari relatări. /

167 (mm) Mahremi esrar. „Cel căruia îi sunt deschise tainele", „<Sfetnicul> de Taină. Mavrocordat a născocit acest nou nume al cinstirii sale, nemaifolosit înainte la Curtea Othmană şi nemaiîngăduit altcuiva după moartea sa. Acesta, tradus în greceşte, voia să spună „O ăc, COTO – ppiţicov < „Cel de Taină" = „Exaporitul" „şi s-a străduit lungă vreme ca Principii Moldovei şi Valahiei să-i dea în

scrisori epitetul xon „Eidaptipo Toctou, Tllustrissim”, pe când, înainte, ca Prim Dragoman al

Curţii, era intitulat „Eoxotatoq, sau „Excelentissim”, nume care la Curtea Patriarhală şi la cele ale acestor Principi nu este socotit tot atât de onorat, ca tou „Eidaţuipo Tdran).

(nu) Veneţienii. Nu va fi nelalocul său să notăm aici o vestită vorbă a lui Râmi Reis Effendi. Căci, văzându-l pe Solul Veneţienilor scoţând o vorbă mai făloasă şi purtându-se mai abraş şi mai dificil decât ceilalţi în stabilirea punctelor consfinţite pentru pace, întors către dânsul, i-a spus: „Elezibeg < „Domnule Ambasador” „n-ar trebui să te porţi atât de necumpănit şi de fălos, mai cu seamă dinaintea unei întruniri a unor Soli atât de serioşi, care ştiu preabine, cu toţii, să compare între ele starea şi puterile Republicii Veneţiene şi ale împărăţiei Aliothmane. Căci nu v-aţi fi putut vreodată întinde atât de departe degetele, pe care firea vi le-a tăiat foarte scurte, de nu s-ar fi întâmplat cumva ceea ce o fabulă bunecunoscută alor noştri pomeneşte să se fi petrecut odată: Anume, că s-au înfruntat doi luptători foarte zdraveni şi vestiţi, şi, ca să se poată lupta la trântă mai cu vlagă, fără atare piedică, s-au coborât goi în arenă, lăsându-şi hainele deoparte. Între timp, câtă

168 vreme se întreceau ei, un oarecare < Iankiesidzi / (care-s nişte pungaşi mai de rând, care fură, îndeobşte, câte ceva de prin casete şi din pungi) s-a strecurat, pe ascuns, ghem la pământ, ca un şarpe, şi le-a şterpelit amânduror luptătorilor veşmintele. La urmă, luptătorii, sleiţi în luptă de puteri, după cum se obişnuieşte, au schimbat între dânşii sărutul păcii, şi, întorcându-se către veşmintele lor, odată ce-au văzut că li le furase un Iankiesidzi, au fost siliţi să-şi acopere goliciunea cu alte haine. Puţin după aceea, unul dintre ei l-a găsit pe hoţ

plimbându-se prin piaţă purtând haine de luptător, iar, ca să nu-şi dea singur pe faţă nefapta, lăudându-se a fi un luptător, şi i-a zis: „Astea nu-s veşmintele tale, ci ale mele! Iar tu, pe când eu aveam drept adversar un alt luptător foarte zdravăn, nu le-ai dobândit luptând, ci le-ai luat, ca o vulpe şireată, şi mi le-ai furat. Dar, odată şi odată, când s-a ivi prilejul, o să ne dăm numai noi doi jos, în arenă, şi atunci ai să vezi tu bine ce deosebire e între un leu şi o vulpe, şi între un luptător şi un hoţ, iar eu am să aflu dacă ai învăţat să lupţi la fel de bine precum furi, şi mă tem ca, în locul hainelor pe care le-ai luat şi mi le-ai furat, vezi să nu-mi laşi şi pielea ta”.

(oo) Haznadar Ibrahim Pasza < >. Era, mai întâi, Vistiernicul Vizirului Cara Mustafa Pasza şi părtaş al tainelor lui, de pe urma cărei cinstiri a şi păstrat porecla de etiam „Haznadar”. După moartea lui, cum îi dezvăluise pe faţă stricătoarele lui planuri lui Ainedzi Suleiman Pasza, a ajuns la mare trecere pe lângă el şi a meritat să fie pus în înalte cinstiri. La urmă, odată statornicită pacea cu Germanii, trimis la Vienna spre a o întări, cu titlul de Sol Extraordinar, la întoarcerea de

169 acolo, a fost dăruit cu Prefectura Beligradului. / Era un bărbat serios, cu o minte ascuţită, dar cumpătată, foarte potrivit pentru Solii şi pentru afacerile politice: şi ar fi ajuns, desigur, la cele mai înalte cinstiri pe care le poate da împărăţia Othmană, dacă, din băutul de prea mult vin, de care se apucase la Vienna, nu s-ar fi crezut că a pătat onoarea Legii Muhammedane şi a împărăţiei Aliothmane. Căci, din această pricină, Sultan Mustafa n-a vrut nici ca el să vină, la întors, la Adrianopole, nici să-i îngăduie intrarea la Sine, ci i-a pomneit să rămână la Beligrad, în Prefectura încredinţată lui, lucru de pe urma căruia, la puţine luni după aceea, l-a cuprins o asemenea mâhnire, încât a dat într-o boală, şi, ros de ea, şi-a dat sufletul.

(pp) Karysztyran. Este o cetate între Czorlo şi Burgaz, aşezată lângă drumul pe care se merge de la Constantinopole la Adrianopole. Mai pot fi văzute acolo, încă şi acum, preafmmoase

Palate clădite de Sultan Muhammed al IV-lea, de dragul vânătorii. Căci câmpurile dimprejur sunt şi foarte plăcute, şi foarte potrivite pentru vânătoare, şi pline, toate, de iepuri despre care se crede că sunt cei mai iuţi dintre toţi la fugă.

(qq) Kybleiiogli. Era fiul surorii Vizirului Amucdzeogli Hussein Pasza, pe care el îl ţinea cu asemenea dragoste, încât, deşi era tânăr, nu mai înceta să-l ostenească pe Sultan, până ce nu l-a rânduit Buiuk Intrahor. Soarta lui am povestit-o deja, mai pe larg, în text.

(rr) Ibrahim Aga. După trădarea Domnului său şi moartea lui, prin intervenţia Muftiului, a fost dăruit cu Paszalatul Teh>essalonicului, şi, din pricina unei hibe la picioare, i s-a spus Topal Ibrahim Pasza, adică „Ibrahim Pasza cel Şchiop”. Dar nu i-a fost dat să se bucure multă vreme de

170 răsplata perfidiei sale. / Căci, la puţine luni după aceea, a dat într-o boală, la Thessalonic, şi, cum umblă vorba, în groaznice chinuri, chemând mereu numele Domnului său, şi-a dat sufletul către sălaşurile cele gata, ale lui Muhammed, scoţând mugete ca de vită.

(ss) Casab baszi. „Marele Măcelar”, său” Prefectul Măcelarilor”, cel care trebuie să se îngrijească să nu fie aduse în prăvălii decât cărnuri sănătoase şi proaspete şi să fie vândute la preţul stabilit. Mai este rânduit şi un altul, sub acelaşi nume, pentru cumpărarea turmelor pentru oştire, atunci când izbucneşte vreun război, sarcină despre care am vorbit deja mai sus, la Tom (ul) al II-lea.

(tt) Cara Mehemed Aga. I se spunea Cara din pricină că era tuciuriu la faţă, ceea ce am însemnat deja de câteva

ori, în altă parte, că este obiceiul Turcilor. Iar el era omul cel mai bogat dintre Turci, pe vremea sa, astfel că putea să-i împrumute adesea, în trei zile, lui Constantin Brâncoveanu, căruia îi era foarte dedicat, orişicând era nevoie, <şi cinci sute, sau o mie de pungi. A avut acelaşi sfârşit care-i aşteaptă, mai mereu, pe toţi cei care s-au îmbogăţit în slujba Turcilor. Şi anume, sub Damad Hasan Pasza, învinuit de un fals delict, a fost mazilit din slujbă, azvârlit în închisoare şi despuiat de toate avuţiile şi comorile pe care şi le strânsese.

(nu) Reis Effendi. Vizirul şi Muftiul, odată ce se află, şi unul şi altul, pe cea mai înaltă treaptă printre ai lor, când se întâlnesc, acea întrunire nu are loc decât cu mari ceremonii premergătoare. Căci Muftiul, mai înainte de a veni la Vizir, îl trimite înainte pe Talchyszcziul său, pe care îl are aparte, la fel ca Vizirul, şi ca să cerceteze aflarea acolo a Vizirului, şi ca să deie de ştire că vine.

171 Vizirul, de partea sa, / îl trimite în cale, laolaltă cu Talchyszcziul, până la locuinţa Muftiului, pe Reis Effendi, cu care înainte, Muftiul, îl urmează purtat în trăsură (căci, în Oraş, Muftiul nu merge niciodată cu calul, iar, în câmp, arareori). Când el ajunge la Palatul Vizirului, chiar la poarta Vizirului, îi ies în cale Kietchudabeg, şi cu Czausz baszi, şi, ţinându-l de subsuori, îl duc până la scară. Pe prima treaptă îl primeşte pe cel ce soseşte însuşi Vizirul, şi, după ce s-au felicitat între dânşii pentru fericita sosire, urcă scările amândoi, deodată, dar cu Vizirul înainte. Între timp, Muftiul, cu un chip mereu serios şi punându-şi pe piept amândouă mâinile, salută poporul aflat împrejur, de-a stânga şi de-a dreapta, cu formula obişnuită la Muhammedani, Selamun aleikium, adică „Pacea fie asupra voastră!”, la care ei răspund înclinându-şi capul. După ce au ajuns în odaie, se aşază, şi anume Vizirul la stânga, ca partea mai onorantă, iar Muftiul la

dreapta, şi îşi încheie întâlnirea cu aceleaşi ceremonii.

(XX) Râmi Mehemed Pasza. El era născut în mahalaua Constantinopolei Eiub, din părinţi de stare mijlocie, şi tot acolo s-a şi dedicat scriiturii şi poeziei – numele de „Râmi” l-a primit la

Academia de Poezie. Căci maeştrii acelei arte au obiceiul, de îndată ce ei vor fi izbutit să facă poeme prin propriile puteri, să le deie discipolilor lor noi nume, pe care le păstrează, îndeobşte, până la moarte. Odată încheiat cursul studiilor, cum Fortuna îi refuzase mijloacele cu care să se înalţă mai sus, şi-a căutat hrana prin cârciumi, şi, cum era atrăgător la înfăţişare şi cu un glas

172 răsunător şi rafinat, pe lângă asta şi nu fără înzestrare în arta Muzicii, s-a / descurcat destul de bine, pentru condiţia sa. A fost scos din acest fel înjosit de viaţa de către Nabi Effendi, vestit poet, Divan Effendisi al lui Musahib Pasza, sub ascultarea ca-mia a progresat într-atât, încât, deşi, după moartea ocrotitorilor săi, nu avea parte de nicio slujbă la Curte, se bucura, totuşi, de faima unui scrib îndemânatic şi de apreciere pe lângă toţi Magnaţii. Până la urmă, Elmas Mehemed Pasza, l-a rânduit Mucabeledzi < „Recitator al Coranului” „dar> Hussein Pasza să fie Reis Effendi, în care cinstire a arătat de ajuns şi prea de ajuns cât îl ducea mintea, odată ce în grija lui şi a lui Mavrocordat a fost încredinţată arbitrarea păcii. Întors din acea Solie, s-a bucurat de o mare trecere pe lângă Sultan şi a căpătat laudă pentru însărcinarea bine şi îndemânatic îndeplinită. Urmărit de moarte de către Daltaban, prin meşteşugurile sale şi ale Muftiului nu numai că şi-a păstrat siguranţa, ci şi-a făcut norocul şi mai înalt, luând şi spoliile inamicului său. Încredinţat, a doua oară, osândei de către răzvrătiţi, şi-a căutat scăparea prin fugă, şi a stat ascuns câtăva vreme, la Constantinopole, printre muieri. Odată potolită răzvrătirea, sub Viziratul lui Hasan

Pasza, a apărut, din ascunziş, în public, şi a fost pus, mai întâi, în fruntea Paszalatului Egiptului, în funcţia cea mai bogată din toată împărăţia Othmană, iar apoi a fost trecut la Prefectura Ciprului, unde sunt trimişi, îndeobşte cei pe care Curtea doreşte să-i lichideze fără sânge. Cum însă tăria lui din fire lui rezista prea lungă vreme neprielniciei aerului, a fost trimis într-acolo un Capudzi baszi cu un Chatiszerif, ca să-l deie morţii. Dar soarta nu îngăduia ca el să piară de moarte silnică. Căci, după ce primise Abdest, şi-a dat duhul chiar în timpul rugăciunilor pe care, după obiceiul Turcilor, le înalţă.

173 îndeobşte, condamnaţii la moarte. Superstiţi/oasa plebe, care era de partea lui, a crezut că un înger, trimis din Cer spre a-i primi sufletul, a luat-o înaintea nedreptăţii duşmanilor săi, dar pare mai aproape de adevăr că el s-a stins sufocat de frică şi de bătaia inimii. Căci, deşi era, cu uşurinţă, mai presus decât toţi ceilalţi scribi ai Turcilor prin ascuţimea minţii sale şi prin eleganţa pronunţării, era totuşi socotit nevolnic la război, temător şi cu suflet de muiere. Oricum, s-a luat seama că a fost, în întregime, unealta lui Mavrocordat, şi că, la îndemnul şi la sfatul lui tainic a făcut multe pe care însuşi Mavrocordat, Creştin fiind, nu le putea aduce în public: şi astfel, i se atribuiau, în fals, îndemânării sale mai multe lucruri care nu fuseseră datul altcuiva, ci numai al minţii perspicace a lui Mavrocordat.

(yy) Kioprili Abdullah Pasza < >. Fiul lui Kioprili Mustafa Pasza, care a căzut în bătălia de la Salancamen, (<în anul> 1691}. Datorită căsătoriei făcute cu fiica Muftiului, împodobit, mai înainte de vremea obişnuită, cu Viziratul Cubbe, apoi şi cu Caimacamatul Constantinopolei, care, după Marele Vizir, este demnitatea socotită drept cea mai e sus dintre cele politice ale Othmaniazilor, aţâţat de o copilărească impertinenţă, a făcut pe dos şi cu îngâmfare

multe lucruri, din pricina lor ajungând, dacă nu cauza, oricum prilejul detronării lui Sultan Mustafa. Dar, în vremurile de mai apoi, vârsta aducându-i prudenţă, s-a purtat mult mai cumpătat, şi, prin aceasta, a dobândit nu numai nepedepsirea pentru rătăcirile de odinioară, ci şi ca împăratul de astăzi, odată domolită răzvrătirea, să-i dăruiască Paszalatul Sebastiei.

(zz) Muhzuri. Îşi au numele de la Ihzar, „a aduce”, pentru că ei sunt datori să străjuie Curtea

174 Vizirului. / să aducă împricinaţii, şi, dacă unii trebuie deţinuţi, să-i păzească până la următorul Divan. Nu este menită acestei sarcini nicio Oda anume de Jengiczeri, ci, dacă vreun Czorbadzi este înălţat la Muhzuragalyk, şi regimentul de Muhzuri supus lui face aceasta slujbă. Dacă, însă, în lipsa împăratului, este rânduit un Caimacam al Constantinopolei, altă Oda de Jengiczeri este aleasă să-l slujească. Iar pentru bătaia împricinaţilor se alege un batalion aparte, tot din Muhzuri, el numindu-se, după instrumentul bătăii, falanga. „Falangadzii”.

(A) Atmeidan. Hipodromul cel întemeiat de Iustinian în apropiere de S (fânta) Sophia şi în latura curţii Dziamiei lui Sultan Ahmed, menit, din vechi, dar încă şi până astăzi, folosirii pentru antrenarea, anume, a cailor ai împăratului. Dar, nu arareori, el foloseşte şi pentru întrunirile răzvrătiţilor.

(B) Kiazibi Mehemed Effendi. Era din stirpea Emirilor, şi ajunsese încă dinainte, sub Sultan Mehemed al IV-lea, la demnitatea de Muftiu. I se spunea „Kiazibi”, adică „Mincinosul”, pentru că se credea că amestecă minciuni printre vorbele sale. Căci, în Turcia, este obiceiul ca, mai cu seamă pe învăţaţi, de vreme ce nu au niciun fel de nume al stirpei lor, iar mulţi folosesc adesea unul şi acelaşi nume, să-i deosebească prin astfel de epitete, pe care unul i-l dă, îndeobşte, altuia. Aşa, tot pe vremea

aceea, mai era şi un altul, Sadik Mehemed Effendi, ((„Mehemed Effendi cel cu Adevărul”}}, care, a fost înălţat la Muftilat abia sub împăratul de astăzi, doar la bătrâneţe, dar a fost depus la scurtă vreme, pentru că, la îngroparea fiului împăratului, în loc de Dzenaaze Namazi.

175 sau al „rugăciunilor de / recitat la înmormântare”, citise Bairam Namaz < „rugăciunea de Bairam” >.

(C) Diw Ali Aga. Înălţat, prin toate treptele, de la Jengiczer de rând şi până la demnitatea de Kulkichaiasi. dar apoi scos din ea, ducea, pe atunci, la Constantinopole, o viaţă de om particular: după potolirea răzvrătirii, cum Sultan Ahmed îi trăgea la osândă pe toţi părtaşii la ea, dintre toţi, el singur a scăpat cu fuga, şi, cum umbla vorba, s-a ascuns la Dziezair, care este „Algerul” Europenilor, şi, după aceea, n-a mai putut fi găsit.

(D) Mustafa Effendi. Mai întâi, sub Amucdzeogli Hussein Pasza, a fost Kiucziuk Teszkieredzi. apoi şi Buiuk Teszkieredzi. După potolirea răzvrătirii, a fost trimis la Meca împreună cu Taiacadin, sau „doica” împăratului de astăzi, dar a pierit pe drum, mai înainte să fi ajuns la Alexandria, având parte de un naufragiu.

(E) Feizullah Effendi. Născut la Van. la hotarele Persiei. din stirpea Emirilor, pe vremea lui Sultan Muhammed al IV-lea, pe când avea funcţia de Muderis, sau „Prepus al Şcolii”, de la Suleimanie. a fost făcut Szehzade Hodze. sau „Maestru al fiilor împăratului, pentru Mustafa şi Ahmed, dar, la urmă, înălţat de Sultan Mustafa din Mollat la Muftilat cu deasa schimbare, peste rând, a treptelor cinstirilor eclesiastice, a rămas în aceeaşi demnitate vreme de şapte ani întregi – nemaiauzită pildă printre Othmanizi. Era un bărbat nu atât de învăţat, cât de prevăzător, sau, ca să spunem mai drept, şiret. Îşi supusese atât de bine sufletul Sultanului – unii anume

socoteau

176 că aceasta o făcuse prin arte magice – în cât el nu făcea, ori nu decidea nimic, / dacă nu-i cercetase, mai înainte, părerea, <şi nu-i putea refuza nimic ce să-l fi rugat. Pronunţia lui era cea persană, lucru care i-a şi câştigat de prin popor porecla de „Kyzylbasz”. Era atât de copleşit de lăcomie, încât nu numai că primea daruri de peste tot, şi, dacă nu-i erau date, le şi cerea, ci pentru bani, mai dădea, fără deosebire, şi câte o fetvan, fie ea dreaptă, sau nedreaptă, pentru orişice se dorea.

El avea patru fii, nişte oameni care, întemeindu-se pe puterea tatălui lor, nu se opreau de la nicio neobrăzare: pe întâiul născut, pe care îl avusese da la fiica vestitului Vanii Effendi, îl rânduise Nakyb, pe ceilalţi trei, fie şi tineri, îi pusese în fruntea Moll aţelor mai onorante şi mai bogate şi, prin prea marea indulgenţă pe care o arăta faţă de ei, stârnise împotriva sa nu numai pornirea Ulemalelor, ci şi pe cea a întregului popor.

Unul dintre ei, pe când era Mollasi al Kudsszerifului, adică al „Hierosolymei”, atât de tare îl asuprea, prin insolenţa lui pe Prefectul acelui oraş, „Czerkies Mehemed Pasza, încât acesta a fost silit să părăsească Hierosolyma şi să se aşeze la Gaza. După plecarea lui, cum <Molla> era împiedicat, noaptea, să doarmă din pricina urletului câinilor, iar, ziua, de mulţimea muştelor, dă edict ca toţi locuitorii să îşi omoare câinii şi să aducă, în fiece zi, la tribunal, un anumit număr de muşte omorâte. Iar cum aceasta le şi cădea greu cetăţenilor, era şi împotriva Legii Curanului, care opreşte omorârea câinilor şi a celorlalte animale domestice care nu sunt folosite la mâncare, ei îi trimit pe ascuns la Gaza, la Pasza al lor, pe câţiva de-ai lor cu un Arzmahzar, şi îi înfăţişează cu câte poveri erau încărcaţi. Czerkies Mehemed Pasza, un om, oricum, mai presus decât toţi Barbarii

177 şi ca dreptate, şi ca pie/tate (dacă se poate spune aşa despre Muhammedani), neputându-se convinge că o atare nefaptă putea fi comisă de către Molia, îl trimite la Hierosolyma, să cerceteze, pe un om de credinţă. Când el ajunge acolo, vede toată cetatea în zarvă şi pe toţi cetăţenii ocupaţi, lăsându-şi prăvăliile, să prindă muşte şi să le lege pe un fir, într-un lung şir, ca să poată fi uşor numărate, şi, întors la Domnul său, îi istoriseşte curat cele văzute şi auzite.

Cum, astfel, nu mai rămânea nicio îndoială, Pasza, urmând, mai întâi, să o ia pe o cale prietenească, îi atrage luarea aminte lui Molia „să nu mai pună poveri atât de grele şi de fără folos asupra supuşilor Sultanului, şi să nu mai înjosească printr-o atare nefaptă atât Legea Profetului, întru păstrarea căreia zăbovea la Hierosolyma, cât şi onoarea sa şi pe cea a părintelui său. Căci el se temea ca, dacă plângerile locuitorilor aveau să-i fie înfăţişate împăratului, acela să nu se aleagă cu cea mai mare indignare”. La acestea, Molia îi răspunde că „îi venea uşor lui şi să pomenească Legea Curanului, şi să deie precepte asupra moravurilor, câtă vreme trăia la Gaza, unde era ferit şi de pişcăturile muştelor, avea şi parte, oricând voia, de o deplină şi adâncă linişte. De-ar fi fost, însă, ca el să trăiască la Hierosolyma, unde, noaptea, câinii să-i spargă liniştea, dar, ziua, muştele l-ar împiedica, cât să nu poată, nici măcar la tribunal, să asculte plângerile împricinaţilor, ar fi trecut şi el de altă părere”.

La primirea acestui răspuns, Czerki<e>s Mehemed Pasza, câtă vreme vede că impertinenţa acelui ins era fără leac, dar nu cuteza să-l ia cu sila, din pricina influenţei Părintelui lui, lasă toată chestiunea în seama Muftiului, adăugând supusele plângeri ale celor de la Hierosolyma şi cu

178 scrisoarea sa şi cea a lui Molia, şi-l roagă „cu

părintească sa putere, pe care o ave/a, să pună capăt insolenţei fiului său. Dar pe această cale, pe care căuta îndreptarea altuia, mai că nu şi-a gătit propria-i pieire. Căci Muftiul, pe care, pentru nemaiauzita-i indulgenţă faţă de fărădelegile fiilor săi, l-am putea numi, pe drept, < Eli al Turcilor, de îndată ce a primit scrisorile, mâniat nu pe fiul său, ci pe Czerkies Mehemed Pasza, se duce de îndată la Sultan şi-l spurcă pe nevinovatul Prefect al Hierosolymei cu atâtea calomnii, încât, tulburat de ele, Sultanul a trimis la el, cu Chatiszerif, un Capudzibaszi, ca să-i aducă capul lui. Dar Capudzibasziul, om prevăzător şi, în taină, prieten al Paszei, se preface că o ia la drum, dar se întoarce pe ascuns la Constantinopole, şi se duce la Vizir, care era, pe atunci, Amucdze Hussein Pasza, îi înfăţişează porunca şi-l întreabă „ce trebuie făcut?”

Hussein Pasza, care auzise de demult câte ceva despre Mollasi de Kud<s>szerif, dibăceşte cu uşurinţă, de către cine fusese pus la cale aşa ceva asupra capului lui Czekies Mehemed Pasza, şi, fără de vreo zăbavă, purcede la Sultan Mustafa,<şi îi spune că „el a auzit că s-a decretat aşa ceva împotriva lui Czerkies Paszasi, şi se miră de asta, cum îl ştia un om foarte credincios şi foarte drept”. Sultanul îi dezvăluie Vizirului cele pe care le auzise de la Muftiu, şi îi spune că „aceea a fost pricina pentru care a trimis Chatiszerif ca să-l ucidă”. Vizirul, de partea sa, respinge calomniile Muftiului şi îi istoriseşte curat Sultanului toate cele făcute de fiul aceluia la Hierosolyma.

La auzul acestora, Sultanul spune că „îi pare rău că a dat porunca, fără pricină, să fie ucis un om atât de drept, îndemnat fiind de înşelăciunile altora, dar că nu vede niciun chip prin care să fie

179 revocat ordinul, odată ce credea Capudzibasziul cu / Chatiszeriful ajuns deja prea departe de Oraş, ca olăcarii să-l mai poată prinde din urmă”. La acestea,

Vizirul îi zice: „Socot că se cuvine încercat ceva, ca să nu cadă asupra noastră vina sângelui nevinovat, vărsat din delăsarea noastră. Anume, cred că Pronia Divină are să împiedice cumva trimisul de pe calea lui şi are să ne deie prilejul să-l chemăm înapoi”. Dobândind, prin aceste vorbe, de la Sultan voia de a-l chema înapoi pe Capudzibaszi, se întoarce acasă şi porunceşte ca, pe dată, primul Capudzibaszi să treacă noaptea în Asia şi, ca să pară, măcar, că a dat ascultare pomenii împărăteşti, să o apuce la drum. A doua zi, porunceşte ca un alt Capudzibaszi, cu ferman, să o ia pe urmele primului şi să-l aducă înapoi în Oraş.

Astfel, Vizirul l-a scăpat, printr-un şiretlic vrednic de laudă, pe cel pe care Muftiul se hotărâse să-l deie pierzării printr-o negrăită impietate. Fiii Muftiului au înfăptuit, pe acea vreme, mai multe nelegiuiri de felul acesta, pe care, dacă am vrea să le înşirăm, poate că l-am dezgusta şi pe Cititor, ca şi pe noi.

(F) Solak Czeszmesi. „Fântâna lui Solak”, în mijlocul câmpiei, la o milă italiană de la Adrianopole, pe calea spre Constantinopole, astfel numită pentru că cel care a făcut-o fie că a fost din ordinul Solakilor, fie că a fost schilod la o mână.

(G) Leşul ca pe al unui Necredincios. Dat fiind că şi Legile Curanului, şi constituţiunile împărăţiei Othmane interzic ca fie şi vreun Molia, necum Muftiul, să fie supus pedepsei cu capul (căci pentru tot ordinul Ulemalelor, precum şi al Cadiilor, pedeapsa cea mai grea este surghiunul), răzvrătiţii n-ar fi putut scuza uciderea Muftiului, dacă nu l-ar fi declarat Ghiaur, adică

180 „Necredincios”. Iar, ca poporului să i se pară cât mai acceptabilă această înfăţişare, n-au vrut/ca el să fie dat ţarinei laolaltă cu ceilalţi Mislimani, după obiceiul muhammedan, ci l-au încredinţat unui preot grec ca să-l

îngroape. Acesta a poruncit să fie târât după el de câţiva oameni, cântând mereu, în locul cântării de înmormântare, cncaxă riţ tăv yuxftv aou adică „rahat asupra sufletului tău”, şi, la urmă, l-a azvârlit în râu. Dar, mai înainte să-l deie apei, se spune că i-a afumat leşul cu tămâie, adăugând aceste stihuri turceşti:

„Ne sizinder, ne bizinder, dosdogm Dzehennem inder!” „Nici al vostru, nici al nostru, s-a dus de-a dreptul în Gehenna!” Elogiul acesta le-a plăcut Turcilor atât de mult, încât nu numai că i-au lăudat autorului talentul, dar l-au şi copleşit cu daruri.

(H) Dorodzan Ahmed Pasza. Mai înainte, i se zicea „Damad”, adică Ahmed Pasza „(Ginerele)”, pentru că o ţinea în căsătorie pe sora Vizirului Amucdzeogli Hussein Pasza şi nepoata lui Kioprili Mustafa Pasza, cea mai frumoasă femeie dintre toate cele de pe vremea sa, dar atât de dedată Venerei, încât întreţinea mereu mai mulţi ibovnici, mai cu seamă dintre Francezi. Mai apoi, a fost numit de răzvrătiţi „Dorodzan”, dat fiind că arăta ca un Hetman de-al Cazacilor, Doroszenskij, a cărui istorie am arătat-o mai sus: căci Turcii îi spuneau, îndeobşte, „Doroszan”. Sub Viziratul lui Hussein Pasza, se bucura de Prefectura Ainebachtului, sau a „Naupactului”, dar, mazilit de Daltaban, ducea pe acea vreme, la Constantinopole o viaţă de particular. După depunerea sa, a fost trimis din nou la Naupactus, în surghiun, iar acolo, ros de mâhnire, s-a săvârşit din

181 viaţă, după câteva luni. A / lăsat un singur fiu, care, copil fiind, cum n-a luat nimeni seama la el pe când se juca în grădina casei, a căzut în fântână şi s-a înecat în ea.

(I) Ibrahim. Eea un Principe de cea mai bună nădejde şi un om foarte blând. După plecarea noastrî, am auzit că a răposat la Constantinopole, în anul < >.

La Viaţa Sultanului AHMED al III-lea.
<CAPITOLUL V.
(a) în vârstă de /
182 (b) Czalyk Ahmed Aga. Dintr-un Jengiczer de rând, sub domnia lui Sultan Mustafa, trecuse prin toate treptele acelui ordin militar, şi fusese făcut Kulkiehaiasi, dar, mai apoi, înlăturat, ducea, la Constantinopole, o viaţă de particular. Odată iscată răzvrătirea, aşezat de conjuraţi Jengiczeragasi, printr-o prudenţă nu numai de lăudat, ci şi de admirat, a păstrat siguranţa concetăţenilor săi. Dat fiind că, în spaţiul acelor nouăsprezece zile, în care Constantinopolea a rămas închisă, atât de marea strânsură de oameni stricaţi şi nestăpâniţi n-a făcut pe niciunul dintre locuitori să sufere nici cea mai mică pagubă. În cea de a treia zi de la începutul tulburărilor, când a văzut că neguţătorii şi meşteşugarii, ţinând minte câte pagube suferiseră în răzmeriţele de mai înainte, se ţineau între pereţii lor de acasă> şi nu mai cutezau să iasă în piaţă, a dat el însuşi edict, în public, sub severă pedeapsă „să nu se teamă nimeni, ci să se se înfăţişeze cu toţii în prăvăliile lor, şi să-şi vadă, ca mai înaintee, de negoţul lor: căci el va fi garantul cum că nimeni dintre ei n-avea să piardă marfă nici preţ de un ou”. Şi s-a şi ţinut de cele făgăduite, şi le-a dăruit locuitorilor o asemenea siguranţă, încât să umble de colo-colo printre atâţia şi atâţia ostaşi plini de furie şi nerăsuflând decât sânge şi măceluri, de parcă le-ar fi vândut hrană răsculaţilor nu <chiar> în Oraşul lor, ci într-unul străin.

Acelaşi lucru – fapt cu mult mai vrednic de mirare – l-a izbutit şi pe calea către Adrianopole, şi a ţinut până într-atât sub disciplină gloata amestecată pe care o târa după sine, încât nu s-a văzut nimeni care să se fi putut plânge că i-a fost luată cu sila, ori furată de către soldaţii care treceau, nici măcar o găină – lucru care, de poate fi cumva

uşor dobândit chiar şi de la o coloană în bună pace şi

183 rânduială, / să judece aceia care au văzut-o. Iar asta a şi fost pricina pentru care, atunci când a fost azvârlit, din porunca Sultanului, în Propontida, crâncenă lui soartă a deplâns-o Constantinopolea întreagă.

(c) Silahdar Hasan Pasza. De fel din Moreea şi primit de tânăr în Palatul împărătesc, ((fusese) } făcut, până la urmă, Silahdar sub Sultan Mehemmed, de unde i-a şi rămas numele. După ce i s-a dat drumul din această cinstire, cu trei Tuguri, după moartea lui Musahib Pasza, a luat-o în căsătorie pe văduva lui, pe vestita < Chatidze, sora lui Sultan Mustafa, iar, prin intervenţia dânsei, a dobândit de la fraţii ei. Sultanii Mustafa şi Ahmed, nu numai să rămână mai mereu în Caimacamatul Rekiab, sau în alte Paszalaturi aflate aproape de Constantinopole, ci şi ca, pe zi ce trece, să fie împodobit cu noi binefaceri. Iar dânsa se bucura de o asemenea trecere pe lângă fraţii săi, încât, atunci când soţul ei a fost trimis la Nicomedia, şi ea însăşi să dobândească voia de a-l însoţi în retragerea sa, cu toate că nu se mai auzise niciodată, mai înainte, ca o fiică, ori o soră de-a împăratului să plece, cu soţul ei, din Oraş fie şi o jumătate de milă. După ce el a fost depus din Vizirat, fapt a cărui pricină nu fusese nicio învinuire, ci numai glasurile care-l cereau drept Vizir pe Calaily Ahmed Pasza. trimis în Paszalatul Egiptului, drept cea mai bogată Provincie a împărăţiei Othmane, trecut fiind, după câţiva ani, la cârmuirea Tripolei Damascului, acolo şi-a plătit datoria cea către fire.

184 (d) Abaza Othman Pasza Un om, printre Turci, foarte învăţat şi foarte / prevăzător. Primit în Palat sub domnia lui Sultan Mehemmed al IV-lea, iar apoi, după ce ajunsese, prin toate treptele, la demnitatea de Silahdar. lăsat să plece de Sultan Ahmed al II-lea, cu trei Tuguri, mai întâi a fost onorat cu Caimacamatul Rekiab, apoi a mai

avut parte şi de alte Paszalaturi şi însărcinări. Câţiva se străduiau să susţină că fusese de fel din Georgia, şi, cu titlul acesta, să-l împroaşte cu un fel de pată a infamiei, dar în fals. Căci el era dintre Abaza, vecini cu Czerkassii, neam decât care, după al acelora, niciunul nu-i privit de Turci cu mai mare onoare. <Argumentul> acestui <fapt este că, la un prilej oarecare, Czerkies Mehemed Pasza. pe care l-am pomenit de atâtea ori, după ce-l vizitase pe când suferea de o uşoară febră şi se plângea de slăbiciunea stomacului şi de lipsa poftei de mâncare, i-a spus, hâtru, că „acele leacuri trebuie lăsate pentru aceia care se născuseră şi crescuseră cu ele, pe când el avea de luat Pasta” < „caşă”, pe care Abaza obişnuiesc să o facă din mei pisat şi descojit – un fel de mâncare ales, precaut şi foarte sănătos.

(e) Calaily Ahmed Pasza. Născut la Caesarea Cappadociei din părinţi Armeni, dar Creştini, a fost adus în tinereţe la Constantinopole, şi, după ce a renegat credinţa creştină, a fost primit în rândul Baltadziilor. Acolo, odată ce şi-a ascuns sub simularea virtuţilor viciile sădite în el de către fire, făcut fiind Baltadzilar Kiehaiasi. iar, din slujba aceasta, a fost trimis, cu două T\tguri în Paszalatul Dzitei, care, ultimul al Turcilor, se întinde până la Marea Roşie. Apoi a avut demnitatea de Capudan Pasza, după aceea şi Caimacamatul Constantinopolei, ca şi alte Paszalaturi din împărăţia Othmană. În acestea, cu toate că se purta astfel, încât toţi cei mai cu scaun la cap îl

185 socoteau un nătâng şi un caraghios, totuşi, pentru că / dovedea un zel aparte împotriva Creştinilor, apoi părea şi înclinat către dreptate şi echitate, îşi dobândise pe lângă plebea mai necoplită şi superstiţioasă o mare faimă de adevărat Misliman. Şi anume, spre a-i face pe Creştini şi mai nesuferiţi tuturor a, pe când era Caimacamul Constantinopolei, a dat un edict ca „toţi cei

care-l mărturiseau pe Hristos să se îmbrace în pânză neagră, şi de aceea mai de rând, să nu îl folosească, în băi, încălţări de lemn, cu care obişnuiesc ei să-şi ferească picioarele împotriva căldurii <podelei de marmoră, şi să poarte clopoţei legaţi de un braţ, ca prin însuşi sunetul lor Mislimanii să se deosebească de Ghiauri, ca şi altele asemenea acestora. Cum însă acestea le aduceau cea mai mare pagubă Dziamiilor, cele mai multe băi ale cărora sunt Vakf < „instituţii pioase" „dat fiind că, din pricina unei atari înjosiri, niciunul dintre Creştini nu mai voia să folosească îmbăierea în public, pe dată i-au fost aduse Sultanului plângeri despre acest lucru, prin care sigur că s-a putut obţine cu uşurinţă schimbarea lui Calaily Ahmed Pasza şi a poruncilor lui, dar glasurile gloatei care-l cerea pe acesta drept Vizir n-au putut fi nicidecum stăvilite.

S-a întâmplat, puţin după aceea, ca Sultanul să se plimbe el însuşi prin piaţă, în haine schimbate, şi să audă adesea repetatele gemete ale poporului, care se plângea de corupţia moravurilor, şi spunea pe faţă: „Dacă n-ajungea Vizir Calaily Ahmed, ele n-aveau să fie îndreptate nicicând". Sultanul, cum nu-şi cunoştea omul, dă crezare, din aprecierile gloatei că în acela trebuia să se afle ceva bun, şi, temându-se ca din scânteia aceasta să nu prindă noi puteri răzvrătirea de-abia stinsă în de mai înainte, se hotărăşte să-i facă pe plac poporului, şi, scoţându-l, fără motiv, pe Hassan Pasza, sub pretext că Ismail Aga, Kiehaia al lui, făcuse o greşeală, îl cheamă la Vizirat pe Calaily al nostru, din Creta, unde îşi avea pe atunci Paszalâcul. /

186 Aşezat pe această înaltă treaptă, el n-a mai putut să-şi mai stăpânească viciile, pe care le ascunsese, până atunci, cu mare grijă, ci le-a îngăduit să izbucnească în larg şuvoi. În cea dintâi zi a Viziratului său, după ce a ajuns în Palatul său cu pecetea împărătească, cum toţi luau aminte la ce avea să poruncească mai întâi (căci Turcii au

obiceiul ca de pe urma acestor fapte să-şi ia prevestiri asupra viitoarei ocârmuiri a Statului, nu mai puţin decât din primele vorbe ale împăraţilor), el a cerat „să-i fie adus croitorul”. Odată adus, îi porunceşte „să-i facă din pânză ţesută cu aur un veşmânt mai lung, numit Enteri”, ceea ce nu numai că este ceva neobişnuit la Turci, dar, după cum am atras atenţia şi în alt loc, mai este şi potrivnic Legilor Curanului. Odată gata chiar în ziua aceea, către seară, îl îmbracă, şi, împodobit cu el, li se arată soţiilor şi concubinelor sale, în harem, ca să-l privească, iar el însuşi se uită apoi, ba dintr-o parte, ba din cealaltă, dacă noul veşmânt i se potrivea bine pe trup. Cum femeile îi lăudau, întru placul soţului şi Domnului lor, splendoarea hainei, se hotărăşte să se se ducă în ea la Galibe Divan şi să i se înfăţişeze e astfel> Sultanului. Pe deasupra, ca să pară că, printr-o nouă născocire, făcea să crească însemnele onoarei Vizirilor şi că le făcea mai de vază, pe tiara, pe care – după cum am pomenit mai sus, la Cap (itolul) <IL>, lit (era) < (s) – obişnuiesc să o poarte Vizirii, a născocit noi podoabe, dar> mătasea cu care este înfăşurată împrejur şi cu plăcuţa ei de aur porunceşte să fie dublaţi; şi trase în formă de cruce.

Astfel împodobit, ca un nătâng, îl cheamă la sine pe Czauszbaszi, <şi îl întreabă: „Or fi pregătite la Curte toate cele cerute pentru alai?” Acela îi răspunde că „Pe dinafară sunt toate bine pregătite, dar pe dinlăuntru mai lipsesc încă multe”, iar Vizirul mirându-se de aceasta> şi căutând

187 să afle de la el pricina unui răspuns atât de neaşteptat, adaugă: / „Măreţia Voastră s-a împodobit cu nişte veşminte atât de caraghioase, încât, dacă i s-ar înfăţişa Sultanului, nu numai că ar avea să cadă din cinstirea sa, ci ne-ar mai arunca în cea mai mare primejdie şi pe noi toţi, în privinţa onoarei noastre. Căci ştii şi tu însuţi, fără îndemnul meu, cât de greu este să introduci la

Curte noi obiceiuri, şi cât de nefaste îi sunt ele, cel mai adesea, autorului lor: dar să ştii că, de nu-ţi vei schimba hainele, întâi eu însumi, iar, după mine, şi ceilalţi slujitori nu te vom însoţi la Sultan”. Vizirul caută, el, să se îndărătnicească, şi se străduie să acopere acea noutate sub autoritatea cinstirii sale, dar, până la urmă, înfrânt de statornicia lui Czauszbaszi, se ţine după sfaturi mai sănătoase, şi se duce astfel la Sultan.

După încă o săptămână, după cum îi stă în obicei Vizirului, îl pofteşte pe Sultan la un ospăţ. Sosind, când îi trece cu ochii pe slujitorii aşezaţi, după obicei, la rând, spre a i se închina, ia seama la un om cu un singur ochi, care sta, cu mare ţinută de fală, aproape de Tefterdar, şi dă să afle de la Vizir „Cine să fie acela?”. Acela îi răspunde, de parcă s-ar mira: „Şi Maiestatea Voastră nu-l ştie pe omul acesta?” Cum Sultanul zicea că nu, „pentru că nu-i putea şti, aparte, pe toţi oamenii”, îi spune: „Doar acesta nu-i din drojdia gloatei, ci Kior Ali Aga, care are chiar lângă Constantinopole un minunat Cziftilyk – adică „moşie” – de unde-i vin, în fiece an, atâtea gâşte, atâţia pui, atâţia cocoşi de India < „curcani” „încât nu numai că-i ajung pentru masa lui, ci, din vânzarea lor, mai şi poate face mulţi bani; iar ca demnitate este, Basz bakikulu < „Marele supraveghetor al robilor” (ceea ce este o însărcinare de nu prea mare autoritate la Curtea Tefterdarului). Mai întâi, Sultanul a

188 trecut sub tăcere pros/tia omului, dar, după ce el a ieşit din odaie ca să se îngrijească de cele care erau de trebuinţă pentru pregătirea ospăţului, întorcându-se (către} Kyzlaragasi ţal său}, Ismail, îi zice: „Auzit-ai, oare, ce-mi tot povestea mie, mai acum, hahalera ceea despre acest Kior Ali Aga? Eu, unul, încă din a treia zi a Viziratului lui am priceput bine de câtă prostie suferă; dar, ca şi alţii, care care l-au cerut atât de stârnitor drept Vizir, să-şi deie

seama de ea, am să-l las să poarte, vreme de câteva luni, ţinuta acestei demnităţi, mai ales că toate sunt, de acum, pe pace, şi n-are cum le aduce treburilor publice vreo pagubă mai însemnată, prin neprevederea sa”.

A fost un duşman neîmpăcat al Creştinilor, şi nu numai că, după ce a dobândit Viziratul, a reînnoit edictul despre veşmintele negre pe care-l dăduse drept Caimacam al Constantinopolei, dar mai şi născocea, pe zi ce trece, <altele> noi, prin care credea că le poate face viaţa amară, şi nu lăsa nefăcută niciun fel de sălbăticie împotriva împricinaţilor de această religie: totuşi, nu arareori, îl dăruia pe unul sau pe altul cu vreo binefacere aparte, dar nici aceasta altfel, decât din ură pentru vreun altul, sau din obişnuita-i nestăpânire de suflet. Abaza Othman Pasza (pe care îl urmărea cu cea mai mare ură, ca şi pe ceilalţi mai cu cap, dar nu le putuse face rău, pentru că îi păzea Sultanul însuşi), pe când îndeplinea cinstirea de Capudan Pasza, sau „Mare Amiral”, îl prinsese în Pontul Euxin şi îl condamnase la galere pe un neguţător Raguzan care-şi pierduse bunurile, dând faliment, iar, mai apoi, înrolat în slujba împăratului Rusiei, strânsese de ici, de colo, mateloţi greci, şi se străduia să-i ducă la Azac. Calaily al nostru, când, după obiceiul Vizirilor, în primele zile ale

189 Vi/ziratului său, vizita Tersana, sau „Şantierul flotei”, unde se află sub pază „Paizani” i împărăteşti, ajunge şi la acesta, şi întreabă „De ce avea de răbdat atare pedeapsă?” Tersana Kiehaiasi dă răspuns că „acela a fost prins de Othman Pasza laolaltă cu mateloţii pe care-i strânsese în slujba

Ruşilor şi fost condamnat la galere, drept spion: când a auzit asta Calaily, suspinând, zise: „Vai!, cât de mizerabil au înjosit aiuriţii aceia fără minte, vrednici de crâncene osânde şi de puşcărie, onoarea împărăţiei Othmane! Au prins, drept spion, un biet Grec şi l-au trimis la galere,

parcă tocmai de istorisirile pe care astfel de oameni ar putea să le spună duşmasnilor ar atârna salvarea întregului Stat! Scoateţi-l iute din lanţuri, ca, odată cu ele, să se şteargă amintirea acestei înjosiri!” Apoi, întorcându-se către vâslaş: „Tu, zise, du-te jur-împrejurul Constantinopolei şi uită-te bine, cercetează, şi <apoi> povesteşte-i cui vei vrei!” Iar astfel acel biet negustător şi-a recăpătat libertatea şi viaţa, pe care poate că şi-ar fi isprăvit-o în Tersana, de n-ar fi avut un stăpân lipsit de orice bună judecată.

Până la urmă, după ce şi gloata începuse să simtă prostia acestui Vizir şi să-i spună pe faţă „un nătâng”, descăunat de către Sultan şi, dat fiind că greşelile lui păreau să fi fost comise nu din răutate, ci din lipsa dreptei judecăţi, a fost dăruit cu viaţa, dar a fost trimis în surghiun în insula Istankoi (despre care am notat mai sus, la Tom (ul) I., C cartea) a 2-a., C (apitolul) <IV>, lit (era) < (h) că este Cos a celor vechi, patria lui Hippocrate), cu o leafă zilnică de trei sute de aspri, iar acolo, de mâhnire, a dat peste el o boală, şi, ros de ea, şi-a dat obştescul sfârşit.

(f) Baltadzi Mehemed Pasza. Înscris, în tinereţe, în rândul Baltadziilor, datorită eleganţei.

190 glasului a dobândit porecla de Pakcze muezin, / sau „limpede cântăreţ”. Apoi, sub domnia lui Sultan Mustafa al II-lea, cucând ajunsese deja la treapta de < Biczakczi Baltadzi. sau „Baltadziu mai vârstnic”, i-a fost dat drept paznic fratelui Sultanului, lui Ahmed, care ţine astăzi sceptrul Othmaniazilor, iar, din această slujbă, printr-un noroc aparte, a ajuns la cele mai înalte cinstiri ale împărăţiei Othmane. Anume, Valide Sultana, Mama amândurora, şi a lui Mustafa, şi a lui Ahmed, avea o Cutudzi, sau „Vistiemică”, Circaziană, o fecioară desăvârşită la înfăţişare şi foarte ascuţită la minte. Ahmed, a văzut-o o dată, când se plimba liber prin Palat, s-a

îngrăgostit pe dată de dânsa, şi a atras-o, printr-o scrisoare, mituindu-l pe Bazs Aga al Mamei sale, să răspundă la iubirea sa. Valide Sultana ia seama la aceasta, şi, chemând-o la sine pe Cutudzi, o mustră cu asprime şi o ameninţă cu crâncene pedepse, <dar> ea, dimpotrivă-i, se scuză, ascunzându-şi ruşinea cu suflet statornic, <şi tăgăduieşte „să fie cuprinsă de iubire faţă de Szehzade Effendi, şi să fi stat vreodată de vorbă cu dânsul despre lucruri neîngăduite: iar dacă dânsul s-a îndrăgostit cumva de ea, aceasta nu era vina ei, ci a Principelui; iar, de i se va porunci astfel, ea se va feri, de acum, de vederea lui". Respinsă de ea, Valide Sultana pune să-i aducă fiul, iar pe el îl îndeamnă, cu blânde cuvinte, „să ia seama la binefacerea cu care l-a dăruit fratele său, câtă vreme îi îngăduie libertatea, împotriva obiceiului predecesorilor săi, şi să nu se lipsească de ea, câtă vreme, împotriva regulilor Palatului, se lăsa în voia iubirii, mai înainte să fi ajuns la domnie. Dacă avea, însă, vreodată, să-i urmeze fratelui său la tron, ea avea să i-o îngăduie pentru plăcerea sa nu numai pe aceasta, ci şi pe multe altele". Ahmed îi mărturiseşte cu naivitate Mamei înflăcărarea de care se simţea cuprins, dar îi

191 spune şi că / „ea nu se putea stinge, orişice ar fi fost să se mai întâmple mai apoi".

Mama, îngrijorată pentru salvarea fiului ei, când îşi dă seama că nu poate fi îndreptat, se hotărăşte să-i ia focului substanţa şi să o scoată pe iubită din Sarai, dând-o în căsătorie. Cu acest ţel, îl cheamă la sine pe Marele Medic, Nuh Effendi, şi, stând de vorbă cu dânsul una şi alta, despre felurite lucrări, îi dezvăluie că „ea, luând aminte la credinţa arătată de el, a hotărât să-i deie de soţie fiului lui pe vistiemica sa, drept un fel de răsplată". Nuh Effendi îi mulţumeşte Sultanei pentru o asemenea milostivire faţă de sine (cum Cutudzi ale Sultanei Valide nu

se obişnuieşte să fie date decât Vizirilor care se bucură de trei Tuiuri, sau celor care le sunt deopotrivă în demnitate), şi, întors acasă, le pregăteşte pe toate cele de obşte pentru ceremoniile unei nunţi. Către seară, Cutudzi, cu zestrea sa, este trimisă din Serai la casa mirelui. Basz Aga al Sultanei Valide, despre care am spus mai sus că fusese mijlocitorul legăturii, de îndată ce vede alaiul plecării ei de acolo, aleargă la Ahmed <şi îi povesteşte că „Cercheza este scoasă din Palat, dar el nu ştia încotro". Ahmed, cu inima strânsă, îi porunceşte lui Baltadzi Mehemed Aga, paznicului său, să ia aminte la cea care avea să fie trimisă de acolo, şi să cerceteze încotro avea să fie dusă. Acela îşi îndeplineşte cu cea mai mare grijă poruncă primită, şi, luând aminte că ea a intrat în casa Marelui Medic, zboară degrabă la Stăpânul său şi-i povesteşte cele pe care le văzuse. Aflând aceasta, Ahmed îi scrie o scrisoare lui Nuh Effendi, cam în felul acesta: „Să ştii că în casa ta a sosit o fecioară care mi-a atins inima. S-o păstrezi şi s-o fereşti, nu cumva vreunul dintre ai tăi să se atingă de dânsa; de nu vei face astfel, n-ai să fii în stare să scapi de soarta care, la vremea ei, are să te aştepte pe tine şi

192 stirpea ta". Primind acest răvaş, lui Nuh Effendi i se păru că se află între Scylla şi Charybda. / De se arăta potrivnic poruncilor Sultanei Valide, însemna să se prăvălească într-o grea mină, dar, dacă se supunea scrisorii Principelui împărătesc, îl ameninţa, fie şi de departe, o foarte adâncă primejdie. Ca să scape de amândouă, ((cum era Grec şi după neam, şi după fire, căci era de fel din Creta}}, ia o hotărâre îndemânatică, prin care să iasă bine cu ambele părţi. După ce s-au strâns cei care fuseseră chemaţi la nuntă, porunceşte ca Nikiah, sau (ca să vorbesc în felul nostru) „cununia nunţii", să fie solemn îndeplinită de către Imam.

După încheierea acestor ceremonii, când urmau să

fie duşi în iatacul mirelui, îi grăieşte fiului cam în aceste vorbe: „Fiule, ne aflăm într-o mare primejdie, dar necunoscută tuturor a: pe fecioara pe care ţi-a dat-o Sultana Valide o iubeşte Szehzade Effendi, şi cât de tare se prăpădeşte după dânsa ai să-ţi poţi da seama din scrisoarea lui. Aşadar, dacă vrei să te bucuri de binecuvântarea mea părintească, iar casa noastră să înflorească, ţine-te departe de acest fruct neîngăduit şi nu gusta un fel pus deoparte pentru Principele împărătesc. Gândeşte-te că ţi-au dat o soră „nu o soţie; sărută o pe ascuns, ca pe o soră, spune-i în public „soţie", dar nu-ţi uni trupul cu al ei. Dacă însă, strâmb mânat de patima poftei, n-ai să vrei să dai ascultare îndemnurilor mele, să ştii că ai să şi aduci cel de pe urmă prăpăd asupra întregii noastre stirpe, ai să şi suferi asupra ta blestemul meu". Fiul îi făgăduieşte ascultare, cu consimţirea miresei, şi, lăsând-o pe dânsa acolo, iar el se duce, pe dată, să se culce într-o altă odaie. Toate aceste se fac în Harem, atât de pe ascuns, încât nici cei mai apropiaţi oameni de casă, necum Ahmed, n-au putut prinde nicicum de veste. La câteva zile după nuntă.

193 mirele este numit Molia al Smymei: făcându-se aceasta, soţia Vizirului şi cele ale altor Paszale / dau fuga să-i felicite nevasta. Ahmed află despre aceasta şi, crezând că iubita sa odihneşte deja în braţele altuia cade, ca un disperat, în cea mai mare mâhnire, iar pe vinovaţii de ea îi ameninţă cu grea răzbunare.

Nu mult după aceea, se iscă la Constantinopole acea răzvrătire pe care am descris-o mai pe larg la şirul istoriei, Sultan Mustafa este despuiat de domnie, iar Ahmed îi e dat ca urmaş. Abia dacă urcase pe tron, când, fără zăbavă, dă porunca să fie adus la sine Nuh Effendi, şi, fără a mai asculta cauza, să i se ia capul. Marele Medic, care bănuia fără greutate pricina pornirii împărăteşti, zice că „e gata

să moară, numai să-i fie îngăduit să-i spună împăratului doar o vorbă întru apărarea sa, dându-i la o parte pe martori". Odată dobândită această libertate, el este adus la împărat, în odaia din lăuntru, şi-i istoriseşte tot faptul, aşa cum se petrecuse, adăugând că „laolaltă cu fiii săi, el n-are să se ferească de pedeapsa cu capul, dacă <ea, n-avea să fie găsită în aceeaşi feciorie, în care ieşise din Palatul împărătesc". Sultan Ahmed, bucuros de un lucru atât de puţin aşteptat, porunceşte pe dată ca faptul să fie cercetat de câţiva eunuci, şi, aflând-o întreagă, îi încredinţează Marelui Medic, copleşit cu mari cinstiri, să o păstreze mai departe la sine, sub acelaşi titlu şi cu aceeaşi grijă, până ce va fi poruncit altfel. Anume, se hotărâse să o primească în Serai şi să o ţină drept soţie.

Dar, cum Mama sa se opunea din răsputeri şi-i atrăgea fiului luarea aminte „să nu pună la cale, spre începutul domniei, când se mai ascundeau, pe ici, pe colo, încă mulţi partizani de-ai fratelui său, vreun lucru care să fie împotriva canoanelor Seraiului, prin care se lua seama lămurit ca nu

194 cumva vreo fecioară căreia i se dăduse odată drumul din Serai să mai în/tre' iarăşi în Harem", el a renunţat, şi i-a dat-o în căsătorie pe iubita sa acestui Baltadzi Mehemed Aga, pe care îl numise deja Mai-marele Grajdurilor: dar, fără împotrivire din partea lui, el se întâlnea, totuşi, cu dânsa, adesea chiar trimitea să o aducă, în public, cu mare pompă, în Harem – pildă nouă şi nemaiauzită înainte.

Iar femeia aceasta a fost unealta întregului noroc al acestui Mehemed. Anume, puţin mai târziu, ea l-a rugat pe Sultan ca „să-l cinstească pe soţul ei cu trei Tuguri şi să-i încredinţeze o asemenea însărcinare, care să nu-l lase să lipsească mult de la Constantinopole: căci părea nepotrivit ca dânsa, odată ce era iubita unui atât de mare împărat, să

fie soţia unui înţijrahor. La acestea, Sultanul: „Ai grozav de bine grijă de interesele tale, dar nu şi de ale mele: totuşi, ca să-ţi par un drept judecător, anul cu el am să-l împart în părţi egale, şi am să-i hărăzesc astfel, ca şase luni să trebuiască să se afle afară din Constantinopole, şi tot atâtea între zidurile Oraşului, şi anume Prefectura Mării” (căci, la Turci, atât Jengiczerii, cât şi ostaşii flotei nu sunt ţinuţi să slujească decât vreme de şase luni). După câteva zile, îl aşază Capudan Pasza, iar, după puţin timp, înmuiat de rugile aceleiaşi femei, îl înalţă la demnitatea Marelui Vizirat. Odată depus din aceasta, <tot> pentru iubirea de care Sultanul murea după soţia lui, a fost trimis, mai întâi, în Paszalatul Erzerumului, apoi în cel al Halepului. Chemat fiind, iarăşi, de la Halep, la Vizirat, el s-a aflat în fruntea <trupelor> Turcilor, în expediţia împotriva Ruşilor, şi, după ce a primit îndeajuns de bine lecţia că tabăra lor nu putea fi spartă, a consfinţit pacea cu ei, în condiţii destul de fructuoase pentru Statul Othman.

195 Dar tocmai lucrai prin care crezuse că şi-l leagă pe Sultan prin cea mai mare binefacere / a fost şi cauza pieirii sale. Căci Sultanul, cunoscând faptul că în oştirea rusească era o atât de mare lipsă de hrană, socotea că lucrurile ar fi putut fi duse până la a-l sili pe împăratul Ruşilor să li se deie prins, cu toată tabăra sa, trupelor othmane, şi credea că Vizirul, dat fiind că îi dăduse drumul liber, încheind o pace, fie ea şi de folos, dar nu la vremea ei, fusese răscumpărat cu bani de la duşmani. Vizirul, de partea sa, înştiinţat fiind prin prieteni că împărat nu primise bine cele înfăptuite lângă Hierasus, mai zăbovea încă dinadins la Adrianopole cu oştirea, întârziind, sub felurite scuze, întoarcerea la Constantinopole – pe care Sultanul <arătase> în repetate rânduri că o dorea cu ardoare –, anume, până ce, prin Mufti şi Silahdar Ali Pasza (care, în ultima vreme, a ajuns Vizir, şi, în anul 1716, a

căzut în bătălie, aproape de Petrivaradin), mânia Sultanului avea să se mai domolească întracâtva. Dar însuşi acest fapt i-a iscat Sultanului o şi mai mare pornire şi bănuială asupra sa. Căci se temea, nu cumva, dacă vedea că nu se putea întoarce la Constantinopole fără teamă de pedeapsă, acela să nu pună la cale vreo răsturnare, mai ales că avea în mâini <şi, Sandzak Szerif < „steagul lui Muhammed" „şi sufletul întregii oştiri. Socotind, din această pricină, că nu trebuia deloc zăbovit, ca să-i taie calea oricărei răzvrătiri, îl trimite pe ascuns pe Has [s] eki Aga la Mai-marele Jengiczerilor, care, la acea vreme, era Iusuf Pasza, cu un Chatiszerif prin care aceluia i se poruncea ca Luând cu sine un Odzak < „batalion" de Jengiczeri, să împresoare bine, jur-împrejur, casa Vizirului, şi, odată intrat, să-i ceară pecetea împărăţiei şi s-o păstreze atâta vreme, până ce El însuşi avea să-i poruncească altfel, iar pe Vizir să-l trimită, fără de nicio zăbavă.

196 la Constantinopole". După ce-a citit încredinţarea, Iu/suf Pasza îi rânduieşte pe Jengiczeri, pe cetele lor, împrejurul casei, dar ceva mai departe, ca să nu se poată stârni nicio bănuială. După aceea, intra el însuşi în Palat, iar acolo dă peste Vizir, aplecat asupra jocului de dame cu Omer Effendi. Întorcându-se către dânsul, Vizirul îi spune „Noroc!" şi îl roagă „să aştepte până ce avea să isprăvească jocul, care era atât de încurcat, încât trebuia să mărturisească cum că nu mai văzuse altul la fel". Sfârşindu-se, până la urmă, jocul, Jengiczeraga se apropie, şi, după ce şi-a cerut, mai întâi, iertare, înfăţişează porunca Sultanului: Vizirul nu i se împotriveşte, ci numai îl conjură pe Haseki Aga „să îi spună Sultanului mai multe lucruri care ţineau de apărarea sa".

Despuiat astfel, a doua oară, de demnitatea sa, a fost trimis în surghiun, mai întâi la Lemnos, apoi la Rodos, iar

acolo, după cum umbla vorba prin popor, s-a săvârşit din viaţă de pe urma unei boli. Mulţi au spus, totuşi, că a fost ucis acolo, pe ascuns, din porunca Sultanului, iar că zvonul morţii fireşti a fost răspândit în public tocmai din pricină că şi plebea, şi ostaşii arătau faţă de dânsul cea mai mare bunăvoinţă, datorită omeniei cu care se purta faţă de toţi.

(g) Czorluly Ali Pasza. Născut la Czorlo, care este „Tyrilois" a celor vechi, cetăţuie din Thracia. iar de aici i-a şi fost dat numele de „Czorluly". A avut parte de părinţi şi de rând, şi apăsaţi de sărăcie, care-l dăduseră, în tinereţe, drept ucenic, unui frizer. Trece, din întâmplare, pe la acea vreme, de la Constantinopole, spre a se duce la Adrianopole (unde zăbovea, pe atunci, Sultan Muhamed al IV-lea), un anume Capudzibaszi, Cara Bairamoglu, şi trage la casa părinţilor lui, aşa cum obişnuia să facă întotdeauna. Acolo, când a văzut înfăţişarea binecrescută a tânărului, îl

197 întreabă „Nu vrea, oare, să-l urmeze, şi / să ajungă Othmanly", adică „om la Curte?". Băietanul primeşte, <dar> părinţii refuză, sub pretextul sărăciei. Ali pleacă, totuşi, chiar şi împotriva voinţei lor, cu Capudzibaszi, la Adrianopole. Dat de către acesta la carte, a făcut, în scurtă vreme, asemenea progrese, încât Cara Bairamoglu a socotit mai cu cale să-l aducă în Palatul împărătesc, ca pe o largă scenă, unde însuşirile lui să poată străluci din plin, iar, odată şi odată, cu el drept ocrotitor, să-şi poată spori şi norocul său – mai degrabă decât să-l ţină între pereţii casei, la slujbe de rând.

Primit, în felul acesta, în Şef [f] ei Odasi < „Camera Soliilor" „în doar câţiva ani trece prin toate treptele de slujbe de Curte, astfel încât, când i s-a pus diadema lui Sultan Mustafa al II-lea, el fusese deja înscris între Cămăraşii intimi ai acelui rang, care se numeşte Hasne Odasi < „Camera Vistieriei". Şi, pentru prima dată, la acea vreme, au strălucit la Curte însuşirile sale, care

rămăseseră ascunse sub precedenţii împăraţi, nişte morocănoşi – sau, ca să spunem mai drept, fuseseră pregătite spre a da roade în pârg. Căci Sultan Mustafa, luând seama la îndemânarea şi la repeziciunea lui de a răspunde, mai presus decât a tuturor celorlalţi, nu numai că a început să-l aibă printre cei mai dragi curteni ai săi, ci şi drept părtaş la taine, şi să-i cerceteze <mereu> părerea: în acest chip, s-a ajuns ca, <trecând> prin mai multe cinstiri în răstimp de doi ani – foarte rară pildă – a fost purtat până la cea de a doua treaptă a demnităţilor de la Curte, la cea de Czocadaragalyk. Dobândind acesta sarcină, atât de bine şi-a legat de sine, prin prevederea sa, sufletul Sultanului, încât nu cerea nimic, ce să i se tăgăduiască, ba chiar însuşi Silahdaragasi. mai presus ca rând şi demnitate, să-i

198 fie cu mult mai prejos ca autoritate. Apoi, după ce a ajuns la treapta de Silahdar, a stăpânit de-a dreptul, după pofta sa, nu numai Curtea – ceea ce şi este <sarcina> proprie Marelui Spătar – ci chiar şi pe împărat, până într-atât, încât, dacă nu se amesteca Muftiul, nu făcea nimic, decât după ce-i cerceta părerea. Până la urmă, lăsat, cu porunca de la Sultan, să se ducă de la Palat, cu trei Tuguri, şi să fie Cubbe Vizir, şi a dobândit, totodată, făgăduiala căsătoriei cu fiica împăratului, <pe atunci în vârstă> de trei ani.

S-a păstrat la aceeaşi trecere în toată acea vreme în care Sultan Mustafa s-a aflat la sceptru, iar, după depunerea lui, odată cu Sultan Ahmed. a venit, ca un necunoscut, la Constantinopole, şi, puţin după aceea, a fost trimis în Paszalatul Tripolei Damascului. După ce s-au scurs doi ani, este rechemat la Constantinopole ca să celebreze nunta cu mireasa lui, fiica lui Sultan Mustafa, iar acolo, <înălţat la Vizirat, atât de bine îl încântă pe Sultan cu vorbele sale, încât el a amânat, din zi în zi, sub pelurite

pretexte, demiterea lui, deşi adeseori cu tărie cerută. În această cinstire s-a purtat astfel, încât a dobândit, în scurtă vreme, din partea tuturor Magnaţilor, lauda unei prevederi fără de exemplu, dar> din cea a poporului şi a supuşilor, a unui judecător incoruptibil. Oricum, spre a umple prăpastia lăcomiei Sultanului, era silit, câteodată, împotriva voinţei sale, să-i asuprească pe supuşi şi să pună asupra lor foarte grele poveri: dar şi lucrul acesta îl făcea cu un asemenea meşteşug, încât nici el nu auzea vorbe rele, nici Sultanul. Purta grija întinderii hotarelor împărăţiei, dar astfel, încât să nu vrea să pună în primejdie Statul pentru vreun câştig oarecare. Tocmai din această pricină păstra teama războiului, după ce învăţase îndăjuns din luptele de mai înainte cât de puţin folos aduceau împotriva meşteşugului Creştinilor furia şi mulţimea. Pe Ruşi nu-i iubea, ba chiar cău

199 tase, mai înainte, să le dăuneze prin felurite / tertipuri, dar li se arăta, totuşi, binevoitor, doar ca să abată războiul către care îndemna Regele Suediei.

Până la urmă, învinuit de trădare de către Regele Suediei şi depus pentru motivele pomenite, Sultanul îl răbda să ducă viaţa unui particular, mai întâi în Palatul pe care îl avea în mahalaua Eiub. Odată ce au venit să-l viziteze acolo mai mulţi bărbaţi de prim rang, a scos anume <vorbe> mai cutezătoare împotriva împăratului, iar, printre altele, a zis că „el nu rabdă cu greutate să fi fost despuiat de Vizirat, şi că n-o priveşte altfel, decât ca pe o foarte grea povară ce i s-a luat, dar îl doare numai că, datorită Sultanului, şi-a pierdut sufletul, iar pe mulţi cetăţeni înstăriţi i-a adus la cea mai grea sărăcie, şi tot n-a putut umple prăpastia cea de neumplut a lăcomiei lui”.

Sultanul tălmăcea că acestea au fost astfel spuse, ca Ali Pasza să stârnească o răzvrătire, iar la această credinţă era împins mai ales de faptul că, în cei cinci ani în care

purtase Viziratul, legase de-a binelea de sine nu numai sufletul oştirii, ci şi pe cel al întregului popor. Prin urmare, trei zile mai târziu, trimite la el un Capudzibaszi, cu un Chatiszerif prin care îl aşeza drept Paszã al Benderei, dar, pe drum, porunceşte ca el să fie adus înapoi de un alt Capudzibaszi, Nemezje} Iusuf Aga, şi, acoperit de multe ocări, să fie dus în surghiun la Mitilene. L-a ţinut acolo sub arest aproape un an întreg, cu gândul ca, dacă ieşea rău războiul început cu cum Ruşii, să-l pună tot pe el la cârma Statului, şi să se folosească de prudenţa lui pentru repararea daunei. După ce, însă, a fost înştiinţat

200 despre buna lui reuşită, a cerut de la Mufti o fetva, prin care / „trebuia supus pedepsei acela care îl înşelase, îngrozindu-l zadarnic pe împăratul său, şi astfel îl oprise să îl înfrunte pe duşman la vremea când avusese prilejul să doboare întregul Regat vrăjmaş”; cum Muftiul dictase, pentru acest delict, pedeapsa cu moartea, Sultanul, trimiţând un Chatiszerif, a dat poruncă să i se taie capul şi să fie expus public, în piaţă, dinaintea Babi Humaiun. adică a „Porţilor dinafară ale Palatului”. Dar, după aceea, am auzit adesea că-i părea rău că pentru o pricină atât de uşoară lipsise Statul Othman de un atare bărbat.

Căci era, într-adevăr, un om pe care binefăcătoarea fire al înzestrase cu însuşiri atât de deosebite, încât, dacă am spună că el a fost unic, în veacul său, în împărăţia Othmană, poate că şi în întreaga lume, n-am depăşi nicidecum hotarele adevărului. Cu toate că nu era prea educat în disciplinele liberale, nu se găsea, totuşi, nimeni care, atunci când îl auzea vorbind, să nu se mire atât de harul gurii, cât şi de eleganţa judecăţii sale. Nu-i ieşea nimic din gură, ce să nu întărească de îndată prin raţionamente corecte şi pline de meşteşug, pentru alcătuirea cărora probabil că şi cel mai desăvârşit Logician

ai fi pierdut multă strădanie şi osteneală. De-abia de i se putea pune în faţa ceva, chiar şi privitor la lucrurile care se iscă în viaţa de rând, despre care să nu scoată o părere potrivită, iuţeală pe care mai ales de aceea a admirat-o foarte tare mai toată Constantinopolea, dat fiind că el îşi petrecuse întreaga viaţă în Palat, unde, închişi parcă, cei de la Curte nu văd nimic, nu învaţă nimic <alta>, decât ceremoniile de Curte, ca şi alte lucruri pe care li le predau maeştrii lor. Dacă venea vorba despre unele lucruri care ţineau de pronunţarea dreptului, cu toate că nu ştia limba arabă.

201 nici mărunţişurile judecăţilor Muhammedanilor, alcătuite numai într-însa, / el răspundea, totuşi, despre toate, atât de potrivit şi de isteţ, încât fie şi cel mai învăţat Muftiu ar fi fost silit să amuţească dinaintea lui. Era un al doilea Ulysse în a da sfaturi, în examinarea sufletelor celorlalţi, în cercetarea evenimentelor, şi s-a văzut că fusese o greşeală, ori de câte ori sfaturile lui au fost trecute cu vederea.

Când i-a îngăduit prima dată Solului Regelui Franţei, Domnului de Fenol, o audienţă la sine, odată încheiate convorbirile, după ce acela plecase deja din sala de primire, noi înşine l-am auzit pe Vizir spunându-le alor săi:

„Bu Giaur ja deli dur, ja az zemanden songra deli olur”, adică „Necredinciosul ăsta ori s-a smintit, ori are să se smintească în curând”, iar la prevestirea aceasta spunea că „ar fi ajuns după desele-i tremurături din ochi, după agitaţiile trupului, după uşurătatea gesturilor, şi după aproape neîncetata-i întrerupere a respiraţiei”. Iar urmarea a şi dovedit, după o lună sau două, că prezicerea fusese adevărată. Căci, lovit fiind acela de o epilepsie atât de grea, încât a trebuit să fie legat şi în lanţuri, după ce medicii s-au trudit în zadar, vreme de mai multe zile, să-l însănătoşească, neguţătorii francezi îi arată că „Solul lor

este reţinut de o proastă stare a sănătăţii şi îl roagă să întărească şi să le recomande pe cineva dintre ai săi, pe care ei să-l aleagă spre a se îngriji de afacerile lor”; lor le-a răspuns că „pricina bolii lui nu poate fi alta, decât prostia pe faţă”, iar că acesta fusese adevărul a ajuns, puţin după aceea, la cunoştinţa întregii Constantinopole.

Memoria lui era de-a dreptul dumnezeiască, astfel că putea nu numai să-şi amintească de pricinile care fuseseră aduse dinaintea sa şi o singură dată, fie şi după trei sau patru ani, în mijlocul

202 mulţimii afacerilor de fiecare zi, / ci şi să le recapituleze cu cea mai mare exactitate. Nimeni nu putea şase uite la dânsul fără admiraţie atunci când şedea în Divan. El arăta atâta îndemânare şi ascuţime, încât putea fi atent şi la trei lucruri deodată, şi astfel să se împartă, parcă, în trei părţi. Anume, mai totdeauna, ca afacerile să fie rezolvate mai iute, poruncea să i se citească, în acelaşi timp, două plângeri deodată, de către amândoi Teszkieredzii, iar ambele litigii le pricepea atât de bine, de parcă le-ar fi ascultat de trei şi de patru ori, şi le dădea sentinţa potrivită: iar, în acelaşi timp, mai trăgea cu urechea şi la alţii, care se înfruntau dinaintea Kadiulaskieriului, şi, dându-i înapoi acestuia Arzuhalul < „plângerea părţii vătămate” „îi încredinţa ce trebuia să hotărască în acea pricină. A fost atât de aplecat către dreptate, încât mulţi sunt cei care să susţină că el nu a dat niciodată o sentinţă nedreaptă.

A avut, desigur, şi în vremurile de mai înainte, împărăţia Othmană, pe mulţi nu mai prejos decât dânsul în privinţa acestei însuşiri, dar n-a mai dat până acum pe nimeni care să-i poată fi deopotrivă în ascuţimea de care dădea dovadă în dezvăluirea adevărului. Nădăjduim să nu-i fie neplăcut Binevoitorului Cititor dacă dăm un singur exemplu. La Constantinopole, un Turc, neguţător, intrase

la baie, după obicei, înainte de de rugăciunile de dimineaţă, şi, ieşind apoi de acolo, pe când se îndrepta spre Dziamie, pierde din sân, pe Calea Regească, o pungă cu două sute de Galbeni zişi Turali (care fac, la preţ, cât doi Vallenşi şi jumătate). Odată încheiate rugăciunile, când iese din Dziamie, îşi simte sânul mai uşor, şi aurul pierdut, şi se duce de îndată la crainic, îndemnându-l să strige tare pe la răspântii cum că „s-a pierdut un atare sac, cu atare semne însemnat, cu atâţia Galbeni <în el>, iar stăpânul lui se roagă, pentru mila lui Dumnezeu, ca, de-l va fi găsit cineva, să

203 t-l deie înapoi, / iar el avea să-i lase, cu dragă inimă, jumătate din tot". Fortuna îl adusese în mâinile unui Levend, sau „ostaş din flotă", care, când aude că se ofereau, ca răsplată din partea stăpânului, o sută de Galbeni, îmboldit oarecum de conştiinţă, vrea mai bine să câştige, cu bun nume, jumătate din ce-a găsit, decât să păstreze totul pentru sine, cu titlul de furt. Şi anume, dacă, după ce a auzit crainicul, cineva ar păstra pentru sine ce-a găsit, odată dezvăluit acest lucru, după Dreptul Curanic, găsitorul are a fi supus pedepsei pentru furt. Aşa că se duce la crainic <şi îi mărturiseşte că „a găsit cele pierdute, şi, după înţelegere, păstrează o sută de Galbeni, dar> o sută vrea să-i deie înapoi vechiului lor stăpân". Stăpânul apare pe dată, dar, când îşi vede banii întregi, caută să dea înapoi: cum îşi dă seama că nu o poate face fără motiv, născoceşte o minciună şi se preface că în acea pungă s-ar mai aflat şi nişte cercei de smarald, preţuind de şapte sute de Galbeni, şi-i cere ostaşului să-i deie, deopotrivă, şi pe aceia. Cum ostaşul tăgăduia aşa ceva şi-i lua drept martori pe Dumnezeu, pe Profet şi toate cele sfinte, că „n-a găsit nimic, în afară de cele două sute de Galbeni", este tras la Cădi, sau „Judele inferior", şi este învinuit de furt. Judele, fie din neglijenţă, fie mituit cu bani, îl scoate pe ostaş de

sub învinuirea de furt, dar îi porunceşte să plece fără de răsplată, „pentru că, din neglijenţa sa, pierduse un lucru atât de preţios”. Ostaşul, nu numai înşelat în nădejdea sa, ci, pe lângă aceasta, calomniat de furt, îi înfăţişează Vizirului, printr-un Arzuhal, întreaga faptă, iar acesta dă poruncă să-l cheme la judecată pe neguţător, laolaltă cu banii cei în litigiu şi cu crainicul. După ce a ascultat pricina, Vizirul îl întreabă, mai întâi, pe crainic „Ce i-a cerut lui

204 neguţătorul să caute?”: cum / acesta mărturisea cu naivitate că „Lui nu i s-a cerut nimic altceva, decât despre cele două sute de Galbeni”, neguţătorul intervine, că „el de aceea n-a pomenit deloc despre cerceii de smarald, ca nu cumva găsitorul, dacă era cumva un om simplu şi nepriceput în aprecierea nestematelor, când avea să-şi dea seama că a găsit o asemenea comoară, atras de mărimea preţului, să păstreze totul. Dar, odată ce ostaşul susţinea sub jurământ că „n-a găsit în pungă nimic, în afară de Galbeni”, Ali Pasza a dat următoarea sentinţă: „Odată ce neguţătorul, pe lângă cele două sute de galbeni, a mai pierdut şi cerceii de smarald păstraţi în aceeaşi pungă, iar ostaşul a dat mărturie prin jurământ că n-a găsit decât Galbenii, este vădit că punga cu bani găsită de ostaş nu-i cea pierdută de neguţător, ci de altcineva. Prin urmare, neguţătorul să-şi caute prin crainic lucrurile sale, până ce găsitorul, om cu teama lui Dumnezeu, i le va înapoia, iar ostaşul să păstreze banii aceia vreme de patruzeci de zile, iar, dacă, în decursul lor, nimeni nu-i va cere drept pierduţi de el, mai apoi, să fie ai lui”. Astfel, neguţătorul cel lacom şi-a pierdut şi cinstea, şi jumătate din bani: iar ostaşul, primind şi una şi alta, s-a întors vesel la corabia sa.

(h) Kioprili Nuuman Pasza. Un bărbat preavestit pentru lauda dreptăţii, a învăţăturii şi a pietăţii sale, dar

cu nicio experienţă în administrarea Statului, sau a armatei. Căci tatăl lui, acel mare şi de atâtea ori pomenit de noi Kioprili Mustafa Pasza, îi pusese pe toţi fiii săi să se îndrepte mai degrabă către învăţătura creligioasă>, decât către artele şi ştiinţele politice, cu ţelul ca, lăsând onorurile de Curte, despre care luase cunoştinţă el însuşi că sunt legate de cea mai mare primejdie.

205 / să se dedice întru totul stării eclesiastice, şi să ducă, prin Mollate, o viaţă liniştită şi ferită de lovitura paloşului. Ar fi şi rămas pe această cale, de nu i-ar fi atras înapoi de acolo ruda lor, Hussein Pasza, şi, fie ei şi nevârstnici, nu i-ar fi pus, la Curtea Othmană, în fruntea celor mai înalte demnităţi. Dar acest Nuuman Pasza, odată ce crescuse deja, şi, mai înainte ca Hussein Pasza să fi ajuns la Vizirat, fusese iniţiat în disciplinele mai înalte ale Arabilor, şi-a făcut mereu timp, chiar şi printre afacerile politice, pentru lectură şi pentru studierea legilor, prin care adânci preocupări, chiar şi câtă vreme s-a aflat la Constantinopole, se alesese cu o închipuire complet ridicolă, anume, i se părea că îi şedea pe nas o muscă, şi, ori de câte ori era alungată, zbura de acolo, dar apoi se aşeza iarăşi în acelaşi loc. Chemaţi fiind toţi fiii lui Esculap aflători, pe atunci, la Constantinopole, după ce se străduiseră zadarnic, lungă vreme, să-l vindece de acea boală a minţii, doar un singur Francez, le Duc, i-a găsit acelei suferinţe leacul potrivit. Căci el nu se străduia, ca toţi ceilalţi, să-i arate, cu argumente, zădărnicia acelei închipuiri, ci, adus la bolnav şi întrebat de el „vedea, oare, musca aşezată pe vârful nasului său?”, i-a răspuns că „o zăreşte foarte bine”, şi, prin acea prudentă prefăcătorie a făcut ca suferindul să aibă, pe dată, mai mare încredere într-însul. Apoi, i-a dat, sub numele de medicamente de purgative şi dilutive, felurite „Giulepii” fără de niciun efect nociv, iar, la urmă, ca şi cum avea de-a binelea să taie

musca aşezată, i-a tras uşurel cu un cuţitaş peste nas, şi, totodată, i-a arătat bolnavului o muscă moartă, pe care o avea dinainte în căuşul palmei: văzând-o.

206 Nuuman Pasza a strigat pe / dată că „asta era musca aceea care-l chinuise atâta!”, şi astfel s-a vindecat pe deplin de acea închipuire.

(I) Osman Aga. Acesta, înainte de Viziratul lui Baltadzi Mehemed Pasza, era Giumrukczi, sau „Mai-mare al Vămii”, dar la cea mai mare cinste pe lângă toţi, pentru că se credea că Vizirul ţine la el cu cea mai mare iubire. Odată încheiată pacea cu Ruthenii, a fost trimis înainte de Vizir ca să-l îmbune pe Sultan. El a fost primit de acesta cu bunăvoinţă, ca nu cumva, trădându-şi înainte de vreme gândurile, să-i deie Vizirului prilejul de a isca o răzvrătire, şi aşezat Mai-mare al Curţii – sarcină pe care n-a purtat-o decât până la non nisi ad depunerea Vizirului. Căci. după trimiterea acestuia în surghiun, odată ce nu mai era de temut niciun fel de răzvrătire din partea oştirii, şi Osman Aga, a fost atras, printr-un videşug al lui Bostandzi Baszi, la Kavak. O cetăţuie din Bosfor, iar acolo, din porunca Sultanului, a fost sugrumat. Căci se credea că fusese corupt cu bani de-ai Ruşilor, şi <ca atare>, cel care-l îndemnase, mai cu seamă, pe Vizii” către consfinţirea păcii.

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (I-II-DI)

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (I-II)

Abaza (neam Caucazian), II, X (3) 166, (6) 167, (9) 168, II, 11243.

Abaza Pasza, II, X (b) 307, II, X, 166, 169.

Achisca (Sandziakat al Asiei Mici), II, VI (f) 305, (4) 156.

Adem (= Adam, primul om), II, III 125, IX (f) 216.

Agavat (= Agalar, pluralul, faţă de de singularul Aga), I, IV (4) 66, (1) 195, II, II (I) 237.

Ahd-name, I, IX (mm) 219, 1, IX 87.
Ahmed Burhan Eleddin, *I, V (d) 201.*
Ahmed Halamir, I, IV (t) 203, (13) 72.
Ahmed Mârza, II, II (19) 108, (nu) 244.
Aidin (oraş din Asia Mică), V (1) 68, 1, IX (12) 85.
Aizderchan (= Astrachan = „Sălaşul Balaurilor”), II, V (5) 150, (o) 301.
Akcze (monedă = alb (itur) a”), II, II (32) 112, (6) 251.
Akczehisar („Cetăţuia Albă”), I, IX (30) 89, (c) 221.
Akkierman (= gr. Movracrepov, rom. „Czetate Alba” (DC)), II, II (14) 106, V 200, (z) 239, (bb) 240, (e) 279, (ce) 291
Aksarai („Palatul Alb”), II, 194, II, I 98, (mm) 233 Akserai („Palatul Alb”), II, I (n) 226.
Akszehir (oraş din Asia Mică = „Oraşul Alb”), I, IX (w)
Ak Vlach Ak Iflac (= Moldova), *cf.* I, *V (b)*
Alae (oraş din Asia Mică), II, I (pp) 233.
Alai („(în) pompă”), II, IV (oo) 293.
Alaiddin, I, II (f) 27 – 29, XII 42, III (2) 60, 1, IX 90, 1, II (f) 187, 1, V1207.
Alaidevlet, II, II (15) *107*, (*gg*) *240*.
Alaman Kiraly (= Nemeze Kiraly, „Caesaral Imperiului Romano-Germanic”), II, IV (a) 276.
Alep, *v*. Halep.
Alibeg. II, III 60, II, III 86, II, III 123, II, III (q) 258 Aliothman [n] că (stirpea), I, I (b) 183.
Aman („milă, îndurare!”), cf. I, VIII (f) 212.
Anadol Hisari, cf. II, II (f) 224.
Andreverius (nume corupt al unui personaj neidentificat), II, IV (ş) 291.
Ane şi Hadise (târguri lângă Musul), II, III (bb)
(a trăit 51 de) ani, II, I (O)

(de douăzeci şi patru de) ani, II, *XII* (*h*) anul de la Legiuitor, I, I (c) *183*. aproape toată flota, II, *V 152, la*) *302*. aromate (*la îmbălsămare*), *I*, *IV 67*, (c) *199*.

Araf, cf. I, IV (f) 193.

Arnaud (= „Albania”) II, IV (qq) 288, (în) 298; v. Şi Avlonia.

Arzirum (ca hotar al Europei), II, IV (11) 295; v. Şi Erzirum. (de bun) augur, II, X 166, v. ogur. autoritate monarhică (în Moldova şi în Valahia), II, IV (să)

Avlonia (= Arnaud, oraş şi ţinut în Albania), II, IV (qq) 288, 139.

Azakdeniz (= „Maeotis”), cf. II, V (n) 301.

Azatines (= Alaiddin), I, II (f) 187.

Azerbedzian. XII 42, 50, 1, 1 (m) 186.

Azofiense Mare (= „Maeotis”, „Assovium”, „Marea de Azov”), cf. II, V (n) 300.

Baber (oraş lângă Halep), I, I (n) 119.

Bachszisz (= bacşiş, „dar dat oştenilor”), II, V (e) 235; cf. ŞI III, II (d) 299.

Baczi (oraş pe Sava şi Danubiu) II, IV (coco) 144, (UU) 294.

Baddak (Provincia Sinai), II, I 100, la) 235. baie (regească), II, V Baltadzii, II. VI 159, (o) 305.

Basre (= „Ba (l) sora”), II, V (g) 149, (f) 299, (g) 300.

Becaar, II, III 123, la) 265, (r) 273.

Becri Mustafa, II, X (1) 170, (1) 309 – 310.

Beglerbeg („Principele Principilor”), I, IV (e) 65 – 66, 1, IX (să) 86, II, IV (e) 193, 1. IX (să) 218. Beligrad („Alba Grecească = Belgrad), I, IX (ce) 86, 1, IX 90.

Beni Achmer (*Rege Sarazin*), II, *V* (*t*) *150, 301* Beni Ibrahim (*„fiii lui Abraham”*), *cf.* II, III () 124.267 Beni Omer, II, V (f) 149, 299; cf. Fiii lui Omer.

Beni Umnie, II, III (11).

Berber Baszi („Prefectul Bărbierilor”), II, II (o) 237.

Bidziania, II, IV (*22*) *297*.
Biladuldzebel (= Azerbedzan), cf. I, I (m) 186.
Biserica S (fiinţilor) Apostoli, II, I (II).
Bitlis (oraş din Persia, la hotarele Georgiei), II, IV (mm) 287, (mm) 138.
(lovit de o) boală grea, *I*, *IX* (*k*).
Bogdania (= „Moldova”), cf. I. V (să) 205.
Bogdan Serai („Palatul Moldovei”, la Constantinopole), cf. II, I (r) 230, (n) 279.
Bogdan (Principe al Moldovei), II, IV (Q 277, II, IV (BB) 291.
Buiuk Czekmedze, II, V (I) 236 – 237; cf. II, II (tt) 251, II, V (I) 300.
Burdz Vaik (cetăţuie lângă Halep, „Tumul Zodiaculuii”), II. III (hh) 120.
Butchane („Sălaşurile idolilor”), cf. II, I (r) 230.
Byikli ogli, II, III cu).
Cabartai, *cf*. II, II (hh) 241.
Cadiulaskier (*„Jude al oştirii”*), II, X (19) 170, II. II (*e*) 191 – 192, II. IV (D) 199.
Caftan, *v*. Chylaat, Toga.
Calmecam Pasza (al Constantinopolei), II, III (e) 270.
Cairo, v. Elcahyre, II, III (20) 121, (22) 122, II, IV (8) 131, 1, IV (n) 195, II, III (ss) 265, II, IV (s) 273, II, X1311.
Caitebai, II, ÎI 103, (8) 104, (16) 107, (20) 108, II, II (f) 237.
Cale (astăzi Teni Sala”), I, VIII (k).
Calem („Cancelaria”), cf. II, III (g) 253.
Calender ougly (haiduc vestit), II, VIII (c) 306.
Calepin (nume imperial corupt de Apuseni de la Czelebi), I, VI (16) 73, 1, V (bb) 205, 1, VI (a) 206 Calfa (sau Chalife = „Secretar”), cf. II, III (g) 254.
Canunî (Suleiman = „Statornicitorul Legilor”, „Legiuitorul”), II, IV (a) 128, II, IV (56) 148, 1, VIII (s) 214,

II, IV (a) 271.
Capudan Basza (= „Amiralul”), cf. II, IV (oo) 288.
(cu) capul plecat (în semn de supunere), II, XII (3) 175, II, XII (d) 314.
Cara Devlet Szah, I, VIII (c) 79.
Cara Hisar Szarky, *U*, *I* (*tt*) *233*.
carapacea („acoperişul” sanctuarului de la Meca), II, V (ş) 303.
Cara Vlach / Cara Iflac (= Valahia), *cf*. I, V (b) 200.
Caramanougly (Principele Caramaniei), I, VI (h) 74; I, IX cu) 85.
Carebag (patria lui Ferhad Pasza), II, *VI* (*n*) *158*.
Care Emid („Midii Negri”, locuitori din Asia Mică, între Urfa şi Van), II, III (r) 258.
Carly Elibeg, II, IV (17) 296.
Casim Pasza, II, IV (1) 144.
Casim sidzili („atestat de lăsare la vatră cu cinste”), cf. II, X (I) 308.
Cassim Giuni (la Creştini = „Sfântul Dumitru”), II, X (I) 308.
Catyrga limani („Portul Triremelor (= Galerelor) ”), II, I (fi) 96.
Cazikly Vodă (sau Cepalusz (confuzie de nume = „Ţepeluş”), „Cel ce trage în ţeapă”, „la noi „Vlad Ţepeş”, DC), II, I (ce).
(pe toţi în căsăpesc, II, IV (e). ceată a unui tâlhar, *I*, *VIII* (*m*).
Cebelin, I, V (*bb*); cf. Calepin.
Chairbeg, II, IV (I).
Chairuddin (Amiralul, = „Bunătatea, Harul credinţei”), II, IV (oo) 139.
Chaireboli CChristo cu) polis”), I. III (d) 189.
Chalkulvadi („Goleta”, în Golful Tunisului), II, V (X).
Chani Junus („Hanul lui Ioan”), II, III (rr) 265.

Chan, I, I (*e*) *49*.
Chaplysz Ali Pasza, [*I*, *X* (c).
Chatiszerif („Edict, Poruncă împărătească”), II, III (pp) 121.
Chatyb („Cititor”, „Diacon”), II, IV (11) 138. cheamă (la sine) (se pe Musa), I, VI (e).
cheile munţilor (*Caucazului* Arzirum, Demir Capu’, Derbent), II, II (11) *287*. chiragră (*„gută la mâini”*), II, II (XX) *249*.
Chodavendikiar („Lucrătorul lui Dumnezeu”), I, IV (b) 192.
Chotin, II, IX (b) 307, II, IX (b) 164, II, XII (13) 179.
Churzem / Chuzrem, I, I (*f*).
Chutbe („aclamaţia” închinată împăratului), I, II (1) 188, II, XII 321, 1, II (1) 53, II, I (28) 99. Chylaat („hlamidă, mantie, caftan”), II, III (II) 261; cf. II, IV cu).
(spre a) clădi (o Dzamie), *I*, *VII* (*d*).
(în) clipa etc. (la Turci, formulă solemnă dintr-o epistolă) II, III (t) 152.
Codze Hersek („Herţegovina”, „Vechea Illyrie”), II, I (hh) 232.
Codzia Mustafa Pasza („Mustafa Pasza cel Bătrân”), II, II, (e) 250.
(fie) consimţind, II, II (A,).
Constantin, v. sub Brâncoveanu şi (în C. III) sub Cantemyr II, III (n) 255. Constantinopole, I, V (h) 36 – 37, II, X (a) 307, II, X (h) 308 (sub zidurile) Constantinopolei, I, VII (I) 209.
(la două zile depărtare de) Constantinopole, I, VII (1) 210.
Constantinopole (cucerirea ei), I, V (h) 201 Copczaci, II, I (XX) 99.
Corbon (Carol, Duce de Bourbon), II, IV (18) 297.
Cos, cf. II, 11243.

Cossova, I, IX (F) 90, 1, IV (a) 198. credincioşi ai lui Iisus, I, V (*g*); *v*. Jesus Christus.
Creta, II, IV (37) 141, II, XI (a) 172 – 173, II, X1176, II, XI (a) 310, II, XI 311 – 316, 11, X1320. Cubbe („mic rum şi monument funerar"), I, IV (*F*) 262, II, III (oo) 121.
Cucca („cuşmă cu panaş, podoabă a capului"), II, IV (a) 281.
Cudsszerif („Hierosolyma" = Ierusalim), I, IX, 223; dar şi Ku.
Cutbuiur Cais (sat, sau mahala de la Cairo), II, III (ss).
Cyricelebes, *I*, *V* (*bb*) *73*; *cf*. Calepin.
Cz = rom. Ce –, *Ci*!
Czaldiran (câmpie lângă Tigru), II, III (f) 1 15.
czechilor, II, IV (21) 136, 1, IX (qq) 219.
Czelebi (= e uyevfţ «; = „de neam bun", „frumos"), I, IV (D) 67.
Czengie („Haemus"), cf. I, IX (XX) 221.
Czercassi / Czerkiessi („Petigorci" = „Cerk (i)ezi"), II, II (hh).
Czercassus (Regele Egiptului), II, II (k) 250.
Czerkies Mehemed Pasza, II, *X* (a) *307*.
Czitak (neam din Scythia Minor = „Dobrogea"), cf. II, IV „15" 295.
Czoban Gieray, cf. II, I (yy); dar şi III, III (n).
Czorlo („Tyrilois"), II, II (24) 109, 1, VI (n) 208.
Darusz Szife („Poarta Mântuirii"), cf. I, V (I).
Davud („David"), I, V (p) 202.
(un) deceniu, II, II (a) 250.
(că nu e) de folos (ca Othman să ia numele de „Sultan"), I, II (n) 188.
Defterdar (= „Cel care ţine socotelile" = „Logofăt"), II, III (g) 253 – 254; cf. (k) 269.
Derbent, cf. II, II (kk) 244.

Dervisz, I, IV (p) 66, II, III (o) 257. deschizând din întâmplare, II, V (ţ) 303.
Diarbekir („Provincia Bekir”, în Asia Mică), II, III (s) 117.
Dimitrie, v. sub Cantacuzenus şi (în C. III) sub Cantemyr.
(de) diverse forme (ale Minaretelor), II, V.
Divin (orice cuvânt al împăratului, la Turci), II, IV (o) 284.
(să-şi fi) dobândit steagul („Sandziakul”), II, VIII (a) 306.
Dobrudze („Scythia Minor” = „Dobrogea”), II, IV (15) 145.
Dogrul / Erdogrul, I. II (a).
(a dobândit) domnia asupra Asiei (Musa Czelebi), I, VI (3) 74, (4) 79, 1, IX 87, 1, IV 199. (a) domnit opt (ani), I, VIII (t). domnise (Othman I.), I, II (p).
Donanma („solemnităţi publice”), II, IV (oo) 293.
Duca („Grecul”, Principele Moldovei), II, XII (k) 321, (o) 321.
Dumdar („stentor, cu glas mare”), I, II (d) 43, 1, II (d) 51.
Dumnezeule al tuturor lumilor (invocare), II, IV (32) 147.
Duradz („Dyrrachium” = „Durazzo”), II, I (gg) 232.
(un) duşman (ucigaşul lui Murad I.), I, IV (B). duşmanilor de acasă, II, III (c) 253.
Dz = rom. *Ce* –, *Gi*!
Dzami / Dziami (sanctuar la Turci), I, III (k); I, IX (dd); II, VIII (e).
Dzengiz, I, I (d) 49 Dziambolad zade, II, X (f)
Dziante („Zakynthos”, „Zante”), I, IX (s) 85, 1, IX (s) 218.
Dziebeii Maktub (locul piramidelor), II, III (yy).

Dziehenne („Gehenna”), cf. I, IV (g) 194.
Dziem (supranume, = „(fel de) struguri dulci”), II, II (e) 236.
Dzieneral Jani, II, II (mm) 244.
Dziezie („tribut”), cf. I, VIII (1).
Dziezire (Mesopotamia = „Insula dintre Râuri”), II, III (dd).
Dzihangir, II, IV (5) 114.
Dzihan Numa (Gynaeceul = „Oglinda Lumii”), II, I (g) 224.
Dzind (armă de aruncat), I, IX (nu).
Dziumun Kiaszuf (Szeich Arab), II, IV (k).
Dzizair (= „Algerul”), I, IX (nu) *88*
Ebubekir, I, I (n) 186, II, 11248.
Ebu Eiubensari, II, I (s).
Edeme Capusi („Poarta Adrianopolei”), II, I (I) 224.
Edeme Mollasi („Jude eclesiastic la Adrianopole”), I, V (o).
Effendi („Doctor”, „Domn”, de la auOevtng), II, III (g) 253, II, III (o) 257, II, IV (m) 272.
Egri capu’, cf. II, I (I).
Egriboz („Euboea”), II. I (oo) 98, (oo) 233.
(al Principelui) Elbistanului (în Asia Mică), I, IX (G) 222.
Elcahyre Alcair („Cairo”), II, III (nu) 265.
El Mutan (Regele Egiptului), cf. II, III (fi) 259. elocinţa (laolaltă cu celelalte arte), II, II (x).
Emirgiun ogli (din stirpea Chanilor Perşi) II, X (h) 308.
Endelos („Andalusia”), II, II (11) 108.
Engi Capu’ (Poartă a Constantinopolei = „Poarta Nouă”), II, IV (1111) 142.
Enibacheze („Grădina Nouă”), II, II (ţ) 250.
(a) Epiroţilor (Amaud, „Albanezilor”), II, IV (qq) 288,

(rr) 289, 1, IV (8) 67, 1, IX (B) 89.
Erdisz (cetate în Szirvan), II, IV (2) 143.
Erdogrul, v. Dogrul I, II (a) 186.
Erzenurrumi, II, VI (d).
Erzirum, cf. I, VIII (r) 213; v. Arzirum.
Eski Dziami („Geamia Veche”), I, IX (kk) 219, (kk) 87.
Eski Gieliboli („Calliupolis („Cea Veche”) ”), I, VIII (q) 213.
Eski Serai („Palatul Vechi”), II, II (V) 251.
Eszrefi („oameni cu o viaţă mai sfânta”), II, IV (34) 298 cf. Szerif.
(către) Europa, I, I (I) 50, 1, 1 (1) 186.
Eu unul (vestită vorbă a lui Temurleng), I, VI (f) 206.
Eu, zise, (clemenţa Principelui), I, VIII (g).
Evarin („Navarino”), II, V (n) 152.
Evladi restul Allah („Fiii Profetului lui Dumnezeu”) I, IX (H).
Ezan („cântarea credinţei”), U, I (p) 227, II, IV 275, II, IV (28) 298, II, XII (k) 321 Ezeel> („Volga”, „Rha”), II, IV (mm) 287.
Falezii („Fălcii”, târg în Moldova), II, I (a) 235, II, IV 279.
Famagusta, v. Magusa.
Fanar („Phenar”, „Finer”), II, I (k) 225.
Fatih (Supranumele lui Mehemed II., = „Deschizătorul”, „Cuceritorul”), II, 191, II, IV 146, II, I (a) 224, II, 1229, II, I (II) 232, II, III 263.
Faţă albă / Faţă neagră (metaforic = „norocos” „nenorocos”) I, IV cu). făgăduieşte iertare, II, X (d).
Ferdinand (I., Caesarul Romano-Germanic), v. Firindos. II, II (m) 237, II, IV (V) 286, II, IV (Z) 286, II, IV (00) 292.
Ferhad Pasza, II, III, (27) 126, II, IV 127, II, IV (c) 128; II, VI (m) 205. ferman („Poruncă împărătească”), cf.

II, III (g) 142. fetva („Edict al Muftiului”), I, IV 193, 1, VIII (f) 212, II, I (r) 228, II, III (y) 258. filuri altun („galbeni veneţieni”), I, V (n) 202.

Firaneze Padiszah („împăratul Franţei”), II, IV (XX) 292.

Firindos („Ferdinand I., Caesarul împărăţiei Romano-Germanice şi Regele Boemiei şi al Ungariei”), II, IV cu) 286.

(pe) fiul lui Omer şi fiul lui Becaar (în Egipt), II, IV (r). fiul lui Mehemmed (IV.), II, XII (a) 312.

focul trebuie stins (metaforic, pentru „totala pustiire şi distragere”), II, IV (31) 298.

(nouăsprezece) fraţi (ai împăratului, ucişi), II, VII (a).

(spre a ispăşi) fratricidul prin fratricid (cf. supra), I, VIII (b) 79.

(la) Franci (= „neamuri creştine”) II, II (r) 105.

Gtc. = G (h) – rom., dar, în formele lat., ca în germană, = Dz –.

Gallul (Regele Galliei (= Franţei), anume Francisc I.), II, IV (16).

Garbie („Algarbia” (Hi (Spaniei), II, V (s) 301.

Găuri (Sultanul Egiptului), II, III (fi) 114.

Gâzi („biruitor” şi „martir”), cf. II, IV (să) 295.

George, v. sub Ghica şi sub Kiemielniski.

German (simbolic, la Constantinopole, pentru un „ospăţ luminat”), II, IV (t).

Giedik/ Giediuk Ahmed Pasza, II, I (nu) 235.

Gierai (stirpea Chanilor Tătari, v. sub Czoban, Mengily, Selim, Szahbaz, II, 1235, II, 1234 Gierez („Kerez”, „Bosforul Meotidei”), II, V (n) 301.

Giermian beg oglu, cf. I, V (a).

Giermian ogli I, IV (x) 29; cf. I, V (a) 198.

Gilan („Hyrcania”), II, IV (ce) 137, (ce) 286.

Giogerdzinlik („Porumbarul”, fortăreaţă din Moreea),

I, IX (t) 85.
Gionulli („ostaşi voluntari”), II, II (I).
Gioz sui („Apa ochilor”), II, II (w) 251.
Girgiow („Giurgiu”, oraş din Valahia), II, X (g) 308.
Giule („Gyula”, cetate din Ungaria), II, IV (29) 147, II, IV (29) 298, II, V (V) 303.
Giullek (cetate din Syria), II, II (II) 243.
Giulluk (cetate din Caramania, = „Trandaftreni”), II, I (nu) 233.
Giumrukczi / Giumruk Emini („Prefectul Vămilor”), II, III (g).
Giumuldzina („Larissa”, Provincie şi cetate din Rumelia), II, I (qq) 233.
Giundogdi („Soarele a răsărit”, = „Zorii zilei”), I, II (c) 43, 1, II (o) 187.
Giurdzistan (Georgia), II, I (dd) 98; II, IV (nu) 232.
Giuzel Hisar („Cetăţuia Frumoasă”, apoi Bogaz Gieczid la Propontida), I, V (k) 202.
Giuzeldze Hisar („Cetăţuia Frumuşică”, în Caramania), II, I (11) 233.
Grădişta (= „Grădişte”, dar, greşit de scrib, Gradisca), II, IV (x) 286.
Hadis („oracol al PseudoProfetului”), II, II (to) 112.
Hadise, v. Ane.
Hadz („Pelerinajul la Locurile sfinte”), II, II (b) 236.
Hadzi Bektasz. I, IV (o) 196.
Hadzi filio Bektasz Calenderbeg, II, IV (w).
Halep, II, III (ce) 119, II, III (25) 125.
Hamid ogli, I, IV (y) 198.
Hamze Mârza, II, VI (I) 158, II, VI (I) 305.
Haradz („tribut”), I, VIII 213, II, III 269.
Haznadar Basza, cf. II, III (k) 269.
Hidzret („Hegira”, fuga lui Mohammed de la Meca la Medina), cf. I, IX (1) 217.

Hierosolyma, cf. I, IX (I) 222; v. Şi Kudsszerif (= Ierusalim).
Hirvaţilor, v. Slavonilor.
Hiuscin, fiul lui Bicarar (Musician), II, III (o).
Hurmiuz (atât în Lusitania (= Portugalia), cât şi în Golful Persic), II, IV (19) 297.
Hydrylez (la Creştini = „Sfântul Gheorghe”), cf. II, X (I).
Ibrahim Chan, I, VIII (s) 81, (s) 214.
(cu) Ibrahim Pasza să împărtăşească planurile, II, IV.
Ibrahimi (monede de aur), II, IV (s) 273.
Ifrendz, cf. Italieni.
Ildirim (supranumele lui Baiezid I., = „Fulgerul”), I, IV *66*, 1, V (y) 72, 1, VI (2) 73, 1, V (b) 200. Imam („preot ăti) Tpepioe;”), U, IV (a) 249, (gg) 286.
Imam Azem (întemeietorul unei secte Muslimanice), II, IV (gg) 138.
Imam Szafi (urmaşul celui dinainte), II, IV (36) 147; dar cf. şi *supra*.
Imaret („han”), I, III (m) 192.
(a fost) introdusă (religia muhammedană), I, II (e) 187.
(într-un) incendiu întâmplător din oraş, II, IV (33).
(trei alte) insule mai mici (Minorca, Jucca, Tormentera), II, IV (27).
(lui) Ioan, Regelui Ungariei, II, IV (P) 134.
Isakcze (= „Obluczica”), II, XII (m).
Isfahan, II, IV (43) 143.
Isfindiarbeg, I, VI (I) 207.
Iskenderbeg („Gheorghe Castriotul”, Albanezul), I, IX (a) 221.
Iskenderie („Alexandria”), II, III (y) 266. ispăşeşte prin laţ, I, IV (E) 33.
Istanbol, II, IV 270.

Istanbol Effendisi, I, IV (D) 199.
Istanbol Tekkiuri („Caesarul”, sau „Principele Constantinopolei”) I, IV (m) 202.
Isteţan (confuzie privitoare la Ştefan cel Mare al Moldovei), I, V (b).
Itali = Ifrendz („neamuri creştine”), II, II (r) 238.
(cu) iuţeală (ostăşească), I, V (c).
— din tc. = *Ia* –, le –, *Iu*semivocalic rom. = [ylingvistic.
Janboli (Tanopolis”), v. Chaireboli; I, III 63, 1, III (d) 189.
Janik (= Tavarinum” = „Raab”), II, VI (p) 305.
Janusz (Ioan Zápolya”), II, IV (nu) 292.
Javuz (porecla lui Selim I. = „Avan, Aprig, Mânios”), II, III (a) 113; (o) 127.
Jemen (în Arabia), II, IV (XX) 141.
Jengiczeri (= „Ieniceri”), I, IV.
Jeniszehir („Larissa Thessaliei”, te. = „Cetatea Nouă”), II, XII (I) 178.
Jesus Christus (Iisus Hristos”), I, IX (ss) 220, II, 1, 235; Haziret Jisa şi Jisa Mesih.
Juk (număr de bani), I, IX (rr) 220, 1, IX (ss) 220.
Junus (Ioan\ dar şi Iona”, Prorocul), II, II (o) 111.
(le) împarte întru totul oştenilor, I, VIII (d).
(ia asupra sa) împărăţia, I. IX (zz) 221.
(de a desface) împresurarea, II, IV (o) 284. Închinare (faţă de părinţi), II, II (*yy*).
Închizând ochii, cum umbla vorba, şi împăratul (Grec al) Constantinopolei, I, IX (b) 215. Încinge Sultanului sabia la şold, I, IX (h) 217. Înăuntrurile Indiei (= hotarele Arabiei Felix), II, IV (ww) 290.
(că a fost) înmormântat (Suleiman I.), I, I (o).
(vreun) însemn (al Jengiczerilor), I, IV (q). Întemeiază o cetăţuie, II, VI (g) 157.

K = rom. *Ca* –, *Co* –, *Culhe* –, *Chi* –.
Kara Halii Pasza, I, IV (k) 195.
kaszikczi taszi („nestemata lingurarului”), cf. II, I (I) 225.
Kaziler, v. Molia; II, IV (z) 276.
Kiabaszerif („Sfânta Meca”), cf. II, IV (34).
Kiafir, cf. I, IV (h) 194, 1, V (g) 201, II, XII 315.
Kiefe („Caffa” Crymeei), II, 11109, II, V (k) 150, II, V (k) 300.
Kiehaia (sau Kietchudabeg, „Locţiitorul Vizirului”), II, III (g) 254.
Kieszan (lângă Nicaea), cf. I, III (f).
Kili („Chilia”, *AuKOOTO (tov*), II, II (să) 114 – 115; II, IV (O) 279.
Kioprili Mehemed Pasza, II, XII (b) 313.
Kioprili ougli Fasil Ahmed, II, XII (c) 314.
Kiorfes („Corcyra”, „Corfu”), II, I (z) 95; II, IV (pp) 139.
Kior Szah Muliuk, I, VII (e) 209.
Kioszki Jusuf (în Egipt), cf. II, III (fi).
Kislar Ağası („Marele Eunuc”), cf. II, XI (b) 312.
Kiucziuk (poreclă tc. = „(cel) Mic”), II, X (e) 308.
Kiucziuk Czekmedze („Podul de trecere cel Mic”), II, II (rr) 111, 251.
Kiurdi (domnie şi popor), II, III (ce) 119.
Kiutrum („Olog”, sau „Paralitic”) Baiezid, I, V (e) 201, 1, VI (I) 207 Kohpan, II, IV (ss) 289.
Kubbe, v. Cubbe, II, III (oo) 121.
Kudsszerif („Hierosolyma”, „Ierusalim”), I, IX (I) 222 – 223; II, III (tt) 265, v. et Cu – Kurszuly (se rpiuvr] (de fapt Kpryproy.), în Crimeea, = „Cea de Plumb”) II, II (dd) 106.
Kybris („Cyprus” şi „Nicosia”), II, V cu) 151.
Kylidz Ali Pasza (Amiralul), II, V (y) 151, (y) 301.
Kyrk Ekklesie (= „Patruzeci de Biserici”), III, I (k).

Kyzil („cel Roşu”) Ahmed. D, I (bb) 232.
Kyzlar Ağası, cf. II, III (k) 269.
Kyzyl Ada („Chalcis”, tc. = Insula Roşie”), II, IV (q) 273.
Kyzylbasz Szahi (Ismael Szafi, „Regele Persiei”, = „Regele Capetelor Roşii”), II, III (d) 253. Kyzyl Irmaq („Râul Roşu”), II, II (x).
Lacus Ovidii (rom. „Lacul Ovidului”), cf. II, II (bb).
Ladosz („Ladislau”, Regele Ungariei), II, IV (t) 274.
Lala („tutore, taică”), I, IV (c) 193.
Lazarus, Principele Serviei, cf. I, IV (B), 198.
Laz ogli, I, IX (m) 217.
lăsaţi să meargă (fiii lui Suleiman I.), II, IV 143, II, IV 294.
(acea) lege odată publicată (despre prizonieri, în privinţa oştirii), I, IV (m) *66*, 1, IV (m) 195.
liberul arbitru (la Turci), II, II (t) 238, II, II (t) 105.
În linişte (a împăratului), II, VII (c).
loc plin de hârtoape (la Bosphor), II, I (d) 92.
lovit de nedreptate (Elcasib Mârza), II, IV (pp) 293.
luptă în doi (= „monomahie, duel”), I, IX (tt) *88*, (tt) 220.
Maeotis, cf. n, V (n) 300.
Magnisa („Magnesia”), I, IX (oo) 87, 1, IX 89, II, 11103, II, 11109, II, V 149, 1, IX (oo) 219. Magusa (= „Famagusta”), II, V (x) 301.
Maiestatea încălcată, II, II (ce).
Maille („Mlaştina Maeotidei”), H, V (n) 300.
Malathye (oraş din Asia Mică), II, III (*8*) 266.
Malikiane (pământuri stăpânite „în posesiune”), II, III (w) 118; cf. Vakf.
Maltepe („Muncelul bogat, plin de bogăţii”), II, I (Q 235, 100.
Manastyr (mănăstire de la Prusia = Brusa), I, III (h)

64, 190.
Manolaki (Grec foarte bogat), II, I (k) 85 – 87; III, I (nu) 225. mantie (Chylaat, Caftan = lat. *toga*), II, IV (p) 197; cf. II, III (II) 135.
Mardun (oraş din Mespotamia), II, III (z) 119, (z) 259.
Marea Neagră, cf. II, V (n) 300, II, X1172.
Marele Eunuc, cf. Kislaragasi. II, XI (b) 312.
Marioca („Maiorca”), II, V (26) 297
Marte (turceşte Merrich, planeta), II, V (b) 299.
Medinie, I, IX (I) 222.
Medrese, 1, 111 (1) 64, 1, VII 78.
(cei trei ani de mai înainte ai lui) Mehemmed (I.), I, VI (q) 78.
(al acestui) Mehemmed (I.), I, VIII (a).
Mehkieme („pretoriu”), I, V (q) 202.
Mekie (Meca), I, IX (I) 222.
Mengily Gierai, II, I (yy) 245.
Menta, sau Molia Gamze, I, IX (x) 86.
Mentesze (ţinut din Asia Mică), I, IX (o) 217.
Meragye (cetate), II, IV (10) 295.
Merasz (oraş din Asia Mică), II, IV (13) 295 Merrich, v. Marte II, V (b) 299.
Mesih, v. Jesus Christus, I, IX (ss) 220, II, 1235.
Mesih Pasza, II, I (e) 235, 100.
Mest (porecla lui Selim II. = „Beţivul”), I, VI (k) 208.
Metropola Regatului (poate Moscua), II, V (z).
Mezezid („sanctuar”), cf. II, IV (38) 298 Michal beg. I, III (c) 189.
Michalougli, I, IX (ce) 218.
Mihrab (altar în Dziamii), II, IV (38) 298, 1, IX (I) 222.
Mimber (amvon, = tc. Şea”), II, II (d) 103. minunilor şi darului prorocirii, I, IV (n) 195.
Mârza (al Tătarilor), cf. II, II (nu) 108, II, IV 142 –

143.
Misiune („Messina”), II, IV (24) 146, 297 Misliman (stricat, Musulman), I, IV (h) 194.
(a lupta cu suflet de) Misliman („a învinge, ori a muri”), II, IV (să). Mitilin („Mitylene”, sau „Lesbos”), II, II (rr) 246, (rr) 104.
Miuliuk Eszref („Preasfint, Preafericit între Regi”), II, III (XX) 265. mânecă (însemn de pe scufele Jengiczerilor), I, IV (s) 197. moartea Principelui lor (a lui Suleiman I.), II, V (d) 234 – 235.
(a amânduror părţilor) Moldovei. II, V (d) 149, II, V (d) 299.
(în) Moldova, II, II.
Mol (l) a Muvella Menta, cf. I, III (1).
Molia şi Kaziler, II, IV (z) 276. monedă (bătută), I, II (k) 53.
Mora Craly (Dimitrie, „Despotul Moreei”), I, IX (z) 218.
Moscua (= „Moscova”), cf. II, V (a) 302.
Muez (z) în cf. II, I (p).
Mufti (= „Dezvăluitorul Legii”), I, IV (g) 65, (g) 193.
Muhammed beni Arebi, II, III (nu) 262, (nu) 121.
(a numelui lui) Muhammed, II, I (e).
(duhul lui) Muhammed. I, IX (O 83, (f) 216.
(patru urmaşi ai lui) Muhammed, II (kk), II, III (qq).
Muhammed Czelebi, I. VI (1) 208 şi VII (b) 209.
(fratele lui) Muhammed Czelebi (= Suleiman Czelebi), I, VI (1) 208. Muhyddin (Chalife (= Calif) al Sarazinilor), II, III (mm) 261 – 262.
Muliuk Eszref („Preasfânt între Regi”), II, III (XX).
(pe lângă) multe mii de ucişi, II, III (m).
Muneudzehir (Prefect în Georgia), II, VI (e) 156, (e) 305.
Murad (I.), I, IV 36, 1, III 63, 1, IV (a) 65.

Muradie (sanctuar al lui Murad I.), I, IV (I) 65, 1, IV (I) 194.
Musa (Arabs), I, V173.
Musa Czelebi (I, VI (d) 74.
Mustafa (cu supranumele de Nabedid, „Pierdutul”, fiul lui Baiezid L), I, IX 84, 1, V (ce) 205.
(fratele lui mai mic), Mustafa (filius Muradi I.), I, IX (1).
Mustafa (fiul ucis al lui Suleiman II.), II, IV (4).
Mustafa (I.), I, IV (14) 72, 1, VI (ce) 73.
Mustafa Pasza, II, II (o) 110, II, III 126, II, IV (d) 129...
Musul (= „Ninive”), II, IV (14) 145, II, X (*8*) 167.
Musulman, v. Misliman, I, IV (h) 194.
Namaz (= „cele cinci rugăciuni islamice de fiecare zi”), I, IV (f) 193, II, I (p) 227, II, II (q) 238, II, ÎI 248. Nasruddin Hodzia, cf. I, V (x) 203.
Nasuh Pasza, II, VIII (d) 162, II, VIII (d) 306.
Navarinum, v. Evarin (= „Navarino”), II, V (n) 152, II, V (n) 303.
(ca la trei sute de) nave de luptă, I, V (z) 204.
(câteva) nave, II, I (h).
Nazm (metru poetic), II, IV (56) 148, II, V (40) 299. neamurile Beni Ibrahim (trăgându-se din Abraham), II, III () 267.
(fie prin) neglijenţa, fie prin perfidia Vizirului, II, 1 (1).
Nehdzivan (oraş din Persia), II, IV (8) 145, II, IV (8) 295.
Nezir Aga, III, IV (a).
Nicosia (turceşte „Kybris”), II, V (*8*) 151, II, V (w) 301.
(în) noaptea asta, la odihnă (i s-a arătat un vis), II, H (p).

(pe puţini) noaptea (i-a smuls morţii), I, IX (XX).
Nogailor (Tătari, din Basarabia), II, V (p).
(cu) noroc felurit, I, IX (bb) 218.
(sub) nume stricate (despre Moldova), I, V (să) 204.
(pomenirea) numelui (Sultanului), I, 1153. numele Sultanului, I,II (k) 188, (m) 188.
(a doua) oară, I, IX (rr) 220.
Oczacovia (= „Oceacovul”), cf. II, V (n) 300. ogur („bun augur”), II, III (h) 254.
Oguzi, I, I (k) 50, 1, 1 (d) 184.
Ogyrogli („Fiu de bun augur”), II, II (oo) 246 Olbiopolis (confundată cu Ozacovia), II, V (n) 300 Omer (urmaş al lui Muhammed), II, IV 131.
(Fiii lui) Omer (Cerchezi, Principi ai Egiptului), II, X1175, II, IV 273.
(pentru acest unic) omor, II, IV (y) 275.
Orchan, I, III (a) 59 – 60, 1, IX 90.
Ordicadisi („Jude al taberei militare”), cf II, X (I) 308.
Ornus Beg, I, VII (f) 209.
ostaşului hărnicia, I, VII (p) 78, 1, VIII 211.
Othman (urmaş al lui Muhammed), II, II.
Othman (fiul lui Erdogml, zis şi Othmandzik (= „Othman cel Mic”)), I, 1144, 1, II (h) 52. Othman beg (Domn al Kiutahiei), I, IX (I) 217.
Othmandzik (supranume al lui Othman, al fiului lui Erdogml), I, 1144, 1, II (h) 52, (h) 187. Othmandzik (oraş din Bithynia), I, V (f) 201.
Othma [n] nica Aula, I, I (a).
Ozbaidzan (Azerbedzan, „Media” după DC), II, IV 143, II, II (pp) 246.
Ozdemir (foarte vestit atlet = „Tot-de-Fier”), II, V (r) 150.
Ozdemir ougly (cf. *supra*), II, VI (c) 304.
(încheindu-se, în sfârşit) pacea cu Ungurii, I, IX (nu)

87.
(aşezându-se cu vecinii în) pace, II, II (ss)
Padiszah, cf. I, I (g) 184; II, IV (XX) 292.
Paias (oraş al Paphlagoniei), II, I (rr) 98.
Palatul împărătesc, II, V1159, 1, VIII (b) 211 (turceşte Balat).
Palatul Vechi („Eski Serai”), II, I (V) 251; cf. II, I (x) 231.
Pammacaristos (nappaK<xpioTOQ = (biserica) „Preafericitei (Fecioare”), cf. II, I (r) 230. Panaiot (= gr. navayioxriţ = Panaiotis), II, XII (f) 314.
(Rum) Papa („Papa de la Roma”), I, IX (pp) *88*, II, 11104.
(spre a-şi ocupa) patria, II, IV (să). patru mii de galbeni, II, IV (k) 163, (k) 280. pătase cu vicii (Suleiman), I, VI (p).
Pederulledin (Regişor desprins de Perşi), I, VIII (n) 213.
Peigamber („Profet”), cf. I, IV (n) 195, II, II (o) 252.
Pierde dări mikiuned... („Păianjenul şi-a întins pânza...”), II, I (q) 227.
Phenar (Fanar, Finer), II, I (k) 92.
Piale Pasza (I.) (Amiralul), II, IV (23) 146.
Piale Pasza (II.), I, IV 297.
(în) Piaţa Fierarilor (= gr. XcdK07 tpei îne; II, II (cf).
(din) piele de vită, II, I (c) 224.
pântecelui şi vinului (Suleiman Czelebi, dedat viciilor), I, VI (k).
(şi) plăcerile sceptrului, II, VII (b) 306 podagră, II, I (n) 235.
Podul lui Suleiman, v. Buiuk Czekmedze, II, ÎI 251, II, V (I) 300.
Podul lui Iskiender, II, IV (îi).
(dă) poruncă să se aşeze (la masă), I, IV (a),

prăbuşită datorită înfruntărilor (împărăţia), I, VIII cu).
(pe) preasfântul Gurământ), II, II (p).
Prefectului oraşului, II, XII (g) 320.
(sub chip de) prieten, I, IV, (yy) 291.
(prin cineva dintre) prieteni (= Azizullah), II, 4 (XX).
Principele oraşului Nera, I, I (I).
Principele Bosniei (poate Ştefan), II, I (kk) 233.
Principele Neapolei (eroare a autorilor), II, II (m) 237.
(gâtlejul) Principelui, II, ÎI cu) 239.
Principele Marassului (Merasz), II, IV (f) 272.
Principele (Ştefan cel Tânăr al Moldovei), II, V ((ş) 200.
(din partea) Principilor Creştini, II, II (n) 237.
(a cucerit) Prusa, I, III (b) 189.
(aproape de) Prusia, I, V (x) 203.
(intrând, după izbânda, în) Prusia, I, VI (b).
(îşi) pune tabăra, I, V (1).
nu se puteau apăra (de perfidia Turcilor), I, IV (*kk*).
Puterea Divină, aţâţată prin această nefaptă, II, IV (y) 277. puţinătatea alor săi, II, V (fi).
Raab, cf. Janik, II, VI (p) 305
(nu) rabdă ca la doi (să li se deie împărăţia), I, VI (g).
Rafazi (poreclă de ocară pentru Perşi), II, III (y) 258 – 259.
Rai arab („cuvântul de onoare”), II, III (fi) 266 Rareş (Petru, Principele Moldovei), cf. II, IV (yy).
(Ia) Regele Ungariei (Ladislau Postumul), I, IX (II) 219.
(pe) Regele Ungariei (Ladislau Postumul), I, IX 89.
Regele Germaniei (Ferdinand I.), II, IV (00) 292
(al) regimentului al nouălea (oda a Jengiczerilor), II, IV (1) 272.
Revan (oraş al Persiei). II, IV (7) 295

revenind solii şi a doua oară, I, IX (rr) 88, 1, IX (rr) 220.
Regele Ungariei (cf. *supra*), II, I (y) 231, II, IV (t) 274, 1, IX (II) 219.
(pe ascuns) resurse (bani), II, II (fi) 240.
(mai întâi la) Rhodos, II, II (k) 237.
Rhodos, II, IV (g) 272.
Ricze („Reggio” din Calabria), II, IV (25) 297
(altă) rivală (cu aceasta) (se „cetate” = Rumeli hisari) II, I (f) 224.
Rum („Rumelia”, „Grecia”, „Europa”), I, VII (7) 77, 1, VIII (r) 81, 1, IX 82, 1, VIII (r) 213, II, I (qq) cf. Rum Papa. Rumili („Rumelia”), I, VII 77.
Sandziak, II, II (a) 236; II, IV (nu) 290; cf. II, VIII (a) 306.
Sandziakdar Jokuszi („Suişul”, sau „Dealul Stegarului”), II, I (m) 226.
Sari / Sary Chan (cetate şi ţinut din Asia Mică, = „Hanul Galben (ca lămâia) ”), I, IX.
Sari / Sary Camisz Cazagy („Cazacii cu trestia galbenă”), II, XII (k).
(într-un) sat (= Czorlo), II, II (24) 109, 1, VI (n) 208.
(două) săbii („în aceeaşi teacă”, vorba lui Alexandru cel Mare), II, II () 251. sărutând pământul (dinaintea împăratului, în semn de supunere), I, VII (m) 210. sărutând de trei ori, cu chip plecat (cf. *supra*), I, IX (g) 217.
(să-l scape la Creştini, II, III (b) 253. sceptrul este dat de Dumnezeu. II, II (a) 249.
Scribul Divanului (Divan Kiatibi), II, IV (m) 272. scrisoare de mazilire, II, XI (b) 312.
(cu) scufe roşii (tc. iskiuf = „scufe”), I, IV (z) 198.
Seghan, v. Serdze, I, VII (n) 210 Seghan Baszi, cf. II, III (X) 270.
Segedvar / Segiedvar, II, V cu) 244; II, IV (30)

(numele lui) Selim (II.), II, IV (p) 273.
Selim al Doilea, poreclit „Mest”, II, V (a) 299.
Selim Gierai (Chanul Tătarilor), II, XII (n) 321.
Selmas (oraş necunoscut din Persia), IIVI (1) 305.
Semadine ogli (patronimic), I, VIII (p) 213.
Seradze (călăreţi), I, VII (n) 78.
Seraskier Seriaskier (ius) (Comandantul, sau Căpetenia întregii oştiri), v. I, II.
Screm Serin (câmpie dincolo de Sava), II, IV (tt) 289.
Serviae Principe (poate Gheorghe Despotul), I, VII (h) 209.
[[(*se*) *spune*]], I, I (p) 7 – 8: *titlul primei Adnotări din Cartea I. a fost şters şi omis*. *Severin* (cetăţuie la Danubiu), I, VIII (I) 80.
S (fintul) Dumitru, v. Cassim giuni.
S (fintul) Gheorghe, v. Hydryledz.
Sifab (ţinut din Asia Mică), I, IX (n) 217.
Sifidulbahr (oraş necunoscut, = „Marea Albă”), II, III (ww) 265.
Sinan Pasza (I.), II, III (k) 303.
Sinan Pasza (II.), II, V (q) 301.
Sinan Pasza (III.), II, V (k) 305; II, VI (k) 115.
(prin) sânge şi prietenie, I, IX (gg).
(întru) slava lui Dumnezeu, II, II cu) 270.
Slavilor şi Hirvaţilor, II, IV.
(dintre) slujitorii săi (în alaiul înscăunării Principilor), II, IV.
(mai întâi) socot că avem a îmblânzi, I, IX (d). socotinţa Statului lor (al Moldovei), II, IV (zz).
Sof (stofă foarte subţire din lână fină), I, IV (G) 200.
Sofi, II, II (tt) 246.
Sofi Mehemed Pasza, II, IV cu) 292.
Sofi ogli (Ismael, Regele Persiei), II, II (t) 250.
Sofian (Provincie a Persiei), II, VI (h) 305.

Softa, II, II (t) 112, 251.
Sophia (Metropola Bulgariei), I, IX (fi) *86*.
Sora bună a împăratului, I, IX (11) 219.
Sora sa (a Sultanului), II, IV (o) 273.
Spahi Sipahi, cf. I, VII (n) 210.
(sub) spânzurătoare, II, IV (hh).
spusele şi faptele împăraţilor sunt atât de statornice, II, II, cf. şi Divin. Stăpânitorul împărăţiei, I, VIII.
(în) strai de jale (semn de doliu), II, V (c) 299.
Ştefan cel Tânăr (Principe al Moldovei, nepotul lui Ştefan cel Mare, cf. II, IV. Su asztdy (sat pe drumul Adrianopolei, tc. = „A trecut apa înot”), II, III (o) 270. Soczavia (Suceava, Capitala Moldovei), II, IV (I) 140.
Suleiman (tatăl lui Erdogml), I, I (h) 184.
Suleiman („Satrap Troian”) II, IV 148.
Suleiman Czelebi, I, VI (a) 206.
Suleimanie (moscheea lui Suleiman), II, IV (28) 297.
Sultan Burhan, II, IV (wi) 294.
Sultan Găuri (al Egiptului), cf. II, III (fi) 114.
Sultan Husein II, IV <9> 295.
Suly Mănăstir („Mănăstirea cu Apă”), II, I (o) 227.
Sungur (poreclă, = „Şoimul”), I, II (b) 186.
Sunnet digiuni („festivităţile circumciziei” fiilor Sultanului, III (c).
Sunni, II, III (n).
supunerea împărăţiei, I, V (s).
supuşilor domniei sale (a lui Othman) I, II (o) 188.
Sylliwri („Sylebria”, odinioară „Selymbria”), II, I cu) 231.
Sz = rom. *5*!
Szah (titlu) I, I (g).
(trimite la) Szah, II, IV <6> 294.
Szahbaz Gierai, II, II (hh) 242.
Szah Culi (Musician), II, IV (12) 295.

Szah Ismail (Regele Persiei), II, II (nu) 249.
Szehin Szahi Alem, II, III (O) 269.
Szehid („martir”), II, IV (39) 168, II, IV (să) 286.
Szehrezul (oraş şi ţinui din Asia Mică), II, V (h) 300.
(fiul lui) Szeh Suvar Alibeg, II, III (q) 258.
Szehzade („fiu de împărat”), II, I (h) 104.
Szeich („Prelat, Canonic al unui sanctuar”), I, IV (r) 197.
Szeich arab, II, IV (n) 139.
Szeich Areb ibni Becaar, II, III (I) 265.
Szeitan Culy („rob slujitor al diavolului”), II, II (*tt*) 114 – 129.
Szeriful Meccăi, II, III (e) 266; v. et Kiebeszerif.
Szirvan (Azerbedzan), I, I (m) 186.
şaptezeci (de ani) ar fi trăit (Orchan), I, III (I) 191.
Şerban, v. Cantacuzino.
(cu) ştergarul pus pe grumaz (în semn de supunere, = Aman), I, VIII (f) 212.
Tabl Alem (tc. „Trâmbiţă şi Steag”, însemnele puterii), I, II (I) 187; cf. şi Tabulchana („Muzica militară”), I, 11187.
Tahrinbeg, I, V (w) 203. tainic (împăratul), II, V (o) 304.
Tanais, v. Teri.
Tătar Hisari, II, IV (vv) 293.
Tăvii (poreclă, = „Lunganul”), II, VIII (b) 306.
(să o treacă sub) tăcere (pricina de Tez-majestate”), II, IV (II) 287.
Tefterdarul (Kirli Ismail Effendi), II, VI (17) 159.
Tekkielu Mehmed, II, IV (fi).
Tekkiur Dagy („Rhodostos”), I, III (e) 190.
Tekkiur Serai („Palatul împăratului Grecesc”), cf. II, I (I) 225.
Tekkiurul Moldovei (Principele Bogdan), II, I (zz) 235.

Telaveti Curan („Citirea Curanului”), II, II (y) 239, II, IV (37) 298 temător din fire (Suleiman Czelebi), I, VI (m).
Temurleng, I, V (r) 202.
Teri („Tanais” = „Donul”), II, V (m) 300.
Termes (cetate din Thessalia, = Oeppag), II, XII (e) 314.
Tersus („Tarsus”), II, II (ce) 240.
Teszkieredzi, cf. II, IV (m) 318.
Teutui Logofătul (Moldovei), II, IV (n).
(şi) tezaurele din lăuntru şi cele dinafară, II, III (k) 269. tezaurul îl pradă (al Moldovei), II, IV (*88*).
Tibris /Tybris („Tauris”), II, II (qq) 108, II, IV (46) 145, II, III (c) 253 Tiflis (oraş din Georgia), II, VI (b) 304. tihna le cădea greu, II, II (y) 250.
Timişzvar (= „Timişoara”), II, IV, 144
Tiurbe (clădirea mormăitului), I, I (o) 186; cf. a fost înmormântat.
(alt) tâlhar, I, IX (a) 215.
Tokad (oraş din Anatolia), II, IV (3) 294.
Tokmak Chan („Barosul, Ciocanul”), II, VI (a) 304.
Top Kapusi („Poarta Tunurilor”), II, II (Q 250. trei ani şi şase luni, I, VII (o) 210. trei alte insule mai mici, II, IV (27). trei cetăţi (necunoscute), U, IV (21).
treizeci de mii (ucişi), II, V (f) 300, II, X (k) 309.
(făgăduind un) tribut anual, I, VIII (1) 212. tribut (făgăduit de Poloni), II, XII (p).
(plină de) trufie (scrisoare către Temurlenk), I, VI (c) 74, 1, VI (c) 206. turnurile cele pline de tezaure, II, IV (*8*).
Tug („coadă de cal”, însemnul Paszilor), II, XII (1) 321.
T\inez, II, V (z) 151, II, V (z) 302.
Tura („iscălitura împăratului”), cf. II, III (g).
Turbe („turnuleţ deasupra mormântului”), II, I (t) 95, II, I (t) 231.

Turcii cred, II, III (qq) 263.
Turgad, v. Varsak, II, II (g) 237.
(şi-l) ucid (nu pe Suleiman Czelebi, ci pe Musa). I, VI (o).
(îl) ucide cu sabia (Mustafa, fiul împăratului, pe Zeinul din) II, I (ss) 233. uliţe şi căi (vorbă turcească des folosită), II, III (1).
(împotriva) Ungurilor I, VII (c) 209.
Ustuni Beligrad („Alba Regia” din Ungaria), II, IV (pp).
Usturgun Beligrad („Strigoniul” din Ungaria), II, IV (!).
Uzun Hasen, II, I (ce) 232.
Van (oraş din Asia Mică), II, IV (ce) 259.
Vama (oraş din Pont), I, IX (ss) 220; II, II (*zz*) 249.
Varsak şi Turgad („Paphlagonia”), B, I (ww) 233.
Varsak, II, II (g) 237.
vechiului Principe (al lui Petru Rareş al Moldovei), II, IV (yy) 291.
(zdrobindu-i pe) Veneţieni, II, I (y) 235.
(solii) Veneţienilor, II, I (8) 235.
veni în ajutor (celor asediaţi), II, IV (4) 278, II, IV 286.
(la cele) veşnice, II, VI (q).
(prin) videşugul unora (a murit Dziem), II, II (w).
(să se strângă) vinele (la picior = de pe urma jurământului), II, HI (V) 271.
Virmeindze Maâbud, ne eilesun Mahmud (proverb turcesc), I, IX (e) 82.
(doar cu) vârful degetelor (expresie turcească = „a te apuca cu greu, fără chef), II, III (I) 253. Vlah Serai („Palatul Valahiei, la Constantinopole), cf. II, I (r) 230.
Walachia, cf. I, IX (F).
Woiwoda, II, IV (p) 285.

Zagara (oraş din Asia Mică), I, VIII (o) 80.
Zemberekczi Baszi („Mai-marele Berbecilor”), II, II (e) 250.
(ţinutul lui) Zerinougli, I, IX (hh).
(în primele) zile ale lunii, II, III (zz).
(în ultimele) zile, II, III ().
(trei) zile (de rugăciuni), II, V (*8*).
Zuulcadir, II, IV cu) 274.
LX de oraşe, II, I (să) 231.

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (III)

Abaza Othman Pasza, III, V (d) 560 – 562.
Ahmed Pasza, III, I (nu) 490, III, I (nu) 502.
Ainedzi Suleiman Pasza, III, 11506, III, II (o) 509, III, III (m) 525.
Alep, v. Halep, III, V 565, III, V (3) 463.
Alexandru Mavrocordat, III, IV 542, III, II (16) 400, III, II (m) 506, III, IV (72) 449 – 452.
Ali Bunar dons Ali”), III, IV (fi) 538.
Amucdzeogly Hussein Pasza, III, IV 540, III, IV (qq) 554, III, IV (D) 556 – 558, III, IV (H) 559, III, IV 433, III, IV (63) 448, III, III (a) 522.
An al vieţii (al lui Ahmed *III.*) III, V (a). *Adnotare necompletată*!
Aparfi, Michael, III, II (bb) 516.
Arabadzi Ali Pasza, III, III (b) 522.
(Să-l alunge cu) armele pe posesor, III, IV (ce) 538.
Arnaud Abdi Kiehaia, III, IV (y) 445, III, IV (y) 535.
Arnauzi (= „Albanezi”), III, IV (să) 536.
Arzmahzar („plângere a întregii Provincii”), III, I (să) 501.
Arzuhal („expunerea unei cauze (personale) ”), III, I (p) 495.
Atmeidan („Hipodromul”), III, IV (a) 556.
Babadagy, III, I (t) 495.

Bachszisz, III, II (d) 503; III, II (5) 397.
Baiński. III, I (p) 494, III, I (c) 474 Baltadzilar Kiehaiasi, III, III (e) 523.
Baltadzi Mehemed Pasza, III, V (f) 563.
Basilius (Vasilij) Galliczin, III, I (Ut) 501.
Berber Baszi („Mai-marele Bărbierilor”), III, II (fi) 520.
(Lipsiţi de) boaşe (aluzie la Marele Eunuc Jusuf Aga), III, I.
Bog (sau „Buh”, = „Hypanis”), III, I (ce) 484.
Bogdan Kemielniski („Chmil”, Căpetenia Cazacilor), III, I (y) 482.
Bostandzi Baszi, III, II (a) 502; II, III (fi) 520, III, IV (m) 534.
Bostandzi Mustafa Pasza, III, I (O) 493.
Bostandzii. III, TV (m) 533.
Brâncoveanu, Constantin, III, II (ce) 516, III, IV (tt) 554
Buiukly Mustafa Pasza, III, II (56) 412, III, III (22) 420, (35) 423, (38) 426, III, IV 539.
Buluk Agalari („Prefecţii regimentelor Jengiczerilor”) III, IV (54) 446, III, I (yy) 490.
Caimacam (Othman Pasza), III, ID (r) 527.
Cairo, v. Elcahyre.
Calaily Ahmed Pasza, III, IV 551, III, V (e) 560.
Cantacuzino, Dimitrie, III, I (V) 494.
Cantacuzino, Şerban, III, I, cu) 496.
Cantemyr, Constantin, III, I (o) 496 (Din neamul) Cantemyriilor, III, I (88) 499.
Caplan Pasza, III, I (gg) 485.
Cara Ibrahim Pasza, III, I (o) 494.
Cara Mehemed Aga, III, IV (tt) 554.
Cara Mehemed Pasza, III, I (q) 492.
Cara Mustafa Pasza, III, I (dd) 485, III, I (58) 345.

Casab Baszi („Marele Măcelar”), III, IV (ss) 554; III, 1492 Cazan / Cazgan, III, I (h) 476.
(Cu porunca să-l cerceteze (la duşmani), III, I (I) 476.
(Să predea) cetatea (Cara Mustafa Pasza), III, I (I) 493.
Chanul Crimeei, luând aminte, III, I (q) 330
(Cei din) Chios care ţineau de Biserica Romană, III, III (x) 528.
(Fiece) clădire a fiecăruia (dare pusă asupra ei), III, I (kk) 500.
Cobila, III, IV (q) 534.
Codza Ismail Pasza, III, II (g) 505.
Codzia Dziafer Pasza, III, II (să) 515.
Collier (Ambasadorul belgian), III, III (m) 525.
Colţuk Vesirleri, III, D (fi) 519; III, III 427.
Constantin, v. sub Brâncoveanu şi sub Cantemyr.
Cos, cf. III, V (7) 464; III, V (h) 563 Curi Czeszme („Cişmeaua Seacă”), III, I (pp).
Cz = rom. Ce –, *Ci*!
Czalyk Ahmed Aga, III, IV (t) 430, III, V (b) 463, III, IV (b) 531.
(Să fie traşi înapoi de către) Czauszi, III, IV cu) 535.
Czerkies Mehemed Aga, III, IV (c) 531.
Czirpidzi Czair (o păşune dinafară zidurilor Constantinopolei), III, I (qq) 489. Czoban Gieray, III, III (n); II, I (yy).
Czorluly Ali Pasza, III, II, 511, III, II (g) 566.
Daltaban Mustafa Pasza, III, IV (hh) 539.
Daruri de cel mai mare preţ, III, I (I) 494.
Daud Pasza, III, I (t) 478.
(De la) diacul său (Sari Jazidzi), III, III (d) 523.
Deli Baltaogli. III, IV (z) 446 (în text – oglu).
Dimitrie, *v*. sub Cantacuzino şi sub Cantemyr.
Divanchane („Casa judecăţii”), III, II (e) 397.

DiwAli Aga, III, V 464.
Donanma („solemnităţi publice”), III, III (o) 526.
Dorodzan Ahmed Pasza, III, IV (H) 559.
Dz = rom. Ce –, Gi!
Dzin Ali Pasza, III, II (ce) 519.
Dziulus Name („scrisoare a Sultanului”), III, II (p) 509.
Ebedi (feudă concedată „veşnic”), III, I (B) 491.
Egen Osman Pasza, III, II (I) 506.
Elmas Mehemed Pasza, III, IV (d) 531.
Emericus Tekely, III, I, (II).
Epidaurul Limeric („Napoli di Malvasia”, Movepfkaia), III, I (vv) 501.
Fazii Pasza, III, IV (bb).
Feizullah Effendi, III, IV, (E) 556.
Fenol (Ambasadorul francez), III, IV (11) 550.
Fetva („edict al Muftiului”), III, I (a) 473, III, I (kk) 487 Frederic August, Electorul Saxoniei, III, IV (h) 533.
G = rom. Gh –, dar, în formele lat., ca în germană, = Dz –.
Galibe Divan („Divanul împărătesc”), III, II (s) 511.
Galliczin, Basilius, III, I (*k k*) 501.
(Să ajungă) Gâzi, III, III (c) 523.
Gheorghe, v. sub Ghica şi sub Kiemielniski.
(Al lui) Ghica, Gheorghe („Ghika” Albanezul, Principe al Moldovei şi, apoi, al Munteniei), III, I (e). Ghica, Grigore (fiul trădător al precedentului), III, I (d) 474.
Gierai (stirpe a Chanilor Tătari), v. sub Czoban, Mengily, Selim, Szahbaz.
Giumrukczi, III, I (rot). Giumrukczi Hussein Aga, III, I (n) 501.
Gracchari, Liberius, III, II (q) 510.
(Să treacă la riturile) greceşti, III, IV (1).
Grigore, v. Ghica.

Haradz („tribut”), III, ÎI cu) 512.
Haznadar Ibrahim Pasza, III, IV (oo) 553.
Hesardzik (târg pe drumul către Beligrad), III, I (rr) 489.
(Pe) Ibrahim, III, IV (1) 559.
Ibrahim Aga, III, IV (rr) 554.
Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei, III, I (pp) 488.
(Cu) ierburi veninoase (de-ale Tătarilor), III, I (66) 500.
(tăgăduieşte) intrarea în Oraş (Solul polon), III, I (s).
Izmir Gieczidi („Golful Nicomediei”), III, II (k) 506.
Istankoi („Cos”), cf. III, V 563 v. şi Cos.
(Câte vreme) împăratul se ţinea după fiare, III, I (p) 478.
— rom. *Ia* –, le –, *Iu*semivocalic = [ylingvistic. Jengiczerii de la Vizir, III, I (11).
Jengiczeri Jamagy (noii Jengiczeri înrolaţi), III, IV (n) 534. Jusuf Kyslaraga, III, I (8 (3).
K = *rom. Ca* –, *Co* –, *Culhe* –, *Chi* –.
Kaplan Pasza, III, I (gg).
Karysztyran (târg între Czorlo şi Burgaz), III, IV (pp) 553.
Kiagizehane („Oficiul”, sau „Casa Hârtiilor”, „Cancelaria”), III, IV (p) 534.
Kiazibi Mehemed Effendi, III, IV (B) 556.
Kiehaia (sau Kietchudabeg, „Locţiitorul Vizirului”), III, I (fi) 485.
Kiel Mehemed Beg, III, IV (II) 549.
Kiemelniski, Gheorghe, III, I (z) 483.
Kioprili Abdullah Pasza, III, IV (yy) 555.
Kioprili Mustafa Pasza, III, I (nu) 502.
Kioprili Nuuman Pasza, III, V (h) 570.
Kior Hussein Pasza, III, I (zz) 491.
Kior Şefa Gierai, III, III (n) 525.

Kiucziuk Dziafer Pasza, III, IV (x) 535.
Konicky (Hatmanul Cazacilor), III, I (k) 493.
Kulkiehaiasi („Locţiitorul întregii oştiri”), III, I (XX) 490.
Kyblelyogli, III, IV (qq).
Kyrk Ekklesie („Patruzeci de Biserici”, *Teacocpa Kov la* „Era & Tţ8 uxi), III, I (k) 476. Kyst („solda *pe* trei luni”), III, I (*oo*) 501.
Kyz Derbent („Trecerea Fecioarei”, chei din Munţii Haemus), III, II (y) 515.
Leşul (Muftiului) ca pe al unui Necredincios, III, IV (G) 558.
Levendi („noii înrolaţi ai flotei”), El, IV (o) 534.
Liberius, sau Liberaki, v. Gracchari.
Mahmud beg ogli, III, IV (dd) 538.
Mahremi esrar („Cel căuia îi sunt deschise tainele, Secretarul”), III, IV (mm) 552. Manolaki (un Grec foarte bogat), III, 1501.
(Cei din) Mainotta („urmaşii Lacedemonienilor”), III, I (\t).
Mavrocordat, Alexandru, III, II (m) 506; cf. şi Mahremi esrar.
(Să viziteze) Meca, III, III (y) 530.
Medzomorto (Amiralul), III, IV (I) 533.
Meşteşugar de minciuni (Alexandru Mavrocordat), III, II (m) 506.
Michael, v. Aparfi.
Mimar Aga, III, I (hh) 486.
(Până la „a fi” o) minune, III, II (z) 515.
Misri Effendi (din Prusa), III, III (q) 526.
Mobilow (târg din Ucraina), III, I (r) 478.
Moldovenii să practice, III, I (*X*) 493.
(Autograful lui) Muhammed, III, II (t) 512.
Muhzuri (paznicii Curţii Vizirului), III, IV (zz) 556.

Munedzim Baszi, III, I (a) 502.
Mustafa Effendi, III, IV (D) 556.
(Un anume) mut, III, III (f) 416.
Mysirli ogli, III, IV (I) 433.
Nakyb / Nakyb eszref („Sfânt Supraveghetor”, paznicul steagului lui Muhammed), III, I (XX) 502. Nem (c) z („Neamţ”, cetăţuia din Moldova), III, I cu).
Nezir Aga, III, IV (a) 531.
Nisandzi Pasza, III, IV (e).
(La) Nisna (târg din Ucraina), III, I (bb) 484.
Nuraddin Sultan, III, I, 385.
Odzak Agalari (Căpetenii ale Jengiczerilor), III, I (yy) 490.
Orta Dziami, III, 11397.
Osman Aga. III, V (I) 570.
(Prin tabără) othmană, III, I (*8*) 348.
Paget (Ambasadorul englez), III, III (1) 525.
(Sfintei) Paraschiva din Epibata, III, I (îţiţ) 500.
Paszmaklyk (veniturile Sultanei Valide), III, I (nu) 488.
(I se porunceşte să-şi spună) părerea (în Divan), III, I (tt) 489.
(Dând la o parte) perdeaua (tc. „pierde”), III, IV (t) 535.
Petreczeicu (Principele Moldovei), III, I (c) 474.
(Le dă voie să-l prade, III, I.
(De la) prezicătorul său, III, II (r) 510.
(Sleiţi de) puteri, III, III (I) 524.
Râmi Mehemed Pasza, III, IV (XX) 554.
Redzeb Pasza. III, II (o) 509.
Reis Effendi, III, IV (nu) 554.
Rekiab Caimacam („Locţiitorul de la scara calului”), III, IV (f) 532.
Rubu (a patra parte a unui Leonin), III, I (e) 492.

Sampsondzi Baszi (Ofiţer al Jengiczerilor), cf. III, II (yy) (sub Odzak Agalari).
Sari / Sary Camisz Cazagy („Cazacii trestiei galbene”), III, I (x) 482.
Selim Gierai (Chanul Tătarilor), III, I (g) 475.
Seraskier / Seriaskier (I) ul (Căpetenia, sau Capul întregii oştiri), III, I (o) 509.
Seraskieriul Silistrei, III, I (să).
Serdar (Căpetenia trupelor dintre Hierasus (= „Prut”) şi Tyras (= „Nistru”), în Moldova), III, I (x) 497.
Serden gieczdi (oştean voluntar, = litt. „Şi-a lăsat capul”), III, I (f) 475.
(Prin) sfinţenia, religiozitatea şi păstrarea legilor (Suleiman II.), HI, II (gg) 521.
Slavusz Pasza, III, I (!).
Silahdar Hasan Pasza, III, V (c) 560.
Solak Czeszmesi („Cişmeaua lui Solac”, adică „a Stângaciului”), III, IV (F) 558.
(Scrisoarea) Sophiei (Galliczina), III, I (pp) 501.
Sorgudz (în text Surgudz, „creastă din foarte scumpe pene”), III, I (a) 491.
Soţia Vizirului, III, II (f) 505.
(S-ar putea) spune pe drept (că Turcii n-au mai luptat niciodată cu atâta deznădejde), III, IV (ce) 536.
Steagul lui Muhammed. III, I (ss) 389.
(Blestemele lui) Sultan Suleiman (asupra asedierii Vienei), III, I (oo) 488.
(Nu de) Sultan, ci de Szaitan, III, III (t).
Sultana Mamă (Sultana Valide), III, I (mm) 487.
(Să fie luată cu sila de la) supuşi, III, II (x) 513.
(A unui) sutaş spaniol (Aloisius), III, III (k).
Sz = rom. Ş-Szahbaz Gierai, III, IV (r) 534.
Szaitan Ibrahim Pasza, III, I (n) 477.
Szam Tarabolus („Tripolis din Ţara Damascului”), III,

III cu) 528.
Szeich („Prelat, Mai-marele unui sanctuar”), III, I, (\p\p) I, IV (r).
Sziszman Ibrahim Pasza, III, I (1) 477.
Şerban, v. Cantacuzino.
(Şi) tablele (aceleia = „ale păcii”), III, I cu).
Tabulchana („Muzica militară”), IB, III (h) 524.
(Le face semn să-l tacă (Sultanul), III, II (b).
Talchysz („relatarea Vizirului”), III, III (g) 523.
Tarposzczi Ali Pasza, III, III (p) 526.
Tătar Pazardzik (târg din Thracia), III, I (ce) 485.
Tătarilor, III, IV (s) 535.
Tătarilor Lipkani, III, I (w) 482.
(Supunerea sub lanţurile) Tătarilor, III, II (dd).
Tefterdarul (Kirli Ismail Effendi), III, III (s) 528.
Tekeli, III, IV (gg) 539.
Tekely, Emericus, III, I (II) 486.
Tekkiurdaghly Mustafa Pasza, III, II (n) 509.
(Un) tezaur mai mare (dar festiv), III, I (m) 477.
Timar („posesiune, moşie”), III, I (y) 492.
Topczi Baszi („Mai-raarele tunurilor”), III, IV (g) 533.
(Să fie) traşi înapoi de Czauszi, III, IV cu) 535.
Treizeci de mii (ucişi), cf. III, IV (ce) 446.
(De făgăduirea) tributului, III, I (b) 473.
(Că) Turcii au fugit, III, I (r) 493.
Ulema, III, I (kk) 487.
(Oştenii) unguri, III, I (ww), I, VII (c)
Valea Strâmbă (loc din Moldova, nefericit pentru Creştini), III, I (ce) 499. Veneţieni (Solul lor), III, IV (nu).
Vina asupra Vizirului, III, II (h) 505.
(Şi de alţi) Viziri dinaintea sa, III, I (*O*) 497.
(Le dă) voie, III, I (¡) 500.
Zagardzi Bază, cf. III, I (yy) (sub Odzak Agalari).
Zuulficar Effendi, III, II (1) 506.

DOMNIILE SULTANILOR (C. I-II-III)
ÎMPĂRĂŢIEI OTHMANE
(d.Hr. 1284 – 1687 şi 1687 – 1730)

Othmani. (H. 683 – 726, A.D. 1284 – 1326)
„Gâzi”.

Orhan „Gâzi”. (H. 726 – 761, A.D. 1326 – 1359/60)

Murad I. (H. 761 – 791, A.D. 1360 – 1389)
„Chodavendikiar”.

Baiazid I. (H. 791 – 804, A.D. 1389 – 1402)
„Yildârâm”.

Interregn (H. 804 – 816, A.D. 1402 – 1413)
(Suleiman, Musa, Isa, Mehmed)

Mehmed I. (H. 816 – 824, A.D. 1413 – 1421)
„Qelebi”.

Murad II. (H. 824 – 855, A.D. 1421 – 1451, *cu întreruperi*)

Mehmed II. (H. 855 – 886, A.D. 1451 – 1481)
Fatih

Baiazid II. (H. 886 – 918, A.D. 1481 – 1512)
„Veli”.

Selimi. (H. 918 – 926, A.D. 1512 – 1520)
„Yavuz”.

Suleiman I (H. 926 – 974, A.D. 1520 – 1566)
„Canuni”.

Selim II. (H. 974 – 982, A.D. 1566 – 1574)
„Mest”.

Murad III. (H. 982 – 1003, A.D. 1574 – 1595)

Mehmed III. (H. 1003 – 1012, A.D.

„AdiP

	1595 – 1603)
	(H. 1012 – 1026, A.D.
Ahmed I.	1603 – 1617)
Mustafa I.	(*prima oară*) (H. 1026 – 1027, A.D. 1617 – 1618)
Othman II.	H. 1027 – 1031, A.D. 1618 – 1622)
Mustafa I.	(*a doua oară*) (H. 1031 – 1032, A.D. 1622 – 1623)
Murad IV.	(H. 1032 – 1049, A.D. 1623 – 1640)
Ibrahim	(H. 1049 – 1058, A.D. 1640 – 1648)
Mehmed IV.	(*prima parte*) (H. 1058 – 1099, A.D. 1648 – 1687)
Suleiman II.	(H. 1099 – 1102, A.D. 1687 – 1691)
	(H. 1102 – 1106, A.D.
Ahmed II.	1691 – 1695)
	(H. 1006 – 1115, A.D.
Mustafa II.	1695 – 1703)
	(H. 1115 – 1143, A.D.
Ahmed III.	1703 – 1730)

ANEXĂ

DIMITRIE CANTEMIR – ISTORIC AL IMPERIULUI OTOMAN

NB: Articolul este reprodus după forma sa originară, publicată în revista

„Săptămâna” nr. 149 – 150, din 12 şi 19 Octombrie 1973.

Istoria Imperiului Otoman este opera care a făcut din Dimitrie Cantemir un învăţat de reputaţie şi de autoritate europeană. Premisele realizării acestei opere excepţionale sunt oferite de cei 22 de ani petrecuţi de beizadeaua Moldovei, cu mici intermitenţe, la Istanbul, Capitala Imperiului Otoman, unde şi-a desăvârşit instrucţia şi experienţa „pe viu", încât devenise cel mai îndreptăţit, poate, dintre contemporani, să scrie *Istoria Imperiului Othman*.[95]

---

95 Studiul pe care îl publicăm în două numere ale revistei noastre aparţine eminentului orientalist şi medievist Aurel Decei, al treilea român, după Dimitrie Cantemir şi Nicolae Iorga, autor al unei Istorii a Imperiului Otoman (ea urmează să apară la Editura Enciclopedică Română, anul viitor). Cercetător ştiinţific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a RSR, diplomat în arabă, turcă şi persană la École Nationale des Langues Orientales Vivantes din Paris, membru fondator al Societăţii Internationale a Orientaliştilor din Istanbul, dr. Aurel Decei întreprinde aici, pentru prima oară după 150 de ani, răsturnarea calomniilor istoricului austriac Joseph von Hammer, acreditate şi de unii istorici români, şi redă celei mai celebre cărţi a lui Dimitrie Cantemir dreptul la preţuirea ştiinţifică de care sCe cuprinde această istorie ajunsă repede la o aşa de mare celebritate ?

Istoria pentru creşterea şi descreşterea Curţii aliosmăneşti cuprinde istoria statului otoman, de la formarea lui (conform tradiţiei consemnate ulterior în Analele turceşti, la anul 1299), ca un principat independent faţă de foştii săi suzerani selgiucizi din Anatolia (care fuseseră tot turci, dar statul lor era de acum în risipire) prin turcii lui Osman bei („Principe"), considerat, aşadar, ca fiind primul domnitor al acestui stat.

Momentul istoric în care a scris această lucrare, în anii 1714 – 1716, constituia pentru vechiul şi imensul Imperiu Otoman, antitetic altor Imperii – celui rusesc, celui iranian, celui „roman", *recte* german – doar o fărâmă din faza „decăderii", evidenţiată prin reducerile teritoriale începute după asediul înfrânt al Vienei (1683). Ideea „creşterii" şi „descreşterii" împărăţiilor o sugerase, mai înainte încă, grecul Chalcocondil, care trăise tragedia dispariţiei Imperiului Bizantin, apoi, printre alţii, un istoric francez al otomanilor, Petit de la Croix (în *U Etat général de l „Empire Ottoman*, Paris, 1695), ambii cunoscuţi şi citaţi de Dimitrie Cantemir, Petit de la Croix, în capitolul intitulat *„Cauzele creşterii acestui Imperiu şi de unde provin acelea ale scăderii sale"*, le indică astfel: discordia dintre creştini, disciplina turcilor şi fanatismul lor religios, şi, respectiv, compţia moravurilor şi faptul că padişahul nu

---

Ea se opreşte la anul 1711, cînd domnea sultanul Ahmed al III-a bucurat timp de aproape 100 de ani. Publicînd acest studiu, care este una din cele mai preţioase contribuţii ale „Anului Cantemir", „Săptămîna" adaugă şi o întrebare: pe cînd ediţia critică a textului latin, original, cantemirian, al Istoriei Imperiului Otoman, istorie pe care suntem mereu obligaţi să o citim în patru traduceri aproximative din veacurile XVIII şi XIX ?

-lea (1703-1730). Anul acesta este anul înfrîngerii ruşilor comandaţi de ţarul Petru cel Mare, la Stănileşti, pe Prut, de către ostile turceşti de sub comanda marelui vizir Baltagi Mehmed Paşa. în felul acesta, expunerea istorică se încheie cu un eveniment de răsunet european, însă conţine, în egală măsură, un element personal, desprins din viaţa autorului: prin pacea ruso-turcă, Dimitrie Cantemir părăseşte Moldova, ca să-şi salveze viaţa, şi se duce în Rusia, de unde nu se va mai întoarce niciodată acasă.

mai cârmuieşte direct, ca mai demult. Acest autor fixează cumpăna dintre cele două fenomene la sfârşitul domniei Soliman Magnificul (1566). Dimitrie Cantemir are, la rându-i, o viziune similară asupra creşterii şi descreşterii stăpânirii turceşti: pentru el, descreşterea a început, însă, la anul 1672, deşi atunci turcii au cucerit Cameniţa, bătându-i pe polonezi. Dar, după aceea, scrie el, „puterile otomanilor au scăzut foarte tare prin pierderea multor regate şi provincii, prin nimicirea de armate întregi, precum şi prin războaie şi neînţelegeri interne". Temeinicia acestei viziuni o întăreşte prin ceea ce a văzut personal la Zenta (1697), unde imperialii, sub Eugeniu de Savoia, au spulberat oastea musulmană, comandată de însăşi „Umbra lui Allah pe pământ" (Zill-lahi fi" lard, pe

---

Dimitrie Cantemir a pus capăt evenimentelor ce continuau să se desfăşoare cu toate acestea, exact la anul 1711, alegînd pentru aceasta un element personal, anume cuvintele, probabil adevărate, pronunţate de Petru cel Mare la Stănileşti, prin care refuza extrădarea „trădătorului", căci aceasta ar fi însemnat dezonoarea sa. întreaga parte a treia a Istoriei sale, care porneşte de către sfîrşitul domniei sultanului Mehmed al IV-lea (1648-1687) şi se sfârşeşte cu anul mai sus amintit, capătă o pondere excepţională, mai ales prin notele extrem de îmbelşugate cu privire la persoanele, locurile, instituţiile, evenimentele etc. înfăţişate în text: ele sunt ca un alt volum al Istoriei, mai viu, mai captivant.

Istoria sa s-a impus contemporaneităţii noastre, care are, fireşte, o altă optică şi înţelegere istorică, tocmai prin această contribuţie personală la înţelegerea faptelor. Nicolae Iorga declară în această privinţă: „Fără folosirea şi a acestor note, istoria turcească în secolul al XVII-lea nu se poate scrie".

arăbeşte), sultanul Mustafa al II-lea. Drept aceea, lucrarea lui Dimitrie Cantemir, scrisă în latineşte, în limba internaţională a culturii europene de atunci, este intitulată *Historia Incrementomm atque Decrementorum Aulae Othmanicae*, zicându-i, tot el, pe româneşte, în „Hronic", *Istoria noastră pentru creşterea şi descreşterea Curţii Aliosmăneşti*.

Materialele pe care se ridică construcţia Istoriei Imperiului Otoman sunt de două feluri: turceşti şi neturceşti. Dimitrie Cantemir îşi citează sursele în 'Prefaţă', şi, de multe ori, în cursul povestirii. Turcologul Franz Babinger a strîns cîteva date privind istoriografia otomană utilizată de Dimitrie Cantemir. Ele se mai cer, însă, completate. Firul istoriei de pînă la începutul secolului al XVI-lea se desfăşoară după clasica Cunună a Istoriilor (Tadj ut-Tevarih) a lui Sadeddin, zis 'Hogea-Effendi' (iar nu, stîlcit, 'Saadi'), dar se sprijină şi pe Cronica posterioară a lui Es'ad Effendi din Ianina, aşa cum a arătat cercetătorul Ion Matei, înlăturînd suspiciunea de invenţie falsă a acestui nume, care plana asupra lui Dimitrie Cantemir, Cercetătorul Paul Cemovodeanu a alcătuit lista, considerabilă, a autorilor europeni din secolele XV-XVIII utilizaţi de autor.

Mediul prielnic de muncă i-a lipsit. Biblioteca lui adunată la Istanbul şi numeroasele manuscrise de Cronici turco-arabo-persane, netipărite încă (deoarece, cum se ştie, tiparul a fost introdus la Istanbul abia în 1729, de către Ibrahim Mtiteferrika, un fost prizonier de război, originar din Cluj), au rămas, toate, în palatul său de pe malul Cornului de Aur, trecînd apoi în posesiunea dragomanului Porţii, Ioan Mavrocordat, fiul Exaporitului. Această pierdere l-a handicapat enorm pe autorul Istoriei Imperiului Otoman, care, lucrînd la moşia sa de lîngă

Deoarece, în anul apariţiei traducerii engleze a acestei istorii, 1734, a apărut şi epocala lucrare a lui Montesquiueu, *Consider*ations *sur les causes de la grandeur des Romains et de leur decadence*, s-a făcut o apropiere între aceste două căiţi, atribuindu-i-se lui Cantemir prioritatea concepţiei despre „grandoarea şi decăderea" Imperiilor. *Istoria* fostului domn al Moldovei a fost considerată, ca urmare, „cauza" *Consideraţiilor* lui Montesquieu. Studiile ulterioare ale lui Radu Dragnea şi Marcel Romanescu au lămurit, însă, lucrurile: nu a putut exista, dintr-o serie de motive obiective, un astfel de împrumut de idei, şi, mai ales, de construcţii ideologice între cei doi istorici. Această viziune plutea prin aer în acei ani. O găsim şi la un alt vestit cărturar român, la Constantin Cantacuzino, Stolnicul. Oricum, chiar dacă expunerea de către Dimitrie Cantemir a faptelor istorice în plină desfăşurare nu urmează deloc linia *crescendo* şi *decrescendo* sugerată în titlu – titlu dat, se pare, de fiul său Antioh, care a dus manuscrisul autograf al tatălui său (astăzi pierdut, sau nedescoperit) în Anglia, unde era ambasador al Rusiei –, materialele şi sistemul ştiinţific al acestei noi şi ultime (pe atunci) *Istorii a Imperiului Otoman* au impresionat puternic lumea cărturărească occidentală.

Nu se poate spune că *Istoria Imperiului Otoman* n-ar fi fost scrisă dacă Petru cel Mare n-ar fi fost înfrânt la Stănileşti, iar domnul Moldovei, marele orientalist şi

---

Moscova, îl avertizează, la un moment dat, în Istorie, pe cititor („azi II, III (a) 167 la p. 138 din text (despre Selim I.) D.S."): „Eu, în prezent, trăiesc într-un loc unde nu numai că sunt foarte îndepărtat de arabi, dar nu e nicio umbră de învăţătură mai înaltă, şi unde nu auzi nici măcar din nume de vreo bibliotecă complectă (sic), departe de a găsi lucrul ce-l cauţi." (traducerea Iosif Hodoş, 1876,

istoric, nu ar fi fost constrâns să se strămute în Rusia. El ar fi scris-o oriunde, deoarece constituia o necesitate a epocii şi un excelent prilej de afirmare personală. După ce această *Istorie* a fost terminată, ţarul a poruncit să fie imediat tradusă în ruseşte, căci nu avea la dispoziţie nimic asemănător în limba sa. Ea a fost, deci, tradusă de Dimitrie Grozin, dar n-a fost tipărită. În italieneşte a fost tradusă de abatele Guasco şi de Antioh Cantemir, dar a rămas tot netipărită. În schimb, traducerea lui Tindal în englezeşte a apărut la Londra, în 1734, şi a fost reeditată în 1756. Traducerea franceză a lui de Joncquieres a apărut în 1743, la Paris, la mai mulţi editori dintr-odată. Cea a lui Schmidt-Schröder a fost tipărită în nemţeşte la Hamburg, în 1745. În sfârşit, traducerea în româneşte a lui Iosif Hodoş, făcută după traducerea germană, a apărut în ediţia Academiei Române a *Operelor Complete* ale lui Dimitrie Cantemir, în 1876 – 1878.

Fără îndoială, traducerea imediată, în cinci limbi europene de mare circulaţie, dovedeşte faptul că această *Istorie a Imperiului Otoman* corespundea unei necesităţi stringente în cercurile ştiinţifice, culturale şi diplomatice ale Europei.

Această *Istorie* nu a apărut „pe atunci” şi în turceşte – fapt explicabil, în primul rând, prin posibilitatea pe care o aveau învăţaţii turci de a folosi direct izvoarele (puse la dispoziţie de Dimitrie Cantemir ca o noutate), ceea ce făcea de prisos consultarea unei alte variante a cronicăriei lor. Pe de altă parte, reacţia istoriografiei turceşti faţă de „trădarea” mult simpatizatului *kapukehaia* („rezidentul”, reprezentantul Ţării pe lângă Poarta Otomană) al Moldovei este clar exprimată în notiţa bruscă şi scurtă a istoricului oficial al Porţii (*vak” anixvis*) Raşid Effendi, în *Istoria* sa (*Tarih*, III, p. 343): *Kantemiroglu n-am haiin-i bi din*, „numitul Kantemiroglu, trădător fără credinţă”. Ceea ce nu

l-a împiedicat totuşi pe Kantemiroglu („fiul lui (Constantin) Cantemir”), cum îi spuneau turcii, să rămână şi până astăzi un clasic şi un titlu de mândrie al muzicii turceşti.

Judecata critică cea mai pertinentă asupra *Istoriei* lui Dimitrie Cantemir a pronunţat-o, în secolul al XVIII-lea, traducătorul german Schmidt-Schröder, care, închinându-i lucrarea împărătesei-regine Maria Tereza, exprima următoarele aprecieri: „Poziţia sa înaltă îl aduse în atingere cu bărbaţii de stat şi cu învăţaţii turcilor, din a căror conversaţie putea să afle destule ştiri secrete şi să pătrundă firea turcilor. Peste acestea, iubirea de adevăr respiră din toate paginile *Istoriei* lui Dimitrie Cantemir. El îi iubeşte pe compatrioţii săi, însă nu astfel, încât să alunece a acoperi erorile istoricilor români, ori de câte ori se iveşte vreo contradicţie între ei şi istoricii turci. El este foarte zelos faţă de credinţa sa religioasă şi urăşte din suflet tirania lumească, dar ştie, totuşi, să fie atât de nepărtinitor, încât, cu orice prilej, le laudă virtuţile. La ce ne putem aştepta mai mult, decât la probitate, din partea unui istoriograf? în prima parte a *Istoriei* sale, Prinţul Cantemir îi pune să vorbească pe mai toţi istoriografii turci, adică el copiază mereu din ei – ceea ce este o virtute admirabilă pentru un Principe care suferise atâtea rele de la turci. A doua parte descrie ce văzuse şi ce păţise el însuşi, din documente autentice. Notele adăugate de el sunt deşi mai mare preţ, căci ele cuprind aproape numai ştiri necunoscute până atunci. Stilul său este, peste tot, serios şi clar. Ici şi colo survin unele repetări ale aceloraşi lucruri; se vede că scriitorul fusese întrerupt adeseori din lucrarea sa. Unele ştiri miros a superstiţie, dar aşa ceva li se mai întâmplă şi altora”.

În anul 1811, un istoric anonim vienez îl selecţiona pe istoricul-orientalist român înaintea tuturor a, în lucrarea sa în două volume, intitulată *Geschichte des*

Osmanischen Reiches von seiner Entstehung bis auf die neuesten Zeiten, nach Cantemir, Galetti, Gebhardi, d „Chisson, Spitzer u.a., unde îi acordă lui Dimitrie Cantemir primul stindard în această lungă ştafetă a Istorilor turceşti.

Dintre toţi învăţaţii vremii, cuvintele marelui orientalist englez Sir William Jones (în *Prefatory Discourse to an Essay on the History of the Turks*, Londra, 1806, p. 496) exprimă cel mai hotărât şi mai competent opinia savanţilor de specialitate asupra *Istoriei* Im*periului Otoman*. William Jones scrie: „EXCELENTUL (sublinierea lui W. J.) Principe Dimitrie Cantemir a cuprins în *Istoria* scrisă de el substanţa Cronicilor otomane". „Şi, mai departe" „*The history of the Turks by Prince Cantemyrfar surpasses în authority and method every work on the same subiect in any European dialect*" („Istoria Turcilor a Prinţului Cantemyr depăşeşte cu mult, ca autoritate şi metodă, orice lucrare asupra aceluiaşi subiect scrisă în orice limbă europeană.") „El a fost crescut la Constantinopole şi a fost familiarizat, din fragedă tinereţe, cu firea şi cu moravurile turcilor, iar, dat fiind că era excepţional de bine pregătit în limbile arabă, persană şi turcă, era în măsură să zugrăvească, după principalele lor izvoare, cunoştinţele sale asupra afacerilor lor; nimic din lucrurile esenţiale nu este omis, iar totul are culoarea ultimă a adevărului... Este aproape fără rost să mai spui, după acest îndreptăţit elogiu, că *Istoria* lui Dimitrie Cantemir face compilaţiile lui Knolles şi Rycaut complet inutile".

Abia la un secol după învăţatul român, pe drumul deschis de Dimitrie Cantemir, adică pe acela al investigaţiei turcilor în chiar filele cronicarilor şi istoricilor lor, a păşit şi vestitul orientalist-turcolog Joseph von Hammer „— Purgstall". El şi-a scris a sa *Geschichte des Osmanischen Reiches*, în 10, iar, apoi, în 4 volume (Viena-

Pesta, 1827 – 1835), în condiţii fundamentale deosebite de cele ale lui Dimitrie Cantemir: valoroasele sale manuscrise ale istoricilor turci, achiziţionate la Istanbul, şi le-a adus la Viena, unde mai împodobesc şi astăzi fondurile orientale din fosta capitală a Imperiului Habsburgic. Caracterul lui von Hammer i-a îndemnat, însă, condeiul să scrie următoarele despre înaintaşul şi rivalul său (*Journal Asiatique*, IV, Paris, 1824, p. 32 şi urm.): „Sunt puţine cărţi care să se fi bucurat de o reputaţie mai puţin meritată şi care să o fi păstrat mai lung timp, decât *Istoria Otomană* a Principelui Cantemir. Aceasta a deţinut, întotdeauna, primul rang printre lucrările care au uzurpat, până în prezent, în Europa, titlul de „Istorie Otomană", şi a făcut, până acum, autoritate în tot ce priveşte evenimentele istorice, moravurile şi limba turcilor. El mai este considerat, până astăzi, ca un oracol, nu numai în Rusia, unde a scris autorul, ci şi în Germania, în Franţa, şi chiar şi în Anglia..." şi se ceartă cu W. Jones din pricina lui Dimitrie Cantemir. Pe autor îl acuză că nu cunoştea sursele otomane, că nu ştia limbile orientale, afară de turcă, „pe care probabil că o vorbea, însă nu înţelegea nimic din gramatica ei".

Riposta pe care, în calitate de turcolog, îmi permit s-o dau acestor erori, vehiculate şi creditate, din păcate, şi în monografiile unor învăţaţi români (P.P. Panaitescu) e simplă: Dimitrie Cantemir a scris *Edvar-i iâm-i musiki* într-o limbă turcească aleasă, apreciată de turci. Joseph von Hammer n-avea idee de această lucrare, iar el însuşi n-a scris vreodată nici măcar un articol în turceşte! Apoi, el judecă *Istoria Imperiului Othman* după traducerea ei engleză, care, ca şi celelalte „de după ea", mişună de stâlciri ale textului originar latin al compatriotului nostru, de deformări de sens, de transpuneri greşite ale numelor. În copia originalului latin, adusă din Rusia la Biblioteca

Academiei Române către sfârşitul secolului trecut, se poate vedea că, pe 460 de file din totalul de 543, toate cuvintele, expresiile, versurile turco-arabo persane date în latineşte sunt urmate imediat de forma lor originară în litere arabe, absolut corecte, în toate cele trei limbi. Însăşi redactarea originară îl apără pe Dimitrie Cantemir de acuzaţia turcologului vienez, care, la rându-i, vrând să-l corecteze pe înaintaşul său, scria *doustouri moukurem*, în loc de corectul *diistur-i miikerrem* – „marele vizii”!

Lucrarea lui Joseph von Hammer este demult depăşită. Mai ales legăturile Imperiului Otoman cu Europa au fost sistematic expuse de Zinkeisen în *Geschichte des Osmanischen Reiches în Europa*, în 7 volume (Viena, 1840 – 1860). Apoi, *last, but not least*, un alt român de dimensiuni universale, Nicolae Iorga, a publicat *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, în 5 volume (Gotha, 1908 – 1910). Deşi nu a fost un orientalist, Nicolae Iorga, utilizând sursele otomane în traduceri, a folosit, în schimb, mulţimea imensă a documentelor europene cunoscute până atunci, şi s-a întemeiat pe o viziune nouă, progresistă, aparţinând ştiinţelor istorice moderne, spre a clădi într-un spirit nou, adânc comprehensiv pentru obiect, cea mai celebra sinteză de istorie otomană a veacului nostru.

În felul acesta, dacă Joseph von Hammer l-a înlocuit pe Dimitrie Cantemir, în virtutea progresului firesc al ştiinţei (şi, pentru aceasta, nu era nevoie să-i dispute gloria prin mijloace atât de ignobile!), o justiţie imanentă avrat ca, la rându-i, opera să-i fie scoasă din circulaţie tocmai de acela care a fost, sub atâtea aspecte, Cantemirul epocii noastre!

Cititorul român ţine, în mod firesc, să afle cum a încadrat domnul Moldovei trecutul nostru românesc în frescele turceşti. Se constată, deci, că, pentru partea mai

veche, autrul nu le-a dat românilor locurile de avanscenă, deşi era român, pentru faptul determinant că nu scria o Istorie a Românilor, ci una a Imperiului Otoman.

S-a relevat, cu drept cuvânt, că, în cazul lui Ştefan cel Mare, pe care, de altfel, îl numeşte „cel mai mare erou al timpului său", Dimitrie Cantemir îl prezintă, în mod ciudat, ca dând de două ori aceleaşi lupte memorabile de la Războieni şi de la Valea Albă: odată greşit, sub Baiazid I, Trăsnetul" (1389 – 1402), a doua oară, corect, sub Mehmed al II-lea (1451 – 1481). Aceste încurcături, aparent inexplicabile, nu pot fi acoperite decât, „după Horaţiu", cu vorbele *Quandoque bonus dormitat Homerus* „Mai aţipeşte, câteodată, şi bunul Homer! cu toate că Homer era poet, iar Dimitrie Cantemir, în această ipostază, era istoric. Cu privire la Ţara Românească, pentru partea mai veche, nu găsim deloc menţionate numele lui Mircea cel Bătrân – deşi cronicarii citaţi de autor, Neşki, Sadeddin şi alţii, îl pomenesc mereu pe Mircea – şi nici pe cel al lui Mihai Viteazul „cf., totuşi, acum, III, II, (ce) 96, la III, II, 53, 415 din text [sub Suleiman al II-lea]", deşi Ali Hezarfenn, pe care-l citează, de asemenea, îl cunoştea foarte bine pe *Mihai-i bed-faal*, „Mihai răufăcătorul".

Explicaţia acestui fapt trebuie căutată în stadiul cunoştinţelor lui Dimitrie Cantemir despre istoria naţională mai veche, la data când scria *Istoria Imperiului Othman*. Principele a fost, iniţial, un filosof şi un romancier, devenind istoric, etnograf şi geograf în clipa când toate aceste preocupări – pentru care avea, de timpuriu, şi interesul, şi pregătirea necesară – i-au fost cerute de lupta pentru eliberarea Ţării sale. Nicolae Iorga a arătat, încă demult, că, în monumentala sa carte consacrată istoriei naţionale, *Hronicul*, Dimitrie Cantemir dovedeşte o informaţie şi o conştiinţă a istoriei patriei net superioare operelor anterioare, inclusiv *Descrierea*

Moldovei – corectând multe din erorile cuprinse în aceste scrieri. Dacă nu ar fi murit la „nici „50 de ani, dacă şi-ar fi putut revedea manuscrisele în pragul tipăririi lor, de bună seamă că observaţiile pe care ni le impune astăzi modul cum apare istoria noastră în unele pagini din *Istoria Imperiului Othman* ar fi rămas fără obiect. De altfel, începând de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, faptele şi personalităţile româneşti, mult mai bine cunoscute de autor, se împletesc amplu, aşa cum se şi cuvine, în şirul celor otomane. Iar în „Cartea a III-a”, de la 1672 înainte, în economia istoriei turceşti, un loc important a fost rezervat de autor şi istoriei româneşti.

Considerată în perspectiva istoriografiei turceşti, universale şi româneşti, *Historia Incrementomm atque Decrementomm Aulae Othmanicae* este nu numai o realizare de o deosebită importanţă, şi un model al genului, aşa cum li s-a impus, pentru mai bine de un secol, tuturor învăţaţilor nepărtinitori, ci ea este, în acelaşi timp, şi o realitate, prezentă şi astăzi, şi mâine, prin caracterul ei de sursă istorică primordială pentru epoca sa. Această îndoită însuşire a *Istoriei Imperiului Othman* i-a adus lui Dimitrie Cantemir, mai mult decât celelalte lucrări ale sale, laurii celebrităţii mondiale, până la UNESCO, *et ultra*.

Aurel DE CEI

POSTFAŢA TRADUCĂTORULUI

*

O ediţie completă, academică, a celei mai de seamă lucrări a Principelui Cantemir, din punctul de vedere al Apusului Europei, aceea privitoare la „Creşterile şi Descreşterile Porţii Othmane”, numită, adesea, pe scurt, chiar şi de Autorul său, „Istoria Othmană”, nu are cum să fie cuprinsă într-un volum unic, ba nici măcar în două: un tom aparte se cuvine să conţină ediţia critică (revăzută *ad unguem*) a textului latin autentic (pornind de la fotocopii şi

de la cea facsimilată, după manuscrisul final, *Harvardiensis*, de Editura „Roza Vânturilor” din Bucureşti, în 1999), scoasă acum de aceeaşi Casă Editorială, într-o a doua ediţie, revăzută şi corectată (faţă de cea iniţială, Timişoara, Amarcord, 2001), cu ajutorul lect. dr. Octavian Gordon şi al actualei echipei editoriale conduse de prof. dr. Dan Zamfirescu; un al doilea tom are a cuprinde cele două volume succesive ale traducerii româneşti, („Creşterea”, Cărţile I-II, apoi „Descreşterea”, Cartea a III-a, fiecare însoţite de „Adnotările” lor aparte); un al treilea tom, de mare amploare, dacă nu cumva un şir de tomuri, vor trebui să cuprindă un amplu Studiu Introductiv şi un lung şir de Note şi Comentarii, întocmite de o echipă de colaboratori specializaţi în varii domenii, ca istoria Turcilor, religia islamică, ritualurile de Curte ale Porţii Othmane, dar şi ale Moldovei, muzică, astronomie, filologie turanică, arabă şi iranică, calculul datărilor etc.

În volumele de faţă, care conţin, *pro re*, traducerea textului lui Dimitrie Cantemir (mai jos DC) nu am inclus alte Note, decât cele preluate din comentariile la Prefaţă redactate, cândva, de Acad. Virgil Cândea şi de mine, cu prilejul tipăririi acesteia în avanpremieră, fireşte, după manuscrisul final al *IDAO* – în „Manuscriptum”, XVI, 1985, 2 (59), p. 17 – 42, XVII, 1986, 1 (62) şi 1990, 3 – 4 (80 – 81): o acţiune începută destul de curând după redescoperirea hărăzită regretatului nostru Maestru. Notele la ea sunt înzestrate, după autorul lor, cu siglele VC, şi, respectiv, DS. Forma traducerii Prefeţei a fost, fireşte, revizuită acum de noi, pe măsura transpunerii în româneşte a Cărţilor şi Adnotărilor *IDAO*.

Reamintim, în beneficiul publicului mai puţin specialist, care va fi auzit despre reproşurile foarte aspre (totodată, egoiste şi nedrepte) aduse, începând din veacul al XIX-lea, strădaniei Autorului, faptul că textul „Cărţilor”,

astfel definite de către însuşi DC, reprezintă, de fapt, în majoritatea sa, traducerea latină a Cronicilor turceşti pe care DC le citează destul de des, erorile lor neputându-i fi atribuite *sine pluribus* Principelui Moldovei.

Partea întru totul originală a operei constă, astfel, din Adnotările, bogate şi expresive, pe care Autorul le-a adăugat, ca o contribuţie proprie, aparte, într-o a doua secţiune, specială, a lucrării. Fie şi numerotarea deosebită a paginilor lor, în două tranşe [la C. I-II (pp. 1 – 279) la C. III (pp. 1 – 206)], ne arată prin sine că efortul redactării lor s-a petrecut doar în timp, întâi în ciornă şi abia apoi ajungându-se la transcrierea finală, pe curat, a textului însuşi. Aici DC se afla la largul său, iar limba latină a Notelor scapă de monotonia stilistică, tipic orientală, a Cronicilor transpuse în Cărţile I-III.

La finele volumului am judecat util să dăm un indice al Adnotărilor originare, spre o mai uşoară regăsire ulterioară a lor, cu tematica lor aparte, precum şi o listă a Sultanilor, după numele şi faptele cărora au fost ordonate (trecând peste Prefaţa privitoare la începuturile Puterii Othmane) Capitolele celor două Cărţi ale „Creşterii”: I. De la Suleiman I. şi până la Murad al II-lea; II. De la Mehemmed al II-lea (Fatih = „Cuceritorul”) până la prima parte a domniei lui Mehemmed al IV-lea. Cele cinci Capitole ale „Descreşterii” alcătuiesc cuprinsul volumului al II-lea (de la sfârşitul nefast al domniei lui Mehemmed al IV-lea şi până în 1711), tot atât de amplu ca întindere, dat fiind că el ilustrează perioada contemporană vieţii lui DC, petrecută în bună parte chiar la Constantinopole. Nouă, unora, ni se pare cu totul plauzibilă presupunerea că plasarea în 1672 a sfârşitului „Creşterii” este legată nu numai de luarea Cameniţei, ca ultim succes material al Othmanizilor, ci, omeneşte, şi de momentul naşterii Autorului: gândirea simbolică îi era cu totul familiară lui

DC – odată cu el, sfârşitul „tiraniei” turceşti trebuia să se apropie de sfârşit.

Poate că Cititorul nostru se va mira constatând că am procedat la fel în traducere, ca şi în editarea critică a textului latin al IDAO, prin păstrarea ca atare a duetului arab al scrierii othmane, fără transpunerea în tiparul latin modern (al Republicii Turce) a transliterărilor latineşti ale lui DC: e adevărat, am lăsat ca atare *Szah*, *Chan*, *Pasza*, *Czoban*, *Czorluly*, *Dzingiz* (pentru *Şah*, *Paşa*, *Qoban*, *Qorluly*, *Cingis*) etc. Raţiunea este una simplă şi practică, derivând dintr-o sugestie primită, cu mulţi ani în urmă, de la marele nostru Turcolog, Profesorul Vladimir Drimba. Fapt mai puţin ştiut, transliterările lui DC sunt o rară şi preţioasă mărturie asupra pronunţiei concrete, *o tempore*, a numelor, demnităţilor, toponimelor şi a textelor turceşti amplu citate de Autor, toate înzestrate cu o valoare cu atât mai mare, cu cât, pe acea vreme, textele în *du*ctus *Arabicus* erau nevocalizate (deci nu le putem citi decât structura consonantică, deducând apoi restul alcătuirii cuvintelor). Aşadar, pentru Orientaliştii care nu ştiu latineşte, deci nu pot folosi textul latin, păstrarea formei genuine a lui DC prezintă o deosebită însemnătate. Nu putem trece sub tăcere, iarăşi, că, în traducerea sa, N. Tindal nu numai că a modificat întreaga structură a lucrării cantemiriene şi, adesea, a parafrazat, de-a dreptul, textul, ci a eliminat complet şi întregul duet arab, numele proprii şi expresiile orientale fiind redate fantezist, adesea cu totul greşit, astfel că şi traducerile următoare, în franceză, germană etc. „Mişună” de erori similare.

Ajunge, prin urmare, să ilustrăm aici sistemul lui DC de redare în litere latine a originalelor orientale, nu arareori date, chiar de el, şi în *ductus Arabicus*, din limbile turcă, arabă şi persană: astfel, cz = tc. ş, rom. [ci, cel; dz = tc. e, rom. [şi, ge]; sz = rom. [şi; z = rom. [ţ] (dar redat,

mai arareori, şi prin cz, *cam Ne* (a) m (c) *z*, *Galli* (c) *zin*); ch = germ. [h] dur; h = tc. h, rom. [h]; g = tc. g, rom. [ga, go, cu], dar şi [ghe, ghi]; io = tc. [5]; în = te ţii]; J – tc. y, semivocalic (ca în *Jengiczeri* – tc. YenigeriA rom. Ieniceri)); k = rom. [ca, co, cu; v, dar, uneori, şi w = tc. v; y – tc. y, rom. [îl (dar uneori [îl este redat şi prin i, ca în *Canuni*, *Yddirim* etc.

Câteva observaţii preliminare (p. 10) au fost deja menite lămuririi sistemului nostru de a vădi limpede ce a abreviat, ce a corectat, ce a omis Autorul însuşi, ori vreunul dintre copiştii săi. Trimiterile interioare se cade să urmeze şi ele împărţirea originară în Cărţi, Capitole, Paragrafe (respectiv Adnotări) şi pagini genuine ale ms. *Harvai-diense* (H), stabilind de acum încolo un standard ne *varietur*.

Nădăjduiesc că o bună parte din Cititori îmi vor ierta refuzul de a scrie în româneşte (şi în interiorul cuvântului) folosind semnul grafic î, scriind, deci, statornic, cu *î*, din convingerea că pseudoreforma „Drăgănescu” nu a adus cu sine (aşa cum a pretins) nicio „restituire a tradiţiei româneşti”, ci doar o confuzie populistă, potrivnică principiului grafiei noastre fonetice („un fonem = un grafem”); dar nimic nu ne împiedică să urmăm, în cazuri aparte, principiul „anomaliei”, la numele proprii, ca în *Român* (*ia*), *Mândru*, *Pârvu*, *Sârbu* (la fel ca în *Alecsandri*, dar *Alexandrescu*).

Nu pot încheia această scurtă justificare a procedurilor urmate în tomurile de faţă, fără să exprim adâncile mele mulţumiri multregretatului nostru „Patron” cantemirian, Acad. V. Cândea. Nu voi uita nicicând sfaturile Prof. Vladimir Drimba, câştigate şi atunci pe când îi eram alături în lucrul la pasajele latine din *Codex Cumanicus*, şi în tot ceea ce priveşte partea turanică din *IDAO*. în lucrul la Prefaţă, nepreţuit a fost ajutorul

doamnei dr. Ioana Cândea-Feodorof. De asemenea, în privinţa redării tuturor textelor în *ductus Arabicus*, m-am întemeiat pe ajutorul conf. dr. George Grigore şi al conf. dr. Luminiţa Munteanu, cărora le rămân profund recunoscător. În poale, a 30-a oară a revederii textului latin m-am bucurat de amabilul şi competentul sprijin al discipolului meu, lect. dr. Octavian Gordon. Iar dificilul demers de reproducere computerizată a acestor imagini „arabice" s-a aflat, încă de la textul latin, în seama dr. ing. Emil Sluşanschi şi a ing. Mihai Burcea, a căror trudă nu a încetat să-mi fie, şi acum, de un real folos.

Un ultim, dar nu mai puţin însemnat cuvânt de mulţumire i se cuvine, de la sine, Casei Editoriale „Paideia", care a diferit în mod esenţial de alte edituri de pe la noi, deschizând calea şi susţinând cu căldură efortul de a vedea acum, pentru prima dată în consonanţă cu gândul Autorului, împotriva gravelor deformări ale întregii sale lucrări, transpusă în limba sa natală, opera de căpetenie care a făcut ca numele să-i fie înscris, printre alţi iluştri cărturari ai lumii, în înaltul cupolei Bibliotecii Sainte Genevieve din Paris.

Dan Sluşanschi

CUPRINS

Sigle şi abrevieri 4

Prefaţa editorului 5

Prefaţa traducerii româneşti (f Acad. V. Cândea) 7

Prefaţa lui Cantemir 13

Creşterea Curţii Othmanice U Suleiman Szah 49

	1, 2	Othman I.	51
	U	Orchan	59
	1, 4	Murad I.	65
	1, 5	Baiezid I.	68
	1, 6	Interregn (Suleiman Czelibi)	73
	1, 7	Interregn (Musa Czelibi)	76
	1, 8	Mehmed I.	78
	1, 9	Murad II.	81
Creşterea Curţii Othmanice	IU	Mehmed II.	91
	11, 2	Baiezid II.	85
	11, 3	Selim I.	11 3
	11, 4	Suleiman I.	12 7
	11, 5	Selim II.	14 8
	11, 6	Murad III.	15 5
	11, 7	Mehmed III.	16 0
	11, 8	Ahmed I.	16 1
	11, 9	Mustafa I. – Othman II. – Mustafa I.	16 4
	II,	Murad IV.	16

10 5
II, 17
11 Ibrahim 2
II, Mehmed IV. Prima 17
12 parte) 4
Adnotările la 18
Creştere (I) U 3
1, 18
2 6
1, 18
3 9
1, 19
4 2

Domniile sultanilor (I-II-III) împărăţiei othmane 598
ANEXA: A. De cei, Dimitrie Cantemir, istoric al Imperiului Otoman 599
Postfaţa Traducătorului 605

191 Numele acestea, redate de Tindal numai stâlcit, într-o grafie latină proprie, sună, în transliterare othmană: Othman bin Erdogril / Erdogril bin Suleyman şah / Stileyman bin Qiya Alp / Qiya Alp bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Bay tem un / Baytemur bin Ay Qitlig / Ay Qitlig bin Tugra / Tugra bin Qaraniv / Qaraniv bin Saqur / Saqur bin Bulgar / Bulgar bin Sunqur / Sunqur ibn Toqtemur / Toqtemur ibn (sic) Yasaq / Yasaq bin temender / temender bin Qutluq / Qutluq bin Turaq / Turaq bin Qarahan / Qarahan bin Yasur / Yasur bin Yelvag / Yelvag bin Baybeg / Baybeg bin Tugra / Tugra bin Dogmiş / Dogmiş bin Giig-beg / Giigheg bin